ΣΥΛΛΟΓΗ

ΤΩΝ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΩΝ.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

ΧΙΟΣ

ΥΠΟ ΞΕΝΗΝ ΜΕΝ

ΙΣΑ ΔΕ ΤΗΙ ΦΥΣΑΣΗΙ Μ' ΕΛΛΑΔΙ

ΠΕΦΙΛΗΜΕΝΗΝ ΓΗΝ

ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

ΚΕΙΜΑΙ.

[m. s.]

ΣΥΛΛΟΓΗ

ΤΩΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ, ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΡΕΡΓΑ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΩΝ,

ΚΑΙ ΤΙΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΙΩΝ

ΤΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ·

Εἰς τὴν ὁποίαν προστίθενται ὅσα κατεχώρησεν εἰς τὸν ΛΟΓΙΟΝ ΕΡΜΗΝ, *ὁ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφεὶς βίος του καὶ τὸ πανομοιότυπον τῆς ἐπιταφίου ἐπιγραφῆς μετὰ τῆς εἰκόνος του.*

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Κ. ΕΒΕΡΑΡΤΟΥ,

RUE DU FOIN S.-JACQUES, N° 12.

1833.

Ted [illegible]

ἐκ [illegible]

1 [illegible] 1940 N.Y.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΣ.

Δευτέραν ταύτην φορὰν, φίλοι ὁμογενεῖς, ἐκδίδονται εἰς τὸ φῶς, εἰς τόμον χωριστὸν, οἱ Αὐτοσχέδιοι Στοχασμοὶ τοῦ Κοραῆ καὶ ἡ Πρὸς Ἀλέξανδρον Βασιλείου ἐπιστολὴ, διότι τὸ ἔκριναν ὠφέλιμον τινὲς τῶν ὁμογενῶν (1), συνωδευμένοι ὅμως τώρα μὲ τὰ Προλεγόμενα τῆς λοιπῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, τῶν Παρέργων, τῶν Ἀτάκτων, μὲ τὴν Διατριβὴν Νόμῳ καλὸν νόμῳ κακὸν, τὰς καταχωρισθείσας εἰς τὸν Λόγιον Ἑρμῆν διατριβὰς, καὶ τὰ λοιπὰ ἄλλα προλεγόμενα. Ἡ τύπωσις τῆς Συλλογῆς ταύτης ἀπεφασίσθη ἀπὸ τὸν συγγραφέα ἐνῷ ἐσυνάθροιζε τὴν ὕλην τοῦ πέμπτου τόμου τῶν Ἀτάκτων· καὶ ἂν δὲν ἐπροσφέροντο πρόθυμοι τινὲς τῶν φίλων του ν' ἀναδεχθῶσι τὴν ἐπιστασίαν τοῦ τύπου, διὰ τὸ προβεβηκὸς τῆς ἡλικίας καὶ τὰς ἄλλας του ἀσχολίας, ἡ ἐπιθυμία τῶν ὁμογενῶν νὰ ἴδωσι τὴν συλλογὴν τῶν Προλεγομένων δὲν ἤθελεν ἴσως ἐκπληρωθῆν.

Τρεῖς μεταξὺ τῶν φίλων τούτων, ὁ Φ. Φουρναράκης, ὁ Κ. Πιτσιπιὸς καὶ ὁ Κ. Θ. Ῥάλλης ἔτυχε νὰ ἔχωσι πλειότερον καιρὸν, καὶ οὗτοι τὸν ἑτοίμαζαν τὸ τελευταῖον

(1) Ἴδε κατωτέρ. Βίον Κοραῆ σελ. λά.

διὰ τὸν τύπον δοκίμιον, τὸ ὁποῖον ἐπιθεωρούμενον ἀπὸ τὸν σοφὸν συγγραφέα ὑπεγράφετο διὰ νὰ τυπωθῇ. Δεκατέσσαρα φύλλα τυπογραφικὰ ἦσαν οὕτως ἐπιθεωρημένα καὶ ὀκτὼ ἄλλα ἑτοιμασμένα ἀπὸ τοὺς εἰρημένους φίλους, ὁπόταν ἡ βάσκανος Τύχη!! τὴν 18 τοῦ παρελθόντος Μαρτίου, περὶ τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσημέριον, γευόμενος, κατὰ τὴν συνήθειάν του, σκύψας (διότι δὲν ὑπέφερε νὰ τὸν παραστέκεται ἡ θεράπαινα εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ γεύματος, ἀλλ᾽ ὅ,τι, ἔλεγεν, ἐμπόρει νὰ ὑπηρετήσῃ ἀκόμη αὐτὸς ἑαυτὸν, κανεῖς ἄλλος δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν βοηθήσῃ), σκύψας, λέγω, νὰ ἐπάρῃ τὸ κατὰ γῆς δοχεῖον τοῦ καφέ του ἔχασε τὴν ἰσοσταθμίαν τοῦ σώματος, τὸ θρονίον του ἐγλύστρησεν ἐνταυτῷ, καὶ ἐπειδὴ οἱ πόδες τοῦ μακαρίτου εὑρέθηκαν ἐμπεριδεμένοι εἰς θερμαντήριον, δὲν ἐδυνήθη νὰ κρατηθῇ, ἀλλ᾽ ἔπεσεν ὅλως εἰς τὸν δεξιὸν μηρόν. Τὸ ἀδύνατον τοῦ δεξιοῦ ποδὸς νὰ πατήσῃ τὴν γῆν, ἡ σμίκρυνσις ὅλου τοῦ μέλους συγκρινόμενον μὲ τὸ ἀριστερὸν, ἡ πρὸς τὰ ἔξωθεν κλίσις τοῦ ποδὸς, ὅλα ταῦτα, ἂν καὶ οὐδεὶς κρότος κοκκαλοκλασίας δὲν ἠσθάνετο μεταξὺ τῶν κρατούντων τὸ πάσχον μέλος δύο χειρῶν τοῦ χειρουργοῦ, ἔκαμαν τοὺς ἰατροὺς νὰ ὑποπτευθῶσιν ὅτι ἦτο σπάσιμον τοῦ τραχήλου τοῦ μηροκοκκάλου· ὅθεν τὸν ἔθεσαν ἀμέσως εἰς θέσιν ἀπαιτουμένην εἰς τοιαύτην θεραπείαν. Ἀλλ᾽, ἡ μετὰ τὴν ὀγδόην ἡμέραν τῆς ἐπισκέψεως

τοῦ χειρουργοῦ, ἀνακάλυψις μεγάλης ἐκχυμώσεως εἰς τὰ κρύφια μέλη τοῦ ἀσθενοῦς καὶ εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν περίμετρον τοῦ μηροῦ, πλησίον τῆς ῥιζομηρίας, ἡ κάποια κίνησις τοῦ ποδὸς, χωρὶς μεγάλους πόνους, ἀπεφάσισαν τοὺς ἰατροὺς νὰ τολμήσωσι πάλιν τὴν ἔρευναν τοῦ ὑποπτευθέντος σπάσματος, καὶ εἶδαν ὅτι τὸ συμβὰν ἦτο μεγάλη σύγκρουσις καὶ ζούλισμα τῶν κρεάτων. Ἔλυσαν λοιπὸν τοὺς δεσμοὺς καὶ ἄφησαν τὰ κινήματα τοῦ πάσχοντος ἐλευθερώτερα διωρίσαντες τὰ ἀνάλογα θεραπευτικά.

Εἰς ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο καὶ ἕως τὴν δεκάτην πέμπτην ἡμέραν, ὁ πατὴρ τοῦ γένους, ὁ σοφὸς Κοραῆς, ἐκείτετο ἀτάραχος τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν δεχόμενος τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπισκέψεις τῶν ὁμογενῶν νέων καὶ τῶν φίλων του Γάλλων, ἐρωτῶν καὶ ἐπικρίνων τὰ νέα τῆς ἡμέρας, συμβουλεύων τοὺς πρώτους εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἔργου των καὶ συχνὴν μελέτην τῆς παλαιᾶς καὶ νέας γλώσσης.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, τὸ ὁποῖον ἐζήτησε νὰ τὸν δωθῇ ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ πεσήματος, καὶ αἱ ἐφημερίδες ἦσαν ἡ παρηγορία καὶ διασκέδασις τῶν πόνων του. Ἕως τὴν δωδεκάτην ἡμέραν ἠλπίζετο ὅτι ὁ φωστὴρ τοῦ ἔθνους δὲν ἔμελλεν ἀκόμη νὰ ἐκλείψῃ διὰ νὰ μᾶς τελειώσῃ ὅσα εἶχεν ἀρχίσειν συγγράμματα. Ἀλλ' ἡ κατ' ἔτος ἀῤῥώστησις εἰς τὴν πλησίασιν τῆς ἀνοίξεως,

α*

ἡ ἀδιακόπως βασανίζουσα αὐτὸν ἀρθρῖτις, ἡ τότε μικρὰ ἐπιδημία εἰς τοὺς Παρισίους, λείψανον τῆς δεινῆς Χολέρας (1), τὸν κατεπολέμησαν ἐνταυτῷ καὶ ὅλη ἡ ἐπιτηδειότης τῶν τριῶν ἰατρῶν δὲν ἐδυνήθη νὰ μᾶς σώσῃ διὰ τινὰ ἀκόμη ἔτη τὸν ὁδηγὸν εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν, τὸν πατριάρχην τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὡς τὸν ὠνόμασαν οἱ σοφοὶ τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ παρέδωκε τὴν μακαρίαν ψυχήν του τὴν 6 Ἀπριλίου, περὶ τὴν αὐτὴν σχεδὸν ὥραν τῆς ἡμέρας τῆς πτώσεως, καὶ ἄφησεν, ὡς εἶπε διὰ τὸν φίλον του Θυρότον, ὠρφανισμένους τοὺς ὁμογενεῖς του. Ἐτάφη δὲ πλησίον τοῦ φίλου του Θυρότου εἰς τὸ πολυάνδριον τοῦ Ὄρους Παρνασοῦ (Mont-Parnasse), τὴν 8 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, ὅτε πέντε τῶν ὁμογενῶν ἐξεφώνησαν ἐπιταφίους λόγους, εἷς εἰς τὸν ναΐσκον τῆς Ῥωσικῆς Πρεσβείας, καὶ οἱ λοιποὶ τέσσαρες εἰς τὸ πολυάνδριον.

Πρὶν κατατεθῇ τὸ λείψανον εἰς τὴν θήκην, κατεσκευάσθη ἀπὸ γῦψον ἡ προτομή του καὶ κατ' αὐτὴν ἐλιθογραφήθη ἡ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ βίου του (2) εἰκών. Ἐλιθογραφήθη δὲ χωριστὰ καὶ τὸ πανομοιότυπον τῆς ἐπιταφίου ἐπιγραφῆς, τὴν ὁποίαν ἐσύνθεσεν ὁ μακαρίτης συγχρόνως μὲ τὸν Βίον κατὰ τὸ 1829 ἔτος καὶ ἐμπιστεύθη εἰς τὸν φίλον του Φ. Φουρναράκην.

---

(1) La Grippe.

(2) Ἴδε κατωτέρω, σελ. ζ'.

Οἱ κληρονόμοι τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ ἠθέλησαν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ τύπωσις τῶν Προλεγομένων καὶ νὰ προστεθῇ εἰς τὸν πρῶτον τόμον αὐτῶν ὁ Βίος του καὶ τὸ πανομοιότυπον τῆς ἐπιταφίου ἐπιγραφῆς. Ἐλπίζεται δὲ νὰ ἀποφασισθῇ ἀπὸ τοὺς κληρονόμους καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ πέμπτου τόμου τῶν Ἀτάκτων, τῶν ἔξη βιβλίων τοῦ Ἡροδότου μεταφρασθέντων εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν, τῆς ἀλληλογραφίας του, καὶ ἄλλων εὑρεθέντων ἀνεκδότων·

Ἐπειδὴ, ὡς εἶπα, ἐλπίζεται ἡ ἔκδοσις τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ διδασκάλου τοῦ ἔθνους, παρακαλοῦνται οἱ ὁμογενεῖς φίλοι του, ὅσοι εὐτύχησαν νὰ ἔχωσι καμμίαν ἢ καὶ πολλὰς ἐπιστολάς του ὠφελίμους πρὸς φωτισμὸν τοῦ γένους νὰ πέμψωσιν εἰς τοὺς Παρισίους ἀνεξόδως, μέσον φίλου των, πρὸς τὸν Φ. Φουρναράκην ἓν ἀντίγραφον διὰ νὰ προστεθῇ εἰς τὴν συλλογήν. Εἶν' ἀνάγκη νὰ πέμπωνται τὰ ἀντίγραφα ἀνεξόδως, διότι ὁ σκοπὸς τῶν εἰρημένων ἐκδόσεων, εἶναι νὰ γενῶσιν ὅσον τὸ δυνατὸν οἰκονομικώτεραι, ὥστε ὁ καθεῖς τόμος συνιστάμενος ἀπὸ 40 φύλλα τυπογραφικὰ (640 σελίδας) νὰ πωλῆται διὰ φράγκα δέκα καὶ μὲ 5 τὰ ἑκατὸν ὀλιγώτερον, δ' ὅσους ἤθελαν ἀγοράσειν τὀλιγώτερον 10 σώματα τὴν φοράν. Ἂν τινὲς τῶν ὁμογενῶν ἐπιθυμοῦν νὰ ἔχωσι τὴν εἰκόνα χωριστὴν, ἂς μάθουν ὅτι ἐτυπώθησαν 500 εἰς μεγάλον χαρτίον, ὡς καὶ ὁ Βίος χωριστὸς, διότι οἱ εἰς Παρισίους ὁμογενεῖς

ἐπεθύμησαν νὰ εὐπρεπίσωσι τὸν τάφον του, διὰ συνδρομῆς, μὲ πλάκαν φέρουσαν τὴν ἐπιτάφιον ἐπιγραφήν. Ἡ τιμὴ τοῦ Βίου εἶναι δύο φράγκα, καὶ τῆς εἰκόνος, εἰς μέγα χαρτίον, φράγκον ἕνα.

Φίλοι ὁμογενεῖς, ὅσοι συνηργήσατε μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ καὶ ἀπεθανατίσετε τὄνομά σας εἰς τὴν παρελθοῦσαν καὶ τὴν ἐπερχομένην γενεὰν μὲ τὴν πρόοδον τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἔθνους, τὰ αὐτὰ μέσα τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθητε πρόκειται λόγος νὰ γίνωσι κοινότερα καὶ εὐκολαπόκτητα εἰς τοὺς ὁμογενεῖς. Σεῖς ἐδείξατε καὶ πρὸ τῆς ἀρχῆς ἀκόμη τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, ὅτι ἐξεύρετε, ὅσοι εἴσθε πλούσιοι ἀπὸ χρήματα, ποῦ πρέπει νὰ σκορπίζετε τὸν πλοῦτόν σας, καὶ οἱ πλουτοῦντες ἀπὸ παιδείαν, ὅσοι αἰσθάνθητε μαζῇ μὲ τὸν Κοραῆν τὸν ὀρθὸν τρόπον τῆς μεταδόσεος τῶν φώτων, ὅτι τὰ Προλεγόμενα καὶ αἱ σημειώσεις τοῦ μακαρίτου ἔγιναν μέγα ὄργανον τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἔθνους. Ἀπὸ σᾶς ὅλους καὶ τοὺς κληρονόμους τοῦ φίλου σας Κοραῆ ἐλπίζεται ἡ ἀκολουθία τῆς ἐκδόσεως καὶ Προλεγομένων καὶ τῆς λοιπῆς κληρονομίας τῶν ἀκαμάτων κόπων του.

Ὑγειαίνετε καὶ εὐδαιμονεῖτε!

Τὴν 10 Σεπτεμβρίου 1833.

Φ. ΦΟΥΡΝΑΡΑΚΗΣ.

ΒΙΟΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ.

« Οὐ γάρ, ὡς σοὶ ἡδύ ἐστι τὸ τῶν σῶν κινδύνων
» μεμνῆσθαι, οὕτω καὶ τοῖς ἄλλοις ἡδύ ἐστι τὸ
» τῶν σοὶ συμβεβηκότων ἀκούειν ».

Ἐπικτ. Ἐγχειρίδιον xxxiii, § 14.

Ἕνας ἀπὸ τοὺς συμπολίτας μου Χίους φίλους, νέος χρηστὸς (ὁ Εὐστράτιος Ῥάλλης, ἂν δέν με πλανᾷ ἡ μνήμη), μ' ἐρωτοῦσε μίαν τῶν ἡμερῶν εὑρισκόμενος εἰς τοὺς Παρισίους, ἂν ἐφρόντισα νὰ γράψω τὸν βίον μου. Ἡ ἐρώτησις μ' ἐφάνη παράξενος· πιθανὸν ὅτι παράξενον ἔκρινε κ' ἐκεῖνος τὴν ἀπόκρισίν μου.

Ὅστις ἱστορεῖ τὸν ἴδιον βίον, χρεωστεῖ νὰ σημειώσῃ καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ἁμαρτήματα τῆς ζωῆς του, μὲ τόσην ἀκρίβειαν, ὥστε μήτε τὰ πρῶτα νὰ μεγαλύνῃ, μήτε τὰ δεύτερα νὰ σμικρύνῃ, ἢ νὰ σιωπᾷ παντάπασι· πρᾶγμα δυσκολώτατον, διὰ τὴν ἔμφυτον εἰς ὅλους μας φιλαυτίαν. Ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου, ἂς κάμῃ τὴν πεῖραν νὰ χαράξῃ δύο μόνους στίχους τῆς βιογραφίας του, καὶ θέλει καταλάβειν τὴν δυσκολίαν.

Κατορθώματα τοῦ βίου μου, ἄξια λόγου, δὲν ἔχω νὰ ἀπαριθμήσω· τὰ ἁμαρτήματά μου ἤθελα μετὰ χαρᾶς δημοσιεύσειν, ἂν ἔκρινα, ὅτι ἔμελλε νὰ διορθώσῃ κἀνένα ἢ δημο-

σίευσις. Γράφω λοιπὸν ἁπλᾶ τινὰ τῆς ζωῆς μου συμβάματα· καὶ τοῦτο ὄχι δι' ἄλλο (μαρτύρομαι τὴν ἱερὰν ἀλήθειαν), πλὴν διὰ νὰ ἐπανορθώσω τινὰ σφάλματα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι καὶ ζῶντα ἀκόμη (δὲν ἐξεύρω διὰ ποίαν αἰτίαν) ἠθέλησαν νὰ μὲ βιογραφήσωσιν.

Ἐγεννήθην πρωτότοκος τὴν 27 Ἀπριλίου τοῦ 1748 ἔτους εἰς τὴν Σμύρνην, ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Κοραῆν Χῖον τὴν πατρίδα, καὶ τὴν Θωμαΐδα Ῥυσίαν, Σμυρναίαν. Ἀπὸ τὰ ὀκτώ των τέκνα, ἔμεινα ἐγὼ καὶ ὁ τρία ἔτη νεώτερός μου ἀδελφὸς Ἀνδρέας. Ὁ πατήρ μου δὲν εὐτύχησε νὰ λάβῃ παιδείαν, ὄχι μόνον διότι ὅλον τὸ ἔθνος ἦτο τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀπαίδευτον (παρεκτὸς ὀλίγων στολισμένων μὲ ψευδοπαιδείαν πλέον παρὰ μὲ ἀληθινὴν παιδείαν), ἀλλὰ καὶ διότι εἶχε μείνειν ὀρφανὸς εἰς παντάπασι τρυφερὰν ἡλικίαν. Ἡ μήτηρ μου ἔλαβεν ἐλευθεριωτέραν ἀνατροφήν, διότι εὐτύχησε νὰ ἔχῃ πατέρα Ἀδαμάντιον τὸν Ῥύσιον, τὸν σοφώτατον ἐκείνου τοῦ καιροῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἄνδρα, ὅστις ἀπέθανεν ἓν ἔτος (1747) πρὸ τῆς γενέσεώς μου. Αὐτὸς ἐχρημάτισεν ἔτι νέος ὢν διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὴν Χίον (1), μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Σμύρνην ὅπου ἐνυμφεύθη χήραν τινὰ Ἀγκυραιήν. Οὗτος μὴ γεννήσας ἀρσενικόν, ἐπαρηγόρησε τὴν ἀποτυχίαν του, σπουδάσας νὰ ἀνα-

---

(1) Εἰς τὸ ἐν Βενετίᾳ ἐκδοθὲν (1824) ἀνωνύμως σύγγραμμα, ἐπιγραφόμενον, Κωνσταντινιὰς παλαιά τε καὶ νέα, εὑρίσκω (σελ. 113) ὅτι ὁ Ἀδαμάντιος (Ἀδάμας) ἐχρημάτισε διδάσκαλος καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τοῦτο πιθανὸν ὅτι συνέβη πρὸ τῆς εἰς Χίον σχολαρχίας.

θρέψῃ ὡς υἱούς, τὰς τέσσαρας θυγατέρας του, Θωμαΐδα τὴν μητέρα μου, καὶ τὰς τρεῖς αὐτῆς ἀδελφὰς, Ἀναστασίαν, Θεοδώραν καὶ Εὐδοκίαν. Ἡ κατάστασις τοῦ γένους ἦτο τοιαύτη τότε, ὥστε εἰς τὴν μεγαλόπολιν Σμύρνην, μόναι σχεδὸν αἱ θυγατέρες τοῦ Ῥυσίου ἤξευραν νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι· παρὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἐδιδάχθησαν (πολλὰ ὀλίγον ὅμως) καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἡ Θεοδώρα, σοφωτέρα παρὰ τὰς ἄλλας, ἀπέθανε παρθένος ἀπὸ τὸ θανατικόν. Ἡ μήτηρ μου ἐκαταλάμβανεν ἱκανῶς τοῦ παρακμάζοντος Ἑλληνισμοῦ τὰ συγγράμματα.

Τῆς μητρός μου ἡ παιδεία δὲν ἤθελ' ἀρκέσειν νὰ παιδεύσῃ ἐμὲ καὶ τὸν ἀδελφόν μου, ἂν δὲν ἐσύντρεχαν ἄλλαι περιστάσεις αἱ ἑξῆς.

Ὁ πατήρ μου, ἂν καὶ στερημένος παιδείας, ἦτο στολισμένος ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ νοῦν ὀξύτατον, καὶ ἄλλα τῆς φύσεως δωρήματα πολλά· ὥστε ἐκατάλαβεν, ὅτι μόνη ἡ παιδεία τελειοποιεῖ τὰ δῶρα τῆς φύσεως, καὶ ἐπυρώθη μὲ τὸν ἔρωτα τῆς παιδείας· ἀλλὰ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ τὴν ἀποκτήσῃ σχολικῶς, ἀνεπλήρωσε τὴν ἔλλειψιν, συχνάζων ὅπου εὕρισκε κανένα λόγιον ἄνδρα, διὰ νὰ ποτίζῃ τὴν δίψαν του μὲ τὴν ἀκρόασιν τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς σοφίας. Παρὰ τὴν φυσικὴν ὀξύνοιαν, εἶχε καὶ τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, ὡς τὸ ἔδειξεν ἡ ἔπειτα πολιτικὴ διαγωγή του, εἰς τῶν κοινῶν τὴν διοίκησιν, ὅσην ἐσυγχώρουν εἰς τοὺς τυραννουμένους οἱ τύραννοι. Ὅλη του ἡ ζωὴ ἐδαπανήθη εἰς τὴν φροντίδα τοῦ κοινοῦ μὲ ζημίαν τῆς ἰδίας του οὐσίας. Ὀκτάκις ἢ δεκάκις ἐκλέχθη δημογέρων· δὲν ἐπέρασεν ἔτος, εἰς

τὸ ὁποῖον δὲν ἦτον ἢ δημογέρων, ἢ ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας, ἢ τοῦ νοσοκομείου, ἢ πρωτομαγίςωρ τοῦ συςήματος τῶν Χίων ἐμπόρων. Παρὰ τὰς φροντίδας ταύτας, ὅσοι εἶχαν διχονοίας ἐμπορικὰς, οἰκιακὰς, ἢ ἄλλας ὁποιασδήποτε διαφορὰς, εἰς τὸν πατέρα μου κατέφευγαν, ὡς μόνον ἱκανὸν νὰ τὰς διαλύσῃ μὲ τὴν ἐμπειρίαν του, καὶ νὰ εἰρηνοποιήσῃ τοὺς διαφερομένους μὲ τὴν ἔμφυτον ῥητορείαν. Διὰ ταῦτά του τὰ προτερήματα εἶχε τὸν ἐκλέξειν γαμβρὸν ὁ μητρικός μου πάππος, παραβλέψας πολὺ πλουσιωτέρους καὶ τὴν τύχην καὶ τὴν ὑπόληψιν παρὰ τὸν πατέρα μου ἐπιθυμητὰς τῆς συγγενείας του γαμβρούς.

Πυρωμένος ἀπὸ τόσον ἔρωτα παιδείας ὁ πατήρ μου, ἀκόλουθον ἦτο νὰ φροντίσῃ τὴν παιδείαν τῶν τέκνων του. Ἂν ὁ πάππος μου ἔζη ἀκόμη, εἰς ἐκεῖνον ἀδιστάκτως ἤθελεν ἐμπιςευθῆν τὴν φροντίδα· ἀλλ' ὁ θάνατος ἐκείνου τὸν ἠνάγκασε νὰ μᾶς παραδώσῃ εἰς τὸ τότε πρὸ μικροῦ συςαθὲν ἑλληνικὸν σχολεῖον ἀπὸ ἄνδρα Χῖον, Παντολέοντα τὸν Σεβαστόπωλον, τὸ ὁποῖον ἐσχολαρχεῖτο τότε ἀπὸ Μοναχόν τινα, Ἰθακήσιον τὴν πατρίδα. Ὁ διδάσκαλος καὶ τὸ σχολεῖον, ὡμοίαζαν ὅλους τοὺς ἀλλοῦ διδασκάλους καὶ τὰ σχολεῖα τῆς τότε Ἑλλάδος, ἤγουν ἔδιδαν διδασκαλίαν πολλὰ πτωχὴν, συνωδευμένην μὲ ῥαβδισμὸν πλουσιοπάροχον. Τόσον ἄφθονα ἐξυλοκοπούμεθα, ὥςε ὁ ἀδελφός μου μὴν ὑποφέρων πλέον, παραιτήθη τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ παρὰ γνώμην τῶν γονέων μας.

Δύο μάλιςα αἰτίαι ἰσχυροποίησαν τὴν ἰδικήν μου ὑπομονήν· ἔρως παιδείας καὶ ἔρως τιμῆς. Ὁ ἔρως τῆς παιδείας δὲν ἦτον ὀλιγώτερον βίαιος παρὰ τὸν ἰδίως ὀνομαζόμενον ἔρωτα. Τῆς

τιμῆς τὸν ἔρωτα ἔτρεφε καὶ ηὔξανε πρῶτον ἡ φήμη τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ πάππου μου, Ἀδαμαντίου τοῦ Ῥυσίου, ἔπειτα ἄλλου συγγενοῦς μικρὸν παλαιοτέρου, τοῦ ἰατροφιλοσόφου Ἀντωνίου τοῦ Κοραῆ (1), καὶ τρίτου τοῦ ζῶντος ἀκόμη τότε, καὶ διδάσκοντος τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν εἰς τὴν Χίον, Ἱερομονάχου Κυρίλλου, ἀνεψιοῦ τοῦ πατρός μου (πρὸς μητρός). Ἤθελα σιωπήσειν καὶ ἄλλην αἰτίαν τῆς ὑπομονῆς μου, τὴν πλεονεξίαν, ἂν δὲν ἐχρησίμευεν εἰς τιμὴν τοῦ μακαρίτου πάππου μου, καὶ εἰς παράδειγμα πῶς χρεωστοῦν νὰ θαῤῥύνωσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀπογόνους των εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν καλῶν.

Εἶπα, ὅτι ὁ πάππος μου, λυπημένος πολὺ διὰ τὴν στέρησιν ἀρσενικῶν τέκνων, ἐσπούδασε νὰ κοινωνήσῃ μέρος τῆς σοφίας του εἰς τὰς θυγατέρας. Ἀφοῦ τὰς ὑπάνδρευσε προικισμένας, παρὰ τὴν ἀργυρικὴν δόσιν, καθεμίαν μὲ οἶκον κατασκευασμένον ἐκ θεμελίων, ἐπρόσμενεν ἀνυπομόνως ἐξ αὐτῶν καρποὺς ἀρσενικοὺς, διὰ μόνην τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τοὺς ἀναθρέψῃ αὐτὸς μὲ ἑλληνικὴν παιδείαν.

Βλέπων ὅμως πλησιάζοντα τὸν θάνατον, τοῦ ὁποίου πρόδρομος ἔγινεν ἡ τύφλωσις τῶν ὀφθαλμῶν του, καὶ φοβούμενος τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ποθουμένου, ἔγραψε τὴν διαθήκην του. Τὸ πρῶτον αὐτῆς κεφάλαιον ἄφινε κληρονόμον τῶν βιβλίων του, ἀπὸ τοὺς ἀρσενικοὺς μέλλοντας ἀπογόνους, τὸν, ὅστις ἔμελλε πρῶτος

(1) Τούτου τὴν Ὠδὴν εἰς τὸν Δαγεσσία (Ode à Daguesseau) ἐξέδωκα κατὰ τὸ 1819 ἔτος. Ὁ Ἀντώνιος τὴν ἐστιχούργησε, τὸ 1702 ἔτος, ὅτε διέτριβεν εἰς τοὺς Παρισίους.

ν' ἀφήσῃ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, διδαγμένος κἂν ὅσα ἤξευρεν ὁ διδάσκαλος τοῦ σχολείου. Οἱ συνεριζόμενοι μ' ἐμὲ ἐξάδελφοι καὶ συσχολασταί μου, δὲν ἔδειξαν ὀλιγωτέραν προθυμίαν νὰ κληρονομήσωσι τὰ βιβλία· ἡ τύχη ὅμως ἔσυρε πρῶτον ἐμὲ ἀπὸ τὸ σχολεῖον, καὶ μ' ἐκατάστησε κληρονόμον τῆς παππικῆς βιβλιοθήκης.

Τὰ βιβλία τοῦ πάππου μου δὲν ἦσαν πολλά· ἦσαν ὅμως ἀρκετὰ νὰ μὲ φέρωσιν εἰς αἴσθησιν, πόσον ἦτον εὐτελὴς ἡ μὲ πολλοὺς ῥαβδισμοὺς ἀποκτηθεῖσα παιδεία, καὶ πόσον ἦτο γελοῖος ὁ τύφος τῆς κεφαλῆς μου γεννημένος ἀπὸ τὸν συνήθως καὶ κοινῶς τότε διδόμενον τίτλον, Λογιώτατος ἢ καὶ Σοφολογιώτατος, εἰς ὅλους χωρὶς ἐξαίρεσιν τοὺς γνωρίζοντας τὰς κλίσεις τῶν ὀνομάτων καὶ τὰς συζυγίας τῶν ῥημάτων. Ἔφριξα ὅταν ἐκατάλαβα, πόσα βοηθήματα μ' ἔλειπαν ἀκόμη διὰ νὰ καταλαμβάνω μὲ πληροφορίαν τοὺς ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς, καὶ ἠγανάκτησα συλλογιζόμενος ὅσον ἐξώδευσα ματαίως καιρὸν εἰς ἀπόκτησιν τόσον μικρᾶς ἐπιστήμης, τῆς ἐπιστήμης ὀλίγων λέξεων. Μόνην παρηγορίαν εὕρισκα τὸ νέον ἀκόμη τῆς ἡλικίας, ἥτις μ' ἐσυγχώρει νὰ ἀνοικοδομήσω ὁπωσοῦν τὴν κακοκτισμένην σοφίαν μου. Ἀλλ' εἰς πόλιν, ἂν καὶ μεγαλόπολιν, ὁποία ἦτον ἡ Σμύρνη τότε, ἔλειπαν τὰ μέσα τοιαύτης ἀνοικοδομῆς· καὶ τοῦτο ἐσφόδρυνε τὸ ἐκ γενετῆς τρεφόμενον εἰς τὴν ψυχήν μου μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων, ὡς αἰτίων τῆς τοιαύτης ἐλλείψεως, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀρνηθῶ τὴν πατρίδα μου, τὴν ὁποίαν ἔβλεπα πλέον ὡς μητρυιὰν παρὰ ὡς μητέρα μου. Ἡ τόση ἐπιθυμία ἐξήπτετο καθημέραν καὶ μ' ἐφλόγιζεν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν

μάλιςα τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ἕως ἔϐλαψε καὶ τὴν ὑγείαν μου. Ἀπὸ τὸ δέκατον τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἤρχισα νὰ πτύω αἷμα, καὶ τὸ ἔπτυσα ἀδιαλείπτως μέχρι τοῦ εἰκοςοῦ. Ἀπὸ τότε δὲν ἔπαυσα νὰ τὸ πτύω, ἐκ μακρῶν διαςημάτων ὅμως, ἕως σχεδὸν τὸ ἑξηκοςόν. Μ' ὅλον τοῦτο οὔτ' ἡ νοσερὰ κατάςασις, οὔτ' ὁ φόϐος μὴ τὴν αὐξήσω, δέν μου ἐμπόδισε τὴν δίψαν τῆς παιδείας.

Μόλις εὕρηκα ἄνθρωπον νὰ μὲ διδάξῃ τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν, καὶ πλειοτέραν δυσκολίαν ἀπήντησα νὰ εὕρω διδάσκαλον τῆς Γαλλικῆς. Ἡ Ἰταλικὴ γλῶσσα ἦτον ἡ μόνη τότε διδασκομένη εἰς ὀλίγους τινὰς νέους, τὸ πλέον δἰ ἐμπορικὰς χρείας παρὰ μὲ σκοπὸν ν' αὐξήσωσι τὴν γνῶσίν των· καὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπενόησα πρῶτος σχεδὸν ἐγὼ νὰ ζητήσω διδάσκαλον, βοηθούμενος ἀπὸ τοῦ πατρός μου τὴν πρόθυμον χορηγίαν· Ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς Ἰταλικῆς καὶ ὁ τῆς Γαλλικῆς διδάσκαλος τοῦτο μόνον ἐδιάφεραν ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶχα ἐλευθερωθῆν τῆς ἑλληνικῆς διδάσκαλον, ὅτι μ' ἐδίδασκαν χωρὶς ῥαϐδισμούς.

Καὶ τὰς δύο ταύτας γλώσσας ἐσπούδαζα, ὄχι τόσον διὰ τὴν ἀπ' αὐτὰς ὠφέλειαν, ἐπειδὴ οὔτ' εἶχα, οὔτ' εὔκολον ἦτο νὰ δανεισθῶ, εἰς ἀνάγνωσιν, Ἰταλικὰ ἢ Γαλλικὰ βιϐλία, ὅσον ὡς προοδοποίησιν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς Λατινικῆς γλώσσης. Τὴν ἐπιθυμίαν ταύτης τῆς γλώσσης ἄναψαν εἰς τὴν ψυχήν μου αἱ Λατινικαὶ σημειώσεις πολλῶν ἑλληνικῶν βιϐλίων, καὶ ἐξαιρέτως αἱ σημειώσεις τοῦ Κασωϐῶνος. Εὑρέθη κατὰ τύχην μεταξὺ τῶν βιϐλίων τοῦ πάππου μου ἡ μετατυπωθεῖσα (1707) εἰς Ἀμςελόδαμον ἔκδοσις τοῦ Στράϐωνος ἀπὸ τὸν Κασωϐῶνα. Λέγω

κατὰ τύχην· διότι τοιαῦται ἐκδόσεις εἰς τὴν Σμύρνην τότε ἦσαν ἀπὸ τὰ ἀνήκουςα. Εἰς τὸ σχολεῖον, ὅπου ἐσπούδαζα, δὲν εὑρίσκετο, καὶ πιθανὸν ὅτι οὐδ' ἐγνωρίζετο ὅλως ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν μου ἡ καλὴ ἔκδοσις τοῦ Στράβωνος. Ὁ πάππος μου εἶχε τὴν ἀποκτήσειν, ὡς καὶ ἄλλων τινῶν συγγραμμάτων καλὰς ἐκδόσεις, διότι ἐμπορεύετο ἐξαιρέτως μὲ τὴν Ὀλλανδίαν, ὅθεν ἐφρόντιζε νὰ φέρῃ ἀπὸ τὸ Ἀμςελόδαμον, κατὰ καιρὸν, καὶ ἑλληνικὰ βιβλία εἰς ἰδίαν του χρῆσιν. Ὁσάκις ἤνοιγα τὸν Στράβωνα, ἐβασανιζόμην ἀπὸ μόνην τὴν ὄψιν τῶν μακρῶν τοῦ Κασωβῶνος σημειώσεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἤλπιζα νὰ καταλάβω τὸ κείμενον, ἐπειδὴ δὲν εἶχα νὰ προσμένω ἀπ' ὅσα ἐδιδάχθην εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον μεγάλην βοήθειαν.

Διὰ νὰ ἀποκτήσω τὴν γνῶσιν τῆς Λατινικῆς γλώσσης, ἔπρεπε νὰ προσδράμω εἰς τοὺς εὑρισκομένους εἰς τὴν Σμύρνην Δυτικοὺς ἱερωμένους, καὶ ἐξαιρέτως τοὺς Ἰησουΐτας· πρᾶγμα δύσκολον, διὰ τὴν κατ' αὐτῶν πρόληψιν, τρεφομένην μάλιςα ἀπὸ τὴν κατέχουσαν αὐτοὺς μανίαν τοῦ προσηλυτισμοῦ, μανίαν τόσον σφοδρὰν, ὥστ' ἐνόμιζαν, καὶ νομίζουν ἀκόμη σήμερον, οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἰησοῦ Ἰησουΐται τὴν ἐπιςροφὴν ἑνὸς Γραικοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν των πολὺ πλέον ἀξιόμισθον ἔργον παρὰ νὰ κατηχήσωσι δέκα Τούρκους, ἢ δέκα εἰδωλολάτρας. Τὸ πρᾶγμα ἤθελ' εἶσθαι πολὺ δυσκολώτερον, ἂν ἔζη ὁ πάππος μου· πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μὲ παραδώσῃ εἰς χεῖρας Ἰησουϊτῶν, ὁ Ἀδαμάντιος Ῥύσιος, ὅςις ἐσύνταξε ποίημα ὁλόκληρον διὰ ςίχων Ἰαμβικῶν κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ Παπισμοῦ, ἐπιγραφόμενον, Λατίνων Θρησκείας ἔλεγχος, εἰς 36 κεφάλαια, κ' ἐφρόν-

τισε νὰ τυπωθῇ εἰς τὸ Ἀμςελόδαμον (1) διὰ νὰ τὸ μοιράζῃ δωρεὰν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του, ὡς προφυλακτικὸν κατὰ τῆς παπικῆς μανίας φάρμακον.

Ὅ,τι περιερχόμενος ἐζήτουν μὲ τόσην ἐπιθυμίαν, μὲ τὸ ἐπρόσφερεν ἀνελπίςως ἡ τύχη. Καὶ τὸν χρόνον τοῦτον νομίζω κ' ἐνθυμοῦμαι μ' εὐγνωμοσύνην, ὡς τὸ εὐτυχέςερον μέρος τῆς ζωῆς μου, διότι εὕρηκα διδάσκαλον ἱκανὸν ὄχι μόνον νὰ μὲ διδάξῃ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ νὰ χαλινώσῃ τῆς ζεούσης μου νεότητος τὰς ἀτάκτους ὁρμάς.

Ἱεράτευε τότε εἰς τὸν ναΐσκον τοῦ προξένου (consul) τῶν Ὀλλανδῶν ἀνὴρ σοφὸς, σεβάσμιος καὶ σεβαςὸς, Βερνάρδος Κεῦνος (Bernhard Keun). Ἐπειδὴ ἤκουσα ὅτι ἐζήτει Γραικὸν ἐπιςήμονα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, διὰ νὰ τελειοποιήσῃ τὴν ὁποίαν εἶχε γνῶσιν αὐτῆς, ἐπρόσφερα διὰ φίλου τινὸς τὴν διδασκαλίαν μου εἰς μαθητὴν, ὅςις ἐγνώριζε τὴν γλῶσσαν ἴσως ἐντελέςερον παρ' ἐμὲ, καὶ δὲν ἐχρειάζετο παρὰ τὴν διδαχὴν τῆς σημερινῆς προφορᾶς. Νομίζων ὁ χρηστὸς Βερνάρδος, ὅτι ἐπεθύμουν ἀργυρικὸν μισθὸν τῆς διδαχῆς μου, καὶ ἕτοιμος νὰ τὸν πληρώσῃ, ὅταν ἤκουσεν ὅτι δὲν ἐζητοῦσα ἄλλο πλὴν νὰ μὲ ἀντιδιδάξῃ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, τὸ ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς, πλέον

---

(1) Τὸ ἔτος τῆς τυπώσεως εἶναι τὸ 1748. Ἀποθανὼν κατὰ τὸ 1747 ἔτος, δὲν ἔφθασε νὰ τὸ ἴδῃ τυπωμένον· καὶ τοῦτο εὐτυχῶς, διὰ νὰ μὴν ἴδῃ τόσον πλῆθος τυπογραφικῶν σφαλμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ μέρη τοῦ ποιήματος ἔγιναν ἀκατανόητα. Ἐφρόντισα νὰ φέρω ἓν ἀντίτυπον ἀπὸ τὴν Σμύρνην διὰ νὰ τὸ προσφέρω εἰς τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ τὸ ἐπρόσφερα (1829).

ἀπὸ φιλάνθρωπον ἐπιθυμίαν νὰ εὐεργετήσῃ νέον πρόθυμον νὰ διδαχθῇ, παρὰ ἀπὸ χρείαν, ἥτις ἔμελλε νὰ παύσῃ μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας. Ὀλίγαι ἀληθῶς ἑβδομάδες τὸν ἤρκεσαν νὰ προφέρῃ, ὡς ἐπρόφερα, τὴν γλῶσσαν· καὶ τὸ ἑξῆς, μὲ πρόφασιν χρείας, μ' ἐκράτησε πολὺν ἀκόμη καιρὸν, ὅσον ἀκόμη διέτριψα εἰς τὴν Σμύρνην πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου. Ἡ πρὸς ἐμέ του εὔνοια ηὔξησε τόσον, ὥστε νὰ μὲ προσκαλῇ νὰ τὸν συνοδεύω εἰς τοὺς μετὰ τὸ γεῦμα περιπάτους, νὰ μὲ διδάσκῃ πάντοτε διὰ ζώσης φωνῆς ὅσα ἐγνώριζε χρήσιμα εἰς τὴν εὐδαιμονίαν μου, νὰ μὲ δανείζῃ Λατίνους ἐνδόξους συγγραφεῖς, καὶ τέλος νὰ μ' ἀφίνῃ μόνον εἰς τὴν βιβλιοθήκην του, ὁσάκις ἠναγκάζετο νὰ διατρίβῃ ἔξω τῆς κατοικίας του.

Ἐλησμόνησα νὰ ἱστορήσω, ὅτι, πρὶν γνωρίσω τὸν σεβάσμιον τοῦτον διδάσκαλον, ἐπόθησα τὴν γνῶσιν τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης. Παρατρέχω τὴν αἰτίαν τοῦ πόθου τούτου, φοβούμενος μὴ φανῶ, ὅτι γράφω μυθιστορίαν. Ἀλλ' ἔπρεπ' ἐξανάγκης νὰ λάβω διδάσκαλον Τοῦρκον· καὶ τοῦτο ἦτον ἀδύνατον εἰς ἐμὲ, ἐπειδὴ καὶ μόνον τὄνομα, Τοῦρκος, μ' ἐπροξένει σπασμοὺς ἀλλοκότους. Ἔμαθα ὅτι τῶν Ἀράβων ἡ γλῶσσα εἶχε μεγάλην συγγένειαν μὲ τὴν Ἑβραϊκήν· ὅθεν ἀπεφάσισα νὰ ζητήσω, κ' εὕρηκα διδάσκαλον Ἑβραῖον. Ἀλλ' ὁποῖον διδάσκαλον! Ἔπαθαν καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι, ὅ,τι ἐπάθαμεν ἡμεῖς· καθὼς χάσαντες τὴν προγονικὴν γλῶσσαν ἐκαταντήσαμεν εἰς τὰ νομιζόμενα καὶ ὀνομαζόμενα ἀπό τινας Καλὰ γραμματικὰ τῆς γλώσσης, παρόμοια καὶ αὐτοὶ ἐκαυχῶντο εἰς τὰ Καλὰ ἑβραϊκά των. Μ' ὅλον τοῦτο ἐσπούδαζα τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν ὡς προσοδοποίη-

σιν τῆς Ἀραβικῆς, μ' ἐλπίδα νὰ εὕρω ποτὲ καὶ ταύτης διδάσκαλον ὄχι Τοῦρκον. Ἡ χρεία νὰ πληρόνω τὸν Ἑβραῖον διδάσκαλον μὲ ἠνάγκασε φυσικὰ νὰ προσδράμω εἰς τὸν πατέρα μου. Εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον (1764), καὶ τοῦ γένους τὴν κατάστασιν, πᾶς ἄλλος πατὴρ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, χωρὶς ἐξαίρεσιν, ἀκούων τὸν υἱόν του νὰ ζητῇ ἑβραϊκῆς γλώσσης διδάσκαλον, ἤθελε καλέσειν ἰατρὸν, νομίζων ὅτι ἐπαραφρόνησεν ὁ υἱός του. Ἀλλ' ὁ χρηστὸς καὶ φρόνιμος πατήρ μου, ἠρκέσθη μόνον νὰ μ' ἐρωτήσῃ, εἰς τί ὠφέλει ἡ Ἑβραϊκὴ γλῶσσα. Ἀφοῦ τὸν εἶπα, ὅτι ἐχρησίμευεν εἰς ἀκριβεστέραν κατάληψιν τῆς Παλαιᾶς διαθήκης, Καλά! ἄρχισε λοιπὸν, μ' ἀπεκρίθη. Ποτὲ δὲν ἐνθυμήθην τὴν λακωνικὴν ταύτην ἀπόκρισιν, χωρὶς νὰ δακρύσω. Τόση ἦτον ἡ εἰς τὴν παιδείαν μου προθυμία του, τῆς ὁποίας ἀπόδειξις εἶναι καὶ τοῦτο· πολλάκις ἐπεθύμησα εἰς τὰς δεσποτικὰς ἑορτὰς, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν νέων, ἑορτάσιμον ἔνδυμα νέον, καὶ μ' ἀνέβαλλεν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα εἰς τὸ Πάσχα, καὶ ἀπὸ τοῦτο πάλιν εἰς τὰ Χριστούγεννα. Οὔτε διδάσκαλον, οὔτε βιβλίον ὅμως ἢ ἄλλο τι ὄργανον παιδείας ζητοῦντα δὲν μ' ἀπέβαλε ποτέ.

Ὡς τόσον ἡ ἀμάθεια τοῦ Ἑβραίου διδασκάλου μου, ἤθελε μὲ ἀποσπάσειν ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς γλώσσης, ἂν δὲν εὕρισκα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ καλοῦ μου ἄλλου φιλοστόργου διδασκάλου καὶ πατρὸς, τοῦ Βερνάρδου, βοηθήματα καὶ ταύτης, ὡς καὶ τῆς Λατινικῆς, καὶ ἀκόμη τῆς Ἑλληνικῆς. Ἀλλὰ τοῦτο ἐξῆψε τὸν ὁποῖον συνέλαβα πρὸ πολλοῦ ἔρωτα νὰ ἱστορήσω τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ ἔβλεπα, ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι, μὴν ὄντες Ἕλληνες

μηδὲ Ῥωμαῖοι, εἶχαν βοηθήματα τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς παιδείας, μὴν ὄντες Ἑβραῖοι, εἶχαν καὶ γραμματικὰς καὶ λεξικὰ τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης, ἄγνωστα εἰς τοὺς Ἑβραίους, φυσικὰ ἔπρεπε νὰ συμπεράνω, ὅτι εἰς τὴν σημερινὴν Εὐρώπην κατέφυγαν καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης, ἀκόμη καὶ τῆς Παλαιστίνης, τὰ φῶτα.

Ὁ πατήρ μου ἐπώλει μεταξωτά, ἐμπορευόμενος εἰς τὸ λεγόμενον Βεζεστένιον τῆς Σμύρνης, ὅπου ἦσαν καὶ οἱ ἄλλοι Χῖοι, καὶ ὄχι, ὡς λέγει ὁ βιογράφος μου (1), εἰς τὴν Χίον, ὅθεν ἀνεχώρησεν, εἰς παιδικὴν ἡλικίαν, χωρὶς πλέον νὰ ἐπιστρέψη. Ἐπεθύμει νὰ ἐκτείνη τὸ ἐμπόριόν του καὶ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, κατὰ μίμησιν τοῦ πενθεροῦ του καὶ πάππου μου· ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ ἔχη ἐκεῖ ἄνθρωπον οἰκεῖον, καὶ ὄχι νὰ ἐμπορεύεται διὰ μέσου τῶν Ὁλλανδῶν, ὡς ἔκαμνεν ὁ πάππος μου. Μετὰ πολλὰ ἐμπόδια ἐκ μέρους τῆς μητρός μου, ἀπεφασίσθη νὰ ὑπάγω εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον. Ἡ μήτηρ μου ἐλογίζετο τὸ διὰ θαλάσσης ταξείδιον ὀλίγον διάφορον ἀπὸ τὸν θάνατόν μου· ἐγὼ δὲ πάλιν ἀπεστρεφόμην τὸν ἐμπορικὸν βίον, ὡς μέγα ἐμπόδιον νὰ ἀπολαύσω τὴν ποθουμένην παιδείαν. Μ' ὅλον τοῦτο ἔκρινα τὸ ταξείδιον εὐτύχημα μέγα, διὰ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ ἀσχολία τοῦ ἐμπορίου ἔμελλε νὰ μ' ἀφίνη καὶ καιρὸν ἱκανὸν νὰ θησαυρίζω ὅσην ἦτο δυνατὸν, ἂν ὄχι ὅσην ἐδιψοῦσα, σοφίαν.

Ἐμβῆκα λοιπὸν (1772) εἰς πλοῖον Δανικὸν, καὶ μετὰ 26 ἡμερῶν θαλασσοπορίαν κατευωδώθην εἰς Λιβόρνον, καὶ μετ'

(1) *Biographie nouvelle des Contemporains*, t. V, p. 52.

ὀλίγας ἡμέρας, ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον, συνωδευμένος μὲ πολλὰς ἐπιςολὰς συςατικάς. Μία μόνη ἀπ' αὐτὰς μ' ὠφέλησεν, ἡ ἐπιςολὴ τοῦ φίλου καὶ διδασκάλου μου (Bernhard Keun), πρὸς ἄλλον μινίςρον φίλον του, ὀνομαζόμενον Ἀδριανὸν Βύρτον (Adrien Buurt), ἄνδρα μεταξὺ τῶν τότε εὑρισκομένων ἐκεῖ μινίςρων σοφώτατον, σεβασμιώτατον καὶ σεβαςότατον.

Ὁ σωκρατικὸς οὗτος διδάσκαλος μ' ἐδέχθη ὡς υἱόν του, καὶ ἀφοῦ ἐξέτασε τὰς μικράς μου γνώσεις, μ' ἐρώτησεν, ἂν μ' ἐσυγχωροῦσαν αἱ ἐμπορικαὶ ἀσχολίαι νὰ ὑπάγω δὶς τῆς ἑβδομάδος εἰς αὐτὸν, νὰ διδάσκωμαι ὅσα ἔκρινεν ἀναγκαῖα εἰς τὸ καλῶς συλλογίζεσθαι, ἀπὸ τὸ ὁποῖον (ὡς ἔλεγε) ἔπρεπε ν' ἀρχίζῃ ἡ ὀρθὴ παιδεία. Ἐδέχθην, δὲν λέγω μετὰ χαρᾶς, ἀλλὰ μὲ ἐνθουσιασμὸν, τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην πατρικὴν πρόσκλησιν, καὶ ἐδιδασκόμην ἀπ' αὐτὸν τὰ ςοιχεῖα τοῦ Εὐκλείδου, καὶ τὴν Λογικὴν ἐπιςήμην. Ταύτην ἐσπούδαζα εἰς βιβλίον Λογικῆς συνταγμένον ἀπ' αὐτήν του τὴν σοφὴν σύζυγον, Καρολίναν (Iosina Carolina van Lynden), σύνταγμα ὁλότελα διάφορον (1), ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχα διδαχθῆν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Σμύρνης Λογικήν.

---

(1) Φυλάσσω ἀκόμη εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου ταύτην τὴν Λογικὴν (γραμμένην εἰς τῶν Ὀλλανδῶν τὴν γλῶσσαν) δῶρον πολύτιμον τῆς σεβασμίας Καρολίνας. Ἔχω καὶ τοῦ ἀνδρός της τινὰ συγγράμματα, καὶ αὐτὰ εἰς Ὀλλανδικὴν γλῶσσαν. Ἓν ἀπὸ ταῦτα μετέφρασεν εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν ὁ πρῶτός μου διδάσκαλος (Bernhard Keun), ἐπιγραφόμενον, *Abrégé de la Théologie dogmatique*, τυπωμένον εἰς Ἀμστελόδαμον, 1779. Σώζεται καὶ τοῦτο εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου.

Ὁ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ ἡ σοφή του σύζυγος ἦσαν ἄτεκνοι· εὐδαίμονες ὅμως, διότι ἐσυνεργοῦσαν καὶ οἱ δύο εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἰδίων πολιτῶν. Παρὰ τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην εἶχαν καὶ ταμεῖον φυσικῆς ἱςορίας· καὶ αἱ δύο τῆς ἑβδομάδος ἡμέραι, αἱ δωρηθεῖσαι εἰς ἐμὲ τὸν ξένον, ἦσαν διωρισμέναι καὶ εἰς πολλῶν ἐπισήμων πολιτῶν υἱοὺς καὶ θυγατέρας. Αἱ θυγατέρες ἤρχοντο νὰ ἀκούωσι τὴν διδαχὴν τῆς Καρολίνας, καὶ οἱ υἱοὶ, ἐδιδάσκοντο ἀπὸ τὸν σύζυγον αὐτῆς Ἀδριανόν.

Εἰς τῶν δύο τούτων σεβασμίων προσώπων, καὶ τοῦ προτέρου φίλου καὶ διδασκάλου μου σεβασμίου Βερνάρδου, τὴν ἀρετὴν χρεωςῶ, ὄχι τὴν ἀρετήν μου, ἀλλὰ τὴν ὁπωσδήποτε χαλίνωσιν τῶν παθῶν μου. Ἡ νεότης μου ἐσαλεύετο ἀπὸ τρικυμίας παθῶν· καὶ ἄλλο δέν μ' ἔσωσεν ἀπὸ τὸ ναυάγιον παρὰ ἡ πρὸς τοὺς διδασκάλους μου αἰδὼς, καὶ ἡ φιλοτιμία νὰ ἀξιωθῶ τῆς ἀγάπης των. Τοιαύτην κρίνω τώρα καὶ τὴν νεότητα τοῦ πατρός μου· πιθανὸν, ὅτι οὐδ' ἐκεῖνος ἤθελε σωθῆν, ἂν δὲν ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ἀξιωθῇ τῆς ἀγάπης τοῦ Ἀδαμαντίου Ῥυσίου. Μάθημα ἀναγκαῖον εἰς τοὺς γονεῖς, ὅσοι φροντίζουν τὴν σωτηρίαν τῶν ἰδίων τέκνων, νὰ τὰ παραδίδωσιν εἰς τοιούτους διδασκάλους, ὁποίων ὄχι μόνον νὰ θαυμάζωσι τὴν σοφίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ διψῶσι τὴν ἀγάπην, καὶ νὰ τρέμωσι τὴν καταφρόνησιν.

Εἰς τὸ Ἀμςελόδαμον διέτριψα ἓξ ἔτη, καταγινόμενος εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ, καθόσον μ' ἐσυγχώρει ἡ ἀσχολία τοῦ ἐμπορίου, εἰς τὴν παιδείαν, ἐνοχλούμενος ἀδιαλείπτως ἀπὸ σφοδρὰν ὄρεξιν νὰ μὴν ἐπιςρέψω πλέον εἰς τὴν τυραννουμένην πατρίδα μου. Τὸ παιδιόθεν τρεφόμενον εἰς τὴν ψυχήν μου κατὰ τῶν Τούρ-

κων μῖσος, ἐκατήντησεν, ἀφοῦ ἐγεύθην εὐνομουμένης πολιτείας ἐλευθερίαν, εἰς ἀποςροφὴν μανιώδη. Τοῦρκος καὶ θηρίον ἄγριον ἦσαν εἰς τὸν λογισμόν μου λέξεις συνώνυμοι, καὶ τοιαῦται εἶναι ἀκόμη, ἂν καὶ εἰς τῶν μισοχρίστων φίλων τοῦ τυράννου τὸ Λεξικὸν σημαίνωσι διάφορα πράγματα.

Μ' ὅλον τοῦτο ἠναγκάσθην νὰ ἐπιςρέψω, καὶ ἐπέρασα διὰ Βιέννης (ὅθεν εἶχα περάσειν καὶ πρότερον ὑπάγων εἰς Ἀμςελόδαμον) διὰ νὰ ἴδω καὶ δεύτερον τὸν θεῖόν μου (ἀδελφὸν τοῦ πατρός μου), Σωφρόνιον, Ἀρχιεπίσκοπον Βελεγραδίου, ὅςις καταντρεχόμενος ἀπὸ τὸν ἐκεῖ Πασᾶν, εἶχε καταφύγειν εἰς τὴν προςασίαν τῆς Μαρίας Τερέζης, αὐτοκρατορίσσης τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τεσσαρακονθήμερον διατριβὴν εἰς τὴν Βιένναν, ἐπέρασα εἰς Τεργέςην, κ' ἐκεῖθεν εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου διέτριψα ὅλον σχεδὸν τὸν χειμῶνα τοῦ 1778 ἔτους, βοσκόμενος ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐλπίδα νὰ λάβω ἀπὸ τοὺς γονεῖς μου τὴν ζητηθεῖσαν ἄδειαν νὰ περάσω εἰς τὴν Γαλλίαν, νὰ σπουδάσω τὴν ἰατρικήν. Ὁ σκοπός μου δὲν ἦτο νὰ καταςαθῶ ἰατρός· εἰς δύο μόνα πράγματα ἀπέβλεπα, νὰ κερδαίνω τὸν καιρὸν νὰ μὴ βλέπω Τούρκους, ἢ ἂν ἀναγκασθῶ τελευταῖον νὰ τοὺς ἴδω, νὰ ζῶ μεταξύ των ὡς ἰατρὸς, ἐπειδὴ τὸ θηριῶδες ἔθνος τοῦτο εἰς μόνους τοὺς ἰατροὺς ἀναγκάζεται νὰ ὑποκρίνεται κᾄποιαν ἡμερότητα.

Εἰς τὴν Σμύρνην κατευωδώθην, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν πυρκαϊὰν, ἥτις ἀφάνισε μέγα μέρος τῆς πόλεως, σειομένης ἀκόμη καὶ ἀπὸ σεισμόν. Αἱ κοιναὶ δυςυχίαι ἑνωμέναι μὲ τὰς ἰδίας (ἐπειδὴ ἐπυρπολήθη καὶ ὁ γονικός μου οἶκος) μοῦ μετέβα-

λαν τὴν ἀποςροφὴν τῆς μὲ Τούρκους συγκατοικήσεως, εἰς τόσην μελαγχολίαν, ὥςε ἐκινδύνευσα νὰ πέσω εἰς ἀληθινὴν παραφροσύνην. Καὶ ἐδῶ τὄνομα παραφροσύνη, δὲν εἶναι ῥητορικὴ ὑπερβολή· σήμερον ἀκόμη ἐνθυμούμενος τὴν τότε ταραχὴν τῆς κεφαλῆς μου, βεβαιοῦμαι, ὅτι ἤθελα ἀφεύκτως παραφρονήσειν, χωρὶς τὰς καθημερινὰς παρηγορίας τοῦ διδασκάλου καὶ φίλου μου Βερνάρδου. Μὲ σχεδὸν μόνον αὐτὸν ἦτον ἡ συχνοτέρα μου συναναςροφὴ εἰς τεσσάρων ἐτῶν διάςημα, ὅσον διέτριψα ἀκόμη εἰς τὴν Σμύρνην, καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ καιροῦ κατέφευγα ὀλίγα ςάδια μακρὰν τῆς πόλεως εἰς τὴν ἐξοχὴν, διὰ νὰ μὴ βλέπω Τούρκους. Οἱ γονεῖς μου ἔτρεφαν ἀκόμη τὴν ἐλπίδα νὰ μὲ κρατήσωσιν εἰς τὴν πατρίδα· κ' ἐμεταχειρίσθησαν παντοίους τρόπους, ἕως καὶ αὐτὸ τοῦ γάμου τὸ δέλεαρ, νὰ μεταβάλωσι τὴν γνώμην μου. Τὸ δέλεαρ τοῦτο ἤθελεν ἐξάπαντος μὲ συναρπάσειν, καὶ διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας μου, καὶ διὰ τὸ κάλλος, ἔτι δὲ καὶ τὸν πλοῦτον τῆς νύμφης, ὀρφανῆς ἀπὸ πατέρα βαθύπλουτον, ἂν ὁ ἔρως τῆς ἐλευθερίας δέν μ' ἐβίαζε νὰ καταφρονήσω πάσης λογῆς ἄλλους ἔρωτας. Οἱ γονεῖς μου, βλέποντες ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἴσχυσε νὰ μὲ μαλάξῃ, καὶ τὸν μέγαν κίνδυνον τῆς φθειρομένης καθημέραν ὑγείας μου, μ' ἐσυγχώρησαν τελευταῖον νὰ περάσω εἰς τὴν Γαλλίαν.

Διὰ νὰ συντέμω τὰ μεταξὺ, ἐπέρασα πάλιν εἰς Λιβόρνον, ἔπειτα εἰς Μασσαλίαν, καὶ κατευωδώθην τελευταῖον εἰς τὸ Μοντσπελλιέρον (Montpellier) τὴν 9 Ὀκτωβρίου 1782, καὶ ὄχι τὸ 1787 (1). Ἐκεῖ διέτριψα ἓξ ἔτη, καὶ ὄχι ὀκτὼ (2),

(1) *Biographie nouvelle des Contemporains*, t. V, p. 52.
(2) *Ibid*, pag. 53.

σπουδάζων τὴν ἰατρικὴν, ὅσον μ' ἐσυγχωροῦσε σῶμα ἀσθενημένον ἀπὸ τοὺς καθημερινοὺς κόπους τῆς σπουδῆς καὶ ἀπὸ τὸν σκώληκα λογισμὸν ὅτι ἔμελλα τελευταῖον νὰ ἐπιςρέψω εἰς τυραννουμένην ἀπὸ Τούρκους πατρίδα.

Εἰς τὸ Μοντσπελλιέρον ἔμαθα, τὴν θλιβερὰν ἀγγελίαν, ὅτι ὁ πατήρ μου ἀπέθανε τὴν 21 Ἰουλίου 1783, καὶ ἡ μήτηρ μου τὸν ἠκολούθησε μετὰ χρόνον ἕνα. Αἰωνία των ἡ μνήμη! Τοιούτους γονεῖς εὔχομαι εἰς ὅλους τοὺς νέους.

Ἐδῶ ἀναγκάζομαι πάλιν νὰ διορθώσω ἄλλο λάθος τοῦ βιογράφου μου. Λέγει, ὅτι ἡ εἰς Μοντσπελλιέρον διατριβὴ καὶ σπουδή μου ἔγινε μὲ χορηγίαν ἐτήσιον φρ. 2000 τοῦ Βερνάρδου (1). Ὁ καλός μου οὗτος φίλος καὶ διδάσκαλος, ἤθελε μετὰ χαρᾶς δράμειν εἰς βοήθειάν μου, ἂν ἡ χρηματική του κατάςασις τὸν ἐσυγχώρει τοιαύτας χορηγίας. Δὲν ἔλειψεν ὅμως οὔτ' αὐτὸς οὔτ' οἱ συγγενεῖς μου νὰ παχύνωσι μὲ προσωρινὰς δωρεὰς τὴν ἀπὸ τοὺς γονεῖς μου, ἐνόσῳ ἔζοῦσαν, καὶ μετὰ θάνατον αὐτῶν, ἀπὸ τὴν πώλησιν τῆς ἀνακτισθείσης γονικῆς οἰκίας, καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους μου κόπους χορηγουμένην βοήθειαν. Ἐκ τῶν κόπων τούτων ἦτο καὶ ἡ ἀπὸ τὸ Γερμανικὸν εἰς τὸ Γαλλικὸν μετάφρασις τῆς Κατηχήσεως τοῦ Ῥώσου Πλάτωνος, τῆς Κλινικῆς ἰατρικῆς (Médecine clinique) τοῦ Selle, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκα κατὰ τὸ 1787 ἔτος εἰς τὸ Μοντσπελλιέρον εὑρισκόμενος, καὶ ἄλλα τινὰ ἰατρικὰ συγγράμματα μεταφρασμένα ἀπὸ τὴν Γερμανικὴν καὶ τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν Γαλλικὴν, καὶ ἐκδομένα ἔπειτα εἰς τοὺς Παρισίους.

(1) *Ibid*, *ibid*.

Ἀφοῦ ἐτελείωσα τὰ μαθήματά μου, ἐπεθύμησα νὰ ἱςορήσω καὶ τὰς νέας Ἀθήνας, τοὺς Παρισίους, διὰ νὰ ἀποφύγω κἂν τὸ ὄνειδος τῶν, ὅσοι δὲν ἐγνώριζαν ἄλλοτε τὰς παλαιάς. Ἦλθα λοιπὸν εἰς τοὺς Παρισίους τὴν 24 Μαΐου 1788, συνωδευμένος μὲ συςατικὰς ἐπιςολὰς τῶν Προφεσσόρων μου, τῶν ὁποίων ἡ εἰς ἐμὲ εὔνοια καὶ ἐξαιρέτως τοῦ Broussonet, τοῦ Grimaud, καὶ τοῦ Chaptal, ἐχρημάτισεν ἓν ἀπὸ τὰ εὐτυχήματα τῆς ζωῆς μου.

Ἀλλ' ἦλθα εἰς καιρὸν, ὅτ' ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ γεννηθῇ ἡ ἀπὸ τὰ μέσα ταύτης τῆς ἑκατονταετηρίδος κυοφορουμένη παράδοξος, καὶ πρώτη εἰς τὴν ἱςορίαν, πολιτικὴ μεταβολὴ ἔθνους, ἀπὸ τὸ ὁποῖον δὲν ἠλπίζετο τοιαύτη μεταβολή. Οἱ Γάλλοι, ἕως τότε, ὅμοιοι τῶν Ἀθηναίων τὴν σοφίαν, τὴν ἡμερότητα, τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἐρασμιότητα, ἐκρίνοντο καὶ ἐλαφροὶ ὡς οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἄξιοι ὅσων ἔγραψε κατὰ τῆς ἐλαφρίας ἐκείνων ὁ κωμικὸς Ἀριςοφάνης. Ἡ μεταβολὴ ἔδειξεν, ὅτι εἰς τὸ φαινόμενον ἐλαφρὸν ἔθνος τοῦτο ἐκρύπτετο μέγας ἀριθμὸς φιλοσόφων ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ἀνεκάλυψεν ἀπροσδοκήτως ἡ κατάχρησις τῆς τότε ἀπολύτου μοναρχίας καὶ κατέςησε νέας πολιτείας νομοθέτας.

Τὰς μέχρι τούτου ἀπορίας μου περὶ τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπιςροφῆς, τὰς ὁποίας εἶχε μετριάσειν ὁ θάνατος τῶν γονέων μου, ἔλυσε πλέον ὁλότελα ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ τῆς Γαλλίας, καὶ ἀπεφάσισα ἀμεταθέτως νὰ μὴ συζήσω εἰς τὸ ἑξῆς μὲ τυράννους. Τοῦτο ηὔξησε καὶ τὴν ὁποίαν ἔτρεφα ἐπιθυμίαν πρὸ πολλοῦ νὰ συνεργήσω τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν παιδείαν τῶν ὁμογενῶν μου, καὶ μάλιςα ἀφοῦ ἐπληροφορήθην, ὅτι ἡ αὔξησις

καὶ ἐξάπλωσις τῆς παιδείας εἰς τὸ Γαλλικὸν ἔθνος ἐγέννησε τὸν ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας. Μόνον μέσον τοιαύτης συνεργίας εὕρισκα τὰς ἐκδόσεις τῶν ἑλληνικῶν συγγραφέων μὲ μακρὰ προλεγόμενα εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, ὥςε νὰ ἀναγινώσκωνται ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς σπουδαςὰς τῆς παλαιᾶς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδιώτας. Εἰς τοιαύτην ἐπιχείρησιν ὅμως, ἐχρειάζετο πλειοτέρα γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, διὰ τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ κειμένου τῶν συγγραφέων. Εἰς ταύτης λοιπὸν τὴν ἀπόκτησιν ἔδωκα ὅλην μου τὴν προσοχὴν, ἀφίνων καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς ἰατρικῆς καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀσχολίαν.

Αἱ συμβᾶσαι ταραχαὶ ἀπὸ τοὺς ἔπειτα δημαγωγοὺς τῆς Γαλλίας, ἀνομοίους ὁλότελα τῶν ἀρχηγῶν τῆς μεταβολῆς, ἔπρεπεν ἐξανάγκης νὰ γεννήσωσι δημαγωγὸν δεινότερον, διὰ νὰ καταπαύσῃ τὰς ταραχάς· καὶ τὸν ἐγέννησαν. Οὗτος ἦτον ὁ περιβόητος Ναπολέων. Στολισμένος μὲ κυβερνητικὰς καὶ ςρατηγικὰς ἀρετὰς ὑπερτέρας ὅσων μᾶς παρέδωκεν ἡ ἱςορία, καὶ δημιουργημένος ἀπὸ τὴν φύσιν νὰ ἐμπνέῃ φόβον εἰς τοὺς ταραχοποιοὺς, καὶ σέβας εἰς τοὺς ἐπιθυμητὰς τῆς ἡσυχίας, εἰς τοῦτο μόνον ἐπλανήθη, ὅτι δὲν ἐνόησεν ὁποίους καρποὺς ἐπρόσμεναν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰ τόσα του προτερήματα. Ἀντὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς καταπονουμένους τῆς Εὐρώπης λαοὺς ἀπὸ τοὺς δεσπότας των, ἐπρόκρινε νὰ γενῇ αὐτὸς δεσποτῶν δεσπότης. Ἀντὶ νὰ σπείρῃ τὴν εὐδαιμονίαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ νὰ καταςαθῇ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς, μακαριζόμενος ἀπὸ ἀθανάτους ὕμνους τῆς παρούσης καὶ τῆς ἐπερχομένης ἀπείρου γενεᾶς ἀνθρώπων, ἐπροτίμησε τὰ βρωμερὰ τῶν βρωμερῶν κολάκων θυμιάματα. Ἐπλανήθη ὁ ταλαίπωρος!

Ὁ μεγαλουργὸς ἀλλ' ὄχι μέγας οὗτος ἀνὴρ ὑπατεύων (ὑπατείαν ἥτις ἔμελλε ν' ἀφανίσῃ καὶ αὐτὸν καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἐλπιζόμενα πολλὰ καὶ μεγάλα καλὰ) ἐπεθύμησε τὴν μετάφρασιν τῆς Γεωγραφίας τοῦ Στράβωνος. Ὁ ποτέ μου εἰς τὸ Μοντσπελλιέρον διδάσκαλος τῆς χημείας, Chaptal, τότε δὲ λειτουργὸς τῆς ὑπατείας, ἐπρόβαλε μεταφραστὰς τοῦ κειμένου τὸν La Porte-du-Theil καὶ ἐμὲ, καὶ τρίτον τὸν γεωγράφον Gosselin διὰ τὰς γεωγραφικὰς παρατηρήσεις, διορίσας εἰς καθένα ἐξ ἡμῶν ἐτήσιον μισθὸν τοῦ ἔργου, φρ. 3000, καὶ ὄχι σύνταξιν ἐτήσιον (1), ἥτις ἔμελλε νὰ διορισθῇ μετέπειτα.

Κατὰ τὸ 1805 ἐπροσφέραμεν εἰς τὸν Ναπολέοντα (ὄχι πλέον ὕπατον, ἀλλ' Αὐτοκράτορα) τὸν πρῶτον τόμον τῆς μεταφράσεως τοῦ Στράβωνος τυπωμένον. Πρὸ τῆς προσφορᾶς τοῦ δευτέρου, παρὰ τὸν ἐτήσιον μισθὸν τῶν φρ. 3000, μᾶς ἐφιλοδώρησεν ἀκόμη καθένα 2000 φράγκων, σύνταξιν ἐπὶ ζωῆς. Ὅταν μᾶς ἦλθεν ἡ ἀπροσδόκητος ἀγγελία τῆς συντάξεως ὑποπτευόμενος (δὲν ἐξεύρω διὰ τί) τὰς μεγαλοδωρίας τοῦ Ναπολέοντος; καὶ φοβούμενος μή μ' ἀναγκάσωσι ποτὲ νὰ φανῶ εὐγνώμων ὑπὲρ τὸ δίκαιον, ἐπεθύμησα νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὴν εὐεργεσίαν. Μὴ δυνάμενος ὅμως νὰ τὸ πράξω μόνος, ἐπρόβαλα εἰς τοὺς συνεργάτας μου, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ μετάφρασις τοῦ Στράβωνος ἔμελλε νὰ ἦναι μακρὰ, μᾶς ἐσύμφερε νὰ ἀποβάλωμεν, ἢ τὸν μισθὸν ἢ τὴν σύνταξιν· καὶ τὸ ἐδέχθησαν οἱ συνεργάται μου χωρὶς ἐναντίωσιν. Ἐγράψαμεν λοιπὸν κοινῶς οἱ τρεῖς πρὸς τὸν

(1) *Biographie nouvelle des Contemporains*, t. V, p. 53.

τότε λειτουργὸν παραιτούμενοι τὸν ἐτήσιον μισθὸν τῶν φρ. 3000, καὶ ἀρκούμενοι εἰς τὴν ἐπὶ ζωῆς σύνταξιν τῶν φρ. 2000. Ἡ ἀπόκρισις τοῦ λειτουργοῦ ἦτον ἐγκώμιον τῆς ἀφιλοκερδείας μας (désintéressement) ὡς τὴν ὠνόμαζε, καὶ παῦσις τοῦ ἐτησίου μισθοῦ. Ἂν ἐπρόβλεπα ὅσα κακὰ ἔμελλε νὰ προξενήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ συγκροτηθεῖσα μὲ σκοπὸν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν, καὶ ἀσεβῶς ἐπονομασθεῖσα Ἁγία συμμαχία, ἤθελα βέβαια προκρίνειν νὰ κυβερνᾶται σήμερον ἡ πατρίς μου μὲ τὸ σκῆπτρον ἑνὸς Ναπολέοντος, διώκτου τῶν Τούρκων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, παρὰ μὲ τὴν σιδηρᾶν ῥάβδον πολλῶν ἀπολύτων δεσποτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κανεῖς δὲν ἀξίζει τὸν Ναπολέοντα.

Τούτου τοῦ δυστυχοῦς Ναπολέοντος βασιλεύοντος, ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐπρόβαλεν εἰς τὸν μακαρίτην Κλαυϊέρον, κ' ἐμέ, νὰ μᾶς ἀναδείξῃ μὲ δαψιλῆ ἀμοιβὴν ἐτήσιον βιβλοκρίτας (censeurs), αὐτὸν μὲν διὰ τὰ Λατινιστὶ, ἐμὲ δὲ διὰ τὰ Ἑλληνιστὶ ἢ Γραικιστὶ ἐκδιδόμενα βιβλία. Μὲ φρίκην ἀπέβαλεν ὁ φίλος μου τὸ πρόβλημα καὶ νὰ φρίξω ὄχι ὀλιγώτερον μ' ἐκίνησε συλλογιζόμενος, ὅτι ὅστις ἤλπιζεν ἀπὸ μᾶς τοιοῦτον ἔργον, πιθανὸν ὅτι μᾶς ἔκρινεν ἱκανοὺς νὰ ἐκτελέσωμεν μὲ μισθὸν καὶ ἄλλα ἀτιμώτερα.

Ἀλλ' ἀφίνω τὸν Ἥρωα τοῦτον (δυστυχέστερον διότι ἐχώρισε τὰ ἴδιά του ἀπὸ τὰ κοινὰ συμφέροντα παρὰ διότι κατεστράφη ἀπὸ ἀσυγκρίτως ὑποδεεστέρους του δεσπότας) καὶ ἀκολουθῶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑξῆς βίου μου.

Ἐδῶ χρεωστῶ νὰ ἱστορήσω μίαν ἀπὸ τὰς τύχας τοῦ βίου

μου, τὴν ὁποίαν ἤθελα σιωπήσειν ἂν δὲν μ' ἐκατάκριναν οἱ φίλοι μου ὡς ὑπερήφανον, οἱ μὴ φίλοι, ἴσως ὡς ἀνάξιον. Τὴν ὑπερηφανίαν βδελύσσομαι· ἀνάξιος πάλιν ὁλότελα νὰ κριθῶ τὸ ἀποςρέφομαι. Ἀπόρησαν τινὲς διὰ τί δὲν ἐζήτησα ποτὲ νὰ ψηφισθῶ μέλος τοῦ Πανεπιςημίου. Ἰδοὺ πῶς ἠκολούθησε τὸ πρᾶγμα. Ὅςις ἐπιθυμῇ νὰ ἐκλεχθῇ μέλος τοῦ Πανεπιςημίου, χρεωςεῖ πρῶτον νὰ ζητήσῃ δι' ἐπιςολῆς ἀπὸ τὸν πρόεδρον νὰ τὸν καταγράψῃ εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὑποψηφίων· χρεωςεῖ δεύτερον πρὸ τῆς ψηφηφορίας νὰ ἐπισκεφθῇ προσωπικῶς ἕνα καθένα ἀπὸ τοὺς ψηφοφόρους, καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ ταπεινῶς, νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ψῆφόν του. Τὸ πρῶτον μόνον ἐγνώριζα, καὶ τὸ πρῶτον ἐπλήρωσα, ἂν ὄχι ὡς χρέος ἀναγκαῖον, ὡς κἂν ἔθιμον ἄψογον, καὶ κατεγράφθην ὡς ὑποψήφιος.

Τὸ αὐτὸ ἔτος (1805) τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρώτου τόμου τοῦ Γαλλικοῦ Στράβωνος ἐξέδωκα διὰ δαπάνης τῶν Ζωσιμάδων τὸν Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, μὲ προλεγόμενα διεξοδικώτατα, εἰς ὄνομα Αὐτοσχεδίων ςοχασμῶν. Ἡ διασπορά των εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ γεννηθεῖσα ἐξ αὐτῶν εὔνοια τοῦ γένους εἰς ἐμὲ, μ' ἐδίδαξεν, ὅτι τὸ γένος ἤρχισε νὰ αἰσθάνεται τὴν χρείαν τῆς παιδείας, κ' ηὔξησε τὰς ὁποίας πρὸ πέντε ἐτῶν (1) εἶχα φανερώσειν ἐλπίδας τῆς πλησιαζούσης ἐλευθερίας του. Εἰς τοῦτο μόνον ἠπατήθην, ὅτι ἡ κατὰ τοῦ

(1) Ἴδε τὸ τέλος τῶν Προλεγομένων (*Discours préliminaire*) τοῦ κατὰ τὸ 1800 ἔτος ἐκδοθέντος Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων, τοῦ Ἱπποκράτους.

τυράννου ἐπανάςασις, τὴν ὁποίαν ἔθετεν ὁ λογισμός μου περὶ τὰ μέσα τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, συνέβη τριάκοντα χρόνους ἀρχήτερα. Ὅτι δὲ συνέβη παρὰ καιρὸν, ἐφάνη καὶ ἀπὸ τὴν θρασύτητα τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναςάσεως (εἴτε αὐτομάτως, εἴτε καὶ ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν κινηθέντων) καὶ ἀπὸ τὴν ἔπειτα μέχρι τῆς σήμερον ἀφρονεςάτην διαγωγὴν πολλῶν πολιτευομένων εἰς τὴν Ἑλλάδα· διαγωγὴν, ἥτις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τόσην αἵματος ἀθώου χύσιν, καὶ παρ' ὀλίγον ἤθελ' ἀφανίσειν καὶ αὐτὸ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ἂν οἱ ςρατευόμενοι κατὰ τοῦ τυράννου, καὶ πεζοὶ καὶ θαλάσσιοι δὲν ἔπρασσαν ἀληθῶς ἄξια τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Σαλαμῖνος κατορθώματα. Ἂν τὸ γένος εἶχε καὶ κυβερνήτας ςολισμένους μὲ παιδείαν (κ' ἤθελε τοὺς ἔχειν ἐξάπαντος, ἂν ἡ ἐπανάςασις συνέβαινε τριάκοντα χρόνους ἀργότερα) ἔμελλε καὶ τὴν ἐπανάςασιν νὰ κάμῃ μὲ πλειοτέραν πρόνοιαν, καὶ εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς νὰ ἐμπνεύσῃ τόσον σέβας, ὥςε ν' ἀποφύγῃ ὅσα ἔπαθε κακὰ ἀπὸ τὴν ἀντίχριςον Ἁγίαν συμμαχίαν.

Αἱ ἐκδόσεις μου δὲν ἔλειψαν ὅμως νὰ μοῦ γεννήσωσι καὶ ἐχθροὺς, ὀλίγους τινὰς σχολαςικοὺς, ἑνωμένους μὲ ὄχι πολλοὺς τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος, οἱ ὁποῖοι μὲ κατεπολέμησαν ἀγρίως, ὡς καινοτόμον ὄχι μόνον εἰς τὰ περὶ παιδείας, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτήν μου τὴν θρησκείαν. Μετανοῶ τώρα, ὅτι τοὺς ἀντεπολέμησα κ' ἐγώ· φρονιμώτερα ἤθελα πράξειν, ἂν ἀκολουθοῦσα τὸ σοφὸν παράγγελμα τοῦ Ἐπικτήτου, « Ἔδοξεν αὐτῷ ». Πρὶν ἐπιχειρίσῃ τὶς νὰ συμβουλεύῃ διόρθωσιν ἔργων ςραβῶν, πρέπει νὰ προβλέπῃ καὶ τὸν μέλλοντα ἀπαραιτήτως πόλεμον

ἀπὸ τοὺς ὅσων ἡ τιμὴ καὶ ἡ εὐτυχία κρέμεται καὶ τρέφετ' ἀπὸ τὰ ςραβά· καὶ ἀντὶ νὰ ἐλπίζῃ πρᾶγμ' ἀδύνατον, εἰρήνην, ἀπ' αὐτοὺς, χρεωςεῖ ν' ἀκολουθῇ τὸ ἔργον του ἀτάραχα, ἀρκούμενος εἰς τὴν εὔνοιαν τῶν ὠφελουμένων ἀπ' αὐτό.

Πρὶν ἀρχίσω τὴν Ἑλληνικὴν βιβλιοθήκην, ἐξέδωκα (1799) τοὺς Χαρακτῆρας τοῦ Θεοφράςου Ἑλληνιςὶ καὶ Γαλλιςὶ μὲ Προλεγόμενα καὶ σημειώσεις Γαλλικάς· ὁμοίως τὸ Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων (1800) τοῦ Ἱπποκράτους (1), τὸ Σάλπισμα πολεμιςήριον (1801), τὴν πρώτην ἔκδοσιν (1802) τῆς μεταφράσεως τοῦ Βεκκαρίου (2), τὸ Γαλλιςὶ γραμμένον Ὑπόμνημα περὶ τῆς παρούσης καταςάσεως τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος (1803) (3), ἀφοῦ πρῶτον τὸ ἀνέγνωσα εἰς τὴν τότε Ἑταιρίαν τῶν Ἀνθρωποτηρητῶν (des observateurs de l'homme), καὶ τοῦ Ἡλιοδώρου τὰ Αἰθιοπικὰ, μὲ σημειώσεις Ἑλληνικὰς, καὶ Προλεγόμενα εἰς τὴν σημερινὴν τῶν Γραικῶν γλῶσσαν (1804). Μετὰ τὸν Ἡλιόδωρον, ἤρχισα (κατὰ τὸ 1805 ἔτος) τὴν ἀνωτέρω ὀναμασθεῖσαν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην. Ταύτην ἠκολούθησα ἀδιακόπως μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς πολιτικῆς

---

(1) Κατὰ τὸ 1816, ἐξεδόθη δεύτερον, ἀλλὰ μόνον τὸ κείμενον τοῦ Ἱπποκράτους μὲ τὴν μετάφρασιν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπρόσθεσα καὶ τὸν νόμον τοῦ Ἱπποκράτους, καὶ τοῦ Γαληνοῦ τὸ Ὅτι ἄριςος ἰατρὸς καὶ φιλόσοφος.

(2) Ἐξεδόθη δεύτερον ἡ αὐτὴ μετάφρασις κατὰ τὸ 1823 ἔτος.

(3) *Mémoire sur l'état actuel de la civilisation de la Grèce.*

μεταβολῆς τῶν Ἑλλήνων (1), μὲ τόσην εὐχαρίστησιν τῶν ἀναγινωσκόντων, ὥστ' ἔκριναν ὠφέλιμον τινὲς τῶν ὁμογενῶν νὰ συναθροίσωσι καὶ νὰ ἐκδώσωσιν εἰς τόμον χωριστὸν τὰ εἰς καθένα συγγραφέα Προλεγόμενα, ἢ Αὐτοσχεδίους στοχασμούς.

Τὸ πλέον παράκαιρον παρὰ ἀπροσδόκητον τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς τῶν Ἑλλήνων ἔχυσε τόσον φόβον εἰς τὴν ψυχήν μου, ὥστ' ἂν ἦτο δυνατὸν εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν τοῦ πράγματος καὶ εἰς τὴν χρηματικήν μου κατάστασιν, ἤθελα δημοσιεύσειν ἐνταυτῷ ὅλους τοὺς ἠθικοὺς καὶ πολιτικοὺς συγγραφεῖς, διὰ νὰ μετριάσω, ἂν ἦτο δυνατὸν, τὰ προσδοκώμενα ἀπὸ τὴν μεταβολὴν κακά.

Ἀλλ' οἱ μὲν ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι (διὰ περιστάσεις τινὰς ἀπροσδοκήτους) εἶχαν παύσειν πρὸ πολλοῦ τὴν συνεισφορὰν τῆς δαπάνης τοῦ τύπου· ἡ δὲ χρηματική μου κατάστασις, δὲν ἐξαρκοῦσε νὰ πληρόνω βοηθοὺς ἢ διορθωτὰς τοῦ τύπου τόσους, ὅσων ἦτο χρεία εἰς πολλῶν ἐντάμα τόμων ἔκδοσιν.

Ἤρχισα λοιπὸν (1821) ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. Πρὸ ἑνὸς ἔτους (1820) εἶχα μεταφράσειν καὶ ἐκδόσειν ἀνωνύμως τὴν παράδοξον Συμβουλὴν τριῶν Ἐπισκόπων πρὸς τὸν Πάπαν Ἰούλιον τὸν τρίτον. Σκοπὸν εἶχεν ἡ φανέρωσις τοιούτου συγγράμματος τὴν

(1) Συνίσταται σήμερον (1829) ἡ Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη μὲ τὸν Πρόδρομον αὐτῆς εἰς τόμους 17, τὰ δὲ ἐπιγραφόμενα Πάρεργα αὐτῆς εἰς τόμους 9. Παρὰ ταῦτα, εἶναι τὰ Ἀστεῖα τοῦ Ἱεροκλέους, καὶ αἱ τέσσαρες πρῶται ῥαψῳδίαι τῆς Ἰλιάδος, καὶ τὰ ἐπιγραφόμενα Ἄτακτα εἰς δύο τόμους.

διόρθωσιν καὶ δικαίωσιν ἐνταυτῷ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ μακρὰ δουλεία ἀφανίσασα τὴν παιδείαν τοῦ γένους, ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴ φθείρῃ τὸν κλῆρον, μηδὲ νὰ συγχύσῃ τὰ θρησκευτικά μας φρονήματα· ὁποῖα ὅμως καὶ ὁπόσα ἂν ἦναι τὰ ἁμαρτήματα τῶν Ἀνατολικῶν χριστιανῶν παραβαλλόμενα μὲ τὰς φρικτὰς τῆς Παπικῆς αὐλῆς καταχρήσεις, εἰς τὴν στάθμην τῆς δικαιοσύνης, πρέπει νὰ λογίζωνται ὀλίγοι τινὲς πρὸς ὠκεανὸν ὕδατος σταλαγμοί· καὶ οἱ συνήγοροι τῆς Παπικῆς αὐλῆς, κατηγοροῦντες πικρῶς δι' αὐτὰ τοὺς Γραικοὺς κατηγοροῦν ἀνθρώπους ἐνοχλουμένους ἀπὸ κάρφος, τυφλωμένοι ἀπὸ παχυτάτην δοκὸν αὐτοί. Νὰ κατακρίνῃ τὶς ὅλους τοὺς ἱερωμένους ἀνατολικοὺς, διὰ τὴν τρυφὴν ὀλίγων σαρδαναπάλων ἀρχιερέων, τρυφώντων εἰς τὸ Βυζάντιον, εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ παραβάλλῃ ὅλους τοὺς κοσμικοὺς μὲ τοὺς Φαναριώτας τοῦ Βυζαντίου.

Ἐν Παρισίοις, 23 Δεκεμβρίου, 1829.

Α. ΚΟΡΑΗΣ.

ΤΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1804)

ΤΩΝ

ΑΙΘΙΟΠΙΚΩΝ ΤΟΥ ΗΛΙΟΔΩΡΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

Περὶ τῆς νέας τοῦ Ἡλιοδώρου ἐκδόσεως, περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἡλιοδώρου, καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν Μυθιστοριογράφων· καὶ κατὰ παρέκβασιν, περὶ τῆς κατὰ μικρὸν βαρβαρωθείσης Ἑλληνικῆς, καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς γεννηθείσης τῶν Γραικῶν γλώσσης.

Ταύτην, Ἀλέξανδρε φίλε, τὴν ἐπιστολὴν βλέπε μὴ τὴν βάλῃς εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συνειθισμένων προσφωνήσεων, μὲ τὰς ὁποίας συχνὰ στολίζονται τὰ βιβλία· οὔτε σὺ ἔχεις ἀκοὴν, οὔτε κάλαμον ἐγὼ ἐπιτήδειον εἰς φιλοφρονήσεις τοιαύτας. Ὑπόθεσέ την ὡς μίαν ἀπὸ τὰς φιλολογικὰς, ὅσας ἐκάμνομεν πολλάκις, περιπατοῦντες εἰς τὸν Κεραμεικὸν τῶν Παρισίων, ὁμιλίας, ἢ ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς, τὰς ὁποίας συνεχῶς σὲ γράφω, ἀφοῦ ἐστερήθην τῆς συναναστροφῆς σου· ἐπεθύμησας νέαν, καὶ, ἂν ἦτο δυνατὸν, ἀκριβεστέραν ἔκδοσιν τοῦ χαριεστάτου Ἡλιοδώρου· ὅθεν ἐσπούδασα νὰ πληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν σου διὰ νὰ σὲ πληροφορήσω ὅτι μόνη ἡ πρός σέ μου φιλία μὲ παρεκίνησε νὰ ἐπιχειρήσω ὅ,τι μηδὲ νὰ συλλογισθῶ αἱ παροῦσαι ἀσχολίαι μου μ' ἐσυγχώρουν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦλθεν εἰς τέλος ἡ ἐπιχείρησις, εὔλογον εἶναι νὰ διηγηθῶ κατὰ πλάτος τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἔκαμα τὴν

ἔκδοσιν ταύτην, τὸν τρόπον τῆς διατάξεως τοῦ κειμένου καὶ τῶν σημειώσεων, καὶ τὴν ἱςορίαν τῶν πρὸ ἐμοῦ ἐκδόσεων. Ἀλλὰ πρὸ τούτων ἴσως δὲν εἶναι περιττὸν νὰ εἴπω ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ εἴδους τοῦ συγγράμματος, περὶ τῶν ἀσχοληθέντων εἰς αὐτὸ συγγραφέων, καὶ περὶ αὐτοῦ ἐξαιρέτως τοῦ Ἡλιοδώρου.

Ὑέτιος ὁ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἀβρίγκης Ἐπίσκοπος, ὅςις ἔγραψε περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν τοιούτων συγγραμμάτων (1), τὰ ὁποῖα οἱ Εὐρωπαῖοι, ὡς θέλομεν ἰδεῖν μετ' ὀλίγον, ὀνομάζουσι Ῥωμανὰ, ὁρίζει τὸ εἶδος τοῦτο, « Πλαςὴν ἱςορίαν ἐρωτικῶν παθημάτων, » γραμμένην ἐντέχνως εἰς λόγον πεζὸν, πρὸς ὠφέλειαν καὶ » ἡδονὴν τῶν ἀναγινωσκόντων ». Ἀλλ' ὁ ὁρισμὸς οὗτος ἀποβλέπει μόνας τῶν Ἑλλήνων τὰς πλαςὰς ἱςορίας τῶν ἐρωτικῶν παθημάτων, ἐπειδὴ εἰς τοὺς ἡμετέρους καιροὺς εἴδομεν τοιαῦτα συγγράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἔρως, ἢ δὲν ἔχει χώραν οὐδεμίαν, ἢ δὲν ἀναφέρεται, πλὴν ἐπεισοδικῶς καὶ ἐν παρόδῳ. Δεύτερον ἐλάττωμα τοῦ ὁρισμοῦ ἴσως εἶναι καὶ τὸ « Πρὸς ὠφέλειαν τῶν » ἀναγινωσκόντων », ἐπειδὴ ἀποκλείει πολλὰ τούτου τοῦ εἴδους συγγράμματα καὶ παλαιὰ καὶ νέα, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάγνωσις ἀπώλειαν, καὶ ὄχι ὠφέλειαν, δύναται νὰ προξενήσῃ· ἀλλ' ὅμως, καθὼς τὸν ἠλίθιον, ἢ τὸν μαινόμενον, μ' ὅλον ὅτι ἀφ' ὅσα συγκροτοῦν τὸν ἄνθρωπον ἄλλο δὲν ἔμεινεν εἰς αὐτοὺς παρὰ τὴν μορφὴν, δὲν ἀποκλείομεν διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸν ὁρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, εὔλογον ὡσαύτως φαίνεται ν' ἀφήσωμεν εἰς τὸν ὁρισμὸν τοῦ εἴδους καὶ τὰ τοιαῦτα ἀχρεῖα συγγράμματα, ἀρκούμενοι εἰς τὸ νὰ μακρύνωμεν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν τοὺς νέους, καθὼς τοὺς παραγγέλλομεν νὰ μὴ πλησιάζωσι τοὺς μαινομένους. Τρίτον, ἀντὶ τοῦ « Γραμμένην εἰς πεζὸν λόγον » τοῦ ὁρισμοῦ, ἀκριβέςερον ἴσως ἦτο νὰ μὴ διορίσῃ παντά-

(1) Traité de l'origine des Romans, par Huet, évêque d'Avranche.

πασι τὴν ἰδέαν τοῦ λόγου, εἰς τὴν ὁποίαν γράφονται τὰ τοιαῦτα συγγράμματα, ἢ κἂν νὰ εἴπῃ, « Γραμμένην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς πεζὸν λόγον »· διότι, ἂν καὶ σήμερον αὐτὰ δὲν γράφωνται πλέον παρὰ εἰς πεζὸν λόγον, εἶναι ὅμως φανερὸν ὅτι κατ' ἀρχὰς οἱ Εὐρωπαῖοι, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Ὑέτιος τὸ ὁμολογεῖ, τὰ ἔγραφον πολλάκις καὶ διὰ στίχων· καὶ εὑρίσκονται καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνας, ὡς θέλομεν τὸ φανερώσειν μετέπειτα, ὀλίγα τινὰ στιχουργημένα. Πρόσθες ὅτι φαίνεται καὶ πρᾶγμα ἀδιάφορον εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν τοιούτων πλαστῶν ἱστορημάτων τὸ νὰ ἦναι ἐμμέτρως ἢ ἀμέτρως γραμμένα· ἐπειδὴ καὶ χωρὶς μέτρων, πλησιάζει φυσικὰ τὸ τοιοῦτον εἶδος εἰς τὸ ἐπικὸν ποίημα, διὰ τὸ δραματικὸν τῆς ὑποθέσεως, καὶ εἶναι τρόπον τινὰ μεθόριον τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας καὶ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως.

Ἁρμοδιώτερον κρίνω, ἀφίνοντες τὴν γενικὴν θεωρίαν τῶν τοιούτων συγγραμμάτων (ἐπειδὴ μάλιστα σκοπὸν ἔχω νὰ λαλήσω δι' ἐκεῖνα μόνα, ὅσα συνεγράφησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν), νὰ ὁρίσωμεν τὸ πρᾶγμα εἰδικῶς κατὰ τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ Ἑλληνικοὶ συγγραφεῖς περὶ αὐτοῦ, « Πλαστὴν, ἀλλὰ » πιθανὴν ἱστορίαν ἐρωτικῶν παθημάτων, γραμμένην ἐντέχνως » καὶ δραματικῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς πεζὸν λόγον ». Ὀλίγον ἠσχολήθησαν κατ' ἀρχὰς οἱ παλαιοὶ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο· ὅθεν οὐδὲ κύριον ἐξαίρετον ὄνομα ἔδωκαν εἰς αὐτὸ, ἀλλὰ ποτὲ μὲν τ' ὠνόμαζον ἀπὸ τὸ ἔθνος, ἢ τὴν πόλιν, ὅπου ὑπόθετεν ὁ συγγραφεὺς ὅτι συνέβησαν τὰ ἱστορούμενα, οἷον Βαβυλωνιακὰ, Ἐφεσιακὰ, Κυπριακὰ, κ. τ. λ. ποτὲ δὲ, Ἐρωτικὰ τὰ κατὰ τὸν δεῖνα καὶ τὴν δεῖνα, διότι ὁ ἔρως ἦτο τὸ κεφαλαιῶδες μέρος τοῦ ἱστορήματος. Οἱ νεώτεροι, ἤγουν οἱ Εὐρωπαῖοι, ἤρχισαν εἰς τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ Χριστοῦ, καὶ δὲν ἔπαυσαν νὰ τὸ μεταχειρίζωνται κατακόρως μέχρι τῆς σήμερον, ὀνομά-

σαντες ὅλοι κοινῶς αὐτὸ Ῥωμανὸν (1) ἐξ αἰτίας, καθὼς λέγει ὁ Ὑέτιος, τοιαύτης. Εἰς τῆς νοτίου Γαλλίας τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον, ὡς πρώτη ἐπαρχία κυριευθεῖσα ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, ὠνομάσθη κατ' ἐξοχὴν Προβίγκια (Provence), ἡ διεφθαρμένη τῶν Ῥωμαίων γλῶσσα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνεβλάςησαν μὲ τοῦ καιροῦ τὴν πρόοδον αἱ σημεριναὶ γλῶσσαι τῶν Ἱσπανῶν, τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Γάλλων, ὠνομάζετο γλῶσσα Ῥωμαϊκὴ, ἢ Ῥωμανὴ (2) (langue Romance), πρὸς διαφορὰν τῆς παλαιᾶς γνησίας Ῥωμαίας γλώσσης, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον Λατινικήν. Τὰ δημοσιευόμενα εἰς ἐκείνην τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος καὶ καθεξῆς γλῶσσαν βάρβαρα συγγράμματα, εἴτε πεζῶς, εἴτε καὶ διὰ ςίχων, ὠνομάζοντο ἀκολούθως Ῥωμανὰ, τὸ ὁποῖον ἄλλο δὲν ἤθελε νὰ εἴπῃ τότε, εἰμὴ γραμμένα εἰς γλῶσσαν Ῥωμαϊκὴν ἢ Ῥωμανὴν, διὰ νὰ τὰ διακρίνωσιν ἀπὸ τὰ πολλὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ὅσα ἐγράφοντο κἄνποτε εἰς τὴν Λατινικὴν, ἤγουν τὴν γνησίαν τῶν Ῥωμαίων γλῶσσαν. Καὶ ἐπειδὴ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ βάρβαρα ἐκεῖνα συγγράμματα ἦσαν ἐρωτικὰ, δραματικὰ καὶ μυθώδη, ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ἔπειτα νὰ ὀνομάζωνται ἐξαιρέτως τοιαῦτα ὅσα ὀνομάζουν οἱ Εὐρωπαῖοι τὴν σήμερον Ῥωμανά. Καὶ αὕτη μὲν ἐχρημάτισεν ἡ ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς ὀνομασίας τῶν Ῥωμανῶν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους.

(1) Οἱ Γάλλοι, οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Βέλγαι, *Roman*· οἱ Ἰταλοὶ, *Romanzo*· οἱ Ἱσπανοὶ, *Romancero*· οἱ Ἄγγλοι· *Romance*.

(2) Ἔτι καὶ σήμερον οἱ Ἱσπανοὶ Ῥωμανὴν (*Romance*) ὀνομάζουσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν· καὶ τὸ μεταφράζειν εἰς αὐτὴν ἀπ' ἄλλην γλῶσσαν λέγουσιν, Ἐκρωμαΐζειν (*Romancear*)· καὶ τοῦτο δικαίως· ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ, καὶ αἱ ἄλλαι ὅσαι ἐβλάςησαν ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἦσαν ἀληθῶς γεννήματα τῆς γλώσσης τῶν Ῥωμαίων. Τὸ παράξενον εἶναι ὅτι καὶ ἡ διαφθαρεῖσα τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα ὠνομάσθη παρομοίως Ῥωμαΐκὴ, καὶ οἱ λαλοῦντες αὐτὴν Γραικοὶ, Ῥωμαῖοι, ὄχι δι' ἄλλο παρ' ὅτι οἱ Ἡγεμόνες των ὠνομάζοντο Αὐτοκράτορες Ῥωμαῖοι.

Εἰς ἡμᾶς δὲ, φίλε μου Ἀλέξανδρε, τοὺς Γραικοὺς, ἐπειδὴ ὄνομα ἀκόμη δὲν ἔλαβον τὰ τοιαῦτα, οὐδ' εἶναι δίκαιον νὰ δώσωμεν τὴν βάρβαρον ὀνομασίαν τοῦ Ῥωμανοῦ εἰς εἶδος συγγράμματος, τὸ ὁποῖον ἔλαβον οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ἢ κἂν ἐγνώρισαν μετ' ἐκείνους, μένει νὰ εὕρωμεν ὄνομα κατάλληλον εἰς αὐτὸ, τώρα μάλιστα, ὅταν ἡ ἀρχομένη τῆς Ἑλλάδος ἀναγέννησις ἐπαγγέλλεται καὶ τοιαῦτα (εἴθε μόνον μὴ γραμμένα ἀπὸ μαινομένους!), καθὼς καὶ παντὸς ἄλλου εἴδους συγγράμματα. Ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς φιλολόγους τινὲς μετέφρασαν τὴν λέξιν Romanzo διὰ διπλῆς λέξεως « Πλασματικὸν ἱστόρημα, » ἥτις ἐξηγεῖ μὲν ἱκανῶς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ παραβαίνει τοὺς κανόνας τῆς ὀνοματοθετικῆς τέχνης, οἱ ὁποῖοι οὔτε μέρος ὁρισμοῦ συγχωροῦν νὰ μεταβάλλεται εἰς ὄνομα, οὔτε διὰ πολλῶν λέξεων νὰ ὀνομάζεται ὅ,τι δύναται νὰ ἐκφρασθῇ συντομώτερον· τοιοῦτον ὄνομα σύντομον καὶ κατάλληλον κρίνω τὸ ΜΥΘΙΣΤΟΡΊΑ, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον ἐναργῶς σημαίνει τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλ' εἶναι καὶ μία μόνη λέξις, ἂν καὶ σύνθετος, καὶ πρὸς τούτοις Ἑλληνικωτάτη, ἂν καὶ οἱ πρώτως μεταχειρισθέντες (1) αὐτὴν ἦσαν Ῥωμαῖοι, καὶ τὴν μετεχειρίσθησαν εἰς σημασίαν, ὄχι τοῦ κυρίως λεγομένου Ῥωμανοῦ συγγράμματος, ἀλλ' Ἱστορίας, ἢ Βιογραφίας πραγματικῆς, μεμιγμένης ὅμως μὲ ψευδῆ, ἢ τοὐλάχιστον μὲ ἱστορίας ἀνάξια διηγήματα. Ἀφίνοντες λοιπὸν τὸ ἀλλόφυλον ὄνομα, καιρὸς εἶναι νὰ λαλήσωμεν περὶ τῶν Ἑλληνικῶν μυθιστοριογράφων.

Τῆς Μυθιστορίας τὸ εἶδος θέλουσι τινὲς ὅτι ἐγνωρίσθη εἰς τοὺς Ἕλληνας, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἢ

(1) Ὁ Καπιτωλῖνος, ἐν Ὀπιλ. Μακρ. κεφ. ά, καὶ ὁ Οὐόπισκος, ἐν Φίρμ. κεφ. ά.

μικρὸν μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Πρῶτον μυθιστοριογράφον ὀνομάζουσι Κλέαρχον τὸν μαθητὴν τοῦ Ἀριστοτέλους· μ' ὅλον τοῦτο τὸ σύγγραμμα τοῦ Κλεάρχου, ἐπιγραφόμενον, Ἐρωτικὰ, δὲν ἦτον ἀληθὴς Μυθιστορία, ἤγουν ὁλόκληρος διήγησις μυθώδης τῶν συμβάντων εἰς δύο πρόσωπα παραδόξων, καθὼς ὀρθῶς τὸ συμπεραίνει ὁ Ὑέτιος, ἀλλὰ μᾶλλον συλλογὴ διαφόρων συντόμων ἐρωτικῶν διηγημάτων, κατὰ τὰ σωζόμενα « Περὶ ἐρωτικῶν παθημάτων » τοῦ Παρθενίου, καὶ τὰς « Ἐρωτικὰς διηγήσεις » τοῦ Πλουτάρχου, καὶ ἄλλων τινῶν. Τοῦτο γίνεται μάλιστα πιθανὸν ἀπὸ τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Ἐρωτικῶν τοῦ Κλεάρχου, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς λέγει ὁ Ἀθήναιος (ΙΓ, σελ. 573), ἱστορεῖται ἡ ἐρωτομανία τοῦ Γύγου βασιλέως τῶν Λυδῶν. Ἐνδέχεται μὲ τὰ ἐρωτικὰ ταῦτα διηγήματα νὰ συγκατέμιξεν ὁ Κλέαρχος καὶ τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν καὶ θεωρίαν τοῦ ἔρωτος, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἰδίου διδασκάλου Ἀριστοτέλους, καὶ τοῦ συμμαθητοῦ αὐτοῦ Θεοφράστου, οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν, ἕκαστος ἰδίως, λόγον ἐπονομαζόμενον « Ἐρωτικὸν » ἀφήσαντες παράδειγμα εἰς τὸν Πλούταρχον, τοῦ ὁποίου ἔχομεν σήμερον τὸν ἐπιγραφόμενον ὡσαύτως « Ἐρωτικόν ».

Τὸ αὐτὸ πρέπει ἴσως νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ Ἀντιφάνους, μ' ὅλον ὅτι Ἀντώνιος ὁ Διογένης εἰς τὴν Μυθιστορίαν αὐτοῦ, ἐπιγραφομένην « Τῶν ὑπὲρ Θούλην ἀπίστων », λέγει ῥητῶς (παρὰ τῷ Φωτίῳ Κώδ. ρξς') ὅτι τοιούτων τερατολογημάτων συγγραφεὺς ἀρχαιότερος αὐτοῦ ἐχρημάτισεν ὁ Ἀντιφάνης. Τίς ἦτο καὶ πότε ἤκμασεν οὗτος ὁ Ἀντιφάνης, εὔκολον δὲν εἶναι νὰ διορισθῇ· πιστεύουσι τινὲς ὅτι εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ὁ Ἀντιφάνης κωμικὸς ποιητὴς, καταγόμενος ἀπὸ τὴν Βέργην, πόλιν τῆς Θρᴀ́κης, τοῦ ὁποίου ἡ ἄκρατος καὶ ἀπίθανος ψευδολογία ἔδωκε χώραν εἰς τὰς παροιμιώδεις ταύτας φράσεις

« Βεργαῖον διήγημα » ἤγουν ψεῦδος ἀπίθανον, καὶ « Βερ-
» γαΐζειν, » ἤγουν ἀναισχύντως ψεύδεσθαι.

Πρῶτον λοιπὸν ὁπωσοῦν γνωστῆς Μυθιστορίας συγγραφέα πρέπει νὰ ὀνομάσωμεν τὸν Ἀντώνιον Διογένην, ὅστις ἤκμασε μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, « Τῶν ὑπὲρ » Θούλην ἀπίςων », ἄλλο δὲν σώζεται πλὴν ἡ Ὑπόθεσις, τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ Φώτιος. Οἱ πρωταγωνισταὶ τοῦ δράματος εἶναι ὁ Δεινίας, καὶ ἡ ἐρωμένη αὐτοῦ Δερκυλλὶς, καθὼς εἰς τὸν Ἡλιόδωρον, ὁ Θεαγένης καὶ ἡ Χαρίκλεια, εἰς τὸν Ἀχιλλέα Τάτιον, ὁ Κλειτοφῶν καὶ ἡ Λευκίππη, καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλους. Ὅθεν συμπεραίνει δικαίως ὁ Φώτιος, ὅτι καὶ τούτων, καὶ πολλῶν ἄλλων Μυθιστοριογράφων, πηγὴ καὶ ῥίζα ἐχρημάτισεν ὁ Ἀντώνιος.

Μετὰ τὸν Ἀντώνιον Διογένην ὀνομάζουσιν Ἀριστείδην τὸν Μιλήσιον, συγγραφέα αἰσχρῶν καὶ βδελυρῶν διηγημάτων, τὰ ὁποῖα ἐπέγραψε « Μιλησιακά ». Ταῦτα τῆς Ἰωνικῆς τρυφῆς τὰ γεννήματα μετέφρασεν ὁ Σισέννας, Ἱστορικὸς Ῥωμαῖος, σύγχρονος τοῦ Σύλλα, εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν· καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀναγινώσκοντες αὐτὰ μὲ μεγάλην ἡδονὴν καὶ εὐαρέστησιν, ἔδειξαν τῆς ἀρχομένης αὐτῶν διαφθορᾶς ἀναντίῤῥητα σημεῖα. Ὅταν τὰ φωτισμένα ἔθνη ἀρχίσωσι νὰ ἡδύνωνται εἰς τὰ αἰσχρὰ, ἄλλη ἴσως θεραπεία δὲν μένει πλέον δι' αὐτὰ παρὰ νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν βαρβαρότητα, ἐὰν τῆς βαρβαρότητος καὶ αὐτὴ ἡ φαινομένη σεμνότης δὲν ἦτο βαρβαρικῆς ζηλοτυπίας ἀποτέλεσμα. Ὁ Σουρήνας, στρατηγὸς τῶν Πάρθων, μεταξὺ τῶν λαφύρων, ὅσα ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, ὅταν ἐνίκησε τὸν Κράσσον, εὑρὼν, ὡς διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (Κράσσ. § 32), καὶ τὰ Μιλησιακὰ τοῦ Ἀριστείδου, τὰ ἔδειξεν εἰς τὴν Γερουσίαν τῶν Σελευκέων, ἐλέγχων πικρῶς τὴν ἀκολασίαν τῶν Ῥωμαίων, ἐπειδὴ οὐδ' εἰς καιρὸν πολέμου ἐδύναντο νὰ ἀπέχωσιν ἀπὸ τόσον ἀσελγῆ

συγγράμματα, « Εἰ μηδὲ πολεμοῦντες ἀπέχεσθαι πραγμάτων » καὶ γραμμάτων δύνανται τοιούτων ».

Δὲν ἐξεύρω, φίλε μου Ἀλέξανδρε, διὰ ποίαν αἰτίαν καταριθμοῦν μὲ τὰς Μυθιστορίας τοὺς λεγομένους « Συβαριτικοὺς λόγους ». Αὐτοὶ ἦσαν Μῦθοι (1) κατὰ μίμησιν τῶν Μύθων τοῦ Αἰσώπου, καθὼς ῥητῶς τὸ λέγει ὁ Ἡσύχιος (λέξ. Συβαριτ. λόγοι), ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατ' ἄλλο δὲν διέφερον, πλὴν ὅτι τὰ πρόσωπα τῶν Συβαριτικῶν λόγων ἦσαν ἄνθρωποι, καὶ ὄχι ἄλογα ζῶα, καθὼς εἶναι εἰς τοὺς περισσοτέρους Αἰσωπικοὺς μύθους (2). Εἶναι πλέον παρὰ πιθανὸν, ὅτι οἱ Συβαριτικοὶ λόγοι ἄλλο δὲν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰμὴ τὰ κοινῶς λεγόμενα καὶ εἰς ὅλους γνωστὰ Παραμύθια· πλὴν ἄσεμνα τὰ περισσότερα, καθὼς καὶ τὰ ἤθη τῶν Συβαριτῶν, ἴσως ἀσεμνότερα ἀπὸ τινὰ τῶν Παραμυθίων τοῦ Ἰταλοῦ Βοκακκίου (Le Novelle di Bocaccio), καὶ τοῦ Γάλλου Λαφονταίνου (Les Contes de La Fontaine), καὶ παρόμοια μὲ τὰ Μιλησιακὰ τοῦ Ἀριστείδου. Τοῦτο συμπεραίνεται μάλιστα ἀπὸ τὴν πολλὰ σφιγκτὴν φιλίαν τῶν δύο τούτων ἐθνῶν, τῶν Συβαριτῶν λέγω καὶ τῶν Μιλησίων (3). Τίς δὲν ἐξεύρει τὴν παροιμίαν, « Ὅμοιος τὸν ὅμοιον ἀγαπᾷ; »

Λούκιος ὁ Πατρεὺς, ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους Ἀντω-

---

(1) Ἕνα τοιοῦτον Συβαριτικὸν μῦθον συντομώτατον διηγεῖται ὁ Αἰλιανὸς (Ποικίλ. Ἱστορ. ΙΔ, κʹ), τοῦ Παιδαγωγοῦ δηλαδὴ, ὅστις ἐπιπλήξας πικρῶς τὸν μαθητὴν, ὡς λαίμαργον, ὅτι σκύψας ἐπῆρε τὸ κατὰ γῆς σῦκον, τὸ ἥρπασε μὲ ὀργὴν ἀπὸ τὰς χεῖράς του, καὶ τὸ κατέπιεν αὐτός.

(2) « Τῶν δὲ μύθων, οἱ μὲν περὶ ἀλόγων ζώων, εἰσὶν Αἰσώπειοι, οἱ » δὲ περὶ ἀνθρώπων, Συβαριτικοὶ (Σχολ. Ἀριστοφ. Ὄρν. 471) ».

(3) Παράβαλε τὸν Ἡρόδοτον (Ϛʹ, καʹ) μετὰ τοῦ Σουΐδα. (λέξ. Συβαριτικαῖς.

νίνου καὶ Μάρκου Αὐρηλίου, ἔγραψε μεταμορφώσεις μαγικὰς ἀνθρώπων εἰς ζῶα διάφορα, καὶ ζώων εἰς ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων δεῖγμα ἐφύλαξεν ὁ Λουκιανὸς εἰς τὸ ἀκόλαστον αὐτοῦ διήγημα, ἐπιγραφόμενον « Λούκιος ἢ ὄνος ». Εἶναι τρόπον τινὰ τὸ διήγημα τοῦτο Ἐπιτομὴ τῶν δύο πρώτων βιβλίων τῶν Μεταμορφώσεων τοῦ Λουκίου, καθὼς λέγει ὁ Φώτιος (Κώδ. ρκθ'). Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὴν φύσιν τῆς Μυθιστορίας, οὔτ' ὁ Λούκιος οὔτ' ὁ Ἀριστείδης ἔχουσι χώραν οὐδεμίαν εἰς τῶν Μυθιστοριογράφων τὸν κατάλογον, καθὼς οὐδ' οἱ Συβαριτικοὶ λόγοι πρέπει νὰ συγκαταριθμῶνται μὲ τὰς Μυθιστορίας.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν τοῦ Λουκίου χρόνους ἤκμασεν ὁ Ἰάμβλιχος, Βαβυλώνιος τὸ γένος. Τὸ σύνταγμά του ἀπὸ μὲν τὸν Φώτιον (Κώδ. Α. ϛδ') ὀνομάζεται « Δραματικὸν ἔρωτας » ὑποκρινόμενον », ἀπὸ δὲ τὸν Σουΐδαν « Βαβυλωνιακά ». Ἡ Σινωνὶς καὶ ὁ ἐραστὴς αὐτῆς Ῥοδάνης εἶναι οἱ πρωταγωνισταὶ τοῦ δράματος τούτου, τοῦ ὁποίου δὲν σώζεται (1) παρὰ ἡ διεξοδικὴ Ὑπόθεσις, τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ Φώτιος. Μετὰ τὸν Ἰάμβλιχον ἀριθμοῦσι τὸν Ἡλιόδωρον. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τούτου χρεία εἶναι νὰ λαλήσω μετ' ὀλίγον πλατύτερον, διαβαίνω ἀμέσως εἰς τὸν Τάτιον.

Δὲν εἶναι γνωστὸν πότε ἤκμασεν Ἀχιλλεὺς ὁ Τάτιος, Ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος, καὶ συγγραφεὺς τῆς αἰσχρολόγου Μυθιστορίας, ἐπιγραφομένης « Τὰ περὶ Κλειτοφῶντα καὶ Λευ» κίππην »· φαίνεται ὅμως ὅτι εἶναι μεταγενέστερος τοῦ Ἡλιοδώρου, τὸν ὁποῖον μιμεῖται εἰς πολλά, ἀλλ' ἀτυχέστατα. Ἔξω ἀπὸ τὴν αἰσχρολογίαν, τῆς ὁποίας εἰς τὸν Ἡλιόδωρον δὲν

(1) Ἴδε ὅμως περὶ τούτου τὸν Ὑέτιον, Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ῥωμανῶν σελ. 68, καὶ τὴν νέαν ἔκδοσιν τῆς Ἑλληνικ. Βιβλιοθ. τοῦ Φαβρικίου, Τόμ. II, σελ. 153.

εὑρίσκεται σχεδὸν ἴχνος, ὁ Τάτιος ἀγαπᾷ μὲ ὑπερβολὴν τὰς σοφιστικὰς ἐκφράσεις καὶ περιγραφάς· καὶ ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου, εἰς πολλὰ μέρη κομψότατος, ὁμοιάζει εἰς τὰ περισσότερα, ὄχι τῆς σώφρονος γυναικὸς τὸ φυσικὸν κάλλος, ἀλλὰ τοὺς ἐπιθέτους ϛολισμοὺς τῆς πόρνης. Ἂν πρέπῃ νὰ πιστεύσωμεν τὸν Σουΐδαν, ὁ Τάτιος ἔγινεν ὄχι μόνον χριστιανὸς, ἀλλὰ καὶ Ἐπίσκοπος.

Ἄγνωστος ὡσαύτως εἶναι καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος, εἰς τοὺς ὁποίους ἤκμασεν ὁ Λόγγος, συγγραφεὺς « Τῶν κατὰ Δάφνιν » καὶ Χλόην ποιμενικῶν, » ἢ κατ' ἄλλους « Λεσβιακῶν » ἐρωτικῶν ». Τὸ ὄνομά του, ἂν δὲν ἠλλοιώθη ἀπὸ τοὺς ἀντιγραφέας, εἶναι Ῥωμαϊκὸν (Longus, ἤγουν Μακρὸς), καὶ φαίνεται πλέον παρωνύμιον παρὰ κύριον ὄνομα. Ὅπως ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, εἰς τὸν Λόγγον εὑρίσκει τὶς τὸ σαφὲς τῆς λέξεως, τὸ κυριολεκτικὸν, τὸ Ἀττικὸν, τορνευμένας καὶ γλαφυρὰς περιόδους· ἀλλὰ λείπει τὸ κυριώτερον ἀπ' αὐτὸν, Νοῦς, καὶ Κρίσις· καὶ ὁ Ἀττικώτατος Λόγγος δὲν εἶναι παρὰ σοφιϛὴς, καὶ σοφιστὴς ἀηδὴς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, ὄχι μόνον διὰ τὴν αἰσχρολογίαν, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται καὶ αὐτὸς πολλάκις, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἀνάγνωσις ὁμοιάζει τὴν τροφήν. Ὅταν κάθηται τὶς εἰς τράπεζαν, ὁ πρῶτος αὐτοῦ σκοπὸς εἶναι νὰ θεραπεύσῃ τὴν χρείαν τῆς φύσεως· ἡ κομψότης τῶν σκευῶν καὶ πολυτέλεια δὲν παριστάνεται εἰς τὸν νοῦν του παρὰ κατὰ δεύτερον λόγον· ἀλλ' ὅταν ἀντὶ βρωμάτων δὲν εὑρίσκει εἰς αὐτὴν παρὰ χρυσᾶ πινάκια, καὶ τὴν τράπεζαν ἀφίνει μὲ ἀγανάκτησιν, καὶ τὸν καλεϛὴν μέμφεται ὡς ἀνόητον. Τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ Μίδα μετεβλήθησαν ὅλα εἰς τὸ τιμιώτατον μέταλλον τοῦ χρυσοῦ· ἀλλ' ὁ Μίδας ἀπέθνησκε τῆς πείνας. Εἰς τοιούτους κακοζήλους συγγραφεῖς ἁρμόζει ἡ φρόνιμος παρατήρησις τοῦ Λάκωνος, ὅστις, καθὼς διηγεῖται ὁ Πλού-

ταρχος (1), « Ἀκούων ῥήτορος μεγάλας στρέφοντος περιόδους,
» Ἀλλὰ, νὴ τὼ Σιὼ (εἶπεν), ἀνδρεῖός γε ὁ ἄνθρωπος· πρὸς
» οὐδὲν ὑποκείμενον εὖ στροβιλοῖ τὴν γλῶσσαν ».

Ὁ Σουΐδας καταλέγει τρεῖς Ξενοφῶντας Μυθιστοριογράφους· τὸν πρῶτον, Ἀντιοχέα, ὅστις ἐπέγραψε, καθὼς ὁ Ἰάμβλιχος, τὸ δρᾶμά του Βαβυλωνιακὰ, τὸν δεύτερον, Κύπριον, συγγραφέα τῶν Κυπριακῶν, ἤγουν, « Τῶν περὶ Κινύραν καὶ Μύρ» ραν καὶ Ἄδωνιν », καὶ τὸν τρίτον, Ἐφέσιον, τοῦ ὁποίου καὶ μόνου σώζονται τὴν σήμερον « Τὰ κατὰ Ἀνθίαν καὶ » Ἀβροκόμην Ἐφεσιακά ». Τοῦτον ἄλλοι λέγουν ὅτι εἶναι τοῦ Ἡλιοδώρου μεταγενέστερος κατὰ τοὺς χρόνους, ἄλλοι τὸν θέλουν προγενέστερον, τοὐλάχιστον μίαν ἑκατονταετηρίδα, τινὲς δὲ καὶ σύγχρονον σχεδὸν τοῦ Λουκιανοῦ τὸν ἐφαντάσθησαν. Ἐὰν ἐξετάσῃ τὶς τὴν ἀφέλειαν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὸ ἀνεπιτήδευτον μάλιστα τῆς φράσεως τοῦ Ξενοφῶντος τούτου, πρέπει νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἔγραψεν εἰς καιρὸν, ὅταν ἡ κρίσις τοῦ καλοῦ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀφήσειν παντάπασι τοὺς συγγραφεῖς· ἂν ὅμως πάλιν παρατηρήσῃ πολλὰς φράσεις καὶ λέξεις, αἱ ὁποῖαι ἢ δὲν εἶχον ἀκόμη τότε περάσειν ἀπὸ τὸν χυδαῖον λαὸν εἰς τὰ βιβλία, ἢ ὄχι μὲ τοσαύτην κατάχρησιν (2), ὁ Ξενοφῶν εἶναι βέβαια πολὺ μεταγενέστερος τοῦ Ἡλιοδώρου. Πρόσθες εἰς ταῦτα καὶ τὸ παντάπασιν ἄτονον καὶ ἐκλελυμένον τοῦ χαρακτῆρος, καὶ τὴν κατὰ πολλὰ πολύπλοκον δέσιν τοῦ δράματος, καὶ θέλεις κρίνειν ἀπίθανον ὅτι ἤκμασεν ὁ Ξενοφῶν εἰς

(1) Λακωνικ. Ἀποφθ.

(2) Τοιαῦται εἶναι ὁ « Φοβερὸς ἔρως, » ἀντὶ τοῦ Μέγας καὶ σφοδρὸς· ἡ « Εὐμορφία » κατακόρως εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ἀντὶ τοῦ Κάλλος, καὶ « Εὔμορφος » ἀντὶ τοῦ Καλὸς, οἱ « Καλοὶ χρόνοι » ἀντὶ τοῦ Ἀγαθοὶ ἢ εὐτυχεῖς χρόνοι, καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι τοῦ παρόντος καιροῦ νὰ ἐξετάσω.

περίοδον χρόνου όστις εγέννησε τὸν Πλούταρχον, τὸν Γαληνὸν, τὸν Λουκιανὸν, καὶ ἄλλους τοιούτους σοφοὺς καὶ πεπαιδευμένους ἄνδρας. Ἡ ἔλλειψις τῶν μεγάλων ἐλαττωμάτων εἰς τοὺς συγγραφεῖς προέρχεται πολλάκις ἀπὸ ἀσθένειαν τοῦ νοὸς, οὐδ' εἶναι πάντοτ' ἀποτέλεσμα τῆς κοινῆς ἀρετῆς τοῦ καιροῦ, εἰς τὸν ὁποῖον γράφουσιν· ὀλίγον φοβεῖται νὰ πέσῃ, ὅστις δὲν ἔμαθε νὰ πέτεται ὑψηλά.

Ἀφελέστατος ὁμοίως καὶ ἀνεπιτήδευτος εἶναι καὶ ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου τοῦ Χαρίτωνος, συγγραφέως « Τῶν περὶ Χαιρέαν καὶ Καλλιῤῥόην ἐρωτικῶν », ἀλλ' ἐκλελυμένος καὶ χωρὶς νεῦρα. Ὁ ἐκδότης αὐτοῦ Δορβίλλος δικαίως τὸν νομίζει μεταγενέστερον τοῦ Ἡλιοδώρου, τοῦ Ἀχιλλέως Τατίου, τοῦ Λόγγου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος. Ἡ Μυθιστορία του ὁμοιάζει πλέον τὰ κοινῶς λεγόμενα Παραμύθια παρὰ τὰ δραματικὰ συντάγματα. Τόσον εἶναι ἀνεπαίσθητος ἡ πλοκή της. Ἐκφράζει πολλάκις καὶ αὐτὸς τὰ πράγματα μὲ φράσεις ἐπαρμένας ἀπὸ τὴν κοινὴν συνήθειαν (1) ἐκ τοῦ ὁποίου συμπεραίνω ὅτι ὁ Χαρίτων ἔγραψε τὴν Μυθιστορίαν του πρὸς τὰ τέλη τῆς ὀγδόης, ἴσως καὶ τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος.

Μέχρι τούτου, φίλε μου Ἀλέξανδρε, κατηρίθμησα συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι μ' ὅλ' αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα, παρηγοροῦσι κάνπου καὶ τὴν ἀηδίαν τῆς ἀναγνώσεως, ἄλλος μὲ τὴν ἀφέλειαν τῆς φράσεως, ἄλλος μὲ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, ἄλλος μὲ τὴν πλοκὴν τοῦ δράματος, καὶ ἄλλος μὲ τῶν ἐν-

(1) Ἀρκοῦμαι κατὰ τὸ παρὸν εἰς τοῦτο μόνον τὸ παράδειγμα, « Ὁ δὲ » βασιλεὺς οὐ κατέσχεν, ἀλλὰ πρὶν ΚΑΛΩΣ τὴν ναῦν ΚΑΤΑΧΘΗΝΑΙ » πρῶτος εἰσεπήδησεν εἰς αὐτήν (Η, ἑ, σελ. 136) », τὸ ὁποῖον εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν σημαίνει κατὰ λέξιν, « Ὁ δὲ βασιλεὺς δὲν ἐκρατήθη, ἀλλὰ πρὸ τοῦ ΚΑΛΟΦΘΑΣΗ τὸ πλοῖον εἰς τὴν γῆν, ἐπήδησε » πρῶτος εἰς αὐτό ».

νοιῶν τὴν φυσικὴν εὕρεσιν καὶ διάθεσιν. Ἀλλὰ τί νὰ εἴπῃ τὶς περὶ τῶν ἑξῆς Μυθιςοριογράφων, τῶν ὁποίων τοῦ χοροῦ ἐξάρχει ὁ Εὐςάθιος, ἢ κατ' ἄλλους, Εὐμάθιος, συγγραφεὺς « Τοῦ καθ' Ὑσμινίαν καὶ Ὑσμίνην δράματος; » Ὄχι μόνον ἡ διάφορος γραφὴ τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀτεχνεςάτη διάθεσις τοῦ δράματος, ἡ κακόζηλος φράσις, ἡ ἀτυχεςάτη μίμησις, χρῆσις καὶ κατάμιξις τῶν φράσεων ἄλλων συγγραφέων, καὶ ἡ ἄκρατος αἰσχρολογία, εἶναι ἱκανὰ νὰ δείξωσιν ὅτι τὸ δρᾶμα εἶναι γέννημα, ὄχι τοῦ σοφοῦ καὶ σεμνοῦ τῆς Θεσσαλονίκης Ἀρχιερέως Εὐςαθίου, τοῦ σχολιάσαντος τὸν Ὅμηρον, ἀλλ' ἀμαθοῦς τινὸς καὶ κακῶς ἀναθραμμένου νέου. Ἡ μεθυσμένη του φαντασία δὲν ἠρκέσθη νὰ πλάσῃ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πάθη, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ κτίσῃ τόπους καὶ πόλεις ἀνυπάρκτους. Τίς ἤθελεν ἐλπίσει ποτὲ νὰ εὕρῃ Ἰωνικὴν ῥῆσιν τοῦ Ἱπποκράτους (Περὶ τροφ. § 8.), « Φύσιες ζώων ἀδίδακτοι », ὄχι μακρὰν ἀπὸ γραφικὴν ῥῆσιν (Ψαλμ. ΙΖ, ιβ'), « Χάλαζα καὶ ἄνθρα» κες πυρός; » καὶ ὅμως εὕρηκε τὸν τρόπον νὰ συγκλώσῃ τὰ ἀσύγκλωστα ὁ ἀμαθέςατος οὗτος Εὐμάθιος (1), τὸν ὁποῖον ςοχάζομαι ὅτι ἤκμασε σύγχρονος σχεδὸν μὲ τὸν ἐξηγητὴν τοῦ Ὁμήρου Εὐςάθιον, ἤγουν περὶ τὰ μέσα τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἑκατονταετηρίδα ἤκμασε καὶ Θεόδωρος ὁ ἐπικληθεὶς Πρόδρομος, ἢ Πτωχοπρόδρομος, τοῦ ὁποίου « Τὰ » κατὰ Ῥοδάνθην καὶ Δοσικλέα », ἂν καὶ ἦναι διὰ ςίχων ἰαμβικῶν γραμμένα, συγκαταλέγονται ὅμως μὲ τὰς Μυθιςορίας.

(1) Τὰ καθ' Ὑσμινίαν καὶ Ὑσμίνην σελ. 33 καὶ 34. Ὁ Ἀριςαίνετος εἰς τὰς ἀσελγεῖς ἐπιςολάς του ἐτόλμησεν ἄλλο ἔτι γελοιότερον. Εἰς τὴν ΙΘ ἐπιςολὴν τοῦ πρώτου βιβλίου ἐσύρραψε μὲ ἄλλα πολλὰ κομμάτια ἔνθεν κἀκεῖθεν κλεμμένα, ὄχι ῥῆσιν, ἀλλ' ὁλόκληρον διήγησιν ςίχων δεκαπέντε ἐκ τοῦ Περὶ φύσιος παιδίου (§ 4, τομ. Ι, σελ. 135) τοῦ Ἱπποκράτους, μετασχηματίσας μόνον τοὺς Ἰωνισμούς, διὰ νὰ κρύψῃ τὸ κλέμμα.

Εἰς τὸ μυθικὸν τοῦτο διήγημα, ὅτι ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ τὸν Ἡλιόδωρον, γίνεται φανερὸν ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνάγνωσιν. Καταχερεῖ τὴν διήγησιν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου ὁ Ἡλιόδωρος· σημειόνει τὴν ὥραν τῆς Ἡλιακῆς περιόδου καὶ ὁ Πρόδρομος. Πλοῖον λῃστρικὸν πλάττει πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου ὁ Ἡλιόδωρος· πλοῖον λῃστρικὸν ὑποθέτει καὶ ὁ Πρόδρομος, ἀλλ' εἰς τὸν λιμένα τῆς Ῥόδου, ἤγουν οὔτε εἰς τὸν Νεῖλον, διὰ νὰ μὴ φαίνεται ἀντιγραφεὺς τοῦ Ἡλιοδώρου, οὔτ' ὑπέρμακραν πάλιν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, διὰ νὰ μὴ πλανηθῇ μακρυνόμενος ἀπὸ τὸν χειραγωγόν του. Ἡ Χαρίκλεια τοῦ Ἡλιοδώρου ὁμοιάζει τὴν Ἄρτεμιν· τὴν Ἄρτεμιν ὁμοιάζει καὶ ἡ Ῥοδάνθη τοῦ Προδρόμου. Διὰ νὰ παραστήσῃ τὸ κάλλος τῆς Χαρικλείας ὁ Ἡλιόδωρος, ἀρκεῖται εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα λόγια, « Ἀμήχανόν τι κάλλος, καὶ » Θεὸς εἶναι ἀναπείθουσα »· ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ πλουσία τοῦ Προδρόμου φαντασία, βεβαρυμένη πλέον νὰ ἀκολουθῇ δουλικῶς τὸν ὁδηγόν της, περιγράφει ἓν καθ' ἓν τῆς Ῥοδάνθης τὰ μέλη, ἀρχίζων ἀπὸ κεφαλῆς καὶ τελευτῶν εἰς τοὺς πόδας, μὲ νοήματα καὶ λέξεις τοιαύτας,

> Ὀφρὺς φυσικῶς εὖ γεωμετρουμένη
> Εἰς εὐφυᾶ μίμησιν ἡμικυκλίου.

Καὶ ἐνταῦθα δὲν ἐξεύρει τὶς τί περισσότερον νὰ θαυμάσῃ, τὴν στιχουργίαν, ἢ τὴν περὶ τοῦ καλοῦ κρίσιν τοῦ Προδρόμου, ὅστις ἔκρινεν εὔμορφα τοιαῦτα ὀφρύδια, τῶν ὁποίων τὸ κύρτωμα, διὰ νὰ ἦναι γεωμετρικῶς ἡμικύκλιον, ἔπρεπε νὰ ἀναβαίνῃ ἕως εἰς αὐτὸ σχεδὸν τοῦ μετώπου τὸ ἄκρον. Ἀλλ' ἐὰν τὸ παράδειγμα τοῦ Ἡλιοδώρου δὲν ἦτον ἱκανὸν νὰ διδάξῃ τὸν μιμητὴν Πρόδρομον, ¿τί πρέπει νὰ προσμένωμεν ἀπὸ τοὺς μιμητὰς τοῦ Προδρόμου;

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε μου Ἀλέξανδρε, Νικήτας ὁ ἐπονομαζόμενος Εὐγενειανός. Ἔγραψε καὶ αὐτὸς διὰ στίχων ἰαμβικῶν τὰ

κατὰ Δροσίλλαν καὶ Χαρικλέα, κατὰ μίμησιν τοῦ Προδρόμου, ὡς καυχᾶται εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιγραφὴν, « Ποίησις κυρίου Νικήτου » Εὐγενειανοῦ κατὰ μίμησιν τοῦ μακαρίτου φιλοσόφου τοῦ » Προδρόμου ». Ἀπὸ τὴν λέξιν « Μακαρίτου » γίνεται πιθανὸν ὅτι ὁ Νικήτας ἤκμασε περὶ τὰ τέλη τῆς δωδεκάτης, ἢ κατ' αὐτὴν τὴν δεκάτην τρίτην ἑκατονταετηρίδα. Ἐπειδὴ τὸ ποίημά του εἶναι ἔτι ἀνέκδοτον, δὲν εἶναι περιττὸν νὰ ἐκθέσω μικρὸν δεῖγμα τῆς εὐφυΐας τοῦ ποιητοῦ, καὶ διὰ νὰ γυμνάζεται εἰς τοῦ καλοῦ τὴν κρίσιν ὁ νοῦς τῶν νέων Γραικῶν, καὶ διὰ νὰ μὴν ἐπιθυμήσῃ τὶς ἀπ' αὐτοὺς νὰ δαπανήσῃ εἰς τοιούτου Μυθιστοριογράφου ἔκδοσιν τὸν καιρὸν, πρᾶγμα πολύτιμον, μάλιστα εἰς τὴν εὐτυχῶς ἀρχομένην τῆς Ἑλλάδος ἀναγέννησιν. Ἰδοὺ λοιπὸν πῶς καταχερεῖ ὁ ποιητής (1)·

Νῦν τοῦ φεραυγοῦς ἀστεράρχου φωσφόρου
Ἐκ τοῦ κάτω φάναντος ἡμισφαιρίου,
Ἐξ ὠκεανοῦ τῶν ῥοῶν λελουμένου,
Καὶ γῆς τοσαύτης ἐκταθείσης εἰς πλάτος,
Ἀναδραμόντες εἰς κορυφαίους τόπους,
Πάρθοι παρεμπίπτουσι Βάρζῳ τῇ πόλει,
Οὐχ' ὡς κατ' αὐτῆς συγκροτήσοντες μάχην,
Οὐχ' ὡς βαλοῦντες ῥιψεπάλξιδας λίθους
Ἐκ πετροπομπῶν εἰς τὸ τεῖχος ὀργάνων κ. τ. λ.

Περισσοτέρους στίχους νὰ γράψω δὲν ἔχω δύναμιν, φοβούμενος μὴ πάθω τὸ τοῦ Κωμικοῦ,

.... Αἰβοῖ· τουτὶ καὶ δὴ
Χωρεῖ τὸ κακόν· δότε μοι λεκάνην.

Τοιαῦτα ποιήματα εἶναι βέβαια ἐμπνευσμένα ὄχι ἀπὸ τὸν Θεὸν τῆς ἡμέρας, τὸν φωτεινὸν Ἀπόλλωνα, ἀλλ' ἀπὸ δαίμονα

(1) Χρεωστῶ τοὺς ὀλίγους τούτους στίχους εἰς τὴν καλοκαγαθίαν σοφωτάτου τινὸς ἀνδρὸς φίλου, ὅστις ἔχει ὁλόκληρον ἓν ἀντίγραφον τοῦ Εὐγενειανοῦ.

τινὰ ζοφερὸν καὶ καταχθόνιον. Καιρὸς εἶναι νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸν Ἡλιόδωρον, διὰ τὸν ὁποῖον ἔκαμα καὶ τὴν μακρὰν ταύτην παρέκβασιν.

Ἤκμασεν ὁ Ἡλιόδωρος περὶ τὰ τέλη τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ Χριστοῦ, ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, καὶ Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Ἐκατάγετο ἀπὸ τὴν Ἔμισαν, πόλιν τῆς Φοινίκης, ὄχι μακρὰν ἀπὸ τὸν Ὀρόντην ποταμὸν, ἡ ὁποία ἐχρημάτισε περίφημος μεταξὺ τῶν πόλεων, ὅσαι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν τῶν Σελευκιδῶν, διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀλαγαβάλου, ἢ Ἐλαγαβάλου (1), ἤγουν τοῦ Ἡλίου, ὅστις ἐτιμᾶτο εἰς αὐτήν. Ὅθεν καὶ ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἔμισαν μωρὸς Ἀντωνῖνος, ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Ῥώμης, ἀνηγορεύθη ἱερεὺς τοῦ Ἡλίου, καὶ ἐπωνομάσθη Ἡλιογάβαλος, ἐξελληνίσας τοῦ Συριακοῦ θεοῦ τὸ ὄνομα. Ταύτην τὴν Ἡλιολατρείαν πιθανὸν εἶναι ὅτι αἰνίττεται καὶ ὁ Ἡλιόδωρος, ὅταν λέγῃ εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου (ἐὰν ἀληθῶς τὸ τέλος τοῦτο ἦναι γραμμένον ἀπὸ τὴν χεῖρά του) « Ὁ συνέταξεν ἀνὴρ Φοίνιξ Ἐμισηνὸς, τῶν » ἀφ' ΗΛΙΟΥ γένος, Θεοδοσίου παῖς, Ἡλιόδωρος », εἴτε οἱ προπάτορες τοῦ Ἡλιοδώρου ἐφαντάζοντο ὅτι ἐκατάγοντο ἀπὸ τὸν Ἥλιον, εἴτε (τὸ πιθανώτερον) ἄλλο δὲν ἐνόουν διὰ τοῦ « Ἀφ' Ἡλίου » παρὰ τοῦτο μόνον, ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐχρημάτισαν ἱερεῖς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου. Ὁ Φώτιος ὀνομάζει τὸν Ἡλιόδωρον Ἀμινδηνόν· ἀλλὰ τοῦτο, ἂν δὲν ἦναι σφάλμα τῆς μνήμης τοῦ Φωτίου, εἶναι γραφικὸν ἁμάρτημα, πρῶτον μὲν, ὅτι οὐδὲ πόλις εὑρίσκεται ὀνομαζομένη Ἄμινδα, ἔπειτα, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τὸν Φώτιον ἦτο γραμμένον Ἀμιδηνὸς, χωρὶς τοῦ ν, ἡ Ἄμιδα εἶναι πόλις

(1) Περὶ τῆς σημασίας καὶ ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τούτου, ἴδε τοῦ Ἄγγλου Σελδήνου τὸ περὶ Συρίων θεῶν σύνταγμα σελ. 145-156.

τῆς Μεσοποταμίας, καὶ ὄχι τῆς Φοινίκης. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν οὐδ' Ἀμισηνὸν εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸν ὠνόμασεν, ἐπειδὴ ἡ Ἀμισὸς εἶναι πόλις τοῦ Πόντου.

Ὁ Φώτιος ἀναφέρει μόνον ἁπλῶς, ὅτι ὁ Ἡλιόδωρος ἐχρημάτισεν Ἐπίσκοπος· ὁ δὲ Σωκράτης καὶ Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος (1) προσθέτουν ὅτι καὶ Ἐπίσκοπος τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Τρίκκης, τὴν ὁποίαν κοινῶς σήμερον ὀνομάζομεν Τρίκκαλα. Λέγουσι πρὸς τούτοις καὶ οἱ δύο, ὅτι συνέγραψε τὰ Αἰθιοπικὰ ἔτι νέος ὤν, καὶ ἑπομένως πριχοῦ τιμηθῇ μὲ τὸ Ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα. Ὅθεν φαίνεται ἀπίθανον τὸ προστιθέμενον ἀπὸ μόνον τὸν Νικηφόρον, ὅτι ἡ ἐγχώριος σύνοδος τῆς Θεσσαλίας ἐπρόσταξε τὸν Ἡλιόδωρον ἢ νὰ καύσῃ τὴν Μυθιστορίαν του, ὡς ἀνάγνωσμα ἐπικίνδυνον εἰς τοὺς νέους, ἢ νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐπισκοπὴν, καὶ ὅτι ὁ Ἡλιόδωρος παρὰ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον ἐπροτίμησε τοῦ συγγράμματος τὴν σωτηρίαν. Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ Ἐκκλησία ἐπλούτει ἀπὸ σοφοὺς ἱεράρχας πολλοὺς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦτο τρόπος μήτε νὰ σκανδαλισθῶσι διὰ τὸν σώφρονα τῆς Χαρικλείας καὶ τοῦ Θεαγένους ἔρωτα, μήτε νὰ ἐκβάλωσι τῆς ἐπισκοπῆς ἄνδρα τόσον σεμνὸν τὰ ἤθη, ὥστε ὑπερέβη, νὰ εἴπω οὕτω, καὶ αὐτὰ τῆς σωφροσύνης τὰ ὅρια. Διότι, καθὼς ὁμοφώνως λέγουν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Νικηφόρος, ὁ Ἡλιόδωρος ἐχρημάτισεν ἀρχηγὸς εἰς τὴν Θεσσαλίαν τοῦ ἔθους νὰ καθαιρῶνται ὅσοι Κληρικοὶ ἐφύλασσον τὰς γυναῖκας, μὲ τὰς ὁποίας νομίμως ἦσαν ἑνωμένοι πρὶν ἐμβῶσιν εἰς τὸν Κλῆρον, ὁπόταν καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους οἱ Ἱερωμένοι ὅλοι χωρὶς ἐξαιρέσεως εἶχον τὴν ἐξουσίαν νὰ φυλάσσωσι τὰς ἰδίας γυναῖκας, ὥστε καὶ τέκνα, καθὼς λέγει ὁ Σωκράτης, γεννημένα εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς, εἶχον ἀπ' αὐτοὺς

(1) Σωκρ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Ε, κβ', καὶ Νικηφορ. Ἐκκλ. Ἱστορ. ΙΒ, λδ'.

πολλοί. Έπειτα, ἂν ὁ Ἡλιόδωρος ἐκρίθη ἀνάξιος τῆς ἐπισκοπῆς διὰ τὸ σύγγραμμά του, διὰ τί τὸν ἐχειροτόνησαν Ἐπίσκοπον; καὶ ἂν ἀληθῶς ἐζήτησαν τοῦ βιβλίου τὸν ἀφανισμὸν, δὲν εἶναι φανερὸν ὅτι ἐζήτουν ἀπ' αὐτὸν πρᾶγμα ἀδύνατον; ἐπειδὴ φυσικὰ πολλὰ ἀντίγραφα ἦσαν ἤδη εἰς ἀνθρώπους καὶ τόπους διαφόρους σκορπισμένα ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς νεότητος τοῦ συγγραφέως ἑωσοῦ ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος.

Δὲν ἐξετάζω ἐνταῦθα, ἂν ἔχῃ βάσιν νὰ ϛαθῇ ἡ γνώμη τῶν ὅσοι θέλουν, ὅτι ὁ Μυθιϛοριογράφος Ἡλιόδωρος, καὶ ὁ Ἡλιόδωρος ἐπίσκοπος τῆς Τρίκκης, εἶναι δύο πρόσωπα διάφορα. Παραλογώτεροι πολλὰ εἶναι, ὅσοι οὐδὲ χριϛιανὸν πιϛεύουσι τὸν συγγραφέα τῶν Αἰθιοπικῶν. Καὶ ἂν μᾶς ἔλειπον αἱ περὶ τούτου μαρτυρίαι τοῦ Σωκράτους, τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Νικηφόρου, ἡ μετὰ προσοχῆς ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου ἀρκεῖ νὰ μᾶς πιστώσῃ περὶ τῆς θρησκείας τοῦ γράψαντος. Λέξεις, φράσεις, ἀπὸ τὰς ἐκκλησιαστικὰς τῶν Χριϛιανῶν βίβλους, αἰνίξεις εἰς ἱϛορίας καὶ συνηθείας χριϛιανικὰς, εὑρίσκονται κατεσπαρμέναι εἰς διάφορα μέρη τῶν Αἰθιοπικῶν τοσαῦται, ὥστε εἶναι δύσκολον εἰς τὸν ἀναγνώϛην νὰ ἀμφιβάλῃ, ἂν ὁ συγγραφεὺς ἦτο Χριϛιανός.

Παρὰ τὴν Μυθιϛορίαν ταύτην, ἔγραψεν, ὡς λέγουσιν, ὁ Ἡλιόδωρος καὶ περὶ Χημείας, ἤγουν τῆς τέχνης τοῦ κατασκευάζειν χρυσὸν ἢ ἄργυρον. Ἐνδεχόμενον νὰ ἠπατήθη εἰς τὸν καιρὸν τῆς νεότητος καὶ αὐτὸς, καθὼς ἄλλοι πολλοί, ἀπὸ ταύτην τὴν ματαιοπονίαν, ὀνομαζομένην ἀπὸ τοὺς μωροσόφους αὐτῆς διδασκάλους, « Θείαν καὶ ἱερὰν τέχνην », ὁποία πρέπει νὰ ὀνομάζεται ἀληθῶς σήμερον ἡ μήτηρ τῶν περισσοτέρων τεχνῶν, ἡ θαυμάσιος ἐπιϛήμη τῆς Χημείας· ὅτι δὲ τὸ εἰς τὸν Ἡλιόδωρον ἀναφερόμενον ὀλιγόϛιχον ποιημάτιον περὶ Χημείας, καὶ σωζόμενον ὁλόκληρον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βιβλιοθήκην τοῦ

Φαβρικίου (1), εἶναι ἀληθῶς τοῦ Ἡλιοδώρου γέννημα, τοῦτο, φίλε μου Ἀλέξανδρε, ὅστις πιστεύει,

Οὔποτ' ἐκ ταὐτοῦ μεθ' ἡμῶν πίεται ποτηρίου.

Ἱκανὸν εἶναι νὰ ἀναγνώσῃ τὶς μίαν μόνην δεκάδα στίχων, διὰ νὰ πληροφορηθῇ, ὅτι τὸ τρισβάρβαρον καὶ κατὰ τὸν νοῦν καὶ κατὰ τὴν φράσιν ποιημάτιον τοῦτο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τῶν Αἰθιοπικῶν ἡ εὐφράδεια διαφέρει ὅσον ἡ ἡμέρα τῆς νυκτὸς, εἶναι γέννημα τῆς δωδεκάτης ἢ τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ συγγραφεὺς, διὰ νὰ τὸ διαδώσῃ μὲ περισσοτέραν εὐκολίαν, ἐπέγραψεν εἰς αὐτὸ ψευδῶς καὶ τὸ περίφημον ὄνομα τοῦ Ἡλιοδώρου, καὶ τὸ ἔτι περιφημότερον τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, πρὸς τὸν ὁποῖον ὑποθέτει ὅτι τὸ προσφωνεῖ ὁ Ἡλιόδωρος.

Ἐὰν ἡ Μυθιστορία, διὰ νὰ ἦναι ἔντεχνος, ἤγουν ἀληθῶς δραματικὴ, πρέπει νὰ ἔχῃ, καθὼς τὰ δραματικὰ ποιήματα, Δέσιν, Λύσιν, Περιπετείας, Ἐπεισόδια, καὶ σχεδὸν ὅλα ὅσα ἀναφέρει εἰς τὸ περὶ Ποιητικῆς, ὡς κανόνας τῆς τέχνης, ὁ Ἀριστοτέλης, τὰ Αἰθιοπικὰ εἶναι ἀναμφιβόλως παρὰ τὰς σωζομένας ὅλας Ἑλληνικὰς Μυθιστορίας ἡ τεχνικωτέρα. Ἄρχεται ὁ συγγραφεὺς τῆς διηγήσεως ἀπὸ τὸ μέσον, καὶ νὰ εἴπω οὕτως, ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῆς ὑποθέσεως, ἤγουν ἀπὸ τὴν ὥραν ἐκείνην, ὅταν ἔφθασαν ὁ Θεαγένης καὶ ἡ Χαρίκλεια, εἰς τὴν Αἴγυπτον αἰχμάλωτοι· τὰ πρὸ τούτων συμβάντα εὑρίσκονται εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ δευτέρου βιβλίου, καὶ ἀκολουθοῦν μέχρι σχεδὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ ἕκτου, ὅθεν ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπου διέκοψε τὸν λόγον, διὰ νὰ διηγηθῇ τὰς προτέρας τύχας τῶν νέων. Παρομοίως ἡ ἀρχὴ τῶν τυχῶν τοῦ Ὀδυσσέως, ὅταν ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Τρωάδα, εὑρίσκεται

---

(1) Τομ. Η, σελ. 119-126, Ἐκδ. Ἀρλεσίου.

εἰς τὴν ὀγδόην Ῥαψῳδίαν τῆς Ὀδυσσείας, τῆς ὁποίας τὴν πρώτην καταχερεῖ ὁ θαυμαςὸς Ὅμηρος, ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτον εἰς τῆς Καλυψοῦς τὴν νῆσον. Τὴν αὐτὴν τέχνην ἔχουσι καὶ τὰ ἐπεισόδια τῶν Αἰθιοπικῶν ὅλα σχεδόν· ἤγουν εἶναι συμπεπλεγμένα μὲ τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν εἰς τρόπον, ὥστ' ὄχι μόνον δὲν βλάπτουσι τὴν ἑνότητα τοῦ δράματος, ἀλλὰ φαίνονται μέρη ἀναγκαῖα, τὰ ὁποῖα νὰ ἀποσπάσῃ ἢ νὰ μετακινήσῃ τὶς δὲν ἐμπορεῖ, χωρὶς νὰ κατασπαράξῃ ὅλον τὸ δρᾶμα. Καὶ εἰς τοῦτο ἠκολούθησεν ὁ Ἡλιόδωρος τὸν κανόνα τοῦ Ἀριςοτέλους (1)· « Χρὴ οὖν... καὶ τὸν μῦθον, ἐπεὶ πράξεως μίμησίς ἐστι, » μιᾶς τε εἶναι, καὶ ταύτης ὅλης, καὶ τὰ μέρη συνεςάναι τῶν » πραγμάτων οὕτως, ὥστε μετατιθεμένου τινὸς μέρους, ἢ » ἀφαιρουμένου, διαφέρεσθαι καὶ κινεῖσθαι τὸ ὅλον· ὃ γὰρ » προσὸν, ἢ μὴ προσὸν, μηδὲν ποιεῖ ἐπίδηλον, οὐδὲ μόριον » τοῦ ὅλου ἐςί ».

Τὸ αὐτὸ λέγω καὶ περὶ τῆς Ἠθοποιίας τῶν Αἰθιοπικῶν. Ἐὰν, ὡς διδάσκει ὁ Ἀριςοτέλης (2), τὰ ἤθη πρέπῃ νὰ παριςάνωνται τοιαῦτα, ὁποῖα ἁρμόζουν εἰς τὸν λέγοντα, ἤγουν νὰ ἦναι κατάλληλα εἰς τὸ γένος, εἰς τὴν ἡλικίαν, εἰς τὸ ἐπάγγελμα, εἰς τὸ πάθος, καὶ τὰς ἄλλας ὅλας περιςάσεις, εἰς ὅσας εὑρίσκεται ὁ λέγων ἢ πράσσων τὴν ὥραν ἐκείνην, ἐὰν (λέγω) τοιαῦτα πρέπῃ νὰ ἦναι τὰ ἤθη, εὐδοκιμεῖ καὶ κατὰ τοῦτο ὁ Ἡλιόδωρος. Τίς ἠδύνατο νὰ παραςήσῃ πιθανώτερον τὴν ἠλίθιον εὐπιςίαν τοῦ Ἀριςίππου, κοινὴν εἰς ὅλους τοὺς γηραλέους, ὅσοι λαμβάνουσι γυναῖκας νέας; τίς τὸν ἄθεσμον ἔρωτα τῆς Δημαινέτης; τὴν νεανικὴν ἁπλότητα τοῦ Κνήμωνος, καὶ τῆς θεραπαίνης Θίσβης τὰς πανουργίας; τίς πάλιν τῆς Ἀρσάκης

---

(1) Περὶ ποιητικ. κεφ. Η.

(2) Αὐτόθ. κεφ. ΙΕ.

τὴν ἐρωτομανίαν, καὶ τῆς Κυβέλης τὰς μαςροπικὰς δολιότητας; Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὸ ἦθος τοῦ ἱερέως Καλασίριδος, αὐτὸ σύγκειται ἀπὸ πολλὰ μέρη ἐναντία, ὄχι ὅμως ἀπιθάνως συμπεπλεγμένα. Ἄνθρωπος ἐνάρετος καὶ σεμνὸς τὰ ἤθη, ἐπειδὴ παραιτεῖται καὶ ἱερατείαν καὶ πατρίδα, διὰ νὰ μὴ σαγηνευθῇ ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς πόρνης Ῥοδώπιδος· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἡ διαγωγή του φαίνεται ὄχι μόνον δεισιδαιμονεςάτη, ἀλλὰ καὶ ὑποκριτική· πρόσθες ὅτι ἐφάνη καὶ ἄδικος καὶ ἀχάριςος εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ Χαρικλέα, συμβουλεύσας καὶ συνεργήσας τῆς Χαρικλείας τὴν ἁρπαγήν. Εὔκολα πιθανολογοῦνται ὅλα ταῦτα ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς θρησκείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη, καὶ τῆς ἱερωσύνης τῶν θεῶν, τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλετο. Ὅταν ὁ βωμὸς τῆς θρησκείας δὲν θεμελιοῦται εἰς τὴν ἀλήθειαν, τί παράδοξον ἂν κλονῆται καμμίαν φορὰν καὶ ἡ ἀρετὴ τῶν ὅσοι ἐπιςηρίζονται εἰς αὐτόν; Ἡ Ἑλένη ἦτο βέβαια ἀσελγεςάτη μοιχαλίς, ἄδικοι ἦσαν οἱ Τρῶες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελον νὰ τὴν ἐπιςρέψωσιν εἰς τὸν ἄνδρα της, καὶ ἀνόητοι οἱ Ἕλληνες, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἅρπαγες τῶν ἀλλοτρίων, ἐπειδὴ μὲ πρόφασιν ἐκδικήσεως ἔχυσαν τόσον αἷμα εἰς ὁλόκληρον δέκα χρόνων διάςημα· καὶ ὅμως μοιχείαν, ἀδικίαν, αἱματοχυσίαν, καὶ τοσαῦτα πάνδεινα κακά, τ' ἀποδίδει ὅλα ὁ Ὅμηρος εἰς τῶν θεῶν τὴν βούλησιν (Ὀδυσσ. Ρ. 118),

Ἔνθ' ἴδον Ἀργείην Ἑλένην, ἧς εἵνεκα πολλὰ
Ἀργεῖοι Τρῶές τε θεῶν ἰότητι μόγησαν.

Ὅταν ὁ Ἀγαμέμνων ἥρπασε τὴν Βρισηΐδα ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἀχιλλέως, ἔπραξεν ἀναμφιβόλως πρᾶξιν ἀσελγεςάτου τυράννου· καὶ μ' ὅλον τοῦτο, ἄκουε πῶς ἀπολογεῖται (Ἰλιάδ. Τ. 86),

.... Ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιός εἰμι,
Ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα, καὶ ἠεροφοῖτις Ἐριννύς,
Οἵ τέ μοι εἰν ἀγορῇ φρεσὶν ἔμβαλον ἄγριον ἄτην.

Καὶ οὕτω μὲν ὁ Ἀγαμέμνων· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ μητροκτόνος Ὀρέστης, μήπως ἀπολογεῖται εὐσεβέστερον, ὅταν λέγῃ, ὅτι ὁ Ἀπόλλων τὸν ἐκίνησε νὰ σφάξῃ τὴν μητέρα του, καὶ ὅτι ἐκεῖνος ἔπρεπε νὰ κολασθῇ ἀντ' αὐτοῦ (Εὐριπίδ. Ὀρέστ. 594);

Τούτῳ πιθόμενος, τὴν τεκοῦσαν ἔκτανον·
Ἐκεῖνον ἡγεῖσθ' ἀνόσιον καὶ κτείνετε·
Ἐκεῖνος ἥμαρτ', οὐκ ἐγώ· τί χρῆν με δρᾷν;

Τί παράδοξον λοιπὸν, ἀφοῦ ὁ αὐτὸς οὗτος Ἀπόλλων ὑπεδέχθη τὸν Καλάσιριν εἰς τοὺς Δελφοὺς, καὶ προεῖπε (καὶ καθ' ὕπνους ἐσυμβούλευσε) τὴν ἁρπαγὴν τῆς Χαρικλείας εἰς αὐτὸν, τί παράδοξον, λέγω, ἐὰν ὁ σεμνὸς καὶ σώφρων Καλάσιρις ἔγινεν ὑπουργὸς τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ του; τί παράδοξον, ἂν ἔκρινε δίκαιον νὰ ἁρπάσῃ τὴν κόρην ἀπὸ τὸν Θετὸν αὐτῆς πατέρα, διὰ νὰ τὴν ἀποκαταστήσῃ εἰς τοὺς γνησίους αὐτῆς γονεῖς; Παράδοξον ἤθελεν ἴσως δόξει τινὰ, ὅτι δὲν ἐπενόησεν ἄλλον τρόπον δικαιότερον ἀποκαταστάσεως ὁ Καλάσιρις, ἢ μᾶλλον αὐτὸς ὁ Ἡλιόδωρος, οἷον, παραδείγματος χάριν, νὰ σπουδάσῃ νὰ τὴν ἐπάρῃ μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Χαρικλέους. Ἀλλ' ὅμως, ἐὰν ἔπρασσεν εἰς τοῦτον τὸν τρόπον, ἢ δὲν ἐπείθετο ὁ Χαρικλῆς, καὶ τὸ δρᾶμα ἐλάμβανε τέλος, ἢ, ἂν ἐπείθετο, γίνεται πιθανὸν ὅτι ἤθελε καὶ συνοδεύσειν τὴν Χαρίκλειαν, καὶ διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην, καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα ν' ἀπολαύσῃ καὶ αὐτὸς πλοῦτον καὶ τιμὴν ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς, τῶν ὁποίων ἔσωσε τὴν θυγατέρα. Ἀλλὰ, συνοδεύοντος τοῦ Χαρικλέους, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ ὁ Θεαγένης; Ὡς ἐραστής; ἀλλὰ τοῦτο ἔβαλλεν εἰς ὑποψίαν τὸν Χαρικλέα, μὴν ἦτο πλάσμα ἢ αἴτησις τοῦ Καλασίριδος. Ὡς ἄλλο τι πρόσωπον ἐπιφέρων; ἀλλὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ γεννήσῃ ἄλλας ἀπάτας, ἄλλας ὑποκρίσεις, χειροτέρας ἴσως τῆς πρώτης· ἔπρεπε νὰ μετακινήσῃ ὅλην τὴν ἑξῆς διάθεσιν τοῦ δράματος· ἔπρεπε νὰ δώσῃ καὶ εἰς τὸν

Χαρικλέα ἁρμόζον πρόσωπον εἰς ὅλην τὴν ὁδοιπορίαν μέχρι τῆς Αἰθιοπίας. Τῶν Μυθιϛοριῶν ὅϛις ὀρθῶς θέλει νὰ κρίνῃ τὴν πιθανότητα, πρέπει νὰ θεωρῇ ὅλην ἐνταυτῷ τὴν πλοκὴν τοῦ δράματος· καὶ αὐτὴ εἰς τὸν Ἡλιόδωρον εἶναι τοιαύτη, ὥϛε μετακινεῖ τὸ ὅλον, ὅϛις μετακινήσῃ ἓν μόνον μέρος ἀπὸ τὸν τόπον του.

Διὰ νὰ μὴ πάθωμεν, φίλε μου Ἀλέξανδρε, τὸ πάθος πολλῶν ἐκδοτῶν, οἱ ὁποῖοι εἰς τοὺς παρ' αὐτῶν ἐκδιδομένους συγγραφεῖς ἐκθειάζουσι καὶ αὐτὰ τὰ προφανῆ σφάλματα, δίκαιον εἶναι νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν λείπουσιν ἀπὸ τὸν Ἡλιόδωρον καὶ ἀπίθανα τινὰ, καὶ ἐναντία εἰς τοὺς κανόνας τοῦ δράματος. Παρέϛησα ὀλίγα εἰς τὰς σημειώσεις, ἀφήσας περισσότερα εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀναγινώσκοντος. Ἀρκεῖ λοιπὸν εὐταῦθα νὰ σημειώσω τὸ ἄνοϛον καὶ ἀτυχέϛατον ἐπεισόδιον τῆς Ἰσιάδος, τοῦ ὁποίου διὰ νὰ φανῇ προδηλότερον ἡ ἀναρμοϛία, δὲν εἶναι ἴσως ἔξω τοῦ σκοποῦ νὰ τὸ ἐκτοπίσωμεν μὲ πολλὰ ὀλίγων λέξεων μεταβολὴν, ἀναγινώσκοντες (σελ. 227) οὕτως, « Ἄρτι γὰρ ἑξήκοντά που ϛάδια διανύσασι, καὶ ἤδη » τῇ κώμῃ, καθ' ἣν ὁ Μιτράνης διῆγε, πλησιάζουσι, γνώριμός » τις τοῦ Ναυσικλέους ἐντυγχάνει, καὶ, ὅποι προθυμοῖντο οὕτως » ἐσπουδασμένως, ἈΝΗΡΏΤΑ. ὯΣ ΔΈ, ὅτι παρὰ τὸν Μι- » τράνην ἐσπουδάκασιν, ἀπεκρίναντο, Ἀλλὰ, μάτην ὑμῖν, ἔφη, » καὶ εἰς κενὸν ἡ σπουδὴ, Μιτράνου... καὶ ὁ μὲν ἔτι λέγων » ἀπέτρεχεν... οἱ δὲ, ὡς τούτων ἤκουσαν, ἀχανεῖς κ. τ. λ. ». Ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι ὁλοκλήρους ϛίχους ἐξαλείφω μεταξὺ τοῦ ἈΝΗΡΏΤΑ καὶ τοῦ ὯΣ ΔΈ, καὶ ὅμως ἡ διήγησις ἀντὶ νὰ κολοβωθῇ, ἔγινε καὶ γοργοτέρα καὶ πολὺ πιθανωτέρα. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ περὶ τῆς Ἰσιάδος διήγημα ἐκτοπίζεται, χωρὶς νὰ πάθῃ τὶ τοῦ δράματος ἡ συμπλοκὴ, μήτ' εἰς τὴν παροῦσαν μήτ' εἰς τὴν ἑξῆς αὐτῆς διάθεσιν, εἶναι ἀνάρμοϛον, εἶναι περιττὸν, εἶναι, εἰς ὀλίγα λόγια, παντάπασιν ἄτεχνον ἐπεισόδιον, κατὰ

τὸν κανόνα τοῦ Ἀριςοτέλους, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, αὐτῆς τῆς ὀρθῆς κρίσεως, « Ὃ γὰρ προσὸν, ἢ μὴ προσὸν, μηδὲν ποιεῖ ἐπίδηλον, » οὐδὲ μόριον τοῦ ὅλου ἐςί ».

Δὲν εἶναι, φίλε μου Ἀλέξανδρε, μόνοι οἱ κανόνες οὗτοι, τοὺς ὁποίους χρεωςεῖ νὰ φυλάσσῃ ὁ Μυθιςοριογράφος. Αὐτὸ τῆς Μυθιςορίας τὄνομα ἱκανῶς διδάσκει, ὅτι τὸ δρᾶμα δὲν περιορίζεται εἰς μόνον ἁπλῶς τὸν μῦθον, ἀλλ' ἔχει ἐξ' ἀνάγκης καὶ μέρος τὶ ἱςορικόν. Συγχωρεῖται βέβαια εἰς τὸν συγγραφέα, νὰ πλάσῃ, ὡς τὸν δόξει, τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος, νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰ ὅ,τι ὄνομα, καὶ νὰ τὰ θέσῃ εἰς ὅτινα τόπον ἀρέςει τὴν φαντασίαν του· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ πλαςὰ ταῦτα πρόσωπα δὲν κατοικοῦν τὴν Σελήνην, ἀλλ' ὑποθέτονται ὅτι ἐγεννήθησαν, ἀνετράφησαν, καὶ ἐνεργοῦν εἰς μέρη διωρισμένα καὶ μεταξὺ διωρισμένων ἐθνῶν τῆς Οἰκουμένης, δὲν εἶναι συγχωρημένον εἰς αὐτὸν νὰ ψεύδεται μήτ' εἰς τὴν γεωγραφίαν τοῦ τόπου, μήτ' εἰς τὴν διήγησιν τῶν ἠθῶν τοῦ ἔθνους, ὅπου πλάσσει τὴν σκηνὴν τοῦ δράματος. Καὶ ὁ κανὼν οὗτος ἐπιςηρίζεται εἰς τὴν ἁπλῆν ταύτην θεωρίαν. Τὸ τέλος τοῦ ψεύδους τῆς Μυθιςορίας εἶναι ἡ ἡδονὴ τοῦ ἀναγινώσκοντος· δὲν λέγω τὴν ἡδονὴν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν κοινὴν μὲ τὰ κτήνη, καὶ τὴν ὁποίαν μόνην τέλος ὅλων αὐτῶν τῶν πράξεων προβάλλουσιν, ὅσοι ἔμαθον νὰ ζῶσιν ὡς κτήνη· ἡδονὴν ἀξίαν λογικοῦ ζώου μάλιςα ὀνομάζω ἐκείνην, ἥτις γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἔρευναν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιςημῶν, καὶ τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον τελειοῦνται κατὰ μικρὸν ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ἀλλὰ ποίαν ἡδονὴν τοιαύτην δύναται τὶς ν' ἀπολαύσῃ ἀπὸ συγγραφέα, ὅστις μετακινεῖ τὰ ὅρια, καὶ συγχέει τὰ ἤθη τῶν διαφόρων ἐθνῶν, ὅστις, καθ' ὑπόθεσιν, μεταβάλλει τὰς τοποθεσίας τῶν πόλεων, καὶ τὰ ῥεύματα τῶν ποταμῶν, ὅςις μεταφέρει τὰς παραθαλασσίους εἰς τὴν μεσόγειον, καὶ τὰς μεσογείους πόλεις πρὸς τὴν θάλασσαν,

ὅστις δίδει Ἑλληνικὰ εἰς τοὺς βαρβάρους, καὶ βάρβαρα εἰς τοὺς Ἕλληνας ἤθη; Ὁ τοιοῦτος ψεύδεται χωρὶς καρπὸν, ἢ δ' ἄγνοιαν τῆς ἱςορίας, ἢ διὰ κακότυχον τῆς διανοίας ἀκρισίαν. Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὰς τοπογραφίας καὶ τὰς ἐθνικὰς ἠθογραφίας τῶν Αἰθιοπικῶν, θέλομεν εὑρεῖν καὶ εἰς αὐτὰς, ἂν ὄχι ἀναμάρτητον κατὰ πάντα, ἱκανῶς εἰδήμονα καὶ λελογισμένον τὸν Ἡλιόδωρον.

Συγχωρεῖται, εἶπα, εἰς τὸν Μυθιςοριογράφον νὰ ὀνομάζῃ τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος, ὡς τὸν δόξει· καὶ ὅμως οὐδὲ τοῦτο τὸ μέρος εἶναι παντάπασιν ἐλεύθερον ἀπὸ κανόνας. Κανεῖς δὲν ἤθελεν ὑποφέρειν, παραδείγματος χάριν, νὰ ἀκούῃ Αἰγυπτίους ὀνομαζομένους μὲ Ἑλληνικὰ, ἢ Ἕλληνας μὲ Αἰγυπτιακὰ ὀνόματα. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ οὐδὲ τῶν ἐθνικῶν ὀνομάτων μόνη ἡ κατάλληλος θέσις· ζητεῖ πρὸς τούτοις κἄν ποιαν εὐαρμοςίαν, ἡ ὁποία κρέμεται ἀπὸ τοῦ νοὸς τὴν εὐφυΐαν καὶ πολυμάθειαν, καὶ μάλιςα ἀπὸ τὴν εὐτυχῆ συζυγίαν τῶν ἐννοιῶν. Τοιοῦτον εἶναι εἰς τὸν Ἡλιόδωρον τὸ ὄνομα τοῦ Θεαγένους. Ἐπειδὴ τὸν πρωταγωνιςὴν τοῦτον τοῦ δράματος ἔμελλε νὰ μᾶς παραςήσῃ νικητὴν εἰς τὰ Πύθια, νικητὴν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἀγρίων λῃςῶν πόλεμον, νικητὴν τέλος πάντων εἰς τὴν Μερόην καὶ τοῦ ταύρου, τὸν ὁποῖον κατεδάμασε, καὶ τοῦ ὑπερηφάνου Αἰθίοπος, τὸν ὁποῖον ἐκαταπόνεσε, ; τί ἄλλ' ὄνομα προσφυέςερον ἠδύνατο νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν ἡ λαμπρὰ καὶ πλουσία τοῦ Ἡλιοδώρου φαντασία, παρὰ τὄνομα τοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα περιφήμου, διὰ τὰς ἀναριθμήτους αὐτοῦ νίκας, Θεαγένους τοῦ Θασίου (1); Μακρὸν, εἰς πολλὰ μέρη ἀδύνατον, καὶ πανταχοῦ σχεδὸν ὀλίγον ὠφέλιμον ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐξετάσω τὰ λοιπὰ ὀνόματα, ὅσα εὑρίσκονται εἰς τὴν Μυθιςορίαν ταύτην, καὶ περὶ τῶν ὁποίων λέγω τὶ καὶ εἰς τὰς σημειώσεις.

---

(1) Ἴδε τὰς σημειώσεις μου, σελ. 15.

Περὶ δὲ τοῦ χαρακτῆρος, ἢ τῆς ἰδέας τοῦ λόγου, τῶν Αἰθιοπικῶν, ἱκανὴ εἶναι ἡ περὶ ταύτης κρίσις τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Ψελλοῦ, τὴν ὁποίαν θέλεις εὑρεῖν γεγραμμένην μετὰ τὴν παροῦσαν ἐπιστολήν. Τὸ ἄξιον ὅμως σημειώσεως, φίλε μου, τὸ ὁποῖον οὔτ' ὁ Φώτιος οὔτ' ὁ Ψελλὸς, ἢ δὲν ἐπεριεργάσθησαν, ἢ δὲν ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ σημειώσωσιν, εἶναι ὅτι τὸ περισσότερον τοῦ δράματος μέρος εἶναι μίμησις καὶ παρῳδία διαφόρων παλαιῶν συγγραφέων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ποιητῶν, καὶ ἐξαιρέτως τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Εὐριπίδου· ἀλλὰ μίμησις τόσον ἔντεχνος, ὥστε τὰ κλέμματα φαίνονται γεννήματα τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἡλιοδώρου· εἶναι, νὰ εἴπω οὕτως, ἀληθὴς κέντρων, ἤγουν ἔνδυμα συῤῥαμένον ἀπὸ διάφορα κομμάτια, συῤῥαμένον ὅμως τόσον ἐπιδέξια, ὥστε εἰς ὀλίγα μέρη βλέπει τὶς τὰ ῥάμματα καὶ τοὺς κλωστῆρας, ἀλλὰ φαίνεται μονοσώματον ὑφαντὸν ἄνωθεν ἕως κάτω λαμπρὸν ἔνδυμα.

Εἰς τοῦ Ἡλιοδώρου τοὺς χρόνους καὶ τινὰς ἑκατονταετηρίδας πρότερον, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτον εἰς τὴν παρακμήν της· ὅθεν ὅσοι συνέγραφον Ἑλληνιστὶ τότε, ἄλλο δὲν ἔκαμναν παρὰ νὰ μιμῶνται τοὺς παλαιοὺς συγγραφεῖς. Κατὰ τὸν διάφορον τρόπον τῆς μιμήσεως ἐμπορεῖ τὶς νὰ τοὺς διαιρέσῃ εἰς δύο γενικὰς κλάσεις. Ἡ πρώτη εἶναι ἐκείνων, ὅσοι ἕνα μόνον ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς, ὡς τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τῆς φράσεως, ἠκολούθουν· καὶ αὐτοὶ, καθὼς εὔκολα καταλαμβάνεις, δὲν ἦσαν οἱ πλέον εὐφυεῖς μιμηταὶ, ἐπειδὴ, μὴν εὑρίσκοντες πολλάκις εἰς τὸν ἐκλεκτὸν αὐτῶν συγγραφέα τὰς ἀναγκαίας λέξεις ἢ φράσεις, διὰ νὰ παραστήσωσι τοὺς ἰδίους αὐτῶν λογισμοὺς, ἐπροτίμων νὰ συῤῥάπτωσι καὶ τὰς ἐννοίας τοῦ συγγραφέως μὲ τὰς ἰδικάς των, ὅσον ἀσύῤῥαπτοι, ὅσον ἀσυνάρμοστοι καὶ ἂν ἦσαν. Τούτους τοὺς πιθήκους περιπαίζει πολλάκις μὲ τὴν συνειθισμένην αὐτοῦ ἀστειότητα ὁ Λουκιανός. Εἰς τόσην ἀναισχυντίαν ἔφθα-

σαν πολλοί ἐξ αὐτῶν, ὥστε νὰ μεταφέρωσιν αὐτολεξεὶ εἰς τὰ ἴδια συντάγματα περιόδους ὁλοκλήρους τῶν παλαιῶν, καὶ μὲ τὰς περιόδους αὐτὰ τὰ ἱστορούμενα πράγματα, ὀλίγον φροντίζοντες, ἂν ἦσαν ὅμοια μὲ τὰ συμβάντα, περὶ τῶν ὁποίων αὐτοὶ ἔγραφον. Ἠθέλησε τὶς νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Πάρθους, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Θουκυδίδου· καὶ τὸν ἐμιμήθη τόσον ἀκριβῶς, ὥστε, ἐπειδὴ εἰς τὸν ἀμίμητον τοῦτον ἱστορικὸν εὑρίσκεται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ θαυμαστὴ διήγησις τοῦ λοιμοῦ τοῦ συμβάντος εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὁ μιμητὴς, μὴν ὑποφέρων νὰ λείπῃ τοιοῦτον γλυκὺ πρᾶγμα, καὶ λαμπρὸν στόλισμα ἀπὸ τὴν ἰδικήν του, ἐξέρασε λοιμὸν ὀλέθριον (ἀπὸ μόνον δηλαδὴ τὸν κάλαμον αὐτοῦ) εἰς τὴν ταλαίπωρον πόλιν τῶν Νισιβηνῶν (1).

Εἰς τὴν δευτέραν κλάσιν τῶν μιμητῶν καταριθμῶ ἐκείνους, ὅσοι ἀδιαφόρως ἐμιμήθησαν ὅλους τοὺς παλαιοὺς συγγραφεῖς, ἀπανθίζοντες ἀφ' ἑκάστου ὅ,τι τοὺς ἐφαίνετο καλὸν ἢ ἀναγκαῖον νὰ ἐκφράσωσι τὰς ἐννοίας των. Τοῦτο κἂν ἔκρινον ὀρθῶς οὗτοι, ὅτι γράφοντες περὶ διαφόρων πραγμάτων, εὐκολώτερον εἰς πολλοὺς παρ' εἰς ἕνα μόνον ἤθελαν εὑρεῖν τὴν ἀναγκαίαν ὕλην τῶν λέξεων. Ἀλλὰ καὶ τούτους ἐμπορεῖ τὶς νὰ τοὺς ὑποδιαιρέσῃ εἰς δύο εἴδη πολλὰ διάφορα. Οἱ πλέον ἄτεχνοι εἶναι ἐκεῖνοι, ὅσοι συνέπλεξαν τὰς διαφόρους φράσεις καὶ ῥήσεις τῶν συγγραφέων εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἔκαμαν ἀπ' αὐτὰς παρὰ ποικίλην καὶ γελοιώδη σύγκλωσιν τῶν ἀσυγκλώστων, παρομοίαν μὲ τὰ λεγόμενα θέματα, τὰ ὁποῖα συνθέτομεν παῖδες ὄντες εἰς τὰ φρον-

(1) « Τί ἂν σοι τὰ λοιπὰ λέγοιμι;... οἷον Νισιβηνοῖς λοιμὸν τοῖς » μὴ τὰ Ῥωμαίων αἱρουμένοις ἐπήγαγε, παρὰ Θουκυδίδου χρησάμενος » ὅλον ἄρδην, πλὴν μόνον τοῦ Πελασγικοῦ, κ. τ. λ. » Λουκιαν. Πῶς δεῖ ἱστορ. συγγρ. § 15.

τιστήρια, θαυμάζοντες ἑαυτοὺς, καὶ, τὸ δυστυχέστερον, θαυμαζόμενοι πολλάκις ἀπὸ γεροντόπαιδας διδασκάλους. Ἐπεπόλασε μάλιστα τὸ εἶδος τοῦτο τῶν συγγραφέων, κατὰ τὴν τετάρτην, πέμπτην καὶ τὰς καθεξῆς ἑκατονταετηρίδας, καθ' ὅσον ηὔξανεν ἡ χυδαιότης τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους. Ὀλίγοι τινὲς ἄνδρες εὐφυεῖς (καὶ τοῦτο εἶναι τὸ δεύτερον εἶδος τῶν παντομίμων συγγραφέων), καθὼς ὁ ἡμέτερος Ἡλιόδωρος, ἀπανθίσαντες, ὡς μέλισσαι, ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὴν ἀνάγνωσιν, εὑρήκασι τὴν τέχνην νὰ συγκεράσωσι τὰ ξένα, ὥστε νὰ τὰ κάμωσιν ἰδικά των. Μ' ὅλον τοῦτο, οὐδ' εἰς αὐτοὺς, καθὼς οὐδ' εἰς τὸν Ἡλιόδωρον, ὅλα εἶναι χρυσός. Ὅστις ἀναγινώσκει μὲ προσοχὴν, εὑρίσκει καὶ εἰς αὐτοὺς μιμήματα ψυχρὰ καὶ κακόζηλα, καὶ τοῦ πονηροῦ κόμματος ῥήματα πολλὰ,

Ὀφρῦς ἔχοντα καὶ λόφους, δεἰν' ἄττα μορμορωπὰ,

καθὼς ὁ Κωμικὸς (1) λέγει. Δὲν εἶν' οὐδὲ μνήμης ἄξιον ἓν ἄλλο εἶδος μιμητῶν, τὸ δυςυχέστερον ἀφ' ὅσα καταρίθμησα, ἐπειδὴ ἐμιμεῖτο ὄχι ἀμέσως τοὺς παλαιοὺς, ἀλλὰ τῶν παλαιῶν, καὶ πολλάκις ἄλλων μιμητῶν μιμητάς. Παράδειγμα τῶν τοιούτων ἀνέφερα πρὸ μικροῦ τὸν Εὐμάθιον, τὸν Θεόδωρον, τὸν Νικήταν. Καὶ δὲν λείπουν ζῶντα παραδείγματα εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Ἐγνώρισα νέον ἐπιμελέςατον, καὶ ὄχι γυμνὸν ἀπὸ φυσικὴν ἀγχίνοιαν, ὅςις, καυχώμενος ὅτι μιμεῖται τὸν Λιβάνιον, μ' ἐπερίπαιξεν ὡς ἠλίθιον, ὅταν τὸν ἠρώτησα, « Καὶ » διὰ τί ὄχι ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐμιμήθη ὁ Λιβάνιος; » Ἀλλὰ περὶ τούτων, φίλε μου, ἴσως ἄλλον καιρὸν περισσότερα.

Ἔξω ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα Τάτιον καὶ τὸν Θεόδωρον, τοὺς ὁποίους ἀνέφερα πρὸ ὀλίγου, ἐμιμήθησαν τὸν Ἡλιόδωρον καὶ

(1) Ἀριςοφάν. Βατρ. 925.

ἄλλοι ἀπὸ τοὺς μεταγενεςέρους Μυθιςοριογράφους καὶ ποιητάς, ὄχι μόνον Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ἀλλογενεῖς. Ἀρκεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰταλοῦ Τάσσου, ὅςις μετέφερεν εἰς τὸ γλαφυρὸν αὐτοῦ ποίημα, ἐπιγραφόμενον « Ἡ ἐλευθερωθεῖσα Ἱερου- » σαλὴμ (1) » τὴν παράδοξον γέννησιν τῆς λευκῆς Χαρικλείας ἀπὸ γονεῖς Αἰθίοπας, μετατρέψας τὴν Χαρίκλειαν εἰς τὴν Κλωρίνδαν, καὶ τὸν Ὑδάσπην, βασιλέα τῆς Αἰθιοπίας, εἰς τὸν Σέναπον, βασιλέα καὶ τοῦτον τῆς Αἰθιοπίας.

Resse già l'Etiopia, e forse regge
Senapo ancor, con fortunato impero,
Σέναπος ἦτο βασιλεὺς μὲ ἄκραν εὐτυχίαν,
Κ' ἴσως εἶν' ὡς τὴν σήμερον, εἰς τὴν Αἰθιοπίαν.

Παριςάνει καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀνδρομέδας, ἐκ τῆς ὁποίας ἔγινεν ἡ παράδοξος σύλληψις τῆς Χαρικλείας, ἀλλὰ τὴν παριςάνει, μεταχειριζόμενος τῶν ποιητῶν τὸ προνόμιον, ἤγουν τὴν συγχέει μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους, ζωγραφεῖται παρόμοιον θαυματούργημα·

D'una pietosa istoria et di devote
Figure la sua stanza era dipinta, etc.
Μὲ ἱςορίαν εὐσεβῆ κ' εἰκόνας ςολισμένος,
Ὁ θάλαμος ὁλόγυρα ἦτο ζωγραφισμένος, κ. τ. λ.

Ἀλλ' ἐπιστρέφω εἰς τὸν Ἡλιόδωρον, διὰ νὰ διηγηθῶ ὅσ' ἀνήκουσιν εἰς τὴν νέαν ταύτην τῶν Αἰθιοπικῶν ἔκδοσιν.

Ἐξέδωκε πρώτην φορὰν τὴν μυθιςορίαν τοῦ Ἡλιοδώρου εἰς τὴν βασιλείαν, κατὰ τὸ 1534 ἔτος ἀπὸ Χριςοῦ, Οὐϊγκέντιος τὶς ἐπονομαζόμενος Ὀψοποιός, ἀπ' ἀντίγραφου ὅμως κατὰ πολλὰ ἐσφαλμένου. Δεύτερον ἐξέδωκε τὸν Ἡλιόδωρον, κατὰ τὸ 1596

---

(1) Ὠδ. ΙΒ', Στροφ. κά, καὶ καθεξῆς.

ἔτος, Ἱερώνυμος ὁ Κομμελῖνος, διορθώσας αὐτὸν ἀπ' ἄλλα ἀντίγραφα. Εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην ἐπρόσθεσε καὶ τὴν Λατινικὴν μετάφρασιν Πολονοῦ τινὸς εὐπατρίδου, καὶ (εἰς τὸ τέλος τῆς βίβλου) τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις τῆς ἐν Βασιλείᾳ ἐκδόσεως, καὶ τριῶν ἄλλων ἀντιγράφων. Τρίτη ἔκδοσις Ἡλιοδώρου, καὶ αὐτὴ μετὰ τῆς Λατινικῆς μεταφράσεως, ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις, κατὰ τὸ 1619 ἔτος, ἀπὸ Ἰωάννην τὸν Βουρδελότον· ἀλλ' αὐτὴ, καθὼς ἔκριναν ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ, δὲν ἔκαμεν οὐδεμίαν σχεδὸν διόρθωσιν εἰς τὸ κείμενον τοῦ Συγγραφέως, ἂν καὶ ὁ ἐκδότης ἀλαζονεύεται εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς βίβλου, ὅτι καὶ τὰ στρεβλὰ ἐδιώρθωσε, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀνεπλήρωσε. Καὶ τῳόντι τόσον εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Βουρδελότος ἠκολούθησε κατὰ πόδας τὸν Κομμελῖνον, ὥστ' ἐφύλαξεν ἀπαραλλάκτως, ὄχι μόνον τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν τῶν σελίδων, ἀλλὰ, τὸ παραδοξότερον, καὶ τὰ αὐτὰ πολλάκις τυπογραφικὰ σφάλματα τῆς Κομμελινιανῆς ἐκδόσεως. Ἄλλο δὲν ἔκαμε παρὰ νὰ προσθέσῃ τινὰς σημειώσεις ὄχι κριτικὰς, ἀλλὰ τῆς πανδήμου παιδείας ἐκείνης, τὴν ὁποίαν σπανίως συνοδεύει ἡ κρίσις. Τετάρτην (Γραικολατινικὴν καὶ ταύτην) ἔκδοσιν ἀριθμοῦσι τοῦ Δανιὴλ Παρέου κατὰ τὸ 1631 ἔτος. Ταύτην μόνην δὲν εὐτύχησα νὰ γνωρίσω· εὔκολα ὅμως πιςεύω ὅσα περὶ αὐτῆς λέγει ὁ τελευταῖος πρὸ ἐμοῦ ἐκδότης, ἤγουν ὅτι καὶ ὁ Παρέος ἄλλο δὲν ἔκαμε παρὰ νὰ μεταγράψῃ καὶ νὰ δώσῃ εἰς φῶς αὐτὴν τοῦ Κομμελίνου τὴν ἔκδοσιν. Πέμπτην ἔκδοσιν (μόνον Ἑλληνικὴν) ἔκαμε κατὰ τὸ 1772 ἔτος ὁ Πέτρος Σχμίδιος, ὅςις μετετύπωσε καὶ αὐτὸς τὴν ἔκδοσιν καὶ τὰς σημειώσεις τοῦ Βουρδελότου μὲ μεγάλην εὐλάβειαν, χωρὶς σχεδὸν νὰ μετακινήσῃ, ἢ νὰ προσθέσῃ ἐξ ἑαυτοῦ τίποτε. Ἕκτος καὶ τελευταῖος πρὸ ἐμοῦ ἐξέδωκε Γραικολατινιςὶ τὸν Ἡλιόδωρον, κατὰ τὸ ἕκτον ἔτος τῆς Γαλλικῆς Πολιτείας (1797), ἐν Ἀργεντοράτῳ, ὁ Μιτσχερλῖ-

χος. Αὐτὸς ἠκολούθησε τὸ κείμενον τοῦ Κομμελίνου, παρεκτὸς ὀλίγων τινῶν μεταβολῶν, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις ἀντιγράφου τινὸς τῆς Ταυρινικῆς Βιβλιοθήκης, διεσπαρμένας εἰς τὰς διεξοδικὰς σημειώσεις τοῦ Δορβίλλου εἰς τὰ Ἐφεσιακὰ τοῦ Χαρίτωνος. Περιττὸν εἶναι μετὰ τὰς ἐκδόσεις νὰ ἀπαριθμήσω καὶ τὰς νέας μεταφράσεις τοῦ Ἡλιοδώρου. Εὔκολον εἶναι, νὰ τὰς μάθῃς ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Φαβρικίου. Ἀρκεῖ νὰ εἴπω, ὅτι δὲν εἶναι κανὲν ἔθνος σχεδὸν εὐνομούμενον τὴν σήμερον τῆς Εὐρώπης, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει μίαν, καὶ πολλάκις δύο ἢ τρεῖς μεταφράσεις τοῦ Ἡλιοδώρου· τινὲς δὲ, μὴν ἀρκεσθέντες εἰς τὴν πεζὴν μετάφρασιν, τὸν μετεγλώττισαν καὶ διὰ στίχων. Ὁ δὲ Γερμανὸς Σχολβῖνος ὁ ἐκ τῆς Λυβέκης πόλεως, λαβὼν τὴν ὑπόθεσιν ἀπὸ τὰ διηγούμενα περὶ Θεαγένους καὶ Χαρικλείας, συνέταξε, κατὰ τὸ 1608 ἔτος, διὰ στίχων Λατινικῶν καὶ Τραγικοκωμῳδίαν, τὴν ὁποίαν ἐπέγραψεν Αἰθιόπισσαν.

Ἑβδόμη λοιπὸν ἔκδοσις, φίλε, εἶναι ἡ ἰδική μου, τὴν ὁποίαν δίκαιον εἶναι νὰ ὀνομάσω καὶ ἰδικήν σου, ὄχι μόνον διότι « Τὰ » τῶν φίλων κοινὰ », ἀλλ' ὅτι, καθὼς προεῖπα, οὐδὲ καθ' ὕπνους ἤθελα φαντασθῆν νὰ τὴν κάμω, ἐὰν ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ Βασιλείου δὲν ἐπεθύμει νέαν ἔκδοσιν Ἡλιοδώρου. Ὅταν μὲ τὴν ἐζήτησας, ἐγὼ καμμίαν παρασκευὴν εἰς ταύτην δὲν εἶχα· καὶ ἦσαν τῇ ἀληθείᾳ χρόνοι πολλοὶ ἀφοῦ δὲν εἶχα κἂν ἀναγνώσει τὸν Ἡλιόδωρον. Τοῦτο μόνον ἐφύλασσα εἰς τὴν μνήμην, ὅτι ἔγεμεν ἀπὸ σφάλματα, τὰ ὁποῖα, ἐὰν ὅλα νὰ διορθώσῃ ὅςις ἔμελλε νὰ τὸν ἐκδώσῃ δὲν ἐμπόρει, ἔπρεπε κἂν νὰ ἐξετάσῃ μὲ τῆς κριτικῆς ἐπιςήμης τὴν ςάθμην, καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν διαφόρων ἀναγνώσεων. Μὴν ἔχων τὸν καιρὸν νὰ ἐρευνήσω τὰ σωζόμενα εἰς τῶν Παρισίων τὴν βιβλιοθήκην ἀντίγραφα τῶν Αἰθιοπικῶν, ἐσύναξα τὰς πρὸ ἐμοῦ ὅλας ἐκδόσεις παρεκτὸς τῆς

ἐκδόσεως τοῦ Παρέου. Πόσην ὠφέλειαν ἢ βοήθειαν ἔλαβα ἀπ' αὐτὰς, θέλουν τὸ δείξειν αἱ σημειώσεις μου. Πέντε ἐκδόσεις, μέγα τῇ ἀληθείᾳ βοήθημα! ἤθελεν εἰπεῖν ὅστις δὲν τὰς ἐξέτασεν· αὐταὶ ὅμως δὲν εἶναι πλὴν δύο μόναι πραγματικῶς, ἡ τοῦ Κομμελίνου δηλαδὴ, διὰ τὰς προστεθείσας εἰς τὸ τέλος διαφόρους ἀναγνώσεις, καὶ ἡ τελευταία πρὸ τῆς ἐμῆς, διὰ τὰς ἀναγνώσεις τοῦ Ταυρινικοῦ ἀντιγράφου, τὰς ὁποίας ἐσυνάθροισεν ὁ ἐκδότης ἀπὸ τὰ σημειώματα τοῦ Δορβίλλου. Καὶ ἂν τὰς ἐσυνάθροιζε κἂν ἀκριβῶς ὅλας· ἀλλ' ἀναγκασθεὶς νὰ ἐξετάσω καὶ πάλιν τὸν Δορβίλλον, εὕρηκα πολλὰς, τὰς ὁποίας ὁ τελευταῖος ἐκδότης παρέδραμε βιασθεὶς, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τὸ στενὸν τοῦ καιροῦ. Παρὰ τὰς ἀναγνώσεις ταύτας ἐσύναξα ἔνθεν κἀκεῖθεν διαφόρων κριτικῶν διορθώσεις, διεσπαρμένας ἐν παρόδῳ εἰς ἄλλα βιβλία, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὀλίγας τινὰς ἀνέφερε καὶ ὁ ῥηθεὶς ἐκδότης εἰς τὸ προοίμιον. Ἐκάλεσα εἰς βοήθειάν μου καὶ αὐτὴν τὴν παλαιὰν Γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ σοφοῦ Ἀμιότου. Ἐπροθυμήθης, φίλε, καὶ σὺ νὰ μὲ προξενήσῃς τὴν παλαιὰν Ἰταλικὴν μετάφρασιν. Ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἔφθασεν εἰς τὸν πρέποντα καιρόν. Ὁπόταν ἠσχολούμην εἰς ταῦτα, ὁ φίλος καὶ ποτέ μου μαθητὴς, νῦν δὲ ἐπίσημος καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πολίτευμα, διὰ τὸ δικαστικὸν ἀξίωμα, μὲ τὸ ὁποῖον τὸν ἐτίμησεν ἡ πατρίς του, ἐπίσημος καὶ μεταξὺ τῶν σοφῶν διὰ τὴν κριτικὴν αὐτοῦ πολυμάθειαν, τῆς ὁποίας δεῖγμα ἔδωκεν εἰς τοῦ Ἀπολλοδώρου τὴν ἔκδοσιν καὶ μετάφρασιν, Στέφανος ὁ Κλαυέριος, μ' ἐπροξένησεν ἀπὸ τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Ἁγίου Βίκτωρος αὐτὸ τὸ ἀντίτυπον τῆς ἐν Βασιλείᾳ ἐκδόσεως, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ μακαρίτης Ἀμιότος εἶχεν ἰδιοχείρως σημειωμένας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις, ὅσας εὗρε, διατρίβων εἰς τὴν Ῥώμην, εἰς ἓν ἀπὸ τὰ ἀντίγραφα τοῦ Ἡλιοδώρου, σωζόμενον εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Βατικάνου. Ὁμολογῶ

ὅτι μ' ἐβοήθησαν πολὺ καὶ αὗται αἱ ἀναγνώσεις· ἀλλ' ὅμως τὸ κείμενον τῶν Αἰθιοπικῶν εἶχεν ἔτι χρείαν πολλοτάτων διορθώσεων. Δέν σε λανθάνει, ὅτι οἱ σοφοὶ φιλολόγοι τῆς Εὐρώπης, πληροφορημένοι πόσον εἶναι δύσκολον (εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν ἀντιγράφων) νὰ κάμῃ τὶς ἔκδοσιν παλαιοῦ συγγραφέως ἄμεμπτον, δαπανῶσι χρόνους μακροὺς πρὶν δώσωσιν εἰς φῶς τοὺς κόπους των. Ὁ λόγος μου εἶναι περὶ τῶν ὀλιγαρίθμων ἐκείνων φιλολόγων, εἰς τοὺς ὁποίους τὴν κριτικὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ ἡ τύχη

Γεινομένοις ἐπένησε λίνῳ, ὅτε τοὺς τέκε μήτηρ,

καὶ ὄχι περὶ τοῦ ἀναρίθμου πλήθους τῶν λεγομένων Ἑλληνιστῶν, εἰς πολλοὺς τῶν ὁποίων, ἐὰν ἔλιπον αἱ Λατινικαὶ μεταφράσεις, ἑκάστη περίοδος Ἑλληνικοῦ συγγραφέως ἤθελεν εἶσθαι ἄλυτον καὶ ἀκατανόητον αἴνιγμα. Ἐγὼ οὔτε φιλολόγος ἐπαγγέλλομαι (κατὰ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν δίδουσι σήμερον κοινῶς εἰς τὄνομα τοῦτο), οὔτε καιρὸν εἶχον νὰ μελετήσω ἱκανῶς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἡλιοδώρου. Ὅθεν πρέπει, φίλε, νὰ τὴν στοχασθῇς ὡς κατὰ πολλὰ ὀλίγων μηνῶν πόνημα, τριῶν ἢ τεσσάρων, μὰ τὴν ἡμετέραν φιλίαν! ἐὰν ἐξαιρέσῃς τὸν δαπανηθέντα καιρὸν εἰς τὴν τυπογραφίαν. Τοῦτο σὲ λέγω, διὰ νὰ μὴ παραπονῆσαι, ἂν εὕρῃς εἰς αὐτὴν ἄνθρακας ἀντὶ τοῦ προσδοκωμένου θησαυροῦ· τὸ λέγω δὲ καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν περὶ αὐτῆς κρίσιν τῶν σοφῶν. Δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἐπιφορτισθῶ μόνος ἐγὼ τὴν κατάκρισιν, ἂν δὲν εὐαρεστήσῃ εἰς αὐτοὺς ἡ ἔκδοσις· πρέπει νὰ ἔχῃς καὶ σὺ τὴν μερίδα σου, καὶ ὡς φίλος, καὶ ὡς αἴτιος τῆς ἐκδόσεως, καθὼς εἶναι δίκαιον νὰ συμμετέχῃς καὶ τὸν ἔπαινον, ἐὰν κατὰ τύχην εὐδοκιμήσῃ.

Ἐπῆρα τὸ κείμενον τοῦ Ἡλιοδώρου ἀπὸ τὴν Κομμελινιανὴν ἔκδοσιν, διορθώσας αὐτὸ εἰς πολλότατα μέρη. Ὑποκάτω ἐση-

μείωσα διὰ λεπτοτέρων χαρακτήρων τοὺς τόπους, εἰς ὅσους διαφέρει τὸ διορθωθὲν κείμενον ἀπὸ τὸ κείμενον τοῦ Κομμελίνου. Εἰς τοῦτον τὸν τρόπον ὁ ἀναγνώςης ἔχει ἐνταυτῷ ὁμοῦ μὲ τὴν ἰδικήν μου καὶ τὴν Κομμελινιανὴν ἔκδοσιν σχεδὸν ἀπαράλλακτον, ἐὰν εἰς τόπον τῶν διορθώσεων μετακαλέσῃ τὰς διὰ λεπτῶν χαρακτήρων σημειωμένας ἀναγνώσεις, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀρχὴν ἐπρόταξα τὸ Κ στοιχεῖον, διὰ νὰ σημάνω τὸν Κομμελῖνον. Λέγω « Σχεδὸν ἀπαράλλακτον », διότι δὲν ἐσημείωσα ὡς διαφορὰς οὔτε τὰ προφανῆ τυπογραφικὰ σφάλματα τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κομμελίνου, τὰ ὁποῖα ἀσκέπτως ἐμιμήθησαν οἱ μετ' αὐτὸν ἐκδόται, οὔτε τινὰς ὀρθογραφικὰς διαφορὰς, ὁποῖαι εἶναι τὸ Γίνομαι καὶ Γινώσκω, ἀντὶ τοῦ Γίγνομαι καὶ Γιγνώσκω, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, περὶ τῶν ὁποίων οὔτε συγγραφεῖς, οὔτ' ἀντιγραφεῖς, οὔτ' αὐτοὶ οἱ λεπτολόγοι Τεχνικοὶ, εἶναι πάντοτε σύμφωνοι.

Ἡ ἔντεχνος τῆς Μυθιςορίας τοῦ Ἡλιοδώρου πλοκὴ, περὶ τῆς ὁποίας ἐλάλησα πρὸ μικροῦ, ἠνάγκασε τοὺς παλαιοὺς καὶ τοὺς νέους νὰ γράψωσιν Ὑπόθεσιν, ἢ (ὡς ἀγαποῦν νὰ τὴν ὀνομάζωσι τινὲς ἀπὸ τοὺς Λατίνους) Περιοχήν. Τὸ τέλος τῆς Ὑποθέσεως, ἢ τῆς Περιοχῆς, εἶναι νὰ κάμῃ εἰς τὸν ἀναγνώςην σαφεςέραν τὴν ὅλην πλοκὴν τοῦ δράματος. Τοιαύτην Ὑπόθεσιν ἐκ τῶν παλαιῶν ἔγραψεν ὁ Φώτιος· ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἔχομεν τρεῖς Λατινιςὶ γραμμένας, ἀπὸ τὸν Κρούσιον, τὸν Καντέρον, καὶ τὸν Βουρδελότον. Ἡ τελευταία αὕτη δὲν εὑρίσκεται πάρεξ εἰς αὐτὴν τοῦ Βουρδελότου τὴν ἔκδοσιν· αἱ λοιπαὶ δύο σώζονται εἰς τὴν δευτέραν καὶ πέμπτην· ὁ δὲ ἕκτος ἐκδότης μετέγραψε παρὰ τὰς δύο ταύτας καὶ τὴν διεξοδικὴν Ὑπόθεσιν τοῦ Φωτίου. Ταύτην ἔπρεπε νὰ βάλω κ' ἐγὼ κατ' ἀρχὰς τῶν Αἰθιοπικῶν, ἐὰν δὲν ἦτο πολλὰ συγκεχυμένη, καὶ ἀναξία (νὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν) τοιούτου κριτικοῦ ἀνδρὸς, ὁποῖος ἦτον ὁ Φώτιος. Αἱ

Λατινικαὶ ἐξ ἐναντίας εἶναι εὐκρινέστεραι, ἀλλὰ κατὰ πολλὰ σύντομοι. Ἠναγκάσθην λοιπὸν νὰ συνθέσω νέαν Ὑπόθεσιν, ἂν ὄχι τεχνικωτέραν, διεξοδικωτέραν ὅμως παρὰ τὰς προτέρας, ἴσως δὲ καὶ σαφεστέραν.

Εἰς τὰς σημειώσεις δηλοποιῶ τὰς μεταβολὰς, ὅσας ἔκρινα ἀναγκαίας νὰ κάμω εἰς τὸ κείμενον, ὁδηγούμενος εἴτε ἀπὸ διαφόρους ἀναγνώσεις, εἴτε ἀπὸ εἰκασίας ἰδικάς μου, ἢ ἄλλων φιλολόγων. Αἱ διάφοραι ἀναγνώσεις καὶ γραφαὶ ἔχουσι προηγούμενα τὰ ἀρκτικὰ στοιχεῖα τῶν πηγῶν, ὅθεν τὰς ἔλαβον, τὰ ὁποῖα ἐξηγοῦνται κατ' ἀρχὰς τῶν σημειώσεων. Παρὰ ταῦτα ἐξήγησα τινὰς τόπους ἀσαφεῖς, καὶ ἔδειξα πολλὰς ῥήσεις ποιητῶν, καὶ ἐξαιρέτως τοῦ Ὁμήρου, τὰς ὁποίας ἢ αἰνίττεται ἢ παρῳδεῖ ὁ Ἡλιόδωρος. Ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τῶν ῥήσεων τούτων εἶναι ἀσυγκρίτως διεξοδικωτέρα εἰς ταύτην τὴν ἔκδοσιν παρ' εἰς τὰς πρὸ αὐτῆς, εὔκολον εἶναι νὰ τὸ πληροφορηθῇ, ὅστις παραβάλλει τὰς σημειώσεις μου μὲ τὰς σημειώσεις τῆς τρίτης καὶ τῆς τελευταίας ἐκδόσεως. Ἀλλ' εἴτε μνήμης, εἴτε τύχης ἔργον, τὸ προτέρημα τοῦτο εἶναι πολλὰ μικρόν. Μικρὸν ὡσαύτως, ἀλλ' ἴσως ὠφελιμώτερον, εἶναι ὅ,τι ἐσπούδασα νὰ κάμω εἰς τὸν παραλληλισμὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ τῆς νέας ταύτης, τὴν ὁποίαν λαλοῦμεν τὴν σήμερον. Ἔλαβα τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸν ἐξηγητὴν τοῦ Ὁμήρου, τὸν Θεσσαλονίκης Εὐστάθιον, καὶ τὸ παραγγέλλω εἰς ὅλους τοὺς φιλολόγους τοῦ γένους, ὅσοι ἔχουσι τὴν σοφίαν καὶ τὸν ζῆλον τοῦ Εὐσταθίου. Εἰς τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον καιρὸν, ὅταν ἐγράφοντο αἱ Μυθιστορίαι τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Νικήτου, καὶ ἔβλεπον τὸ φῶς ἄλλα διάφορα βάρβαρα συγγράμματα, ἄξια νὰ κρύπτωνται κατὰ γῆς τὸν ἅπαντα αἰῶνα, ὁ σοφὸς καὶ φρόνιμος οὗτος ἱεράρχης, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ γένος, ὅταν ἀναλάβῃ, χρεωστεῖ νὰ ἀνεγείρῃ εἰκόνας, κατεγίνετο νὰ μᾶς

ἐξηγῇ τὸν ἀρχηγὸν καὶ γενάρχην τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, τὸν Ὅμηρον,

> Ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα,
> Καὶ πᾶσαι κρῆναι, καὶ φρείατα μακρὰ νάουσιν.

Καὶ ὅτι μὲν ἐξήγει τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν πρὸς ὠφέλειαν τοῦ γένους ὁ φιλογενὴς Εὐςάθιος, περὶ τούτου κανεῖς δὲν ἀμφιβάλλει. Ἐὰν δὲ ἀληθῶς ὠφέλιμον ἔκρινε καὶ τὸν παραλληλισμὸν τῶν δύο γλωσσῶν, ἢ τὸν ἔκαμνεν ἁπλῶς περιεργίας χάριν, τοῦτο δὲν εἶναι φανερόν· ἐπειδὴ καὶ ὀλιγάκις τὸν ἔκαμε, καὶ πολλὰ ὀλίγην βοήθειαν ἔλαβεν ἀπ' αὐτὸν εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ Ποιητοῦ, καὶ οὐδεμίαν σχεδὸν εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς κοινῆς γλώσσης, τῆς ὁποίας ὁ βαρβαρισμὸς ηὔξανεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τοὺς χρόνους του.

Διόρθωσιν ὀνομάζω τῆς γλώσσης, ὄχι μόνον τὸν μετασχηματισμὸν διαφόρων βαρβαρομόρφων λέξεων καὶ συντάξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν φυλακὴν πολλῶν ἄλλων, τὰς ὁποίας ὡς βαρβάρους σπουδάζουν νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὴν γλῶσσαν, ὅσοι μετὰ προσοχῆς δὲν ἐρεύνησαν τὴν φύσιν τῆς γλώσσης. Τοιαύτη διόρθωσις εἰς τοῦ Εὐςαθίου τοὺς χρόνους ἦτον ἀδύνατος. Ὁ καιρὸς τῆς πτώσεως δὲν εἶναι καιρὸς ἐπιτήδειος ἀνοικοδομῆς. Κλαίει θεωρῶν μακρόθεν ὁ φρόνιμος οἰκονόμος τὴν ἄφευκτον καταςροφὴν τοῦ οἴκου του· καὶ ἀφοῦ καταπέσωσι τὰ κλονηθέντα, καὶ διασκεδασθῇ ὁ κονιορτὸς, τότε πλησιάζει καὶ συναθροίζει ὅσην ὕλην εἶναι δυνατὸν ἀπὸ τὰ ἐρείπια, διὰ νὰ κτίσῃ νέον ἄλλον οἶκον. Ἔφθασε τέλος πάντων ὁ τόσον ἐπιθυμητὸς καιρὸς οὗτος τῆς ἀνοικοδομῆς· καὶ τὸ γένος καθ' ὅσον πλουτίζεται ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀπὸ Εὐςαθίους, ἐλευθεροῦται ἀπὸ Θεοδώρους καὶ Νικήτας. Οἱ νέοι οὗτοι Εὐστάθιοι, ματαχειριζόμενοι τὸν παραλληλισμὸν, τοῦ ὁποίου δίδω τὸ παράδειγμα, καὶ τὴν κοινὴν εἰς ὅλους

γλῶσσαν θέλουν κανονίσειν, καὶ τὴν μάθησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς εὐκολωτέραν καὶ ἐντελεςέραν θέλουν καταςήσειν. Καιρὸς εἶναι ν' ἀφήσωμεν τὰ πολυθρύλλητα Διαβατικὰ καὶ τὰ Συγκείμενα εἰς τοὺς διαβάντας καὶ κειμένους, καὶ ν' ἀρχίσωμεν νέαν ζωήν. Εἰς τὴν παροῦσαν τοῦ γένους κατάςασιν δὲν εἶναι πλέον συγχωρημένον νὰ καταδαπανᾶται ἀσυμπαθῶς τῶν ταλαιπώρων νέων ἡ ἡλικία εἰς τὰς μωρολογίας· καιρὸς εἶναι νὰ τοὺς γεύσωσι καὶ ςερεωτέραν τροφὴν οἱ διδάσκαλοι, ἂν δὲν θέλωσι νὰ τοὺς ἀφήσωσι μωροὺς καὶ νηπίους ἐπὶ ζωῆς των.

Μὴ βαρυνθῇς, Ἀλέξανδρε φίλε, τὰς μακράς μου παρεκβάσεις. Ἐξεύρεις, καθὼς ἐγὼ, πόσον εἶναι ἀναγκαία νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἀρχομένην τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἀναγέννησιν ἡ εἴδησις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ, διὰ νὰ ἐξαπλωθῇ ὅσον εἶναι δυνατὸν εἰς πολλοὺς ἡ εἴδησις αὕτη, πρέπει νὰ συντμηθῇ ὁ καιρὸς τῆς διδασκαλίας· τὸ ὁποῖον ἄλλοι νὰ κατορθώσωσι δὲν ἐμποροῦν, παρὰ οἱ κριτικοὶ διδάσκαλοι, καὶ ἡ κριτικὴ τῆς διδασκαλίας μέθοδος. Ἓν ἀπὸ τὰ μέσα νὰ εὐκολύνῃ τὶς τὴν μάθησιν αὐτῆς εἶναι καὶ νὰ τὴν παραβάλλῃ, ὅταν τὴν παραδίδῃ, μὲ τὴν κοινὴν ταύτην γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐθηλάσαμεν μὲ τὸ μητρικὸν γάλα. Ὅσον καὶ ἂν ἐβαρβαρώθη, αὐτὴ σώζει πολλὰς λέξεις Ἑλληνικὰς, καὶ πολλὰς σημασίας λέξεων, τὰς ὁποίας ματαίως ἤθελε τὶς ζητήσειν εἰς τὰ λεξικὰ, πολλὰ παράγωγα τῶν ὁποίων εἰς τοὺς συγγραφεῖς δὲν εὑρίσκονται παρὰ τὰ πρωτότυπα, καὶ πρωτότυπα, τῶν ὁποίων εἰς αὐτοὺς δὲν σώζονται παρὰ τὰ παράγωγα· εἰς ὀλίγα λόγια, σώζει πολλὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας γλώσσης, λείψανα σεβάσμια, τῶν ὁποίων ἡ καταφρόνησις ἐγέννησε τόσους μωροὺς κανόνας γραμματικοὺς, τόσας γελοιώδεις ἐτυμολογίας τῶν λέξεων, τόσας ἀθλίας παρεξηγήσεις τῶν συγγραφέων, τόσους ἀμαθεῖς διδασκάλους, καὶ, τὸ χειρότερον, κατέστησε τόσον ἀηδῆ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τὴν μάθησιν. Ἤθελαν φρί-

ξειν οἱ διδάσκαλοι, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ καταλάβωσι πόσον κακὸν προξενοῦν εἰς τοὺς νέους, ὅταν τοὺς ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τὰ σχολεῖα, ὄχι δι' ἄλλο, παρ' ὅτι κάμνουσι δύσκολον, καὶ ἑπομένως μισητὴν εἰς αὐτοὺς, διὰ τῆς ἀμεθόδου παραδόσεως, τὴν ἀπόκτησιν τῆς εὐφραδεστέρας καὶ σοφωτέρας ὅλων τῶν γλωσσῶν τοῦ κόσμου. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, φίλε μου, σιμὰ τῶν πολλῶν ἄλλων αὐτῆς προτερημάτων, ἔχει κἂν ποιαν ἐξαίρετον γοητείαν, διὰ τῆς ὁποίας ὄχι μόνον μαλακύνει τὰ ἤθη τῶν νέων, ἀλλὰ καὶ τὰ κάμνει σεμνότερα καὶ σωφρονέστερα. Εἶναι πρᾶγμα σπάνιον (τὸ ὁποῖον μ' ἔδειξεν ἡ πεῖρα καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀλλογενεῖς νέους) νὰ καταδουλωθῇ εἰς τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ὡς ἀνδράποδον, ὅστις ἔφθασε μίαν φορὰν νὰ πίῃ εἰς κόρον τὸ ποτήριον τῆς Μαγίσσης ταύτης τῶν Ἑλλήνων γλώσσης. Ὅσους κατὰ δυστυχίαν ἐγνώρισα ὁμογενεῖς, τοὺς ὁποίους ἡ περιήγησις τῆς Εὐρώπης ἔφθειρεν ἀντὶ νὰ ὠφελήσῃ, αὐτοὶ ἢ ἦσαν ἀμαθεῖς παντάπασι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἢ δὲν ἔξευρον ἀπ' αὐτὴν παρὰ τὰ κοινὰ καὶ δημώδη τῶν Γραμματικῶν μαθήματα. Ἀλλ' ἂς ἀφήσωμεν τοὺς δυστυχεῖς τούτους καὶ ἀνωφελεῖς εἰς τὴν πατρίδα νέους, καὶ ἂς στρέψωμεν ὅλην τὴν φροντίδα εἰς ἐκείνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἡ Ἑλλὰς προσμένει τὴν σωτηρίαν της. Νέοι εὐτυχεῖς καὶ μακάριοι! εἰς σᾶς ἀνοίγεται τὴν σήμερον νέον ϛάδιον δόξης καὶ τιμῆς. Τρέχετε μὲ προθυμίαν Ἑλληνικὴν εἰς αὐτὸ, καὶ ἐνισχύοντες ἀλλήλους εἰς τὴν εἰς τὰ καλὰ καὶ τίμια προκοπὴν, μὴ βαρύνεσθε νὰ φωνάζετε ἀδιακόπως εἷς πρὸς τὸν ἄλλον, καθὼς οἱ Ἀργοναῦται,

> . . . Ἡμετέρῃ δ' ἐπερείδεται ἙΛΛΑΣ ἐφορμῇ,
> Ἠὲ κατηφείην, ἢ καὶ μέγα κῦδος ἀρέσθαι.

Τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ ἀπόκτησις εἶναι καὶ καθ' ἑαυτὴν δύσκολος, χωρὶς τῶν δυσκολιῶν, ὅσας ἐγέννησεν ἡ ἀμεθοδία

τῆς παραδόσεως· ἀλλ' ἡ ἀμοιβὴ τῶν κόπων εἶναι ἡδονὴ ἀνέκφραστος· καὶ ὅ,τι ἔλεγον οἱ γηραλέοι Τρῶες περὶ τῆς ὡραίας Ἑλλένης,

> Οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ εὐκνήμιδας Ἀχαιοὺς
> Τοιῇδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν,

ἁρμόζει πολὺ περισσότερον εἰς τὸ κάλλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Σήμερον μάλιστα παρὰ ποτὲ εἶναι χρεία νὰ μελετᾶτε ταύτην τὴν γλῶσσαν, σήμερον ὁπόταν, ἀναγκαζόμενοι νὰ μεταγλωττίζετε τῶν Εὐρωπαίων τὰ σοφὰ συγγράμματα, κινδυνεύετε νὰ γεμίσετε τὴν κοινὴν ἡμῶν διάλεκτον ἀπὸ ἰδιωτισμοὺς τῶν ἄλλων ἐθνῶν, νὰ τῆς ἀφαιρέσετε ἐξ ἀγνοίας ὅσα καλὰ ἔμφυτα ἔχει, καὶ ὅσα δύναται νὰ προσαποκτήσῃ χωρὶς βίαν ἀπὸ τὴν μητέρα της τὴν Ἑλληνικήν.

Ἐπιςρέφω πάλιν, Ἀλέξανδρε φίλε μου, τὸν λόγον εἰς σὲ, τὸν ὁποῖον ἀφῆκα πρὸς ὀλίγον, διὰ νὰ συγχαρῶ τοὺς νέους τούτους βλαςοὺς τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐλπίζεται τῶν Γραικῶν ἡ ἀναγέννησις. Τὸ εἴπαμεν καὶ ἄλλοτε, συμπεριπατοῦντες εἰς τὸν Κεραμεικὸν τῶν Παρισίων, καὶ δὲν εἶναι περιττὸν νὰ τὸ εἴπωμεν καὶ πάλιν εἰς ὠφέλειαν τῶν νέων. ; Πόθεν προέρχεται ὅτι αἱ περισσότεραι νέαι μεταφράσεις εἶναι ἀηδεῖς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν; ἐκ τούτου βέβαια ὅτι οἱ μεταφράζοντες, ἐπειδὴ δὲν ἔκαμαν μελέτην ἱκανὴν εἰς τῶν ἰδίων προγόνων τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐξεύρουν ἀκριβῶς οὐδ' ἐκείνην, τὴν ὁποίαν συνήθως λαλοῦσι. Μιᾶς μόνης σελίδος ἀνάγνωσις νέας μεταφράσεως ἀρκεῖ νὰ δείξῃ καὶ τὸν γνωρίζοντα τὴν γλῶσσάν του, κ' ἐκεῖνον ὅςις δὲν ἔκαμε ποτὲ σκέψιν εἰς αὐτήν. Ηὔξησε τὴν ἄγνοιαν ταύτην καὶ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας γλώσσης, ἡ ἐπικρατήσασα ἕως τώρα κακὴ καὶ διεςραμμένη συνήθεια νὰ καταφρονῶμεν τὴν νέαν, τὴν ὁποίαν μόνην εἶναι δυνατὸν νὰ φέρωμεν εἰς

τελειότητα, γράφοντες εἰς τὴν παλαιὰν, τὴν ὁποίαν, ἂν καὶ μυριάκις περισσότερον ἐνοοῦμεν, δὲν εἶναι τρόπος νὰ γράψωμεν ἐντελῶς, καθὼς ἐγράφετο εἰς τοὺς εὐτυχεῖς χρόνους τῆς Ἑλλάδος. Καιρὸς εἶναι νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ ταύτην τὴν πρόληψιν, ἥτις μᾶς κατεδίκαζε νὰ γράφωμεν Ἑλληνιστὶ ἐμμέτρους καὶ πεζοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ἤθελεν αὐστηρῶς μᾶς κολάσειν, ἐὰν εὑρίσκετο κἀνὲν Ἀρεοπαγιτικὸν ἑλληνισμοῦ δικαστήριον. Εἶσαι πληροφορημένος, φίλε μου, ὅτι ταῦτα λέγων ἄλλον σκοπὸν δὲν στοχάζομαι παρὰ τὴν κοινὴν τοῦ γένους ὠφέλειαν, καὶ τόσον ἀπέχω τοῦ νὰ λυπήσω κἀνένα ἀπὸ τοὺς ἀληθῶς ὠφελήσαντας ἔργῳ καὶ λόγῳ τὸ γένος, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς Θεοδώρους καὶ τοὺς Νικήτας ἤθελα μετὰ χαρᾶς παραδράμειν, ἐὰν ἐξ ἀπειρίας δὲν ἐκινδύνευον οἱ νέοι νὰ μιμῶνται εὐκολώτερον αὐτοὺς παρὰ τοὺς Εὐσταθίους. Ἀνάγκη, καὶ ἀνάγκη μεγάλη, εἶναι νὰ ἐντυπόνωσιν εἰς τῶν νέων τὰς κεφαλὰς οἱ φιλογενεῖς διδάσκαλοι, ὡς γεωμετρικὴν ἀπόδειξιν, ταύτην τὴν ἀλήθειαν· « Μία μόνη ῥῆσις, μία μόνη περίοδος, ἥτις δὲν » ὠφελεῖ τὸ γένος μικρὸν ἢ μέγα τί ποτε, εἶναι ματαιοπονία, » εἶναι φλυαρία ». Ἀνάγκη εἶναι νὰ λέγωσι πρὸς ἕκαστον ἀπ' αὐτοὺς, ἀδιακόπως· « Πρόσεχε, ταλαίπωρε νέε, ὅστις ἂν ἦσαι· » μὴ βλέπῃς τί ἔκαμεν ὁ δεῖνα ἢ ὁ δεῖνα, ἀλλὰ συλλογίζου » ποίαν ἢ πόσην ὠφέλειαν ἐπροξένησαν οἱ κόποι του εἰς τοὺς » ὁμογενεῖς. Μιμοῦ τον, ἂν ἀληθῶς ἦναι ὠφέλιμος, καὶ » σπούδαζε νὰ κατασταθῇς ὠφελιμώτερος· εἰ δὲ μὴ, ἄφες τον νὰ » ματαιοπονῇ· καὶ ἂν τολμήσῃ νὰ ἀλαζονευθῇ κατὰ σοῦ, ἢ » νὰ παροξύνῃ τὴν φιλαυτίαν σου, μὴν ἐντραπῇς νὰ τὸν ἀπο- » κριθῇς μὲ τὸν Ἀριστοφάνην τῆς Γαλλίας,

» J'en pourrais, par malheur, faire d'aussi méchans;
» Mais je m'en garderais de les montrer aux gens.
» Τοιαῦτα δυστυχέστατα 'ξεύρω κ' ἐγὼ νὰ γράψω·
» Ἀλλ' εἰς τὴν γῆν βαθύτατα προκρίνω νὰ τὰ θάψω ».

Δὲν ἐννοῶ μὲ τοῦτο ὅτι πρέπει ν' ἀμελήσωμεν παντάπασι νὰ γράφωμεν Ἑλληνιστί. Ἡ γυμνασία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι ὠφέλιμος εἰς τοὺς νέους, ἐνόσῳ σπουδάζουν εἰς τὰ φροντιστήρια· κ' ἤθελεν εἶσθαι ἀσυγκρίτως ὠφελιμωτέρα, ἐὰν ἡ θεματογραφία ἐγίνετο ἀπὸ διδασκάλους ἐμπείρους. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀφήσωμεν τὰ φροντιστήρια, ἢ καὶ πρὶν ἔτι τ' ἀφήσωμεν, πρέπει νὰ γυμναζώμεθα ἐξαιρέτως νὰ καλλύνωμεν καὶ νὰ διορθόνωμεν ὅσον εἶναι δυνατὸν τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐθηλάσαμεν μὲ τὸ γάλα, καὶ εἰς μόνην τὴν ὁποίαν ἐσυνειθίσαμεν νὰ ἐξηγῶμεν ὅ,τι συλλογιζόμεθα· παρεκτὸς ἐὰν καμμία εἰδικὴ περίστασις ἤθελε μᾶς ἀναγκάσειν νὰ γράψωμεν Ἑλληνιστί.

Τοιαύτη, φίλε μου, ἀνάγκη συνέβη καὶ εἰς ἐμέ. Αἱ σημειώσεις μου, γραμμέναι εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, ἦσαν ἕτοιμαι νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν τυπογράφον, ὁπόταν φίλοι μου τινὲς, ἄνδρες φιλέλληνες, καὶ εἰδήμονες τῆς παλαιᾶς, ἀλλ' ὄχι καὶ τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης, μὲ παρεκάλεσαν, καὶ τέλος μὲ κατέπεισαν νὰ τὰς ἐξελληνίσω, διὰ νὰ τὰς καταλαμβάνωσιν (ὡς ἔλεγον αὐτοί) καὶ οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης, εἰς ὅσους δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ σημερινὴ τῶν Γραικῶν γλῶσσα. Ἀλλ' οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ὀλίγην ἴσως χρείαν ἔχουν κατὰ τὸ παρὸν ἀπὸ τὰς ἡμετέρας ἐκδόσεις καὶ σημειώσεις· ἡμεῖς ἔχομεν χρείαν μεγάλην νὰ γράφωμεν εἰς τὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ νοοῦμεν, ἐὰν θέλωμεν καὶ τὰ νοήματα τῆς ψυχῆς ἡμῶν νὰ κανονίσωμεν. καὶ τὴν γλῶσσαν ἱκανὴν νὰ τὰ ἐκφράζῃ νὰ καταστήσωμεν. Ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσῃ τὶς τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τῶν ἄλλων ἐθνῶν, διὰ νὰ καταλάβῃ ὅτι τότε μόνον ὀνομάζονται τὰ ἔθνη φωτισμένα, ὅταν φέρωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν εἰς τελειότητα. Οἱ Ἰταλοὶ, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἄγγλοι, τότε ἀληθῶς ἄρχισαν νὰ ἐλευθεροῦνται ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα, ὅταν

οἱ κατ' ἀρχὰς ὀλίγοι λόγιοι αὐτῶν ἄνδρες κατεχέρησαν νὰ γράφωσιν εἰς τὴν κοινὴν αὐτῶν γλῶσσαν. Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ ἐργαλεῖον, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ ψυχὴ πλάττει πρῶτον ἐνδιαθέτως, ἔπειτα προφέρει τοὺς λογισμούς της. Ὅταν τὸ ἐργαλεῖον, ἦναι ἀνακόνητον, ἰωμένον, ἢ κακὰ κατασκευασμένον, ἀτελὲς ἐξ ἀνάγκης μένει καὶ τὸ ἔργον τοῦ τεχνίτου.

Ἀλλ' ὡς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, λέγει ὁ καταφρονητὴς τῆς κοινῆς γλώσσης, χρεωστοῦμεν ν' ἀναστήσωμεν τὴν προγονικὴν ἡμῶν γλῶσσαν. Καλὸν ἦτο βέβαια νὰ ἤμεθα εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὅταν καὶ νεκροὶ ἀνίσταντο, καὶ τὸ χάρισμα τῶν γλωσσῶν ἀκόπως διεδίδετο· θαύματα ὅμως δὲν γίνονται καθ' ἡμέραν. Ὅστις χωρὶς ἀνάγκην γράφει Ἑλληνιστὶ, ὅσον ἄμεμπτα καὶ ἂν ἤθελεν εἰς τὸ φαινόμενον γράψειν, καταφεύγει εἰς γλῶσσαν, τῆς ὁποίας τὴν σήμερον δὲν εἶναι πλέον κριταί· καὶ δεικνύει μὲ τοῦτο, ὅτι φοβεῖται νὰ γράψῃ εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον, τῆς ὁποίας τὸ δικαστήριον εὑρίσκεται εἰς τὸ ζῶν ἔθνος. Τὸν τοιοῦτον προσφυῶς ἐμπορεῖ τὶς νὰ παρομοιάσῃ μὲ τοὺς θρασυδείλους, ὅσοι μὴ τολμῶντες νὰ βλέπωσι κατὰ πρόσωπον τοὺς ἀνδρείους, περιέρχονται ζητοῦντες γυναικῶν συνελεύσεις, διὰ νὰ τὰς καταφοβίζωσι μὲ τὸν ἄπρακτον κρότον τῶν ὅπλων. Εἶναι τινὲς ἐκ τῶν Ἑλληνιστῶν τούτων, οἱ ὁποῖοι, ὅταν, εἴτ' ἀναγκαζόμενοι, εἴτε διὰ γυμνασίαν, γράφωσιν Ἑλληνιστὶ, ἐξεύρουν κἂν τὶ καὶ πῶς γράφουσι, καὶ γελῶσι κρυφίως τὴν εὐήθειαν ἐκείνων, ὅσοι ἐπαινοῦν τὸν Ἑλληνισμὸν αὐτῶν· ἀλλ' εὑρίσκονται πάλιν ἄλλοι τόσον ἁπλοῖ τὸν νοῦν, ὥστε καὶ τῆς πλανημένης αὐτῶν φιλαυτίας τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐπαίνους, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἄλλων ἐγκώμια πιστεύουν ἀσκέπτως, μὴ συλλογιζόμενοι, ὅτι, καθὼς εἶπεν ἕνας ἀπὸ τοὺς Γαλλικοὺς ποιητὰς,

Un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire,
Ἐγκωμιάζει τὸν μωρὸν ἄλλος μωρότερός του.

Μ' ὅλον τοῦτο, αὐτὴ ἡ κοινὴ εἰς ὅλους φιλαυτία ἔπρεπε νὰ μᾶς ἰατρεύσῃ ἀπὸ τὸ πάθος τοῦτο. Ὅστις γράφει Ἑλληνιστὶ, μετ' ὀλίγους χρόνους (καὶ συχνὰ, μετ' ὀλίγας ἡμέρας) θέλει λησμονηθῆν καὶ αὐτὸς καὶ τὰ συγγράμματά του. ;Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν νὰ τὸν ἐνθυμῶνται; διὰ τὰ πράγματα περὶ τῶν ὁποίων γράφει; ἀλλ' αὐτὰ μὲ τοῦ καιροῦ τὴν πρόοδον θέλουν ἐξηγηθῆν σαφέστερα καὶ ἐντελέστερα ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν· ;διὰ τὴν φράσιν αὐτῶν τὴν Ἑλληνικήν; καὶ ;τίς εἶναι τόσον μωρὸς, ἢ εἰς τίνα περισσεύει τόσος καιρὸς, ὥστε ν' ἀφήσῃ τοὺς Ὁμήρους, τοὺς Πλάτωνας, τοὺς Ξενοφῶντας, τοὺς Δημοσθένας, καὶ τοσούτους ἄλλους θαυμαστοὺς συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς Ἕλληνας, διὰ νὰ ἀναγινώσκῃ τὸν νέον τοῦτον Ἑλληνιστήν; Ἐξ ἐναντίας ὅστις γυμνάζεται εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, ἐὰν ἡ ἐπιμέλειά του συνοδεύεται μὲ κρίσιν, δυνατὸν εἶναι νὰ φθάσῃ εἰς τὸν βαθμὸν, δὲν λέγω δοκιμωτάτου συγγραφέως (οἱ τοιοῦτοι ἀκόμη δὲν ἐγεννήθησαν), ἀλλ' ἐκείνων τῶν συγγραφέων, τοὺς ὁποίους ἡ ἐρχομένη γενεὰ θέλει ἐξετάζειν, διὰ νὰ μάθῃ τὴν σημερινὴν τῆς γλώσσης κατάστασιν· καθὼς συμβαίνει καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου μὲ μεγάλην περιεργίαν ἐξετάζουν τοὺς πρὸ τριῶν καὶ τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων ἀκμάσαντας συγγραφεῖς εἰς τὴν γλῶσσαν ἑκάστου ἔθνους, πολλάκις δι' ὄχι ἄλλο, πλὴν νὰ μάθωσιν πῶς ἐγράφετο εἰς τοὺς καιροὺς ἐκείνων ἡ γλῶσσα, καὶ νὰ ἀνακαλύψωσι πολλῶν αὐτῆς λέξεων καὶ τὴν ἐτυμολογίαν καὶ τὴν ἀκριβῆ σημασίαν.

Πρόσθες εἰς ταῦτα, ὅτι εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ γράψῃ τὶς ὀρθῶς, ὅταν δουλοπρεπῶς μιμῆται τοὺς ἄλλους, καὶ μάλιστα ἂν οὗτοι ἔγραψαν εἰς γλῶσσαν, ἡ ὁποία ἔπαυσε πλέον νὰ λαλῆται. Καθὼς ἔχει προσώπου χαρακτῆρα διάφορον εἷς ἀπὸ τὸν ἄλλον, ὡσαύτως φυσικὰ καὶ λόγου χαρακτῆρα διάφορον πρέπει νὰ ἔχῃ. Ἀλλ' ὁ χαρακτὴρ οὗτος δὲν ἐμπορεῖ νὰ φανῇ τοιοῦ-

τος, ὁποῖος εἶναι, πάρεξ ὅταν γράφῃ τὶς εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ διάλεκτον, ἤγουν εἰς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἐθήλασε μὲ τὸ γάλα, καὶ λαλεῖ καθ' ἡμέραν, ἢ τοὐλάχιστον λαλεῖ συνεχέστερον παρὰ τὰς ἐπικτήτους ἄλλας γλώσσας. Ἄξιον εἶναι, δι' ὠφέλειαν τῶν νέων, νὰ ἀναφέρω τὴν φρονιμωτάτην συμβουλὴν, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Ἀπολλώνιος εἰς τὸν Σκοπελιανὸν, περίφημον σοφιστὴν τῆς Σμύρνης (1)· « Πέντε εἰσὶ σύμπαντες οἱ τοῦ λόγου χαρα- » κτῆρες, ὁ Φιλόσοφος, ὁ Ἱστορικὸς, ὁ Δικανικὸς, ὁ Ἐπισταλτικὸς, » ὁ Ὑπομνηματικός. Ἐγκειμένων δὴ τῶν γενικῶν χαρακτήρων τῇ » τάξει, πάλιν γίνεται πρῶτος μὲν, ὁ κατὰ τὴν ἑκάστου δύναμιν ἢ » φύσιν ἴδιος ὤν· δεύτερος δὲ, ὁ ἐν μιμήσει τοῦ ἀρίστου τῶν » ἐκ φύσεως, ἥν τις ἐνδεὴς εἴη. Τὸ δὲ ἄριστον δυσεύρετόν τε » καὶ δυσεπίκριτον· ὥστε οἰκειότερος ἑκάστῳ χαρακτὴρ ὁ ἴδιος, » ἐπείπερ καὶ βεβαιότερος ». Ταύτης, φίλε, τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀπολλωνίου ἑκάστη λέξις εἶναι πολλῆς προσοχῆς ἀξία· καὶ ἔπρεπεν οἱ διδάσκαλοι τῶν Ἑλληνικῶν φροντιστηρίων καὶ αὐτὴν, καὶ τὰ κατὰ τῶν ἀνοήτων μιμητῶν σκώμματα τοῦ ἀστείου Λουκιανοῦ, τὰ ὁποῖα ἀνωτέρω ἀνέφερα, νὰ τὰ παραδίδωσιν ὡς πρῶτον μάθημα εἰς τοὺς νέους, διὰ νὰ ἐντυπωθῇ ἐγκαίρως εἰς τὴν νέαν αὐτῶν κεφαλὴν, ὅτι ὁ καλὸς χαρακτὴρ τοῦ λόγου εἶναι ὁ φυσικὰ ἴδιος εἰς καθένα, « Ἐπείπερ καὶ βεβαιότερος », καθὼς ὁ μόνος καλὸς χαρακτὴρ τοῦ προσώπου εἶναι, τὸν ὁποῖον ἡ φύσις ἔδωκεν εἰς καθένα· ὅτι ἡ μίμησις κατηγορεῖ ἀδυναμίαν τῆς φύσεως, « Ἣν τις ἐνδεὴς εἴη », καθὼς οἱ περίεργοι καλλωπισμοὶ τοῦ προσώπου κατηγοροῦν ἀσχημίαν τοῦ καλλωπιζομένου.

Θέλει τὶς νὰ καταλάβῃ μὲ πληροφορίαν, πόσον διαφέρει ὅςις γράφει εἰς τὴν μητρικὴν αὐτοῦ διάλεκτον, ἀπὸ τὸν γράφοντα εἰς

(1) Παρὰ Φιλοςράτῳ, Ἐπιςολ. ιθ', σελ. 391.

γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἔμαθεν εἰς τὰ σχολεῖα; Ἂς παραςήσῃ εἰς τὸν νοῦν του δύο σπουδαίους ἄνδρας ἐπίσης πεπαιδευμένους, μὲ ἴσην εὐφυΐαν καὶ κρίσιν τοῦ νοὸς ςολισμένους, οἱ ὁποῖοι γράφουν περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, εἰς Ἑλληνικὴν ὁ εἷς, ὁ ἄλλος εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν. Ὁ πρῶτος, περικυκλωμένος ἀπὸ Λεξικογράφους, ἀπὸ Ἀττικιςὰς, ἀπὸ παντὸς εἴδους Γραμματικοὺς, γράφει, ἐξαλείφει, μεταγράφει, πάλιν ἐξαλείφει, διςάζει εἰς πᾶσαν φράσιν, ἀπορεῖ εἰς ἑκάςην περίοδον· τώρα συμβουλεύεται τὸν ἕνα, τώρα ἐρωτᾷ τὸν ἄλλον· ποτὲ μὲν ἀποβάλλει παντάπασι τὰς εὐτυχεῖς τοῦ νοός του συλλήψεις, διότι δὲν ἔχει πῶς νὰ τὰς γεννήσῃ Ἀττικῶς, ποτὲ δὲ τὰς κολοβόνει, διὰ νὰ τὰς κάμῃ ἰσομέτρους μὲ καμμίαν ῥῆσιν παλαιὰν, τῆς ὁποίας τὴν ἀνάμνησιν ςοχάζεται ὡς εὐτυχέςατον εὕρημα, καὶ προβαίνει, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, σύρεται μὲ κόπον πολὺν καὶ μεγάλην βραδύτητα εἰς τὴν τελείωσιν τοῦ ἔργου του, κατὰ τὸν Ὁμηρικὸν Σίσυφον, ὁ ὁποῖος,

.... Σκηριπτόμενος χερσίν τε ποσίν τε,
Λᾶαν ἄνω ὤθεσκε ποτὶ λόφον· ἀλλ' ὅτε μέλλοι
Ἄκρον ὑπερβαλέειν, τότ' ἀποςρέψασκε Κραταιίς·
Αὖτις ἔπειτα πέδονδε κυλίνδετο λᾶας ἀναιδής.
Αὐτὰρ ὅγ' ἂψ ὤσασκε τιταινόμενος· κατὰ δ' ἱδρὼς
Ἔῤῥεεν ἐκ μελέων, κονίη δ' ἐκ κρατὸς ὀρώρει (1).

Καὶ μ' ὅλους τούτους τοὺς Σισυφείους ἱδρῶτας καὶ μόχθους, μ' ὅλας ταύτας τὰς ἄνω κάτω μετακινήσεις καὶ μετακυλίσεις τῶν φράσεων καὶ περιόδων, ¿τί γράφει ὁ ταλαίπωρος; Ἆρα γε τὴν γλῶσσαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ξενοφῶντος; ὄχι βέβαια. ¿Τὴν γλῶσσαν, ἥτις ἐλαλεῖτο εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πολυβίου, ἢ τοῦ

(1) Ὀδυσσ. λ', 594-600.

Διοδώρου; ὄχι βέβαια. Ἐκείνην εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραψαν ὁ Πλούταρχος, ὁ Γαληνὸς, καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτῶν; ὄχι βέβαια. Τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἡρωδιανοῦ καὶ τῶν συνακμασάντων μ' αὐτὸν, ἢ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τοῦ Λιβανίου; οὐδεμίαν ἐξαιρέτως ἀπ' αὐτὰς, ἀλλ' ὅλας αὐτὰς, ἤγουν ἓν ἄμορφον, τερατῶδες, καὶ ἀνύπαρκτον μίγμα ὅλων αὐτῶν, γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς πρῶτος δημιουργεῖ ἀπὸ τὰ λεξικά του, ἐρανισμένα ἀπὸ δεκαπέντε τοὐλάχιστον ἑκατονταετηρίδων λέξεις καὶ φράσεις, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ ἀπὸ δεκαπέντε γλώσσας (1).

Ἂς στρέψωμεν τώρα τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν δεύτερον, τὸν γράφοντα δηλαδὴ τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν. Οὗτος ἀφ' ὅσα ἦσαν ἀναγκαῖα εἰς τὸν πρῶτον δὲν ἔχει σχεδὸν οὐδεμίαν χρείαν· ὁ κάλαμος καὶ τὸ χαρτίον εἶναι τὰ μόνα του ὅπλα. Ἐν ὅσῳ ὁ πρῶτος, ἀσχολούμενος εἰς τὸν Φρύνιχον καὶ τὸν Ἀμμώνιον, διὰ νὰ μάθῃ τοὺς Ἀττικισμοὺς καὶ τὰς διαφορὰς τῶν λέξεων, ἀφίνει τὰ νοήματα τῆς ψυχῆς του, ἢ νὰ διασκεδάζωνται (διότι καὶ αὐτὰ πτερόεντα εἶναι καθὼς τὰ λόγια), ἢ νὰ ἀμαυροῦνται καὶ νὰ χάνωσι τὸν τόνον τῆς πρώτης αὐτῶν συλλήψεως, ὁ δεύτερος ἐκφράζει τὰ ἰδικά του εἰς γλῶσσαν ζῶσαν, καὶ γραφομένην ἀπὸ τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ καλῶς ἀναθραμμένους ἄνδρας, τὰ ἐκφράζει ὁλόκληρα, καθὼς τὴν ἀρχὴν παρεστάθησαν εἰς τὸν νοῦν του, χωρὶς νὰ κάμῃ εἰς αὐτὰ ἄλλην διόρθωσιν παρὰ τὴν διόρθωσιν, τὴν ὁποίαν ὑπαγορεύει ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ διδάσκουν οἱ κανόνες τῆς γλώσσης· καὶ οὕτω τρέχει ἐλεύθερος ἀπὸ

---

(1) Τόσον εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ γλῶσσα ἑκάστης ἑκατονταετηρίδος διαφέρει ἀπὸ τὴν γλῶσσαν ἄλλης ἑκατονταετηρίδος, ὥστε ἡ ἐν Παρισίοις ἀκμάσασα πρὸ τῆς πολιτικῆς τῶν Γάλλων μεταβολῆς Ἀκαδημία ὥρισε νὰ ἀναθεωρῆται τὸ λεξικόν της καθ' ἑκάστην εἰκοσιπενταετηρίδα.

δεσμοὺς (1) εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου του, κατὰ τὸν Ὁμηρικὸν ἵππον,

> Κυδιόων· ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
> Ὤμοις ἀΐσσονται· ὁ δ᾽ ἀγλαΐηφι πεποιθὼς,
> Ῥίμφα ἑ γοῦνα φέρει (2).............

Ἀπὸ ταύτην, φίλε μου Ἀλέξανδρε, τῶν Ἑλληνιζόντων τὴν ἀτοπίαν συμπεραίνεται πόσον ἀτοπώτερον εἶναι ἓν ἄλλο εἶδος συγγραφέων, τοὺς ὁποίους, διὰ νὰ διακρίνω ἀπὸ τοὺς ἀκράτως Ἑλληνίζοντας, συγχώρησον νὰ ὀνομάσω Μιξελληνίζοντας, ἢ, ἂν ἀγαπᾷς κάλλιον, Μιξοβαρβάρους. Ὁ σκοπὸς τῶν τοιούτων εἶναι βέβαια ἐπαινετὸς, ἐπειδὴ προθυμοῦνται νὰ σιμώσωσιν, ὅσον δυνατὸν ἐγγύτερον, τὴν σημερινὴν γλῶσσαν εἰς τὴν μητέρα της τὴν Ἑλληνικήν. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πρώτη τοῦ γράφοντος ἀρετὴ εἶναι ἡ σαφήνεια, ἤγουν νὰ γράφῃ εἰς τρόπον ὥστε νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς διὰ τοὺς ὁποίους γράφει, καὶ μετ᾽ αὐτὴν δευτέρα, νὰ γράφῃ μὲ εὐφράδειαν, μὲ τοιαύτην δηλονότι σύνταξιν καὶ συμπλοκὴν τῶν λέξεων, ἡ ὁποία νὰ προξενῇ καὶ ἡδονὴν εἰς τὴν ἀκοὴν, κρίνω, ὅτι οὔτε τὴν μίαν οὔτε τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἔχουν, ὅσοι ἀκρίτως συμπλέκουσι τὰς Ἑλληνικὰς συντάξεις μὲ τὰς κοινὰς, καὶ συνθέτουν ἐκ τῶν δύο σκοτεινὸν,

---

(1) Δὲν ἐννοῶ μὲ τοῦτο, ὅτι δὲν ἔχει χρείαν κόπου ὅστις γράφει εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν. Μέγας κόπος χρειάζεται καὶ εἰς αὐτὴν, καὶ τόσον μεγαλήτερος, ὅσον ἡ γλῶσσα εἶναι ἔτι ἀδιόριστος (καθὼς εἶναι τὴν σήμερον ἡ γλῶσσα τῶν Γραικῶν) ἀπὸ δέκα ἢ δεκαπέντε συγγραφέων συμφωνίαν, τὴν ὁποίαν τὸ ἔθνος ἤθελε δεχθῆν ὡς νόμον· ἀλλ᾽ ὁ κόπος οὗτος, ὅσον μέγας ἤθελεν εἶσθαι, εἶναι ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερος καὶ συνωδευμένος μὲ περισσοτέραν ἐπιτυχίας ἐλπίδα, παρὰ τὸν κόπον τοῦ Ἑλληνίζοντος.

(2) Ἰλιάδ. ζ΄, 509.

τραχὺν, ἀηδῆ εἰς τὴν ἀκοὴν, τερατώδη καὶ ἀληθῶς Ἑρμαφρόδιτον λόγου χαρακτῆρα. Αὐτοὶ διαιροῦνται εἰς τόσα εἴδη, ὅσοι εἶναι οἱ διάφοροι τρόποι τῆς ἀσυμπλέκτου ταύτης συμπλοκῆς. Ἀρκεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ σημειώσω ἐκείνους, ὅσοι ποικίλλουσι τὰ συντάγματά των κατὰ μέρος μὲ μίαν φράσιν ἢ περίοδον ἀκράτως Ἑλληνικὴν, καὶ μὲ μίαν κοινὴν, καί ποτε καὶ παντάπασι χυδαϊκήν. Εἰς τοῦτο τὸ εἶδος ἀνάγονται πολλαὶ νέαι μεταφράσεις, καὶ ὅλαι ἐκεῖναι αἱ ἐπιςολαὶ, τῶν ὁποίων ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ οὐρὰ πλάττονται Ἑλληνικῶς, τὸ δὲ διὰ μέσου σῶμα ςολίζεται, ὡς δόξει τὸν συγγραφέα, μέρος μὲ τὸν πέπλον τῆς Ἀθηνᾶς, μέρος μὲ τὰ ῥάκη τοῦ Ἴρου. Ὁμοιάζει τρόπον τινὰ ἡ τοιαύτη συμπλοκὴ μὲ τὸ Ὁμηρικὸν ἐκεῖνο τέρας,

Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα,

ἀποπνέουσα, ὄχι καθὼς ἔλεγεν ὁ Ποιητὴς (1),

Δεινὸν..... πυρὸς μένος αἰθομένοιο,

ἀλλὰ δεινὴν καὶ ἀνυπόφορον ἀηδίαν. Αὐτοὶ σπουδάζουν, ὡς εἶπα, νὰ ἐξελληνίσωσι τὴν κοινὴν γλῶσσαν· ἀλλ' ἐπειδὴ καταγίνονται εἰς πρᾶγμα ἀδύνατον, μὴν ἔχοντες τὸ δικαίωμα ν' ἀλλάξωσι τοῦ ἔθνους τὴν γλῶσσαν, ἀναγκάζονται καὶ τὴν Ἑλληνικὴν νὰ διαςρέφωσι, καὶ τὴν κοινὴν, τὴν ὁποίαν ν' ἀποφύγωσι δὲν ἐμποροῦν, βαρβαρωτέραν μὲ τὴν ἄλογον παράθεσιν ταύτην νὰ κάμνωσι. Τίνος ἀκοὴ, παραδείγματος χάριν, δύναται νὰ ὑποφέρῃ τὴν περίοδον ταύτην; « Ἐπειδὴ, κατὰ » ἀλήθειαν, εἴτ' οὖν ὁ Θεὸς εἶχε τὸν ἐπικαλέσηται, εἴτε οὗ, » οἱ ἄνθρωποι χρεωςοῦσιν, ἂν νοῦν ἔχωσιν, ἀναγκαίως νὰ » ἀκολουθῶσι τὰς αὐτοῦ εἰσηγήσεις· καὶ οὐδ' ὁ,τιοῦν ἀξίωμα,

---

(1) Ἰλιάδ. ζ, 181.

» ὁποσονοῦν ἐκεῖνο δύναται νὰ ἐπέχῃ καὶ νὰ ἐκφοβῇ, ἠμπορεῖ » νὰ τοὺς ποιῇ νὰ πιςεύωσιν άςιvασοῦν ἀρχὰς, ἢ νὰ κρί- » νωσιν ἀξίας συγκαταθέσεως άςιvασοῦν πράξεις οἷχ δικαίας » καὶ εὐθείας, αἵτινες ἐναργῶς μάχονται ἐκείνῳ (1)». Καὶ ὅμως εἰς τοιοῦτον σχεδὸν χαρακτῆρα λόγου μετεφράσθησαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀνηλεῶς κατεσπαράχθησαν, πολλὰ ἀξιόλογα συγγράμματα. Ὅτινα ἀρέσκει τοιοῦτον Ἑρμαφρόδιτον ὕφος λόγου, ἐκεῖνος δὲν εἶναι οὔτε τῆς παλαιᾶς οὔτε τῆς νέας Ἑλλάδος γέννημα· ἀλλ᾽ ἀνετράφη εἰς τὴν Λιβύαν, ὅπου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖςον γεννῶνται τὰ τερατωδέςερα θηρία.

Πρᾶγμα τῇ ἀληθείᾳ παράδοξον· πῶς δὲν ἐσυλλογίσθησαν ποτὲ οἱ μιξελληνίζοντες οὗτοι συγγραφεῖς, ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ πλέον ἀναπαλλοτρίωτα τοῦ ἔθνους κτήματα. Ἀπὸ τὸ κτῆμα τοῦτο μετέχουν ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἔθνους μὲ δημοκρατικὴν, νὰ εἴπω οὕτως, ἰσότητα· κάνεῖς, ὅσον ἤθελεν εἶσθαι σοφὸς, οὔτ᾽ ἔχει, οὔτε δύναταί ποθεν νὰ λάβῃ τὸ δίκαιον νὰ λέγῃ πρὸς τὸ ἔθνος, « Οὕτω θέλω νὰ λαλῇς, οὕτω νὰ » γράφῃς ». Ὅςις, ἐπαγγελλόμενος νὰ γράφῃ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, μακρύνεται τόσον ἀπὸ τὸν κοινὸν τρόπον τοῦ λέγειν, ἐκεῖνος ζητεῖ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον οὐδ᾽ ὁ σκληρότατος τύραννος εἶναι καλὸς νὰ κατορθώσῃ. Γυμνόνει ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του τὸν πολίτην ὁ τύραννος, δύναται καὶ τέκνα καὶ γυναῖκα νὰ

(1) « Λόγοι δεκαεπτὰ παιδείας φυσικῆς θρησκείας κ. τ. λ. Ἐνετίῃσιν, » 1796, σελ. 237 ». Ὁ ἀνώνυμος οὗτος μεταφραςὴς (διότι τὸ βιβλίον φαίνεται μεταγλωττισμένον ἐκ τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης) εἶναι παντάπασιν ἄγνωςος εἰς ἐμέ· ὅθεν οὔτε φιλίας οὔτε μίσους οὐδεμίαν αἰτίαν ἔχω πρὸς αὐτόν. Ὅσα λέγω περὶ τῆς μεταφράσεώς του κατὰ δυςυχίαν δὲν εἶναι ἴδια εἰς μόνον αὐτόν. Αὐτοῦ τὸ βιβλίον ἔφερε πρῶτον ἡ τύχη εἰς τὰς χεῖράς μου· αὐτὸν ἐκάλεσα μάρτυρα. Ἂν καὶ σφαλερὰ ἤθελεν εἶσθαι ἡ κρίσις μου, εἶναι ὅμως ἀδέκαςος.

τοῦ ἐπάρῃ, ἐμπορεῖ νὰ τὸν ἐξορίσῃ, ἢ καὶ νὰ τὸν θανατώσῃ· ἀλλὰ δὲν ἐμπορεῖ νὰ τοῦ ἀλλάξῃ τὴν γλῶσσαν· αὐτὴν λαλεῖ εἰς τὴν πατρίδα του, αὐτὴ τὸν συνοδεύει καὶ εἰς τὴν ἐξορίαν. Μόνος ὁ καιρὸς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ μεταβάλλῃ τῶν ἐθνῶν τὰς διαλέκτους, καθὼς μεταβάλλει καὶ τὰ ἔθνη· καὶ ὅςις πρὶν τοῦ καιροῦ σπουδάζει μὲ τὴν βίαν νὰ ἀλλάξῃ τὴν γλῶσσαν, εἰς αὐτὸν δύναται τὶς νὰ προσαρμόσῃ ὅ,τι ἔλεγεν ὁ ταλαίπωρος Αἵμων πρὸς τὸν τύραννον αὐτοῦ πατέρα (1),

Ὅςις γὰρ αὐτὸς ἢ φρονεῖν μόνος δοκεῖ,
Ἢ ΓΛΩΣΣΑΝ, ἣν οὐκ ἄλλος, ἢ ψυχὴν ἔχειν,
Οὗτοι διαπτυχθέντες ὤφθησαν κενοί.

Ἴσως ἤθελε τὶς νομίσειν ὅτι ἀντιφάσκω αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν, ἐπειδὴ πρὸ ὀλίγου ἔλεγον, ὅτι πρέπει νὰ διορθώσωμεν καὶ νὰ καλλύνωμεν τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, τώρα δὲ φαίνομαι τρόπον τινὰ ὅτι θέλω νὰ τὴν γράφωμεν, καθὼς τὴν λαλεῖ ὁ χυδαῖος λαός. Τοιαύτη βέβαια δὲν εἶναι ἡ γνώμη μου, ἂν ἐνθυμᾶσαι καλὰ, φίλε μου, ὅσα περὶ τούτου πολλάκις συνωμιλήσαμεν. Ἐὰν νὰ μακρύνεται τὶς ἀπὸ τὴν κοινὴν τοῦ λέγειν συνήθειαν τόσον, ὥςε νὰ γίνεται ἀσαφὴς εἰς τὴν διάνοιαν, καὶ παράξενος ὁλότελα εἰς τὴν ἀκοὴν, εἶναι τυραννικὸν, ὁ τόσος πάλιν χυδαϊσμὸς, ὥςε νὰ γίνεται ἀηδὴς εἰς ἐκείνους ὅσοι ἔλαβον ἀνατροφὴν, μὲ φαίνεται δημαγωγικόν. Ὅταν λέγω, ὅτι ἀπὸ τὴν γλῶσσαν μετέχει τὸ ἔθνος ὅλον μὲ δημοκρατικὴν ἰσότητα, δὲν νοῶ ὅτι πρέπει ν' ἀφήσωμεν τὴν μόρφωσιν καὶ δημιουργίαν αὐτῆς εἰς τὴν ὀχλοκρατικὴν φαντασίαν τῶν χυδαίων. Ὁ ὄχλος εἶναι πανταχοῦ ὄχλος· καὶ ἂν εἰς τὰ φωτισμένα ἔθνη καὶ εἰς τοὺς φωτισμένους αἰῶνας ἦτον « Ἄγροικον, δύσκολον καὶ ὑπόκωφον » γερόντιον, » ὡς ἔλεγεν ἕνας ἀπὸ τοὺς Κωμικοὺς, εἰς τοὺς

(1) Σοφοκλ. Ἀντιγ. 707.

δυςυχεῖς αἰῶνας τῆς βαρβαρότητος ἐκκωφοῦται καὶ μωραίνεται παντάπασιν. Ὅθεν οὐδὲ δίκαιον εἶναι νὰ κολακεύωμεν τὸν χυδαϊσμὸν τοῦ γεροντίου τούτου, καὶ νὰ τὸν μεταχειριζώμεθα ὡς κανόνα τῆς γλώσσης. Ἐὰν δέν μας πρέπῃ ἡ τυραννικὴ προςαγὴ, « Οὕτω θέλω νὰ λαλῇς, » ἔχομεν ἐξάπαντος τὸ δίκαιον τῆς ἀδελφικῆς συμβουλῆς, « Οὕτω πρέπει νὰ λαλῶ-» μεν ». Γράφομεν, ἤθελεν εἰπεῖν τὶς, διὰ τοὺς ἀμαθεῖς, καὶ πρέπει νὰ συγκαταβαίνωμεν εἰς τὴν κατάληψιν αὐτῶν· ;ἀλλὰ μόνοι οἱ σπουδαῖοι χρεωςοῦν νὰ συγκαταβαίνωσιν εἰς τοὺς ἀμαθεῖς; ;μὴ δὲν ἔχουν κ' ἐκεῖνοι χρέος νὰ συναναβαίνωσιν ὀλίγον μὲ τοὺς σπουδαίους; Ἔπειτα ;διὰ ποίους ἀμαθεῖς γράφομεν; ὄχι βέβαια διὰ τὸν χυδαῖον ὄχλον, οἱ ὁποῖοι οὐδ' ἂν ἤμεθα εἰς τὸν κόσμον ἔχουν εἴδησιν· ἀλλὰ διὰ τοὺς ὅσοι τοὐλάχιςον ἐξεύρουν νὰ ἀναγινώσκωσι, κ' ἔχουν ὁπωσδήποτε ἐπιθυμίαν νὰ φωτισθῶσιν. Οἱ τοιοῦτοι ἀναγινώσκουν μὲ προσοχὴν, καὶ ἐὰν τὸ βιβλίον ἦναι γραμμένον εἰς γλῶσσαν μετρίως καλλωπισμένην, μανθάνουν καὶ αὐτοὶ κατὰ μικρὸν νὰ καλλωπίζωσι τὴν ὁμιλίαν των, καὶ προοδοποιοῦν εἰς τοὺς μεταγενεςέρους συγγραφεῖς τὴν εἰς τὸ ἑξῆς περισσοτέραν τῆς κοινῆς διαλέκτου διόρθωσιν. Μὴν ἀμφιβάλλωμεν ὅτι τῶν Γραικῶν τὸ γένος ἐξύπνησε τὴν σήμερον ἀπὸ τῆς ἀμαθίας τὸν ὕπνον, βλέποντες ὅτι τιμᾷ καὶ ἀγαπᾷ τοὺς ὁμογενεῖς λογίους ἄνδρας. Ὅτινα τὶς ἀγαπᾷ καὶ τιμᾷ, φυσικὰ καὶ τὸν μιμεῖται. Γράφε μετὰ προσοχῆς καὶ μελέτης· ἐκρίζωσον ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τὰ ζιζάνια τῆς χυδαιότητος, ὄχι ὅμως ὅλα παραυτὰ μὲ τὴν δίκελλαν, ἀλλὰ μὲ τὴν χεῖρα καὶ κατὰ μικρὸν ἓν ὀπίσω τοῦ ἄλλου· σπεῖρε εἰς αὐτὴν τὰ Ἑλληνικὰ σπέρματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ μὲ τὴν χεῖρα, καὶ ὄχι μὲ τὸν σάκκον (1). Καὶ θέλεις

(1) Λέξις ἢ φράσις ἀκράτως Ἑλληνικὴ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν τότε μόνον εἶναι ἀναγκαία, ὅταν συνάδῃ καὶ συγχορεύῃ, νὰ εἴπω

ἀπορήσειν πῶς εἰς ὀλίγον καιρὸν καὶ αἱ λέξεις καὶ αἱ φράσεις σου ἐπέρασαν ἀπὸ τὸ βιβλίον εἰς τοῦ λαοῦ τὰ ςόματα. Οἱ λόγιοι ἄνδρες τοῦ ἔθνους εἶναι φυσικὰ οἱ νομοθέται τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν λαλεῖ τὸ ἔθνος· ἀλλ᾽ εἶναι (πάλιν τὸ λέγω) νομοθέται δημοκρατικοῦ πράγματος. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκει ἡ διόρθωσις τῆς γλώσσης, ἀλλ᾽ ἡ γλῶσσα εἶναι κτῆμα ὅλου τοῦ ἔθνους, καὶ κτῆμα ἱερόν. Ὅθεν πρέπει νὰ ἀνακαινίζεται μὲ εὐλάβειαν καὶ ἡσυχίαν, καθὼς ἀνακαινίζονται τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν, καὶ ὄχι μὲ τὴν θορυβώδη καὶ τυραννικὴν αὐθάδειαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὑψώθη τῆς Βαβὲλ ὁ πύργος.

Ἐπειδὴ, φίλε μου Ἀλέξανδρε, κατὰ συγκυρίαν ἐλάλησα περὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν διαλέκτου, μ᾽ ὅλον ὅτι ἐπιθυμῶ καὶ μελετῶ νὰ λαλήσω διεξοδικώτερον εἰς ἄλλον καιρὸν, συγχώρησον, πρὶν δώσω τέλος εἰς τὴν μακρὰν ταύτην ἐπιστολὴν, νὰ κάμω ἔτι μίαν παρατήρησιν. Καθὼς περὶ ἑκάςου κατὰ μέρος ἀνθρώπου εἶναι ἀληθὲς τὸ,

Ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται,

τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁλοκλήρου τινὸς ἔθνους ὁ χαρακτὴρ ἀπὸ τὴν γλῶσσάν του γνωρίζεται. Ὑπόθες, ἂν ἦναι δυνατὸν νὰ ὑποθέσῃ τὶς τοιοῦτον ἄνθρωπον, ὅστις ἐξεύρει τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ᾽ ἔχει ἢ οὐδεμίαν ἢ παντάπασι μικρὰν εἴδησιν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, καὶ δὸς εἰς αὐτὸν νὰ ἀναγνώσῃ δὲν λέγω τὰ πολιτικὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ Ἀριςοτέλους, οὐδὲ τοὺς κατὰ Φιλίππου λόγους τοῦ Δημο-

---

οὕτως, μὲ τὰς λοιπὰς λέξεις, ὅσαι τὴν γειτονεύουσιν, ὅταν ἦναι εἰς τοιαύτην θέσιν καὶ τόπον τῆς περιόδου τοιοῦτον, ὥςε ἐξηγῆται ὁπωσδήποτε ἀπὸ τὰς λοιπὰς καὶ εἰς ἐκείνους ὅσοι δὲν ἔμαθον τὴν Ἑλληνικήν· ἄλλέως γίνεται « Ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ », καὶ κατασχίζει καθὼς τὴν γλῶσσαν, οὕτω καὶ τῶν ἀκουόντων τὰ αὐτία.

σθένους, ἀλλ' ἁπλῶς ὁποιονδήποτε σύγγραμμα τῆς εὐτυχοῦς ἀκμῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἀναμφιβόλως μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, θέλει κρίνειν ὅτι τοιαύτη γλῶσσα εἶναι ἐλευθέρου ἔθνους γλῶσσα. ¡Εἰς τί ἀποβλέπει ἡ παρατήρησίς μου; τῆς ἐλευθερίας τὸ χρῶμα τοῦτο εἶναι τόσον βαθὺ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, ὥστε καὶ ἡ τόσων αἰώνων ἐκβαρβάρωσις καὶ δυστυχία τῶν Γραικῶν δὲν τὸ ἐξέπλυνεν ὁλότελα οὐδ' ἀπὸ τὴν κοινὴν ἡμῶν διάλεκτον. Διὰ τοῦτο χρεωστοῦν οἱ σπουδαῖοι τοῦ γένους ἄνδρες, οἱ νέοι μάλιςα, ὄχι μόνον νὰ τὸ φυλάξωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ἀναζωόνωσιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς αὐτὴν, ἑωσοῦ νὰ φθάσῃ νὰ ἀναλάβῃ τὸ μητρικὸν αὐτῆς βαθὺ καὶ εὔμορφον χρῶμα. Σπαράσσεται, φίλε, ἡ ψυχή μου, ὁσάκις βλέπω εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν βιβλίων ἀφιερώσεις καὶ προσφωνήσεις ἀναξίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Μὴ γένοιτο νὰ ἀναιρέσω τὴν χρεωστουμένην εὐγνωμοσύνην εἰς τοὺς τιμίους καὶ φιλογενεῖς ἄνδρας, ὅσοι, ὠφελοῦντες τοὺς φιλομούσους νέους, ὠφελοῦν ὅλον τὸ γένος, μηδὲ μὲ πρόσχημα ἐλευθερίας νὰ εἰσάξω εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν καὶ πατρίδα τὴν θηριώδη ἀγροικίαν, τόσον διάφορον ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν, ὅσον διαφέρει ἡ μανικὴ καὶ ῥιψοκίνδυνος θρασύτης ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν ἀνδρείαν! Ἀλλὰ ¡μὴ δὲν εἶναι τρόπος νὰ ἐκφράσῃ σεμνότερον ὁ εὐεργετηθεὶς καὶ τῆς ψυχῆς του τὴν εὐγνωμοσύνην, καὶ τοῦ εὐεργετήσαντος τὴν εἰς τὸ καλὸν προθυμίαν; Εὐεργετεῖ τὸ γένος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, πληρόνει τὸ πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ χρέος, ὄχι μόνον ὅστις προθύμως καταβάλλει τὴν χρειαζομένην δαπάνην εἰς ἐκδόσεις βιβλίων, ἀλλὰ καὶ οἱ καταβάλλοντες εἰς ταῦτα τοὺς ἱδρῶτας αὐτῶν φιλόμουσοι. ¡Τίς εἶναι ἀληθεστέρα εὐγνωμοσύνης ἀπόδειξις, νὰ προσφέρεται τίς πρὸς τὸν εὐεργετήσαντα ὡς πρὸς φίλον καὶ συνεργάτην τοῦ καλοῦ, ἢ διὰ ν' ἀποθεώσῃ ἐκεῖνον, νὰ ἐκδυθῇ αὐτὸς καὶ τὴν ἀνθρωπότητα; Καὶ ¡τίς πιστεύει τοιαύτην ἀπο-

θέωσιν, πάρεξ ὅστις δὲν ἔχει οὐδὲ ὀβολοῦ γνῶσιν καὶ διάκρισιν πραγμάτων; ἢ ;τίς (ἐπειδὴ οἱ λόγιοι τοῦ ἔθνους ἄνδρες χρεωστοῦν νὰ ἦναι καὶ διδάσκαλοι χρηστοηθείας), ἀφοῦ βαπτίσῃ τὸν κάλαμόν του, ἀφοῦ βαπτισθῇ ὅλος αὐτὸς, εἰς τὸν βόρβορον τῆς κολακείας, τολμᾷ πλέον νὰ διδάξῃ τὸν ἰδιώτην ἤθη καὶ φρονήματα Ἑλληνικὰ χωρὶς ν' ἀκούσῃ ἀπ' αὐτὸν, τὸ,

Ὡς σεμνὸς οὑπίτριπτος! αἱ κνῆμαι δέ σου βοῶσιν
Ἰοὺ, Ἰοὺ, τὰς χοίνικας καὶ τὰς πέδας ποθοῦσαι;

Τὸ τιμιώτερον ἀπ' ὅλα τοῦ ἀνθρώπου τὰ προτερήματα εἶναι νὰ ἔχῃ, καθὼς τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν ὀρθήν· ὀρθὸν τὸν ἔκαμεν ἡ φύσις· ὀρθὸν τὸν θέλει ἡ φιλοσοφία· ὀρθὸς νὰ στέκῃ τὸν διδάσκει καὶ αὐτὴ ἡ θρησκεία, ἐπειδὴ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἀσυγκρίτως ἀνώτερον ὑπὲρ πάντας τοὺς εὐεργέτας, ὡς υἱὸς, καὶ ὄχι ὡς δοῦλος, νὰ προσφέρεται τὸν παραγγέλλει (1). Τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἔχῃ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅστις ἀγαπᾷ νὰ ἐπαινῇ δουλοπρεπῶς, ὅτι εἰ μὲν ὁ ἐπαινούμενος εἶναι ἀληθῶς ἄξιος ἐπαίνου, ὄχι φίλον, ἀλλὰ οὐδὲ δοῦλον καταδέχεται νὰ ἔχῃ τὸν τοιοῦτον ἐπαινέτην·

Αἰνούμενοι γὰρ οἱ 'γαθοὶ τρόπον τινὰ
Μισοῦσι τοὺς αἰνοῦντας, ἐὰν αἰνῶσ' ἄγαν (2).

Εἰ δὲ (καθὼς ἦναι τῶν ἐνδεχομένων νὰ συμβῇ καὶ τοῦτο) οἱ ἔπαινοι προσφέρονται καὶ εἰς ὁλότελα ἀνάξιον ἄνθρωπον, γίνεται διπλοῦν τὸ σφάλμα τοῦ ἐπαινοῦντος, καὶ ὅτι ἐψεύσθη ἐναντίον τῆς συνειδήσεώς του, καὶ ὅτι κατεστάθη ἄλλου ἀνδραπόδου ἀνδράποδον αὐτὸς ἀτιμότερον.

;Ἄραγε δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἀσυγκρίτως, καὶ εἰς τὴν παροῦσαν τῆς Ἑλλάδος κατάστασιν ὠφελιμώτερον, καὶ εἰς τοὺς λογίους

---

(1) Ἐπιςολ. πρὸς Ῥωμ. ή, 15.
(2) Εὐριπίδ. Ἰφ. Αὐλ. 979-980.

ἄνδρας τοῦ γένους ἐντιμότερον, νὰ βάλλωσιν εἰς τόπον τῶν πανηγυρικῶν προσφωνήσεων, ἕκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῆς γνώσεώς του, συμβουλὰς καὶ νουθεσίας κοινὰς πρὸς ὅλον τὸ γένος; ʽνὰ ἐπαινῶσι κατ' ἀξίαν ὅ,τι καλὸν καὶ συμφέρον ἐπράχθη μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ καὶ νὰ παραγγέλλωσι σφοδρῶς ὅ,τι χρεωστοῦν ἔτι νὰ πράξωσι καὶ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ σπουδαῖοι ἄνδρες τοῦ γένους; Ἡ φρόνιμος χρῆσις τοῦ πλούτου τῶν πρώτων, καὶ ἡ πρόθυμος φιλοπονία τῶν δευτέρων ἐπροξένησαν βέβαια πολλὰ καλὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλ' εἶναι ἀσυγκρίτως περισσότερα καὶ μεγαλήτερα ὅσα τῆς λείπουσιν ἔτι. Ἄλλως νὰ κατορθωθῶσι ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ μὲ τὴν συνδρομὴν ἁπάντων, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀδελφικὴν ἐνίσχυσιν καὶ παραγγελίαν. Τὸ νέον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον εὐτυχῶς τρέχομεν ὅλοι τὴν σήμερον, εἶναι πολλὰ μακρόν· καὶ ἡμεῖς δὲν εἴμεθ' ἀκόμη πλὴν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ δρόμου. Τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον ὅλοι προθυμούμεθα νὰ ἐξανάψωμεν εἰς τὴν σκοτισθεῖσαν Ἑλλάδα, εὑρίσκεται εἰς πολλὰ βαθὺ πηγάδιον· καὶ ἡμεῖς δὲν κρατοῦμεν ἀκόμη παρὰ τὴν ἄκραν τοῦ σχοινίου, μὲ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ τὸ ἀνασύρωμεν. Ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι, καὶ ἀνάγκη ὡς οὐδεμία ποτέ, ἂν δὲν θέλωμεν νὰ μᾶς φύγῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας, νὰ ἐνισχύωμεν ἀλλήλους, καὶ νὰ φωνάζωμεν εἷς πρὸς τὸν ἄλλον τῆς ἐλπίδος μεμιγμένης μὲ τὸν φόβον τὰς φωνάς,

> Μὴ νῦν ἀνῶμεν, ἀλλ' ἐπεντείνωμεν ἀνδρικώτερον·
> Ἤδη 'στὶ τοῦτ' ἐκεῖνο.
> Ὦ εἶα νῦν, ὦ εἶα πᾶς,
> Εἶα μάλα (1).

(1) Ἀριστοφάν. Εἰρήν. 460 καὶ 514-517. ἄλλο δὲν εἶναι τὸ « Εἶα » μάλα » τοῦτο παρὰ τὸ γνωστὸν εἰς ὅλους τῶν χυδαϊζόντων « Εἶα » μόλα ».

Ποῖον ὄνειδος, καὶ ποία καταισχύνη δύναται νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὸ ὄνειδος καὶ μὲ τὴν καταισχύνην, ἥτις μέλλει νὰ καλύψῃ τῶν Γραικῶν τὰ πρόσωπα, ἐὰν ἀποσταθῶμεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου, ἐὰν ἀφήσωμεν τὸν ὀλίγον ἀνασυρθέντα λύχνον νὰ πέσῃ πάλιν εἰς τοῦ πηγαδίου τὸν πάτον; Ἕως τώρα οἱ ἐχθροὶ τοῦ γένους μᾶς ὠνείδιζον ὡς βαρβάρους· οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπ' αὐτοὺς ὑφορῶντο καὶ τὴν ἐνδεχομένην ἀναγέννησιν ἡμῶν. Ἀλλ' οὐαί, καὶ μυριάκις οὐαί, εἰς ἡμᾶς! ἐάν, ἀφοῦ ἐδείξαμεν σημεῖα ἀναμφίβολα τῆς ἐλπιζομένης ταύτης ἀναγεννήσεως, ἀπονεκρωθῶμεν καὶ πάλιν· ἐάν, ἀφοῦ τολμηρῶς ἐπηδήσαμεν εἰς τὸ στάδιον, ὀπισθοποδήσωμεν πάλιν. Συμφερώτερόν μας ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐμέναμεν εἰς τὴν προτέραν βαρβαρότητα, παρὰ νὰ βαρβαρωθῶμεν καὶ δεύτερον· ἠθέλαμεν ἔχειν κἂν τότε νὰ προφασισθῶμεν τὴν δουλείαν· ἀλλὰ τώρα οὐδὲ ἡ πρόφασις αὕτη εἶναι ἱκανὴ νὰ μᾶς δικαιολογήσῃ, ἐπειδὴ ἰσχύσαμεν καὶ μὲ τὸν ζυγὸν εἰς τοὺς αὐχένας ν' ἀνασηκώσωμεν τὴν κεφαλὴν εἰς τῶν καλῶν τὴν θεωρίαν, ἤγουν νὰ κατορθώσωμεν ὅ,τι δὲν ἔκαμεν ἀκόμη κανὲν ἄλλο δουλωμένον ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐὰν τοιαύτης ἀπαρηγορήτου καταισχύνης κεραυνὸς πέσῃ εἰς τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, ἂς ὀνομαζώμεθα εἰς τὸ ἑξῆς ὅ,τι ἄλλο θέλομεν· ἀλλὰ μὴ τολμήσῃ πλέον κανεῖς ἐξ ἡμῶν νὰ ὀνομασθῇ Ἕλλην ἢ Γραικός.

Ταῦτα εἶναι, φίλε μου Ἀλέξανδρε, ὅσα ἔκρινα νὰ γράψω εἰς τὴν παροῦσαν ἐπιστολήν, διεξοδικὰ ἴσως ὑπὲρ τὸ μέτρον, ἀλλ' ὄχι, ὡς ἐλπίζω, παντάπασιν ἀνωφελῆ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν νέους.

——————— Σοὶ δ' οὖν ἐγὼ
Θεοῖς ἀρῶμαι μήποτ' ἀντῆσαι κακόν!

Ὁ Φίλος σου Α. ΚΟΡΑΗΣ.

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1805)

ΤΗΣ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΤΟΥ ΑΙΛΙΑΝΟΥ,

ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΩΖΟΜΕΝΩΝ

ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΚΟΥ

ΚΑΙ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ,

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

Νέας ἐκδόσεως Ἑλληνικῶν Ποιητῶν καὶ Συγγραφέων, ἥτις γίνεται διὰ δαπάνης τῶν ἈΔΕΛΦΩ͂Ν ΖΩΣΙΜΆΔΩΝ, διὰ τοὺς σπουδάζοντας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν Ἕλληνας.

ΟἹ Ἑλληνικοὶ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ὅσοι μάλιστα, διὰ τὸν καιρὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἔγραψαν, ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς Ἑλληνιστὰς Κλασσικοί, ἐτυπώθησαν, ἀφοῦ εὑρέθη ἡ τυπογραφία, τοσάκις, ὥστε εἶναι δυσκολώτατον νὰ ἀπαριθμήσῃ τὶς τὰς διαφόρους ἐκδόσεις αὐτῶν. Καὶ ὅμως ἀπὸ τὰς πολυαρίθμους ταύτας ἐκδόσεις πολλὰ ὀλίγαι εἶναι εἰς ὄγκον καὶ τιμὴν ἀνάλογον μὲ τὴν χρηματικὴν δύναμιν τῶν περισσοτέρων ἀπὸ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ σπουδάσωσι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Γέμουσιν ὅλαι σχεδὸν ἀπὸ διαφόρους

ἀναγνώσεις, ἀπὸ σημειώσεις γραμματικὰς καὶ κριτικὰς, αἱ ὁποῖαι, εἰς ὀλίγους χρήσιμοι, αὐξάνουσι μὲ βλάβην τῶν περισσοτέρων τὸ μέγεθος, τὸ πλῆθος καὶ τὴν τιμὴν τῶν τόμων. Πρόσθες ὅτι καὶ πολλὰ ὀλίγαι ἀπὸ τὰς προειρημένας σημειώσεις ἀποβλέπουν κατ' εὐθεῖαν τὸν σκοπὸν, ὅςις εἶναι νὰ καταλαμβάνῃ ὁ σπουδαςὴς τῆς γλώσσης ὅ,τι ἀναγινώσκει. Ὅταν ὁ σπουδάζων ἔχῃ κρίσιν ὀρθὴν, καὶ χειραγωγῆται ἀπὸ διδάσκαλον κριτικὸν, περισσότερον μανθάνει, παραβάλλων ἕνα μὲ τὸν ἄλλον τοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, παρὰ κατατρίβων τὸν καιρὸν εἰς τὰς πολυπληθεῖς τῶν ἐξηγητῶν σημειώσεις. Ἤθελε λοιπὸν ὠφελήσειν μεγάλως τοὺς ἐραςὰς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ αὐξήσειν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, ὅςις συναθροίσῃ εἰς ὀλίγους τόμους μέγα μέρος τῶν ἀξιολογωτέρων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, καὶ τοὺς τυπώσῃ μ' ὅλην τὴν ἀκρίβειαν, ὅσην εἶναι δυνατὸν νὰ κατορθώσῃ, βοηθούμενος ἀπὸ τὴν παραβολὴν τῶν προτέρων ἐκδόσεων, καὶ, ὁσάκις ἡ χρεία τὸ καλέσει, τῶν ἀντιγράφων, καὶ ἀπὸ τὰς πλέον ἐναργεῖς ἰδικάς του ἢ ἄλλων εἰκασίας καὶ διορθώσεις.

Ταῦτα ἔγραφον πρὸ μηνῶν ὀλίγων, ἀποκρινόμενος εἰς τῶν φίλων μου ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ τὴν ἐρώτησιν, «Ποῖος ἦτον ὁ τρόπος νὰ ἐπιταχύνῃ τὶς τὴν ἀρχομένην τῆς Ἑλλάδος ἀναγέννησιν». Οἱ φιλογενεῖς οὗτοι καὶ φιλέλληνες ἄνδρες, τοὺς ὁποίους ἡ καλὴ τύχη τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος ἐγέννησεν εἰς τὸν αὐτὸν παρόντα καιρὸν, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ἀναλάβωσι τὰ προγονικά των φῶτα, συνειθισμένοι νὰ σκορπίζωσι τὸν πλοῦτον αὐτῶν εἰς ὠφέλειαν τῶν ὁμογενῶν, ἠθέλησαν νὰ μάθωσι καὶ παρ' ἐμοῦ πῶς ἠδύναντο νὰ κάμνωσι τὸν σκορπισμὸν τοῦτον μὲ περισσοτέραν καρποφορίας ἐλπίδα. Ἀλλὰ ταῦτα γράφοντος ἡ ἀνικανότης μου εἰς τοιαύτην ἐπιχείρησιν δὲν μ' ἐσυγχώρησε νὰ φαντασθῶ, ὅτι ἐμελέτων νὰ

μὲ κάμωσι καὶ ὄργανον τοιαύτης ὠφελίμου ἐπιχειρήσεως.

Δι' ἄλλο λοιπὸν δὲν συγκατένευσα νὰ ἀναδεχθῶ τοσοῦτον βάρος, παρὰ τοῦτον τὸν συλλογισμὸν, ὅτι, ἐὰν δυνηθῶ νὰ τὸ βαςάσω, πληρόνω τὸ ἀπαραίτητον πρὸς τὴν πατρίδα μου χρέος· ἐὰν ἀποκάμω, πληρόνω κἂν μέρος τοῦ χρέους μου μὲ τὴν πρόθυμον ὑπακοὴν εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος· ἐπειδὴ τὴν φωνὴν τῶν ΖΩΣΙΜΆΔΩΝ, καὶ τῶν ὅσοι τοὺς μιμοῦνται, τὴν ςοχάζομαι φωνὴν τῆς πατρίδος.

Ἡ ὑπὲρ δύναμιν αὕτη μου ἐπιχείρησις ἀποβλέπει προηγουμένως τὴν ὠφέλειαν τῶν σπουδαζόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν Ἑλλήνων. Ἡ εὐκολωτέρα κτῆσις καὶ χρῆσις τῶν Ἑλληνικῶν βιβλίων θέλουν ἀναμφιβόλως ἀναζωπυρήσειν εἰς τὰς νέας αὐτῶν ψυχὰς τὰ πλακωμένα, ἀλλ' ὄχι ἀφανισμένα, γενναῖα φρονήματα τῶν ἰδίων προγόνων. Διὰ νὰ λάβῃ δὲ τὴν ποθουμένην ἔκβασιν ἡ πλουσιοπάροχος πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς εὐεργεσία τῶν φιλελλήνων ΖΩΣΙΜΆΔΩΝ, ἐπρόσδραμον εἰς ἄλλους φίλους, οἱ ὁποῖοι διὰ τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα χρηςὴν αὐτῶν διάθεσιν, μὲ ὑπεσχέθησαν, ὄχι μόνον νὰ μοῦ ἐλαφρύνωσι τὸ βάρος τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ἀναλάβωσιν ὅλον, ἐὰν ἡ δύναμίς μου ὀλιγωθῇ, ἢ καὶ παντάπασιν ἀποσβεσθῇ ἀπὸ τὸν εἰς ὅλους ἀπαραίτητον θάνατον.

Ἰδοὺ ποῖος εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἐκδόσεως ταύτης. Ἡ ὅλη συλλογὴ θέλει περιέχειν τὸ περισσότερον μέρος ἀπὸ τοὺς δοκίμους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. Τοιούτους ὀνομάζω, ὅσοι ἔγραψαν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς γλώσσης, ἀρχίζων ἀπὸ τὸν Ὅμηρον, καὶ τελευτῶν εἰς τοὺς γράψαντας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Πτολεμαίων, καὶ ὀλίγον κατωτέρω. Εἰς ὅσους σώζονται σχόλια παλαιὰ, θέλω συνεκδώσειν καὶ τὰ σχόλια. Εἰς τὸν Ὅμηρον ὅμως θέλουν προςεθῆν τὰ μικρὰ σχόλια, τὰ λεγόμενα τοῦ Δι-

δύμου, καὶ ὄχι τὰ διεξοδικώτατα τοῦ Εὐςαθίου, τῶν ὁποίων ἡ ἔκδοσις εἶναι χρόνου μακροῦ ἔργον. Ἀπὸ τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις ἐκείνας μόνας θέλω φυλάξειν, ὅσαι ἔχουσι κἂν ὀλίγην πιθανότητα. Ὅταν τὸ κείμενον ἦναι τόσον ἐσφαλμένον ὥςε νὰ μὴν ἐμπορῇ νὰ διορθωθῇ μήτ' ἀπὸ τὰς προλαβούσας ἐκδόσεις, μήτ' ἀπὸ ἀντίγραφα, θέλω σπουδάσειν, ὅσον εἶναι δυνατὸν, νὰ τὸ διορθώσω ἐξ εἰκασίας, σημειόνων ὅμως καὶ τὴν παλαιὰν γραφὴν εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς σελίδος. Παρὰ ταύτας τὰς σημειώσεις ἄλλας ὁ καιρὸς νὰ κάμω δὲν συγχωρεῖ· ἐὰν ὅμως ἀναγκασθῶ νὰ γράψω ὀλίγας τινὰς, θέλουν εἶσθαι εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, κατὰ τὰς γραφομένας τώρα εἰς τὸν Αἰλιανὸν, Νικόλαον τὸν Δαμασκηνὸν, καὶ Ἡρακλείδην τὸν Ποντικὸν, τοὺς ὁποίους, μὲ τὴν παροῦσαν Προκήρυξιν, ὡς Προδρόμους τῆς μελλούσης τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐκδόσεως, ἔκρινα νὰ συνεκδώσω, μὴ δυνάμενος ν' ἀρχίσω πάραυτα τὴν ἔκδοσιν τῶν Κλασικῶν, διὰ περιςάσεις τινὰς ἀναγκαίας. Ἀπὸ τούτους ὅμως τοὺς τρεῖς συντομωτάτους συγγραφεῖς, ὁ μὲν Ἡρακλείδης εἶναι ἀληθῶς Κλασσικὸς, ὁ δὲ Νικόλαος ἄξιος νὰ συγκαταριθμηθῇ μὲ τοὺς Κλασσικοὺς, καὶ διὰ τὸν χρόνον, ὄχι πολὺ ἀπέχοντα τῶν Πτολεμαϊκῶν χρόνων, καὶ διὰ τὸν τρόπον εἰς τὸν ὁποῖον ἔγραψε. Μόνος ὁ Αἰλιανὸς εἶναι ἔξω τοῦ χοροῦ τῶν Κλασσικῶν, ἂν καὶ πρῶτον εἰς τὴν τάξιν τὸν ἐξέδωκα, διὰ τὸ μακρότερον τῆς ἱςορίας του παρὰ τοὺς ἄλλους.

Ἐπειδὴ ἡ ἔκδοσις τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων γίνεται προηγουμένως διὰ τοὺς Ἕλληνας, δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον, ἂν δὲν συνεκδίδω καὶ τὰς Λατινικὰς μεταφράσεις. Ἡ ἔλλειψις ὅμως αὕτη, ἀντὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἀξίαν τῆς ἐκδόσεως, θέλει τὴν κάμειν ὠφελιμωτέραν καὶ εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς

Εὐρωπαίους, ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ προκόψωσιν ἀληθινὴν προκοπὴν εἰς τὴν εἴδησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· ἀναγκαζόμενοι νὰ ζητῶσι τὴν ἔννοιαν χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς μεταφράσεως, θέλουν αὐξήσειν τὴν προσοχὴν, ἀναγκαίαν νὰ γνωρίζωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ἀναγινωσκόμενα.

Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ὅτι ἡ ἔκδοσις γίνεται διὰ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὀρφανοὶ καὶ πένητες σπουδασταὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης Ἕλληνες θέλουν λαμβάνειν χάρισμα ἀπὸ τὴν γενναιότητα τῶν ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ τοὺς Ἑλληνικοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνοι μόνοι, ὅσους οἱ διδάσκαλοι, κάμνοντες γενικὴν ἐξέτασιν καὶ δοκιμασίαν τῶν μαθητῶν καθ' ἕκαστον ἑξάμηνον, κρίνωσιν ἀπροσωπολήπτως ἀξίους δωρεᾶς, διὰ τὴν περισσοτέραν αὐτῶν προκοπὴν, καὶ ὄχι οἱ ἀμελεῖς νέοι. Τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς διδασκάλους· ὅσοι δείξουσι περισσοτέραν πρόνοιαν καὶ φροντίδα τῆς προκοπῆς τῶν ἰδίων μαθητῶν, εἰς ἐκείνους θέλουν πέμπειν καὶ περισσότερα σώματα ποιητῶν καὶ συγγραφέων οἱ φιλογενέστατοι ΖΩΣΙΜΑΔΑΙ. Ῥίπτουσι μετὰ χαρᾶς τοὺς μαργαρίτας οἱ φιλέλληνες ἄνδρες οὗτοι· ἀλλὰ τοὺς ῥίπτουσιν εἰς ἐκείνους, ὅσοι ἐξεύρουν νὰ στολίζωνται αὐτοὶ, ἢ νὰ στολίζωσιν ἄλλους, μὲ μαργαρίτας.

Ὅσοι δὲ γονεῖς εἶναι εἰς κατάστασιν ν' ἀγοράσωσι τοὺς ἐκδιδομένους Ἑλληνικοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, εἰς ἀνατροφὴν καὶ παίδευσιν τῶν ἰδίων τέκνων, εἶμαι βέβαιος ὅτι θέλουν δείξειν μὲ τὴν πρόθυμον δαπάνην νὰ τοὺς ἀποκτήσωσιν, ὅτι ἀγαπῶσι καὶ αὐτοὶ τὴν εἰς τὰ καλὰ προκοπὴν καὶ δόξαν τῆς Ἑλλάδος. Σαφεστέραν ἀπόδειξιν ἄλλην εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα νὰ δώσωσιν, ἢ μεγαλητέραν εὐεργεσίαν νὰ τὴν εὐεργετήσωσι δὲν δύνανται, παρὰ ἀφίνοντες εἰς αὐτὴν φωτισμένα καὶ χρηστοήθη, καὶ ὄχι κακῶς ἀναθραμμένα τέκνα, ἀληθινὰ

τῆς πατρίδος ὀνείδη καὶ βάρη ἀνυπόφορα. Ἔπειτα οὔτε δίκαιον, οὔτε τίμιον εἶναι εἰς αὐτοὺς, νὰ δέχωνται δωρεὰν τὰ γινόμενα μὲ κόπον μέγαν καὶ πολλὴν δαπάνην διὰ τοὺς πτωχούς.

Ὅσοι πάλιν, μὴν εὐχαριςούμενοι εἰς μόνην τὴν παιδείαν τῶν ἰδίων τέκνων, ἀγαποῦν, κατὰ μίμησιν τῶν ΖΩΣΙΜΑ-ΔΩΝ, νὰ μεταδώσωσι τοῦτο τὸ καλὸν ἕκαςος εἰς τοὺς πτωχοὺς τῆς πατρίδος του, καὶ διὰ τοῦτο ἔχουν χρείαν ἀπὸ πολλῶν σωμάτων ἀριθμὸν, ἀνάλογον μὲ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως τὴν ὁποίαν κατοικοῦν, εἰς τοὺς τοιούτους ἔχουσι τὴν ἄδειαν μόνοι οἱ ἐνταῦθα σημειωμένοι βιβλιοπῶλαι τῶν τεσσάρων πόλεων, ἤγουν τῆς Αὐςριακῆς Βιέννης, τῆς Τεργέςης, τῆς Βενετίας, καὶ τοῦ Λιβούρνου (εἰς τὰς ὁποίας καὶ συχνάζουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖςον οἱ Γραικοί), νὰ πωλῶσι τοὺς Ἑλληνικοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς εἴκοσι τὰ ἑκατὸν ὀλιγώτερον, ἀφ' ὅ,τι πωλῶνται εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς Εὐρωπαίους. Ταύτην ὅμως τὴν συγκατάβασιν ὅςις ἐπιθυμεῖ ν' ἀπολαύσῃ, πρέπει ν' ἀγοράσῃ δέκα σώματα τοὐλάχιςον.

Φίλοι συμπατριῶται καὶ ἀδελφοὶ, ὅσοι τιμᾶσθε μὲ τὸ λαμπρὸν ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, ὅλους σᾶς παρακαλῶ θερμῶς, ἐκείνους μάλιςα ἀπὸ σᾶς, ὅσοι δὲν εὐτυχήσατε ἀκόμη νὰ ὠφελήσετε τὴν κοινὴν πατρίδα, νὰ μ' ἐνισχύσετε εἰς τὸ μέγα τοῦτο βάρος, τὸ ὁποῖον ἀναδέχομαι διὰ τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος. Θέλετε δὲ μ' ἐνισχύσειν, ὄχι μὲ χρήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ζητῶ ἀπὸ κανένα, ἢ μὲ ἐγκώμια, τὰ ὁποῖα νὰ ζητῇ, ἢ νὰ προσμένῃ, δὲν εἶναι δίκαιον ὅςις πληρόνει τὸ χρέος του, ἀλλὰ μὲ τὴν προθυμίαν νὰ ὠφεληθῆτε ἀπὸ τοὺς κόπους μου. Ἐπλήρωσαν, ὄχι σήμερον πρώτην φορὰν, οἱ ΖΩΣΙΜΑΔΑΙ, ὡς γνήσια τέκνα τῆς Ἑλλάδος, τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα χρέος αὐτῶν. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλετε δείξειν μὲ τὴν προθυμίαν νὰ τὴν ὠφελήσετε, ὅτι καὶ

σεῖς υἱοὶ τῆς Ἑλλάδος εἴσθε· τώρα μάλιστα, ὅταν ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν ἔχῃ χρείαν ἀπ' ὅλων αὐτῆς τῶν τέκνων τὴν συνδρομήν, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν παλαιὰν αὐτῆς ἀρετὴν καὶ δόξαν, νὰ συγκαταριθμηθῇ μὲ τὰ φωτισμένα ἔθνη, καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς ἐχθρούς της νὰ φωνάξωσι καὶ μὴ θέλοντες,

Ἀλλ' ὀλολύξατε φαινομένησιν ταῖς ἀρχαίαισιν Ἀθήναις.

Ἀκούσατε δὲ καὶ σεῖς οἱ νέοι, ὅσων ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ εὐεργέτησε τοὺς γονεῖς μὲ πλοῦτον, τὴν ἀπὸ βάθους ψυχῆς μου φιλικὴν ταύτην συμβουλήν. Ἐνόσῳ τὸ γένος ἦτο βεβαρβαρωμένον, φυσικὰ ἄλλη ὑπεροχὴ δὲν εἶχε τόπον εἰς αὐτὸ παρὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλούτου· δὲν ἐφαίνεσθε τότε ἀνώτεροι τῶν πτωχῶν, πάρεξ διότι οἱ πτωχοὶ ἦσαν γυμνοί, καθὼς σεῖς, ἀπὸ παιδείαν. Ἀλλὰ σήμερον τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἤρχισε νὰ καταλαμβάνῃ, ὅτι ὅστις ἔχει ὀφθαλμοὺς εἶναι ἀνώτερος τοῦ τυφλοῦ, ὁ πεπαιδευμένος τοῦ ἀπαιδεύτου, ὁ χρηστοήθης τοῦ κακοήθους, εἰς ὀλίγα λόγια, ὅτι ἡ ἀληθινὴ ὑπεροχὴ εἶναι μόνη τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀρετῆς ἡ ὑπεροχή. Ὅταν, μὲ τὴν μεγαλοδωρεὰν ταύτην τῶν ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ, παιδευθῶσι τινὲς ἀπὸ τοὺς πτωχούς σας ἀδελφούς, ἄλλο πλέον μέσον δὲν σᾶς μένει νὰ ἐξισωθῆτε μ' αὐτοὺς (ἂν δὲν ἀγαπᾶτε κάλλιον νὰ μείνετε ὑποδεέστεροι αὐτῶν) παρὰ νὰ παιδευθῆτε, καθὼς αὐτοί. Προσέχετε λοιπὸν μήν, ὅταν σᾶς φθάσῃ τὸ γῆρας, ἀναγκασθῆτε μὲ στεναγμοὺς ἀπαρηγορήτους νὰ καταρᾶσθε τὴν τύχην, ὅτι δὲν σᾶς ἔκαμε πτωχούς.

Ἀκούσατε καὶ σεῖς, φίλτατοί μου νέοι, ὅσων τοὺς γονεῖς ἐμπόδιζεν ἕως τώρα ἡ πενία νὰ δώσωσιν εἰς καθένα τὴν ἀνάλογον τῆς καταστάσεώς του Ἑλληνικὴν ἀνατροφήν. Ἡ παιδεία ὄχι μόνον φωτίζει, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερόνει ἀπὸ τὴν πτωχείαν καὶ τῆς πτωχείας τὴν ἐντροπήν. Τίποτ' ἄλλο δὲν ἐξευτελίζει τόσον τὸν ἄνθρωπον, τίποτ' ἄλλο δὲν τὸν

καταφέρει εἰς τὴν κατάςασιν τῶν ἀλόγων ζώων, ὅσον ἡ ἀδυναμία νὰ ζῇ μὲ τοὺς ἱδρῶτας τοῦ προσώπου του, ἀλλὰ νὰ προσμένῃ τὴν τροφὴν ἀπὸ τῶν ὁμοίων του τοὺς κόπους. Μόνος ὁ κακὰ ἀναθραμμένος καὶ ἀπαίδευτος πένης κινδυνεύει νὰ καταντήσῃ εἰς τοιαύτην ἀνδραπόδου κατάςασιν· ὅςις ἔχει παιδείαν δὲν φοβεῖται νὰ ψωμοζητήσῃ, οὐδ' ἂν πέσῃ εἰς βαρβάρων χεῖρας αἰχμάλωτος. Τὰ σχολεῖα ἐπολυπλασιάσθησαν καὶ πολυπλασιάζονται καθ' ἡμέραν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Μία μόνη πρόφασις σᾶς ἔμενεν ἔτι, τῶν βιβλίων ἡ ἔλλειψις· ἰδοὺ ἀπὸ τοῦ νῦν θέλετε λαμβάνειν καὶ ταῦτα δωρεὰν ἀπὸ τὴν πατρικὴν διὰ σᾶς φροντίδα τῶν ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ. Προσέχετε λοιπὸν καὶ σεῖς, μὴ μὲ ςεναγμοὺς ἀπαρηγορήτους ἀναγκασθῆτε εἰς τὸ γῆρας νὰ καταρᾶσθε τὴν τύχην, ὅτι μὲ τόσα φωτισμοῦ καὶ παιδείας μέσα δὲν σᾶς ἔδωκεν ὁμοῦ καὶ γνῶσιν νὰ τὰ μεταχειρισθῆτε.

Ἀ. ΚΟΡΑΗ͂Σ Ἰατρός.

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΟΙ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης· μετὰ τοὺς ὁποίους, καὶ περὶ τῶν ἐκδιδομένων τριῶν συγγραφέων, ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΑΙΛΙΑΝΟΥ, ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ ΤΟΥ ΠΟΝΤΙΚΟΥ, ΚΑΙ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

ΣΑΣ ἐδίδαξεν ἱκανῶς ἡ Προκήρυξις, ὅτι οἱ φιλογενέστατοι Ζωσιμάδαι ἐπεχείρησαν τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, κοινῶς μὲν δι' ὠφέλειαν ὅλων τῆς Ἑλλάδος τῶν νέων, ἐξαιρέτως δὲ τῶν εἰς ὅσους ἡ τύχη δὲν ἔδωκεν ἀνάλογα μέσα μὲ τὸν ἔρωτα τῆς παιδείας, ὅστις καίει τὰς εὐγενεῖς αὐτῶν ψυχάς. Ἀφ' ὅσα ἕως τώρα ἠργοπόριζον τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀναγέννησιν ἦτο καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν βιβλίων· ἐπειδὴ ἐκράτει τοὺς σπουδάζοντας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν πτωχοὺς μαθητὰς εἰς πολλὴν τῶν Ἑλληνικῶν βιβλίων ἄγνοιαν, ἢ τοὺς κατεδίκαζε νὰ δαπανῶσι τῆς μαθήσεως τὸν πολύτιμον καιρὸν εἰς ὀλίγων τινῶν ἀντιγραφήν, τὰ ὁποῖα ἐτυπώθησαν πολλάκις, καὶ εἶναι κοινότατα μεταξὺ τῶν ἀλλογενῶν Εὐρωπαίων. Τοιουτοτρόπως ἡ διδασκαλία, γινομένη ἀπὸ διδασκάλους, στερημένους καὶ αὐτοὺς βιβλίων, ἐγίνετο μακρά, πολύπονος, ἀηδής, τοιαύτη, εἰς βραχυλογίαν, ὥστ' ἦτο θαῦμα, ἂν μετὰ πολλοὺς χρόνους, καὶ ἀπὸ χορὸν μαθητῶν πολυάριθμον, ἔκβαινον ὀλίγοι τινὲς πλουτισμένοι μὲ μετρίαν εἴδησιν τῆς γλώσσης. Σχολεῖον χωρὶς βιβλία εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ τεχνίτου ἐργαστήριον, γυμνὸν ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα τῆς τέχνης ἐργαλεῖα.

Ἀλλὰ νὰ γένῃ δραςήριος ἡ θεραπεία τῆς ἐλλείψεως ταύτης, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ζωσιμάδων, νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ νὰ καταςαθῇ κοινὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἡ αὐτὴ ἐκείνη σοφία, ἥτις συνελήφθη πρῶτον εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν ὁποίαν τἄλλα ἔθνη δὲν ἐντρέπονται νὰ ὁμολογῶσιν ὅτι ἔλαβαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, νὰ ἀνακαινισθῇ καὶ νὰ ἀναζ[illegible] πάλιν τὸ Ἑλληνικὸν γένος· εἰς ὅλα ταῦτα εἶναι χρεία πολλῶν ἄλλων μέσων, τὰ ὁποῖα παρὰ τοὺς φιλογενεῖς διδασκάλους να μεταχειρισθῇ ἄλλος δὲν δύναται. Ζητῶ λοιπὸν τὴν ἄδειαν νὰ σχεδιάσω καὶ τὰ κακὰ τὰ γεννώμενα ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν τῶν μέσων τούτων, καὶ ὅσα καλὰ προσμένονται ἀπὸ τὴν λελογισμένην αὐτῶν μεταχείρησιν. Ἡ αὐτοσχέδιος ἔκθεσις αὕτη δὲν εἶναι συμβουλή. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους δὲν ἔχουσι χρείαν συμβουλῆς· ἀλλὰ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀπαντῶσιν ὅσας δυσκολίας πρέπει νὰ προσμένῃ ὅςις ἐπιχειρεῖ νὰ καινοτομήσῃ πράγματα καὶ ἔθη, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ παλαίωσις ἐπροσκόλλησε, τρόπον τινὰ, σέβας θρησκευτικόν. Εἰς τοιαύτην περίςασιν, ὁ ἁπλοῦς καὶ ἄκακος ἄνθρωπος πολεμεῖ τὴν καινοτομίαν, δι' ὄχι ἄλλο παρὰ διὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἕξιν, ἡ ὁποία τὸν κάμνει νὰ φορῇ πάντοτε τὰ αὐτὰ ἐνδύματα, νὰ τρώγῃ τὰ αὐτὰ βρώματα, νὰ κοιμᾶται καὶ νὰ ἐξυπνίζεται τὴν αὐτὴν ὥραν τῆς ἡμέρας, ἂν καὶ τῆς ὑγείας του ἐναντία ἤθελ' εἶσθαι ἡ τοιαύτη ἕξις, καὶ νὰ ὑπάγῃ καθημέραν διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους, μὴ φροντίζων ἂν ἦναι ἄλλη συντομωτέρα ὁδὸς, καὶ τόποι ἄλλοι πλέον ἐπιτήδειοι εἰς τὸν σκοπόν του· τοῦ δὲ πονηροῦ καὶ γόγγυσμοι καὶ κραυγαὶ, παρὰ τὴν ἕξιν ταύτην, γεννῶνται καὶ ἀπὸ τὸν φόβον, μήπως ἡ κίνησις τοῦ πεπαλαιωμένου πράγματος συγκινήσῃ καὶ ταράξῃ τὴν τιμὴν, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸν ἀνόητον ὄχλον δι' αὐτό. Ἡ ἔκθεσις λοιπὸν αὕτη εἶναι φωνὴ συνεπισχύουσα τὰς φωνὰς τῶν φιλογενῶν διδασκάλων, διὰ τοὺς ἁπλοῦς ἀνθρώπους, οἱ

ὁποῖοι κατὰ δυςυχίαν ἔμαθον ὄχι νὰ ζυγίζωσιν, ἀλλὰ νὰ μετρῶσι τὰς φωνάς. Πρὸς δὲ τοὺς ὅσοι ςοχάζονται, ἢ ὑποκρίνονται νὰ ςοχάζωνται, τὰς τοιαύτας καινότητας ὡς καινοτομίας θρησκευτικὰς, ἐὰν ἀληθῶς εὑρίσκωνται καί τινες τοιοῦτοι, ἀρκοῦμαι νὰ εἴπω τὰ ὀλίγα ταῦτα φιλόσοφα λόγια τοῦ Ἰσοκράτους· « Τὰς ἐπιδόσεις ὁρῶμεν γιγνομένας καὶ τῶν τεχνῶν, καὶ » τῶν ἄλλων ἁπάντων, οὐ διὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς καθεςῶ» σιν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπανορθοῦντας, καὶ τολμῶντας ἀεί τι » κινεῖν τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων (1) ».

Καὶ πρῶτον μὲν πρέπει νὰ λαλήσω περὶ τῆς Γραμματικῆς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τῶν ἀναρίθμων Γραμματικῶν, αἱ ὁποῖαι πολιορκοῦσι τὰ Ἑλληνικὰ φροντιςήρια, μὲ τόσην βλάβην τῶν σπουδαζόντων τὴν γλῶσσαν, ὥςε (πρᾶγμα παράδοξον, ἀλλὰ κατὰ δυςυχίαν ἀληθέςατον) περισσότερον ἤθελ' ὠφελήσειν τὸ γένος σήμερον ὅςις καίει παρὰ ὅςις γράφει Γραμματικάς.

Ὁποιουδήποτ' ἔθνους τῆς γλώσσης ἡ Γραμματικὴ ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ συλλογὴ τῶν κανόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους γράφει ἢ λαλεῖ, εἰς περίοδον χρόνου τινὰ διωρισμένην, τὸ πλέον πεπαιδευμένον μέρος τοῦ ἔθνους. Ὅταν ἡ γλῶσσα, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται ἡ Γραμματικὴ, ζῇ, οἱ πεπαιδευμένοι τοῦ ἔθνους δὲν ἔχουν σχεδὸν οὐδεμίαν χρείαν τοιαύτης συλλογῆς, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐνομοθέτησαν τοὺς κανόνας τῆς γλώσσης· καὶ οἱ ἀπαίδευτοι ἔχουν πολλὰ ὀλίγην χρείαν, ἐπειδὴ ἀκούουσι καὶ ἀναγινώσκουσι τοὺς ζῶντας τούτους νομοθέτας. Ἀλλ' ὅταν ἐξ ἀμελείας τῶν πεπαιδευμένων, ἢ καὶ διὰ τὴν φυσικὴν κλίσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ μεταβαίνῃ ἀπὸ τὴν τελειότητα εἰς τὴν παρακμὴν, οἱ κανόνες τῆς γλώσσης ἀρχίζωσι νὰ παραβαίνωνται καὶ νὰ καταφρονῶνται, ὅταν ἡ γλῶσσα ἀσθενῇ, καὶ τρέχῃ, νὰ

---

(1) Ἰσοκράτ. Εὐαγόρ. ἐγκώμ. Τομ. Β, σελ. 274, ἐκδ. Αὐγήρου.

εἴπω οὕτως, εἰς τὸ γῆράς της, τότε μέρος τοῦ ἔθνους, προθυμούμενοι νὰ ἐμποδίσωσι τὸν θάνατον τῆς γλώσσης, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραψαν οἱ δοξάσαντες τὸ ἔθνος, συλλέγουσιν ἀπ' αὐτῶν τὰ συγγράμματα ὅλας τὰς χρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκεῖνοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συμφωνοῦν, τὰς ἀνάγουσιν εἰς τόσα κεφάλαια, ὅσα εἶναι τὰ μέρη τοῦ λόγου, ἐκθέτουσι τοὺς κανόνας τῆς πρὸς ἄλληλα τούτων ὀρθῆς συντάξεως, καὶ κάμνουσιν οὕτω τὴν λεγομένην Γραμματικὴν (1). Εἶναι λοιπὸν ἡ Γραμματικὴ ἔμφραγμα τρόπον τινὰ καὶ γῆς ἀνάστημα ἐναντίον τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς βαρβαρότητος.

Ἡ φυσικὴ ὅμως τοῦ ἀνθρώπου κλίσις εἰς τὴν μεταβολὴν οὔτ' ἐντρέπεται οὔτε δυσωπεῖται τοιαῦτα ἐμφράγματα. Κατ' ἀρχὰς, ἐνόσῳ ἔτι εἶναι ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν οἱ παραβαίνοντες τοὺς κανόνας, αἱ παραβάσεις ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς καὶ φύλακας τῆς ὀρθῆς Γραμματικῆς, Νεωτερισμοὶ, ἢ Σολοικισμοί. Καθ' ὅσον ὅμως πολυπλασιάζονται οἱ παραβάται, συμβαίνει τὸ ἐναντίον, ἐὰν τὸ ἔθνος σώζῃ ἔτι μέρος τῆς ἀρχαίας του δόξης, ἢ καὶ τὴν αὐξήσῃ, ἤγουν γίνονται οὗτοι νομοθέται τῆς γλώσσης· καὶ τῶν ὀπαδῶν τῆς παλαιᾶς Γραμματικῆς, τῶν ὁποίων ἀναλόγως ὁ ἀριθμὸς ἐλαττοῦται, αἱ χρήσεις ὀνομάζονται κατ' ἀρχὰς μὲ συστολὴν, Ἀρχαϊσμοὶ, ἔπειτα τολμηρότερον, Σολοικοφάνειαι, καὶ τέλος καθαροὶ Σολοικισμοί. Τοῦτο, ἂν καὶ παραδοξοφανὲς, εἶναι ὅμως ὁμοιότατον μ' ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων. Παράνομος ὀνομάζεται ὅστις παραβαίνει τοὺς καθεστηκότας νόμους τῆς πολιτείας· ἀλλ' ὅταν ἡ πολιτεία ἀλλάξῃ, καὶ μεταβῇ, φερει-

(1) « Τὸ δὲ ὀρθὸν ἐν τοῖς παρὰ τοῖς ἐνδοξοτέροις τῶν λογίων ὡς ἐπὶ » τὸ πολὺ λεγομένοις· ἐκ τούτων γὰρ καὶ περὶ τούτων ἡ γραμματικὴ » θεωρία καὶ μέθοδος ». Θεοδώρ. Γαζ. Γραμματικ. Βιβλ. Δ.

πεῖν, ἀπὸ Δημοκρατίαν εἰς Ἀριςοκρατίαν, ἢ καὶ ἀπὸ ταύτην εἰς Μοναρχίαν, τότε ὁ παράνομος καὶ ὁ ἔννομος τῆς προλαβούσης πολιτείας παύουσι νὰ ἦναι τοιοῦτοι, ἐὰν ὁ πρῶτος φυλάσσῃ, καὶ ὁ δεύτερος παραβαίνῃ τοὺς νόμους τῆς παρούσης.

Συμπεραίνεται ἀπὸ τὰ προειρημένα, ὅτι κατὰ διαφόρους περιόδους, ἢ ἐποχὰς χρόνου, τὸ αὐτὸ ἔθνος ἔχει διάφορον Γραμματικὴν, ἤγουν διάφορον τρόπον τοῦ λαλεῖν καὶ γράφειν τὴν γλῶσσάν του. Ἀκολουθεῖ καὶ συνεχίζεται ἡ τοιαύτη μεταβολὴ, ἑωσοῦ νὰ βαρβαρωθῇ παντάπασι τὸ ἔθνος· καὶ τότε ἡ γλῶσσά του γίνεται τόσον ἀλλόκοτος καὶ παρηλλαγμένη, τόσον ἐναντία εἰς τοὺς κανόνας τῆς παλαιᾶς Γραμματικῆς, μὲ τόσας ἀνωμαλίας ἀσχημισμένη, ὥστε οὔτε τὴν παλαιὰν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ ἀναλάβῃ, διότι ἐμακρύνθη πολὺ ἀπ' αὐτὴν, οὔτε νέαν ἄλλην νὰ κάμῃ, διὰ τοῦτο, ὅτι ἢ δὲν ἔμειναν ὁλότελα πεπαιδευμένοι ἄνδρες εἰς τὸ γένος, ἢ κατὰ πολλὰ ὀλιγώτεροι τὸν ἀριθμὸν παρὰ νὰ καταςαθῶσι νομοθέται νέας γλώσσης.

Οἱ πολλὰ ὀλίγοι πεπαιδευμένοι οὗτοι δὲν ἔλαβον τὴν τύχην νὰ λέγωνται τοιοῦτοι, πλὴν διότι καταγίνονται εἰς τὴν μάθησιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης καὶ Γραμματικῆς, καὶ κερδαίνουν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν παλαιῶν λογίων ἀνδρῶν τοῦ ἔθνους καὶ φρόνησιν περισσοτέραν, καὶ παρὰ τοὺς ἄλλους ἤθη χρηςότερα. Διὰ νὰ μανθάνωσιν αὐτοὶ, καὶ νὰ μαθητεύωσιν ἄλλους τὴν προγονικὴν γλῶσσαν, εἶχον χρείαν ἀπὸ συλλογὴν τῶν κανόνων τῆς γλώσσης. Ἂν δὲν ἐσώζετο τοιαύτη συλλογὴ ἀπὸ ἀρχαιοτέρους ἄλλους, ἔπρεπε νὰ τὴν κάμωσιν αὐτοί· καὶ ἐντεῦθεν ἐγεννήθησαν αἱ διάφοροι Γραμματικαί.

¡Νὰ τὸ ἐκφωνήσω; ἢ μέλλω νὰ δυσαρεςήσω εἰς πολλούς; Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εὐαρεςήσω αὐτὸς εἰς ἐμαυτὸν,

ἐὰν σιωπήσω ὅ,τι γνωρίζω ὠφέλιμον εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους μου; Ὅλαι αἱ Γραμματικαὶ αὗται, καὶ περισσότερον ὅσαι ἐσυντάχθησαν μικρὸν πρὸ τῆς ἁλώσεως καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνςαντινουπόλεως, καὶ δὲν ἔπαυσαν μέχρι τοῦ νῦν νὰ συντάσσωνται, ἔχουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τρία σφάλματα, ἱκανὰ ν' ἀπομακρύνωσι τοὺς νέους ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, κάμνουσαι τὴν μάθησιν αὐτῆς ἀσυγκρίτως δυσκολωτέραν ἀφ' ὅ,τι εἶναι τῇ ἀληθείᾳ. Καὶ μὴν ἀπορήσῃ τὶς, ;Πῶς ἄνθρωποι πεπαιδευμένοι, ἤγουν τὸ ὑγιές ερον μέρος τοῦ ἔθνους, ἐσύνταξαν Γραμματικὰς ἀνεπιτηδείας νὰ δώσωσι παιδείαν εἰς ἄλλους; Ὅταν ἡ νόσος κατέχῃ τὴν κρᾶσιν τοῦ σώματος, τότε καὶ τὸ ὑγιὲς μέλος μετέχει ὁπωσδήποτε τῆς κοινῆς ἀσθενείας, καὶ δὲν λέγεται ὑγιὲς, εἰμὴ σχετικῶς πρὸς τὰ σαπημένα παντάπασι μέλη. Ὁ λόγιος τοῦ βαρβαρωθέντος ἔθνους δὲν ὁμοιάζει τὸν λόγιον τοῦ σοφοῦ ἔθνους. Τοῦτον δύνασαι νὰ παραβάλῃς μὲ λαμπρὸν φανὸν περικυκλωμένον πανταχόθεν ἀπὸ μικρὰ ἄλλα φῶτα ἀναρίθμητα· ἐκεῖνον, μὲ λυχνάριον ἀσθενὲς, πιεζόμενον ὁλόγυρα ἀπὸ πυκνοτάτην ὀμίχλην.

Σφάλμα πρῶτον, κοινὸν εἰς ὅλας τὰς Γραμματικὰς εἶναι, νὰ γράφωνται Ἑλληνιςὶ οἱ κανόνες τῆς γλώσσης. Ἐὰν καὶ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἀνάγνωσις τῆς Γραμματικῆς ἦναι ἀηδὴς, ¡πόσον φυσικὰ θέλει τὴν κρίνειν ἀηδεστέραν ὁ ταλαίπωρος μαθητὴς, ὅταν τὴν ἀναγινώσκῃ εἰς γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν δὲν καταλαμβάνει, καὶ τὸ χειρότερον, ὅταν ἀναγκάζεται καὶ νὰ τὴν ἐκςηθίζῃ; Ἂν εὑρίσκεται ἴσως κανεῖς ἀπὸ μᾶς, ὅςτις ἐλησμόνησεν ὅσας δυσκολίας, ὅσας ἀηδίας, καμμίαν φορὰν καὶ ὅσας μαστιγώσεις (ἐπειδὴ τῆς ἀμαθίας εἶναι καὶ τοῦτο, νὰ σκεπάζῃ τὴν ἀδυναμίαν της μὲ τῶν τυράννων τὴν βίαν) ἐδοκίμασεν εἰς τὴν νεότητά του, διὰ τῆς Γραμματικῆς τὴν μάθησιν, ἂς παρατηρήσῃ τὸν τρόπον, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ σοφὰ

τῆς Εὐρώπης ἔθνη μανθάνουσι καὶ παραδίδουσιν ἄλλοι ἄλλων τὴν γλῶσσαν. Ὁ Γάλλος μανθάνει τοῦ Ἄγγλου τὴν γλῶσσαν εἰς Ἀγγλικὴν Γραμματικὴν, γραμμένην Γαλλιςί· καὶ οὗτος πάλιν τοῦ Γάλλου, εἰς Γαλλικὴν, γραμμένην Ἀγγλιστί. Μὴν ἀμφιβάλλωμεν ὅτι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι εἰς Γραμματικὴν Λατινιςὶ γραμμένην ἐδιδάσκοντο τῶν Ἑλλήνων τὴν γλῶσσαν (1).

Δεύτερον σφάλμα τῶν Γραμματικῶν εἶναι, νὰ γράφωνται διεξοδικώτατα. Ἡ Γραμματικὴ εἶναι τρόπον τινὰ τὸ κλειδίον τῆς γλώσσης· δὲν εἶναι αὕτη κυρίως ἡ διδάσκουσα τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἡ εἰσάγουσα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἐκ τῶν ὁποίων μανθάνεται ἡ γλῶσσα. Πρέπει λοιπὸν, κατὰ τὸ ἐπάγγελμά της, νὰ ἦναι εἰσαγωγὴ συντομωτάτη, περιέχουσα τοὺς σχηματισμοὺς τῶν ὀκτὼ μερῶν τοῦ λόγου, ἢ κἂν νὰ ἦναι εἰς δύο Γραμματικὰς διῃρημένη, τὴν μίαν διὰ τοὺς ἀρχαρίους, τὴν ἄλλην, διὰ τοὺς ὅσοι ἔλαβον κἂν ὀλίγην εἴδησιν τῶν συνήθως παραδιδομένων συγγραφέων. Ὅτι ἔκαμε ταύτην τὴν παρατήρησιν καὶ ὁ Θεόδωρος, φαίνεται ἀπὸ τῆς Γραμματικῆς αὐτοῦ τὰ δύο πρῶτα βιβλία, τὰ ὁποῖα εἶναι δύο ὁλόκληραι Γραμματικαί· ἐκθέτει καὶ εἰς τὰς δύο τὰ ὀκτὼ μέρη τοῦ λόγου, μὲ μεγάλην συντομίαν εἰς τὴν πρώτην, διεξοδικώτερον εἰς τὴν δευτέραν. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο δυνατὸν εἶναι νὰ κάμῃ τὶς ἔτι συντομωτέραν τὴν πρώτην, μεταθέτων ἐξ αὐτῆς πολλὰ εἰς τὴν δευτέραν, ἥτις ἔπρεπε νὰ ἦναι πλατυτέρα. Ἐὰν ἔλεγα τώρα, ποῖα πρέπει ν' ἀφαιρεθῶσι, ποῖα νὰ προστεθῶσιν, ἤθελα πέσειν εἰς ἀπεραντολογίαν τόσον ἀηδεστέραν, ὅσον οἱ διδάσκαλοι (λέγω τοὺς φιλοσόφους καὶ παρατηρητὰς διδασκάλους), ἀσχολούμενοι καθημέραν εἰς τὴν πρᾶξιν

(1) Τοιαύτη τρόπον τινὰ εἶναι ἡ ἔτι σωζομένη Γραμματικὴ τοῦ Μακροβίου.

τῆς παραδόσεως, τῆς ὁποίας ἐγὼ δὲν ἔχω παρὰ τὴν θεωρίαν, εἶναι ἀσυγκρίτως ἱκανώτεροι νὰ διακρίνωσι τὸ συμφέρον ἀπὸ τὸ ἀνωφελὲς, καὶ τοῦτο πάλιν ἀπὸ τὸ βλαβερὸν, ἐὰν ἀπὸ τὴν παιδείαν τῶν νέων ὅ,τι δὲν ὠφελεῖ, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξορίζεται ὡς βλάβης πρόξενον.

Ἴσως ὅμως δὲν ἤθελεν εἶσθαι περιττὸν νὰ φέρω παράδειγμα τοῦ λεγομένου ἓν μόνον τοῦτο. Ἡ πρώτη Γραμματικὴ συντρέχει μὲ τὴν περίοδον ἐκείνην τοῦ χρόνου, εἰς τὴν ὁποίαν παραδίδονται αἱ μονόστιχοι γνῶμαι τοῦ Χρυσολωρᾶ. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην,

Ἀνὴρ δὲ χρηστὸς χρηστὸν οὐ μισεῖ ποτε,

εὑρίσκεται Ὄνομα, Ῥῆμα, Ἐπίῤῥημα, καὶ Σύνδεσμος. Αὐτὰ λοιπὸν, περὶ τῶν ὁποίων μέλλει καὶ ὁ διδάσκαλος νὰ τὸν ἐρωτήσῃ, συμφέρει εἰς τὸν μαθητὴν νὰ γνωρίζῃ, διὰ ν' ἀποκριθῇ ὅτι τὸ Χρηστὸς κλίνεται κατὰ τὸ Λόγος, τὸ Μισεῖ κατὰ τὸ Ποιεῖ, κ. τ. λ. Ἀλλὰ ¡τίς τίνα ἠρώτησε ποτὲ εἰς ταύτην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ποῖα φωνήεντα τοῦ προειρημένου στίχου εἶναι μακρὰ, ποῖα βραχέα, καὶ ποῖα δίχρονα; Διὰ τί λοιπὸν ἡ πρώτη Γραμματικὴ περιέχει τὴν διαίρεσιν τῶν φωνηέντων εἰς ταῦτα, ὁπόταν οὐδ' αὐτὴ τῶν γραμμάτων ἡ διαίρεσις εἰς φωνήεντα καὶ σύμφωνα ἦναι ἀναγκαία εἰς τὴν προειρημένην περίοδον (1).

Ἐπειδὴ εἰς τὰς μονοστίχους ταύτας γνώμας δὲν εὑρίσκεται ὁ δυϊκὸς ἀριθμὸς, ¡ἆρά γε δὲν ἦτον ὠφέλιμον νὰ μετατεθῶσιν οἱ δυϊκοὶ ἀριθμοὶ εἰς τὴν δευτέραν Γραμματικήν; ¡καὶ τί ἔβλαπτε

(1) Ἀφοῦ ἔγραψα τὸ σχεδίασμα τοῦτο, μ' ἔτυχε νὰ ἴδω τὴν Γραμματικὴν, ἐπιγραφομένην Τερψιθέαν, εἰς τὴν ὁποίαν παρετήρησα μὲ εὐχαρίστησιν, ὅτι καὶ ἡ διαίρεσις τῶν γραμμάτων καὶ ἡ διαίρεσις τῶν φωνηέντων λείπουσι κατ' ἀρχάς.

νὰ δοκιμάσῃ κἄν τις τὴν τοιαύτην καινοτομίαν, φρικτὴν εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν ὅσοι δὲν τολμοῦν νὰ μετακινήσωσι τίποτε καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ πλέον ἀδιάφορα πράγματα, ἀλλ' ὄχι παράδοξον εἰς ἐκείνους, ὅσοι καταγίνονται εἰς τὴν τελείωσιν τῶν πραγμάτων; Ἡ παράδοσις τῶν μαθημάτων εἶναι καὶ αὐτὴ ἐπιςήμη, καὶ νὰ τελειωθῇ δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ μὲ πολλὰ πειράματα, μὲ πολλὴν ἔρευναν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ὅσοι ἔκαμαν τὴν ἔρευναν ταύτην, δὲν τοὺς λανθάνει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φυσικὰ, καὶ μάλιςα εἰς τὴν νεαρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν, φεύγει καὶ μισεῖ τοὺς κόπους, ὅσων δὲν εἶναι προφανὴς ἡ ἀνάγκη, καὶ ψηλαφητὴ, νὰ εἴπω οὕτως, ἡ ὠφέλεια. Τοὺς πρώτους ὀκτὼ ἢ καὶ δέκα μῆνας τῆς παραδόσεως, ὅταν ἐξαιρέσῃς ἀπὸ τὰ Ἄρθρα, Ὀνόματα, Ῥήματα, Μετοχὰς, καὶ Ἀντωνυμίας, τὸν δυϊκὸν ἀριθμὸν, θέλεις ἐλευθερώσειν τὸν μαθητὴν ἀπὸ κόπον, ὅστις δὲν φέρει ἀκόμη οὐδεμίαν ὠφέλειαν, καὶ προξενήσειν εἰς αὐτὸν, καὶ περισσότερον καιρὸν, καὶ μεγαλητέραν εὐκολίαν, νὰ μάθῃ τὰ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα.

Ὅσα εἶπα περὶ τοῦ μέτρου τῆς Γραμματικῆς, μᾶς παριςάνουν ἐνταυτῷ καὶ τὸ τρίτον αὐτῆς σφάλμα, λέγω τὴν ἀμεθοδίαν· ἢ νὰ εἴπω σαφέςερον, ἡ ἀμετρία τῆς Γραμματικῆς εἶναι μέρος τῆς ἀμεθοδίας. Δὲν εἶναι καμμία ἐπιςήμη, ἢ τέχνη, ὅσον δύσκολος κ' ἂν ἦναι, τῆς ὁποίας ἡ μάθησις δὲν εὐκολύνεται, ὅταν ἡ παράδοσις αὐτῆς γίνεται μὲ μέθοδον, καμμία, ὅσον εὔκολον τὴν ὑποθέσῃς, τὴν ὁποίαν δὲν μανθάνει τὶς μὲ κόπον καὶ ἀηδίαν, ὅταν ἀμεθόδως, ἢ μὲ διεςραμμένην μέθοδον, τὴν μαθητεύεται. Ὀρθὴ μέθοδος εἶναι καὶ λέγεται ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ μαθήματα τάσσονται εἰς τρόπον, ὥςε νὰ γίνωνται προοδοποίησις τὰ πρῶτα εἰς τὴν κατάληψιν τῶν δευτέρων, ταῦτα τῶν τρίτων, καὶ οὕτω καθεξῆς· ὥςε ἕκαςον ἀπὸ τὰ διδασκόμενα νὰ ἀνάγεται εἰς τὸ οἰκεῖον, καὶ ὄχι εἰς ἀλλό-

τριον εἶδος, μηδὲ νὰ πολυπλασιάζωνται χωρὶς ἀνάγκης, ἢ νὰ συγχέωνται τὰ εἴδη.

Ἀρχίζουσι κοινῶς αἱ Γραμματικαὶ ἀπὸ τὸ Ἄρθρον, ἤγουν ἀπὸ μέρος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι μέρος οὐσιῶδες τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἐπειδὴ σπανιώτατα τὸ μετεχειρίσθη ὁ Ὅμηρος, καὶ εἶναι γλῶσσαι εἰς τὰς ὁποίας δὲν εὑρίσκεται παντάπασι. Δὲν ἔφθανε τοῦτο· ἀλλὰ ὁρίζουσι τὸ Ἄρθρον « Μέρος λόγου » πτωτικὸν, προτασσόμενον τῶν ὀνομάτων », ἔπειτα τὸ διαιροῦσι πάραυτα εἰς Προτακτικὸν καὶ Ὑποτακτικόν. « Ἓν ἀπὸ τὰ δύο » ἤθελεν εἰπεῖν ὁ μαθητὴς, ἐὰν ἡ νεότης του, καὶ τὸ πρὸς τὸν διδάσκαλον σέβας, δὲν τὸν ἐμπόδιζον νὰ μεταχειρισθῇ τὸ λογικόν του· « Ἢ ἡ διαίρεσις εἶναι κακὴ, ἢ ὁ ὁρι» σμὸς δὲν λέγει τίποτε ». Ἀλλὰ οὔτ' ὁ ὁρισμὸς εἶναι ἐντελὴς, οὔτε ἡ διαίρεσις ὀρθὴ, αὕτη, ὅτι ὑποθέτει ἄρθρον τὴν Ἀντωνυμίαν ΟΣ, ἐκεῖνος, διότι τὸ ἄρθρον προτάσσεται ὄχι μόνον τῶν Ὀνομάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν Μετοχῶν, καὶ τῆς ἀπαρεμφατικῆς ἐγκλίσεως τῶν ῥημάτων, ἴσως καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν (1), ὡς

(1) Εἰς τὸ « Ὁ ἐμὸς πατὴρ » ὁ Ἀπολλώνιος (Βιβλ. Α, σελ. 66) συνάπτει τὸ ἄρθρον μὲ τὸ, Πατὴρ, καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀντωνυμίαν, Ἐμὸς, ὡς τὸ ἐνόμιζεν ὁ Ἄβρων· ἐλανθάνετο βέβαια ὁ Ἄβρων· ἀλλ' ὁ Ἀπολλώνιος ἔπεσεν εἰς ἄλλο σφάλμα, θέλων νὰ διορθώσῃ τὸν Ἄβρωνα. Τὸ ἄρθρον δὲν εἶναι οὔτε τῆς ἀντωνυμίας, οὔτε τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ τῆς φυσικὰ ἔξωθεν ὑπακουομένης μετοχῆς, Ὢν· τὸ, Ὁ ἐμὸς πατὴρ, θέλει νὰ εἴπῃ, Ὁ ὢν ἐμὸς πατήρ· ὅταν ἦναι διπλοῦν τὸ ἄρθρον, οἷον, Ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς, τότε τὸ ἓν ἀνήκει εἰς τὸ ὄνομα, τὸ ἄλλο εἰς τὴν μετοχὴν, ὡσὰν νὰ εἴπῃς, Ὁ πατὴρ ὁ ὢν ἐμός. Εἰς τὸ « Ὁ αὐτὸς » μόνον ὁ Ἀπολλώνιος (σελ. 65) θέλει ὅτι τὸ ἄρθρον ἀνήκει εἰς τὴν ἀναφορικὴν ἀντωνυμίαν, ἀλλὰ τρόπον τινὰ πλεοναστικῶς, καὶ καθὼς τὸ Μᾶλλον μὲ τὰ συγκριτικὰ, ὁποῖον εἶναι τὸ « Ῥηΐτεροι μᾶλλον » τοῦ Ὁμήρου (Ἰλιάδ. ω, 243). Ἄλλο τοῦτο σφάλμα· πιθανώτερον εἶναι, ὡς τὸ παρετήρησε καὶ ὁ Στέφανος (Θησαυρ. Ἑλλ. Γλ. Τομ. Β, σελ. 1151), ὅτι τοῦ, Ὁ αὐτὸς,

θέλουσι τινές. Ὅθεν καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ἔταξεν ὀρθῶς τὸ ἄρθρον μετὰ τὴν μετοχήν· τοῦ δὲ ὑποτακτικοῦ λεγομένου ἄρθρου, ἂν

τὸ, Ὁ, δὲν εἶναι ἄρθρον, ἀλλ' ἀντωνυμία τῆς ἀρχαίας γλώσσης, τὴν ὁποίαν συχνὰ μεταχειρίζεται ὁ Ὅμηρος, ἀντὶ τοῦ, Οὗτος, καὶ τῆς ὁποίας ἴχνη ἔμειναν καὶ εἰς τοῦ πεζοῦ λόγου τὸ, Ὁ μὲν, καὶ τὸ Ὁ δὲ (Εὐςάθ. εἰς τὴν Ἰλιάδ. Α, 9, σελ. 17). Καὶ ταῦτα μὲν λέγει ὁ Ἀπολλώνιος περὶ τῶν κτητικῶν καὶ ἀναφορικῶν ἀντωνυμιῶν. Περὶ δὲ τῆς συντάξεως τῶν πρωτοτύπων μετὰ τοῦ ἄρθρου, ὀνομάζει τὴν τοιαύτην σύνταξιν, ἂν καὶ δὲν τὴν ἐπαινῇ, χρῆσιν Ἀττικήν· καὶ φέρει παράδειγμα τὸν Καλλίμαχον, ὅςις εἶπε « Τὸν σὲ Κροτωπιάδην ». Εἰς τοῦτο λέγω, ὅτι τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ ὀνομασθῇ αὐτὴ τοῦ Καλλιμάχου ἡ φράσις, σχῆμα ὑπερβατὸν, ἀντὶ τοῦ « Σὲ τὸν Κροτωπιάδην »· ἀπαραλλάκτως καθὼς ὁ αὐτὸς Καλλίμαχος (Τόμ. Α, σελ. 486, ἐκδ. Ἐρνές.) εἶπεν, « Οἱ φασὶ τεκόντες » ἀντὶ τοῦ, « Φασὶν οἱ τεκόντες ». Ὁ σχολιαςὴς τοῦ Διονυσίου τοῦ Θρᾳκὸς (Αὐτ. σελ. 547) ἔξω ἀπὸ τοῦτο τὸ παράδειγμα, φέρει ἀπὸ τὸν αὐτὸν Καλλίμαχον καὶ τοῦτο, « Ναὶ μὰ τὸν » αὐτὸν ἐμὲ », καὶ τρίτον προσφυέςερον, ὡς ἀπὸ Ἀττικὸν ποιητὴν καὶ ὀλίγον ἀρχαιότερον, τὸν Μένανδρον, « Τὸν ἐμὲ τουτονί ». Εἰς τὸ πρῶτον τῶν δύο τούτων παραδειγμάτων, τὸ ἀντωνυμικὸν, Τὸν, συντάσσεται πρὸς τὸ, Αὐτόν· καὶ ἡ ὅλη φράσις ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, « Ναὶ μὰ τοῦτον αὐτὸν ἐμὲ », μὲ ἔμφασιν καὶ ἀντιδιαςολὴν, ὡς ἂν » ἔλεγε, Τοῦτον αὐτὸν ἐμὲ, ὃν ὁρᾷς, καὶ οὐκ ἄλλον ». Ἀπὸ τοιαύτην ἀρχὴν κατάγεται ἡ σύνταξις τοῦ ἄρθρου μὲ τὰς συνθέτους ἀντωνυμίας εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, Τὸν ἐμαυτὸν, καὶ Τὸν ἑαυτόν. Εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ Μενάνδρου τὸ, « Τὸν ἐμὲ τουτονὶ » ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, « Αὐτὸν ἐμὲ τουτονί ». Ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ ςηρίζεται εἰς τὸν Ὅμηρον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀδιαφόρως πολλάκις τὸ, Ὁ, λαμβάνεται καὶ ἀντὶ τῆς δεικτικῆς καὶ ἀντὶ τῆς ἀναφορικῆς ἀντωνυμίας· ςηρίζεται πρὸς τούτοις καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν μεταχειριζόμεθα ἀδιαφόρως τὸ, Τοῦ, ἀντὶ τοῦ, Τούτου, ἢ Αὐτοῦ, καὶ τὸ, Τὸν, ἀντὶ τοῦ, Τοῦτον, ἢ, Αὐτόν. Ἔπειτα, ὁ Μένανδρος, ὡς Κωμικὸς ποιητὴς, εἶχε τὴν ἄδειαν καὶ νὰ παίξῃ. Ὁ Ἀριςοφάνης, καὶ ἀρχαιότερος καὶ Ἀττικώτερος τοῦ Μενάνδρου εἶπεν « Αὐτότατος », (Πλοῦτ. 83), ἤγουν ἐβαρβάρισε, μὲ σκοπὸν νὰ κινήσῃ γέλωτα· αἱ ἀντωνυμίαι, διότι δὲν δέχονται ἄρθρα, διὰ τὴν

καὶ φανερὰ δὲν τὸ ἐχώρισεν ἀπὸ τὰ ἄρθρα, ἔδειξεν ὅμως διὰ πολλῶν παραδειγμάτων τόσον διάφορον τὴν φύσιν, ὥστ' εἶναι παραδοξότερον ὅτι τ' ὠνόμασεν Ἄρθρον, ἀφ' ὅ,τι ἤθελεν εἶσθαι, ἂν ὠνόμαζε τὰς Μετοχὰς Ὀνόματα.

Ἡ ἀμεθοδία τῆς Γραμματικῆς φαίνεται πρὸς τούτοις καὶ εἰς τὸ Ὄνομα, τοῦ ὁποίου αἱ δέκα κλίσεις εἶναι δέκα πληγαί. Ὅτι δὲν εἶναι γνησίως εἰ μὴ τρεῖς, δύσκολον δὲν εἶναι νὰ τὸ καταλάβωμεν. ¿Ποῖον εἶναι τὸ αἴτιον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐχωρίσθη ἡ δευτέρα τῶν λεγομένων ἰσοσυλλάβων ἀπὸ τὴν πρώτην; ¿Ἆρά γε διότι τὰ ὀνόματα τῆς πρώτης εἶναι ὅλ' ἀρσενικά; τῆς δευτέρας, ὅλα θηλυκά; ἀλλ' αἱ περισσότεραι ἀπὸ τὰς ἑξῆς ἔχουσι δύο, καὶ τινὲς τρία γένη. ¿Διὰ τί ἐχωρίσθη τῆς τρίτης ἡ τετάρτη; Ἆρα διότι εἶναι τῶν Ἀττικῶν ἰδία; ἀλλ' ἔπρεπε διὰ τοῦτο καὶ πολλαὶ ἄλλαι κλίσεις νὰ κατακερματισθῶσιν εἰς τόσας, ὅσαι εἶναι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης αἱ διάλεκτοι. Καὶ ¿διὰ τί ἡ πέμπτη, ἡ λεγομένη περιττοσύλλαβος, ἐξεσχίσθη ἀπὸ τὰς ἀκολούθους πέντε, αἱ ὁποῖαι εἶναι καὶ αὐταὶ περιττοσύλλαβοι; τάχα διὰ τὴν συναίρεσιν τούτων; ἀλλ' ἡ συναίρεσις θεωρεῖται εἰς πολλὰ τῆς πέμπτης ὀνόματα.

Ἔκρινεν ὀρθῶς ὁ Θεόδωρος, ὅταν ἀνέφερε τὰς πέντε συνῃρημένας εἰς μίαν τὴν πέμπτην τῶν λεγομένων ἀσυναιρέτων· ἀλλὰ ¿διὰ τί δὲν ἔκρινεν ὅτι ἡ πρώτη καὶ δευτέρα τῶν ἰσο-

---

αὐτὴν αἰτίαν εἶναι καὶ ὑπερθέσεως ἀνεπίδεκτοι· τὸ ἄρθρον ἔχει κοινὸν μὲ τὴν ὑπέρθεσιν νὰ σημαίνῃ διαστολὴν καὶ διάκρισιν. Εἰς τὸν Πλάτωνα (Φιληβ. σελ. 20) τοιαύτης συντάξεως παράδειγμα εὑρίσκεται « Τὸν ἐμὸν » τὸ ὁποῖον ὅμως ὁ Στέφανος ὑποπτεύεται ὡς γραφικὸν σφάλμα. Εἰς τὸν αὐτὸν Διάλογον (σελ. 59) « Τὸν μὲν δὴ σέ, καὶ » ἐμέ, καὶ Γοργίαν, καὶ Φίληβον » τὸ ἄρθρον ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ τελευταῖα δύο κύρια ὀνόματα. Ἀλλοῦ (Λυσ. σελ. 203) εἶπε « Παρὰ τίνας τοὺς ὑμᾶς; ».

συλλάβων δὲν εἶναι παρὰ μία κλίσις, ἡ τρίτη καὶ τετάρτη ἄλλη μία;

Ὁρίζει ὁ αὐτὸς Θεόδωρος τὴν πτῶσιν « Μεταβολὴν ὀνο» μαστικοῦ τοῦ κατὰ τὸ τέλος », καὶ τοῦτο, ὡς φαίνεται, διὰ νὰ ἐκβάλῃ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν πτώσεων τὴν ὀνομαστικὴν, ἡ ὁποία, ὀνομαζομένη Ὀρθὴ καὶ Εὐθεῖα, ἤθελε γεννήσειν ἀντίφασιν, ἐὰν ἐλέγετο καὶ Πτῶσις: Ὀρθῶς τοῦτο· ἀλλὰ κατ' αὐτὸν καὶ ἡ Κλητικὴ πρέπει νὰ λέγεται Πτῶσις, ἐπειδὴ πάσχει πολλάκις μεταβολὴν ἡ τελευταία της συλλαβὴ, οἷον Λόγε. Καὶ ὅμως αὐτὴ ἔχει ἀναμφιβόλως περισσοτέραν συγγένειαν μὲ τὴν ὀνομαστικὴν, παρὰ μὲ τὰς γνησίας πτώσεις. Εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἦτον ἀμετάβλητος καθὼς ἡ ὀνομαστικὴ (Ὁ λόγος, καὶ Ὦ λόγος), ὡς φαίνεται ἀπὸ ὅλα τὰ οὐδέτερα, ἀπὸ τοὺς δυϊκοὺς καὶ πληθυντικοὺς ἀριθμοὺς ὅλων τῶν ὀνομάτων, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀττικοὺς συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀνεκάλεσαν τὴν ἀρχαίαν χρῆσιν. Φαίνεται πρὸς τούτοις ἡ συγγένεια τῶν δύο τούτων πτώσεων καὶ ἀπὸ ταῦτα, ὅτι ἡ Κλητικὴ οὔτε συντάσσεται παραθετικῶς μὲ καμμίαν πρόθεσιν, καθὼς οὐδ' ἡ ὀνομαστικὴ, οὔτε δέχεται ῥήματος μετάβασιν, καθὼς οὐδ' ἐκείνη, καὶ τέλος, ὡς εὐφυῶς τὸ παρετήρησεν ὁ φιλόσοφος Γραμματικὸς Ἀπολλώνιος, ἡ σύνταξις αὐτῆς μὲ τὸ ῥῆμα, καθὼς καὶ ἡ σύνταξις τῆς ὀνομαστικῆς, δὲν φανερόνει πλὴν ἓν μόνον πρόσωπον, ὁπόταν ἡ σύνταξις τῶν τριῶν γνησίων πτώσεων, τῆς Γενικῆς, λέγω, Δοτικῆς, καὶ Αἰτιατικῆς, ἐμφανίζει ἀναγκαίως δύο πρόσωπα (1).

Δὲν εἶναι ὀλιγώτεραι αἱ δυσκολίαι τοῦ ῥήματος, τὸ ὁποῖον κατεκερματίσθη εἰς δεκατρεῖς συζυγίας. Καὶ ὅτι μὲν αἱ τρεῖς τῶν περισπωμένων δὲν διαφέρουσιν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν ἕκτην

---

(1) Ἀπολλων. περὶ συντάξ. Βιβλ. Δ, σελ. 307.

τῶν βαρυτόνων, δύναμαι νὰ φέρω μάρτυρα, ὄχι μόνον τὸν Θεόδωρον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Λάσκαριν, ὅςις ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι δὲν διαφέρουσιν ἀπ᾽ ἐκείνην εἰμὴ κατὰ τὴν συναίρεσιν. Καθὼς λοιπὸν ἄλογον ἤθελεν εἶσθαι νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τὸ Χρύσης καὶ Ἡμέρα τῆς πρώτης τῶν ὀνομάτων κλίσεως, διὰ μόνην τὴν συναίρεσιν, τὰ ὀνόματα, Ἑρμέας, ῆς, Ἀθηνάα, ᾶ, Ναυσικάα, ᾶ, καὶ Μνάα, ᾶ, τῆς αὐτῆς ἀλογίας εἶναι καὶ νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ Ἀκούω καὶ Ἀνύω τῆς ἕκτης τὸ Ποιέω, ῶ, κ. τ. λ. μὲ τὰ ὁποῖα ἔχει κοινὸν τὸ σ̄ τοῦ μέλλοντος. Ἀλλὰ τὸ χαρακτηριςικὸν τοῦτο σ εὑρίσκεται καὶ εἰς τὰς λοιπὰς βαρυτόνους· ἐπειδὴ ἔτι ἄλλο εἶναι τὸ ψ̄ παρὰ β̄σ̄, π̄σ̄, φ̄σ̄, καὶ τὸ ξ̄ παρὰ γ̄σ̄, κ̄σ̄, χ̄σ̄; Ὅλαι λοιπὸν αἱ βαρύτονοι, εἰς β̄ω̄, π̄ω̄, φ̄ω̄, ω̄, καὶ περισπώμεναι, εἰς ε̄ω̄, ᾱω̄, καὶ ο̄ω̄, εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ συζυγία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη ἡ συζυγία τῶν εἰς μ̄ῑ (1), ἥτις εἶναι καὶ αὐτὴ μία, καὶ ὄχι τέσσαρες.

---

(1) Ἄλλο δὲν εἶναι ἡ εἰς μ̄ῑ παρὰ πάθος κοινὸν καὶ σχηματισμὸς ὅλων τῶν ἄλλων συζυγιῶν, καὶ ὄχι μόνων τῶν τριῶν περισπωμένων, καὶ τῆς ἕκτης τῶν Βαρυτόνων, ὡς λέγουσιν οἱ περισσότεροι Γραμματικοί· ἴσως ὅμως πρὸ τοῦ Ὁμήρου ἡ γλῶσσα δὲν εἶχε παρὰ μίαν συζυγίαν τὴν εἰς μ̄ῑ· ἐπειδὴ εἰς ἄλλον κανένα δὲν εὑρίσκονται συχνότερα τὰ ῥήματα ταῦτα παρὰ εἰς αὐτὸν, ὄχι μόνον σχηματισμένα ἀπὸ τὰς περισπωμένας καὶ τὴν ἕκτην τῶν βαρυτόνων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς λοιπὰς, ὁποῖα εἶναι τὸ Ἀνέχημι, Φέρημι, Βρίθημι (Ὀδυσσ. τ', 111), κ. τ. λ. Ἐὰν ταῦτα δὲν ἦναι ἱκανὰ νὰ καταπείσωσι τοὺς Γραμματικοὺς, ἂς ἐξετάσωσι τὴν κοινὴν γλῶσσαν, ἥτις ἐφύλαξεν ἴχνη τῆς παλαιοτάτης ταύτης συζυγίας εἰς πολλὰς μετοχάς· ἐπειδὴ λέγει ὄχι μόνον, Γενόμενος, Δεχόμενος, Ἐρχόμενος, Λεγόμενος, Φοβιζόμενος, Χαιρόμενος κ. τ. λ., ἀλλὰ καὶ, Γενάμενος, Δεχάμενος (σύνθ. Καταδεχάμενος), Ἐρχάμενος, Λεγάμενος, Φοβιζάμενος, Χαιράμενος, ὡς νὰ ἦσαν ἀπὸ τὸ Γένημι, Δέχημι, Ἔρχημι, Λέγημι, Φοβίζημι, Χαίρημι.

Ἤθελε τίς χωρίσειν ἀπὸ τὰς βαρυτόνους τὴν διὰ τῶν τεσσάρων ἀμεταβόλων, εἰς λῶ, μῶ, νῶ καὶ ρῶ, καὶ διότι ἀντὶ τοῦ σ φυλάσσει εἰς τὸν μέλλοντα τοῦ ἐνεστῶτος τὸ ἀμετάβολον, καὶ διὰ τὸν φόβον μὴ ταράξῃ τῶν ἀρχαρίων τὸν νοῦν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐμποροῦν κατὰ πρώτην προσβολὴν νὰ καταλάβωσι τὴν σχέσιν καὶ συγγένειαν τῶν διαφόρων μελλόντων, τοῦ Ψαλῶ, φερειπεῖν, καὶ τοῦ Τύψω, καὶ τούτων πάλιν μὲ τὸ Ποιήσω. Ἀλλ' ὅμως οἱ ἀμεταβολικοὶ οὗτοι μέλλοντες, ὅτι εἶναι ἀνωμαλία, φαίνεται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μέλλοντας τῶν αὐτῶν τούτων ῥημάτων, Ἄρσω, Κέλσω, Κένσω, Κέρσω, Νέμσω, Σπέρσω, Φθέρσω, κ. τ. λ. (1). Ἀφοῦ, μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου, ἔπαυσαν οὗτοι νὰ ἦναι πλέον εἰς χρῆσιν, ἔλαβον τὸν τόπον αὐτῶν οἱ διὰ μόνου τοῦ ἀμεταβόλου, Ἀρῶ, Κελῶ, Κενῶ, Κερῶ, Νεμῶ, Σπερῶ, Φθερῶ κ. τ. λ. Πρόσθες ὅτι καὶ πολλῶν τοιούτων ῥημάτων οἱ μέλλοντες ἀπεστράφησαν καὶ αὐτὸ τὸ ἀμετάβολον, καὶ ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὸν τρόπον τῶν περισπωμένων, οἷον Βουλήσομαι, Θελήσω, Μελήσω, Μελλήσω, Ὀφλήσω, Χαρήσομαι, ἢ καὶ ἐγεννήθησαν ἀπὸ παντάπασι διαφόρους ἐνεστῶτας, ὁποῖον εἶναι τὸ Οἴσω (ἀπὸ τὸ Οἴω) ἀντὶ τοῦ Φερῶ. Τόσον εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ σ εἶναι ὁ σταθερὸς χαρακτὴρ τοῦ μέλλοντος.

Δὲν λέγω τίποτε περὶ τῆς τεχνολογίας τῶν χρόνων, περὶ τῆς ὀνομασίας αὐτῶν, ἂν καὶ εἰς αὐτὰς θεωρῆται μεγάλη σύγχυσις· ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ παραδράμω τὰς διαθέσεις τῶν ῥημάτων; Ἐκ ἐξαιρέσεως τὴν ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν, τῶν ὁποίων εὔκολα πᾶς ἕνας δύναται νὰ καταλάβῃ τὴν ἔννοιαν, σχεδὸν ὅλων τῶν λοιπῶν τὰ ὀνόματα ἐπροβλήθησαν, ἤθελεν εἰπεῖν τίς, ὡς αἰνίγματα, διὰ νὰ βασανίζωσι

(1) Εὐστάθιος, εἰς τὸ Ἰλιάδ. Α, 10, σελ. 17.

τοὺς ταλαιπώρους μαθητάς. ‘Τίς ἀπὸ τοὺς Γραμματικοὺς μᾶς ἐξήγησε ποτὲ, ἢ εἰς ποίαν ἀπὸ τὰς πολυαρίθμους καὶ πολυφύλλους Γραμματικὰς, ὅσαι ἀπὸ τῆς ἁλώσεως μέχρι τοῦ νῦν κατέκλυσαν τὴν Ἑλλάδα, ἐμπορεῖς νὰ εὕρῃς καθαρὰ τί θέλει νὰ εἴπῃ ἡ Μέση τῶν ῥημάτων διάθεσις; ‘Δὲν εἶναι ἀγανακτήσεως ἄξιον νὰ ἀκούῃ τὶς τοὺς Γραμματικοὺς λέγοντας, ὅτι τὸ Μέσον ῥῆμα σημαίνει ποτὲ ἐνέργειαν, καὶ ποτὲ πάθος; ‘καὶ νὰ ἔχωμεν ἀπὸ τοὺς ἀλλοφύλους Ἑλληνιςὰς (1) χρείαν νὰ μάθωμεν τὴν φύσιν τοῦ Μέσου ῥήματος ἡμεῖς οἱ Γραικοὶ, εἰς τῶν ὁποίων τὴν κοινὴν γλῶσσαν σώζεται τὸ Μέσον ῥῆμα;

Ἀλλὰ ‘τί λέγω Ἀλλοφύλους Ἑλληνιςάς; ‘Μηγὰρ ἔλειψαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας Γραμματικοὶ φιλόσοφοι, οἱ ὁποῖοι κατενόησαν, ὅτι τοῦ μέσου ῥήματος ἡ φύσις εἶναι νὰ σημαίνῃ ἐνταυτῷ ἐνέργειαν καὶ πάθος, ἤγουν ἐνέργειαν ἀντιςρέφουσαν εἰς αὐτὸ τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον, ἢ (τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ αὐτὸ) πάθος, τοῦ ὁποίου αἴτιος εἶναι αὐτὸς ὁ πάσχων. ‘Μήγαρὶ δὲν ἐκατάλαβαν, ὅτι τὸ Τύπτομαι, παραδείγματος χάριν, παθητικὸν ῥῆμα (ὅταν ὁ προφέρων αὐτὸ σημαίνῃ, ὅτι τύπτεται ἀπ’ ἄλλον), δύναται, χωρὶς ν’ ἀλλάξῃ σχηματισμὸν, νὰ λάβῃ μέσην διάθεσιν, ἐὰν ὁ προφέρων θέλῃ νὰ σημάνῃ ὅτι τύπτει αὐτὸς ἑαυτόν; Δὲν φέρω μάρτυρα τὸν Ἀπολλώνιον (2), ὅςις ἔδειξεν, ἀλλὰ, κατὰ τὴν συνήθειάν του, σκοτεινῶς, ὅτι ἐκατάλαβε τὴν φύσιν τοῦ μέσου ῥήματος. Ἀρκεῖ νὰ ὀνομάσω τοὺς Στωϊκοὺς φιλοσόφους (3), οἱ ὁποῖοι πολλὰς ἑκατονταετηρίδας πρὸ τοῦ Ἀπολλωνίου ἐξήγησαν καθαρὰ τῶν ῥημάτων

---

(1) Ἴδε τὸ Λατινιςὶ γραμμένον συνταγμάτιον τοῦ Κυςέρου περὶ τῶν Μέσων ῥημάτων.

(2) Βιβλ. Γ, σελ. 210.

(3) Διογέν. Λαέρτ. ἐν βίῳ Ζήνωνος.

τὴν μεσότητα. Αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ λάβωσιν ὁδηγοὺς ὅσοι μᾶς κατεπλούτισαν μὲ πτωχὰς γραμματικὰς τοσαύτας· καὶ ἂν ἐκεῖνοι δὲν ἦσαν ἱκανοί, ἔπρεπε νὰ χειραγωγηθῶσιν ἀπὸ τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ παθητικά, Βασανίζομαι, Βιάζομαι, Δέρομαι, Ἐκδύνομαι, Ἐνδύνομαι, Κτενίζομαι, Λούομαι, Νίπτομαι, Ξύομαι, καὶ ἄλλα μυρία, ἐφύλαξαν καὶ τὴν μεσότητα τῶν παλαιῶν, ἤγουν σημαίνουσι, Βασανίζω, Βιάζω, Δέρω, Ἐκδύνω, Ἐνδύνω, Κτενίζω, Λούω, Νίπτω, Ξύω ἐμαυτόν.

Κατ' ἄλλο δὲν διαφέρουσι τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τὰ μέσα ῥήματα ἀπὸ τὰ μέσα τῶν παλαιῶν, πλὴν καθόσον εἰς ἐκείνους ἡ χρῆσις αὐτῶν ἦτον ἀσυγκρίτως ποικιλωτέρα. Τὰ συντάσσουσι πολλάκις εἰς τρόπον, ὥστε φαίνεται νὰ γίνεται ἡ μετάβασις τῆς ἐνεργείας εἰς πρόσωπον διάφορον παρὰ τὸν ἐνεργοῦντα· ἀλλ' ἡ σύνταξις αὕτη ἢ εἶναι ἐλλειπτική, καθὼς εἶναι τὸ Φοβοῦμαί σε (1), τὸ Αἰδοῦμαί σε (2), καὶ ἄλλα πολλά, τῶν ὁποίων ἡ ἀληθὴς ἀνάλυσις εἶναι, Φοβῶ, ἢ Αἰδῶ, ἐμαυτὸν διὰ σέ· ἢ σημαίνουσιν ἐνέργειαν ἐπιστρέφουσαν ὄχι ἀμέσως εἰς τὸν ἐνεργοῦντα, ἀλλ' εἰς πρόσωπον, ἢ πρᾶγμα, ἴδιον τοῦ ἐνεργοῦντος, καθὼς εἶναι τὸ Τύπτομαι τὸν παῖδα, τὸ ὁποῖον ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ Τύπτω τὸν ἐμαυτοῦ παῖδα, καὶ Καταῤῥήγνυμαι τὰ ἱμάτια, ἀντὶ τοῦ, Καταῤῥήγνυμι τὰ ἐμαυ-

---

(1) Τὸ ὁποῖον σώζεται καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν.

(2) Ἀντὶ τούτου ἡ κοινὴ γλῶσσα μεταχειρίζεται τό, Σὲ ἐντρέπομαι, ἤγουν, Διὰ σὲ ἐντρέπω ἐμαυτόν· οὕτως ἔλεγον ἐκεῖνοι, Ὀργίζομαί σοι, ἡμεῖς δέ, Ὀργίζομαί σε· καὶ αἱ δύο συντάξεις εἶναι μέσαι, καὶ αἱ δύο ὀρθαί· ἐκείνων ἀναλύεται εἰς τό, Ὀργίζω ἐμαυτὸν ἐπὶ σοί, ἡ ἡμετέρα εἰς τό, Ὀργίζω ἐμαυτὸν διὰ σέ.

τοῦ ἱμάτια, ἢ Καταῤῥήγνυμι ἐμαυτὸν κατὰ τὰ ἱμάτια (1). Ἄλλοτε πάλιν, δὲν λαμβάνει μεταβατικὴν σύνταξιν τὸ μέσον ῥῆμα, πλὴν διὰ νὰ φανερώσῃ Ἀντιπάθειαν, ἢ Ἀλληλοπάθειαν, ἤγουν διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι ὁ ἐνεργῶν ἀνταισθάνεται καὶ ἀντιδέχεται ἀπὸ τὸν πάσχοντα τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν ἐνεργεῖ εἰς αὐτόν. Τοῦτο ἀπὸ τὸν περίεργον νοῦν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐνομοθετήθη ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ δι' ἐκείνας τὰς περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας τοῦ ἐνεργοῦντος προσώπου ἡ πρᾶξις δὲν μεταβαίνει εἰς ἄλλο πρόσωπον, χωρὶς δυσκολίαν, ἐκ τῆς ὁποίας προξενεῖται εἰς αὐτὸν ἀντιπάθησις. Οὕτως ἔλεγον, παραδείγματος χάριν, ὄχι μόνον ἀσυντάκτως μὲ πτῶσιν, Βιάζομαι (ἤγουν Βιάζω ἐμαυτὸν), ἀλλὰ καὶ Βιάζομαι τὸν ἐχθρὸν, τὸ ὁποῖον ἄλλο κυρίως δὲν σημαίνει παρὰ Βιάζων τὸν ἐχθρὸν βιάζομαι ὑπ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ φυσικὰ ὅστις βιάζει τὸν ἐχθρὸν, ἀντιβιάζεται ἀπ' αὐτόν. Τοιοῦτο πρὸς τούτοις εἶναι καὶ τὸ, Βιάζομαι τὸν φίλον, ὅταν μὴ θέλοντα πάσχω νὰ τὸν καταπείσω νὰ κάμῃ τί ποτε, ἂν καὶ ἡ παρὰ τοῦ φίλου ἀντίστασις, δὲν ἦναι μήτε τόσον σφοδρὰ, μήτε τόσον κοπώδης, ὅσον εἶναι τοῦ ἐχθροῦ ἡ ἐναντίωσις.

Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἶναι πολλὰ ῥήματα εἰς μαι, τῶν ὁποίων δὲν σώζεται πλέον ὁ ἐνεργητικὸς τύπος εἰς ω. Αὐτὰ ὠνομάσθησαν ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους Γραμματικοὺς Ἀποθετικά. Ἂν τοὺς ἐρωτήσῃς τί σημαίνει τὄνομα τοῦτο, ἢ διὰ ποίαν αἰτίαν τὸ ἔδωκαν εἰς ταῦτα τὰ ῥήματα, νομίζουν ὅτι προβάλλεις εἰς αὐτοὺς αἴνιγμα. Τοιαῦτα εἶναι τὸ Ἀγωνίζομαι, Γίνομαι, Ἐξηγοῦμαι, Κτῶμαι, Μάχομαι, Ὀδύρομαι, Χα-

(2) Συνεκδοχικῶς δηλαδή· τοῦτο ἡ κοινὴ γλῶσσα ἐκφράζει ἐνεργητικῶς, Κατασχίζω τὰ φορέματά μου· δύναται ὅμως νὰ φυλάξῃ καὶ τὴν μεσότητα κατ' ἄλλον τρόπον, οἷον, Κατασχίζομαι, μόνον λέγουσα.

ρίζομαι καὶ ἄλλα πολλά. Ὅλα ταῦτα ἦσαν Μέσα, καὶ δὲν ἐπωνομάσθησαν Ἀποθετικὰ, πλὴν διότι ἀπέθεντο, ἤγουν ἀφῆκαν καὶ ἔχασαν τὸν ἐνεργητικὸν σχηματισμὸν, ἄλλα, διότι ἡ σημαινομένη ἐνέργεια δὲν γίνεται ποτὲ χωρὶς ἀντιπάθησιν, ὁποῖον εἶναι τὸ Ἀγωνίζομαι, καὶ Μάχομαι, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐνεργητικὸς τύπος (Ἀγωνίζω, Μάχω) ἦτο παντάπασι περιττὸς καὶ μάταιος, καὶ ἄλλα δι' ἄλλας αἰτίας, τὰς ὁποίας παρατρέχω, καὶ ὡς μακρὰς, καὶ ὡς δυσεξηγήτους τὰς πολλάς. Ὅτι δὲ τὰ τοιαῦτα ῥήματα εἶχον καὶ σχηματισμὸν ἐνεργητικὸν ἀρχήτερα, γίνεται φανερὸν πάλιν ἀπὸ τὴν κοινὴν γλῶσσαν, τῆς ὁποίας διὰ τοῦτο πολλάκις ἐσύστησα τὴν μελέτην· εἰς ταύτην λοιπὸν τὴν σημερινὴν ἡμῶν γλῶσσαν σώζονται οἱ ἐνεργητικοὶ τύποι, Ἀγωνίζω, Γίνω (1), Ἐξηγῶ, Κτῶ (2), καὶ Χαρίζω. Εἰς ὀλίγα λόγια, τὰ Ἀποθετικὰ (3) ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ Μέσα ῥήματα· καὶ Μέσα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λέγονται ἐκεῖνα, ὅσων ἡ ἀνάλυσις γίνεται διὰ τῆς συνθέτου Ἀντωνυμίας Ἐμαυτοῦ κ. τ. λ. ἢ διὰ τοῦ Ἀλλήλων κ. τ. λ. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, τὸ Τύπτομαι, Τύπτῃ, Τύπτεται, Τυπτόμεθα, Τύπτεσθε, Τύπτονται, δύναται νὰ σημάνῃ Τύπτω ἐμαυτὸν, Τύπτεις σαυτὸν, Τύπτει ἑαυτὸν, Τύπτομεν, Τύπτετε, Τύπτουσιν ἀλλήλους, ἢ (ἐὰν οἱ τυπτόμενοι τύπτωσιν εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, ἀλλὰ χωριστὰ ἕκαστος ἑαυτὸν) καὶ ἑαυτο ύς.αὶ τοῦτο ἐννοεῖται δι' ὅλας τὰς πτώσεις, ἢ γυμνὰς, ἢ μὲ διαφόρους προθέσεις συνταγμένας· οὕτω τὸ, Χαρίζομαι,

---

(1) Εἰς τὸν ἀόριστον, Ἔγινε, ἀντὶ τοῦ Ἐγένετο.

(2) Εἰς τὸ σύνθετον, Ἀποκτῶ.

(3) Ὁ Θεόδωρος τὰ ὀνομάζει Ἐπίμεσα. Ἔστω καὶ Ἐπίμεσα· τοὔνομα δὲν φέρει ζημίαν. Ἀλλ' ἔπρεπε κἂν νὰ ἐξηγήσῃ σαφῶς τὴν φύσιν τῶν τοιούτων ῥημάτων.

ἀναλύεται εἰς τὸ, Χαρίζω τὰ ἐμαυτοῦ, ἢ ἀπὸ τῶν ἐμαυτοῦ, ἐπειδὴ κανεὶς δὲν χαρίζει, ἢ τοὐλάχιςον δὲν πρέπει νὰ χαρίζῃ, τὰ ξένα.

Μακρὸν, κ' ἴσως ἔξω τοῦ καιροῦ εἶναι, νὰ εἴπω περισσότερα περὶ τῶν Μέσων ῥημάτων. Ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ προσθέσω τινὰ παραδείγματα ἀπὸ τοὺς δοκίμους τῆς γλώσσης συγγραφεῖς, καὶ διότι ὅσα εἶπα δὲν ἀρκοῦν ἴσως νὰ φανερώσωσι τὴν φύσιν αὐτῶν, καὶ (τὸ περισσότερον) διὰ νὰ προφυλάξω τοὺς νέους τῆς γλώσσης σπουδαςὰς, ὡς ἀπὸ λοιμικὴν νόσον, ἀπὸ τὸν τύφον, ὅςις γεννᾶται ἀπὸ τὰς νέας Ἑλληνικὰς συντάξεις, καὶ Θεματογραφίας, ἔπειτα καὶ ἀπὸ τὴν ματαίαν τριβὴν τοῦ χρόνου, τὸν ὁποῖον ὠφελιμώτερον νὰ δαπανῶσιν ἐμποροῦν εἰς τὴν μελέτην τῆς κοινῆς γλώσσης. Ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν ἄλλο τολμηρότερον πρᾶγμα δὲν εἶναι. Ἀφίνω τώρα, ὡς ἀνιάτους, τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν μίμησιν ἐκείνων τῶν συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι ἤκμασαν καὶ ἔγραψαν, ὅταν ἡ γλῶσσα παρήκμαζεν, ἢ εἶχεν ἤδη παρακμάσειν, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ἦτον ἀδύνατον νὰ τὴν γράφωσιν ὀρθῶς. Θέλω νὰ λαλήσω περὶ τῶν μιμουμένων αὐτοὺς τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς. Ἐὰν περιωρίζοντο εἰς μόνην τὴν προθυμίαν τῆς μιμήσεως, τὸ πρᾶγμα δὲν ἤθελεν εἶσθαι παντάπασιν ἀνωφελὲς, ἐπειδὴ δίδονται καὶ περιςάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀναγκάζεται ὁ σπουδαῖος νὰ γράφῃ Ἑλληνιςί. Ἀλλ' αὐτοὶ ὄχι μόνον σπαράσσουσι χωρὶς ἀνάγκης τὴν ὡραίαν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν, ἀλλὰ καταφρονοῦν ἀλόγως καὶ τοὺς γράφοντας εἰς τὴν κοινὴν, ἤγουν τοὺς ὅσοι προκρίνουν νὰ καλλύνωσι τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν τὸ ἔθνος λαλεῖ, καὶ θέλει εἰς τὸ ἑξῆς λαλεῖν, παρὰ νὰ ματαιοπονῶσιν, ὡς αὐτοί. Ἔπρεπε κἂν, ἐπειδὴ θέλουσι, καὶ δικαίως κ' ἀδίκως, νὰ ἦναι Ὅμηροι, Πλάτωνες, Ξενοφῶντες, Δημοσθένεις, νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα τῆς μιμήσεως τοῦτον μὲ ὅπλα ςερεώτερα, παρὰ τὰ ὅπλα τῆς

Γραμματικῆς των. Ἔπρεπεν ὄχι νὰ εὐχαριστῶνται εἰς τὰ ἐγκώμια τοῦ ὄχλου, ἀλλὰ καὶ νὰ φοβῶνται, μήποτε τὶς ἀπὸ τοὺς, ὅσοι μετὰ προσοχῆς καὶ μελέτης ἀνέγνωσαν τοὺς παλαιοὺς συγγραφεῖς, εἴπῃ πρὸς αὐτοὺς,

Εἰσὶ καὶ ἐν Μούσῃσιν Ἐριννύες, αἵ σε ποιοῦσι
Ποιητὴν, ἀνθ' ὧν πολλὰ γράφεις ἀκρίτως.
Τοίνυν σοῦ δέομαι, γράφε πλείονα· μείζονα γάρ σοι
Εὔξασθαι ταύτης οὐ δύναμαι μανίαν (1).

Εἰς αὐτοὺς εὑρίσκεις βαρβαρισμοὺς, σολοικισμοὺς, ἀκυρολογίας, καταχρήσεις εἰς τοὺς χρόνους, καταχρήσεις εἰς τὰς διαθέσεις τῶν ῥημάτων, καὶ μάλιστα εἰς τὴν μέσην διάθεσιν, περὶ τῆς ὁποίας εἶναι ὁ μακρὸς λόγος. ¡Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζωσι τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν διαθέσεων, τὴν ὁποίαν οὔτ' ἀπὸ τὰς Γραμματικὰς ἔμαθον, οὔτ' ἀφ' ἑαυτῶν νὰ ἐξετάσωσι ποτὲ καιρὸν ἔλαβον, ἀσχολούμενοι εἰς τὰ μάταια;

Εἰς τὸν Ὅμηρον (2), καυχᾶται ὁ Μηριόνης διὰ τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ ἀνδρίαν· πρὸς τὸν ὁποῖον ἀποκρίνεται ὁ Ἰδομενεὺς,

Οἶδ' ἀρετὴν οἷός ἐσσι· τί σε χρὴ ταῦτα ΛΕΓΕΣΘΑΙ;

Τὸ μέσον τοῦτο ῥῆμα, Λέγεσθαι, δὲν σημαίνει ἁπλῶς τὸ Λέγειν, ἀλλὰ τὸ « Λέγειν περὶ σεαυτοῦ », καὶ μονολεξεὶ τὸ Καυχᾶσθαι. Τὸ Καυχᾶσθαι τοῦτο, κατὰ τοὺς Γραμματικοὺς εἶναι Ἀποθετικὸν ῥῆμα, ἤγουν Μέσον, ἐπειδὴ ὁ ἐνεργητικός του τύπος (Καυχάω) δὲν σώζεται πλέον παρὰ εἰς τὸ συγγενὲς αὐτοῦ,

---

(1) Ἰδ. Brunck Analect. tom. II, pag. 459.
(2) Ἰλιάδ. ν', 275.

Αὐχέω. Ὁ αὐτὸς Ἰδομενεὺς, ὄχι ὀλιγώτερον καυχητὴς, ἀφοῦ ἐπαίνεσε τὴν ἀνδρίαν τοῦ Μηριόνου, λέγει πρὸς αὐτὸν (1),

> Ἀλλ' ἄγε, μηκέτι ταῦτα ΛΕΓΩΜΕΘΑ νηπύτιοι ὥς,
> Ἑςαότες. . . . . ,

ὅπου πάλιν τὸ, Λεγώμεθα, δὲν σημαίνει ἁπλῶς τὸ, Λέγωμεν, ἀλλὰ τὸ « Λέγωμεν περὶ ἑαυτῶν ». Ὅταν ὁ Νέςωρ προβάλῃ εἰς τοὺς ςρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων νὰ βάλωσι κλήρους, διὰ νὰ ἴδωσι τίς ἀπ' αὐτοὺς πρέπει νὰ πολεμήσῃ μὲ τὸν Ἕκτορα, λέγει, « Εἰς ὅτινα πέσῃ ὁ κλῆρος, ἐκεῖνος μέλλει νὰ ΩΦΕ-» ΛΗΣΗ τοὺς Ἕλληνας, καὶ νὰ ΩΦΕΛΗΘΗ καὶ αὐτός », ἐπειδὴ τοιουτοτρόπως ἐλάμβανε τέλος ὁ βλαβερώτατος εἰς ὅλους πόλεμος. Εἰς ταύτην τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τὴν περίοδον, τὸ μὲν Ὠφελήσῃ εἶναι ἐνεργητικὸν, τὸ δὲ Ὠφεληθῇ εἶναι μέσον ῥῆμα, ἐπειδὴ σημαίνει ὄχι τὸ, Ὠφεληθῇ ἀπ' ἄλλον, ἀλλὰ τὸ, Ὠφελήσῃ αὐτὸς ἑαυτόν. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀπαραλλάκτως διαφορὰν ἐφύλαξε καὶ ὁ Ὅμηρος (2),

> Οὗτος γὰρ δὴ ΟΝΗΣΕΙ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς·
> Καὶ δ' αὐτὸς ὃν θυμὸν ΟΝΗΣΕΤΑΙ. . . ,

ὅςις ἠδύνατο καὶ ἁπλῶς νὰ εἴπῃ, Ὀνήσεται, χωρὶς τὸ, Ὃν θυμὸν, ἂν ἐσύμφερεν εἰς τὸν σκοπὸν, ἢ εἰς τὸ μέτρον του.

Ὁ Δημοσθένης (εἰς τὸν Πρὸς Λεπτίνην λόγον) λέγει περί τινων πολιτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ δῆμος ἐζήτει νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν χαρισθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἀτέλειαν (3), « Πολὺ γὰρ

---

(1) Ἰλιάδ. ν', 292.

(2) Αὐτ. η', 172.

(3) Τὴν κοινῶς λεγομένην Ἀσυνδοσίαν, καὶ χυδαιέςερον Ἀσυδοσίαν, καὶ ἔτι χυδαιέςερον (ὡς τὴν γράφουσι τὰ Λεξικά), Ἀσιδοσίαν· ὅθεν καὶ ὁ Ἀτελὴς, λέγεται ἀπὸ ἡμᾶς Ἀσύνδοτος, ἢ Ἀσύδοτος, ἤγουν ὅςις δὲν συνδίδει οὐδὲ συνεισφέρει μὲ τοὺς ἄλλους πολίτας εἰς τὸν δημόσιον θησαυρὸν τοὺς συνήθεις φόρους.

» μᾶλλον ἥρμοττε, τὰ δοθέντα ἐῶντας, τῶν ἀτυχημάτων ἈΦΑΙΡΕΪΝ, ἢ, τούτων μενόντων, τὰς δωρεὰς ἈΦΑΙ- » ΡΕΪΣΘΑΙ ». Ἤθελε σφάλλει μεγάλως ὅςις νομίσῃ, ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν μετεχειρίσθη τὸ Ἀφαιρεῖσθαι, πλὴν διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀηδῆ ἐπανάληψιν τῆς αὐτῆς διαθέσεως· καὶ ὅμως τί ἄλλο δύναται νὰ νομίσῃ, ἢ νὰ νοήσῃ, ὅςις ἔμαθεν ἀπὸ τὰς Γραμματικάς του ὅτι τὸ μέσον ῥῆμα σημαίνει ποτὲ πάθος, καὶ ποτὲ ἐνέργειαν, ἢ ἀνέγνωσεν εἰς τὸν Λάσκαριν (σελ. 159) ὅτι τὸ Ἀφαιροῦμαι εἶναι Ἀποθετικὸν, καὶ ὄχι Μέσον ῥῆμα. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης, ὅςις δὲν εἶχε χρείαν Γραμματικῆς, διὰ νὰ λαλῇ καὶ νὰ γράφῃ τὴν γλῶσσάν του, μετεχειρίσθη εἰς τὸ πρῶτον κῶλον τὸ ἐνεργητικὸν ῥῆμα, διότι, ὅταν ἀφαιρῇ τὶς δυςυχίαν ἀπ' ἄλλου, ἐνεργεῖ εἰς ἐκεῖνον· εἰς τὸ δεύτερον, τὸ μέσον, διότι ὅςις ἀφαιρεῖ δωρεὰν ἀπ' ἄλλου, ἐνεργεῖ ὄχι μόνον εἰς ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ εἰς ἑαυτὸν, ἐπειδὴ κερδαίνει αὐτὸς τὴν δωρεὰν, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος ςερεῖται. Ἀναλύεται λοιπὸν τὸ « Ἀφαιρεῖσθαι τὰς δωρεὰς » εἰς τὸ « Ἀφαιρεῖν ἀπ' » ἄλλου τὰς δωρεὰς ἑαυτῷ », ἤγουν « ἵνα αὐτὸς ἔχῃ ».

Καμμίαν φορὰν τὰ Μέσα παριςάνουσιν ἐνέργειαν γινομένην, ὄχι ἀμέσως ἀπὸ τὸ ὑποκείμενον τῆς προτάσεως, ἀλλὰ διὰ προςαγῆς ἢ παρακλήσεως αὐτοῦ, καὶ δι' ἰδίαν αὐτοῦ χρῆσιν ἢ ὠφέλειαν. Παραδείγματος χάριν, λέγει ὁ Ἀνακρέων (Μέλ. λ') περὶ τῆς Ἀφροδίτης, ἡ ὁποία ζητεῖ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν ἔρωτα ἀπὸ τὰ δεσμὰ,

Ζητεῖ λύτρα φέρουσα,
ΛΥΣΑΣΘΑΙ τὸν ἔρωτα.
Κἂν ΛΥΣΗ δέ τις αὐτὸν,
Οὐκ ἔξεισι, μενεῖ δέ.

Ἐνταῦθα φανερὰ τὸ Λύσῃ ἐνεργητικὸν ἀναφέρεται εἰς τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ὑποκείμενον, τὸ ὁποῖον ἐδέσμευσε τὸν ἔρωτα· τὸ Λύσα-

σθαι, μέσον, εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ἡ ὁποία παρακαλεῖ, καὶ δίδει λύτρα εἰς τὸν δεσμεύσαντα, ἢ ὁπωσδήποτε εἰς τὴν ἐξουσίαν του κρατοῦντα, διὰ νὰ λύσῃ τὸν υἱόν της (1). Εἰς ταύτην τὴν χρῆσιν τοῦ μέσου ἀνάγονται, τὸ Οἰκοδομοῦμαι, τὸ Δανείζομαι, τὸ Διδάσκομαι, καὶ ἄλλα πολλά. Οἰκοδομῶ οἰκίαν, λέγει ὁ οἰκοδόμος, ὅταν κτίζῃ οἰκίαν, λαμβάνων παρ' ἄλλου τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας· Οἰκοδομοῦμαι οἰκίαν, ὅςις πληρόνει τὸν οἰκοδόμον διὰ τὴν κτιζομένην οἰκίαν, τὴν ὁποίαν μέλλει νὰ κατοικήσῃ αὐτός. Δανείζομαι θέλει νὰ εἴπῃ, Ποιῶ τινὰ δανείζειν μοι, ἡ ὁποία μεσότης σώζεται καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν. Διδάσκομαι τὸν υἱὸν, σημαίνει, Διδάσκω τὸν υἱὸν δι' ἑτέρου, ἤγουν ἐπιμελοῦμαι νὰ διδαχθῇ ὁ υἱός μου ἀπὸ διδάσκαλον· Διδάσκομαι, χωρὶς πτῶσιν, σημαίνει, Διδάσκω ἐμαυτὸν δι' ἑτέρου, ἤγουν ἐπιμελοῦμαι νὰ διδαχθῶ ἀπὸ διδάσκαλον· ἀλλὰ δύναται ὅμως νὰ σημάνῃ καὶ ἁπλούςερον τὸ, Διδάσκω αὐτὸς ἐμαυτόν. Τόσον εἶναι πολυποίκιλος εἰς τοὺς παλαιοὺς ἡ χρῆσις τῶν Μέσων ῥημάτων. Τοῦτο μὴ νοήσαντες ἀπὸ τοὺς σχολιαςὰς τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς εἰς τούτους τοὺς ςίχους (Ἀντιγόν. 355),

---

(1) Λέγει ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. ά, 13) περὶ τοῦ ἱερέως Χρύσου, ὅτι ὑπῆγεν εἰς τοὺς Ἕλληνας « Λυσόμενος θύγατρα » διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν αἰχμάλωτον θυγατέρα του· καὶ ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων (Αὐτ. 29) τὸν ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ἤθελε νὰ τὴν ἐπιςρέψῃ εἰς αὐτὸν, « Τὴν δ' ἐγὼ οὐ » λύσω ». Ὁ Εὐςάθιος (σελ. 18) λέγει εἰς τοῦτο, ὅτι τὸ « Λύεσθαι καὶ » τὸ λύτρον κυρίως ἐπὶ ἐξωνήσεως αἰχμαλώτου », ἀλλὰ τὸ λέγει εἰς τρόπον, ὥςε νομίζει τὸ Λυσόμενος, παθητικὸν, καὶ σχεδὸν ἀδιάφορον τὴν χρῆσιν αὐτοῦ ἢ τοῦ ἐνεργητικοῦ· ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀδιάφορος, ἀλλ' ἤθελε σολοικίσειν ὁ Ὅμηρος, ἂν ἔλεγε περὶ τοῦ Χρύσου, « Λύσων » θύγατρα » καὶ περὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος, « Τὴν δ' ἐγὼ οὐ λύ» σομαι ».

Καὶ φθέγμα, καὶ ἠνεμόεν
Φώνημα (1), καὶ ἀςυνόμους
Ἀρχὰς ἐδιδάξατο,

μετεχειρίσθη τὸ Ἐδιδάξατο ἐνεργητικῶς ἀντὶ τοῦ Ἐδίδαξεν, ἐναντίον τῆς λογογραφικῆς χρήσεως καὶ συνηθείας· ἔπειτα τὸ ἐξηγοῦσι (καὶ τὸ ἐξηγοῦσιν ὀρθῶς) διὰ τοῦ Ἐφεῦρεν. Ἀλλ' ἤρκει νὰ παρατηρήσωσιν, ὅτι ὅσα τὶς ἐφευρίσκῃ, δὲν τὰ διδάσκεται ἀπ' ἄλλον, διὰ νὰ καταλάβωσιν ὅτι τὸ Ἐδιδάξατο τοῦ Σοφοκλέους εἶναι ἀληθὲς μέσον ῥῆμα, ἤγουν σημαίνει τὸ Αὐτὸς ἑαυτὸν ἐδίδαξε, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ Ἐφεῦρεν. Παρατρέχω πολλοτάτας ἄλλας παρατηρήσεις περὶ τῶν μέσων ῥημάτων, ἀρκούμενος εἰς τὰ προσημειωθέντα ὀλίγα παραδείγματα, τὰ ὁποῖα εὐκόλως δὲν θέλει τὶς εὑρεῖν ἀλλαχοῦ, ἐκεῖνα μάλιςα, εἰς ὅσα καὶ τὸ ἐνεργητικὸν καὶ τὸ μέσον εὑρισκόμενα εἰς τὴν αὐτὴν ῥῆσιν ἢ περίοδον, ἐξηγοῦσι σαφέςερον τὴν φύσιν τοῦ Μέσου ῥήματος. Μεταβαίνω εἰς τὰς Ἀντωνυμίας.

Ἡ τεχνολογία τῆς Ἀντωνυμίας ὅτι ἔχει χρείαν διορθώσεως, φανερὸν ἔγινε καὶ ἀπὸ τὰ προειρημένα περὶ τοῦ ἀναφορικοῦ Ὅς, τὸ ὁποῖον κακῶς ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτὰς, διὰ νὰ προσκολληθῇ εἰς τὸ Ἄρθρον. Ἀλλὰ δὲν ἐξετοπίσθη μόνον αὐτὸ ἀπὸ τὰς Ἀντωνυμίας. Ὅλα τὰ πευςικὰ, ἀναφορικὰ, καὶ ἄλλα τοιαῦτα μόρια, ὁποῖα εἶναι τὸ Τίς, Ποῖος, Πόσος, Πότερος, Τοῖος, Τόσος, Ἕτερος, Ἑκάτερος, Ἕκαςος, Ἄμφω, Οἷος, Ὅσος, Ὁπότερος, κ. τ. λ. τόσον εἶναι ἀλλότρια ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ ὀνόματος (τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ σημαίνῃ παρὰ πρώτην ἢ δευτέραν οὐσίαν), ὥςε, ἐὰν ἀληθῶς δὲν ἦναι Ἀντωνυμίαι,

(1) Ἐξ ἑτέρ. διορθ. ἀντὶ τοῦ, Φρόνημα, ὡς καὶ τὸ ἀκόλουθον, Ἀρχὰς, ἀντὶ τοῦ, Ὀργάς.

εὐλογώτερον ἦτον, ἢ νὰ προςεθῶσιν εἰς αὐτὰς ὡς παράρτημα, ἢ νὰ καταχωρισθῶσιν εἰς ἐξαίρετον ἔννατον μέρος λόγου, παρὰ νὰ συγχυθῶσιν ἀκρίτως μὲ τὰ ὀνόματα, μὲ τὰ ὁποῖα, καθὼς αἱ μετοχαὶ καὶ αἱ ἀντωνυμίαι, ἄλλο κοινὸν δὲν ἔχουσι παρὰ τὴν κλίσιν. Τοιοῦτον ἀκόμη εἶναι τὸ, Ἄλλος, καὶ τοιαῦτα ἴσως εἶναι τὰ λεγόμενα Ἀριθμητικὰ ὀνόματα· ἀλλὰ περὶ τούτων εἶναι χρεία σκέψεως ὡριμωτέρας.

Ἐσφαλμένη εἶναι καὶ ἡ τεχνολογία τῆς Προθέσεως. Μετετόπισαν ἀπ' αὐτὴν εἰς τὸ Ἐπίῤῥημα πολλὰς λέξεις, ἴσως διότι λαμβάνονται καμμίαν φορὰν ἐπιῤῥηματικῶς· ἴσως δὲ καὶ διὰ τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν εἰς ἄλλας προθέσεις. Τοιαῦται εἶναι αἱ Ἄνευ, Πλὴν, Ἄτερ, Πάρεξ, Χωρὶς, Δίχα, κ. τ. λ. Ἐὰν ὁ ἐκτοπισμὸς ἔγινε διὰ τὴν πρώτην αἰτίαν, ἔπρεπε νὰ ἐκτοπισθῶσι καὶ ἄλλαι πολλαὶ προθέσεις. Ἀρκεῖ νὰ φέρω εἰς παράδειγμα τὴν Περὶ, τὴν ὁποίαν ὁ Ὅμηρος μεταχειρίζεται πολλάκις ἀντὶ τοῦ Ἐπιῤῥήματος Πέριξ (Ἰλιάδ. τ', 362),

. . . . Γέλασσε δὲ πᾶσα πέρι χθών·

καθὼς ἐξ ἐναντίας ὁ Ἡρόδοτος (1) τὸ Πέριξ, ἀντὶ τῆς Περί· ἄλλοτε πάλιν ἀντὶ τοῦ Περισσῶς (Ἰλιάδ. ν', 727),

Οὕνεκά τοι πέρι δῶκε θεὸς πολεμήϊα ἔργα.

Ἐὰν τὰς ἐξετόπισαν, διότι πολλαὶ ἀπ' αὐτὰς σημαίνουσιν ἔννοιαν παντάπασιν ἐναντίαν εἰς ἄλλας προθέσεις, καθὼς εἶναι τὸ νομιζόμενον ἐπίῤῥημα Ἄνευ πρὸς τὴν Σὺν, ἢ τὴν Μετὰ πρόθεσιν, ; διὰ τί δὲν κατεχώρισαν ὡσαύτως εἰς διάφορα μέρη τοῦ λόγου τὴν Εἰς καὶ τὴν Ἐξ, τὴν Ἀνὰ καὶ τὴν Κατὰ, τὴν Ἐπὶ καὶ τὴν Ὑπὸ, ἐπειδὴ καὶ αὐταὶ σημαίνουσι τὸ ἐναντίον ἢ

(1) Ἰδ. σημ. Οὐαλκενήρου εἰς τὸν Ἡρόδοτον, Δ, ιϛ'.

μία τῆς ἄλλης; Ὅτι ἡ ἀντίθεσις τῆς σημασίας δὲν ἀρκεῖ εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν μερῶν τοῦ λόγου, ἱκανὸν εἶναι ἓν μόνον παράδειγμα νὰ τὸ δείξῃ. Λέγει ὁ Ἰσοκράτης (πρὸς Δημόνικ.) « Ῥώμη δὲ, ΜΕΤΑ μὲν φρονήσεως ὠφέλησεν· ἌΝΕΥ δὲ « ταύτης πλείω τοὺς ἔχοντας ἔβλαψε ». Μεγάλης κρίσεως χρείαν δὲν ἔχει νὰ καταλάβῃ τὶς, ὅτι ν' ἀποσπάσῃ, διὰ μόνην τὴν ἀντίθεσιν, τὸ Ἄνευ ἀπ' ἐκεῖνο τοῦ λόγου τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει τὸ Μετὰ, εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ Ἔβλαψε δὲν εἶναι ῥῆμα, διότι σημαίνει ὅλον τὸ ἐναντίον τοῦ Ὠφέλησεν.

Ἡ παρὰ τὰς ἄλλας ὅμως πλέον συγκεχυμένη τεχνολογία εἶναι ἡ τεχνολογία τοῦ Ἐπιῤῥήματος. Αὐτὸ περιέχει ὄχι μόνον Προθέσεις, ὡς εἴδομεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα διάφορα μέρη τοῦ λόγου, καὶ (τίς ἤθελε τὸ πιστεύσειν;) λόγους ὁλοκλήρους, ἤγουν προτάσεις συγκειμένας ἐξ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου. Εἶναι ἄραγε αὕτη ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ Στωϊκοὶ ὠνόμασαν τὸ Ἐπίῤῥημα Πανδέκτην; Δὲν ἤρκει τοῦτο· ἀλλὰ καὶ ἡ διαίρεσις αὐτοῦ εἰς εἴδη ἔγινε τόσον ἀτέχνως, ὥστε ἡνώθησαν εἰς ἓν εἶδος ἐπιῤῥήματα διαφόρου εἴδους, καὶ διῃρέθησαν εἰς διάφορα, πολλὰ ταυτοειδῆ ἐπιῤῥήματα. Εἰς ὀλίγα λόγια, ὁ Πανδέκτης οὗτος εἶναι ἀληθινὴ Κόπρος τοῦ Αὐγείου, τὴν ὁποίαν νὰ καθαρίσῃ δὲν ἐξαρκεῖ ἑνὸς μόνου Ἡρακλέους δύναμις.

Συγκαταριθμοῦσι κοινῶς μὲ τὰ ἐπιῤῥήματα τὰ ὀνομαζόμενα Ἐκπλήξεως, Θαυμασμοῦ, Θειασμοῦ, ἢ Σχετλιασμοῦ, ἐπιῤῥήματα. Ὅτι ταῦτα εἶναι ἀλλότρια τῆς φύσεως τοῦ Ἐπιῤῥήματος, τὸ δεικνύει ἡ ἀσυνταξία των. Τὸ ἐπίῤῥημα φυσικὰ συντάσσεται μὲ Ῥῆμα, ἢ Μετοχὴν, Γράφει καλῶς, ἢ Γράφων καλῶς. Μὲ τὰς δύο ταύτας φράσεις δὲν ἔχει οὐδεμίαν ὁμοιότητα τὸ Φεῦ τοῦ μεγέθους! διότι οὔτε ῥῆμα ἔχει, καθὼς

ἐκεῖναι, καὶ ἡ γενικὴ δὲν συμπλέκεται ἀμέσως μὲ τὸ Φεῦ, ὡς τὸ ἐφαντάσθη ὁ Θεόδωρος, ἀλλ' ἀναφέρεται ἐλλειπτικῶς εἰς ἔξωθεν νοουμένην πρόθεσιν, τὴν Ἕνεκα. Τὰ τοιαῦτα λοιπὸν μόρια ἔπρεπε νὰ καταταχθῶσιν εἰς μέρος λόγου χωριςὸν, ὀνομαζόμενον Ἐπιφώνημα, ἢ Ἐπίφθεγμα, καθὼς εὑρίσκεται καὶ εἰς τοὺς Λατίνους, οἱ ὁποῖοι τὸ ὠνόμασαν Παρέμβλημα (Interjectio). Εἰς τὰ Ἐπιφωνήματα ἀνήκει καὶ τὸ Κλητικὸν Ὦ. Τοῦτο ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν ἐπιῤῥηματικὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐπενοήθη εἰς διάκρισιν τῆς Κλητικῆς ἀπὸ τὴν ὀνομαςικὴν, εὔκολα θέλει τὸ καταλάβειν ὅςις παρατηρήσῃ, ὅτι εἰς ἐκείνας μόνας τὰς κλητικὰς εἶναι ἀναγκαῖον, ὅσαι εἶναι ὅμοιαι τῶν ὀνομαςικῶν· εἰς τὰς ἀνομοιοσχήμους, ἢ δὲν τὸ μεταχειρίζονται παντάπασιν, ἢ τὸ μεταχειρίζονται πλεοναστικῶς, ἐπειδὴ τὸ, Ἀλέξανδρε, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, Ὦ Ἀλέξανδρος, καὶ ἀναλύεται εἰς αὐτό.

Ἔπλασαν οἱ Γραμματικοὶ ἐπιῤῥήματα Διασαφήσεως, ἔπειτα πάλιν ἄλλα Ἐξηγήσεως, ὡς νὰ ἦτον ἀπὸ τὴν Ἐξήγησιν ἡ Διασάφησις πρᾶγμα διάφορον. Συγκατηρίθμησαν μὲ τὰ ἐπιῤῥήματα μόρια, τὰ ὁποῖα εἶναι σύνδεσμοι. Τὸ χειρότερον, συγκατηρίθμησαν, καθὼς εἶπα, λογικὰς προτάσεις, ἤγουν λόγους ἀπηρτισμένους, ὁποῖα εἶναι τὸ Τουτέςι (Τοῦτό ἐστι), Δηλαδὴ (Δῆλα δὴ ἐςὶ τὰ λεγόμενα), Δηλονότι (Δῆλόν ἐστιν ὅτι). Παράδοξον ὅτι δὲν ἐπενόησαν καὶ Ἐπίῤῥημα, Εὐοιδότι, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο εὑρίσκεται σχεδὸν τόσον συχνὰ, ὅσον τἄλλα, εἰς τὸ μέσον τῶν περιόδων ἀπολύτως καὶ ἐπιῤῥηματικῶς εἰς τὸ φαινόμενον (1). Διότι ; κατὰ τί ἄλλο διαφέρει ἡ φράσις αὕτη

(1) Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι εἶναι περιςάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ αὐτὸς ὅρος, ἡ αὐτὴ λέξις, ἀνήκει εἰς διάφορα μέρη λόγου κατὰ τὸν διάφορον τρόπον τοῦ νοεῖσθαι, ἢ τοῦ προφέρεσθαι, ὁπόταν μάλιςα, ἀπὸ κακῶς ἀρχίσα-

« Ταῦθ' οὕτως ἔχειν συνομολογήσεις μοι εὖ οἶδ' ὅτι » ἀπὸ ταύτην « Ταῦθ' οὕτως ἔχειν συνομολογήσεις μοι δηλονότι » παρὰ κατὰ τὴν διάφορον γραφήν; Τῆς πρώτης ἡ γραμματική, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἡ φυσικὴ τάξις εἶναι, « Εὖ οἶδα, ὅτι συνομο-» λογήσεις μοι ταῦθ' οὕτως ἔχειν »· τῆς δευτέρας, Δῆλόν » ἐςιν, ὅτι συνομολογήσεις μοι ταῦθ' οὕτως ἔχειν ».

Τοιοῦτον εἶναι τὸ Ἐνίοτε, χρονικὸν ἐπίῤῥημα καὶ διὰ τὴν κατάληξιν, καὶ διὰ τὴν σημασίαν του, ἀλλ' ὅμως σύνθετον καὶ αὐτὸ ἀπὸ δύο μέρη λόγου, τὸ Ἔνι ῥῆμα, καὶ τὸ Ὅτε ἐπίῤῥημα (καθὼς τὸ ἀντωνυμικὸν, Ἔνιοι, σύγκειται ἀπὸ τὸ αὐτὸ, Ἔνι, καὶ τὴν ἀντωνυμίαν, Οἵ). Εἰς τοὺς παλαιοὺς τὸ, Ἔνι, ἐσήμαινε τὸ τρίτον ἑνικὸν καὶ πληθυντικὸν ἀδιαφόρως πρόσωπον τοῦ ὑπαρκτικοῦ ῥήματος, ἤγουν τὸ Ἐςὶ καὶ τὸ Εἰσὶν, ἢ, καθὼς λέγει ὁ Εὐςάθιος (1), τὸ Ἔνεςι καὶ Ἔνεισιν. Οἱ λογογράφοι δὲν τὸ μετεχειρίσθησαν (ὅσον ἐνθυμοῦμαι) παρὰ μόνην εἰς ταύτην τὴν φράσιν, « Ὡς ἔνι μάλιςα ». Εἶναι λοιπὸν τὸ, Ἔνιοι, Ἔνι οἵ, ἤγουν, Εἰσὶν οἵ· τὸ Ἐνίων, Ἔνι ὧν, ἤγουν, Ἔςιν ὧν· τὸ Ἐνίοις, Ἔνι οἷς, ἤγουν, Ἔςιν οἷς· τὸ Ἐνίους, Ἔνι οὓς, ἤγουν, Ἔςιν οὓς· καθὼς τὸ Ἐνίοτε, Ἔνι ὅτε, ἤγουν, Ἔςιν ὅτε, ἢ, Ἔσθ' ὅτε. Τοῦτο, ἂν τὸ γράψῃς (καὶ τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ τὸ γράψῃς) Ἔσθότε, ἔγινεν

σαν συνήθειαν, ἀλλ' ὅμως πεπαλαιωμένην τόσον, ὥςε εἶναι ἀδύνατος ἡ θεραπεία της, ἠλλάχθη καὶ ἡ γραφὴ καὶ ὁ τόνος τῆς λέξεως, ὁποῖα εἶναι τὰ προειρημένα παραδείγματα, ὁποῖον εἶναι τὸ Ἰδοὺ, δεικτικὸν ἐπίῤῥημα, ἀπὸ τὸ μέσον προςακτικὸν ῥῆμα Ἰδοῦ, τὸ Ἐκποδὼν, ἀπὸ τὸ Ἐκ ποδῶν, καὶ ἄλλα πάμπολλα. Ἀλλ' ἐὰν ἦναι ἀδύνατον νὰ ἐξωσθῶσι τὰ τοιαῦτα ἀπὸ τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ τυραννικὴ συνήθεια τὰ ἔβαλε, δὲν ἔπρεπε κἂν οἱ Γραμματικοὶ νὰ ἀφιερώσωσιν εἰς τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν μικρὸν μέρος τοῦ πολλοῦ χρόνου, τὸν ὁποῖον δαπανῶσι ματαίως εἰς τὰ ἄχρηςα καὶ ἀνωφελῆ;

(1) Εἰς τὸ Ἰλιάδ. ά, 174.

ἐπίῤῥημα· καὶ ὅμως κἀνεῖς δὲν τὸ συγκατηρίθμησε μὲ τὰ ἐπιῤῥήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔβαλαν ὅλοι ὁμοφώνως τὸ συγγενέςατον αὐτοῦ καὶ συνώνυμον, Ἐνίοτε. Οἱ παλαιοὶ Γραμματικοὶ οὐδ' ὑπωπτεύθησαν κἂν ὅτι τὸ Ἐνίοτε, καθὼς καὶ τὸ Ἔνιοι, εἶναι δύο μέρη λόγου. Ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἀλλογενεῖς Ἑλληνιςὰς, πλανηθέντες ἀπὸ τὴν ἀναλογίαν τῆς Γερμανικῆς γλώσσης καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῆς, ἐνόμισαν τινὲς, ὅτι τὸ Ἔνιοι, παράγεται ἀπὸ τὸ, Ἓν, καθὼς τὸ Γερμανικὸν Einige (Βελγιςὶ Eenigen) ἀπὸ τὸ Ein (Βελγ. Een.)· ἀλλ' ὅμως, ἐὰν τοῦτο ἦναι ἀληθὲς, δὲν ἐξεύρω πλέον διὰ ποίαν αἰτίαν ἠλλάχθη ὁ πνευματισμὸς τοῦ, Ἔνιοι.

Τὸ γελοιότατον εἶδος ἢ γένος τῶν ἐπιῤῥημάτων εἶναι τὰ Θετικὰ λεγόμενα Ἐπιῤῥήματα, Ἀναγνωςέον, Γραπτέον, κ. τ. λ. Ὅτι εἶναι ὀνόματα ῥηματικὰ τριγενῆ, τὸ δηλοῦσιν αἱ φράσεις αὗται, « Ἀναγνωςέος ὁ Ἰσοκράτης, Ἀναγνωςέα ἡ » πρὸς Φίλιππον Ἰσοκράτους ἐπιςολὴ, Ἀναγνωςέον τὸ τῆς » Ἑλένης ἐγκώμιον Ἰσοκράτους, Ἀναγνωςέοι οἱ σύμπαντες » λόγοι Ἰσοκράτους », εἰς τὰς ὁποίας κἀνεῖς ἀπὸ τοὺς Γραμματικοὺς δὲν ἐτόλμησε ποτὲ νὰ τὰ ὀνομάσῃ Ἐπιῤῥήματα. Ἀλλὰ ταῦτα τὰ εἰς εος ῥηματικὰ ἔχουσιν ἐξαίρετον τοῦτο, ὅτι παριςάνουσιν ἔννοιαν συμπεπλεγμένην, ἥτις ἀναλύεται εἰς τὸ, Ἄξιός ἐςι, καὶ τὸ σύςοιχον ἀπαρέμφατον παθητικόν. Ἀναγνωςέος, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, Ἄξιός ἐςιν ἀναγνωσθῆναι. Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸ οὐδέτερον, διὰ τὴν γνωςὴν ἀδιαφορίαν τῆς ὀνομαςικῆς καὶ αἰτιατικῆς πτώσεως, ἡ ἀνάλυσις δύναται νὰ γένῃ ἀδιαφόρως, εἰς τὸ Ἄξιόν ἐςιν ἀναγνωσθῆναι τὸ ἐγκώμιον, καὶ τὸ Ἄξιόν ἐςιν (ἢ Δεῖ, ἢ Χρὴ,) ἀναγνῶναι τὸ ἐγκώμιον, οἱ Ἀττικοὶ (1) μετέφεραν τὴν χρῆσιν τοῦ οὐδετέρου ἑνικοῦ,

(1) Διὰ τοῦτο, ὡς φαίνεται, ὠνόμασε τὸ Θετικὸν ἐπίῤῥημα, Ἀττικὸν ἐπίῤῥημα ὁ Πρισκιανὸς (Βιβλ. ΙΗ, σελ. 727).

παρὰ τοὺς κανόνας τῆς φυσικῆς συντάξεως, καὶ εἰς τὰ ἄλλα γένη καὶ ἀριθμοὺς, λέγοντες, Ἀναγνωςέον τὸν Πανυγηρικὸν, Ἀναγνωςέον τὴν ἐπιςολὴν, Ἀναγνωςέον τοὺς λόγους Ἰσοκράτους· καὶ (τὸ παραδοξότερον) ἐσχημάτισαν ἀπὸ ῥήματα οὐδέτερα, ἢ ὡς οὐδέτερα, ἄλλα τοιαῦτα Θετικὰ, τῶν ὁποίων ἡ ἐπάνοδος εἰς ὄνομα φαίνεται ἀδύνατος. Παραδείγματος χάριν, εἰς ταύτην τὴν ῥῆσιν, « Οὐ πλουτητέον ἐξ ἀδίκων » τὸ Πλουτητέον σημαίνει μόνον, Ἄξιόν ἐςιν (ἢ Δεῖ) πλουτεῖν, ἀλλ' ὄχι καὶ, Ἄξιόν ἐςι πλουτεῖσθαι, ὡς τὸ ἀπῄτει ἡ φύσις τοῦ ῥηματικοῦ εἰς εος, ἐὰν ἦτον εἰς χρῆσιν τὸ παθητικὸν Πλουτοῦμαι. Τοῦτο ἐτάραξε τοὺς Γραμματικούς· καὶ μὴν ἔχοντες πλέον πῶς νὰ ὀνομάσωσι τὰς τοιαύτας Ἀττικὰς ἀκαταλληλίας τὰς ἐνθρόνισαν εἰς τὰ Ἐπιῤῥήματα. Εὖγέ τους, ὅτι δὲν τὰς ὠνόμασαν Ἄρθρα, Προθέσεις, ἢ Συνδέσμους! ἐπειδὴ ὅλα ταῦτα ἦσαν ἀδιάφορα, ἐὰν ἦναι ἀδιάφορον τὸ νὰ ὀνομάζῃ τὶς ὅ,τι θέλει ὅτινος δὲν γνωρίζει τὸ ἀληθὲς ὄνομα. Εἶναι ἀπορίας ἄξιον νὰ μὴ παρατηρήσωσιν, ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀκατάλληλον σύνταξιν οἱ Ἀττικοὶ ἐφύλαξαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, πλέον παρὰ τὸν ἑνικὸν μετεχειρίσθησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν καὶ τῶν ἐσχηματισμένων ἀπὸ οὐδέτερα, καὶ τῶν ἐσχηματισμένων ἀπὸ παθητικὰ ῥήματα ῥηματικῶν, λέγοντες, « Ἀναγνωςέα τὴν ἐπιςολὴν » καὶ « Οὐ πλου» τητέα ἐξ ἀδίκων ». Τοιοῦτον εἶναι τὸ τοῦ Θουκυδίδου (Α, πϛ')· « Οὓς οὐ ΠΑΡΑΔΟΤΕΑ τοῖς Ἀθηναίοις ἐςὶν, οὐδὲ » δίκαις καὶ λόγοις ΔΙΑΚΡΙΤΕΑ..... ἀλλὰ ΤΙΜΩΡΗΤΕΑ » ἐν τάχει, κ. τ. λ. » καὶ τοῦ Ἀριςοφάνους (Βατρ. 1180),

. . . . ἈΛΛ' ἈΚΟΥΣΤΕΑ
Τῶν σῶν προλόγων. . . . . .

Ἐὰν ἦναι καὶ ταῦτα Θετικὰ Ἐπιῤῥήματα, τὸ Ἐπίῤῥημα λοιπὸν

δὲν εἶναι μέρος λόγου ἄκλιτον. Περὶ τούτων καὶ τῶν τοιούτων δὲν λέγει τίποτε ὁ βραχυλόγος Θεόδωρος· πιθανὸν ὅτι οὐδὲ οἱ σχολιαςαὶ αὐτοῦ, ἂν καὶ μακρολόγοι, δὲν τὰ ἔκριναν ἄξια παρατηρήσεως.

Συνεχύθησαν πολλαὶ πτώσεις ὀνομάτων μὲ τὰ ἐπιῤῥήματα διὰ τοῦτο, ὅτι εἰς τὴν χρῆσιν εὑρίσκονται πάντοτε σχεδὸν ἐλλειπτικαὶ προθέσεως, καὶ διότι πολλῶν ἀπ' αὐτὰς δὲν σώζεται πλέον ἡ ὀνομαςική. Κανεῖς βέβαια δὲν ἀμφιβάλλει, οὐδ' ἀπ' ἐκείνους, ὅσοι ἀγαποῦν τὴν ἀφιλόσοφον Γραμματικὴν, ὅτι τὸ Μικροῦ, Ὀλίγου (ἤγουν, Παρὰ μικρὸν, Παρ' ὀλίγον), κ. τ. λ. εἶναι γενικαὶ ἐλλειπτικαί· κανεῖς ὅτι τὸ Οὗ, τοπικὸν ἐπίῤῥημα, εἶναι γενικὴ τοῦ Ὅς, οὐδὲ ὅτι ἡ γνησία σημασία καὶ ἀνάλυσις αὐτοῦ καταντᾷ εἰς τὸ, Ἐφ' οὗ τόπου. Ἀλλὰ καὶ τὸ Ὁμοῦ τοιοῦτον εἶναι, ἤγουν, Ἐπὶ τοῦ ὁμοῦ τόπου, ἐπειδὴ ἡ ὀνομαςικὴ Ὁμὸς ἀντὶ τοῦ, Ὁ αὐτὸς, σώζεται εἰς τὸν Ὅμηρον (Ἰλιάδ. δ', 437),

Οὐ γὰρ πάντων ἦεν ὁμὸς θρόος, οὐδ' ἴα γῆρυς.

Ἱκανὰ εἶναι ταῦτα νὰ βάλωσιν εἰς ὑποψίαν, ὅτι καὶ τὸ Ἀλλαχοῦ, Ἑνιαχοῦ, Πανταχοῦ, Ποῦ, κ. τ. λ. εἶναι πτώσεις γενικαὶ, τῶν ὁποίων αἱ ὀνομαςικαὶ, Ἀλλαχὸς, Ἑνιαχὸς, Πανταχὸς, Πὸς, δὲν εὑρίσκονται ποῦποτε, διότι ἀπὸ τὰ συγγράμματα τῶν παλαιῶν, δὲν σώζεται παρὰ πολλὰ μικρὸν τὶ μέρος. Ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, γίνεται πιθανὸν πρῶτον ἀπὸ τὰς θηλυκὰς δοτικὰς τῶν τριῶν πρώτων, Ἀλλαχῆ, Ἑνιαχῆ, Πανταχῆ, καὶ ἀπὸ τὴν ἀρσενικὴν καὶ θηλυκὴν δοτικὴν τοῦ τελευταίου, Πῳ, καὶ Πῇ· δεύτερον ἀπὸ τὴν ἀναλογίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐσχηματίσθη τὸ Ποῖος ἀπὸ τὸ Πὸς, καθὼς τὸ Ὁμοίως ἀπὸ τὸ Ὁμός· καὶ τρίτον ἀπὸ τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ Ἀλλοῦ καὶ τὸ Παντοῦ, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι συγκοπαὶ, ὡς ἤθελεν ἴσως

νομίσειν τίς, ἀλλὰ γενικαὶ ὀνομαςικῶν, τῆς σωζομένης Ἄλλος, ὅθεν ἐγεννήθη τὸ Ἀλλοῖος, καὶ τῆς ἀχρήςου Παντὸς (1), ὅθεν ἔγινε τὸ Παντοῖος. Ἡ διαφορὰ τοῦ τόνου δὲν πρέπει νὰ φέρῃ διςαγμὸν, ἐπειδὴ καὶ τὴν θηλυκὴν δοτικὴν τὴν ἐπιῤῥηματικὴν Πάντῃ οἱ Δωριεῖς τὴν ἐπρόφεραν Παντᾷ. Ἀπὸ τὸ Πλείων, ἢ Πλέων, ἄλλα σχεδὸν ἐπιῤῥήματα δὲν σώζονται (τοὐλάχιςον εἰς τὰ Λεξικὰ) παρὰ τὸ Πλεονάκις καὶ τὸ Πλεοναχῶς· ἡ ἀναλογία ὅμως μᾶς διδάσκει, ὅτι, ὡς ἔλεγον, Ἑνιαχοῦ, καὶ Πολλαχοῦ, οὕτως ἔλεγον καὶ Πλεοναχοῦ. Τοῦτο τὸ Πλεοναχοῦ ὅτι εἶναι γενικὴ, τίς ἤθελε τολμήσειν νὰ εἴπῃ, ἐὰν δὲν ἐσώζοντο εἰς τοῦ Ἐπικούρου τὰς ἐπιςολὰς αἱ φράσεις, «Πλεοναχὴν αἰτίαν» καὶ «Πλεοναχὸν τρόπον», φράσεις, ἴσως ὄχι τῆς δοκίμου χρήσεως, ἀλλ' ὅμως ἀρεςαὶ εἰς τὸν Ἕλληνα καὶ Ἀθηναῖον Ἐπίκουρον (2).

Ἂν δὲν ἦναι ἱκανὰ τὰ προλεγμένα περὶ τῆς Γενικῆς πτώσεως, νὰ δείξωσιν ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἐπιῤῥηματικὴν κατάχρησιν τῆς δοτικῆς, ὁποῖα ἦσαν τὸ Πῇ, Πάντῃ κ. τ. λ., εὔκολον εἶναι νὰ φέρῃ τίς ἄλλα παραδείγματα μυρία. Διὰ νὰ ἀρχίσω ἀπὸ τὰ πλέον φανερὰ καὶ ἀναντίῤῥητα, ; τίς δὲν ἐξεύρει ὅτι τὸ Ἰδίᾳ, Κομιδῇ, Κύκλῳ, Σχολῇ κ. τ. λ. εἶναι καθαραὶ δοτικαὶ ἐλλειπτικαὶ προθέσεως ὅλαι, καί τινες ἐξ αὐτῶν προθέσεως καὶ οὐσιαςικοῦ ὀνόματος (3); Ἀλλὰ καὶ τὸ Ὁμᾶ τοῦ Ἡσυχίου ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ δοτικὴ Δωρικὴ τοῦ θηλυκοῦ ὀνόματος Ὁμὴ, ἐπειδὴ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ συνώνυμον Ὁμοῦ εἶναι

(1) Τῆς τοιαύτης μετασχηματίσεως τῶν γενικῶν εἰς ὀνομαςικὰς παραδείγματα εἶναι, Ὁ κόρακος, Ὁ φύλακος, Ὁ μάρτυρος, καὶ ἄλλα πολλά.

(2) Διογ. Λαέρτ. ἐν Ἐπικούρ. βίῳ.

(3) Τοῦ Ἰδίᾳ τὸ ἐντελὲς εἶναι, Ἐν ἰδίᾳ χώρᾳ.

γενική τοῦ ἀρσενικοῦ Ὁμός. Εἰς τὸν Ὅμηρον εὑρίσκεται ἀρσενικὸν οὐσιαστικὸν ὁ Ὅμαδος, ἤγουν ἡ Συνάθροισις, καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ θηλυκὸν ἡ Ὁμὰς, τῆς Ὁμάδος, ὅθεν τὸ, Καθ' ὁμάδα, τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, ἤγουν Ὁμοῦ, τὸ Ὁμάδιον ἢ Ὁμάδι, τῶν κατοίκων τῆς Κρήτης, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη τὸ Μαζὶ τῶν λοιπῶν Γραικῶν, ὡς γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸ ῥῆμα Ὁμαδεύω, τὸ ὁποῖον ἡ κοινὴ συνήθεια ἔτρεψεν εἰς τὸ Μαζεύω (1).

Ἐὰν ἦναι ὄνομα τὸ Ὁμᾶ, διὰ τί δὲν ἤθελαν εἶσθαι τοιαῦτα καὶ τὸ Ἅμα, τὸ Ἠρέμα, τὸ Ἡσυχῆ, τὸ Κρυφῆ, τὸ Λάθρῃ, τὸ Πέρα. κ. τ. λ.; Τοῦ πρώτου ὁ ὀνομαστικὸς τύπος, Ἀμὸς, μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ Ἡμέτερος. Τοῦ δευτέρου σώζεται τὸ Ἥρεμος, τοῦ ὁποίου τὸ θηλυκὸν ἔπρεπε νὰ ἦναι Ἠρέμη, καὶ Δωρικῶς Ἠρέμα, κατὰ τὸ Ἔρημος, Ἐρήμη καὶ Ἐρήμα. Τοῦ τρίτου τὸ ἐπιθετικὸν Ἥσυχος εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς παλαιοὺς καὶ εἰς τοὺς νέους Ἕλληνας. Τοῦ Κρυφῆ τὸ ἐπιθετικὸν Κρυφὸς, Κρυφὴ, Κρυφὸν, σώζεται εἰς τοὺς νέους. Τὸ Λάθρος ἐπίθετον εὑρίσκεται εἰς τὸν Ἡσύχιον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὸ θηλυκὸν ἐγεννήθη ἡ ἐπιῤῥηματικὴ δοτικὴ Λάθρῃ. Τὸ οὐσιαστικὸν θηλυκὸν Πέρα εὑρίσκεται εἰς τὸν Αἰσχύλον. Ἡ ἄγνοια τῆς γενέσεως τῶν τοιούτων ἐπιῤῥημάτων εἶναι τὸ αἴτιον τῆς διαφόρου γραφῆς αὐτῶν, ἤγουν νὰ γράφωνται ἄλλα μὲ τὸ ὑπογεγραμμένον ι, καὶ ἄλλα χωρὶς αὐτοῦ.

Τοῦτο τὸ οἰκεῖον τῆς δοτικῆς ι εἰς ἄλλα πάλιν ἐπιῤῥήματα προσγράφεται. Τοιοῦτον εἶναι τὸ Οἴκοι, τοῦ ὁποίου ἡ

---

(1) Ὁμαδεύειν, ἀθροίζειν (Ἡσύχ.)· Ὡμάδευσεν, ἀντὶ τοῦ ἐσώρευσε (Σουίδ.). Μαζεύω ἀντὶ τοῦ Ὁμαδεύω, ὡς ἔλεγαν οἱ Δωριεῖς Ζορκὰς ἀντὶ τοῦ Δορκὰς, ὅθεν ἔμεινεν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν τὸ Ζαρκάδι. Ἴδε ὅμως καὶ τὰ μετέπειτα (Ἄτακτ. II, σελ. 229-230) ἀνακριθέντα.

πρώτη συλλαβὴ ὠξυτονήθη, ὄχι, καθὼς ἐνόμισαν οἱ Γραμματικοὶ, πρὸς διάκρισιν τοῦ πληθυντικοῦ ἀρσενικοῦ ὀνόματος Οἶκοι, ἀλλὰ διότι εἶναι ἡ ἀληθὴς δοτικὴ Οἴκῳ, τὸ ὁποῖον πρὸ τῆς εὑρέσεως τοῦ ῳ ἐγράφετο Οἴκοι (1), καθὼς τὸ Μούσῃ, πρὸ τῆς εὑρέσεως τοῦ ῃ, ἐγράφετο Μούσαι. Γίνεται πιθανὸν ἐκ τούτου, ὅτι ἂν ὄχι ὅλα, πολλὰ ἐπιῤῥήματα ἀπὸ τὰ λήγοντα εἰς αι εἶναι καὶ αὐτὰ λείψανα παλαιῶν δοτικῶν. Ἀρκεῖ νὰ ἐξετάσωμεν τὸ Χαμαί. Τοῦτο παρετηρήθη καὶ ἀπὸ ἄλλους, ὅτι εἶναι δοτικὴ Χάμῃ ἢ Χαμῇ, καὶ ὅτι εἶχε καὶ τύπον ἀρσενικὸν τὸ Χάμος, τὸ ὁποῖον ἐφυλάχθη εἰς τῶν Ῥωμαίων τὸ Humus. Ἡ δοτικὴ τούτου τοῦ τύπου εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ ἐπιῤῥηματικὸν τῆς κοινῆς γλώσσης Χάμῳ, τὸ ὁποῖον χυδαίως γράφεται Χάμο (2). Εἰς τοῦτον τοῦ Ἀριστοφάνους τὸν στίχον (Ἀχαρν. 869),

Τἄνθεια τᾶς γλάχωνος ἀπέκιξαν χαμαί,

πολλὰ ἀντίγραφα ἀντὶ τοῦ Χαμαὶ ἔχουσι Χαμούς. Ἡ γνησία γραφὴ φαίνεται νὰ ἦτο Χαμοῦ (3), τὸ ὁποῖον ἡ κοινὴ γλῶσσα παροξύνει, λέγουσα, Χάμου. Τὸ ἐντελὲς αὐτοῦ εἶναι Κατὰ

---

(1) Τοιαῦτα πρὸς τούτοις εἶναι ὅλα τὰ νομιζόμενα ἐπιῤῥήματα, παράγωγα ἀπὸ πόλεων ὀνόματα, οἷον Μεγαροῖ, Ἰσθμοῖ, Φαληροῖ κ. τ. λ. δὲν εἶναι παράγωγα, ἀλλὰ πρωτοτύπων ἀχρήστων δοτικαὶ κατὰ τὴν παλαιὰν ὀρθογραφίαν, τῆς ὁποίας ἴχνη ἔμειναν εἰς τὴν δοτικὴν τῆς λεγομένης τετάρτης τῶν συνῃρημένων, οἷον Λητοῖ.

(2) Τοῦτο τὸ Χάμο δὲν ἐφυλάχθη εἰς τὸ τρίγλωσσον τῆς Βιέννης Λεξικόν· εἰς τὸ ὁποῖον ὅμως εὑρίσκεται τὸ Χαμάμι, λέξις Τουρκική.

(3) Πλὴν ἂν ἴσως ὑποθέσῃ τὶς (τὸ ὁποῖον εἶναι πιθανὸν) ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο εἶχε καὶ τύπον οὐδέτερον, Τὸ Χάμος τοῦ Χάμους, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ, Ὁ, καὶ τὸ σκότος, Ὁ, καὶ τὸ θρῆνος, Ὁ, καὶ τὸ ἔλεος.

χαμοῦ (ὡς τὸ Κατὰ γῆς), ἤγουν καθὼς πάλιν ἡ κοινὴ γλῶσσα λέγει, Κατάχαμα. Τοιοῦτον λείψανον ἀρχαίας ἐπιῤῥηματικῆς δοτικῆς φαίνεται νὰ ἦναι τὸ Μόναι (ἀντὶ τοῦ Μόνῃ), τὸ ὁποῖον βαρβάρως οἱ Λεξικογράφοι γράφουσι Μόνε.

Τῆς αἰτιατικῆς ἡ ἐπιῤῥηματικὴ κατάχρησις εἶναι πολλὰ φανερωτέρα εἰς τὰς οὐδετέρας αἰτιατικὰς ἑνικὰς καὶ πληθυντικάς. Περὶ τοῦ Ὀλίγον, Βραχὺ, Πολὺ, Πλέον, Κρεῖσσον, Ἧσσον, Μικρὸν, Μέγα, Μεῖον, Πρῶτον, Πρότερον, Ὕϛερον, Τελευταῖον, Πλησίον, Ἐναντίον, Οἷον, Ὅσον, κ. τ. λ. κανεῖς δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι εἶναι τριγενῆ ἐπίθετα ἐλλειπτικὰ προθέσεως. Ἀλλὰ τοιαῦτα εἶναι καὶ τὰ πληθυντικὰ, Ὀλίγα, Πολλὰ, Πρῶτα, Ὕϛερα, Ἐναντία, Οἷα, Ὅσα, καὶ μάλιϛα τῶν ὑπερθετικῶν, Ἀλγεινότατα, Ἀκολαϛότατα, Σωφρονέϛατα, Τάχιϛα, Πλεῖϛα, Βράχιϛα, συνεχῶς εὑρισκόμενα εἰς τοὺς παλαιοὺς, καὶ συνεχέϛερα εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν λέγομεν καὶ Ἄγνωϛα, Ἀργὰ, Ἀψὰ, Γρήγορα, Κακὰ, Καλὰ, Κοντὰ, Κρυφὰ, Σιμὰ, Τρελὰ, Φανερὰ, Φρόνιμα, Φρονιμώτατα, Φυσικὰ, κ. τ. λ. καὶ Πάντα (1), ἀντὶ τοῦ Πάντοτε, καὶ οὐσιαϛικῶς, Ψεύματα, ἀντὶ τοῦ Ψευδῶς, οἷον εἰς ταύτην τὴν φράσιν « Τὸ λέγεις ψεύματα », ἀπαραλλάκτως ὡς μετεχειρίσθη τὸ ἑνικὸν, Ψεῦδος, ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. ἰ, 115),

Ὦ γέρον, οὔ τι ψεῦδος ἐμὰς ἄτας κατέλεξας.

Τοιαῦτα εἶναι τὸ Ἀκμὴν (2) μὲ τὸ ὁποῖον συγγενεύει τῆς κοινῆς

(1) Τὸ ἐντελὲς εἶναι, Κατὰ πάντα, καὶ τὸ ἐντελέϛερον, Κατὰ πάντα τὰ μέρη τοῦ χρόνου. Εἰς τὸ ἐπιγραφόμενον, Λούκιος ἢ ὄνος, σύγγραμμα τοῦ Λουκιανοῦ (§. 22) εὑρίσκεται δὶς τὸ Πάντα ἀντὶ τοῦ Πάντοτε· « Οὔτε ἐμφαγεῖν τι ἤθελεν οὔτε πιεῖν, ἀλλὰ πάντα ἔκλαιε ». Καὶ μετ' ὀλίγα, « Τί γὰρ ἡμῖν δοκεῖ τρέφειν τὸν ὄνον τοῦτον, πάντα » καταπίπτοντα ».

(2) Τὸ Ἀκμὴν, ἀντὶ τοῦ Ἔτι, ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς τὸ μετεχειρίσθησαν

γλώσσης τὸ, Ἀκόμη (1), τὸ Δίκην, τὸ Δωρεὰν, τὸ Πέραν, τοῦ ὁποίου τὴν δοτικὴν συγκατηριθμήσαμεν μὲ τὰς ἐπιῤῥηματικὰς δοτικὰς, τὸ Προῖκα, τὸ Χάριν, ἐλλειπτικὰ προθέσεως, τῆς Εἰς, Κατὰ, Πρὸς, ἢ Διὰ (2), τὸ Μακρὰν, ἐλλειπτικὸν προθέσεως, καὶ ὀνόματος τοῦ Ὁδὸν, ἢ Διάςασιν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ἀλλ' ἴσως ὁμοίαν γένεσιν ἔχουσι καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν εἰς αν ἐπιῤῥημάτων, ἤγουν εἶναι παλαιῶν θηλυκῶν ὀνομάτων ἀχρήςων, ἢ ὀλιγοχρήςων, αἰτιατικαὶ, ὁποῖα εἶναι τὸ Λίαν, τὸ

ὁ Ἰσοκράτης (Πρὸς Δημόνικ. § 2) καὶ ὁ Ξενοφῶν (Κύρ. ἀναβ. βιβλ. Δ, σελ. 192)· ἴσως καὶ ὁ Ὑπερίδης, ἐὰν δὲν λανθάνεται ὁ Σουΐδας (λέξ. Ἀκμὴ), καθὼς κακῶς ἐνόμισεν ὅτι τὸ μετεχειρίσθη καὶ ὁ Σοφοκλῆς. Εἰς τοὺς μεταγενεςέρους, καὶ μάλιςα εἰς τὸν Πολύβιον, εὑρίσκεται συνεχέςερον. Τὸ ἐντελές του εἶναι, Κατ' ἀκμὴν, καὶ ἡ σημασία του ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τούτου, ὅτι ὅσα δὲν ἐπέρασαν, δὲν ἐπαρήκμασαν, ἐπομένως εἶναι εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῶν, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ ὅτι « Εἶναι » ΕΤΙ, ἢ γίνονται ». Ὁ Φρύνιχος κατηγορεῖ τὸν Ξενοφῶντα ὅτι μετεχειρίσθη τὸ Ἀκμὴν ἀντὶ τοῦ Ἔτι. Ἀλλ' ὁ Φρύνιχος ἤκμασεν ἑξακόσια σχεδὸν ἔτη μετὰ τὸν Ξενοφῶντα· εἰς τόσον χρόνου διάςημα ἦτον ἱκανὸς αὐτὸς νὰ κρίνῃ δοκιμώτατον συγγραφέα, ὁποῖος ἐχρημάτισεν ὁ Ξενοφῶν;

(1) Τὸ Ἀκόμη, ἢ Ἀκώμη, τῆς κοινῆς γλώσσης, εἶναι λείψανον παλαιοῦ ὀνόματος θηλυκοῦ, τοῦ Ἀκώμη, τὸ ὁποῖον ἂν καὶ δὲν σώζεται πλέον εἰς τοὺς συγγραφεῖς, ἔπρεπεν ὅμως νὰ ἦναι καὶ συγγενὲς καὶ συνώνυμον τοῦ Ἀκμὴ, ἤγουν νὰ σημαίνῃ, ὡς ἐκεῖνο, Ὀξύτητα. Ἡ παραγωγή του εἶναι ἀπὸ τὸ Ἀκόω, τὸ Ὀξύνω (ὅθεν τὸ Ἀκονάω, καὶ τῶν Ῥωμαίων τὸ Acuo), καθὼς ἀπὸ τὸ Βρόω εἶναι τὸ Βρώμη, καὶ ἀπὸ τὸ Γνόω τὸ Γνώμη, καὶ ἀπὸ τὸ Ῥόω τὸ Ῥώμη, καὶ ἀπὸ τὸ Τρόω τὸ Τρώμη.

(2) Ὁ Σοφοκλῆς (Ἀντιγ. 30) εἶπεν ἐντελῶς μὲ τὴν πρόθεσιν, « Πρὸς » χάριν βορᾶς », ἀντὶ τῆς ἐπιῤῥηματικῆς κοινοτέρας συντάξεως « Χά- » ριν βορᾶς ». Ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα τὴν Διὰ, οἷον « Τὸ ἔκαμα διὰ » χάριν σου ».

Ἄγαν κ. τ. λ. Τοὐλάχιστον τὸ τελευταῖον τοῦτο ἄλλο δὲν πιστεύω ὅτι εἶναι, παρὰ ἡ Δωρικὴ αἰτιατικὴ τοῦ Ἄγη ὀνόματος, τὸ ὁποῖον εἶναι συνώνυμον τοῦ Θαυμασμὸς, Ἔκπληξις. Εἶναι λοιπὸν τοῦ Ἄγαν τὸ ἐντελὲς, Κατ' ἄγαν, ἢ Εἰς ἄγαν, ὡς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς συνωνύμους ταύτας φράσεις, τὴν ἁπλουστέραν, « Ἄγαν ἤσθην » καὶ τὴν κομψοτέραν, « Θαυμαστὸν ὅσον » ἤσθην » καὶ ἀπὸ τὴν συγγένειαν τῶν ῥημάτων Ἄγαμαι καὶ Θαυμάζω (Ὀδυσσ. π', 203),

Οὔτε τι ΘΑΥΜΑΖΕΙΝ περιώσιον, οὔτ' ἈΓΑΑΣΘΑΙ.

Τὸ αὐτὸ δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν εἰς ην ληγόντων ἐπιῤῥημάτων. Ἐὰν δὲν ὑποθέσῃς ὅτι τὸ Ἄδην (τὸ σημαῖνον τὸ Κατακόρως) εἶναι αἰτιατικὴ θηλυκοῦ ὀνόματος, ἐλλειπτικὴ προθέσεως, δὲν ἐξεύρω πῶς ἄλλως εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ τοῦ Ὁμήρου τὸ (Ἰλιάδ. τ'. 423),

Οὐ λήξω πρὶν Τρῶας ἌΔΗΝ ἐλάσαι πολέμοιο.

Τὸ νόημα εἶναι, « Δὲν θέλω παύσειν ἕως νὰ φέρω τοὺς Τρωα- » δίτας εἰς κόρον τοῦ πολέμου » ἤγουν, Ἕως νὰ τοὺς χορτάσω καὶ νὰ τοὺς κάμω νὰ βαρυνθῶσι τὸν πόλεμον. Οὕτω τὸ ἐξήγησαν καὶ τινὲς ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς Γραμματικούς· ἀλλ' εἴθε νὰ μᾶς ἐδίδασκον ἐνταυτῷ ὅτι εἶναι θηλυκὸν ὄνομα τὸ Ἄδην, καὶ ὄχι νὰ τὸ διακρίνωσιν ἀπὸ τὸ Ἄδος, λέγοντες τοῦτο ὄνομα, ἐκεῖνο, ἐπίῤῥημα. Ἡ Ἄδη καὶ τὸ Ἄδος σημαίνουσι καὶ τὰ δύο Κόρον, Πλησμονὴν, καὶ δὲν διαφέρουσιν ἓν ἀπὸ τἄλλο τίποτε πλέον ἀφ' ὅ,τι διαφέρουσιν ἡ Βλάβη καὶ τὸ Βλάβος, ἡ Μάθη καὶ τὸ Μάθος, ἡ Νάπη καὶ τὸ Νάπος, ἡ Πάθη καὶ τὸ Πάθος, καὶ ἄλλα, τῶν ὁποίων ὁ κατάλογος ἤθελεν εἶσθαι πολλὰ μακρὸς ἐνταῦθα. Τὸ Μάτην ὅτι εἶναι αἰτιατικὴ θηλυκοῦ τοῦ Μάτη, καὶ ἂν δὲν τὸ μετεχειρίζετο ὁ

Αἰσχύλος (Χοηφ. 915), γίνεται πιθανὸν ἀπὸ τὸ συγγενὲς Ματία, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τόσον μόνον διαφέρει, ὅσον τὸ Αἴθρη ἀπὸ τὸ Αἰθρία, καὶ τὸ Κάκη ἀπὸ τὸ Κακία, πρὸς τούτοις ἀπὸ τὸ παράγωγον Μάταιος, τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν τοῦ Ἀκμὴ Ἀκμαῖος, Δίκη Δίκαιος, καὶ Ἄδη Ἄδαιος, καὶ τέλος ἀπὸ τὴν χρῆσιν, εἰς τὴν ὁποίαν πολλάκις εὑρίσκεται συντεταγμένον ἐντελῶς μὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πρόθεσιν, Εἰς Μάτην.

Δὲν ἐμπόδιζε τίποτε τοὺς Γραμματικοὺς, διὰ νὰ αὐξήσωσι περισσότερον τὴν σύγχυσιν, νὰ ἑνώσωσι τοῦτο τὸ τελευταῖον εἰς ἓν μέρος λόγου, Εἰσμάτην, καθὼς ἔκαμαν εἰς ἄλλα πολλά, ἀλλάξαντες εἴς τινὰ καὶ αὐτὸν τὸν τόνον. Τοιαῦτα εἶναι χωρὶς ἀλλαγὴν τόνου, τὰ ἑξῆς· Διόλου, Εἰσάπαν, Ἐξίσης, Ἐπίσης, Καθά, Κατάρχας, Κατόπιν, Παραυτὰ (1), Παραχρῆμα, ἀντὶ τοῦ, Δι' ὅλου, Εἰς ἅπαν, Ἐξ ἴσης, Ἐπ' ἴσης, Καθ' ἅ, Κατ' ἀρχὰς, Κατ' ὄπιν, Παρ' αὐτὰ, Παρὰ χρῆμα. Τὸ Ὄπις, θηλυκὸν ὄνομα (ὅθεν ἐπλάσθη τὸ Κατόπιν), κατὰ τοὺς ἐξηγητὰς τοῦ Ὁμήρου (Ἰλιάδ. π', 388),

. . . . Θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες,

σημαίνει τὴν ὀργὴν τῶν Θεῶν τὴν ἀκολουθοῦσαν εἰς τοὺς ἁμαρτάνοντας (Ἐτυμολογ. σελ. 627). Ἀπλούστερον ἦτο νὰ εἴπωσιν, ὅτι ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς, Ἀκολουθίαν, ἔπειτα προσέλαβε τὴν σημασίαν τῶν κακῶν ἐπακολουθημάτων, ὅσα συμβαίνουσιν εἰς τοὺς πονηροὺς διὰ τὴν κακίαν αὐτῶν· καθὼς ἀπαραλλάκτως καὶ εἰς τοὺς Γάλλους τὸ Suites (ἤγουν τὸ πληθυντικὸν Ὄπιδες) λαμβάνεται πολλάκις ἐπὶ κακοῦ. Εἶναι λοιπὸν τὸ Ὁμηρικὸν, « Θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες » ὡσὰν νὰ

(1) Εἰς τὸν Ἡσύχιον ὅμως καὶ τοῦτο γράφεται προπαροξυτόνως, Πάραυτα, καθὼς καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν.

εἴπῃς, « Μὴ ψηφοῦντες τὰ ἐκ τῶν Θεῶν δυςυχῆ ἐπακολου-» θήματα »· τὸ δὲ Κατ᾽ὄπιν ἐπιςρέφει εἰς τὴν ἀρχαίαν ἁπλῆν σημασίαν τοῦ Κατ᾽ ἐπακολούθησιν.

Ηὔξησε πρὸς τούτοις τὴν σύγχυσιν τῶν τοιούτων συνθέτων, καὶ ἡ μεταβολὴ, ἡ μετάθεσις τοῦ τόνου. Τοιαῦτα εἶναι τὸ Ἐπίπαν, Ἐπέκεινα, Ἐκποδὼν κ. τ. λ. ἀντὶ τοῦ Ἐπὶ πᾶν, Ἐπ᾽ ἐκεῖνα, Ἐκ ποδῶν. Τοῦ Ἐπέκεινα μάλιςα ἡ ἀτοπία φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ, Ἐπὶ τάδε, τὸ ὁποῖον κἀνεῖς ἀκόμη δὲν ἐτόλμησε οὔτε νὰ νοήσῃ οὔτε νὰ γράψῃ ἐπιῤῥηματικῶς, Ἐπίταδε (1). Τὸ Ἐκποδὼν ὅτι δὲν διαφέρει τίποτε ἀπὸ τὸ Ἐκ ποδῶν, γίνεται φανερὸν ἀπὸ ταύτην τὴν μονόςιχον γνώμην,

Ἀνδρὸς κακῶς πράσσοντος ἐκποδὼν φίλοι.

Τοῦτο παραφραζόμενον ἄλλο δὲν θέλει νὰ εἴπῃ, πλὴν ὅτι, Ὅταν δυςυχῇ τὶς, οἱ φίλοι του ἀναχωροῦσιν ἀπὸ τοὺς τόπους, ὅπου ἐκεῖνος φέρει τοὺς πόδας του, ἐκβαίνουσιν ἀπὸ τὴν μέσην, μὴ θέλοντες νὰ τὸν ἀπαντήσωσι, καὶ τοῦ ἀφίνουσι τὸν δρόμον ἐλεύθερον. Ἀλλ᾽ ἐὰν τὸ Ἐκποδὼν ἦναι Ἐκ ποδῶν, καὶ τὸ Ἐμποδὼν ἐξ ἀνάγκης ἦτον Ἐν ποδῶν, μὲ ἔλλειψιν τῆς δοτικῆς, Τόπῳ. « Ἐμποδὼν γίνομαι ἢ ἵςαμαί τινι » θέλει νὰ εἴπῃ, » Στέκω εἰς τὸν τόπον ὅπου μέλλει τὶς νὰ θέσῃ τοὺς πόδας » του » καὶ συντομώτερον, « Τοῦ ἐμποδίζω τὸν δρόμον ». Εἰς τὸν Ἡσύχιον εὑρίσκεται καὶ τὸ Προποδὼν (ἤγουν Ἔμπροσθεν) ἐπιῤῥηματικῶς, ἀντὶ τοῦ Πρὸ ποδῶν.

Ὅλα λοιπὸν ταῦτα, ἤθελεν εἰπεῖν τὶς, ὅσα μέχρι τοῦδε ἐσημείωσας, ⸢παραινεῖς καὶ θέλεις νὰ ἐξορισθῶσιν ἀπὸ τὰ Ἐπιῤῥήματα; Καὶ τί κακὸν εἶναι, δύναμαι ν᾽ ἀποκριθῶ, ἐὰν διωχθῶσιν ἀπὸ τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ ἔβαλεν ἡ ἄλογος καὶ ἀφιλόσοφος Γραμματική. Ὅ,τι δὲν κρατεῖ τὸν οἰκεῖον

(1) Ἴδε περὶ τοῦ Ἐπίταδε τὰ μετέπειτα (Ἄτακτ. IV, σελ. 134 καὶ 717) ἐξετασθέντα.

εἰς αὐτὸ καὶ προσήκοντα ΤΟΠΟΝ, εἶναι καὶ λέγεται ΑΤΟΠΟΝ· καὶ τὰ ἄτοπα τῆς γλώσσης εὔκολα γεννῶσι τὰ ἄτοπα τοῦ συλλογίζεσθαι, καὶ τοῦτα πάλιν γίνονται γονεῖς τῶν ἀτόπων τῆς διαγωγῆς. Ὅςις ἔμαθε νὰ ἦναι ἄτοπος εἰς ἕν, δὲν ἀργεῖ νὰ μεταφέρῃ τὴν ἀτοπίαν καὶ εἰς ἄλλα· ὅθεν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖςον σύγχρονος ἡ ταραχὴ τῶν ἠθῶν μὲ τὴν ταραχὴν τῆς γλώσσης, ὡς τὸ ἔδειξεν ἡ πεῖρα εἰς ὅλα τὰ ἔθνη. Μ' ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ πρέπει καὶ αἱ καινοτομίαι νὰ ἔχωσιν ὅρια, διὰ τὸν φόβον μάλιςα μὴ μὲ τὰ ζιζάνια ἐκριζώσωμεν ὁμοῦ καὶ τὸν σῖτον, ἤγουν μὴ, ζητοῦντες νὰ ἐξορίσωμεν τὰς ἀριθμηθείσας λέξεις ἀπὸ τὸ Ἐπίῤῥημα, συναποσπάσωμεν ὁμοῦ καὶ γνήσια ἐπιῤῥήματα, ἢ τοὐλάχιςον ὅσα ἡ χρῆσις, ἢ μὲ τὴν μεταβολὴν τοῦ τόνου, ἢ μὲ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ὑπογεγραμμένου ι, ἢ μὲ ἄλλην τινὰ σύνθεσιν παράξενον, ἐῤῥίζωσε, νὰ εἴπω οὕτως, εἰς τὰ Ἐπιῤῥήματα· διὰ ταύτας λέγω τὰς αἰτίας, ἀρκεῖ νὰ ἐξορίσῃ τὶς μέρος ἀπ' αὐτὰ, ὅσα δηλαδὴ δὲν ἔχασαν ἀκόμη τὴν ὀνοματικὴν ἢ ῥηματικὴν αὐτῶν φύσιν, καὶ νὰ σημειώσῃ τὰ λοιπὰ συναθροισμένα εἰς ἐξαίρετον κεφάλαιον ὑποτεταγμένον εἰς τὸ Ἐπίῤῥημα, ὡς Ἐπιῤῥηματικὰς ἀνωμαλίας, καθὼς τάσσονται μετὰ τὰς κλίσεις τὰ ἑτερόκλιτα, καὶ μετὰ τὰς συζυγίας τὰ ἀνώμαλα ῥήματα.

Οὐδ' ὁ Σύνδεσμος ἔμεινεν ἐλεύθερος ἀπὸ τοιαύτας ἀνωμαλίας. Ὅστις δὲν ἐξεύρει ὅτι ἀπὸ δύο μέρη λόγου (Ὅ,ΤΙ, καὶ ΔΙ' Ὅ) ἡ χρῆσις ἔπλασε τοὺς Συνδέσμους ὍΤΙ καὶ ΔΙῸ, καὶ ἀπὸ τρία (ΔΙ' Ὅ,ΤΙ), τὸν ΔΙΌΤΙ, ἂς ἀκούσῃ τί λέγει περὶ τούτου ὁ Ἀπολλώνιος (1)· « Οὐδὲ τὸ Ὅτι [ἐν τῷ Δίοτι] τῷ » ὄντι σύνδεσμός ἐςιν, ἀλλὰ πτωτικὸν μόριον τῆς αἰτιατικῆς » πτώσεως..... προφανὲς οὖν γενήσεται, ὡς εἴη ἐν τρισὶ μέρεσι

(1) Βιβλ. Δ, σελ. 315.

» λόγου, προθέσεως τῆς Διά, κατὰ συνδεσμικὴν σύνταξιν » φερομένης ἐπ' αἰτιατικὴν ἐπαλλήλων δύο πτωτικῶν τοῦ Ὁ » καὶ τοῦ Τί, πτώσεως ὄντων οὐκ ἄλλης ἢ αἰτιατικῆς ». Καὶ μ' ὅλα ταῦτα ὁ Θεόδωρος, συγκατηρίθμησε χωρὶς ἀνάγκης μὲ τοὺς συνδέσμους καὶ τὸ Ἐφ' ᾧ. Τὸ Οὕνεκα, ἀναλυόμενον εἰς τὸ Οὗ ἕνεκα (Ἰλιάδ. ά, 11),

Οὕνεκα τὸν Χρύσην ἠτίμησ' ἀρητῆρα,

καὶ τὸ Τοὔνεκα, ἀναλυόμενον εἰς τὸ Τοῦ (ἤγουν Τούτου) ἕνεκα (Ἰλιάδ. ά, 96),

Τοὔνεκ' ἄρ' ἄλγε' ἔδωκεν Ἑκηβόλος, ἠδ' ἔτι δώσει,

εἶναι καὶ αὐτὰ κατὰ τοὺς Γραμματικοὺς σύνδεσμοι. Ἀλλὰ τὸ Ἕνεκα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναλύονται (Ἰλιάδ. ά, 94),

Ἀλλ' ἕνεκ' ἀρητῆρος, ὃν ἠτίμησ' Ἀγαμέμνων,

τί εἶναι; Σύνδεσμος αἰτιολογικὸς καὶ αὐτὸς, ἂν ἐρωτήσῃς τοὺς Γραμματικούς. Ἀλλὰ διὰ τί συντάσσεται μὲ γενικὴν, ὁπόταν κανεῖς ἄλλος σύνδεσμος δὲν ἔχῃ πτωτικὴν σύνταξιν; Ἡ τοιαύτη σύνταξις μαρτυρεῖ, ὅτι εἶναι πρόθεσις. Τὸ ὑπωπτεύθη ὁ Ἀπολλώνιος (Δ, σελ. 314), « Τὸ γὰρ, Ἕνεκα » τίνος λυπῇ, καὶ Διὰ τί λυπῇ, ἐν ἴσῳ ἐστί καὶ τὸ, Ἐκ » τῆς ῥαθυμίας, ἐν ἴσῳ ἐστὶ τῷ, Ἕνεκα τῆς ῥαθυμίας »· καὶ ὅμως δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸ ἐκφωνήσῃ. Τόσον αἱ προλήψεις ἐμποδίζουσι τὴν ὀρθὴν κρίσιν τῶν πραγμάτων.

Τὸ γελοιότερον παρὰ τἆλλα εἶναι οἱ Παραπληρωματικοὶ σύνδεσμοι τῶν Γραμματικῶν. Αὐτοὶ ὑπέθεσαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἤγουν εἰς γλῶσσαν ἔθνους ἀγχινουστάτου, εἶδος λέξεων ἢ μορίων, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐναντίον εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς γλώσσης, γενικῶς θεωρουμένης, καὶ οὐδ' εὑρίσκεται εἰς

καμμίαν ἄλλην γλῶσσαν. Οἱ ἄνθρωποι ἐπενόησαν τὰς λέξεις ὡς σημεῖα τῶν ἐννοιῶν· καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου τὸ ἔργον εἶναι νὰ εἰκονίζῃ τὸν ἐνδιάθετον. Ὅ,τι δὲν σημαίνει τί ποτε, οὔτε χρείαν οὔτε δύναμιν εἶχον νὰ τὸ ἐπινοήσωσιν. Ἔλαβον, λέγει ὁ Θεόδωρος, οἱ Παραπληρωματικοὶ τὸ ὄνομα « Ἀπὸ τοῦ » τὴν φράσιν παραπληροῦν, ἢ μέτρου, ἢ κόσμου χάριν ». Ἔπειτα, συλλογισθεὶς (ὡς φαίνεται) τὴν ἀτοπίαν τοιαύτης ἐξηγήσεως, προσθέτει πάραυτα, « Ἔχουσι δὲ πολλάκις καὶ ση» μασίαν διάφορον, » τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι πολλάκις δὲν εἶναι Παραπληρωματικοί. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ· ἐπειδὴ ποτὲ δὲν εἶναι τοιοῦτοι, ἤγουν ποτὲ δὲν παραλαμβάνονται διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου, ἢ δι' ἁπλοῦν ϛολισμὸν τῆς φράσεως, χωρὶς νὰ παριϛάνωσι μέρος τι τοῦ ἐνδιαθέτου τῆς ψυχῆς λόγου. Καὶ διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὸ παχυλὸν παράδειγμα τοῦτο, οἱ Παραπληρωματικοὶ, ἤγουν οἱ Παραγεμιϛικοὶ οὗτοι σύνδεσμοι, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν Γραμματικῶν, ἔπρεπε νὰ ἔχωσιν ἀναλογίαν μὲ τὰς μαγειρικὰς σκευασίας ἐκείνας, τὰς ὁποίας ὀνομάζουσι Παραγεμίσματα τῶν βρωμάτων. Τὰ παραγεμίσματα ταῦτα εἶναι (ἃς συγχωρηθῇ τοῦτο) περιττὴ τρυφῆς ἐπινόησις, ἀλλ' ὅμως τρέφουσι καὶ αὐτὰ ὁπωσδήποτε, καθὼς καὶ αὐτὸ τὸ παραγεμιζόμενον· καὶ δὲν ἐφάνη οὔτε μάγειρος, οὔτ' ὀψοφάγος ἀκόμη τόσον ἠλίθιος κανεὶς, ὥϛε νὰ κατασκευάσῃ παραγέμισμα ἀπὸ λίθους ἢ μέταλλα, ἤγουν ἀπὸ ὕλας ἀνεπιτηδείους νὰ θρέψωσι τὸν ἄνθρωπον. Ἐὰν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι μετεχειρίζοντο τοιαῦτα παραπληρώματα εἰς τὰς συνομιλίας των, ἀσυγκρίτως παρ' ἐκείνους σοφώτεροι εἴμεθα ἡμεῖς, τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα δὲν ἐφύλαξε κανὲν ἀπὸ τὰ ἀνωφελῆ καὶ ἀσήμαντα ταῦτα τῶν Γραμματικῶν παραγεμίσματα.

Ἀπὸ τούτους ὅμως τοὺς Γραμματικοὺς δίκαιον εἶναι νὰ χωρίσω τὸν φιλόσοφον Γραμματικὸν Ἀπολλώνιον. Καὶ ἂν οὐδ'

αὐτὸς δὲν ἐσαφήνισε καθαρὰ τὴν ἔννοιαν τῶν Παραπληρωματικῶν, ἀρκοῦν ὅμως ὅσα εἶπε περὶ αὐτῶν (Γ, σελ. 264 καὶ 265) νὰ τὸν ἐξαιρέσωσιν ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ὅσοι ἐπίστευσαν, ὅτι σώζονται εἰς τὴν γλῶσσαν φωναὶ ἀσήμαντοι, ἤγουν αἱ ὁποῖαι εἶναι καὶ δὲν εἶναι ἐνταυτῷ σημεῖα τῶν ἐννοιῶν. Κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον, οἱ πρῶτοι ὀνομάσαντες Παραπληρωματικοὺς συνδέσμους ἔδοσαν τὸ τοιοῦτον ὄνομα εἰς αὐτούς, ὄχι διότι εἶναι ἀσήμαντοι, ἀλλ' ὅτι διαφέροντες ἀλλήλων κατὰ τὴν σημασίαν, ἤθελαν ὑπὲρ τὸ μέτρον πολυπλασιάσειν τῶν συνδέσμων τὰ εἴδη καὶ τὰ ὀνόματα, ἐὰν ἕκαστος ἀπ' αὐτοὺς ἐτάσσετο εἰς εἶδος διάφορον κατὰ τὴν διάφορον αὐτοῦ σημασίαν. Κατ' αὐτόν, οἱ Παραπληρωματικοί, ἂν καὶ δὲν παραπληρῶσι ποτέ, πλεονάζουσιν ὅμως καμμίαν φοράν· ἀλλὰ τοῦτο (λέγει) εἶναι εἰς αὐτοὺς κοινὸν ὄχι μόνον μὲ τοὺς λοιποὺς ὅλους συνδέσμους, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου μέρη, τὰ ὁποῖα πλεονάζουσι πολλάκις καὶ αὐτά (1). Ἐπειδὴ λοιπόν, κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον,

---

(1) Πρόσεχε μὴ συγχέῃς τὴν Παραπλήρωσιν μὲ τὸν Πλεονασμόν, ἂν καὶ τοῦτον οἱ Γραμματικοὶ τὸν παρέστησαν εἰς τρόπον, ὥστε κατ' αὐτοὺς ἡ πλεονάζουσα λέξις δύναται νὰ λείπῃ χωρὶς ἐλάττωσιν τῆς ἐννοίας. Εἰς τὰς πλεοναστικὰς λέξεις, ὁ πλεονασμὸς γίνεται πρῶτον εἰς αὐτὴν τὴν σύλληψιν τῆς ἐννοίας, καὶ γίνεται διὰ περισσοτέραν ἔμφασιν ἀποφάσεως, ἢ καταφάσεως, ἢ διὰ δήλωσιν πάθους ψυχῆς. Τοιοῦτοι πλεονασμοὶ εὑρίσκονται εἰς ὅλας τὰς γλώσσας. Ὅταν ὁ Ἀχιλλεὺς προεικάσας τὸν θάνατον τοῦ φίλου του Πατρόκλου, ἀναφωνῇ (Ἰλιάδ. σ', 12),

Ἦ μάλα δὴ τέθνηκε Μενοιτίου ἄλκιμος υἱός,

τὸ Μάλα δὲν πλεονάζει, ὡς τὸ ἐνόμισεν ὁ Θεόδωρος, καὶ ἄλλοι πρὸ τοῦ Θεοδώρου, ἀλλ' ἔχει ἔμφασιν μεγάλης λύπης. Ὑπόθες μητέρα, ἡ ὁποία ὑφορᾶται τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ της, καὶ σπαράσσουσα τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς λέγει εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν «Βέβαια, βέβαια μέλλω νὰ χάσω ἢ

ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, δὲν εἶναι κἀνεῖς ἀπὸ τοὺς Παραπληρωματικοὺς συνδέσμους, ὅςις δὲν ἔχει δύναμιν καὶ σημασίαν ἰδίαν, ἐγὼ, ἂν ἐσύντασσον Γραμματικὴν, ἤθελα βάλειν ἕκαςον ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ταυτοσήμων καὶ ταυτοδυνάμων συνδέσμων, κατατάσσων εἰς εἴδη χωριςὰ τοὺς μὴ συμφωνοῦντας μὲ κἀνὲν ἄλλο εἶδος, καὶ ἐξαλείψειν παντάπασιν ἀπὸ τοὺς Συνδέσμους καὶ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τὸ γελοῖον ὄνομα τῶν Παραπληρωματικῶν.

; Θέλεις νὰ μάθῃς ποῖος εἶναι ὁ καρπὸς τῆς τοιαύτης ἐξαλείψεως; Πρῶτον μὲν συνεθίζεις τοὺς μαθητάς σου νὰ μὴ παραγεμίζωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν μὲ ψευδεῖς καὶ ἀλλοκότους ἐννοίας πραγμάτων· τοὺς διδάσκεις ἔπειτα τὴν ἀληθῆ δύναμιν καὶ χρῆσιν τῶν μορίων τούτων· καὶ τέλος, δίδεις ζυγὸν καὶ ςάθμην εἰς τὰς χεῖράς των, νὰ διακρίνωσι τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς ἀπ' ἐκείνους, ὅσοι ἔγραψαν ἀφοῦ ἤρχισεν ἡ γλῶσσα νὰ παρακμάζῃ, καὶ τούτους πάλιν ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς Ἑλληνιςάς. Εἰς τοὺς πρώτους δὲν εὑρίσκονται σύνδεσμοι χωρὶς σημασίαν διωρισμένην, καθὼς οὐδὲ κἀνὲν ἄλλο μέρος λόγου παραπληρωματικὸν καὶ ἀσήμαντον. Πολὺ μέρος τῶν δευτέρων, μὴ γνωρίζοντες πλέον τὴν γνησίαν δύναμιν τῶν μορίων τούτων, τὰ μετεχειρίσθησαν πολλάκις διὰ ςολισμὸν

» δυςυχὴς τὸν ἀγαπητόν μου υἱὸν», καὶ θέλεις καταλάβειν ὅτι τὸ δεύτερον Βέβαια, δὲν εἶναι ταυτολογία, ἀλλὰ τοῦ πάθους αὐτοῦ ἀναγκαῖον γέννημα. Ἐπλεόνασεν εἰς τὴν διάνοιαν διὰ τὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς· ἀλλ' εἰς τὸν προφορικὸν λόγον ἡ δήλωσις τῆς ταραχῆς ταύτης οὔτε πλεοναςικὴ εἶναι, οὔτε παραπληρωματική. Πλεονασμὸς, κατὰ τοὺς Γραμματικοὺς, εἶναι καὶ τὸ « Ὀφθαλμοῖσιν ἴδωμαι (Ἰλιάδ. σ', 190) ». Ἂν ἐξέταζαν τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ συνηθέςατον, « Νὰ τὸν ἴδω μὲ τὰ » ὀμμάτιά μου », ἤθελαν εὐκόλως συμπεράνειν, ὅτι ἡ προσθήκη τοῦ αἰσθητικοῦ ὀργάνου σημαίνει τὸ ἀναμφίβολον τῆς αἰσθήσεως.

εἰς τὰ πεζὰ συντάγματα, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου εἰς τὰ ποιήματα. Ἀπὸ τοὺς τρίτους οἱ περισσότεροι μαγειρεύουσι, νὰ εἴπω οὕτως, ἄνοστα, βάρβαρα, ἀλλόκοτα, μὲ ξύλα καὶ λίθους παραγεμιστὰ συγγράμματα. Ἀρκοῦσι ταῦτα περὶ τῆς ἀτεχνίας τοῦ τεχνολογικοῦ μέρους τῆς Γραμματικῆς.

Ἀλλ' ἐὰν αὐτὸ ἔχῃ τόσας ἀτεχνίας, ¿πῶς δύναται νὰ ἦναι ὀρθὸν τὸ Συντακτικὸν αὐτῆς μέρος, καὶ ἡ συνοδεύουσα αὐτὸ Θεματογραφία; ¿Πῶς ἐμπορεῖ ὁ μαθητὴς νὰ θεματογραφήσῃ, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ νὰ οἰκοδομήσῃ, ἢ ὁ διδάσκαλος νὰ τὸν χειραγωγήσῃ, ὅταν δὲν γνωρίζωσι τὴν ὕλην, ἐκ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ οἰκοδημηθῇ τὸ θέμα; ¿Πῶς, παραδείγματος χάριν, ἔχει νὰ μεταχειρισθῇ ὀρθῶς τὰ Μέσα ῥήματα, ὅστις ἐδιδάχθη, ὅτι αὐτὰ σημαίνουσι ποτὲ μὲν ἐνέργειαν, ποτὲ δὲ πάθος; ἢ τοὺς Παραπληρωματικοὺς συνδέσμους, ὅστις ἐπληροφορήθη ὅτι δύναται αὐτογνωμόνως νὰ παραγεμίσῃ μ' αὐτοὺς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς περιόδου;

Ἐνθυμοῦμαι, ὅταν ἐσπούδαζον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, εἰς πόσην ἀμηχανίαν μ' ἔφερεν ἡ ὀνομαζομένη Γενικὴ ἀπόλυτος. Ἐὰν (ἔλεγον πρὸς ἐμαυτὸν) ἡ σύνταξις ἄλλο δὲν ἦναι παρὰ συμπλοκὴ καὶ πρὸς ἄλληλα σύνδεσις τῶν μερῶν τοῦ λόγου, ἐκ τῆς ὁποίας γεννᾶται ὁ σημαντικὸς αὐτοτελὴς λόγος, εἰς αὐτὸν δὲν πρέπει νὰ εὑρίσκεται τί ποτε ἀπόλυτον, ἤγουν χωριστὸν καθ' ἑαυτὸ, καὶ μὲ τὰ λοιπὰ ἀσύνδετον. Τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι τὸ αὐτὸ καὶ λιθάριον ἢ ξύλον οἰκοδομῆς ἀσύντακτον μὲ τὴν ἄλλην αὐτῆς ὕλην. Ἐὰν ἦναι ἐρριμμένον κατὰ γῆς, ὅσον ἤθελεν εἶσθαι πλησίον τῆς οἰκοδομῆς, δὲν εἶναι μέρος αὐτῆς· ἐὰν ἦναι μέρος αὐτῆς, εἶναι ἐξ ἀνάγκης μὲ αὐτὴν συνδεδεμένον, καὶ ὄχι ἀπόλυτον. Εἰς τοῦτον τὸν στίχον,

Χρυσοῦ λαλοῦντος ἄπας ἄπρακτος λόγος,

εὑρίσκονται δύο ἀσυνταξίαι κατὰ τὸ φαινόμενον. Ἡ πρώτη

εἶναι ἡ κατὰ τοὺς Γραμματικοὺς λεγομένη Γενικὴ ἀπολελυμένη « Χρυσοῦ λαλοῦντος »· ἡ δευτέρα « Ἄπρακτος λόγος ». Ἀλλὰ ταύτην θεραπεύουσιν εὐλόγως οἱ Γραμματικοὶ λέγοντες ὅτι λείπει, ἤγουν ὑπονοεῖται ἔξωθεν, τὸ ὑπαρκτικὸν ῥῆμα, ἐπειδὴ τὸ ὁλόκληρον εἶναι, « Ἅπας λόγος ἘΣΤῚΝ ἢ ΓΊΝΕ-» ΤΑΙ ἄπρακτος ». Εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, ἀλλ' ἐξαιρέτως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, πολλαὶ φράσεις εἶναι, εἰς τὸ φαινόμενον, ἀσύντακτοι, καὶ τρόπον τινὰ ἀκόλλητοι, διότι τὸ κόλλημα, ἤγουν τὸ μέρος ἢ μόριον τοῦ λόγου, τὸ ὁποῖον τὰς συνδέει, δὲν φαίνεται· καὶ αἱ τοιαῦται τῶν κολλημάτων ἀφάνειαι ὠνομάσθησαν Ἐλλείψεις. ;Τί δύσκολον λοιπὸν νὰ ὑπονοήσωσι τοιαύτην ἔλλειψιν καὶ εἰς τὸ « Χρυσοῦ λαλοῦντος; » Εὐλογώτερον ἦτο νὰ ὀνομάσωσι τὴν γενικὴν ταύτην Ἐλλειπτικὴν προθέσεως (1), παρὰ νὰ μᾶς λέγωσι πλανῶντες καὶ πλανώμενοι ὅτι εἶναι Ἀπόλυτος.

Δύο εἶναι οἱ τρόποι, διὰ τῶν ὁποίων ἀνακαλύπτονται αἱ τοιαῦται ἐλλείψεις· ἡ σύγκρισις τῆς ἐλλειποῦς φράσεως μὲ φράσιν ἄλλην ὁμοειδῆ ὁλόκληρον, καὶ ἡ μεθερμήνευσις τῆς αὐτῆς φράσεως εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, τῆς ὁποίας διὰ τοῦτο (λέγω πάλιν) εἶναι ἀναγκαία ἡ μελέτη. Ὁ πρῶτος τρόπος εἶναι πολύπονος, εἰς ἐκείνας μάλιστα τὰς φράσεις, τὰς ὁποίας ἡ χρῆσις παριστάνει συνεχέστερον ἐλλειπτικὰς παρὰ ἀνελλιπεῖς καὶ ὁλοκλήρους· μ' ὅλον τοῦτο οὔτ' ἀδύνατος εἶναι, καὶ προξενεῖ καὶ ἡδονὴν εἰς τὸν ἐρευνῶντα, ὅταν ἀνακαλύψῃ τὸ ζητούμενον. Συχνότερον ἴσως ἀλλοῦ δὲν εὑρίσκεται ἡ νομιζομένη αὕτη Γενικὴ ἀπόλυτος, παρὰ εἰς τὰς φράσεις, ὅσαι σημαίνουσι χρόνον, εἰς τὸν ὁποῖον συνέβη, ἢ ἐπράχθη τί ποτε.

---

(1) Ἰδ. Classical Journal N° XX, for december 1814, pag. 388, London by. A. J. Valpy.

Οὕτω λέγομεν, παραδείγματος χάριν, « Βασιλεύοντος Δαρείου » ἐπολέμησαν Πέρσαι πρὸς Ἕλληνας ». Ἀλλὰ ταύτας ὁ Ἡρόδοτος τὰς ἐκφέρει σχεδὸν πάντοτε μὲ τὴν Ἐπὶ πρόθεσιν, « Ἐπὶ Δαρείου βασιλεύοντος (1) ». ¡Ποῦ λοιπὸν ἔμεινεν ἀμφιβολία, ὅτι αἱ τοιαῦται φράσεις, ὁσάκις ἐκφέρονται χωρὶς προθέσεως, εἶναι ὄχι ἀπόλυτοι, ἀλλ' ἐλλειπτικαὶ τῆς Ἐπὶ, ἥτις σημαίνει χρόνον; Ἀλλ' ἡ αὐτὴ πρόθεσις ἔχει καὶ τὴν τοπικὴν σημασίαν τοῦ Ἔμπροσθεν, οἷον, ὅταν λέγωμεν, « Ἐπὶ » πολλῶν μαρτύρων ».

Ἂς ἐξετάσωμεν τώρα πῶς ἔχομεν νὰ ἀνακαλύψωμεν, κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον, τὴν σύνδεσιν καὶ συγκόλλησιν τοῦ, « Χρυσοῦ λαλοῦντος ἅπας ἄπρακτος λόγος ». Αὐτὸ μεταφράζεται εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, κατὰ τὴν χρονικὴν σημασίαν τῆς Ἐπὶ, « Ὅταν ὁ χρυσὸς λαλῇ, ἄπρακτα γίνονται ὅλα τὰ » λόγια· » κατὰ τὴν τοπικὴν, « Ἔμπροσθεν τοῦ λαλοῦντος » χρυσοῦ ἄπρακτα, κ. τ. λ. ». Καὶ αἱ δύο αὗται ἑρμηνεῖαι εἶναι ὁλόκληροι καὶ ἀνελλιπεῖς, τὰς ὁποίας ἐὰν ἀνελλιπῶς θελήσῃς νὰ μεταφράσῃς πάλιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, πρέπει νὰ εἴπῃς « Ἐπὶ χρυσοῦ λαλοῦντος ἅπας, κ. τ. λ. ».

Ταῦτα λέγων, δὲν ἐννοῶ ὅτι ἡ λείπουσα πρόθεσις εἶναι πάντοτε ἡ Ἐπί. Ὅσαι προθέσεις συντάσσονται μὲ γενικὴν δύνανται κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις νὰ πληρώσωσι τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀπολελυμένων. Διὰ νὰ μὴ ζητῶ μακρόθεν τὴν ἀπόδειξιν, αὐτὸ τοῦτο τὸ « Χρυσοῦ λαλοῦντος » ἐμπορεῖς νὰ ἀναλύσῃς εἰς τὸ « Ὑπὸ τοῦ χρυσοῦ λαλοῦντος γίνεται ἄπρα» κτος ἅπας λόγος ». ¡Καὶ διὰ τί ὄχι; ἐπειδὴ ἡ ἀντίστροφος ἐνεργητικὴ πρότασις αὕτη, « Ὁ χρυσὸς λαλῶν ἄπρακτον ποιεῖ » πάντα λόγον » ἀκολουθεῖ τοὺς κανόνας τῆς φυσικῆς συν-

(1) Ἰδ. Πόρτ. Λεξικ. Ἰωνικ. λέξ. Ἐπί.

τάξεως. ¡Διά τί ὄχι; ὁπόταν ἡ μαντευομένη ἀναπλήρωσις αὕτη εὑρίσκεται ῥητῶς εἰς τὸ (Ἰλιάδ. β', 333),

. . . . Ἀμφὶ δὲ νῆες
Σμερδαλέον κονάβησαν, ἀϋσάντων ὙΠ' Ἀχαιῶν.

Ἐὰν εἰς τὸν Ὁμηρικὸν τοῦτον ςίχον ἔλειπεν ἡ Ὑπὸ, ¡τίς ἀπὸ τοὺς Γραμματικοὺς δὲν ἤθελεν ὀνομάσειν Γενικὴν ἀπόλυτον τὸ « Ἀϋσάντων Ἀχαιῶν; »

Τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται καὶ διὰ τὰ προθετικὰ μόρια, ὁποῖα εἶναι τὸ Χάριν, τὸ Ἕνεκα, κ. τ. λ. ἐπειδὴ δυνατόν εἶναι νὰ ἑρμηνευθῇ ἡ φράσις καὶ οὕτως, Ἕνεκα, ἡ Χάριν τοῦ λαλοῦντος χρυσοῦ, καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, Διὰ τὴν λαλιὰν τοῦ χρυσοῦ. Ἰδοὺ καὶ τούτου παράδειγμα τῆς ἀναπληρώσεως (Ἰλιάδ. ό, 743),

Ὅςις δὲ Τρώων κοίλης ἐπὶ νηυσὶ φέροιτο
Σὺν πυρὶ κηλείῳ, ΧΑΡΙΝ Ἕκτορος ὀτρύναντος.

Ἰδοὺ πάλιν ἡ ἀπόλυτος τῶν Γραμματικῶν, « Ἕκτορος ὀτρύναν-» τος », ἐὰν ἔλειπε τὸ Χάριν, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ αὐτὸ ὄνομα ἐλλειπτικὸν τῆς Πρὸς, ἢ τῆς Διὰ, ὡς ἴδαμεν ὀλίγον ἀρχήτερα. Ἀλλὰ ¡διὰ τί δὲν ὀνομάζουσι Γενικὴν ἀπόλυτον καὶ τὸ, Ἀρετῆς, εἰς τὸ Θαυμάζω σε τῆς ἀρετῆς;

Ἐπιςρέφων πάλιν εἰς τὰς προθέσεις λέγω, ὅτι τοιουτοτρόπως εἰς τὸ, « Σοῦ διδάσκοντος ἐγὼ μανθάνω » λείπει ἡ Παρὰ, εἰς τὸ, « Μὴ προσέχοντός σου τοῖς μαθήμασιν, ἄχθομαι » ἡ Περὶ, ἢ ἡ Ἕνεκα, εἰς τὸ « Τούτων εἰρημένων, διελύθη ἡ » Ἐκκλησία » ἡ Ἐκ, εἰς τὸ,

Θεοῦ θέλοντος, κἂν ἐπὶ ῥιπὸς πλέοις,

ἡ Μετὰ, κ. τ. λ. Ἀλλὰ τί λέγω Προθέσεις; Πολλάκις ἡ νομιζομένη ἀπόλυτος ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ γενικὴ κτητική. Εἰς τὸ παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἀνωτέρω ἀνέφερα,

Ἀνδρὸς κακῶς πράσσοντος ἐκποδὼν φίλοι,

τί ἐμποδίζει νὰ θεωρηθῇ τὸ Ἀνδρὸς πράσσοντος, ὡς κτητικὴ τοῦ Φίλοι, ἢ τοῦ Ποδῶν; Οἱ φίλοι τοῦ κακῶς πράσσοντος ἀνδρὸς γίνονται ἐκ ποδῶν, ἢ, Οἱ φίλοι γίνονται ἐκ ποδῶν τοῦ κακῶς πράσσοντος ἀνδρός.

Ἂν δὲν ἐφοβούμην τὸ ὑπέρμετρον, εἶχ' ἀκόμη νὰ εἴπω πολλὰ καὶ περὶ τῶν ἀπολύτων Δοτικῶν καὶ Αἰτιατικῶν, αἱ ὁποῖαι οὐδ' αὗται ἐκβαίνουσιν ἀπὸ τὸν γενικὸν κανόνα τῆς ἐλλείψεως, ἐπειδὴ ἔχουσιν ὑπονοουμένην καμμίαν ἀπὸ τὰς μὲ δοτικὴν ἢ αἰτιατικὴν συντασσομένας προθέσεις, ἢ ἀναφέρονται ἀμέσως εἰς ῥῆμα (1).

Ταύτης τῆς ἐλλείψεως ἡ ἄγνοια ἐγέννησε τὰς λεγομένας Γενικὰς διαιρετικάς, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται ἀναμφιβόλως εἰς λείπουσαν πρόθεσιν, τὴν Ἐκ, ἢ τὴν Ἀπό, ἐπειδὴ ἡ μετάφρασις των εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν γίνεται διὰ τῆς Ἀπὸ, τὴν ὁποίαν ἡ συνήθεια συντάσσει μὲ αἰτιατικήν. « Οἱ εὖ φρονοῦντες τῶν » ἀνθρώπων » θέλει νὰ εἴπῃ, ἐὰν τὸ μεταφράσῃς κατὰ λέξιν, Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἔχουσι φρόνησιν.

Ἄλλας πάλιν γενικὰς μὴ δυνάμενοι νὰ ὀνομάσωσι διαιρετικάς, ἢ ἀπολύτους, τὰς ἐνόμισαν συντεταγμένας ἀμέσως μὲ ὀνόματα. Τοιαῦται εἶναι ὅσαι γενικαὶ ἀκολουθοῦσι τὰ συγκριτικὰ καὶ ὑπερθετικά. Βέβαια ἡ κοινοτέρα χρῆσις ἀπαιτεῖ νὰ προφέρωνται χωρὶς προθέσεως. Ἀλλ' ἡ ἀπουσία τῆς προθέσεως δὲν ἀλλάσσει τὴν φύσιν αὐτῶν, οὐδὲ δικαιολογεῖ τὴν ἄγνοιαν τῆς ἀρχαιοτάτης αὐτῶν συντάξεως. Καὶ ἂν

(1) Οἱ Γραμματικοὶ τῶν Ῥωμαίων, ἀκολουθοῦντες τοὺς Ἕλληνας, ἐνόμισαν καὶ αὐτοὶ τὴν ὀνομαζομένην αὐτῶν Ἀφαιρετικὴν (Ablativus) πτῶσιν, ὅτι τάσσεται πολλάκις ἀπολύτως. Ἀλλὰ δὲν ἔφυγαν τὴν κρίσιν τῶν νεωτέρων Γραμματικῶν (Ἰδ. F. Sanctii *Minerv.* Lib. IV, cap. VII).

ἔλειπεν ἡ μαρτυρία τῆς κοινῆς γλώσσης, ἡ ὁποία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς μεταφράζει μὲ πρόθεσιν, ἀρκοῦσιν ὀλίγα παραδείγματα τῶν παλαιῶν ν' ἀποδείξωσι τὸ λεγόμενον. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει « Εὐειδεστάτην ἐκ πασέων » καὶ « Καλλίστους ἐκ » τῶν πάντων (1) ». Ὁ αὐτὸς μετεχειρίσθη εἰς τὸ συγκριτικὸν τὴν Πρὸ, « Οἶσι ἡ τυραννὶς ΠΡῸ ἐλευθερίης ἦν ἀσπαστό» τερον (2) » ἤγουν, Εἰς τοὺς ὁποίους ἡ τυραννία ἦτο προσφιλεστέρα ΠΑΡᾺ τὴν ἐλευθερίαν. Εἰς τὸν Σοφοκλέα συντάσσεται μὲ τὴν Ἀντὶ (Τραχιν. 577),

. . . . Ὥστε μή τιν' εἰσιδὼν
Στέρξει γυναῖκα κεῖνος ἀντὶ σοῦ πλέον.

Ὁ δὲ Ὅμηρος ἤλλαξε καὶ τὴν πρόθεσιν καὶ τὴν πτῶσιν (Ἰλιάδ. ά, 516),

Ὅσσον ἐγὼ ΜΕΤᾺ ΠΑΣΙΝ ἀτιμοτάτη θεός εἰμι.

Ἔπλασαν οἱ Γραμματικοὶ Δοτικὰς παθητικὰς, αἱ ὁποῖαι καὶ αὐταὶ ἄλλο δὲν εἶναι πλὴν ἐλλειπτικαὶ προθέσεως, καμμίαν φορὰν τῆς Παρὰ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς Ὑπὸ, ἀναπληρουμένης ἀπὸ τοὺς ποιητὰς (Ἰλιάδ. έ, 93),

Ὣς ὑπὸ Τυδείδῃ πυκιναὶ κλονέοντο φάλαγγες·

καὶ (Ἰλιάδ. έ, 555),

Ἐτραφέτην ὑπὸ μητρί . . . .

καὶ (Ἰλιάδ. έ, 564),

. . . . . Ἵνα χερσὶν ὑπ' Αἰνείαο δαμείη.

Εἶπε καὶ ὁ Ἡρόδοτος (3), « Ἀρχόμενος ὑπ' ἐκείνοισι ». Ἐὰν

(1) I, I, 196 καὶ III, 38.
(2) I, 62.
(3) I, 91.

ἔπρεπε νὰ ὀνομάζωνται αὗται δοτικαὶ παθητικαί, ὁσάκις λείπει ἀπ' αὐτὰς ἡ πρόθεσις, πολὺ προσφυέστερον ἤθελεν ἁρμόσειν τὸ τοιοῦτον ὄνομα εἰς τὴν γενικὴν, ἥτις εὑρίσκεται καὶ αὐτὴ ὄχι σπανίως χωρὶς τὴν Ὑπό. Εἰς ταύτην τοῦ Ἀριστοφάνους τὴν ῥῆσιν (Νεφ. 1087),

Τί δῆτ' ἐρεῖς, ἢν τοῦτο νικηθῇς ἐμοῦ,

λέγει ὁ Σχολιαστὴς, « Δύο προθέσεων ἐλλείψεις, ἀντὶ τοῦ ΕἸΣ » τοῦτο νικηθῇς ὙΠ' ἐμοῦ ». Τοιοῦτος εἶναι ὅλος ὁ χορὸς τῶν λεγομένων Αἰτιολογικῶν, Ὁμοιωματικῶν, Ὀργανικῶν κ. τ. λ. δοτικῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὑπονοεῖται ἔξωθεν ἡ Ἐν, ἡ Σὺν, ἢ καμμία τοιαύτη ἄλλη πρόθεσις.

Ἀπὸ ταύτας ἐξαιρεῖται ἡ ὀνομαζομένη Δοτικὴ χαριστικὴ, ἐλλειπτικὴ μὲν καὶ αὐτὴ, ὄχι ὅμως προθέσεως, ἀλλὰ μετοχῆς τῆς Χαριζόμενος, ὡς καὶ τὸ ὄνομά της τὸ μαρτυρεῖ. Ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου, πρέπει πάλιν ἐξ ἀνάγκης νὰ προσδράμῃ εἰς τὴν σημερινὴν γλῶσσαν τῶν Γραικῶν. Ἀντὶ τῆς Χαριστικῆς δοτικῆς τῶν παλαιῶν, ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα τὴν Γενικὴν, μὲ ἔλλειψιν ἀνάλογον τῆς προτέρας. Ἔλεγαν ἐκεῖνοι, παραδείγματος χάριν, Διδάσκω σοι τὸν Νικόλαον· λέγομεν ἡμεῖς, Σοῦ διδάσκω τὸν Νικόλαον. Ἡ ἀναπλήρωσις τῆς ἐλλείψεως εἶναι καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας φράσεις ἡ αὐτὴ κατὰ τὴν ἔννοιαν· εἰς τὴν πρώτην, Διδάσκω [χαριζόμενός] σοι τὸν Νικόλαον· εἰς τὴν δευτέραν, Διδάσκω [διὰ χάριν] σου τὸν Νικόλαον.

Εἶναι τι μέρος τῆς Γραμματικῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετάζονται οἱ Σολοικισμοὶ, ἢ αἱ Σολοικοφανεῖς συντάξεις τῆς γλώσσης. Ἀφίνω κατὰ τὸ παρὸν τοὺς γελοιώδεις ὁρισμοὺς ἢ ἐξηγήσεις τῆς λέξεως, Σολοικισμός. Ἀρκεῖ νὰ εἴπω μὲ τοὺς Στωϊκοὺς, ὅτι εἶναι « Λόγος ἀκαταλλήλως συντεταγμένος ».

Διὰ νὰ καταλάβῃ τίς ὅμως τὸν ὁρισμὸν τοῦτον, χρεία πρὸ πάντων εἶναι νὰ ἐξεύρῃ τί νομίζεται Ἀκατάλληλον εἰς τὰς γλώσσας. Δύο λογῶν κανόνας ἔχουσιν αἱ γλῶσσαι. Οἱ πρῶτοι καὶ θεμελιώδεις εἶναι κανόνες φυσικοὶ, οὕτως ὀνομασθέντες, διότι ἡ νομοθεσία των ἠκολούθησε τρόπον τινὰ τὴν φύσιν αὐτὴν τῶν πραγμάτων. Κατὰ τοὺς κανόνας τούτους, αἱ δεκτικαὶ γενῶν, ἀριθμῶν, καὶ προσώπων λέξεις πρέπει νὰ συντάσσωνται πρὸς ἀλλήλας ταυτογενῶς, ταυταρίθμως καὶ ταυτοπροσώπως· καὶ ἡ τοιαύτη σύνταξις ὀνομάζεται Κατάλληλος, καθὼς ἡ ἐναντία ταύτης λέγεται Ἀκατάλληλος, ἤγουν Σολοικισμός. Ἐὰν εἰς τοῦτον τὸν τρόπον θεωρηθῇ τὸ Κατάλληλον, δὲν εἶναι κανεῖς ἀπὸ τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς τῆς Ἑλλάδος, ὅςις δὲν σολοικίζει· καὶ τὸν Σολοικισμὸν πρέπει νὰ ζητῇς εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας (1), καὶ ὄχι εἰς τοὺς Σόλους τῆς Κύπρου, ἢ τῆς Κιλικίας. Πρέπει λοιπὸν νὰ ζητήσωμεν, παρὰ τὴν Καταλληλίαν τῆς φύσεως, ἄλλην Καταλληλίαν, ἥτις δὲν εἶναι ἀνάρμοςον νὰ ὀνομασθῇ Καταλληλία τῆς χρήσεως. Ἰδοὺ πόθεν ἐγεννήθη αὕτη.

Ὅταν τὸ πεπαιδευμένον μέρος τινὸς ἔθνους ἐπιχειρῇ νὰ φέρῃ τὴν γλῶσσαν εἰς τελειότητα, ἄλλο δὲν κάμνει παρὰ νὰ τὴν καθαρίζῃ ἀπὸ τὰς ἀκαταλληλίας. Μ' ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ ἡ κάθαρσις ἔχει ὅρια, οἱ λόγιοι νομοθέται τῆς γλώσσης ἀναγκάζονται ν' ἀφήσωσιν εἰς αὐτὴν καί τινας ἀκαταλληλίας, τὰς ὁποίας ὀνομάζουσιν Ἐξαιρέσεις τῶν φυσικῶν κανόνων. Εἰς ταύτας πρόσθες καὶ τὰς ἀκαταλληλίας, ὅσας ἡ

---

(1) Καὶ τοῦτο ἐνόει ὁ Ῥωμαῖος Γραμματικὸς Διομήδης, ὅταν ἔλεγεν, ὅτι ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος ἀγαπᾷ τοὺς σολοικισμούς: Atthis, quæ brevitati studet, admittit solœcismos, quos cum docti fecerint, non solœcismi, sed σχήματα λόγου appellantur.

γλῶσσα, καὶ ἀφοῦ τελειωθῇ, προσλαμβάνει, διὰ τὴν φυσικὴν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν μεταβολὴν κλίσιν· κλίσιν τόσον σφοδροτέραν, ὅσον εἶναι τὸ ἔθνος περιεργότερον, ὅσον ἔχει ψυχὴν πλέον εὐαίσθητον. Ἀφοῦ μίαν φορὰν ἐπικυρώσῃ τῶν δοκίμων συγγραφέων ἡ χρῆσις τὰς ἐξαιρέσεις, ἡ μεταβολὰς ταύτας, ἔπαυσαν πλέον νὰ ἦναι ἀκαταλληλίαι· καὶ τόσον ἀπέχουν νὰ λέγωνται Σολοικισμοί, ὥςε γίνονται τῆς γλώσσης Κομψότητες, καὶ κανόνες τοῦ ὀρθῶς λαλεῖν καὶ γράφειν, τοὐλάχιςον πρὸς ὡρισμένον χρόνου διάςημα, ἑωσοῦ νὰ περάσῃ ἡ γλῶσσα εἰς ἄλλην περίοδον, ἡ τελειώσεως περισσοτέρας, ἡ παρακμῆς καὶ φθορᾶς ἀναποφεύκτου. Συμπεραίνεται ἀπὸ τοῦτο, ὅτι δὲν ἐμπορεῖ τὶς νὰ ὀνομάσῃ Σόλοικον συγγραφέα ἔθνους σοφοῦ κἀνένα, ἂν δὲν διορίσῃ πρῶτον τὴν περίοδον τοῦ χρόνου, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε χώραν ἡ χρῆσις τῆς παραβαινομένης καταλληλίας καθὼς δὲν ἐμπορεῖ νὰ ἐλέγξῃ ὡς παράνομον τινὰ πολιτικῶς, ἂν δὲν διορίσῃ τὸν χρόνον καὶ τὴν φύσιν τῶν πολιτικῶν νόμων, τοὺς ὁποίους παρέβη.

Διὰ τί ἐμακρολόγησα περὶ τούτου; διὰ νὰ ἐλευθερώσω τοὺς σπουδάζοντας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀπὸ τὸν ἄλογον ἐνθουσιασμὸν διὰ συγγραφεῖς τινὰς Γραμματικῆς τέχνης, ἀνθρώπους (τὸ ὁμολογῶ κ' ἐγὼ) σοφούς, ἀλλ' ὅμως ἀνθρώπους ὑποκειμένους εἰς ἀπάτην· καὶ διὰ νὰ δείξω ἐνταυτῷ, ὅτι Γραμματικὴν ὀρθὴν νὰ συντάξῃ τὶς δὲν εἶναι δυνατὸν, ἐὰν δὲν ἐξεύρῃ τὴν φιλοσοφικὴν Γραμματικὴν τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἐὰν δὲν ἐξετάσῃ καὶ μάθῃ πρῶτον τὴν φύσιν τῆς γλώσσης, γενικῶς θεωρουμένης, μηδ' ἔχῃ ἐννοίας ἀκριβεῖς ἑκάςου μέρους τοῦ λόγου, καὶ ἐὰν μὲ τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν δὲν διορίσῃ πρῶτον τὴν περίοδον τοῦ χρόνου, τὴν ὁποίαν ἐπιχειρεῖ νὰ προβάλῃ ὡς κανόνα τῆς γλώσσης.

Ἰδοὺ τί με συνέβη ταύτας τὰς ἡμέρας· πρᾶγμα ἄξιον τοσαύτης σκέψεως, ὅσης ἔγινεν ἐκπλήξεως αἴτιον εἰς ἐμέ. Εἶναι τριάκοντα χρόνοι καὶ ἐπέκεινα ἀφοῦ ἔπαυσα ν' ἀναγινώσκω Γραμματικάς. Ἐνθυμούμην τοὺς κανόνας, ὅσους εἶχα μάθειν μὲ μεγάλην ἀηδίαν εἰς τὸν Λάσκαριν· ἀλλ' εἰς ποίαν τάξιν ἦσαν γραμμέναι τοῦ Λασκάρεως, ἢ τῶν ἄλλων αἱ Γραμματικαί, τούτου κἀνὲν ἴχνος σχεδὸν δέν μου εἶχε μείνειν εἰς τὴν μνήμην. Ὁ πλέον παρὰ τοὺς ἄλλους λησμονηθεὶς ἦτον ὁ Θεόδωρος, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦτο καὶ τὸν ὁποῖον ὀλιγώτερον παρὰ τοὺς ἄλλους εἶχα μελετήσειν (Καὶ μὴ σκανδαλισθῇ τὶς ὅτι ὁμολογῶ χωρὶς ἐντροπὴν τὴν ἀμέλειαν τοῦ Θεοδώρου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν σπουδὴν πολλοὶ καυχῶνται νὰ κατεδαπάνησαν τὸ ἀξιολογώτερον μέρος τῆς ζωῆς των). Ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἐμελέτων νὰ λαλήσω περὶ τῶν σφαλμάτων τῆς Γραμματικῆς, ἀνάγκη ἦτο νὰ ἐξετάσω τοὺς λησμονηθέντας Γραμματικούς. Ἔλαβον λοιπὸν εἰς χεῖρας τὴν τετράβιβλον γραμματικὴν τοῦ Θεοδώρου, ὅταν ἦλθον εἰς τὸ περὶ Σολοικισμῶν τοῦτο μέρος τοῦ παρόντος σχεδιάσματος, καὶ ἐζήτησα τί λέγει περὶ αὐτῶν ὁ Θεόδωρος.

Τὸ περὶ Σολοικισμοῦ κεφάλαιον τοῦ Θεοδώρου περιέχει εἰκοσιεπτὰ παραδείγματα σολοικισμῶν· ἓν εἶναι ἀπὸ τὸν Μένανδρον· ἄλλο, τὸ πολυθρύλλητον ἐκεῖνο τοῦ Ἡσιόδου, « Σφέτερον » πατέρ' ὑμνείουσαι », ἀντὶ τοῦ « Ὑμέτερον ». Τὰ λοιπὰ εἰκοσιπέντε μαντεύσατε πόθεν τὰ ἔλαβεν, ὅσοι δὲν ἔχετε τὴν τύχην νὰ γνωρίζετε τὸν Θεόδωρον. Ἀπὸ κἀνένα συγγραφέα τῆς Βυζαντίδος, θέλετε ἴσως εἰπεῖν, ἢ ἀπὸ κἀνένα ποιητὴν τῆς δωδεκάτης ἢ τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Λανθάνεσθε· εἶναι ὅλα ἀπὸ τὸν Ὅμηρον. Ὁ ἀμίμητος, ὁ μέγας, ὁ θεῖος Ὅμηρος, ὅςις εἶχεν ἑπτὰ πατρίδας, ἐπειδὴ τόσαι πόλεις συνερίζοντο διὰ τὴν τιμὴν τῶν γενεθλίων του,

τοῦ ὁποίου τὰ ποιήματα μετεχειρίζοντο οἱ πατέρες ὡς κατήχησιν εἰς τὴν παιδείαν τῶν ἰδίων τέκνων (1), οἱ νομοθέται, ὡς ὄργανα τῆς προκοπῆς καὶ μελλούσης δόξης τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους (2), καὶ οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταί, ὡς παραδείγματα τῆς συγγραφῆς καὶ ποιήσεως (3), τὸν ὁποῖον οἱ παλαιοὶ μὲ

---

(1) « Οἶμαι δὲ καὶ τὴν Ὁμήρου ποίησιν μείζω λαβεῖν δόξαν, ὅτι » καλῶς τοὺς πολεμήσαντας τοῖς βαρβάροις ἐνεκωμίασε, καὶ διὰ τοῦτο » βουληθῆναι τοὺς προγόνους ἡμῶν ἔντιμον αὐτοῦ ποιῆσαι τὴν τέχνην, » ἔν τε τοῖς τῆς μουσικῆς ἄθλοις, καὶ τῇ παιδεύσει τῶν νεωτέρων » κ. τ. λ. » (Ἰσοκράτ. Πανηγυρ. § 42, σελ. 69).

(2) Ναί! τὰ τρόπαια τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Σαλαμῖνος, τῶν Πλαταιῶν, εἰς ἕνα λόγον, ὅ,τι μέγα καὶ λαμπρὸν κατώρθωσαν οἱ πρόγονοι ἡμῶν, ἦτον ἀποτέλεσμα τῶν πρώτων ἐκείνων τύπων, τοὺς ὁποίους εἶχαν λάβειν εἰς τὴν νεαρὰν αὐτῶν ἡλικίαν ἀπὸ τὴν συνεχῆ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων ἀνάγνωσιν. Ὁ φιλοσοφικὸς οὗτος ςοχασμὸς δὲν εἶναι ἰδικός μου, ἀλλὰ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου (κατὰ Λεωκράτ. § 27) « Τούτων τῶν ἐπῶν [τοῦ Ὁμήρου] ἀκούοντες, ὦ ἄνδρες, οἱ πρόγονοι » ὑμῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων ζηλοῦντες, οὕτως ἔσχον πρὸς » ἀρετήν, ὥςε οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς αὐτῶν πατρίδος, ἀλλὰ καὶ πάσης » Ἑλλάδος, ὡς κοινῆς, ἤθελον ἀποθνήσκειν. Οἱ γοῦν ἐν Μαραθῶνι » παραταξάμενοι τοῖς βαρβάροις κ. τ. λ. ». Ὀλίγον ἀρχήτερα (Αὐτ. § 26) εἶχεν ὁ Λυκοῦργος φέρειν μαρτυρίαν τοῦ Ὁμήρου ςίχους ἓξ ἀπὸ τὴν Ῥαψῳδίαν ο′, 494-499, πρὸ τῶν ὁποίων λέγει, « Βούλομαι δ' » ὑμῖν ΚΑῚ ΤῸΝ ὋΜΗΡΟΝ παρασχέσθαι ἘΠΑΙΝΩ͂Ν (γρ. ΚΑῚ ΤΩ͂Ν » ὉΜΉΡΟΥ παρασχέσθαι ἘΠΩ͂Ν, ἤ, ΚΑΊ ΤΙΝΑ ΤΩ͂Ν ὉΜΉΡΟΥ παρα- » σχέσθαι ἘΠΩ͂Ν)· οὕτω γὰρ ὑπέλαβον ὑμῶν οἱ πατέρες σπουδαῖον » εἶναι ποιητήν, ὥςε νόμον ἔθεντο καθ' ἑκάςην πενταετηρίδα τῶν » Παναθηναίων, μόνου τῶν ἄλλων ποιητῶν ῥαψῳδεῖσθαι τὰ ἔπη, ἐπί- » δειξιν ποιούμενοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι τὰ κάλλιςα τῶν ἔργων » προῃροῦντο ». Περὶ δὲ τοῦ νόμου νὰ ῥαψῳδῶνται τοῦ Ὁμήρου τὰ ἔπη εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων λέγει τι καὶ ὁ Πλάτων (Ἵππαρχ. σελ. 228).

(3) Ἡ ἀμίμητος εὐφράδεια τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἀναμφιβόλως ἀποτέλεσμα τῆς συνεχοῦς ἀναγνώσεως τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων. Ὁ Αἰσχύλος

βωμοὺς ἐτίμησαν, καὶ οἱ νέοι τῆς Εὐρώπης σοφοὶ δὲν ἔπαυσαν ἔτι νὰ θαυμάζωσι, κατεδικάσθη ἀπὸ Γραμματικὸν τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ μετὰ παρέλευσιν δύο χιλιάδων καὶ τετρακοσίων σχεδὸν ἐτῶν, ὡς ὁ πλέον σόλοικος, ἤγουν ὡς ὁ πλέον ἀμαθὴς τῆς ἰδίας αὐτοῦ γλώσσης ποιητής.

¡Πόθεν ἐκινήθη εἰς τοιαύτην βλασφημίαν ὁ Θεόδωρος; καὶ τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ διὰ νὰ τὴν ἀποφύγῃ; Ἔπρεπε νὰ διακρίνῃ τὸν καιρὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Ὅμηρος, ἀπὸ τὸν καιρὸν τῶν Ἀττικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, καὶ νὰ χωρίσῃ τῆς Ὁμηρικῆς γλώσσης τὰ ἰδιώματα εἰς ἐξαίρετον κεφάλαιον, ἄλλο παρὰ τὸ περὶ σολοικισμοῦ κεφάλαιον, ἢ νὰ τὰ κάμῃ παράρτημα τῆς Γραμματικῆς του, ἤγουν Γραμματικὴν ἄλλην, ἐπιγραφομένην Ὁμηρικήν. Ἔπρεπε νὰ συμπεράνῃ ὅτι εἰς διάστημα τοσούτων ἐτῶν ἡ γλῶσσα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ ἡ αὐτὴ, ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς γλώσσης ἐξ ἀνάγκης μετέβαλε τὴν Γραμματικὴν, καὶ ὅτι οἱ νομιζόμενοι τοῦ Ὁμήρου σολοικισμοὶ ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ ἰδιώματα τῆς γλώσσης, καὶ κανόνες τῆς Γραμματικῆς τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων, τοὺς ὁποίους ἂν παρέβαινε, τότε δικαίως ἤθελε κριθῆν σόλοικος καὶ ἀμαθὴς τῆς γλώσσης του. Ἀλλὰ ¡τί λέγω, « Τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων; » Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἰδιώματα ταῦτα τοῦ Ὁμήρου εὑρίσκονται ἀληθῶς εἰς τοὺς Ἀττικοὺς ποιητὰς, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὸν Σοφοκλέα (τὸν καὶ διὰ τοῦτο ἐπονομασθέντα Ὁμηρικώτατον), οἱ ὁποῖοι, μεταχειρισθέντες αὐτοὺς μετὰ τοσούτων ἐτῶν διάστημα, πολὺ δικαιότερον ἔπρεπε νὰ καταδικασθῶσιν ὡς σολοικίζοντες· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἐθαυμάσθησαν ὡς κανόνες ὀρθότητος, διὰ τὸ πρὸς τὸν Ὅμηρον σέβας, σέβας τόσον βαθὺ, ὥστε καὶ οἱ πολὺ μεταγενέστεροι, οἱ

ὠνόμαζε, μὲ πολλὰ ἀξείαν μετριοφροσύνην, τὰς τραγῳδίας του, Ἀποφάγια τῶν μεγάλων δείπνων τοῦ Ὁμήρου (Ἀθην. η, σελ. 347).

κατὰ τοὺς Πτολεμαϊκοὺς χρόνους ἀκμάσαντες ποιηταί, ἐτόλμησαν νὰ Ὁμηρίσωσι, χωρὶς νὰ τολμήσῃ τὶς νὰ τοὺς ὀνομάσῃ σολοικιςάς.

Οἱ σολοικισμοὶ τοῦ Ὁμήρου, ἐὰν ἀληθῶς ἐσολοίκιζεν ὁ Ὅμηρος, οὔτε νὰ φανερωθῶσι, οὔτε νὰ καταδικασθῶσιν ὡς τοιοῦτοι ἦτο δυνατὸν, πλὴν ἀπὸ τὴν σύγκρισιν καὶ παράθεσιν ἄλλων ἀσολοίκων ποιητῶν συγχρόνων καὶ συμπολιτῶν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἀπ' ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, καὶ ἀπὸ τὰς Ἰωνικὰς πόλεις, παρὰ τὸν Ὅμηρον ἄλλος ποιητὴς κἀνεῖς δὲν σώζεται. Ὅθεν εἶναι πολὺ πιθανώτερον, καὶ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον συμφωνότερον, ὅτι ἠκολούθησε τὴν χρῆσιν, καὶ τοὺς αὐτοὺς ἐκείνους τῆς τότε γλώσσης ἢ διαλέκτου κανόνας, τοὺς ὁποίους ἠθέλαμεν εὑρεῖν καὶ εἰς τοὺς συμπολίτας καὶ συγχρόνους αὐτοῦ ποιητὰς, ἂν δὲν τοὺς ἀφάνιζεν ὁ χρόνος. Ἐὰν ἔπειτα οἱ Ἀττικοὶ ποιηταί, καὶ διὰ τὸ πρὸς τὸν Ὅμηρον σέβας, καὶ διότι ἡ διάλεκτος αὐτῶν εἶχε φυλάξειν μέγα μέρος τῆς Ὁμηρικῆς διαλέκτου, μετεχειρίσθησαν τῆς ποιήσεως ἐκείνου τὰ σχήματα, οὐδ' εἰς αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα σχήματα εἶναι δίκαιον νὰ λέγωνται σολοικισμοί· μόλις ἁρμόζει εἰς αὐτὰ τῶν ἀρχαϊσμῶν τὸ ὄνομα (1).

---

(1) Ὅ,τι ἀσύνηθες καὶ παράξενον μεταχειρισθῇ τὶς λέγων ἢ γράφων, ἐὰν δὲν ἦναι Σολοικισμὸς, λέγεται Ἀρχαϊσμὸς, ἢ Νεολογία· ἤγουν ξενίζει τὴν ἀκοὴν, ἢ διότι ἔπαυσε πρὸ πολλοῦ νὰ λέγεται, ἢ διότι δὲν εἶναι ἀκόμη εἰς χρῆσιν. Ἀλλὰ ¡πῶς ἐδύνατο Ὁμηρικὴ, φερειπεῖν, χρῆσις, εἰς μίαν ἀπὸ τοῦ Σοφοκλέους τὰς τραγῳδίας, νὰ ταράξῃ τὴν ἀκοὴν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τῶν ὁποίων τὰ σχολεῖα τὸ πρῶτον καὶ ἀξιολογώτερον μάθημα ἦτον ὁ Ὅμηρος, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ τὸν ἤξευρον ἐκ ςήθους, οἱ ὁποῖοι ἔκρινον ἀπαιδεύτους καὶ ἀγροίκους τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὸν Ὅμηρον; ¡Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὸ ῥάπισμα τὸ δοθὲν ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς διδασκάλους, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ σχολεῖον δὲν εὑρέθη

Οὐδὲ εἶναι ἱκανὸν νὰ δικαιώσῃ τὸν Θεόδωρον ὅ,τι προσθέτει εἰς τὸ περὶ σολοικισμοῦ κεφάλαιον, διὰ νὰ διορθώσῃ τὴν ἀτοπίαν τοῦ κεφαλαίου· « Ταῦτά γε μὴν πάντα, εἰ καὶ τοῖς » ποιηταῖς σχήμαθ' ἄττα ἐςίν, ἡμῖν μέντοι ὡς ὑποδείγματα » κείσθω τοῦ περὶ τὸν πεζὸν λόγον σολοικισμοῦ ». Ἄλλο εἶναι τὸ σχῆμα καὶ ἄλλο ὁ σολοικισμός. Τὰ σχήματα εἶναι συντάξεις ἀνώμαλοι, ἤγουν ἐναντίαι τῆς καταλληλίας τοῦ λόγου, ςηριζόμεναι ὅμως εἰς τῶν δοκίμων συγγραφέων τὴν σύμφωνον χρῆσιν· καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουσιν ἀπὸ τοὺς σολοικισμούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι καὶ αὐτοὶ συντάξεις ἀνώμαλοι, ἀλλὰ δὲν ἐπιςηρίζονται εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἐπαινουμένων συγγραφέων, ἢ τοὐλάχιςον δὲν εὑρίσκονται πλὴν σπανίως καὶ εἰς ὀλίγους τινὰς ἐξ αὐτῶν, ἐξ ἀπροσεξίας περισσότερον παρὰ θεληματικῶς γεννηθεῖσαι. Τοιαῦτα σχήματα εὑρίσκονται εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, σπανιώτερα εἰς τοὺς Λογογράφους, συνεχέςερα εἰς τοὺς Ποιητάς. Εἰς ὅλας ὡσαύτως τὰς γλώσσας εὑρίσκονται καὶ σολοικισμοί, κατ' ἐκείνην μάλιςα τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ὁπόταν αἱ γλῶσσαι παρακμάζωσι, καὶ γίνονται τρόπον τινὰ προοδοποίησις τῆς μελλούσης τῶν ἐθνῶν βαρβαρότητος. Ἀλλ' ὅπως ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τοὺς σολοικισμοὺς τῆς ποιήσεως (ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰαμβικὴν ἴσως ποίησιν) εἶναι τόσον ἀνάρμοςον νὰ τοὺς φέρῃ τὶς παράδειγμα τῶν σολοικισμῶν τοῦ πεζοῦ λόγου, ὅσον ἤθελ' εἶσθαι νὰ διδάσκεται ὁ ῥάπτης πῶς ἔχει ν' ἀποφύγῃ τοῦ σκυτοτόμου τὰ σφάλματα.

Τὸ αὐτὸ λέγω καὶ διὰ τὸ « Σφέτερον πατέρ' ὑμνείουσαι » τοῦ Ἡσιόδου. Τὸ παράδειγμα τοῦτο εἶναι μοναδικόν, κ' ἤθελε

Ὅμηρος; Τὸ ῥάπισμα ἦτο βέβαια τολμηρόν· ἀλλὰ τολμηρότερος ἦτον ὁ καταφρονητὴς τοῦ Ὁμήρου διδάσκαλος.

δικαιότερον ὀνομασθῆν σολοικισμὸς, ἐὰν ἦτο βέβαιον ὅτι δὲν τὸ μετεχειρίσθησαν ἄλλοι σύγχρονοι καὶ συμπολῖται τοῦ Ἡσιόδου ποιηταί. Πιθανώτερον ὅμως εἶναι τὸ ἐναντίον, ὡς γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν δυϊκὸν ἀριθμὸν, Σφὼ, Σφῶϊν, καὶ τὸ παράγωγον Σφωΐτερος, καὶ ἀπὸ τὰ πληθυντικὰ, Σφεῖς, καὶ, Σφᾶς (1). Ἐὰν ταῦτα ἀδιαφόρως παριςάνωσι τὸ δεύτερον καὶ τρίτον πρόσωπον, ;τί ἐμπόδιζε τὸ Σφέτερος νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν διττοπροσωπίαν; οὐδὲν ἄλλο βέβαια παρὰ τὴν χρῆσιν. Ἀλλ' ἡ χρῆσις ἐδύνατο νὰ ἦναι διάφορος εἰς τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον ὅπου ἔγραφεν ὁ Ἡσίοδος παρὰ τὴν χρῆσιν τῶν μεταγενεςέρων, ἢ καὶ ἄλλων ποιητῶν συγχρόνων, ἀλλ' ὄχι καὶ συμπολιτῶν αὐτοῦ.

;Εἶχε χρείαν ἀπὸ παραδείγματα σολοικισμῶν ὁ Θεόδωρος; ἔπρεπε νὰ τὰ ζητήσῃ καὶ νὰ τὰ συναθροίσῃ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους τοῦ Μενάνδρου συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς, καὶ τοὺς μικρὸν μετ' ἐκεῖνον ἀκμάσαντας, ἤγουν ἀπὸ χρόνου περίοδον, ὅταν ἤρχιζεν ἀληθῶς ἡ γλῶσσα νὰ κινῆται πρὸς τὴν παρακμὴν αὐτῆς. Φαίνεται ἡ παρακμὴ αὕτη ἐξ ἐκείνου μάλιςα, ὅτι ὁ Μένανδρος, καὶ ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Ἐπίκουρος (2), ἦσαν ἀπ'

---

(1) Ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. κ', 398) μετεχειρίσθη τὸ Σφίσιν, ἀντὶ τοῦ, Ὑμῖν· ὁ Ἡρόδοτος (III, 71) εἶπεν, « Ἀλλὰ ΣΦΕΑΣ αὐτὸς ἐγὼ κατερέω. » ἤγουν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, « Ἀλλ' ἀτός μου ἐγὼ θέλω ΣΑΣ καταδώσειν ». Ὅθεν γίνεται φανερὸν, ὅτι τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ δευτεροπρόσωπον, πληθυντικὸν Σεῖς καὶ Σᾶς ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ λείψανον τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἀναλογώτερον μὲ τὰ ἑνικὰ, Σοῦ, Σοὶ, Σὲ, μεταβληθὲν ἔπειτα μὲ τὴν προσθήκην τοῦ φ̄ (ἴσως ὡς Αἰολικοῦ δίγαμμα) εἰς τὸ Σφεῖς καὶ Σφᾶς, καὶ τέλος κυρωθὲν ἀπὸ τὴν χρῆσιν ὅλων τῶν συγγραφέων· καθὼς ἡμεῖς, μὲ τὴν αὐτὴν προσθήκην, μετεσχηματίσαμεν εἰς τὸ Σφυρίζω τὸ παλαιὸν Συρίζω.

(2) Τὸ φιλόκαινον εἰς τὰς λέξεις τοῦ Ἐπικούρου φαίνεται ἀπὸ τὰς τρεῖς αὐτοῦ ἐπιςολὰς, τὰς ὁποίας ἐφύλαξε Διογένης ὁ Λαέρτιος. Τοῦ

ἐκείνων τὸν ἀριθμὸν, οἱ ὁποῖοι ἔδωκαν τὰ πρῶτα τῆς νεολογίας καὶ καινοτομίας παραδείγματα, καὶ ὄχι πολὺ μεταγενέστερος τοῦ Ἐπικούρου, ὁ Στωϊκὸς Χρύσιππος, ἔλεγε καὶ φανερὰ ὅτι οὐδ' ἦτο προσοχῆς ἄξιον τὸ σολοικίζειν, « Οὐ μόνον » ταῦτα παρετέον τοῦ βελτίονος ἐχομένους, ἀλλὰ καὶ ποιὰς » ἀσαφείας, καὶ ἐλλείψεις, καὶ νὴ Δία σολοικισμοὺς, ἐφ' οἷς » ἄλλοι ἂν αἰσχυνθείησαν οὐκ ὀλίγοι » (1). Εἶναι ταῦτα τοῦ Χρυσίππου τὰ λόγια τόσον παραδοξότερα, ὅσον οἱ φιλόσοφοι τῆς αἱρέσεως αὐτοῦ ἀνέπτυξαν οἱ πρῶτοι σχεδὸν τὴν ἀδιάσπαστον ἕνωσιν τῆς Γραμματικῆς μὲ τὴν Λογικήν. Οἱ Στωϊκοὶ πρῶτοι ἐξήγησαν τὴν φύσιν τοῦ Μέσου ῥήματος, ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω (σελ 80)· αὐτοὶ ἐδιαίρεσαν τὴν λογικὴν πρότασιν (ἥτις ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τὸν αὐτοτελῆ τῆς Γραμματικῆς λόγον, τὸν συγκείμενον ἐξ ὀνόματος καὶ ῥήματος) εἰς σύμβαμα καὶ παρασύμβαμα· αὐτοὶ ἐξέτασαν τὰς Προθέσεις, τὸ Ἄρθρον, τὸ Ἀπαρέμφατον· εἰς ὀλίγα λόγια, δὲν ἔκριναν τὴν Γραμματικὴν ἀνάξιον τῆς φιλοσοφίας ἐνασχόλημα. Ὅταν ἡ φιλοσοφία ἀφήσῃ τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν φαντασίαν τῆς ἀπαιδευσίας, ἐκδύνεται, χωρὶς νὰ τὸ ἐξεύρῃ, τὸ μέγα της ὅπλον, καὶ παραδίδοται ἑκουσίως εἰς χεῖρας ἐχθροῦ, ὅστις δὲν θέλει βραδύνειν νὰ τὴν πνίξῃ. Ποτὲ ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχεν ἰδεῖν τόσον πλῆθος ὀνομαζομένων φιλοσόφων, ὅσον

Μενάνδρου ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀρκοῦμαι νὰ φέρω εἰς παράδειγμα τὸ Γῦρος (ἀντὶ τοῦ Κύκλος), καὶ τὸ Μεγιστάνες, τὰ ὁποῖα ἐπέρασαν ἔπειτα εἰς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς, ὡς φαίνεται ἀπὸ τοὺς Ἑβδομήκοντα, καὶ ἔμειναν εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν· τὸ Πορνοκόπος, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐσχηματίσθησαν ἀναλόγως πολλὰ ὀνόματα καὶ ῥήματα τῆς κοινῆς γλώσσης, οἷον, Μεθοκόπος, Χαροκόπος, Χαρτοκόπος, Στενοκοπία, Μεθοκοπῶ, Ζεστοκοπῶ, Σταυροκοπῶ καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

(1) Πλούταρχ. περὶ Στωϊκ. εναντιωμ. § 27.

εἰς τὴν ἀρχομένην παρακμὴν τῆς γλώσσης της· ἀλλὰ ποτὲ ἔθνος δὲν διαςρέφει τὴν γλῶσσάν του χωρὶς νὰ διαςρέψῃ ἐνταυτῷ καὶ τὴν παιδείαν του. Ἡ ἀσυνταξία τῆς γλώσσης συνοδεύει πάντοτε τὴν ἀσυνταξίαν τῶν ἐννοιῶν· διότι ὅςις συνεθίζει νὰ καταφρονῇ τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς, γρήγορα θέλει καταφρονήσειν καὶ τοὺς κανόνας τῆς Λογικῆς· καὶ ἀφοῦ μίαν φορὰν φθάσῃ νὰ ἐμβῇ εἰς τὰς κεφαλὰς ἡ ταραχὴ, τὸ ἔθνος καταφέρεται ὡς κύλινδρος ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δόξης εἰς τῆς ἀδοξίας τὸν βυθόν. Τότε τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου, καὶ τῶν Ἀθηναίων Τραγικῶν, δίδουσι τόπον εἰς τὴν Ἀλεξάνδραν τοῦ Λυκόφρονος, εἰς τοὺς Βωμοὺς, Πελέκεις, εἰς τὰς Πτέρυγας, καὶ τὰ Ὠὰ τοῦ Σιμμίου, ἢ τοῦ Δωσιάδου (1), καὶ ταῦτα πάλιν εἰς τὰ Ἀναςρέφοντα, Ἀνακυκλικὰ, ἢ Καρκινικὰ ἐπιγράμματα, ἑωσοῦ ν' ἀναγκασθῇ τὸ ἔθνος νὰ προτιμήσῃ τὴν παντελῆ ἀπαιδευσίαν ἀπὸ παιδείαν, τῆς ὁποίας ὁ καρπὸς εἶναι μωρία·

Εἰ βούλει μὴ παῖδ' ἀνόητον ἔχειν, Θεόδωρε,
Ὡς οὗτοι πάντες, γράμματα μὴ μαθέτω.

Εἶπα ἀνωτέρω ὅτι ἡ Θεματογραφία συνοδεύει τὸ συντακτικὸν μέρος τῆς Γραμματικῆς. Αὐτὴ πῶς γίνεται τὴν σήμερον δὲν ἐξεύρω. Εἰς τὸν καιρόν μου, οἱ διδάσκαλοι ἐλάμβανον ὁδηγὸν τῆς Θεματογραφίας τὰ εἴδη τοῦ ῥήματος, κατὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ Λασκάρεως. Ἔδιδον εἰς τοὺς μαθητὰς εἰς κοινὴν γλῶσσαν θέμα τῆς ἐπινοίας αὐτῶν ἠθικὸν, ἢ ἱςορικὸν, τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ ῥήματα ἔπρεπε νὰ ἦναι τοῦ πρώτου εἴδους, ἤγουν ἀπὸ τὰ συντασσόμενα μὲ αἰτιατικήν. Τὸ θέμα τοῦτο

---

(1) « Τὰ δὲ σὰ, ὡς πεζὰ μέτροις παραβάλλειν, καθάπερ ὁ Δωσιάδου » Βωμὸς ἂν εἴη, καὶ ἡ τοῦ Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρα, καὶ εἴ τις ἔτι τού- » των τὴν φωνὴν κακοδαιμονέςερος ». Λουκιαν. ἐν Λεξιφ. § 25.

μετεφράζετο Ἑλληνιςὶ ἀπὸ εἴκοσι, φερειπεῖν, μαθητὰς, οἱ ὁποῖοι παριςάνοντο ἔπειτα εἰς τὸν διδάσκαλον μὲ τὰς εἴκοσι μεταφράσεις· καὶ ὁ διδάσκαλος ἔκαμνεν εἴκοσι λογῶν διόρθωσιν εἰς αὐτάς. Ἀφοῦ ἱκανῶς ἐγυμνάζοντο εἰς τὸ πρῶτον εἶδος, μετέβαινον εἰς τὸ δεύτερον, ἤγουν τὰ μὲ δοτικὴν συντασσόμενα ῥήματα, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Μεγάλης κρίσεως χρείαν δὲν ἔχει νὰ καταλάβῃ τὶς, πόσον ἀηδὲς ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἦναι ἡμισείας μόνης σελίδος, καθ' ὑπόθεσιν, σύνταγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλα τὰ ῥήματα εἶναι ὁμοειδῆ. ¿Πόθεν ἡ τοιαύτη ἀηδία; ἐκ τούτου βέβαια ὅτι εἶναι πρᾶγμα ἀνυπόφορον εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἡ μονοτονία τοῦ λόγου. Κανεῖς, ἔξω ἀπὸ τοὺς μωροὺς, ἢ μαινομένους, δὲν συλλογίζεται, οὐδὲ γράφει, ἢ λαλεῖ, ὀλίγας ςιγμὰς ὥρας, χωρὶς φυσικὰ νὰ ποικίλλῃ καὶ ἄλλοτε ἄλλως ν' ἀλλάσσῃ τὰς φράσεις του· καὶ τοῦτο διακρίνει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τἄλογα ζῶα, τῶν ὁποίων αἱ φωναὶ εἶναι πάντοτε ἀπαραλλάκτως αἱ αὐταί. Καὶ ὑπομονὴ, ἐὰν, πλὴν τῆς ἀηδίας, κακὸν ἄλλο δὲν ἐγέννα ἡ τοιαύτη μέθοδος· ἀλλ' οἱ περισσότεροι νέοι ςοχάζονται τῶν διδασκάλων τοὺς λόγους, ὡς Θεοῦ χρησμοὺς (ὁποῖοι κ' ἔπρεπε νὰ ἦναι, κ' εἴθε πάντοτε νὰ ἦσαν τοιοῦτοι!), καὶ συνεθίζονται κατὰ μικρὸν εἰς ὅ,τι τὴν πρώτην φορὰν τοὺς ἀηδίασε, καὶ γίνονται τοιουτοτρόπως ταυτολόγοι, λάλοι, ἀδόλεσχοι, μωρολόγοι, εἰς βραχυλογίαν μανθάνουσι νὰ συλλογίζωνται κακὰ, καὶ νὰ γράφωσιν ἢ νὰ λαλῶσιν ὅ,τι οὐδὲ συλλογίζονται παντάπασιν. Ἂν εὑρεθῶσι τινὲς ἐξ αὐτῶν φυσικὰ τὸν νοῦν κοιμισμένοι, ἐνδεχόμενον καὶ νὰ νομίσωσιν, ὅτι εἶναι περιςάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ὁμιλία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους πρέπει νὰ γίνεται μὲ μόνου ἑνὸς εἴδους ῥήματα (1).

(1) Μὲ διηγεῖτο τὶς ὄχι πρὸ πολλοῦ, ὅτι ἔλαβε ποτὲ ἀπὸ σχολαςὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μακρὰν ἐπιςολὴν, γραμμένην ὅλην εἰς τὸ πρῶτον

Ἔπειτα καὶ τῶν εἴκοσι λογῶν ἡ διόρθωσις ; εἰς τί ἀποβλέπει; Καθὼς καὶ εἰς ἄλλα πολλά, παρόμοια καὶ εἰς τοῦ λόγου τὴν σύνταξιν, μία μόνη εἶναι ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ, πολλαὶ αἱ ἀποτυχίαι, μία ἡ πρὸς τὴν ἀρετὴν ὁδὸς, ἀνάριθμοι ὅσαι φέρουσιν εἰς τὴν κακίαν. Ἔπρεπε λοιπὸν ὁ διδάσκαλος, ἀφοῦ δείξῃ καὶ διορθώσῃ ἑκάστου τῶν εἴκοσι θεμάτων τοὺς φανεροὺς σολοικισμοὺς, ἢ βαρβαρισμοὺς, νὰ συντάσσῃ αὐτὸς Ἑλληνιςὶ ὅλον τὸ θέμα, καὶ νὰ τὸ δίδῃ εἰς τοὺς μαθητὰς, ὡς χειραγωγὸν τοῦ δευτέρου θέματος, καὶ τοῦτο πάλιν διωρθωμένον τὸν αὐτὸν τρόπον, τοῦ τρίτου, καὶ οὕτω καθεξῆς

Ἀλλ' ἡ εἰκοςὴ πρώτη θεματικὴ σύνταξις αὕτη τοῦ διδασκάλου, ; εἶναι τάχα ἡ μία ἐκείνη τοῦ σκοποῦ προειρημένη ἐπιτυχία, ἡ μία ἐκείνη πρὸς τὴν ἀρετὴν τοῦ λόγου φέρουσα ὁδὸς, ἢ εἶναι εἰκοςὴ πρώτη ἀποτυχία, καὶ τῆς ὁδοῦ ἀποπλάνησις; Ἄς ἐρωτήσῃ ἕκαςος ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συνείδησιν περὶ τούτου· ἀλλὰ διὰ ν' ἀκούσῃ καὶ νὰ καταλάβῃ τῆς συνειδήσεως τὴν ἀπόκρισιν, πρέπει πρῶτον νὰ κατασιγάσῃ τὰς ἀλόγους καὶ ςασιώδεις κραυγὰς τῆς φιλαυτίας. Ἰδοὺ τί λέγει ἡ συνείδησις εἰς ἐκεῖνον, ὅςις ἀνέγνωσε μὲ σκέψιν τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς τῆς Ἑλλάδος, κ' ἔμαθεν ἀπ' αὐτοὺς (καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς γραμματικοὺς) τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. « Ὅσον ὀρθῶς καὶ ἂν συντάξῃς; ποτὲ δὲν θέλεις » γράψειν εἰς γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν συλλογίζεσαι, ἤγουν » δὲν συμπλέκεις τοὺς καθ' ἡμέραν ἐνδιαθέτους λόγους, » προτοῦ νὰ τοὺς προφέρῃς, καθὼς ἔγραφον ἐκεῖνοι, οἱ

εἶδος τῶν ῥημάτων. Εἴτε παίζων, εἴτε σπουδάζων τὸ ἔλεγε δὲν ἐξεύρω· τὸ πρᾶγμα ὅμως εἶναι καὶ δυνατὸν καὶ πιθανόν. Ὅσαι μέθοδοι δὲν ἐπιςηρίζονται εἰς τὰ θεμέλια τῆς φύσεως, ; τί ἄλλο δύνανται νὰ γεννήσωσι παρ' ἄμορφα καὶ τερατώδη γεννήματα;

» ὁποῖοι τὴν ἐλάλουν καθ' ἑκάστην, καὶ εἶχον τὴν ἕξιν νὰ » συλλογίζωνται εἰς αὐτήν ». ; Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάμῃ ὁ διδάσκαλος, διὰ νὰ μὴ πλανᾶται αὐτός, μηδὲ (τὸ χειρότερον) νὰ πλανᾷ τοὺς μαθητάς του;

Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι δύσκολον. Ἡ Γραμματική σου διδάσκει τὴν ὀρθὴν τοῦ λόγου σύνταξιν μὲ παραδείγματα ἐρανισμένα ἀπὸ τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς τῆς γλώσσης. « Ἐκ » τούτων γὰρ καὶ περὶ τούτων ἡ γραμματικὴ θεωρία καὶ μέθ- » οδος (1) ». Ἀπὸ τοὺς ὁποίους λοιπὸν ἔλαβες τὴν ὕλην τῆς Γραμματικῆς, ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς τούτους λάβε καὶ τὴν θεματογραφίαν σου. Αὐτοὺς κατάστησον ὁδηγοὺς τῶν μαθητῶν σου· καὶ ἂν δὲν χειραγωγηθῶσι παρ' αὐτῶν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς τοῦ λόγου, θέλουν ἐξάπαντος μάθειν νὰ φεύγωσι τὰς ὁδοὺς τῆς πλάνης· μάθημα πολλῆς τιμῆς ἄξιον, ἐπειδὴ τοὺς διδάσκει ἐνταυτῷ τῆς ἀτυφίας καὶ μετριοφροσύνης τὴν μεγάλην ἀρετήν.

Τί λέγω διὰ τούτου; Ὅτι πρέπει ὁ διδάσκαλος, ὁσάκις μέλλει νὰ δώσῃ θέμα εἰς τοὺς μαθητάς, νὰ λαμβάνῃ κρυφά των, ἀπὸ δόκιμον συγγραφέα, τώρα μίαν ἢ δύο ῥήσεις ἠθικάς, ἄλλοτε καμμίαν σύντομον ἱστορίαν, νὰ τὴν μεταφράζῃ πρῶτον αὐτὸς εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, ἔπειτα νὰ δίδῃ τὴν μετάφρασιν ταύτην εἰς ἐκείνους διὰ νὰ τὴν ἐξελληνίσωσιν. Ὅταν φέρωσιν εἰς αὐτὸν τὰ διάφορα ἑλληνικὰ ταῦτα συντάγματα, ἂς διορθώσῃ πρῶτον τοὺς σολοικισμοὺς ἢ βαρβαρισμοὺς ἑκάστου, ἔπειτα ἂς ἀνοίξῃ τὸ βιβλίον, ὅθεν ἔλαβε τὸ παράδειγμα, καὶ ἂς δείξῃ εἰς αὐτούς, ὄχι τίς ἔγραψεν ὀρθὰ εἰς τὴν ξένην ταύτην γλῶσσαν, ἀλλὰ τίς ἐξ αὐτῶν ἔφθασε σιμότερα τῆς ὀρθότητος τοῦ παλαιοῦ συγγραφέως. Ὡς γίνονται τὴν σήμερον τὰ θέματα, ὁ ταλαίπωρος μαθητής, ἐὰν ἦναι φυσικὰ ἀγχίνους, παρὰ τὸν κόπον

(1) Θεοδ. Γαζ. Γραμματ. δ'.

τῆς συντάξεως τυραννεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ὑποψίαν, μήπως ἡ ἄγνοια, ἢ καὶ ἀδικία τοῦ διδασκάλου, τὸν ϛερήσῃ τῆς νίκης τὸν ϛέφανον. Καθὼς λέγω νὰ γίνωνται, ὁ μαθητὴς διεγείρεται εἰς περισσότερον ζῆλον, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ κριτής του θέλει εἶσθαι εἷς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Μία μόνη μικρὰ ῥῆσις ἀρκεῖ νὰ καταϛήσῃ φανερώτερον ὅ,τι λέγω. « Ἀγαπῶσιν ὅλοι ὄχι ἐκείνους, ὅσοι ἀπέκτησαν με- » γαλωτάτην ἐξουσίαν, χρήσιμον εἰς μόνους αὐτούς· ἀλλ' ὅσοι » ἔγιναν πολλοτάτων καλῶν αἴτιοι εἰς τοὺς Ἕλληνας ». Ἂς ὑποτεθῶσι, καθὼς καὶ πρότερον, εἴκοσι οἱ μαθηταί, εἴκοσι τοῦ μικροῦ τούτου θεματικοῦ παραδείγματος αἱ συντάξεις. Ἀφοῦ διορθώσῃς τοὺς σολοικισμοὺς καὶ βαρβαρισμοὺς ἑκάϛου, ἄνοιξον ἔμπροσθεν αὐτῶν τὴν βίβλον τοῦ Ἰσοκράτους μὲ τὸ αὐτὸ σέβας, μὲ τὸ ὁποῖον ἀνοίγεται εἰς τὰ δικαϛήρια ἡ βίβλος τῶν νόμων, καὶ δεῖξον εἰς τοὺς κρινομένους τούτους νέους πῶς ἐξέφρασε τὴν ῥῆσιν ταύτην ὁ Ῥήτωρ· « Ἅπαντες γὰρ φιλοῦσιν » οὐ τοὺς σφίσιν αὐτοῖς μεγίϛην δυναϛείαν κεκτημένους, » ἀλλὰ τοὺς τοῖς Ἕλλησι πλείϛων ἀγαθῶν αἰτίους γεγενημένους (1) ». Τοιαύτη σύγκρισις καὶ παράθεσις ἔχει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο τὸ καλόν, ὅτι διδάσκει ἐνταυτῷ καὶ τὴν διαφορὰν τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν, καὶ ἀνακαλύπτει τὰς αἰτίας ὅθεν ἐγεννήθη ἡ διαφορά. Αὕτη ὅμως ἡ διδασκαλία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραδοθῇ, πλὴν μόνους ἀπ' ἐκείνους τοὺς διδασκάλους, ὅσοι ἠσχολήθησαν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς σημερινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης, ὀρθῶς συλλογιζόμενοι, ὅτι ἀναγκαιοτέρα εἶναι εἰς ἡμᾶς ἡ γραμματικὴ θεωρία καὶ πρᾶξις τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν λαλοῦμεν καθ' ἑκάϛην, παρὰ τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν μᾶς ἀναγκάζει νὰ

---

(1) Ἰσοκράτ. Πρὸς Φίλιππ. § 61, σελ. 108.

μανθάνωμεν ἡ κατάληψις τῶν συγγραμμάτων τῶν ἡμετέρων προγόνων.

Ἂν εὑρίσκωνταί που τοιοῦτοι διδάσκαλοι, λαμβάνοντες ἐξ ἀρχῆς τὸ θέμα, θέλουν εἰπεῖν εἰς τοὺς μαθητάς· Ά. Ὅτι προκρίνομεν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν τὸ Ἀγαπῶ (λέξιν Ἑλληνικὴν) παρὰ τὸ Φιλῶ, διότι τοῦτο ἁπλῶς λεγόμενον ἔφθασε νὰ σημαίνῃ ἐξαιρέτως τὴν ἐνέργειαν τὴν διὰ τοῦ ϛόματος γινομένην, καὶ λεγομένην Φίλημα· τὴν ὁποίαν, διὰ νὰ ἐκφράσωσιν οἱ παλαιοί, μετεχειρίζοντο, ἢ τὸ σύνθετον Καταφιλῶ, ἢ τὴν φράσιν ταύτην, Φιλῶ τῷ ϛόματι, καὶ σπανιώτερον μόνον τὸ Φιλῶ. Οἱ μεταγενέϛεροι ὅμως συγγραφεῖς μετεχειρίσθησαν τὸ Φιλῶ καθὼς τὸ μεταχειριζόμεθα τὴν σήμερον. Β'. Ὅτι λέγομεν Ὅλοι, ἀντὶ τοῦ Ἅπαντες, ἢ Πάντες, ἐναντίον τῆς παλαιᾶς χρήσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Ὅλον ἐσήμαινεν ὁλοκληρίαν ποσοῦ συνεχοῦς, ἤγουν ποσὸν συγκείμενον ἀπὸ μέρη πρὸς ἄλληλα ἡνωμένα· τὸ Πᾶν, συνάθροισιν εἰς τὸν αὐτὸν τόπον μερῶν χωριστῶν ἑνὸς ποσοῦ διωρισμένου. Ἡ διαφορὰ προῆλθεν ἐκ τούτου, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ διωρισμένον ποσὸν δύναται νὰ παραϛαθῇ εἰς τὸν νοῦν ὡς ποσὸν συνεχὲς καὶ ὁλόκληρον, σχετικῶς πρὸς ἄλλα ποσὰ ὁμοειδῆ θεωρούμενον· ὡς ὅταν λέγωμεν, Ὅλη ἡ πόλις, Ὅλον τὸ ϛράτευμα, καὶ ἔτι καταχρηϛικώτερον, Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, σημαίνοντες πάντας τοὺς πολίτας, πάντας τοὺς ϛρατιώτας, πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὡς ἀπὸ μέλη, σύγκειται ἡ Πόλις, τὸ Στράτευμα, τὸ Ἀνθρώπινον γένος. Τοιαύτης ὑπαλλαγῆς, ἢ καταχρήσεως, παραδείγματα δὲν λείπουσιν οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἀρχαίους. Εἶπεν ὁ Σοφοκλῆς (Αἴαντ. 1105),

Ὕπαρχος ἄλλων δεῦρ' ἔπλευσας, οὐχ ὍΛΩΝ
Στρατηγός . . . .

ἀντὶ τοῦ Πάντων, κατὰ δὲ τὴν κοινὴν γλῶσσαν, Ὅλων ἢ Ὅλου

τοῦ ϛρατεύματος. Γ'. Ὅτι τὸ Ὄχι εἶναι ἀπὸ τοῦ Οὐχὶ, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τὸ Ὄχι εἶναι ἀρχαιότερον παρὰ τὸ Οὐχὶ, εἰς χρῆσιν (ὡς εἶναι πιθανὸν) κατ' ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ὅταν τὸ ō ϛοιχεῖον ἐπροφέρετο οῦ (1). Ἀλλ' εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον, τὸ ō εἰς τὴν τάξιν τῶν ϛοιχείων ἦτον ἀμέσως μετὰ τὸ ν̄, ἐπειδὴ τὸ ξ̄ δὲν εἶχεν ἀκόμη εὑρεθῆν. Ὅθεν γίνεται ἔτι πιθανώτερον, ὅτι οἱ πρῶτοι δημιουργοὶ τῆς γλώσσης μετεχειρίσθησαν τὰ δύο γειτονεύοντα ϛοιχεῖα, διὰ νὰ σημάνωσι τὴν κατάφασιν καὶ τὴν ἄρνησιν (2), προσθέτοντες εἰς τὸ πρῶτον τὴν δίφθογγον (Ναι), καὶ ἀρκεσθέντες εἰς τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν προφορὰν τοῦ δευτέρου (ου). Μὲ τοῦ καιροῦ τὴν πρόοδον, ἐσχηματίσθη κατ' ἐπέκτασιν τὸ Ναιχὶ καὶ τὸ Οὐχί. Οἱ Ἴωνες ἐπρόφερον τοῦτο ψιλῶς Οὐκί· πιθανὸν ὅτι ἔλεγον καὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ, Ναικὶ, ἂν καὶ τοῦτο περιπαίζεται ὡς σκυθισμὸς ἀπὸ τὸν Ἀριϛοφάνην (Θεσμοφ. 1183),

. . . . Ναικὶ, ναὶ,
Κάτησο, κάτησο, ναικὶ, ναὶ, τυγάτριον.

ἀντὶ τοῦ,

. . . . Ναιχὶ, ναὶ,
Κάθησο, κάθησο, ναιχὶ, ναὶ, θυγάτριον.

Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ἐγεννήθη τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ Ναΐσκε (3). Δ'. Ὅτι τὸ, Ἐκείνους ὅσοι ἀπέκτησαν, εἶναι ἀνάλυσις τῆς ἐνάρθρου μετοχῆς, Τοὺς κεκτημένους, ἤγουν, Οἳ κέκτηνται. Τοῦτο τὸ Οἳ μεταφράζομεν διὰ τοῦ, Ὅσοι, ἢ Οἱ ὁποῖοι, διὰ ν' ἀποφύγωμεν τὸν Ἰταλισμὸν, Ὁποῦ (Che), ὁ ὁποῖος

(1) Ἴδε τὰς εἰς τὸν Ἡλιόδωρον σημειώσεις, σελ. 152.

(2) Καθὼς καὶ τὸ πρὸ τούτων π̄, διὰ τὴν ἀπαγόρευσιν.

(3) Ἐνδέχεται ὅμως νὰ ἦναι καὶ Ἰωνισμὸς ἡ προσθήκη τῆς σκε συλλαβῆς εἰς τὸ Ναΐσκε (καθὼς καὶ εἰς τὸ Ὅσκε), ἂν καὶ τὴν τοιαύτην προσθήκην δὲν τὴν ἔκαμναν οἱ Ἴωνες παρὰ εἰς τὰ ῥήματα, οἷον Τύπτεσκε, ἀντὶ τοῦ, Ἔτυπτε.

παριςάνει συγκεχυμένως ὅλα τὰ γένη, ὅλους τοὺς ἀριθμοὺς, ὅλας τὰς πτώσεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀντωνυμίας, κ' ἔξω τούτων, σημαίνει ἀκόμη τοπικὸν καὶ χρονικὸν ἐπίῤῥημα. Ε'. Ὅτι τὸ Ἀπέκτησαν καθὼς καὶ τὸ ἑξῆς Ἔγιναν, ἢ Ἔγειναν, εἶναι λείψανα παλαιῶν ἐνεργητικῶν σχηματισμῶν τοῦ Κτάω ῶ, καὶ τοῦ Γίνω, ἢ Γείνω, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, εἰς ταύτην τὴν σημασίαν, δὲν εὑρίσκονται εἰς τὰ σωζόμενα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης συγγράμματα καὶ ποιήματα πλὴν οἱ σχηματισμοὶ, Κτῶμαι, καὶ Γίνομαι. Τὰ ῥήματα ταῦτα εἶναι ἀληθινὰ Μέσα ῥήματα, καὶ δὲν ὠνομάσθησαν Ἀποθετικὰ δι' ἄλλο παρ' ὅτι ἀπέθεντο, ἤγουν ἔχασαν τὸν ἐνεργητικὸν σχηματισμόν. Ϛ'. Ὅτι τὸ Μεγαλωτάτην, καθὼς καὶ τὸ μετ' ὀλίγον, Πολλοτάτων, εἶναι ἀπ' ἐκεῖνα τὰ ὁμαλὰ ὑπερθετικὰ, ἀντὶ τῶν ὁποίων ἐπρόκριναν οἱ Ἀρχαῖοι τὰ ἀνώμαλα, Μέγιςος καὶ Πλεῖςος. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἐπανέλαβε πάλιν ἡ γλῶσσα τὴν παμπάλαιον χρῆσιν τοῦ Μεγαλώτατος καὶ Πολλότατος, καθὼς ἔλεγον καὶ οἱ παλαιοὶ Σοφώτατος, Χρηςότατος κ. τ. λ. καθὼς λέγομεν ἔτι ἀπὸ τοὺς Πτολεμαϊκοὺς χρόνους Ἀγαθώτατος καὶ Καλώτατος, ἀντὶ τοῦ Βελτίων καὶ Καλλίων, ἂν καὶ ὁ Φρύνιχος μετὰ τετρακοσίους σχεδὸν χρόνους, ἤγουν κατὰ τὴν δευτέραν ἀπὸ Χριςοῦ ἑκατονταετηρίδα, κατακρίνῃ τὸ Ἀγαθώτερος καὶ Ἀγαθώτατος ὡς ἐναντία τῆς Ἀττικῆς συνηθείας. Ἀλλὰ τὸ συγκριτικὸν τοῦ Μεγάλος εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν· διὰ τί δὲν σχηματίζεται Μεγαλώτερος, ἀλλὰ Μεγαλήτερος; Εἶναι τάχα, Μεγαλείτερος, κατὰ συγκοπὴν ἀπὸ τὸ Μεγαλειότερος (1), ἢ

(1) Μετεχειρίσθη τὸ συγκριτικὸν τοῦτο ὁ Πλάτων (Θεαιτ. σελ. 168) εἰς τὴν αὐτὴν σχεδὸν σημασίαν τοῦ Μείζων. « Ταῦτα........ τῷ » ἑταίρῳ σου εἰς βοήθειαν προσηρξάμην (γρ. προσήρκεσα μὲν) κατ' » ἐμὴν δύναμιν, σμικρὰ ἀπὸ σμικρῶν· εἰ δ' αὐτὸς ἔζη, μεγαλειότερον » ἂν τοῖς αὑτοῦ ἐβοήθησε ».

πῶς ἄλλως πρέπει νὰ γράφεται; Πιθανὸν ὅτι ὁ σχηματισμὸς οὗτος τοῦ Μεγαλήτερος ἐγεννήθη ἀπὸ ἄλλον Ἀττικὸν σχηματισμὸν (τὸν Μεγαλαίτερος), κατὰ τὸν ὁποῖον ἔλεγον ἐκεῖνοι, Ἰσαίτερος, Ἰδιαίτερος, Μεσαίτερος, Φιλαίτερος, ἀπὸ τὸ Ἴσος, Ἴδιος, Μέσος, Φίλος, καὶ λέγομεν ἔτι καὶ νῦν ἡμεῖς Καλήτερος, Κοντήτερος, Μακρήτερος, Πρωτήτερος (1) Χονδρήτερος. Ζ′. Ὅτι τὸ δυναστείαν μετεφράσθη εἰς τὸ Ἐξουσίαν, ἤγουν Ἡγεμονίαν, διότι εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἡ Δυναστεία, καὶ αἱ συγγενεῖς λέξεις Δυναστεύω, Δυναστικῶς κ. τ. λ. παριστάνουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔννοιαν βίας καὶ τυραννίας, τὴν ὁποίαν δὲν ἐννοεῖ ἐνταῦθα ὁ Ἰσοκράτης, ἂν καὶ καμμίαν φορὰν εὑρίσκεται καὶ αὐτὴ εἰς τοὺς παλαιοὺς συγγραφεῖς. Η′. Ὅτι τὸ Ἀλλὰ σώζεται καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὰ κοινὰ Λεξικὰ, καὶ εἰς τὰ κοινὰ συγγράμματα καὶ ποιήματα εὑρίσκεται. Λέγομεν ὡσαύτως καὶ, Ἀμὴ, τὸ ὁποῖον εἶναι κυρίως, Ἀμμὴ, ἤγουν, Ἂν μὴ, συνώνυμον τοῦ, Εἰ μή. Καὶ ἐπειδὴ εἰς πολλὰς περιστάσεις εἶναι σχεδὸν ἀδιάφορον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν νὰ μεταχειρισθῇ τὸ, Εἰ μὴ, ἢ, τὸ Ἀλλὰ, διὰ τοῦτο ἡ κοινὴ λαμβάνει πολλάκις τὸ συνώνυμον Ἀμμὴ καταχρηστικῶς ἀντὶ τοῦ Ἀλλά. Ἡ κυρία του σημασία φαίνεται εἰς τοῦτο τὸ παράδειγμα « Τί ἄλλο δηλοῦσι τὰ ἄλογα » ἀμὴ (γρ. ἀμμὴ) μόνον πολέμους (2); » ἤγουν τί ἄλλο δηλοῦσιν, εἰ μὴ δηλοῦσιν (ἢ ἂν μὴ δηλῶσι) πολέμους. Καμμίαν

---

(1) Ἴσως ὅμως καὶ, Προτήτερος, διὰ τοῦ ο κατὰ συγκοπὴν τοῦ, Προτερήτερος, ἀπὸ τὸ Προτεραίτερος τοῦ Ἀριστοφάνους (Ἱππ. 1165). Τὸ Ἀρχήτερος ἢ εἶναι ἀπὸ τὸ Ἀρχαίτερος συγκριτικὸν τοῦ Ἀρχὸς, ἢ κατὰ συγκοπὴν ἀπὸ τὸ Ἀρχαιότερος συγκριτικὸν τοῦ Ἀρχαῖος, ὡς ἔλεγον καὶ Γεραίτερος καὶ Παλαίτερος ἀντὶ τοῦ Γεραιότερος καὶ Παλαιότερος.

(2) Θέατρ. Πολιτ. Κεφ. γ′, σελ. 42.

φορὰν λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ, Εἰ δὲ μὴ, καθὼς εἰς τοὺς ςίχους τούτους τοῦ Ἐρωτοκρίτου (σελ. 197),

Εἰς τὰ καλά μου μ' εὔρηκε, νὰ ζήσης, θυγατέρα·
Ἀμὴ (γρ. Ἀμμὴ) κακὴ γιὰ λόγου του ἦτον ἐτούτη ἡ μέρα

ἤγουν, Εἰ δὲ μὴ, ἢ Ἂν δὲν μ' εὔρισκεν εἰς τὰ καλά μου, κ. τ. λ. Ἡ κατάχρησις τοῦ, Εἰ μὴ, ἀντὶ τοῦ, Ἀλλὰ, εὑρίσκεται καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τόσον πλέον ἀξία σημειώσεως, ὅσον εἶναι σπανία (1), καὶ διὰ τοῦτο ἱκανὴ νὰ προξενήσῃ ἀσάφειαν, καθὼς τῳόντι καὶ τὴν ἐπροξένησεν εἰς ταύτην τοῦ Ἀριςοφάνους (Λυσιςρ. 942 καὶ 943) τὴν ῥῆσιν,

Οὐχ ἡδὺ τὸ μύρον, μὰ τὸν Ἀπόλλω, τουτογὶ,
Εἰ μὴ διατριπτικόν γε (ἴσ. τε) κοὐκ ὄζον γάμων.

εἰς τὴν ὁποίαν ὅτι τὸ Εἰ μὴ, εἶναι ἀντὶ τοῦ Ἀλλὰ (τοῦ κοινῶς Ἀμμὴ), μόνη τῆς σημερινῆς γλώσσης ἡ παράθεσις δύναται νὰ σὲ πληροφορήσῃ. Θ'. Ὅτι τὸ Καλὸς, τὸ ὁποῖον εἰς τοὺς παλαιοὺς ἐσήμαινε τὸν σήμερον λεγόμενον Εὔμορφον, ἢ Ὡραῖον, σημαίνει τώρα τὸν Ἀγαθὸν καὶ τίμιον. Ἡ κατάχρησις προῆλθεν ἀπὸ σπανίους τινὰς περιςάσεις, εἰς τὰς ὁποίας οἱ παλαιοὶ τὸ μετεχειρίζοντο ὡς συνώνυμον τοῦ Ἀγαθός. Τοιαύτην ἔννοιαν εἶχεν εἰς τὸ συμπλεκόμενον, Καλὸς κἀγαθὸς, ἢ διὰ μιᾶς λέξεως, Καλοκἀγαθος, τὸ ὁποῖον ἔμεινε καὶ εἰς ἡμᾶς, καθὼς καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ οὐσιαςικὸν Καλοκαγαθία. Ἄλλοῦ ὅμως περισσό-

---

(1) Ὅταν ἡ γλῶσσα δηλαδὴ ἦτον ἔτι εἰς τὴν ἀκμήν της· ἀλλ' οἱ μεταγενέςεροι, καὶ μάλιςα οἱ Ἐκκλησιαςικοὶ συγγραφεῖς, μετεχειρίσθησαν συχνὰ τὸ, Εἰ μὴ, ἀντὶ τοῦ Ἀλλὰ, καὶ τοῦτο πάλιν ἀδιαφόρως ἀντὶ τοῦ Εἰ μή. Ὅθεν ὁ μὲν Ματθαῖος (ΙΖ, η') λέγει, « Οὐδένα εἶδον, ΕΙ ΜΗ » τὸν Ἰησοῦν μόνον » ὁ δὲ Μάρκος (Θ, η'), « Οὐδένα εἶδον, ἈΛΛᾺ τὸν » Ἰησοῦν μόνον ».

τερον δὲν ἐφαίνετο ἡ συνωνυμία αὕτη παρὰ εἰς τὰ οὐδέτερα Καλὸν, καὶ Ἀγαθὸν (Ἰλιάδ. ί, 615),

ΚΑΛΟ͂Ν τοι σὺν ἐμοὶ τὸν κήδειν, ὅς κέ με κήδῃ,

καὶ (Ἰλιάδ. ώ, 425),

Ὦ τέκος, ἦ ῥ' ἈΓΑΘΟ͂Ν καὶ ἐναίσιμα δῶρα διδοῦναι.

Εἰς τοὺς Πτολεμαϊκοὺς χρόνους ἡ κατάχρησις ἐπροχώρησεν εἰς τόσον, ὥςε δὲν εἶναι ἄλλο συνεχέςερον εἰς τοὺς Ἑβδομήκοντα παρὰ ταύτην τὴν σημασίαν. Ἀρκεῖ μόνον τὸ γνωςὸν καὶ εἰς αὐτοὺς τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς κανδηλάπτας, « Οὐαὶ » οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν, καλὸν, καὶ τὸ καλὸν, πονηρόν (1) ».

Ἐὰν ἡ Θεματογραφία γίνεται, δὲν λέγω μὲ ταύτην τὴν ἐξέτασιν, ἐπειδὴ οὔτε εἰς ὅλας τὰς περιόδους τῆς μαθήσεως ἁρμόζει, οὔτε ὅλοι ἴσως οἱ διδάσκαλοι εἰς τὰς παρούσας περιςάσεις εἶναι ἱκανῶς προετοιμασμένοι εἰς ταύτην τὴν γυμνασίαν, ἀλλὰ μὲ ἐξέτασιν ὅσον εἶναι δυνατὸν ὁμοίαν καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔχουσαν μὲ τὴν προειρημένην, ἀπολαμβάνουσιν ἐνταυτῷ δύο καλὰ οἱ σπουδάζοντες· φυλάσσουν εἰς τὴν μνήμην μὲ περισσοτέραν εὐκολίαν τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· ἔπειτα καὶ μανθάνουν κατὰ μικρὸν τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, ἀνακαλύπτοντες ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὰ γενέθλια, τὰς ἀνωμαλίας, τοὺς χυδαϊσμοὺς αὐτῆς, καὶ τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως αὐτῶν. Ὅταν, παραδείγματος χάριν, διδαχθῇ ὁ μαθητής σου τὴν ἐτυμολογίαν καὶ χρῆσιν τοῦ Ἀμμὴ, θέλει τὸ ἔχειν ἐντροπὴν νὰ μεταχειρίζεται εἰς τόπον αὐτοῦ, ἢ τοῦ Ἀλλὰ, τὸ Ἰταλικὸν, Ma. Ἡ ἀπὸ ξένους δάνεισις, ἢ νὰ τὸ εἴπω καθαρώτερα, ψωμοζήτησις λέξεων καὶ φράσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας γέμουσιν αἱ

---

(1) Ἡσαΐου έ, 20.

ἀποθῆκαι τῆς γλώσσης, σιμὰ τῆς ἀτιμίας, δίδει καὶ παντελοῦς ἀπαιδευσίας, ἢ καὶ ἠλιθιότητος, ὑπόληψιν. Ἐὰν ἦναι ποτὲ καλὸν ἡ ὑπερηφανία, τότε βέβαια ἔχει τὸν τόπον της, ὅταν γεννᾶται ἀπὸ τὴν μεγαλοφροσύνην, τὴν ὁποίαν ἐμπνέει εἰς τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς, ἡ ἀγάπη τῆς ἰδίας πατρίδος, καὶ γλώσσης. ;Τί ὠφελεῖ τῶν ἀλλοτρίων γλωσσῶν ἡ εἴδησις, ὅταν λαμβάνῃ τὶς ἀπ' αὐτὰς ὄχι ὅ,τι δύναται νὰ διορθώσῃ, ἀλλ' ὅ,τι διαςρέφει καὶ ἀσχημίζει τὴν γλῶσσάν του; Ἡ χρεία τὴν ὁποίαν ἀπὸ τὰς ἄλλας ἔχει ἡ ἡμετέρα εἶναι πολλὰ ὀλίγη, ἐπειδὴ παραςέκει σιμά της ἡ ὑπέρπλουτος αὐτῆς μήτηρ, ἑτοίμη νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν ὅ,τι τῆς λείπει, ἐὰν μόνον ἔχωσι τὴν τέχνην νὰ τὸ λαμβάνωσιν οἱ λαμβάνοντες χωρὶς σπαραγμόν. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο, δὲν ἐξεύρω διὰ ποίαν αἰτίαν ζητοῦμεν νὰ τὴν γεμίσωμεν ἀπὸ τῶν ἄλλων γλωσσῶν τὰ ἰδιώματα. Ὡς νὰ μὴν ἦσαν ἀρκετοὶ ὅσοι Τουρκισμοὶ τὴν ἐμίαναν, τὴν πολιορκοῦσι σήμερον οἱ Γαλατισμοὶ, οἱ Ἰταλισμοὶ, οἱ Γερμανισμοὶ, πανταχόθεν, καὶ τὴν πνίγουσιν.

Ἔξω ἀπὸ τὰ προσημειωθέντα καλὰ, τὰ ὁποῖα προξενεῖ εἰς τοὺς νέους ἡ γινομένη μετὰ λόγου Θεματογραφία, θέλει προξενήσειν καὶ τὸ πολυτιμότατον ἁπάντων, τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ζῆλον, ἐὰν ἔχῃ τὴν τέχνην ὁ διδάσκαλος νὰ ἐκλέγῃ ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὰ βιβλία, καὶ νὰ δίδῃ συνεχῶς εἰς τοὺς θεματογραφοῦντας τοιαῦτα παραδείγματα, ὁποῖα εἶναι ἱκανὰ (καθὼς τὸ πρὸ μικροῦ μικρὸν παράδειγμα τοῦ Ἰσοκράτους) νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν τὴν ὄρεξιν νὰ ὠφελήσωσι τὴν πατρίδα των. Εἶναι πρᾶγμα ἀναγκαῖον νὰ συνεθισθῶσι σύγκαιρα νὰ ἐνθουσιάζωνται διὰ τὸ καλὸν, διδασκόμενοι ὅτι μόνον τὸ ὠφέλιμον εἶναι καλὸν, καὶ μόνον τὸ καλὸν ἄξιον ἀγάπης καὶ σπουδῆς, κατὰ τὸ πολυθρύλλητον ᾆσμα, τὸ

ὁποῖον ἔψαλλαν αἱ Μοῦσαι καὶ αἱ Χάριτες εἰς τοῦ Κάδμου τοὺς γάμους·

Ὅττι καλὸν φίλον ἐςί· τὸ δ' οὐ καλὸν οὐ φίλον ἐςί.
Τοῦτ' ἔπος ἀθανάτων ἦλθε διὰ ςομάτων.

Ἀναγκαῖον εἶναι νὰ λέγεται συνεχῶς εἰς αὐτοὺς ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Σωκράτης εἰς τοὺς μαθητάς του· « ; Ἐπιθυμεῖς νὰ τιμᾶσαι « ἀπὸ τὴν πατρίδα σου; τὴν πατρίδα σου πρέπει νὰ ὠφελῇς· » ; Θέλεις νὰ θαυμάζῃ ὅλη ἡ Ἑλλὰς τὴν ἀρετήν σου; τὴν Ἑλ- » λάδα προθυμοῦ νὰ εὐεργετῇς (1) »· τὴν σήμερον μάλιςα, ὁπόταν, κατὰ θείαν μοῖραν, ἡ ἀναζωωθεῖσα Ἑλλὰς ἀνταμείβῃ μὲ τὰ φιλόςοργα καὶ μητρικά της ἐναγκαλίσματα τοὺς ἐραςὰς καὶ δημιουργοὺς τῆς δόξης αὐτῆς.

Ὅταν μὲ τοιαῦτα καθαρὰ νάματα ποτίζῃς τὰς ἁπαλὰς τῶν μαθητῶν σου ψυχὰς, ὅταν τοὺς ἐλευθερώσῃς ἀπὸ τὴν ἀηδίαν καὶ τοὺς ματαίους κόπους τῆς ἀμεθόδου παραδόσεως, ὅταν, ὄχι μόνον εὔκολον, ἀλλὰ καὶ ἡδονικὴν καταςήσῃς εἰς αὐτοὺς τὴν μάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τότε θέλεις τοὺς ἰδεῖν νὰ καταγίνωνται, ὄχι εἰς τὰς πρὸ μικροῦ σημειωθείσας ματαιοπονίας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν πάντοτε πρόδρομοι τῆς μελλούσης τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνῶν διαςροφῆς, ἀλλ' εἰς μεταφράσεις Ἑλληνικῶν καὶ ξένων βιβλίων, εἰς παρατηρήσεις ὠφελίμους εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς κοινῆς γλώσσης, καὶ εἰς τὴν εὐμέθοδον παράδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς, εἰς ὀλίγα λόγια, εἰς ὅλα τὰ καλὰ, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα νὰ ἐκπλύνωσι τὸν πολυχρόνιον ῥύπον, μὲ τὸν ὁποῖον κατησβόλωσε τὸ εὐμορφώτατον τῆς Ἑλλάδος πρόσωπον ἡ βαρβαρότης. Ὅταν

(1) Ξενοφ. Ἀπομν. Β΄, ά, «Εἴτε ὑπό τινος πόλεως ἐπιθυμεῖς τιμᾶσθαι, » τὴν πόλιν ὠφελητέον· εἴτε ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀξιοῖς ἐπ' ἀρετῇ » θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὖ ποιεῖν ».

τοιοῦτοι μαθηταὶ ἐκβαίνωσιν ἀπὸ τὰς χεῖράς σου δημιουργημένοι ὡς ἀγάλματα καλὰ, τότε κατεστάθης, σὺ διδάσκαλε, ὅστις ἂν ἦσαι, τῆς πατρίδος ὁ μέγιστος εὐεργέτης, ἐπειδὴ εὕρηκας τὴν τέχνην νὰ πολυπλασιάζῃς τοὺς εὐεργέτας αὐτῆς· καὶ ἡ θύρα τοῦ φροντιστηρίου σου εἶναι ἀξία νὰ φέρῃ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην,

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ ΕΥΕΡΓΕΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ἐὰν ἴσως τινὲς ἀπὸ τοὺς διδασκάλους δυσαρεστηθῶσιν εἰς ὅσα λέγω περὶ αὐτῶν, εἶναι ὅμως ἐξ αὐτῶν καὶ γνήσιοι φίλοι τῆς δόξης τοῦ γένους αὐτῶν πολλοὶ (1), οἱ ὁποῖοι ἄλλο εἰς τοὺς

---

(1) Ἀπὸ τοὺς φιλογενεῖς τούτους διδασκάλους, τῶν ὁποίων, δι' εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἀριθμὸς πληθύνεται καθ' ἡμέραν, ἀρκοῦμαι κατὰ τὸ παρὸν νὰ ὀνομάσω ΛΑΜΠΡΟΝ τὸν ΦΩΤΙΑΔΗΝ, διδάσκαλον τοῦ ἐν Βουκορεστίῳ Ἑλληνικοῦ γυμνασίου. Ἀκούω ὅτι ὁ σοφὸς οὗτος διδάσκαλος ἔχει τάξιν καὶ μέθοδον εἰς τὰ μαθήματά του· λέγουσιν, ὅτι καὶ οἱ ἐξερχόμενοι ἀπὸ τὸ γυμνάσιον αὐτοῦ νέοι, παρὰ τὴν εἴδησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, εἶναι στολισμένοι καὶ μὲ ἤθη χρηστὰ, καὶ μὲ φρονήματα ὄντως Ἑλληνικά. Τοῦτο τοῦ ΛΑΜΠΡΟΥ τὸ εὐεργέτημα εἶναι ἔτι ἀξιολογώτερον, ἀλλ' ὄχι παράδοξον. Ἡ εὐμεθοδία τῆς παραδόσεως προσηλόνουσα τὰς νέας ψυχὰς εἰς τὰ μαθήματα, φυσικὰ τὰς μακρύνει ἀπὸ πολλὰς ἄλλας αἰσχρὰς ἐπιθυμίας καὶ ἀσχολίας· « Ὡς εἰ καὶ μηδὲν » ἄλλο δυνήσεται τὰ μαθήματα ταῦτα ποιεῖν ἀγαθὸν, ἀλλ' οὖν ἀπο» τρέπει γε τοὺς νεωτέρους πολλῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων » (Ἰσοκράτ. Παναθην.). Ἐξ ἐναντίας ἡ ἀμεθοδία, αὐξάνουσα τοὺς κόπους ὑπέρμετρα, ἀηδιάζει καὶ ψυχραίνει τὰς ψυχὰς, καὶ γεννᾷ εἰς αὐτὰς τὴν μητέρα πάντων τῶν κακῶν, τὴν ἀργίαν· διότι ἀργὸς εἶναι ὄχι μόνον ὅστις δὲν ἐργάζεται, ἀλλὰ καὶ ὅστις ἐργάζεται ἀνάποδα. Τοῦ τοιούτου γράφουσιν αἱ χεῖρες, ἀπαγγέλλει τὸ στόμα, ἀλλ' ἡ ψυχὴ δὲν μετέχει τίποτ' ἀπ' αὐτά.

Τὸ χρεωστούμενον τοῦτο εἰς σὲ, ΛΑΜΠΡΕ, ἐγκώμιον ἦτο γραμμένον, ὅταν ἤκουσα ὅτι ὁ θάνατος ἐστέρησε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν σου. Τίς ἄλλος παρὰ τοὺς μαθητάς σου δύναται νὰ παρηγορήσῃ τῆς

αὐτοσχεδίους τούτους ϛοχασμοὺς δὲν θέλουν εὑρεῖν, παρ' ὅσα αὐτοὶ καὶ ἐσυλλογίσθησαν πρὸ πολλοῦ, καὶ εἰς ἔργον ἔβαλαν, ὅσον ἐσυγχώρουν αἱ παροῦσαι δυϛυχεῖς περιϛάσεις. Εἰς αὐτοὺς λοιπὸν ἀποβλέπων, εἰς αὐτοὺς θαῤῥῶν, ἀπ' αὐτοὺς ἐλπίζων τῆς κοινῆς πατρίδος τὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὰ καλὰ προκοπὴν, κρίνω ἀναγκαῖον νὰ προσθέσω εἰς τὰ περὶ τῆς θεματογραφίας, ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν ποιητῶν ἢ συγγραφέων.

Ἄλλο δὲν εἶναι ἡ ἐξήγησις αὕτη παρὰ τὸ ἀντίϛροφον τῆς θεματογραφίας, κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρουσα, ὅτι πρέπει νὰ προηγῆται ἐκείνης περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον διάϛημα χρόνου, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ θεματογραφήσῃ ὁ μαθητὴς, πρὶν τοὐλάχιϛον νὰ μάθῃ διὰ τῆς ἀναγνώσεως τοὺς σχηματισμοὺς τῶν μερῶν τοῦ λόγου. Καθὼς τῆς θεματογραφίας, οὕτω καὶ τῆς ἐξηγήσεως ἡ μέθοδος πρέπει νὰ ἦναι τοιαύτη, ὁποία νὰ προξενῇ ἐνταυτῷ ὠφέλειαν καὶ ἡδονὴν εἰς τοὺς σπουδάζοντας τὴν γλῶσσαν. Ἀλλ' ἡ συνήθης μέθοδος δὲν εἶναι καλὴ κἀνὲν ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα νὰ κάμῃ· διότι καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν ποιητῶν, ἢ συγγραφέων, γίνεται χωρὶς κρίσιν, καὶ ἡ ἐξήγησις εἶναι τόσον ἀηδὴς, διὰ τὴν ἄλογον συσσώρευσιν πολλῶν κοινῶν λέξεων καθ' ἑκάϛην Ἑλληνικὴν, ὥϛε δικαιότερον ἤθελε δώσειν τὶς εἰς τὴν τοιαύτην συσσώρευσιν τὸ ὄνομα τῆς Ψυχοκτασίας παρὰ, μὲ τὸ ὁποῖον κοινῶς τὴν ὀνομάζουσι, τῆς Ψυχαγωγίας. Τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἔλαβον ἀνωτέρω ἀπὸ τὸν Ἰσοκράτην, ἀρκεῖ νὰ μᾶς

Ἑλλάδος τὴν λύπην; καὶ τί μένει πλέον εἰς ἐμὲ ἄλλο παρὰ νὰ πέμψω εἰς τὸν τάφον σου τὸν μικρὸν τοῦτον, ἀλλ' ἀπὸ ψυχῆς ἐξερχόμενον ἔπαινον εἰς τὴν μακαρίαν σου ψυχήν; Αἰωνία σου ἡ μνήμη! « Γαῖαν » ἔχοις ἐλαφράν! »

ἀποδείξῃ τὴν ἀτοπίαν τῆς τοιαύτης μεθόδου, ἐὰν τὸ ὑποθέσωμεν τώρα, ὄχι ὡς θέμα, ἀλλ' ὡς ἀνάγνωσιν, ψυχαγωγημένην εἰς τοῦτον τὸν τρόπον· « ΓΑΡ, διότι, ἐπειδὴ, ΑΠΑΝ-
» ΤΕΣ, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ΦΙΛΟΥΣΙΝ, ἀγαποῦν, ἀσπά-
» ζονται, περιποιοῦνται, ΟΥ ΤΟΥΣ, ὄχι ἐκείνους τοὺς
» ἀνθρώπους, ΚΕΚΤΗΜΕΝΟΥΣ, οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν,
» ἐκέρδησαν, ΣΦΙΣΙΝ ΑΥΤΟΙΣ, διὰ τὸν ἑαυτόν των, διὰ
» λόγου των, ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΝ, ἐξουσίαν, δύναμιν, κράτος,
» ἡγεμονίαν, βασιλείαν, ΜΕΓΙΣΤΗΝ, μεγαλωτάτην, πλα-
» τυτάτην, ΑΛΛΑ, ἀμμὴ, ΤΟΥΣ ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΟΥΣ,
» ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν, ἐχρημάτισαν, κατεστάθησαν, ΑΙ-
» ΤΙΟΥΣ, αἰτία, ἀφορμὴ, ΕΛΛΗΣΙ, εἰς τοὺς Ἕλληνας
» ΠΛΕΙΣΤΩΝ, πολλοτάτων, περισσῶν, ΑΓΑΘΩΝ, κα-
» λῶν, χρησίμων, ὠφελίμων πραγμάτων ». ¡ Τίς δύναται νὰ παραβάλῃ ταύτην τὴν ἐξήγησιν μὲ τὴν θεματικὴν ἐκείνην τὴν πρώτην, χωρὶς νὰ ἐκφωνήσῃ ὅ,τι ἔλεγεν εἷς ἀπὸ τοὺς Δειπνοσοφιστὰς τοῦ Ἀθηναίου (1) πρὸς τοὺς τοιούτους μωρολόγους Γραμματικούς; « Τί γὰρ ὄφελος τῶν τοσούτων ὀνομάτων, ὦ
» Γραμματικὲ, πάντας ἐπιτρίψαι μᾶλλον ἢ σωφρονίσαι δυ-
» ναμένων τοὺς ἀκούοντας; » ¡Διὰ τί τοσαύτη λέξεων ἀσωτία καὶ ἀληθινὴ λογοδιάῤῥοια, ἥτις ὄχι μόνον διδάσκει τοὺς μαθητὰς τὴν φλυαρίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐμποδίζει νὰ καταλάβωσιν ἀκριβῶς ἑκάστης λέξεως τὴν δύναμιν. Τότε μόνον συγχωρεῖται τῶν λέξεων ἡ συμφόρησις, ὅταν ἡ κοινὴ γλῶσσα ἀδυνατῇ νὰ παραστήσῃ διὰ μιᾶς λέξεως τὴν ἔννοιαν.

Εἶπα ὅτι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ ἔρευνα πρέπει νὰ συνοδεύεται πάντοτε μὲ τὴν ἔρευναν τῆς κοινῆς. Καθὼς λοιπὸν εἰς τὴν ἰδίως λεγομένην Θεματογραφίαν, ἡ μετάφρασις ἐκ τῆς

---

(1) Βιβλ. XIII, σελ. 610.

κοινῆς γλώσσης ἐγίνετο διὰ γυμνασίαν τῆς Ἑλληνικῆς. οὕτως ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὴν ἐξήγησιν, ἢ ψυχαγωγίαν, ἡ μετάφρασις ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς πρέπει νὰ γίνεται θέμα καὶ γύμνασμα τῆς κοινῆς. Εἶναι πρᾶγμα πολλοῦ γέλωτος ἄξιον, νὰ καταγινώμεθα εἰς τὴν ἔρευναν τῆς παραγωγῆς, ἐτυμολογίας, γραφῆς καὶ συντάξεως τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων, καὶ νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰς λέξεις, μὲ τὰς ὁποίας παριςάνομεν καθ' ἑκάςην τὰς ἐννοίας τῆς ψυχῆς ἡμῶν, μηδὲ τῆς συντάξεως αὐτῶν τὸν τρόπον. Καὶ διὰ τί συνέβη ἡ τοιαύτη ἐπονείδιςος ἄγνοια; διότι ἠμελήθη εἰς τὰ σχολεῖα ἡ ἀδιάλειπτος παραβολὴ καὶ παράθεσις τῶν δύο γλωσσῶν· διότι οἱ διδάσκαλοι ἐπεχείρησαν νὰ κάμωσι τοὺς μαθητάς των Πλάτωνας καὶ Ξενοφῶντας, ἤγουν ἐματαιοπόνησαν εἰς τὸ ἀδύνατον, καὶ τοὺς ἀφῆκαν νὰ γράφωσι τὴν κοινὴν γλῶσσαν χειρότερα παρὰ τοὺς ὑδροφόρους καὶ ξυλοφόρους.

Ὀλίγα παραδείγματα δὲν ἤθελαν εἶσθαι ἔξω τοῦ καιροῦ νὰ καταςήσωσι σαφέςερον ὅ,τι λέγω. Ὅταν παρατηρήσῃς μὲ τὸν μαθητήν σου, ὅτι ὁ Γέλως εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ὁμήρου εἶχε δύο σχηματισμοὺς Γέλως Γέλωτος, καὶ Γέλος Γέλου (Ὀδυσ. ύ, 8 καὶ 346), τοιαύτη παρατήρησις γεννᾷ ἄλλην ἐνταυτῷ παρατήρησιν ταύτην, ὅτι ἀπὸ τὸν σχηματισμὸν τοῦτον τὸν δεύτερον παράγεται τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ οὐσιαςικὸν οὐδέτερον Γέλιον καὶ Γέλια (ὡς ἀπὸ τὸ Λόγος, τὸ Λόγιον καὶ τὰ Λόγια), καὶ ὅτι ἑπομένως πρέπει νὰ γράφεται διὰ τοῦ ῑ, καὶ ὄχι Γέλειον, ἢ Γέλοιον, ὡς τὸ γράφουσι γελοίως οἱ Λεξικογράφοι τῆς κοινῆς γλώσσης, συγχέοντες αὐτὸ μὲ τὸ ἐπίθετον Γελοῖον.

Φέρω δεύτερον παράδειγμα ἀπὸ τοὺς Λεξικογράφους τὸ Κοιτάζω, ἤγουν βλέπω, τὸ ὁποῖον αὐτοὶ γράφουσιν ἀπαραλλάκτως ὡς τὸ Κοιτάζω, ἤγουν ἀναπαύομαι εἰς τὴν κοίτην.

Καὶ τοῦτο μὲν ὅτι γράφεται ὀρθῶς, γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὴν κοινὴν φράσιν, « Ἐκοίταξαν τὰ ὀρνίθια » ἤγουν, Ὑπῆγαν εἰς τὴν κοίτην, ἀπὸ τὴν σύνθετον μετοχὴν Κατακοιτασμένος, ἢ Κατακοιτάμενος, μὲ τὴν ὁποίαν σημαίνομεν τὸν ἐξ ἀῤῥωςίας κλινήρη, καὶ τέλος, ἀπὸ τοῦ Πινδάρου (1) τὸ, « Ἀνὰ » βωμὸν θεᾶς κοιτάξατο ». Ἀλλ' ὅταν σημαίνῃ τὸ Βλέπω, πιθανὸν εἶναι ὅτι πρέπει νὰ γράφεται Κυττάζω, ὡς Αἰολικὴ ἀρχαιοτάτη λέξις, ἀντὶ τῆς ὁποίας οἱ Ἀττικοὶ ἔλεγον Κυπτάζω, καθὼς μετεσχημάτισαν καὶ ἄλλα Αἰολικὰ ῥήματα, οἷον τὸ Κόσσω (2), Νίσσω, Ὄσσω, Πέσσω, ἢ Πέττω, εἰς τὸ Κόπτω, Νίπτω, Ὄπτω καὶ Πέπτω. Τὸ Κυπτάζω, ὡς ἡ παραγωγή του τὸ φανερόνει (ἀπὸ τὸ Κύπτω), ἐσήμαινε κυρίως τὸ, Σκυπτὸς θεωρῶ τὶ, ἐνασχολοῦμαι, καταγίνομαι, διατρίβω, καὶ χρονίζω εἰς αὐτὸ, καὶ ἀκολούθως ἐπιμελοῦμαι καὶ φροντίζω δι' αὐτό. Ὅςις βάλλει τὴν φροντίδα του εἰς τίποτε, ἐξ ἀνάγκης ἀμελεῖ καὶ παραβλέπει τἄλλα· ὅθεν σημαίνει πρὸς τούτοις τὸ Κυπτάζω (κατὰ τὸν Σουΐδαν), καὶ τὸ Ἀναβάλλω, ἤγουν ἀφίνω εἰς ἄλλον καιρόν. Ὅλαι σχεδὸν αἱ σημασίαι αὗται σώζονται εἰς τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ Κυττάζω· οἷον « Τί με κυττάζεις εἰς τὸ πρόσωπον; Τί κυττάζεις, καὶ » δὲν κάμνεις ὅ,τι σὲ εἶπα; Κυττάζω νὰ μάθω τίς τὸ ἔκαμε ». Ὁ Ἀριςοφάνης, ἀπαριθμῶν τὰς διαφόρους οἰκιακὰς ἀσχολίας τῶν γυναικῶν, λέγει (Λυσιςρ. 17),

Ἡ μὲν γὰρ ἡμῶν περὶ τὸν ἄνδρ' ἐκύπτασεν·
Ἡ δ' οἰκέτην ἤγειρεν· ἡ δὲ παιδίον
Κατέκλινεν· ἡ δ' ἔλουσεν· ἡ δ' ἐψώμισεν.

---

(1) Ὀλυμπ. XIII, 106.

(2) Ἴσως ἀπὸ τὸ Αἰολικὸν Κόσσω εἶναι τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ Κοσσίζω (ἤγουν κόπτω μὲ τὸ δρέπανον), τὸ ὁποῖον οἱ Λεξικογράφοι γράφουσι δι' ἑνὸς μόνου σ.

ἤγουν « Ἄλλη ἀπὸ ἡμᾶς κυττάζει τὸν ἄνδρα της· ἄλλη ἐξυπνί-» ζει τὸν δοῦλον· ἄλλη κοιμίζει τὸ παιδίον της· ἄλλη τὸ λούει, » καὶ ἄλλη τὸ ταγίζει ». Διὰ τοῦτο ἔφερα παράδειγμα τούτους τοῦ Ἀριστοφάνους τοὺς στίχους, διότι τὸ Ἐκύπτασεν ἐξηγήθη ὀλίγον διαφόρως ἀπὸ τινὰς φιλολόγους· ὅθεν φαίνεται καὶ πάλιν ἡ ὠφέλεια τῆς κοινῆς γλώσσης εἰς τῆς Ἑλληνικῆς τὴν κατάληψιν, καθὼς καὶ ταύτης εἰς διόρθωσιν ἐκείνης. Ὅταν ὁ Πλούταρχος (Λακων. Ἀποφθ.) λέγῃ, ὅτι ὁ Λυκοῦργος ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ ἐκδύνωσι τοὺς φονευθέντας ἐχθρούς, προσθέτει τὴν αἰτίαν ταύτην, « Ὅπως μὴ, κυπτά-» ζοντες περὶ τὰ σκῦλα, τῆς μάχης ἀμελῶσιν », ἤγουν, Διὰ νὰ μὴν ἀμελῶσι τὸν πόλεμον, κυττάζοντες νὰ ἐκδύσωσι τοὺς νεκροὺς ἀπὸ τὰ ὅπλα των. Οὕτω λέγομεν, « Κύτταζε τὴν » δουλείαν σου » ἤγουν, Ἀσχολοῦ εἰς τὸ ἔργον σου, καὶ μὴ περιεργάζεσαι ἄλλα· καὶ « Μ' ἐκύτταξεν εἰς τὴν χρείαν μου » ἤγουν, Μ' ἐπεμελήθη καὶ μ' ἐβοήθησε.

Εἶναι λέξεις ἄλλαι, τῶν ὁποίων ἡ γένεσις ἔγινεν ἄδηλος, ἢ διότι δὲν εὑρίσκονται εἰς τοὺς σωζομένους παλαιοὺς συγγραφεῖς, ἢ εἰς τὰ παλαιὰ σωζόμενα Λεξικὰ, ἢ διότι ὁ σχηματισμὸς αὐτῶν εὑρίσκεται εἰς μίαν μόνην Διάλεκτον. Τοιοῦτον εἶναι τὸ Φοῦκτα, ἀντὶ τοῦ ὁποίου εὑρίσκομεν εἰς τοὺς Συγγραφεῖς τὸ Δράξ. Τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἐσήμαινεν ὅσον ἐμπορεῖ νὰ χωρήσῃ τῆς χειρὸς ἡ κοιλότης, ἥτις γίνεται ἀπὸ τῶν δακτύλων τὴν πρὸς ἀλλήλους γύρωσιν· ἔπειτα κατὰ τοὺς Πτολεμαϊκοὺς χρόνους, ἴσως καὶ ἀρχήτερα, ἔλαβεν ἡ Δρὰξ τὴν σημασίαν καὶ αὐτῆς τῆς κοίλης χειρὸς, ἤγουν ἐσήμαινε καὶ τὴν κοινῶς λεγομένην Φουκτίαν καὶ τὴν Φοῦκταν. Μ' ὅλον τοῦτο, καὶ τὸ βαρβαρόσχημον, Φοῦκτα, εὑρίσκεται εἰς τὸν Ἡσύχιον, σχηματισμένον Ἀττικῶς, Πύκτη, καὶ ἐξηγημένον ἀπὸ τὸν Λεξικογράφον διὰ τοῦ Γρόνθος. Ἐτρέψαμεν λοιπὸν τὸ Πύκτη

εἰς τὸ Φούκτα, καθὼς ἀπὸ τὸ Φύσκη ἐσχηματίσαμεν τὸ Φοῦσκα (1). Κατ' ἄλλο δὲν διαφέρουσιν ἓν ἀπὸ τἄλλο ταῦτα, πλὴν ὅτι τὸ Φούκτα προσέλαβε καὶ τρίτον Αἰολισμὸν ἢ Δωρισμὸν, τὴν μεταβολὴν τοῦ π εἰς τὸ φ. Οὕτως ἔλεγον ἐκεῖνοι Φερσέφατταν τὴν Περσεφόνην· οὕτω λέγομεν ἡμεῖς (διὰ νὰ μὴν ἀπαριθμῶ πολλὰς ἄλλας τοιαύτας μεταβολὰς, εἰς ὅλους γνωστὰς) Φτενὸν, τὸ λεπτὸν, σχηματίσαντες ἀναμφιβόλως αὐτὸ ἀπὸ τὸ Πτηνὸν, ἐπειδὴ εἰς τὴν φύσιν τῶν λεπτῶν εἶναι, καὶ νὰ πέτωνται, ἤγουν νὰ σηκόνωνται εὔκολα ἀπὸ τὴν γῆν, μὲ πολλὰ μικρὸν ἀνέμου φύσημα. Γίνεται μάλιστα ἡ παραγωγὴ τοῦ, Φούκτα, φανερὰ, ἀπὸ τὸ συνώνυμον Πυγμὴ, ὅθεν οἱ Ῥωμαῖοι ἐσχημάτισαν τὸ Pugnus, καὶ οἱ Ἰταλοὶ τὸ Pugno, τὸ ὁποῖον εἰς αὐτοὺς εἶναι τῆς Φουκτίας καὶ τῆς Φούκτας δηλωτικόν. Πρόσθες ὅτι καὶ τὸ Ἰταλικὸν Impugnare εἶναι τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τὸ Πυκάζω, τῆς κοινῆς γλώσσης τὸ Φουκτιάζω, ὡσὰν νὰ εἴπῃς Πυκτιάζω ἢ Πυκτάζω (2).

Ἐπειδὴ ἔπεσε λόγος περὶ Διαλέκτων, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ παραδράμω δύο πλάνας ἄλλας τῶν Γραμματικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπροξένησαν ὄχι ὀλίγην σύγχυσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Πρώτη πλάνη εἶναι ἡ πλασθεῖσα ἀπ' αὐτοὺς καὶ ὀνομασθεῖσα Κοινὴ πέμπτη διάλεκτος, τόσον γελοιοτέρα ὅσον καὶ αὐτό της τὄνομα εἶναι φανερὰ ἀντίφασις. Ἐὰν ἦναι κοινὴ, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἦναι Διάλεκτος; ἐὰν Διάλεκτος, πῶς Κοινή; Διὰ νὰ διασκεδασθῇ πᾶσα περὶ τούτου ἀμφιβολία, ἄς ὑποθέσωμεν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν συνθεμένην ὄχι ἀπὸ τόσας, ὅσας ἀληθῶς ἔχει, ἀλλὰ (διὰ τὸ εὐκατάληπτον) ἀπὸ μόνας ἑκατὸν λέξεις, καὶ διῃρημένην εἰς τέσσαρας διαλέκτους. Ἀπὸ ταύτας τὰς ἑκατὸν λέξεις, νόησον, ἐπειδὴ τί-

(1) Ἴδε καὶ τὰς εἰς τὸν Ἡλιόδωρον σημειώσεις σελ. 63 καὶ 155.

(2) Ἡσύχιος, λέξ. Πυκάζουσι, καὶ Πύκτας.

10

ποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ νοήσῃς, ὅτι ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος περιέχει 25 ἰδίας λέξεις, 25 κοινὰς μὲ τὰς ἄλλας τρεῖς, 25 κοινὰς μὲ τὰς δύο μόνας, καὶ 25 κοινὰς μὲ μίαν μόνην ἀπὸ τὰς τρεῖς. Ἰδοὺ λοιπὸν τρεῖς κοινότητες, ἀπὸ τὰς ὁποίας καμμία νὰ ὀνομασθῇ διάλεκτος δὲν δύναται, ἐπειδὴ καμμία ἀπ' αὐτὰς δὲν ἦτον εἰς κανὲν ἔθνος Ἑλληνικὸν ἐξαίρετος.

Ἀφοῦ μίαν φόραν ἀφήσῃ τὶς τοὺς κανόνας τοῦ συλλογίζεσθαι, μὴν ἀπορῇς πλέον ἂν τὸν βλέπῃς νὰ παραφέρεται, ὡς μεθυσμένος, ἀπὸ πλάνην εἰς πλάνην. Ἐπειδὴ ἔφθασαν τινὲς νὰ ἐκφωνήσωσι Κοινὴν διάλεκτον (ἄλλο ὅμως, καθὼς εἶναι πιθανὸν, νοοῦντες οἱ πρῶτοι δημιουργοὶ τοῦ ὀνόματος), ἔπρεπε καὶ νὰ μᾶς διδάξωσι ποῖοι συγγραφεῖς, ἢ ποιηταὶ, μετεχειρίσθησαν τὴν κοινὴν ταύτην διάλεκτον, καθὼς ὠνόμασαν τὸν Ἡρόδοτον διὰ τὴν Ἰωνικὴν, τὸν Θουκυδίδην διὰ τὴν Ἀττικὴν, καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἄλλους. ; Τί λοιπὸν μᾶς λέγουσι περὶ ταύτης οἱ Γραμματικοί; « Κοινὴ δὲ, ᾗ πάντες χρώμεθα, καὶ » ᾗ ἐχρήσατο Πίνδαρος ». Ποτὲ δὲν ἀνέγνωσα τὴν φράσιν ταύτην, χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῶ τὸ παροιμιῶδες ἐκεῖνο κατὰ τῶν Ἰατρῶν καὶ Γραμματικῶν σκῶμμα, « Εἰ μὴ Ἰατροὶ ἦσαν, » οὐδὲν ἂν ἦν τῶν Γραμματικῶν μωρότερον (1) ». Ἀλλ' οἱ μὲν Ἰατροὶ, χειραγωγούμενοι ἀπὸ τὴν ἱερὰν φιλοσοφίαν, ἐπανέστρεψαν τέλος πάντων, μετὰ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων πλάνας, εἰς τὴν εὐθεῖαν ἐκείνην ὁδὸν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς ὁ ἰατροφιλόσοφος Ἱπποκράτης· οἱ δὲ Γραμματικοί... πλὴν ἂς ἐλπίζωμεν καὶ τούτων τὴν ἐπιστροφήν. Ὡς τόσον, καλὸν εἶναι νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ τὶς, Οἱ, κατ' αὐτοὺς, πάντες οὗτοι, ὅσοι μετεχειρίσθησαν τὴν κοινὴν διάλεκτον, ; ἦσαν ἄρα ὁ κοινὸς καὶ ἀπαίδευτος ὄχλος τῶν Ἑλλήνων; ἀλλὰ ποίας χρονικῆς

(1) Παρὰ τῷ Ἀθην. XV, σελ. 666.

περιόδου ὄχλος; Ἦσαν οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ πάντες παρὰ τοὺς Ἴωνας, Ἀττικοὺς, Αἰολεῖς, καὶ Δωριεῖς συγγραφεῖς καὶ ποιητάς; ἀλλὰ ποῖοι εἶναι οὗτοι οἱ Συγγραφεῖς ἢ ποιηταὶ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν οὔτ' Ἴωνες, οὔτ' Ἀττικοί, οὔτ' Αἰολεῖς, οὔτε Δωριεῖς; Ἦσαν οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταί, ὅσοι ἔγραψαν μετὰ τὴν παρακμὴν τῆς γλώσσης μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνςαντινουπόλεως (1); ἀλλ' αὐτοὶ μετεχειρίσθησαν ἄλλος ἄλλην ἀπὸ τὰς παλαιὰς διαλέκτους, οἱ περισσότεροι τὴν Ἀττικὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. Ὅλα ταῦτα εἶναι ἀληθινὰ αἰνίγματα, τῶν ὁποίων τὴν λύσιν πρέπει νὰ προσμένωμεν ἀπ' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι καὶ τὰ προβάλλουσι. Τὸ πλέον παρὰ τἄλλα δύσλυτον ὅμως εἶναι, ὅτι τὴν κοινὴν διάλεκτον, « ᾗ πάντες » χρώμεθα », αὐτὴν ταύτην μετεχειρίσθη καὶ ὁ Πίνδαρος. Τίς ἄρα εἶναι τῶν Γραμματικῶν ὁ Πίνδαρος οὗτος; Πίνδαρον ἄλλον δὲν γνωρίζω παρὰ τὸν Πίνδαρον, τοῦ ὁποίου ἔχομεν τινὰ ποιήματα. Εἰς τὰ ποιήματα ταῦτα ὀνομάζει αὐτὸς τὴν γλῶσσάν του ποτὲ μὲν Δωρικὴν (Ὀλυμπ. I, 26),

. . . . . Δωρίαν ἀ-
πὸ φόρμιγγα πασσάλου
λάμβανε. . . . . .

(1) Τοῦτο φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ἐνοοῦσαν· διότι τῆς Κοινῆς τὄνομα ἐγεννήθη κατὰ τοὺς Καισαρικοὺς χρόνους. Μ' ὅλον τοῦτο, εἰς τὴν πρώτην ἀπὸ Χριςοῦ ἑκατονταετηρίδα, ὁ Στράβων τέσσαρας μόνας διαλέκτους ὀνομάζει· κατὰ τὴν δευτέραν ἑκατονταετηρίδα, Ἀπολλώνιος ὁ δύσκολος, ἔγραψεν, ὡς λέγει ὁ Σουΐδας, « Περὶ διαλέκτων, Δωρίδος, » Ἰάδος, Αἰολίδος, Ἀτθίδος », ὅπου βλέπεις πάλιν ὅτι δὲν φαίνεται τὄνομα τῆς Κοινῆς. Πρῶτος τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφέων, ἂν δὲν λανθάνωμαι, ὀνομάζει Κοινὴν διάλεκτον Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Στρωμ. ά, σελ. 338) περὶ τὰ τέλη τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος· διότι τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν Πλούταρχον (πολλὰ ὀλίγον ἀρχαιότερον τοῦ Ἀπολλωνίου) σύνταγμα, Περὶ τῆς Ὁμήρου ποιήσεως, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται τὸ ὄνομα τῆς Κοινῆς, δὲν εἶναι γνήσιον τοῦ Πλουτάρχου.

ποτὲ δὲ Αἰολικὴν (Αὐτόθ. 162).

. . . . ςεφανῶσαι
κεῖνον ἱππικῷ νόμῳ
Αἰοληΐδι μολπᾷ·

ἐκ τῶν ὁποίων, νὰ τὸ εἴπω ἐν παρόδῳ, φαίνεται ὅτι ἡ Δωρικὴ ἦτον ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Αἰολικὴν διάλεκτον, ὡς παρετηρήθη καὶ ἀπὸ ἄλλους, καὶ μάλιςα ἀπὸ τὸν Στράβωνα (VIII, 333). Δὲν ἔγραψε λοιπὸν ὁ Πίνδαρος εἰς τὴν Κοινὴν διάλεκτον, ἤγουν εἰς διάλεκτον, ἥτις παρὰ εἰς τῶν Γραμματικῶν (1) τὰς κεφαλὰς πούποτε δὲν ἔλαβεν ὕπαρξιν. Ταῦτα περὶ τῆς πρώτης πλάνης.

Διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν δευτέραν τῶν Γραμματικῶν πλάνην ὁ ἀναγνώςης, ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσω πρῶτον εἰς αὐτὸν τί πρᾶγμα εἶναι ὁ Μακαρονισμὸς (2), περὶ τοῦ ὁποίου ἴσως τίποτε δὲν ἤκουσεν ἀκόμη. Ποίησιν, ἢ χαρακτῆρα λόγου Μακαρονικὸν (Poesia maccheronica) ὀνομάζουσιν οἱ Ἰταλοὶ τὴν γελοίαν σύμμιξιν τῆς Λατινικῆς μὲ τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν. Εὑρετὴς τοῦ ὀνόματος τοῦ Μακαρονικοῦ τούτου χαρακτῆρος ἐχρημάτισε κατὰ τὴν δεκάτην ἕκτην ἑκατονταετηρίδα, Μοναχός τις ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Βενεδικτείων, πολίτης τῆς Μαντούας. Αὐτὸς ὠνομάζετο Θεόφιλος Φολέγγιος· ἀλλ' εἰς τὸ μακαρονιςὶ γραμμένον αὐτοῦ Σατυρικὸν ποίημα μετωνομάσθη (καὶ τοῦτο διὰ τὸ γελοῖον) Μερλῖνος Κοκάϊος. Ἰδοὺ πῶς μακαρονίζει ὁ βωμολόχος οὗτος Μοναχὸς μὲ σκοπὸν νὰ περιπαίξῃ τοὺς Μακαρονιστὰς (3),

(1) Τῶν μεταγενεςέρων μάλιςα· διότι, ὡς εἶπα, ἄλλο ἐνόουν οἱ πρώτως ὀνομάσαντες Κοινήν.

(2) Ὁ Κυντιλιανὸς (Inst. Orat. VIII, 3, 59) τὸν ὀνομάζει μὲ λέξιν Ἑλληνικὴν Κοινισμόν.

(3) Opus Merlini Cocaii, poetæ Mantuani Macaronicorum, pag. 18.

Phantasia mihi quædam fantastica venit
Historiam Baldi grossis cantare camœnis,

ἤγουν, νὰ τὸ μεταφράσω κ' ἐγὼ μακαρονικῶς,

Φαντασία εἰς ἐμένα ἦλθε τις φανταςικὴ
Ἱςορίαν τὴν τοῦ Βάλδου ἔπεσιν ᾄσαι χονδροῖς.

Ἓν ἀκόμη παράδειγμα βωμολοχικὸν ἄς μὲ συγχωρηθῇ, ἐπειδὴ ὁ σκοπός μου εἶναι νὰ ἐλευθερώσω τὸν Ὅμηρον ἀπὸ τῆς βωμολοχίας τὸ αἰσχρότατον ὄνειδος (1)·

Quo vestram causam defendere jure potestis?
Est nunquid talis vestris usanza paesis?
Nonne meam possum, sicut volo, spendere robbam?
Castronus meus est, modo quem mea tasca pagavit;
Deque meis rebus facio quod voia comandat,

ἤγουν, εἰς ἑλληνικὸν μακαρονισμὸν,

Πῶς δύνασθε συνηγορεῖν ὑμῶν αὐτῶν τῇ δίκῃ;
Ἔςιν ἄρ' εἰς τοὺς τόπους σας συνήθεια τοιαύτη;
Μῶν οὐκ ἐξεῖταί μοι τἀμὰ 'ξοδεύειν ὅπως θέλω;
Τὸ μουνουχάριν ἔς' ἐμὸν, πληρώθη 'κ τοῦ πουγγιοῦ μου·
Καὶ πράσσω περὶ τῶν ἐμῶν, ὡς θέλ' ἡ ὄρεξίς μου.

Τοιοῦτος εἰς πεζὸν λόγον Μακαρονισμὸς τῆς ἡμετέρας γλώσσης εἶναι ὁ Μιξοβαρβαρισμὸς, τὸν ὁποῖον κατέκρινα εἰς τὴν πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπιςολὴν (ἀνωτέρ. σελ. 47-52)· τοιοῦτος καὶ εἰς τὸν πεζὸν καὶ εἰς τὴν ποίησιν, ὁπόταν, παραδείγματος χάριν, εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα, πολλάκις εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον, εὑρίσκωνται οἱ Τουρκικοὶ σχετλιασμοὶ, ÂΧ, ΏΧ, ἀντὶ τῶν Ἑλληνικῶν, Ἆ, ΑἸ, Ἐ, Ὦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ κοινοτέρου, ὮΦΟΥ (2)· ὁ Ἰταλικὸς σύνδεσμος, ΜΑ, ἀντὶ τοῦ ἈΛΛΑ,

(1) Ibid. p. 243.

(2) Καὶ ὄχι ὮΧΟΥ. Τὸ Ὦφου εἶναι σύνθετον ἀπὸ δύο σχετλιασμούς

ὍΜΩΣ, ἡ ἈΜΜΗ͂, τὸ ΠΩ͂Σ, ἀντὶ τοῦ ὍΤΙ (1), καὶ τὸ ΔΙᾺ ΤΊ, ἀντὶ τοῦ ΔΙΌΤΙ (2), ὅταν (λέγω) ὅλα ταῦτα, καὶ ἄλλα

Ἑλληνικοὺς, τὸ Ὦ καὶ τὸ ΦΥ͂ (Phu καὶ Phy, Ῥωμαϊςὶ, Fi, Ἰταλογαλλιςὶ) συνώνυμον τοῦ ΦΕΥ͂, γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν Ἀριςοφάνην (Λυσιςρ. 294 καὶ 304). Οἱ Δωριεῖς τὸ ἔλεγον ΦΟΥ͂, ὡς ἔλεγον καὶ Φοῦσα ἀντὶ τοῦ Φῦσα (ἤγουν γεννηθεῖσα), καὶ λέγομεν ἔτι σήμερον Φούσκα, ἀντὶ τοῦ Φύσκη. Ὁ Ἐπίχαρμος, Δωρικὸς ποιητὴς (παρὰ τῷ Ἀθην. VII, σελ. 277), εἶπε, « Φοῦ τῶν κακῶν! » τὸ ὁποῖον, χωρὶς ἀνάγκης, ἔτρεψεν ὁ Κασωβὼν εἰς τὸ, Φεῦ τῶν κακῶν! ἐπειδὴ ἄλλο δὲν σημαίνει παρ' αὐτὸ τοῦτο τὸ, Φεῦ, ἢ Φῦ τῶν κακῶν! ἢ, καθὼς λέγει ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου (σελ. 45),

Ὤφου κακὸ ποῦ μ' εὕρηκε! . . . . . .

(1) Τὸ Πῶς εἶναι τροπικὸν ἐπίρρημα, ἤγουν σημαίνει, Μὲ ποῖον τρόπον. Ὁ ὄχλος τὸ μεταχειρίζεται καὶ ὡς τροπικὸν, καὶ ὡς σύνδεσμον ἀφηγηματικὸν, « Μὲ εἶπε πῶς τὸ ἔκαμε ». Ἀλλ' εὔκολον εἶναι νὰ διδάξῃ τὶς τὸν ὄχλον ὅτι, ὅταν ἦναι ἀγγελία ἁπλῆ τοῦ πράγματος, πρέπει νὰ λέγῃ, «Μὲ εἶπεν ὅτι τὸ ἔκαμε », ὅταν ὅμως ἡ ἀγγελία σημαίνῃ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἔγινε τὸ πρᾶγμα, « Μὲ εἶπε πῶς τὸ ἔκαμεν », ἤγουν, Μὲ ποῖον τρόπον τὸ ἔκαμε.

(2) Ἄλλη πάλιν αὐτὴ σύγχυσις, καὶ καθαρὸς Ἰταλισμός· ;Διὰ τί δὲν ἦλθες; ἐρωτᾶται τὶς, καὶ ἀποκρίνεται, Διὰ τὶ δὲν ἐμπόρεσα, ἀντὶ τοῦ, Διότι δὲν ἐμπόρεσα. Παρομοίως τὸ Perchè τῶν Ἰταλῶν σημαίνει καὶ τὸ, Διὰ τί, καὶ τὸ Διότι. Τὸ σφάλμα τοῦτο δὲν εὑρίσκεται εἰς πολλὰς ἄλλας γλώσσας τῆς Εὐρώπης· τῶν Γάλλων, παραδείγματος χάριν, ἡ Γλῶσσα σημαίνει τὸ, Διὰ τί, μὲ τὸ Pourquoi, καὶ τὸ, Διότι, μὲ τὸ Parceque. ;Μήπως ἐμπόδισε τὸ σφάλμα τοῦτο, ἤθελεν ἴσως εἰπεῖν τὶς, τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν νὰ ἦναι μία ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας τῆς Εὐρώπης γλώσσας; Ὄχι βέβαια· οὐδ' εὑρίσκεται γλῶσσα καμμία χωρὶς σφάλματα. Ὅταν αὐτὰ διαμένωσι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀκμὴν καὶ τελείωσιν τῆς γλώσσης, νομίζονται πλέον ὡς οὐλαὶ εἰς εὔμορφον πρόσωπον· καὶ ὅςις ζητεῖ νὰ τὰς ἐξαλείψῃ, προσπαθεῖ νὰ κατορθώσῃ πρᾶγμα ἀδύνατον. Ἀλλ' ὅταν ἡ γλῶσσα εὑρίσκετ' ἀκόμη, νὰ εἴπω οὕτως, εἰς τὰ σπάργανα, τὰ σφάλματα εἶναι εὐκολοσφόγγιςοι ῥύποι· καὶ ὅσον περισσοτέρους

τοιαῦτα, εὑρίσκωνται γειτονευμένα καὶ μακαρονισμένα μὲ λέξεις Ἑλληνικὰς τοιαύτας, Κρείττων, Ἀνέχομαι, Ἐνδόμυχος, Φρυάττω, Ἀποφρὰς, κ. τ. λ. ἀπὸ τὰς ὁποίας μεταξὺ χιλίων ἀδιδάκτων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μόλις εὑρεθῇ εἷς μόνος νὰ καταλάβῃ μίαν. Τοιοῦτος τελευταῖον Μακαρονισμὸς ἤθελεν εἶσθαι νὰ συμμίξῃ καὶ νὰ συγκεράσῃ τὶς ὅλας τὰς διαλέκτους ζώσης τινὸς γλώσσης. Ὑπόθες Γαλλικὸν ποίημα, συνθεμένον ἀπ' ὅλας τῆς Γαλλίας τὰς διαλέκτους, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι ὀλίγαι, ἢ, νὰ φέρω παράδειγμα οἰκιακὸν, ὑπόθες ὅτι εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον εὑρίσκονται ὅλαι τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος αἱ διάλεκτοι, καὶ θέλεις καταλάβειν τὴν ἀτοπίαν τοῦ πράγματος.

Τοῦ τοιούτου λοιπὸν Μακαρονισμοῦ εὑρετὴς καὶ ἀρχηγὸς, κατὰ τοὺς Γραμματικοὺς, ἐχρημάτισεν ὁ Ὅμηρος. Ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, δύο θεῖα ποιήματα, τὰ ὁποῖα μετὰ τοσαύτας ἑκατονταετηρίδας χρόνου, δὲν ἔπαυσαν, οὐδὲ θέλουν εἰς αἰῶνας αἰώνων παύσειν νὰ θαυμάζωνται, ἄλλο δὲν εἶναι, κατ' αὐτοὺς, ἀμμὴ συμπλοκὴ καὶ σύγκλωσις μακαρονικὴ ὅλων τῆς Ἑλλάδος τῶν διαλέκτων, παρὰ τοῦ Μερλίνου τὴν ποίησιν τόσον γελοιοτέρα, ὅσον ἐκεῖνος ἔμιξε δύο μόνας, καὶ ταύτας ἐξεπίτηδες διὰ τὸ γελοῖον.

Ἐξήγησον ὅμως, ἤθελεν εἰπεῖν τὶς, πόθεν προέρχεται ἡ ποικιλία τῆς γλώσσης εἰς τὸν Ὅμηρον; Διὰ τί τὸ αὐτὸ ῥῆμα, τὸ αὐτὸ ὄνομα, ἔχει πολλάκις δύο διαφόρους συζυγίας, ἢ κλίσεις, δύο σχηματισμοὺς, ἢ καταλήξεις; οὔτε νὰ τὸ ἐξηγήσῃ, οὔτε νὰ τὸ καταλάβῃ, κόπου μεγάλου χρείαν ἔχει, ὅςις ἔκαμε σκέψιν μικρὰν εἰς μόνην τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν λαλεῖ.

ἐξαλείψῃ τὶς, τόσον λογικωτέραν καὶ εὐμορφοτέραν θέλει καταςήσειν τὴν γλῶσσάν του.

Δὲν εἶναι κάμμία γλῶσσα ἐλευθέρα ἀπὸ τοιαύτας ποικιλίας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀνωμαλίας, ὀλιγωτέρας ἢ περισσοτέρας, καθόσον πλησιάζει εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ἢ μακρύνεται ἀπ' αὐτήν. Φυσικὰ εἰς τοῦ Ὁμήρου τοὺς χρόνους αἱ τοιαῦται ἀνωμαλίαι ἔπρεπε νὰ ἦναι περισσότεραι. Πρόσθες εἰς ταύτας καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν τῆς Ποιήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλα τὰ ἔθνη ἐσυγχώρησαν περισσοτέραν ἐλευθερίαν, καὶ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ ῥυθμοῦ ἢ τοῦ μέτρου, καὶ διότι πολλάκις ἡ εἰκονικὴ τοῦ λεγομένου παράστασις γεννᾶται ἀπὸ τὰς τοιαύτας ἀνωμαλίας, καὶ θέλεις εὑρεῖν τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας σου.

Εἰς ὅλους τοὺς Γραικοὺς ποιητὰς τῆς δεκάτης ὀγδόης, δεκάτης ἑβδόμης, καὶ δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος, εὑρίσκονται ἀνωμαλίαι, καὶ σώζονται μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, ἕως νὰ ἔλθῃ μέρος ἐξ αὐτῶν νὰ καταργήσῃ, καὶ μέρος νὰ κυρώσῃ ἡ μέλλουσα τῆς γλώσσης τελείωσις. ;Τίς δὲν ἐπαρατήρησεν, ὅτι οἱ προειρημένοι ποιηταί, ὡς τὸ ἀπαιτήσῃ τὸ μέτρον τῶν συλλαβῶν, ἢ ἡ ὁμοιοκατάληξις τῶν στίχων, λέγουσιν ἀδιαφόρως, Μαρτυρεῖ καὶ Μαρτυρᾷ, Πολεμεῖ καὶ Πολεμᾷ, Ἔλεγαν καὶ Ἐλέγασι, Λέγεις καὶ Λές, Λέγει καὶ Λέ, Λέγομεν καὶ Λέμεν, Λέγετε καὶ Λέτε, Λέγουσι, Λέγουν, Λέσι, Λένε καὶ Λέν (1);

(1) Ἡ τοιαύτη ἀνωμαλία θεωρεῖται εἰς πολλῶν ῥημάτων τῆς κοινῆς γλώσσης ὅλα τοῦ πληθυντικοῦ, καὶ μόνα τὰ δεύτερα καὶ τρίτα τοῦ ἑνικοῦ πρόσωπα. Τοιαῦτα εἶναι τό, Ἀκούω, Θέλω, Καίω, Κλαίω, Πταίω, Τρώγω, Ὑπάγω, Φάγω. Εὑρίσκεται καὶ Κροῦσι καὶ Κροῦν, ἀντὶ τοῦ Κρούουσιν. Οἱ Ἀττικοὶ ἔλεγον Τυπτέσθων, ἀντὶ τοῦ Τυπτέσθωσαν, Εἶεν, ἀντὶ τοῦ, Εἴησαν, Λοῦται, ἀντὶ τοῦ, Λούεται. Ὁ Ὅμηρος μεταχειρίζεται ἀδιαφόρως τὸ Φάσαν καὶ Φάν. Ἀπὸ τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τὰς ἀνωμαλίας ταύτας πλανηθεὶς ὁ Δουκάγγιος ἔπλασεν (σελ. 802) ἀντὶ τοῦ Λέγειν ἀπαρεμφάτου τὸ Λένειν,

¡Μὴ διὰ τοῦτο ἐφαντάσθη τὶς ὅτι ἔγραψαν εἰς διαφόρους διαλέκτους; Ἡ γλῶσσα τῆς ποιήσεως αὐτῶν εἶναι βέβαια ἀτελὴς, εἰς πολλὰ δὲ καὶ παντάπασι βάρβαρος· ὄχι ὅμως Μακαρονική.

Μακαρία ἡ ὥρα νὰ εὑρίσκετο καὶ εἰς ἡμᾶς κἀνεῖς Μερλῖνος, νὰ συντάξῃ Μακαρονικὸν μικρὸν ποιημάτιον, μὲ σκοπὸν νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἄμετρον μεταχείρισιν τῶν ἑλληνισμῶν, καὶ τὴν χωρὶς κρίσιν σύμμιξιν αὐτῶν μὲ τοὺς χυδαϊσμούς. Τοιοῦτον γελοιαστικὸν ποιημάτιον (καὶ τὸ λέγω χωρὶς γέλωτος) ἤθελεν ὄχι μόνον τὴν γλῶσσαν διορθώσειν, ἀλλὰ διασκεδάσειν ἐνταυτῷ πολλὰς ἄλλας γραμματικὰς ἀλογίας, τὰς ὁποίας νὰ παραστήσω τώρα μὲ λείπει ὁ καιρός. Οἱ ταλαίπωροι ἄνθρωποι, εἰς τὰς προλήψεις των (καὶ ¡τίς ἀπ' ὅλους ἡμᾶς τολμᾷ νὰ καυχηθῇ ὡς ἀπρόληπτος;) ὁμοιάζουσι τοὺς ἀποστατήσαντας δούλους τῶν Σκυθῶν, τοὺς ὁποίους, καθὼς ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος (IV, 3), ὑπέταξαν οἱ δεσπόται, δείχνοντες μόνον τὰς μάστιγας, ἀφοῦ ματαίως τοὺς ἐπολέμησαν μὲ σιδηρᾶ ὅπλα. Εἰκὼν ἐναργεστάτη τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας. Πολλοὺς, τίποτε δὲν κατορθόνεις, ἂν ζητῇς νὰ καταπείσῃς μὲ τῆς Λογικῆς τὰ ὅπλα· δεῖξον εἰς αὐτοὺς τὴν μάστιγα τοῦ γελοίου, καὶ τότε ἢ διασκεδάζεις τὰς προλήψεις των, ἢ κἂν τὰς ἐμποδίζεις νὰ διαδοθῶσιν εἰς ἄλλους.

¡Καὶ τί ἄλλο παρὰ ταύτας τὰς προλήψεις ὀλίγον ἔλειψε ν' ἀφανίσῃ παντελῶς ἀπὸ τῆς γῆς τὸ πρόσωπον τῶν Ἑλλήνων τὸ ὄνομα, καὶ βραδύνει σήμερον τὴν εὐτυχῶς ἀρχομένην ανα-

---

τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν ἔλαβεν ὕπαρξιν, καὶ ἄλλο ἀπαρέμφατον (σελ. 806.), Λέσειν, τὸ ὁποῖον ἐνόμιζεν ὅτι σημαίνει τὸ Laisser τῶν Γάλλων.

γέννησιν αὐτῶν; Καὶ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ χρεωστοῦν νὰ πιστεύωσιν ἀδιστάκτως, ὅτι μόνη ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία εἶναι ἱκανὴ νὰ θεραπεύσῃ τὰς πολυχρονίους τοῦ ἔθνους πληγὰς, ἐὰν ὁδηγῆται ἀπὸ τῆς Φιλοσοφίας τὸ φῶς, ἤγουν ἐὰν γίνεται μὲ μέθοδον διάφορον ἀπὸ τὴν μέθοδον, ἥτις ἐπεκράτησεν ἕως τώρα εἰς τὰ φροντιστήρια. Οἱ διδάσκαλοι μάλιστα πρέπει νὰ ἐνθυμῶνται, καὶ νὰ λέγωσι συνεχῶς ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Ῥήτωρ Ἰσοκράτης περὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μαθητῶν· « Χαίρω περισσότερον διὰ τοὺς « εὐδοκιμοῦντας εἰς τὰς πράξεις καὶ τοῦ βίου τὴν διαγωγὴν » μαθητάς μου, παρὰ διὰ τοὺς προκόπτοντας εἰς τὴν Ῥητορι» κήν· μ' ὅλον ὅτι τῶν καλῶς συνθεμένων λόγων, καὶ ἂν τί» ποτε δὲν βοηθήσω τὸν μαθητὴν εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτῶν, ἡ » τιμὴ προσφέρεται ἀπὸ ὅλους εἰς ἐμέ· διὰ δὲ τὰ καλῶς πρα» χθέντα, ὅλοι ἐπαινοῦν αὐτὸν τὸν πράξαντα, ἂν κ' ἐξεύρωσιν » ὅτι τὰ ἔπραξε διὰ συμβουλῆς μου (1) ». Τοιαῦτα συλλογίζονται, καὶ τοιαῦτα λέγουν οἱ φιλόσοφοι καὶ φιλάνθρωποι διδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουσι τίποτε κοινὸν μὲ τοὺς διδασκάλους τῶν βαναύσων τεχνῶν. Εἰς τούτους ἀρκεῖ να παραδίδωσι τοὺς κανόνας τῆς τέχνης, καὶ ὄχι τὶ περισσότερον· ἀλλ' οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας παραδίδουσι τοὺς Ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς, διὰ ν' ἀπανθίζωσιν ἀπ' αὐτοὺς οἱ νέοι, ὄχι ῥησείδια καὶ λεξείδια, τῶν ὁποίων ὁ καρπὸς ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ

---

(1) « Ἐπεὶ καὶ τῶν πεπλησιακότων μοι φανείην ἂν μᾶλλον χαίρων » τοῖς ἐπὶ τῷ βίῳ καὶ ταῖς πράξεσιν εὐδοκιμοῦσιν, ἢ τοῖς περὶ τοὺς » λόγους δεινοῖς εἶναι δοκοῦσι· καίτοι τῶν μὲν εὖ ῥηθέντων, » εἰ καὶ μηδὲν μέρος συμβαλοίμην, ἅπαντες ἂν ἐμοὶ τὴν αἰτίαν » ἐπιθεῖεν· τῶν δ' ὀρθῶς πραττομένων, εἰ καὶ πάντες εἰδεῖεν » ἐμὲ σύμβουλον γεγενημένον, οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν αὐτὸν τὸν » μεταχειριζόμενον τὰς πράξεις ἐπαινέσειεν ». Ἰσοκρ. Παναθην. § 32, σελ. 250.

τύφος, ἀλλ' ἤθη χρηστὰ καὶ νοῦν, ὅστις μέλει νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς ὅλας τὰς πράξεις καὶ περιστάσεις τῆς μελλούσης αὐτῶν ζωῆς. Ὁ νοῦς οὗτος δὲν ἀποκτᾶται μὲ τὴν πολλὴν καὶ ἀμέθοδον ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐμέθοδον χρηστομάθειαν, κατὰ τὴν γνωστὴν εἰς πολλοὺς, ἀλλ' εἰς τὴν ὁποίαν πολλὰ ὀλίγοι προσέχουσι, χρυσῆν ταύτην γνώμην,

Ὁ χρήσιμ' εἰδὼς, οὐχ ὁ πόλλ' εἰδὼς, σοφός.

Καθὼς τὴν σήμερον παραδίδονται εἰς πολλὰ σχολεῖα οἱ συγγραφεῖς, εἶναι ἀπορίας ἄξιον, ὅτι ἐξέρχονται καμμίαν φορὰν ἀπ' αὐτὰ νέοι στολισμένοι μὲ χρηστὰ ἤθη. Τὸ πρῶτον μάθημα εἶναι αἱ μονόστιχοι γνῶμαι τοῦ Χρυσολωρᾶ, ἤγουν συλλογὴ χωρὶς κρίσιν πολλῶν ὠφελίμων γνωμῶν, μεμιγμένων μὲ πολλὰς ἄλλας, ἢ παντάπασιν ἀνοήτους, ἢ καὶ βλαβερὰς καὶ προετοιμαστικὰς εἰς τὴν κακίαν. Τὸ ἀτοπώτερον εἶναι, ὅτι πολλάκις εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος συνηρμόσθησαν, δὲν ἐξεύρω πῶς, γνῶμαι φανερὰ ἀντιφάσκουσαι, ἤγουν ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία λέγει τὸ πρᾶγμα λευκὸν, ἡ ἄλλη μαῦρον, ἡ μία χρήσιμον καὶ ἀξιομίμητον, ἡ ἄλλη βλαβερὸν καὶ ἀποστροφῆς ἄξιον. Καὶ ἂν ἄλλο κακὸν δὲν ἐπροξένει ἡ τοιαύτη ἀντίφασις, διὰ τοῦτο μόνον ὅτι εἶναι ἀντίφασις, δὲν ἔπρεπε νὰ παραδίδωται εἰς τοὺς νέους, οἱ ὁποῖοι ἐκείνας μόνας τὰς δόξας καὶ κρίσεις τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ διδάσκωνται, ὅσας συμφέρει εἰς αὐτοὺς νὰ ἔχωσιν, ὅταν φθάσωσιν εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν (1).

(1) « Ἆρ' οὖν ῥᱍδίως οὕτω παρήσομεν τοὺς ἐπιτυχόντας ὑπὸ τῶν » ἐπιτυχόντων μύθους πλασθέντας ἀκούειν τοὺς παῖδας, καὶ λαμβάνειν » ἐν ταῖς ψυχαῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐναντίας δόξας ἐκείναις, ἃς, ἐπειδὰν » τελεωθῶσιν, ἔχειν οἰησόμεθα δεῖν αὐτούς; Οὐδ' ὁπωστιοῦν παρήσο- » μεν ». Πλάτων. Πολιτ. II, σελ. 377.

Παραδείγματος χάριν, τὸ Εἰς γάμον κεφάλαιον ἀπὸ δέκα ςίχους μόνον τοῦτον ἔχει ἀληθῶς ἠθικὸν,

Ἦθος προκρίνειν χρημάτων γαμοῦντα δεῖ.

Οἱ λοιποὶ δύνανται νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀποςροφὴν τοῦ γάμου. Τοιαῦται γνῶμαι δυνατὸν ἴσως νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς διδάσκαλον, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἤθελεν εἶσθαι νὰ προπαιδεύσῃ, διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅλους αὐτοῦ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν μοναχικὴν ζωὴν, ἐὰν ὅμως τοιαύτη προπαιδεία δὲν ἦτον ἐναντία εἰς τὴν Θρησκείαν, ἥτις καὶ τὸν γάμον ἐκήρυξε τίμιον καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον. Ἀλλ' ὁ φρόνιμος καὶ φίλος τῆς ἀρετῆς διδάσκαλος, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ γονεῖς ἐμπιςεύθησαν τοὺς υἱούς των, διὰ νὰ τοὺς ἀπολάβωσιν ὀπίσω ἀξίους διαδόχους, καὶ ςύλους τῆς πατρικῆς εὐτυχούσης οἰκίας, ἢ ἀνεγέρτας τῆς πεσούσης, δὲν ἔπρεπε νὰ διδάσκῃ τοιαῦτα τοὺς νέους· ἐὰν κατὰ δυςυχίαν τοὺς πείσῃ, τί ἄλλο δύναται νὰ τοὺς καταςήσῃ παρὰ δυστυχεῖς καὶ κακοδαίμονας ἀνθρώπους;

Τὸ εἰς γυναῖκα κεφάλαιον τοῦ Χρυσολωρᾶ, ἂν ἐξαιρέσῃς ὀλίγας τινὰς γνώμας χρησίμους, παριςάνει τὰς γυναῖκας ὡς θηρία παντάπασιν ἀρετῆς καὶ παιδείας ἀνεπίδεκτα. Τοιαῦται γνῶμαι ὑποφέρονται εἰς τὰς Κωμῳδίας καὶ Τραγῳδίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας καὶ ἠρανίσθησαν· διότι εἰς ἐκείνας ἡ κωμικὴ ἀςειότης, ἢ ἡ τραγικὴ ἀγανάκτησις, καὶ καμμίαν φορὰν αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ ἡ ἰδιάζουσα πρὸς τὰς γυναῖκας ἀντιπάθεια, ἀρκοῦν νὰ δείξωσι τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ψόγου, καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὸ ἐνδεχόμενον ἀπὸ τὸν ψόγον κακόν. Ὅταν ὁ Ἱππόλυτος, πληροφορηθεὶς τὸν ἄσεμνον ἔρωτα τῆς μητρυιᾶς αὐτοῦ, κατηγορῇ τὸν Δία, ὅτι ἔπλασε γυναῖκας (Εὐριπίδ. Ἱππόλ. 616),

Ὦ Ζεῦ, τί δὴ κίβδηλον ἀνθρώποις κακὸν,
Γυναῖκας, εἰς φῶς ἡλίου κατῴκισας;

τίς δὲν αἰσθάνεται παραυτὰ, ὅτι τοιοῦτοι λόγοι προφέρονται ἀπὸ ςόμα νέου, σωφρονεςάτου μὲν, ἀλλ' ὅμως τόσον ἀπείρου, ὥςε κρίνει ὅτι ὅλαι αἱ γυναῖκες ὡμοίαζον τὴν μητρυιάν του.

Ἀλλ' ὅταν χωρὶς αἰτίας ἢ πάθους, ἐπὶ τῆς διδασκαλικῆς καθέδρας ἥσυχα καθήμενος, διδάσκῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὁ διδάσκαλος, ὅτι,

Ζῆν οὐκ ἔδει γυναῖκα κατὰ πολλοὺς τρόπους·

ὅτι,

Θηρῶν ἁπάντων ἀγριωτέρα γυνή·

ὅτι,

Θάλασσα καὶ πῦρ καὶ γυνὴ κακὰ τρία,

·τί ἄλλο σπουδάζει παρὰ νὰ διαφθείρῃ τὴν κρίσιν αὐτῶν; τί ἄλλο παρὰ νὰ τοὺς κάμῃ ψεύςας, συκοφάντας καὶ διαβόλους; Καὶ ·ποία μήτηρ, ἢ ἀδελφὴ, ἤθελε μὲ εὐχαρίςησιν βλέπειν τὸν υἱὸν, ἢ τὸν ἀδελφόν της, νὰ συχνάζῃ τὰ σχολεῖα, ἂν ἔξευρεν ὅτι εἰς αὐτὰ διδάσκεται τὸ κατὰ γυναικῶν ἠλίθιον μῖσος; Καὶ ταῦτα μὲν ἂς ὑποτεθῶσι μόνον ἠλίθια· ἀλλ' ὅταν εἰς αὐτὰ προσθέτῃ ὁ σοφὸς διδάσκαλος καὶ ὅτι,

Γυναῖκα θάπτειν κρεῖσσόν ἐςιν ἢ γαμεῖν,

·διὰ τί δὲν αἰσθάνεται ὅτι κάμνει τὸ σχολεῖόν του παιδευτήριον τυραννίας, καὶ ζητεῖ νὰ καταςήσῃ τοὺς μαθητάς του Νέρωνας καὶ Φαλάριδας; ·Τί παράδοξον, ἐὰν τοιοῦτον τὶ μάθημα τῆς νεαρᾶς του ἡλικίας, ἐνθυμήθη καὶ ὁ Νέρων, ὁπόταν ἐθανάτωσε καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκά του;

Πόσον εἶναι ἐναντία εἰς τὰς ἀγρίας καὶ μωρὰς γνώμας

ἡ γνώμη, τὴν ὁποίαν περιέχει τὸ Εἰς παιδείαν κεφάλαιον, αὕτη;

Ἅπαντας ἡ παίδευσις ἡμέρους ποιεῖ.

Ὅλον τοῦτο τὸ κεφάλαιον ἤθελεν εἶσθαι κάλλιςον, ἐὰν ἔλιπε μία μόνη ἐξ αὐτοῦ ἡ μωρὰ γνώμη αὕτη,

Ὁ μὴ δαρεὶς ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται.

Γνώμη ἀληθὴς, ἂν ἦτον ὁ λόγος περὶ ὄνων· ψευδεςάτη, ὅταν ὁ παιδευόμενος ἦναι ἄνθρωπος, παρεκτὸς τότε μόνον ἴσως, ὅταν παιδεύεται ἀπὸ ἀπαίδευτον διδάσκαλον· ἐὰν καὶ τότε παρὰ τὸν μαθητὴν ἀξιώτερος μαςιγώσεως δὲν ἦτον αὐτὸς ὁ διδάσκαλος (1).

Ἠμπορεῖ δὲν εἶναι ἄλλα μέσα, λογικῶν ζώων ἀξιώτερα, καὶ νὰ κινήσωσι τοὺς νέους εἰς τὴν ἀγάπην τῆς παιδείας ἱκανώτερα παρὰ τὸν ξυλοκοπισμόν; ἢ μόνων τῶν ταλαιπώρων Ἑλληνικῶν παιδίων αἱ ψυχαὶ ἀπεθηριώθησαν τόσον, ὡς νὰ ἔχῃ χρείαν μάςιγος ὅςις θέλει νὰ τὰς ἡμερώσῃ; ἀλλὰ καὶ ἂν ἦσαν τοιαῦ-

---

(1) « Κἀκεῖνό φημι, δεῖν τοὺς παῖδας ἐπὶ τὰ καλὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἄγειν παραινέσεσι καὶ λόγοις, μὴ μὰ Δία πληγαῖς, μηδ' αἰκισμοῖς· δοκεῖ γάρ που ταῦτα τοῖς δούλοις μᾶλλον, ἢ τοῖς ἐλευθέροις, πρέπειν. Ἀποναρκῶσι γὰρ καὶ φρίττουσι πρὸς τοὺς πόνους, τὰ μὲν διὰ τὰς ἀλγηδόνας τῶν πληγῶν, τὰ δὲ καὶ διὰ τὰς ὕβρεις. » Ἔπαινοι δὲ καὶ ψόγοι πάσης εἰσὶν αἰκίας ὠφελιμώτεροι τοῖς ἐλευθέροις, οἱ μὲν ἐπὶ τὰ καλὰ παρορμῶντες, οἱ δ' ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν » ἀνείργοντες κ. τ. λ. ». Ταῦτα παραινεῖ ὁ Πλούταρχος εἰς τὸ Περὶ παίδων ἀγωγῆς σύνταγμα, σύνταγμα γνωςὸν εἰς τοὺς διδασκάλους, ἐπειδὴ τὸ παραδίδουσιν εἰς τὰ σχολεῖα. Ἀλλοῦ πάλιν (Κατ. νεωτ. § 1) ἐπαινεῖ τὸν διδάσκαλον Κάτωνος τοῦ νεωτέρου, ὅτι ἐπρόκρινε νὰ μεταχειρίζεται τὸν λόγον παρὰ τὰς πληγὰς, « Καὶ γὰρ ἦν » χαρίεις ὁ παιδαγωγὸς αὐτοῦ, καὶ λόγον ἔχων τοῦ κονδύλου προχειρότερον, ὄνομα Σαρπηδών ».

ται, ἢ μάςιξ ἄλλο νὰ κάμῃ δὲν δύναται, πλὴν ἀπὸ λεοντώδη καὶ γενναῖα νὰ τὰ μεταβάλῃ εἰς ὕπουλα καὶ κακοηθέςατα θηρία. Ἡ παιδεία τῶν νέων δὲν εἶναι ἔργον πλινθουργίας, οὐδὲ οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ μεταβάλλωνται εἰς ἐργοδιώκτας μαςιγοφόρους, παρομοίους τῶν ἐργοδιωκτῶν τοῦ Φαραώ· εἶναι ἔργον ἡμερώσεως, χρηςοηθείας, καὶ ἀρετῆς, τὴν ὁποίαν πῶς δύνανται νὰ παραδώσωσιν εἰς τὰς νεαρὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, ἐὰν δίδωσιν εἰς αὐτοὺς καθημερινὰ παραδείγματα τοῦ ἀγριωτάτου πάθους, τῆς ὀργῆς (1); Εἰς τῶν φωτισμένων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης τὰ φροντιςήρια ἡ ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν ἀτακτοῦντα, ἢ μὴ προκόπτοντα μαθητὴν, ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τιμωρία, εἶναι ὁ ὀνειδισμὸς ἔμπροσθεν τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ, τοῦ περιπάτου, ἢ τοῦ γεύματος (ὅταν ἦναι κοινοβιακὸν τὸ φροντιςήριον) ἡ ςέρησις, ἡ μετάθεσις εἰς τὸν ἔσχατον ἢ ἀτιμότερον τόπον, ἡ προτίμησις καὶ ὁ ἔπαινος, εἰς ἐπήκοον αὐτοῦ, τῶν προκοπτόντων. Τὰ αὐτὰ μέσα μὴν ἀμφιβάλωμεν ὅτι μετεχειρίζοντο καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν, καὶ τόσον ἀπεῖχον ἀπὸ τὸ τυραννικὸν κατὰ τῶν μαθητῶν ἦθος οἱ διδάσκαλοι, ὥςε ἐςοχάζοντο ὡς ἴδια τέκνα τοὺς πολλὰ νεαροὺς, καὶ ὠνόμαζον τοὺς ἐξερχομένους ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, Ὁμιλητὰς, Ἑταίρους, Γνωρίμους (2), διὰ νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὰς ψυχὰς αὐτῶν, μὲ τὰ φιλάνθρωπα τῆς οἰκειότητος καὶ ἰσοτιμίας ὀνόματα ταῦτα, τὸν φόβον, ἐπιτήδειον νὰ δημιουργῇ ἀνδράποδα, ἀλλ' ὄχι σοφοὺς καὶ χρησίμους ἄνδρας. Τὰ αὐτὰ πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα καὶ ἡμεῖς, ἐὰν θέλωμεν χωρὶς κενοδοξίαν νὰ ὀνομα-

---

(1) « Ἀρετῆς γὰρ ἀληθινὸς οὐκ ἐγγίνεται ζῆλος, εἰ μὴ δι' » ἄκρας τοῦ παραδιδόντος εὐνοίας καὶ τιμῆς ». Πλουτάρχ. Κατ. νεωτέρ. § 9.

(2) Ἴδε Σουίδ. λέξ. Γνώριμοι, καὶ, Ἑταῖροι.

ζώμεθα ἀπόγονοι καὶ διάδοχοι τῆς ἡμερότητος τῶν Ἑλλήνων (1). Αἱ ψυχαὶ τῶν νέων εἶναι φυσικὰ συνεριςικαὶ καὶ φιλότιμοι, καὶ σπανίως, ὅταν ἡ παράδοσις τῶν μαθημάτων γίνεται μὲ μέθοδον, εὑρίσκεται τὶς ἀναμεταξὺ αὐτῶν τόσον πέτρινος, ὅςις, ἀκούων τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ τὰ ἐγκώμια, δὲν ἤθελε πάθειν τὴν ἀγρυπνίαν τοῦ Θεμιςοκλέους, καὶ φωνάξειν, καθὼς ἐκεῖνος, « Οὐκ ἐᾷ με καθεύδειν τὸ Μιλτιάδου τρόπαιον ». Διὰ τί λοιπὸν, καταφρονοῦντες τὸ θαυμαςὸν τοῦτο μέσον νὰ κινῶμεν μὲ ὠφέλειαν τὰς ψυχάς των, μεταχειριζόμεθα τῶν τυράννων τὴν μάςιγα, ἡ ὁποία τὰς ταράσσει καὶ τὰς ἀγριαίνει μὲ ἀνεκδιήγητον βλάβην;

Καὶ ἡ μὲν τοῦ Χρυσολωρᾶ γνωμικὴ συλλογὴ εὔκολον εἶναι νὰ καθαρισθῇ ἀφ᾽ ὅσα δύνανται νὰ βλάψωσι τὰς ἀπείρους τῶν νέων ψυχάς· ἀλλ᾽, ἐπειδὴ τοιοῦτος καθαρμὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γένῃ εἰς ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ βιβλία, ἀνάγκη εἶναι ἢ νὰ παρατρέχῃ ὁ διδάσκαλος ὅσα κρίνει βλαβερὰ εἰς τοὺς μαθητάς του, ἢ κἂν νὰ τὰ συνοδεύῃ, εἰς τὴν παράδοσιν, μὲ τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτὰ κρίσιν καὶ κατάκρισιν. Εἰς τὰ παραδιδόμενα μαθήματα ἱςοροῦνται πολλάκις λόγοι μωροὶ, καὶ πράξεις ἢ ἀνόητοι, ἢ κακαί. Ὁσάκις εὑρίσκονται εἰς βιβλίον ἢ κεφάλαιον βιβλίου,

---

(1) Ἄλλην τιμὴν δὲν ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Λαμψακηνοὺς ὁ Ἀναξαγόρας νὰ κάμωσιν εἰς αὐτὸν μετὰ θάνατον, παρὰ νὰ ψηφίσωσι, νὰ παίζωσι κατ᾽ ἔτος τὰ παιδία εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του, « Τὰς διδομένας » ἀφεὶς τιμὰς, ᾐτήσατο τὴν ἡμέραν ἐκείνην καθ᾽ ἣν ἂν τελευτήσῃ, » τοὺς παῖδας ἀφιέναι παίζειν, καὶ σχολάζειν ἀπὸ τῶν μαθημάτων ». Τὴν πρὸς τὰ παιδάρια πρᾳότητα καὶ φιλοφροσύνην ἐγνώρισαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Ὁ Κάτων, ἄνθρωπος πολλὰ σκληρὸς εἰς τοὺς δούλους, περὶ τῶν παιδίων ὅμως ἔκρινεν ἀλλέως· « Τὸν δὲ τύπτοντα γαμετὴν, ἢ » παῖδα, τοῖς ἁγιωτάτοις ἔλεγεν ἱεροῖς προσφέρειν τὰς χεῖρας ». Πλουτάρχ. Πολιτ. παραγγελμ. § 27, καὶ Κάτ. πρεσβ. § 20.

τὸ ὁποῖον περιέχει τὸν βίον γνωςοῦ τινὸς ἀχρείου καὶ κακοτρόπου ἀνθρώπου, οὔτ' ἡ κρίσις τοῦ νοὸς οὔτε τὰ ἤθη τοῦ μαθητοῦ τρέχουσι μεγάλον κίνδυνον. Ἀλλὰ πολλάκις αἱ τοιαῦται πράξεις ἀναφέρονται ἀποφθεγματικῶς, ἢ χωριςαὶ ἀπὸ τὸν λοιπὸν τοῦ πράξαντος βίον, χωρὶς ἐπίκρισιν τοῦ ἱςοροῦντος, ὁποῖα εἶναι πολλὰ τῶν ἀποφθεγμάτων τοῦ φρονίμου Πλουτάρχου, ἢ καὶ μὲ ἐσφαλμένην ἐπίκρισιν συνωδευμένα, ὁποῖα εἶναι πολλὰ τοῦ κακῶς πολλάκις κρίνοντος Αἰλιανοῦ.

Διηγεῖται, παραδείγματος χάριν, ὁ Πλούταρχος τὸ πολυθρύλλητον ςρατήγημα τοῦ Ζωπύρου, ὅςις ἔκοψε καὶ τὴν μύτιν καὶ τ' αὐτία του, μὲ σκοπὸν νὰ ἀπατήσῃ τοὺς Βαβυλωνίους, καὶ νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν αὐτῶν εἰς τὸν βασιλέα Δαρεῖον. Τοῦτο θαυμάζεται ἀπὸ πολλοὺς (1), ὡς πίςεως καὶ φιλίας ἄκρας ὑπηκόου πρὸς βασιλέα ἀπόδειξις. Ἀλλ' εἶναι ἀληθῶς ἆρά γε τοιοῦτον, ὅταν ζυγισθῇ εἰς τὴν ςάθμην τοῦ ὀρθοῦ λόγου; Οἱ Βαβυλώνιοι δὲν ἀπεςάτησαν ἀπὸ τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' ἐζήτησαν νὰ ἀναλάβωσι τὴν αὐτονομίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε τοὺς ςερήσειν πρὸ ἐτῶν εἰκοσιπέντε ὁ Κῦρος. Ὁ Δαρεῖος ἦτο δεσπότης αὐτογνώμων, καὶ ὁ Ζώπυρος εἷς ἀπὸ τῆς αὐλῆς του τοὺς δυνατούς. Ποία εἶναι τῆς φιλίας τῶν αὐλικῶν καὶ πίςεως πρὸς τοὺς δεσπότας ἡ φύσις, εὔκολα καθεῖς τὸ καταλαμβάνει. Ἦτο λοιπὸν ὁ ἀκρωτηριασμὸς τοῦ Ζωπύρου ἔργον καὶ μωρὸν καὶ σκληρὸν (2)· μωρὸν, ἐπειδὴ ἐτόλμησε νὰ πράξῃ ὅ,τι μόλις γίνεται διὰ χάριν τῆς ἀληθινῆς φιλίας, ἥτις ποτὲ δὲν ἔχει χώραν

(1) Ὄχι ὅμως ἀπὸ τὸν Πλούταρχον, ὅςις τὸ διηγεῖται ἁπλῶς, χωρὶς νὰ τὸ κρίνῃ.

(2) Ὁ Ἡρόδοτος (III, 154) μὲ τὰ ὀλίγα ταῦτα λόγια, « Ἐβούλετο, » ὅκως... ἑωϋτοῦ τὸ ἔργον ἔςαι· κάρτα γὰρ ἐν τοῖσι Πέρσῃσι αἱ ἀγα» θοεργίαι ἐς τὸ πρόσω μεγάθεος τιμῶνται », μᾶς ἔδωκε νὰ καταλάβωμεν ἱκανῶς ποῖον ἦτο τοῦ Ζωπύρου τὸ τέλος.

πάρεξ ἀναμεταξῦ χρηςῶν ἀνθρώπων· σκληρὸν, ἐπειδὴ ὄχι μόνον ἠκρωτηρίασε χωρὶς ἀνάγκης τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα, ἀλλ' ἔγινεν αἴτιος νὰ θανατωθῶσι τρισχίλιοι Βαβυλώνιοι, οἱ ἐντιμότεροι τῆς πόλεως, τοὺς ὁποίους ὁ Δαρεῖος ἐςαύρωσε παρευθὺς ὅταν εἰσέβη νικητὴς εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Ἀλλ' ὅμως ὑποθέτω ὅτι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἀδίκως ἀπεςάτησαν, καὶ ὁ Δαρεῖος εἶχε τοῦ Τίτου ἢ τοῦ Τραϊανοῦ, καὶ ὁ Ζώπυρος τοῦ Σωκράτους τὴν ἀρετήν· καὶ ταῦτα ὑποθέτων ἐρωτῶ, Ἀφοῦ τοιαύτην ἡρωϊκὴν ἀπάρνησιν ἑαυτοῦ ἔκαμεν εἰς χάριν τοῦ φίλου καὶ βασιλέως του Δαρείου ὁ Ζώπυρος, τί ἤθελε πράξειν, ἢ τί πλέον τοῦ ἔμενε νὰ πράξῃ, ἐὰν ἦτον ἐλευθέρας πόλεως πολίτης, διὰ νὰ σώσῃ ἀπὸ τὴν δουλείαν, τὴν γυναῖκα, τὰ τέκνα, τὴν κινδυνεύουσαν αὐτοῦ πατρίδα; Αἱ θυσίαι πρέπει νὰ ἦναι ἀνάλογοι τῆς ἀξίας τοῦ εἰδώλου, εἰς τὸ ὁποῖον προσφέρονται. Εἰς τὸν Δία πρέπουσιν αἱ ἑκατόμβαι· οἱ μικροὶ θεοὶ ἀρκοῦνται καὶ εἰς ὀλίγον λιβανωτόν. Ἔξω τούτου, εἰς τὴν ὀρθὴν κρίσιν τῶν τοιούτων, εἶναι δικαςήριον ἀδέκαςον ἡ συνείδησις ἑκάςου, ἡ ὁποία ποτὲ δὲν μᾶς ἀπατᾷ, ὅταν ἐρωτᾶται μὲ ἡσυχίαν. Ἀφοῦ παραδώσῃς εἰς τοὺς μαθητάς σου τὴν ἱςορίαν ταύτην, παράβαλε τὸν Ζώπυρον μὲ τοὺς τριακοσίους τοῦ Λεωνίδου, οἱ ὁποῖοι μετὰ χαρᾶς ἐπρόσφεραν ὁλοκαύτωμα τὰ σώματά των ἐπάνω εἰς τὸν βωμὸν τῆς μεγάλης θεᾶς, τῆς Πατρίδος, ἔπειτα ἐρώτησον ἕνα καθ' ἕνα τῶν νέων τούτων μαθητῶν, ἂν προκρίνῃ νὰ ἦναι Ζώπυρος, ἢ εἷς ἀπὸ τῶν τριακοσίων τὸν ἀριθμόν.

Εἶναι ἀναρίθμητα ὅσα δύναται νὰ ὠφελήσῃ τοὺς μαθητὰς ὁ σοφὸς καὶ φρόνιμος διδάσκαλος, τώρα μὲ τὴν ὀρθὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς ἔπαινον ἢ ψόγον τῶν ἱςορουμένων πράξεων ἢ λόγων, τώρα μὲ τὴν ἔρευναν τῆς παλαιᾶς καὶ νέας γλώσσης, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλας παράθεσιν, καὶ ἄλλοτε μὲ ἐξέτασιν τῆς ἐτυμολογίας ἢ παραγωγῆς μιᾶς μόνης λέξεως. Ὅταν, παρα-

δείγματος χάριν, ἐξηγῆς εἰς αὐτοὺς τὸ « Νόςιμον ἦμαρ » τοῦ Ὁμήρου, ἔχεις ἀφορμὴν πολλὰ νόςιμον, νὰ ἐμπνεύσῃς εἰς τὰς νεαρὰς αὐτῶν ψυχὰς τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ζῆλον, λέγων εἰς αὐτοὺς τὰ ὀλίγα ταῦτα λόγια· « Εἰς τὸν Ποιητὴν τὸ, Νόςιμον ἦμαρ, ἄλλο δὲν σημαίνει » παρὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιςροφῆς εἰς τὴν πατρίδα. Οἱ μετα- » γενέςεροι ὅμως Ἕλληνες ὠνόμασαν Νόςιμα μεταφορικῶς » ὅλα τὰ ἡδέα καὶ ἀρεςὰ, αἰνιττόμενοι μὲ τοῦτο πόσον εἶναι » ἡ πατρὶς ἀξία ἀγάπης, πόσον πρέπει νὰ εὐαρεςῆται ὅςις » κατοικεῖ εἰς αὐτὴν, πόσον νὰ τὴν ἔχῃ εἰς τὴν μνήμην ἀνεξ- » άλειπτον ὅςις εἶναι μακρὰν αὐτῆς. Ὅθεν λέγοντες κ' ἐκεῖνοι » τότε, καὶ ἡμεῖς σήμερον, καθ' ὑπόθεσιν, Νόςιμον βρῶμα, » ἄλλο δὲν ἐνόουν ἐκεῖνοι, ἄλλο δὲν λέγομεν ἡμεῖς, χωρὶς » νὰ τὸ νοῶμεν οἱ περισσότεροι, παρὰ βρῶμα τόσον ἡδονικὸν » εἰς τὴν γεῦσιν, ὅσην ἡδονὴν προξενεῖ εἰς τὸν ξενιτευόμενον ἡ » ἡμέρα τῆς ἐπιςροφῆς εἰς τὴν πατρίδα του ».

Ὅταν πρώτην φορὰν τύχῃς εἰς τὰ παραδιδόμενα μαθήματα τὸ ὄνομα Θεῖος, τὸ σημαῖνον τοῦ πατρὸς, ἢ τῆς μητρὸς, τὸν ἀδελφὸν, μὴ προσμένῃς νὰ σ' ἐρωτήσωσι, διὰ τί οἱ ἀδελφοὶ τῶν γονέων ὠνομάσθησαν Θεῖοι, ἤγουν Θεϊκοὶ, καὶ αἱ ἀδελφαὶ, Θεῖαι, ἤγουν Θεϊκαί. Εἰς τοὺς πολλὰ νεαροὺς τὴν ἡλικίαν λέγε, ὅτι τοῦτο μᾶς διδάσκει πόσον εἶναι μέγα καὶ θεῖον τὸ χρεωςούμενον εἰς αὐτοὺς τοὺς γονεῖς σέβας, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτῶν ἠξιώθησαν τῆς θειότητος τὴν τόσον ἔντιμον ὀνομασίαν. Εἰς τοὺς προβεβηκότας καὶ εἰς τὴν ἡλικίαν καὶ εἰς τὰ μαθήματα, ἀνακάλυψον τὴν βαθυτέραν ἔννοιαν καὶ τὸ τέλος τῆς σοφῆς ταύτης ὀνοματοθεσίας. Οἱ γονεῖς ἐνδέχεται ν' ἀποθάνωσιν, ὅταν ἔτι ἦναι εἰς πολλὰ νεαρὰν ἡλικίαν τὰ τέκνα των· καὶ τότε φυσικὰ λαμβάνουσι πρὸς αὐτὰ τόπον πατρὸς οἱ ἀδελφοὶ καὶ μητρὸς αἱ ἀδελφαὶ τῶν γονέων, εἰς τοὺς ὁποίους

ὅμως τὰ τέκνα οὔτ' ὑπακοὴν οὔτε σέβας ἤθελαν προσφέρειν, ἂν δὲν ἦσαν προετοιμασμένα νηπιόθεν μὲ τὴν σωτήριον ταύτην πρόληψιν νὰ τοὺς νομίζωσι καὶ νὰ τοὺς ὀνομάζωσι Θείους καὶ Θείας. « Οὕτω καὶ σεῖς, φίλοι (λέγεις συμπεραίνων τὸν λό- » γον πρὸς τοὺς μαθητάς σου), προθυμεῖσθε, ὅταν κατα- » ϛαθῆτε γονεῖς, νὰ τειχίζετε τὰς ἁπαλὰς ψυχὰς τῶν ἰδίων » τέκνων μὲ προλήψεις ἀγαθὰς, ἂν ἐπιθυμῆτε νὰ ἐμποδίσετε » τὴν εἴσοδον τῆς κακίας εἰς αὐτάς. Ὅ,τι θέλετε νὰ σέβωνται » καὶ νὰ μιμῶνται, ὅταν ἔλθωσιν εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν, ἐκεῖνο » προσπαθεῖτε νὰ καταϛήσετε σεβάσμιον εἰς αὐτὰ, ἐκείνου » τὄνομα μὴ προφέρετε ποτὲ, πλὴν συνωδευμένον μὲ ἐπίθετα » μεγάλου θαυμασμοῦ ».

Ἀφ' ὅσα εἶπα περὶ τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς παραδόσεως τῶν συγγραφέων συμπεραίνεται, πόσον εἶναι ἀναγκαῖον νὰ συνταχθῇ συλλογὴ ἀναγνώσεων μὲ ὀλίγας σημειώσεις διὰ τοὺς σπουδάζοντας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν νέους. Αὕτη πρέπει νὰ ἦναι ὄχι κατὰ τὴν συνερανισθεῖσαν εἰς τέσσαρας τόμους καὶ ὀνομασθεῖσαν Ἐγκυκλοπαιδείαν, τὴν πεμπομένην ἀπὸ τοὺς Βενετικοὺς τύπους εἰς τῶν Γραικῶν τὰ σχολεῖα, ἀλλὰ τοιαύτη συλλογὴ, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἦναι φιλοσοφικῶς (τοῦτο θέλει νὰ εἴπῃ μὲ νοῦν καὶ κρίσιν) συγκερασμένη μὲ τὴν ἡδονὴν ἡ ὠφέλεια, διὰ νὰ προξενῇ καὶ σπουδὴν, καὶ τῆς σπουδῆς ἄνεσιν καὶ ψυχαγωγίαν, νὰ κάμνῃ ἐνταυτῷ τὸν ἀναγινώσκοντα καὶ σοφὸν καὶ ἥμερον, νὰ ἐμπνέῃ εἰς τὴν ψυχήν του καὶ τὰ μεγάλα τῆς ἐλευθερίας φρονήματα, καὶ τὰς χάριτας καὶ κομψείας τῆς προγονικῆς του γλώσσης· εἰς ὀλίγα λόγια, πρέπει νὰ ἦναι ἀληθὲς ταμεῖον φρονήσεως, ἐπιτήδειον εἰς τὴν παιδείαν τῶν ἀρχαρίων, ἀλλὰ τοιοῦτον, ὁποῖον καὶ οἱ μεγαλήτεροι μαθηταὶ, καὶ πρὸς τούτοις ὅσοι ἔπαυσαν νὰ μαθητεύωνται, νὰ ἀναγινώσκωσιν εἰς τὸν ἐπίλοιπον αὐτῶν

βίον, καὶ κατ' οἶκον καὶ εἰς τὸν περίπατον, δι' ἀναψυχὴν καὶ παρηγορίαν τῶν βιωτικῶν κόπων καὶ φροντίδων.

Μὴ δυνάμενος ν' ἀσχοληθῶ εἰς τοιοῦτον ὠφελιμώτατον ἔργον, ἀρκεῖ νὰ φανερώσω πῶς ἤθελα τὸ κάμειν, ἂν δὲν μοῦ ἔλειπεν ὁ καιρός. Ὅςις εὐκαιρεῖ καὶ δύναται, καὶ κρίνει καλὴν τὴν ἑξῆς ὑποτύπωσιν (1), ἄς μὴν ἀποςραφῇ τὸ ἔργον ὡς ἄδοξον καὶ μικρόν. Καὶ τοῦ μικροῦ μικρότερον ἤθελεν ἐξάπαντος εἶσθαι, ἐὰν ἀκρίτως συσσωρεύσῃ ὅ,τι τοῦ ἔλθῃ εἰς τὸν νοῦν· ἐὰν αἱ σημειώσεις του, ἀντὶ νὰ ἐξηγῶσι τὰς ἀληθεῖς ἀσαφείας, νὰ παρατηρῶσι τὴν συγγένειαν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης μὲ τὴν σημερινὴν, ὁσάκις εὑρίσκει ἀφορμὴν ἁρμόδιον περὶ τούτου, νὰ κρίνωσιν ὅσα κακῶς ἢ καλῶς λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς, ὅσα κακῶς ἢ καλῶς ἔπραξαν τὰ ἱςορούμενα πρόσωπα ἀπ' αὐτοὺς, ἐὰν (λέγω) ἀντὶ τούτων καταγίνωνται νὰ σχολιάζωσι τὰ Διαβατικὰ καὶ τὰ Συγκείμενα, καὶ ἄλλας τοιαύτας μωρολογίας, ὑποφερτὰς καὶ συγχωρήσεως ἀξίας, διότι ἦσαν ἀναπόφευκτοι (2) εἰς τὴν παρελθοῦσαν

(1) Εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν νοῶ ὅτι πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν. Ἡ τάξις χρειάζεται σκέψιν περισσοτέραν, διὰ νὰ γένῃ εἰς τρόπον, ὥςε νὰ προβαίνῃ ἡ συλλογὴ ἀπὸ τὰ πλέον εἰς τὰ ὀλιγώτερον εὐνόητα. Οἱ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ςοχασμοί μου εἶναι αὐτοσχέδιοι· ἂν εἶχα τὸν καιρὸν καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐκθέσω εἰς πλάτος τί πρέπει νὰ περιέχῃ καὶ εἰς ποίαν τάξιν νὰ διατεθῇ ἡ συλλογὴ, συντομώτερον ἦτο νὰ τὴν συντάξω παρὰ νὰ διδάσκω πῶς ἔχουν νὰ τὴν συντάξωσιν ἄλλοι.

(2) Ἀρκεῖ τοῦτο νὰ μὲ δικαιώσῃ ἔμπροσθεν ἐκείνων, ὅσους ἐνδέχεται νὰ ἐσκανδάλισαν ὅσα εἶπα κατὰ τῶν Γραμματικῶν. Ὅςις ξύει μόνον τὰς πληγὰς, διὰ νὰ τὰς κακουργήσῃ, εἶναι δήμιος· ὅςις τὰς καίει διὰ νὰ τὰς θεραπεύσῃ, τοῦτον ἄλλος νὰ κατηγορήσῃ δὲν τολμᾷ πλὴν ὅποιον ὀλίγον μέλει εἴτε ζῇ, εἴτε ἐθανατώθη ἡ Ἑλλάς. Εἰς τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα, αἱ τοιαῦται Γραμματικαὶ, καὶ τοιαῦται

ἑκατονταετηρίδα, ὅταν τὸ ἔθνος μόλις ἤρχιζε νὰ ἀναλαμβάνῃ ἀπὸ τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἀσθένειαν, ἀλλὰ τὰς ὁποίας δὲν πρέπει πλέον κανεῖς μήτε νὰ γράφῃ μήτε νὰ τυπόνῃ, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ προσάψῃ μωρίας ὄνειδος εἰς ὅλον αὐτοῦ τὸ γένος. Ἐὰν ὅμως καὶ ἡ μικρά του συλλογὴ, καὶ αἱ ὀλίγαι του σημειώσεις, συνταχθῶσι μὲ κρίσιν φιλοσοφικὴν, τὸ ἀποτέλεσμα θέλει εἶσθαι εὐκολία καὶ διάδοσις ἐγρήγορος εἰς πολλοὺς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, τοῦ κριτικοῦ τῆς διανοίας ὀξύτης, φρόνησις, ἡμέρωσις τῶν ἠθῶν, εἰς βραχυλογίαν, ἀπὸ τῆς ἀδοξίας εἰς τὴν δόξαν ὅλου τοῦ ἔθνους μεταβολή. Ἐὰν ταῦτα λογίζωνται μικρὰ, ποῖα λοιπὸν (ἐρωτῶ) εἶναι τὰ μεγάλα;

Λέγω τώρα πῶς ἐπεθύμουν νὰ συνταχθῇ ἡ διὰ τοὺς νέους αὕτη συλλογή. Δὲν πρέπει νὰ ἦναι πολλὰ μακρά. Αἱ γραμματικαὶ σημειώσεις, ἀναγκαῖαι μάλιστα διὰ τοὺς πρώτους μῆνας, ὅσους ὑποθέτω ὅτι θέλουν διατρίψειν εἰς τὸ πρῶτον τῆς συλλογῆς τριτημόριον οἱ μαθηταὶ, πρέπει νὰ ἦναι ὀλίγαι· καὶ δὲν ἦτο κακὸν νὰ καταχωρισθῶσιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πίνακα, ὅσαι ἀποβλέπουν τὴν Ἑλληνικὴν, εἰς τὸν κοινὸν, ὅσαι τὴν κοινὴν γλῶσσαν. Λέγω δύο πίνακας λέξεων διὰ τοῦτο, ὅτι κρίνω πρᾶγμα ἀναγκαῖον ἀπὸ τοῦ νῦν, ὁσάκις ὁ καιρὸς τὸ συγχωρεῖ, νὰ καταγίνωνται ἐνταυτῷ καὶ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ εἰς τὴν παραβολικὴν ἐξέτασιν τῶν δύο γλωσ-

---

συγγραφέων ἐξηγήσεις, ἦσαν (πάλιν τὸ λέγω) ἀναπόφευκτοι· ἦτον ἀκόμη τότε ἀρχὴ ὠδίνων τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους· ὅθεν ἔκαμναν καὶ οἱ Γραικοὶ ὅ,τι ἔκαμαν ὅλα τὰ ἔθνη κατ' ἀρχὰς τοῦ φωτισμοῦ των, ἤγουν ἠσχολοῦντο εἰς πράγματα νηπιώδη. Ἐὰν οἱ τότε γράψαντες (ἀπὸ τοὺς ὁποίους προσωπικῶς δὲν ἐγνώρισα κανένα) ἔζων σήμερον, ἤθελαν κάμειν τὴν αὐτὴν κρίσιν, τὴν ὁποίαν ἐγὼ κάμνω τώρα· ἐὰν ἐγὼ ἤμην τότε εἰς κατάστασιν νὰ κάμω ὅ,τι ἔκαμαν, ἤθελα ἴσως τὸ κάμειν χειρότερα.

σῶν. Ἐὰν ἦναι ἀνόητον νὰ φαντασθῇ ὅτι ἐξεύρει τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐντελῶς, ὅςις, λόγου χάριν, ἤθελεν ἀγνοεῖν μίαν μόνην ἀπὸ τὰς τέσσαρας αὐτῆς παλαιὰς διαλέκτους, ἀσυγκρίτως ἀνοητότερος εἶναι (ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν Γραικῶν) ὅςις δὲν ἐλπίζει καμμίαν βοήθειαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἀπὸ τὴν μητρικὴν αὐτοῦ κοινὴν γλῶσσαν, ἡ ὁποία εἶναι τόσον περισσότερον ἀξιόλογος διάλεκτος παρὰ τὴν Αἰολικὴν, Δωρικὴν, καὶ Ἰωνικὴν, ὅσον εἰς ἐκείνας μὲν δὲν ἔμειναν πλὴν κατὰ πολλὰ ὀλίγα τινὰ συγγράμματα, αὕτη δὲ λαλεῖται ἀπὸ ζῶν ὁλόκληρον ἔθνος.

Αἱ καθ' αὐτὸ σημειώσεις, αἱ ὑποκάτω τοῦ κειμένου, πρέπει νὰ ἦναι ἀληθεῖς ἐξηγήσεις τοῦ κειμένου· ἤγουν πρέπει νὰ ἑρμηνεύωσι τὰς δυσκολωτέρας συντάξεις, μὲ τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀνάλυσιν εἰς τὰς ἁπλουςέρας· νὰ συνοδεύωσι τὰ κύρια ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰς ἐπισημοτέρας αὐτῶν πράξεις (ὁποῖαι εἶναι οἱ πόλεμοι, οἱ κατοικισμοὶ, ἡ μετοικισμοὶ τῶν πόλεων, κ. τ. λ.), μὲ τὸν χρόνον (πρὸ Χριςοῦ ἢ μετὰ Χριςὸν), κατὰ τὸν ὁποῖον ἤκμασαν, ἢ συνέβησαν· τῶν Ἑλληνικῶν Θεῶν καὶ Ἡρώων, μὲ τὴν σύντομον ἔκθεσιν τοῦ μύθου, ἢ, διὰ τὸ συντομώτερον, μὲ μόνην τὴν σημείωσιν τοῦ βιβλίου καὶ τοῦ τόπου, ὅπου εὑρίσκεται ὁ μῦθος· τῶν χωρῶν, τῶν πόλεων, τῶν ὀρῶν, τῶν ποταμῶν, τῆς παλαιᾶς Γεωγραφίας, μὲ τὰ ὀνόματα τῆς νέας Γεωγραφίας· τῶν ζώων, τῶν φυτῶν, τῶν ὀρυκτῶν, μὲ τὰ σημερινὰ ὀνόματα τῆς φυσικῆς ἱςορίας. Πρέπει μάλιςα νὰ περιέχωσιν αἱ σημειώσεις τὴν ἐπίκρισιν ὄχι μόνον τοῦ τρόπου, ὅπως ὁ συγγραφεὺς ἢ ποιητὴς ἐκφράζει τὰ νοήματα τῆς ψυχῆς του, ἀλλὰ (τὸ ἀναγκαιότερον) καὶ αὐτῶν τῶν νοημάτων, ἤγουν τοῦ τρόπου, ὅπως καὶ αὐτὸς κρίνει τὰ πράγματα. Χωρὶς τούτων καὶ τῶν τοιούτων παρατηρήσεων καὶ σημειώσεων, ἡ μάθησις τῆς Ἑλληνικῆς

γλώσσης εἶναι μάταιος ἀπαγγελία λέξεων, ἀηδὴς εἰς τὴν ἀκοὴν, δύσκολος νὰ φυλαχθῇ εἰς τὴν μνήμην· καὶ μετὰ πολλοὺς ἱδρῶτας καὶ κόπους, ἀντὶ γραμματικῶν, οἱ ταλαίπωροι νέοι γίνονται, καὶ μένουν ὅλον τῆς ζωῆς αὐτῶν τὸν ἐπίλοιπον καιρὸν, γελοῖοι Γραμματιςαὶ, ἔχοντες τὴν κεφαλὴν πλουσίαν ἀπὸ ὀνόματα, ῥήματα, καὶ παντὸς εἴδους λεξείδια, ἀπὸ δὲ πράγματα καὶ πραγμάτων κρίσιν παντάπασι πτωχὴν καὶ ἀνόητον (1).

Εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην πρέπει νὰ εὑρίσκωνται,

1. Πολλὰ ὀλίγοι τινὲς μῦθοι τοῦ Αἰσώπου, χωρὶς τὸν βίον τοῦ Αἰσώπου, καὶ χωρὶς τὰ ἐπιμύθια. Δὲν θέλω τὸν βίον, διότι εἶναι παντάπασι μυθώδης· δὲν θέλω τὰ ἐπιμύθια, ὅτι εἶναι τὰ περισσότερα ἀνάρμοςα, καὶ πολλάκις ἀνόητα. Ἀντὶ τοῦ βίου, ἐμπορεῖ νὰ συντάξῃ ὁ ἐκδότης μικρὰν εἴδησιν βιογραφικὴν περὶ τοῦ Αἰσώπου, περὶ τοῦ ὁποίου ὅμως πολλὰ ὀλίγα ἐξεύρομεν. Τὰ ἐπιμύθια, ἂς τὰ πλάσσῃ καὶ ἂς τὰ λέγῃ διὰ ζώσης φωνῆς ὁ διδάσκαλος, ἢ καὶ ἂν μεταξὺ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εὑρίσκωνται τινὲς ἀρκετὰ ἡλικιωμένοι, ἂς τοὺς διεγείρῃ νὰ τὰ συμπεραίνωσιν ἀφ' ἑαυτῶν. Ὁ τρόπος οὗτος καὶ τὸν νοῦν ὀξύνει, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἅμιλλαν τῶν μαθητῶν ἱκανὸς εἶναι νὰ γεννήσῃ.

2. Μετὰ τοὺς Αἰσωπικοὺς μύθους ἂς συντάξῃ φρόνιμον ἐκλογὴν ἀπὸ τοῦ Χρυσολωρᾶ τὰς μονοςίχους γνώμας, τὰς ὁποίας δύναται νὰ αὐξήσῃ μὲ γνώμας ἄλλας μονοςίχους ἢ καὶ πολυςίχους ἀπὸ ἄλλους ποιητάς.

3. Ἂς ἀκολουθῇ μετὰ ταύτας ἡ πρὸς Δημόνικον παραίνεσις τοῦ Ἰσοκράτους ὁλόκληρος.

4. Ταύτης κατόπιν ὁ θαυμάσιος καὶ θαυμασίως γραμμέ-

(1) « Κἂν διαφυλάξῃς τὸ μὴ σπουδάζειν ἐπὶ τοῖς ὀνόμασι, » πλουσιώτερος εἰς το γῆρας ἀναφανήσῃ φρονήσεως ». Πλάτων, Πολιτικ. σελ. 261.

νος ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα μῦθος τοῦ Προδίκου περὶ τῆς νεότητος τοῦ Ἡρακλέους· μῦθος, τοῦ ὁποίου τὴν δύναμιν τόσον ἐγνώρισε καλὰ ὁ φιλάρετος Σωκράτης, ὥστε τὸν μετεχειρίζετο συνεχῶς εἰς διδαχὴν τῶν νέων. Τοῦτον οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ ὑποχρεῶσιν ἀπαραιτήτως τοὺς μαθητὰς νὰ τὸν ἐκστηθίζωσι, καὶ νὰ τὸν ἀπαγγέλλωσι τοὐλάχιστον μίαν φορὰν τὴν ἑβδομάδα εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ νὰ παραγγέλλωσι τοὺς γονεῖς νὰ ζητῶσι συνεχῶς τὴν ἀπαγγελίαν καὶ τὴν ἐξήγησιν εἰς τὸν οἶκον· ἀπὸ τούτου τὴν ἀδιάλειπτον μελέτην πρέπει νὰ τοὺς πληροφορήσωσιν ὅτι κρέμεται ἡ εὐτυχία τῶν τέκνων. Ὦ ποσάκις πολεμούμενος ἐγὼ, βλέπων ἄλλους πολεμουμένους ἀπὸ τὰ πάθη, ἀνεστέναξα, ὅτι δὲν προετοιμάζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν φοβερὸν τοῦτον πόλεμον μὲ τοιαῦτα ὅπλα οἱ παιδευταὶ τῆς νεότητος (1), ἀλλὰ τοὺς ἀφίνουσιν εἰς τὸν κίνδυνον νὰ φωνάζωσι πολλάκις τῆς Μηδείας τὰς αἰσχρὰς ταύτας φωνάς·

Καὶ μανθάνω μὲν, οἷα δρᾷν μέλλω κακά·
Θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων!

Τοιαῦτα ὅπλα εἶναι ὅλα σχεδὸν τὰ ἠθικὰ παραγγέλματα τοῦ Σωκράτους, εὑρισκόμενα εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ Ξενοφῶντα, ἀλλὰ περισσότερα καὶ καταπειστικώτερα εἰς τὸν Ξενοφῶντα. Ἂς μὴν ἀμελήσῃ ὁ ἐκδότης νὰ κάμῃ καὶ ἀπὸ ταῦτα φρόνιμον ἐκλογὴν τῶν ἀναγκαιοτέρων εἰς τὴν παιδαγωγίαν τῶν νέων. Ἀπὸ τὰ μεγάλα τῆς Ἑλλάδος καυχήματα ἓν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τὸ πρῶτον εἶναι ὁ Σωκράτης. Ὅμοιόν του εἰς τὴν ἀρετὴν κἀνὲν

---

(1) « Εἰ γὰρ οὕτως ἐλέγετο ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ πάντων ὑμῶν, καὶ ἐκ νέων » ἡμᾶς ἐπείθετε, οὐκ ἂν ἀλλήλους ἐφυλάττομεν μὴ ἀδικεῖν· ἀλλ' αὐτὸς » αὑτοῦ ἦν ἕκαστος ἄριστος φύλαξ, δεδιὼς, μὴ ἀδικῶν τῷ μεγίστῳ κακῷ » ξυνοικοίη ». Πλάτων, Πολιτ. β', σελ. 367.

ἔθνος ἀκόμη δὲν ἐγέννησεν ἄλλον (1) ἐὰν οἱ διδάσκαλοι ποτίζωσι συνεχῶς μὲ τὰ σοφὰ τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς νουθετήματα τὰς ἁπαλὰς τῶν νέων ψυχὰς, ἐνδέχεται νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι καὶ εἰς μόνην τὴν Ἑλλάδα γεννῶνται οἱ Σωκράται. Καὶ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον. Εἰς ὅλας τὰς γλώσσας εἶναι μεταφρασμένα, καὶ ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη ἀναγινώσκονται καὶ θαυμάζονται τὰ φιλόσοφα τοῦ Σωκράτους παραγγέλματα· ἀλλ' εἰς τοὺς ξένους κάμνουσι μόνον τὸν τύπον, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ κάμνῃ πᾶσα καλὴ συμβουλὴ εἰς τὰς εὐγενεῖς ψυχάς· οἱ δὲ Ἕλληνες, ἐὰν θέλωσι νὰ ἦναι ἄξιοι τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἔξω ἀπὸ τὸν τύπον τοῦτον, πρέπει νὰ ϛοχάζωνται τὰ παραγγέλματα τοῦ Σωκράτους καὶ ὡς πατρικὴν αὐτῶν κληρονομίαν, καὶ νὰ ἐνθουσιάζωνται δι' αὐτά (2).

Ἡ παιδεία εἶναι ἡμέρωσις τῶν ἠθῶν. Ὁ πεπαιδευμένος πρέπει νὰ αἰσθάνεται τὴν ἡδονὴν καὶ νὰ γελᾷ, ὄχι μόνον, διότι εἶναι ἄνθρωπος, ἤγουν φύσει γελαϛικὸν ζῶον, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ μέτριος γέλως εἶναι χαρακτὴρ καὶ σημεῖον ἡμερώσεως. Τὴν ἄγριον καὶ μισάνθρωπον σοβαρότητα τίποτε δὲν εἶναι ἱκανὸν νὰ κινήσῃ εἰς γέλωτα· ἡ μωρία γελᾷ εἰς ὅλα· μόνος ὁ πεπαιδευμένος καὶ φρόνιμος ἄνθρωπος ἐξεύρει καὶ τὸν καιρὸν καὶ

---

(1) Καὶ τὸν τοιοῦτον ἄνδρα κατεδίκασαν εἰς θάνατον οἱ Ἀθηναῖοι· ὄχι ὅμως οἱ ἀπόγονοι τῶν Μιλτιαδῶν καὶ τῶν Θεμιϛοκλέων, ἀλλ' οἱ πατέρες ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι μετ' ὀλίγους χρόνους ἐδέχθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν, καὶ, μὴν ἀρκούμενοι νὰ προσφέρωσιν εἰς αὐτὸν τιμὰς ἰσοθέους, ἐξευτελίσθησαν τόσον, ὥϛε νὰ κολακεύωσι καὶ τὰς ἀναισχύντους αὐτοῦ πόρνας. Εἰς τοιαύτην ἀθλίαν ἐξουδένωσιν καταντῶσι τὰ ἔθνη, ὅταν πολεμῶσι τοὺς φιλοσόφους καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

(2) « Τοὺς εἰληφότας καλὰς τὰς πρώτας ἐκ τοῦ γένους ἀφορμὰς, » μέγα ἐφ' ἑαυτοῖς προσήκει φρονεῖν, καὶ μηδὲν ἀνάξιον ἐπιτηδεύειν » τῶν προγόνων ». Διονυσ. Ἁλικαρν. Ῥωμαϊκ. Ἀρχαιολογ. Α', ϛ.

τὸ μέτρον τοῦ γέλωτος. Ὁ Σωκράτης ἐγέλα, καὶ πολλάκις ἔσμιγε τὰς ἁγίας αὐτοῦ παραινέσεις μὲ ἀστειότητας, διὰ νὰ τὰς ἐμβάζῃ εὐκολώτερον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων. Μὴ φοβηθῇς λοιπὸν νὰ ἀναμίξῃς εἰς τὰ μαθήματά σου ὡς ἥδυσμα καὶ τὸν γέλωτα, τὸν ὁποῖον οὐδ' οἱ ἄγριοι Σπαρτιᾶται ἐξώρισαν ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν αὐτῶν (1). Εἰς τοῦτο τὸ τέλος δύνασαι νὰ καταχωρίσῃς εἰς τὴν συλλογήν σου,

5. Τὰ ἀστεῖα τοῦ Ἱεροκλέους, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμπορεῖς νὰ προσθέσῃς ὀλίγα τινὰ ἐρανισμένα ἀπ' ἄλλους, καὶ ἄλλα ἔμμετρα ἀπὸ τὴν Ἀνθολογίαν, ἐκεῖνα μάλιστα, ὅσα περιγελῶσι τοὺς Ἀττικιστὰς καὶ τοὺς Γραμματικούς. Πρόσθες εἰς ταῦτα,

6. Ὀλίγους τινὰς διαλόγους τοῦ Λουκιανοῦ.

7. Τρεῖς ἢ τέσσαρας χαρακτῆρας τοῦ Θεοφράστου.

8. Τὸν Πλοῦτον τοῦ Ἀριστοφάνους, καθαρισμένον ὅμως ἀπ' ὅλας τὰς αἰσχρολογίας. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀστείων, γελοίων, ἢ κωμικῶν, δὲν πρέπει νὰ ἦναι τόσον αὐστηρά· ἱκανὸν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀναγκαῖον εἶναι, νὰ μὴν εὑρίσκεται τίποτε εἰς αὐτὴν αἰσχρόν. Ἀναμεταξὺ εἰς αὐτὰ ἐμπορεῖς ν' ἀφήσῃς ἐξεπίτηδες καὶ γελοῖα ἀγέλαστα, ὁποῖα εἶναι τὰ ἀστειεύματα τῶν ἀγροίκων ἢ ἀπαιδεύτων, διὰ νὰ τὰ μεταχειρίζεται ὁ διδάσκαλος, ὡς Λυδίαν λίθον, νὰ δοκιμάζῃ τὰ πνεύματα τῶν μαθητῶν, παρατηρῶν, τίς ἀπ' αὐτοὺς ἡδύνεται, τίς ἀδιαφορεῖ εἰς αὐτὰ, καὶ νὰ λαμβάνῃ εὔλογον ἀφορμὴν νὰ ἐξηγῇ εἰς αὐτοὺς τὰς ἀληθεῖς αἰτίας καὶ πηγὰς τοῦ γέλωτος, καὶ τί διαφέρει ἡ ἀστειότης τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν ἀπὸ τὴν βωμολοχίαν τῶν ἀγροίκων (2).

---

(1) Πλούταρχ. Λυκούργ. § 25.

(2) Ἄστυ θέλει νὰ εἴπῃ Πόλις. Ἄλλο λοιπὸν κυρίως δὲν σημαίνει τὸ Ἀστειεύομαι, παρὰ τὸ, μιμοῦμαι τοὺς ἀστείους, ἤγουν τοὺς κατοικοῦντας

Ἄς ἐπανέλθωμεν πάλιν εἰς τὰ σπουδαῖα. Ἡ συλλογὴ πρέπει νὰ περιέχῃ,

9. Τὰ χρυσᾶ ἔπη τοῦ Πυθαγόρου.

10. Ἐκλογὴν ἀπὸ τὰ ἀποφθέγματα τοῦ Πλουτάρχου· τὴν ὁποίαν δυνατὸν εἶναι ν' αὐξήσῃς ἀπὸ τὸν Στοβαῖον, ὅσον τὸ συγχωρεῖ ὁ ὅρος τῆς συλλογῆς σου.

11. Ὀλίγα τινὰ ἠθικὰ παραγγέλματα ἀπὸ τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐπικτήτου (1).

τὰ ἄςη· διότι οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων νομίζονται καὶ εἶναι πλέον πεπαιδευμένοι παρὰ τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων καὶ τῶν ἀγρῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας δύο λέξεις παράγονται ὁ Χωρικὸς (κοινῶς Χωριάτης) καὶ ὁ Ἀγροῖκος. Οἱ χυδαΐζοντες ἀντὶ τοῦ, Ἀςειεύομαι, λέγουσι Χωρατεύω· ἀλλὰ καὶ τοῦτο παράγεται, ὄχι ἀπὸ τὸ Χωρίον (ἐπειδὴ τότε ἤθελεν εἶσθαι συνώνυμον τοῦ Χωριατεύω, ἢ Χωριατίζω), ἀλλὰ ἀπὸ τὸ Χώρα. Κανένα δὲν λανθάνει ὅτι εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἡ χώρα σημαίνει τὴν Πόλιν, καθὼς καμμίαν φορὰν τὴν ἐσήμαινε καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν (Ἀριςοφάν. Θεσμοφ. 115, μετὰ τῶν σημ. τοῦ Κυςέρου). Ἔχει ἡ κοινὴ γλῶσσα ἄλλα δύο συνώνυμα τοῦ Ἀςειεύομαι, τὸ Μετριάζω (τὸ ὁποῖον οἱ ἀςειότατοί μου συμπατριῶται, οἱ Χῖοι, προφέρουσιν Ἰωνικῶς, Μειτριάζω), καὶ τὸ Μετεωρίζομαι, καὶ κατὰ συγκοπὴν Μετωρίζομαι. Τὸ πρῶτον, ὡς ἀντικείμενον τοῦ Ὑπερηφανεύομαι, φυσικὰ ἔλαβε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ Ἀςειεύομαι· ἐπειδὴ ἡ ἀςειότης εἶναι ἐχθρὰ τῆς ὑπερηφανίας. Τὸ δεύτερον φαίνεται ὅτι ἦτο παλαιὰ πλέον συνώνυμον τοῦ Κουφολογῶ καὶ Βωμολοχῶ, παρὰ τοῦ Ἀςειεύομαι· ἐπειδὴ καὶ τὸ Μετέωρος ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸν Ἡσύχιον Κοῦφος. Ἡμεῖς τὸ μεταχειριζόμεθα κατὰ μέσην διάθεσιν, καθὼς εὑρίσκεται εἰς τὸν Ἡσύχιον (λέξ. Λαπίςρια), καὶ εἰς τοῦ Ἱεροκλέους τὰ Ἀςεῖα (§ 28)· ἀρχαιότερον ὅμως τὸ μετεχειρίσθησαν οὐδετέρως καὶ ἀμεταβάτως, Μετεωρίζω (Ἰδ. τὸν Ἀθήναιον, σελ. 698, D, καὶ τὸν Σχολιαςὴν τοῦ Θουκυδίδου, Βιβλ. Β', κεφ. λζ').

(1) Εἰς τοῦ Ἐπικτήτου μάλιςα, καθὼς καὶ εἰς ὅλων τῶν Στωϊκῶν τὰ παραγγέλματα, εἶναι χρεία προσοχῆς μεγάλης. Περιέχει ἡ Στωϊκὴ φιλοσοφία πολλὰς θαυμασίας παραινέσεις· ἀλλ' ἀναμεταξὺ εἰς αὐτὰς

12. Ὁλόκληρον τοῦ Θηβαίου Κέβητος τὸν ἀλληγορικὸν πίνακα.

13. Ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς δόξης, ἤγουν τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον ἄρχεται ἀπὸ τὸ 201 κεφάλαιον τοῦ ἑβδόμου βιβλίου τοῦ Ἡροδότου, καὶ τελευτᾷ εἰς τὸ 100 τοῦ ὀγδόου.

14. Πολλὰ ὀλίγας παροιμίας, τὰς ἠθικωτέρας, μὲ τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν.

15. Συντομωτάτην σύνοψιν τῆς μυθολογίας. Ἀναγκαιοτέρα παρὰ ταύτην εἶναι ἡ σύνοψις τῆς Ἑλληνικῆς ἱςορίας· ἀλλ' αὕτη πρέπει νὰ συγγραφῇ εἰς τόμον χωριςόν, καὶ δὲν ἔβλαπτε νὰ συντεθῇ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, διὰ νὰ τὴν ἀναγινώσκωσι κατ' οἶκον οἱ γονεῖς, καὶ νὰ ἀναγκάζωσι τὰ τέκνα νὰ τὴν ἐκςηθίζωσι (1).

εὑρίσκονται καὶ τινές, συντείνουσαι περισσότερον νὰ ἐξαγριώσωσι παρὰ νὰ κάμωσι γνήσιον τῆς ἀρετῆς φίλον τὸν ἄνθρωπον. Τοιοῦτον, παραδείγματος χάριν, εἶναι ὅ,τι παραγγέλλει ὁ Ἐπίκτητος (Ἐγχειριδ. κεφ. ις') εἰς τὸν συλλυπούμενον τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων, « Κἂν οὕτω τύχῃ, καὶ συνεπιςενάξαι· πρόσεχε μέντοι μὴ καὶ ἔσωθεν » ςενάξῃς ». ¡Διὰ τί νὰ μὴ ςενάξῃ ἔσωθεν, Ἐπίκτητε; μηδὲ νὰ συμπάθῃ ὅςις βλέπει τοὺς ὁμοίους του πάσχοντας; ὁ ἄνθρωπος χρεωςεῖ νὰ μετριάζῃ, ἀλλ' ὄχι ν' ἀφανίζῃ τὰ ἀχώριςα ἀπὸ τὴν φύσιν του πάθη. Ἔπειτα ¡τί σημαίνει ὁ μὴ γινόμενος ἔσωθεν ςεναγμός; δύο λογῶν ςεναγμοὶ δὲν εἶναι· ἂν δὲν γένῃ ἔσωθεν, εἶναι ὑπόκρισις· καὶ ἂν καταλάβῃ τὴν ὑπόκρισιν ὁ διὰ τὸν ὁποῖον ςενάζεις, γίνεται καὶ φανερὰ ἀπανθρωπία. Πολὺ χρησιμώτερον εἶναι τῆς Θρησκείας τὸ θεῖον παράγγελμα, « Χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων » (Πρὸς Ῥωμ. ιβ', 15).

(1) Δὲν ἐλησμόνησα τὸν Ὅμηρον· ἀλλὰ δὲν εἶμαι τώρα εἰς καιρὸν νὰ ἐξετάσω, ἂν παρὰ ὁλόκληρον μίαν ῥαψῳδίαν δὲν ἐσύμφερε πλέον νὰ τεθῇ εἰς τὴν συλλογήν, συλλογὴ Ὁμηρικῶν ῥήσεων καὶ παραβολῶν ἀπὸ διαφόρους ῥαψῳδίας, ἐκείνων μάλιςα, εἰς ὅσας συντρέχει ἡ ἠθολογία

Εἶπα πρὸ μικροῦ, ὅτι αἱ σημειώσεις τῆς συλλογῆς πρέπει νὰ ἐξηγῶσι καὶ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἕκαστος ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἢ ποιητὰς ἐκφράζει τὰς ἐννοίας του. Τοῦτο νοεῖται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ περὶ τῶν ἐννοιῶν ἐκείνων, ὅσας εἷς ἀπὸ τὸν ἄλλον ἢ μιμεῖται, ἢ δανείζεται, ἢ καὶ ἀναισχύντως σφετερίζεται. Ἐὰν ἡ τοιαύτη ἔρευνα ἦναι μακρὰ, ἀρκεῖ νὰ σημειώσῃ τὰ κεφαλαιωδέστερα ὁ ἐκδότης τῆς συλλογῆς, ὅσα δηλαδὴ εἶναι ἱκανὰ νὰ ὁδηγήσωσι τὸν διδάσκαλον νὰ ἐκθέσῃ διὰ ζώσης φωνῆς τὴν ἐξήγησιν πλατύτερον. Παραδείγματος χάριν, ἐστιχούργησε τὸ κομψὸν ἐπίγραμμα τοῦτο εἰς Δακτύλιον ἀπὸ Ἴασπιν ὁ Πλάτων,

Εἰκόνα πέντε βοῶν μικρὰ λίθος εἶχεν ἴασπις,
  Ὡς ἤδη πάσας ἔμπνοα βοσκομένας.
Ναὶ τάχα κἂν ἀπέφευγε τὰ βοίδια· νῦν δὲ κρατεῖται
  Τῇ χρυσῇ μάνδρῃ τὸ βραχὺ βουκόλιον.

Τοῦτο μετὰ πολλοὺς χρόνους ἐμιμήθη, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἔκλεψεν, ὁ Πολέμων,

Ἑπτὰ βοῶν σφραγίδα βραχὺς λίθος εἶχεν ἴασπις
  Ὡς μίαν, ὡς πάσας ἔμπνοα δερκομένας.
Καὶ τάχα κἂν ἀπέρεψε τὰ βοίδια· νῦν δὲ κέκλεισται
  Τῇ χρυσῇ μάνδρῃ τὸ βραχὺ βουκόλιον.

Τοῦτο τέλος πάντων ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ καὶ ὁ Ἡλιόδωρος εἰς τὴν πολλὰ μακρὰν περιγραφὴν τῆς Ἀμεθύσου (σελ. 191 καὶ 192 ἐμῆς ἐκδ.), τὴν ὁποίαν συμπεραίνει μὲ τοῦτα τὰ λόγια, « Καὶ ὑπεράλλεσθαι βουλομένοις τὸν κύκλον ἐῴκεσαν, » ΕἹΡΓΟΜΈΝΟΙΣ δὲ ὑπὸ τῆς τέχνης, ὡσπερεὶ ΜΑΝΔΡΑΝ

μὲ τὴν ἀμίμητον γλυκύτητα τῆς φράσεως. Τοιαῦται εἶναι τὸ, « Οἵη » περ φύλλων γενεὴ κ. τ. λ. », « Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο » πύλῃσι κ. τ. λ. » καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα.

» ΧΡΥΣΗ͂Ν τὴν σφενδόνην αὐτοῖς τε καὶ τῇ πέτρᾳ περιβαλ-» λούσης ». Ἔγραψε παίζων ὁ αὐτὸς Πλάτων τὸ ἐπιγραμμάτιον τοῦτο,

Χρυσὸν ἀνὴρ εὑρὼν, ἔλιπε βρόχον· αὐτὰρ ὁ χρυσὸν
Ὃν λίπεν οὐχ εὑρὼν, ἧψεν ὃν εὗρε βρόχον.

Μετὰ πολλὰς χρόνων ἑκατονταετηρίδας ἐσπούδασε νὰ τὸν μιμηθῇ ὁ Στατύλλιος,

Χρυσὸν ἀνὴρ, ὁ μὲν εὗρεν, ὁ δ' ὤλεσεν· ὧν ὁ μὲν εὑρὼν
Ῥίψεν, ὁ δ' οὐχ εὑρὼν, λυγρὸν ἔδησε βρόχον.

Καὶ εἰς τὰ δύο ταῦτα παραδείγματα, εἰς τὰ ὁποῖα δύναται τὶς νὰ ποσθέσῃ μυρία ἄλλα ἀπ' ἄλλους ποιητὰς ἢ συγγραφεῖς (1), εἶναι φανερὸν, ὅτι ὁ Πλάτων ἔχει τὰ πρωτεῖα, ἐπειδὴ ἐξέφρασεν ὅ,τι ἐνόει μ' ἐκείνην τοῦ λόγου τὴν ἀρετὴν, τὴν ὁποίαν οἱ Γάλλοι ὀνομάζουσι Précision, καὶ ἡμεῖς ἐμποροῦμεν νὰ ὀνομάσωμεν « Φραςικὴν ἀκρίβειαν ». Ἄλλο δὲν εἶναι αὕτη παρὰ νὰ ἐκφράζῃ τὶς οὕτω τὰ καλῶς νοούμενα ὥςε μήτε νὰ λείπῃ μήτε νὰ περισσεύῃ τίποτε εἰς τὴν ἔκφρασιν. Ἐννοίας ὀξείας ἀκριβῶς ἐκφρασθείσας ἀπὸ κάλαμον ἀνδρὸς εὐφυοῦς πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ τὰς μιμηθῇ ἄλλος χωρὶς νὰ τὰς φθείρῃ; Ταύτης τῆς ἁπλῆς παρατηρήσεως ἡ ἄγνοια, ἐγέννησε τοσαύτας ἀηδεῖς καὶ ἀνοήτους μιμήσεις, τόσους σοφιςὰς προδρόμους καὶ προπαρασκευαςὰς τῆς βαρβαρότητος τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐκίνησε τὸν Ἀριςείδην νὰ γράψῃ Δημοσθενικοὺς λόγους (2).

---

(1) Τῶν τοιούτων μιμήσεων, ἢ σφετερισμῶν, παραδείγματα πολλὰ συνήθροισεν ὁ πολυμαθέςατος Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Στρωματ. ς', σελ. 618-628).

(2) « Ἄλλον Δημοσθένη » ὠνόμασαν τὸν Ἀριςείδην οἱ σύγχρονοί του· καὶ ἐπίςευεν αὐτὸς ὁ Ἀριςείδης ἀδιςάκτως ὅτι ἀνεβίωσεν εἰς τὸ

Λέγε λοιπὸν εἰς τοὺς μαθητάς σου, ὅτι ὅλα τὰ καλὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δύνανται νὰ τὰ μιμῶνται εἰς τὴν κοινήν· διότι ὅςις σπουδάζει νὰ μεταφέρῃ τὰ καλῶς ἑλληνιςὶ ἐκφρασθέντα εἰς φράσιν καλὴν τῆς κοινῆς γλώσσης, καὶ τὴν κρίσιν του γυμνάζει, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν φέρει εἰς τελειότητα. Τὸ πρᾶγμα διαφέρει ὁλότελα, ὅταν ἐνοχλῶνται ἀπὸ τὸν πειρασμὸν νὰ μιμῶνται τοὺς Ἕλληνας ἑλληνιςί· τότε ἄλλη ἐπιτυχίας ἐλπὶς δὲν εἶναι εἰ μὴ νὰ λαμβάνωσι παράδειγμα τὰς καλὰς ἐννοίας εὐτελῶς ἐξηγημένας, καὶ νὰ προθυμῶνται νὰ τὰς ἐκφράζωσιν ἀκριβέςερον, ἤγουν εἰς τρόπον ὥςε νὰ ἦναι ἄξιαι τῶν νοημάτων αἱ λέξεις, ἄξια τῶν λέξεων τὰ νοήματα.

Ἐλάλησα καὶ περὶ τῆς Γραμματικῆς καὶ περὶ τῆς παραδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διεξοδικώτατα· καὶ ὅμως ἀφ' ὅσα ἦτο δυνατὸν καὶ ἀναγκαῖον νὰ εἴπω περὶ αὐτῶν δὲν εἶπα παρὰ μέρος τι πολλὰ μικρόν. Ἀλλὰ ἐλπίζω ὅτι καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα θέλουν δώσειν νύξιν εἰς κἀνένα φιλόσοφον διδάσκαλον νὰ κάμῃ ἄχρηςα ὅσα ἤθελα εἰπεῖν εἰς ἄλλον καιρὸν, διὰ νὰ ἀναπληρώσω τὰ λεγόμενα ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἐλπίζω ὅτι θέλει εὑρεθῇ ὅςις μέλλει νὰ καθαρίσῃ, ὡς ἄλλος Ἡρακλῆς, τὴν μέθοδον τῆς παραδόσεως ἀπὸ τὴν κόπρον, τῆς ὁποίας ἡ δυσωδία μακρύνει

πρόσωπόν του ὁ Δημοσθένης. Τοῦτο μὴ σε ταράσσῃ· διότι ἄλλο δὲν σημαίνει πλὴν ὅτι οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἀριςείδου, Σοφιςοῦ τῆς Σμύρνης, δὲν εἶχαν οὔτε τὸν νοῦν, οὔτε τὰ ὦτα τῶν συγχρόνων τοῦ Δημοσθένους, Ῥήτορος τῶν Ἀθηνῶν. Περὶ τῶν τοιούτων ἀσφαλεςέρα ἄλλη κρίσις ἡ ἀπόδειξις, δὲν εἶναι παρὰ τὴν παράθεσιν· καθὼς ἔκαμεν ὁ σοφώτατος διδάσκαλος τῆς Σαξονικῆς Ἅλης, Οὐόλφιος, ὅςις ἐξέδωκεν εἰς τὸν αὐτὸν τόμον καὶ τοῦ Δημοσθένους τὸν Πρὸς Λεπτίνην λόγον, καὶ τοῦ Ἀριςείδου τὸν κατὰ μίμησιν γραφέντα καὶ ἐπιγραφέντα, Πρὸς Λεπτίνην λόγον.

ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν ἐκείνους μάλιςα τοὺς νέους ἐκ δυςυχίας, ὅσοι, εὐφυέςεροι παρὰ τοὺς ἄλλους, ἠδύναντο καὶ περισσοτέραν ὠφέλειαν καὶ τιμὴν νὰ προξενήσωσιν εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα. Ἐλπίζω ὅτι θέλει τέλος πάντων λάβειν τὸν τόπον τῆς κακῆς μεθόδου, μέθοδος ἐπιτηδειοτέρα νὰ πολυπλασιάσῃ τοὺς λογίους ἄνδρας τοῦ ἔθνους, χωρὶς τῶν ὁποίων εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ δοξασθῇ ποτὲ τὸ ἔθνος.

Ὅςις ἔχει δύναμιν καὶ θέλησιν νὰ καταςαθῇ τοιούτου ἐπωφελεςάτου ἔργου εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀρχηγὸς, πρέπει πρὸ πάντων νὰ προσέχῃ μήτε εἰς τὴν ἔλλειψιν νὰ πέσῃ, μήτε εἰς τὴν τελειότητα νὰ ζητῇ ματαίως πάραυτα νὰ πετάσῃ. Ἂς ἔχῃ τοῦτο πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ὅσην ἐπιμέλειαν βάλῃ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Γραμματικῆς, καὶ τῆς Συλλογῆς, ὅσον ὠφελίμους καινοτομίας εἰσάξῃ εἰς τὸ φροντιςήριόν του, τὸ ἔργον δὲν θέλει ἐκβῆν τέλειον ἀπὸ τὰς χεῖράς του, καθὼς ἐξέβη ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς ἡ Ἀθηνᾶ. Ἱκανὸν εἶναι νὰ καταςαθῇ ἀρχηγὸς αὐτὸς τοῦ καλοῦ, καὶ ἂς ἀφήσῃ εἰς ἄλλους τὴν δόξαν νὰ τὸ τελειώσωσιν, ἐὰν ὅμως ἦναι δόξα μικροτέρα νὰ εὕρῃ τὶς τὰ μέσα τῆς δόξης τοῦ ἔθνους του, παρὰ νὰ τὰ φέρῃ ἀφοῦ εὑρεθῶσιν, εἰς τελειότητα. Ἱκανὸν νὰ ἦναι τοιαύτη ἡ Γραμματικὴ καὶ ἡ μέθοδος αὐτοῦ, ὁποία νὰ ἐξαλείψῃ τὰς προτέρας Γραμματικὰς καὶ μεθόδους, δεικνύουσα τὴν συντομωτέραν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὴν ἐπιςήμην καὶ γνῶσιν· καὶ τοιαύτη βέβαια θέλει εἶσθαι, ἂν χειραγωγῇ τὸν κάλαμον αὐτοῦ ἡ φιλοσοφία. Οὐδ' αὐτῶν τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν αἱ Γραμματικαὶ ἔφθασαν ἀκόμη εἰς τὸ Μὴ περαιτέρω τῆς τελειώσεως· καὶ ἂν εἰς αὐτοὺς ἦναι ἀνόητος ὁ φόβος τοῦ συντάσσοντος Γραμματικὴν, ἢ νέαν μέθοδον, μὴ συντάξῃ ἄλλος τελειοτέραν μετ' αὐτὸν, εἰς ἡμᾶς εἶναι παντάπασι γελοῖος, οἱ ὁποῖοι εἴμεθα ἔτι γυμνοὶ ἀπὸ Γραμματικὴν εὐμέθοδον. Τὸ γένος ἔχει χρείαν βοηθείας, καὶ βοηθείας

πολλὰ ταχινῆς. Τοῦ γυμνοῦ ἡ πρώτη χρεία εἶναι νὰ σκεπάσῃ, ὅπως δυνηθῇ, τὴν γυμνότητά του· τὰ πολυτελῆ τῆς Ἰνδίας ὑφάσματα εἶναι δι' ἐκείνους, ὅσοι ἔχουν ἀλλαγὰς πολυαρίθμους φορεμάτων.

Ἐὰν ἀπορήσῃ τίς, διὰ τί περὶ Γραμματικῆς λαλῶν μετεχειρίσθην τόσον συχνὰ τῆς Φιλοσοφίας τὄνομα, λέγω πρὸς αὐτὸν, ὅτι διὰ δύο μάλιστα αἰτίας τὸ ἔκαμα. Ἡ πρώτη, διότι εἶμαι ἀδιστάκτως πληροφορημένος, ὅτι οὔτ' ἐπιστήμη, οὔτε τέχνη οὐδεμία δύναται, ἢ νὰ παραδοθῇ μὲ εὐκολίαν, ἢ νὰ ἔλθῃ εἰς τελειότητα, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῆς Φιλοσοφίας. Μία τούτων εἶναι καὶ ἡ Γραμματικὴ, ἀδιαίρετος τῆς Λογικῆς, ἐπειδὴ καταγίνεται εἰς τὰ προφορικὰ καὶ γραπτὰ σημεῖα τῶν ἐννοιῶν. Ὅταν τούτων τῶν σημείων ἡ συλλογὴ παριστάνῃ ἐννοίας ἔθνους σοφοῦ, ὁ δεσμὸς ὅστις συνδέει τὴν Γραμματικὴν μὲ τὴν Λογικὴν εἶναι πλέον σφιγκτὸς, ἐπειδὴ τοῦ σοφοῦ ἔθνους αἱ ἔννοιαι ἀποβλέπουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἄλλην ἀξιολογωτέραν ἐπιστήμην, τὴν ἐπιστήμην τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ συζήσῃ ἕκαστος μὲ τοὺς ὁμοίους του εἰς τὸ πολλὰ μικρὸν τοῦτο διάστημα, ὅσον ἔχομεν νὰ ζήσωμεν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον κρέμαται ἡ εὐδαιμονία του, ἂν ἔχῃ τὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ, ἢ ἡ κακοδαιμονία του, ἐὰν ἦναι ταύτης ἀμαθής. Ὅθεν ἐλογίσθησαν δικαίως μέρη τῆς Φιλοσοφίας ἡ Ἠθικὴ, ἡ Πολιτικὴ, καὶ ἡ Οἰκονομική. Ἡ Φιλοσοφία λοιπὸν καταγίνεται εἰς τὴν διόρθωσιν ὄχι μόνον τοῦ νοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου (1). Ὅπου βλέπεις κακοήθη καὶ διεστραμμένον ἄν-

---

(2) « Ναὶ μὴν τὸ κορυφαιότατον αὐτὴν Φιλοσοφίαν, ἐπιτήδευσιν » λόγου ὀρθότητος ἀποδιδόασιν· ὡς ἐξ ἀνάγκης εἶναι τὸ πλημμελούμενον πᾶν διὰ τὴν τοῦ λόγου διαμαρτίαν γινόμενον, καὶ » εἰκότως καλεῖσθαι ἁμάρτημα ». Κλήμ. ὁ Ἀλεξανδρ. Παιδαγωγ. Βιβλ.

θρωπον, μὴν ἀμφιβάλλῃς ὅτι ἡ κακία του εἶναι ἀποτέλεσμα ἢ παντελοῦς ἀπαιδευσίας, ἢ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδεύσεως. Ὁσάκις βλέπεις πονηρὸν ἀπαίδευτον, ἐνθυμοῦ τὸ,

. . . . Η' δὲ μωρία
Μάλις' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας ἔφυ (1)·

ὁσάκις πάλιν δὲν εὑρίσκεις εἰς τὸν πεπαιδευμένον καὶ λόγιον τοὺς καρποὺς τῆς παιδείας, ἤγουν τὴν ἥμερον ἁπλότητα τῶν ἠθῶν, καὶ τοῦ λογικοῦ τὴν ὀρθότητα, λέγε παρευθὺς,

Τὸν ἄνδρα τοῦτον βιβλίον διέφθορε,

καὶ σπανίως θέλεις ἀπατηθῆν εἰς τὴν κρίσιν σου. Ὅςις ἐξοδεύει τὸν καιρὸν εἰς τὰ ἀνωφελῆ, ἢ πολλὰ ὀλίγου ἄξια, εἰς ἐκεῖνον καιρὸς δὲν μένει διὰ τὰ ἀξιόλογα· καὶ ἂν κατὰ δυςυχίαν ὁ εἰς ἐκεῖνα δαπανώμενος καιρὸς ἦναι ὁ καιρὸς τῆς νεότητος, οἱ τύποι τῆς οὐτιδανοσχολίας μένουσι διαπαντὸς ἀνεξάλειπτοι εἰς τὴν κεφαλήν του, καὶ τὴν κάμνουν ἀνεπίδεκτον πάσης φιλοσοφικῆς θεωρίας.

Τόσον εἶναι βέβαιον ὅτι χωρὶς τῆς Φιλοσοφίας κἀνὲν ἐπιςήμης ἢ τέχνης μέρος, καμμία πρᾶξις ἀνθρώπινος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατευθυνθῇ εἰς καλὴν ἔκβασιν, ὥςε οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὠνόμαζον Φιλοσοφίαν ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς ἀνθρωπίνης παιδεύσεως, ἤγουν τὴν θεωρίαν καὶ πρᾶξιν ὅλων ὁμοῦ τῶν χρησίμων εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον· καὶ τὸ μεγαλήτερον καύχημα τῶν Ἑλλήνων ἦτον ὅτι εὑρεταὶ τῆς Φιλοσοφίας ἐχρημάτισαν αὐτοί, καθὼς εὔμορφα τὸ παριςάνει ὁ Ἰσοκράτης (2),

---

Α', κεφ. ιγ'. Λέγει πολλὰ πολλαχοῦ ἀξιόλογα περὶ Φιλοσοφίας ὁ φιλόσοφος οὗτος πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας.

(1) *Les sots et les pervers se rapprochent entr'eux.* J. Delille, *La Conversation*, chant II, vers 7.

(2) Πανηγυρικ. § 13, σελ. 45.

μὲ τὰ σοφὰ ταῦτα λόγια, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἦναι χαραγμένα μὲ χρυσᾶ γράμματα εἰς τοὺς τοίχους τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων· « Φιλοσοφίαν τοίνυν, ἣ πάντα ταῦτα συνεξεῦρε καὶ συγκατεσκεύασε, καὶ πρός τε τὰς πράξεις ἡμᾶς ἐπαίδευσε, καὶ » πρὸς ἀλλήλους ἐπράϋνε, καὶ τῶν συμφορῶν τάς τε δι' » ἀμαθίαν, καὶ τὰς ἐξ ἀνάγκης γινομένας, διεῖλε (1), καὶ » τὰς μὲν φυλάξασθαι, τὰς δὲ καλῶς ἐνεγκεῖν ἐδίδαξεν, ἡ » πόλις ἡμῶν κατέδειξε, καὶ λόγους ἐτίμησεν, ὧν πάντες » μὲν ἐπιθυμοῦσι, τοῖς δὲ ἐπισαμένοις φθονοῦσι· συνειδυῖα » μὲν, ὅτι τοῦτο μόνον ἐξ ἁπάντων τῶν ζώων ἴδιον ἔφυμεν » ἔχοντες, καὶ, ὅτι τούτῳ πλεονεκτήσαντες, καὶ τοῖς ἄλλοις » ἅπασιν αὐτῶν διηνέγκαμεν, κ. τ. λ. ».

Πόσον εἶναι ἀληθὲς τὸ ἐγκώμιον τοῦτο, τὸ ἔδειξεν ἐκ δυσυχίας ἡ πεῖρα. Μόλις ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς πόδας αὐτῆς ἡ Φιλοσοφία, καὶ συνήρπασεν ὡς ἀνεμοσρόβιλος τέ-

(1) Θαυμασία τῶν συμφορῶν διαίρεσις καὶ διάκρισις. Τὰ Βάρβαρα καὶ τῆς Φιλοσοφίας ἐχθρὰ ἔθνη κατασφάζονται, ὡς ἄλογα κτήνη, ἀπὸ τὴν ὀλεθριωτάτην νόσον, τὴν καὶ διὰ τοῦτο ὀνομασθεῖσαν Θανατικόν· καὶ, καθὼς λέγει ὁ αὐτὸς Ἰσοκράτης (Πανηγυρ. § 44, σελ. 71)· « Πολλῶν » γὰρ κακῶν τῇ φύσει τῇ τῶν ἀνθρώπων ὑπαρχόντων, αὐτοὶ πλείω τῶν » ἀναγκαίων προσεξευρήκαμεν ». Τὰ ἔθνη, εἰς τὰ ὁποῖα τιμᾶται ἡ Φιλοσοφία, εὑρήκασι τὸν τρόπον, καὶ ἀπὸ τὸ Θανατικὸν, καὶ ἀπὸ ἄλλα πολλὰ τῆς ἀμαθίας κακὰ νὰ φυλάσσωνται. Διδάσκαλε, ὅςις ἂν ἦσαι, ἐξήγει εἰς τοὺς μαθητάς σου, ὁσάκις ἐμπέσῃ ἀφορμὴ, μὲ τοιαῦτα σχόλια τοὺς συγγραφεῖς· καὶ μὴν ἀμφιβάλλῃς ὅτι θέλουν εὑρεθῆν μεταξὺ αὐτῶν τινὲς, νὰ κάμωσι τὴν προσαρμογὴν ταύτης, καθ' ὑπόθεσιν, τοῦ Ἰσοκράτους τῆς ῥήσεως καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς τοῦ βίου περιςάσεις· θέλουν εὑρεθῆν τινὲς νὰ αἰσχυνθῶσιν ὡς συμφορὰς ἀμαθίας, ὅλα τὰ ἀξιοθρήνητα κακὰ, ὅσα αὐτεξούσιοι σωρεύουσι πολλάκις κατὰ τῆς κεφαλῆς των οἱ νέοι, καὶ νὰ ἀποφύγωσι τὴν ἐλεεινὴν ἐκείνην, καὶ πολλάκις ἀνωφελῆ ἐξομολόγησιν, « Γευσάμενος ἐγευσάμην βραχὺ μέλι, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποθνήσκω » (Α', Βασιλ. ιδ', 43).

χνας, ἐπιστήμας, ἐλευθερίαν, ὅλα τὰ καλὰ καὶ τίμια, ὥστε νὰ φωνάζωσιν ἐκτείνοντες ἀλυσιδωμένας τὰς χεῖρας, καὶ ἀτενίζοντες δακρύοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς αὐτὴν οἱ Γραικοί, ὅ,τι ἔλεγεν ἡ ὀρφανὴ Ἠλέκτρα πρὸς τὸν ἀδελφόν της Ὀρέστην·

> Νῦν δ' ἐκλέλοιπε ταῦτ' ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ
> Θανόντα σὺν σοί· πάντα γὰρ ξυναρπάσας
> Θύελλ' ὅπως βέβηκας. . . . .

Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν συνεχῶς ἀνέφερα τῆς Φιλοσοφίας τὸ ἔνδοξον ὄνομα· δευτέρα εἶναι ἡ ἑξῆς.

Τῶν Γραικῶν αἱ γοεραὶ πρὸς αὐτὴν φωναὶ τέλος πάντων εἰσηκούσθησαν· καὶ ἡ Φιλοσοφία σπλαγχνισθεῖσα ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν παλαιὰν αὐτῆς πατρίδα, νὰ θεραπεύσῃ τὰς πολυχρονίους τῆς Ἑλλάδος πληγάς, καὶ νὰ διασκεδάσῃ τὸν ζόφον, ὅστις κατημαύρωσε τὰ πρόσωπα τῶν Ἑλλήνων..... ! Ἀλλὰ τί ἀκούω;..... Εὑρίσκονται εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι γεμίσαντες λίθους τοὺς κόλπους αὐτῶν, καὶ ἀναβάντες ὡς ἐπὶ πέτρας ὑψηλῆς τῆς Θρησκείας (ὡς αὐτοὶ λέγουν), λιθοβολοῦν ἀπανθρώπως τὴν Φιλοσοφίαν, διὰ νὰ τῆς ἐμποδίσωσι τὴν εἴσοδον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τούτους λοιπὸν τοὺς λιθοβολητὰς ἐπαίνεσα τόσον τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐπιστρέψω τὸν λόγον, μήπως τοὺς δυσωπήσω νὰ ῥίψωσιν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοὺς λίθους, μήπως τοὺς κινήσω εἰς ἔλεον τῆς πτωχῆς καὶ καταφρονημένης αὐτῶν πατρίδος, μήπως τοὺς ἐμποδίσω νὰ βυθίσωσι καὶ πάλιν εἰς τὸν ζόφον τὴν μόλις ἀπὸ τὸν ζόφον ἀνακύπτουσαν Ἑλλάδα.

Πρὸ πάντων ὅμως πρέπει νὰ τοὺς πληροφορήσω, ἂν ἦναι δυνατόν, ὅτι στοχαζόμενος τὴν κατὰ τῆς Φιλοσοφίας αὐτῶν ὁρμήν, ὡς ἀγνοίας ἀποτέλεσμα, νὰ ζητῶ νὰ τοὺς ἐλευ-

θερώσω ἀπὸ τοιαύτην ὀλέθριον εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ παντάπασιν ἄδοξον εἰς αὐτοὺς, ἄγνοιαν, ἄλλην αἰτίαν δὲν ἔχω παρὰ μόνην τῆς πατρίδος τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ὅτι σώζουσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς ψυχάς των δὲν ἀμφιβάλλω. Ἔφθασα εἰς ἐκεῖνο τῆς ἡλικίας τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ αἱ ἐλπίδες εἶναι μωραὶ, καὶ οἱ φόβοι ἔτι μωρότεροι. Ὅθεν πρέπει ἀπαρακαλύπτως νὰ ἐξηγήσω πόσον μέγα κακὸν προξενοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅσοι σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν Φιλοσοφίαν ἀπ' αὐτήν. Ὅταν ἡ σωτηρία καὶ ἡ δόξα τῆς Ἑλλάδος κινδυνεύωσι, νὰ σιωπήσω διὰ φόβον, ἢ ἐλπίδα, εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ καταςαθῶ προδότης τῆς πατρίδος.

Ἐγὼ γὰρ, ἴςω Ζεὺς ὁ πάνθ' ὁρῶν ἀεὶ,
Οὐκ ἂν σιωπήσαιμι τὴν ἄτην ὁρῶν
Στείχουσαν ἀςοῖς ἀντὶ τῆς σωτηρίας.

Αἴ! ¡καὶ πῶς νὰ μὴ πιςεύσω ὅτι διώκουσι τὴν Φιλοσοφίαν δι' ἄγνοιαν τῆς Φιλοσοφίας, ὁπόταν ἀκούω ὅτι τὴν νομίζουσιν ἐχθρὰν τῆς Θρησκείας; Τόσον ἐξεναντίας ἀπέχει ἀπὸ τοιαύτην ἔχθραν ἡ Φιλοσοφία, ὥςε δικαίως ἤθελε τὶς τὴν ὀνομάσειν ἀδελφὴν καὶ συγγενῆ τῆς Θρησκείας. ¡Εἰς ποῖον μέρος τῆς φωτισμένης Εὐρώπης ἐκήρυξεν ἡ Φιλοσοφία πόλεμον κατὰ τῆς Θρησκείας; παρεκτὸς ἂν συγχέωσι μὲ τὴν Θρησκείαν τὴν Δεισιδαιμονίαν, τὴν ὁποίαν ἀληθῶς μάχεται καὶ πολεμεῖ ἡ Φιλοσοφία, καθὼς τὴν ἀποςρέφεται καὶ ἡ ἀληθὴς Θρησκεία. ¡Τί ἄλλο κωμῳδοῦν, τί ἄλλο περιπαίζουν οἱ Φιλόσοφοι παρὰ ὅσα ςηλιτεύων ὁ Ἀπόςολος Παῦλος εἰς τὰς ἐπιςολάς του, ὀνομάζει βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους; καὶ ¡ποῖοι ἀπὸ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας ἐχρημάτισαν πλέον θερμοὶ τῆς Θρησκείας ὑπέρμαχοι, παρὰ ὅσοι ἦσαν φιλοσοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους, ὅσοι ἐπαιδεύθησαν εἰς αὐτὰς τὰς Ἑλληνικὰς καὶ τὸ γένος καὶ τὴν θρησκείαν Ἀθήνας; Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τῆς Ἑλ-

λάδος τὰ χριςιανικὰ φροντιςήρια μὴν ἔπαυσε ποτὲ νὰ παραδίδωται μὲ ὄνομα Φιλοσοφίας ἡ Σχολαστικὴ σκιὰ τῆς Φιλοσοφίας; Ἐὰν ἦσθε ἄνδρες πεπαιδευμένοι, ὁποῖοι καὶ ἂν ἦσθε, οἱ διώκοντες τὴν Φιλοσοφίαν, ¿τί ἄλλο ἐμαθητεύθητε εἰς τὴν νεαρὰν ἡλικίαν, διδασκόμενοι τὰ Ἀριςοτελικά; καὶ ¿ἂν ἐπαγγέλλεσθε νὰ παιδεύετε ἄλλους; ¿τί ἄλλο διδάσκετε μετὰ τὰ γραμματικὰ τοὺς μαθητὰς παρὰ τὴν Φιλοσοφίαν; καὶ αὐτῆς τῆς Γραμματικῆς ἡ παράδοσις, ὅταν γίνεται μὲ μέθοδον, ἐπειδὴ καταγίνεται εἰς τὰ σημεῖα τῶν ἡμετέρων ἐννοιῶν, ¿τί ἄλλο εἶναι πλὴν παράδοσις Φιλοσοφίας; Ἀνάγκη λοιπὸν εἶναι ἢ νὰ ἐξορίσετε παντάπασιν ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῆς Φιλοσοφίας τὄνομα, ἢ νὰ ὁμολογήσετε ὅτι δὲν εἶναι ἐναντία τῆς Θρησκείας ἡ Φιλοσοφία (1).

Εἶναι ὅμως, θέλετε ἴσως εἰπεῖν, ψευδοφιλόσοφοι μεταξὺ τῶν Φιλοσόφων· ἀλλὰ τοῦτο μάλιςα βεβαιοῖ τῆς Φιλοσοφίας τὴν συγγένειαν μετὰ τῆς Θρησκείας, ἐπειδὴ εὑρέθησαν καὶ ψευδαπόςολοι μεταξὺ τῶν Ἀποςόλων, καὶ δὲν ἔλειψαν ποτὲ ψευδοχριςιανοὶ μεταξὺ τῶν χριςιανῶν. Εἶναι καὶ ὑποκριταὶ Φιλοσοφίας, τὄνομα μόνον, καὶ ὄχι τὸ πρᾶγμα, Φιλόσοφοι· ἀλλὰ ¿πότ' ἠλευθερώθη ἡ Θρησκεία ἀπὸ ὑποκριτὰς καὶ Φαρι-

---

(1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ὀνομάζει τὴν Φιλοσοφίαν « Θείας ἔργον » προνοίας (Στρωμ. Α', σελ. 278), Προπαιδείαν τοῖς τὴν πίςιν δι' » ἀποδείξεως καρπουμένοις (σελ. 282) ». Κατηγορῶν τοὺς ἀντιφιλοσόφους, λέγει « Ἔνιοι δὲ, εὐφυεῖς οἰόμενοι εἶναι, ἀξιοῦσι μήτε Φιλο- » σοφίας ἅπτεσθαι, μήτε διαλεκτικῆς, ἀλλὰ μηδὲ τὴν φυσικὴν θεωρίαν » ἐκμανθάνειν, μόνην δὲ καὶ ψιλὴν τὴν πίςιν ἀπαιτοῦσιν, ὥσπερ εἰ » μηδεμίαν ἠξίουν ἐπιμέλειαν ποιησάμενοι τῆς ἀμπέλου, εὐθὺς ἐξ » ἀρχῆς τοὺς βότρυας λαμβάνειν. Ἄμπελος δὲ ὁ κύριος ἀλληγορεῖται » κ. τ. λ. (σελ. 291) ». Ταύτης τῆς ἀμπέλου φραγμὸν καὶ θριγκὸν ὀνομάζει πάλιν ἀλλαχοῦ (σελ. 319) ὁ φιλόσοφος οὗτος Πατὴρ τὴν Φιλοσοφίαν, προσαρμόζων εἰς αὐτὴν τὸ προφητικὸν (Ἡσαΐου Ε', 2) « Φραγμὸν περιέθηκα τῷ ἀμπελῶνί μου ».

αιίους; Ἐφάνησαν Κυνικοὶ φιλόσοφοι τινές· ἀλλὰ ¡μὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προχωρήσῃ καὶ τοῦτο τὸ κακὸν εἰς τὴν Θρησκείαν; καὶ ¡τί ἄλλο ἐςηλίτευεν ὁ Χριςὸς, ὅταν ἤλεγχε τὸν ἀφανισμὸν τοῦ προσώπου, παρὰ τὸν κυνισμὸν τῆς Θρησκείας; Ἔκαμαν τινὲς κέρδους καὶ τιμῆς ἐργαςήριον τὴν Φιλοσοφίαν· ἀλλὰ ¡μὴ δὲν εὑρέθησαν κατὰ καιροὺς μεταξὺ τῶν Χριςιανῶν ἄνδρες ἀναιδεῖς, οἱ ὁποῖοι ἔκαμαν πορισμὸν τὴν εὐσέβειαν; καὶ ¡τί ἄλλο ἦσαν εἰμὴ Θεοκάπηλοι οἱ πωλοῦντες ἐκεῖνοι καὶ ἀγοράζοντες εἰς τὴν μέσην τοῦ ἱεροῦ, τοὺς ὁποίους οὐδ' αὐτὴ τοῦ Ἰησοῦ ἡ πρᾳότης ἐμπόρεσε νὰ ὑποφέρῃ; ¡Τίς ὅμως ποτὲ, ἂν δὲν τοῦ ἐσύγχυσαν παντάπασιν αἱ προλήψεις τὸν ἐγκέφαλον, ἐτόλμησε νὰ συγχύσῃ τοὺς ψευδαποςόλους μὲ τοὺς ἀληθεῖς κήρυκας τοῦ Εὐαγγελίου, ἢ τοὺς ψευδοχριςιανοὺς μὲ τοὺς γνησίους σεβαςὰς τοῦ Χριςοῦ; ¡Διὰ τί λοιπὸν δὲν κάμνετε τὴν αὐτὴν διάκρισιν καὶ περὶ τῆς Φιλοσοφίας (1); ἢ διώκοντες αὐτὴν, σπουδάζετε καὶ μὴ θέλοντες ν' ἀποδείξετε, ὅτι συγγενεύει καὶ κατὰ τοῦτο μὲ τὴν Θρησκείαν, ἐπειδὴ ἐδιώχθη καὶ αὐτὴ κατ' αὐτά της τὰ γενέθλια. Οἱ παλαιοὶ συκοφάνται τοῦ Χριςιανισμοῦ ὠνόμαζαν ὅλους χωρὶς διάκρισιν τοὺς Χριςιανοὺς, Ἡλιολάτρας, Ὀνολάτρας, Αἰδοιολάτρας, Αἱμομίκτας, Βρεφοκτόνους, Ἀνθρωποφάγους, Μάγους, Ἀθέους (2), ¡ἀπὸ τίνος σημερινοῦ Φιλοσόφου ςόμα ἐξῆλθε ποτὲ τοιαύτη κατὰ τοῦ Χριςιανισμοῦ βλασφημία; Ἐπειδὴ, ὀλιγώτερον ἀνεξίκακοι παρὰ τοὺς Φιλοσόφους, βλασφημεῖτε

---

(1) « Εἴπερ γὰρ διὰ τοὺς ἐξαμαρτάνοντας καὶ τοὺς ψευδομένους, πρὸς » τοὺς λόγους χαλεπῶς ἔχουσι, προσήκει καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς » αὐτοὺς ἐπιτιμᾷν· φανήσονται γάρ τινες καὶ τῶν ταῦτα κεκτημένων » ἐξαμαρτάνοντες, καὶ πολλοὺς διὰ τούτων κακῶς ποιοῦντες κ. τ. λ. ». Ἰσοκράτ. Νικοκλ. § 2, σελ. 23.

(2) Ἰδ. τὴν Ἐκκλησιας. Ἱςορ. τῆς Α' καὶ Β' ἑκατονταετηρίδος.

τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ σπουδάζετε νὰ τὴν ἐξορίσετε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἔπρεπε νὰ ἀποδείξετε πρῶτον ποῖον τῆς Φιλοσοφίας κακὸν σᾶς ἐξηγρίωσε τόσον κατ' αὐτῆς. Ποῖον;... Ἀλλ' ἐπειδὴ σιωπᾶτε, ἄφετε ν' ἀπαριθμήσω ἐγὼ τὰ κακὰ ὅσα ἔκαμεν ἡ Φιλοσοφία εἰς τοὺς Γραικούς. Εἰς τοὺς πολλὰ ὀλίγους τούτους χρόνους, ἀφοῦ ἐπανέστρεψεν εἰς αὐτούς, τοὺς εὕρηκε βεβαρβαρωμένους, καὶ τώρα τοὺς καθαρίζει καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὸν ῥύπον τῆς βαρβαρότητος· τὸ γένος ἦτο στερημένον ἀπὸ διδασκάλους καὶ διδασκαλεῖα· καὶ τώρα πολυπλασιάζονται καθ' ἑκάστην εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ διδασκαλεῖα καὶ οἱ διδάσκαλοι· ἔγεμεν ἀπὸ νέους ἀπαιδεύτους καὶ κακοήθεις, καὶ τώρα στολίζεται καθ' ἡμέραν ἀπὸ νέους πεπαιδευμένους καὶ χρηστοήθεις· μέγα μέρος τῶν Λευϊτῶν τῆς Θρησκείας μόλις ἐκαταλάμβανε τὰ βιβλία τῆς Θρησκείας, καὶ τὴν σήμερον ὁ κλῆρος τῶν Γραικῶν ἐπλουτίσθη, καὶ πλουτίζεται ἀδιακόπως, ἀπὸ σοφοὺς ἱερεῖς καὶ ἱεράρχας (1)· παρὰ τὴν ἀγενεστάτην ἐπιστήμην τοῦ θησαυρίζειν, ἄλλην ἐπιστήμην δὲν ἐγνώριζαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους τοῦ γένους, καὶ σήμερον κατεξοδεύουσι γενναίως μέγα μέρος τῆς περιουσίας αὐτῶν, ὄχι μόνον εἰς παιδείαν τῶν ἰδίων τέκνων, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλων τῶν ὁμογενῶν τὴν κοινὴν ὠφέλειαν, προτιμῶντες μὲ χρυσίον ὀλιγώτερον νὰ ἦναι καὶ νὰ λέγωνται φερωνύμως Ἕλληνες, παρὰ μὲ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κροίσου νὰ νομίζωνται χειρότεροι καὶ ἀπ'

---

(1) Ἐκ τῶν πολλῶν τούτων ἀρκοῦμαι νὰ ὀνομάσω ἕνα μόνον σέ, Φιλόσοφε καὶ Φιλολόγε Ἱεράρχα τῆς Οὐγγροβλαχίας, ΔΟΣΙΘΕΕ, ὅστις, πληροφορημένος, πόσον ὠφελεῖ τὴν θρησκείαν ὁ φραγμὸς τῆς φιλοσοφίας, καταγίνεσαι νὰ καταστήσῃς κοινὴν εἰς τὸ ποίμνιόν σου τὴν ἀληθινὴν παιδείαν. Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Θρησκείας, τῆς ὁποίας εἶσαι καύχημα καὶ στολισμός, νὰ μακρύνῃ τὴν τόσον ὠφέλιμον εἰς τὴν Ἑλλάδα ζωήν σου εἰς πολλὰ ἔτη! σεβάσμιε πάτερ.

αὐτοὺς τοὺς Σκύθας. ¡ Νὰ προσθέσω καὶ ἄλλο μέγα τῆς Φιλοσοφίας κακὸν, τὸ ὁποῖον βέβαια παρετήρησαν ὅσοι βλέπουσι τὰ πράγματα μὲ φιλοσοφικοὺς ὀφθαλμούς; Μόλις ἡ κακοποιὸς αὕτη Φιλοσοφία ἐπανέςρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐμετρίασε τὰ δεινὰ ὅσα ἔπασχεν ἡ ταλαίπωρος Ἑλλὰς ἀπὸ τοὺς Κρατοῦντας; (1). Ταῦτα εἶναι τὰ μυρίων ἄξια κολάσεων κακὰ, ὅσα ἡ Φιλοσοφία ἔκαμεν εἰς τοὺς Γραικοὺς, μόλις πατήσασα τῆς Ἑλλάδος τὰ πρόθυρα· ὅσα μέλλει νὰ κάμῃ θέλουν εἶσθαι ἀσυγκρίτως χειρότερα, ἐὰν, ῥίψαντες ἀπὸ τὰς χεῖρας τοὺς λίθους, τὴν ἀφήσετε νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω.

Ἀφίνω τώρα τὴν εἰρωνείαν, διὰ νὰ σᾶς εἴπω ἀληθῶς, ὅτι τοιαύτην Φιλοσοφίαν μόναι αἱ ψευδεῖς θρησκεῖαι ἔχουν δίκαιον νὰ ἀποςρέφωνται. Εἰς μόνας ἐκείνας δὲν συμφέρει τὸ φῶς τῆς Φιλοσοφίας, διότι φενερόνει τὰς σαθρότητας αὐτῶν· ὅθεν ἀναγκάζεται πᾶσα μία ἀπ' αὐτὰς νὰ φωνάζῃ, ὡς τὸ ἀσελγὲς τῆς Κωμῳδίας γραΐδιον,

Α͂, Α͂! τὴν δᾷδα μή μοι πρόσφερε. . . . .

« Μακρὰν ἀπ' ἐμὲ, ὦ Φιλοσοφία, τὸν λύχνον σου· αὐτὸς θεα-
» τρίζει τὸ γῆρας, τὰς ῥυτίδας, τὴν ἀσχημίαν μου. Καὶ ¡πῶς
» ἔχω νὰ κάμω, ἂν μ' ἀφήσωσιν οἱ ἐραςαί μου; ¡πῶς ἔχουν
» νὰ ζήσωσιν οἱ Οἰωνοσκόποι, Τερατοσκόποι, οἱ Ἐπαοιδοὶ,
» οἱ Μάγοι μου, ὅλοι ὅσοι ὑπηρετοῦν τοὺς βωμούς μου,
» ὄχι δι' ἄλλο παρὰ νὰ μοιράζωνται τὰς ἐπάνω εἰς αὐ-

(1) Φυσικὰ ὁ πεπαιδευμένος καὶ πραγμάτων ἔμπειρος ἄνθρωπος ἐμπνέει συςολὴν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πλέον ἀγρίους δεσπότας, τόσον περισσοτέραν, ὅσον ἦναι μεγαλητέρα ἡ χρεία, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν του, καὶ μεγαλήτερος ὁ κίνδυνος, τὸν ὁποῖον τρέχει ἡ ἀμαθία, ὅταν πολεμῇ τὴν σοφίαν. Οἱ ὄνοι ξυλοκοποῦνται μὲ θάῤῥος καὶ καταφρόνησιν· τοὺς εὐγενεῖς ἵππους μόλις τολμᾷ τὶς νὰ ἐγγίσῃ μὲ τῆς μάςιγος τὴν ἄκραν.

» τοὺς προσφερομένας ἀπὸ τὸν ἀνόητον ὄχλον θυσίας ; » Τοιαῦται πρέπει νὰ ἦναι τῆς θρησκείας τοῦ Αἰθίοπος, τοῦ Σκύθου, εἰς ἕνα λόγον, ὅλων τῶν ψευδῶν Θρησκειῶν αἱ δαιμονιώδεις κραυγαί· ἀλλὰ τῶν Χριςιανῶν ἡ Θρησκεία, τῆς ὁποίας ὁ ἀρχηγὸς ὀνομάζεται ΣΟΦΊΑ καὶ ΛΌΓΟΣ θεοῦ, τί ἔχει νὰ φοβῆται ἀπὸ τὴν φωτίζουσαν τὸν λόγον ΦΙΛΟΣΟΦΊΑΝ; Ἐὰν ἴσως ἡ Θρησκεία, τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλονταί τινὲς, ἦναι δυνατὸν νὰ καταλυθῇ ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν, ἂς καταλυθῇ τοιαύτη Θρησκεία (1)· ἐπειδὴ τοῦτο μόνον, ὅτι δύναται νὰ καταλυθῇ, ἀποδείχνει φανερὰ, ὅτι εἶναι ἄλλη παρὰ τὴν Θρησκείαν, περὶ τῆς ὁποίας ἐπροφητεύθη τὸ « Πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν » αὐτῆς ». Τῆς Φιλοσοφίας ἔργον εἶναι νὰ ἐλευθερόνῃ, ἀνακαλύπτουσα τὰς ἀληθεῖς τῶν πραγμάτων αἰτίας, τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν δεισιδαιμονίαν, καὶ νὰ τοὺς διδάσκῃ τὴν ἀρετὴν, ἤγουν τοιαύτην διαγωγὴν, χωρὶς τῆς ὁποίας ἤθελεν εἶσθαι ἀνωφελὴς ἡ Θρησκεία. Ἓν ἀπὸ τὰ πολλότατα, ὅσ' ἀπέλαυσεν ὁ Περικλῆς ἀπὸ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Ἀναξαγόραν καλὰ, ἦτο, λέγει ὁ Πλούταρχος (2), καὶ ἡ Ἀδεισιδαιμονία. Δὲν σᾶς λανθάνει ὅτι ὁ Ἀναξαγόρας ἦτο Φιλόσοφος· ἐξεύρετε ἴσως καὶ τοῦτο ἀπὸ τὸν Πλούταρχον, ὅτι ἐπωνομάσθη ΝΟΥΣ, διότι αὐτὸς πρῶτος ἐκήρυξεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν κόσμον δημιούργημα ἑνὸς μόνου Νοῦ.

Ὁ κατὰ τῆς Φιλοσοφίας διωγμὸς δὲν εἶναι πρᾶγμα νέον. Ὅλος ὁ κόσμος ἐξεύρει τί ἔπαθεν ὁ προειρημένος Ἀναξαγόρας,

---

(1) « Οἱ πολλοὶ δὲ, καθάπερ οἱ παῖδες τὰ μορμολύκεια, οὕτω » δεδίασι τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, φοβούμενοι μὴ ἀπαγάγῃ αὐτούς. » Εἰ δὲ τοιαύτη παρ' αὐτοῖς ἐςιν ἡ πίςις (οὐ γὰρ ἂν γνῶσιν εἴποιμι), » ἵνα λυθῇ πιθανολογίᾳ, λυθήτω διὰ τούτους μάλιςα κ. τ. λ. » Κλήμ. Ἀλεξανδρ. Στρωμ. ς', σελ. 655.

(2) Περικλ. § 6.

τί ὁ Σωκράτης, τί πρὸ τούτων εἰς τὴν Ἰταλίαν οἱ Πυθαγορικοὶ Φιλόσοφοι, τὴν αὐτὴν ὥραν καὶ ἡμέραν καὶ εἰς τὸν αὐτὸν οἶκον συναθροισμένοι, καὶ ἀσχολούμενοι εἰς τὰ μέσα νὰ παύσωσι τὰς ἀδικίας τῶν ἀνθρώπων, τί ἔμελλε νὰ πάθῃ αὐτὸς ὁ κατ' ἐξοχὴν ὀνομασθεὶς Φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, ἂν δὲν ἔφευγε τοὺς συκοφάντας τῆς Φιλοσοφίας. Νέον εἶναι ὅτι σεῖς, οἱ θαυμάζοντες τοὺς Φιλοσόφους τούτους, οἱ μαθητευθέντες ἢ καὶ μαθητεύοντες τὰ χρυσᾶ των ἔπη καὶ συγγράμματα, θέλετε νὰ συγκαταριθμηθῆτε μὲ τοὺς συκοφάντας καὶ διώκτας τῶν Φιλοσόφων. Προσέχετε καλὰ τί κάμνετε· καὶ ἀφήσαντες τὰς ζοφερὰς προλήψεις ἀκούσατε τοῦ καλοῦ Γαμαλιὴλ (Πράξ. έ, 35, 38, 39) τὴν φιλόσοφον συμβουλὴν, « Ἐὰν ᾖ ἐξ ἀνθρώ- » πων ἡ βουλὴ αὕτη, ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται· εἰ » δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστιν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτὸ, μήποτε καὶ » θεομάχοι εὑρεθῆτε ». Ἂν ἀληθῶς σέβεσθε τὴν Θρησκείαν, ἀφήσατε τὸ ἔργον εἰς τὴν δύναμιν αὐτῆς· καθὼς κατέλυσε πολλοὺς ἐχθρούς της, ἔχει δύναμιν νὰ καταλύσῃ καὶ τὴν Φιλοσοφίαν, ἐὰν ἡ Φιλοσοφία ἦναι ἐχθρὰ τῆς Θρησκείας.

Ἀκούσατε καὶ τοῦτο, τὸ ὁποῖον μ' ἐδίδαξεν ἡ μακρά μου μεταξὺ τῶν ἀλλογενῶν Εὐρωπαίων διατριβή. Εἰς αὐτοὺς εὑρίσκονται πολλοὶ Φιλόσοφοι, ἄνδρες ἀληθῶς φιλάνθρωποι, καὶ φιλέλληνες, οἱ ὁποῖοι εὔχονται, καὶ προσμένουσι μὲ πόθον ἀνυπόμονον τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος· δὲν λείπουσι καὶ τινὲς ὀλίγοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι θάνατος ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλληνικῆς δόξης. Ἐὰν σᾶς ἐγνώριζον, οἱ πρῶτοι ἤθελαν ἀθανατίσειν τὰ ὀνόματά σας, διὰ νὰ τὰ παραδώσωσιν εἰς τὰς κατάρας τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς· οἱ δεύτεροι, φοβούμενοι μὴ σᾶς λείψωσι κατὰ τῆς Φιλοσοφίας ὅπλα, ἤθελαν σᾶς πέμψειν σάκκους λίθων, οὔτε ὅμως ἀγαπήσειν οὔτε σᾶς τιμήσειν διὰ τοῦτο ἤθελαν· ὅτι ἂν ἡ προδοσία κρίνεται καμμία

φορὰν συμφέρουσα, ὁ προδότης ποτὲ δὲν ἀγαπᾶται. ¡ Ἀλλὰ καὶ τιμὴν ἀντ' αἰσχύνης, καὶ φιλίαν ἀντὶ μίσους ἂν σᾶς ἔδιδαν, σεῖς, ὄντες τέκνα τῆς Ἑλλάδος, τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς, ἢ τῶν φίλων, προτιμᾶτε τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἔπαινον;

Πρέπει τέλος πάντων νὰ σᾶς ἀνακαλύψω καὶ τοῦτο, ἐὰν ἴσως κάνεῖς ἀπὸ σᾶς δὲν τὸ παρετήρησεν ἀκόμη, διὰ νὰ ἐλευθερώσω ἀπὸ μέγα βάρος τὴν συνείδησίν μου. Μέχρι τούτου ἐλάλησα, ὡς φοβούμενος μὴ καταβυθίσετε καὶ πάλιν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν ζόφον τῆς ἀμαθίας. Τώρα σᾶς ἐξομολογοῦμαι καθαρὰ ὅτι δὲν εἶναι οὗτος ὁ φόβος μου. Ἡ Φιλοσοφία εἶναι ἡ ἀλήθεια· ὅθεν ἔχει δύναμιν ἰσόθεον. Ἀφοῦ μίαν φορὰν εἰς κἀνὲν ὁποιονδήποτε τοῦ κόσμου μέρος, ἀναφθῇ τὸ πῦρ αὐτῆς, διαδίδοται καὶ μεταβαίνει ἀπὸ τόπον εἰς τόπον φωτίζουσα· καὶ ὅσοι σπουδάζουν νὰ τῆς ἐμποδίσωσι τὸν δρόμον, κοπιάζουσι ματαίως (1). Τοῦτο τὸ πῦρ, εἶσθε βέβαιοι ὅτι ὄχι σεῖς (ἄνθρωποι ἀδύνατοι, καὶ περισσότερον δι' ἄγνοιαν, παρὰ μὲ

---

(1) « Καί μοι δοκεῖ μεγίστην θεὸν τοῖς ἀνθρώποις ἡ φύσις ἀποδεῖξαι » τὴν ἀλήθειαν, καὶ μεγίστην αὐτῇ προσθεῖναι δύναμιν. Πάντων γοῦν » αὐτὴν καταγωνιζομένων, ἐνίοτε δὲ καὶ πασῶν τῶν πιθανοτήτων » μετὰ τοῦ ψεύδους ταττομένων, οὐκ οἶδ' ὅπως αὐτὴ δι' αὑτῆς εἰς τὰς » ψυχὰς εἰσδύεται τῶν ἀνθρώπων· καὶ ποτὲ μὲν παραχρῆμα δείκνυσι » τὴν αὑτῆς δύναμιν, ποτὲ δὲ πολὺν χρόνον ἐπισκοτισθεῖσα, τέλος » αὐτὴ δι' ἑαυτῆς ἐπικρατεῖ καὶ καταγωνίζεται τὸ ψεῦδος ». Καὶ ταῦτα μὲν λέγει ὁ Πολύβιος (ΙΓ', ε'). Ἀλλ' ἐὰν εἰς τοῦ Πολυβίου τοὺς χρόνους, ἦτο τόσον δυνατὴ ἡ Φιλοσοφία, τὴν σήμερον ἡ τυπογραφία τὴν ἔκαμεν ἀκαταμάχητον. Ἰδοὺ τί συμβουλεύω τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τὴν ἀφανίσωσι. Πρέπει νὰ καλέσωσι συμμάχους ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Σκυθίας· ἀφοῦ μὲ τούτους καταστάθῶσι κύριοι τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, ἂς κατακαύσωσι πρῶτον τὰς κατὰ πόλεις βασιλικὰς καὶ ἡγεμονικὰς βιβλιοθήκας, ἔπειτα τὰς ἀναριθμήτους μυριάδας τῶν βιβλίων, ὅσα εὕρωσιν εἰς τῶν πολιτῶν τοὺς οἴκους, ἢ εἰς τῶν βιβλιοπωλῶν τὰ ἐργα-

σκοπὸν βλάϐης ἁμαρτάνοντες), ἀλλ' ὁμοῦ συναθροισμέναι τῆς κολάσεως αἱ λεγεῶνες ὅλαι δὲν εἶναι καλαὶ πλέον νὰ σϐέσωσι. Μὲ τὰς ἀφιλοσόφους κατὰ τῆς Φιλοσοφίας κραυγὰς, ἄλλο νὰ κατορθώσετε δὲν ἐμπορεῖτε παρὰ νὰ τῆς ἀργοπορήσετε πρὸς ὀλίγον τὸν δρόμον, ἕωσοῦ νὰ ἔλθῃ νὰ τὴν ἐνθρονίσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὲ μεγάλην καταισχύνην τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ μὲ λύπην ὅμως ὄχι μικρὰν τῶν φίλων της, κανὲν ἀλλότριον τῶν Ἑλλήνων ἔθνος. Εἰς τοὺς ὀλίγους τούτους χρόνους, ἀφοῦ ἔλαμψεν ἡ Φιλοσοφία εἰς ἡμᾶς, οἱ Ἕλληνες ἐτιμήθησαν, ὄχι μόνον διότι ἄνοιξαν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ φῶς αὐτῆς, ἀλλὰ πρὸς τούτοις ὅτι καὶ τὸ ἄναψαν αὐτοὶ εἰς τὴν πατρίδα των, οὐδ' ἐπρόσμειναν νὰ τὸ φέρωσι ξέναι χεῖρες εἰς αὐτήν. ; Ἐὰν σώζετε εἰς τὰς φλέϐας αἵματος Ἑλληνικοῦ σταλαγμοὺς, ὑποφέρετε νὰ γυμνώσετε ἀπὸ τὸ μέγα τοῦτο καύχημα τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ τὸ χαρίσετε χωρὶς ἀνάγκην εἰς ἔθνος ἀλλότριον; Τῆς Ἑλλάδος παλαιὸν προτέρημα ἦτο νὰ φωτίζῃ ἄλλους, ὄχι νὰ φωτίζεται παρ' ἄλλων αὐτή. Ταύτης πρέπει νὰ ἦναι, καὶ νὰ ἀνεγείρεται ἀπὸ τὴν πτῶσίν της μὲ τῶν ἰδίων τέκνων τὴν βοήθειαν, καὶ ὄχι νὰ προσμένῃ χεῖρας ἀλλοτρίας νὰ τὴν σηκώσωσι. Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι δεινόν· ; ἀλλὰ πόσον ἀσυγκρίτως δεινότερον; πόσης καταισχύνης ἀξιώτερον, ἐὰν αἱ ἀνεγείρουσαι

στήρια. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο· πρέπει νὰ ῥίψωσιν εἰς τὰς αὐτὰς φλόγας ὅλους ἑκάστου ἔθνους τοὺς λογίους ἄνδρας, καὶ μάλιστα τοὺς Φιλοσόφους· κατόπιν τούτων ἂς πυρποληθῶσιν οἱ τυπογράφοι· ἐξοπίσω οἱ τεχνῖται τῶν τυπογραφικῶν χαρακτήρων. Ὅταν ὅλα ταῦτα λάϐωσι τὸ ποθούμενον τέλος, τότε δύνανται νὰ χωνεύσωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς χαρακτῆρας, διὰ νὰ κατασκευάσωσιν ἐξ αὐτῶν οὐρανομήκη κολοσσὸν μὲ ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν, ΤΡΟΠΑΙΟΝ ΤΟΥ ΣΚΟΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ. Ἂν καὶ τὸ ἔργον δὲν ἦναι δυνατὸν, ἡ ἐλπὶς ὅμως τῆς κατορθώσεως εἶναι ἀξία Σκυθικῆς ἠλιθιότητος.

χεῖρες ἦναι ὄχι μόνον ἀλλότριαι, ἀλλ' αἱ αὐταὶ ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι τὴν κατεσπάραξαν, καὶ τὴν ἔκαμαν ὅλην πληγήν;. . . . Περισσότερα δὲν εἶναι χρεία νὰ εἴπω· βλέπετε, ἂν ἔχετε ὀφθαλμοὺς, ὅτι τῆς Φιλοσοφίας ἡ ἀκαταμάχητος δύναμις ἤρχισεν, ὡς ἡ λύρα τοῦ Ὀρφέως, νὰ μαλάσσῃ καὶ τὴν ἀγριότητα τῶν θηρίων, νὰ κινῇ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀναισθήτους λίθους. Συλλογίσθητε λοιπὸν, ἂν ἦναι ἄξιον ὑπομονῆς νὰ μᾶς φέρωσιν εἰς αἴσθησιν τοῦ καλοῦ ὅσοι ἕως τώρα ἐκαυχῶντο εἰς τὴν καταφρόνησιν ὅλων τῶν καλῶν· καὶ νὰ μᾶς δεσμεύσωσι μὲ δεσμοὺς εὐγνωμοσύνης, ὡς εὐεργέται, ἐκεῖνοι, διὰ τοὺς ὁποίους καὶ ἡ Φιλοσοφία καὶ ἡ Θρησκεία ἄλλο δὲν ζητοῦν ἀπὸ μᾶς, ἄλλο νὰ ζητήσωσι δὲν ἔχουν δίκαιον, παρὰ ἀμνηστίαν καὶ φιλάνθρωπον συγχώρησιν ὅλων τῶν παρελθόντων κακῶν.

Ὄχι! Μαρτύρομαι τὴν Ἑλλάδα ὅλην, ὅλους ἐκείνους, ὅσοι ἐπιθυμοῦσι τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν της δόξαν· οὐδὲ σεῖς, ὄντες τέκνα τῆς Ἑλλάδος, δὲν θέλετε ὑποφέρειν νὰ φωτισθῇ ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ ἔθνη ἀλλόφυλα· ἀλλὰ ἑνωμένοι μὲ τοὺς ἰδίους ἀδελφοὺς, θέλετε ὑποδεχθῆν τὴν φιλοσοφίαν, ὡς δέχεται ὁ καθήμενος εἰς τὸ σκότος τὸν φέροντα τὸ φῶς, ὁ πεινῶν τὸν τρέφοντα, καὶ ὁ διψῶν τὸν ποτίζοντα· θέλετε προετοιμάσειν κατοικητήριον εἰς αὐτὴν τὰς ψυχὰς τῶν νέων, ἐὰν ἔχετε ἐπάγγελμα διδασκάλου, ἢ ἐνισχύσειν τοὺς διδασκάλους εἰς τὴν ὑποδοχὴν αὐτῆς, ἐὰν ἀσχοληῆσθε εἰς κανὲν ἄλλο ἐπιτήδευμα.

Ὅλους σᾶς ὁρκίζω, καὶ ἐξαιρέτως τοὺς δυνατοὺς τοῦ γένους, εἴτε τοῦ ἱεροῦ τάγματος, εἴτε τῶν λαϊκῶν, εἰς ἐκεῖνον τὸν θεὸν, τὸν ὁποῖον οἱ Χριστιανοὶ λατρεύουσι, νὰ μὴν ὑποφέρετε νὰ σβεσθῶσι τὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀναφθέντα φῶτα, διὰ νὰ μᾶς φωτίσωσι μετ' ὀλίγον ξέναι χεῖρες καὶ μὴ θέλοντας. Ἐὰν ὁ θεὸς τῶν Χριστιανῶν ὀνομάζεται ΠΑΤΗ'Ρ ΤΩ͂Ν ΦΩ΄ΤΩΝ, ΛΟ΄ΓΟΣ, ΣΟΦΙ΄Α, ὁ κατὰ τῆς ΦΙΛΟΣΟΦΙ΄ΑΣ

πόλεμος εἶναι βέβαια πόλεμος Τιτανικὸς, πόλεμος ἀντίθεος (1). Ἕως τώρα ἐκοιμώμεθα ἀκίνητοι εἰς τὸν ζοφερὸν τῆς ἀμαθίας λήθαργον, εἰς τὸν ὁποῖον ὀλιγώτερον ἄδοξον ἤθελεν εἶσθαι ἂν ἐμένομεν διαπαντὸς, παρὰ νὰ ἐξαναπέσωμεν καὶ δεύτερον, ἀφοῦ ἐξυπνήσαμεν. Εἰς τοιαύτην περίστασιν, δὲν εἶναι πλέον συγχωρημένον εἰς ἡμᾶς νὰ ὀπισθοποδήσωμεν, ἂν δὲν θέλωμεν νὰ ἐξαλειφθῇ παντάπασιν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τὸν κατάλογον τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὸ στάδιον, ὅπου τρέχει σήμερον ἡ Ἑλλὰς, ἔμπροσθεν αὐτῆς ἔχει τὴν ΔΟΞΑΝ, ἡ ὁποία τὴν προσμένει μὲ τὰς ἀγκάλας ἀνοικτὰς καὶ μὲ στέφανον εἰς τὰς χεῖρας, νὰ τὴν περιλάβῃ καὶ νὰ τὴν στεφανώσῃ· ὄπισθεν αὐτῆς ςέκει ἡ ΚΑΤΑΙΣΧΥΝΗ, καὶ αὐτὴ μὲ τὰς ἀγκάλας ἀνοικτὰς ἡ μιαρὰ, ἀλλὰ διὰ νὰ..... Ἆ! ¡πῶς ὁ κάλαμος νὰ τὸ γράψῃ; ¡πῶς ἡ γλῶσσα νὰ τὸ ἐκφωνήσῃ;..... ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν πνίξῃ. ¡Τίς ἐξ ἡμῶν, φίλοι ὁμογενεῖς, ὑποφέρει νὰ στρέψῃ τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς Δόξης εἰς τὴν Καταισχύνην; ¡Τίς δὲν φρίττει ὅλος, βλέπων τὴν κοινὴν πατρίδα εἰς τοιοῦτον φοβερὸν ἐξουδενώσεως κίνδυνον; Οὐδεὶς βέβαια ἀπὸ ἡμᾶς ἔχει τόσον εὐτελῆ ψυχὴν, ὅστις ἀπὸ τοῦ νῦν δὲν θέλει φωνάζειν μετὰ χαρᾶς πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ ἀκούειν τοὺς ἄλλους φωνάζοντας πρὸς αὐτὸν,

Ὦ φίλοι Ἀργείων, ὅς τ' ἔξοχος, ὅς τε μεσήεις
Ὅς τε χερειότερος, νῦν ἔπλετο ἔργον ἅπασι·
Καὶ δ' αὐτοὶ τόδε που γινώσκετε, μή τις ὀπίσσω
Τετράφθω, ...
Ἀλλὰ πρόσω ἵεσθε, καὶ ἀλλήλοισι κέλεσθε (2).

---

(1) « Τοὺς τολμῶντας βλασφημεῖν περὶ τῶν παιδευόντων καὶ » ΦΙΛΟΣΟΦΟΥΝΤΩΝ ὁμοίως ἄξιον μισεῖν, ὥσπερ τοὺς εἰς τὰ τῶν » θεῶν ἔδη ἐξαμαρτάνοντας ». Ἰσοκράτ. Νικοκλ. § 3, σελ. 25.

(2) Ἰλιάδ. μ', 269-274.

Μόνη ἡ Γραμματικὴ δὲν ἤρκεσεν ἕως τώρα νὰ μᾶς εὐοδώσῃ εἰς τὰ πρόσω, διότι ἔλειπεν ἀπ' αὐτὴν τῆς Φιλοσοφίας ἡ χειραγωγία. Οὐδ' αὐτὴ, καθὼς παρεδίδετο εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος, ἡ Φιλοσοφία, τίποτε δὲν μᾶς ὠφέλησε· διότι τὸ περισσότερον αὐτῆς μέρος ἐπεστηρίζετο εἰς ἑνὸς, θαυμαστοῦ μὲν, ἀλλ' ἑνὸς ἀνθρώπου μόνου δόγματα, καὶ ὄχι εἰς πολλῶν ἀνθρώπων καὶ πολλῶν χρόνων πεῖραν, χωρὶς τῆς ὁποίας νὰ φιλοσοφήσῃ τὶς δὲν εἶναι δυνατόν. Ταύτην λοιπὸν τὴν πειραματικὴν Φιλοσοφίαν, ὡς διδάσκεται τὴν σήμερον, πρέπει νὰ λάβωμεν εἰς τὸ ἑξῆς ὁδηγὸν, ἐὰν θέλωμεν νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν λαμπρὰν κατάστασιν, ὅπου ἔφθασαν πολλὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη, τὰ ὁποῖα οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἀπεστρέφοντο ὡς βάρβαρα.

Μὲ ταύτας τὰς χρηστὰς καὶ βεβαίας ἐλπίδας παρηγορούμενος καταπαύω τὸν περὶ τούτου λόγον, διὰ νὰ εἴπω ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν τριῶν Ἱστορικῶν, τοὺς ὁποίους ἔταξα προδρόμους τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, ἤγουν τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Εἶναι οὗτοι ὁ Αἰλιανὸς, Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς, καὶ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός.

ΚΛΑΥ͂ΔΙΟΣ ΑἸΛΙΑΝΌΣ.

Ὁ Αἰλιανὸς, τὸ γένος Ῥωμαῖος, τὸ ἐπάγγελμα Σοφιστὴς, εἶχε πατρίδα τὴν Πραίνεςον, Ἰταλικὴν πόλιν, σήμερον ὀνομαζομένην ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς Παλεςρίνην (Palestrina). Ἤκμασε κατὰ τὸ 225 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ· καὶ ἐχρημάτισεν (ὡς λέγουσι) μαθητὴς τοῦ Παυσανίου, τοῦ ὁποίου ἔχομεν τὴν πολυμαθεστάτην περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Σουΐδας (1) ὀνομάζει τὸν Αἰλιανὸν Ἀρχιερέα. Ἀλλὰ τίνος πόλεως; τῆς Ῥώμης; τοῦτο δὲν εἶναι πιθανόν. Εἶχεν ἴσως ὁ Αἰλιανὸς τὸ ἀξίωμα τῆς Ἀρχιερωσύνης εἰς τὴν πατρίδα του τὴν Πραίνεςον, ὅπου ἦτο τὸ περιφημότατον ἱερὸν τῆς Τύχης. Εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο συνέτρεχον πανταχόθεν μὲ μεγάλην δεισιδαιμονίαν, ὅσοι ἐπεθύμουν νὰ μάθωσιν ἀπὸ τὴν ἄστατον ταύτην Θεὰν ὅ,τι ἔμελλε νὰ συμβῇ εἰς αὐτούς· καὶ οἱ ἱερεῖς τῆς Τύχης ἐπροφήτευον εἰς καθ' ἕνα διὰ κλήρων τὴν μέλλουσαν εἰς αὐτὸν τύχην, φανερὸν ὅτι ἀφοῦ ἐλάμβανον μέρος ἀξιόλογον τῆς παρούσης του. Ἐκ τούτου οἱ πολυθρύλλητοι καὶ παροιμιώδεις Πραινεστινοὶ κλῆροι (Sortes Prænestinæ), τοὺς ὁποίους αἰνιττόμενος ὁ Φιλόσοφος Καρνεάδης ἔλεγεν ἀστειότατα, ὅτι πούποτε δὲν ἴδε τὴν Τύχην εὐτυχεστέραν παρὰ εἰς τὴν Πραίνεςον (2).

(1) Φοβοῦμαι μὴν ἐσύγχυσεν ὁ Σουΐδας τὸν ἡμέτερον Κλαύδιον Αἰλιανὸν μὲ τὸν Πλαύτιον Αἰλιανὸν, τὸν ἀρχιερατεύσαντα εἰς τὴν Ῥώμην, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου ἴδε τὸν Τάκιτον (Histor. IV, 53).

(2) Διηγεῖται ταύτην τοῦ Καρνεάδου τὴν ἀςειότητα ὁ Κικέρων εἰς τὸ Περὶ Μαντικῆς Βιβλ. Β', κεφ. μα'· Nusquam se fortunatiorem quam Præneste vidisse Fortunam.

Μὲ δίκαιον ἤθελε τὶς ἀμφιβάλλειν, ἂν ὁ Αἰλιανὸς, περὶ τοῦ ὁποίου λαλοῦμεν, ἦναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ἱστορούμενον Αἰλιανὸν τοῦ Φιλοςράτου, διὰ δύο μάλιστα αἰτίας. Ἡ πρώτη εἶναι, ὅτι ὑπερεπαινεῖ ὁ Φιλόςρατος τὴν φράσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Αἰλιανοῦ· ἡ δευτέρα, διότι λέγει, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, παριςάνει τὸν Αἰλιανὸν λέγοντα περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι δὲν εἶχεν ἀναχωρήσειν ποτὲ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, οὐδὲ ταξειδεύσειν διὰ θαλάσσης. Περὶ μὲν τῆς φράσεως θέλω λαλήσειν μετ' ὀλίγον· τὸ δὲ λεγόμενον περὶ τῆς μονῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἶναι τόσον παραδοξότερον, ὅσον αὐτὸς ὁ Αἰλιανὸς εἰς τὰ σήμερον αὐτοῦ σωζόμενα συγγράμματα λέγει ῥητῶς (Περὶ ζώων ἰδιότ. XI, 40) ὅτι ὑπῆγεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀλλ' ὅμως, καθὼς καὶ ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ τὸ ἔκριναν, εὔκολα λύεται τὸ ἀπόρημα, ἐὰν ὑποθέσῃ τὶς, ὅτι, ὅταν ἔλεγε ταῦτα ὁ Αἰλιανὸς πρὸς τὸν Λήμνιον Φιλόστρατον, ἀληθῶς εἰς κανὲν ἄλλο μέρος τῆς Οἰκουμένης δὲν εἶχεν ἀκόμη τότ' ἀναχωρήσειν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν.

Εἰς τοῦ Αἰλιανοῦ τὄνομα ἐπιγράφονται τὰ ἑξῆς συγγράμματα· Α', Περὶ Προνοίας· Β', Περὶ θείων ἐναργειῶν· Γ', Κατηγορία τοῦ Γύννιδος· Δ', Περὶ ζώων ἰδιότητος· Ε', Ποικίλη ἱςορία· Ϛ', Τακτικά· Ζ', Ἐπιστολαὶ ἀγροικικαί. Περὶ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου ἡ κρίσις εἶναι τόσον δυσκολωτέρα, ὅσον ἀπ' αὐτὰ δὲν σώζονται πλέον παρὰ μικρά τινὰ ἀποσπασμάτια, κατεσπαρμένα εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Σουΐδα, εἰς τὸν Εὐςάθιον, καὶ ἄλλους. Πιθανὸν ὅμως, ὅτι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σύγγραμμα ὠνομάζετο Περὶ προνοίας, καὶ Περὶ θείων ἐναργειῶν, ὡς θέλομεν ἰδεῖν μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλο τοῦ Αἰλιανοῦ σύγγραμμα μὲ διαφόρους ἐπιγραφάς. Ἡ κατηγορία τοῦ Γύννιδος, τὴν ὁποίαν ἠφάνισε παρομοίως ὁ χρόνος, ἦτο ςηλίτευσις τῆς ἀσελγείας τοῦ Ἡλιογαβάλου, ἐκείνου δηλαδὴ τοῦ μωροῦ τῶν Ῥωμαίων

Αὐτοκράτορος, περὶ τοῦ ὁποίου ἐν παρόδῳ ἐλάλησα ἀνωτέρω (σελ. 16).

Σώζονται λοιπὸν εἰς Αἰλιανοῦ ὄνομα, τὸ Περὶ ζώων ἰδιότητος, ἡ Ποικίλη ἱστορία, τὰ Τακτικὰ, καὶ αἱ Ἐπιςολαί. Τὸ πρῶτον τούτων τῶν τεσσάρων εἶναι γέννημα τοῦ Αἰλιανοῦ, ὅστις ἤκμαζεν, ὡς εἶπα, καταρχὰς τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος. Τὸ δεύτερον, ἀπορίας ἄξιον εἶναι ὅτι καὶ ἠπόρησαν τινὲς ἂν ἦναι τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως· ἱκανὸν εἶναι ν' ἀναγνώσῃ τὶς καθεξῆς τὴν Ποικίλην ἱστορίαν καὶ τὸ Περὶ ζώων ἰδιότητος, διὰ νὰ πληροφορηθῇ ὅτι εἶναι ὁ αὐτὸς τοῦ λόγου χαρακτὴρ, αἱ αὐταὶ δόξαι καὶ κρίσεις περὶ τῶν πραγμάτων, τὰ αὐτὰ ἤθη, εἰς ἕνα λόγον, ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ συγγραφεύς. Τὰ Τακτικὰ, ὄχι μόνον ἔχουσι λόγου χαρακτῆρα διάφορον, ἀλλὰ προσφωνοῦνται καὶ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀδριανόν· ὅθεν γίνεται φανερὸν ὅτι εἶναι σύγγραμμα ἄλλου Αἰλιανοῦ, τὸ γένος Ἕλληνος, καὶ ἀρχαιοτέρου μίαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα παρὰ τὸν ἡμέτερον Αἰλιανὸν τὸν Ῥωμαῖον, συγγραφέα τῆς Ποικίλης ἱστορίας καὶ τοῦ Περὶ ζώων ἰδιότητος. Τὰς εἴκοσι ἐπιστολὰς, ἐπονομασθείσας Ἀγροικικὰς, διότι πλάσσονται ὡς γραφόμεναι ἀπὸ Ἀθηναίους καὶ πρὸς Ἀθηναίους γεωργοὺς, ἄλλοι ἀναφέρουσιν εἰς τὸν Ῥωμαῖον Αἰλιανὸν, ἄλλοι εἰς τὸν πρὸ αὐτοῦ, τὸν Ἕλληνα. Ὅτι εἶναι Ἕλληνος, καὶ ὄχι Ῥωμαίου, πλάσμα, εἶναι ἀναμφίβολον· διστάζω ὅμως ἂν ἦναι τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου συγγραφέως τῶν Τακτικῶν, ἢ ἄλλου τινὸς Ἕλληνος, Αἰλιανοῦ ὀνομαζομένου κ' ἐκείνου. Εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, πολλοὶ καὶ Ῥωμαῖοι καὶ Ἕλληνες ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦτο· οἱ Ῥωμαῖοι, διότι ἦτο Ῥωμαϊκὸν, καὶ οἱ Ἕλληνες, διὰ νὰ μὴν ὁμοιάζωσι μηδὲ κατὰ τὄνομα πλέον τοὺς προγόνους αὑτῶν (1).

(1) Ταύτην τῶν ξένων ὀνομάτων τὴν μανίαν ςηλιτεύων ὁ Ἀπολλώνιος (παρὰ Φιλοςρ. ἐπιςολ. οα') ἔγραφε πρὸς τοὺς Ἴωνας· « Ἀλλ' ὑμῶν

Ποῖος ἦτον ὁ ἡμέτερος Αἰλιανὸς τὸν βίον, τὰ ἤθη, τὴν παίδευσιν, τὸ μαρτυροῦσι τὰ συγγράμματά του. Καὶ τὸ Περὶ ζώων ἰδιότητος, καὶ ἡ Ποικίλη ἱστορία, δείχνουν ἄνθρωπον χρηστῶν ἠθῶν, πολυμαθέστατον, μέγαν φίλον καὶ τοῦ γένους καὶ τῆς παιδείας τῶν Ἑλλήνων. Μεταξὺ τῶν καλῶν ὅμως τούτων φαίνεται καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἡ δεισιδαιμονία, τὸ εἰς γραϊκοὺς μύθους εὐκολόπιστον, καὶ εἰς πολλὰ τῶν ἱστορουμένων ἡ ἀφιλόσοφος ἀκρισία του.

Ἡ Ποικίλη ἱστορία τοῦ Αἰλιανοῦ, τὴν ὁποίαν ἐκδίδω ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐπιγράφεται ἔτι, Ποικίλη ἀφήγησις, κατὰ τὸν Σουίδαν (1), Σύμμικτος ἱστορία, κατὰ τὸν Στοβαῖον (2), καὶ Ἱστορικὴ διάλεξις, κατὰ τὸν Βυζάντιον Στέφανον (3). Τῶν ἐπιγραφῶν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ἡ διαφορὰ καὶ εἰς τὸν Αἰλιανὸν, καὶ εἰς ἄλλους συγγραφεῖς, εἶναι ὄχι τῶν συγγραφέων ἔργον, ἀλλ' ἐκείνων πολλάκις, ὅσοι φέροντες εἰς μαρτυρίαν τοὺς συγγραφεῖς, ἢ δὲν ἐνθυμοῦνται αὐτολεξεὶ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ συγγράμματος, ἢ καὶ ἑκουσίως τὴν μεταβάλλουν εἰς ἄλλην συνώνυμον, τὴν ὁποίαν αὐτοὶ κρίνουσι προσφυεστέραν. Ἄλλοτε πάλιν ἡ τοιαύτη μεταβολὴ εἶναι δόλος προφανὴς τῶν βιβλιοπωλῶν, συνεχέστερος πρὸ τῆς εὑρέσεως τῶν τύπων, ἀλλ' ὅστις δὲν ἔπαυσεν οὐδὲ μετὰ τῆς τυπογραφίας τὴν εὕρεσιν. Ἀφοῦ τινὸς συγγραφέως σύγγραμμα ἐκοινοποιεῖτο τόσον, ὥστε ὠλιγόστευε πλέον τῶν ἀγοραστῶν ὁ ἀριθμὸς, ἐσύντεμνον ἢ ἐμάκρυνον

» γε οὐδὲ τὰ ὀνόματα μένει τοῖς πολλοῖς· ἀλλ' ὑπὸ τῆς νέας ταύτης » εὐδαιμονίας ἀπολωλέκατε τὰ τῶν προγόνων σύμβολα....... εἴγε » πρότερον ἡρώων ἦν ὀνόματα, καὶ ναυμάχων, καὶ νομοθετῶν· νυνὶ » δὲ Λουκούλλων τε, καὶ Φαβρικίων, καὶ Λευκίων, κ. τ. λ. ».

(1) Λέξ. Ἀσέλγεια, καὶ Κάκη.

(2) Ἴδε τὰ εἰς τὸν Αἰλιανὸν προοίμια τῶν προτέρων ἐκδοτῶν.

(3) Λέξ. Χερρόνησος.

τινὰ τοῦ βιβλίου κεφάλαια, μετέθετον ἀπ' ἄλλου εἰς ἄλλον τόπον ἄλλα, ἤλλασσον τὸ ὄνομα τοῦ συγγράμματος, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, καὶ οὕτως ἐπώλουν δὶς καὶ τρὶς τὸ αὐτὸ εἰς τοὺς αὐτοὺς ἀγοραστὰς βιβλίον.

Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλους. Ἡ τελευταία ὅμως ἐπιγραφὴ, Ἱστορικὴ διάλεξις, τὴν ὁποίαν ὁ Στέφανος δίδει εἰς τὴν Ποικίλην ἱστορίαν, εἶναι τόσον πλέον ἀξιοσημείωτος, ὅσον ἐνταυτῷ δείχνει καὶ τὸ σφάλμα τινῶν κριτικῶν, καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς νέας γλώσσης τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν σπουδὴν τῆς παλαιᾶς. Αὐτοὶ, ἀγνοοῦντες τὴν κοινὴν γλῶσσαν τῶν Γραικῶν, ἐνόησαν τὸ Διάλεξις ὡς συνώνυμον τοῦ Ὁμιλία, ἢ Δημόσιος ἀνάγνωσις (ἀπὸ τὸ Διαλέγομαι μέσον ῥῆμα), ὁποίας διαλέξεις ἐσυνείθιζον νὰ κάμνωσιν εἰς τὰς ἐπιδείξεις των οἱ Σοφισταί. Εἶναι ὅμως φανερὸν, ὅτι εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, σημαίνει πολλάκις ἡ Διάλεξις τὸ κοινότερον λεγόμενον Διάλεγμα, καὶ Ἑλληνικώτερον Ἐκλογή· καθὼς καὶ τὸ ἐνεργητικὸν Διαλέγω, ὅθεν παράγεται ἡ τοῦτο σημαίνουσα Διάλεξις, σημαίνει τὸ Ἐκλέγω. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, λέγομεν, Διαλέγω φακῆν, ἤγουν τὴν Ἐκλέγω καὶ τὴν χωρίζω ἀφ' ὅσα δὲν εἶναι φακῆ, μονολεξεὶ, τὴν καθαρίζω. Ὁ Ἡσύχιος ἐξηγεῖ τὸ Διαλέγειν διὰ τοῦ Ἀνακαθαρίζειν, καὶ τὸ ἐπίῤῥημα Διαλεγδὸν, διὰ τοῦ Διαφερόντως, τὸ ὁποῖον ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ Διαλεκτὰ, ἐπιῤῥηματικὸν ὄνομα τῆς κοινῆς γλώσσης. Εἰς ταύτην τὴν σημασίαν τοῦ Ἐκλέγω μετεχειρίσθησαν τὸ Διαλέγω ὁ Πλάτων, ὁ Ξενοφῶν, καὶ ἄλλοι δόκιμοι συγγραφεῖς· ἡ δὲ Διάλεξις, ἡ σημαίνουσα τὴν Ἐκλογὴν, σώζεται εἰς τὰ Λεξικὰ τῆς σημερινῆς ἡμῶν γλώσσης· καὶ ὁ Βυζάντιος Στέφανος μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι εἶναι τοὐλάχιστον δεκατρεῖς ἑκατονταετηρίδες ἀφοῦ ἡ λέξις εὑρίσκεται εἰς τὴν γλῶσσαν, ἐὰν ἴσως δὲν τὴν μετεχειρίσθησαν ἄλλοι ἀρχαιότεροι παρὰ τὸν Στέφανον, τῶν

ὁποίων ὁ χρόνος ἀφάνισε τὰ συγγράμματα. Ὅταν λοιπὸν ἢ ὁ Στέφανος, ἢ ἄλλος τὶς πρὸ αὐτοῦ, ὠνόμασεν Ἱϛορικὴν διάλεξιν, τοῦ Αἰλιανοῦ τὸ σύγγραμμα, ἄλλο δὲν ἐνόει παρὰ Ἱϛορικὴν ἐκλογήν· ἐπειδὴ τοιαύτη ἀληθῶς εἶναι ἡ Ποικίλη ἱϛορία, ἤγουν Ἐκλογὴ διαφόρων ἱϛοριῶν, τὰς ὁποίας ἐδιάλεξεν ἀπὸ τὰς ἀναγνώσεις του καὶ συνήθροισεν εἰς ἓν ὁ Αἰλιανός.

Περιττὰ ἴσως ἤθελαν κριθῆν ὅσα εἶπα περὶ τῆς Διαλέξεως, ἂν δὲν ἀπέβλεπαν εἰς τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐπιθυμῶ νὰ γένῃ κοινὸς ὅλων τῶν παραδιδόντων ἢ μανθανόντων τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν Ἑλλήνων σκοπός, τὴν ἀδιάλειπτον λέγω παράθεσιν καὶ σύγκρισιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης μὲ τὴν σημερινὴν, διὰ τὰς αἰτίας, τὰς ὁποίας πολλαχῶς καὶ πολλάκις ἀνέφερα. Ἀλλ' εἰς τὴν τοιαύτην παράθεσιν δὲν ἀρκεῖ ἡ ζωὴ ἑνὸς ἀνθρώπου ὁλόκληρος· καὶ ὅμως τὸ ἔργον μᾶς βιάζει, τώρα μάλιστα, ὁπόταν (ὡς καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπα) ἀναγκαζόμενοι νὰ μεταφράζωμεν τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν τὰ συγγράμματα, κινδυνεύωμεν νὰ καταγεμίσωμεν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν νὰ καταμολύνωμεν, τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, χωρὶς ἀνάγκης, ἀπὸ ἰδιώματα ξένων γλωσσῶν. Ὅ,τι λοιπὸν μᾶς λείπει ἀπὸ τὸν ἀναγκαῖον εἰς τοῦ ἔργου τὴν τελείωσιν καιρὸν πρέπει νὰ τ' ἀναπληρώσῃ ὁ πολυπλασιασμὸς τῶν ἐργατῶν. Τοιαύτης μελέτης ἐπιτηδειότερα ἐργαϛήρια ἄλλα δὲν εἶναι παρὰ τὰ σχολεῖα, ἐὰν καὶ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ πληροφορηθῶσιν, ὅτι πρῶτον ἔργον τοῦ ἀναγεννωμένου ἔθνους εἶναι τῆς ἰδίας αὐτοῦ γλώσσης ἡ διόρθωσις· καὶ μακάριον ἐκεῖνο τὸ ἔθνος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔμειναν λείψανα προγονικοῦ πλούτου, ἱκανὰ νὰ θεραπεύσωσι τὴν παροῦσάν του πτωχείαν. Ἐπιϛρέφω πάλιν εἰς τὸν Αἰλιανόν.

Τοῦ Αἰλιανοῦ ἡ Ποικίλη ἱϛορία, ἢ Ἱϛορικὴ διάλεξις, εἶναι, κατὰ τοὔνομά της, συναθροισμένη ἀπὸ ἄλλους διαφόρους σωζομένους συγγραφεῖς· περιέχει ὅμως καὶ πολλὰ, τῶν ὁποίων

αἱ πηγαὶ, ὅθεν τὰ ἔλαβεν, ἠφανίσθησαν ἀπὸ τὸν χρόνον· καὶ τοῦτο κάμνει τοῦ Αἰλιανοῦ τὴν ἱςορίαν ἀναγκαίαν. Ὅσα ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὰ διηγεῖται πολλάκις μὲ τὰς αὐτὰς σχεδὸν λέξεις· καὶ τότε ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου, καλὸς ἢ κακὸς, εἶναι τῶν συγγραφέων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὰ μετέγραψε. Πολλάκις ὅμως καὶ τὰ μετασχηματίζει εἰς ἴδιον αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ φράσιν· καὶ τότε γέμουσι τὰ διηγήματα ἀπὸ ἀντιπτώσεις (1), πλεονασμοὺς (2), μορίων ἄκριτον ἐπισώρευσιν (3), Ἀττικισμῶν κατάχρησιν, περιόδους μακρὰς, ἐμπεριδεμένας, καὶ ἀνανταποδότους (4), καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ σοφίσματα, τὰ ὁποῖα ὅσοι δὲν ἔμαθον παρὰ τὴν Γραμματικὴν κρίνουσι κομψείας, ὅσοι μετὰ τῆς Γραμματικῆς συνέζευξαν τὴν Λογικὴν, ἀποςρέφονται ὡς ματαιολογίας. Πρόσθες εἰς αὐτὰ καὶ τὸ ἀκούσιον σφάλμα τῶν Λατινισμῶν, τόσον ὀλιγώτερον παράδοξον εἰς τὸν Ῥωμαῖον Αἰλιανὸν, ὅσον οὐδ' ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας αὐτοὺς, ὅσοι ἔγραψαν εἰς τὴν Ῥώμην, ἢ τοὐλάχιςον ὅσοι συνεχῶς συνανεςρέφοντο τοὺς Ῥωμαίους, εἶναι παντάπασιν ἐλεύθεροι ἀπ' αὐτό.

Ἴσως ἤθελε τὶς ἀπορήσειν, ὅτι κρίνω τόσον αὐςηρὰ τὸν Αἰλιανὸν, τὸν ὁποῖον οἱ σύγχρονοί του ὠνόμασαν Μελίφθογγον, Μελίγλωσσον, Ἀττικιςὴν ἄκρον (5). Ἄλλως νὰ δικαιολογήσω τὴν κρίσιν μου δὲν ἔχω, παρὰ νὰ τὸν παρακαλέσω νὰ παραβάλῃ τὴν Ποικίλην ἱςορίαν τοῦ Αἰλιανοῦ μὲ

---

(1) Παράδειγμα ἓν ἀπὸ πολλὰ τὸ XII, 1.

(2) I, 32.

(3) Ἀλλὰ, Ἀλλά γε, Ἀλλὰ γὰρ, Καὶ οὖν, Καὶ οὖν καὶ, Καὶ γὰρ οὖν. Μεταχειρίζεται τὰ μόρια ταῦτα μέχρις ἀηδίας.

(4) II, 13.

(5) Ἴδε τὸν βίον τοῦ Αἰλιανοῦ, ἀπὸ τὸν Φιλόςρατον καὶ τὸν Σουΐδαν, Πρόδρ. Ἑλλ. Βιβλιοθ. σελ. ροέ-ρος'.

κἀνὲν ἄλλο σύγγραμμα ἱϛορικὸν τῶν δοκίμων τῆς Ἑλλάδος συγγραφέων, μὲ, φερειπεῖν, τὸ Περὶ Κύρου παιδείας, ἢ τὰ Ἀπομνημονεύματα, τοῦ Ξενοφῶντος. Ἐὰν, ἀφοῦ ἀναγνώσῃ ταῦτα, αἰσθανθῇ πλέον ἡδονὴν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Αἰλιανοῦ, ἂς κατηγορήσῃ τότε, ὡς αὐϛηρὰν, ἢ καὶ παντάπασιν ἀδιάκριτον, τὴν κρίσιν μου. Εἰς τοὺς ἀθανάτους ἐκείνους συγγραφεῖς λάμπει τὸ φυσικὸν καὶ ἀπερίεργον κάλλος τοῦ λόγου, διότι ἔγραφαν εἰς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, καὶ κατ' ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ὅταν ἡ γλῶσσα ἦτον ἔτι εἰς τὴν ἀκμήν της. Κατὰ τοῦ Αἰλιανοῦ τοὺς χρόνους, καὶ ὀλίγον ἀρχήτερα, δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ γράψωσιν ὀρθῶς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν οὐδ' αὐτοὶ πλέον οἱ Ἕλληνες, ἐὰν ἐξαιρέσῃς πολλὰ ὀλίγους τινὰς, ἐκείνους μάλιϛα, ὅσοι ἔγραψαν ἀπεριέργως, καὶ προσέχοντες περισσότερον εἰς τὰ νοήματα παρὰ εἰς τὸν τρόπον τοῦ ἐκφράζειν αὐτά (1). Πῶς λοιπὸν ἦτο δυνατὸν νὰ

(1) Τοιοῦτος εἶναι ὁ καλὸς, ὁ φρόνιμος, ὁ δεύτερος μετὰ τὸν Σωκράτην γνήσιος τῆς ἀρετῆς φίλος, Πλούταρχος, συγγραφεὺς ἀπερίεργος, διότι ἄλλον σκοπὸν τοῦ γράφειν δὲν εἶχε παρὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς πατρίδος του. Ἰδοὺ τί ἔλεγεν, αἰνιττόμενος τοὺς Ἀττικιϛὰς σοφιϛὰς τοῦ καιροῦ του (ἑκατὸν σχεδὸν χρόνους πρὸ τοῦ Αἰλιανοῦ)· « Ἐμοὶ δ' ὅλως μὲν ἡ περὶ λέξιν ἅμιλλα καὶ ζηλοτυπία πρὸς ἑτέρους » μικροπρεπὲς φαίνεται καὶ σοφιϛικόν· ἂν δὲ πρὸς τὰ ἀμίμητα » γίγνηται, καὶ τελέως ἀναίσθητον » (Πλούταρχ. Νικ. § 1). Χαρὰ εἰς τὸν νέον, ὅϛις σύνωρα τυπώσῃ εἰς τὸν ἐγκέφαλόν του τὰ φιλόσοφα ταῦτα λόγια τοῦ Πλουτάρχου. Ὅμηρος, ἢ Δημοσθένης, νὰ καταϛαθῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν δὲν εἶναι δυνατόν· δύναται ὅμως, ἐὰν μὲ νοῦν καὶ κρίσιν καλλιεργῇ τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, νὰ προοδοποιήσῃ καὶ νὰ ταχύνῃ τὴν περίοδον ἐκείνην τοῦ χρόνου, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πατρίς του θέλει ἐξάπαντος γεννήσειν νέους Ὁμήρους, καὶ νέους Δημοσθένεις, ἀλλ' Ὁμήρους καὶ Δημοσθένεις Γραικοὺς, γράφοντας εἰς τῶν Γραικῶν, καὶ ὄχι εἰς ἄλλην γλῶσσαν. Εἶναι ταῦτα τόσον φανερὰ, ὥϛε δὲν ἔχουσι χρείαν ἀποδείξεως, πλὴν δι' ἐκείνους ἴσως μόνους, τοὺς ὁποίους ὁ Πλούταρχος ὀνομάζει ἀναισθήτους.

μὴ πέσῃ ὁ Ῥωμαῖος Αἰλιανὸς εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ σφάλματα, ὅσα γεννῶνται, καὶ ἀπὸ τὴν διαφορὰν τοῦ ἔθνους, καὶ ἀπὸ τὴν περίεργον καὶ κακόζηλον τῶν παλαιῶν μίμησιν. Τοιαύτη ἦτον ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἡ σοφία· ὅθεν οὐδὲ παράδοξον πρέπει νὰ φαίνεται, ἐὰν ἐπαινέθη τοῦ Αἰλιανοῦ ἡ φράσις ἀπὸ τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ. Ἴδαμεν ἀνωτέρω (σελ. 175) ὅτι ὁ πεντήκοντα σχεδὸν χρόνους πρὸ τοῦ Αἰλιανοῦ ἀκμάσας Ἀριστείδης ὠνομάσθη Ἄλλος Δημοσθένης, καὶ ἐξήγησα τὴν αἰτίαν τῆς βλασφήμου ταύτης κρίσεως. Ἐνταῦθα προσθέτω ὡς κανόνα γενικὸν, καὶ παρατήρησιν στηριγμένην εἰς αὐτὴν τὴν πεῖραν, ὅτι αἱ τοιαῦται κρίσεις ἄλλο δὲν σημαίνουσιν, πλὴν ὅτι εἰς ὁποιονδήποτε ἔθνος, καὶ ὁποιανδήποτε χρόνου περίοδον, εὑρίσκονται κακοὶ συγγραφεῖς ἢ ποιηταὶ, εἰς τὸ αὐτὸ ἔθνος, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον, ἐξ ἀνάγκης εὑρίσκονται καὶ κακοὶ κριταί. Συμβαίνει δηλαδὴ εἰς τὰς γλώσσας τῶν ἐθνῶν ἀπαράλλακτον ὅ,τι συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἤθη των· ὅπου βλέπεις ἠθικὰς παρανομίας πολλὰς, ἐκεῖ πρόσμενε καὶ κριτὰς παρανόμους· αἱ κακουργίαι τῶν ἀνθρώπων αὐξάνουν τοὺς τοιούτους κριτὰς, καὶ αὐξάνονται ἀμοιβαίως ἀπ' αὐτούς. Ὅλοι βέβαια δὲν ἔκριναν κακῶς· εὑρέθησαν κατ' ἐκείνους καὶ τοὺς ἑξῆς χρόνους καὶ ἄνδρες πεπαιδευμένοι, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰ ὅπλα τῆς Φιλοσοφίας, ἢ μὲ τοῦ γελοίου τὴν μάστιγα (1), ἐζήτησαν νὰ θεραπεύσωσι τὸ κακόν· ἀλλὰ τὸ κακὸν ἦτο πολλὰ σφοδρότερον παρὰ νὰ ἐμποδισθῇ ἡ διάδοσις αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς πολλὰ ὀλίγους ὀπαδοὺς τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

---

(1) Τοιαῦτα εἶναι πολλὰ ἀστεῖα τοῦ Λουκιανοῦ σκώμματα, καὶ πολλὰ τῆς Ἀνθολογίας ἐπιγράμματα κατὰ τῶν Γραμματικῶν, Ἀττικιστῶν, Σοφιστῶν, Ῥητόρων, καὶ ἄλλων τοιούτων ἀλογωτάτων λογίων ἀνθρώπων.

Περὶ τῶν διαφόρων ἐκδόσεων τῆς Ποικίλης Ἱςορίας τοῦ Αἰλιανοῦ, ἱκανὸν εἶναι νὰ εἴπω ὅτι ἀριθμοῦνται σχεδὸν δεκαπέντε, τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἔγινε κατὰ τὸ 1545 ἔτος, καὶ ἡ τελευταία, ἡ πρὸ τῆς ἐμῆς, κατὰ τὸ 1794. Ὅςις ἐπιθυμεῖ διεξοδικωτέραν αὐτῶν περιγραφὴν δύναται νὰ ἀναγνώσῃ τοῦ Φαβρικίου τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην. Μεταφράσεις, παρὰ τὴν Λατινικὴν, εἶναι μία Ἰταλικὴ, δύο Γερμανικαὶ, καὶ τοσαῦται Γαλλικαί.

Ἡ παροῦσα ἔκδοσις, καθὼς καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ἐλπιζομένη τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀρχίζει κατ' αὐτὰς σχεδὸν τὰς ἀρχὰς τῆς εὐτυχοῦς διὰ τὸ Ἑλληνικὸν γένος δεκάτης ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος. ἈΓΑΘῌ ΤΥΧῌ! Ὅσον ἐσυγχώρουν αἱ περιςάσεις, ἐπροθυμήθην νὰ συνεργήσω εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὔνοιαν τῶν Ἑλλήνων ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ, καὶ νὰ κάμω τὴν ἔκδοσιν τοιαύτην, ὁποία νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ὁμογενεῖς νέους, καὶ νὰ τοὺς διεγείρῃ εἰς τὴν ἀγάπην τῆς παιδείας, χωρὶς τῆς ὁποίας τῶν λοιπῶν καλῶν ἡ περιουσία εἶναι ὅλων τῶν δυςυχιῶν ἡ ἐλεεινοτάτη.

Εἰς τὴν τύπωσιν τῆς Ποικίλης Ἱςορίας μετεχειρίσθην τὴν παρατελευταίαν ἔκδοσιν, τὴν τυπωθεῖσαν εἰς τὴν Λειψίαν κατὰ τὸ 1780 ἔτος. Ὅσας μεταβολὰς ἔκαμα εἰς τὸ κείμενον, τὰς ἐφανέρωσα ὅλας σχεδὸν εἰς τὰς σημειώσεις. Ἐξ αὐτῶν ἄλλαι ἐπιςηρίζονται εἰς ἀντίγραφα, παραβληθέντα ἀπὸ τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἐκδότας, ἄλλαι εἰς διορθώσεις τινῶν κριτικῶν, καὶ ἄλλαι εἰς διορθώσεις ἰδικάς μου. Δὲν ἀνέφερα πάντοτε ὀνομαςὶ τοὺς κριτικοὺς, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εὑρίσκονται εἰς τὰς προτέρας ἐκδόσεις· διέκρινα ὅμως πάντοτε τὰς ἰδικάς μου ἀπὸ τὰς ξένας εἰκασίας καὶ διορθώσεις. Τὸ πρῶτον δὲν ἦτον ἀναγκαῖον· τὸ δεύτερον πρέπει νὰ φυλάσσῃ ἀπαραιτήτως ὅςις δὲν θέλει νὰ ςολίζεται μὲ ξένα πτερά. Εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας

προσέθηκα καὶ τινὰς παρατηρήσεις περὶ τῆς σημερινῆς ἡμῶν γλώσσης, κατὰ τὰς γραφείσας εἰς τὸν Ἡλιόδωρον.

Ὁ Πίναξ συνηρανίσθη ἀπὸ τοὺς Πίνακας τῶν προτέρων ἐκδόσεων, ἀπ' ἐκεῖνον μάλιστα τὸν διεξοδικώτατον Πίνακα τῆς κατὰ τὸ 1746 ἔτος εἰς Λειψίαν ἐκδοθείσης ποικίλης ἱστορίας. Παρὰ τὰ κύρια ὅμως ὀνόματα, ἀναγκαῖα εἰς τὴν ἱστορίαν, ἐφύλαξα πολλὰ ὀλίγας λέξεις ἢ φράσεις, ἢ γνωστὰς εἰς ὅλους, ἢ μὲ εὐκολίαν εὑρισκομένας εἰς τὰ Λεξικά. Περισσότερον ἐσπούδασα νὰ σημειώσω τὰς σπανιωτέρας, ἢ ἐκείνας, ὅσαι εἶναι ἴδιαι τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ συγγραφέων, καθὼς πρὸς τούτοις καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν μορίων καὶ ἄλλων λέξεων· καὶ τοῦτο μάλιστα διὰ νὰ δικαιολογήσω τὴν ὁποίαν ἔκαμα περὶ τοῦ Αἰλιανοῦ κρίσιν, ἐναντίαν εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ ὑπόληψιν τινῶν φιλολόγων. Εἰς τὸν αὐτὸν τοῦτον πίνακα κατεχώρισα (διὰ νὰ μὴ πολυπλασιάζω τοὺς πίνακας) καὶ ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς ἄλλους δύο συγγραφεῖς, τὸν Ἡρακλείδην λέγω καὶ τὸν Νικόλαον, περὶ τῶν ὁποίων θέλω λαλήσειν μετ' ὀλίγον, καὶ γενικῶς ὅσα περιέχονται εἰς τὰς ὀλίγας σημειώσεις, τὰς ὁποίας ἔγραψα καὶ εἰς τοὺς τρεῖς. Παρὰ τὸν Ἑλληνικὸν Πίνακα, ἐγράφη δεύτερος ἄλλος τῶν λέξεων τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης.

ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ Ο ΠΟΝΤΙΚΟΣ.

Περὶ τοῦ Ἡρακλείδου δὲν ἔχω πολλὰ νὰ εἴπω. Ἦτον υἱὸς Εὐθύφρονος, καὶ εἶχεν υἱὸν Εὐθύφρονα (1), κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων, ἥτις σώζεται καὶ εἰς ἡμᾶς μέχρι τῆς σήμερον, νὰ δίδωσιν εἰς τοὺς ἐγγόνους τῶν πάππων τὰ ὀνό-

(1) Διογέν. Λαέρτ. Ἐν βίῳ Ἡρακλείδου, καὶ Μύσωνος.

ιατα. Ὁ Βίος αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον μετέγραψα (1) ὁλόκληρον κ τοῦ Σουΐδα, καὶ κατ' ἐπιτομὴν ἐκ τοῦ Διογένους τοῦ Λαερίου, παριςάνει ἄνδρα πολυμαθέςατον, καὶ τοιοῦτον, ὁποῖος πρεπε νὰ ἦναι, ὅςις εἶχε διδασκάλους τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν ριςοτέλην. Δυςυχία ἦτον εἰς αὐτὸν νὰ μὴ μείνῃ μέχρι έλους καὶ εἰς τὰ ἤθη τῶν διδασκάλων του, ἀλλὰ νὰ κυιευθῇ ἀπὸ τόσον ἄγριον ἀθανασίας ἔρωτα, ὥςε νὰ καταισχύνῃ λον τῆς ζωῆς του τὸν δρόμον μὲ θάνατον ἀναισχύντου όητος. Τὸ δυςυχέςερον ὅμως εἶναι τὸ προσκολλώμενον ἀπὸ οὺς τοιούτους Φιλοσόφους ὄνειδος εἰς αὐτὴν τὴν Φιλοσοφίαν. Οἱ ἐχθροὶ τῆς Φιλοσοφίας, ὅταν ἐνθουσιάζωνται κατ' αὐτῆς, δὲν ἀναφέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος, ἢ τινὸς ἄλλου τοιούτου Φιλοσόφου καὶ τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν θεωρίαν, ἀλλὰ σκαλίζουσι τὰ κόπρια τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, διὰ νὰ εὕρωσι κανένα Ἡρακλείδην.

Ἀλλ' ἀφίνω τοῦ Ἡρακλείδου τὴν ἠθικὴν διαγωγὴν, διὰ νὰ λαλήσω περὶ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, τοῦ ἐπιγραφομένου, Περὶ πολιτειῶν. Εἰς τὰ σωζόμενα καὶ ἐκδιδόμενα ἀπὸ τοῦτο λείψανα, δὲν ἔχομεν πλέον παρὰ ἀληθινὰ λείψανα, καὶ σχεδὸν,

. . . . ἀντὶ φιλτάτης
Μορφῆς, σποδόν τε καὶ σκιὰν ἀνωφελῆ.

Μ' ὅλον τοῦτο, εὐχῆς ἄξιον ἦτο νὰ εἴχομεν τοιαῦτα λείψανα καὶ ἀπὸ τὰ λοιπὰ τοῦ ἀνδρὸς συγγράμματα, πολλὰ τὸν ἀριθμὸν, καὶ ποικίλα, ἐπειδὴ ἔγραψεν Ἠθικὰ, Πολιτικὰ, Φυσικὰ, Γεωμετρικὰ, Μουσικὰ, Γραμματικὰ, Ῥητορικὰ κ. τ. λ., ὡς μαρτυρεῖ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὅςις καὶ ὀνομαςὶ τὰ καταριθμεῖ (2).

(1) Ἰδ. Πρόδρ. Ἑλλ. Βιβλιοθ. Σελ. 203-204. — (2) Διογ. Λαέρτ. V, 86-94.

Ποῖος ἦτον ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου τοῦ Ἡρακλείδου ἤθελεν εἶσθαι σχεδὸν ἄγνωςον εἰς ἡμᾶς, ἂν δὲν ἔλεγεν ὁ Διογένης, ὅτι ἦτο « Διηρμένος τὴν λέξιν καὶ ψυχαγωγεῖν ἱκανῶς δυνά» μενος », τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι εἶχεν ὕψος λόγου συγκερασμένου μὲ φράσιν ἱκανὴν νὰ θέλξῃ τὴν ἀκοήν· δύο τοῦ λόγου ἀρετὰς, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τοὺς συγγραφεῖς τῆς εὐτυχοῦς ἐκείνης περιόδου τοῦ χρόνου, ὁπότε ἤκμαζεν ἡ Ἑλλάς. Τὸ ὕψος τοῦ προφορικοῦ λόγου προέρχεται ἀπὸ τὸ ὕψος αὐτὸ τοῦ ἐνδιαθέτου. Ὅςις ἔχει ψυχὴν ἀδούλωτον, συλλογίζεται καὶ λαλεῖ καὶ γράφει ὑψηλά (1). Ματαίως κοπιάζει νὰ γένῃ ὑψηλὸς τὴν φράσιν, ὅςις ἔμαθε νὰ κυλίεται εἰς τοὺς πόδας τῶν ὁμοίων αὐτοῦ· τοῦ ἀνδραπόδου τὰ ςίγματα φαίνονται καθὼς εἰς τὰς πράξεις οὕτω καὶ εἰς τοὺς λόγους, καὶ ἐξανθοῦσιν ὡς ψώρα ἀπ' ὅλον αὐτοῦ τὸ ὑποκείμενον. Τοῦτο σημειοῦται διὰ τοὺς νέους, ὅσοι ἐπιθυμοῦν ν' ἀποκτήσωσι λόγου χαρακτῆρα ὑψηλόν. Πρέπει νὰ μάθωσι σύνωρα, νὰ τιμῶσι μὲν καὶ νὰ σέβωνται χωρὶς κολακείας τοὺς τιμῆς ἀξίους· ἀλλὰ μήτ' ὠφέλειαν ἀπὸ κανένα καμμίαν νὰ ἐλπίζωσι, μήτε βλάβην νὰ φοβῶνται, ἐὰν αὐτοὶ ἑαυτοὺς δὲν ὠφελήσωσιν, ἢ βλάψωσιν (2). Τὸ αὐτὸ νοεῖται καὶ διὰ τὴν ἄλλην ἀρετὴν τοῦ λόγου, τὴν ψυχαγωγίαν. Ὅςις θέλει νὰ ψυχαγωγήσῃ τοὺς ἄλλους, πρέπει νὰ ἔχῃ αὐτὸς ψυχὴν εὐαίσθητον· ἤγουν τοιαύτην, ὁποία νὰ αἰσθάνεται μὲ εὐκολίαν

---

(1) « Ψυχῆς ἀνδρικῆς καὶ δοξαςικῆς ἔργον » ὀνομάζει τὸν καλὸν τοῦ λόγου χαρακτῆρα ὁ Ἰσοκράτης (Κατὰ τῶν Σοφις. τόμ. I, σελ. 295).

(2) « Ἰδιώτου ςάσις καὶ χαρακτήρ· οὐδέποτε ἐξ ἑαυτοῦ προσδοκᾷ » ὠφέλειαν ἢ βλάβην, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔξω. Φιλοσόφου ςάσις καὶ » χαρακτήρ· πᾶσαν ὠφέλειαν καὶ βλάβην ἐξ ἑαυτοῦ προσδοκᾷ ». Ἐπικτήτ. Ἐγχειριδ. XLVIII.

τὴν ἡδονὴν τὴν προξενουμένην ἀπὸ τὰ ἀληθῶς καλὰ καὶ τίμια. Θέλουν ἀποκτήσειν καὶ τοῦτο μὲ εὐκολίαν οἱ νέοι, ἐὰν καταγίνωνται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν δοκίμων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, καὶ ἀποςρέφωνται ὡς ματαιοπονίας ὅλας τὰς σοφιςικὰς καὶ κακοζήλους μιμήσεις.

Εἰς τὰ περὶ πολιτειῶν λείψανα τοῦ Ἡρακλείδου δὲν πρέπει νὰ ζητῇ τὶς ὕψος· διότι ἡ ἱςορία εἰς πολλὰ ὀλίγα τινὰ μέρη δέχεται τὴν τοιαύτην ἰδέαν τοῦ λόγου. Τοῦ Ἱςορικοῦ τὸ χρέος εἶναι νὰ ἐκφράζῃ τὰ πράγματα μὲ τάξιν, σαφήνειαν, καὶ φράσιν ἱκανὴν νὰ ἡδύνῃ τὴν ἀκοήν. Ὅλα ταῦτα εὑρίσκονται εἰς τὸν Ἡρακλείδην, καὶ ἤθελαν ἴσως εἶσθαι φανερώτερα, ἐὰν ἐσώζετο ὁλόκληρον τὸ Περὶ πολιτειῶν. Εἰς πολλὰ μέρη φαίνεται, ὅτι ὅςις (1) ἐπέτεμε τὸ σύγγραμμα, ἢ συνήθροισε τὰ εὑρεθέντα λείψανα, ἤλλαξε καὶ τὴν φράσιν, καί ποτε καὶ τὴν ἐσκότισε μὲ τὴν ἀσάφειαν. Μ' ὅλα ταῦτα τὰ ἐλαττώματα, ὅςις παραβάλῃ τὸν Ἡρακλείδην μὲ τὸν Αἰλιανὸν, εὔκολα θέλει πληροφορηθῆν πόσον διαφέρει ὁ γράφων εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν, καὶ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς γλώσσης, ἀπὸ τὸν γράφοντα εἰς ξένην καὶ παρακμάζουσαν γλῶσσαν. Ὁ Αἰλιανὸς ἱςορεῖ πολλάκις διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἐξεύρει νὰ πλέκῃ φράσεις (2), καὶ νὰ

(1) Ἴσως ὁ Ἥρων. Ἰδ. Σουΐδ. λέξ. Ἥρων.

(2) Δὲν τὸν συκοφαντῶ· αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ τὸ λέγει, « Φέρε οὖν » καὶ τὰ καλούμενα τέμπη τὰ Θετταλικὰ διαγράψωμεν τῷ λόγῳ καὶ » διαπλάσωμεν· ὡμολόγηται γὰρ καὶ ὁ λόγος, ἐὰν ἔχῃ δύναμιν φρα- » ςικὴν, μηδὲν ἀσθενέςερον, ὅσα βούλεται δεικνύναι τῶν ἀνδρῶν » τῶν κατὰ χειρουργίαν δεινῶν (III, 1) », καὶ πάλιν, « Καὶ τὸ » εἶδος αὐτῆς, εἴτι μὴ λυπεῖ διαγράψωμεν. Λυπεῖ δὲ οὐδέν· ἐπεὶ καὶ ἐκ » τούτων προσγένοιντ' ἂν λόγων τε ἐμπειρία καὶ τέχνη (XIII, 1) ». Τοιαύτη παιδαριώδης ἐξομολόγησις δὲν ἐκβῆκε ποτὲ ἀπὸ κἀνενὸς δοκίμου συγγραφέως ςόμα.

θεματογραφῇ Ἑλληνιςί. Ὁ Ἡρακλείδης ἱςορεῖ, διὰ νὰ σὲ διδάξῃ ὅσα ἀγνοεῖς· καὶ μ' ὅλον ὅτι τὰ ἱςορεῖ εἰς φράσιν ἀπερίεργον, καὶ πολλάκις καὶ αὐτοῦ τοῦ πεζοῦ λόγου, νὰ εἴπω οὕτως, πεζοτέραν, ἐμπορεῖ τὶς νὰ προσαρμόσῃ εἰς αὐτὸν, ὅ,τι πρὸ μικροῦ ἐςιχούργησεν εἷς ἀπὸ τοὺς Γαλατικοὺς ποιητὰς,

Même quand l'oiseau marche, on sent qu'il a des ailes,
Τὸ πετεινὸν, κ' ἂν προπατῇ, φαίνονται τὰ πτερά του.

Τοῦτο ἦναι τὸ μέγα τῆς Φιλοσοφίας προτέρημα, νὰ δείχνῃ τὴν δύναμίν της καὶ εἰς τὰ μικρά· καὶ μόνος ὁ Φιλόσοφος ἐξεύρει νὰ λαλῇ περὶ πάντων ὀρθῶς, ἐπειδὴ καὶ δι' ὅσα παντάπασιν ἀγνοεῖ προκρίνει νὰ ὁμολογῇ τὴν ἄγνοιάν του,

Οὐκ οἶδ'· ἐφ' οἷς γὰρ μὴ φρονῶ, σιγᾶν φιλῶ·

παρὰ νὰ φλυαρῇ ὅ,τι ἔλθῃ εἰς τὴν γλῶσσάν του.

Τοῦ Ἡρακλείδου τὰ περὶ Πολιτειῶν λείψανα ἕνωσα μὲ τὴν Ποικίλην ἱςορίαν τοῦ Αἰλιανοῦ (τὸ ὁποῖον καὶ ἄλλοι τινὲς ἐκδόται ἔκαμαν πρὶν ἐμοῦ), διότι εὐλόγως ἐμπορεῖ τὶς νὰ δώσῃ καὶ εἰς αὐτὰ τὸ ὄνομα τῆς Ποικίλης ἱςορίας. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἐπρόσθεσα εἰς τοὺς δύο τούτους συγγραφεῖς καὶ τρίτον ἄλλον τὸν Δαμασκηνὸν Νικόλαον, περὶ τοῦ ὁποίου λέγω τὰ ἑξῆς.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ὁ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ.

Ἄλλος πάλιν οὗτος Φιλόσοφος Ἱςορικὸς, καὶ Φιλόσοφος φρονιμώτερος τὴν διαγωγὴν παρὰ τὸν Ἡρακλείδην, ὡς δηλοῦσιν ὅσα λέγονται εἰς τὸν Σουΐδαν καὶ εἰς τὰς παρεκβολὰς τοῦ Οὐαλεσίου, περὶ τῆς δικαιοσύνης, ἀφιλοχρηματίας, καὶ τῶν ἄλλων πολλῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνδρός (1)· τὰ ὁποῖα

(1) Ἰδ. Πρόδρομ. Ἑλλ. Βιβλιοθ. Σελ. 221-228.

εὐκολώτερον πρέπει νὰ πιςεύσῃ, ὅςις ἔχει κρίσιν πραγμάτων φιλάνθρωπον, παρὰ ὅσα λέγει ὁ Ἰώσηπος (1) ἐμπαθῶς κατ' αὐτοῦ, θέλων νὰ τὸν παραςήσῃ κόλακα τῶν δυνατῶν. Ὅ,τι μάλιςα πρέπει νὰ σημειώσωσιν οἱ νέοι μετὰ προσοχῆς εἰς τὸν βίον τοῦ Νικολάου, καὶ νὰ ἐντυπώσωσιν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν, εἶναι ὁ μέγας ἔπαινος τῆς Φιλοσοφίας, ὄχι τῆς ἀργῆς καὶ φλυάρου Σοφιςείας ἐκείνης, μὲ τὴν ὁποίαν ἀκρίτως συγχέουσι τὴν Φιλοσοφίαν οἱ ἰδιῶται, ἀλλὰ τῆς ἀληθοῦς Φιλοσοφίας, τὴν ὁποίαν μόνος ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος ἐξεύρει νὰ μεταχειρίζεται ὡς ὄργανον τῆς κοινῆς ἁπάντων καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ εὐδαιμονίας.

Σημειώσεως ἄξιον εἶναι καὶ ἡ πολυμάθεια, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ὁ Νικόλαος κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀριςοτέλους· πολυμάθεια, ἥτις ὀλίγου ἤθελε δοξάσειν καὶ τοὺς δύο, ἂν δὲν προσήρμοζον εἰς ἕκαςον μέρος τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας (πάλιν τὸ λέγω) τὴν Φιλοσοφίαν· διότι καθ' ἑαυτὸ νὰ ἔχῃ τὶς πολλὰς ἐπιςήμας, ἢ τέχνας, εἶναι πρᾶγμα ἄχρηςον, καὶ καθὼς ἔλεγεν ὁ Ἡράκλειτος, « Πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει ». Μόνος ὅςις ἀκολουθεῖ τὴν Φιλοσοφίαν ὁδηγὸν, ἐξεύρει πῶς ἔχει νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν πολυμάθειαν αὐτὸς, πῶς νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἄλλους.

Εἶχε πατρίδα ὁ Νικόλαος τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας· κατήγετο ὅμως ἀπὸ Ἕλληνας. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν τότε πολιτικὴν κατάςασιν τῆς Συρίας, ἥτις, περάσασα ἀπὸ τοὺς Σελευκίδας διαδόχους τοῦ Μακεδόνος Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων, κατὰ τὸ ἑξηκοςὸν πρῶτον (2) ἔτος πρὸ Χριςοῦ (τὸ ὁποῖον συμπίπτει μὲ τὴν γέννησιν τοῦ Αὐγούςου Καίσαρος,

(1) Ἰδ. Πρόδρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. Σελ. 269.
(2) Simson, *Chronic. Catholic. ann. mund.* 3942.

καὶ μὲ χρόνον ἴσως ὄχι πολλὰ μακρὸν πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Νικολάου), ἦτον ἀπὸ μέγα πλῆθος Ἑλλήνων κατοικημένη. Ὁ Νικόλαος ἐχρημάτισε φίλος Αὐγούστου τοῦ Καίσαρος, καὶ τοῦ Ἡρώδου, Βασιλέως τῶν Ἰουδαίων. Μόνος Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (1) προσθέτει (δὲν ἐξεύρω πόθεν μαθὼν) ὅτι ἦτο καὶ ὑπογραφεὺς τοῦ Ἡρώδου.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Νικολάου, ἀφανισμένα καὶ αὐτὰ κατὰ δυστυχίαν ἀπὸ τὸν χρόνον, ἦσαν πολλότατα. Τὸ πάντων ὅμως ἀξιολογώτατον ἦτον ἡ Καθολικὴ ἱστορία, γραμμένη εἰς βιβλία τὸν ἀριθμὸν, ὄχι, ὡς λέγει ὁ Σουΐδας (2), ὀγδοήκοντα, ἀλλὰ ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα τέσσαρα, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀθηναίου (3). Εὔκολον δὲν εἶναι νὰ κρίνῃ τὶς, ἐὰν ἡ Ἀσσυριακὴ ἱστορία, τῆς ὁποίας συγγραφέα ὀνομάζει τὸν Νικόλαον ὁ Φώτιος (4), ἦτο μέρος καὶ αὐτὴ τῆς Καθολικῆς ἱστορίας, ἢ χωρισμένη βίβλος περιέχουσα μόνα τὰ χρονικὰ τῶν Ἀσσυρίων. Πιθανώτερον ὅμως ὅτι ἡ Ἀσσυριακὴ ἱστορία περιείχετο εἰς τὰ πρῶτα πέντε, ἢ ἕξ, ἢ καὶ περισσότερα βιβλία τῆς Καθολικῆς ἱστορίας, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κτησίου, τοῦ ὁποίου τῆς ἱστορίας, ἐπιγραφομένης, Περσικὰ, καὶ διῃρημένης εἰς εἰκοσιτρία βιβλία, τὰ πρῶτα ἕξ, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Φώτιος (5), περιεῖχον τὰ Ἀσσυριακά. Πιθανὸν ὡσαύτως εἶναι, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φωτίου δὲν ἐσώζοντο πλὴν ταῦτα τὰ πρῶτα βιβλία τῆς Καθολικῆς ἱστορίας, τὰ περιέχοντα τὴν Ἀσσυριακὴν ἱστορίαν· ἐπειδὴ ταύτην μόνον ὀνομάζει ὁ Φώτιος, ὡς συνταχθεῖσαν ἀπὸ τὸν Νικόλαον, καὶ δὲν ἀναφέρει ποσῶς

---

(1) Ἰδ. Πρόδρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. Σελ. 263.

(2) Σελ. 222 τῆς αὐτῆς.

(3) Σελ. 265 τῆς αὐτῆς.

(4) Σελ 224 τῆς αὐτῆς.

(5) Κώδ. ρπθ'.

τῆς Καθολικῆς ἱςορίας τὄνομα. Ὅπως ἂν ἦναι τὸ πρᾶγμα, εἰς τὴν Ἀσσυριακὴν ἱςορίαν ταύτην ἀνήκουσι τὰ ἱςορούμενα περὶ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Μήδων βασιλέων (1), ἴσως καὶ τὰ περὶ τοῦ Μόξου, Καμβλίτου, Γύγου, Σαδυάττου, Ἀλυάττου καὶ Κροίσου, τῶν Λυδῶν (2). Ὅλα ταῦτα τῆς Καθολικῆς ἱςορίας, μεγάλου σώματος μικρότατα λείψανα, εὑρίσκονται εἰς τὴν συλλογὴν Κωνςαντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων, ἐπιγραφομένην, Περὶ Ἀρετῆς καὶ κακίας, ἐκ τῆς ὁποίας τὰ ἐξέδωκε πρῶτος ὁ Οὐαλέσιος, κατὰ τὸ 1634 ἔτος ἀπὸ Χριςοῦ.

Εἰς τὴν αὐτὴν συλλογὴν περιέχονται καὶ δύο τεμάχια τῆς ἱςορίας τῶν Ῥωμαίων (3), τὰ ὁποῖα ὡς πόνημα τοῦ Νικολάου συγκατέλεξε μὲ τὰ τοῦ Νικολάου ὁ Κωνςαντῖνος, καὶ ὡς τοιαῦτα ἐξέδωκε καὶ ὁ Οὐαλέσιος. Ἀλλ' αὐτὰ εὑρίσκονται αὐτολεξεὶ καὶ σχεδὸν ἀπαραλλάκτως εἰς τὴν σωζομένην Ῥωμαϊκὴν Ἀρχαιολογίαν Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως· ὅθεν συμπεραίνεται, ἢ ὅτι τὰ ἔκλεψεν ὁ Νικόλαος ἀπὸ τὸν Διονύσιον, ἢ ὅτι ὁ Κωνςαντῖνος, ἢ ὁ ἀντιγράψας τὴν συλλογὴν τοῦ Κωνςαντίνου, ἐσύγχυσε τὰ τοῦ Διονυσίου μὲ τὰς ἀπὸ τὸν Νικόλαον παρεκβολάς. Οἱ συμπεραίνοντες τὸ πρῶτον, συμπεραίνουσι πρᾶγμα ἀπίθανον. Ἡ κλοπὴ εἶναι τόσον πλέον ἀναίσχυντος, ὅσον εἶναι ὀλιγωτέρα ἡ ἀνάγκη της, καὶ περισσότερος ὁ κίνδυνος τῆς φανερώσεως. Ὁ Νικόλαος ἦτον ἄνθρωπος πολυμαθέςατος, ἴσως καὶ αὐτοῦ τοῦ Διονυσίου πολυμαθέςερος· καὶ ἂν εἶχε χρείαν νὰ δανεισθῇ τὸ περὶ τῆς Ῥώμης ἀπὸ τὸν Διονύσιον (καθὼς εἶναι πιθανὸν ὅτι καὶ ἄλλα πάμπολλα

(1) Ἴδ. Πρόδρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. Σελ. 229-236.

(2) Σελ. 238, 242-247 τῆς αὐτῆς.

(3) Σελ. 247-250 τῆς αὐτῆς.

ἐδανείσθη ἀπ' ἄλλους), διὰ νὰ τὸ θέσῃ εἰς τὴν Καθολικὴν ἱςορίαν αὐτοῦ, ἔπρεπεν, ἐπειδὴ ὁ Διονύσιος ἦτο σύγχρονος, ἢ νὰ τὸ μεταμορφώσῃ εἰς λόγου χαρακτῆρα ἀνάλογον τῆς ἰδίας του ἱςορίας, ἢ νὰ φανερώσῃ κἂν τὴν πηγὴν ὅθεν τὸ ἔλαβεν. Ἂν δὲν τὸ ἔκαμε, ἔγινεν ἔνοχος κλοπῆς αἰσχρᾶς, καὶ διότι πλούσιος ὢν δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ κλέψῃ, καὶ (τὸ περισσότερον) ὅτι ἔκλεπτεν ἀπὸ σύγχρονον, καὶ πιθανὸν ὅτι καὶ ζῶντα ἔτι, τὸν Διονύσιον (1), ἤγουν κατ' ὀφθαλμοὺς τοῦ συγγραφέως, κατ' ὀφθαλμοὺς ὅλων ἐκείνων, εἰς ὅσους ἦτο γνωςὴ τοῦ Διονυσίου ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἀρχαιολογία. Ὅθεν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὡς εἶπα, ὅτι ἢ αὐτὸς ὁ Πορφυρογέννητος Κωνςαντῖνος, ἢ ὁ ἀντιγραφεὺς τοῦ Κωνςαντίνου, ἔθηκαν ἐξ ἀπροσεξίας μεταξὺ τῶν λειψάνων τοῦ Νικολάου τὰ τεμάχια τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱςορίας τοῦ Διονυσίου. Ἔτι πιθανώτερον γίνεται τοῦτο ἀπ' αὐτὴν τῆς Συλλογῆς τοῦ Κωνςαντίνου τὴν διάταξιν, ἥτις περιέχει καὶ ἄλλας τοῦ Διονυσίου παρεκβολὰς, τὰς ὁποίας ἀμέσως μετὰ τὰς παρεκβολὰς τοῦ Νικολάου ἐξέδωκεν ὁ Οὐαλέσιος. Δι' ἄλλο λοιπὸν δὲν ἐμιμήθην τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἐκδότας, ἀφήσας τὸ νομιζόμενον τοῦτο κλέμμα εἰς τὸν Νικόλαον, πλὴν διότι συντρέχει καὶ αὐτὸ εἰς πλήρωσιν τῆς Ποικίλης ἱςορίας τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Ἡρακλείδου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ Νικολάου.

Τὸ περὶ τῆς Καίσαρος ἀγωγῆς κομψὸν συγγραμμάτιον τοῦ

---

(1) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἐξέδωκεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν ἱςορίαν του, ἐπιγραφομένην Ῥωμαϊκὴν Ἀρχαιολογίαν, περὶ τὸ ἕβδομον ἔτος πρὸ Χριςοῦ. Μετὰ δύο ἔτη (ἤγουν τὸ πέμπτον πρὸ Χριςοῦ) ἐςάλη πρέσβυς ὁ Νικόλαος εἰς τὴν Ῥώμην ἀπὸ τὸν Ἡρώδην πρὸς τὸν Αὔγουςον Καίσαρα.

Νικολάου (1), τὸ ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ὁ Σουΐδας, ἂν καὶ κολοβὸν καὶ αὐτὸ, καθὼς τἄλλα, περιέχει τινὰ εἰδήσεως ἄξια, τὰ ὁποῖα δὲν εὑρίσκονται οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς συγγραφεῖς. Εἰς τοῦτο περισσότερον, παρὰ εἰς ὅσα κατηγορήθη ἀπὸ τὸν Ἰώσηπον διὰ τὸν Ἡρώδην, ἤθελε τὶς εὐλόγως μεμφθῆν τὸν Νικόλαον ὡς κόλακα τῶν δυνατῶν, ἐπειδὴ καταριθμεῖ μόνας τοῦ Αὐγούςου τὰς ἀρετὰς, καὶ σιωπᾷ τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀνδρὸς, ὄχι ὀλίγα, ὡς φαίνεται ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους Ἱςορικούς. Ἀλλ' ὅμως, ὅςις παρατηρήσῃ, ὅτι ὅλαι τοῦ ἀνδρὸς τούτου αἱ κακίαι, γεννήματα τῆς ἀγρίου φιλοδοξίας, μετεβλήθησαν, ἀφοῦ ἐμονάρχησεν, εἰς πρόνοιαν τῆς ἡσυχίας καὶ εὐτυχίας τῶν Ῥωμαίων, ὅτι ὁ φονικὸς καὶ ἄγριος τύραννος, μετεμορφώθη (ἴσως καθ' ὑπόκρισιν) εἰς νόμιμον βασιλέα, καὶ ἠξιώθη νὰ ὀνομασθῇ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους, Πατὴρ τῆς πατρίδος, θέλει ςοχασθῆν ὅσα λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Νικόλαος, ὡς φωνὰς ἀληθινῆς φιλίας, μὲ τὰς ὁποίας, ὑπερεπαινῶν αὐτὸν, ἐζήτει περισσότερον νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ ἐπιςρέψῃ εἰς τὴν προτέραν του θηριωδίαν, παρὰ νὰ τὸν κολακεύσῃ. Εἶναι περιςάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἀληθὴς φιλόσοφος πρέπει καὶ τὸν ἀνόμως κατέχοντα τὴν ἀρχὴν, ὅταν δὲν δύναται νὰ τὸν παύσῃ τῆς ἀνομίας, νὰ τὸν μαλάσσῃ μὲ τὸν ἔπαινον τῶν προτερημάτων του, ἐὰν ἔχῃ προτερήματα. Τοιουτοτρόπως μετεχειρίσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Πλάτων τὸν τύραννον τῆς Σικελίας Διονύσιον· τοιουτοτρόπως ἄλλοι φιλόσοφοι τοὺς ἡγεμόνας τῆς πα-

---

(1). Ἰδ. Πρόδρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. Σελ. 251-259. Τοῦτο ἐξεδόθη χωρισὰ, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Οὐκλεσίου, καὶ ἀπὸ τὸν Φαβρίκιον, κατὰ τὸ 1727 ἔτος ἀπὸ Χριςοῦ.

τρίδος των (1). Κόλαξ εἶναι ὅςις μετασχηματίζει τὰς κακίας τῶν δυνατῶν εἰς ἀρετὰς, διὰ τὸ ἴδιον συμφέρον, ὄχι ὅςις τὰς σιωπᾷ, ὅταν ὁ θεατρισμὸς αὐτῶν ἐμπορῇ νὰ βλάψῃ περισσότερον παρὰ νὰ ὠφελήσῃ. Ὁ Καῖσαρ εἶχεν ἀληθῆ προτερήματα, ὁποῖα δύναται νὰ ἔχῃ ἡ ἀνθρώπινος φύσις· καὶ ταῦτα ἐπαίνεσεν ὁ Νικόλαος. Ἀλλὰ δὲν εἶπε, καθὼς ὁ σύγχρονος αὐτοῦ ποιητὴς Οὐΐργίλιος, ὅτι,

Divisum imperium cum Iove Cæsar habet,
Μοιρασμένην μὲ τὸν Δία Καῖσαρ ἔχει τὴν ἀρχήν.

Ἔπειτα, πρέπει νὰ σημειωθῇ καὶ τοῦτο, εἰς ἀπόκρισιν πρὸς τοὺς κατηγόρους τοῦ Νικολάου. Κρίνονται δικαίως τῶν ἀνθρώπων οἱ λόγοι, ἀλλ' ὄχι καὶ ἡ σιωπή. Εἰς τὸ περὶ Αὐγούςου Καίσαρος μικρὸν τοῦτο συγγραμμάτιον, ὄχι μόνον λείπουσιν εἰς τὸ ἀναμεταξὺ δύο σελίδες, ἀλλὰ καὶ τὸ διήγημα τελευτᾷ εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ὁπόταν ὁ Αὔγουςος δὲν εἶχεν ἀκόμη λάβειν τὴν Αὐτοκρατορικὴν ἀρχήν· εἴτε, διότι ὁ Νικόλαος ἔκρινε νὰ τὸ τελειώσῃ ἐκεῖ, διὰ νὰ μὴν ἀναγκασθῇ νὰ διηγηθῇ καὶ τὰς παρανόμους σφαγὸς, διὰ τῶν ὁποίων τὴν ἔλαβεν, εἴτε, διότι ὁ χρόνος, καθὼς ἄλλα πολλὰ, ἀφάνισε καὶ τοῦτο τὸ μέρος τοῦ διηγήματος. Οὔτε δυνατὸν λοιπὸν, οὔτε δίκαιον εἶναι, νὰ κριθῇ ὁ Νικόλαος ἀπὸ τὸν κολοβὸν τοῦτον τοῦ Αὐγούςου Καίσαρος βίον.

---

(1) « Ὅθεν οὐδὲ τοὺς ἐπαινοῦντας εὐθὺς ὡς κολακεύοντας ὑφορατέον· ἔπαινος γὰρ οὐχ ἧττον ἐν καιρῷ ψόγου φιλίᾳ προσήκει· μᾶλλον δὲ τὸ μὲν δύσκολον ὅλως καὶ μεμψίμοιρον ἄφιλον καὶ ἀνομίλητον· τῆς δ' ἀφθόνως καὶ προθύμως τὸν ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἀποδιδούσης ἔπαινον εὐνοίας καὶ τὸ νουθετοῦν αὖθις καὶ παῤῥησιαζόμενον ἐλαφρῶς καὶ ἀλύπως ὑπομένομεν, κ. τ. λ. » Πλούταρχ. Πῶς ἄν τις διακρίν. τὸν κόλακ. τοῦ φίλ. § 4.

Παρὰ τὰ εὑρεθέντα εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Κωνσταντίνου, ἐπρόσθεσεν εἰς τὴν ἐκλογήν του ὁ Οὐαλέσιος, ὅσα εὑρίσκονται εἰς ἄλλους σωζομένους συγγραφεῖς λείψανα ἀπὸ βιβλία τῆς Καθολικῆς ἱςορίας ὠνομασμένα (1), ἢ ἀνώνυμα (2), καὶ τέλος, τὰ ἐγκατεσπαρμένα εἰς τὸν Στοβαῖον λείψανα τῆς Συναγωγῆς τῶν παραδόξων ἐθῶν (3). Ὅλα ταῦτα τὰ ἐνόμισεν ἀποσπάσματα καὶ μέρη τῆς Καθολικῆς Ἱςορίας· ἀλλ᾽ ὅμως δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν Καθολικὴν ἱςορίαν οὔτε τὸ Περὶ τῆς Καίσαρος ἀγωγῆς, διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουΐδα, ὅςις τὸ ὀνομάζει ὡς χωριςὸν ἀπ᾽ ἐκείνην σύνταγμα, οὔτε τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὸν Στοβαῖον ἀποσπασμάτια, τὰ ὁποῖα καὶ ὁ Στοβαῖος μὲ τὴν ἐπιγραφὴν, « Παραδόξων ἐθῶν » μνημονεύει, καὶ εἶναι σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο σύνταγμα, τὸ ὀνομαζόμενον ἀπὸ τὸν Φώτιον « Παραδόξων ἐθῶν συναγωγή ». Καὶ ἐνταῦθα μὲν καταπαύει ἡ ἔκδοσις τοῦ Οὐαλεσίου.

Ὁ δὲ δεύτερος ἐκδότης, ὁ πρὸ ἐμοῦ (κατὰ τὸ 1804 ἔτος), ἐπρόσθεσεν εἰς αὐτὰ καὶ τὸ περὶ Παρασίτων μικρὸν ποιημάτιον (4), ἐρανισμένον καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸν Στοβαῖον· τὸ ὁποῖον πιθανὸν ὅτι ἀπεσπάσθη ἀπὸ διεξοδικώτερον ἄλλο, ἴσως ἀπὸ καμμίαν Κωμῳδίαν, ἐπειδὴ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουΐδα, ἐσύνταξε καὶ Κωμῳδίας καὶ τραγῳδίας ὁ πολυμαθέστατος Νικόλαος, τοῦ ὁποίου ὁ Εὐςάθιος (5) ὀνομάζει καὶ δρᾶμα ἓν ἐπιγραφόμενον, Σωσανίς.

---

(1) Ἴδε. Πρόδρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. Σελ. 260-266.

(2) Σελ. 267-270 τῆς αὐτῆς.

(3) Σελ 271-280 τῆς αὐτῆς. Αὕτη ἡ Συναγωγὴ παραδόξων ἐθῶν εἶχεν ἐκδοθῆν πρὸ τοῦ Οὐαλεσίου, κατὰ τὸ 1593 ἔτος καὶ ἀπὸ τὸν Κράγιον, ὁμοῦ μὲ τὸ Περὶ πολιτειῶν τοῦ Ἡρακλείδου.

(4) Σελ. 281-282 τῆς αὐτῆς.

(5) Παρεκβολ. εἰς Διον. τὸν Περιηγ. ςίχ. 980.

Ἔξω ἀπὸ τὰ καταριθμηθέντα συγγράμματα ἔγραψεν ὁ Νικόλαος καὶ περὶ τοῦ ἰδίου βίου, ὡς λέγει ὁ Σουΐδας, καὶ φιλοσοφικὰ ἄλλα διάφορα, καθὼς μαρτυροῦσιν ἄλλοι (1), ἀπὸ τὰ ὁποῖα τίποτε δὲν σώζεται κατὰ δυςυχίαν. Λέγω ὅτι δὲν σώζεται τίποτε, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ πεισθῶ, ὅτι ὁ εὑρισκόμενος εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Κωνςαντίνου βίος τοῦ Νικολάου (2) εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Νικόλαος, ὡς τὸ ἐφαντάσθησαν ὁ Οὐαλέσιος καὶ ὁ Σευῖνος, καὶ μάλιςα ὁ Σευῖνος, ὅςις, ἐναντίον εἰς τοὺς κανόνας τῆς κριτικῆς ἐπιςήμης, ἐτόλμησεν εἰς τὴν κατ' ἐπιτομὴν μετάφρασιν τοῦ βίου τούτου (3), καὶ νὰ παραςήσῃ τὸν Νικόλαον ὡς ἐκ πρώτου προσώπου λαλοῦντα. Πιστεύω μᾶλλον, ὅτι εἶναι συγγραμμένος ἀπὸ κἀνένα φίλον, ἢ μαθητὴν τοῦ Νικολάου, ὡς ἔκρινε καὶ ὁ πρὸ ἐμοῦ ἐκδότης, Ὀρέλλιος (4). Τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ γράψῃ τὶς τὸν ἴδιον βίον· ἀλλ' οἱ σοφιςαὶ μόνοι καὶ γόητες τολμοῦν νὰ προφέρωσι τὸν ἴδιον ἔπαινον τόσον ὑπέρογκα· καὶ τοιοῦτος βέβαια δὲν ἦτον ὁ Νικόλαος.

Μετὰ τὸν Οὐαλέσιον καὶ τὸν Ὀρέλλιον, τρίτη ἔκδοσις εἶναι

---

(1) Ἴδε τὸν τρίτον τόμον τῆς νέας ἐκδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Φαβρικίου, σελ. 500.

(2) Ἴδ. Πρόδρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. Σελ. 224-228.

(3) Ἴδε τὰ ὑπομνήματα τῆς ἐν Παρισίοις, Φιλολογ. Ἀκαδημ. Τομ. VI, σελ. 486-499.

(4) Ἡ κρίσις αὕτη τοῦ Ὀρελλίου εἶναι ὀρθὴ, ἀλλὰ δὲν εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν ὁποίαν ἀλλαχοῦ κάμνει κρίσιν περὶ τοῦ Νικολάου, ὀνομάζων αὐτὸν « Τῶν κολάκων ἀχρειέςατον ». Αἱ κακίαι, καθὼς αἱ ἀρεταὶ, σώζουσι μεταξύ των κἂν τινα ἁρμονίαν. Ὅςις πράσσει τὸ χειρότερον καλὸς εἶναι νὰ πράξῃ καὶ τὸ ὀλιγώτερον κακόν· οὐδ' εἶναι παράδοξον νὰ κολακεύῃ ἑαυτὸν ὅςις κολακεύει ἀναισχύντως τοὺς ἄλλους, νὰ κλέψῃ τὰ ἰδιωτικὰ ὅςις ἐτόλμησε νὰ γένῃ ἱερόσυλος, ἢ νὰ πορνεύῃ ὅςις ἐμοίχευσε πολλάκις.

ἡ ἡμετέρα, τὴν ὁποίαν μετέγραψα ἀπὸ τὴν Οὐαλεσιανὴν ἔκδοσιν, διορθώσας αὐτὴν ὅπου ἔκρινον ὅτι εἶχε χρείαν διορθώσεως, ὡς γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὰς σημειώσεις μου, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἠμέλησα νὰ μνημονεύσω εἴ τι χρήσιμον εὕρηκα εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ Οὐαλεσίου καὶ τοῦ πρὸ ἐμοῦ ἐκδότου.

Παρ' ὀλίγον ἐλησμόνησα νὰ εἴπω τί καὶ περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λόγου τοῦ Νικολάου. Ἂν καὶ δὲν ἔζησεν, ὅταν ἤκμαζεν ἡ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων, ὁ Νικόλαος, ἔζησεν (1) ὅμως εἰς περίοδον χρόνου (λέγω τὴν περίοδον τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος), ὁπόταν ἡ Ἑλλὰς ἔσωζεν ἔτι μέγα μέρος τῆς αἰσθήσεως ἐκείνης τοῦ καλοῦ, ἡ ὁποία εἰς τὴν ὁλοκληρίαν αὐτῆς εἶχε γεννήσειν τόσ' ἀθάνατα συγγράμματα. Ὅθεν δὲν εἶναι παράδοξον ἐὰν ὁ Νικόλαος γράφῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ σαφήνειαν, ἀφέλειαν, καὶ τὸν ἀπερίεργον ἐκεῖνον ϛολισμὸν, χωρὶς τοῦ ὁποίου καλόν τί ποτε, ἢ νόϛιμον, εἰς καμμίαν τέχνην, καθὼς οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γεννηθῇ. Διηγεῖται, διὰ νὰ διηγηθῇ, καὶ ὄχι νὰ δείξῃ ὅτι ἐξεύρει νὰ διηγῆται· καὶ ἡ δύναμις τῆς φράσεως αὐτοῦ προέρχεται ἀπ' αὐτὴν τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς του. Ὅταν ἡ ψυχὴ συλλάβῃ χωρὶς σύγχυσιν τὰ πράγματα, καὶ τὰ διαθέσῃ εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀκολουθίαν καὶ τάξιν, εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν, καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν, δύναται καὶ νὰ τὰ παραϛήσῃ εἰς τοὺς ἄλλους· καὶ τότε ἡ διήγησις, ὡς ἀληθινὴ ζωγραφία, δὲν ἀκούεται, ἀλλὰ βλέπεται. Τοιαύτη ζωγραφία εἶναι εἰς τὸν Νικόλαον τὰ περὶ τοῦ Παρσώνδου, καὶ περὶ τοῦ Κροίσου διηγήματα, εἰς τὰ ὁποῖα κατέμιξεν ὅλην τῆς Μυθιστορίας τὴν ἡδύτητα μὲ τὴν ὠφέλειαν,

---

(1) Ἦτο δηλαδὴ νεώτερος τοῦ Ἡρακλείδου τρεῖς σχεδὸν ἑκατονταετηρίδας, καὶ δύο ἀρχαιότερος τοῦ Αἰλιανοῦ.

ἥτις γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν μεγάλων τῆς τύχης μεταβολῶν.

Μ' ὅλον τοῦτο, τοῦ Νικολάου ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου δὲν πρέπει νὰ κρίνεται μήτ' ἀπὸ τὴν Καθολικὴν ἱςορίαν, μήτ' ἀπὸ τὴν Συναγωγὴν τῶν παραδόξων ἐθῶν, τῶν ὁποίων πολλὰ μέρη ἐνδεχόμενον, ἢ τοιαῦτα ἀπαράλλακτα, ὡς τὰ εὕρηκεν εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους συγγραφεῖς, ὅθεν τὰ ἔλαβε, καὶ νὰ τἀφῆκεν, ἢ τοὐλάχιςον μὲ πολλὰ μικρὰν τῆς φράσεως παραλλαγὴν νὰ τὰ μετέγραψε (1). Δικαιότερον εἶναι νὰ κριθῇ ἀπὸ τὸ Περὶ τῆς Καίσαρος ἀγωγῆς σύνταγμα, καὶ ἀπὸ τὸ Περὶ παρασίτων ποιημάτιον. Τὸ πρῶτον δὲν εἶναι ὑποδεέστερον εἰς τὴν ἀρετὴν τοῦ λόγου ἀπὸ τὰ προειρημένα τῆς Καθολικῆς ἱστορίας μέρη· τὸ δεύτερον, εἶναι καὶ κατὰ τὴν φράσιν ὀρθὸν, καὶ μὲ τοσαύτην κωμικὴν ἡδύτητα συγκερασμένον, ὥστε ἂν τὸ ἀπέδιδε τὶς εἰς τὸν Μένανδρον, ἢ τὸν Φιλήμονα, πολλοὺς ἤθελε κάμειν νὰ πιςεύσωσιν ὅτι ἀληθῶς ἐστιχουργήθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλήμονος, ἢ τοῦ Μενάνδρου.

Ταῦτα εἶχον νὰ εἴπω περὶ τῶν τριῶν συγγραφέων, τοὺς

---

(1) Τὸ περὶ Παρσώνδου μάλιςα διήγημα μὲ βάλλει εἰς ὑποψίαν μὴν εἶναι σχεδὸν αὐτολεξεὶ γραμμένον ἀπὸ τὸν Ἰωνικὸν συγγραφέα τῶν Περσικῶν Κτησίαν τὸν Ἰατρόν. Ὁ Φώτιος ὀνομάζει τὸν χαρακτῆρα τοῦ Κτησίου, « σαφῆ, ἀφελῆ καὶ ἡδονῇ σύγκρατον »· τὰ διηγήματά του « παθητικὰ, καὶ πολὺ τὸ ἀπροσδόκητον ἔχοντα, καὶ ἐγγὺς τοῦ μυθώδους ». Εἰς ταῦτα πρόσθες καί τινας Ἰωνισμοὺς, τοὺς ὁποίους, ἢ λησμονήσας, ἢ ἐξεπίτηδες, ἀφῆκεν εἰς τὸ προειρημένον διήγημα ὁ Νικόλαος. Πρόσθες ἔτι ὅτι ἱςόρησε καὶ τὰ περὶ τοῦ Ναναρου ὁ Κτησίας. Τέλος πάντων πρέπει νὰ συλλογισθῇ τὶς καὶ τοῦτο, ὅτι εἰς ἱςορίαν ἑκατὸν τεσσαράκοντα τεσσάρων βίβλων, τὴν ὁποίαν συνήθροισε περισσότερον δι' ὠφέλειαν παρὰ πρὸς ἐπίδειξιν ὁ Νικόλαος, οὔτε δύναμιν οὔτε καιρὸν ἱκανὸν εἶχε νὰ μεταβάλλῃ πάντοτε εἰς ἴδιον χαρακτῆρα λόγου ὅσα ἐξ ἀνάγκης ἐδανείζετο παρὰ τῶν ἄλλων.

ὁποίους διὰ σᾶς ἐξέδωκα, ὦ φιλόμουσοι νέοι τῆς Ἑλλάδος. Προθυμήθητε νὰ ὠφεληθῆτε ἀπὸ τοὺς μικρούς μου κόπους, καὶ τὴν μεγάλην τῶν φιλογενῶν ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ χορηγίαν. Τότε δὲ θέλετ' ἀληθῶς ὠφεληθῆν, ἐὰν σπουδάζετε νὰ συλλέξετε ὄχι τὰ ἄνθη τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον τοὺς καρποὺς, ὡς ἔλεγεν ἐξ ἰδίας του πείρας, ὅςις εἶχε καὶ τὴν ἀρετὴν νὰ τοὺς μεταδίδῃ εἰς τοὺς ἄλλους (1).

Σεῖς δὲ, φίλοι ΖΩΣΙΜΑΔΑΙ, ὅσην χάριν σᾶς ἔχει ἡ Ἑλλὰς, διὰ τὰς καθημερινὰς εἰς αὐτὴν εὐεργεσίας, τόσην ἄλλην χρεωςεῖτε εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὄχι μόνον ὅτι δέχεται μετὰ χαρᾶς ὅσα καθ' ἡμέραν ἐξοδεύετε διὰ τὴν ὠφέλειαν αὐτῆς, ἀλλ' ὅτι σᾶς ἔβαλε καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν πλέον ἀγαπητῶν αὐτῆς τέκνων. Τοιαύτην τιμὴν ἐμποροῦν ν' ἀποκτήσωσι καὶ ὅσοι σᾶς μιμηθοῦν εἰς τὸ ἑξῆς· ἀλλὰ νὰ σᾶς τὴν ἀφαιρέσῃ κανεὶς δὲν θέλει δυνηθῆν.

---

(1) Πλούταρχος, Γαμικ. παραγγέλμ. « Ἂν μὴ τῶν ῥόδων, ἀλλὰ » τῶν καρπῶν μετέχῃς, ὧν αἱ Μοῦσαι φέρουσι καὶ χαρίζονται τοῖς » παιδείαν καὶ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ θαυμάζουσιν ».

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1807)

ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης· μετὰ τοὺς ὁποίους, καὶ περὶ τῆς παρούσης τοῦ ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ἐκδόσεως.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

ΟΤΑΝ ἐπροκήρυξα τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην, ἤγουν τῶν δοκίμων τῆς Ἑλλάδος ποιητῶν καὶ συγγραφέων τὴν συλλογὴν, σκοπὸν εἶχα νὰ καταχερίσω ἀπὸ τὸν Ὅμηρον· ὄχι διὰ νὰ φυλάξω ἀκριβῶς τὴν χρονολογικὴν τάξιν καὶ εἰς ὅλους τοὺς μετ' αὐτὸν ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ἀλλ' ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, νὰ δώσω εἰς αὐτὸν τὰ πρωτεῖα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμαθον ὅτι ἐτυπώθη εἰς τὴν Βενετίαν ἡ αὐτὴ ἐκείνη τοῦ Ὁμήρου ἔκδοσις, τὴν ὁποίαν ἐμελέτων κ' ἐγὼ νὰ ἐκδώσω, ἀφίνω κατὰ τὸ παρὸν τὸν Ὅμηρον, ἕως νὰ γνωρίσω ἐὰν ἡ νέα τύπωσις κάμνῃ ἀληθῶς περιττὴν νεωτέραν ἄλλην ἔκδοσιν, καὶ ἀρχίζω ἀπὸ τὸν Ἰσοκράτην.

Διὰ τί πρῶτον μεταξὺ τῶν λογογράφων ἐδιάλεξα τὸν Ἰσο-

κράτην, θέλει ἑξῆς τὸ φανερώσειν τῶν προλεγομένων τούτων ἡ ἀνάγνωσις· τὰ ὁποῖα ὡς ἀκολουθίαν τῶν Αὐτοσχεδίων περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης στοχασμῶν, αὐτοσχεδίως ὡς ἐκείνους, ἀναγκάζομαι νὰ γράψω, ἀλλ' εἰς περιστάσεις τοιαύτας, ὅπου, καὶ πρὶν τὰ τελειώσω, ἐὰν ὄχι παντελῶς ἄχρηστα καὶ περιττὰ, ἐνδεχόμενον νὰ μὴ φανῶσιν ἀναγκαῖα. Τὸ ἐνδεχόμενον ὅμως τοῦτο, οὔτ' ἐμὲ, οὔτ' ἄλλον κανένα, δίκαιον εἶναι νὰ ἐμποδίσῃ νὰ κοινωνῇ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς ὅσα κρίνῃ συμφέροντα εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα (1). Ἂν ὄχι ἄλλο, καλὸν εἶναι νὰ φανῶμεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν φωτισμένων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ἰδίαν ἡμῶν παιδείαν, μηδὲ νὰ ὑποφέρωμεν νὰ μᾶς ἁρπάσωσιν ἀδίκως τὴν τιμὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος. Καλὸν εἶναι εἰς ἡμᾶς νὰ καυχώμεθα, καὶ εἰς ἐκείνους νὰ πληροφορηθῶσιν, ὅτι καὶ χωρὶς αὐτοὺς τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἦτο πλέον ἀδύνατον νὰ μείνῃ εἰς ἐκείνην τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν, ὅπου τὸ κατεβύθισεν ἡ ἀπαιδευσία. Καλὸν εἶναι νὰ μᾶς εὕρωσι καταγινομένους εἰς ὅσα πρέπει νὰ καταγίνωνται ὅσοι ἐντρέπονται νὰ ὀνομάζωνται βάρβαροι, καὶ ὄχι βυθισμένους εἰς τὸν ὀλέθριον ὕπνον τῆς ἀμαθίας, διὰ τὴν ὁποίαν πολλάκις καὶ ὑπὲρ τὸ δίκαιον μᾶς ὠνείδισαν, καὶ δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀκόμη ἀποῦ ἐτόλμησε μὲ μεγάλην δὲν ἐξεύρω εἴτε ἀσπλαγχνίαν, εἴτε ἀκρισίαν, νὰ μᾶς στηλιτεύσῃ εἰς ἀπὸ τοὺς ὀνομαζομένους αὐτῶν σοφούς (2).

---

(1) « Δεῖ τοὺς περὶ πραγμάτων μεγάλων σκοποῦντας μηδένα συμ» φέροντα λογισμὸν παραλιπεῖν διὰ μηδεμίαν πρόφασιν ». Δημοσθένης, περὶ Συμμορ. σελ. 187.

(2) Ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1805 ἔτος εἰς τὸ Βερολῖνον ὁ Γερμανὸς Βαρθόλδυς Περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος, Γερμανιστὶ, ἐπιγραφομένην Bruchstücke zur næheren Kenntniss des heutigen Griechenlands, κ. τ. λ. Ὁ καλὸς οὗτος Βαρθόλδυς ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν φανερὰν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους προθυμίαν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν

Ἀκόλουθον ἦτον, ἀφοῦ ἐλάλησα εἰς τοὺς Αὐτοσχεδίους ϛοχασμοὺς περὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ παραδίδωται τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ Γραμματικὴ, νὰ λαλήσω καὶ περὶ τῆς παραδόσεως τῆς Ῥητορικῆς· εἰς τὴν ἔκδοσιν μάλιϛα τοῦ Ἰσοκράτους, ὅστις, ὄχι μόνον Ῥήτωρ, ἀλλὰ καὶ Ῥητορικῆς διδάσκαλος περίφημος ἐχρημάτισεν. Ἀκόλουθον ἦτο νὰ παραβάλλω μὲ τὸν διδάσκαλον τοῦτον Ἰσοκράτην τοὺς σημερινοὺς τῆς Ῥητορικῆς διδασκάλους, καὶ νὰ κρίνω τὴν παράδοσιν αὐτῶν ἀπὸ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα προξενουμένην ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαν. Ὅλων ἁπλῶς τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων τῆς καλοσύνης ἢ τῆς κακοσύνης ἀψευδέστερον ἄλλο κριτήριον δὲν εἶναι παρὰ τὸν καρπὸν ὅστις γεννᾶται ἀπ᾽ αὐτάς.

Ἀλλ᾽ ὅμως ἔμαθον ὅτι ἐκαινοτομήθη εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Ῥητορικῆς ἡ παράδοσις, καὶ διαφέρει ὁ τρόπος αὐτῆς ἀπὸ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον παρεδίδετο εἰς τὸν καιρόν μου. Ὅθεν, μὴ δυνάμενος νὰ κρίνω περὶ ταύτης, πρὶν γνωρίσω ἀκριβῶς πῶς καὶ τίνας Ῥήτορας παραδίδουσιν, ἀναβάλλω τὴν κρίσιν εἰς ἄλλον καιρὸν, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ὀλίγους τινὰς περὶ τῆς Ῥητορικῆς γενικοὺς ϛοχασμούς.

βαρβαρότητα, προθυμίαν ἀποδεδειγμένην ἀπὸ τόσας σοφῶν ἀλλογλώσσων συγγραμμάτων μεταφράσεις, ὅσαι ἐκδίδονται καθ᾽ ἡμέραν, ὄχι εἰς τὴν Ἰνδίαν, ἢ εἰς τὴν Κίναν, ἀλλὰ πλησίον αὐτοῦ, ἀπ᾽ αὐτὰς τῆς Εὐρώπης τὰς τυπογραφίας, κ᾽ ἔδωκε προσοχὴν εἰς ὀλίγων τινῶν ἀνοήτων φυλλάδας, ὡς νὰ μὴν εὑρίσκοντο καὶ εἰς αὐτὰ τὰ σοφὰ ἔθνη ἀνόητοι. Ἡ ἀνοησία τῆς ψυχῆς ὁμοιάζει τὰς σωματικὰς ἀῤῥωστίας, αἱ ὁποῖαι δυνατὸν εἶναι νὰ ἐλαττωθῶσιν, ἀλλ᾽ ὄχι νὰ παύσωσιν ὁλότελα. Ἐνόσῳ εἶναι εἰς τὸν κόσμον πυρετοὶ, πλευρίτιδες, περιπνευμονίαι, καὶ ἄλλα τοιαῦτα σωματικὰ πάθη, ἐξανάγκης πρέπει νὰ εὑρίσκωνται καὶ ἀνόητοι, καὶ ἠλίθιοι, καὶ μωροὶ ἄλλος ἄλλον ὑπερβαίνοντες εἰς τὴν ἀῤῥωϛίαν τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς. Τί παρὰ τοὺς ἄλλους περισσότερον πταίουσιν εἰς τοῦτο οἱ ταλαίπωροι Γραικοί;

Ἔλεγα (1) ὅτι οὔτ' ἐπιστήμη, οὔτε τέχνη οὐδεμία δύναται ἢ νὰ παραδοθῇ μὲ εὐκολίαν, ἢ νὰ ἔλθῃ εἰς τελειότητα, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῆς Φιλοσοφίας· καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦτο, προσαρμόσας τότε εἰς τὴν Γραμματικὴν, προσαρμόζω τώρα εἰς τὴν Ῥητορικήν. Ἂν οἱ ἄνθρωποι ἦσαν χωρὶς πάθη, ἡ Ῥητορικὴ ἤθελεν εἶσθαι καθαρὰ ματαιοτεχνία. Ἡ διαφορά της ἀπὸ τὴν Γραμματικὴν στέκει εἰς τοῦτο, ὅτι ἐκείνη διδάσκει τὸ καταλλήλως λέγειν καὶ γράφειν, ἡ δὲ Ῥητορικὴ τὸ πιθανῶς λέγειν καὶ γράφειν. Μέγα μέρος τῆς πιθανότητος ταύτης προξενεῖται, καθὼς θέλομεν ἰδεῖν μετ' ὀλίγον, ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων, καὶ τὴν τεχνικὴν αὐτῶν σύνθεσιν. Ἀλλὰ τίς χρεία ταύτης τῆς ἐκλογῆς, ἢ τῆς συνθέσεως, καὶ τῆς ἀπ' αὐτὰς γεννωμένης πιθανότητος, ἂν οἱ ἄνθρωποι ἦσαν καλοὶ νὰ κυριεύωσιν εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις τὰ πάθη των; ἐὰν ἦτο δυνατὸν εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις, ἢ νὰ νοήσωσιν αὐτοί, ἢ νὰ διδαχθῶσιν εὐκόλως ἀπ' ἄλλους τὰ ἀληθινά των συμφέροντα; Ὅλας τὰς ἠθικὰς ἀληθείας ἀρκετὸν ἦτο νὰ τὰς ἀποδείχνῃ τὶς λογικῶς εἰς αὐτοὺς, διὰ νὰ τὰς δέχωνται καὶ νὰ τὰς ἀκολουθῶσι παρευθὺς χωρὶς δισταγμόν. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν εἶναι τοιοῦτον· καὶ τὴν Ῥητορικὴν ὄχι μόνον ἡ Φιλοσοφία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Θρησκεία τὴν ἔκριναν χρήσιμον νὰ κυβερνᾷ τῶν ἀνθρώπων τὰ πάθη. Ἕως καὶ αὐτὸ τὸ μηδεμίαν εἰς τὸ φαινόμενον χρείαν ἔχον πιθανολογίας ἠθικὸν ἀξίωμα, « Ὃ σὺ μισεῖς, ἑτέρῳ μὴ » ποιήσῃς », ἀναγκάζονται πολλάκις, καὶ ὁ ἠθικὸς φιλόσοφος, καὶ ὁ χριστιανὸς ἱεροκήρυξ, νὰ τὸ καλλωπίσωσι μὲ τῆς Ῥητορικῆς τὰ μαγεύματα, διὰ νὰ καταπείσωσι τὸν ἀκούοντα, ὅτι ἀπ' αὐτὸ κρέμεται ἡ σωτηρία του· ἀπαράλλακτα καθὼς ὁ ἰατρὸς ἀλείφει μ' ὀλίγον μέλι τοῦ ποτηρίου τὰ χείλη,

(1) Ἀνωτέρ. σελ. 178.

διὰ νὰ σκεπάσῃ τὴν φαινομένην ἀηδίαν τοῦ ποτοῦ εἰς τὸν ἄῤῥωςον, ὅςις, χωρὶς ταύτην τὴν ἀπάτην προτιμᾷ πολλάκις τὴν καθημερινὴν τῆς ἀῤῥωςίας του βάσανον ἀπὸ τοῦ ἰατρικοῦ τὴν προσωρινὴν ἐνόχλησιν.

Καὶ ἐπειδὴ, διὰ ταύτην τὴν κοινὴν εἰς τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους ἀγνωσίαν τοῦ καλοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀριςοτέλης ὀνομάζει μοχθηρίαν (1), δὲν ἀρκεῖ ἡ γυμνὴ ἀπόδειξις, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐνδυναμωθῇ μὲ τῆς Ῥητορικῆς τὰ ὅπλα· συμφέρει, ἢ νὰ εἴπω ἀληθέςερα, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ διευθύνωνται καὶ νὰ κανονίζωνται τὰ τοιαῦτα ὅπλα ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν, διὰ νὰ κόπτωσι τῶν παθῶν τὰς ἀγριότητας, καὶ ὄχι νὰ σφάζωσι τὴν ψυχὴν, μὲ τοῦ λόγου τὴν μαγείαν. Τὸ πρῶτον εἶναι μόνου τοῦ φιλοπάτριδος Ῥήτορος ἔργον· εἰς τὸ δεύτερον ἐνασχολήθησαν οἱ πονηροὶ δημαγωγοὶ, οἱ προδόται τῆς πατρίδος, οἱ κόλακες, οἱ συκοφάνται, οἱ ὑποκριταὶ τῆς ἀρετῆς, οἱ γόητες ὅλων τῶν αἰώνων.

Ἔξω τούτου τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον, ὅταν εἰς κακῶν ἀνθρώπων ςόματα πέσῃ, δύναται νὰ προξενήσῃ ἡ Ῥητορικὴ, συμβαίνει καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς χρηςοὺς ῥήτορας, ἢ τοὐλάχιςον ἐκείνους, ὅσοι βλάπτουν ἀκουσίως, ἓν ἄλλο, ὄχι τόσον, κατὰ τὸ φαινόμενον, δεινὸν, ἀλλ' ὅμως βλαβερὸν εἰς ἐκείνους μάλιςα τοὺς ἀκροατὰς (καὶ οὗτοι εἶναι πολλοὶ), ὅσοι δὲν ἔχουσι τὴν ἐπιςήμην νὰ διακρίνωσι τὸν γνήσιον Ῥήτορα ἀπὸ τὸν ἀδόλεσχον καὶ φλύαρον σοφιςήν. Ἐὰν, διὰ νὰ γένῃ πιθανὸς, ἦν' ἀνάγκη νὰ καλλωπίζεται ὁ λόγος, ὁ καλλωπισμὸς ὅμως οὗτος πρέπει νὰ ἔχῃ μέτρον, καὶ νὰ περιορίζεται εἰς ὅρια·

---

(1) « Δίκαιον γὰρ αὐτοῖς ἀγωνίζεσθαι τοῖς πράγμασιν, ὥςε τἄλλα » ἔξω τοῦ ἀποδεῖξαι περίεργά ἐςιν· ἀλλ' ὅμως μέγα δύναται, διὰ τὴν » τοῦ ἀκροατοῦ μοχθηρίαν ». Ἀριςοτέλης, Ῥητορικ. Γ', ά.

πρέπει νὰ ὁμοιάζῃ τὸν σεμνὸν καλλωπισμὸν τῆς σώφρονος γυναικὸς, καὶ ὄχι τὰ διαφανῆ καὶ ἄσεμνα φορέματα τῆς πόρνης. Τὸ γεννώμενον ἀπὸ τὴν ἀμετρίαν κακὸν εἶναι ἡ ματαία τοῦ καιροῦ δαπάνη, καὶ τὸ χειρότερον, ἡ διαστροφὴ τῆς κρίσεως τῶν ἀκουόντων, οἱ ὁποῖοι συνειθίζουσιν οὕτω κατὰ μικρὸν νὰ προσέχωσιν εἰς τὴν εὐφράδειαν τῆς συμβουλῆς περισσότερον παρὰ εἰς τὴν συμβουλὴν αὐτὴν, καὶ, κατὰ τὸν μυθολογούμενον Ἰξίονα, ἀντὶ τῆς Ἥρας νὰ ἐναγκαλίζωνται καὶ νὰ θαυμάζωσι τὴν ἄψυχον νεφέλην.

Καὶ τὸ μέτρον τοῦτο νὰ δώσῃ, ἢ τὰ ὅρια ταῦτα νὰ στήσῃ, ¡τίς ἄλλη δύναμις εἶναι ἱκανὴ παρὰ τὴν Φιλοσοφίαν, τῆς ὁποίας μέρος ἔκριναν τὴν Ῥητορικὴν, οἱ εὑρεταὶ καὶ τελειωταὶ τῆς τέχνης ταύτης; Ὁ Ἀριστοτέλης, παραβάλλων τὸν συλλογισμὸν τῆς Λογικῆς μὲ τὸ Ῥητορικὸν ἐνθύμημα, λέγει, ὅτι ὅστις ἐξεύρει νὰ συλλογίζεται ὀρθὰ, ἐκεῖνος ἐμπορεῖ νὰ εὕρῃ καὶ τὰ πιθανώτερα ῥητορικὰ ἐνθυμήματα (1). Ἀλλοῦ πάλιν ὀνομάζει τὴν Ῥητορικὴν συγγενῆ τῆς Διαλεκτικῆς, τῆς Πολιτικῆς καὶ τῆς Ἠθικῆς φιλοσοφίας (2).

Ταύτην τῆς Ῥητορικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας τὴν συγγένειαν τὴν ἐκατάλαβε (¡καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ τὴν καταλάβῃ;) καὶ ὁ Φιλόσοφος καὶ Ῥήτωρ Κικέρων. « Χωρὶς (λέγει) τὴν » Φιλοσοφίαν, εἶναι ἀδύνατον νὰ γένῃ τὶς Ῥήτωρ... διότι

---

(1) « Ὁ μάλιστα δυνάμενος τοῦτο θεωρεῖν, ἐκ τίνων καὶ πῶς γίνεται » συλλογισμὸς, οὗτος καὶ ἐνθυμηματικὸς ἂν εἴη μάλιστα ». Ἀριστοτέλ. Ῥητορ. Α', ά, § 11.

(2) « Συμβαίνει τὴν Ῥητορικὴν οἷον παραφυές τι τῆς Διαλεκτικῆς » εἶναι, καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πραγματείας, ἣν δίκαιόν ἐστι προσ- » αγορεύειν Πολιτικήν... Ἡ Ῥητορικὴ σύγκειται ἔκ τε τῆς ἀναλυτικῆς » ἐπιστήμης, καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη Πολιτικῆς ». Ὁ αὐτὸς, Αὐτόθ. Α', β', § 7, καὶ δ', § 5.

» χωρὶς τὴν βοήθειαν αὐτῆς δὲν ἐμπορεῖ νὰ εὕρῃ λόγους ἱκα-
» νοὺς νὰ παραστήσῃ μεγάλα καὶ διάφορα τὴν φύσιν πράγματα.
« Εἰς τὸν Φαῖδρον τοῦ Πλάτωνος λέγει ὁ Σωκράτης, ὅτι διὰ
» τοῦτο ὑπερέβαλε τοὺς ἄλλους αὐτοῦ συγχρόνους Ῥήτορας ὁ
» Περικλῆς, ὅτι ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ Φυσικοῦ Ἀναξα-
» γόρου· ἀπὸ τὸν ὁποῖον μὲ πολλὰ ἄλλα θαυμαστὰ ἔμαθε καὶ
» νὰ ἦναι γόνιμος λόγων, καὶ νὰ διακρίνῃ (τὸ ὁποῖον εἶναι
» τῆς Ῥητορικῆς μέρος τὸ κυριώτατον) μὲ ποίας ἰδέας τοῦ
» λόγου ποῖα τῆς ψυχῆς πάθη κινοῦνται. Τὸ αὐτὸ ἐμποροῦ-
» μεν νὰ συλλογισθῶμεν καὶ περὶ τοῦ Δημοσθένους, ἀπὸ τοῦ
» ὁποίου τὰς ἐπιστολὰς συμπεραίνεται, ὅτι ἤκουσε συχνὰ τὸν
» Πλάτωνα. Ὅστις δὲν ἐδιδάχθη ἀπὸ φιλοσόφους, οὔτε τὸ
» γένος καὶ τὸ εἶδος τῶν πραγμάτων νὰ θεωρήσῃ εἶναι δυ-
» νατὸς, οὔτε δι' ὁρισμοῦ νὰ τὸ ἐξηγήσῃ, οὔτε εἰς μέρη νὰ
» τὸ διαιρέσῃ, οὔτε νὰ κρίνῃ ποῖον εἶναι τὸ ἀληθὲς, ἢ ψευδὲς,
» οὔτε τὰ ἀκόλουθα νὰ ἴδῃ, οὔτε τὰ μαχόμενα καὶ ἀντι-
» φάσκοντα νὰ καταλάβῃ, οὔτε τὰ ἀμφίβολα νὰ διακρίνῃ.
» ¡Ἀλλὰ τί νὰ εἴπω περὶ ἐκείνου τῆς φιλοσοφίας τοῦ μέρους
» τοῦ ἐξετάζοντος τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, τοῦ ὁποίου ἡ
» γνῶσις χορηγεῖ τόσην ἀφθονίαν λόγων; Τί περὶ ἐκείνου, τὸ
» ὁποῖον καταγίνεται εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ βίου, τῶν καθηκόν-
» των, τῶν ἠθῶν, τῆς ἀρετῆς; Χωρὶς ἱκανὴν εἴδησιν καὶ παι-
» δείαν τῶν πραγμάτων τούτων, ¡τίς δύναται νὰ συλλογισθῇ
» ἢ νὰ ἐκφράσῃ τίποτε; (1) ». Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἀριστοτέλης
καὶ ὁ Κικέρων περὶ τῆς Ῥητορικῆς.

Ἀλλὰ καὶ ἂν μᾶς ἔλειπε τῶν δύο τούτων ἀξιολογοτάτων καὶ ἀξιοπίστων ἀνδρῶν ἡ περὶ ταύτης κρίσις καὶ μαρτυρία,

(1) Cicer. *Orator.* cap. 4. Sine philosophia non posse effici, quem quærimus eloquentem, etc.

δύσκολον δὲν εἶναι νὰ καταλάβῃ πᾶς ἕνας, ὅτι ἐπειδὴ ὁ προφορικὸς λόγος ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ ἀπεικόνισμα τοῦ ἐνδιαθέτου τῆς ψυχῆς συλλογισμοῦ, εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ γραφθῇ ἢ νὰ λαληθῇ πιθανῶς, ἐὰν ὁ ἐνδιάθετος δὲν ἦναι τοιοῦτος· καὶ τοιοῦτον νὰ τὸν κάμῃ παρὰ τῆς Φιλοσοφίας τὴν δύναμιν ἄλλο τίποτε δὲν ἐμπορεῖ. Ὅτινος ὁ νοῦς εἶναι γυμνὸς ἀπὸ παιδείαν καὶ πραγμάτων εἴδησιν πολλῶν, ἐκεῖνος ἔχει ἢ οὐδεμίαν, ἢ ἀτελεῖς καὶ πολλὰ διεςραμμένας ἰδέας τῆς οὐσίας (1) καὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων· καὶ ὅςις συλλογίζεται τὰ πράγματα κακῶς, κακῶς ἐξανάγκης πρέπει νὰ γράφῃ καὶ νὰ λαλῇ, καὶ ἂν ὅλας τὰς ῥητορικὰς τέχνας ἐξεύρῃ ἀπὸ ςήθους.

Εἶναι καὶ τοῦτο σημειώσεως ἄξιον, ὅτι ἡ ἀκμὴ τῆς ὀρθῆς Ῥητορικῆς ἔγινε σύγχρονος τῆς Φιλοσοφίας, ἢ τοὐλάχιςον ἐκείνου τῆς Φιλοσοφίας τοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον διδάσκει τὴν τέχνην τοῦ συλλογίζεσθαι, καὶ τὴν θεωρίαν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Πολλοὶ Ῥήτορες τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν σύγχρονοι τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριςοτέλους· καὶ ὅταν ἐδημηγόρει κατὰ τοῦ Μακεδόνος Φιλίππου ὁ ἀμίμητος ῥήτωρ Δημοσθένης, τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον σχεδὸν καιρὸν ἐσύγγραφε ῥητορικὴν τέχνην ὁ πολυμαθέςατος τῶν φιλοσόφων Ἀριςοτέλης. Θέλομεν ἰδεῖν μετ'

---

(1) Ἔλεγεν ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Φαῖδρον, ἀφοῦ μὲ δυσαρέςησιν ἤκουσε τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἐρωτικοῦ λόγου Λυσίου τοῦ Ῥήτορος· « Περὶ παντὸς, ὦ παῖ, μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλεύεσθαι· » εἰδέναι δεῖ περὶ οὗ ἂν ᾖ ἡ βουλὴ, ἢ ἅπαντος ἁμαρτάνειν ἀνάγκη· τοὺς » δὲ πολλοὺς λέληθεν ὅτι οὐκ ἴσασι τὴν ΟΥ̓ΣΊΑΝ ἑκάςου. Ὡς οὖν εἰ- » δότες, οὐ διομολογοῦνται ἐν ἀρχῇ τῆς σκέψεως· προελθόντες δὲ τὸ » εἰκὸς ἀποδιδόασιν· οὔτε γὰρ ἑαυτοῖς, οὔτε ἄλλοις ὁμολογοῦσιν » Πλάτων Φαίδρ. σελ. 237. Ὅςις ἔχει νοῦν, ἂς σημειώσῃ καλὰ τὸ « Οὐκ » ἴσασι τὴν οὐσίαν ἑκάςου ».

ὀλίγα ὅτι καὶ ὁ πρῶτος εὑρετὴς τῆς Ῥητορικῆς ἦτον εἷς ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς τῆς Ἑλλάδος φιλοσόφους.

Καὶ τί καλὸν ἐπροξένησεν ἡ Ῥητορικὴ εἰς τοὺς ἀνθρώπους; ἤθελεν ἴσως ἐρωτήσειν ὅςις δὲν πιςεύει τὴν συγγένειαν αὐτῆς μὲ τὴν Φιλοσοφίαν. Μήπως ἐδυνήθη ὁ Δημοσθένης νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Μακεδόνων; ἢ ὁ Κικέρων νὰ παύσῃ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, οἱ ὁποῖοι ἀφάνισαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του; Αἱ τέχναι, ἀποκρίνομαι, δὲν πρέπει νὰ κρίνωνται ἀφ' ὅ,τι κάμνουν ἢ δὲν κάμνουν, ἀλλ' ἀφ' ὅ,τι δύνανται νὰ κάμωσι· καὶ ἀρκεῖ νὰ τὸ κάμνωσι ποτὲ νὰ τὰς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸ ὄνειδος νὰ μὴ τὸ κατορθόνωσι πάντοτε. Ἡ Ῥητορικὴ δὲν ἐπαγγέλλεται νὰ πείσῃ, ἀλλὰ νὰ εὕρῃ καὶ νὰ μεταχειρισθῇ μὲ τέχνην ὅσα εἶναι δυνατὰ νὰ πείσωσι. Οὐδ' αὐτὴ ἡ ἰατρικὴ δίδει πάντοτε τὴν ὑγείαν εἰς τὸν ἄῤῥωςον, διότι οὐδ' αὐτῆς ἐπάγγελμα κυρίως εἶναι νὰ ἰατρεύῃ, ἀλλὰ νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ μεταχειρίζεται εἰς τὸν πρέποντα καιρὸν ὅσα εἶναι ἐπιτήδεια εἰς ἰατρείαν (1). Καὶ τῆς αὐτῆς ἀδικίας εἶναι νὰ ἀτιμάζῃ τὶς τὸν Ῥήτορα, διότι δὲν ἔπεισεν ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων ἡ ψυχὴ ἐλιθώθη, καὶ νὰ καταχρίνῃ τὸν ἰατρὸν, ὅτι δὲν ἐλευθέρωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας. Εἰς ἐκείνην τὴν περίοδον τοῦ χρόνου ὅτ' ἐδημη-

(1) « Καὶ ὅτι χρήσιμος [ἡ Ῥητορικὴ] φανερόν· καὶ ὅτι οὐ τὸ » πεῖσαι ἔργον αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν τὰ ὑπάρχοντα πιθανὰ περὶ ἕκα- » ςον, καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις πάσαις. Οὐδὲ γὰρ ἰατρικῆς » τὸ ὑγιᾶ ποιῆσαι, ἀλλὰ μέχρις οὗ ἐνδέχεται, μέχρι τούτου προ- » αγαγεῖν· ἔςι γὰρ καὶ τοὺς ἀδυνάτους μεταλαβεῖν ὑγείας ὅμως θερα- » πεῦσαι καλῶς ». Καὶ πάλιν, « Οὔτε γὰρ ὁ Ῥητορικὸς ἐκ παντὸς τρό- » που πείσει, οὐθ' ὁ Ἰατρικὸς ὑγιάσει· ἀλλ' ἐὰν τῶν ἐνδεχομένων » μηδὲν παραλίπῃ, ἱκανῶς ἔχειν αὐτὸν τὴν ἐπιςήμην φήσομεν ». Ἀριςοτέλης Ῥητορικ. Α', ά, § 14 καὶ Τοπικ. Α', β'.

γόρει ὁ Δημοσθένης, τῶν Ἀθηναίων καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἡ πολιτικὴ ἀῤῥωςία εἶχε φθάσειν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ὅταν καταντήσωσι τὰ ἔθνη, ὀλίγη πλέον θεραπείας ἐλπὶς μένει εἰς αὐτά. Εἰς παρομοίαν χρόνου περίοδον ἤκμασε καὶ ὁ Κικέρων. Μ' ὅλα ταῦτα, καὶ ὁ Δημοσθένης ἐξύπνισε πολλάκις ἀπὸ τὸν βαθὺν αὐτῶν λήθαργον τοὺς Ἀθηναίους· καὶ ἴσχυσε τοῦ Κικέρωνος ἡ εὐγλωττία νὰ διασκεδάσῃ τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα, καὶ νὰ καταπολεμήσῃ τὴν ἀναίσχυντον πλεονεξίαν τοῦ Οὐήρου, καὶ τὸν κραταιότατον αὐτῆς σύμμαχον ἄδικον πλοῦτον.

Ἀλλ' ἐὰν εἰς τὰ παρακμάζοντα καὶ καταφερόμενα εἰς τὴν ἀπώλειαν ἔθνη τῆς Ῥητορικῆς ἡ δύναμις δὲν ἦναι τόσον πολλή, εἰς τὰ ἀναγεννώμενα εἶναι πολλὰ μεγάλη. Ἐκεῖνα ἴσως ἁρμόζει νὰ παρομοιάσῃ τὶς μὲ τὰ γηραλαῖα σώματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καμμί' ἀνθρωπίνη δύναμις νὰ διώξῃ τὸν ἀπαραίτητον θάνατον δὲν εἶναι καλή· τοῦτα δυνατὸν εἶναι νὰ φέρῃ τὶς εἰς αὔξησιν μὲ τὴν νουθεσίαν, ὡς τὰ νεογέννητα βρέφη μὲ τὴν τροφήν.

Καὶ τοιαύτη εἶναι τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἡ σημερινὴ κατάςασις. Ὅτι ἀναγεννᾶται καὶ αὐξάνει καθημέραν ἀπὸ τὸ καλὸν εἰς τὸ κάλλιον, δὲν ἔμεινε πλέον οὐδεμία ἀμφιβολία, πλὴν εἰς ἐκείνων μόνων τὰς κεφαλάς, ὅσοι κρίνουσι τὰ ἔθνη, τῶν ὁποίων οὔτε γλῶσσαν, οὔτε ἤθη, οὔτε σχέσεις, οὔτε τὰς ἄλλας διαφόρους καὶ πολυειδεῖς περιστάσεις γνωρίζουν, μὲ τὴν αὐτὴν τόλμην, ὡς ἤθελαν κρίνειν ὅτινα βλέπουν καθημέραν, μ' ὅτινα συγκατοικοῦν ἢ συναναςρέφονται παιδιόθεν. Ταύτην τὴν αὔξησιν καὶ προκοπὴν δύνανται νὰ τὴν ἐπιταχύνωσιν οἱ λόγιοι τοῦ γένους ἄνδρες μὲ τὴν Ῥητορικὴν ὁδηγουμένην ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν, ἤγουν τοιαύτην Ῥητορικὴν, ὁποία νὰ διδάσκῃ τοὺς ἀγνοοῦντας καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων ἡμῶν, καὶ τὰ σφάλματα τὰ ἀφανίσαντα τόσην δόξαν, καὶ τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἐμ-

πορουμεν παλιν νὰ τὴν ἀναλάβωμεν, καὶ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἦναι θεμελιωμένα εἰς τὴν ἀληθινὴν Ἠθικήν (1).

Ἀλλ' οἱ λόγιοι τοῦ γένους (καὶ τοῦτο ἀποβλέπει μόνους τοὺς νέους· οὔτε τόσον τολμηρὸς εἶμαι, ὥστε νὰ συμβουλεύω τοὺς μὴν ἔχοντας χρείαν συμβουλῆς, οὔτε καιρὸν ἔχω νὰ δαπανῶ ματαίως διὰ τοὺς ὅσοι δὲν εἶναι πλέον εἰς κατάστασιν νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ συμβουλήν)· οἱ λόγιοι λέγω τοῦ γένους πρέπει μάλιστα νὰ προσέχωσιν εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ἄλλοτε εἶπα (2), καὶ δὲν θέλω παύσειν νὰ λέγω, ὅτι τὴν ἀληθινὴν τέχνην τοῦ γράφειν ν' ἀποκτήσῃ εἶναι τῶν ἀδυνάτων, ὅστις δὲν ἐφρόντισε σύγκαιρα νὰ ἐνδυναμώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μὲ φρονήματα ἐλευθερίας ἀκατάπληκτα. Ἀπὸ τοῦ Ῥητορικοῦ λόγου τὰ τρία γένη, τὸ Δικανικὸν (3), τὸ Ἐπιδεικτικὸν (4) καὶ τὸ Συμβουλευτικὸν (5), ἡ παροῦσα τῆς Ἑλλάδος κατάστασις τοῦ πρώτου

---

(1) « Πρὸς ταῦτα αὖ βλέπων ὁ ῥήτωρ ἐκεῖνος ὁ τεχνικός τε καὶ » ἀγαθὸς, καὶ τοὺς λόγους προσοίσει ταῖς ψυχαῖς, οὓς ἂν λέγῃ, καὶ » τὰς πράξεις ἁπάσας· καὶ δῶρον, ἐάν τι διδῷ, δώσει, καὶ, ἐάν τι » ἀφαιρῆται, ἀφαιρήσεται, πρὸς τοῦτο ἀεὶ τὸν νοῦν ἔχων, ὅπως » ἂν αὐτοῦ τοῖς πολίταις δικαιοσύνη μὲν ἐν ταῖς ψυχαῖς γίγνηται, » ἀδικία δὲ ἀπαλλάττηται, καὶ σωφροσύνη μὲν ἐγγίγνηται, ἀκολασία » δὲ ἀπαλλάττηται, καὶ ἡ ἄλλη ἀρετὴ ἐγγίγνηται, κακία δὲ ἀπίῃ ». Πλάτ. ἐν Γοργ., § 60, σελ. 215-216, ἔκδ. Κορ. σελ. 504.

(2) Ἀνωτέρ. σελ. 52-55 καὶ 206.

(3) Τὸ καταγινόμενον εἰς τὰς δίκας, ἤγουν τὰς κρίσεις, καὶ κοινότερον τὰ κρισολογήματα.

(4) Τὸ ὁποῖον καὶ Πανηγυρικὸν ἀπ' ἄλλους ὀνομάζεται, καὶ Ἐγκωμιαστικὸν, ἂν καὶ δὲν καταγίνεται πάντοτ' εἰς ἐγκώμια.

(5) Τὸ ὀνομάζουσι καὶ Δημηγορικόν· διότι ἔλαβε τὴν ἀρχὴν εἰς τὰς δημοκρατουμένας Ἑλληνικὰς πόλεις, ὅπου οἱ Ῥήτορες ἠγόρευον, ἤγουν ἐδίδασκον, εἰς τὴν συνάθροισιν τοῦ δήμου, τὰ συμφέροντα εἰς τὸν δῆμον.

σχεδὸν οὐδεμίαν ἀκόμη, τοῦ δευτέρου πολλὰ ὀλίγην, τοῦ τρίτου ἔχει μεγαλωτάτην χρείαν. Εἰς τοῦτο λοιπὸν πρέπει νὰ βάλλωσιν ὅλην αὐτῶν τὴν φροντίδα ὅσοι θέλουν νὰ καταςαθῶσι σωτῆρες τοῦ γένους των· ἀλλ' εἰς τοῦτο νὰ εὐδοκιμήσωσι (καὶ τοῦτο εἶναι νὰ πείσωσι) δὲν εἶναι δυνατὸν, ἂν ὁ λόγος αὐτῶν δὲν ἦναι ἀληθινὴ εἰκὼν λογισμῶν ψυχῆς ἐλευθέρας. Ἐκεῖνο μόνον δύναται τὶς νὰ ἐκφράσῃ πιθανῶς, ὅ,τι συλλογίζεται καλῶς· καὶ μὴν ἐλπίσῃ ποτὲ νὰ πείσῃ τοὺς ἄλλους τὰ συμφέροντα, ὅστις δὲν τὰ κατεπείσθη πρῶτον αὐτὸς, μηδὲ νὰ πυρώσῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων μὲ τὰς φλόγας τοῦ ῥητορικοῦ λόγου, ἂν δὲν τὰς ἀνάψῃ πρῶτον εἰς τὴν ἰδίαν του ψυχήν. Εἰς ἀγεννεῖς ἀνδραπόδων ψυχὰς τοιαύτη πύρωσις ἢ δὲν ἔχει χώραν παντάπασιν, ἢ, καθὼς τὸ πῦρ τῶν ἀχύρων, μόλις ἀναφθεῖσα μαραίνεται· καὶ ἡ Ῥητορικὴ εἰς τῶν τοιούτων τὸ ςόμα γίνεται ἔργανον νὰ πολεμῶσι τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν συκοφαντίαν, ἢ νὰ τοὺς φθείρωσι μὲ τὴν κολακείαν (1).

(1) Ἡ Ῥητορικὴ, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (Ῥητορικ. Α', α') εἶναι ἀντίςροφος τῆς Διαλεκτικῆς· διότι κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρει ἀπ' ἐκείνης, ὅτι ὅσα ἡ Διαλεκτικὴ ἀποδείχνει διὰ συλλογισμῶν, ἡ Ῥητορικὴ τὰ μεταβάλλει εἰς ἐνθυμήματα, τὰ καλλωπίζει, καὶ τὰ ἐκφράζει διεξοδικώτερον. Ὅταν ὁ σκοπός της ἦναι ἡ παράδοσις τῆς ἀληθείας εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, εἶναι δῶρον ἀληθῶς τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλ' ὅταν ἀποβλέπῃ νὰ ἀπατήσῃ μόνον τοὺς ἀκούοντας, τότε γίνεται, ὡς ἔλεγεν ὁ Σοφιςὴς Τρωΐλος, « Ἀντίςροφος τῇ συκοφαντικῇ, ἧς ἡγήσαντο » Ἀριςογείτων καὶ Ἡγήμων, ἢ ἀντίςροφος τῇ κολακευτικῇ, ἧς ἡγή» σαντο Δημάδης καὶ Ἀριςόδημος » (Ἴδ. Ῥυγκενίου Κριτικ. ἱςορ. τῶν Ἑλληνικ. Ῥητόρ. σελ 154). Ὁ Κυντιλιανὸς ἔγραψεν ὁλόκληρον μακρὸν κεφάλαιον (τὸ πρῶτον τοῦ δωδεκάτου βιβλίου τῆς Ῥητορικῆς του) διὰ ν' ἀποδείξῃ ὄχι μόνον ὅτι ὁ Ῥήτωρ πρέπει νὰ ἦναι χρηςὸς καὶ τίμιος ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι οὐδ' εἶναι δυνατὸν νὰ καταςαθῇ τὶς Ῥήτωρ γνήσιος, ἂν δὲν ἦναι φίλος τῆς ἀρετῆς: Neque enim tantum

Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ θέλοντος νὰ πείσῃ εἶναι νὰ λαλῇ σαφῶς, ἤγουν εἰς τρόπον ὥςε νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸν πρὸς τὸν ὁποῖον λαλεῖ. Καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ἤθελεν εἶσθαι τῶν ῥητόρων ὅλων ἀπιθανώτατος, ἐὰν ἐδημηγόρει δὲν λέγω (πρᾶγμ' ἀδύνατον) εἰς γλῶσσαν ἀλλόφυλον, ἀλλ' ἐὰν μόνον τοῦ ἤρχετο εἰς τὴν φαντασίαν, νὰ συγκεράσῃ τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον μὲ τὴν Αἰολικὴν, ἢ καμμίαν ἄλλην ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος τὰς διαλέκτους. Ὁ ὀρθὸς λόγος, ὅστις ἐδίδασκεν ἐκεῖνον νὰ γράφῃ Ἀττικῶς, ἐπειδὴ σκοπός του ἦτο νὰ πείσῃ Ἀθηναίους, διδάσκει καὶ τοὺς Γραικοὺς νὰ γράφωσι τῶν Γραικῶν τὴν γλῶσσαν, ἐὰν θέλωσι νὰ μιμηθῶσιν εὐτυχῶς τὸν Δημοσθένην. Ἀλλ' ἡ ἀφιλόσοφος Ῥητορικὴ ἔκαμε νὰ γράφωνται καὶ τὰ ῥητορικὰ προγυμνάσματα τῶν σχολείων, καθὼς τὰ γραμματικὰ θέματα. Καὶ ταῦτα μὲν ἔχουσι κἂν εὔλογον πρόφασιν τὴν ἀνάγκην νὰ μάθωσιν οἱ θεματογραφοῦντες τοὺς κανόνας τῆς Ἑλληνικῆς συντάξεως· κ' ἤθελαν κατορθώσειν ὅ,τι ἐπαγγέλλονται, ἂν ἡ θεματογραφία ἐχειραγωγεῖτο ἀπὸ διδασκάλους εἰδήμονας. Τὰ δὲ ῥητορικὰ προγυμνάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι πλέον ὁ λόγος νὰ γνωρίσῃ ὁ προγυμναζόμενος τὴν κατάλληλον τοῦ λόγου τῶν μερῶν σύνταξιν, ἀλλὰ τὸν τρόπον πῶς, καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τί, ἡ αὐτὴ γραμματικὴ κατάλληλος σύνταξις θέλγει περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος, κατὰ τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν τάσσονται τὰ μέρη της (1), καὶ τὸν καιρὸν εἰς τὸν ὁποῖον προφέρονται· ταῦτα λέγω τὰ ῥητορικὰ προγυμνάσματα πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ κατασταθῶσιν ἀληθῶς διδασκαλικὰ, ἐὰν δὲν γράφωνται εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, ἤγουν τὴν γλῶσσαν τοῦ

---

id dico, eum, qui sit orator, virum bonum esse oportere, sed ne futurum quidem oratorem, nisi virum bonum.

(1) « Διαφέρει γάρ τι πρὸς τὸ δηλῶσαι, ὡδὶ ἢ ὡδὶ εἰπεῖν ». Ἀριςοτέλ. Ῥητορικ. Γ', α'.

περισσοτέρου μέρους τοῦ ἔθνους. Διὰ τὸ περισσότερον μέρος τοῦτο, μὲ τοὺς ὁποίους μέλλει νὰ ζήσῃ, καὶ τοὺς ὁποίους εἰς ἀνάγκην πολλάκις θέλει ἐλθεῖν νὰ καταπείσῃ, διδάσκεται τὴν Ῥητορικὴν ὁ μαθητὴς, ὄχι διὰ τοὺς ὀλίγους συμμαθητὰς καὶ συνελληνιστὰς αὐτοῦ, μέγα μέρος τῶν ὁποίων ἐνδεχόμενον, ἀφοῦ παύσωσι νὰ μαθητεύωνται, μηδὲ ν' ἀπαντήσῃ ποῦποτε πλέον ἐπὶ ζωῆς του.

Ἐὰν ἐξ ἀνάγκης πρέπῃ νὰ γράφῃ τὴν γλῶσσάν του ὅστις θέλει νὰ δώσῃ, κατὰ τὰς περιστάσεις, εἰς τοὺς λόγους ὅλην ἐκείνην τὴν πιθανότητα, ὅσης εἶναι δεκτικοὶ οἱ λόγοι, γίνεται φανερωτέρα ἡ τοιαύτη ἀνάγκη, ὅταν ἡ γλῶσσα ἦναι ἔτι ἀτελὴς καὶ βάρβαρος· ἐπειδὴ εἰς τοιαύτην περίστασιν ἡ ῥητορεία τοῦ λόγου γίνετ' ἐνταυτῷ καὶ ὄργανον τῆς τελειώσεως τῆς γλώσσης. Λανθάνεται ὅστις νομίσῃ, ὅτι διὰ ταύτην μάλιστα τῆς γλώσσης τὴν ἀτέλειαν, συγχωρεῖται εἰς τὸν λέγοντα νὰ συνθέτῃ εἰς τελειοτέραν γλῶσσαν. Ὅσον δύσκολος ὑποτεθῇ ἡ ῥητορεία εἰς τὴν μητρικὴν ἑκάστου διάλεκτον, δυσκολωτέραν ἀσυγκρίτως θέλει τὴν καταστήσειν ὅστις γράφει εἰς ἄλλην παρὰ τὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἐσυνείθισε νὰ συλλογίζεται καὶ νὰ λαλῇ παιδιόθεν. Μαρτυροῦσί μου τὸν λόγον αἱ σύντομοι τῶν ἀγρίων τῆς Ἀμερικῆς δημηγορίαι, συνθεμέναι εἰς γλῶσσαν, ὁποία πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ἦναι τοιούτων ἀνθρώπων γλῶσσα, καὶ ὅμως περιέχουσαι καμμίαν φορὰν ἐνθυμήματα ῥητορικὰ ἄξια τῆς γλώσσης καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Δημοσθένους· διότι εὑρίσκονται καὶ εἰς αὐτοὺς ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι, ὁδηγούμενοι ἀπὸ μόνην τὴν μετὰ προσοχῆς τῶν κινούντων τῆς ψυχῆς τὰ πάθη παρατήρησιν, ἔφθασαν ν' ἀποκτήσωσιν ὁπωσδήποτε φιλοσοφικὴν θεωρίαν τῆς Ῥητορικῆς, ὥστε καὶ τῆς γλώσσης νὰ νικῶσι τὴν ἀπείθιαν, καὶ νὰ γίνωνται (τοὐλάχιστον εἰς ὀλίγας τινὰς ἀναγκαίας περιστάσεις) αὐτοδίδακτοι ῥήτορες.

Καὶ μὴ νομίσῃ τὶς, ἐπειδὴ ὁ Ῥητορικὸς λόγος διαιρεῖται (ὡς εἶπα) εἰς τὸν Ἐπιδεικτικὸν, τὸν Δικανικὸν καὶ τὸν Συμβουλευτικὸν, ὅτι διὰ τοῦτο δὲν ἔχει ἡ Ῥητορικὴ χώραν ἀλλοῦ, πλὴν ὅταν ἢ εἰς τὰ Θέατρα ἐγκωμιάζῃ τινὰ ὁ πανηγυριστὴς, ἢ εἰς τὰ δικαςήρια κατηγορῇ ἢ ἀπολογῆται ὁ δικαζόμενος ἢ ὁ συνηγόρος αὐτοῦ, ἢ εἰς τὰς πολιτικὰς ἢ χριςιανικὰς συνελεύσεις συμβουλεύῃ ὁ δημηγόρος, ἢ ὁ ἱεροκήρυξ. Ἡ Ῥητορικὴ ἐμβαίνει εἰς τὴν ποίησιν, εἰς τὸν διάλογον, εἰς τὸν μῦθον, εἰς τὴν ἐπιςολὴν, εἰς αὐτὴν τὴν ἱςορίαν, εἰς ὀλίγα λόγια, ὅπου εἶναι χρεία νὰ γράψῃ τὶς, ἢ νὰ λαλήσῃ μὲ σκοπὸν νὰ πείσῃ, ἐκεῖ πάραυτα αἰσθάνεται καὶ τὴν χρείαν τῆς τέχνης (1). Καὶ ἡ τέχνη αὕτη δὲν λαμβάνει τὴν οἰκείαν εἰς αὐτὴν ἀκμὴν καὶ τελειότητα πάρεξ εἰς ἔθνη ἐλεύθερα· ὅτι μόνος ὅςις ἔχει φρονήματα ἀδούλωτα εἶναι καλὸς καὶ μὲ παῤῥησίαν νὰ συμβουλεύσῃ, καὶ, χωρὶς νὰ βλάψῃ τὴν ἀλήθειαν, νὰ ἐγκωμιάσῃ, καὶ, χωρὶς νὰ παραβῇ τῆς δικαιοσύνης τὰ ὅρια, εἰς τὰ δικαςήρια νὰ δικολογήσῃ (2). Ἀλλ' ὁ ἐλεύθερος οὗτος Ῥήτωρ συμβουλεύει, ἐγκωμιάζει, καὶ δικολογεῖ διὰ συγχρόνους, συμπολίτας καὶ ὁμογλώσσους, ὄχι διὰ τοὺς ζήσαντας πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ἀνθρώπους. Τῶν συγχρόνων καὶ συμπολιτῶν αὐτοῦ λοιπὸν τὴν γλῶσσαν ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ λαλῇ· ἐὰν ἦναι ἀκανόνιςος, διὰ τοῦτο μάλιςα πρέπει νὰ τὴν λαλῇ καὶ νὰ τὴν γράφῃ, διὰ νὰ τελειώσῃ μὲ τὴν Ῥητορικὴν τὴν γλῶσσαν,

(1) « Οὐκ ἄρα μόνον περὶ δικαςήριά τε ἐςὶν ἡ ἀντιλογικὴ, καὶ » περὶ δημηγορίαν, ἀλλ', ὡς ἔοικε, περὶ πάντα τὰ λεγόμενα μία τις » τέχνη ». Πλάτ. Φαίδρ. σελ. 261.

(2) « Λόγων ἄρα τέχνην, ὦ ἑταῖρε, ὁ τὴν ἀλήθειαν μὴ εἰδὼς, » δόξας δὲ τεθηρακὼς, γελοίαν τινὰ, ὡς ἔοικε, καὶ ἄτεχνον παρ- » έξεται ». Πλάτ. Φαίδρ. σελ. 261.

καὶ μὲ ταύτην πάλιν τὴν Ῥητορικὴν, καὶ ἐντάμα μὲ τὰς δύο τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν δόξαν τοῦ ἔθνους του.

Οὔτε ῥήτορα μ' ἐγέννησεν ἡ φύσις, οὔτε τοὺς κανόνας τῆς τέχνης μ' ἐσυγχώρησαν αἱ περιςάσεις ποτὲ νὰ μελετήσω· ἀλλ' ἐὰν εὐτυχήσω νὰ ἐμπνεύσω εἰς τῶν νέων τὰς ψυχὰς τὸν ζῆλον καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς γλώσσης, καὶ ἁπλῶς τῆς τελειώσεως ὅλων τῶν καλῶν, ὅσα μᾶς λείπουσιν ἀκόμη, διὰ νὰ καθαρισθῶμεν ἀπὸ τὴν λέπραν τῆς ἀμαθίας, τὴν ὁποίαν πολλὰ ὀλίγοι τινὲς ψευδώνυμοι Γραικοὶ, ἐπαινοῦντες ἠλιθίως, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς (1) ἀφ' ὅ,τι ἀληθῶς εἶναι νὰ τὴν παραςήσωσι δυσωδεςέραν· ἐὰν (λέγω) εὐτυχήσω νὰ τοὺς πείσω, ὅτι ἡ ἀληθινὴ δόξα τὴν σήμερον ςέκει ν' ἀφιερώσωσι καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, θέλει εἶσθαι πληρωμένον ἱκανῶς τὸ ἐπιβάλλον μέρος εἰς ἐμὲ τοῦ κοινοῦ πρὸς τὴν πατρίδα χρέους ὅλων ἡμῶν.

Ἔχετε, φίλοι νέοι, μυρίας ἀφορμὰς νὰ γυμνάζεσθε εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ ῥητορικὴν τῆς γλώσσης τελείωσιν, ἐπειδὴ καταγίνεσθε καθημέραν εἰς τὸ ἀξιέπαινον τῆς μεταφράσεως τῶν ἀλλογλώσσων βιβλίων ἔργον· δι' αὐτὰ, καὶ προλεγόμενα συνθέτετε, καὶ σημειώσεις ἀναγκάζεσθε νὰ γράφετε. Ἐὰν εἰς ὅ,τι γράφετε παρὰ μόνον τὸν πρέποντα εἰς τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς τῆς κοινῆς ὠφελείας σκοπὸν ἄλλον δὲν ἔχετε, πρέπει νὰ τὸ γράφετε πιθανῶς. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὠφελήσετε τοὺς ἀναγινώσκοντας συμπολίτας, ἂν δὲν πυρώσετε τὰς ψυχάς των πείθοντες αὐτοὺς τὰ συμφέροντα; Ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς πείσετε, ἀνάγκη εἶναι πρῶτον νὰ σᾶς καταλαμβάνωσι· πρώτη λοιπὸν ἀρετὴ τοῦ λόγου, καθὼς προεῖπα, εἶναι ἡ σαφήνεια (2).

(1) Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 221.

(2) « Καὶ ὡρίσθω λέξεως ἀρετὴ σαφῆ εἶναι· σημεῖον γὰρ ὅτι ὁ λό-» γος, ἐὰν μὴ δηλοῖ, οὐ ποιήσει τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ». Ἀριςοτέλ. Ῥη-

Τοῦτο ὅμως δὲν ἀρκεῖ. Ἔλεγεν εἷς ἀπὸ τοὺς εὐφυεστάτους ποιητὰς τῆς Γαλλίας περὶ τῆς ςιχουργίας, ὅτι ὁ ςίχος, διὰ νὰ ἦναι καλὸς, πρέπῃ νὰ ὁμοιάζῃ τὸ ἀκίβδηλον χρυσίον, τὸ ὁποῖον δοκιμάζεται, ἀπὸ τὸ βάρος, ἀπὸ τὴν καθαρότητα, καὶ ἀπὸ τὸν εἰς αὐτὸ ἴδιον ἦχον. Τοῦτο δύναται νὰ προσαρμοσθῇ ὁπωσδήποτε καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Τὸ βάρος εἶναι τὸ ὁποῖον οἱ Ἑλληνικοὶ τεχνογράφοι ὀνομάζουσι τὸ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚῸΝ μέρος τῶν λεγομένων· ἡ καθαρότης καὶ ὁ ἦχος περιέχονται εἰς τὸ ἀπ' ἐκείνους ὀνομαζόμενον ΛΕΚΤΙΚΌΝ. Τὸ βάρος ἀποβλέπει τὰ νοήματα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἦναι ἀξιόλογα· ἡ καθαρότης τὰ ὀνόματα, ἤγουν τὰς λέξεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζονται τὰ νοήματα, καὶ αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἦναι οἰκεῖαι καὶ ἁρμόζουσαι εἰς αὐτά (1)· καὶ ὁ ἦχος τὴν διάφορον τάξιν

τορικ. Γ', β'. Ὁ Ἐπίκουρος ἔφθασε καὶ νὰ εἴπῃ, ὅτι εἰς ἄλλο δὲν ἔςεκεν ὅλη ἡ Ῥητορικὴ πλὴν εἰς τὴν σαφήνειαν (Διογέν. Λαέρτ. ἐν βίῳ Ἐπικούρ. Α', ιγ'). Σφάλμα προφανὲς, τὸ ὁποῖον τὸν ἔκαμε πολλάκις νὰ πέσῃ εἰς τὸν χυδαϊσμὸν διὰ χάριν τῆς σαφηνείας· ἱκανὸν μὲ ὅλον τοῦτο νὰ δείξῃ, ὅτι ἡ σαφήνεια, ἂν καὶ δὲν περιέχῃ ὅλην τὴν Ῥητορικὴν, εἶναι ὅμως τὸ πρῶτον καὶ θεμελιῶδες αὐτῆς μέρος.

(1) « Ἔτι κἀκεῖνο πλημμέλημα ἐν τῇ λέξει, τὸ ὑπὸ φιλοτιμίας πᾶσι » χρῆσθαι τοῖς εἰρημένοις ὀνόμασι πανταχοῦ, τὸν καιρὸν μὴ προ- » ςιθέντα, οἷον λέγω ἱστορικόν που ὄνομα, διαλεκτικὸν, ποιητικὸν, » ἐκ τραγῳδίας, ἢ κωμῳδίας, φθέγγεσθαι ὄνομα. Ἔςι δὲ τοῦτο παι- » δείας μὲν ἴσως ἔνδειξις, χρήσεως δὲ ἀπειρία. Δεῖ γὰρ διακρίνειν » τίνα δικανικὰ τῶν ὀνομάτων, τίνα διαλεκτικὰ, καὶ τίνα ἱςορικὰ, » καὶ τίνα ποιητικὰ ἑκάτερα (γρ. ἑκατέρας) τῆς Ποιήσεως, καὶ ἐπι- » λέγεσθαι τὰ ΠΟΛΙΤΙΚᾺ πανταχόθεν· εἰ δὲ μὴ, καὶ γελοῖοι καὶ » ἐπίφθονοι φανούμεθα. Οὐχ ὡς οὐκ ἔςι που καὶ διαλεκτικὸν ὄνομα » καὶ ἱςορικὸν καὶ πολιτικὸν ἐν τοῖς ποιητικοῖς βιβλίοις· ἀλλ' ἐπι- » ςᾶσθαι δεῖ καὶ τὸν καιρὸν τῆς χρήσεως, καὶ τὴν διοίκησιν ». Διονυσ. Ἁλικαρν. Τέχν. κεφ. I, σελ. 384. Πολιτικὰ ὀνόματα νοεῖ ὁ Διονύσιος, καθὼς καὶ ὁ Ἰσοκράτης (Εὐαγόρ. § 3, σελ. 190), τὰ

τῶν λέξεων, τὰς ὁποίας εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς φράσεως, ἢ περιόδου, πρέπει νὰ θέτῃ ὁ γράφων, ὅπου δύνανται καὶ περισσοτέραν ἡδονὴν νὰ προξενήσωσιν εἰς τὴν ἀκοὴν, καὶ σφοδρότερον νὰ κεντήσωσι τὴν ψυχήν. Ἡ τεχνικὴ θέσις τῶν λέξεων συνεργεῖ καὶ εἰς τὴν σαφήνειαν τοῦ λόγου, εἰς ἡμᾶς μάλιστα, τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα, ἐνδεὴς ἀκόμη ἀπὸ πολλοὺς ἀναγκαίους ὅρους εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐννοιῶν, ἀναγκάζεται νὰ δανείζεται ἀπὸ τὴν μητέρα της τὴν Ἑλληνικὴν λέξεις ὄχι γνωςὰς ἐπίσης εἰς ὅλους τοὺς ἀναγνώςας. Ἐὰν αἱ τοιαῦται λέξεις θέτωνται εἰς τόπον πρέποντα καὶ κατάλληλον, ἡ μόνη θέσις κάμνει τὸν ἀναγνώστην ἱκανὸν νὰ τὰς μαντεύσῃ, καθὼς καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπα (1), καὶ καθὼς πρὶν ἐμοῦ τὸ εἶπεν ὁ κριτικώτατος Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς (2).

Εἰς τὴν τεχνικὴν θέσιν ἀνήκει καὶ ἡ προσοχὴ ν' ἀποφεύγῃ, ὅσον εἶναι δυνατὸν, ὁ γράφων τὸν κόρον καὶ τὴν ἀηδίαν, ἥτις ἐξ ἀνάγκης γεννᾶται ἀπὸ τὴν συνεχῆ, ὄχι μόνον τῶν αὐτῶν φράσεων, ἢ λέξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτῶν στοιχείων ἐπανάληψιν. Ἀγαπᾷ ἡ ἀκοὴ φυσικὰ τὴν ποικιλίαν, καὶ ἀποστρέφεται

γνωςὰ εἰς τοὺς πολίτας, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ διὰ τοὺς ὁποίους λαλεῖ ὁ Ῥήτωρ. Ἀλλ' ὁ ἄκριτος μακαρονισμὸς εἶναι εἰς τοὺς ἡμετέρους πολίτας δυσκατανόητος· ὁ δὲ καθαρὸς Ἑλληνισμὸς ὁλότελα ἀκατανόητος.

(1) Ἀνωτέρ. σελ. 51-52.

(2) « Ἔςι δὲ ὁ μὲν καιρὸς ἐκεῖνος, ὅταν ἐναργέςερόν (γρ. ἐνεργέ- » ςερόν) τι ὄνομα ἢ ἀπὸ Ποιήσεως, ἢ Διαλεκτικῆς, ἢ Ἱςορικῆς [δέῃ] » χρῆσθαι... ἡ δὲ διοίκησις ἐκείνη, τὸ προεξηγήσασθαι, καὶ τοῖς » προταχθεῖσιν ἢ ἐπιφερομένοις, οὖσι γνωρίμοις, ἀφανίσαι τὴν » καινότητα τοῦ ὀνόματος, καὶ ὁμολογίᾳ χρῆσθαι τοῦ τὸ ῥῆμα ἐξ » ἄλλης ἰδέας λόγων εἶναι ». Διονυσ. Ἁλικαρν. Τέχν. Κφ. I, σελ. 384.

τῶν αὐτῶν ἤχων καὶ τύπων τὴν ἀδιάκοπον προσβολήν. Τόσοι εἶναι δυσκολώτερον τοῦτο τὸ μέρος εἰς τὰς ἀτελεῖς καὶ ἀκαλονίςους γλώσσας, ὅσον καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐντελεῖς καὶ διὰ τὴν ποικιλίαν αὐτῶν γλυκυτάτας ἔσφαλαν πολλάκις καὶ αὐτοὶ οἱ δοκιμώτατοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταί, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἐκωμῳδήθησαν ἐπὶ σκηνῆς. Ὁ Ἀριςοφάνης ἀναφέρει εἰς τὸν Αἰσχύλον δώδεκα ςίχους, εἰς τοὺς ὁποίους ὑποθέτει εὑρισκόμενον πεντάκις τὸ ὄνομα ΚΌΠΟΣ, καὶ φωνάζει μὲ τὴν συνειθισμένην του ἀςειότητα,

Ὦ Ζεῦ βασιλεῦ, τὸ χρῆμα τῶν ΚΌΠΩΝ ὅσον! (1)

Ἄλλοι Κωμικοὶ ἔπαιξαν τὸν Εὐριπίδην διὰ τὸν σιγματισμόν, ἤγουν τὴν κλίσιν τὴν ὁποίαν ὁ εἰς ἄλλα πολλὰ θαυμάσιος καὶ γλυκύτατος οὗτος ποιητὴς εἶχε νὰ μεταχειρίζεται τὸ σ ςοιχεῖον. Ἀρκεῖ εἰς παράδειγμα τὸ πολυθρύλλητον αὐτοῦ,

ἜΣωΣά Σ', ὡΣ ἴΣαΣιν Ἑλλήνων ὅΣοι (2),

τὸ ὁποῖον ἀηδίζει καὶ αὐτὴν τὴν ὅρασιν, ὄχι μόνην τὴν ἀκοήν. Ὁ Σοφοκλῆς εἶναι προσεκτικώτερος εἰς τὰ τοιαῦτα· καὶ ὅμως τοῦ ἔφυγε καὶ αὐτοῦ, καὶ τὸ παραδοξότερον, εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἐξαιρέτους αὐτοῦ τραγῳδίας, ὁ πολλὰ τραχὺς οὗτος ςίχος,

Τυφλὸς Τά Τ' ὦΤα, Τόν Τε νοῦν, Τά Τ' ὄμμαΤ' εἶ (3).

Τοιαῦτα κακῆς συνθέσεως παραδείγματα ἐμπόρουν νὰ φέρω καὶ ἀπὸ λογογράφους (4), ἂν εἶχα τὸν καιρόν· ἀλλ' ἀρκοῦσι

(1) Βατρ. 1278.

(2) Μηδ. 476.

(3) Οἰδ. Τύρ. 371.

(4) Ἀπαριθμεῖ πολλοὺς ἱςορικοὺς Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς (Περὶ συνθ. ὀνομ. δ', σελ. 30), καὶ μεταξὺ τούτων τὸν περίφημον Πολύβιον, τῶν ὁποίων τὰς συντάξεις δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναγνώσῃ τὶς χωρὶς ἀηδίαν.

καὶ ταῦτα νὰ δείξωσιν, ὅτι, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὰς ἐντελεῖς γλώσσας σφάλλουσι πολλάκις καὶ αὐτοὶ οἱ ἐνδοξότεροι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, πολλῆς μᾶλλον προσοχῆς χρείαν ἔχει ὅστις γράφει εἰς γλῶσσαν ἀτελῆ, καὶ μὲ σκοπὸν νὰ συνεργήσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν τελείωσίν της. Δείχνουσιν ἀκόμη εἰς τοὺς ὅσοι ἔχουν ὀφθαλμοὺς νὰ βλέπωσι τὰ δειγμένα, εἰς ποίαν δεινὴν ἄγνοιαν καὶ πλάνην εὑρίσκονται, ὅσοι διὰ τὴν ἀτέλειαν τῆς κοινῆς γλώσσης προτιμῶσι νὰ γράφωσιν Ἑλληνικὰ, ἤγουν εἰς γλῶσσαν, ἥτις ἔπαυσε πρὸ πολλοῦ νὰ λαλῆται, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν, καὶ ὅταν ἀκόμη ἐλαλεῖτο, ἦσαν τόσον ὀλίγοι οἱ γράφοντες καλῶς. Αὐτοὶ νομίζουν ὅτι νὰ γράφῃ τὶς Ἑλληνικὰ, ἀρκεῖ νὰ συντάσσῃ τὰ ῥήματα καὶ τὰς προθέσεις μὲ τὰς αὐτὰς ὀνοματικὰς πτώσεις, μὲ τὰς ὁποίας τὰ ἐσύντασσαν οἱ παλαιοὶ, καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ λόγου κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς, καὶ τοῦτο μόνον φαντάζονται ὀρθὸν καὶ ἀσόλοικον, ὅ,τι δὲν παραβαίνει τοὺς κανόνας τούτους, οὐδ᾽ ἐσυλλογίσθησαν ποτὲ οὔτε σκέψιν οὐδεμίαν ἔκαμαν εἰς τὸ λεκτικὸν μέρος τῆς γλώσσης, ἤγουν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, καὶ μάλιστα τὴν εὐάρμοστον αὐτῶν θέσιν καὶ τάξιν πρὸς ἄλληλα.

Ἀρκούμενοι λοιπὸν εἰς τὴν κατανόησιν τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀναγκαίαν εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, ἂς ἀφήσωμεν καὶ εἰς τοὺς φίλους τῆς ματαιοπονίας τὴν δόξαν νὰ συγγράφωσι καὶ νὰ στιχουργῶσι λόγους καὶ στίχους, τοὺς ὁποίους κἀνεῖς ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ἂν ἤρχετο πάλιν εἰς τὸν κόσμον, ν᾽ ἀναγνώσῃ δὲν ἦτο δυνατὸν χωρὶς νὰ φωνάξῃ τὸ « Δότε μοι λεκάνην », καὶ εἰς τοὺς φίλους τοῦ μακαρονισμοῦ τὴν τιμὴν νὰ συγκλώθωσι τὰ σύγκλωστα· καὶ ἂς καταγινώμεθα ὅλοι διόλου εἰς τὴν μετὰ λογισμοῦ διόρθωσιν τῆς κοινῆς τοῦ γένους γλώσσης, τῆς ὁποίας ἡ τελείωσις κρέμεται ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τῶν νοημάτων,

ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων, καὶ ἀπὸ τὴν ἔντεχνον αὐτῶν σύνθεσιν καὶ συμπλοκήν.

Ἀλλὰ τὰ νοήματα (πάλιν τὸ λέγω) ἀξιόλογα δὲν ἐμποροῦν νὰ ἦναι, ἂν δὲν καταγίνωνται περισσότερον εἰς τὸ συμβουλευτικὸν παρὰ εἰς τὸ ἐγκωμιαςικὸν τῆς Ῥητορικῆς μέρος· τὴν σήμερον μάλιςα ὁπόταν καὶ τὸ γένος ἔχῃ χρείαν συμβουλῆς, διὰ νὰ μὴ ματαιώσῃ τὰς χρηςὰς ἐλπίδας, τὰς ὁποίας μὲ παράδοξον ὁρμὴν καὶ προθυμίαν ἔδωκεν εἰς τοὺς φίλους τοῦ καλοῦ, καὶ οἱ λόγιοι τοῦ γένους ἄνδρες ἦναι εἰς κατάςασιν νὰ βοηθήσωσι τὴν πατρίδα μὲ τὴν συμβουλήν.

Ὅταν εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν προγόνων ἡμῶν ἦτον ὁ λόγος περὶ σωτηρίας τῆς πατρίδος (καὶ ἐκκλησίαι περὶ τούτου πολλάκις ἐσυναθροίζοντο), ἀφοῦ ἔκαμναν τὰς συνειθισμένας τότε θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τὰς εὐχάς των, ἐσηκόνετο ὁ Κήρυξ, καὶ ἔλεγε μεγαλοφώνως « Τίς ἀγορεύειν βούλεται; » Τὴν φωνὴν ταύτην ὄχι ὁ Κήρυξ, ἀλλ' αὐτὴ ἡ πατρὶς μὲ τὸ στόμα τοῦ Κήρυκος τὴν ἐφώναζεν εἰς ὅλους τοὺς πολίτας· « Τίς ἀγο» ρεύειν βούλεται; » τέκνα μου, ¦τίς ἀπὸ σᾶς ἔχει φρόνησιν » ἱκανὴν, καὶ ἀγάπην πρὸς ἐμὲ εἰλικρινῆ, διὰ νὰ συμβουλεύσῃ » τὰ κοινῶς εἰς ὅλους συμφέροντα; » Καὶ τότε ὅςις ἤθελεν ἀπὸ τοὺς πολίτας, ἐσυμβούλευεν ὅ,τι ἐγνώριζεν ὠφέλιμον εἰς τὴν πατρίδα του. Ἀλλ' ἐὰν καὶ εὐτυχοῦσα τότε ἡ πατρὶς, εἶχεν ὅμως χρείαν συμβουλῆς ἀπὸ τὰ τέκνα της, τὸ βλέπετ' ὅλοι, ἀπ' ἐμὲ νὰ τ' ἀκούσετε δὲν εἶναι χρεία, πόσον εἶναι τὴν σήμερον ἀναγκαιοτέρα ἡ συμβουλὴ εἰς τὴν πατρίδα. Ἀπὸ πολυχρόνιον δουλείαν κατασπαραγμένη, ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ἀπαιδευσίαν ἀσχημισμένη, ἴσχυσεν ὅμως νὰ σηκώσῃ ἀπὸ τῆς γῆς ὀλίγον τὸ πληγωμένον της σῶμα, καὶ νὰ σταθῇ εἰς τοὺς κλονουμένους αὐτῆς πόδας, ὄχι διὰ νὰ φωνάξῃ (¦καὶ ποῦ πλέον ἔμεινεν ἰσχὺς εἰς αὐτὴν νὰ φωνάζῃ;) ἀλλὰ μὲ συχνὰ κοπτο-

μένην ἀπὸ δάκρυα ταπεινὴν φωνὴν, δείχνουσα πρὸς ὅλους ἡμᾶς τὰς πληγάς της, νὰ λέγῃ, « ¡ Τίς ἀγορεύειν βούλεται; » βλέπετε ὅλοι εἰς ποίαν ἐλεεινὴν ἀδοξίαν ἐκατήντησα ἐγὼ » τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν ἡ πατρίς. ¡Τίς ἀγορεύειν βού- » λεται; τίς ἀπὸ σᾶς, ὦ τέκνα μου, εἶναι καλὸς νὰ εὕρῃ καὶ » νὰ συμβουλεύσῃ τὰ πρόσφορα μέσα νὰ ἐπιστρέψω πάλιν εἰς » τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν; » Οὐαὶ, καὶ μυριάκις οὐαὶ εἰς ἐκεῖνον ἀπὸ τοὺς λογίους ἄνδρας τοῦ γένους, ὅστις δὲν ἀκούσῃ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ πατρίδος τὸ θλιβερὸν κάλεσμα τοῦτο, ¡Τίς ἀγορεύειν βούλεται; καὶ δὲν ἀποκριθῇ πάραυτα εἰς αὐτὸ, « Ἐγὼ, πατρίς μου, ἀγορεύειν βούλομαι. Οὔτ' ἐπιστήμην » ἔχω ἱκανὴν νὰ ἐρευνήσω καὶ νὰ καταλάβω τὸ βάθος ὅλον » τῶν πληγῶν σου, οὔτε δύναμιν ἀρκοῦσαν νὰ τὰς θεραπεύσω· » ἀλλ' ὅμως ὅ,τι ἐμπορῶ νὰ κάμω διὰ σὲ, δυστυχεστάτη μου » πατρὶς καὶ μήτηρ, εἰς σὲ μετὰ χαρᾶς τὸ προσφέρω. Ἡ προσ- » φορά μου εἶναι πολλὰ μικρὰ, τὸ γνωρίζω· ἀλλ' εἶναι » ἀναγκαία ν' αὐξήσῃ τὸν σωρὸν τῶν καλῶν, ὅσα δύναν- » ται νὰ προσφέρωσιν εἰς σὲ οἱ ἄλλοι μου ἀδελφοὶ, ἢ κἂν νὰ » μὲ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν καταισχύνην τοῦ μόνος ἐγὼ νὰ » φανῶ κωφὸς εἰς τὴν φωνήν σου, μόνος ἐγὼ τυφλὸς εἰς τὰς » πληγάς σου ». Τοσαύτη σήμερον εἶναι ἡ χρεία τοῦ συμβου- λευτικοῦ μέρους τῆς Ῥητορικῆς εἰς ἡμᾶς, καὶ πλὴν ἀπὸ τοὺς λογίους ἄνδρας ἄλλοι νὰ πληρώσωσι τὴν χρείαν ταύτην δὲν εἶναι καλοί.

Χρήσιμον εἶναι βέβαια καὶ τὸ Ἐγκωμιαστικόν· ἀλλ' ἔχει χρείαν προσοχῆς τόσον περισσοτέρας ὅστις τὸ μεταχειρίζεται, ὅσον κινδυνεύει νὰ κάμῃ ὅλον τὸ ἐναντίον τῆς θελήσεώς του, ἂν δὲν τὸ μεταχειρίζεται μὲ κρίσιν. Ἐὰν, ὅστις ἀπὸ φθόνον, ἢ ἀναισθησίαν, δὲν ἐπαινεῖ τοὺς εὐεργέτας τοῦ γένους, ὁ δικῇ ὅλον τὸ γένος, ἐπειδὴ ἐμποδίζει τῶν εὐεργετῶν τὸν πληθυσμὸν,

δὲν προξενεῖ μικροτέραν ἀδικίαν εἰς αὐτὸ, ὅςις τοὺς ἐπαινεῖ ὑπέρμετρα. Τῶν χρεωςουμένων ἐπαίνων ἡ ςέρησις ἀναγκάζει τὸν ἐργαζόμενον τὸ καλὸν νὰ φωνάζῃ,

Ἴση μοῖρα μένοντι, καὶ εἰ μάλα τις πολεμίζοι,
Ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἡμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός (1).

Ὅταν πάλιν ἀσώτως καὶ χωρὶς κρίσιν δίδωνται, ἔξω ταύτης τῆς φωνῆς, ἂν ὁ ἐπαινούμενος ἔχῃ νοῦν, πρέπει καὶ νὰ μισῇ τὸν ἐπαινοῦντα, ἐπειδὴ ἐξοπλίζει κατ' αὐτοῦ τὸν φθόνον, ὅστις ἁρπάζει τὴν ἀγαπητὴν τῆς ἀμετρίας πρόφασιν ταύτην, διὰ νὰ στερήσῃ τὰ καλὰ καὶ ἀπὸ τὸν χρεωστούμενον εἰς αὐτὰ μέτριον ἔπαινον·

Αἰνούμενοι γὰρ οἱ 'γαθοὶ τρόπον τινὰ
Μισοῦσι τοὺς αἰνοῦντας, ἐὰν αἰνῶσ' ἄγαν (2).

Πρέπει λοιπὸν νὰ περιορίζεται τὸ Ἐγκωμιαςικὸν εἰς ὅρια ςενὰ, διὰ νὰ γίνεται ἀληθῶς ὁ ἔπαινος ἀμοιβὴ πολύτιμος καὶ ποθητὴ εἰς τοὺς εὐεργέτας τοῦ γένους.

---

(1) Ἰλιάδ. ι, 318.

(2) Εὐριπίδ. Ἰφιγ. Αὐλ. 979. Ἔλεγεν ἀςεῖος τὶς καὶ λόγιος Γαλάτης, ὅτι τὸ πρᾶγμα τῶν ἐπαίνων ἐκατήντησεν εἰς τόσον, ὥςε ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος, προσευχόμενος πρέπει εἰς τὸ « Ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονη-» ροῦ » νὰ προσθέτῃ « Καὶ ἀπὸ ἐπαινέτου ». Εἶχε δίκαιον ὁ Γαλάτης· καὶ τόσον περισσότερον, ὅσον ὁ πονηρὸς εἶναι πλησίον σου, τὸν βλέπεις, τὸν αἰσθάνεσαι, κατοικεῖ εἰς αὐτήν σου τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν ταράσσει μὲ πάθη, τὰ ὁποῖα δύνασαι νὰ πολεμήσῃς. Ἀλλὰ τὸν ἐπαινέτην, τὸν ὁποῖον πολλάκις χωρίζουν μακρὰν ἀπὸ σοῦ,

. . . . μάλα πολλὰ μεταξὺ
Οὔρεά τε σκιόεντα, θάλασσά τε ἠχήεσσα,

πῶς ἔχεις νὰ τὸν φυλαχθῇς, πῶς νὰ τὸν ἀποφύγῃς, ἐὰν τοῦ ἔλθῃ εἰς τὴν κεφαλὴν νὰ σὲ δοξολογήσῃ;

Ἐξ ἐναντίας τοῦ Συμβουλευτικοῦ ἡ ἔκτασις εἶναι πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ μᾶς λείπουσιν ἔτι πολλὰ καὶ μεγάλα καλά. ¡Καὶ τίς ἄλλος εἶναι καλὸς νὰ νοήσῃ καὶ νὰ φανερώσῃ εἰς τὸ γένος τὰ καλὰ ταῦτα; ¡τίς νὰ ἐξυπνίσῃ τὸ ἔθνος ὅλον, καὶ νὰ ζητήσῃ πάντων αὐτοῦ τῶν μελῶν τὴν συνδρομὴν καὶ βοήθειαν εἰς τὴν ἀπόκτησιν αὐτῶν παρὰ τοὺς λογίους ἄνδρας τοῦ ἔθνους; Παρ' αὐτοὺς ¡τίς ἄλλος δύναται νὰ πυρώσῃ καὶ νὰ πείσῃ τὰς ψυχὰς ὅλων ἡμῶν εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀρχαίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος δόξης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μᾶς ἐξεκύλισεν ἡ ἀπαιδευσία;

Εἰς τοῦτο λοιπὸν κυρίως τῆς Ῥητορικῆς τὸ μέρος πρέπει, καθὼς εἶπα, νὰ καταγίνωνται οἱ λόγιοι ἄνδρες τοῦ γένους μὲ ἀλήθειαν, μὲ ἐλευθερίαν, μὲ παῤῥησίαν, μὲ ἐπιμονὴν καὶ ὑπομονὴν, καταφρονοῦντες καὶ τοὺς ψόγους τῶν ἀχρειεστάτων συκοφαντῶν, καὶ τοὺς ἐπαίνους τοῦ ἀπαιδεύτου ὄχλου τῆς παρούσης γενεᾶς, καὶ φανταζόμενοι, ὁσάκις λαμβάνουσιν εἰς χεῖρας τὸν κάλαμον, ὅτι ἔχουν ἔμπροσθεν αὐτῶν παροῦσαν, βλέπουσαν, αὐστηρῶς ἐξετάζουσαν τοὺς λόγους καὶ τοὺς λογισμούς των, τὴν ἐπερχομένην γενεὰν, εἰς τὴν ὁποίαν μόνην ἀνήκει νὰ κρίνῃ ἀδεκάστως τοὺς κόπους των (1).

Ὅταν τὸ πραγματικὸν μέρος τῆς συμβουλῆς ἔχῃ τὸ βάρος τοῦ

(1) « Ἔπαινοι μὲν γὰρ ἢ ψόγοι πάνυ πεφεισμένοι, καὶ περιεσκεμμένοι, καὶ ἀσυκοφάντητοι, καὶ μετὰ ἀποδείξεων, καὶ ταχεῖς, καὶ μὴ ἄκαιροι. . . Τὸ δ' ὅλον, ἐκείνου μοι μέμνησο (πολλάκις γὰρ τὸ αὐτὸ ἐρῶ), καὶ μὴ πρὸς τὸ παρὸν μόνον ὁρῶν γράφε, ὡς οἱ νῦν ἐπαινέσωνταί σε, καὶ τιμήσωσιν, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος αἰῶνος ἐστοχασμένος, πρὸς τοὺς ἔπειτα μᾶλλον σύγγραφε, καὶ παρ' ἐκείνων ἀπαίτει τὸν μισθὸν τῆς γραφῆς, ὡς λέγηται καὶ περὶ σοῦ, Ἐκεῖνος μέντοι ἐλεύθερος ἀνὴρ ἦν, καὶ παῤῥησίας μεστὸς, οὐδὲν κολακευτικὸν, οὐδὲ δουλοπρεπὲς, ἀλλ' ἀλήθεια ἐπὶ πᾶσι. Τοῦτ', εἰ σωφρονοίη τις, ὑπὲρ πάσας τὰς νῦν ἐλπίδας θεῖτο ἂν, οὕτως ὀλιγοχρονίους οὔσας ». Λουκιαν. ἐν τῷ πῶς δεῖ Ἱστορ. συγγράφ. § 59-61.

καλοῦ χρυσίου, ἤγουν ἦναι τόσον ἀξιόλογον, ὥστε ν' ἀποβλέπῃ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ δόξαν ὅλου τοῦ γένους, ἔμεινε πλέον εἰς τὸν συμβουλεύοντα τὸ ἔργον τοῦ λεκτικοῦ, ἤγουν ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ πρέπουσα συνθήκη τῶν λέξεων· δύσκολα καὶ τὰ δύο (τὸ ὁμολογῶ) εἰς γλῶσσαν, ὁποία τὴν σήμερον εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ γένους, ἀλλ' ὅμως καὶ δυνατά, καὶ ἀπαραίτητα τοῦ λόγου καλλωπίσματα, ἐὰν θέλῃς νὰ τὸν ἐμβάσῃς εἰς τῶν ἀπαιδεύτων τὰς ψυχάς, εἰς τοὺς ὁποίους μάλιςα εἶναι ἀναγκαία ἡ συμβουλὴ, ἐπειδὴ πολεμοῦνται οἱ ταλαίπωροι καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπαιδευσίαν, καὶ ἀπὸ τοὺς ὅσοι προθυμοῦνται νὰ τοὺς καταπείσωσιν ὅτι ἡ παιδεία εἶναι πρᾶγμα ὀλέθριον.

Ἡ ἐκλογὴ τῶν λέξεων εὐκολύνεται πολὺ ἀπὸ τὴν ἐντελῆ εἴδησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης· εἴδησιν τόσον ἀναγκαίαν τὴν σήμερον, ὅσον ἡ λαλουμένη κοινὴ γλῶσσα ἀναγκάζεται πολλάκις, διὰ τὴν πτωχείαν της, νὰ δανείζεται λέξεις ἀπ' ἐκείνην. Ἀλλ' ἐκείνη εἶναι πλουσιωτάτη ἀπὸ συνώνυμα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ ἐφυλάχθησαν εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, δὲν εἶναι ὅμως εἰς ὅλους γνωςά, διότι κανὲν ἀκόμη λεξικὸν δὲν τὰς ἐσυνάθροισεν ὅλας, καὶ ἄλλα χωρὶς δυσκολίαν ἐμπορεῖ τὶς νὰ ἐμβάσῃ εἰς αὐτὴν, ἂν προσέχῃ, ὡς προεῖπα, νὰ τὰ θέτῃ εἰς τοιοῦτον τόπον, ὥστε νὰ ἐξηγῶνται τρόπον τινὰ ἀπὸ τὰς γειτονευούσας λέξεις, καὶ νὰ μὴ γεννῶσιν ἄκριτον μακ.ρονισμὸν, ὅστις δὲν εὐχαριςεῖ οὔτε τὸν ἀπαίδευτον, διότι ἀκούει γλῶσσαν ἀκατάληπτον εἰς αὐτὸν, οὔτε τὸν πεπαιδευμένον, διότι ἀποστρέφεται τὴν ἄνοςον συμπλοκὴν δύο γλωσσῶν, τὰς ὁποίας γνωρίζει, ἀλλὰ δὲν ἐπρόσμενε ν' ἀκούσῃ βωμολοχικῶς συγκολλημένας.

Ἀπὸ πολλὰς συνωνύμους λέξεις νὰ ζητῇ τὶς ἐπιπόνως τὴν ἀσαφεςέραν εἰς τοὺς περισσοτέρους, σιμὰ τῆς ἀκρισίας (1)

---

(1) Ἐγνώρισα νέον ὁμογενῆ, νεοφερμένον ἀπὸ τῶν Γραμματικῶν

εἶναι καὶ μεγάλη ἀδικία· ἐπειδὴ διὰ τῶν περισσοτέρων κυρίως τὴν παίδευσιν γράφονται καὶ εἰς τὸν τύπον δίδονται τὰ βιβλία. Αὐτοὶ πληρόνουσι τὴν δαπάνην τοῦ τύπου ἀγοράζοντες τὰ τυπωμένα· κ᾽ ἔχουν μέγα δίκαιον, ὁσάκις δὲν εὑρίσκουσιν εἰς τὸ βιβλίον ἀνταξίαν τῆς δαπάνης ὠφέλειαν, νὰ μέμφωνται τὸν συγγραφέα, ὡς προνοητὴν τοῦ ἰδίου κέρδους πλέον παρὰ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος.

Ἀλλὰ πάλιν, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὶς τοὺς ἀπαιδεύτους, νὰ χυδαΐζῃ τόσον τὸν λόγον του, ὥστε νὰ γίνεται ἀηδέστατος εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν πεπαιδευμένων, οὐδὲ τοῦτο δίκαιον εἶναι. Βέβαια εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, καὶ ἐξαιρέτως σήμερον εἰς τοὺς Γραικοὺς, τῶν πεπαιδευμένων ὁ ἀριθμὸς εἶναι κατὰ δυστυχίαν πολλὰ ὀλίγος παραβαλλόμενος πρὸς τοὺς ἀπαιδεύτους· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ καταφρονῶνται παντάπασι διὰ ταύτην τὴν ὀλιγότητα ἀπὸ τὸν γράφοντα, ὅταν γράφῃ μάλιστα περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι χρήσιμα καὶ εἰς αὐτούς (1).

τὰ σχολεῖα, ὅστις μοῦ ἐζάλιζε συχνὰ τὴν κεφαλὴν μὲ φρικωδεστάτους μακαρονισμοὺς, εἷς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦτο καὶ τὸ « Ὁ καιρὸς δὲν μοὶ » τὸ ἐπιτρέπει ». Τὸν ἠρώτησα μίαν ἡμέραν, ἐὰν ἐνόμιζεν ὅτι τὸ » Συγχωρεῖ » εἶναι Ἀραβικὴ λέξις. Ἐγέλασε πολὺ εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἐρώτησιν ὁ νέος, δὲν ἐξεύρω εἴτε δια τὴν ἀκρισίαν του, εἴτε διὰ τὴν ἰδικήν μου ἀναισθησίαν.

(1) « Εἰσὶ μὲν οὖν ἴσως ἐλάττους οἱ τοιοῦτοι τῶν ἑτέρων, μᾶλλον » δὲ πολλοστὸν ἐκείνων μέρος, καὶ τοῦτο οὐθεὶς ἀγνοεῖ· οὐ μὴν κατα» φρονεῖσθαί γε διὰ ταῦτα ἄξιοι. Ὁ μὲν οὖν τῶν ὀλίγων καὶ εὐπαι» δεύτων στοχαζόμενος λόγος οὐκ ἔσται τῷ φαύλῳ καὶ ἀμαθεῖ πλήθει » πιθανός· ὁ δὲ τοῖς πολλοῖς καὶ ἰδιώταις ἀρέσκειν ἀξιῶν καταφρο» νηθήσεται πρὸς τῶν χαριεστέρων· ὁ δ᾽ ἀμφότερα τἀκροατήρια πείθειν » ζητῶν ἧττον ἀποτεύξεται τοῦ τέλους. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ μεμιγμένος » ἐξ ἀμφοτέρων τῶν χαρακτήρων. Διὰ ταῦτα ἐγὼ τὴν οὕτως κατ» εσκευασμένην λέξιν μετριωτάτην εἶναι τῶν ἄλλων νενόμικα· καὶ τῶν

Ὅτι δὲν εἶναι ὀλιγωτέρα ἡ ἀηδία, τὴν ὁποίαν προξενεῖ εἰς τὸν ἀναγινώσκοντα ἢ ἀκούοντα ἡ ἄτεχνος τῶν λέξεων συνάρμοσις ἐδείχθη καὶ ἀπὸ τὰ προειρημένα (1) ἱκανῶς, καὶ δὲν εἶναι περιττὸν νὰ εἴπω καὶ πάλιν, ὅτι ἡ ἄτεχνος σύνθεσις εἶναι καλὴ νὰ ἀμαυρώσῃ καὶ τῶν ἀξιολόγων νοημάτων καὶ τῶν καταλλήλων εἰς αὐτὰ λέξεων τὸ κάλλος, καθὼς ἐξεναντίας, ὅταν ἦναι τεχνική, δύναται νὰ σκεπάσῃ καὶ αὐτῶν τῶν εὐτελῶν νοημάτων καὶ λέξεων τὴν ἀσχημίαν. Ταύτην τὴν διάφορον τῆς συνθήκης δύναμιν εὐφυέϛερον νὰ παραστήσω εἶναι ἀδύνατον, ἀφ' ὅ,τι τὴν ἐπαράστησεν ὁ Διονύσιος. « Ἡ σύνθεσις (λέγει) ἔχει δύ-
» ναμιν μεγαλητέραν παρὰ τὴν ἐκλογήν· καὶ δὲν ἁμαρτάνει
» νομίζω ὅστις τὴν παρομοιάσῃ μὲ τὴν Ἀθηνᾶν τοῦ Ὁμήρου.
» Καθὼς ἐκείνη τὸν αὐτὸν Ὀδυσσέα ἐγγίζουσα μὲ τὴν αὐτὴν
» ῥάβδον, ἄλλοτε τὸν ἔκαμνε νὰ φαίνεται ζαρωμένος, μικρὸς,
» ἄσχημος, ὅμοιος ψωμοζήτου γέρων, ἄλλοτε πάλιν μεγάλος,
» παχὺς, εὔμορφος, καὶ τὴν κεφαλὴν μὲ κόμην λαμπρὰν ϛο-

» λόγων τούτους μάλιϛα ἀποδέχομαι τοὺς πεφευγότας ἑκατέρων τῶν
» χαρακτήρων τὰς ὑπερβολάς. Εἰρηκὼς δὲ κατ' ἀρχὰς, ὅτι μοι δο-
» κοῦσιν Ἰσοκράτης τε καὶ Πλάτων κράτιϛα τῶν ἄλλων ἐπιτετηδευκέναι
» τοῦτο τὸ γένος τοῦ χαρακτῆρος, καὶ προαγαγεῖν μὲν αὐτὸ ἐπὶ
» μήκιϛον, οὐ μὴν καὶ τελειῶσαι· ὅσα δ' ἐνέλιπεν ἐκείνων ἑκάτερος,
» ταῦτα Δημοσθένην ἐξειργασμένον ἐπιδείξειν ὑποσχόμενος, ἐπὶ τοῦτ'
» ἤδη πορεύσομαι. κ. τ. λ. ». Διονυσ. Ἀλικαρν. περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθέν. δεινότ. 15 καὶ 16. Ἆρα ἡ ἀληθινὴ Ῥητορικὴ τότε φθάνει εἰς τὴν τελείαν της ἀκμὴν, ὅταν τελειωθῇ καὶ τὸ πραγματικὸν καὶ τὸ λεκτικὸν μέρος τῆς γλώσσης, ἤγουν ὅταν ὁ γράφων γράφῃ περὶ τῶν συμφερόντων εἰς τοὺς συμπολίτας του, καὶ μεταχειρίζεται λέξεις ἁρμοζούσας εἰς τὰ λεγόμενα, καὶ τοιαύτας ὥϛε νὰ τὰς καταλαμβάνωσιν οἱ συμπολῖταί του, ἂν ὄχι ὅλοι ὅλας κατὰ μίαν ἑκάϛην, ὅλοι ὅμως τὴν δηλουμένην ἀπ' αὐτὰς συμβουλὴν, καὶ τέλος, τὰς συμπλέκῃ εἰς τρόπον ὥϛε νὰ ἡδύνῃ τοὺς ἀκούοντας.

(1) Σελ. 237-239.

» λισμένος, παρόμοια καὶ ἡ σύνθεσις, μὲ τὰς αὐτὰς λέξεις, » ποτὲ μὲν δείχνει ἄμορφα, πτωχὰ, καὶ ταπεινὰ τὰ νοήματα, » ποτὲ δὲ εὔμορφα, πλούσια καὶ ὑψηλά. Καὶ εἰς τοῦτο μάλιστα » διαφέρει ποιητὴς ἀπὸ ποιητὴν, καὶ ῥήτωρ ἀπὸ ῥήτορα, νὰ » συμπλέκῃ μίαν μὲ τὴν ἄλλην ἐπιδέξια τὰς λέξεις (1) ».

Δὲν μοῦ ἔλειπαν, ἂν εἶχα καιρὸν, καθὼς ὁ Διονύσιος ἔφερεν ὀλίγα τινὰ παραδείγματα κακῆς συνθέσεως ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς, νὰ φέρω ἄλλα ἀναρίθμητα ἀπὸ τὰ σήμερον ἐκδιδόμενα βιβλία εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρίσκονται καὶ τοιαῦτα, ὅπου δὲν ἀριθμοῦνται αἱ κακοσύνθετοι περίοδοι μὲ τὰ δάκτυλα, ἀλλ' εἶναι ἀπαρχῆς μέχρι τέλους ὅλον τὸ σύγγραμμα ἄγριον καὶ τερατῶδες ὕφασμα, ἄξιον νὰ κατασπαράξῃ καὶ τὴν πλέον ἀναίσθητον ἀκοήν. Μηδὲ, ἂν τὰ ἔφερα, εἶχε κάνεῖς δίκαιον νὰ μὲ ὑποπτευθῇ ὡς σκοπὸν ἔχοντα νὰ κατηγορήσω κἀνένα. Τῆς συνθέσεως, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τοῦ γρά-

(1) « Μείζονα ἰσχὺν ἔχει τῆς ἐκλογῆς ἡ σύνθεσις. Καί μοι δοκεῖ » τις οὐκ ἂν ἁμαρτάνειν εἰκάσας αὐτὴν τῇ Ὁμηρικῇ Ἀθηνᾷ. Ἐκείνη τε » γὰρ τὸν Ὀδυσσέα, τὸν αὐτὸν ὄντα, ἄλλοτε ἄλλον ἐποίει φαίνεσθαι, » τοτὲ μὲν ῥυσὸν, καὶ μικρὸν, καὶ αἰσχρὸν, καὶ [Ὀδυσσ. π', 209, 273],

Πτωχῷ λευγαλέῳ ἐναλίγκιον, ἠδὲ γέροντι,

» τοτὲ δὲ τῇ αὐτῇ ῥάβδῳ πάλιν ἐφαψαμένη [Ὀδυσσ. ζ', 230],

Μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα θῆκεν ἰδέσθαι,
. . . . κὰδ δὲ κάρητος
Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθεϊ ὁμοίας·

» αὕτη τε, τὰ αὐτὰ λαμβάνουσα ὀνόματα, τοτὲ μὲν ἄμορφα καὶ » πτωχὰ καὶ ταπεινὰ ποιεῖ φαίνεσθαι τὰ νοήματα, τοτὲ δὲ ὑψηλὰ καὶ » πλούσια καὶ ἁδρὰ καὶ καλά· καὶ τούτῳ μάλιστα διαλλάττει ποιητὴς » ποιητοῦ, καὶ ῥήτωρ ῥήτορος, τῷ συντιθέναι δεξιῶς τὰ ὀνόματα ». Διον. Ἁλικαρν. Περὶ συνθέσ. ὀνομάτ. § 4, σελ. 28.

φειν ἡ τέχνη εἶναι εἰς ἡμᾶς ἀκόμη πρᾶγμα νέον· καὶ τόσον ἄδικον ἤθελεν εἶσθαι νὰ ζητῇ τὶς πράγματος νεοφανοῦς τελειότητα, ὅσον καὶ ἂν ἐπρόσμενε καρποὺς ὡρίμους ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τὰς πρώτας ἐξανθήσεις. Μόνος ἐκεῖνος εἶναι ἄξιος κατηγορίας, ἐὰν τὶς, ἄτυχος καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων, ἄτυχος καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτῶν, τόσον ἦτο μακρὰν νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀτυχίαν του, ὥστε καὶ νὰ φαντάζεται ὅτι ἔχει τὴν εὐγλωττίαν τοῦ Νέστορος,

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

Ἀλλὰ τοὺς τοιούτους, ἂν κατὰ δυστυχίαν εὑρίσκεται τοιοῦτος σκληροτράχηλος μακαρονιστὴς, καὶ ἄσπλαγχνος ὠτομάστιξ, ἀρκετὸν εἶναι νὰ τοὺς ἐνθυμίσῃ τὶς ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Σατυρικὸς τῆς Γαλλίας ποιητὴς,

Un sot en écrivant fait tout avec plaisir,
Χαρὰν αἰσθάνετ' ὁ μωρὸς πολλὴν εἰς ὅσα γράφει.

Τῆς συνθέσεως τὴν δύναμιν τὴν ἐκατάλαβαν μάλιστα οἱ παλαιοὶ, ὡς λέγει ὁ κριτικώτατος Διονύσιος, καὶ καθὼς εὔκολον εἶναι νὰ τὸ πληροφορηθῇ, ὅστις μὲ προσοχὴν ἀναγινώσκει τὰ ποιήματα ἢ συγγράμματα τῶν παλαιῶν. Αὐτοὶ παρετήρησαν, ὅτι πρέπει φυσικὰ νὰ συμβαίνῃ καὶ εἰς τὴν ἀκοὴν, ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὰς ἄλλας αἰσθήσεις· καὶ καθὼς εἰς τὴν ὅρασιν δὲν εἶναι ἀδιάφορος πᾶσα μίξις χρωμάτων, οὐδ' εἰς τὴν γεῦσιν πᾶσα σύγκρασις χυμῶν, ὁμοίως εἶναι καὶ σύνθεσις λέξεων εὐάρεστος εἰς τὸν ἀκούοντα, καὶ πάλιν ἄλλη, τὴν ὁποίαν ἀποστρέφεται μὲ δυσαρέστησιν ἡ ἀκοή.

Ἀλλ' ἡ σύνθεσις αὕτη, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Ῥητορικὴ τέχνη, διὰ νὰ περικλείεται εἰς τὰ ὅρια τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος, πρέπει, ὡς τὸ εἶπα καταρχὰς, νὰ ὁδηγῆται ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν,

ἤγουν τόσην μόνην ἡδονὴν πρέπει νὰ προξενῇ εἰς τὸν ἀκούοντα, ὅσης εἶναι χρεία διὰ νὰ τὸν πείσῃ νὰ δεχθῇ τοὺς εἰς ὠφέλειαν αὐτοῦ ἀποβλέποντας λόγους, καὶ, νὰ εἴπω οὕτω, νὰ τὸν κάμῃ μὲ ἀπάτην εὐδαίμονα. Μηδὲ πρέπει ὁ Ῥήτωρ νὰ μιμῆται τὸν κακὸν ζωγράφον, ὅςις διαςρέφει τὴν κρίσιν τῶν θεατῶν, μὲ τὰς αἰσχρὰς ἢ φορτικὰς εἰκόνας, ἢ τὸν περίεργον μάγειρον, ὁ ὁποῖος ἀφανίζει τὴν ὑγείαν μὲ τὴν πολυποίκιλον καὶ δολερὰν σύγκρασιν τῶν ἀρτυμάτων.

Διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς αὐτοὺς ὅλοι ἐξίσου δὲν εὐδοκίμησαν εἰς τοῦτο τῆς Ῥητορικῆς τὸ μέρος, τὴν σύνθεσιν λέγω τῶν λέξεων· ἀλλ' ἐπλησίασαν εἰς αὐτὸ ἄλλος ὀλιγώτερον, ἄλλος περισσότερον, κατὰ τὸ μέτρον ἕκαςος τῆς ἰδίας του γνώσεως καὶ ἀρετῆς, καὶ τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραφε· καὶ ὀλιγώτατοι ἐκτύπησαν εἰς αὐτὸν τὸν σκοπόν. Τόσον εἶναι δύσκολον νὰ γνωρίσῃ τὶς τὰ ὅρια, ἕως ὅπου πρέπει νὰ ςαθῇ. Εἷς ἀπὸ τοὺς πολλὰ εὐδοκιμήσαντας εἰς τοῦτο, κατὰ τοῦ Διονυσίου τὴν σημειωθεῖσαν ἀνωτέρω κρίσιν (1), εἶναι ὁ Ῥήτωρ Ἰσοκράτης, περὶ τοῦ ὁποίου τῆς ἐκδόσεως καιρὸς εἶναι νὰ λαλήσω. Ἀλλ', ἐπειδὴ εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ μετεχειρίσθην ἓν ἀντίγραφον παλαιὸν, πρέπει πρῶτον νὰ κοινωνήσω εἰς τὸ γένος πρᾶγμα πολλῆς προσοχῆς καὶ μεγάλης φροντίδος ἄξιον περὶ ὅλων ἁπλῶς τῶν Ἑλληνικῶν ἀντιγράφων, διὰ νὰ μὴν ἀναγκασθῶ μετέπειτα νὰ διακόψω τὸν περὶ τῆς ἐκδόσεως λόγον μὲ πολλὰ μακρὰν παρέκβασιν.

Τῶν πολλῶν τῆς βαρβαρώσεως τῶν ἐθνῶν δυστυχιῶν εἶναι καὶ τὸ, ὄχι μόνον νὰ μὴν αἰσθάνωνται λύπην δι' ὅσα ἔχασαν, ἀλλὰ μηδ' ἐκείνων πλέον τὴν ἀξίαν νὰ γνωρίζωσιν, ἐὰν ἔμειναν ἀκόμη εἰς αὐτὰ μικρὰ λείψανα καλῶν, καὶ νὰ τἀφίνωσι καθ-

---

(1) Σελ. 245.

ἡμέραν ἀπὸ τὰς χεῖράς των, διὰ νὰ πλουτίζωσι τοὺς ξένους μὲ τὴν αὔξησιν τῆς ἰδίας των πτωχείας.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ Χριστοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν κατεφέρθη εἰς τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἡ τελευταία πληγὴ, ἡ Ἰταλία ἦτον εἰς σχεδὸν ἀπαράλλακτον κατάστασιν, εἰς ὁποίαν εὑρίσκεται σήμερον ἡ Ἑλλάς· ἤγουν νενεκρωμένη πρὸ πολλοῦ διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ῥωμαίων, καὶ τὴν καταδρομὴν πολλῶν βαρβάρων ἐθνῶν, ἤρχισε νὰ ἐξυπνίζεται ἀπὸ τὸν βαθὺν αὐτῆς λήθαργον, καὶ νὰ ζητῇ πανταχόθεν θεραπείαν εἰς τὰς πληγάς της. Ἀπ' ὅσα φάρμακα μετεχειρίσθη εἰς τὴν πολυχρόνιον αὐτῆς ἀῤῥωστίαν δραστικώτερον χωρὶς ἀμφιβολίαν ἐχρημάτισε νὰ συναθροίσῃ τὰ παλαιὰ τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἀντίγραφα, νὰ τὰ μελετήσῃ, καὶ νὰ τὰ δημοσιεύσῃ διὰ τῆς τυπογραφικῆς τέχνης, ἥτις ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος.

Ὀλίγους χρόνους πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν εὐθὺς πολλοὶ λόγιοι τοῦ γένους ἄνδρες, προφῆται, ἢ καὶ μάρτυρες αὐτόπται, τῆς πτώσεως τῆς ἰδίας των πατρίδος, ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, φέροντες ἐντάμα καὶ τὰ βιβλία των, τὰ ὁποῖα, μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτῶν, ἔμειναν εἰς τῶν ἀλλογενῶν Εὐρωπαίων τὰς βιβλιοθήκας. Ἔξω τούτων, καὶ τὸ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν κυβερνῶν τὴν Φλωρεντινὴν δημοκρατίαν περίφημον γένος τῶν Μεδίκων ἔπεμψε καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐξεπίτηδες ἀνθρώπους, διὰ ν' ἀγοράζωσιν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἀντίγραφα. Τούτους ἐμιμήθησαν ἔπειτα ἄλλοι, καὶ ἡγεμόνες, καὶ ἰδιῶται, καὶ δὲν ἔπαυσαν μέχρι τῆς σήμερον νὰ συναθροίζωσι μὲ τόσην ἐπιμέλειαν, μ' ὅσην ἡμεῖς τὰ σκορπίζομεν ἀμέλειαν, τῆς Ἑλλάδος τὰ ἀντίγραφα, ἕωσοῦ τὴν ἐγύμνωσαν

σχεδὸν ἀπ' ὅλα τῆς ἀρχαίας αὐτῆς δόξης τὰ μαρτύρια καὶ λείψανα.

Μέχρι τούτου τὸ πρᾶγμα, ἂν καὶ λύπης καὶ πολλῆς αἰσχύνης ἄξιον εἰς τοὺς Γραικοὺς, εἶχε κἂν τινὰ παρηγορίαν, καὶ, ἀντὶ νὰ φθονήσωμεν τοὺς πλουτισθέντας ἀπὸ τὴν ἀγνωσίαν ἡμῶν ἀλλογενεῖς, πρέπει τρόπον τινὰ καὶ νὰ τοὺς γνωρίζωμεν χάριν· ἐπειδὴ ἔσωσαν τὰς ἀποδείξεις τῆς προγονικῆς ἡμῶν δόξης, τὰς ὁποίας ἐνδεχόμενον ἦτο ν' ἀφανίσωμεν ὁλότελα, ἐὰν ἔμεναν εἰς ἡμᾶς. Ναί! χάριν πρέπει νὰ τοὺς γνωρίζωμεν, δι' ὅσα μέχρι τῆς σήμερον ἐπῆραν, ὄχι ϛανικῶς ἡμῶν, ἀλλ' ἀγοράζοντες, ὡς σοφοὶ, σοφῶν ἀνδρῶν πονήματα ἀπὸ χεῖρας ἀναξίων ἀνθρώπων νὰ τὰ κρατῶσιν.

Ἡ χάρις ὅμως ἕως τούτου. Εἰς δὲ τὸ ἑξῆς, ἐὰν εἰς αὐτοὺς ἦναι συγχωρημένον ἀκόμη νὰ μᾶς δελεάζωσι μὲ ἀργύριον, διότι ἰσχυρογνωμόνως ἐπιμένουσιν εἰς τὴν περὶ ἡμῶν κακὴν ὑπόληψιν τῆς βαρβαρότητος, εἰς ἡμᾶς εἶναι ἐλεεινὴ καταισχύνη νὰ μὴ τοὺς πιϛώσωμεν, ὅτι ὁ καιρὸς τῆς βαρβαρότητος ἡμῶν ἐπέρασε, μηδὲ θέλει πλέον ἐπιϛρέψει. Καὶ ἀναντίρρητον τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν πίστιν ποίαν ἄλλην, ἢ ἀπόδειξιν, εἶναι δυνατὸν νὰ δώσωμεν εἰς αὐτοὺς, πῶς ἄλλως ἐμποροῦμεν νὰ κλείσωμεν τὰ ϛόματα τῶν κατηγόρων τοῦ γένους, ἂν δὲν τοὺς πληροφορήσωμεν μὲ ϛαθερὰν καὶ ἀμετακίνητον ἀπόφασιν ὅτι οὔτε χαρίζομεν, οὔτε πωλῶμεν πλέον τὰ προγονικὰ κτήματα;

Τὴν γῆν φαντάζομ' ὅτι βλέπω σχιζομένην νὰ μὲ καταπίῃ διηγούμενος, καὶ παρὰ τὴν κοινὴν τοῦ γένους ἐντροπὴν ἄλλο δὲν μ' ἀναγκάζει νὰ διηγηθῶ ὅσην ἀγανάκτησιν ἐδοκίμασα, ὅταν ὄχι πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνέγνωσα εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ φιλολογικὰς τῶν Γάλλων ἐφημερίδας τὰ ἑξῆς (1). « Ἰδοὺ ὁ κατά-

(1) Voici le catalogue des manuscrits que M. Clarke a rapportés de Patmos, de Naxos, et d'autres endroits de la

» λογος τῶν Ἑλληνικῶν ἀντιγράφων, ὅσα ἔφερεν [εἰς τὸ Λον-
» δῖνον] ὁ Κλάρκιος ἀπὸ τὴν Πάτμον, Νάξον, καὶ ἄλλους
» τόπους τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τὴν Πάτμον, Α', τὰ ἅπαντα
» τοῦ Πλάτωνος, βιβλίον πρώτου μήκους, γραμμένον κάλ-
» λιςα εἰς Περγαμηνὸν χάρτην, μὲ σχόλια εἰς μικρὰ κεφαλαῖα
» γράμματα. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐγράφθη κατὰ τὸ ἑξακισχιλιο-
» ςὸν τετρακοσιοστὸν τέταρτον ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἐπὶ

Grèce. De Patmos : 1° Les œuvres de Platon, in-folio, vélin, très-belle écriture. Les scholies en petites capitales... ce livre a été transcrit... l'an 6404 du monde, sous le règne de Léon, fils de Basile; 2° un lexicon de S. Cyrille d'Alexandrie ; 3° des poésies grecques, accompagnées d'anciennes notes de musique grecque; 4° deux *dito ;* 5° les œuvres de Grégoire de Nazianze. Du mont Athos : 1° les oraisons de Démosthènes; 2° les œuvres des dix orateurs Athéniens, dont quelques-uns nous sont inconnus. Il est bon d'observer que le Platon, que le professeur Porson appelle un monument de littérature, est le manuscrit grec le plus vieux qu'il y ait au monde avec une date précise. Dorville (sur *Chariton*, pag. 49 et 50) avait un Euclide plus ancien d'un an ; et Montfaucon (*Paléographie*, pag. 42) parle d'un manuscrit grec plus vieux de six ans, qu'il dit avoir vu; mais ces deux manuscrits ont disparu. Le professeur Porson a mis beaucoup de temps et de soins à copier les scholies; il a découvert par ce moyen des passages de pièces de théâtre grecques et de poètes qui sont perdus. Ἴδε τὸν Μηνύτορα τῆς 25 Φεβρουαρίου 1803 (Moniteur 25 Février 1803) καὶ τὴν Ἐγκυκλοπαιδικὴν Ἀποθήκην τοῦ αὐτοῦ ἔτους (Magasin Encyclopédique, Tom. V, pag. 367). Εἰς ταύτην μάλιστα θέλει εὑρεῖν ὁ ἀναγνώςης καὶ ἄλλα πολλὰ ἀντίγραφα, ἀγγεῖα, σκεύη, λίθους τιμίους, καὶ τὰ τοιαῦτα, μετακομισθέντα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ τὰ ὁποῖα χάριν συντομίας παρατρέχω.

» τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Βασιλείου. Β', Λεξικὸν τοῦ » ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Γ', Ποιήματα Ἑλληνικὰ μὲ » σημεῖα μουσικῆς Ἑλληνικῆς παλαιά. Δ', Δύο ἕτερα ἀντίγραφα » παρόμοια. Ε', Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ τὰ ἅπαντα. Ἀπὸ » τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος. Α', Λόγους Δημοσθένους. Β', Λόγους » τῶν δέκα ῥητόρων τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τινὲς » μᾶς εἶναι ἀκόμη ἄγνωστοι. Παρατηρήσεως ἄξιον εἶναι, ὅτι » ὁ Πλάτων τῆς Πάτμου, τὸν ὁποῖον ὁ διδάσκαλος Πόρσων » ὀνομάζει Μνημεῖον τῆς φιλολογίας, εἶναι τὸ ἀρχαιότερον » Ἑλληνικὸν ἀντίγραφον ἀπ' ὅσα εὑρίσκονται εἰς τὸν κόσμον » μὲ διωρισμένην ἀκριβῆ χρονολογίας σημείωσιν. Ὁ Δορβίλλος » (Σημειώσ. εἰς τὸν Χαρίτων. σελ. 49 καὶ 50) εἶχεν ἀντί- » γραφον Εὐκλείδου παλαιότερον ἓν ἔτος τοῦ Πλατωνικοῦ τού- » του τῆς Πάτμου ἀντιγράφου, καὶ ὁ Μοντεφαλκώνιος (Πα- » λαιογραφ. σελ. 42) ἐγνώρισεν ἄλλο γραμμένον ἓξ ἔτη » ἀρχήτερα· ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ταῦτα ἀντίγραφα ἠφανίσθησαν. » Ὁ διδάσκαλος Πόρσων ἀντέγραψε μὲ ἐπιμέλειαν καὶ κόπον » πολὺν τὰ σχόλια, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνεκάλυψε πολλὰς δραμά- » των Ἑλληνικῶν, καὶ ποιητῶν ἄλλων, ἀφανισμένων ἀπὸ τὸν » χρόνον, μαρτυρίας ».

¡Ποῖος ἀπὸ τοὺς ἀναγινώσκοντας ταῦτα νοῦν ἔχοντας Γραικοὺς δὲν θέλει αἰσθανθῆν τὴν αὐτὴν ἐντροπήν, τὴν αὐτὴν ἀγανάκτησιν καὶ θλίψιν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνθην ἐγώ; ¡Τίς δὲν θέλει κλαύσειν καὶ τῆς πατρίδος του τὴν δυστυχίαν, καὶ τῶν ὀλίγων ἐκείνων τὴν ἀνοησίαν, ὅσοι προθυμοῦνται δὲν ἐξεύρω διὰ ποίαν ὀργὴν θεοῦ, νὰ τὴν καταποντίσωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόλις ἤρχισε νὰ σηκόνῃ τὴν κεφαλὴν ἀπαιδευσίαν; Εἷς ἀπὸ τοὺς καταποντιστὰς τούτους δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀποῦ μᾶς ἔλεγε μὲ χηνώδη τῶν φρενῶν ἁπλότητα, ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα σήμερον τὸ μόνον ἀναγκαῖον μάθημα εἶναι τὰ ΚΑΛΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ (1), ὡς νὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρίσκωνται, ἢ νὰ εὑρέθησαν ποτὲ, εἰς κἀνὲν ἔθνος ἢ μέρος κόσμου, καλὰ γραμ-

---

(1) Ὁ καταποντιςὴς οὗτος, ὅςις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς κατηγόρους τῶν Γραικῶν ν' ἀνοίξωσι πάλιν τὰ ςόματα, δὲν εἶναι Γραικὸς, ἢ, ἂν ἦναι, ἐπροτίμησε νὰ ἐπονομασθῇ ψευδωνύμως γέννημα τῆς Καππαδοκίας, ὡς πληροφορημένος, ὅτι παρὰ Καππαδόκην κἀνεὶς ἄλλος δὲν ἔμελλε νὰ φθάσῃ εἰς τόσην ἀναισθησίαν, ὥςε νὰ ςοχάζεται ὅλης τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τὰς Ἀκαδημίας ὡς διδασκαλεῖα ἀθείας. Ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ δὲν εἶναι μηδὲ χριςιανός· ἐπειδὴ μὲ πρόσχημα θεοσεβείας ἀσεβεῖ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς κοινὴν μητέρα, εἶναι τὸ γένος προσκολλημένον, καὶ διὰ τὴν θρησκείαν, καὶ διὰ τὴν μητρικὴν φροντίδα, τὴν ὁποίαν δείχνει καθημέραν ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ γένους. Ὅςις (Ἀντιφων. σελ. 38-48) περὶ τῶν παιδευομένων εἰς τῶν ἀλλογενῶν Εὐρωπαίων, καὶ ἐξαιρέτως τῶν Γάλλων, τὰς Ἀκαδημίας τολμᾷ νὰ λέγῃ, ὅτι, « Ἐκεῖ, ἐκεῖ, μέσα » κυλίονται ἡ πανοσιότητες, μέσα εἰς τοὺς κώμους, εἰς τὰς μέθας, » εἰς τοὺς χορούς, εἰς τὰ πορνογύναια... καὶ λοιπὸν εἰς τοιαύτην » κατάςασιν, ποῦ τὸ χρέος τοῦ Μοναχοῦ, τοῦ Ἱερέως, ἤγουν ποῦ » τὸ ἀπαραίτητον χρέος τοῦ ἑσπερινοῦ, τοῦ ὄρθρου, ἁπλῶς τῆς » ἀκολουθίας καὶ τῆς προσευχῆς; » ὅςις (λέγω) μὲ τοιοῦτον βωμολοχικὸν ὕφος συκοφαντεῖ σεβασμίους ἄνδρας (μεταξὺ τῶν ὁποίων περιέχονται καὶ ὁ μακαρίτης Θεοτόκιος καὶ ὁ μακαρίτης Εὐγένιος), καταγινομένους ἡμέραν καὶ νύκτα εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ γένους των, τί ἄλλο σπουδάζει νὰ κάμῃ, παρὰ νὰ δείξῃ τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν συνεργὸν καὶ συνευδοκήτριαν τοῦ κακοῦ; ἐπειδὴ τούτους αὐτὴ ἐκλέγει διδασκάλους, τούτους προβιβάζει εἰς ἀρχιερατικοὺς θρόνους, ἀπὸ τούτους ζητεῖ καὶ προσμένει τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος. Μὴν ἀρκούμενος εἰς τὰς κατὰ τῶν συγχρόνων του προφανεῖς συκοφαντίας, μηδ' εἰς ὅσα ψεύδεται κατὰ πάντων κοινῶς τῶν ἀρχιερατευόντων σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα (Ἀντιφων. σελ. 26) ἐτυμβωρύχησε καὶ τὸν τάφον τοῦ Σωκράτους, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι οὐδ' ὁ Ἅδης εἶναι ἱκανὸς νὰ φυλάξῃ τοὺς νεκροὺς αὐτοῦ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ νέου τούτου Ἀρχιλόχου. Εἰς ὅλην τὴν ἱςορίαν τῆς παρανόμου δίκης καὶ καταδίκης τοῦ Σωκράτους ἀπαρχῆς μέχρι τέλους ἄλλο δὲν ἀκούεται ἀπὸ τοὺς

ιατικὰ χωρὶς ΚΑΛΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ. Τὰ καλήτερα χωρὶς ἀμφιβολίαν τῆς Ἑλλάδος γραμματικὰ ἐδιδάσκοντο εἰς τὴν Πάτμον καὶ εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος. Ἐκεῖ ἐβασίλευεν ὁ πολλὰ λεπτὸς Θεόδωρος μὲ τοὺς παχυτάτους ἐξηγητάς του· καὶ ὅμως αἱ δύο πηγαὶ τῶν καλῶν τούτων γραμματικῶν ἐγύμνωσαν ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ πολύτιμά της ἀντίγραφα, καὶ ἐπρόδοσαν εἰς ἔθνος ἀλλότριον, διὰ πολλὰ ὀλίγον ἴσω ςἀργύριον, τὰ προγονικὰ κτήματα. Τὰ ἄγρια τῆς Ἀφρικῆς ἔθνη, τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζουσι οὔτε καλὰ οὔτε κακὰ γραμματικὰ, δὲν ἤθελαν πράξειν χειρότερα.

Ἀσπλαγχνία μεγάλη ἤθελεν εἶσθαι νὰ λυπήσω τοὺς ὁμογενεῖς διηγούμενος τοσαύτης αἰσχύνης ἄξιον κακὸν, χωρὶς νὰ

συκοφάντας αὐτοῦ, πλὴν ὅτι ἔφθειρε τοὺς νέους μὲ τὴν διδασκαλίαν του· ἀλλ' ὁ νέος συκοφάντης (Ἀντιφων. σελ. 15), διὰ νὰ ὑπερβάλῃ καὶ αὐτὸν τὸν Ἄνυτον καὶ τὸν Μέλιτον, ἐπρόσθεσε καὶ τὴν παιδεραςίαν. Εἰκοσιτρεῖς χρόνους ἀρχήτερα τῆς καταδίκης, ἤγουν εἰς ἡλικίαν ἀκόμη, ὅταν καὶ τῆς παιδεραςίας ἡ ὑποψία εἶχε κἂν τινὰ πιθανότητα, ἐκωμῳδήθη ἀπὸ τὸν Ἀριςοφάνην ἐπὶ σκηνῆς ὁ Σωκράτης· καὶ μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὴν Κωμῳδίαν ταύτην (ἥτις ἐμόλυνε τὴν δόξαν τοῦ θαυμαςοῦ Κωμικοῦ, χωρὶς νὰ βλάψῃ τὸ χρεωςούμενον ἀπὸ τοὺς φιλαρέτους εἰς τὸν Σωκράτην σέβας), ὄχι μόνον δὲν ἐγκαλεῖται ὡς ὑποκείμενος εἰς τοιοῦτον αἰσχρότατον πάθος, ἀλλὰ, τὸ παραδοξότερον, μαρτυρεῖται ῥητῶς ἀπὸ τὸν Κωμικὸν ὅτι τὸ ἐνόμιζε καὶ τ' ὠνόμαζεν ἌΓΡΙΟΝ ΜΑΝΊΑΝ (Νεφελ. 350). Ἐὰν τοῦτο δὲν ἦναι ἱκανὸν νὰ δείξῃ ὅτι ἡ Λογικὴ τοῦ ψευδωνύμου συκοφάντου, δὲν εἶναι καλλιωτέρα ἀπὸ τὰ καλά του γραμματικὰ, δὸς ὀλίγην προσοχὴν εἰς αὐτοὺς τοὺς πρώτους ςίχους τῆς Ἀντιφωνήσεως. Ἡ ὑπόθεσίς της εἶναι ψόγος χωρὶς ἐξαίρεσιν ὅλων τῶν φιλοσόφων· καὶ ὅμως ἰσχυροποιεῖ τὸ προοίμιον αὐτῆς μὲ μαρτυρίαν τοῦ παιδεραςοῦ Πλάτωνος. Ἐφάνη πουποτε ἄλλοῦ τοσαύτη φρενῶν ταραχή;

Δείλαιε τοῦ νοῦ καὶ τῆς συμφορᾶς ἴσον,
Ὡς σ' ἠθέλησα μηδ' ἀναγνῶναί ποτ' ἄν.

δείξω ἐντάμα καὶ τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ. Δὲν μὲ λανθάνει ὅτι ἔγινε λόγος πρὸ πολλοῦ περὶ τῆς θεραπείας ταύτης εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία, ὡς μήτηρ φιλόστοργος ὅλου τοῦ γένους, τίποτε δὲν ἀμελεῖ ἀφ' ὅσα δύνανται νὰ δοξάσωσι τὸ γένος. Ἀλλ' ὁ λόγος πρέπει νὰ γίνῃ ἔργον τόσον γρηγορώτερα, ὅσον οἱ ἀλλογενεῖς, αἰσθανόμενοι τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ προβλέποντες ὅτι ὁ καιρὸς δὲν εἶναι μακρὰν, ὅταν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐπάρῃ τὶς ἀντίγραφον Ἑλληνικὸν θέλει εἶσθαι ἀδύνατον, ἔγιναν καὶ εἰς τὴν ἔρευναν ἐπιμελέστεροι, καὶ εἰς τὴν δαπάνην ἀφειδέστεροι, διὰ νὰ μὴν ἀφήσωσι πλέον ἄλλο τίποτ' εἰς αὐτὴν παρὰ τὰς πολυαρίθμους αὐτῆς γραμματικὰς καὶ τοὺς βωμολόχους πανηγυριστὰς τῶν καλῶν γραμματικῶν.

Ἰδοὺ λοιπὸν τί προβάλλω ταπεινῶς καὶ εἰς τὸν Παναγιώτατον Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, καὶ εἰς τὴν περὶ αὐτὸν σεβασμιωτάτην τῶν Ἀρχιερέων Σύνοδον, ἥτις καὶ χωρὶς ἐμοῦ ἤθελε πρὸ πολλοῦ θεραπεύσειν τὸ κακὸν, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ γνωρίζῃ τί γίνεται εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴν αὐτὴν εὐκολίαν, μὲ τὴν ὁποίαν εἰς τὰ φωτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη κηρύττουσι καθ' ἑκάστην ἡμέραν αἱ πολιτικαὶ καὶ φιλολογικαὶ ἐφημερίδες ὅ,τι γίνεται εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Α'. Ἀπὸ τῆς σήμερον εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ἐμποδισθῇ διὰ πατριαρχικῆς φιλοστόργου πρὸς ὅλον τὸ γένος συμβουλῆς, καὶ, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων, νὰ δίδωται, ἢ νὰ πωλῆται, ἀπ' ὁποιονδήποτε εἰς ὁποιονδήποτε ἄνθρωπον ἰδιώτην ὁμόφυλον, ἢ ἀλλόφυλον ἀντίγραφον εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν γραμμένον.

Β'. Ὅστις ἔχει ἀντίγραφον παλαιὸν, νὰ ἦναι ὑπόχρεως νὰ τὸ ἀναγγέλλῃ εἰς τὴν ἱερὰν Σύνοδον ἀμέσως, ἢ, ἂν ἦναι μακρὰν τῆς Συνόδου, διὰ τοῦ Ἀρχιερέως, ἢ τοῦ Πρωτοϊερέως τῆς πόλεως ὅπου κατοικεῖ. Ἡ δὲ Σύνοδος νὰ τὸ ἀγοράζῃ παρ' αὐ-

τοῦ ἀβιάστως, πληρόνουσα τὴν ἀξίαν καὶ ἀνάλογον τιμὴν μὲ τὴν ἀρχαιότητα καὶ σπανιότητα τοῦ ἀντιγράφου.

Γ'. Ἂν ὁ κύριος τοῦ ἀντιγράφου δὲν θέλῃ νὰ τὸ πωλήσῃ, νὰ ἦναι ὑπόχρεως νὰ τὸ δανείζῃ πρὸς καιρὸν εἰς τὴν Σύνοδον. Ἡ δὲ Σύνοδος νὰ φροντίζῃ τὴν ἀντιγραφὴν ἀπ' ἄνδρα λόγιον, καὶ, ἀφοῦ γραφθῇ, τὴν παραβολὴν κατὰ συλλαβὴν καὶ λέξιν ἀπὸ δύο λογίους ἄλλους ἄνδρας, παρόντος καὶ τοῦ ἀντιγράψαντος.

Δ'. Τὄνομα τοῦ δανείσαντος τὸ ἀντίγραφον νὰ σημειοῦται εἰς τὸν Κώδικα τοῦ Πατριαρχείου, καὶ ἀποθανόντος αὐτοῦ, τὄνομα τοῦ κληρονόμου, διὰ νὰ ἔλθῃ τέλος πάντων εἰς τὴν ἐξουσίαν ὅλου τοῦ γένους τὸ μερικὸν κτῆμα, χωρὶς βίαν ἢ ζημίαν τοῦ κτήτορος, ἢ κἂν νὰ ἐμποδισθῇ τοιουτοτρόπως ἡ μετακόμισις αὐτοῦ εἰς ἔθνος ἀλλότριον.

Ε'. Ἡ ἱερὰ Σύνοδος νὰ στείλῃ Πατριαρχικὸν Ἔξαρχον, ἄνδρα λόγιον, καὶ ζηλωτὴν τῆς δόξης τοῦ γένους του, εἰς τὰ ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον μοναστήρια, νὰ συναθροίσῃ τὰ εὑρισκόμενα ἔτι εἰς αὐτὰ Ἑλληνικὰ ἀντίγραφα· νὰ παρακαλέσῃ πρὸς τούτοις τοὺς κατὰ πόλεις Ἀρχιερεῖς καὶ Ἐπισκόπους, καὶ τοὺς λοιποὺς τρεῖς Μακαριωτάτους Πατριάρχας νὰ κάμωσι τὴν αὐτὴν ἔρευναν, ἂν ἀκόμη σώζεται κἀνὲν ἀντίγραφον εἰς τὰς διοικήσεις των.

Ϛ'. Νὰ διορισθῇ τόπος, ἢ βιβλιοθήκη, ἐξαίρετος καὶ χωριστὴ ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην τῶν τυπωμένων βιβλίων, μὲ ὄνομα ἙΛΛΗΝΙΚῸΝ ΜΟΥΣΕῖΟΝ, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ τεθῶσι ὅλα ταῦτα τὰ ἀντίγραφα, ἀφοῦ πρῶτον καταγραφῶσιν εἰς κατάλογον.

Ζ'. Τὸ Ἑλληνικὸν μουσεῖον νὰ ἔχῃ δύο ἐπιστάτας λαϊκούς, ἄνδρας πεπαιδευμένους, ἢ τοὐλάχιστον φίλους τῆς παιδείας, ἀμίσθους, καὶ τρίτον ἄλλον μισθωτόν, καὶ τοὺς τρεῖς διωρισμέ-

νους ἀπὸ τὴν ἱερὰν Σύνοδον, ἥτις τὴν ἀρχὴν ἑκάστου ἔτους· κα
ὀνομάζῃ ἕνα τῶν Ἀρχιερέων, τὸν λογιώτερον, διὰ νὰ ἐξετάζῃ
μὲ τοὺς τρεῖς ἐπιστάτας, κρατῶν εἰς χεῖρας τὸν κατάλογον,
ἐὰν ἕκαστον ἀντίγραφον εὑρίσκεται εἰς τὸν τόπον του.

Η΄. Ἡ καταγραφὴ εἰς τὸν κατάλογον πρέπει νὰ γίνεται διεξοδική· ἤγουν πρέπει νὰ περιέχῃ τὴν σημείωσιν τοῦ ἔτους, τοῦ μηνὸς καὶ τῆς ἡμέρας, ὅταν τὸ καταγραφόμενον βιβλίον ἐφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον, τοῦ ὀνόματος τοῦ πωλητοῦ, καὶ τῆς ποσότητος τῆς τιμῆς, ἂν ἠγοράσθη, ἢ τοῦ χαριστοῦ, ἂν ἐδόθη δωρεὰν εἰς τὸ γένος, τῆς πόλεως ἢ χώρας, ὅπου εὑρέθη, καὶ ὅθεν ἦλθε τὸ βιβλίον. Παρὰ ταῦτα, ἐπειδὴ πολλάκις εἰς τὸ αὐτὸ σῶμα καὶ ἀντίγραφον εὑρίσκονται πολλῶν ποιητῶν ἢ συγγραφέων πονήματα, ἢ μέρη πονημάτων, πρέπει εὐθὺς νὰ γίνεται ἡ σημείωσις καταλεπτῶς τῆς ἐπιγραφῆς ἑκάστου πονήματος.

Θ΄. Ἔξω τῶν ἀντιγράφων, οἱ ἐπιστάται καὶ προστάται τοῦ Μουσείου νὰ συναθροίζωσι, μὲ ὄχι ὀλιγωτέραν ἐπιμέλειαν, ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ νομίσματα, ἀγγεῖα, σκεύη, λίθους πολυτίμους, κίονας καὶ στήλας, ἢ κλάσματα στηλῶν, ὅπου εὑρίσκονται Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, καὶ ἁπλῶς ὅ,τι ἄλλο λείψανον Ἑλληνικῆς τέχνης ἢ ἱστορίας εὑρεθῇ, καὶ νὰ τὰ θέτωσι καὶ αὐτὰ εἰς τὸ Μουσεῖον. Τούτων ἡ καταγραφὴ εἰς τὸν κατάλογον πρέπει νὰ ἦναι ἀκριβεστέρα· ἤγουν πρέπει νὰ σημειοῦται ὄχι μόνον ἡ πόλις, ἡ χώρα, ὅπου εὑρέθη τὸ λείψανον, ἀλλὰ καὶ ὁ τόπος ὅπου ἔκειτο, καὶ τὰ περὶ τὸν τόπον καταλεπτῶς· ἐπειδὴ ἀπὸ τοιαύτας εἰδήσεις ἐξηγεῖται ἢ εἰκάζεται πολλάκις καὶ ὁ χρόνος καὶ ἡ χρῆσις τοῦ λειψάνου, καί, τὸ ἀξιολογώτερον, ἡ τοιαύτη ἐξήγησις συμβάλλει πολλάκις νὰ ἐξηγήσῃ τὰ δυσνόητα ἢ ν' ἀναπληρώσῃ τὰ ἐλλείποντα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Ι΄. Τὸ Ἑλληνικὸν Μουσεῖον, διὰ τὰς συχνὰς πυρκαϊὰς τοῦ

Βυζαντίου, νὰ ἦναι οἰκοδόμημα πετρόκτιστον, μακρυσμένον ὅσον εἶναι δυνατὸν ἀπὸ ἄλλας οἰκοδομὰς, καὶ περιωρισμένον ἀπὸ γῆν πολλὴν ἔρημον (1).

ΙΑ΄. Τὸ Ἑλληνικὸν Μουσεῖον νὰ προικισθῇ, ἢ μὲ ἀριθμὸν ἀργυρίου ἱκανὸν, ὥστε ὁ γεννώμενος κατ' ἔτος ἐξ αὐτοῦ τόκος νὰ συμποσοῦται εἰς γροσίων χιλιάδας δέκα, ἢ τοσοῦτος ἀριθμὸς χιλιάδων νὰ προσφέρεται κατ' ἔτος εἰς αὐτὸ, ἀπὸ τόσον ἀριθμὸν Γραικῶν, ὅσος εἶναι ἱκανὸς νὰ μὴ πληρόνῃ ἕκαςος ἀμμὴ μόνον ἑκατὸν γρόσια κατ' ἔτος. Δὲν εὑρίσκεται κἀνεῖς τὴν σήμερον ἀπὸ τοὺς κτηματικοὺς τοῦ γένους, ὅστις δὲν ἤθελε μετὰ χαρᾶς ὑποφέρειν τόσον εὐτελῆ δαπάνην διὰ τόσον ἔνδοξον εἰς τὴν πατρίδα του ἔργον.

ΙΒ΄. Ὁ ἀριθμὸς τῆς προσόδου ταύτης ἐννοεῖται διὰ τὰς πρώτας ἀπαραιτήτους χρείας, καὶ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς καταστάσεως τοῦ Μουσείου. Εὔκολον εἶναι ν' αὐξηθῇ μετέπειτα μὲ τὰς κατ' ἔτος προσφορὰς τῶν Γραικῶν. Ὁ τρόπος τῆς αὐξήσεως εἶναι πολύτροπος· καὶ οἱ πραγματευταὶ δύνανται νὰ ὑποχρεωθῶσιν ἑκουσίως νὰ πληρόνωσιν, ἐπιβάλλοντες παραδείγματος χάριν εἰς ἑκάστην Πάλλαν βαμβακίου, ἢ ἄλλης

---

(1) Παρὰ τὰς πυρκαϊὰς, εἶναι ἄλλα αἴτια, τὰ ὁποῖα νὰ καταριθμήσω δὲν συμφέρει, καὶ διὰ τὰ ὁποῖα καλὸν ἦτο νὰ καταςαθῇ τὸ Μουσεῖον εἰς καμμίαν ἄλλην πόλιν παρὰ τὸ Βυζάντιον. Ἁρμοδιωτέραν ἄλλην δὲν κρίνω παρὰ τὴν Χίον. Ὄχι μόνον εἶναι ἔξω παντὸς κινδύνου, ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης ἔδειξαν καὶ εἰς αυτὴν τῆς Ἑλληνικῆς δυςυχίας τὴν πλέον ἀξιοθρήνητον περίοδον τοῦ χρόνου, καὶ ἀφοῦ ἤρχισε νὰ ἀναγεννᾶται ἡ Ἑλλὰς, ὅτι εἶναι ἄξιοι νὰ ὀνομασθῶσι (τοὐλάχιςον πρὸς καιρὸν) ἀπὸ τὴν ἱερὰν Σύνοδον φύλακες καὶ προςάται καὶ προνοηταὶ τῶν προγονικῶν ὅλης τῆς Ἑλλάδος κτημάτων. Ἐὰν τὰ ἀντίγραφα τὰ ἐπαρθέντα ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους ἦσαν εἰς τὴν Χίον, ἡ ταλαίπωρος Ἑλλὰς ἤθελεν ἀκόμη ἔχειν τὰ ἀντίγραφά της.

πραγματείας, ὀλίγον τί ποτε· καὶ οἱ γράφοντες διαθήκην κ' ἐνθυμῶνται, ὅτι ἀφίνουν εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτῶν, ὄχι μόνον τὰ πολλά των ἢ ὀλίγα κτήματα, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἢ τὴν ἀδοξίαν τῆς κοινῆς πατρίδος.

ΙΓʹ. Ἀπὸ τὰς προσόδους τοῦ Μουσείου, ὅ,τι περισσεύει κατ' ἔτος (κ' εἶμαι βέβαιος ὅτι θέλουν περισσεύειν πολλὰ) μετὰ τὴν ἀγορὰν τῶν ἀντιγράφων καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν ἀρχαίων ὑπομνημάτων, καὶ τὴν πληρωμὴν ἑνὸς, ἢ καὶ δύο, ἂν κριθῇ ἀναγκαῖον, μισθωτῶν ἐπιστατῶν, μέρος νὰ ἐξοδεύεται εἰς ἀγορὰν βιβλίων τυπωμένων Ἑλληνικῶν ἀπὸ τὰς καλητέρας Ἑλληνικολατινικὰς ἐκδόσεις τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, καὶ μέρος εἰς ἐτήσιον μισθὸν διδασκάλου τῆς Λατινικῆς γλώσσης, χωρὶς τὴν εἴδησιν τῆς ὁποίας, ἢ πλανᾶται, ἢ σκοπὸν ἔχει νὰ πλανᾷ, ὅστις φαντάζεται ὅτι εἶναι δυνατὸν ν' ἀποκτήσῃ τῆς Ἑλληνικῆς ἐντελεστάτην εἴδησιν (1).

---

(1) Ἡ Λατινικὴ γλῶσσα ὅτι εἶναι μία τῶν διαλέκτων τῆς Ἑλληνικῆς, εἶναι ἀποδεδειγμένον εἰς τοὺς ὅσοι γνωρίζουσι καὶ τὰς δύο· οὔτ' ἐκείνην χωρὶς τὴν Ἑλληνικὴν, οὔτε ταύτην χωρὶς ἐκείνην εἶναι δυνατὸν νὰ μάθῃ τις ἀκριβῶς. Ἔξω τούτου, ἡ Κριτικὴ, καθὼς ὅλαι αἱ ἐπιστῆμαι, ἔλαβε τὴν αὔξησιν αὐτῆς ἀπὸ πολλῶν χρόνων καὶ πολλῶν ἀνθρώπων κόπους· καὶ ἡ πρόοδός της ἔγινε βαθμηδὸν ἀπὸ γνῶσιν εἰς γνῶσιν. Ὅλοι οὗτοι οἱ κόποι εἶναι γραμμένοι εἰς Λατινικὴν γλῶσσαν. Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατὸν χωρὶς τὴν εἴδησιν αὐτῆς νὰ γνωρίζῃ τις ἐντελῶς τὴν Ἑλληνικήν; ὄχι τι πλέον δυνατὸν ἀφ' ὅ,τι ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐξεύρῃ ἐντελῶς, τὴν ναυπηγικὴν, παρδείγματος χάριν, ὅστις καταγίνεται νὰ σκάπτῃ μονόξυλα, καθὼς ἔκαμναν οἱ πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων πρόγονοί του, χωρὶς νὰ ὑποπτεύεται κἂν, ὅτι εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην κτίζουσι καράβια μεγαλήτερα σχεδὸν ἀπὸ τὴν κώμην ὅπου κατοικεῖ. Ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου, ἂς παραβάλῃ τὰς ἐκδόσεις τῶν μεγάλων κριτικῶν τῆς Εὐρώπης μὲ τὴν ἐγκυκλοπαιδείαν τοῦ Πατοῦσα, τὰς γραμματικάς των μὲ τὰς γραμματικὰς τῆς

Ἕως τώρα ἐλάλησα περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀντιγράφων ὡς περὶ πράγματος, τοῦ ὁποίου ἡ φύλαξις προξενεῖ τιμὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ εἶμαι βέβαιος ὅτι εἰς τῶν ὁμογενῶν μου τὰς ψυχὰς περισσοτέραν ἰσχὺν ἔχει σήμερον ἡ δόξα παρὰ τὸ κέρδος. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τοῦ κέρδους ἡ φροντὶς εἶναι πρᾶγμα ἄτιμον, ὅταν ἐπιστηρίζεται εἰς τὸ δίκαιον, καὶ διευθύνεται ἀπὸ τὴν φρόνιμον πρόνοιαν νὰ μὴ δίδωμεν ἀσώτως εἰς πλουσιωτέρους ὅ,τι δύναται νὰ βοηθήσῃ τὴν ἰδίαν ἡμῶν πενίαν· καὶ ἡ λέγουσα παροιμία,

Ὅταν ἡ αὐλή σου διψᾷ, νερὸν ἔξω μὴ χύνῃς,

εἶναι πολλὰ φρόνιμος παροιμία.

Ὀλίγοι ἴσως ἐξ ἡμῶν ὑπωπτεύθησαν ἀκόμη πόσον κέρδος προξενοῦν τὰ παλαιὰ ἀντίγραφα εἰς τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τὰς πόλεις, ὅσαι εὐτύχησαν νὰ τ' ἀποκτήσωσιν ἀπὸ τῶν Γραικῶν τὴν δυστυχίαν. Εἰς αὐτὰς συντρέχουσιν ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις ἄνδρες λόγιοι πολλότατοι κατ' ἔτος, διὰ νὰ τὰ ἐξετάζωσι, νὰ τὰ παραβάλλωσι, καὶ νὰ κάμνωσι νέας ἐκδόσεις ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἀπ' αὐτά· ἤ, ἂν ἐμποδίζωνται ἀπὸ περιστάσεις, πέμπουσι σχεδὸν ὅσον ἔμελλαν νὰ δαπανήσωσιν

Ἑλλάδος, τὸν Θησαυρὸν τοῦ Στεφάνου μὲ τὸν Θησαυρὸν τοῦ Βλάχου, ἢ μὲ τὸ τετράγλωσσον λεξικὸν τῆς Βενετίας. Εἶναι συγχωρημένον εἰς τοὺς ἀμαθεῖς νὰ κοιμίζωσι τὸ γένος μὲ τὰ ΚΑΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ, καὶ νὰ τοῦ δεσμεύωσι τοὺς πόδας, ὁπόταν ἤρχισε νὰ τοὺς κινῇ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν καλῶν, μακαρίζοντες αὐτὸ διὰ καλὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἀπέκτησεν ἀκόμη· ἀλλ' οὐδεμιᾶς συγχωρήσεως ἄξιος εἶναι ὅςις ἀπὸ τοὺς λογίους ἄνδρας τοῦ γένους δὲν φωνάζει εἰς τοὺς ἀδελφούς του καθημέραν ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Προφήτης εἰς τοὺς Ἰουδαίους, « Οἱ » μακαρίζοντες ὑμᾶς πλανῶσιν ὑμᾶς, καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν » ταράσσουσι ».

ἀργύριον, ἐὰν ἤρχοντο αὐτοπροσώπως εἰς αὐτὰς, διὰ νὰ τὰ παραβάλῃ, ἢ καὶ ὁλονλήρως νὰ τἀντιγράψῃ ἄλλος δι' αὐτοὺς, κάτοικος τῆς πόλεως, λόγιος κἀνεῖς, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐνδεὴς χρημάτων.

Ἐκ τούτου λοιπὸν ἂς συλλογισθῇ ὅστις ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα του, ὅτι φυλάσσοντες τὰ προγονικὰ ἡμῶν ἀντίγραφα, ἔξω τῆς προξενουμένης ἀπὸ τὴν φυλακὴν ταύτην δόξης εἰς τὴν Ἑλλάδα, προξενοῦμεν καὶ τροφὴν δικαίαν καὶ χρεωστουμένην εἰς πολλοὺς ἐνδεεῖς λογίους Γραικοὺς, καὶ διεγείρομεν ἐνταυτῷ εἰς τὰς ψυχάς των ζῆλον περισσότερον καὶ λογικωτέραν ἔρευναν τῆς προγονικῆς γλώσσης, ὅταν ἴδωσι πόσον οἱ ἀλλογενεῖς τὴν τιμῶσι.

Ταῦτα ταπεινῶς ζητῶ, καὶ ἐλπίζω, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐλπίζει τὸ γένος ὅλον, ἀπὸ τὴν μητέρα του τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία μὲ τὴν σύστασιν τοῦ κοινοῦ γυμνασίου τῶν ἐπιστημῶν ἔδειξε πόσην πρόνοιαν ἔχει τοῦ γένους. Διὰ τοῦτο ἐτόλμησα νὰ φέρω εἰς τὴν μνήμην της, ὅ,τι πρὸ πολλοῦ αὐτοκινήτως ἀπεφάσισεν αὐτὴ νὰ κάμῃ, διότι ἔπαυσαν (νομίζω) ὅσα μέχρι τοῦδε τὴν ἐμπόδισαν νὰ τὸ τελειώσῃ. Τοῦτο μόνον προσθέτω, ὅτι τὸν αἴτιον τοιούτου καλοῦ Πατριάρχην (καὶ ὁ σήμερον εὐτυχῶς πατριαρχεύων εἶναι ἄξιος διὰ πολλὰς αἰτίας τοιαύτης τιμῆς) καὶ ἡ παροῦσα καὶ ἡ ἐπερχομένη γενεὰ τῶν Γραικῶν θέλουν τὸν συγκαταριθμήσειν τρίτον εἰς τὴν τάξιν, καὶ πρῶτον εἰς τὴν τιμὴν, μὲ τὸν Φώτιον καὶ μὲ τὸν Εὐστάθιον, τῶν ὁποίων ἡ μνήμη θέλει μείνειν ἀνεξάλειπτος εἰς ἐκείνων ὅλων τὰς ψυχὰς, ὅσοι χαίρονται εἰς τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος. Μεταβαίνω τώρα εἰς τὸν Ἰσοκράτην.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΤΟΥ

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ.

Η Ρητορικη τέχνη, καθὼς ὅλαι αἱ τέχναι, ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν παρατήρησιν, καὶ, καθὼς ἐκεῖναι, ὁδηγουμένη ἀπὸ τὴν πεῖραν, αὐξήθη προβαίνουσα κατὰ μικρὸν, ἕωσοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκμήν της. Ἤγουν πολὺν καιρὸν πρὶν γραφθῇ τέχνη Ῥητορικῆς, ἦσαν εἰς τὸν κόσμον Ῥήτορες· καθὼς προτοῦ νὰ παραδοθῶσι κανόνες Ἀρχιτεκτονικῆς, ἦσαν οἰκιῶν κτίσαι.

Μόλις οἱ ἄνθρωποι εὕρηκαν γλῶσσαν, μόλις ἡ χρεία, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄλλος ἀπ' ἄλλον, τοὺς ἐσυνάθροισεν εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν, κ' ἐκατάλαβαν τὴν ἀνάγκην νὰ εὕρωσι τὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων ἡ λαλουμένη γλῶσσα γίνεται εὐάρεστος καὶ πιθανή· καὶ ἰδοὺ ἡ ἀρχὴ τῆς Ῥητορείας. Ἀπὸ τοὺς πρὸ τῆς Ῥητορικῆς τέχνης Ῥήτορας αὐτοδιδάκτους τούτους ὅλοι δὲν ἐῤῥητόρευαν μὲ τὴν αὐτὴν εὐδοκίμησιν, ἀλλ' ὑπερέβαλλεν ἄλλος ἄλλον κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ἐκφράζῃ τῆς ψυχῆς του τὰ νοήματα· καθὼς ἀπὸ τοὺς αὐτοδιδάκτους ἐκείνους κτίστας ὑπερέβαλλεν ἄλλος ἄλλον, κατὰ τὴν στερεότητα, εὐαρμοστίαν καὶ εὐπρέπειαν τῆς οἰκοδομῆς του.

Η φιλοσοφία, τῆς ὁποίας ἔργον εἶναι νὰ πλάσσῃ ἀπὸ τὰ ἄτομα τὰ εἴδη, ἀπὸ ταῦτα πάλιν τὰ γένη, εἰς ὀλίγα λόγια, νὰ καθολικεύῃ τὰ μερικὰ, παρετήρησε μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου τῶν αὐτοδιδάκτων ἐργατῶν τὰ διάφορα εὐδοκιμήματα,

τὰ ἐσυνάθροισεν εἰς γενικοὺς κανόνας, καὶ ἐγέννησε τοιουτοτρόπως τὴν θεωρίαν πάσης τέχνης, καὶ αὐτὰς τὰς τέχνας.

Ἀπὸ τοιαύτην θεωρίαν ἤρχισεν ἡ γένεσις τῆς Ῥητορικῆς τέχνης, ἐλλιποῦς φυσικὰ τὸ καταρχὰς καὶ σφαλμένης εἰς πολλοὺς αὐτῆς κανόνας, προχωρούσης ἔπειτα εἰς τελειότητα, καθόσον οἱ αὐτοδίδακτοι ἐκεῖνοι Ῥήτορες, προσαρμόζοντες τοὺς κανόνας τῆς γραπτῆς τέχνης εἰς ὅ,τι ἕως τότε ἔκαμναν χωρὶς κανόνας, ἐλάμβαναν ἀφορμὴν ἀπὸ ταύτην τὴν προσαρμογὴν, νὰ τοὺς ἐξετάσωσιν ἀκριβέςερον, καὶ νὰ διορθώσωσι τοὺς ἐσφαλμένους, ἢ ν' ἀναπληρώσωσι τοὺς ἐλλιπεῖς.

Πρῶτον, ὅςις ἠσχολήθη εἰς τὴν τέχνην τῆς Ῥητορικῆς, ὑπολαμβάνουσι κοινῶς τὸν Ἐμπεδοκλέα· πιθανὸν ὅμως εἶναι ὅτι ὁ φιλόσοφος οὗτος ἠρκέσθη εἰς τὴν διὰ ζώσης φωνῆς παράδοσιν ὀλίγων τινῶν Ῥητορικῶν παραγγελμάτων, καὶ δὲν ἔγραψε τίποτε περὶ τῆς τέχνης. Πρῶτοι τεχνογράφοι ταύτης ἀριθμοῦνται Σικελιῶται (ὡς ὁ Ἐμπεδοκλῆς), ὁ Τισίας, ὁ Κόραξ, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἐμπεδοκλέους Γοργίας καὶ ὁ Πῶλος.

Ἀπὸ τούτους ἐπέρασεν ἡ τέχνη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὄχι πολλὰ μακρὰν εἷς ἀπὸ τὸν ἄλλον εἰς τοὺς χρόνους ἤκμασαν Θρασύμαχος ὁ Χαλκηδόνιος, Πρόδικος ὁ Κεῖος, Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, ὁ Εὔαθλος, Ἱππίας ὁ Ἠλεῖος, Ἀλκιδάμας ὁ Ἐλαΐτης, Ἀντιφῶν καὶ Πολυκράτης οἱ Ἀθηναῖοι, Θεόδωρος ὁ Βυζάντιος, καὶ ἄλλοι πολλοί. Μέρος ἐκ τούτων ὁμοῦ μὲ τῆς Ῥητορικῆς τὴν παράδοσιν ἔγραφαν καὶ σοφιςικὰς μελέτας, καὶ πολλὰ ὀλίγοι τινὲς καὶ λόγους ῥητορικοὺς, ὑπαγορευμένους ἀπὸ τὴν παροῦσαν χρείαν, ἤγουν τῶν ὁποίων ἡ ὑπόθεσις ἦτον ἀληθινή (1).

---

(1) Δύο μελέται σοφιςικαὶ σώζονται μόναι τοῦ Γοργίου, ἐπιγραφόμεναι, Ἑλένης ἐγκώμιον, καὶ Ἀπολογία ὑπὲρ Παλαμήδους. Ἀπὸ τὸν

Εἰς ταύτην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον ἐγεννήθη ὁ Ἰσοκράτης, κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ὀγδοηκοστῆς ἕκτης Ὀλυμπιάδος ἔτος, τὸ ὁποῖον συμπίπτει μὲ τὸ τετρακοσιοςὸν τριακοςὸν ἕκτον πρὸ Χριστοῦ. Διδασκάλους αὐτοῦ ὀνομάζουσιν ἄλλοι ἄλλους· τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ Γοργίας καὶ ὁ Πρόδικος τὸν ἐδίδαξαν τὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπειτα ἐπαράδωκεν εἰς ἀναριθμήτους ἄλλους Ἕλληνας, καθὼς θέλομεν ἰδεῖν εἰς τὸ ἑξῆς.

Μετὰ τὸν Ἰσοκράτην ἀναφέρει ὁ Κυντιλιανὸς (1), ὡς Ῥητορικῆς τέχνης συγγραφεῖς τὸν φιλόσοφον Ἀριςοτέλην, καὶ τοὺς δύο μαθητὰς αὐτοῦ Θεοδέκτην τὸν Φασηλίτην, καὶ Θεόφραςον τὸν Ἐρέσιον.

Εὐχῆς ἄξιον ἦτο νὰ ἐσώζοντο τῶν προειρημένων ὅλων αἱ ῥητορικαὶ τέχναι (2), διὰ νὰ μάθωμεν ἀπὸ τὴν σύγκρισιν αὐ-

---

λόγον τοῦ Προδίκου, ἐπιγραφόμενον Ἡρακλέους ἐγκώμιον, σώζεται εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματα (Β', ά, 21) τοῦ Ξενοφῶντος τὸ μέρος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἡ ἔννοια τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ περιέχοντος τὸν θαυμαςὸν περὶ τῆς νεότητος τοῦ Ἡρακλέους μῦθον. Τοῦ Ἀλκιδάμαντος, μαθητοῦ τοῦ Γοργίου, ἔχομεν ἀκόμη δύο μελέτας, ὡς ἀπὸ τοῦ Ὀδυσσέως δημηγορηθείσας· ἔγραψε καὶ Ἐγκώμιον θανάτου, ὡς λέγει ὁ Τζέτζης (Ἰδ. σημ. Κυςέρ. εἰς τὸν Σουΐδ. λέξ. Ἀλκιδάμας). Τοῦ Ἀντιφῶντος, ὅςις ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ Γοργίου, καὶ διδάσκαλος τοῦ Θουκυδίδου, σώζονται δεκαπέντε λόγοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τρεῖς μόνοι ἔχουσιν ἀληθινὴν ὑπόθεσιν δικανικὴν, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Ῥεισκίου· οἱ λοιποὶ εἶναι σοφιςικαὶ μελέται καὶ γυμνάσματα Ῥητορικά. Περὶ τοῦ Πολυκράτους, ἐξεύρομεν ἀπὸ τὸν Ἰσοκράτην (σελ. 222 τῆς ἐκδ. Κοραῆ) ὅτι ἔγραψεν Ἀπολογίαν τοῦ Βουσίριδος, καὶ Κατηγορίαν τοῦ Σωκράτους. Ὁ χρόνος ἀφάνισε καὶ τοὺς δύο τούτους λόγους, καὶ δὲν μᾶς ἠδίκησε τίποτε, πλὴν ἴσως τοῦτο μόνον, ὅτι δὲν ἀφάνισεν ὁμοῦ καὶ τὴν μνήμην τοῦ γράψαντος.

(1) Quintil. *Instit. orator. Lib. III*, *cap.* 1.

(2) Εἰς τοῦ σοφωτάτου Πατριάρχου Φωτίου τοὺς χρόνους ἐσώζετο ἔτι ἡ Ῥητορικὴ τέχνη τοῦ Ἰσοκράτους· ἐνδεχόμενον νὰ εὑρεθῇ καὶ

τῶν, τὴν κατὰ βαθμὸν προχώρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἰς τὸ τέλειον, μάθημα ἀξιόλογον εἰς ἡμᾶς μάλιστα, τῶν ὁποίων ἡ προκοπὴ εἰς τὴν παιδείαν πρέπει νὰ ὁδηγῆται ἀπὸ παλαιὰ προγονικὰ παραδείγματα. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ περισσότεροι δὲν ἔγραψαν Ῥητορικὴν ὁλόκληρον, ἀλλ' ἐδίδαξαν ἄλλος ἄλλο τῆς τέχνης μέρος, ὅ,τι ἕκαστος ἐνόμιζεν ἀξιολογώτερον παρὰ τἆλλα. Παραδείγματος χάριν ὁ Γοργίας καὶ ὁ Πῶλος ἐματαιοπόνησαν πολὺ εἰς τὰ Πάρισα καὶ Ὁμοιοτέλευτα· ὁ Θρασύμαχος ἐκαλλιέργησεν ἐκεῖνο τῆς Ῥητορικῆς τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἀποβλέπει νὰ κινήσῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων εἰς συμπάθειαν καὶ ἔλεον· ὁ Πρόδικος (1) ἠσχολήθη περισσότερον εἰς τὴν διάκρισιν καὶ τὸν ὁρισμὸν τῶν συνωνύμων λέξεων· μέρος ἀναμφιβόλως ἀξιόλογον τῆς τέχνης τοῦ γράφειν, ἀλλ' εἰς τὸ ὁποῖον (ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνῃ τις ἀπὸ τὸν εἰρωνικὸν τρόπον τῶν ὅσα λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Σωκράτης εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος) ὑπερέβη τὰ ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν ὡρισμένα ὅρια εἰς τὰς τοιαύτας ἐρεύνας. Εἰς ὀλίγα λόγια οἱ περισσότεροι ἀπὸ τούτους τῆς Ῥητορικῆς τοὺς διδασκάλους ἠσχολήθησαν

πάλιν εἰς καμμίαν κρύπτραν τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ ἐκδοθῇ εἰς τύπον ἀπὸ Γραικούς, ἐὰν κανεῖς ἀπὸ τοὺς γνωρίζοντας τὰ καλὰ γραμματικὰ δὲν προφθάσῃ νὰ τὴν πέμψῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

(1) Ὁ Πρόδικος ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Κέω, τὴν κοινῶς ὀνομαζομένην σήμερον Κίαν, καὶ χυδαιέστερον Τζίαν. Ἂν εὑρίσκεται κανεὶς νέος, σπουδαστὴς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, θρέμμα τῆς νήσου ταύτης, ἂς μὴ παραδράμῃ χωρὶς προσοχὴν τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων Ῥητοροδιδασκάλων· ἂς μάθῃ ὅτι ἀπὸ τὴν πατρίδα του ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ θεωρία τῶν συνωνύμων, τῆς ὁποίας πολλὰ μικρὸν καὶ ἀνίκανον παράδειγμα σώζεται τὸ Περὶ ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων συνταγμάτιον τοῦ Ἀμμωνίου, καὶ τὴν ὁποίαν εἰς τοὺς χρόνους ἡμῶν οἱ Γάλλοι προσήρμοσαν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν μὲ τοσαύτην ἐπιδεξιότητα καὶ εὐφράδειαν

μάλιστα εἰς δύο πράγματα, νὰ διδάσκωσι πῶς πρέπει νὰ ἐγκωμιάζῃ ἢ νὰ ψέγῃ τις, καὶ πῶς πρέπει νὰ φιλονεικῇ εἰς τὴν διάλεξιν, ἢ νὰ κρισολογῇ εἰς τὰ δικαστήρια. Τὸ πρῶτον ἦτο ματαιοπονία, καὶ πολλάκις ἔνδειξις τῆς ἀχρειότητος τοῦ ῥήτορος, ἐπειδὴ κατεγίνετο νὰ κατηγορῇ τὰ τιμῆς ἄξια, καὶ νὰ ἐγκωμιάζῃ ὅσα ἔπρεπε νὰ ψέγωνται, ἢ τοὐλάχιστον νὰ σιωπῶνται, ἢ ὅσα διὰ τὴν εὐτέλειαν αὐτῶν, οὐδ' ἔπρεπεν ὅλως νὰ γίνωνται ὑπόθεσις λόγου ῥητορικοῦ. Τὸ δεύτερον ἤθελεν εἶσθαι χρήσιμον, ἐὰν ὁ διδασκόμενος δὲν ἐγυμνάζετο νὰ νικᾷ εἰς τὰ δικαστήρια καὶ δικαίως καὶ ἀδίκως καθὼς καὶ εἰς τὴν διάλεξιν νὰ φιλονεικῇ μὲ πεῖσμα ν' ἀποδείξῃ εἰς τοὺς ἄλλους ὅ,τι δὲν ἐπίστευεν αὐτός· πρᾶγμα πολλὰ ἐπικίνδυνον, ἐπειδὴ συγχέει εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ἰδέας τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, καὶ γίνεται πλέον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν μὲ τὴν δύναμιν τῆς γλώσσης, ὅ,τι ἐγίνετο εἰς τὴν ἀγρίαν τῆς φύσεως κατάστασιν μὲ τῆς χειρὸς τὴν βίαν. Τοῦτο μάλιστα τὸ κακὸν ἔγινε φανερὸν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου οἱ κριταί, διοριζόμενοι ἀπὸ τὴν τύχην τοῦ κλήρου, καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκλογὴν στηριγμένην εἰς τὴν ἐμπειρίαν αὐτῶν, ἦσαν πολλάκις ἄνθρωποι, καὶ τῶν νόμων ἀμαθέστατοι, καὶ τὸν νοῦν ἀπαίδευτοι, εἰς βραχυλογίαν τοιοῦτοι, εἰς ὁποίους ἐπεθύμουν νὰ δημηγορῶσιν οἱ κακοί, ἀλλ' εὔγλωττοι, ῥήτορες. Γέμουσιν αἱ ἱστορίαι, αἱ κωμῳδίαι, τῶν Ῥητόρων οἱ σωζόμενοι λόγοι, ἀπὸ μαρτύρια τῆς ὑπάρξεως τοιούτων σοφιστῶν δικολόγων, καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν προξενηθείσης φθορᾶς εἰς τοὺς πολίτας· ἀλλὰ τὸ χαρακτηριστικώτερον παρὰ τἄλλα, καὶ τὸ ὁποῖον, ὅταν μετὰ προσοχῆς τ' ἀνέγνωσα, μ' ἔφερεν εἰς ἔκπληξιν ὄχι μικράν, εἶναι ἡ συμβουλὴ τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Σωκράτης εἰς τὸν Κρίτωνα, ἄνθρωπον πλούσιον, καὶ διὰ τοῦτο φοβούμενον μὴν ἐνοχληθῇ ἀπὸ τοὺς καταράτους συκοφάντας. Τὸν συμβουλεύει καθαρὰ νὰ κάμῃ φίλον κανέν'

ἀπὸ τοὺς δικολόγους ῥήτορας, καὶ νὰ τὸν περιποιῆται μὲ δῶρα, διὰ νὰ τὸν ὑπερασπίζῃ ἀπὸ τὰς ἐνδεχομένας συκοφαντίας· καὶ ὁ Κρίτων εὕρηκε τὸν Ἀρχέδημον, ῥήτορα πένητα, ἀλλὰ τίμιον ἄνδρα, ὁ ὁποῖος καὶ ἀπὸ τοὺς συκοφάντας τὸν ἠλευθέρωσε, καὶ τόσον ἠγαπήθη ἀπ' αὐτὸν, ὥστε νὰ συσταθῇ καὶ εἰς ἄλλους ἐνοχλουμένους τὰ παρόμοια (1). Οἱ τότε πλούσιοι ἄρα τῶν Ἀθηνῶν ἔπρεπε νὰ τρέφωσι Ῥήτορα διὰ τοὺς συκοφάντας, καθὼς ἔτρεφαν ἄλογα διὰ τὸν πόλεμον, καὶ σκύλους διὰ τὰ κυνήγια· εἶχαν χρείαν νὰ προστατεύωνται ἀπὸ τοὺς συμπολίτας των, ἐπειδὴ οἱ νόμοι δὲν ἦσαν πλέον ἱκανοὶ νὰ τοὺς προστατεύσωσι.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὅταν ἄρχισε νὰ διδάσκῃ τὴν τέχνην, εὕρηκε καὶ τὴν πατρίδα του καὶ τὴν Ῥητορικὴν ὁ Ἰσοκράτης· ἤγουν τὸ πραγματικὸν τῆς τέχνης μέρος ἢ κακὸν, ἢ εὐτελέστατον, καὶ τὸ λεκτικὸν ἀποβλέπον νὰ ἀπατᾷ πλέον τὴν ἀκοὴν παρὰ νὰ φωτίζῃ τὸν νοῦν. Ἐκατάλαβεν ὅτι οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο νὰ τελειωθῇ εἶναι δυνατὸν, ἂν δὲν προσαρμοσθῇ εἰς πράγματα μεγάλα καὶ ὠφέλιμα εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον· ἐκατάλαβεν ὅτι ἡ Ῥητορικὴ τότε ἀληθῶς γίνεται ἀξία λογικῶν ἀνθρώπων τέχνη, ὅταν καταγίνεται εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἠθῶν καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὄχι ὅταν ἀσχολῆται εἰς εὐτελῆ ἢ ὀλέθρια πράγματα· ἀπαράλλακτα καθὼς ὁ οἰκοδόμος, τότε φθάνει εἰς τὸν ὑψηλὸν τῆς τέχνης του βαθμὸν, καὶ λαμβάνει τὄνομα τοῦ Ἀρχιτέκτονος, ὅταν οἰκοδομῇ ναοὺς Θεῶν, καὶ βασιλέων παλάτια, ὄχ' ἐνόσῳ τρίβει τὸν καιρὸν νὰ κτίζῃ φούρνους· καὶ ὁ Ζωγράφος, τότε γίνεται Ζεῦξις, ἢ Πολύγνωτος, ὅταν εἰκονίζῃ τὰς μάχας τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Σαλαμῖνος, ὄχι ὅταν ζωγραφῇ ποντικῶν καὶ βατράχων πολέμους.

(1) Ξενοφ. Ἀπομνημ. Β', Θ', σελ. 68-70. Ἐκδόσ. Κοραῆ.

Εἰς ὀλίγα λόγια, ὁ Ἰσοκράτης ἦτο καὶ φιλόσοφος καὶ Ῥήτωρ, καὶ ἄλλο δὲν εἶχε μὲ τοὺς πρὸ αὐτοῦ καὶ μὲ τοὺς συγχρόνους του σοφιστὰς κοινὸν, πλὴν ὅτι ἐδίδασκε καὶ αὐτὸς, καθὼς ἐκεῖνοι, τὴν Ῥητορικὴν Τέχνην. Φαίνεται τοῦτο καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους του, ἐπειδὴ καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Διονύσιος (1), πρῶτος ὁ Ἰσοκράτης μετεχειρίσθη, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐδημιούργησε, τὸ συμβουλευτικὸν εἶδος τῆς Ῥητορικῆς· καὶ ἀπὸ πρῶτον αὐτὸν

---

(1) « Πεφυρμένην δὲ παραλαβὼν τὴν ἄσκησιν τῶν λόγων ὑπὸ τῶν » περὶ Γοργίαν καὶ Πρωταγόραν σοφιςῶν, πρῶτος ἐχώρησεν ἀπὸ τῶν » ἐριςικῶν τε καὶ φυσικῶν (ἄλλ. διορθ. σοφιςικῶν) ἐπὶ τοὺς πολι- » τικοὺς, καὶ περὶ αὐτὴν σπουδάζων τὴν ἐπιςήμην διετέλεσεν· ἐξ ἧς, ὥς » φησιν αὐτὸς, τὸ βουλεύεσθαι καὶ λέγειν καὶ πράττειν τὰ συμφέροντα » παραγίνεται τοῖς μαθοῦσιν (Διον. Ἁλικαρνασ. περὶ Ἰσοκράτ.) ». Ἀπ' ἄλλην ῥῆσιν τοῦ αὐτοῦ Διονυσίου, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω (σελ. 245-246) ἐσημείωσα, φαίνεται ὅτι πρῶτος ὁ Ἰσοκράτης, ἠσχολήθη νὰ τελειώσῃ καὶ τὸ λεκτικὸν τῆς Ῥητορικῆς μέρος, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἔπειτα εἰς τὴν ἀκμήν του ὁ Δημοσθένης. Πρέπει νὰ ἦναι ἀσυλλόγιςος ὅςις ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῶν δύο τούτων ῥήσεων τοῦ Διονυσίου δὲν συνάξῃ τὸ ἀξιόλογον τοῦτο πόρισμα διὰ τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν. Ποῖον; ὅτι τὸ λεκτικὸν αὐτῆς μέρος τότε θέλει προχωρήσειν εἰς τελείωσιν ἀφοῦ τὸ πραγματικόν της ἀρχίσῃ νὰ καταγίνεται εἰς τὰ συμφέροντα εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Πρῶτος ὁ Ἰσοκράτης ἔγραψε τοιούτους λόγους, καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐδιόρθωσε καὶ τὸ λεκτικὸν μέρος τῆς γλώσσης· καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Πλάτων, τοῦ ὁποίου οἱ περισσότεροι διάλογοι εἶναι συνομιλίαι ἠθικαὶ τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου του Σωκράτους. Οἱ πρὸ τούτων σοφιςαὶ ἠσχολήθησαν ἀπὸ τούτους περισσότερον εἰς τὸ λεκτικόν· ἀλλὰ δὲν εὐδοκίμησαν. Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ εὐδοκιμήσωσι, γράφοντες, ἄλλοι λόγους ἐριςικοὺς (Ἰσοκρατ. σελ. 291-296 τῆς ἐκδ. Κοραῆ), ἄλλοι ἐγκώμια τοῦ ἅλατος, τῶν βαμβούρων (σελ. 208) καὶ τὸ χειρότερον, τῶν τυράννων, ἢ ψόγους καὶ συκοφαντίας τῶν χρηςῶν ἀνθρώπων (σελ. 222); Ὅταν ἐκλέγῃ τις τοιαύτας ἀτυχεῖς ὑποθέσεις λόγων, ἐμπορεῖ νὰ φλυαρῇ ἀπὸ τὸ πρωῒ ἕως τὸ βραδὺ τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ὄχι ποτὲ ἀληθῶς νὰ ῥητορεύσῃ.

ἤκουσαν οἱ Ἀθηναῖοι λόγους πολιτικοὺς ἤγουν λόγους ἀποβλέποντας εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ἠθῶν, χωρὶς τὴν ὁποίαν πολιτικὴ κοινωνία, ἢ καθόλου δὲν συνίςαται, ἢ πολὺν καιρὸν νὰ διαμείνῃ δὲν εἶναι δυνατόν. Φαίνεται πρὸς τούτοις καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀρχήτερα ὠνόμασα ἀψευδέςατον κριτήριον τῶν τοιούτων, ἤγουν ἀπὸ τὸν καρπὸν τῆς παραδόσεώς του· ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ σχολεῖόν του, κατὰ τὴν εὐφυεςάτην παραβολὴν τοῦ Κικέρωνος, ὡς ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸν Ἵππον, ἐξέβησαν ἀναρίθμητοι ἥρωες εἰς τὴν πολλὰ δύσκολον τοῦ γράφειν τέχνην (1)· τὸ ὁποῖον δὲν ἤθελε βέβαια συμβῆν, ἂν ἡ Ῥητορική του δὲν παρέδιδε κανόνας διαφόρους τῶν κανόνων, τοὺς ὁποίους ἐδίδασκαν οἱ πρὸ τούτου σοφιςαί.

Ὅσον ὅμως τελεία καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἡ Ῥητορικὴ τέχνη τοῦ Ἰσοκράτους, πιθανόν, ἢ νὰ εἴπω τολμηρότερον, βέβαιον εἶναι, ὅτι δὲν ἔφθασεν εἰς ἐκεῖνον τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐσύνταξεν ὀλίγους χρόνους μετέπειτα ὁ Ἀριςοτέλης τὴν σωζομένην σήμερον Ῥητορικὴν τέχνην (2). Ὁ παράδοξος οὗτος ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου μόνου τὰ συγγράμματα, ἐὰν κατὰ δυςυχίαν ἀφανίζοντο ὅλα τἄλλα τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας λείψανα, ἦσαν ἱκανὰ νὰ μαρτυρήσωσι τῆς Ἑλλάδος τὴν δόξαν, ἐσυλλογίσθη ὅτι καθὼς τῶν ἄλλων ἐλευθερίων τεχνῶν, οὕτω καὶ εἰς τῆς Ῥητορικῆς τὴν Θεωρίαν, ἓν μόνον βῆμα χωρὶς νὰ σκονδάψῃ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κάμῃ τὶς, ἂν δὲν ὁδηγῆται ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τὸν λύχνον. Καὶ εἶναι πρᾶγμα ἄξιον παρα-

(1) Isocrates... è cujus ludo, tanquam ex equo Trojano, innumeri principes exierunt. Cicer. *de Orator. lib. II.*

(2) Λέγω τὴν διῃρημένην εἰς τρία βιβλία. Ἡ ἄλλη, ἐπιγραφομένη Πρὸς Ἀλέξανδρον, καὶ φέρουσα τὄνομα τοῦ Ἀριςοτέλους, δὲν εἶναι ἀληθῶς τοῦ Ἀριςοτέλους. Συγγραφέα ταύτης ὑποπτεύονται πολλοὶ τὸν Λαμψακηνὸν Ἀναξιμένην.

τηρήσεως, ὅτι πρῶτος ὅςις ἠσχολήθη εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Ῥητορικῆς ἦτον, ὡς ἴδομεν ἀνωτέρω, ὁ Φιλόσοφος Ἐμπεδοκλῆς, καὶ τελευταῖος ὅςις τὴν ἐτεχνογράφησε μὲ μέθοδον ἐχρημάτισεν ὁ πολυμαθέςατος τῆς Ἑλλάδος Φιλόσοφος Ἀριστοτέλης.

Λέγω, τελευταῖος, ἐπειδὴ οὔτε τοῦ Θεοδέκτου καὶ τοῦ Θεοφράςου, τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, αἱ ῥητορικαὶ σώζονται πλέον, καὶ οἱ μετὰ τούτους καθεξῆς γράψαντες ῥητορικὰς τέχνας, τοὺς ὁποίους ἀπαριθμεῖ ὁ Κυντιλιανὸς, εἶναι τόσον πιθανώτερον, ὅτι ἀφῆκαν τὴν καλὴν μέθοδον, ὅσον καὶ αὐτοὶ οἱ δόκιμοι ῥήτορες ἔπαυσαν πλέον εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Θεοφράςου, Δημήτριον τὸν Φαληρέα, ὅςις πρῶτος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Κυντιλιανοῦ (1), ἔφθειρε τὴν ῥητορικήν.

---

(1) Πρῶτος ὁ Δημήτριος ἔκλινεν, ἤγουν κατέβασεν ἀπὸ τὸ ὕψος της τὴν Ῥητορικὴν, ὡς λέγει ὁ Κυντιλιανὸς, Is primus inclinasse eloquentiam dicitur (*Inst. orat.* X, 1, pag. 501). Τὰ αὐτὰ εἶπε πρὸ τοῦ Κυντιλιανοῦ καὶ ὁ Κικέρων, ὅςις ἐπαινεῖ μὲν τὴν πολυμάθειαν τοῦ Δημητρίου, ἀλλ' ὅμως προσθέτει, ὅτι ἀπὸ ἀνδρικὴν καὶ γενναίαν ἔκαμε τὴν Ῥητορικὴν ἄτονον καὶ μαλακὴν, καὶ τοιαύτην, ὁποία νὰ τέρπῃ ἀκόμη, ἀλλ' ὄχι πλέον καὶ νὰ πυρόνῃ τὰς ψυχὰς τῶν Ἀθηναίων, delectabat magis Athenienses quam inflammabat (Cicer. *Brut.* 9). Ἐνθυμᾶται ὁ ἀναγνώςης τί εἶπα (Ἀνωτέρ. σελ. 125) περὶ τοῦ Μενάνδρου, ὡς συνεργήσαντος εἰς τὴν φθορὰν τῆς Γραμματικῆς. Ὁ Μένανδρος ἦτο σύγχρονος, φίλος ἄκρος, καὶ συμμαθητὴς (εἰς τὸν αὐτὸν διδάσκαλον τὸν Θεόφραςον), τοῦ φθορέως τῆς Ῥητορικῆς Δημητρίου. Ὅςις ἀναγινώσκῃ τὴν ἱςορίαν ὄχι ὡς μυθιςορίαν, ἀλλ' ὡς ταμεῖον τῶν περασμένων ἀνθρωπίνων πράξεων, διὰ νὰ μάθῃ ἀπ' αὐτὴν πῶς ἔχει νὰ κρίνῃ τὰς παρούσας, καὶ νὰ προεικάζῃ τὰς μελλούσας, θέλει σημειώσειν ὅτι εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, ὅταν οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπολέμουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἕλληνες διέςρεφαν καὶ τὴν Ῥητορικὴν καὶ τὴν Γραμματικὴν, καὶ τὰ ἤθη των, συνεριζόμενοι τίς τῶν ἄλλων νὰ φανῇ ἀναξιώτερος ἐλευθερίας. Ἂν ἀπὸ ταύτας τὰς διαφθορὰς, αὐξηθείσας ἀπὸ τοὺς μετ-

Εἰς τὴν δυςυχῆ τοῦ χρόνου ταύτην περίοδον, ἥτις ἦτον ἡ περίοδος τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἤρχισεν, ὡς λέγει ὁ Ἁλικαρνασσεὺς Διονύσιος, νὰ μαραίνεται ἡ φιλόσοφος Ῥητορικὴ, καὶ νὰ ἐμβαίνῃ εἰς τὸν τόπον αὐτῆς ἡ ἀναιδεςάτη φλυαρία, καὶ τὰς τιμὰς τῶν ἀληθινῶν Ῥητόρων τὰς ἐσφετερίσθησαν ἀναισχύντως οἱ ἀδόλεσχοι σοφιςαί· καὶ τέλος πάντων ὡμοιώθη ἡ ταλαίπωρος Ἑλλὰς μὲ τοὺς οἴκους τῶν ἀσώτων, ὅπου ἡ ἀσελγεςάτη παλλακὴ ἁρπάζει καὶ τὸν θρόνον καὶ τὴν ἐξουσίαν ὅλην τῆς σώφρονος καὶ νομίμου γυναικός (1).

ἔπειτα ἀπὸ τὸ κακὸν εἰς τὸ χειρότερον, ἐπροξενήθη ἡ πτῶσις τῆς Ἑλλάδος, φανερὸν ὅτι ἀπὸ τὰ ἐναντία μέλλει νὰ γεννηθῇ ἡ ἀνάςασις αὐτῆς, καὶ ἂν μύριοι τοῦ γένους κατήγοροι προφητεύσωσι τὸ ἐναντίον. Ἐκεῖνοι ἔφθειραν τὰ ὀρθὰ, ἑωσοῦ τἀφάνισαν ὁλότελα· οἱ ἀπόγονοί των σήμερον καταγίνονται νὰ διορθόνωσι τὰ φθαρμένα, καὶ προβαίνουσιν ἀπὸ τὸ καλὸν εἰς τὸ κάλλιον. Ἢ εἶναι βέβαιον ὅτι ἐνεργεῖται τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀναγέννησις, ἢ δὲν εἶναι τίποτε βέβαιον εἰς τὸν κόσμον.

(1) « Ἡ μὲν ἀρχαία καὶ φιλόσοφος Ῥητορικὴ... κατελύετο, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος τελευτῆς ἐκπνεῖν » καὶ μαραίνεσθαι κατ' ὀλίγον, ἐπὶ δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς ἡλικίας μικροῦ » δεήσασα εἰς τέλος ἠφανίσθαι. Ἑτέρα δέ τις ἐπὶ τὴν ἐκείνης παρελθοῦσα τάξιν, ἀφόρητος ἀναιδείᾳ θεατρικῇ καὶ ἀνάγωγος, καὶ οὔτε » φιλοσοφίας, οὔτ' ἄλλου παιδεύματος οὐδενὸς μετειληφυῖα ἐλευθερίου, λαλοῦσα καὶ παρακρουσαμένη τὴν τῶν ὄχλων ἄγνοιαν... » τὰς τιμὰς καὶ τὰς προςασίας τῶν πόλεων, ἃς ἔδει τὴν φιλόσοφον » ἔχειν, εἰς ἑαυτὴν ἀνηρτήσατο, καὶ ἦν φορτική τις καὶ ὀχληρά· καὶ » τελευτῶσα παραπλησίαν ἐποίησε γενέσθαι τὴν Ἑλλάδα ταῖς τῶν » ἀσώτων καὶ κακοδαιμόνων οἰκίαις. Ὥσπερ γὰρ ἐν ἐκείναις ἡ μὲν » ἐλευθέρα καὶ σώφρων γαμετὴ κάθηται, μηδενὸς οὖσα τῶν αὑτῆς » κυρία· ἑταίρα δέ τις ἄφρων, ἐπ' ὀλέθρῳ τοῦ βίου παροῦσα, πάσης » ἀξιοῖ τῆς οὐσίας ἄρχειν, σκυβαλίζουσα καὶ δεδιττομένη τὴν ἑτέραν, » τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν πάσῃ πόλει, κ. τ. λ. » (Διονύσ. Ἁλικαρν. περὶ

Τὴν τοιαύτην ἀθλίαν μεταβολὴν, προετοιμασθεῖσαν πολὺν καιρὸν ἀρχήτερα ἀπὸ τοὺς δημαγωγοὺς καὶ κόλακας τῶν Ἀθηναίων, τὴν προεῖδεν ὁ φιλόσοφος καὶ φιλόπατρις Ἰσοκράτης, ὡς φαίνεται ἀφ' ὅσα κατ' αὐτῶν λέγει εἰς πολλότατα μέρη τῶν λόγων αὐτοῦ· ἀλλ' οὔτ' αὐτὸς, οὔτ' οἱ μετ' αὐτὸν ὀλίγοι χρηστοὶ Ῥήτορες εὐτύχησαν νὰ τὴν ἐμποδίσωσιν. Ἀφοῦ μίαν φορὰν φθάσῃ νὰ διαφθαρῇ ἡ ἀκοὴ καὶ κρίσις τοῦ περισσοτέρου μέρους τοῦ ἔθνους ἀπὸ τοὺς τοιούτους κακοδαίμονας μοιχοὺς τῆς Ῥητορικῆς, οἱ μετ' αὐτοὺς ἀναγκάζονται νὰ τοὺς μιμῶνται, διὰ νὰ εὐαρεστήσωσιν εἰς τοὺς φθαρμένους συμπολίτας αὐτῶν· καὶ τοιουτοτρόπως ἡ φθορὰ ἀκολουθεῖ καὶ διαδέχεται τὴν φθορὰν, ἑωσοῦ νὰ σαπηθῇ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον, ἐὰν ἀπροσδόκητος καμμί' ἀπὸ τὸν οὐρανὸν βοήθεια δὲν προφθάσῃ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν παντελῆ του διάλυσιν.

Περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἰσοκράτους πέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς ὅσα ἱστόρησαν περὶ αὐτοῦ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς, ὁ Φιλόστρατος, ὁ Ψευδοπλούταρχος, ὁ Φώτιος καὶ ὁ Σουΐδας· καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ὀλίγας τινὰς παρατηρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἔδωκαν τὴν ἀναγκαίαν προσοχὴν οἱ προειρημέναι βιογράφοι.

Τοῦ Ἰσοκράτους ἡ διαγωγὴ ἔχει τινὰς ὁμοιότητας μὲ τὴν ζωὴν τοῦ Σωκράτους (1). Καθὼς ὁ φιλόσοφος οὗτος, παρ-

---

» τῶν ἀρχ. Ῥητόρ. § 1, σελ. 445) ». Ἂς ἀναγνώσῃ ὁλόκληρον τὴν ῥῆσιν τοῦ καλοῦ τούτου κριτικοῦ, τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθην νὰ συντέμω, ὁ φρόνιμος νέος, διὰ νὰ πληροφορηθῇ τίς εἶναι ἡ καλὴ Ῥητορική· ἂς τὴν ἀναγνώσῃ καὶ ὅστις νομίζει Ῥητορικὴν νὰ λέγῃ ὅ,τι ἔλθῃ εἰς τὴν γλῶσσάν του, μήπως αἰσθανθῇ τί διαφέρει ἀπὸ τὴν Ῥητορικὴν ἡ φλυαρία.

(1) Ὁ πρὸ ἐμοῦ ἐκδότης Λάγγιος, διὰ ταύτας τὰς ὁμοιότητας, ἐτυμολογεῖ τὸ ὄνομα Ἰσοκράτης, Ἴσος Σωκράτει· δὲν νομίζω ὅμως, ὅτι

όμοια καὶ ὁ Ῥήτωρ Ἰσοκράτης, ἐπέρασεν ὅλην αὑτοῦ τὴν ζωὴν νὰ πολεμῇ τοὺς σοφιςὰς, καὶ νὰ πολεμῆται ἀπ᾽ αὐτοὺς, μὲ ταύτην μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι ὁ κατὰ τοῦ Σωκράτους πόλεμος ἔλαβε τέλος μὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρὸς, τὸν ὁποῖον εἰς τοὺς ἀνοήτους Ἀθηναίους ὡς ἄθεον παρέςησαν οἱ θεοκατάρατοι συκοφάνται.

Γνωστὴ εἶναι τοῦ Σωκράτους ἡ παῤῥησία, μὲ τὴν ὁποίαν ἤλεγχε τῶν φθαρμένων αὐτοῦ συμπολιτῶν τὰς κακίας· παῤῥησία, ἡ ὁποία κατεφρόνησε καὶ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων τὰς θορυβώδεις καὶ μαινομένας κραυγὰς, καὶ αὐτῶν τῶν ἀγριωτάτων τυράννων τὰς ἀπειλάς. Ἐννέα στρατηγοὺς μὲ μίαν ψῆφον νὰ θανατώσωσιν ἀδίκως ἦσαν ἕτοιμοι οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν δὲν τοὺς ἐμπόδιζεν ἀπὸ τοιαύτην παράνομον καταδίκην ἡ ἀκατάπληκτος ςαθερότης τοῦ Σωκράτους (1). Ἄλλοτε πάλιν ἔβαλεν εἰς φανερὸν κίνδυνον τὴν ζωήν του, ἀπειθήσας εἰς αὐτοὺς τοὺς τριάκοντα τυράννους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐπρόςαξαν νὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν Σαλαμῖνα πολίτην ἀθῷον τὸν Λέοντα, διὰ νὰ τὸν φονεύσωσιν (2).

Ὁ Ἰσοκράτης φυσικὰ ἦτον ἄτολμος, καθὼς αὐτὸς τὸ ὁμολογεῖ εἰς τοὺς λόγους του· ἀλλ᾽ ἡ ἀτολμία του περιωρίζετο εἰς τοῦτο μόνον, ὅτι δὲν ἀπεκότει ἔμπροσθεν πολλῶν ἀνθρώπων νὰ ἀπαγγείλῃ τῆς ψυχῆς του τὰ νοήματα (3)· διὰ τὸ ὁποῖον οὐδ᾽ εἰς τὰς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐσηκώθη ποτὲ νὰ δημηγορήσῃ, καὶ εἰς τὰ δικαστήρια σπανιώτατα ἐφάνη νὰ συνηγορήσῃ

ἀληθῶς ἐπίςευε τὴν γνησιότητα τοιαύτης ἀπιθάνου παντάπασιν ἐτυμολογίας.

(1) Ξενοφ. Ἀπομνημ. Α΄, ά, 18, σελ. 5, ἐκδόσ. Κοραῆ.

(2) Πλάτων, Ἀπολογ. Σωκράτ. σελ. 74, καὶ Διογ. Λαέρτ. ἐν Βίῳ Σωκράτ.

(3) Ἰδὲ Ἰσοκράτ. Παναθ. σελ. 234 τῆ ἐκδόσ. Κοραῆ.

εἰς βοήθειαν κἀνενὸς ἀπὸ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ. Εἰς τοὺς λόγους του ὅμως, τοὺς ὁποίους ἀνεγίνωσκεν εἰς πολλοὺς Ἀθηναίους, τόσον εἶναι μακρὰν νὰ φοβῆται νὰ ἐλέγχῃ τῶν συμπολιτῶν του τὰς ἀνοησίας, ὥςε εἰς πολλὰ μέρη τοὺς ἐλέγχει μὲ πολλὰ περισσοτέραν παῤῥησίαν ἀφ' ὅ,τι ἐσυνείθιζε νὰ κάμνῃ ὁ Σωκράτης (1).

Δύο μάλιςα περιστάσεις τῆς ζωῆς του ἔδειξαν φανερά, ὅτι τὸ φιλοδίκαιον εἶχε τόσην δύναμιν εἰς τὴν ψυχήν του, ὥς' ἐνίκα καὶ αὐτὴν τὴν φυσικήν του ἀτολμίαν. Ἡ πρώτη εἶναι ὅταν οἱ τριάκοντα τύραννοι ἀπεφάσισαν νὰ θανατώσωσι τὸν Θηραμένην. Εἰς τὴν παράνομον ταύτην καταδίκην, ἀπὸ τοὺς ὅσοι εὑρέθησαν παρόντες τρεῖς μόνοι ἐτόλμησαν νὰ σηκωθῶσιν εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ καταδικαζομένου, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἦσαν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Ἰσοκράτης (2). Δὲν εἶναι ὀλιγώτερον παράδοξος ἡ δευτέρα· τοῦ ἀδίκου θανάτου τοῦ Σωκράτους τὴν αὔριον ἡμέραν μόνος ὁ Ἰσοκράτης ἐφάνη εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν μαυροφορεμένος. Τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο τόλμημα κατεδίκαζεν ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἀσέβειαν τῶν συκοφαντῶν, καὶ τὴν παρανομίαν τῶν κριτῶν, καὶ ἐκήρυττε μὲ φωνὴν ἀλάλητον εἰς τοὺς ἀναισθήτους Ἀθηναίους, ὅτι νὰ ἐξαλείψωσιν ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτῶν τόσον ὄνειδος, καὶ νὰ τὴν καθαρίσωσιν ἀπὸ τοῦ φόνου τὸ μίασμα, μέσον ἄλλο δὲν τοὺς ἔμενε παρὰ νὰ μαυροφορέσωσιν ὅλοι, ὅσοι ἦσαν ἀθῶοι ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Σωκράτους.

---

(1) Ἰδὲ Ἰσοκράτ. Ἐπις. β', πρὸς Φίλιππ. σελ. 416 τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

(2) Ὁ Ψευδοπλούταρχος ὀνομάζει μόνον τὸν Ἰσοκράτην. Διόδωρος μως ὁ Σικελιώτης (ΙΔ, έ) λέγει ῥητῶς, ὅτι ὁ Σωκράτης μὲ ἄλλους δύο ἐσηκώθη εἰς βοήθειαν τοῦ Θηραμένους· τῶν δύο τούτων εἷς ἦτον Ἰσοκράτης.

Ἡ μεγαλητέρα ὅμως ἀπόδειξις τῆς ἀρετῆς τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι ἡ περὶ αὐτοῦ μαρτυρία τοῦ Σωκράτους. Ὁ φρόνιμος οὗτος καὶ χρηστὸς πολίτης μόλις ἤκουσε τοὺς πρώτους λόγους τῆς νεότητος τοῦ Ἰσοκράτους, κ' ἐκατάλαβε καὶ τὴν φιλόσοφον φύσιν τοῦ ῥήτορος, κ' ἐπροφήτευσε τὴν μέλλουσαν ὑπεροχὴν πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ ῥήτορας· καὶ δὲν ἐψεύσθη.

Ἔδειξαν τὴν ὑπεροχὴν ταύτην ὄχι μόνον οἱ λόγοι του, καταγινόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ τὴν διόρθωσιν, ἀλλὰ καθὼς εἶπα, καὶ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι ἀφίνοντες τῶν Σοφιστῶν τὰ σχολεῖα ἔτρεξαν ἀπ' ὅλα τῆς Ἑλλάδος *τὰ μέρη εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ* Ἰσοκράτους.

Ἀπὸ τοὺς *ἀναρίθμους τούτους μαθητὰς τοῦ* Ῥήτορος, *ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα μᾶς ἐφύλαξεν ἡ ἱστορία, εἶναι ὁ* Ἀφαρεὺς, *υἱὸς θετὸς καὶ προγονὸς τοῦ* Ἰσοκράτους, ὁ Ἀνδροτίων, ὁ Ἀσκληπιάδης, ὁ Διόδοτος, ὁ Διοσκουρίδης, Ἔφορος ὁ Κυμαῖος, ὁ Θεοδέκτης, Θεόπομπος ὁ Χῖος, ὁ Ἰσαῖος, Ἰσοκράτης ὁ Ἀπολλωνιάτης, ὁ Κηφισόδωρος, ὁ Κόκκος, ὁ Κράτης, ὁ Λάκριτος, ὁ Λεωδάμας, ὁ Ναυκράτης, ἡ Ναυσικράτης, ὁ Φιλίσκος, *καὶ ἄλλοι πάμπολλοι, ὄχι μόνον* Ῥήτορες, *ἀλλὰ καὶ ποιηταὶ, καὶ ἱστορικοὶ ἀξιόλογοι, τῶν ὁποίων κατὰ δυστυχίαν ἀφάνισεν ὁ χρόνος τῶν περισσοτέρων τὰ συγγράμματα.* Μαθητὴς *τοῦ* Ἰσοκράτους *ἐχρημάτισε καὶ ὁ στρατηγὸς, καὶ στρατηγοῦ υἱὸς τοῦ* Κόνωνος, Τιμόθεος. Ὁ Φώτιος *συναριθμεῖ μὲ τοὺς μαθητὰς τοῦ* Ῥήτορος *καὶ τὸν* Ξενοφῶντα· *καὶ δὲν ἤθελε ψευσθῆν ὅστις συναριθμήσῃ μ' αὐτοὺς καὶ τὸν* Δημοσθένην, *ἐπειδὴ ῥητῶς ὁ* Πλούταρχος *λέγει, ὅτι ὁ μέγας οὗτος* Ῥήτωρ *ἐμελέτησε μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν τὴν* Ῥητορικὴν *τέχνην τοῦ* Ἰσοκράτους (1).

---

(1) *Εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ συναθροίσῃ τις τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν μαθητῶν τοῦ* Ἰσοκράτους. *Ἐσύναξα ὅσα μ' ἐσυγχώρησεν ὁ καιρὸς, τὰ*

Τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι διεσπάρησαν εἰς διαφόρους ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐσύστησαν φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας σχολεῖα, ἔκαμε τὸν Κικέρωνα νὰ ὀνομάσῃ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσοκράτους σχολεῖον ὅλης τῆς Ἑλλάδος (1). Καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσοκράτης, ὁπόταν λέγῃ (2), ὅτι οἱ μαθηταὶ τῶν Ἀθηναίων γίνονται διδάσκαλοι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, τὸ ἴδιον αὐτοῦ σχολεῖον ἐγκωμιάζει.

Διὰ τοῦτο ἴσως, καὶ ἄλλα ὅσα λέγει περὶ τῆς τέχνης του, τὸν ἐκατηγόρησαν τινὲς ὡς ὑπερβολικὰ φιλότιμον. Ὅτι δὲν εἶναι παντάπασιν ἀστήρικτος ἡ τοιαύτη κατηγορία, φαίνεται ἀπὸ πολλοὺς λόγους τοῦ Ῥήτορος, ὅπου πίπτει φανερὰ εἰς τὴν περιαυτολογίαν· τὴν ὁποίαν ὅμως εὔκολα θέλει συγχωρήσειν ὅστις συλλογισθῇ τὸν ἄγριον φθόνον τῶν ἐχθρῶν του. Ὑποφέρει μὲ σιωπὴν τὰ φαρμακωμένα τοῦ φθόνου βέλη ὁ τίμιος ἄνθρωπος, καὶ ἀφίνει εἰς τὰ ἔργα του τὴν φροντίδα νὰ ἀπολογοῦνται δι' αὐτὸν, ἐνόσῳ ὁ φθόνος περιορίζεται νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ μόνον τὴν τιμὴν τῶν καλῶν ἔργων. Ἀλλ' ὅταν οἱ συκοφάνται, ὄχι μόνον ἀνωφελῆ, ἀλλὰ καὶ βλαβερὸν νὰ τὸν ἀποδείξωσι προθυμοῦνται, τότε ἀναγκάζεται νὰ λύσῃ τὴν σιωπὴν, καὶ ν' ἀπαριθμήσῃ αὐτὸς ὅσων καλῶν αἴτιος ἔγινεν εἰς τὴν πατρίδα του, διὰ νὰ καταισχύνῃ καὶ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τοὺς συμπολίτας του νὰ διδάξῃ, ὅτι οἱ συκοφάνται, καὶ ὄχι οἱ φιλόσοφοι

περισσότερα ἀπὸ τοῦ Ῥυγκενίου τὴν Κριτικὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν Ῥητόρων. Τόσον ἦτο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὸ πλῆθος, ὥστε ὁ Ἕρμιππος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀθηναίου (σελ. 342) ἐσύνταξε βίβλον ὁλόκληρον ἐπιγραφομένην, « Περὶ τῶν Ἰσοκράτους μαθητῶν » Ἀλλὰ καὶ ταύτην, καθὼς ἄλλα πολλὰ, τὴν ἀφάνισεν ὁ χρόνος.

(1) Cujus domus cunctæ Græciæ quasi ludus quidam patuit. Cicer. *in Brut.*

(2) Πανηγ. ιγ', σελ. 46 τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

διδάσκαλοι, βλάπτουσι τὰς πόλεις. Εἰς τοιαύτην ἀνάγκην εὑρέθη ὁ Ἰσοκράτης. Τοῦ σχολείου του ἡ ἄνοιξις ἐρήμωσεν δι᾽ ὀλίγου σχεδὸν τὰ σχολεῖα τῶν Σοφιστῶν (1), καὶ τοὺς ἐστέρησε τὴν τιμὴν, τὴν ὁποίαν ἕως τότε ἐλάμβαναν ἀπὸ τὸν ἀνόητον ὄχλον. ;Τί ἔπρεπε νὰ πράξωσιν εἰς τοιαύτην περίστασιν; ἐὰν ἦσαν ἀληθῶς φίλοι τῆς πατρίδος, καὶ προνοηταὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ἐπειδὴ ἐγεννήθη διδάσκαλος σοφώτερος παρ᾽ αὐτοὺς, χρέος των ἦτο νὰ πέμψωσιν εἰς ἐκεῖνον καὶ τοὺς ἐπιλοίπους αὐτῶν μαθητάς. Ἀντὶ τούτου ἐκατηγόρησαν τὸν Ἰσοκράτην ὅτι φθείρει τοὺς νέους (2), διδάσκων αὐτοὺς τὸν τρόπον νὰ κάμνωσι τὸ ἄδικον δίκαιον. Ὅταν (πάλιν τὸ λέγω) πονηροὶ καὶ γόητες ἄνθρωποι φθάσωσιν εἰς τόσην ἀναισχυντίαν, ὥστε νὰ μετασχηματίζωσι τὸ ὠφέλιμον εἰς τὸ βλαβερὸν, καὶ νὰ ὀνομάζωσι τὴν παιδείαν τῶν νέων φθορὰν, καὶ τοὺς παιδεύοντας τὸ γένος φθαρμένους καὶ φθορέας ὅλου τοῦ γένους, ὁ συκοφαντούμενος ἀναγκάζεται, ἢ νὰ εἴπω ἀληθέστερα, χρεωστεῖ νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνὴν, διὰ ν᾽ ἀποδείξῃ εἰς τοὺς πλανωμένους του συμπολίτας, πόσον εἶναι εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ διδασκαλία του ὠφέλιμος. Τοιαύτην θαυμαστὴν περιαυτολογίαν ἔκαμεν εἰς τοὺς ἀδίκους του κριτὰς ὁ Σωκράτης, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ μιμηθῇ ὁ Ἰσοκράτης τόσον περισσότερον, ὅσον ἤξευρεν ὅτι ὡς φθορέα τῆς νεότητος ἐσυκοφάντησαν καὶ τὸν Σωκράτην. Ὅταν οἱ ἄνομοι δικασταὶ τὸν ἠρώτησαν, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἀττικῶν δικαστηρίων, ποίαν ποινὴν ἔκρινεν ἀξίαν τῶν ἀδικημάτων του, « Ἀθηναῖοι (ἀπεκρίθη ὁ Σωκράτης) διὰ νὰ περιέρχωμαι » καθημέραν τὴν πόλιν, καὶ νὰ σᾶς συμβουλεύω ὅλους τὰ

---

(1) Β. ἐπιστολ. πρὸς Φίλιππ. σελ. 416 τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

(2) Ἰδὲ τὸν Περὶ τῆς Ἀντιδόσεως λόγον, σελ. 310, 316-321 τῆς αὐτῆς ἐκδόσ.

» ἀληθῶς εἰς ὅλους συμφέροντα, ἀμέλησα τοῦ ἰδίου μου
» οἴκου τὴν κυβέρνησιν, καὶ εὑρίσκομαι εἰς ἄκραν πενίαν.
» Εἰς ἄνδρα πένητα, εὐεργέτην ὅλης τῆς πόλεως, ὅςις ἔχει
» μάλιςα χρείαν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην φροντίδα,
» διὰ νὰ μὴ παύσῃ νὰ σᾶς εὐεργετῇ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς μὲ τὰς
» συμβουλάς του, ¿ποίαν ἄλλην ἀνταπόδοσιν ἀξιωτέραν
» ἐμπορεῖ νὰ κάμῃ ἡ πόλις, παρὰ νὰ τὸν τρέφῃ χάρισμα εἰς
» τὸ Πρυτανεῖον; (1) »

Ἐκατηγόρησαν ἔτι τὸν Ἰσοκράτην ὅτι ἐπλουτίσθη ἀπὸ τοὺς μισθοὺς τῶν μαθητῶν (2)· καὶ εἰς τοῦτο βέβαια δὲν ὡμοίασε τὸν Σωκράτην, ὅςις δὲν ἐδέχθη ποτὲ ἀργύριον ἀπὸ κανένα. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὁ Σωκράτης δὲν ἤνοιξε σχολεῖον μαθημάτων, οὐδὲ τὸν διδάσκαλον ἐπαγγέλθη ποτέ· αἱ παλαῖςραι, τὰ γυμνάσια, τῶν τραπεζιτῶν αἱ κατοικίαι, καὶ τῶν τεχνιτῶν τὰ ἐργαςήρια, ἦσαν τοῦ Σωκράτους τὰ σχολεῖα· ὅπου εὕρισκεν Ἀθηναίους χρείαν ἔχοντας τῆς κατηχήσεως καὶ συμβουλῆς του, ἐκεῖ ἐπαράδιδε τὴν ἀρετήν του ὁ χρηςὸς οὗτος πολίτης. Ἔπειτα, ¿ποῦ καὶ πότ' ἐνομοθετήθη νὰ διδάσκῃ τὶς τὴν τέχνην του χωρὶς μισθόν; ἢ τίς ἔδειξε ποτὲ τοιοῦτον κυνικὸν ἡρωϊσμὸν, ὥςε νὰ ῥηχθῇ μὲ κλειςοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κλέπτῃ, ἢ νὰ ψωμοζητῇ, διὰ νὰ παραδίδῃ εἰς ἄλλους τέχνην, ὅταν μάλιςα οἱ μαθηταὶ ἦναι δυνατοὶ νὰ πληρώσωσι τοὺς κόπους τοῦ διδασκάλου; Τοῦ Ἰσοκράτους οἱ περισσότεροι μαθηταὶ ἦσαν ξένοι, ἤγουν τέκνα πλουσίων ἀνθρώπων πεμπόμενα εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ παιδευθῶσι· καὶ ἡ φήμη τῆς διδασκαλίας, αὐξάνουσα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, φυσικὰ ἔπρεπε ν' αὐξήσῃ

(1) Πλάτων Ἀπολογ. Σωκράτ. σελ. 36. Ὅςις δύναται νὰ ἐναγνώσῃ ταῦτα τὰ λόγια χωρὶς ν' ἀνατριχιάσῃ, ἐκεῖνος ψυχὴν δὲν ἔχει.

(2) Ἰδὲ τὸν Περὶ τῆς Ἀντιδόσ. λόγον σελ. 316 τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ διδασκάλου. Οἱ συκοφάνται (ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ γεννηθῇ εἰς ψυχὴν συκοφάντου γενναῖον τί ποτε) ἔπρεπε νὰ μὴ σιωπήσωσι τὸ φιλόσοφον ἔργον τοῦ Ἰσοκράτους, νὰ μὴ λαμβάνῃ λέγω μισθὸν πλὴν ἀπὸ τοὺς ξένους, καὶ νὰ διδάσκῃ δωρεὰν τοὺς συμπολίτας του (1).

Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τῆς προφανοῦς συκοφαντίας τὰ κατὰ τοῦ Ἰσοκράτους βέλη. Δὲν ἀμέλησαν οὐδ' οἱ Κωμικοὶ κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν νὰ τὸν κωμῳδήσωσιν ἐπὶ Θεάτρου, ὀνομάζοντες αὐτὸν Αὐλοτρύπην, ἐπειδὴ ὁ πατήρ του εἶχε τέχνην νὰ κατασκευάζῃ αὐλούς· ὡς νὰ ἦτο δίκαιον νὰ ψέγεται τὶς διὰ τέχνην ἰδίαν, ἢ πατρικὴν, ὅσον καὶ ἂν ἦναι εὐτελὴς ἡ τέχνη. Τὸν ἐκωμῴδησαν καὶ ὡς συζῶντα μὲ παλλακήν· καὶ εἰς τοῦτο ἤθελαν εἶσθαι περισσοτέρας ἄξιοι πίςεως, ἂν δὲν εἶχαν δείξῃ ἀπ' ἄλλων ἄλλας σοφῶν ἀνδρῶν πολλὰς κωμῳδήσεις, ὅτι περισσότερον ἐφρόντιζαν ἐπάνω τῆς σκηνῆς πῶς νὰ κινήσωσιν εἰς γέλωτα τοὺς θεατὰς, παρὰ πῶς νὰ παραςήσωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν. Ὅ,τι λέγουσι περὶ τούτου καὶ ὁ Ψευδοπλούταρχος, καὶ ὁ Ἕρμιππος, ςηρίζεται εἰς

(1) « Πολίτην δὲ οὐδέποτε εἰσέπραξε μισθὸν » λέγει ὁ Ψευδοπλούταρχος εἰς τὸν βίον τοῦ Ἰσοκράτους, μ' ὅλον ὅτι ὀλίγον ἀνωτέρω εἶπεν ὁ αὐτὸς, ὅτι ἀπέβαλεν ὁ Ἰσοκράτης τὸν Δημοσθένην, θέλοντα νὰ μαθητεύσῃ εἰς αὐτὸν, διότι δὲν εἶχε νὰ τὸν πληρώσῃ χιλίας δραχμάς. Ἡ ἀντίφασις αὕτη, τὴν ὁποίαν καὶ ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ ἐσημείωσαν, γίνεται ἔτι φανερωτέρα ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Ἰσαίου τοῦ Ῥήτορος γραμμένον ἀπὸ τὸν αὐτὸν Ψευδοπλούταρχον, εἰς τὸν ὁποῖον λέγει, ὅτι ἐπλήρωσε μυρίας δραχμὰς εἰς τὸν Ἰσαῖον ὁ Δημοσθένης διὰ τὴν τέχνην τῆς Ῥητορικῆς· ἤγουν ἐπλήρωσε δέκα χιλιάδας, ὅςις δὲν εἶχεν οὐδὲ χιλίας νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ἰσοκράτην. Ἡ ἀποβολὴ λοιπὸν τοῦ Δημοσθένους εἶναι ψευδεςάτη· ἐξ ἐναντίας εἶναι πιθανώτατον νὰ μὴν ἐλάμβανε μισθὸν ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του ὁ Ἰσοκράτης, διότι εἶναι σύμφωνον μὲ τὸν λοιπὸν αὐτοῦ βίον.

Κωμικῶν μαρτυρίας, καὶ μάλιϛα τοῦ Στράτιδος ταύτην (1),

Καὶ τὴν Λαγίσκαν, τὴν Ἰσοκράτους παλλακὴν,
Ἰδεῖν με συκάζουσαν εὐναίαν ἔτι,
Τόν τ' αὐλοτρύπην αὐτὸν . . . .

Ἐκατηγορήθη πρὸς τούτοις ὁ Ἰσοκράτης, ὅτι ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς λόγους του ὡς ἴδια πολλὰ νοήματα τῶν πρὸ αὐτοῦ Ῥητόρων. Ἱκανὴ περὶ τούτου νὰ τὸν δικαιώσῃ εἶναι τοῦ Φωτίου ἡ κρίσις. Εἶπα κ' ἐγὼ εἰς τοῦ Πανηγυρικοῦ τὴν ὑπόθεσιν (2) τί διαφέρει ἡ κλοπὴ τῆς μιμήσεως· καὶ τὸ ἔδειξα σαφέϛερον μὲ τὴν παράθεσιν μακροῦ μέρους τοῦ Ἐγκωμίου τῆς Ἑλένης, καὶ τῆς κλοπῆς τοῦ Ψευδολουκιανοῦ (3). Καὶ λέγω πάλιν τώρα εἰς χάριν τῶν νέων, ὅσων ἡ ψυχὴ δὲν ἐμολύνθη ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀδικίαν, καὶ τοὺς παρακαλῶ νὰ ϛοχάζωνται τὴν κλοπὴν τῶν ἀλλοτρίων λόγων τόσον αἰσχροτέραν ἀπὸ παντὸς ἄλλου πράγματος κλοπὴν, ὅσον οἱ μὲν ἄλλοι κλέπται

(1) Παρὰ τῷ Ἀθην. σελ. 592. Τὸ πλέον παράξενον εἶναι ὅτι ὁ μὲν Στράτις ὀνομάζει τὸν Ἰσοκράτην, Αὐλοτρύπην, ὁ δὲ Σουΐδας (λέξ. Φιλίσκος) λέγει καθαρὰ, ὅτι ὁ Ἰσοκράτης ὠνόμαζε παίζων Αὐλοτρύπην τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Φιλίσκον. Διὰ ταύτας ἴσως τὰς ἐναντιώσεις ὁ Φιλόϛρατος δὲν πιϛεύει ὅτι ἐκωμῳδήθη ὁ Ἰσοκράτης ὡς αὐλοποιός. Μ' ὅλον τοῦτο, ὁ μὲν Σουΐδας εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐσύγχυσε καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ τὰ πράγματα· ὁ δὲ Στράτις εἶναι σχεδὸν βέβαιον, ὅτι τὴν τέχνην τῶν αὐλῶν ἔλαβεν ἀφορμὴν διὰ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν λέξιν Αὐλοτρύπης, ὄχι καθὼς τὴν μετεχειρίσθη ὁ Ἀριϛοτέλης εἰς τὰ προβλήματά του (ΙΘ, κγ'), ὡς συνώνυμον τοῦ Αὐλοποιὸς, ἀλλ' εἰς σημασίαν αἰσχρὰν καὶ βωμολόχον, καθὼς καὶ τὸ « Συκάζουσαν ».

(2) Ἰδὲ τὰς σημειώσ. Μέρ. Β. σελ. 30 τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

(3) Ἰδὲ τὰς αὐτὰς, σελ. 163-169. Ἡ κλοπὴ αὕτη τοῦ Ψευδολουκιανοῦ ἀνεκαλύφθη κατὰ τὸ 1791 ἔτος, εἰς τὰς φιλολογικὰς ἐφημερίδας τῆς Γοττίγγης.

εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθὼς ἀπὸ χρήματα οὕτω καὶ ἀπὸ παιδείαν πτωχοί· ὁ δὲ κλεψιλόγος κάμνει πρᾶγμα ἀνάξιον τῆς παιδείας, τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλεται, καὶ παρὰ τὸν φθόνον ἄλλο νὰ προβάλῃ εἰς ἀπολογίαν του δὲν ἔχει. Ἐντροπὴ δὲν εἶναι νὰ μανθάνῃ τὶς, ὅσα δὲν ἐξεύρῃ, ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους του, οἱ ὁποῖοι καὶ αὐτοὶ ἀπ' ἄλλους ἔμαθαν· ἐκεῖνος πρέπει νὰ ἐντρέπεται, ὅστις δὲν προσθέτῃ εἰς ὅσα ἔμαθεν, διὰ νὰ τὰ παραδώσῃ αὐξημένα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Ἀλλὰ τῶν ἐντροπῶν ὅλων ἡ μεγαλητέρα εἶναι, ὅταν καὶ διὰ νὰ σκεπάσῃ τὴν τοιαύτην ἐντροπὴν, καταβρέχῃ μὲ ξένους ἱδρῶτας τὸ πρόσωπον, καὶ, κατὰ τοὺς κωμῳδουμένους δημαγωγοὺς τῶν Ἀθηναίων, κενόνει αὐτὸς ἀνακομβωμένος εἰς τοὺς ἀμαθεῖς τὰ μαγειρευμένα ἀπ' ἄλλους,

Μάζαν μεμαχότος ἐν Πύλῳ Λακωνικὴν,
Πανουργότατά πως περιδραμὼν, ὑφαρπάσας,
Αὐτὸς παρέθηκε τὴν ὑπ' ἐμοῦ μεμαγμένην (1).

Εἰς ἡμᾶς τοιαῦται κλοπαὶ ἀκόμη δὲν ἔγιναν· ἐπειδὴ ὄντες εἰς αὐτὰς τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν τὰς ἀρχὰς, φυσικὰ οὐδὲ κλοπῆς ἄξια ἔχομεν πολλά· κάλλιον ὅμως εἶναι νὰ προλαμβάνῃ τὶς τὰ κακὰ, παρὰ νὰ ζητῇ νὰ τ' ἀνασπάσῃ ἀφοῦ μίαν φορὰν ῥιζωθῶσιν. Εἰς ὀλίγα λόγια, τὰ φιλόμουσα μειράκια τῶν Γραικῶν πρέπει νὰ κρατῶσι πάντοτε τοῦτο εἰς τὸν νοῦν, ὅτι αἱ Μοῦσαι εἶναι παρθένοι, καὶ ἀποστρέφονται τοὺς ὅσοι μὲ παρθενικὴν ψυχὴν δὲν τὰς πλησιάζουσιν. Ἂς ἐνθυμῶνται πρὸς τούτοις τί ἔλεγε καὶ τί ἔκαμνεν εἰς τοιαύτας περιστάσεις ὁ Σωκράτης (2).

---

(1) Ἀριστοφάν. Ἱππ. 55.

(2) « Φαίνομαι οὐδὲν εἰδὼς... ἓν δὲ τοῦτο θαυμάσιον ἔχω » ἀγαθὸν, ὅ με σώζει. Οὐ γὰρ αἰσχύνομαι μανθάνων, ἀλλὰ πυνθάνο-

Καὶ ὁ Κικέρων, καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς, καὶ ὁ Ἀθήναιος, καὶ ἄλλοι τινὲς ὀλίγοι, ἱςόρησαν, ὅτι ὁ Ἀριςοτέλης ἐλύπησε τὸ γῆρας τοῦ Ἰσοκράτους. Ὁ Κικέρων προσθέτει, ὅτι καὶ, ὅταν ἄνοιξε σχολεῖον νέον Ῥητορικῆς ὁ Φιλόσοφος οὗτος, ἐπαρῴδησε τῆς τραγῳδίας ἐπιγραφομένης Φιλοκτήτης (1) τὸ,

Αἰσχρὸν σιωπᾷν, βαρβάρους δ' ἐᾷν λέγειν,

εἰς τὸ,

Αἰσχρὸν σιωπᾷν, Ἰσοκράτην δ' ἐᾷν λέγειν.

Τοῦτο φαίνεται πολλὰ πιθανὸν, ὅταν συλλογισθῇ τὶς ὅτι ὁ Κηφισόδωρος, μαθητὴς τοῦ Ἰσοκράτους, ἔγραψεν ἀληθῶς, εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ διδασκάλου του, τέσσαρα βιβλία κατὰ τοῦ Ἀριςοτέλους. Ἀλλ' ὅμως πάλιν, ὅταν ἀναγνώσῃ τὶς τὸν Διογένην Λαέρτιον (2), ὁ ὁποῖος εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀριςοτέλους λέγει ῥητῶς, ὅτι τὴν προειρημένην παρῳδίαν τὴν ἔκαμεν ὁ Φιλόσοφος εἰς τὸν συμμαθητὴν αὐτοῦ Ξενοκράτην, ὅτι εἷς ἀπὸ τοὺς Σικελιώτας Ῥήτορας καὶ σοφιςὰς, ὀνομαζόμενος Ἀριςοτέλης, ἔγραψε κατὰ τοῦ Ἰσοκράτους, διασύρων αὐτοῦ τὸν Πανηγυρικὸν λόγον (3), κλίνει πάλιν εἰς τὴν γνώμην

» μαι, καὶ ἐρωτῶ, καὶ χάριν πολλὴν ἔχω τῷ ἀποκρινομένῳ; καὶ » οὐδένα πώποτε ἀπεςέρησα χάριτος. Οὐ γάρ πώποτε ἔξαρνος » ἐγενόμην μαθών τι, ἐμαυτοῦ ποιούμενος τὸ μάθημα εἶναι ὡς » εὕρημα· ἀλλ' ἐγκωμιάζω τὸν διδάξαντά με ὡς σοφὸν ὄντα, ἀπο» φαίνων ἃ ἔμαθον παρ' αὐτοῦ »· Σωκράτης παρὰ Πλάτωνι, ἐν Ἱππίᾳ, σελ. 322.

(1) Εἰς τὸν Φιλοκτήτην τοῦ Σοφοκλέους ὁ ςίχος οὗτος δὲν εὑρίσκεται· πιθανὸν ὅτι ἐπάρθη ἀπὸ τοῦ Εὐριπίδου τὸν Φιλοκτήτην, ὅςις δὲν σώζεται πλέον.

(2) Βιβλ. Ε, Τμημ. γ'.

(3) Εἰς τὸν αὐτὸν Διογ. Λαερτ. Ε, λέ, μὲ τὰς σημ. τοῦ Μεναγ.

ἐκείνων, ὅσοι νομίζουν, ὅτι ἡ ὁμωνυμία ἐπλάνησε καὶ τὸν Κικέρωνα καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν, νὰ συγχύσωσι τὸν φιλόσοφον Ἀριστοτέλην μὲ τὸν Σικελιώτην σοφιστὴν Ἀριστοτέλην. Τοιαύτη μικροπρεπὴς ἔχθρα ἦτον ἀναξία τοῦ φιλοσόφου, πρὸς τὸν Ἰσοκράτην μάλιστα, περὶ τοῦ ὁποίου, ὅτι εἶχε καλὴν ὑπόληψιν φαίνεται ἀπὸ τὰς συχνὰς μαρτυρίας, τὰς ὁποίας φέρει ἀπ' αὐτὸν εἰς τὴν Ῥητορικήν του. Ἐξεναντίας, εἰς τὸν Σικελιώτην Ἀριστοτέλην εἶναι πολλὰ πιθανή. Ἴδαμεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Σικελιῶται Ῥήτορες ἔφεραν τὴν Ῥητορικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι τὴν εὐόδωσαν εἰς τὴν ἀληθινὴν αὐτῆς ἀκμὴν καὶ τελειότητα, καὶ ἡ τοιαύτη προκοπὴ τοὺς ἔφερεν εἰς καταφρόνησιν τῶν ἰδίων διδασκάλων. Ὅθεν οἱ Σικελιῶται Ῥήτορες, ἢ σοφισταὶ, ἐμίσουν τοὺς Ἀττικοὺς Ῥήτορας, ὡς ἀχαρίστους, ἢ μὲ τῆς ἀχαριστίας τὴν πρόφασιν ἐσπούδαζαν νὰ σκεπάσωσι τὴν αἰσχύνην νὰ τοὺς φθονῶσιν ὡς σοφωτέρους.

Ἔπρεπε τώρα νὰ λαλήσω περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λόγου τοῦ Ἰσοκράτους, ἐὰν δὲν εἶχε λαλήσειν διεξοδικῶς περὶ αὐτοῦ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς. Ὁ σοφὸς κριτικὸς οὗτος ἐπαινεῖ πολὺ τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους, καὶ τοὺς ὁμοιάζει δικαίως διὰ τὴν ἡρωϊκὴν αὐτῶν σεμνότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν, καὶ κατὰ τὸ πραγματικὸν, καὶ κατὰ τὸ λεκτικὸν αὐτῶν μέρος, μὲ τὰ ἀγάλματα τοῦ Πολυκλείτου καὶ τοῦ Φειδίου. Κατηγορεῖ ὅμως πολὺ καὶ τὴν κλίσιν τοῦ Ῥήτορος εἰς τὰς ἀντιθέσεις καὶ παρισώσεις, καὶ εἰς τὴν περίεργον σπουδὴν νὰ ἦναι πάντοτε γλαφυρὸς, ἤγουν νὰ καταγίνεται ὑπὲρ τὸ μέτρον εἰς ἐκεῖνο τοῦ Λεκτικοῦ τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ὡμοιάσαμεν (1) μὲ τὸν ἦχον τοῦ χρυσίου. Οὐδ' εἰς τοῦτο ἔχει ἄδικον ὁ Διονύσιος·

---

(1) Σελ. 236.

ἄδικον ἔχει ὅτι δὲν ἐκατάλαβεν, ἢ δὲν μᾶς ἐξήγησε, τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης περιέργου συνθέσεως τῶν λέξεων εἰς τὸν Ἰσοκράτην. Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν πρέπει νὰ ζητῇ τὶς παρ' ὅσα εἶναι δυνατὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους· καὶ διὰ νὰ κρίνῃ τὶς δικαίως τοὺς συγγραφεῖς, πρέπει νὰ θεωρῇ καὶ τὴν περίοδον τοῦ χρόνου εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραψαν. Κατὰ τὴν ἀνωτέρω (1) μαρτυρίαν τοῦ Διονυσίου, πρῶτος ὁ Ἰσοκράτης ἐδιόρθωσε τὸ πραγματικὸν μέρος τῶν ῥητορικῶν λόγων, ἐπειδὴ πρῶτος ἀφῆκε τὰς μικροπρεπεῖς ὑποθέσεις τῶν λόγων καὶ ἠσχολήθη νὰ ῥητορεύῃ τὰ ἀληθινὰ συμφέροντα εἰς τὴν πατρίδα του. Οἱ πρὸ αὐτοῦ σοφισαὶ, διὰ τοῦτο, ὅτι σπανίως τὸ πραγματικὸν μέρος τῆς ῥητορείας αὐτῶν ἦτον ἀξιόλογον, κατεγίνοντο μὲ μεγαλωτάτην ἐπιμέλειαν εἰς τὸ λεκτικὸν, καὶ ἐξαιρέτως εἰς ἐκεῖνο τοῦ λεκτικοῦ τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἀποβλέπει τὴν συνθήκην καὶ τάξιν τῶν λέξεων, καὶ τὴν συμμετρίαν τῶν κώλων καὶ τῶν περιόδων, ἥτις ἐγέννησε τὰ ἀντίθετα, τὰ πάρισα καὶ τὰ ὁμοιοτέλευτα (2). Εἰς ὀλίγα λόγια ἐκοπίαζαν νὰ δώσωσιν εἰς τὸν μόλιβον τὸν ἦχον τοῦ χρυσοῦ, καὶ τὸν ἐπωλοῦσαν εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ λαοῦ ὡς χρυσόν. Τῶν τοιούτων σοφιςῶν μαθητὴς ἐχρημάτισεν ὁ Ἰσοκράτης· καὶ ἂν τοὺς ὡμοίαζε κατὰ πάντα εἰς τὸ λεκτικὸν, ἐμποροῦσε τὶς ὅμως νὰ τοῦ ἐλατώσῃ τὸ σφάλμα μὲ τὴν κοινὴν παροιμίαν,

M' ὁποῖον διδάσκαλον καθίσῃς,
Τοιαῦτα γράμματα μανθάνεις·

---

(1) Σελ. 269.

(2) Περιεργότερος τῶν ἄλλων ἔγινεν εἰς τοῦτο ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσοκράτους Γοργίας· ὅθεν καὶ τὸ Πάρισον ὠνομάσθη Γοργιακὸν ἢ Γόργειον σχῆμα· καὶ νὰ γράφῃ τὶς μὲ τοιαῦτα σχήματα ἐλέγετο Γοργιάζειν. Εἰς δὲ τὴν Θεσσαλίαν εἶχε τόσην φήμην ὁ Γοργίας, ὥςε, καθὼς λέγει ὁ Φιλόςρατος (Ἐπιςολ. ΙΓ'), τὸ Γοργιάζειν καὶ τὸ Ῥητορεύειν ἔγιναν εἰς ἐκείνους λέξεις συνώνυμοι.

κ' ἔμενε πάντοτ' εἰς αὐτὸν ἡ μεγάλη δόξα τῆς διορθώσεως τοῦ πραγματικοῦ· Καὶ ὅμως αὐτὸς, ὄχι μόνον τὸ πραγματικὸν ἤλλαξε παντάπασιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ λεκτικοῦ τὴν καλλονὴν, ὡς ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Διονύσιος, ηὔξησε πολὺ, « Προήγαγεν » ἐπὶ μήκιςον » (1). Τί περισσότερον ἐμπορεῖ τὶς νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Ἰσοκράτην, καὶ ἂν ἦτο φανερὸν ὅτι ἀπὸ ἀδυναμίαν τῆς κρίσεως ἔπεσε πάντοτε εἰς τὰς λεκτικὰς περιεργίας τῶν διδασκάλων του, καὶ δὲν τοὺς ἐμιμήθη πολλάκις ἑκουσίως; Ἢ δὲν εἶναι ποτὲ συγχωρημένον καὶ εἰς τὸν φιλόσοφον Ῥήτορα, ὅταν θέλῃ νὰ ἀνακαλέσῃ πρὸς αὐτὸν ἀκοὰς διεφθαρμένας ἀπὸ σοφιςὰς, νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς καιρὸν τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἐκεῖνοι τὰς ἔφθειραν; Πρῶτον πρέπει νὰ διορθώσῃ τὶς τὸν νοῦν, ἔπειτα τὰς αἰσθήσεις τοῦ ὄχλου, ἐὰν ἦναι ἀληθὲς τὸ « Νοῦς ὁρᾷ καὶ νοῦς ἀκούει » (2). Βέβαιον εἶναι, ἂν παρα-

---

(1) Ἀνωτέρ. σελ. 245-246.

(2) Ὅταν ἐφάνη πρῶτον εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Γοργίας, ςαλμένος ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του Λεοντίνους, καὶ ἐλάλησεν ἐπ' ἐκκλησίας, ὀλίγον ἔλειψε νὰ χάσωσι τὸν νοῦν οἱ εὐφυέςατοι Ἀθηναῖοι ἀπὸ τὴν ἡδονὴν τῶν ἀντιθέτων, τῶν ἰσοκώλων, τῶν παρίσων, καὶ τῶν ὁμοιοτελεύτων, ὡς ἱςορεῖ ὁ Σικελιώτης Διόδωρος (ΙΒ, 53), ὅςις καὶ προσθέτει μὲ κρίσιν καλὴν, « Ἃ τότε μὲν, διὰ τὸ ξένον τῆς κατασκευῆς, ἀπο» δοχῆς ἠξιοῦτο, νῦν δὲ περιεργίαν ἔχειν δοκεῖ, καὶ φαίνεται κατα» γέλαςα, πλεονάκις καὶ κατακόρως τιθέμενα ». Μ' ὅλα ταῦτα τὰ καταγέλαςα ἔπεισεν ὅμως τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὴν συμμαχίαν νὰ δώσωσι, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ πατρίς του τὸν ἔςειλε· καὶ τὰ μαθήματά του ἀκριβὰ νὰ πληρόνωσι. Ἑκατὸν μνᾶς, ἤγουν ἐννέα χιλιάδας λιτρῶν Γαλλικῶν, ἔπρεπε νὰ δίδῃ εἰς τὸν διδάσκαλον Γοργίαν ὅςις εἶχεν ὄρεξιν νὰ μάθῃ τὴν Ῥητορικήν του· πρᾶγμα ἀπίθανον, ἐὰν ὁ Γοργίας δὲν ἦτο, καθὼς τὸν παριςάνει ἡ Ἱςορία, μὲ μεγάλα φύσεως καὶ παιδείας ἄλλα προτερήματα ςολισμένος, καὶ ἂν δὲν ἐβλέπαμεν ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη νὰ γοητεύωνται πολλάκις ἀπὸ πολλὰ καταδεεςέρους τοῦ Γοργίου τερατολόγους.

βάλῃ τὶς τὸν Ἰσοκράτην μὲ τὸν Δημοσθένην, ὅτι οἱ λόγοι τοῦ πρώτου, ὡς ἔλεγεν εὐφυῶς ὁ Κλεοχάρης (1), ὁμοιάζουσι τοὺς ἀθλητὰς, τοῦ δὲ Δημοσθένους, τοὺς ςρατιώτας. Ἀλλ' ἡ αὐςηρὰ δικαιοσύνη ἐρωτᾷ, ;Ἂν ὁ Ἰσοκράτης δὲν ἐγίνετο Δημοσθένης, ἐὰν εἶχε προγενέςερόν του ἄλλον Ἰσοκράτην; ;Ἂν ὁ Δημοσθένης ἔφθανεν εἰς τῆς ῥητορικῆς δόξης τὸν ἀνώτατον βαθμὸν, ἐὰν ἐξήρχετο ἀμέσως ἀπὸ τὸ σχολεῖον τοῦ Γοργίου, οὐδὲ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ λαμπρότατον παράδειγμα τοῦ Ἰσοκράτους;

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λόγου τοῦ Ἰσοκράτους, ῥητορικῶς κρινομένου. Ἀλλ' ὅςις τὸν ἐξετάσῃ καὶ γραμματικῶς, θέλει πληροφορηθῆν, ὅτι πρῶτος ὁ Ἰσοκράτης ἔςησε τρόπον τινὰ τὰ ὅρια τῆς γλώσσης, καὶ ἐκύρωσε μὲ τὸ παράδειγμά του τὴν καταλληλίαν τῆς γραμματικῆς συντάξεως. Εἰς τοὺς πρὸ αὐτοῦ Ἀττικοὺς λογογράφους, ἐὰν ἐξαιρέσῃς ἴσως τὸν Λυσίαν, εὑρίσκονται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀνωμαλίαι· εἰς αὐτὸν οὐδεμία, ἢ σχεδὸν τόσον ὀλίγαι (ἐὰν δὲν ἦναι καὶ αὗται γραφικὰ σφάλματα) ὥς' ἀπὸ μόνον αὐτὸν εἶναι δυνατὸν νὰ συνθέσῃ τὶς γραμματικὴν μέθοδον ὁλόκληρον, χωρὶς νὰ ἔχῃ χρείαν ἄλλων παραδειγμάτων.

Τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου τοῦ Ἰσοκράτους ἐμιμήθησαν ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς οἱ δύο του μαθηταὶ, Θεόπομπος ὁ Χῖος, καὶ Ἔφορος ὁ Κυμαῖος. Πολλὴ ὁμοιότης εὑρίσκεται καὶ εἰς τὸν ψευδῶς ἀναφερόμενον εἰς Δημοσθένην Ἐρωτικὸν λόγον· ὅςις διὰ ταύτην μάλιςα τὴν ὁμοιότητα πιθανολογεῖ τὴν κρίσιν

---

(1) Παρὰ τῷ Φωτίῳ, Κωδ. ρϛ' « Κλεοχάρης ὁ Μυρλεανός... » φησὶ, τοὺς μὲν Δημοσθενικοὺς λόγους τοῖς τῶν ςρατιωτῶν ἐοικέναι » μάλιςα σώμασι, τοὺς δὲ Ἰσοκρατικοὺς τοῖς τῶν ἀθλητῶν ». Ἀλλοῦ ὅμως (Κωδ. σξέ) λέγει, ὅτι ταύτην τὴν περὶ Δημοσθένους καὶ Ἰσοκράτους κρίσιν τὴν ἔκαμεν ὁ Μακεδὼν Φίλιππος.

τῶν ὅσοι τὸν ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Ἀνδροτίωνα, μαθητὴν καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰσοκράτους. Ἀπὸ τοὺς μεταγενεςέρους τὸν Ἰσοκράτην ἐμιμήθη, ὡς ἐνόμιζεν ὁ Ἔρασμος (1), καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Δὲν μὲ συγχωρεῖ τὸ ςενὸν τοῦ καιροῦ νὰ ἐξετάσω μὲ τὴν παράθεσιν, ἂν ἡ κρίσις αὕτη τοῦ Ἐράσμου ςηρίζεται εἰς πιθανότητα.

Ἀπὸ τοὺς κριθέντας γνησίους εἰκοσιπέντε, ἢ κατ' ἄλλους, εἰκοσιοκτὼ λόγους τοῦ Ἰσοκράτους σήμερον δὲν σώζονται πλὴν εἴκοσι (2), καὶ ἐννέα ἐπιςολαί. Τούτους πρῶτος ἐξέδωκεν εἰς τὸ Μεδιόλανον κατὰ τὸ 1493 ἔτος ἀπὸ Χριςοῦ, καὶ τεσσαρακοςὸν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνςαντινουπόλεως, Δημήτριος ὁ Χαλκονδύλης, ἢ Χαλκοκονδύλης, τὸ γένος Γραικὸς, τὴν πατρίδ' Ἀθηναῖος, μαθητὴς Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ, καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ταλαιπώρων ἐκείνων λογίων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι μὴν ἔχοντες πλέον εἰς τὴν Ἑλλάδα μήτε πατρίδα, μήτε μαθητὰς, ἐσκορπίσθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἄλλα τῆς δυτικωτέρας Εὐρώπης μέρη· ὅπου καὶ πατρίδας εὗρηκαν, καὶ, τὸ εὐτυχέςερον, ἀνθρώπους διψῶντας νὰ μαθητευθῶσι τὴν σοφίαν αὐτῶν.

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν ταύτην ἠκολούθησαν κατὰ διαφόρους χρόνους ἄλλαι πολλαὶ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπίσημος εἶναι ἡ ἔκδοσις τὴν ὁποίαν ἔκαμε κατὰ τὸ 1570 ἔτος Ἱερώνυμος ὁ Οὐόλφιος. Εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην, παρὰ τὴν Λατινικὴν μετάφρασιν, ἐπρόσθεσε καὶ διεξοδικώτατα σχόλια, γέμοντα ἀπὸ

(1) Ἰδὲ τὴν νέαν ἔκδ. τῆς Ἑλληνικ. Βιβλιοθ. τοῦ Φαβρικίου, Τόμ. Β, σελ. 792.

(2) Ἀφαιρῶ δηλαδὴ τὸν εἰκοςὸν πρῶτον εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ πρῶτον εἰς τὴν τάξιν λόγον Πρὸς Δημόνικον, ὅςις δὲν εἶναι τοῦ Ἀθηναίου Ἰσοκράτους.

πολλὰς ματαίας σημειώσεις γραμματικὰς, καὶ παρεκβάσεις τοῦ προκειμένου παντάπασιν ἀλλοτρίας. Τὴν τοιαύτην ἀπεραντολογίαν τοῦ Οὐολφίου τὴν δικαιόνει τρόπον τινὰ ὁ φιλάνθρωπος αὐτοῦ σκοπὸς νὰ καταςήσῃ τὸν Ἰσοκράτην ὅσον ἦτο δυνατὸν εὔληπτον εἰς τοὺς ἰδίους αὐτοῦ μαθητὰς, καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀγάπην τῆς ἀρετῆς (1). Πρόσθες ὅτι εἰς τὰ ὑπέρμετρα ταῦτα σχόλια, εὑρίσκονται ὅμως καὶ καλαὶ ἐξηγήσεις τοῦ Ἰσοκράτους πολλαὶ, καὶ διορθώσεις ἀναγκαῖαι περισσότεραι. Εἶναι εἰς αὐτὰ παρατηρήσεως ἀξία καὶ ἡ ἀγάπη τὴν ὁποίαν δείχνει εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γένος, καὶ τὸ ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν αἰτίων τῆς δυςυχίας τοῦ γένους, τοὺς ὁποίους, καὶ ὅπου ἁρμόζει, κ' ὅπου δὲν ἁρμόζει, μὲ καλῆς ψυχῆς πολλὰ νόςιμον ἁπλότητα, ςηλιτεύει ὁ καλὸς Οὔολφιος.

Ἀφίνω τὰς μετὰ ταύτην ἐκδόσεις τοῦ Γουαρίνου, κ' ἔρχομαι εἰς τὴν ἔκδοσιν Ἐῤῥίκου τοῦ Στεφάνου. Ὁ περίφημος οὗτος λεξικογράφος ἐφύλαξε τὴν Λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Οὐολφίου, ἤλλαξεν εἰς ὀλίγα μέρη τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον, μέρος ἀκολουθήσας τοῦ Ἄλδου τὴν ἔκδοσιν, καὶ μέρος ἰδικάς του εἰκασίας, ἐπρόσθεσεν ἑπτὰ σοφὰς διατριβὰς περὶ Ἰσοκράτους, καὶ ἐδημοσίευσε τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ κατὰ τὸ 1593 ἔτος.

---

(1) Τοιαύτην ὠφέλειαν ὑπόσχεται καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας συχνὰ τὸν Ἰσοκράτην· « Καὶ ἔγωγε φημὶ χρῆναι... » τοῦτον ἔχειν τὸν ῥήτορα διὰ χειρός. Καὶ εἴ τις ἐπιτηδεύει τὴν ἀλη- » θινὴν φιλοσοφίαν, μὴ τὸ θεωρητικὸν αὐτῆς μόνον ἀγαπῶν, ἀλλὰ » καὶ τὸ πραγματικὸν, μηδ' ἀφ' ὧν αὐτὸς ἄλυπον ἕξει βίον προαιρού- » μενος, ἀλλ' ἐξ ὧν πολλοὺς ὠφελήσει, παρακελευσαίμην ἂν αὐτῷ » τὴν ἐκείνου τοῦ ῥήτορος μιμεῖσθαι προαίρεσιν ». Διον. Ἁλικαρν. περὶ τῶν ἀρχ. ῥητόρ. σελ. 543.

Μετὰ τὸν Στέφανον, ἐξεδόθη ὁ Ἰσοκράτης, καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ παρὰ τὰς ἄλλας πλέον γνωστὴ ἔκδοσις τούτου τοῦ καιροῦ εἶναι ἡ τελειωθεῖσα κατὰ τὸ 1749 ἔτος ἀπὸ τὸν Ἄγγλον Γυλιέλμον Βαττίην τὸν ἰατρόν. Ὁ ἐκδότης οὗτος, καθὼς ἔκριναν πολλοί, τῶν ὁποίων σύγγνωμος εἶμαι κ' ἐγὼ, ἤθελε τὴν κάμειν ὠφελιμωτέραν, ἐὰν ἐμεταχειρίζετο μὲ περισσοτέραν κρίσιν τὰ ἀντίγραφα τῆς Ἀγγλίας, τῶν ὁποίων τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις ἐσημείωσεν εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν σελίδων.

Μετὰ τὸν Ἄγγλον ἐκδότην εἶναι ὁ Ἀββᾶς Αὐγῆρος, ὅστις ἐξέδωκε τὸν Ἰσοκράτην εἰς τὴν πόλιν τῶν Παρισίων εἰς τρεῖς μικροῦ μήκους τόμους κατὰ τὸ 1782 ἔτος, ἀφοῦ ἐπαράβαλε δεκαὲξ (1) ἀντίγραφα τῆς βασιλικῆς βιβλιοθήκης. Ἐὰν εἶχε τόσην εἴδησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅσην εἶχεν ἀρετὴν, ὁ μακαρίτης Αὐγῆρος, ἡ ἔκδοσίς του ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὰ πρωτεῖα. Μ' ὅλον τοῦτο καὶ διορθώσεις τινὰς ἔκαμεν εἰς τὸ κείμενον ὄχι ἀπιθάνους, καὶ διορθώσεων εἰκασίας ἐπρόβαλεν εἰς τὰς ὀλίγας του σημειώσεις, καὶ ῥητορικὴν ἀνάλυσιν εἰς ὑποθέσεως σχῆμα ἔγραψεν εἰς ἕκαστον λόγον, καὶ τὴν Λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Οὐολφίου ἐδιόρθωσεν εἰς πολλὰ μέρη, καὶ τέλος, ἐσημείωσε

---

(1) Διὰ νὰ μὴ θαυμάζῃ ματαίως ὁ ἀναγνώστης τόσον πλοῦτον Ἑλληνικῶν ἀντιγράφων, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ μάθῃ, ὅτι ἀπὸ τὰ δεκαὲξ ἀντίγραφα ταῦτα, 3 μόνα περιέχουσιν ὅλους τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους· ἀπὸ τὰ λοιπὰ, εἰς 7 εὑρίσκεται μόνος ὁ πρὸς Δημόνικον λόγος, εἰς 1 μόνος ὁ πρὸς Νικοκλέα, εἰς 1 δεκατρεῖς λόγοι, εἰς 1 δεκατέσσαρες, εἰς 1 τέσσαρες, εἰς 1 μόναι αἱ ἐννέα γνήσιαι ἐπιστολαὶ, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς κολοβαὶ, εἰς 1 μόνη ἡ πρὸς Ἀρχίδαμον ἐπιστολή. Ἀπὸ ταύτην ὅμως τὴν ἔκθεσιν οὐδ' ἡ χρεωστουμένη χάρις εἰς τὸν Αὐγῆρον ἐλαττοῦται, καὶ φαίνεται πόσης ἄξιοι κατηγορίας θέλομεν εἶσθαι, ἐὰν εἰς τὸ ἑξῆς ὑποφέρωμεν νὰ γυμνόνεται ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τὰ ἀντίγραφά της.

πλῆθος διαφόρων ἀναγνώσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας καὶ ὁ πρὸ ἐμοῦ ἐκδότης καὶ ἐγὼ ὠφελήθημεν, καὶ οἱ μετ' ἐμὲ θέλουν ἴσως ὠφεληθῆν. Ταύτην μου τὴν περὶ σοῦ κρίσιν, Αὐγῆρε φίλε, εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν θέλει σοῦ βαρύνειν τὴν ψυχήν· καὶ ζῶν ἔτι μὲ ἠρώτησας πολλάκις, μὲ φιλοσοφικὴν ἀνδρείαν, τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀπὸ τὸ ϛόμα μου τὴν ἤκουσας μὲ τῆς εὐχαριϛίας τὸ γλυκὺ μειδίαμα.

Η τελευταία πρὸ τῆς παρούσης, μετὰ τὸν Αὐγῆρον, εἶναι ἡ ἔκδοσις τοῦ Λαγγίου, διδασκάλου τῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Ἄλης. Ἔξω τῶν διαφόρων ἀναγνώσεων τοῦ Ἄγγλου ἐκδότου καὶ τοῦ Αὐγήρου, ὁ Λάγγιος ἐβοηθήθη ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰς γραφικὰς διαφορὰς τοῦ ἀντιγράφου τῆς Βαυαρικῆς βιβλιοθήκης, περιέχοντος δεκατέσσαρας μόνους λόγους τοῦ Ἰσοκράτους, καὶ ἄλλου ἀντιγράφου τῆς Αὐγουϛανῆς βιβλιοθήκης, τὸ ὁποῖον εἶχε μόνον τὸν Πρὸς Δημόνικον λόγον. Ὅτι ἡ ἔκδοσίς του ὑπερβάλλει εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ κειμένου τὰς πρὸ αὐτῆς, δὲν εἶναι καμμία ἀμφιβολία· ὄχι μόνον ὠφελήθη ἀπὸ τὰς διαφόρους γραφὰς συναθροισμένας ἀπὸ τοὺς προτέρους ἐκδότας, ἀλλὰ καὶ τινὰς εἰκασίας ἰδίας του (πολλὰ ὀλίγας ὅμως) πιθανὰς κατεχώρησεν εἰς τὸ κείμενον. Δὲν ἔπρεπεν ὅμως νὰ κρίνῃ τόσον αὐϛηρὰ τὸν Αὐγῆρον, μηδὲ ν' ἀπαριθμήσῃ εἰς τὰ προλέγομενά του μὲ τόσην περιεργίαν καὶ τὰ σφάλματα ἐκείνου, καὶ τὰ ἰδικά του κατορθώματα. Διὰ τοῦτο, ὅτι ἦτο μεταγενέϛερος τοῦ Αὐγήρου, ἐξανάγκης ἔπρεπε καὶ νὰ ἦναι ὀρθώτερος· καὶ ὅ,τι ἔλεγα περὶ τῶν συγγραφέων, ὅτι πρέπει νὰ κρίνωνται κατὰ τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραψαν, ἁρμόζει καὶ εἰς τοὺς ἐκδότας αὐτῶν. Κανένα κριτικὸν δὲν λανθάνει, εἰς ποίαν ἀθλίαν κατάϛασιν εὑρίσκονται τῶν σωζομένων ἀντιγράφων τὰ περισσότερα· δὲν λανθάνει κανένα, ὅτι αἱ ἐκδόσεις δὲν τελειοῦνται πλὴν μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρό-

νου, ἀφοῦ ἀπὸ πολλοὺς πολλὰ τοιαῦτα παραβαλθῶσι, καὶ ἀνακαλυφθῶσι τέλος πάντων αἱ γνήσιαι γραφαί. Συμβαίνει καμμίαν φορὰν νὰ συντμηθῇ ὁ ἀναγκαῖος εἰς τοῦτο χρόνος ἀπὸ τὴν εὐφυΐαν τοῦ ἐκδότου, ὅςις μαντεύει καὶ τὰς ἐννοίας καὶ τὰς λέξεις τοῦ συγγραφέως, καὶ χωρὶς τῶν ἀντιγράφων τὴν βοήθειαν· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι μάντεις δὲν εἶναι πολλοί. Ἐκεῖνοι μόνοι οἱ ἐκδόται εἶναι ἄξιοι νὰ κρίνωνται αὐςηρὰ, ὅσοι, ἀνάξιοι αὐτοὶ νὰ κινήσωσι τὴν κριτικὴν ἔρευναν τῆς ἐκδόσεως βῆμα μόνον ἓν ἀπ' ὅπου τὴν εὕρηκαν παρέκει, οὐδὲ νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τῶν προγενεςέρων τοὺς κόπους εἶναι καλοί.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ὁλικῶν ἐκδόσεων, τῶν ὅσαι δηλαδὴ περιέχουσιν ὅλα τὰ σωζόμενα συγγράμματα τοῦ Ἰσοκράτους. Μάταιον, καὶ ἴσως ἀδύνατον, εἶναι νὰ καταριθμήσω τὰς μερικὰς, ἤγουν τὰς περιεχούσας ἕνα, δύο, ἢ καὶ περισσοτέρους λόγους τοῦ Ῥήτορος. Τοιαῦται εἶναι αἱ ἀναρίθμητοι ἐκδόσεις τοῦ Πρὸς Δημόνικον λόγου, συνωδευμένου μὲ τὸ Περὶ παίδων ἀγωγῆς εἰς τὸν Πλούταρχον ἀναφερόμενον σύνταγμα, αἱ ἐκδόσεις τῶν τριῶν πρώτων λόγων μόνων, ἡ ἔκδοσις τοῦ Ἐγκωμίου τοῦ Εὐαγόρου, καὶ ἄλλαι παρόμοιαι. Μεταξὺ τούτων ὅμως δίκαιον εἶναι νὰ σημειωθῇ ὡς ἐκλεκτὴ ἡ ἔκδοσις τοῦ Πανηγυρικοῦ λόγου, τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρῶτον κατὰ τὸ 1786 ἔτος, καὶ δεύτερον κατὰ τὸ 1804, εἰς τὴν Λειψίαν ὁ Ναθαναὴλ Μόρος, διδάσκαλος τῆς Θεολογίας. Ὁ σοφὸς οὗτος ἐκδότης ἐπρόσθεσεν εἰς αὐτὴν διεξοδικὰ ἱςορικὰ καὶ κριτικὰ σχόλια. Αἱ ἐπιςολαὶ τοῦ Ῥήτορος, χωριςὰ τῶν λόγων, ἐξεδόθησαν κατὰ τὸ 1776 ἔτος ἀπὸ τὸν Ματθαῖον, διδάσκαλον τότε τῆς Καισαρικῆς Ἀκαδημίας τῆς Μόσχας, ἔπειτα τῆς Βιττεμβέργης. Αὐτὸς πρῶτος ἕνωσε μὲ τὰς λοιπὰς τοῦ Ἰσοκράτους ἐπιςολὰς τὴν πρὸς Ἀρχίδαμον ἐπιςολὴν, τὴν ὁποίαν (γνωςὴν εἰς τὸν Πατριάρχην Φώτιον, ἀλλ' ἄδηλον τὸ μετέπειτα)

ρῶτος ἀνεκάλυψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Ἰησουίτης Σχόττος. ἣν εὕρηκε καὶ ὁ Ματθαῖος εἰς Ἑλληνικὸν ἀντίγραφον ἐν τῆς όλεως Ἐλμεσαδίου, καὶ εἰς δύο ἔπειτα τῆς βασιλικῆς βιβλιοήκης τῶν Παρισίων ὁ Αὐγῆρος, ὅςις καὶ πρῶτος τὴν ἐπρόσθεσεν ἰς τὰ ἅπαντα τοῦ Ῥήτορος.

Μεταφράσεις Ἰσοκράτους, παρὰ τὴν Λατινικὴν, εἶναι ἡ ταλικὴ ὁλόκληρος, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1555 ἔτος Ιέτρος τὶς ἐπονομαζόμενος Καῤῥάριος. Περὶ τοὺς αὐτοὺς ιαὶ τοὺς ἑξῆς χρόνους, ἐφάνησαν κατὰ διαδοχὴν Ἀγγλικαὶ, Γαλλικαὶ, καὶ Γερμανικαὶ μεταφράσεις μερικαὶ τινῶν μόνων λόγων τοῦ Ῥήτορος. Ὁλόκληρον Γαλλικὴν μετάφρασιν ἔκαμεν ὁ μακαρίτης Αὐγῆρος.

Μετὰ τὰς ἐκδόσεις ταύτας εἶναι ἡ ἰδική μου, περὶ τῆς ὁποίας νὰ διηγηθῶ πολλὰ δὲν ἔχω. Εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην εὐτύχησα νὰ εὕρω ἀντίγραφον, πιθανῶς ἀρχαιότερον ἀφ' ὅσα ἕως τώρα παρεβάλθησαν ἀντίγραφα τοῦ Ἰσοκράτους (1), τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀντιγράφων ἐκείνων, ὅσα αἱ λαμπραὶ νίκαι τῶν Γάλλων ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν εἰς τῶν Παρισίων τὴν Αὐτοκρατορικὴν βιβλιοθήκην. Καὶ διὰ τὴν ἀρχαιότητά του, καὶ διότι ἐγράφη μ' ὅσην ἦτο δυνατὸν εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον προσοχὴν, ἐφύλαξε πολλὰς τοῦ Ῥήτορος γνησίας γραφὰς, ὡς θέλει γενεῖν φανερὸν ἀπὸ τὰς σημειώσεις μου.

Ἐγράφη κατὰ τὸ χιλιοςὸν ἑξηκοςὸν τρίτον ἔτος ἀπὸ Χριςοῦ,

---

(1) Ἀπὸ δεκαὲξ ἀντίγραφα, τὰ ὁποῖα ἐξέτασεν ὁ μακαρίτης Αὐγῆρος, δύο μόνα εἶναι τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, τὰ λοιπὰ εἶναι τῆς δεκάτης πέμπτης καὶ δεκάτης ἕκτης. Τὸ Βαυαρικὸν ἀντίγραφον, ὡς εἰκάζει ὁ Λάγγιος, εἶναι γραμμένον κατὰ τὴν δεκάτην τρίτην, καὶ δὲν περιέχει πλὴν μόνους δεκατέσσαρας λόγους τοῦ Ἰσοκράτους. Τὸ ἰδικόν μου, γραμμένον κατὰ τὴν ἑνδεκάτην, εἶναι λοιπὸν δύο ἑκατονταετηρίδας παλαιότερον τοῦ Βαυαρικοῦ ἀντιγράφου.

εἰς Περγαμηνοῦ χαρτίου σελίδας 608 ἀπὸ μίαν μόνην χεῖρα Θεοδώρου τινὸς Νοταρίου (1), ἔξω ἀπὸ τὰς ὀκτὼ πρώτας σελίδας, περιεχούσας τὸ περισσότερον τοῦ Πρὸς Δημόνικον λόγου μέρος, τὰς ὁποίας ἀπὸ βαρβάρους χεῖρας κἀνενὸς ἀποσχισθείσας, μετέγραψε πολὺ μεταγενέϛερος, κ' ὀλιγώτερον σοφὸς, ἄλλος παρὰ τὸν Θεόδωρον ἀντιγραφεύς. Περιέχει μόνους, χωρὶς τῶν ἐπιϛολῶν, τοὺς λόγους, εἴκοσι καὶ ἕνα τὸν ἀριθμὸν, ὅσοι σώζονται τὴν σήμερον.

Ἀπὸ τοῦτο τὸ καλὸν (2) ἀντίγραφον, χωρὶς νὰ καταριθμήσω ὅσα παρεβάλθησαν πρὶν ἐμοῦ, ὁδηγούμενος ἐδιόρθωσα πολλὰ μέρη τοῦ Ἰσοκράτους· περισσότεραι ὅμως εἶναι αἱ μεταβολαί,

---

(1) Ἰδοὺ πῶς φανερώνει τὄνομά του εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου ὁ ἀντιγραφεύς· « Ἐτελειώθη ἡ βίβλος αὕτη παρὰ Θεοδώρου... καὶ » κοινοῦ Νοταρίου, γραφεῖσα οἰκείᾳ χειρὶ αὐτοῦ, μηνὶ Ἀπριλλίῳ » ΚΕ... τοῦ ἁγίου Μάρκου, ἔτι, ϛΦΟΑ. Κύριε βοήθει τῷ ταῦτα » γράψαντι· Ἀμήν. Ἔχει τὸ παρὸν βιβλίον φύλλα τδ' ». Τὰ μὲ ϛιγμὰς σημειωμένα δύο διαϛήματα εἶναι τόποι λέξεων, τὰς ὁποίας, σχεδὸν ἀφανισμένας διὰ τὴν παλαιότητα, δὲν ἐδυνήθην ν' ἀναγνώσω. Τὸ πρῶτον πιθανῶς περιέχει τὸ παρωνύμιον τοῦ Θεοδώρου· εἰς τὸ δεύτερον ἐνδεχόμενον νὰ περιείχετο τὸ « Ἡμέρα » ἢ τὸ ἄρθρον καὶ αἱ πρῶται συλλαβαὶ τῆς λέξεως « Εὐαγγελιϛοῦ ».

(2) Τὸ « Καλὸν », ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ ἀντιγράφων, σημαίνει τὸ ὀλιγώτερον ἐσφαλμένον. Καλὰ ἀντίγραφα ἦσαν ἐκεῖνα μόνα, ὅσα ἐγράφοντο ζώντων ἀκόμη τῶν συγγραφέων· τὰ μετέπειτα ἐφθάρησαν μὲ τοῦ χρόνου τὴν πρόοδον ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν, καὶ πολλάκις ἀπὸ τὴν ἀπαιδευσίαν, τῶν ἀντιγραφέων. Ὅσον εἶναι παλαιότερα τὰ ἀντίγραφα, ἀπὸ τόσον ὀλιγώτερα σφάλματα εἶναι ἀσχημισμένα. Τὸ ἀρχαιότερον ἀπ' ὅλα τὰ νῦν σωζόμενα μὲ διωρισμένην χρόνου σημείωσιν (καὶ τοῦ Ἰσοκρατικοῦ τούτου ἀντιγράφου δύο σχεδὸν ἑκατονταετηρίδας προγενέϛερον) ἦτον, ὡς ἴδομεν ἀνωτέρω, (σελ. 253) τὸ ἀντίγραφον τοῦ Πλάτωνος· ἀλλ' αὐτὸ ἐπέρασεν ἀπὸ τῶν δυϛυχῶν Γραικῶν εἰς τῶν εὐδαιμόνων Ἄγγλων τὰς χεῖρας.

τὰς ὁποίας ἐξ ἰδίας μου εἰκασίας ἐτόλμησα νὰ κάμω εἰς τὸ κείμενον. Ὅλαι βέβαια δὲν εἶναι ὀρθαί· καὶ ὅςις ἀπ' ἐμὲ, ἢ καὶ ἄλλον σοφώτερον παρ' ἐμὲ, ζητήσῃ τοιαύτην ὀρθότητα, ζητεῖ πρᾶγμα τῶν ἀδυνάτων. Τῶν παλαιῶν συγγραφέων αἱ ἐκδόσεις, καθὼς ἔλεγα ὀλίγον ἀρχήτερα, τελειοῦνται μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου, ἀφοῦ περάσωσιν ἀπὸ πολλῶν ἐκδοτῶν χεῖρας. Εἷς μόνος οὔτε δύναμιν οὔτε καιρὸν ἀρκετὸν ἔχει νὰ διορθώσῃ ὅλα τὰ σφάλματα· ἱκανὸν εἶναι εἰς αὐτὸν νὰ κάμῃ τὴν ἔκδοσίν του τοιαύτην, ὁποία νὰ δώσῃ εἰς τοὺς μεταγενεςέρους τὰ μέσα νὰ τὴν φέρωσιν εἰς περισσοτέραν τελειότητα. Καθὼς ὅλα τὰ καλὰ, οἱ καλοὶ ἐκδόται εἶναι πρᾶγμα πολλὰ σπάνιον· μέγα μέρος αὐτῶν διαιρεῖται εἰς δύο παντάπασιν ἐναντία εἴδη. Τὸ πρῶτον εἶναι τῶν τολμηροτάτων ἐκείνων, ὅσοι διορθόνουσι καὶ τὰ μηδεμίαν ἔχοντα χρείαν διορθώσεως· εἰς τὸ δεύτερον περιέχονται ὅσοι δεισιδαιμόνως ἀφίνουσιν εἰς τὸ κείμενον καὶ τὰς πλέον ἀνοήτους καὶ βαρβάρους τῶν ἀντιγραφέων γραφάς. Τίνες εἶναι τούτων οἱ χειρότεροι δὲν ἐξεύρω. Στοχάζονται ὡς Θεοῦ φωνὰς, οἱ πρῶτοι ὑπερηφάνως τὰς ἰδίας των εἰκασίας, οἱ δεύτεροι ἠλιθίως τὰς ἀνοησίας τῶν ἀντιγραφέων. Εἰς τοὺς πρώτους ἀρκεῖ ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκφρασθῇ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον τὸ νόημα, διὰ ν' ἀλλάξωσι τὴν φράσιν τοῦ συγγραφέως· οἱ δεύτεροι καταπίνουσι χωρὶς ὑποψίαν, ὡς Ἑλληνικὸν, ὅ,τι εἶναι χαραγμένον μὲ γράμματα Ἑλληνικά. Κρίσεως καὶ προσοχῆς βέβαια μεγάλης ἔχει χρείαν ὅςις ἀγαπᾷ ν' ἀποφύγῃ καὶ τὴν ὑπερήφανον τόλμην τῶν πρώτων, καὶ τὴν ἀνδραποδώδη τῶν δευτέρων εὐλάβειαν, καὶ νὰ πατήσῃ τὴν μέσην ὁδὸν, εἰς τὴν ὁποίαν μόνην εἶναι κτισμένος τῆς ἀρετῆς παντὸς πράγματος ὁ θρόνος (1). Ἐὰν εὐτύχησα δὲν λέγω νὰ τὴν πατήσω, ἀλλὰ

(1) « Ὥσπερ γὰρ τὸ μεταγράφειν τὰς παλαιὰς ῥήσεις προπετὲς, » οὕτω καὶ φυλάττοντας, ὡς γέγραπται, βραχείαις τισὶν ἢ προσ-

μόνον νὰ τὴν πλησιάσω, ἀφίνω τὴν κρίσιν εἰς τοὺς πολλὰ ὀλίγους φιλοσόφους καὶ φιλολόγους κριτὰς, μόνων τῶν ὁποίων καὶ τὴν ἔγκρισιν ἐπιθυμῶ, καὶ τὴν κατάκρισιν φοβοῦμαι.

Εἰς πολλὰ τοῦ ἀντιγράφου μου μέρη εὑρίσκονται εἰς τὸ πλάγιον τῶν σελίδων καὶ ὀλίγα τινὰ σχόλια, μέρος ἀπὸ τὴν αὐτὴν τοῦ γράψαντος τὸ κείμενον, καὶ μέρος ἀπὸ πολὺ μεταγενεστέραν ἄλλην χεῖρα· καὶ ὅστις ἔγραψε τὸν Πίνακα τῶν λόγων (καὶ αὐτὸς μεταγενέστερος τοῦ πρώτου γραφέως) δὲν ἠμέλησε νὰ σημειώσῃ εἰς τὸ τέλος τοῦ Πίνακος, ὡς περὶ πολλὰ ἀξιολόγου πράγματος, τὴν φράσιν ταύτην, « Ἅπαντα μετὰ σχολίων ». Πόσα καὶ ποῖα εἶναι τὰ σχόλια (1) τοῦ Ἰσοκράτους ταῦτα, τὰ βλέπει εἰς τὴν ἔκδοσίν μου ὁ ἀναγνώστης. Ἡ ζήτησις εἶναι ἂν ἔπρεπε νὰ ἐκδώσω τοιαῦτα σχόλια, τὰ ὁποῖα οὔτε δυσνόητον κανένα τόπον ἐξηγοῦσι, οὔτε διορθόνουσι κανὲν ἁμάρτημα γραφικὸν τοῦ κειμένου. Ἂν δὲν τὰ ἐδημοσίευα, ἐκινδύνευα νὰ κατηγορηθῶ ἀπὸ τοὺς ὅσοι δὲν τὰ ἐγνώριζαν, καὶ νὰ δώσω ἴσως ἀφορμὴν εἰς κανένα νὰ κάμῃ σπουδαστικὰ νέαν ἔκδοσιν τοῦ Ἰσοκράτους, διὰ νὰ μᾶς σοφίσῃ μὲ τὰ ἄσοφα ταῦτα σχόλια. Ἡ αὐτὴ αἰτία μὲ ἠνάγκασε νὰ φυλάξω καὶ τὴν νόθον ἐπιστολὴν, καθὼς ἔκαμαν καὶ πρὸ ἐμοῦ ἄλλοι πολλοὶ ἐκδόται· μ' ὅλον ὅτι ὁ χαρακτὴρ αὐτῆς διαφέρει ἀπὸ τοῦ Ἰσοκράτους τὸν χαρακτῆρα, ὅσον διαφέρουσιν οἱ νάνοι ἀπὸ τοὺς γίγαντας. Πιθανώτατοι εἶναι ὅσοι τὴν νομίζουσι γέννημα Θεοφυλάκτου τοῦ Σιμοκάττου,

---

» θέσεσιν, ἢ ὑπαλλάξεσι, διαλύεσθαι τὰς ἀπορίας, ἀγαθῶν ἐξηγητῶν » ἐστὶν ἔργον »· Γαλην. βιβλ. γ'. περὶ δυσπνοίας, Τομ. γ', σελ. 188.

(1) Κλήμης τὶς ἱστορικὸς, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουΐδα (λέξ. Κλήμης) ἔγραψε « Περὶ τῶν Ἰσοκρατικῶν σχημάτων ». Ἀλλὰ τὸ σύνταγμα τοῦ Κλήμεντος τούτου δὲν ἔχει τίποτε κοινὸν μὲ τὰ σχόλια τοῦ ἀντιγράφου μου.

ὅςις ἤκμασε κατὰ τὴν ἑβδόμην ἑκατονταετηρίδα, ἤγουν εἰς χρόνου περίοδον, ὅταν τοιαῦται ἐπιςολαὶ καὶ τοιαῦτα σχόλια ἔπρεπε νὰ γράφωνται.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔπεσε λόγος περὶ σχολίων, δὲν εἶναι ἀνάρμοςον νὰ δώσω εἰς τοὺς ὁμογενεῖς νέους σημεῖα νὰ διακρίνωσι τὰ καλὰ τῶν παλαιῶν σχόλια, ἀπὸ τὰς σημειώσεις, ἢ ψυχαγωγίας, τῶν ἀμαθῶν, τὰς ὁποίας, διότι εὑρίσκονται γραμμέναι εἰς πολλὰ ἀντίγραφα, μὲ τὸ ὄνομα τῶν σχολίων τιμῶσιν ὅσοι δὲν εἶναι καλοὶ νὰ διακρίνωσι τὸν χρυσὸν ἀπὸ τὸν μόλιβον.

Ἀπὸ τοὺς σωζομένους σχολιαςὰς τῶν παλαιῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν εἶναι ὅσοι ἀξίζουν τίποτε.

Α'. Ὅσα σχόλια, παραδείγματος χάριν, εὑρίσκει τὶς εἰς κἀνὲν ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἀντίγραφα, σπανίως εἶναι ἑνὸς μόνου ἐξηγητοῦ. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖςον ἐγράφησαν ἀπὸ τόσας χεῖρας, εἰς ὅσους ἀντιγραφέας ἢ κτήτορας ἐπέρασε κατὰ διαδοχὴν τὸ βιβλίον. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς αὐτὰ τὰ καλὰ σχόλια εὑρίσκεται πολλάκις πλησίον σοφῆς ἐξηγήσεως ἄλλη γειτονεύουσα ἀμαθεςάτη, ἢ καὶ παντάπασιν ἀνόητος.

Β'. Ὅσον εἶναι πλησιέςερος τῶν χρόνων ὁ σχολιαςὴς, εἰς τοὺς ὁποίους ἤκμαζεν ὁ σχολιαζόμενος ποιητὴς, ἢ συγγραφεὺς, τόσον εἶναι καλήτερος, καὶ τόσον πλέον ἀξιόπιςος. Τοῦτο οὔτ' ἀμφιβολίαν δέχεται, οὔτ' ἐξήγησιν χρειάζεται· δὲν εἶναι ὅμως οὐδὲ τοῦτο χωρὶς ἐξαίρεσιν.

Γ'. Καλὰ σχόλια εἶναι ἐκεῖνα μάλιςα, ὅσα περιέχουν ἱςορίας ἢ μυθολογίας παλαιάς. Τοιαῦτα εἶναι πολλὰ τῶν σχολίων εἰς τὸν Πίνδαρον, εἰς τὸν Εὐριπίδην, εἰς τὸν Σοφοκλέα, εἰς τὸν Ἀριςοφάνην, εἰς τὸν Ἀπολλώνιον Ῥόδιον, καὶ ἄλλους.

Δ'. Οἱ σχολιαςαὶ φέρουσι πολλάκις μαρτυρίας ἄλλων

(ποιητῶν τὸ περισσότερον), τῶν ὁποίων τὰ βιβλία ἀφάνισεν ὁ χρόνος. Ὅσον περισσότερα τοιαῦτα σπαράγματα καὶ λείψανα βιβλίων ἀφανισμένων περιέχουσι, τόσον εἶναι ἀξιολογώτερα τὰ σχόλια. Τοιαῦτα εἶναι τὰ μνημονευθέντα, εἰς τὸν τρίτον ἀριθμὸν, σχόλια· καὶ τοιαῦτα, φεῦ! εἶναι τὰ σχόλια τοῦ Πλάτωνος, τὰ ὁποῖα τόσον ἔπαινον προξενοῦσιν εἰς τοὺς Ἄγγλους, ὅσον ὄνειδος εἰς τοὺς γυμνώσαντας τὴν Ἑλλάδα ἀπ' αὐτὰ Γραικούς. Τῶν παλαιῶν τὰ βιβλία ὁμοιάζουσι τοὺς πολυτίμους μεγάλους ἀδάμαντας, τῶν ὁποίων καὶ τὰ πλέον μικρὰ θραύσματα συναθροίζονται μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν, διὰ νὰ κατασκευασθῶσι κἂν ἐξ αὐτῶν δακτυλίδια μικρότερα. Τοιαύτας συναθροίσεις ἔκαμαν οἱ νεώτεροι τῆς Εὐρώπης κριτικοὶ πολλῶν τραγικῶν καὶ κωμικῶν ποιητῶν· καὶ τοιαύτας ἐμπορεῖ τὶς ἀκόμη νὰ κάμῃ ἀπὸ πολλοὺς σχολιαςὰς ἀνεκδότους. Εἷς μόνος στίχος ποιητοῦ, πολλάκις οὐδ' ὁλόκληρος (1), ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν σημαίνει τίποτε· καὶ ἡ σπουδὴ νὰ φυλαχθῇ ἤθελε φανῆν γελοία, εἰς ἐκείνους μάλιςα, ὅσοι κοιμῶνται ἀμέριμνοι εἰς τὰ καλά των γραμματικά. Ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τὴν συνάθροισιν, καὶ, νὰ εἴπω οὕτω, συγκόλλησιν τοιούτων πολλῶν ἀποσπασμάτων γεννᾶται πολλάκις μέρος παλαιᾶς μυθολογίας, ἢ ἱστορίας ἠθῶν, ἐθῶν, νόμων, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ τὰ λεξικὰ τῆς γλώσσης μὲ νέας λέξεις πλουτίζονται, καὶ, τὸ πλέον ἀξιόλογον, ἐξηγοῦνται ποιητῶν καὶ συγγραφέων σωζομένων τόποι δυσνόητοι, καὶ σαφηνίζεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ ἱςορία τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους.

---

(1) Τοιοῦτον εἶναί τὸ κολοβὸν ἰαμβεῖον τοῦ Μενάνδρου, τὸ μόνον σχεδὸν ὁπωσδήποτ' ἀξιόλογον εἰς τὰ σχόλια τοῦ Ἰσοκράτους (σελ. 441 τῆς ἐκδ. Κοραῆ)· ἐπειδὴ μᾶς διδάσκει τοὐλάχιστον, ὅτι ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Μενάνδρου ἤρχισεν ἡ κατάχρησις τῆς σημασίας τοῦ, Κἄν.

Τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχουσι, καὶ παρομοίαν χρείαν ἀναπληροῦσι, καὶ αἱ παλαιαὶ τῶν νομισμάτων ἢ τῶν λίθων ἐπιγραφαί, περὶ τῶν ὁποίων εἶπα ὅτι μηδ' ἀπὸ αὐτὰς πρέπει νὰ ὑποφέρωμεν νὰ μᾶς στερεύωσιν οἱ ἀλλογενεῖς. Χρέος μου ἦτο νὰ εἴπω, εἰς κατήχησιν τῶν φιλομούσων νέων, περισσότερα, καὶ περὶ τῶν παλαιῶν σχολίων, καὶ ἁπλῶς περὶ τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· ἀλλὰ τὸ ϛενὸν τοῦ καιροῦ μὲ ἀναγκάζει νὰ μεταβῶ εἰς τὰς σημειώσεις μου.

Εἰς τὴν Προκήρυξιν τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης βιβλιοθήκης (1) ἔλεγα ὅτι παρὰ τὰς ἀναγκαίας σημειώσεις τῶν διαφόρων γραφῶν ἄλλας ὁ καιρὸς νὰ κάμω εἰς τοὺς ἐκδιδομένους συγγραφεῖς δὲν μ' ἐσυγχώρει· καὶ ἔλεγα τὴν ἀλήθειαν. Μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὸν Ἰσοκράτην ἔγραψα σημειώσεις, καὶ σημειώσεις ἀφ' ὅ,τι ἐνόμιζα (ἴσως καὶ ἀφ' ὅ,τι ἔπρεπε) πλέον μακράς. Τῆς γνώμης ἡ μεταβολή μου προῆλθεν ἀπὸ τοῦτο, ὅτι, ἐπειδὴ πρῶτος ἀπὸ τοὺς παραδιδομένους εἰς τὰ σχολεῖα συγγραφεὺς εἶναι ὁ Ἰσοκράτης, ὠφέλιμον ἔκρινα νὰ σημειώσω πολλὰ πράγματα ἀναγκαῖα εἰς τοὺς νέους, διὰ νὰ ἐλευθερωθῶσιν μίαν φορὰν διὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀηδεϛάτην, καὶ πολλάκις ἀτυχῆ, καθημερινὴν ἔρευναν τῆς συντάξεως τῶν μερῶν τοῦ λόγου, τῆς φύσεως τῶν μέσων ῥημάτων, καὶ ἄλλων τοιούτων. Τοῦτο εἶναι τὸ αἴτιον νὰ κάμω σημειώσεις εἰς τὸν Ἰσοκράτην.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲ ἠνάγκασε νὰ τὰς κάμω καὶ μακράς. Ἀφοῦ μίαν φορὰν ἐμπλέχθην εἰς τῆς Γραμματικῆς τὰς ἀκάνθας, ἠναγκάσθην νὰ προσθέσω καὶ ἄλλου εἴδους σημειώσεις, καὶ διὰ νὰ παρηγορήσω ὀλίγον τὴν ὀδυνηρὰν τῶν πρώτων ἀηδίαν, καὶ διὰ νὰ συνεθίσω τοὺς νέους νὰ ἀναγινώσκωσι τοὺς συγγραφεῖς, ὄχι μὲ τὸν Λάσκαριν ἢ τὸν Θεόδωρον εἰς τὰς χεῖρας

---

(1) Πρόδρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. σελ. 60.

(ἀναγκαίους μόνον διὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν γλῶσσαν), ἀλλὰ παραβάλλοντες αὐτοὺς μὲ ἄλλους συγγραφεῖς, καὶ ἀπανθίζοντες ἀπὸ ταύτην τὴν παράθεσιν τὴν φιλοσοφικὴν ἱστορίαν τῶν παλαιῶν πολιτειῶν, ἐθῶν, ἠθῶν, νόμων, τῆς προκοπῆς καὶ τῆς πτώσεως τῶν ἐθνῶν, καὶ τῶν αἰτιῶν αὐτῶν, διὰ νὰ ἔχωσι καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν διαγωγὴν νὰ ῥυθμίζωσι, καὶ τοὺς συμπολίτας των, ὅταν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, νὰ συμβουλεύωσι, καὶ ὅσα τῆς πατρίδος αὐτῶν τὴν ἀναγέννησιν ἐμποδίζουν, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας νὰ ἐκβάλλωσιν ἀπὸ τὴν μέσην, εἰς ὀλίγα λόγια, καὶ αὐτοὶ νὰ μάθωσι, καὶ τοὺς ἄλλους νὰ διδάξωσι, ποῖον εἶναι τὸ ἀληθινὸν τέλος, διὰ τὸ ὁποῖον παιδευόμεθα τῶν προγόνων ἡμῶν τὴν γλῶσσαν, καὶ τίς, τὴν ὁποίαν ἐξ αὐτῆς πρέπει νὰ προσμένωμεν ὠφέλειαν (1).

Ἔμεινε πλέον νὰ λαλήσω περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Ἰσοκράτους, τὴν ὁποίαν βλέπει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ πρώτου τόμου τῆς παρούσης ἐκδόσεως (2). Τῶν παλαιῶν τῆς Ἑλλάδος ἐνδόξων ἀνδρῶν περιφέρονται τὴν σήμερον εἰς τὰ βιβλία εἰκόνες πολλαὶ χαλκογραφημέναι· ἀλλ' ἐκεῖναι μόναι ἀπ' αὐτὰς εἶναι γνήσιαι, ὅσαι ἐχαλκογραφήθησαν ἀπὸ παλαιοὺς ἀνδριάντας,

(1) Ἔλεγέ τις (Σουΐδ. λέξ. Σεβηριανὸς) περὶ τοῦ περιφήμου Σεβηριανοῦ· « Ἐμοὶ δὲ ἐξηγεῖτο λόγους Ἰσοκρατείους τοὺς μείζους καὶ » πολιτικωτέρους, οὐ τὸν τεχνικόν τε καὶ σοφιστικὸν, ἀλλὰ τὸν ἔμφρονα » καὶ φιλόσοφον τρόπον· ὅτε καὶ εἶδον ἄνθρωπον εὔρουν τε καὶ ἀμφιλαφῆ τὴν διάνοιαν πρὸς τὰς πολιτικὰς ἐξηγήσεις, ἔτι δὲ καὶ κριτὴν » ἄριστον ὄντα τῶν λεγομένων ». Ἄμποτε ὅλα τῶν Γραικῶν τὰ σχολεῖα νὰ ἐγεμίζοντο ἀπὸ τοιούτους ἐξηγητὰς διδασκάλους ὡς ἦτον, ὁ Σεβηριανός! καὶ τότε ὄχι μόνον τὰ καλὰ γραμματικὰ, ἀλλ' ὅλα ὅσα ὀνομάζονται καὶ εἶναι ἀληθῶς καλὰ ἤθελαν ῥεύσειν ποταμηδὸν ἀπὸ τὰ σχολεῖα εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν δίψαν της νὰ θεραπεύσωσι, καὶ τὸν πολυχρόνιον τῆς βαρβαρώσεως αὐτῆς ῥύπον νὰ πλύνωσι.

(2) Ἑλλ. Βιβλιοθήκ. τόμ. 1.

ἢ λίθους γλυμμένους, ὅταν ἔζων ἀκόμη τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα, ἢ ἀντιμίμους ἀναγλυφῶν (1) καὶ ἀνδριάντων ἄλλων, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν ἐπὶ ζωῆς των· καὶ αἱ τοιαῦται δὲν εἶναι πολλαί. Ὅσαι ὅμως σώζονται ποιητῶν, ἢ συγγραφέων, ἀποδεδειγμέναι γνήσιαι, ἀπεφάσισα νὰ τὰς βάλω εἰς τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τοὺς τόμους, διὰ νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ νέοι τὰς ἀγαπητὰς μορφὰς τῶν ὅσοι ἐδόξασαν τὴν Ἑλλάδα μὲ τοὺς κόπους των· καὶ ἡ χάρις αὕτη πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τοὺς φιλογενεῖς Ζωσιμάδας, οἱ ὁποῖοι συγκατένευσαν προθύμως καὶ εἰς ταύτην τὴν περισσὴν δαπάνην, διὰ τὴν ὠφέλειαν καὶ δόξαν τοῦ γένους.

Χρεωστῶ ταύτης τῆς εἰκόνος τοῦ Ἰσοκράτους τὴν γνώρισιν εἰς τὸν ὀνομαστὸν Ἀρχαιολόγον Βισκόντιον. Ἐχαλκογραφήθη τὴν πρώτην φορὰν ἀπὸ Προτομὴν σωζομένην εἰς τὴν Ῥώμην, εἰς τὸ Ἀγροκήπιον (2) τοῦ Πρίγκιπος Ἀλβάνου, καὶ κατασκευασμένην, ὡς εἶναι πιθανὸν, μεταξὺ τῆς ἑβδόμης καὶ ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης, ὀλίγους χρόνους πρὸ τῆς πρώτης, ἢ καὶ περὶ αὐτὰς τὰς ἀρχὰς της πρώτης ἀπὸ Χριστοῦ· ἤγουν εἰς χρόνου μέρος, ὅταν καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ πρωτότυποι ἀνδριάντες τῆς Ἑλλάδος ἐσώζοντο (3), καὶ τεχνῖται

(1) Ἀναγλυφαὶ, ἢ Ἀνάγλυπτα, εἰκονίσματα, εἶναι τὰ λεγόμενα ἀπὸ τοὺς Γάλλους ouvrages de relief. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς τὰ ὠνόμαζαν καὶ Ἀναπεμπτὰς εἰκόνας (πρὸς διάκρισιν τῶν ζωγραφητῶν, τὰς ὁποίας ὠνόμαζαν Λειογραφίας). Τοιαῦται εἶναι αἱ μορφαὶ ἀνθρώπων, ζώων, ἢ ἄλλων τῆς φύσεως πραγμάτων, γλυμμέναι εἰς λίθους μεγάλους, ἢ εἰς δακτυλιδίων λιθάρια.

(2) Τὴν κοινῶς λεγομένην Ἐξοχὴν (Ἰδ. τὰς σημ. εἰς τὸν Ἡλιόδωρ. σελ. 28). Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος αἱ τοιαῦται ἐξοχαὶ ὠνομάζοντο Ἀγροκήπια.

(3) Τοῦ Ἰσοκράτους χαλκοῦς ἀνδριὰς ἐσώζετο ἀκόμη εἰς τὰς Ἀθη-

εὑρίσκοντο ἀκόμη Ἕλληνες καλοὶ ἀπαραλλάκτως νὰ τοὺς μιμηθῶσιν (1). Ἀπὸ τὸν Ἕλληνα τεχνίτην, ὅτι δὲν εἶναι ὑποδεέστερος καὶ ὁ Γάλλος χαλκογράφος, τὸ μαρτυροῦν ἡ ἐπιδεξιότης, ἡ χάρις, καὶ ἡ ἀπαράλλακτος μίμησις τῆς χαλκογραφίας του.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς καλῆς τοῦ καλοῦ γέροντος Ἰσοκράτους εἰκόνος. Δὲν εἶναι ὅμως ὀλιγωτέρας παρατηρήσεως ἀξία καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὐτῆς, ΕΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ἡ ὁποία ἀναμφιβόλως μέλλει νὰ ἐκπλήξῃ τοὺς φιλομούσους, συνειθισμένους νὰ γράφωσι, καὶ νὰ βλέπωσι γραμμένον τὄνομα τοῦ Ῥήτορος, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν θέλουν βέβαια νομίσειν, ἢ ὅτι ὁ ἀνδριαντοποιὸς Ἕλλην τόσον ἦτον ἀγράμματος, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζῃ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰσοκράτους, ἢ ὅτι ἐξ ἀπροσεξίας (ἡ ὁποία ὅμως συμβαίνει πλέον εἰς τοῦ καλάμου τὴν γρήγορον κίνησιν παρὰ εἰς τὴν ἀργοπόρον σκάψιν τοῦ γλυφείου) ἔγλυψε τὴν δίφθογγον ΕΙ ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ στοιχείου Ι, καὶ συμπεράνειν ἀπὸ ταύτην τὴν εἴτ' ἀγραμματίαν, εἴτ' ἀπροσεξίαν, ὅτι εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ἡ δίφθογγος αὕτη ἐπροφέρετο ὡς τὸ Ἰῶτα, καὶ τέλος

νας εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Παυσανίου, ὅστις ἤκμασε πρὸς τὰ τέλη τῆς δευτέρας ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος.

(1) Λέγει ὁ Πλίνιος (Βιβλ. ΛΕ, κεφ. η, Τομ. β', σελ. 649), ὅτι εἰς τὴν ἑκατοστὴν εἰκοστὴν Ὀλυμπιάδα ἄρχισε νὰ μαραίνεται ἡ τέχνη τῆς ἀνδριαντοποιητικῆς, ἤγουν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην περίοδον τοῦ χρόνου (ἡ ἑκατοστὴ εἰκοστὴ Ὀλυμπιὰς συμπίπτει μὲ τοὺς χρόνους τοῦ Ἐπικούρου, τοῦ Μενάνδρου καὶ τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως), εἰς τὴν ὁποίαν ἔλεγ' ἀνωτέρω (σελ. 271-272) ὅτι ἄρχισε νὰ φθείρεται ἡ Γραμματικὴ καὶ ἡ Ῥητορικὴ τῆς γλώσσης· ἀλλ' ὅτι εἰς τὴν ἑκατοστὴν πεντηκοστὴν πέμπτην Ὀλυμπιάδα (ἤγουν 150 ἔτη πρὸ Χριστοῦ) ἀνέλαμψε πάλιν ἡ τέχνη, καὶ ἐκράτησεν ἀκόμη πολλοὺς χρόνους.

πάντων ἀπορήσειν, διὰ τί μὲ τόσην τραχύτητα, σιμὰ τῶν ἄλλων πολλῶν ὀνειδῶν, μᾶς κατηγοροῦσι τινὲς τῶν ἀλλογενῶν Εὐρωπαίων, ὅτι ἐφθείραμεν καὶ αὐτὴν τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης τὴν προφοράν.

Εὔλογος καὶ ἡ ἀπορία, εὔλογον ὁπωσδήποτε εἶναι καὶ τὸ συμπέρασμα· δὲν εἶναι ὅμως χρεία τὴν ἐκείνου τοῦ καιροῦ προφορὰν νὰ τὴν συμπεράνωμεν ἀπὸ ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν, ἥτις ἔχει ἴσως (καθὼς θέλομεν ἰδεῖν μετ' ὀλίγον) ἄλλην αἰτίαν. Σώζονται πολλόταται ἐπιγραφαὶ ἄλλαι παλαιαὶ, τῶν ὁποίων ἡ κακὴ γραφὴ ἀποδείχνει, ὅτι τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ προφορὰ εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἡ προφορὰ, ἥτις ἦτον εἰς χρῆσιν κατὰ τοὺς Καισαρικοὺς, καὶ ἴσως ἀνωτέρω κατ' αὐτοὺς τοὺς Πτολεμαϊκοὺς χρόνους, ἤγουν κατ' ἐκείνην ὅλην τὴν περίοδον τοῦ χρόνου, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζησαν καθεξῆς ὁ Πολύβιος, ὁ Ἁλικαρνασσεὺς Διονύσιος, ὁ Σικελιώτης Διόδωρος, ὁ Στράβων, καὶ ἂν ἔλθωμεν κατωτέρω μέχρι τῆς δευτέρας ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, Δίων ὁ Χρυσόστομος, ὁ Πλούταρχος, ὁ Ἀῤῥιανὸς, ὁ Παυσανίας, ὁ Λουκιανὸς, ὁ Γαληνὸς, Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀξιόλογοι συγγραφεῖς. « Ἐὰν ἦναι βάρβαρος ἡ σημερινὴ ἡμῶν προφορὰ, εἶν' » ἐκεῖνοι, ὄχ' ἡμεῖς, οἱ αἴτιοι τῆς βαρβαρώσεως », ἐμποροῦμεν νὰ ἀποκριθῶμεν πρὸς τοὺς κατηγόρους, καὶ νὰ τοὺς παρακαλέσωμεν νὰ ὑποφέρωσι μὲ μακροθυμίαν νὰ προφέρωμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς ἐπρόφεραν ἐκεῖνοι.

Στηρίζεται μάλιστα ἡ κατηγορία εἰς τὸν Ἰωτακισμὸν, ἤγουν τὴν ἐξανάγκης συμβαίνουσαν τοῦ αὐτοῦ ἤχου τοῦ Ἰῶτα συχνὴν ἐπανάληψιν, ὁπόταν καὶ αἱ δίφθογγοι ΕΙ καὶ ΟΙ προφέρωνται ὡς αὐτό. Ἀμφιβολία δὲν εἶναι ὅτι ἡ συχνὴ τῶν αὐτῶν στοιχείων ἐπανάληψις, καθὼς καὶ πρότερον (σελ. 238) εἶπα, εἶναι φυσικὰ ἀηδής· ἀλλ' ὄχι διὰ τοῦτο πρέπει τὶς πάντοτε νὰ τὴν

ἀποφεύγῃ μὲ περιεργίαν δεισιδαίμονα, ὅταν μάλιστα δὲν ἦναι Σύμφωνα τὰ ἐπαναλαμβανόμενα ϛοιχεῖα. Παραδείγματος χάριν εἰς τὸν ϛίχον τοῦτον τοῦ Ὁμήρου (Ἰλιάδ. ε', 222),

Οἷοι Τρώϊοι ἵπποι, ἐπιϛάμενοι πεδίοιο,

εὑρίσκεται ἑξάκις ἡ δίφθογγος ΟΙ· μ' ὅλον τοῦτο δὲν βλέπω διὰ ποίαν αἰτίαν προφερόμενος κατὰ τὴν προφορὰν τῶν Γραικῶν,

Ἶι Τρώϊι ἵππι ἐπιϛάμενι πεδίιο,

ἤθελεν εἶσθαι εἰς τὴν ἀκοὴν ἀηδέϛερος παρὰ προφερόμενος, ὡς τὸν προφέρουσι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς Εὐρωπαίους,

Ὄϊοῖ Τρώϊοῖ ἵπποῖ ἐπιϛάμενοῖ πεδίοϊο.

Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς ὀνομάζει καθαρὰ τὰς διφθόγγους ταύτας, ϛοιχεῖα, ἤγουν τὰς ϛοχάζεται ὡς ἁπλᾶ γράμματα εἰς τὴν προφοράν (1)· καὶ ἂν τοῦτο δὲν ἀποδείχνῃ ὅτι εἰς τοὺς χρόνους

---

(1) Ὁ Σέξτος ἤκμασε κατὰ τὸ 190 ἔτος ἀπὸ Χριϛοῦ. Ἰδοὺ τί λέγει (Πρὸς Γραμματικ. κεφ. ε', § 117, σελ. 241), « Ἐπεὶ οὖν ὁ τοῦ ΑΙ » καὶ ΕΙ φθόγγος ἁπλοῦς ἐϛι καὶ μονοειδὴς, ἔϛαι καὶ ταῦτα ϛοιχεῖα. » Τεκμήριον δὲ τῆς ἁπλότητος καὶ μονοειδείας τὸ λεχθησόμενον. Ὁ » μὲν γὰρ σύνθετος φθόγγος οὐχ οἷος ἀπ' ἀρχῆς προσπίπτει τῇ αἰ- » σθήσει, τοιοῦτος ἄχρι τέλους παραμένειν πέφυκεν, ἀλλὰ κατὰ παρά- » τασιν ἑτεριοῦται· ὁ δὲ ἁπλοῦς καὶ ὄντως τοῦ ϛοιχείου λόγον ἔχων » τοὐναντίον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀμετάβολός ἐϛιν· οἷον τοῦ μὲν » ΡΑ φθόγγου ἐν παρατάσει προφερομένου, δῆλον ὡς οὐχ ὡσαύτως » αὐτοῦ κατὰ τὴν πρώτην πρόπτωσιν (γρ. πρόσπτωσιν) ἀντιλήψεται » ἡ αἴσθησις καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τῆς » τοῦ Ρ ἐκφωνήσεως κινηθήσεται· μεταῦθις δὲ, ἐξαφανισθείσης αὐτῆς, » εἰλικρινοῦς τῆς τοῦ Α δυνάμεως ποιήσεται τὴν ἀντίληψιν· ὅθεν οὐκ » ἂν εἴη ϛοιχεῖον τὸ ΡΑ, καὶ πᾶν τὸ ἐοικὸς αὐτῷ. Εἰ δὲ τὸν τοῦ ΑΙ » φθόγγον λέγοιεν, οὐδὲν ἔϛαι τοιοῦτον· ἀλλ' οἷον ἀπ' ἀρχῆς ἐξ-

ου Σέξτου ἡ προφορὰ δὲν ἦτο φθαρμένη, ἱκανὸν εἶναι νὰ δείξῃ, τε εἰς τοὺς χρόνους του δὲν ὑπωπτεύετο κἀνεῖς, ὅτι οἱ ὀλίας ἑκατονταετηρίδας προγενέστεροι εἶχαν προφορὰν διάφορον. Οὔτ' ἐξεύρω, οὔτε νὰ μάθω μὲ μέλει, πῶς ἐπρόφερεν ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Δημοσθένης, καὶ ὅσοι ἄλλοι ἤκμασαν ἐς αὐτὴν τῆς γλώσσης τὴν ἀκμήν· καὶ, ὅταν ὑπερασπίζω τὴν σημερινὴν προφορὰν, δὲν δισχυρίζομαι ὅτι προφέρομεν ἀπαραλλάκτως ὡς ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ πιθανὸν εἶναι νὰ ἐσυνέβη καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὅ,τι συμβαίνει καὶ εἰς τὰς σημερινὰς γλώσσας, ὅ,τι συμβαίνει εἰς ὅλα τῶν ἀνθρώπων τὰ ἔργα καὶ ποιήματα. Τοῦτο μόνον ἀδιστάκτως πιστεύω, ὅτι ἂν ἡ προφορὰ τῆς γλώσσης ἠλλοιώθη, νὰ τὴν ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς φύσιν ἄλλος δὲν εἶναι καλὸς, παρὰ μόνοι οἱ ὁποῖοι τὴν ἐλάλουν καὶ τὴν ἔγραφαν ὡς μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν. Ἕως νὰ ἀναβιώσωσιν ἐκεῖνοι, καὶ εἰς ἡμᾶς συγχωρημένον εἶναι νὰ τὴν προφέρωμεν, ὡς τὴν ἐπρόφερεν ὁ βάρβαρος Σέξτος, ὁ ἀγράμματος Πλούταρχος, ὁ ἀμαθέστατος Γαληνὸς, καὶ οἱ ἀλλογενεῖς Ἑλληνισταὶ φιλοσοφώτερον ἤθελαν πράξειν, ἂν ἔπεμπαν καὶ τὴν προφορὰν τοῦ Ἐράσμου ὅπου ἔπεμψαν πολλὰς ἄλλας προλήψεις, τώρα μάλιστα εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ὁπόταν μὲ τὴν ὁμοφωνίαν τῆς προφορᾶς, καὶ τὴν ἀδιάκοπον παράθεσιν τῆς παλαιᾶς μὲ τὴν νέαν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὰς ἀκόμη δειλὰς ἡμῶν παρατηρήσεις, καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὰς σοφὰς αὐτῶν σημειώσεις ἠθέλαμεν μεγάλως ὠφεληθῆν εἰς τὴν κατανόησιν τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Πολλὰ ἄλλα

» ακούεται τῆς φωνῆς ἰδίωμα, τοιοῦτον καὶ ἐπὶ τέλει· ὥστε στοιχεῖον
» ἔσται τὸ ΑΙ. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, ἐπεὶ καὶ ὁ τοῦ ΕΙ φθόγγος,
» καὶ ὁ τοῦ ΟΥ, (ἴσ. ΟΙ), μονοειδὴς, καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἀμετάβολος,
» ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους λαμβάνεται, ἔσται καὶ οὗτος στοιχεῖον ».

ἐμπόρουν νὰ προσθέσω περὶ τῆς προφορᾶς, ἂν δὲν ἦτον ἔξω τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τόπου ἡ παρέκβασις αὕτη· ὅθεν ἐπιςρέφω εἰς τὸ, διὰ τὸ ὁποῖον ἠναγκάσθην νὰ τὴν κάμω, ὄνομα τοῦ ΕΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ.

Ἂν καὶ ἀπὸ πολλὰς ἐσφαλμένως, καθὼς εἶπα, γραμμένας ἀρχαίας ἐπιγραφὰς συμπεραίνεται μάλιστα ἡ παλαιότης τῆς σημερινῆς ἡμῶν προφορᾶς, μὲ ταύτας ὅμως τὰς ἀνορθογραφίας δὲν εἶναι νομίζω δίκαιον νὰ συγκαταριθμηθῇ ἡ ἐπιγραφὴ τῆς εἰκόνος, ΕΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Κανεῖς δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι τὄνομα εἶναι σύνθετον ἀπὸ τὰς δύο ταύτας λέξεις, Ἴσος, καὶ Κράτος. Ἀλλὰ τὸ Ἴσος τοῦτο εἰς τὸν Ὅμηρον γράφεται, Εἶσος. Ἄλλη ἴσως λέξις, ἤθελε τὶς μὲ μεγάλην αὐςηρότητα ἀντιλογήσειν, δὲν εὑρίσκεται τόσον συχνὰ εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου, ὅσον αὕτη, καὶ ὅμως παντοῦ γράφεται, Ἴσος, Ἴση, Ἴσον· ποῦ λοιπὸν εὕρηκες σὺ τὸ Εἶσος, Εἴση, Εἶσον; Παρὰ τὸν Ὅμηρον, ἀξιοπιςότερον ἄλλον τῆς γραφῆς ταύτης μάρτυρα νὰ φέρω δὲν ἔχω, ὅςις μεταχειρίζεται τὸ διαλελυμένον, Ἐΐση,

Πρόσθε δέ οἱ δόρυ τ' ἔσχε καὶ ἀσπίδα πάντοσ' ἘΪΣΗΝ (1),

καὶ πάλιν,

. . . . Οὐδέ τι θυμὸς ἐδεύετο δαιτὸς ἘΪΣΗΣ (2),

καὶ πάλιν,

Ὄτριχας, οἰέτεας, ςαφύλῃ ἐπὶ νῶτον ἘΪΣΑΣ (3)·

ὡς μεταχειρίζεται καὶ πολλὰς ἄλλας ὁμοίας διαλύσεις, ὁποία, παραδείγματος χάριν, εἶναι τὸ Παΐς,

(1) Αὐτόθ. ε', 300.
(2) Αὐτόθ. α', 468.
(3) Αὐτόθ. β', 765.

Τῶν ἦρχ' Ἀγκαίοιο ΠΑΪΣ κρείων Ἀγαπήνωρ (1).

Καθὼς λοιπὸν ἀπὸ τὸ διαλελυμένον Πάϊς συμπεραίνεται, ὅτι εἰς τοῦτον τὸν στίχον,

Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου ΠΑΪΣ ἀγκυλομήτεω (2),

τὸ ἀδιάλυτον πρέπει νὰ γράφεται, ὡς καὶ γράφεται, Παῖς, καὶ ὄχι, Πίς, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ εἰς τὸν στίχον τοῦτον,

ΪΣΗ μοῖρα μένοντι, καὶ εἰ μάλα τις πολεμίζοι (3),

γίνεται φανερὸν, ὅτι τὸ ἀδιάλυτον ἐγράφετο παλαιὰ ΕΪΣΗ δισυλλάβως, ἐπειδὴ τὸ διαλελυμένον του γράφεται τρισυλλάβως, ΕΪΣΗ. Τὸ αὐτὸ νοεῖται καὶ δι' ὅλους τοὺς Ὁμηρικοὺς ἄλλους στίχους, ὅπου εὑρίσκεται τὸ δισύλλαβον Ἶσος, Ἴση, Ἶσον, ὅτι ἐγράφοντο Εἶσος, Εἴση, Εἶσον, καὶ εἰς τοῦ Ὁμήρου τοὺς χρόνους, καὶ πολὺν καιρὸν μετέπειτα· ἀλλ' εἰς μόνου τοῦ Ὁμήρου τὰ ποιήματα. Διότι εἰς τοὺς Ἀττικοὺς ποιητὰς ἡ ὀρθή του γραφὴ εἶναι διὰ μόνου τοῦ Ι· καὶ αὕτη τῆς γραφῆς ἡ διαφορὰ ἐξηγεῖ διὰ τί εἰς τούτους ἡ πρώτη συλλαβὴ τοῦ Ἴσος εἶναι βραχεῖα, καὶ εἰς τὸν Ὅμηρον πάντοτε μακρὰ, διὰ τί ἄλλοι τὴν περισπῶσι, καὶ ἄλλοι τὴν ὀξύνουσι, καὶ διὰ τί ὁ Πρισκιανὸς λέγει, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Λατῖνοι, ὁσάκις ἤθελαν νὰ φανερώσωσιν ὅτι τὸ Ι εἶναι μακρὸν, ἔγραφαν, κατὰ μίμησιν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τόπον ἐκείνου τὴν ΕΙ δίφθογγον (4).

---

(1) Ἰλιάδ. β', 609.

(2) Αὐτόθ. αὐτόθ., 205.

(3) Αὐτόθ. ί, 518.

(4) I quoque apud antiquos post E ponebatur, et EI dipthongum faciebat, quam pro omni I longa scribebant more antiquo Græcorum. *Priscian. L. I*, pag. 561.

Πρᾶγμα τόσον ἁπλοῦν, τόσον εὔκολον νὰ παρατηρηθῇ, κανεῖς δὲν ἤθελε πιςεύσειν, ὅτι ὁ πολυμαθέςατος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος Εὐςάθιος οὐδὲ κἂν τὸ ὑπωπτεύθη, ἐὰν καὶ αὐτοὶ οἱ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἀρχαιότεροι τοῦ Εὐσταθίου Γραμματικοὶ δὲν ἔκαμναν περὶ πολλοτάτων ἄλλων Ὁμηρικῶν λέξεων καὶ φράσεων, ἢ οὐδεμίαν, ἢ τοιαύτας ἐξηγήσεις, ὁποίας ἐντρέπεται σήμερον νὰ κάμῃ καὶ ὁ πλέον ἄπειρος τῶν τοιούτων Ἑλληνιςῆς. Καὶ ὅμως ἐκεῖνοι ἤκμαζαν εἰς χρόνους, ὅταν καὶ τοῦ Ὁμήρου τὰ ἀντίγραφα ἦσαν πολυάριθμα, καὶ ἡ μνήμη τῶν παλαιοτάτων Ὁμηρικῶν ἐκδόσεων ὄχι τόσον παλαιά, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἦτον ἀκόμη πλουτισμένη ἀπὸ πολλοὺς σοφοὺς ἄνδρας, τῶν ὁποίων ἡ πρὸς ἀλλήλους κοινωνία ἐδύνατο πολλὰς ἀπορίας νὰ λύσῃ. Εἷς ἀπὸ τούτους ἦτον ὁ, δὲν ἐξεύρω διὰ ποίαν αἰτίαν, πολλὰ θαυμασθεὶς εἰς τὸν καιρόν του Ζηνόδοτος. Ὁ σοφὸς οὗτος ἐξηγητὴς ἐφαντάσθη, ὅτι εἰς τὸν Ὅμηρον τὸ Ἐΐση ἐσήμαινε τὸ Ἀγαθή. Ταύτην τὴν ἐξήγησιν ἀναφέρει ὁ Εὐςάθιος, ἀλλὰ μίαν μόνην φορὰν (1), νοήσας, ὡς φαίνεται, τὸ ἀπίθανον αὐτῆς. Εἰς ἄλλα πολλὰ μέρη ἐξηγεῖ τὸ Ὁμηρικὸν Ἐΐση, ὡς ἔπρεπε νὰ ἐξηγηθῇ, Ἴση, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτά, νομίζει πλεοναςικὸν τὸ Ε· καὶ τοῦτον πάλιν τὸν πλεονασμὸν ποτὲ μὲν τὸν ὀνομάζει Ἰωνικόν, ποτὲ δὲ Ἀττικόν. Ἄλλοτε πάλιν παράγει τὸ Ἐΐση ἀπὸ τὸ Ἐΐω, ἢ Ἴω τὸ πορεύομαι (2).

Τόσος εἶναι ὁ διςαγμός, τόση ἡ ζάλη καὶ ἡ ἀπορία, ἀπὸ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου τοὺς χρόνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔζησεν ὁ ἐξηγητὴς τοῦ Ὁμήρου Ζηνόδοτος, ἕως τῆς σήμερον, περὶ πράγματος τόσον μικροῦ. Ἐὰν τὸ Ἐΐση ἐσήμαινε τὸ Ἀγαθή, ἡ

---

(1) Εἰς τὴν Ἰλιάδ. τοῦ Ὁμήρ. σελ. 1401. Τὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀθήναιος, Α', σελ. 12.

(2) Εὐςάθ. εἰς τὴν Ἰλιάδ. σελ. 137, 161, 1224, καὶ 1454.

παραγωγή του ἔπρεπε νὰ ἦναι ἀπὸ τὸ Εὔς· τοῦ ὁποίου τὸ θηλυκὸν ὅμως εἶναι Εεῖα, ἢ Εείη, καὶ ὄχι Εἴση. Ἐὰν πάλιν τὸ Εἴση δὲν διαφέρῃ ἀπὸ τὸ Ἴση πλὴν εἰς τὸν πλεονασμὸν τοῦ Ε, τί μᾶς ἐμποδίζει πλέον νὰ φαντασθῶμεν ὅτι καὶ τὸ Α εἰς τὸ Παῖς εἶναι πλεοναστικόν;

Πόσον πλέον σύμφωνον μὲ τὴν ἀναλογίαν εἶναι, ὅτι, καθὼς τὸ Παῒς ἄλλο δὲν εἶναι παρ' αὐτὸ τὸ μονοσύλλαβον Παῖς διαλελυμένον εἰς δύο συλλαβάς, ἀπαράλλακτα καὶ τὸ Εἴση ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τὸ δισύλλαβον Εἴση, διαλελυμένον εἰς τρεῖς. Καὶ τοῦτο κάμνει πιθανὸν τὸν Ἐτυμολόγον, ὅστις παράγει (1)

---

(1) « Ἴσος ὁ ὅμοιος, ἐξίσου. Παρὰ τὸ Εἴδω, τὸ ὁμοιῶ, ὁ μέλλων » εἴσω· ῥηματικὸν ὄνομα Ἴσος, κατὰ ἀποβολὴν τοῦ ε. Εὕρηται τὸ » ι μακρὸν καὶ βραχύ· παρὰ μὲν τῷ ποιητῇ ἀεὶ μακρόν... παρὰ » δὲ τοῖς τραγικοῖς καὶ κωμικοῖς συστέλλεται ἀεὶ τὸ ι, κ. τ. λ. ». Ἐτυμολογ. σελ. 477. Πιθανώτερον ὅμως ἤθελεν ἴσως τὶς τὸ ἐτυμολογήσειν ἀπὸ τὸ ἀριθμητικὸν Εἷς. Ἡ διαφορὰ τοῦ πνευματισμοῦ εἶναι τῶν Αἰολέων, οἱ ὁποῖοι μὴ γνωρίζοντες τὸ δασὺ πνεῦμα, καὶ αὐτὸ τὸ ἀριθμητικὸν ἐξανάγκης ἔπρεπε νὰ τὸ γράφωσι ψιλῶς, Εἴς. Πρὸ τοῦ Ὁμήρου ἡ κοινὴ τῆς Ἑλλάδος γλῶσσα ἦτον ἡ Αἰολική. Αὕτη προχωρήσασα εἰς τὸ τελειότερον, ὀνομάσθη Ἰωνική, ἥτις ἐφύλαξε πάλιν εἰς πολλὰ τὸν ψιλὸν πνευματισμόν. Τῆς Ἰωνικῆς ἡ τελείωσις ἐγέννησεν ἔπειτα τὴν Ἀττικήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξεναντίας ἤρεσε πολὺ ὁ δασὺς πνευματισμός· μ' ὅλον τοῦτο ἐφύλαξε καὶ αὐτὴ λείψανα τῆς ἀρχαίας ψιλώσεως, ὄχι μόνον εἰς ἀναρίθμους λέξεις εἰς ὅλους γνωστάς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ παράξενα ταῦτα σύνθετα, Ἀντήλιος, Ἀπηλιώτης, Λεύκιππος. Εἰς τὰς διαφόρους ταύτας περιόδους καὶ μεταβολὰς τῆς γλώσσης, ὅταν ἡ Ἰωνικὴ ἐνίκησε νὰ ἦναι τῶν πεπαιδευμένων ἡ γλῶσσα, ἡ Αἰολική, ἥτις εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Δωρικήν, ὠνομάσθη κοινή, ἤγουν γλῶσσα τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ὅσους δὲν ἔμελε οὔτε νὰ λαλῶσι, οὔτε νὰ γράφωσιν Ἰωνικῶς. Ὅταν πάλιν τῶν Ἀττικῶν ἡ γλῶσσα ἔλαβε τὰ πρωτεῖα, ἤγουν ἔγινε γλῶσσα τῶν ἐνδόξων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, τότε ἡ Ἰωνικὴ καὶ Αἰολικὴ ὠνομάσθησαν δύο τῆς γλώσσης διάλεκτοι, μὲ ταύ-

τὸ Ἶσος ἀπὸ τὸν Εἴσω μέλλοντα τοῦ Εἴδω ῥήματος, τοῦ σημαίνοντος τὸ Ὁμοιῶ·

την ὅμως τὴν διαφοράν, ὅτι κοινοτέρα πάλιν τρόπον τινὰ ἔμεινεν ἡ Αἰολικὴ, ἐπειδὴ τὴν ἐλάλουν ὄχι μόνον οἱ κυρίως Αἰολεῖς καὶ Δωριεῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰώνων καὶ τῶν Ἀθηναίων αἱ ἀποικίαι, ὅσαι δηλαδὴ ἐχωρίσθησαν ἀπ' αὐτοὺς πρὶν ἀκόμη γεννηθῶσιν ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος. Τοῦτο ἐξηγεῖ διὰ τί εἰς τὸν Ὅμηρον εὑρίσκονται πολλοὶ Αἰολισμοί· ἤγουν ἔγραψεν εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον ὁ ποιητὴς, ὅταν ὁ Αἰολισμὸς μετέβαινεν εἰς τῆς γλώσσης τὴν φύσιν καὶ κατάστασιν ἐκείνην, εἰς τὴν ὁποίαν ὠνομάσθη Ἰωνισμός. Τοῦτο μὴ νοήσαντες οἱ Γραμματικοὶ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἔγραψεν εἰς διαφόρους διαλέκτους. Τοῦτο μὴ νοήσαντες, ἔπλασαν Κοινὴν πέμπτην διάλεκτον πρῶτον, ἔπειτα πάλιν τὴν ἐσύγχυσαν μὲ τὴν Αἰολικὴν, φαντασθέντες ὅτι εἰς τὴν κοινὴν ἔγραψε καὶ ὁ Πίνδαρος (Ἴδε ἀνωτέρω. σελ. 146-148)· ἤγουν βλέποντες οἱ πλάσται τῆς πέμπτης διαλέκτου, ὅτι ἡ λαλουμένη κοινῶς εἰς τοὺς χρόνους αὐτῶν γλῶσσα ὡμοίαζε πολὺ μὲ τὴν λαλουμένην κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Πινδάρου, ἐξεφώνησαν χωρὶς πολὺν συλλογισμὸν, ὅτι καὶ ὁ Πίνδαρος εἰς ταύτην ἔγραψε, μ' ὅλον ὅτι ἀπὸ τοῦ Πινδάρου τοὺς χρόνους ἕως τότε ἦσαν ἔτη πεντακόσια τὸ μεταξύ. Τοῦτο τέλος πάντων ἐξηγεῖ, διὰ τί ἡ κοινῶς λαλουμένη τὴν σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσα ἐφύλαξε πολλοὺς αἰολισμούς. Ἡ πρώτη τελείωσις τῆς Αἰολικῆς κοινῆς γλώσσης τοῦ γένους ἦτον ὁ Ἰωνισμὸς, ἀλλὰ διὰ μόνας τὰς Ἰωνικὰς πόλεις· ἡ δευτέρα, ὁ Ἀττικισμὸς, ἀλλὰ καὶ οὗτος διὰ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ τοὺς λογίους ἄνδρας τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ὅσοι διὰ τὴν ἀνυπέρβλητον τῆς Ἀττικῆς σοφίας δόξαν ἐσπούδαζαν νὰ ἀττικίζωσι, καθὼς σήμερον οἱ πεπαιδευμένοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Γαλλίας, καὶ, τὸ πλέον παράξενον, πολλοὶ καὶ τῶν ἀλλογενῶν, λαλοῦν καὶ γράφουν εἰς τῶν Παρισίων, καὶ ὄχι τῆς πατρίδος των τὴν διάλεκτον. Ἀφοῦ ὁ Ἀττικισμὸς μὲ ὅλην ἐντάμα τὴν Ἑλληνικὴν δόξαν ἔπαυσεν, ἔλαβε φυσικὰ τὸν τόπον του ἡ παλαιοτέρα τῆς Ἑλλάδος γλῶσσα, ὁ Αἰολισμός· ἀλλὰ καὶ οὗτος πάλιν πολλὰ διάφορος ἀπὸ τὸν Αἰολισμὸν τῆς Σαπφοῦς ἢ τοῦ Πινδάρου. Εἰς τὴν φυσικὴν ταύτην αἰτίαν πρόσθες καὶ πολιτικὴν ἄλλην τὴν ἑξῆς. Τὰ ἔθνη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σπουδάζουν νὰ

Εἴσατο δὲ φθογγὴν υἷι Πριάμοιο Πολίτῃ (1)

Καὶ σημείωσε πάλιν, ὅτι τοῦ Εἴδω τὸ συνώνυμον Εἴσκω, συχνὰ καὶ αὐτὸ κατὰ διάλυσιν γραφόμενον ἀπὸ τὸν Ποιητὴν, Ἐΐσκω, εὑρίσκεται ἀδιάλυτον εἰς τοῦτον τὸν στίχον,

Πάντων Ἀργείων φωνὴν ἸΣΚΟΥΣ' ἀλόχοισι (2),

εἰς τὸν ὁποῖον πολλὰ ἀντίγραφα ἐφύλαξαν τὴν παλαιὰν γραφὴν ΕΪΣΚΟΥΣ', μ' ὅλον ὅτι εἰς τὸ Ἴσκω καὶ μόνη ἡ θέσις ἀρκεῖ νὰ δείξῃ τὴν μακρότητα τῆς πρώτης συλλαβῆς.

Ταύτην τὴν ποσότητα τῆς συλλαβῆς θέλοντες νὰ διακρίνωσιν οἱ Ἀττικοὶ, ἠρκέσθησαν εἰς μόνου τοῦ τόνου τὴν διάκρισιν, γράφοντες εἰς μὲν τοῦ Ὁμήρου τὰ ποιήματα Ἶσος, ἀφοῦ ἐξήλειψαν τὸ ἀρχικὸν Ε, εἰς δὲ τὰ ἰδικά των, Ἴσος, ἐπειδὴ ἐβράχυναν τὴν πρώτην συλλαβήν. Ἀλλὰ τὴν καινοτομίαν τῆς ὀρθογραφίας εἰς τὰς γλώσσας, ὡς εἶναι εὔκολον νὰ τὸ ἀποδείξῃ τις ἀπὸ πολλὰ σημερινῶν γλωσσῶν παραδείγματα, διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι εἶναι καινοτομία, οὐδ' ὅλον τὸ ἔθνος πάραυτα τὴν δέχεται, καὶ πολλοὶ ἀπὸ μόνην τὴν τύραννον ἕξιν τῆς παλαιᾶς ὀρθογραφίας κινοῦσι τὸν κάλαμον, χωρὶς κἂν νὰ ὑποπτεύωνται ὅτι παραβαίνουσι τοὺς νέους κανόνας. Ἔπειτα, ἂν οἱ ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐπρόφεραν τὸ Ἴσος ὡς πόδα Πυῤῥίχιον (3), πιθανὸν εἶναι ὅτι οἱ λογογράφοι, καὶ μάλιστα οἱ

ριμῶνται τῆς κοινῆς αὐτῶν μητροπόλεως τὴν διάλεκτον. Μετὰ τὴν μετατόπισιν τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας κοινὴ μητρόπολις τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους κατεστάθη τὸ Βυζάντιον, ἀποικία, καθὼς εἶναι γνωστὸν, τῶν Μεγαρέων, εἰς τὴν ὁποίαν φυσικὰ ἐφύλαττεν ἡ γλῶσσα πολλὰ τῆς Δωρικῆς καὶ Αἰολικῆς διαλέκτου ἰδιώματα.

(1) Ἰλιάδ. β', 791.

(2) Ὀδυσσ. δ', 279.

(3) Ἤγουν ἐπρόφεραν τὴν πρώτην συλλαβὴν τοῦ βραχυπαραλήκτου καὶ παροξυτόνου Ἴσος, ὡς προφέρουσιν οἱ Γάλλοι τὴν πρώτην τῆς λέξεως image.

Ῥήτορες, τὸ ἐπρόφεραν καὶ τὸ ἔγραφαν πολλάκις ὡς Τροχαῖον, Ἶσος, καὶ ἀκόμη πιθανώτερον, Εἶσος (1). Καὶ διὰ ταύτην τὴν εἴτε ἕξιν, εἴτε διάκρισιν τῆς ποσότητος καὶ προφορᾶς τῆς συλλαβῆς, ἠκολούθουν ἀκόμη τὴν παλαιὰν ὀρθογραφίαν καὶ πολλοὶ ἀνδριαντοποιοί, ἐκ τῶν ὁποίων, χωρὶς νὰ βλάψῃ τὶς τὴν ἱϛορικὴν ἀλήθειαν, δύναται, νὰ ὑποθέσῃ καὶ τοὺς εἰκονίσαντας τὸν Ἰσοκράτην τεχνίτας.

Τοῦ Ἰσοκράτους εἰκόνες εἰς τὰς Ἀθήνας, ἂν πιϛεύσωμεν τὸν Ψευδοπλούταρχον, ἐφαίνοντο πέντε, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία ζωγραφητὴ ἦτον εἰς τὸ Πομπεῖον. Ἀπὸ τὰς λοιπὰς τέσσαρας, μία εὑρίσκετο εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἰσοκράτους, ἄλλη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (εἰς αὐτὸν πιθανῶς τῆς Ἀθηνᾶς τὸν ναόν), τρίτη εἰς τὸ Ἐλευσίνιον (2), καὶ τετάρτη εἰς τὸ Ὀλύμπιον (3),

(1) Ἐπρόφεραν δηλαδὴ τοῦ μακροπαραλήκτου καὶ προπερισπωμένου, καὶ τοῦ Ἶσος καὶ τοῦ Εἶσος, τὴν πρώτην συλλαβήν, ὡς προφέρουσιν οἱ Γάλλοι τὴν πρώτην τοῦ île. Καὶ τοῦτο μάλιϛα ἀποδείχνει ὅ,τι λέγω περὶ τῶν καινοτομιῶν τῆς ὀρθογραφίας. Τὸ île ἐγράφετο παλαιὰ isle· καὶ μ᾽ ὅλον ὅτι δὲν εἶναι ὀλίγος ὁ καιρὸς ἀφοῦ ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία εἰς τὸ λεξικόν της ἐνομοθέτησε τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ σ, καὶ τὴν εἰς τόπον αὐτοῦ, διὰ τὴν μακρότητα τῆς συλλαβῆς, γραφομένην περισπωμένην, île, εὑρίσκονται ὅμως ἀκόμη Γάλλοι γράφοντες κατὰ τὴν παλαιὰν ὀρθογραφίαν isle.

(2) Ὁ Ψευδοπλούταρχος λέγει « Ἐν Ἐλευσῖνι »· ἀλλ᾽ εἶναι πιθανῶς σφάλμα γραφικόν, ἀντὶ τοῦ « Ἐν Ἐλευσινίῳ ». Ἡ Ἐλευσίς, δῆμος τῆς Ἀττικῆς, ἀπέχει τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν τέσσαρας σχεδὸν λεύγας Γαλλικάς· τὸ Ἐλευσίνιον, ἱερὸν οὕτως ὀνομαζόμενον, ἦτον εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας.

(3) Ἄλλο σφάλμα γραφικὸν εἰς τὸν Φιλόϛρατον εἶναι τὸ « Ἐν » Ὀλυμπίᾳ », τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ διορθωθῇ « Ἐν » Ὀλυμπίῳ », ἢ « Ἐν Ὀλυμπιείῳ », ὡς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν Ψευδοπλούταρχον καὶ ἀπὸ τὸν Παυσανίαν. Τὸ Ὀλύμπιον εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ναός, οὕτως ὀνομασθεὶς ἀπὸ τὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἀφιερώθη Ὀλύμπιον Δία.

τὴν ὁποίαν καὶ μόνην ἀναφέρει, ὡς σωζομένην, ὁ κατὰ τὴν δευτέραν ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα ζήσας μάρτυς αὐτόπτης Παυσανίας. Κατὰ μίμησιν λοιπὸν τούτων τῶν εἰκόνων, ἢ καὶ μόνης τῆς τελευταίας (ἥτις πιθανῶς ἦτον ἡ πλέον ὀνομαστὴ) ἔκαμαν οἱ μεταγενέστεροι τεχνῖται καὶ ἀνδριάντας καὶ προτομὰς τοῦ Ῥήτορος, φυλάξαντες καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα, ὡς τὸ εὑρήκασι γραμμένον ΕΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

Φθάσας εἰς τὸ τέλος τῶν προλεγομένων τούτων, ἐσυλλογίσθην μήποτε κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας, ἢ δὲν ἐκατάλαβεν, ἢ νὰ καταλάβῃ δὲν ἠθέλησεν, ὅ,τι πολλάκις εἶπα περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος· ὅθεν ἁρμόζει νὰ ἐξηγηθῶ σαφέστερα περὶ τούτου, διὰ νὰ κλείσω τὴν θύραν καὶ εἰς τὴν πλέον ἀναίσχυντον συκοφαντίαν, ἥτις, μαθημένη νὰ σύρεται χαμερπῶς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅ,τι βλέπει ὀρθὸν τὸ τρέμει ὡς στήλην, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι χαραγμένη ἡ καταδίκη της.

Τρόπον μεταβολῆς τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται κατάστασιν τὴν σήμερον οὔτ' ἐστοχάσθην ποτὲ (1), οὔτε στοχάζομαι δυνατὸν ἄλλον παρὰ τὴν παιδείαν. Αὐτὴ ἄρχισε, δὲν εἶναι ἀμφιβολία, σχεδὸν εἶναι χρόνοι τριάκοντα, νὰ γίνεται κοινοτέρα· ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐξαπλωθῇ περισσότερον. Ὁ πολυπλασιασμὸς τῶν βιβλίων εἶναι μέσον ἰσχυρώτατον τῆς ἐξαπλώσεως ταύτης. Βιβλία μετεφράσθησαν ἀξιόλογα πολλὰ, καὶ μεταφράζονται καθημέραν, ἀπὸ τὰς ἀλλογενεῖς γλώσσας· καὶ τῆς τυπογραφίας τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν, ἀφοῦ ἐδάμασε πολλῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν τὴν πεπαλαιωμένην προγονικὴν

---

(1) Παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην τὰ ἐνθυμηθῇ ὅσα εἶπα καὶ εἰς τὰς Σημειώσεις, καὶ εἰς τὰ Προλεγόμενα τῆς μεταφράσεως τοῦ Βεκκαρίου [τῆς πρώτης ἐκδόσ.] τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἡλιοδώρου, καὶ τοῦ Προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης.

βαρβαρότητα, οἱ ἀπόγονοι τοῦ σοφωτέρου παλαιοῦ γένους Γραικοὶ δὲν ἀπελιθώθησαν τόσον, ὥςε νὰ τὴν ἀποδείξωσιν εἰς μόνους αὐτοὺς ἀνίσχυρον. Εἰς τὰ σχολεῖα, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς αὐξάνεται καθημέραν, πρέπει νὰ διορθωθῇ ἡ μέθοδος καὶ νὰ συντμηθῇ ὁ χρόνος τῆς παραδόσεως τῆς προγονικῆς γλώσσης, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγκαῖον εἶναι νὰ προσκολληθῇ ἡ παράδοσις τῆς Λατινικῆς, τοὐλάχιςον εἰς τὰς ἐπισημοτέρας πόλεις. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀρκοῦσι· πρέπει νὰ ἐντρέπεται ἀπὸ ταύτας τὰς πόλεις, ἥτις δὲν ἔχει βιβλιοθήκην ἱκανὴν διὰ τὰς χρείας τοῦ σχολείου της, ἥτις παρὰ τὸ σχολεῖον τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων, δὲν ἐφρόντισεν ἀκόμη νὰ καταςήσῃ καὶ γυμνάσιον τῶν ἐπιςημῶν, ὅσαι παραδίδονται τὴν σήμερον εἰς τῶν φωτισμένων ἐθνῶν τὰς Ἀκαδημίας. Ἔξω τούτου τοῦ μέσου τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἂν ἦναι κἀνὲν ἄλλο (καὶ τί ἄλλο ἐμπορεῖ νὰ νομίσῃ τὶς πλανώμενος παρὰ τὸ μέσον τῆς βίας;) τὸ ςοχάζομαι καὶ ἄδικον καὶ ἀνόητον.

Ἄδικον, ὅτι εἶναι ἐναντίον καὶ τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Φιλοσοφίας, αἱ ὁποῖαι συμφώνως παραγγέλλουσι τὸ « Μὴ » κακὸν ἀντὶ κακοῦ », καὶ ὅτι συγχέει τὸν ἔνοχον μὲ τὸν ἀθῶον. Ἀνόητον, ὅτι μὲ πρόφασιν ἐκδικήσεως πολυπλασιάζει καὶ διαιωνίζει τὰς ἀντεκδικήσεις, καὶ ἀποκλείει διὰ πάντα τὴν εἴσοδον εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν χωρὶς τῶν ὁποίων ὁ ἀνθρώπινος βίος γίνεται καθημερινὴ κόλασις, καὶ αἱ πόλεις μεταβάλλονται εἰς κατοικητήρια πονηρῶν δαιμόνων συνεριζομένων τίς τίνα νὰ κακοποιήσῃ περισσότερον. Ἄδικον καὶ ἀνόητον ὁμοῦ, ὅτι ὁ ἐκδικούμενος δὲν βάλλει τὴν ἰδίαν του μόνην ζωὴν εἰς κίνδυνον, ἀλλὰ, δι' ὀλίγης ὥρας ἡδονὴν ἐκδικήσεως, πραγματεύεται ἀσυλλόγιςα τῶν φίλων, τῶν συγγενῶν, τοῦ γένους ὅλου, τὸν τραγικὸν ὄλεθρον.

Τί τῆς κακίςης δαιμόνων ἐφίεσαι
Φιλοτιμίας, παῖ; μὴ σύ γ'! ἄδικος ἡ Θεός.
Πολλοὺς δ' ἐς οἴκους, καὶ πόλεις εὐδαίμονας,
Εἰσῆλθε κἀξῆλθ' ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν χρωμένων (1).

Ταῦτα ἔλεγεν ἡ ταλαίπωρος Ἰοκάςη πρὸς τὸν υἱόν της, ζητοῦσα νὰ τὸν ἀποςρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐκδίκησιν· καὶ ταῦτα πρέπει νὰ λέγῃ σήμερον εἰς τὸ γένος ὅςις ἀγαπᾷ καὶ φροντίζει τὴν εὐτυχίαν τοῦ γένους. ¡Θέλεις νὰ μὴν ἀδικῆσαι; Παιδεύου, σοφίζου, καὶ μὴ δίδῃς προσοχὴν εἰς τοὺς ὅσοι ζητοῦν νὰ σὲ μακρύνωσιν ἀπὸ τὴν σοφίαν, καὶ τῶν ὁποίων τοῦ ζήλου τὸ τέλος γίνεται μάλιςα φανερὸν ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ ἀναλογίαν τὴν ὁποίαν φυλάσσουν εἰς τὰς κατὰ τῶν φωτισμένων ἐθνῶν λοιδορίας μὲ τὸ μέτρον τῆς σοφίας ἑκάςου ἔθνους. Ἡ παιδεία σου, ὦ πολυπαθέςατον γένος, θέλει ἡμερώσειν καὶ αὐτὰ τὰ θηρία, καὶ μεταβάλλειν τὸ κατὰ σοῦ μῖσος εἰς ἀγάπην καὶ τιμήν. Παρὰ τῆς παιδείας τὴν αὔξησιν τρόπον ἄλλον θεραπείας εἰς τὰς πολυχρονίους σου πληγὰς μὴν ἐλπίσῃς νὰ εὕρῃς, καὶ ἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ σὲ συμβουλεύσῃ νὰ μείνῃς ἀπαίδευτον.

Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἡ περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος γνώμη μου, τὴν ὁποίαν ὡς ἀπαραίτητόν μου χρέος, ὁσάκις ἡ χρεία τὸ καλέσει, δὲν θέλω παύσειν νὰ φωνάζω πρὸς τοὺς φίλους τῆς Ἑλλάδος. Πρὸς δὲ τούς, ὅσοι σπουδάζουν ν' ἀπομακρύνωσι τὸ γένος ἀπὸ τὰς ἐπιςήμας, μὲ πρόφασιν ὅτι αἱ ἐπιςῆμαι μακρύνουσιν ἀπὸ τὴν Θρησκείαν, λέγω, ὅτι ἂν ἦναι δυνατὸν τοιοῦτον ἀποτέλεσμα νὰ γεννηθῇ ποτ' ἀπ' αὐτάς, διὰ τοῦτο περισσότερον πρέπει νὰ φοβῆται ὅςις ἔχει

---

(1) Εὐριπίδ. Φοίνισσ. 534-537.

νοῦν ὅσα κακὰ εἶναι καλὴ νὰ γεννήσῃ ἡ ἀπαιδευσία. Καὶ *τοῦτο μόνον τελευταῖον λέγω· οὔτ᾽ ὄρεξιν οὔτε καιρὸν ἔχω νὰ πολεμῶ τοὺς ὑπερασπιςὰς καὶ συνηγόρους τῆς βαρβαρότητος.* Καὶ *ὅσα εἶπα πρὸς αὐτοὺς, μετὰ χαρᾶς ἤθελα τὰ σιωπήσειν, ἐὰν ὁ κατὰ τῆς παιδείας πόλεμος αὐτῶν δὲν ἀνοίγῃ καὶ πάλιν τὰ μόλις κλεισθέντα ςόματα τῶν κατηγόρων τοῦ γένους.*

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1809)

ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ(*).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης· μετὰ τοὺς ὁποίους, καὶ περὶ τῆς παρούσης τοῦ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ἐκδόσεως.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

ἈΚΌΜΗ βράζει εἰς τὰς ψυχὰς ὅλων ἡμῶν ἡ ἀγανάκτησις, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησαν πρὸ ὀλίγου εἰς αὐτὰς αἱ τόσον ἀναίσχυντοι κατὰ τοῦ γένους λοιδορίαι· καὶ δὲν εἶναι ὅστις δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδικήσῃ ἀπ' αὐτὰς τὴν πατρίδα του.

Εἰς ἡμᾶς τὴν σήμερον δὲν ἔμεινε πλέον νὰ δείξωμεν τὴν σταθερὰν ὅλου τοῦ γένους ἀπόφασιν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα, καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν σοφίαν, ἥτις ἐδόξασε τοὺς προγόνους του. Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις ἔγινε καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς τυφλοὺς φανερά· καὶ δὲν ἀμφιβάλλουσι πλέον περὶ ταύτης πλὴν ὅσοι ὁμοιάζουσι τὸν Γερμανὸν περιηγητὴν Βαρθόλδυν.

Νὰ ἐπιταχύνωμεν τὸν δρόμον τῆς προκοπῆς ἡμῶν εἰς τὸ νέον τοῦτο τῆς παιδείας ϛάδιον, διὰ νὰ παύσωμεν τῶν μισαν-

(*) Τόμ. Α'.

Πρᾶγμα τόσον ἁπλοῦν, τόσον εὔκολον νὰ παρατηρηθῇ, κανεῖς δὲν ἤθελε πιςεύσειν, ὅτι ὁ πολυμαθέςατος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος Εὐςάθιος οὐδὲ κἂν τὸ ὑπωπτεύθη, ἐὰν καὶ αὐτοὶ οἱ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἀρχαιότεροι τοῦ Εὐσταθίου Γραμματικοὶ δὲν ἔκαμναν περὶ πολλοτάτων ἄλλων Ὁμηρικῶν λέξεων καὶ φράσεων, ἢ οὐδεμίαν, ἢ τοιαύτας ἐξηγήσεις, ὁποίας ἐντρέπεται σήμερον νὰ κάμῃ καὶ ὁ πλέον ἄπειρος τῶν τοιούτων Ἑλληνιςῆς. Καὶ ὅμως ἐκεῖνοι ἤκμαζαν εἰς χρόνους, ὅταν καὶ τοῦ Ὁμήρου τὰ ἀντίγραφα ἦσαν πολυάριθμα, καὶ ἡ μνήμη τῶν παλαιοτάτων Ὁμηρικῶν ἐκδόσεων ὄχι τόσον παλαιά, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἦτον ἀκόμη πλουτισμένη ἀπὸ πολλοὺς σοφοὺς ἄνδρας, τῶν ὁποίων ἡ πρὸς ἀλλήλους κοινωνία ἐδύνατο πολλὰς ἀπορίας νὰ λύσῃ. Εἷς ἀπὸ τούτους ἦτον ὁ, δὲν ἐξεύρω διὰ ποίαν αἰτίαν, πολλὰ θαυμασθεὶς εἰς τὸν καιρόν του Ζηνόδοτος. Ὁ σοφὸς οὗτος ἐξηγητὴς ἐφαντάσθη, ὅτι εἰς τὸν Ὅμηρον τὸ Ἐΐση ἐσήμαινε τὸ Ἀγαθή. Ταύτην τὴν ἐξήγησιν ἀναφέρει ὁ Εὐςάθιος, ἀλλὰ μίαν μόνην φορὰν (1), νοήσας, ὡς φαίνεται, τὸ ἀπίθανον αὐτῆς. Εἰς ἄλλα πολλὰ μέρη ἐξηγεῖ τὸ Ὁμηρικὸν Ἐΐση, ὡς ἔπρεπε νὰ ἐξηγηθῇ, Ἴση, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτά, νομίζει πλεοναςικὸν τὸ Ε· καὶ τοῦτον πάλιν τὸν πλεονασμὸν ποτὲ μὲν τὸν ὀνομάζει Ἰωνικόν, ποτὲ δὲ Ἀττικόν. Ἄλλοτε πάλιν παράγει τὸ Ἐΐση ἀπὸ τὸ Ἐΐω, ἢ Ἴω τὸ πορεύομαι (2).

Τόσος εἶναι ὁ διςαγμός, τόση ἡ ζάλη καὶ ἡ ἀπορία, ἀπὸ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου τοὺς χρόνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔζησεν ὁ ἐξηγητὴς τοῦ Ὁμήρου Ζηνόδοτος, ἕως τῆς σήμερον, περὶ πράγματος τόσον μικροῦ. Ἐὰν τὸ Ἐΐση ἐσήμαινε τὸ Ἀγαθή, ἡ

---

(1) Εἰς τὴν Ἰλιάδ. τοῦ Ὁμήρ. σελ. 1401. Τὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀθήναιος, Α', σελ. 12.

(2) Εὐςάθ. εἰς τὴν Ἰλιάδ. σελ. 137, 161, 1224, καὶ 1454.

παραγωγή του ἔπρεπε νὰ ἦναι ἀπὸ τὸ Ἐΰς· τοῦ ὁποίου τὸ θηλυκὸν ὅμως εἶναι Ἐεῖα, ἢ Ἐείη, καὶ ὄχι Ἐΐση. Ἐὰν πάλιν τὸ Ἐΐση δὲν διαφέρῃ ἀπὸ τὸ Ἴση πλὴν εἰς τὸν πλεονασμὸν τοῦ Ε, τί μᾶς ἐμποδίζει πλέον νὰ φαντασθῶμεν ὅτι καὶ τὸ Α εἰς τὸ Παῖς εἶναι πλεονασικόν;

Πόσον πλέον σύμφωνον μὲ τὴν ἀναλογίαν εἶναι, ὅτι, καθὼς τὸ Παΐς ἄλλο δὲν εἶναι παρ' αὐτὸ τὸ μονοσύλλαβον Παῖς διαλελυμένον εἰς δύο συλλαβάς, ἀπαράλλακτα καὶ τὸ Ἐΐση ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τὸ δισύλλαβον Εἴση, διαλελυμένον εἰς τρεῖς. Καὶ τοῦτο κάμνει πιθανὸν τὸν Ἐτυμολόγον, ὅςις παράγει (1)

---

(1) « Ἴσος ὁ ὅμοιος, ἐξίσου. Παρὰ τὸ Εἴδω, τὸ ὁμοιῶ, ὁ μέλλων » εἴσω· ῥηματικὸν ὄνομα Ἴσος, κατὰ ἀποβολὴν τοῦ ε. Εὕρηται τὸ » ῑ μακρὸν καὶ βραχύ· παρὰ μὲν τῷ ποιητῇ ἀεὶ μακρόν... παρὰ » δὲ τοῖς τραγικοῖς καὶ κωμικοῖς συςέλλεται ἀεὶ τὸ ῑ, κ. τ. λ. ». Ἐτυμολογ. σελ. 477. Πιθανώτερον ὅμως ἤθελεν ἴσως τὶς τὸ ἐτυμολογήσειν ἀπὸ τὸ ἀριθμητικὸν Εἷς. Ἡ διαφορὰ τοῦ πνευματισμοῦ εἶναι τῶν Αἰολέων, οἱ ὁποῖοι μὴ γνωρίζοντες τὸ δασὺ πνεῦμα, καὶ αὐτὸ τὸ ἀριθμητικὸν ἐξανάγκης ἔπρεπε νὰ τὸ γράφωσι ψιλῶς, Εἷς. Πρὸ τοῦ Ὁμήρου ἡ κοινὴ τῆς Ἑλλάδος γλῶσσα ἦτον ἡ Αἰολική. Αὕτη προχωρήσασα εἰς τὸ τελειότερον, ὀνομάσθη Ἰωνική, ἥτις ἐφύλαξε πάλιν εἰς πολλὰ τὸν ψιλὸν πνευματισμόν. Τῆς Ἰωνικῆς ἡ τελείωσις ἐγέννησεν ἔπειτα τὴν Ἀττικήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξεναντίας ἤρεσε πολὺ ὁ δασὺς πνευματισμός· μ' ὅλον τοῦτο ἐφύλαξε καὶ αὐτὴ λείψανα τῆς ἀρχαίας ψιλώσεως, ὄχι μόνον εἰς ἀναρίθμους λέξεις εἰς ὅλους γνωςάς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ παράξενα ταῦτα σύνθετα, Ἀντήλιος, Ἀπηλιώτης, Λεύκιππος. Εἰς τὰς διαφόρους ταύτας περιόδους καὶ μεταβολὰς τῆς γλώσσης, ὅταν ἡ Ἰωνικὴ ἐνίκησε νὰ ἦναι τῶν πεπαιδευμένων ἡ γλῶσσα, ἡ Αἰολική, ἥτις εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Δωρικήν, ὠνομάσθη κοινή, ἤγουν γλῶσσα τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ὅσους δὲν ἔμελε οὔτε νὰ λαλῶσι, οὔτε νὰ γράφωσιν Ἰωνικῶς. Ὅταν πάλιν τῶν Ἀττικῶν ἡ γλῶσσα ἔλαβε τὰ πρωτεῖα, ἤγουν ἔγινε γλῶσσα τῶν ἐνδόξων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, τότε ἡ Ἰωνικὴ καὶ Αἰολικὴ ὠνομάσθησαν δύο τῆς γλώσσης διάλεκτοι, μὲ ταύ-

τὸ Ἶσος ἀπὸ τὸν Εἴσω μέλλοντα τοῦ Εἴδω ῥήματος, τοῦ σημαίνοντος τὸ Ὁμοιῶ·

την ὅμως τὴν διαφορὰν, ὅτι κοινοτέρα πάλιν τρόπον τινὰ ἔμεινεν ἡ Αἰολικὴ, ἐπειδὴ τὴν ἐλάλουν ὄχι μόνον οἱ κυρίως Αἰολεῖς καὶ Δωριεῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰώνων καὶ τῶν Ἀθηναίων αἱ ἀποικίαι, ὅσαι δηλαδὴ ἐχωρίσθησαν ἀπ' αὐτοὺς πρὶν ἀκόμη γεννηθῶσιν ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος. Τοῦτο ἐξηγεῖ διὰ τί εἰς τὸν Ὅμηρον εὑρίσκονται πολλοὶ Αἰολισμοί· ἤγουν ἔγραψεν εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον ὁ ποιητὴς, ὅταν ὁ Αἰολισμὸς μετέβαινεν εἰς τῆς γλώσσης τὴν φύσιν καὶ κατάστασιν ἐκείνην, εἰς τὴν ὁποίαν ὠνομάσθη Ἰωνισμός. Τοῦτο μὴ νοήσαντες οἱ Γραμματικοὶ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἔγραψεν εἰς διαφόρους διαλέκτους. Τοῦτο μὴ νοήσαντες, ἔπλασαν Κοινὴν πέμπτην διάλεκτον πρῶτον, ἔπειτα πάλιν τὴν ἐσύγχυσαν μὲ τὴν Αἰολικὴν, φαντασθέντες ὅτι εἰς τὴν κοινὴν ἔγραψε καὶ ὁ Πίνδαρος (Ἴδε ἀνωτέρω. σελ. 146-148)· ἤγουν βλέποντες οἱ πλάσται τῆς πέμπτης διαλέκτου, ὅτι ἡ λαλουμένη κοινῶς εἰς τοὺς χρόνους αὐτῶν γλῶσσα ὡμοίαζε πολὺ μὲ τὴν λαλουμένην κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Πινδάρου, ἐξεφώνησαν χωρὶς πολὺν συλλογισμὸν, ὅτι καὶ ὁ Πίνδαρος εἰς ταύτην ἔγραψε, μ' ὅλον ὅτι ἀπὸ τοῦ Πινδάρου τοὺς χρόνους ἕως τότε ἦσαν ἔτη πεντακόσια τὸ μεταξύ. Τοῦτο τέλος πάντων ἐξηγεῖ, διὰ τί ἡ κοινῶς λαλουμένη τὴν σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσα ἐφύλαξε πολλοὺς αἰολισμούς. Ἡ πρώτη τελείωσις τῆς Αἰολικῆς κοινῆς γλώσσης τοῦ γένους ἦτον ὁ Ἰωνισμὸς, ἀλλὰ διὰ μόνας τὰς Ἰωνικὰς πόλεις· ἡ δευτέρα, ὁ Ἀττικισμὸς, ἀλλὰ καὶ οὗτος διὰ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ τοὺς λογίους ἄνδρας τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ὅσοι διὰ τὴν ἀνυπέρβλητον τῆς Ἀττικῆς σοφίας δόξαν ἐσπούδαζαν νὰ ἀττικίζωσι, καθὼς σήμερον οἱ πεπαιδευμένοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Γαλλίας, καὶ, τὸ πλέον παράξενον, πολλοὶ καὶ τῶν ἀλλογενῶν, λαλοῦν καὶ γράφουν εἰς τῶν Παρισίων, καὶ ὄχι τῆς πατρίδος των τὴν διάλεκτον. Ἀφοῦ ὁ Ἀττικισμὸς μὲ ὅλην ἐντάμα τὴν Ἑλληνικὴν δόξαν ἔπαυσεν, ἔλαβε φυσικὰ τὸν τόπον του ἡ παλαιοτέρα τῆς Ἑλλάδος γλῶσσα, ὁ Αἰολισμός· ἀλλὰ καὶ οὗτος πάλιν πολλὰ διάφορος ἀπὸ τὸν Αἰολισμὸν τῆς Σαπφοῦς ἢ τοῦ Πινδάρου. Εἰς τὴν φυσικὴν ταύτην αἰτίαν πρόσθες καὶ πολιτικὴν ἄλλην τὴν ἑξῆς. Τὰ ἔθνη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σπουδάζουν νὰ

Εἴσατο δὲ φθογγὴν υἷι Πριάμοιο Πολίτῃ (1)

Καὶ σημείωσε πάλιν, ὅτι τοῦ Εἴδω τὸ συνώνυμον Εἴσκω, συχνὰ καὶ αὐτὸ κατὰ διάλυσιν γραφόμενον ἀπὸ τὸν Ποιητὴν, Ἐΐσκω, εὑρίσκεται ἀδιάλυτον εἰς τοῦτον τὸν ςίχον,

Πάντων Ἀργείων φωνὴν ἼΣΚΟΥΣ' ἀλόχοισι (2),

εἰς τὸν ὁποῖον πολλὰ ἀντίγραφα ἐφύλαξαν τὴν παλαιὰν γραφὴν ΕΪΣΚΟΥΣ', μ' ὅλον ὅτι εἰς τὸ Ἴσκω καὶ μόνη ἡ Θέσις ἀρκεῖ νὰ δείξῃ τὴν μακρότητα τῆς πρώτης συλλαβῆς.

Ταύτην τὴν ποσότητα τῆς συλλαβῆς θέλοντες νὰ διακρίνωσιν οἱ Ἀττικοὶ, ἠρκέσθησαν εἰς μόνου τοῦ τόνου τὴν διάκρισιν, γράφοντες εἰς μὲν τοῦ Ὁμήρου τὰ ποιήματα Ἶσος, ἀφοῦ ἐξήλειψαν τὸ ἀρχικὸν Ε, εἰς δὲ τὰ ἰδικά των, Ἴσος, ἐπειδὴ ἐβράχυναν τὴν πρώτην συλλαβήν. Ἀλλὰ τὴν καινοτομίαν τῆς ὀρθογραφίας εἰς τὰς γλώσσας, ὡς εἶναι εὔκολον νὰ τὸ ἀποδείξῃ τὶς ἀπὸ πολλὰ σημερινῶν γλωσσῶν παραδείγματα, διὰ τοῦτο μάλιςα, ὅτι εἶναι καινοτομία, οὐδ' ὅλον τὸ ἔθνος πάραυτα τὴν δέχεται, καὶ πολλοὶ ἀπὸ μόνην τὴν τύραννον ἕξιν τῆς παλαιᾶς ὀρθογραφίας κινοῦσι τὸν κάλαμον, χωρὶς κἂν νὰ ὑποπτεύωνται ὅτι παραβαίνουσι τοὺς νέους κανόνας. Ἔπειτα, ἂν οἱ ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐπρόφεραν τὸ Ἴσος ὡς πόδα Πυῤῥίχιον (3), πιθανὸν εἶναι ὅτι οἱ λογογράφοι, καὶ μάλιςα οἱ

ριμῶνται τῆς κοινῆς αὐτῶν μητροπόλεως τὴν διάλεκτον. Μετὰ τὴν μετατόπισιν τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας κοινὴ μητρόπολις τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους κατεςάθη τὸ Βυζάντιον, ἀποικία, καθὼς εἶναι γνωςὸν, τῶν Μεγαρέων, εἰς τὴν ὁποίαν φυσικὰ ἐφύλαττεν ἡ γλῶσσα πολλὰ τῆς Δωρικῆς καὶ Αἰολικῆς διαλέκτου ἰδιώματα.

(1) Ἰλιάδ. β', 791.

(2) Ὀδυσσ. δ', 279.

(3) Ἤγουν ἐπρόφεραν τὴν πρώτην συλλαβὴν τοῦ βραχυπαραλήκτου καὶ παροξυτόνου Ἴσος, ὡς προφέρουσιν οἱ Γάλλοι τὴν πρώτην τῆς λέξεως image.

Ῥήτορες, τὸ ἐπρόφεραν καὶ τὸ ἔγραφαν πολλάκις ὡς Τροχαῖον, Ἶσος, καὶ ἀκόμη πιθανώτερον, Εἶσος (1). Καὶ διὰ ταύτην τὴν εἴτε ἕξιν, εἴτε διάκρισιν τῆς ποσότητος καὶ προφορᾶς τῆς συλλαβῆς, ἠκολούθουν ἀκόμη τὴν παλαιὰν ὀρθογραφίαν καὶ πολλοὶ ἀνδριαντοποιοί, ἐκ τῶν ὁποίων, χωρὶς νὰ βλάψῃ τὶς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, δύναται, νὰ ὑποθέσῃ καὶ τοὺς εἰκονίσαντας τὸν Ἰσοκράτην τεχνίτας.

Τοῦ Ἰσοκράτους εἰκόνες εἰς τὰς Ἀθήνας, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Ψευδοπλούταρχον, ἐφαίνοντο πέντε, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία ζωγραφητὴ ἦτον εἰς τὸ Πομπεῖον. Ἀπὸ τὰς λοιπὰς τέσσαρας, μία εὑρίσκετο εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἰσοκράτους, ἄλλη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (εἰς αὐτὸν πιθανῶς τῆς Ἀθηνᾶς τὸν ναόν), τρίτη εἰς τὸ Ἐλευσίνιον (2), καὶ τετάρτη εἰς τὸ Ὀλύμπιον (3),

(1) Ἐπρόφεραν δηλαδὴ τοῦ μακροπαραλήκτου καὶ προπερισπωμένου, καὶ τοῦ Ἶσος καὶ τοῦ Εἶσος, τὴν πρώτην συλλαβήν, ὡς προφέρουσιν οἱ Γάλλοι τὴν πρώτην τοῦ île. Καὶ τοῦτο μάλιστα ἀποδείχνει ὅ,τι λέγω περὶ τῶν καινοτομιῶν τῆς ὀρθογραφίας. Τὸ île ἐγράφετο παλαιὰ isle· καὶ μ' ὅλον ὅτι δὲν εἶναι ὀλίγος ὁ καιρὸς ἀφοῦ ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία εἰς τὸ λεξικόν της ἐνομοθέτησε τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ σ, καὶ τὴν εἰς τόπον αὐτοῦ, διὰ τὴν μακρότητα τῆς συλλαβῆς, γραφομένην περισπωμένην, île, εὑρίσκονται ὅμως ἀκόμη Γάλλοι γράφοντες κατὰ τὴν παλαιὰν ὀρθογραφίαν isle.

(2) Ὁ Ψευδοπλούταρχος λέγει « Ἐν Ἐλευσῖνι »· ἀλλ' εἶναι πιθανῶς σφάλμα γραφικὸν, ἀντὶ τοῦ « Ἐν Ἐλευσινίῳ ». Ἡ Ἐλευσίς, δῆμος τῆς Ἀττικῆς, ἀπέχει τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν τέσσαρας σχεδὸν λεύγας Γαλλικάς· τὸ Ἐλευσίνιον, ἱερὸν οὕτως ὀνομαζόμενον, ἦτον εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας.

(3) Ἄλλο σφάλμα γραφικὸν εἰς τὸν Φιλόστρατον εἶναι τὸ « Ἐν Ὀλυμπίᾳ », τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ διορθωθῇ « Ἐν Ὀλυμπίῳ », ἢ « Ἐν Ὀλυμπιείῳ », ὡς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν Ψευδοπλούταρχον καὶ ἀπὸ τὸν Παυσανίαν. Τὸ Ὀλύμπιον εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ναὸς, οὕτως ὀνομασθεὶς ἀπὸ τὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἀφιερώθη Ὀλύμπιον Δία.

τὴν ὁποίαν καὶ μόνην ἀναφέρει, ὡς σωζομένην, ὁ κατὰ τὴν δευτέραν ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα ζήσας μάρτυς αὐτόπτης Παυσανίας. Κατὰ μίμησιν λοιπὸν τούτων τῶν εἰκόνων, ἢ καὶ μόνης τῆς τελευταίας (ἥτις πιθανῶς ἦτον ἡ πλέον ὀνομαστὴ) ἔκαμαν οἱ μεταγενέστεροι τεχνῖται καὶ ἀνδριάντας καὶ προτομὰς τοῦ Ῥήτορος, φυλάξαντες καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα, ὡς τὸ εὑρήκασι γραμμένον ΕΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

Φθάσας εἰς τὸ τέλος τῶν προλεγομένων τούτων, ἐσυλλογίσθην μήποτε κἀνεῖς ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας, ἢ δὲν ἐκατάλαβεν, ἢ νὰ καταλάβῃ δὲν ἠθέλησεν, ὅ,τι πολλάκις εἶπα περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος· ὅθεν ἁρμόζει νὰ ἐξηγηθῶ σαφέστερα περὶ τούτου, διὰ νὰ κλείσω τὴν θύραν καὶ εἰς τὴν πλέον ἀναίσχυντον συκοφαντίαν, ἥτις, μαθημένη νὰ σύρεται χαμερπῶς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅ,τι βλέπει ὀρθὸν τὸ τρέμει ὡς στήλην, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι χαραγμένη ἡ καταδίκη της.

Τρόπον μεταβολῆς τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται κατάστασιν τὴν σήμερον οὔτ᾽ ἐστοχάσθην ποτὲ (1), οὔτε στοχάζομαι δυνατὸν ἄλλον παρὰ τὴν παιδείαν. Αὐτὴ ἄρχισε, δὲν εἶναι ἀμφιβολία, σχεδὸν εἶναι χρόνοι τριάκοντα, νὰ γίνεται κοινοτέρα· ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐξαπλωθῇ περισσότερον. Ὁ πολυπλασιασμὸς τῶν βιβλίων εἶναι μέσον ἰσχυρώτατον τῆς ἐξαπλώσεως ταύτης. Βιβλία μετεφράσθησαν ἀξιόλογα πολλὰ, καὶ μεταφράζονται καθημέραν, ἀπὸ τὰς ἀλλογενεῖς γλώσσας· καὶ τῆς τυπογραφίας τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν, ἀφοῦ ἐδάμασε πολλῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν τὴν πεπαλαιωμένην προγονικὴν

(1) Παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην τὰ ἐνθυμηθῇ ὅσα εἶπα καὶ εἰς τὰς Σημειώσεις, καὶ εἰς τὰ Προλεγόμενα τῆς μεταφράσεως τοῦ Βεκκαρίου [τῆς πρώτης ἐκδόσ.] τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἡλιοδώρου, καὶ τοῦ Προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης.

βαρβαρότητα, οἱ ἀπόγονοι τοῦ σοφωτέρου παλαιοῦ γένους; Γραικοὶ δὲν ἀπελιθώθησαν τόσον, ὥςε νὰ τὴν ἀποδείξωσιν εἰς μόνους αὐτοὺς ἀνίσχυρον. Εἰς τὰ σχολεῖα, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς αὐξάνεται καθημέραν, πρέπει νὰ διορθωθῇ ἡ μέθοδος καὶ νὰ συντμηθῇ ὁ χρόνος τῆς παραδόσεως τῆς προγονικῆς γλώσσης, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγκαῖον εἶναι νὰ προσκολληθῇ ἡ παράδοσις τῆς Λατινικῆς, τοὐλάχιςον εἰς τὰς ἐπισημοτέρας πόλεις. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀρκοῦσι· πρέπει νὰ ἐντρέπεται ἀπὸ ταύτας τὰς πόλεις, ἥτις δὲν ἔχει βιβλιοθήκην ἱκανὴν διὰ τὰς χρείας τοῦ σχολείου της, ἥτις παρὰ τὸ σχολεῖον τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων, δὲν ἐφρόντισεν ἀκόμη νὰ καταςήσῃ καὶ γυμνάσιον τῶν ἐπιςημῶν, ὅσαι παραδίδονται τὴν σήμερον εἰς τῶν φωτισμένων ἐθνῶν τὰς Ἀκαδημίας. Ἔξω τούτου τοῦ μέσου τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἂν ἦναι κἀνὲν ἄλλο (καὶ τί ἄλλο ἐμπορεῖ νὰ νομίσῃ τὶς πλανώμενος παρὰ τὸ μέσον τῆς βίας;) τὸ ςοχάζομαι καὶ ἄδικον καὶ ἀνόητον.

Ἄδικον, ὅτι εἶναι ἐναντίον καὶ τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Φιλοσοφίας, αἱ ὁποῖαι συμφώνως παραγγέλλουσι τὸ « Μὴ » κακὸν ἀντὶ κακοῦ », καὶ ὅτι συγχέει τὸν ἔνοχον μὲ τὸν ἀθῷον. Ἀνόητον, ὅτι μὲ πρόφασιν ἐκδικήσεως πολυπλασιάζει καὶ διαιωνίζει τὰς ἀντεκδικήσεις, καὶ ἀποκλείει διὰ πάντα τὴν εἴσοδον εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν χωρὶς τῶν ὁποίων ὁ ἀνθρώπινος βίος γίνεται καθημερινὴ κόλασις, καὶ αἱ πόλεις μεταβάλλονται εἰς κατοικητήρια πονηρῶν δαιμόνων συνεριζομένων τίς τίνα νὰ κακοποιήσῃ περισσότερον. Ἄδικον καὶ ἀνόητον ὁμοῦ, ὅτι ὁ ἐκδικούμενος δὲν βάλλει τὴν ἰδίαν του μόνην ζωὴν εἰς κίνδυνον, ἀλλὰ, δι' ὀλίγης ὥρας ἡδονὴν ἐκδικήσεως, πραγματεύεται ἀσυλλόγιςα τῶν φίλων, τῶν συγγενῶν, τοῦ γένους ὅλου, τὸν τραγικὸν ὄλεθρον.

Τί τῆς κακίςης δαιμόνων ἐφίεσαι
Φιλοτιμίας, παῖ; μὴ σύ γ'! ἄδικος ἡ θεός.
Πολλοὺς δ' ἐς οἴκους, καὶ πόλεις εὐδαίμονας,
Εἰσῆλθε κἀξῆλθ' ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν χρωμένων (1).

Ταῦτα ἔλεγεν ἡ ταλαίπωρος Ἰοκάςη πρὸς τὸν υἱόν της, ζητοῦσα νὰ τὸν ἀποςρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐκδίκησιν· καὶ ταῦτα πρέπει νὰ λέγῃ σήμερον εἰς τὸ γένος ὅςις ἀγαπᾷ καὶ φροντίζει τὴν εὐτυχίαν τοῦ γένους. Θέλεις νὰ μὴν ἀδικῆσαι; Παιδεύου, σοφίζου, καὶ μὴ δίδῃς προσοχὴν εἰς τοὺς ὅσοι ζητοῦν νὰ σὲ μακρύνωσιν ἀπὸ τὴν σοφίαν, καὶ τῶν ὁποίων τοῦ ζήλου τὸ τέλος γίνεται μάλιςα φανερὸν ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ ἀναλογίαν τὴν ὁποίαν φυλάσσουν εἰς τὰς κατὰ τῶν φωτισμένων ἐθνῶν λοιδορίας μὲ τὸ μέτρον τῆς σοφίας ἑκάςου ἔθνους. Ἡ παιδεία σου, ὦ πολυπαθέςατον γένος, θέλει ἡμερώσειν καὶ αὐτὰ τὰ θηρία, καὶ μεταβάλειν τὸ κατὰ σοῦ μῖσος εἰς ἀγάπην καὶ τιμήν. Παρὰ τῆς παιδείας τὴν αὔξησιν τρόπον ἄλλον θεραπείας εἰς τὰς πολυχρονίους σου πληγὰς μὴν ἐλπίσῃς νὰ εὕρῃς, καὶ ἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ σὲ συμβουλεύσῃ νὰ μείνῃς ἀπαίδευτον.

Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἡ περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος γνώμη μου, τὴν ὁποίαν ὡς ἀπαραίτητόν μου χρέος, ὁσάκις ἡ χρεία τὸ καλέσει, δὲν θέλω παύσειν νὰ φωνάζω πρὸς τοὺς φίλους τῆς Ἑλλάδος. Πρὸς δὲ τοὺς, ὅσοι σπουδάζουν ν' ἀπομακρύνωσι τὸ γένος ἀπὸ τὰς ἐπιςήμας, μὲ πρόφασιν ὅτι αἱ ἐπιςῆμαι μακρύνουσιν ἀπὸ τὴν Θρησκείαν, λέγω, ὅτι ἂν ἦναι δυνατὸν τοιοῦτον ἀποτέλεσμα νὰ γεννηθῇ ποτ' ἀπ' αὐτὰς, διὰ τοῦτο περισσότερον πρέπει νὰ φοβῆται ὅςις ἔχει

(1) Εὐριπίδ. Φοίνισσ. 534-537.

νοῦν ὅσα κακὰ εἶναι καλὴ νὰ γεννήσῃ ἡ ἀπαιδευσία. Κα τοῦτο μόνον τελευταῖον λέγω· οὔτ' ὄρεξιν οὔτε καιρὸν ἔχω νὰ πολεμῶ τοὺς ὑπερασπιςὰς καὶ συνηγόρους τῆς βαρβαρότητος. Καὶ ὅσα εἶπα πρὸς αὐτοὺς, μετὰ χαρᾶς ἤθελα τὰ σιωπήσειν, ἐὰν ὁ κατὰ τῆς παιδείας πόλεμος αὐτῶν δὲν ἀνοιγε καὶ πάλιν τὰ μόλις κλεισθέντα ςόματα τῶν κατηγόρων τοῦ γένους.

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1809)

ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ(*).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης· μετὰ τοὺς ὁποίους, καὶ περὶ τῆς παρούσης τοῦ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ ἐκδόσεως.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ἀκόμη βράζει εἰς τὰς ψυχὰς ὅλων ἡμῶν ἡ ἀγανάκτησις, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησαν πρὸ ὀλίγου εἰς αὐτάς; αἱ τόσον ἀναίσχυντοι κατὰ τοῦ γένους λοιδορίαι· καὶ δὲν εἶναι ὅστις δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδικήσῃ ἀπ' αὐτὰς τὴν πατρίδα του.

Εἰς ἡμᾶς τὴν σήμερον δὲν ἔμεινε πλέον νὰ δείξωμεν τὴν σταθερὰν ὅλου τοῦ γένους ἀπόφασιν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα, καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν σοφίαν, ἥτις ἐδόξασε τοὺς προγόνους του. Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις ἔγινε καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς τυφλοὺς φανερά· καὶ δὲν ἀμφιβάλλουσι πλέον περὶ ταύτης πλὴν ὅσοι ὁμοιάζουσι τὸν Γερμανὸν περιηγητὴν Βαρθόλδυν.

Νὰ ἐπιταχύνωμεν τὸν δρόμον τῆς προκοπῆς ἡμῶν εἰς τὸ νέον τοῦτο τῆς παιδείας ςάδιον, διὰ νὰ παύσωμεν τῶν μισαν-

(*) Τόμ. Α'.

θρώπων τὰς κουφολόγους λοιδορίας, καὶ νὰ ἐξαλείψωμεν ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν φιλανθρώπων τὸν φόβον μὴ ματαιωθῶσι τὰς ὁποίας εἰς αὐτοὺς ἐδώκαμεν τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν χρηστὰς ἐλπίδας· αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἐκδίκησις τὴν ὁποίαν συγχωρεῖ ἡ Φιλοσοφία· τοῦτο εἶναι τὸ παραδιδόμενον εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἀξιολογώτατον μάθημα.

Ἀλλ' ἀπ' ἐχθρῶν δῆτα πολλὰ μανθάνουσιν οἱ σοφοί.
Ἡ γὰρ εὐλάβεια σώζει πάντα. Παρὰ μὲν οὖν φίλου
Οὐ μάθοις ἂν τοῦθ'· ὁ δ' ἐχθρὸς αὐτὸς ἐξηνάγκασεν.
Τὸ δὲ μάθημα τοῦτο σώζει παῖδας, οἶκον, χρήματα (1).

Εἶναι πολλὰ καὶ διάφορα τὰ μέσα τῆς πρὸς τὰ καλὰ ταχυτέρας προκοπῆς καὶ προχωρήσεως. Ἐφανέρωσα τινὰ εἰς τοὺς Αὐτοσχεδίους τούτους στοχασμούς· ἱκανὸν εἶναι νὰ προσθέσω ἔτι ὀλίγα, ἀφίνων ὅσα τὸ στενὸν τοῦ καιροῦ μ' ἀναγκάζει νὰ παραδράμω, εἰς τὴν σκέψιν τῶν φιλελλήνων ὁμογενῶν, εἰς μόνους τοὺς ὁποίους ἀνήκει τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους ἡ φροντίς.

Φυσικὰ εἰς τὰ πρῶτα πάσης ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ καλὸν μεταβολῆς κινήματα ὅλοι δὲν ἀρέσκονται χωρὶς ἐξαίρεσιν εἰς τὴν μεταβολήν. Διὰ τοῦτο, ὅτι τὸ ἔθνος ἦτο μαθημένον εἰς τὰ κακά, περισσότεροι πρέπει νὰ ἦναι οἱ ἀπαρεσκόμενοι παρὰ τοὺς ἀρεσκομένους εἰς αὐτήν· διὰ τοῦτο, ὅτι ἐποιώθη εἰς τὴν ἐλεεινὴν ἕξιν τῆς ἀπαιδευσίας καὶ τυφλότητος, περισσότεροι πρέπει νὰ ἦναι, ὅσων θαμβόνονται καὶ πονοῦσιν εἰς τὴν λάμψιν τῆς παιδείας οἱ ὀφθαλμοί, παρὰ τοὺς μετὰ χαρᾶς βλέποντας τὸ φῶς τῆς Φιλοσοφίας.

Καὶ μ' ὅλον τοῦτο (πρᾶγμα παράδοξον, καὶ παρὰ τὸ ὁποῖον ἀπόδειξις ἄλλη τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν λαμπροτέρα δὲν εἶναι),

---

(1) Ἀριστοφάν. Ὀρν. 375-377, 380.

εἰς τὴν Ἑλλάδα σήμερον, εἶναι σχεδὸν τὸ οὐδὲν καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἀξίαν, παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς ἀρεσκομένους εἰς τὴν μεταβολὴν, οἱ Σκυθογενεῖς ἐχθροὶ τῆς παιδείας τῶν Γραικῶν.

Ἡ ὀλιγότης ὅμως αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ καταφρονηθῇ. Ἂν καὶ δὲν ἦναι πλέον καλοὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εὐτυχῶς ἀρχομένην τῆς Ἑλλάδος ἀναγέννησιν, ἐμποροῦν ὅμως νὰ τὴν βραδύνωσι. ;Τίς δὲν ἐξεύρει ὅτι ὀλεθριώτατα ἀποτελέσματα γεννῶνται καμμίαν φορὰν ἀπὸ αἴτια πολλὰ μικρὰ εἰς τὸ φαινόμενον; Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξωσθῶσιν ἀπὸ τὴν μέσην οἱ τοιοῦτοι ὡς προσκόμματα τῆς εἰς τὸ καλὸν προχωρήσεως τοῦ γένους.

Ἀλλ᾽ ὁ τρόπος τῆς ἐξώσεως αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ ὁμοιάζῃ τὸν ὁποῖον αὐτοὶ μεταχειρίζονται τρόπον εἰς τὸν κατὰ τῶν φιλοσόφων πόλεμον. Μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξολοθρεύσωσι μὲ τὸ πῦρ καὶ μὲ τὸν σίδηρον τῆς Φιλοσοφίας τοὺς ἡσύχους ὀπαδοὺς, προθυμοῦνται νὰ τοὺς παραστήσωσιν εἰς τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἀνοήτου ὄχλου, ὡς δημεγέρτας, ὡς ἀθέους, εἰς ὀλίγα λόγια, νὰ τοὺς κταστήσωσιν, ὡς φθορέας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, βδελυκτοὺς εἰς ὅλον τὸ γένος. Εἰς τὴν Φιλοσοφίαν ἐξεναντίας παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον κἀνὲν ἄλλο ὅπλον δὲν συγχωρεῖται.

Διὰ τοῦτο δίκαιον εἶναι νὰ διαιρεθῶσι καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς παιδείας τοῦ γένους εἰς δύο εἴδη· εἰς ἐκείνους δηλαδὴ, οἱ ὁποῖοι ἐξοπλίζονται κατὰ τῆς Φιλοσοφίας μὲ εἰλικρινῆ, ἂν καὶ σφαλλομένην πίστιν, ὅτι εἶναι βλαβερὰ ἡ Φιλοσοφία, καὶ εἰς τοὺς ὅσοι τὴν διώκουσι διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι αὐτὴ ἀνακαλύπτει τὴν οὐτιδανότητα αὐτῶν εἰς τοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἕως τώρα ἐδοξολογοῦντο ὡς φωστῆρες τοῦ γένους (1). Τοὺς πρώτους δίκαιον

(1) « Περίφοβοι ὄντες τοῦ καταφρονηθῆναι, τά τε ἄλλα μηχανῶνται, ὅπως ἂν ὦσι [οἱ ἄνθρωποι] πάντα ἀγνοοῦντες, καὶ πάντα ἀποβλέποντες, εἰς αὐτούς ». Πλάτων, Φαιδρ. σελ. 239.

εἶναι νὰ διδάξῃ τὶς μὲ πραότητα, διὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ, ἂν ἦναι δυνατὸν, ἀπὸ τὴν πλάνην· τῶν δευτέρων πρέπει ἀσυμπαθῶς νὰ φανερώσῃ τὴν ὑπόκρισιν, ἐὰν ἀναισχύντως ἐπιμένωσι νὰ συκοφαντῶσι τοὺς φιλοσόφους παιδευτὰς τῆς Ἑλλάδος, διὰ φόβον μὴ φανῶσιν αὐτοὶ ὅτι ἀληθῶς εἶναι ἄσοφοι (1), καὶ παύσωσι τυφλοὶ τυφλὸν νὰ ὁδηγῶσιν, ὅπως τοὺς ἀρέσκει, τὸ ἔθνος, καὶ νὰ κυλίωνται μ' αὐτὸ εἰς τὸν βόρβορον τῆς ἀπαιδευσίας.

Ὄχι· δίκαιον δὲν εἶναι δι' ὀλίγους τινὰς πλανωμένους, πλανῶντας, νὰ βραδυπορῇ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον εἰς τὸν δρόμον τοῦ καλοῦ, οὐδὲ, διὰ νὰ θεοποιοῦνται ὀλίγοι τινὲς ἐπαγγελλόμενοι τοῦ ἔθνους ὁδηγοὶ, νὰ στερηθῇ ἡ Ἑλλὰς τὴν ἀληθινὴν παιδείαν, ἥτις εἶναι ἡ παιδεία τῶν ἐπιστημῶν, καθὼς παραδίδονται τὴν σήμερον εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην.

Ὅσοι σπουδάζουν νὰ δείξωσιν ὅτι αἱ δοξάζουσαι τὰ φωτισμένα ἔθνη ἐπιστῆμαι εἶναι βλάβης, ὄχι ὠφελείας, πρόξενοι, τὸ γένος πρέπει νὰ τοὺς στοχάζεται ὡς ἐχθροὺς, καὶ τὰς κατὰ τῆς Φιλοσοφίας σκοτεινὰς αὐτῶν καὶ μωρολόγους διατριβὰς, ὡς τοσαύτας βλασφημίας κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι ἡ πηγὴ πάσης σοφίας. Ἐχθροὶ τοῦ γένους ὡσαύτως πρέπει νὰ λογίζωνται, καὶ συνεργοὶ τῶν μαινομένων ἀντιφιλοσόφων τούτων, ὅσοι, ἀντὶ νὰ ἀφανίζωσι τὰς φλυαρίας αὐτῶν, τὰς δημοσιεύουσι

---

(1) « Οἴονται δ' εἶναι πάντων σοφώτατοι ἀνθρώπων· πρὸς δὲ τῷ » εἶναι, καὶ δοκεῖν πάνυ παρὰ πολλοῖς· ὥστε παρὰ πᾶσιν εὐδοκιμεῖν » ἐμποδὼν σφίσιν εἶναι οὐδένας ἄλλους, ἢ τοὺς περὶ Φιλοσοφίαν ἀν» θρώπους. Ἡγοῦνται οὖν, ἐὰν τούτους εἰς δόξαν καταστήσωσι μη» δενὸς δοκεῖν ἀξίους εἶναι, ἀναμφισβητήτως ἤδη παρὰ πᾶσι τὰ νι» κητήρια εἰς δόξαν οἴσεσθαι σοφίας πέρι ». Πλάτων Εὐθύδημ. σελ. 305.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

ΧΙΟΣ

ΥΠΟ ΞΕΝΗΝ ΜΕΝ

ΙΣΑ ΔΕ ΤΗΙ ΦΥΣΑΣΗΙ Μ' ΕΛΛΑΔΙ

ΠΕΦΙΛΗΜΕΝΗΝ ΓΗΝ

ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

ΚΕΙΜΑΙ

Ἐγεννήθη τὸ 1748 ἔτος, ἀπέθανε τὸ 1833, Ἀπριλίου 6.

διὰ τοῦ τύπου, ἐξοδεύοντες ἀνοήτως εἰς αὐτὰς ὅ,τι ἔπρεπε νὰ ἐξοδεύεται εἰς τὸν φωτισμὸν τῆς ἐλεεινῆς πατρίδος των.

Ὁ Πατριάρχης, ἡ Σύνοδος, οἱ ἐντιμότεροι καὶ ἀξιολογώτεροι ἄνδρες τοῦ γένους σου, συνιστάνουσι καὶ προστατεύουσι τὰ σχολεῖα τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἀνταμείβουσι μὲ τιμὴν καὶ δόξαν τοὺς παραδίδοντας αὐτάς, καὶ σύ, καλὲ ἄνθρωπε, ὅστις ἂν ἦσαι, δαπανᾷς τὰ χρήματά σου νὰ τυπόνῃς τὰς φυλλάδας τῶν μωρῶν· καὶ γίνεσαι αἴτιος νὰ θεατρίζεται ἡ ταλαίπωρος πατρίς σου, ὡς καταδικασμένη εἰς παντοτινὴν ἀθεράπευτον μωρίαν! Ἔλαβες καιρὸν νὰ ἀναγνώσῃς καὶ νὰ μάθῃς εἰς ποίων συγγραμμάτων ἔκδοσιν συνεργεῖς; ἢ ἐπλανήθης ἀπὸ τὰ ΚΑΛᾺ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚᾺ, εἰς τὰ ὁποῖα νὰ ἀρχῆσαι σὲ διδάσκουν οἱ ἀγράμματοι ἀντιφιλόσοφοι. Ἐξεύρεις τάχα ποῖα εἶναι τῶν κακοδαιμόνων τούτων τὰ καλὰ γραμματικά; Εἶναι, τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκετο τὸ γένος ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς δουλώσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς σήμερον, καὶ διὰ τὰ ὁποῖα εἰς ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο ἔζησεν εἰς ἐπονείδιστον βαρβαρότητα· εἶναι, τὰ ὁποῖα διὰ νὰ μάθῃ ὁ υἱός σου, ἔπρεπε νὰ δαπανᾷ τὸ περισσότερον μέρος τῆς νεότητος, καὶ νὰ μένῃ τὸν ἐπίλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτὴν ἄγνοιαν ὅλων τῶν βιωφελῶν μαθήσεων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναστενάζεις εὑρισκόμενος καὶ σύ· εἶναι, εἰς τὰ ὁποῖα χρεωστεῖ τὸ γένος καὶ τὴν δούλωσιν, καὶ τὰς ἐκ τῆς δουλώσεως πολυχρονίους αὐτοῦ συμφοράς· εἶναι, τέλος πάντων, διὰ τὰ ὁποῖα πολλοὶ τοῦ γένους ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξορισθῶσιν ἑκουσίως ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς ἀγαπητῆς αὐτῶν πατρίδος, καὶ νὰ ζῶσιν ὡς φυγάδες εἰς τὰ ξένα, μὴν εὑρίσκοντες πλέον εἰς αὐτὴν ὅ,τι ἄλλοτε ἐχώριζεν ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη, ὡς ἐξαίρετον ἔθνος, τοὺς Ἕλληνας. Τοιαῦτα εἶναι, καὶ τοιαύτην ἔχουσι δύναμιν τῶν κακοδαιμόνων τούτων τῆς Φιλοσοφίας ἐχθρῶν τὰ καλὰ γραμματικά.

Μόλις ἤρχισε τὸ γένος νὰ καταλαμβάνῃ τῶν καλῶν γραμματικῶν τούτων τὴν κακότητα, μόλις νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι, διὰ νὰ καταςαθῶσιν ἀληθῶς καλὰ, καὶ νὰ κατευθυνθῶσιν εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει ν' ἀποβλέπῃ ἡ ἀληθινὴ παιδεία σκοπὸν, ἐχρειάζοντο τῆς Φιλοσοφίας τὸ πηδάλιον· καὶ ἰδοὺ ταράσσονται, καὶ βρύχουσιν, ὡς ἐνεργούμενοι, κατὰ τῆς Φιλοσοφίας τοὺς ὀδόντας, τρεῖς ἢ τέσσαρες τυφλοὶ τοῦ γένους ὁδηγοὶ, μὲ ἐλπίδα ὅτι δὲν θέλει εὑρεθῆν κανεὶς νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν ἀληθινὴν τῆς τοσαύτης ταραχῆς αὐτῶν καὶ μανίας αἰτίαν.

Ἀκούσατε λοιπὸν καὶ μάθετε ὅσοι, διὰ τὴν κοινὴν τοῦ γένους δυστυχίαν, μείναντες ἀπαίδευτοι, δὲν εἶσθε καλοὶ νὰ διακρίνετε τὸν ἀληθινὸν ὑπὲρ τοῦ γένους ἀπὸ τὸν καθ' ὑπόκρισιν ζῆλον, τί κινεῖ τῶν ἀντιφιλοσόφων τούτων τὸν κάλαμον.

Ἡ ἀπὸ τῆς βαρβαρότητος τὸ σκότος εἰς τὸ φῶς τῆς παιδείας μεταβολὴ τῆς Ἑλλάδος συμβαίνει εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ζωῆς αὐτῶν, ὁπόταν δὲν ἔχωσι πλέον καιρὸν νὰ φωτισθῶσιν ἀπὸ τὰ νέα μαθήματα. Τοῦτο δὲν εἶναι ἁμάρτημα, ἀλλ' ἀτύχημα αὐτῶν· τὸ ὁποῖον ὅμως εὔκολα νὰ θεραπεύσωσιν ἐδύναντο, ἐὰν, συλλαμβάνοντες τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνυπόκριτον ζῆλον, ἐνίσχυον τὸ γένος νὰ δεχθῇ μετὰ χαρᾶς τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τὰ μαθήματα, καὶ ἐγίνοντο τοιουτοτρόπως συνεργοὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους. Ἀντὶ τούτου συμβουλεύουσι τὸ γένος νὰ ἀποςρέφεται τοὺς διδάσκοντας αὐτὰ, ὡς διδασκάλους ἀσεβείας, καὶ νὰ ἀρκῆται εἰς τὰ καλὰ γραμματικὰ, ἤγουν εἰς ἐκεῖνα τὰ γραμματικὰ, διὰ τὰ ὁποῖα μόνα ἕως τώρα τοὺς ἐδοξολόγει ὁ ἀνόητος ὄχλος, διὰ τὰ ὁποῖα μόνα τοὺς ὠνόμαζε Σοφολογιωτάτους, μ' ὅλον ὅτι μὲ τὴν δύναμιν μόνον αὐτῶν δὲν εἶναι οἱ ταλαίπωροι καλοὶ νὰ γράψωσιν ὀλίγους ςίχους χωρὶς νὰ δείξωσιν, ὅτι οὔτε Γραμματικὴν, οὔτε Λογικὴν, τί πρᾶγμα εἶναι, δὲν ἐγνώρισαν ποτέ.

Αναγνώσατε μὲ προσοχὴν (ἂν σᾶς ἦναι δυνατὸν νὰ δώσετε τὴν πρέπουσαν προσοχὴν, χωρὶς τῆς ὁποίας τίποτε νὰ κρίνῃ τὶς δὲν εἶναι καλὸς) τὴν πρὸ μικροῦ ἐκδοθεῖσαν Ἀντφώνησιν, διὰ νὰ καταλάβετε ἕως ποῦ δύναται νὰ φθάσῃ τῆς ἀγροίκου ἀμαθίας ἡ τόλμη. Ἐλεεινότερον ἀπὸ ταύτην σύνθεμα εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ γράψῃ τὶς, καὶ ἂν ἐξεπίτηδες ἐλεεινὸν ἤθελε σπουδάσειν νὰ τὸ κάμῃ. Παραπονεῖται ὁ ἀνήσυχος ἡσυχαστὴς, ὅτι « ἡ πολυμάθεια καὶ ἡ μνήμη πρὸ πολλοῦ τὸν ἀπεχαιρέτισαν », χωρὶς κἂν νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι οὐδ' αὐτὸς ὁ κοινὸς νοῦς τὸν ἐχαιρέτισε ποτέ.

Καὶ ὅμως ἀπὸ τὴν μωρὰν ταύτην Ἀντιφώνησιν ἔλαβεν αἰτίαν ὁ Γερμανὸς τῆς Ἑλλάδος περιηγητὴς νὰ κατακρίνῃ τὸ γένος ὅλον ὡς μεμωρωμένον, νὰ σύρῃ μὲ κυνικὴν ἀσπλαγχνίαν τὴν νέαν Ἑλλάδα εἰς τὰ πηλὰ, καὶ νὰ συκοφαντήσῃ ἀνερυθριάστως τὸν ἱερώτατον ἡμῶν Κλῆρον, ὡς αἴτιον τῆς μωρίας τοῦ γένους. Καὶ πότε; Ὅταν ὁ Σεβασμιώτατος ἡμῶν Πατριάρχης καταγίνεται ὅλος διόλου εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος· ὅταν οἱ Ἀρχιερεῖς χορηγοῦσιν εἰς πολλοὺς νέους τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην εἰς τὴν μάθησιν τῶν ἐπιστημῶν (1)· ὅταν οἱ περισσότεροι διδά-

(1) Μόνος ὁ Μητροπολίτης τῆς Οὐγγροβλαχίας, ὁ σοφὸς καὶ σεβάσμιος Δοσίθεος, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἄλλοτε ἀπέδωκα τὸν χρεωστούμενον ἔπαινον, καταβάλλει τὴν ἐτήσιον δαπάνην τριῶν νέων, σπουδαζόντων τὰ μαθήματα τῆς φωτισμένης Εὐρώπης· ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο διατρίβουσιν εἰς τὴν Βιένναν τῆς Αὐστρίας, καὶ ὁ τρίτος εἰς τὴν Γενεύαν. Ταύτην τὴν ὥραν μανθάνω, ὅτι καὶ ἄλλοι Ἀρχιερεῖς μιμοῦνται τὸν Οὐγγροβλαχίας. Ὅταν γενῶσιν εἰς ἐμὲ γνωστὰ τὰ ὀνόματα τῶν καλῶν τούτων ποιμένων, θέλω τὰ κηρύξειν μετὰ χαρᾶς, διὰ νὰ μάθῃ ἡ φωτισμένη Εὐρώπη τί πρέπει νὰ συλλογίζεται περὶ τῶν σημερινῶν Γραικῶν, καὶ πῶς νὰ κρίνῃ τοὺς ἐπαγγελλομένους περιηγητὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἐὰν ὁ Γερμανὸς Βαρθόλδυς ἀπὸ ταῦτα καμμίαν εἴδησιν δὲν ἔχῃ, τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι πρὶν ἀρχίσῃ τὴν περιήγησιν, δὲν ἐσυλλογίσθη ποῖα

σκαλοι τῶν Εὐρωπαϊκῶν μαθημάτων ἦναι ἱερωμένοι· ὅταν μεταξὺ τῶν περιερχομένων τὴν φωτισμένην Εὐρώπην διὰ τῶν ἐπιςημῶν τὴν ἀπόκτησιν νέων εὑρίσκωνται καὶ ἱερεῖς καὶ διάκονοι πολλοὶ, οἱ ὁποῖοι ἐπιςρέφοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα μέλλουν νὰ καταςαθῶσι διδάσκαλοι καὶ παιδευταὶ τοῦ γένους, καὶ ἐκατὸν ἄλλοι μωροὶ, ὡς ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀντιφωνήσεως, ἤθελαν τοὺς συκοφαντήσειν ὡς διδασκάλους ἀθεΐας.

Ἂν εὑρίσκωνται τινὲς ἀπὸ σᾶς τοὺς ἁπλουςάτους εὐαρεςούμενοι ἀκόμη εἰς συγγράμματα, τὰ ὁποῖα καρπὸν ἔδωκαν τὴν κοινὴν ὅλου τοῦ γένους ἀτιμίαν, μάθετε πόθεν προέρχεται ἡ

πρέπει νὰ ἦναι τὰ ἐφόδια τοῦ περιηγητοῦ. Εἶναι ταῦτα, Νοῦς καὶ Φιλανθρωπία. Νοῦς διὰ νὰ παραβάλλῃ τὰ κακὰ καὶ τὰ καλὰ τοῦ ἱςορουμένου ἔθνους πρὸς τὰ κακὰ καὶ τὰ καλὰ ἄλλου γνωςοῦ ἔθνους, καὶ νὰ τὰ ζυγίζῃ ἀδεκάςως εἰς τῆς δικαιοσύνης τὴν ςάθμην. Φιλανθρωπία, διὰ νὰ μὴ προσκολλᾶται, ὡς ἡ μυῖα, εἰς τὰ κόπρια τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ νὰ ἀπανθίζῃ, ὡς ἡ μέλισσα, καὶ τὰ εὑρισκόμενα καλὰ εἰς αὐτό. ;Δὲν εἶναι πολλοῦ γέλωτος ἄξιον νὰ τραγωδῇ καὶ πάλιν καὶ πάλιν τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν Γραικῶν, χωρὶς νὰ συλλογισθῇ εἰς ποίαν κατάςασιν εὑρίσκεται ὁ ἀπαίδευτος ὄχλος τῆς πατρίδος του; ;Ποίαν δεισιδαιμονίαν τῶν Γραικῶν δύναται νὰ ὀνομάσῃ, τῆς ὁποίας ἴχνη δὲν σώζονται ἔτι εἰς τὴν Γερμανίαν; ;τὰς παρατηρήσεις τῶν εὐτυχῶν καὶ δυςυχῶν ἡμερῶν; τὰς μαγείας; τὰ ςοιχεῖα; τὰ φυλακτήρια; Στηλιτεύει τοὺς Γραικοὺς διὰ τὸ κατὰ τῶν ἑτεροδόξων μῖσος· ἂς ἐξετάσῃ καὶ πάλιν ποίαν διάθεσιν ψυχῆς ἔχουν πολλοὶ Λουθηροκαλβῖνοι τῆς πατρίδος του πρὸς τοὺς ὀνομαζομένους Καθολικοὺς, ποίαν οὗτοι πρὸς τοὺς Λουθηροκαλβίνους, καὶ ποίαν ἁπλῶς οἱ χριςιανοὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· καὶ ἂν δὲν εὕρῃ ἐκεῖ τὸ μῖσος, ἂς ςρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν σοφωτέραν παρὰ τὴν πατρίδα του Ἀγγλίαν, ὅπου ὑπὲρ τὰς τριακοσίας μυριάδας Ἰρλανδῶν ἀποκλείονται ἀσπλάγχνως ἀπὸ τὰ δίκαια τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὡς Εἵλωτες, ὄχι δι᾽ ἄλλο, πλὴν διότι ἐπαγγέλλονται ἄλλην παρὰ τὴν θρησκείαν τῶν Ἄγγλων. Ἀλλὰ, καθὼς εἶπα, ἡ περιήγησις χρειάζεται Νοῦν καὶ Φιλανθρωπίαν.

τοιαύτη εὐαρέςησις, διὰ νὰ μὴν ἀπατᾶσθε πλέον εἰς τὸ ἑξῆς. Οἱ συκοφάνται συγγραφεῖς τῶν τοιούτων φέρουσιν ὀνόματα Ἀποςόλων καὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὀνόματα σεβαςὰ καὶ σεβάσμια εἰς τοὺς Χριςιανούς· ἀλλὰ διὰ τί τὰ φέρουσι, πῶς μεταχειρίζονται τὰς ῥήσεις αὐτῶν, πόσον ἀσυγκλώςως τὰς συγκλώθουσι, νὰ τὸ καταλάβετε ἐξ ἀτυχίας δὲν εἴσθε ἱκανοί. Τοὺς θαυμάζετε λοιπὸν, ἐπειδὴ τοὺς βλέπετε τρόπον τινὰ συγκολλημένους μὲ τοὺς σεβασμίους ἄνδρας, ὡς ἠθέλετε θαυμάσειν καὶ τὸν συναναςρεφόμενον μὲ τιμίους ἀνθρώπους λῃςήν. Μόνη ἡ Φιλοσοφία εἶναι δυνατὴ νὰ διακρίνῃ τὰ τοιαῦτα· καὶ διὰ τοῦτο οἱ δοκησίσοφοι συγγραφεῖς οὗτοι φοβοῦνται τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ ταράσσονται, ὡς ἐνεργούμενοι, εἰς τοῦ λύχνου της τὸ φῶς· διὰ τοῦτο σᾶς συμβουλεύουν νὰ ἀρκῆσθε εἰς τὰ κάκιςα καλά των γραμματικά.

Πιςεύσατέ με, φίλοι ὁμογενεῖς, ὅτι οὐδ' αὐτὴ τοῦ θεοῦ ἡ παντοδυναμία ἐμπορεῖ νὰ κάμῃ καλὰ γραμματικὰ χωρὶς καλὰ φιλοσοφικά. Πιςεύσατέ με, ὅτι οὐδ' ὁ ἐξερχόμενος ἀπὸ τὸ ςόμα των τῆς Γραμματικῆς ἔπαινος εἶναι εἰλικρινής. Ἡ ἀληθινὴ αὐτῶν ἐπιθυμία εἶναι νὰ μὴν ἐξεύρετε μήτε κακὰ μήτε καλὰ γραμματικά (1). Ἐὰν μάθετε τὰ πρῶτα, ἐξισάζεσθε μ' αὐτούς· ἐὰν διδαχθῆτε τὰ ἀληθῶς καλὰ (ὁποῖα εἶναι τὰ φιλόσοφα γραμματικά), γίνεσθε ἀνώτεροι αὐτῶν· καὶ κἀνὲν ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα δὲν συμφέρει εἰς αὐτούς. Σᾶς θέλουσι παντάπασιν ἀγραμμάτους καὶ τυφλοὺς, διὰ νὰ τοὺς δοξολογῆτε ὡς ὁδηγούς. Αὕτη

---

(1) « Ἀφιλοσοφία, ἕξις, καθ' ἣν ὁ ἔχων μισολόγος ἐςί ». Ὁ ὁρισμὸς οὗτος εἶναι τοῦ Πλάτωνος (Ὅρ. σελ. 415), ὅςις ἐςοχάζετο καὶ τὰ Γραμματικὰ ὡς Φιλοσοφίας μέρος. Μὴ μᾶς ἀπατῶσι λοιπὸν οἱ ἀντιφιλόσοφοι, ἐπαινοῦντες τὰ Γραμματικά, καὶ ψέγοντες τὴν Φιλοσοφίαν. Εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς καὶ ἂν μᾶς ἔλεγαν, « Ἡ σωφροσύνη εἶναι » θεάρεςον ἔργον· ἀλλ' ἡ ἀρετὴ εἶναι γέννημα τοῦ Διαβόλου ».

εἶναι τοῦ αἰνίγματος ἡ λύσις, ἐὰν ἴσως ἀπὸ σᾶς κανεῖς ἀκόμη δὲν τὸ ἔλυσε.

Ἀφ' ὅσ' ἄλλοτ' ἔγραψα εἰς τοὺς Αὐτοσχεδίους τούτους ϛοχασμοὺς ἐσυμπέρανεν ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώϛης, ὅτι εἰς τὴν μάθησιν τῶν ὄντως καλῶν γραμματικῶν χρεία εἶναι πρῶτον καλῆς γραμματικῆς καὶ καλοῦ λεξικοῦ. Ἡ πρώτη μᾶς λείπει ἀκόμη· εἰς τὸ δεύτερον καταγίνεται ὁ φίλος μου, καὶ φίλος τοῦ γένους, ὁ σοφὸς Ἀρχιμανδρίτης Γαζῆς. Ἔδειξα (ἱκανῶς ἂν δὲν λανθάνωμαι) καὶ τὴν χρείαν τῆς παραθέσεως τῶν δύο γλωσσῶν, τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς λέγω, καὶ τὴν ὁποίαν σήμερον λαλοῦμεν. Εἶπα πρὸς τούτοις, ὅτι ἀναγκαῖον εἶναι νὰ συνοδεύεται ἡ παράδοσις τῆς Ἑλληνικῆς μὲ τῆς Λατινικῆς γλώσσης τὴν παράδοσιν. Χωρὶς τῶν βοηθημάτων τούτων ὅϛις ἐλπίζει νὰ μάθῃ καλὰ γραμματικὰ, ἂς ἦναι βέβαιος ὅτι βόσκεται ἀπὸ μωρὰν ἐλπίδα. Εἰς τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων τὴν κατάληψιν δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀνάλυσις τῶν περιόδων καὶ τῶν φράσεων κατὰ τοὺς παραδιδομένους ἕως τώρα τῶν σχολείων κανόνας, ἀλλὰ χρειάζεται συνδρομὴ πολλῶν ἄλλων γνώσεων, τὰς ὁποίας καὶ νὰ δείξῃ καὶ νὰ τελειώσῃ μόνη ἡ Φιλοσοφία (1) εἶναι ἱκανή.

Μὲ ἀπὸ τὰς γνώσεις ταύτας εἶναι καὶ ἡ ἀκριβεϛέρα μελέ-

(1) Μὴν ἐνοχληθῇ ὁ ἀναγνώϛης ἀπὸ τὴν συχνὴν ἐπανάληψιν τοῦ ὀνόματος τῆς Φιλοσοφίας. Ἐπειδὴ οἱ ἐχθροί της ἀναισχύντως τὴν ὀνομάζουσι Φιλοζοφίαν, ἤγουν ἀγωνίζονται νὰ τὴν δείξωσι πηγὴν παντὸς κακοῦ, ἐξανάγκης οἱ ὑπέρμαχοί της πρέπει συνεχῶς νὰ φωνάζωσιν, ὅτι τίποτε καλὸν χωρὶς αὐτῆς νὰ κατορθωθῇ δὲν εἶναι δυνατόν. Ἔπειτα εἶναι κατὰ δυϛυχίαν καὶ τινὲς ξυλοκέφαλοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἅπαξ καὶ δὶς γινομένη δὲν ἀρκεῖ ἡ σύϛασις τῆς Φιλοσοφίας. Ἀναγκαία λοιπὸν εἶναι, κἂν διὰ τοὺς ξυλοκεφάλους τούτους, ἡ συνεχὴς ἐπανάληψις τοῦ καλοῦ τῆς Φιλοσοφίας ὀνόματος.

τη τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀκριβεςέραν ταύτην μελέτην ἀναγκαῖον εἶναι καλὸν Λεξικὸν, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸ μᾶς λείπει. Γνωςὰ εἶναι τῆς σημερινῆς γλώσσης τὰ Λεξικά· ἐλλιπῆ ἀναριθμήτων λέξεων, καὶ σχεδὸν παντάπασι πτωχὰ ἀπὸ φρασεολογίαν, οὔτε τὸν ἀλλογενῆ εἶναι ἱκανὰ νὰ διδάξωσι τὴν γλῶσσαν, οὔτ' εἰς τὸν Γραικὸν νὰ δώσωσι τὰ μέσα νὰ τὴν φέρῃ εἰς τὴν ποθουμένην τελειότητα.

Ὅςις φαντάζεται ὅτι τὸ καλὸν Λεξικὸν τῆς γλώσσης εἶναι ὀλίγου κόπου καὶ καιροῦ, ἢ ἑνὸς ἀνθρώπου μόνου ἔργον, ὁ νοῦς ἐκείνου, τί πρᾶγμα εἶναι ἡ γλῶσσα, ἰδέαν ἀκόμη δὲν ἔλαβε.

Διὰ νὰ συνταχθῇ τοιοῦτον Λεξικὸν, εἶναι χρεία συνδρομῆς πολλῶν ἀνδρῶν σοφῶν ὄχι μόνον τὴν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν Λατινικὴν, καὶ τὴν Γαλλικὴν πρὸς τούτοις γλῶσσαν· τὴν Ἑλληνικὴν, ὅτι ἡ λαλουμένη σήμερον γλῶσσα εἶναι γέννημα ἐκείνης· τὴν Λατινικὴν, ὅτι εἶναι τῆς Ἑλληνικῆς ἀναμφιβόλως διάλεκτος· καὶ τὴν Γαλλικὴν, ὡς παρὰ τὰς σημερινὰς τῶν ἀλλογενῶν Εὐρωπαίων γλώσσας τὴν πλουσιωτέραν ἀπὸ Ἑλληνικὰς καὶ Λατινικὰς λέξεις, καὶ ὅτι εἰς σχεδὸν μόνην αὐτὴν εὑρίσκεται παράδειγμα καλοῦ Λεξικοῦ, τοῦ Λεξικοῦ τῆς Παρισινῆς Ἀκαδημίας.

Ἀνάγκη εἶναι, πρὶν ἀρχίσωσι τοῦ Λεξικοῦ τὴν σύνθεσιν, νὰ συνάξωσιν οἱ μέλλοντες Λεξικογράφοι ὕλην ἱκανήν. Τέσσαρες εἶναι οἱ τόποι μάλιςα, ὅθεν πρέπει νὰ συναχθῇ τοῦ νέου Λεξικοῦ ἡ ὕλη.

Πρῶτος τόπος. Ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων Λεξικῶν ὅλαι αἱ λέξεις. Τοιαῦτα εἶναι τὸ Λεξικὸν τοῦ Δουκαγγίου, τοῦ Μευρσίου, τοῦ Σίμωνος Πορκίου, τοῦ Βλάχου, τὸ Γραικιταλικὸν τοῦ Σομαυέρα, τὸ Γραικογερμανιταλικὸν τοῦ Βιγέλου, τὸ Γραικογαλλιταλικὸν τοῦ Βεντότη, κ. τ. λ.

Δεύτερος τόπος. Η Βυζαντινὴ πολύβιβλος ἱστορία. Ἂν ἕως τώρα ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς ἄλλο δὲν ἐπροξένησεν εἰς τοὺς νοῦν ἔχοντας Γραικοὺς παρὰ λύπην, διὰ τὰς ἀνοησίας τῶν Γραικορωμαίων Αὐτοκρατόρων, ὅσαι ἔφεραν τὸ ταλαίπωρον ἔθνος εἰς ταύτην, τὴν ὁποίαν ὅλοι κοινῶς αἰσθανόμενοι νὰ θεραπεύσωμεν προθυμούμεθα κατάστασιν, ἂς ὠφεληθῶμεν κἂν ἀπὸ τὴν συνάθροισιν πολλοτάτων εἰς αὐτὴν εὑρισκομένων λέξεων, τῶν ὁποίων ἡ ἄγνοια μᾶς ἀναγκάζει πολλάκις νὰ μεταχειριζώμεθα λέξεις ἀνοικείους εἰς τὰ λεγόμενα πράγματα.

Τρίτος τόπος. Ὅσα ἐγράφησαν εἰς τὴν κοινὴν τοῦ γένους γλῶσσαν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς σήμερον. Εἰς τούτων ὅμως τὴν ἀνάγνωσιν χρειάζεται κρίσις καὶ διάκρισις. Καὶ λέξεις καὶ φράσεις δυνατὸν εἶναι ν' ἀπανθίσῃ τὶς πολλὰς, ὡς γνησίας τῆς κοινῆς γλώσσης, ἀφ' ὅσα ἐγράφησαν (1) ἕως εἰς τὸ μέσον τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Ἀπὸ τὸ μέσον τοῦτο ἕως τῆς σήμερον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγγράψαντας (2) ἠθέλησαν, μὲ καλὸν βέβαια σκοπὸν, ἀλλ' ὄχι καὶ μὲ κρίσιν ἱκανὴν, νὰ διορθώσωσι τὴν γλῶσσαν· ὅθεν ἐγεννήθη μακαρονισμὸς τῆς γλώσσης, τόσον ἀηδέστερος, ὅσον εἶναι ποικιλώτερος διὰ τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν γραψάντων. Ἀπὸ τοὺς τοιούτους λοιπὸν μακαρονιστὰς συγγραφεῖς, καὶ μάλιστα τοὺς μεταφραστὰς, ἡ ἀπάνθισις τῶν λέξεων καὶ φράσεων πρέπει νὰ γίνεται μὲ περισσοτέραν προσοχήν. Βέβαια,

(1) Πλὴν τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου, καὶ κἀνενὸς ἴσως ἄλλου (τὸ ὁποῖον δὲν ἐθυμοῦμαι) βιβλίου, γραμμένου εἰς τὸ μακαρονικὸν ὕφος τῆς Γεωγραφίας ταύτης.

(2) Τοιοῦτοι εἶναι, ὁ μεταφραστὴς τῶν δεκαεπτὰ λόγων, τὸν ὁποῖον ἀλλαχοῦ (Ἐπιστολ. πρὸς Ἀλέξανδρ. Βασιλ. σελ. 49) ἀνέφερα, ὁ μεταφραστὴς τοῦ Περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς συντάγματος τοῦ Λωκίου, καὶ ἄλλοι πολλοί.

ὅταν ὁ συγγράφων εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, δὲν εὑρίσκῃ εἰς αὐτὴν λέξιν νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην πρᾶγμα, τοῦ ὁποίου ἐκεῖνος ἰδέαν ἀκόμη δὲν ἔλαβε, πόθεν ἄλλοθεν ἔχει νὰ τὴν δανεισθῇ πλὴν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικήν; Ἀλλ᾽ ὁ δανεισμὸς οὗτος πρέπει νὰ γίνεται μὲ κρίσιν· καὶ νὰ διαλέγεται ἀπὸ πολλὰς συνωνύμους λέξεις, ὡς καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπα, ἡ πλέον ἁρμόδιος νὰ πληροφορήσῃ τὸν ἀναγινώσκοντα, ἢ νὰ τὸν κινήσῃ κἂν εἰς ἔρευναν νὰ μαντεύσῃ τὸ λεγόμενον ἀφ᾽ ἑαυτοῦ.

Τέταρτος τόπος. Ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Νέα διαθήκη. Τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τὸ ὕφος συγγενεύει μὲ τὸ ὕφος τῶν δύο τούτων βιβλίων· ὄχι μόνον διότι καὶ τὰ δύο ἐγράφησαν, ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτον εἰς τὴν παρακμὴν αὐτῆς, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ἡ συνεχὴς αὐτῶν εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἀνάγνωσις ἔβαψε τρόπον τινὰ τὴν κοινῶς λαλουμένην γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο χρειάζεται προσοχὴ καὶ κρίσις ὄχι μικροτέρα, διὰ νὰ ἀπανθισθῶσιν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν, ὅσαι φράσεις σώζουσιν ἀναλογίαν τινὰ μὲ τῆς Ἑλληνικῆς παλαιᾶς καὶ νέας γλώσσης τὰς φράσεις, καὶ νὰ ἀφεθῶσιν οἱ εὑρισκόμενοι κατακόρως εἰς αὐτὰ Ἑβραϊσμοί.

Εἶπα, ὅτι οἱ συνθέται τοῦ κοινοῦ Λεξικοῦ πρέπει ἐξανάγκης νὰ ἦναι τῆς Ἑλληνικῆς παλαιᾶς γλώσσης εἰδήμονες· καὶ πρᾶγμα τόσον φανερὸν οὐδὲ χρεία ἦτο νὰ τὸ εἴπω, ἐὰν ἦτον ἐπίσης φανερὸν ὁποίαν εἴδησιν ἐννοῶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἡ κοινή, τὴν ὁποίαν λαλοῦμεν, ἂν καὶ μακρυσμένη ἀπὸ τὴν μητέρα της τὴν παλαιὰν Ἑλληνικήν, τὸ διάστημα ὅμως μεταξὺ τῶν δύο δὲν εἶναι ὅσον ἤθελε τὸ φαντασθῆν ὅστις ἀναγινώσκει τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς χωρὶς ἄλλην προπαρασκευὴν καὶ βοήθειαν, παρὰ τὰ καλὰ τῶν ἀντιφιλοσόφων γραμματικά. Πολλαὶ φράσεις τῆς παλαιᾶς, πολλαὶ λέξεων κύριαι καὶ μεταφορικαὶ σημασίαι ἔμειναν σχεδὸν ἀπαρ-

αλλάκτως εἰς τὴν νέαν αἱ αὐταί. Ἀλλά, καθὼς παραδίδεται τὴν σήμερον ἡ παλαιά, εἶναι ἀδύνατον ἀκριβῶς νὰ καταλάβῃ ὁ μαθητευόμενος τὴν ϛενὴν ταύτην συγγένειαν τῶν δύο· καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἄγνοιαν, ὁπόταν γράφῃ εἰς τὴν νέαν, ἀναγκάζεται εἰς τόπον τῶν χρηϛῶν νὰ βάλλῃ καὶ λέξεις καὶ φράσεις ἀχρήϛους, ἢ καὶ παντάπασι βαρβάρους.

Ἂν καὶ ἀφ' ὅσας ἕως τὴν σήμερον ἔγραψα σημειώσεις εἰς τοὺς παλαιοὺς συγγραφεῖς εὔκολα δύναται νὰ συμπεράνῃ ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώϛης, πόσον εἶναι ἀναγκαία ἡ παράθεσις τῶν δύο γλωσσῶν εἰς τὴν ἀκριβῆ τῆς παλαιᾶς κατάληψιν, καὶ εἰς τὴν μετὰ λόγου τῆς νέας διόρθωσιν, δὲν εἶναι ἴσως ἀνωφελὲς νὰ δείξω μὲ μικρὸν παράδειγμα, πῶς πρέπει νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν παράθεσιν ταύτην, ὅϛις μελετᾷ νὰ συντάξῃ τῆς νέας νέον γλώσσης Λεξικόν.

Τοῦτο μόνον τὸν παρακαλῶ, νὰ μὴ ϛοχασθῇ τὸ παράδειγμα ὡς τέλειον, μηδὲ νὰ τὸ προσαρμόσῃ κατὰ πάντα εἰς τὸ Λεξικόν του. Τοιοῦτον παράδειγμα οὔτε καιρὸν οὔτε δύναμιν ἔχω νὰ δώσω. Μόλις ἀπὸ τὴν ἀσθενῆ κεφαλὴν καὶ τὰς ἀσθενεϛέρας μου χεῖρας ἐκβαίνουσιν οἱ Αὐτοσχέδιοι οὗτοι ϛοχασμοί, καὶ ἐγχειρίζονται εἰς τὸν τυπογράφον, τοῦ ὁποίου ἡ σπουδὴ μηδὲ νὰ τὰς ἀναθεωρήσω πολλάκις μὲ συγχωρεῖ. Ἰδοὺ τὸ παράδειγμα.

ἈΘΙΒΟΛΉ. Ζήτει ἈΝΤΙΒΟΛΉ.

ἌΝΘΡΩΠΟΣ.. Ζῶον λογικόν, κάτοικον τῆς γῆς. Εἰς ταύτην τὴν σημασίαν προσαρμόζεται ἡ λέξις εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὑποκείμενοι εἰς τὸν θάνατον.

Μεταφορικῶς σημαίνει ἄνθρωπον ὑποκείμενον εἰς πάθη, καὶ δυσκόλως ἀντιϛέκοντα εἰς αὐτά. Ὁ θυμὸς μ' ἐπῆρεν· ἄνθρωπος εἶμαι κ' ἐγώ.

Καὶ ἐξεναντίας ἐπὶ καλοῦ, τὸν ἔντιμον καὶ χρήσιμον ἄνθρωπον. Ἄκουε τὰς συμβουλάς μου, ἂν θέλῃς νὰ γένῃς ἄνθρωπος.

Σημείωσις. Ὁ τρίγλωσσος Λεξικογράφος τῆς Βιέννης ἐσημείωσε τὴν φράσιν, Γίνομαι ἄνθρωπος, ἥτις δὲν εὑρίσκεται εἰς τὰ ἄλλα κοινὰ Λεξικά· καὶ ἔκαμε καλά. Ἔμεινε νὰ σημειώσω (1), ὅτι εἶναι καὶ τῆς παλαιᾶς γλώσσης. Λέγει ὁ Πλάτων περὶ τοῦ ὅςις ἐμποδίζει τοὺς νέους ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν, « Πολλῶν μὲν ἄλλων συνουσιῶν ἀπείργοντα καὶ ὠφελίμων, » ὅθεν ἂν μάλιςα ἈΝῊΡ γίγνοιτο... καὶ φρονιμώτατος εἴη. » Τοῦτο δὲ ἡ θεία Φιλοσοφία τυγχάνει ὄν (2) ». Εἶπε καὶ τοῦ Πλάτωνος ὁ σύγχρονος, Ἀριςοφάνης ὁ Κωμικὸς (3),

Καί σοι φράσω πρᾶγμ', ὃ σὺ μαθὼν, ἈΝῊΡ ἔσει.

ἤγουν, « Καὶ θέλω σὲ διδάξειν πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἐὰν μάθῃς, » θέλεις γενεῖν ἄνθρωπος ». Ὅπου βλέπεις ὅτι καὶ οἱ παλαιοὶ μετεχειρίζοντο μεταφορικῶς τὸ Ἀνὴρ, καθὼς ἡμεῖς τὸ Ἄνθρωπος.

Μέγας ἢ Μεγάλος ἄνθρωπος, σημαίνει ἄνθρωπον

---

(1) Ὅταν λέγω, « Νὰ σημειώσω » δὲν ςοχάζομαι ὅτι τοιαῦται σημειώσεις πρέπει νὰ εὑρίσκωνται καὶ εἰς τὸ κοινὸν Λεξικόν. Καλὸν ἦτο βέβαια νὰ ἐσυντάσσετο τοιοῦτον τῆς γλώσσης κριτικὸν Λεξικὸν, συνωδευμένον μὲ τὴν ἀπόδειξιν τῆς συγγενείας αὐτῆς μὲ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν. Ἀλλὰ τοιούτου Λεξικοῦ καιρὸς ἀκόμη δὲν εἶναι. Ἀρκεῖ νὰ ἔχωμεν Λεξικὸν περιέχον ὅλας τὰς φράσεις τῆς κοινῆς ὁμιλίας· καὶ ἡ τοιαύτη συλλογὴ τῶν φράσεων θέλει εὐκολύνειν καὶ τὴν συλλογὴν τῆς ἀναγκαίας εἰς τὸ κριτικὸν Λεξικὸν ὕλης.

(2) Πλάτων, Φαίδρ. σελ. 239. Ἄρα ὁ Πλάτων ταῦτα λέγων, ἐσυλλογίζετο ὅτι χωρὶς τῆς Φιλοσοφίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γένῃ ἄνθρωπος ὁ ἄνθρωπος· ἄρα οἱ ἐχθροὶ τῆς Φιλοσοφίας εἶναι ἄνθρωποι ἀπάνθρωποι καὶ μισάνθρωποι.

(3) Νεφέλ. 823.

ἔνδοξον καὶ περίφημον διὰ σοφίαν, ἀρετὴν, ἢ τύχην. Ζήτει ΜΕΓΑΣ (1).

Μετεχειριζόμεθα τὴν κλητικὴν εἰς τὰς φράσεις τοῦ θαυμασμοῦ, τῆς ὀργῆς, τῆς ἀπορίας. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Τί σ' ἔκαμα, ἄνθρωπε, καὶ μὲ κακολογεῖς; Λεῖπέ με ἄνθρωπε.

Σημείωσις. Παρόμοια καὶ ὁ Δημοσθένης, « Τί οὖν, ἄνθρωπε, » λέγεις; (2).

Συντάσσομεν πολλάκις τὸ Ἄνθρωπος μὲ γενικήν. Ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, Ἄνθρωπος τῆς ψυχῆς του. Ὡσαύτως λέγομεν, Ἀρετῆς ἄνθρωπος (ὄχι ὅμως, Κακίας ἄνθρωπος), Μεγάλης ὑπολήψεως ἄνθρωπος, Ἄνθρωπος τῆς κρεμάθρας, Τῆς ἀπωλείας ἄνθρωπος. Εἰς τὰς φράσεις ταύτας ἡ γενικὴ εἶναι ὡς κτητικὴ, ἢ ἐλλειπτικὴ τοῦ, Οἰκεῖος, Ἄξιος, ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου ἐπιθέτου.

Σημείωσις. Αἱ φράσεις φαίνεται νὰ ἦναι γραφικαὶ, ὅμοιαι τοῦ, Σκεῦος ἐκλογῆς (3), Σκεύη ὀργῆς, Σκεύη ἐλέους (4), « Οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως κ. τ. λ. (5) ». Τὸ, Ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ὅμως εἰς τὴν Παλαιὰν γραφὴν εἶναι συνώνυμον τοῦ Προφήτης.

---

(1) Πέμπω εἰς τὸ Μέγας, ὅπου εἶναι ὁ τόπος του. Ἐκεῖ ἂς σημειωθῇ, ὅτι μεταχειρίζονται συχνὰ τὴν φράσιν ταύτην οἱ Ἑβδομήκοντα, Ἀνὴρ μέγας (Β', Βασιλ. ιθ', 32), Γυνὴ μεγάλη (Δ', Βασιλ. δ', 8), ἥτις εὑρίσκεται καὶ εἰς τοὺς παλαιούς. Τὸ μεταχειριζόμεθα πολλάκις ἑνωμένον μὲ τὸ Πολύς. Ἔγινε μέγας καὶ πολύς. Ἔχομεν καὶ τούτου παράδειγμα εἰς τὸν Ἀριστοφάνην (Ὄρν. 488),

Οὕτω δ' ἴσχυσέ τε, καὶ ΜΕΓΑΣ ἦν τότε ΚΑΙ ΠΟΛΥΣ...

(2) Περὶ Παραπρεσβείας.

(3) Πράξ. θ', 15.

(4) Πρὸς Ῥωμ. θ', 22-23.

(5) Πρὸς Ἑβρ. ι, 39.

Συντασσόμενον μὲ ῥῆμα, μεσολαβοῦντος τοῦ, Νὰ, σημαίνει τὸ Ἱκανὸς, ἢ Ἐπιτήδειος· Δὲν εἶναι ἄνθρωπος νὰ σὲ γελάσῃ. Ἡ σημασία αὕτη ἔχει τόπον μάλιστα εἰς τὰς ἀποφατικὰς προτάσεις· εἰς τὰς καταφατικὰς μεταχειριζόμεθα ἀντ' αὐτοῦ τὸ, Καλός. Παραδείγματος χάριν, δὲν λέγομεν, Εἶναι ἄνθρωπος νὰ σὲ γελάσῃ, ἀλλ', Εἶναι καλὸς νὰ σὲ γελάσῃ. Ζήτει ΚΑΛΟΣ.

Σημείωσις. Ἡ φράσις δύναται νὰ ἀναλυθῇ καὶ ὡς ἐλλειπτικὴ εἰς τὸ, Δὲν εἶναι τοιοῦτος ἄνθρωπος, ὁποῖος νὰ σὲ γελάσῃ· ἀντὶ τοῦ ὁποίου οἱ παλαιοὶ μετεχειρίζοντο (ἐλλειπτικῶς κ' ἐκεῖνοι) τὸ, Οἷος, μὲ τὴν ἄρνησιν, εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα· « Οὐκ ἔστιν οἷός σε ἀπατῆσαι » καὶ χωρὶς τὴν ἄρνησιν εἰς τὸ δεύτερον, « Ἔστιν οἷός σε ἀπατῆσαι ».

ἈΝΤΙΒΟΛἨ [καὶ χυδαιέστερον ἈΘΙΒΟΛἨ, κατὰ τροπὴν τοῦ τ εἰς τὸ θ, ὡς τὸ Θρέφω ἀπὸ τὸ Τρέφω, καὶ ἀποβολὴν τοῦ ν, ὡς τὸ Ἀθὸς ἀπὸ τὸ Ἄνθος]. Συνομιλία δύο, ἢ περισσοτέρων ἀνθρώπων.

Σημείωσις. Ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ ῥῆμα Ἀντιβάλλω· τὸ ὁποῖον εἰς τοὺς παλαιοὺς ἐσήμαινε κυρίως τὸ, Βάλλω, ἤγουν Ῥήκτω τὶ ἐναντίον ἄλλου, ὅστις ἔῤῥηξε τὶ κατ' ἐμοῦ. Ὅθεν, ἐπειδὴ οἱ συνομιλοῦντες δίδουν καὶ λαμβάνουν ἀμοιβαίως λόγον, ἀκούουν καὶ ἀποκρίνονται, καὶ τρόπον τινὰ ἀντικτυποῦνται μὲ τὰ λόγια, φυσικὰ μετεφέρθη εἰς τὴν σημασίαν τῆς συνομιλίας ἡ Ἀντιβολή. Ὅτι τοιαύτη εἶναι τῆς Ἀντιβολῆς, ἢ Ἀθιβολῆς, ἡ ἐτυμολογία καὶ παραγωγὴ, φαίνεται ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ (1), τὸ ῥητὸν τοῦτο, « Τίνες οἱ λόγοι οὗτοι, οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς » ἀλλήλους περιπατοῦντες; » Φαίνεται πρὸς τούτοις καὶ ἀπὸ τῆς Ἀντιβολῆς τὸ παράγωγον Ἀντιβολέω, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον (2), σημαίνει τὸ Συναπαντῶ καὶ Συντυγχάνω.

(1) Κεφ. κδ', 17.

(2) Λέξ. Ἀντιβολῆσαι.

Καθὼς μὲ βλέπεις καὶ σὲ βλέπω· ἤγουν ἀδιςάκτως, ἀναμφιβόλως. Τὸν ἴδα σὲ λέγω, καὶ τὸν ἐσύντυχα, καθὼς μὲ βλέπεις, καὶ σὲ βλέπω.

Σημείωσις. Οὕτω καὶ οἱ παλαιοί (1).

Πάρεσ' Ὀρέστης ἡμῖν· ἴσθι τοῦτ' ἐμοῦ
Κλύουσ' ἐναργῶς, ὥσπερ εἰσορᾷς ἐμέ.

Εἰς τὸν Εὐριπίδην (2), πρὸς τὴν ἐρωτῶσαν Ἑλένην,

Εἶδες σὺ τὴν δύστηνον, ἢ κλύων λέγεις;

ἀποκρίνεται ὁ Τεῦκρος,

Ὥσπερ σέ γ' οὐδὲν ἧσσον ὀφθαλμοῖς ὁρῶ.

Μεταφορικῶς. Ἴδε πολλά· ἤγουν ἀπέκτησε πεῖραν πολλῶν πραγμάτων, εἶναι πρακτικός. Δὲν ἴδεν ἀκόμη τὸν κόσμον· ἤγουν εἶναι ἄπρακτος, ἄπειρος.

Σημείωσις. Ἡ φράσις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ ἁπλῆν ὑπόθεσιν, ὅτι ὅςις βλέπει πολλά, ἀκολούθως καὶ παρατηρεῖ καὶ συγκρίνει πρὸς ἄλληλα τὰ βλεπόμενα, καὶ ἀποκτᾷ περισσοτέραν ἐμπειρίαν πραγμάτων, παρὰ τὸν ὅςις ἴδεν ὀλίγα, ἢ δὲν ἴδε τίποτε. Ὁ Ὅμηρος θέλων νὰ παραςήσῃ τὴν πολυπειρίαν τοῦ Ὀδυσσέως, λέγει περὶ αὐτοῦ (3),

(1) Σοφοκλ. Ἠλέκτρ. 877.

(2) Ἑλέν. 116.

(3) Ὀδυσσ. ά, 3. Ἀλλὰ τοῦτο, καθὼς εἶπα, ςηρίζεται εἰς ἁπλῆν ὑπόθεσιν. Ἐξεναντίας, ἡ πεῖρα δείχνει καθημέραν ὅτι εἶναι ὀλίγοι ὅσοι ἀπὸ τὴν πολυβλεψίαν ἀποκτῶσι πολυπειρίαν. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι φανερά. Τὸ « Ἰδεῖν ἄςεα » δὲν χρειάζεται παρὰ ὀφθαλμούς· τὸ « Γνῶναι » νοῦν » εἶναι ἀδύνατον εἰς τοὺς ςερημένους ἀπὸ νοῦν. Παράδειγμα ὁ τελευταῖος Γερμανὸς περιηγητὴς τῆς Ἑλλάδος. Ἴδεν ὅλα τῆς Ἑλλάδος τὰ ἄςεα· ἀλλὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν σημερινὴν ἠθικὴν κατάςασιν τῶν κατοικούντων αὐτὰ τόσον ὀλίγον ἐγνώριζεν, ὅσον καὶ ἂν τὰ περιήρχετο κοιμώμενος καὶ περιφερόμενος εἰς ξυλοκράββατον, βαςαζόμενον ὑπὸ τεσσάρων.

Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄςεα, καὶ νόον ἔγνω.

Μὲ βλέπει μὲ καλὸν, μὲ κακὸν, ἢ ςραβὸν ὀμμάτιον, ἢ μὲ ςραβὰ ὀμμάτια· ἤγουν χαίρει, ἢ λυπεῖται, ὅταν μὲ βλέπῃ. Ζήτει ΚΑΛΟΒΛΕΠΩ, ΣΤΡΑΒΟΒΛΕΠΩ, καὶ ΣΤΡΑΒΟΘΕΩΡΩ.

Σημείωσις. Οὕτως εἶπεν ὁ Σόλων (1),

Λοξὸν ὀφθαλμοῖς ὁρῶσι πάντες ὥςε δήϊον·

καὶ ὁ Ἀνακρέων (2),

. . . . Τί δή με,
Λοξὸν ὄμμασι βλέπουσα,
Νηλεῶς φεύγεις;

Τὸ « Λοξὰ ὀπιπτεύων » τοῦ Μουσαίου (3), ἐξηγεῖ ὁ Σχολιαςὴς διὰ τοῦ « Στραβὸν περιβλεπόμενος ».

Βλέπει τὸ φῶς· ἤγουν Ζῇ. Ἴδε τὸ φῶς· ἤγουν Ἐγεννήθη. Ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ βιβλίου ἢ συγγράμματος, τὸ Ἴδε τὸ φῶς, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ Ἐξεδόθη, ἤγουν ἐφανερώθη διὰ τοῦ τύπου.

Σημείωσις. Οἱ παλαιοὶ μετεχειρίζοντο τὸ βλέπω καὶ τὰ συνώνυμα ῥήματα, ἢ μόνα, ἢ μὲ τὴν προσθήκην τοῦ Φῶς, ἢ ἄλλου τινὸς ἰσοδυνάμου ὀνόματος, ἀντὶ τοῦ Ζῶ (4),

Οὐκοῦν τόδ' αἰσχρὸν, εἰ ΒΛΕΠΟΝΤΙ μὲν φίλῳ
Χρώμεσθ', ἐπεὶ δ' ΟΛΩΛΕ, μὴ χρώμεσθ' ἔτι.

Καὶ πάλιν (5),

Δέσποιν' ὄλωλας, κοὐκέτ' εἶ βλέπουσα φῶς.

---

(1) Παρὰ Πλουτάρχῳ Σόλων, Τόμ. ά, § 16, σελ. 158, τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

(2) Ὠδ. ξά.

(3) Στίχ. 101.

(4) Εὐριπίδ. Ἑκάβ. 311.

(5) Ἀὐτ. Ἀὐτ. 668.

Βλέπε τὴν ὑγείαν σου· ἤγουν Φύλασσε τὴν ὑγείαν σου, ἢ ἔχε φροντίδα τῆς ὑγείας σου. Τοιαύτην ἔχει σημασίαν καὶ τὸ Τὸν ἀφῆκαν νὰ βλέπῃ τὸ ἐργαςήριον.

Ἀντὶ τοῦ Ἀναλαμβάνω ὅ,τι ἐςερήθην, ἢ Ἐπιςρέφω ὅθεν ἀνεχώρησα. Νὰ ἴδῃς τὴν ὑγείαν σου! Νὰ ἴδῃς τὴν πατρίδα σου μὲ τὸ καλόν! Ζήτει ΚΑΛΟΣ.

Ἀντὶ τοῦ Καταγίνομαι ὅλος διόλου εἰς κἀνὲν ἔργον. Ἄλλο δὲν βλέπει παρὰ τί κακὸν νὰ κάμῃ. Ἄλλο δὲν βλέπει παρὰ νὰ κακοποιήσῃ.

Σημείωσις. Λέγει ὁ Ἀριςοφάνης (1),

Νῦν μὲν γὰρ ὅτ' ἂν ἔλθωμεν εἰς Λακεδαίμονα
Νήφοντες, εὐθὺς βλέπομεν ὅ,τι ταράξομεν.

Δὲν βλέπω τὴν ὥραν νὰ ἐπιςρέψω εἰς τὴν πατρίδα μου· ἤγουν Ἐνοχλοῦμαι ἀπὸ σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπιςρέψω εἰς τὴν πατρίδα μου.

Σημείωσις. Λέγει ὁ ποιητὴς τῆς μυθιςορίας Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν Τύρῳ,

Τὴν ὥραν δὲν ἐβλέπασι τὸ τέρμενο νὰ σώσῃ.

Παράδειγμα εἰς τοὺς παλαιοὺς τῆς φράσεως ταύτης ἀκόμη δὲν εὕρηκα. Ἐκ τούτου ἴσως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, ὅτι ὅςις ἔχει σφοδρὰν ἐπιθυμίαν, ἢ βιάζεται ἀπὸ ἀνάγκην ἀπαραίτητον νὰ πράξῃ τίποτε, φυσικὰ οὔτε βλέπει τὴν ὥραν, οὔτ' ἄλλους ἐξετάζει περὶ ταύτης, διότι ἡ πρᾶξις πρέπει νὰ λάβῃ τέλος τὸ γρηγορώτερον, καὶ ὄχι εἰς ὥραν χρόνου διωρισμένην.

Βλέπω, μὲ πρόθεσιν καὶ αἰτιατικήν· Βλέπω εἰς πρόσωπα· ἤγουν προτιμῶ ἕνα παρ' ἄλλον ἀδίκως. Ὁ κριτὴς δὲν πρέπει νὰ βλέπῃ εἰς πρόσωπα.

---

(1) Λυσιςρ. 1231. Ἴδε καὶ Πρόδρομ. Ἑλληνικ. Βιβλιοθ. σελ. 298.

Σημείωσις. Φράσις γραφική· « Οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον » ἀνθρώπων » (1).

ἘΞΗΛΌΝΩ [καὶ χυδαιέστερον Ξηλόνω]. Διαλύω τὸ συντεμένον. Ὁ ὡρολογᾶς ἐξηλόνει τὸ ὡρολόγιον· ἤγουν τὸ διαλύει εἰς τὰ μέρη του.

Ἀντὶ τοῦ Χωρίζω τὸ συῤῥαμμένον. Ἐξήλωσα τὸ φόρεμα.

Μεταφορικῶς, ἐμποδίζω τὸν ἐργαζόμενον ἀπὸ τὸ ἔργον του, ἢ ἀπὸ τὴν προσοχὴν, τὴν ὁποίαν εἰς αὐτὸ δίδει. Μ' ἐξήλωσεν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν. Μή μου ἐξηλόνῃς τὸν νοῦν. Καὶ συντομώτερον· Μή μ' ἐξηλόνῃς. Εἰς ταύτην τὴν σημασίαν λέγομεν καὶ, Ἀπεξηλόνω.

Ἀντὶ τοῦ, Μεταβάλλω ἀπὸ τάξιν εἰς ἀταξίαν. Τὸ ὡρολόγιον ἐξηλώθη· ἤγουν δὲν δείχνει πλέον τὰς ὥρας, ἢ τὰς δείχνει ἄτακτα. Καὶ ἀπὸ ὑγείαν εἰς ἀῤῥωστίαν. Ἐξηλώθη ὁ στόμαχος· ἤγουν δὲν χωνεύει τὴν τροφὴν, ἢ τὴν χωνεύει δύσκολα. Κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν ὀνομάζομεν καὶ, Ἐξηλωμένην γυναῖκα, τὴν ἥτις ἔπαυσε νὰ συλλαμβάνῃ, ὄχι δι' ἡλικίαν, ἀλλὰ διὰ πάθος, ἢ νόσον.

Σημείωσις. Τὸ ἐξηλόνω εἶναι διαφθορὰ τοῦ Ἐξηλόω (ὡς τοῦ Χρυσόω τὸ Χρυσόνω) συνθέτου ῥήματος ἀπὸ τὴν Ἐξ πρόθεσιν, καὶ τὸ Ἡλόω, ἤγουν καρφόνω· ὅθεν σημαίνει κυρίως τὸ Ξεκαρφόνω. Ὅτι δὲ τοιαύτη εἶναι ἡ παραγωγή του, φαίνεται μάλιστα ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον, Προσηλόνω· τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ ἀντικειμένας φράσεις ταύτας. Εἶμαι προσηλωμένος, ἢ Ἔχω τὸν νοῦν προσηλωμένον εἰς τὴν ἀνάγνωσιν· ἤγουν καταγίνομαι ὅλος διόλου εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ προσέχω εἰς αὐτὴν, ὡς νὰ ἤμουν προσκαρφωμένος.

---

(1) Ματθ. κβ', 16.

Οἱ Λεξικογράφοι τὸ γράφουσι Ξυλόνω (1)· πλὴν τοῦ τριγλώσσου Λεξικογράφου τῆς Βιέννης, ὅςις τὸ ἔγραψε, Ξιλόνω, ἤγουν αὔξησιν ἀντὶ νὰ θεραπεύσῃ τὴν σύγχυσιν.

ΘΙΑΣΟΝ. Χυλὸς ἀμυγδάλων· τὸν ὁποῖον οἱ μὲν Ἰταλοὶ ὀνομάζουν Amandolata, οἱ δὲ Γάλλοι Lait d'amandes.

Σημείωσις. Ὁ τρίγλωσσος Λεξικογράφος τῆς Βιέννης ἠμέλησε τὴν λέξιν ταύτην· ἐὰν διὰ μνήμης ἁμάρτημα, εἶναι συγχωρητός. Αἱ λέξεις, ὅταν δὲν ἦναι προφανῶς Ἰταλικαί, ἢ Τουρκικαί, πρέπει νὰ φυλάσσωνται, ὅσον βάρβαρος καὶ ἂν ἦναι ὁ σχηματισμός, καὶ ἄδηλος ἡ παραγωγή των. Ὅ,τι δὲν ἐμπορεῖ τὶς νὰ ἐξηγήσῃ, δυνατὸν εἶναι νὰ τὸ φανερώσῃ εἰς ἄλλον ἡ τύχη.

Τὸ Θιάσον ἔπαθε μετάθεσιν τῶν ςοιχείων· ἐπειδὴ εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ Θάσιον, κτητικὸν ὄνομα τῆς νήσου Θάσου. Οἱ παλαιοὶ ὠνόμαζαν εἶδος τὶ ἀμυγδάλων, Θάσια κάρυα (2), ἤγουν Καρύδια τῆς Θάσου· ἔπειτα μὲ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου τὰ ὠνόμασαν (οἱ Βυζαντινοὶ μάλιστα συγγραφεῖς) ἁπλῶς Θάσια, κατ' ἔλλειψιν τοῦ οὐσιαςικοῦ, ἥτις συνέβη καὶ εἰς τὸ Δαμασκηνά, Περσικά, καὶ ἄλλα ὀπωρῶν ὀνόματα, καὶ πρὸς τούτοις εἰς τὸν οἶνον τῆς αὐτῆς νήσου, τὸν ὁποῖον καὶ οἱ παλαιοὶ πολλάκις ἐλλειπτικῶς ὠνόμαζαν Θάσιον·

Εἰ Θάσιον ἐνέχεις, εἰκότως γε νὴ Δία (3).

---

(1) Κατὰ τούτους, ἡ φράσις, Τὸ ὡρολόγιον ἐξυλώθη, σημαίνει, ἡ ὕλη τοῦ ὡρολογίου ἀπὸ μέταλλον μετεβάλθη εἰς ξύλον.

(2) Ἱπποκράτης Περὶ Νούσ. Γ, § 12, σελ. 103. Ἀθήναιος Β, σελ. 54, Μακρόβιος Κρονικ. Β, σελ. 14.

(3) Ἀριςοφάνης, Πλούτ. 1021. Ἀπαραλλάκτως καθὼς λέγουσιν οἱ Γάλλοι, Versez-moi du Bordeaux (Ἔγχεόν μοι Βουρδιγάλειον), ἀντὶ τοῦ Versez-moi du vin de Bordeaux (Ἔγχεόν μοι οἶνον Βουρδιγάλειον).

Ὅταν ἡ ἔλλειψις αὕτη ἐβάλθη εἰς χρῆσιν, ἢ μικρὸν μετέπειτα, ἡ σημασία τοῦ Θάσια ἐπλατύνθη, ὥςε νὰ σημαίνῃ ὄχι μόνον τῆς νήσου Θάσου, ἀλλ' ἁπλῶς παντὸς τόπου Ἀμύγδαλα (1).

Κατὰ παρομοίαν ἔλλειψιν λοιπὸν καὶ εἰς ἡμᾶς, τὸ Θάσιον (ἢ Θιάσον) ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ Θάσιον πόμα, ἢ ῥόφημα. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς τὸ ὠνόμαζαν διὰ μιᾶς λέξεως, Θασόροφον· τὴν ὁποίαν εἰς τοῦ Νόννου τὴν Ἰατρικὴν σύνοψιν (2) ὁ μὲν Λατῖνος μεταφραςὴς παρεξήγησε διὰ τοῦ, Πικρὰ ἀμύγδαλα, ὁ δὲ τελευταῖος ἐκδότης, ὁ ἰατρὸς Βερνάρδος, οὐδ' ἐκατάλαβεν ὅλως.

Ἀρκοῦσι τὰ ὀλίγα ταῦτα αὐτοσχέδια παραδείγματα νὰ δείξωσι πρῶτον ὅτι Λεξικὸν τοιοῦτον τῆς κοινῆς γλώσσης εἰς ἡμᾶς, ἐὰν ἦναι χρήσιμον, δὲν εἶναι καιρὸς ἀκόμη νὰ συντεθῇ. Δεύτερον, ὅτι ἀνάγκη εἶναι νὰ συντεθῇ κἂν Λεξικὸν τοιοῦτον, ὁποῖον νὰ περιέχῃ ὅλας τὰς λέξεις καὶ φράσεις, ἤγουν ὅλην τὴν ὕλην τῆς γλώσσης· καὶ τοῦ τοιούτου Λεξικοῦ ὁ καιρὸς ἔφθασε. Τρίτον, ὅτι ἡ συλλογὴ τῆς ὕλης ταύτης εἶναι ὠφέλιμος καὶ εἰς τὴν ἀκριβῆ νόησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς σημερινῆς. Ἀπὸ μόνον τὸ τελευταῖον παράδειγμα βλέπει ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώςης, ὅτι διορθοῦται ὁ Δουκάγγιος, δίδεται ἀφορμὴ εἰς τοὺς γράφοντας τὴν κοινὴν

---

(1) Γεωπονικ. Βιβλ. ί, κεφ. 57. Εἰς τοῦ Δουκαγγίου τὸ Λεξικὸν τὸ Μπατάμ, ὄνομα Τουρκικὸν (Βαδέμ) τῶν Ἀμυγδάλων, ἐξηγεῖται διὰ τοῦ Θάσια. Ἀλλ εἰς τὸ αὐτὸ Λεξικὸν (λέξ Χρυσούμιον) γράφεται κακῶς, Ἀθάσια.

(2) Θεοφάνους Νόννου Σύνοψ. ἐν ἐπιτομ. τῆς ἰατρικ. ἁπάσ. τέχνης, κεφ. 130, ὅπου περὶ θεραπείας περιπνευμονικῶν ὁ λόγος· « Ῥοφήματα δὲ λαμβανέτωσαν χυλὸν πτισάνης, καὶ σεμίδαλιν, καὶ Θασόροφον, κ. τ. λ. »

γλῶσσαν νὰ διορθώσωσι, ἢ κἂν νὰ καταλάβωσι, τὸ Θιάσον, καὶ ἐξηγεῖται τὸ μέχρι πρότερον ἀνεξήγητον Θασόροφον τοῦ Νόννου. Καὶ ἂν ὁ Νόννος, συγγραφεὺς τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, δὲν ἦναι μήτε συγγραφεὺς, μήτε ἰατρὸς ἀξιόλογος, ἡ μακρὰ πεῖρα ὅμως μ' ἐπληροφόρησεν, ὅτι ἡ ἀκριβὴς ἔρευνα καὶ γνῶσις τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης εὐκολύνει μεγάλως καὶ αὐτῶν τῶν δοκίμων συγγραφέων τὴν ἐξήγησιν· καὶ χωρὶς ὑπερβολὴν δύναμαι νὰ βεβαιώσω τοὺς νέους, ὅτι ἀσυγκρίτως εὐκολώτερα καὶ γρηγορώτερα θέλουν μάθειν τῶν προγόνων αὐτῶν τὴν γλῶσσαν μὲ τὴν παράθεσιν τῆς κοινῆς, παρὰ μὲ τῶν ἀντιφιλοσόφων τὰ κάκιςα καλὰ γραμματικά.

Διὰ νὰ συναχθῇ τοιαύτη ὕλη, ἀνάγκη εἶναι νὰ περιέλθωσι τὴν Εὐρωπαϊκὴν καὶ Ἀσιανὴν Ἑλλάδα, καὶ τὰς νήσους αὐτῶν, δύο νέοι λόγιοι, εἷς τοῦ ἄλλου χωριςὰ, ἔχοντες δύο Λεξικὰ τῆς κοινῆς γλώσσης, μὲ προσκολλημένον φύλλον ἐν ἄγραφον εἰς ἕκαςον φύλλον τυπογραφημένον· καὶ νὰ συνάξωσι μὲ τὴν ἐσχάτην ἀκρίβειαν ὄχι μόνον τὰς λέξεις, ὅσαι λείπουσιν ἀκόμη ἀπὸ τὰ κοινὰ Λεξικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰς φράσεις τῆς γλώσσης, καὶ αὐτὰς τὰς παροιμίας, ὅσας ἔχει καθημέραν εἰς τὸ ςόμα ὁ κοινὸς λαός.

Τὰς λέξεις· ὅτι σώζωνται πολλαὶ λέξεις Ἑλληνικαὶ, ἢ τοὐλάχιςον ὄχι βάρβαροι, εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων ἡ ἄγνοια ἀναγκάζει τοὺς εἰς ἄλλα μέρη κατοικοῦντας νὰ μεταχειρίζωνται ἀντ' αὐτῶν Ἰταλικὰς, καὶ τὸ πλέον αἰσχρὸν Τουρκικάς. Πρόσθες ὅτι καὶ ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ συλλογὴν τῶν τοιούτων λέξεων εἶναι ἐλπὶς νὰ ἐξηγηθῶσι λέξεις Ἑλληνικαὶ, τῶν ὁποίων οὔτ' ἡ παραγωγὴ, οὔτ' ἡ ἀκριβὴς σημασία ἐφανερώθη ἀκόμη.

Τὰς φράσεις· ὅτι Λεξικὸν χωρὶς φρασεολογίαν δὲν εἶναι κἂν ἄξιον νὰ ὀνομάζεται Λεξικόν. Πρὸς τούτοις, ὅτι τῆς κοινῆς

γλώσσης αἱ φράσεις, παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς φράσεις τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς, καὶ ταύτην πλέον εὐνόητον, κ' ἐκείνην πλέον εὐδιόρθωτον κάμνουσι.

Τὰς παροιμίας· ὅτι αἱ παροιμίαι εἶναι ἡ φιλοσοφία τοῦ κοινοῦ λαοῦ, ἢ τοὐλάχιστον αἱ ἀπὸ τὰς ὁποίας κατευθύνεται καὶ κυβερνᾶται εἰς πολλάς του πράξεις γνῶμαι. Ὁ κοινὸς λαὸς, καὶ διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν, καὶ διὰ τὰς βαναύσους τέχνας, εἰς τὰς ὁποίας ἡ πενία τὸν ἀναγκάζει ν' ἀσχολῆται, οὔτε δύναμιν οὔτε καιρὸν ἔχει νὰ πλέκῃ μακροὺς συλλογισμοὺς, διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν ὀρθότητα τῆς πράξεως. Παραδείγματος χάριν, διὰ νὰ καταλάβῃ, ὅτι ἡ ἀναβολὴ τοῦ ἔργου εἶναι πολλάκις κακὸν, δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ συλλογισθῇ ὅσα λέγει περὶ τούτου ὁ Ἡσίοδος (1),

Μηδ' ἀναβάλλεσθαι ἔς τ' αὔριον ἔς τ' ἔννηφιν.
Οὐ γὰρ ἐτωσιεργὸς ἀνὴρ πίμπλησι καλιὴν,
Οὐδ' ἀναβαλλόμενος· μελέτη δέ τοι ἔργον ὀφέλλει.
Αἰεὶ δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄτῃσι παλαίει.

Ἀρκεῖ εἰς αὐτὸν νὰ ἔχῃ τυπωμένην εἰς τὸν νοῦν τὴν παροιμίαν, « Τὸ σημερινὸν ἔργον αὔριον μὴν ἀφίνῃς », ἥτις εἶναι ἡ ἐξήγησις τοῦ πρώτου στίχου τοῦ Ἡσιόδου. Ὅ,τι διακρίνει τὰ φωτισμένα ἀπὸ τὰ βάρβαρα ἔθνη, δὲν εἶναι τόσον τῶν πεπαιδευμένων τὸ πλῆθος εἰς τὰ πρῶτα, ἢ ὀλιγότης εἰς τὰ δεύτερα, ὅσον εἶναι αἱ ὀρθαὶ ἢ κακαὶ δόξαι τοῦ ἀπαιδεύτου ὄχλου. Ὅσον καὶ ἂν σοφισθῇ τὸ ἔθνος, οὔτε δυνατὸν εἶναι, οὔτ' εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν συμφέρει, νὰ ἦναι ὅλα του τὰ μέλη σοφά. Ἀρκεῖ εἰς τὸν λαὸν νὰ δοξάζῃ ὀρθὰ, ἂν καὶ δὲν ἦναι εἰς κατάστασιν νὰ δώσῃ λόγον διὰ τί ἡ δόξα του εἶναι ὀρθή. Ἀρκεῖ εἰς αὐτὸν νὰ εὑρίσκεται, ὡς ἔλεγεν ἡ σοφὴ Διοτίμα

(1) Ἔργ. καὶ ἡμέρ. 410-413.

εἰς τὸν φιλόσοφον Σωκράτην, μεταξὺ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀμαθίας (1).

Τόσον εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ παροιμίαι πολλάκις χειραγωγοῦσι τὸν κοινὸν λαὸν εἰς τὰς πράξεις του, καὶ ὅτι γίνονται δεῖγμα καὶ τεκμήριον τῆς ἠθικῆς τοῦ ἔθνους καταςάσεως, ὥςε ὁ πολυμαθέςατος μεταξὺ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων Ἀριςοτέλης, ὄχι μόνον τὰς ἐμεταχειρίσθη πολλάκις εἰς τὰ σοφά του συγγράμματα, ἀλλ' οὐδ' ἀνάξιον τῆς Φιλοσοφίας αὐτοῦ ἔκρινε νὰ γράψῃ Συλλογὴν παροιμιῶν, τὴν ὁποίαν ὁ χρόνος, ὡς καὶ ἄλλα ἀξιόλογα τοῦ μεγάλου τούτου φιλοσόφου συγγράμματα, ἐφθόνησε νὰ μᾶς παραδώσῃ. Τὸν Ἀριςοτέλην ἐμιμήθησαν δύο του περίφημοι μαθηταὶ καὶ φιλόσοφοι, ὁ Κλέαρχος καὶ ὁ Θεόφραςος, συλλέξαντες καὶ αὐτοὶ παροιμίας (2).

Τῶν παροιμιῶν ἡ συλλογὴ καὶ εἰς τὸ Λεξικὸν καταχώρισις ἔχει σιμὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο τὸ καλὸν, ὅτι ὁ Λεξικογράφος δύναται νὰ βάλῃ μόνας ἐκείνας, ὅσαι διδάσκουσί τι χρήσιμον εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον, καὶ νὰ ἀποβάλῃ τὰς εἰς τὰ χρηςὰ ἤθη ἐναντίας, ἢ κἂν νὰ τὰς καταγράψῃ συνωδευμένας μὲ τὸν ἔλεγχον τῆς κακίας των. Πρόσθες ἔτι, ὅτι ἐμπορεῖ νὰ διορθώσῃ καὶ τὴν φράσιν αὐτῶν· διὰ τοῦ ὁποίου νοῶ, ὄχι νὰ τὰς ἐξελληνίσῃ, ἢ γελοίως νὰ τὰς μακαρονίσῃ, ἀλλὰ νὰ τὰς καθαρίσῃ, ὅσον συγχωρεῖ ὁ ὀρθὸς λόγος, ἀπὸ τὴν ἀνώμαλον αὐτῶν χυδαιότητα. Τοιοῦτον Λεξικὸν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὅσοι παρὰ τοῦ

(1) Πλάτων, Συμποσ. σελ. 202. « Ἢ οὐκ ᾔσθησαι, ὅτι ἐςί τι » μεταξὺ σοφίας καὶ ἀμαθίας; Τί τοῦτο; Τὸ ὀρθὰ δοξάζειν, καὶ » ἄνευ τοῦ ἔχειν λόγον δοῦναι, οὐκ οἶσθ', ἔφη, ὅτι οὔτε ἐπίςασθαι » ἐςὶν (ἄλογον γὰρ πρᾶγμα πῶς ἂν εἴη ἐπιςήμη;), οὔτε ἀμαθία » (τὸ γὰρ τοῦ ὄντος τυγχάνειν πῶς ἂν εἴη ἀμαθία;). Ἔςι δὲ δήπου » τοιοῦτον ἡ ΟΡΘΗ ΔΟΞΑ μεταξὺ φρονήσεως καὶ ἀμαθίας ».

(2) Ἴδε Διογέν. Λαέρτ. ἐν βίῳ Ἀριςοτέλ. Τμημ. 26, καὶ ἐν Βίῳ Θεοφρ. Τμημ. 45, καὶ Ἀθήναιον, ΙΕ, σελ. 701.

ἐναγινώσκειν τὴν εἴδησιν ἄλλην οὐδεμίαν παιδείαν νὰ λάβωσι δὲν εὐτύχησαν, γίνεται καὶ τῆς γλώσσης, καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν διαγωγῆς, ἐνταυτῷ διορθωτήριον.

Οἱ μέλλοντες, διὰ τὴν συλλογὴν τῆς ἀναγκαίας ὕλης τοῦ Λεξικοῦ, νὰ περιέλθωσι τὴν Ἑλλάδα νέοι δύο λόγιοι πρέπει νὰ ςαλθῶσιν ἀπὸ τὸ Κοινὸν μὲ δαπάνην τοῦ Κοινοῦ. ; Ἀλλὰ ποῖον Κοινόν; Πᾶσα πόλις τῆς Ἑλλάδος ἔχει τὸ Κοινόν της· ἀλλ' ὀλίγαι τινὲς (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔχει τὰ πρωτεῖα ἡ φίλη μου πατρίς, ἡ Χίος) ἐξεύρουσιν, ὅτι τὸ ὄνομα ΚΟΙΝῸΝ ὑποθέτει ἰσότητα πολιτικῶν δικαιωμάτων, ὅτι τὸ Κοινὸν πρέπει νὰ ἦναι ἀληθινὴ ἀδελφότης, ἥτις ἐκλέγει δύο ἢ τρεῖς, νὰ διοικῶσι πρὸς διωρισμένον καιρὸν, ὡς πατέρες, τὴν κοινότητα, καὶ ὄχι νὰ τὴν καταδυναςεύωσιν ὡς τύραννοι. Εἰς τὰς περισσοτέρας τὸ Κοινὸν δὲν ἦτον ἕως τώρα πλὴν κενὸν καὶ μάταιον ὄνομα· δύο ἢ τρεῖς δυνατοὶ τῆς πόλεως ἐκυβέρνων τὰ τῆς πόλεως αὐτογνωμόνως, χωρὶς νὰ ὑπόκεινται εἰς εὐθύνην ἢ ἐξέτασιν τῆς κυβερνήσεως αὐτῶν καμμίαν· καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς πολίτας ἔμενε ἐκείνη μόνη ἥτις θεωρεῖται καὶ εἰς τὰς ἀγέλας τῶν τετραπόδων κοινότης. Τοιαῦτα ψευδώνυμα Κοινὰ, οὔτε τὰς ἰδίας πόλεις, οὔτε κοινῶς τὴν κοινὴν πατρίδα, τὴν Ἑλλάδα, νὰ ὠφελήσωσιν, εἶναι καλά. Εἰς Κοινὸν, ὅπου δὲν εἶναι καὶ τὰ βάρη καὶ αἱ ἀπολαύσεις κοινὰ, ἀληθὴς ζῆλος ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ νὰ γεννηθῇ εἶναι τῶν ἀδυνάτων. Οἱ ἀναίσχυντοι τῆς Φιλοσοφίας συκοφάνται ὀνομάζουσι τὰς τοιαύτας διδασκαλίας δημεγερσίας· ἀλλ' ἀπὸ τοιαύτας δημεγερσίας, ἐὰν ἀληθῶς ἦναι τοιαῦται, γέμει τὸ Εὐαγγέλιον, γέμουσιν αἱ ἐπιςολαὶ τῶν Ἀποςόλων. Εἰς αὐτὰς εὑρίσκω κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς δυνατοὺς χρέος καὶ παράγγελμα νὰ βαςάζωσι τῶν ἀδυνάτων τὰ βάρη (1)· εἰς αὐτὰς κατηγοροῦνται οἱ καταδυνα-

(1) Πρὸς Ῥωμ. ιέ, 1-2.

ϛεύοντες τοὺς πτωχοὺς πλούσιοι (1), καὶ οἱ κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, καὶ ποιμαίνοντες ἀναγκαςῶς ποιμένες (2). Τοιαύτην ἰσόνομον καὶ πατρικὴν διοίκησιν διδάσκουν εἰς τοὺς κυβερνήτας τῶν ἐθνῶν καὶ ὅλος τῶν παλαιῶν Φιλοσόφων ὁ χορός. Δὲν εἶναι παράδοξον, ἐὰν τῶν Κρατούντων τὸ παράδειγμα καὶ τὰ καλὰ γραμματικὰ μᾶς ἐμπόδισαν ἕως τώρα καὶ ἀπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων τὰ συγγράμματα (3), καὶ ἀπὸ τῆς Θρησκείας τὰς ἱερὰς βίβλους, νὰ ὠφεληθῶμεν. Παράδοξον εἶναι ὅτι τὴν σήμερον, ὅταν ἡ Ἑλλὰς ἐγνώρισε τὰς ἀληθινὰς αἰτίας τῆς δυςυχίας της, καὶ ζητῇ νὰ τὰς ἐξαλείψῃ, εὑρίσκονται ἀκόμη εἰς αὐτὴν ὀλόγοι τινὲς ἀνθρωπίσκοι κακοδαίμονες, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν συμφέρει τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀναγέννησις· οἱ ὁποῖοι, διὰ νὰ μὴ ταράσσωνται ἀπὸ τῆς Φιλοσοφίας τὸν λύχνον,

(1) Ἐπιϛολ. Ἰακώβ. β', 6.

(2) Α', Πέτρ. έ, 2-3.

(3) Ὅςις μὲ προσοχὴν ἀναγνώσῃ ὅσας μαρτυρίας τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλων παλαιῶν Φιλοσόφων ἐσημείωσα καὶ μέλλω νὰ σημειώσω εἰς τοὺς Αὐτοσχεδίους τούτους ϛοχασμούς, θέλει πρῶτον συμπεραίνειν τοῦτο· « Ἄρα τὰ εὑρισκόμενα σήμερον καλὰ εἰς τὴν φωτισμένην » Εὐρώπην ἢ ἐδιδάχθησαν ῥητῶς ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους προγόνους, » ἢ εἶναι τῶν ῥητῶς διδαχθέντων ἀναγκαῖα συμπεράσματα ». Ἔπειτα ἀπορήσειν· « Διὰ τί λοιπὸν οἱ ἀλλογενεῖς ὠφελήθησαν ἀπ' αὐτά, καὶ » ἀπὸ μᾶς οἱ περισσότεροι οὐδ' ἐξεύρουν ὅτι οἱ παλαιοὶ τὰ ἔγραψαν » προηγουμένως διὰ τοὺς συγγόνους καὶ ἀπογόνους των; » Διὰ τί; ἀπορεῖς· διότι οἱ ἀλλογενεῖς τὰ μετέφρασαν εἰς τὰς κοινῶς λαλουμένας γλώσσας ἕκαςος τοῦ ἰδίου του ἔθνους, τὰ ἐμελέτησαν, καὶ μὲ τὴν μελέτην τὰ αὔξησαν καὶ τὰ ἐπλάτυναν· εἰς ἡμᾶς ἐξεναντίας, οἱ μὲν ἀπαίδευτοι δὲν τὰ γνωρίζουν, ὡς γραμμένα εἰς γλῶσσαν εἰς αὐτοὺς ἄγνωςον, οἱ δὲ διδάσκοντες ταῦτα καὶ διδασκόμενοι σοφολογιώτατοι διδάσκαλοι καὶ μαθηταί, καρπὸν ἄλλον ἕως τώρα ἀπ' αὐτὰ δὲν ἐκαρπώθησαν παρὰ λεξείδια καὶ φρασείδια, διὰ νὰ συντάσσωσι μακαρονικὰς θεματογραφίας.

εὐχαριστοῦνται νὰ μεταβάλωσιν εἰς σκότος καὶ αὐτὸ τὸ φῶς τῆς Θρησκείας.

Μ' ὅλον τοῦτο, ἐνόσῳ καὶ οἱ δυνατοὶ καὶ οἱ ἀδύνατοι δὲν συλλάβωσι τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ἥτις γεννᾶται ἀπὸ μόνην τὴν ἀδελφικὴν ἀνάλογον κοινότητα καὶ τοῦ βάρους καὶ τῆς ἀπολαύσεως· ἐνόσῳ οἱ ἀδύνατοι μισοῦσι τοὺς δυνατοὺς διὰ τὴν κατάχρησιν τῆς δυνάμεως, καὶ οὗτοι πάλιν ἀνοήτως προτιμῶσι νὰ ἦναι φοβεροὶ ὡς Διάβολοι, παρὰ νὰ ἀγαπῶνται ὡς ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἀπεσταλμένοι Ἄγγελοι, ἡ κοινὴ τῆς Ἑλλάδος σωτηρία εἶναι ἀδύνατος.

Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν κοινὴν ταύτην σωτηρίαν εἶναι ἀναγκαία ἡ κοινὴ τοῦ γένους ὅλου συνδρομὴ, ἐν ὡσαύτως πρέπει νὰ ἦναι καὶ τὸ Κοινὸν, ὅπου καὶ ὅθεν, ὡς κέντρον, νὰ ἐξέρχωνται καὶ νὰ καταντῶσιν ὅλου τοῦ ἔθνους αἱ βουλαὶ καὶ πράξεις· καὶ τοιοῦτον Κοινὸν ἁρμοδιώτερον ἄλλο δὲν εὑρίσκω παρὰ τὸ Κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τίνα κατάστασιν τὴν σήμερον εὑρίσκεται τὸ Κοινὸν τοῦτο, εἶναι εἰς ἐμὲ ἄδηλον. Ὅταν ὅμως συλλογισθῶ τίς καὶ ποία εἶναι ἡ γνωστὴ εἰς ἐμὲ σεβασμία κεφαλὴ τοῦ Κοινοῦ, ὁ νῦν ἐνδόξως πατριαρχεύων, συμπεραίνω ὅτι καὶ τὸ Κοινὸν εἶναι μὲ τοσαύτην εὐταξίαν, καὶ ἀπὸ μέλη τόσον φρόνιμα συγκροτημένον, ὥστ' ἐλπίζονται ὅλα τὰ καλὰ ἀπ' αὐτό.

Ἀλλὰ τὰ καλὰ ταῦτα νὰ πραχθῶσι, χρειάζεται χρηματικὴ χορηγία. Τὰ χρήματα πρέπει νὰ συνερανισθῶσιν ἀπ' ὅλους τοὺς κατὰ πόλεις καὶ χώρας πλουσίους· οἱ ὁποῖοι διὰ νὰ συνδράμωσιν ἀπροφασίστως, ἀνάγκη εἶναι νὰ πληροφορηθῶσιν ἀδιστάκτως δύο ταῦτα: Πρῶτον, ὅτι ὁ ἔρανος θέλει ἐγχειρισθῆν εἰς ἀνθρώπους ἐκλεγμένους ἀπὸ τὸ κοινὸν τοιούτους, ὁποῖοι νὰ στοχάζωνται τὸν ἔρανον ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην, τὸν ἐτήσιον αὐτοῦ τόκον, ὡς εἰς μόνην τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀναγέννησιν

διωρισμένον, καὶ τὴν εἰς ἄλλο τὶ δαπάνην αὐτοῦ, ὡς ἱεροσυλίαν.

Παρὰ τὸν ἔρανον τοῦτον, πᾶσα πόλις πρέπει νὰ ἔχῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς δύο κουτία· ἓν διὰ τὸ ἴδιον αὐτῆς σχολεῖον, καὶ τὸ ἄλλο διὰ τὸ κοινὸν τῆς Κωνςαντινουπόλεως σύςημα. Ἐὰν διὰ τὰ μοναςηριακὰ κουτία φοβηθῇ τὶς, ὡς νέον βάρος, τὴν αὔξησιν τῶν κουτίων, εἶναι καὶ τούτου πρόχειρος ἡ θεραπεία. Ὅσα μοναςήρια τρέφουν ἐπιςημῶν, ἢ τοὐλάχιςον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, διδάσκαλον, εἰς ἐκεῖνα μόνα πρέπει νὰ συγχωρῶνται τὰ κουτία· τῶν, ὅσα οὔτε τρέφουν, οὔτε θέλουν νὰ τρέφωσι διδάσκαλον, πρέπει νὰ μεταφερθῶσι τὰ κουτία εἰς τῆς κοινῆς πατρίδος τὴν ὠφέλειαν. Ταῦτα λέγων, τόσον ὀλιγώτερον φοβοῦμαι νὰ σκανδαλίσω τοὺς ὁσιωτάτους Μοναχοὺς, ὅσον ἀπ' αὐτοὺς αὐτοθελήτως πολλοὶ ἔδειξαν τὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος ζῆλον αὐτῶν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ σεβάσμιοι τοῦ Βατοπαιδίου Μοναχοὶ, οἱ ὁποῖοι, καλέσαντες ἀπὸ τὰς Κυδωνίας διδάσκαλον, μὲ σκοπὸν νὰ εἰσάξωσιν εἰς τὸν Ἄθωνα τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τὰ μαθήματα, ἀπέδωκαν εἰς τὴν μητέρα των τὴν Ἑλλάδα τὰ χρεωςούμενα τροφεῖα (1), Εἶναι δυςυχία, εἶναι ἐντροπὴ, κατὰ τὴν δεκάτην ἐννάτην ἑκατονταετηρίδα, ὁπόταν πολλοὶ φωτισμένοι τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες μεταβάλλωσι τὰ

(1) Εὖγε, καὶ ὑπέρευγε, σεβασμιώτατοι Βατοπαιδινοί. Ἐὰν ἐσεῖς ἐπληρώσατε ὅ,τι χρεωςεῖτε εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν μητέρα καὶ πατρίδα, ἡ πατρὶς πρέπει νὰ σᾶς εὐχαριςήσῃ ὡς εὐεργέτας, καὶ ὄχι ὡς πληρωτάς. Σᾶς εὐχαριςῶ κ' ἐγὼ ἐξαιρέτως, ὅτι μὲ δίδετε ἀφορμὴν νὰ κηρύξω εἰς τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τοὺς φιλέλληνας, ποῖοι εἶναι τὴν σήμερον οἱ Μοναχοὶ τῶν Γραικῶν, καὶ νὰ ἐρωτήσω θαῤῥετὰ τοὺς εὑρισκομένους εἰς αὐτὴν ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν ἔχωσι νὰ μᾶς δείξωσι κἀνὲν ἔθνος ἄλλο, τοῦ ὁποίου οἱ Μοναχοὶ συνέδραμαν νὰ φέρωσι τὰ φῶτα τῶν ἐπιςημῶν εἰς τὴν πατρίδα των, ὡς μόνην θεραπείαν τῶν πολυχρονίων τῆς πατρίδος πληγῶν.

περισσὰ τῶν Μοναστηρίων εἰσοδήματα εἰς σιτηρέσια διδασκάλων, νὰ δίδωμεν ἡμεῖς εἰς ὀλίγους Μοναχοὺς ὅ,τι χρεωστεῖται εἰς ὅλην τὴν ταλαίπωρον Ἑλλάδα. Ἡ Φιλοσοφία παραγγέλλει νὰ τρέφεται ἕκαστος ἀπὸ τοὺς κόπους του· ἡ ἱερὰ ἱστορία μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ Δημιουργὸς ἔβαλε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ νὰ τρώγῃ τὸν ἄρτον μὲ τοὺς ἱδρῶτας, ὄχι τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου του προσώπου· καὶ ὁ Παῦλος φωνάζει, « Εἴ τις » οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μήδε ἐσθιέτω (1)». Εἶναι ἀνόητος ὅστις τρέφει ἀργοὺς, καὶ ἀνδράποδον ἀναίσχυντον, εἴτε Μοναχὸς, εἴτε Κοσμικὸς, ὅστις, ἀργὸς αὐτὸς, ἀπ' ἐργαζομένων ἄλλων χεῖρας καταδέχεται νὰ λαμβάνῃ τὴν τροφήν του.

Ἔμεινε τώρα ὁ τρόπος τῆς χρήσεως τοῦ ἀπὸ τὸν ἔρανον γεννωμένου ἐτησίου τόκου. Διὰ νὰ γεννηθῇ ὅσον εἶναι δυνατὸν καλὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπ' αὐτὸν, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ τὸ Κοινὸν χρήματα· χρειάζεται καὶ γνῶσις, διὰ νὰ κάμνῃ μὲ μικρὰν δαπάνην μεγάλα πράγματα. Καὶ ἂν ἦτον εἰς ἐμὲ συγχωρημένον νὰ μαντεύσω ἀφ' ὅσα ἕως τώρα ἐπροξένησε καλὰ, πόσα μελετᾷ νὰ προξενήσῃ εἰς τὸ γένος ἡ φιλόπατρις τοῦ Κωνσταντινουπολιτικοῦ Κοινοῦ κεφαλὴ, ἤθελα εἰπεῖν· Ἰδοὺ τί συλλογίζεται, τί θέλει καὶ τί μελετᾷ νὰ κάμῃ ὁ σεβασμιώτατος ἡμῶν πατὴρ καὶ Πατριάρχης.

Εἰς τὰ κατὰ πόλεις καὶ χώρας γυμνάσια τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, παρὰ τὰ διοριζόμενα βραβεῖα ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτὴν εἰς τοὺς ἐπιμελητὰς διδασκάλους, καὶ εἰς τοὺς προκόπτοντας μαθητὰς, νὰ διορισθῶσιν ἄλλα βραβεῖα ἀπὸ τὸν κοινὸν ἔρανον τοῦ γένους καὶ ἀπὸ τὸ Κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ πρῶτα νὰ ὀνομάζωνται Μερικὰ, ἢ Μικρὰ, τὰ δεύτερα, Μεγάλα καὶ κοινὰ τοῦ ἔθνους βραβεῖα. Μήτε διδάσκαλος, μήτε μαθητὴς

---

(1) Πρὸς Θεσσαλονικ. Β', γ', 10.

ἄξιος νὰ κρίνεται τοῦ μεγάλου βραβείου, πάρεξ ἀφοῦ ἀξιωθῇ τριῶν μικρῶν. Τότε νὰ μηνύῃ τὸ Κοινὸν τῆς μερικῆς πόλεως πρὸς τὸ Κοινὸν τῆς Κωνςαντινουπόλεως τὸν ἀξιωθέντα τῶν τριῶν βραβείων, διὰ νὰ ἀπολαύσῃ καὶ ἀπὸ τὸν ἔρανον τοῦ ὅλου ἔθνους ὁ ἐπιμελητὴς διδάσκαλος, ὅ,τι χρειάζεται, νὰ καταςήσῃ τὴν διδασκαλίαν του ὠφελιμωτέραν, ὁ προκόπτων μαθητὴς, ὅσων ἔχει χρείαν νὰ προκόψῃ περισσότερον.

Ἀπὸ τὸν κοινὸν ὡσαύτως ἔρανον νὰ ἀνταμείβεται καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῶν διδασκάλων, καὶ ἡ προκοπὴ τῶν μαθητῶν εἰς ὅσα γυμνάσια παραδίδονται αἱ διδασκόμεναι εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ἐπιςῆμαι· καὶ τῶν γυμνασίων τούτων ὁ ἀριθμὸς νὰ αὐξηθῇ ἀναλόγως μὲ τὰ γυμνάσια τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Τοιοῦτος ἔντιμος τρόπος ἀμοιβῆς, τίς ἀμφιβάλλει ὅτι μέλλει νὰ γεννήσῃ ἅμιλλαν καὶ φιλοτιμίαν, μάλιςα, ἐὰν ἡ κρίσις γίνεται ἀδέκαςος, καὶ ἐὰν εἷς μόνος ὀβολὸς, εἰς ἀναξίους χαριζόμενος ἀπὸ τὸν κοινὸν ἔρανον, νομίζεται, ὡς εἶπα, ἱεροσυλία;

Εἰς ἕκαςον γυμνάσιον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἢ τῶν ἐπιςημῶν, νὰ τρέφωνται δωρεὰν καὶ πενήτων παῖδες μαθηταὶ, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς νὰ ἦναι ἀπὸ τριῶν ἕως δώδεκα, κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸν πλοῦτον τῆς τρεφούσης πόλεως.

Παρὰ τοὺς ἀπὸ τὸ Κοινὸν τρεφομένους μαθητὰς τούτους, ὅςις ἀπὸ τοὺς πλουσίους κάμῃ τὴν δαπάνην καὶ τῆς τροφῆς καὶ τῆς σπουδῆς πένητος ἑνὸς μαθητοῦ, εἰς αὐτὸν νὰ πέμπεται ἀπὸ τὸ Κοινὸν τῆς Κωνςαντινουπόλεως γράμμα ἐπαινετικὸν καὶ εὐχαριςήριον τοῦ ζήλου του. Ὅςις δὲ θρέψῃ τρεῖς μαθητὰς, ἢ πέμψῃ ἕνα μὲ δαπάνην του ἰδίαν εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, ἐκείνου τὄνομα, ὡς εὐεργέτου τῆς Ἑλλάδος, νὰ μνημονεύεται καὶ ζῶντος καὶ ἀποθανόντος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· ὅπου καὶ ςασείδιον ἐξαίρετον παρὰ τοὺς ἄλλους νὰ ἔχῃ τὸ πλησιέςε-

ον, εἰς μὲν τὴν ἰδίαν πόλιν, τοῦ Ἀρχιερατικοῦ, εἰς δὲ τὴν Κωνςαντινούπολιν, τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου.

Ἀπὸ τὸν κοινὸν ἔρανον νὰ πέμπωνται ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν μαθηταὶ τῶν εἰρημένων γυμνασίων πένητες, ἐξ ἐκείνων μάλιςα, οἱ ὁποῖοι ἠξιώθησαν τῶν τριῶν βραβείων, εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, διὰ νὰ σπουδάζωσι τὰς ἐπιςήμας, ἢ νὰ τελειόνωσι τὴν ἀρχισθεῖσαν αὐτῶν σπουδήν.

Ἀμοιβὴ καὶ χορηγία δαπάνης νὰ δοθῇ ἀπὸ τὸν αὐτὸν ἔρανον εἰς τοὺς ὅποιοι συντάξωσι τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης Λεξικὸν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, συλλέξωσι τὴν ὕλην τοῦ μέλλοντος Λεξικοῦ.

Ὁμοία ἀμοιβὴ, καὶ χορηγία τῆς δαπάνης τοῦ τύπου, καὶ εἰς τὸν ὅςις μεταφράσῃ ἀπὸ τὰς ἀλλογενεῖς εἰς τὴν ἡμετέραν κοινὴν γλῶσσαν βιβλίον ὠφέλιμον εἰς τὸ γένος· ἐξ ἐκείνων μάλιςα τῶν βιβλίων ὅσα συντείνουν νὰ καθαρίσωσι τὰς κεφαλὰς τοῦ ἀπαιδεύτου ὄχλου ἀπὸ τὰς μωρὰς δόξας, καὶ νὰ ἐμβάσωσιν εἰς τόπον αὐτῶν τὰς ὀρθὰς δόξας (1), αἱ ὁποῖαι, καθὼς εἶπα, διακρίνουσι τὰ φωτισμένα ἀπὸ τὰ βάρβαρα ἔθνη.

Θρυλλεῖται σήμερον εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ἡ νέα μέθοδος τῆς παιδαγωγίας, εὕρημα τινὸς ὀνομαζομένου Πεςαλότζη, ὅςις ἐμαθήτευσε παιδαγωγοὺς ἄλλους πολλοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔσπειραν εἰς πολλὰ μέρη τὴν διδασκαλίαν του. Τὸ νέον εὕρημα τοῦτο ἔχει πολλοὺς ἐπαινέτας, ὡς ἐπιτήδειον νὰ παραδίδῃ εὐκόλως τὰ παιδικὰ πρῶτα ἀναγκαῖα μαθήματα. Δὲν εἶναι ὅμως ὀλίγοι καὶ οἱ θεωροῦντες αὐτὸ μὲ ἀδιαφορίαν. Ἴσως εὑρίσκονται καὶ ὅσοι τὸ ςοχάζονται ὡς ἐπινόημα τερατολόγου. Τίνες τούτων

(1) « Ἢ οὐ κοινὸν οἴει ἀγαθὸν σχεδὸν πᾶσιν ἀνθρώποις, γίγνεσθαι » καταφανὲς ἕκαςον τῶν ὄντων ὅπῃ ἔχει; » Πλάτων, Χαρμίδ. σελ. 166.

ἔχουσι δίκαιον, ἡ μακρὰ πεῖρα θέλει τὸ δείξειν (1). Ὡς τόσω, τί βλάπτει νὰ ςαλθῶσι δύο νέοι μὲ δαπάνην τοῦ Κοινοῦ τῆς Κωνςαντινουπόλεως διὰ μόνον αὐτὸ τοῦτο, νὰ μαθητευθῶσι τὴν μέθοδον τοῦ Πεςαλότζη, καὶ νὰ τὴν ἐμβάσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα; Εἶναι καὶ τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Φιλοσοφίας παράγγελμα τὸ « Πάντα δοκιμάζοντες, τὸ καλὸν κατέχετε (2) ». Ἔπειτα ἡ συνήθης ἡμῶν μέθοδος τῆς παραδόσεως, καὶ τῶν λεγομένων κοινῶν γραμμάτων, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ ἁπλῶς ἡ παιδαγωγία, εἶναι τόσον διεςραμμένη, ὥςε χειροτέραν αὐτῆς νὰ δεχθῶμεν κίνδυνον κανένα δὲν τρέχομεν. Ἀπὸ τὸν νεωτε-

(1) Ἐμὲ δὲ ὅ,τι μάλιςα κινεῖ νὰ ςοχάζωμαι τοῦ Πεςαλότζη τὸ εὕρημα ὠφέλιμον, εἶναι ἡ ἐξαίρετος φροντὶς νὰ εὐκολύνῃ εἰς τῶν παίδων τὰς κεφαλὰς τῶν ἀριθμητικῶν προβλημάτων τὰς λύσεις. Πολὺ ἀρχαιότερον τοῦ Πεςαλότζη ἐκατάλαβεν ὁ Πλάτων ὅσην ἔχει δύναμιν νὰ ἀκονίζῃ τὰς νεαρὰς ψυχὰς, καὶ νὰ τὰς κατευθύνῃ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας, τῆς ἀριθμητικῆς ἡ ἕξις. Ἰδοὺ τί λέγει (Νόμ. Ε΄. σελ. 747) περὶ αὐτῆς· « Πρός τε γὰρ οἰκονομίαν, καὶ πρὸς πολιτείαν, καὶ πρὸς τὰς τέχνας πάσας, ἓν οὐδὲν οὕτω δύναμιν ἔχει » ΠΑΙΔΕΙΟΝ ΜΑΘΗΜΑ μεγάλην, ὡς ἡ περὶ τοὺς ἈΡΙΘΜΟΥΣ διατριβή. Τὸ δὲ μέγιςον, ὅτι τὸν νυςάζοντα καὶ ἀμαθῆ φύσει ἐγείρει » καὶ εὐμαθῆ καὶ μνήμονα καὶ ἀγχίνουν ἀπεργάζεται παρὰ τὴν αὐτοῦ » φύσιν ἐπιδιδόντα θείᾳ τέχνῃ ». Καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεῖος Πλάτων. Ὁ δὲ νοῦν ἔχων ἀναγνώςης ἂς σημειώσῃ καὶ τοῦτο τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τὸ εὕρημα· καὶ ἂς μὴ προσέχῃ εἰς τὰς φλυαρίας τῶν ἀντιφιλοσόφων. Ταύτης, τὴν ὁποίαν ἔφερα τοῦ Πλάτωνος ῥῆσιν, οἱ μὲν φιλόσοφοι γραμματικοὶ, ἐὰν τὴν παρέδιδαν εἰς τοὺς νέους, ἤθελαν μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν τοὺς διδάξειν τὰ Διαβατικὰ καὶ τὰ Συγκείμενα, καὶ τὰς λοιπὰς τῆς Γραμματικῆς μωρολογίας, καὶ ὄχι τι περισσότερον· οἱ δὲ φιλοσοφοῦντες Εὐρωπαῖοι ἐρεύνησαν αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, καὶ τὴν ἔβαλαν εἰς ἔργον, διὰ νὰ μάθωσιν ἀπὸ τὴν πεῖραν, ἐὰν ἀληθῶς εὐκολύνῃ τὴν παιδαγωγίαν ἡ συμβουλὴ τοῦ Πλάτωνος.

(2) Α΄, Θεσσαλονικ. ε΄, 21.

σισμὸν τοῦτον ἐὰν ἄλλο δὲν κερδήσωσιν οἱ διδάσκαλοι, θέλουσι ἐὰν μάθειν νὰ προσφέρωνται μὲ πατρικὴν ἡμερότητα πρὸς τὰ παιδία, καὶ νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὰ σχολεῖα τὴν σκυθικὴν ἀγριότητα καὶ βίαν, εἰς τὴν ὁποίαν πολλὰ δυςυχέςατα ἀνθρωπάρια χρεωςοῦν καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν, καὶ τὰ δουλοπρεπῆ των φρονήματα (1).

Μὲ δαπάνην τοῦ Κοινοῦ νὰ ἀνταμειφθῇ καὶ ὅςις ἀπὸ τοὺς γραμματιςὰς, ἤγουν τοὺς παραδίδοντας τὰ κοινὰ λεγόμενα γράμματα, ἐρευνήσῃ καὶ εὕρῃ τὸν ἡδύτερον καὶ συντομώτερον νὰ διδάσκῃ τὰ παιδάρια τοῦ ἀναγινώσκειν τὴν εἴδησιν τρόπον: ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀχώριςος πρέπει νὰ ἦναι τοῦ γράφειν καὶ τῆς ἀριθμητικῆς ἡ εἴδησις. Ὁ τρόπος οὗτος νὰ τελειωθῇ δὲν εἶναι δυνατὸν, ἐὰν εἰς τόπον τῶν ἑλληνιςὶ γραμμένων βιβλίων δὲν εἰσαχθῶσιν εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα βιβλία γραμμένα εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν· ἤγουν τὴν γλῶσσαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν λαλοῦσι καθημέραν ἀναμεταξύ των τὰ παιδάρια εἰς τὰ σχολεῖα, καὶ ἀκούουσι λαλοῦντας εἰς τοὺς οἴκους τοὺς ἰδίους των γονεῖς. Μεγάλης γνώσεως χρείαν δὲν ἔχει νὰ καταλάβῃ τὶς, ὅτι εὐκολώτερον θέλει μάθειν τὸ Γραικὸν παιδάριον τὸν συλλαβισμὸν, παραδείγματος χάριν, τῆς λέξεως ΝΕΡΟΝ (2), παρὰ τῆς λέξεως

(1) « Οὐδὲν μάθημα μετὰ δουλείας τὸν ἐλεύθερον χρὴ μανθάνειν.
» Οἱ μὲν γὰρ τοῦ σώματος πόνοι, βίᾳ πονούμενοι, χεῖρον οὐδὲν τὸ
» σῶμα ἀπεργάζονται· ψυχῇ δὲ βίαιον οὐδὲν ἔμμονον μάθημα. . .
» Μὴ τοίνυν βίᾳ, ὦ ἄριςε, τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἀλλὰ
» παίζοντας τρέφε, ἵνα καὶ μᾶλλον οἷός τ' ἦς καθορᾶν ἐφ' ὃ ἕκαστος
» πέφυκεν » (Πλάτων, Πολιτ. Ζ, σελ. 536).

(2) Οὐδὲ ταύτης βαρβάρου. Ἰδοὺ τί λέγει περὶ αὐτῆς ὁ συγγραφεὺς τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ· « Ναρὸν, τὸ ὑγρόν. Παρὰ τὸ Νῶ
» ῥῆμα δηλοῖ (γρ. ῥῆμα, ὃ δηλοῖ) τὸ Ῥέω, ὁ Μέλλων Νάσω, γίνεται
» (γρ. ἀφ' οὗ γίνεται) Ναρὸς, καὶ τὸ οὐδέτερον, Ναρόν. Σοφοκλῆς·

Πρὸς ναρὰ δὲ κρηναῖα χωροῦμεν ποτά·

ΥΔΩΡ. Τὰ διοριζόμενα Γραικιςὶ γραμμένα εἰς διδαχὴν τῶν παιδαρίων βιβλία πρέπει νὰ ἦναι, σύντομος Κατήχησις τῆς Θρησκείας, Ἐπιτομὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἱςορίας, Ἐκλογὴ ἀπὸ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου, καὶ Συλλογὴ μικρὰ γνωμῶν ἠθικῶν, ςηριζομένων ὅλων καὶ ἀναλυομένων εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο ἠθικὸν ἀξίωμα, « Ὅ,τι δὲν θέλῃς νὰ κάμῃ ἄλλος εἰς σὲ, μηδὲ σὺ κάμνε εἰς » ἄλλον », καὶ τὴν ἀντίςροφον αὐτοῦ πρότασιν, « Ὅ,τι θέ» λῃς νὰ κάμῃ ἄλλος εἰς σὲ, κάμνε καὶ σὺ εἰς ἄλλον ». Οἱ ἰσχυρότεροι καὶ πλέον δυσεξάλειπτοι τύποι εἶναι τῆς νεαρᾶς ἡλικίας οἱ τύποι· ἐὰν ἦναι καλοὶ, αὐξάνονται καὶ ἰσχυροποιοῦνται μὲ τὴν εἰσέπειτα τῶν ἐπιςημῶν καὶ τῶν τεχνῶν ἀπόκτησιν, ἢ τοὐλάχιςον γεννῶσι τὰς ὀρθὰς δόξας, τὰς ὁποίας εἶπα ὅτι ἀρκοῦν εἰς τοῦ βίου τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἀσόφου καὶ ἀνεπιςήμονος λαοῦ. Τὸν ὅςις ἐξεναντίας δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν ἀγωγὴν παιδικὴν, ἢ τὴν ἔλαβε κακὴν, τόσον ὀλίγον δύνανται αἱ ἐπιςῆμαι νὰ διορθώσωσι μετέπειτα, ὥςε καὶ τὸν κάμνουσι πολλάκις καὶ παρ' αὐτοὺς τοῦ ἀσόφου καὶ παντάπασιν ἀπαιδεύτου ὄχλου τοὺς ἀχρείους ἀχρειέςερον (1).

» Οὕτω Φιλόξενος. Καὶ ἴσως ἡ συνήθεια, τρέψασα τὸ ᾱ εἰς ε̄, λέγει » Νερόν ». Συγγενὲς καὶ συγγενοῦς σημασίας τοῦ Νάω ῥήματος εἶναι τὸ Νέω, ἤγουν Πλέω, ἢ Κολυμβῶ· ὅθεν παράγεται τὸ Νηρὸν, συνώνυμον τοῦ Ναρὸν, καὶ ὁ Νέος (τὴν ἡλικίαν), ἐπειδὴ τὰ νέα εἶναι καὶ ὑγρότερα καὶ μαλακώτερα τὴν φύσιν παρὰ τὰ γηραιά. Τῆς κοινῆς λοιπὸν γλώσσης τὸ Νερὸν ἀδιαφόρως δύναται νὰ παραχθῇ καὶ ἀπὸ τὸ Ναρὸν, ὡς ὀνομάζομεν Βελανίδιον τὸ Βαλανίδιον, καὶ ἀπὸ τὸ Νηρὸν, ὡς ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος (Ὀδυσσ. ε, 402) καὶ ἡ κοινὴ συνήθεια Ξερὸν, τὸ Ξηρόν.

(1) Ἂς ἀκούσωμεν καὶ πάλιν τὸν Πλάτωνα (Νόμ. Ζ. σελ. 819) τί λέγει περὶ τούτου. Καιρὸς εἶναι νὰ ἐρευνήσωμεν τὰς ἐννοίας τῶν προγόνων ἡμῶν, τῶν ὁποίων ἕως τώρα δὲν ἐρευνήσαμεν ἄλλο παρὰ τὰς λέξεις. « Μᾶλλον δ' ἔτι δέδοικα τοὺς ἡμμένους μὲν αὐτῶν τούτων » τῶν μαθημάτων, κακῶς δ' ἡμμένους· οὐδαμοῦ γὰρ δεινὸν, οὐδὲ

Ἀπὸ τὸ Κοινὸν τῆς Κωνςαντινουπόλεως νὰ λαμβάνῃ ισθὸν ἀνάλογον τῆς ἀξίας του ὁ Γραμματεὺς τοῦ Πατριαρχείου· ὅςις πρέπει ὄχι μόνον ἀκριβῶς νὰ γνωρίζῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ νὰ ἦναι καὶ τῶν μαθημάτων, καὶ τῶν πισημοτέρων τῆς φωτισμένης Εὐρώπης γλωσσῶν εἰδήμων. Τὸ Πατριαρχεῖον εἶναι τρόπον τινὰ Ἡγεμονικὴ αὐλή· καὶ τὰ ἐπ' αὐτὴν ἐξερχόμενα, εἴτε ψηφίσματα, εἴτε γράμματα ἐγκύκλια, πρέπει νὰ ἦναι τοιαῦτα, ὁποῖα καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας μεταφραζόμενα νὰ φαίνωνται καλά. Ἕως τώρα ἡ κοινὴ

» σφοδρὸν ἀπειρία τῶν πάντων, οὐδὲ μέγιςον κακὸν, ἀλλ' ἡ πολυ-
» πειρία καὶ πολυμαθία μετὰ κακῆς ἀγωγῆς γίγνεται πολὺ μείζων
» ζημία ». Καὶ ἡ αἰτία εἶναι, ὅτι ὁ ςερηθεὶς τῆς παιδικῆς ἀγωγῆς οὐδὲ τὰς ἐπιςήμας εἶναι καλὸς νὰ μεταχειρισθῇ εἰς ἰδίαν ἢ τῶν ἄλλων ὠφέλειαν, καθὼς πάλιν ἀλλαχοῦ (Εὐθυδήμ. σελ. 289) λέγει ὁ αὐτὸς Πλάτων, « Οὐδέ γε τῆς ἄλλης ἐπιςήμης ὄφελος γίγνεται οὐδὲν, οὔτε
» χρηματιςικῆς, οὔτε ἰατρικῆς, οὔτε ἄλλης οὐδεμιᾶς, ἥτις ποιεῖν τι
» ἐπίςαται, χρῆσθαι δὲ μὴ, ᾧ ἂν ποιήσῃ... οὐδὲ εἴγε εἴτις ἐςὶν ἐπι-
» ςήμη, ὥςε ἀθανάτους ποιεῖν, ἄνευ τοῦ ἐπίςασθαι τῇ ἀθανασίᾳ
» χρῆσθαι, οὐδὲ ταύτης ἔοικεν ὄφελος οὐδὲν ». Ὅτι περισσότερα βλάπτονται παρὰ ὠφελοῦνται ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ ἀπ' αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐπιςήμας, ὅσοι δὲν ἦλθαν εἰς αὐτὰς ὡπλισμένοι μὲ τὴν ἀποκτωμένην διὰ τῆς παιδικῆς ἀγωγῆς φρόνησιν, τὸ μαρτυροῦσι μάλιςα οἱ ἀντιφιλόσοφοι· αἱ πράξεις, οἱ λόγοι, ἁπλῶς ἡ διαγωγή των ὅλη εἶναι πλέον μωρὰ ἀφ' ὅ,τι ἤθελεν εἶσθαι, ἂν ἦσαν ὁλότελα ἀμαθεῖς. Εἰς τοὺς τοιούτους μωροσόφους ἀποβλέπων ὁ Ἀριςοφάνης τῆς Γαλλίας, ἔλεγεν,

Un sot savant est sot plus qu'un sot ignorant,
Ἀπ' ἀγράμματον μωρὸν μωρὸς σοφὸς μωρότερος.

Μακάριοι, ἐὰν οἱ γονεῖς αὐτῶν ἀντὶ νὰ τοὺς παραδώσωσιν εἰς διδάσκαλον, τοὺς ἔκαμναν ὑδροφόρους ἢ ξυλοφόρους· ἡ μωρία των ἤθελε κἂν εἶσθαι ὀλιγώτερον φανερά.

τοῦ γένους ἀῤῥωςία δὲν ἐσυγχώρει εἰς τὸ Κοινὸν οὔτε μισθοὺς μεγάλους νὰ δίδῃ, οὔτε μὲ μισθὸν μικρὸν νὰ εὕρῃ ἄξιον καὶ τοῦ Πατριάρχου, καὶ τοῦ γένους ὅλου, Γραμματέα. Τὸ δυςύχημα ἦτο μέγα· ἀλλ' εἰς τοὺς Γραικοὺς μόνους γνωςόν. Ἀφοῦ ὅμως τὰ φωτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη, μαθόντες τὴν εἰς τὰ καλὰ κίνησιν τῆς Ἑλλάδος, ἔγιναν περιεργότεροι τῆς καταςάσεως τῶν Γραικῶν, δὲν εἶναι πλέον συγχωρημένον νὰ ἐξέρχωνται ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον γράμματα, καὶ τοῦ φωτιζομένου ἔθνους, καὶ τοῦ ἐνδόξως εἰς αὐτὸ πατριαρχεύοντος ἀνάξια (1).

Ἔχει χρείαν καὶ ἡ Πατριαρχικὴ τυπογραφία διορθώσεως πολλῆς καὶ τελειώσεως, ἥτις πρέπει καὶ αὐτὴ νὰ γενῇ μὲ δαπάνην τοῦ Κοινοῦ. Ἐπειδὴ ἡ φωτισμένη Εὐρώπη ἔκρινε φροντίδος ἄξιον πρᾶγμα τὴν καλλονὴν καὶ τελείωσιν τῶν χαρακτήρων τῶν γραμμάτων πάσης γλώσσης, καιρὸς εἶναι καὶ εἰς ἡμᾶς, τοὺς προθυμουμένους νὰ ἐμβάσωμεν εἰς τὴν Ἑλ-

---

(1) Εἰς τὴν νεαράν μου ἡλικίαν ἡ σύνταξις τῶν ἐγκυκλίων ἦτον ἀλλόκοτον καὶ τερατῶδες πρᾶγμα. Καὶ τί ἄλλο παρὰ τέρατα ἐδύνατο νὰ γεννήσῃ τῶν τότε Γραμματέων ἡ μὲ μόνον τῶν καλῶν γραμματικῶν τὸν ἄνεμον ἐγγαςρωμένη κεφαλή; Χαίρω σήμερον ἀκούων ὅτι οὐδὲ τοῦτο τῆς κοινῆς δυςυχίας τὸ μέρος ἔφυγε τὸν ὀξυδερκέςατον τοῦ σεβασμιωτάτου ἡμῶν Πατριάχου ζῆλον. Διὰ νὰ ἔχῃ τὸ Πατριαρχεῖον ἄξιον τοῦ γένους Γραμματέα, πρέπει νὰ ςοχάζεται τὸν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ἐπιτήδειον, ὄχι ὡς μισθωτὸν, ἀλλ' ὡς φίλον καὶ σύμβουλον τοῦ πατριαρχεύοντος. Τοιούτου ὑπουργήματος ἐὰν ἤμην ἄξιος, οὐδ' αὐτοὺς τοῦ Κροίσου τοὺς θησαυροὺς δεχθῆν ἤθελα μισθὸν, ἂν ὁ μισθοδότης μ' ἐμεταχειρίζετο ὡς μισθωτόν. Εἰς τοὺς ἀντιφιλοσόφους μόνους πρέπει καὶ νὰ γίνωνται ἀνδράποδα· ἀλλ' ὁποῖον ἐγὼ ἐπιθυμῶ τὸν Πατριαρχικὸν Γραμματέα, ὁ τοιοῦτος δὲν ἐδαπάνησε μέγα μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, διὰ νὰ ἀπολαύσῃ ἔπειτα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἱδρώτων ἀμοιβὴν, Εἵλωτος μερίδα καὶ τάξιν.

λάδα τὰς ἐπιςήμας καὶ τέχνας, νὰ μιμηθῶμεν καὶ τοῦτο τῆς Εὐρώπης τὸ καλόν. Χρεωςεῖται, ὡς εἰς δῶρον οὐρανοῦ καὶ θεῖον εὕρημα, εἰς τὴν τυπογραφίαν ἡ τοιαύτη φροντίς. Αὐτὴ μόνη ἐνίκησε τὸν πανδαμάτορα χρόνον, φυλάξασα τὰ σοφὰ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων καὶ προγόνων ἡμῶν παραγγέλματα· αὐτὴ μόνη, καταςήσασα κοινὴν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν παλαιῶν καὶ νέων συγγραμμάτων, ἔσπειρε τὰς ὀρθὰς δόξας εἰς τὸν κοινὸν λαὸν, καὶ ἐφώτισε πολλὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης· αὐτὴ καὶ σήμερον, ὡς ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ταράσσει τὴν κολυμβήθραν τῶν ἐπιςημῶν, καὶ βαπτίζει εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὰ πολλὰ καὶ μακρὰ της ἀῤῥωςήματα, καὶ νὰ τὴν καθαρίσῃ ἀπὸ τὸν ῥύπον τῆς ἀπαιδευσίας· αὐτὴ τέλος πάντων, σπείρουσα καὶ τῶν ἀπανθρώπων (1) ἀντιφιλοσόφων τὰ ληρώδη καὶ ἀσύντακτα συντάγματα, ἀποδείχνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ τῆς Φιλοσοφίας τὴν γιγάντειον ἰσχὺν, καὶ τῶν πυγμαίων αὐτῆς ἐχθρῶν τὰ γελοῖα καὶ βωμολόχα παλαίσματα (2).

Ἐν ἀφ' ὅσα ἐπροξένησεν εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαν ἡ τυπογραφικὴ τέχνη καλὰ, εἶναι καὶ αἱ πολιτικαὶ καὶ φιλολογικαὶ Ἐφημερίδες. Πρὶν εὑρεθῇ ἡ τυπογραφία, τῆς Φιλοσοφίας ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος ἡ διάδοσις, ἢ δὲν ἐγίνετο παντάπασιν, ἢ ἐγίνετο μὲ μεγάλην ἀργοπορίαν. Εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα, μέρος τῆς Εὐρώπης πολλὰ μικρὸν, ἐχρειάζοντο

---

(1) « Ὁπότε γάρ τοι τὸ φιλοσοφεῖν αἰσχρὸν ἡγησαίμην εἶναι, οὐδ' » ἂν ἄνθρωπον νομίσαιμι ἐμαυτὸν εἶναι, οὐδ' ἄλλον τὸν οὕτω δια- » κείμενον »· Πλάτων, Ἐραστ. ἢ περὶ Φιλοσοφ. σελ. 133.

(2) Τόσον εἶναι γυμνὰ καὶ ἀπὸ Γραμματικὴν καὶ ἀπὸ Λογικὴν τῶν κακοδαιμόνων τούτων ἐχθρῶν τῆς Φιλοσοφίας τὰ συνταγμάτια, ὥς' ἀπὸ μόνην τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν δύναται καὶ μετρίας γνώσεως ἄνθρωπος νὰ συμπεράνῃ τὴν ὑπεροχὴν τῆς Φιλοσοφίας.

πολλάκις ἔτη πολλὰ νὰ γνωρισθῶσιν αἱ εἰς ἐπιςήμας ἢ τέχνας νέαι εὑρέσεις μιᾶς πόλεως εἰς ἄλλην ὄχι πολλὰ μακρυσμένην πόλιν· ὅπου τὴν σήμερον ἀπ' ἄκρων εἰς ἄκρα τῆς Εὐρώπης ὅλης ἀναγγέλλεται εἰς ὀλιγωτάτων ἡμερῶν διάςημα ὅ,τι νέον εὑρεθῇ εἰς ἑκάςην αὐτῆς πόλιν. Πόση εἶναι τῆς τοιαύτης ταχύτητος ἡ ὠφέλεια εὔκολα θέλει τὸ καταλάβειν, ὅςις συλλογισθῇ ὅτι μία ἀληθείας εὕρεσις γίνεται βαθμὸς καὶ χειραγωγία εἰς δευτέρας εὕρεσιν, καὶ πάλιν εἰς τρίτης ἄλλης αὕτη, καὶ οὕτω καθεξῆς· καὶ ὅτι ἡ ταχύτης τῆς διαδόσεως συντέμνει καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐρεύνης ἁπλῶς τῶν καλῶν, ἐπειδὴ ὁ καταγινόμενος εἰς ἔρευναν τινὸς, ὅταν μάθῃ τὴν ἀπ' ἄλλον εὕρεσιν τοῦ ζητουμένου, μεταβαίνει φυσικὰ εἰς ἔρευναν ἄλλου, καὶ δὲν τρίβει τὸν καιρὸν ματαίως νὰ ζητῇ τὰ εὑρημένα. Συμπεραίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἤθελε πολὺ ταχύνειν τὴν εἰς τὸ καλὸν τῆς Ἑλλάδος προκοπὴν καὶ βελτίωσιν Ἐφημερὶς πολιτοφιλολογικὴ, γραμμένη εἰς τὴν κοινῶς λαλουμένην γλῶσσαν, ἤγουν Ἐφημερὶς ἐρανισμένη ἀπὸ τὰς πολιτικὰς καὶ φιλολογικὰς τῶν φωτισμένων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν Ἐφημερίδας, ἔπειτα καὶ ἀπὸ τὰς εἰδήσεις τῶν ἰδίως συμβαινόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἐφημερὶς ὅμως αὕτη, διὰ νὰ κτυπήσῃ ὄντως τὸν διὰ τὸν ὁποῖον γράφεται σκοπὸν, πρέπει νὰ συντάσσεται ἀπὸ κάλαμον Φιλοσόφου, τοιούτου δηλαδὴ ἀνδρὸς, ὁποῖος νὰ διαλέγῃ μὲ κρίσιν ἀπὸ τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας ὅ,τι εἶναι ἀληθῶς ὠφέλιμον εἰς τὴν παροῦσαν τῆς Ἑλλάδος κατάςασιν, καὶ νὰ ἀποβάλλῃ ὅσα δὲν συντείνουσιν εἰς τὸν σκοπόν του, ἢ καὶ τὸν πλανῶσιν ἀπ' αὐτόν (1). Τὸ Κοινὸν τῆς Κωνςαντινουπόλεως εὔκολα δύναται

(1) Τοῦτο μάλιςα σημειοῦται διὰ τὸ Πολιτικὸν μέρος τῆς Ἐφημερίδος. Ὁ Γραικὸς ἀναγνώςης δὲν ἔχει χρείαν νὰ μάθῃ πότε κοιμῶνται καὶ πότε ἐξυπνίζονται οἱ Ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, πότε ὑπάγουν εἰς

νὰ προξενήσῃ καὶ τοῦτο τὸ καλὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐὰν χορηγήσῃ εἰς κανένα λόγιον ἄνδρα τοῦ γένους, κάτοικον τῆς Βενετίας, ἢ τῆς Αὐστριακῆς Βιέννης (1), τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην εἰς τὴν σύνταξιν καὶ διὰ τύπου ἔκδοσιν τῆς Ἐφημερίδος.

Εἶναι σχεδὸν ἀναρίθμητα ὅσα ἄλλα δύναται νὰ προξενήσῃ εἰς τὸ γένος καλὰ τὸ Βυζαντινὸν τοῦτο κοινὸν σύστημα· ἀλλ' οὔτ' ἡ μνήμη μου τὴν ὥραν ταύτην μὲ βοηθεῖ, οὔτε τὴν βοήθειαν τῆς μνήμης ν' ἀναμένω ὁ καιρὸς μὲ συγχωρεῖ. Τοῦτο μόνον, πρὶν δώσω τέλος εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τῶν Αὐτοσχεδίων τούτων στοχασμῶν, ἐξανάγκης πρέπει νὰ προσθέσω. Ὡς ὁ φρόνιμος, παρόμοια καὶ ὁ ἄφρων ἐμπορεῖ πολλάκις νὰ νομοθετήσῃ καὶ νὰ διατάξῃ, εἰς ἰδίαν ἢ κοινὴν ὠφέλειαν, πράγματα φρόνιμα. Ἀλλ' εἰς τοῦτο διαφέρει ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸν δεύτερον, ὅτι τοῦ μὲν ἄφρονος τὰ ἔργα, ὡς ἀπὸ προσωρινὴν καὶ τυχηρὰν φρόνησιν γινόμενα, εἶναι καὶ προσωρινά· ὁ δὲ φρόνιμος ἀποβλέπει ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ φροντίζει

τὸ θέατρον, ἢ εἰς τὸ κυνήγιον, ἢ πότε συγκροτοῦν χοροὺς καὶ συμπόσια. Ὅ,τι μάλιστα συμφέρει εἰς αὐτὸν νὰ ἐξεύρῃ εἶναι τῶν καλῶν αἱ καλαὶ πράξεις Ἡγεμόνων· τίς ἀπ' αὐτοὺς ἔχει ὄμμα ἄγρυπνον εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς βασιλείας του, τίς ὑπερασπίζει τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, καὶ ἀνταμείβει κατ' ἀξίαν τοὺς τεχνίτας καὶ τοὺς ἐπιστήμονας, τίς ἀσχολεῖται εἰς τὴν αὔξησιν τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, μηδὲ καταγίνεται εἰς ἄλλο παρὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ὑπηκόων, πρὸς τοὺς ὁποίους προσφέρεται, ὡς πατὴρ πρὸς τέκνα. Ταῦτα περὶ τῶν χρηστῶν καὶ φιλοσόφων Ἡγεμόνων, τῶν ὁποίων ἡ μνήμη θέλει μείνειν ἀθάνατος. Τῶν μὴ τοιούτων ὁ Γραικὸς Ἐφημεριδογράφος ἂς ἱστορῇ ἁπλῶς τὴν ἀμέλειαν, ἐὰν ἦναι ἀκίνδυνος ἡ ἱστορία· εἰ δὲ μὴ, ἂς σιωπᾷ περὶ αὐτῶν, ὡς περὶ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι καὶ πρὶν ἀποθάνωσιν ἀπέθαναν.

(1) Ἐπιτηδειότερον εἰς τοιαύτης Ἐφημερίδος σύνταξιν δὲν γνωρίζω παρὰ τὸν σοφὸν Ἀρχιμανδρίτην καὶ φίλον μου Ἄνθιμον τὸν Γαζῆν.

περισσότερον πῶς νὰ τὸ σώσῃ καὶ νὰ τὸ φυλάξῃ· καὶ τότε μόνον ϛοχάζεται τὸ ἔργον τέλειον, ὅταν τὸ κάμῃ καὶ μόνιμον (1). Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖϛον, αἱ κοινωφελεῖς μεγάλαι πράξεις πράσσονται ἀπὸ τοὺς Ἡγεμόνας τῶν ἐθνῶν· ἀλλ' εἰς ἀπαίδευτον ἔθνος εἶναι πρᾶγμα πολλὰ σπάνιον Ἡγεμὼν μεγαλουργὸς καὶ φρόνιμος, καὶ ἀκόμη σπανιώτερον, ἐὰν εὑρεθῇ τοιοῦτος, ν' ἀφήσῃ καὶ διάδοχον ὅμοιον αὐτοῦ. Καὶ τί συμβαίνει ἐκ τούτου; ὅσα καλὰ κτίσῃ ὁ μεγαλουργὸς καὶ φρόνιμος Ἡγεμὼν, τ' ἀφανίζει, ὡς ἀνεμοϛρόβιλος, ὁ μωρὸς καὶ σαρδανάπαλος αὐτοῦ διάδοχος. Ἐὰν ὅλων τῶν ἐθνῶν ἡ ἱϛορία δὲν ἦναι ἱκανὴ, ἀρκοῦν τὰ πρὸ μικροῦ συμβάντα ν' ἀποδείξωσι τοῦ λεγομένου τὴν ἀλήθειαν.

Διὰ νὰ μὴ συμβῇ λοιπὸν τοιαύτη δυϛυχία, εἰς ὅσα καλὰ δύναται καὶ μέλλει νὰ προξενήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Κοινότης τῆς Κωνϛαντινουπόλεως, ἔπρεπεν ὁ νῦν πατριαρχεύων νὰ ἦναι ἀθάνατος. Ἀλλὰ τοιαύτην ἀθανασίαν εὔχεται τὸ γένος ὅλον εἰς αὐτὸν, νὰ τὴν προξενήσῃ εἶναι τῶν ἀδυνάτων. Δυνατὸν ὅμως εἶναι νὰ θεραπευθῇ τὸ ἀθεράπευτον τοῦτο τοῦ σωματικοῦ θανάτου κακὸν μὲ τὴν ἀθανασίαν τῆς διαδοχῆς Ἱεραρχῶν ὁμοίων τοῦ νῦν πατριαρχεύοντος, ἐὰν εἰς τὸ ἑξῆς ἡ ἐκλογὴ τοῦ Πατριάρχου γίνεται μὲ κρίσιν ἀπὸ τὸ Κοινὸν, καὶ ὁ

---

(1) « Ὥϛε σχεδὸν ἡ νομοθεσία τέλος ἂν ἡμῖν ἔχοι. Τῶν πάντων » δ' ἑκάϛοτε τέλος, οὐ τὸ δρᾶσαί τι σχεδὸν, οὐδὲ τὸ κτήσασθαι » κατοικίσαι τ' ἐϛίν· ἀλλὰ τῷ γεννηθέντι σωτηρίαν ἐξευρόντα τελέως » ἀεὶ, τότ' ἤδη νομίζειν πᾶν ὅσον ἔδει πραχθῆναι πεπρᾶχθαι· πρό- » τερον δ' ἀτελὲς εἶναι τὸ ὅλον »· Πλάτων, Νόμ. ΙΒ, σελ. 690. Μᾶς ἐδίδαξε καὶ ἡ Θρησκεία τὴν διαφορὰν ταύτην μὲ τὴν σοφὴν παραβολὴν τοῦ φρονίμου καὶ τοῦ μωροῦ (Ματθ. Ζ, 24), τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος « ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν », καὶ ὁ δεύτερος « ἐπὶ τὴν ἄμμον ».

Πατριαρχικὸς θρόνος δὲν δίδεται πλὴν εἰς ἐκεῖνον ἀπὸ τοὺς Ἀρχιερεῖς, ὅςις ἔχει παιδείαν ἐνωμένην μὲ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ζῆλον παρὰ τοὺς ἄλλους περισσοτέραν, ὡς εἰς μόνον ἐπιτήδειον καὶ νὰ φυλάξῃ, καὶ ν' αὐξήσῃ ὅσα ὁ προκάτοχος αὐτοῦ ἐπροξένησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καλά. Καιρὸς εἶναι λοιπὸν νὰ κλεισθῇ ἀσυμπαθῶς ἡ εἴσοδος τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου εἰς τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ τῆς κοινῆς δόξης ἀφροντίςους ποιμένας (ἐὰν κατὰ δυςυχίαν εὑρίσκωνται τοιοῦτοι), διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ πάντα κίνδυνον ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ καιρὸς εἶναι τοιοῦτος, ὁποῖος νὰ ἀθανατίσῃ τὴν μνήμην τοῦ σήμερον εὐτυχῶς πατριαρχεύοντος εἰς τὸ γένος. Τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς ἡ ἀδέκαςος κρίσις θέλει συντάξειν τὴν ἱςορίαν τῆς ἀναγεννήσεως τῶν Ἑλλήνων, καὶ δώσειν εἰς καθέν' ἀπὸ τοὺς συνεργήσαντας εἰς ταύτην τὴν ὀφειλομένην εἰς ἕκαςον δόξαν καὶ τιμήν· εἰς καθένα θέλει διορίσειν ἀπροσωπολήπτως τὸν ἁρμόζοντα εἰς τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν ἑκάςου τόπον. Ὁ πρῶτος τόπος χρεωςεῖται δικαίως εἰς τὸν ἡμέτερον Πατέρα καὶ Πατριάρχην.

Ὁ καιρὸς εἶναι τοιοῦτος, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ οἱ δεύτεροι, καὶ οἱ τρίτοι, καὶ οἱ καθεξῆς τόποι εἶναι ἔνδοξοι καὶ ζηλωτοί. Μακάριος, ὅςις λάβῃ τόπον συνεργοῦ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους, καὶ ἂν ἤθελεν εἶσθαι ὁ ἔσχατος. Ἄθλιος, ὅςις διὰ τὴν λήθαργον ἀδιαφορίαν του δὲν εὕρῃ τόπον εἰς αὐτήν· καὶ τῶν ἀθλίων ἀθλιέςερος, ὅςις, ἀντὶ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν θαυμαςὴν τῆς Ἑλλάδος ἀνέγερσιν, σπουδάζῃ μὲ παντοίους τρόπους νὰ τὴν ἐμποδίσῃ. Ν' ἀθανατισθῇ βέβαια μέλλει καὶ τοῦ τοιούτου κακοδαίμονος τὸ ὄνομα· ἀλλ' ἡ ἀθανασία του ὁμοιάζει τὴν ἀθανασίαν ἐκείνου, ὅςις ἐπυρπόλησεν ἓν ἀπὸ τὰ ἑπτὰ θαυμάσια τοῦ κόσμου, τὸν περιβόητον ναὸν τῆς Ἐφήσου.

Ὁ καιρὸς εἶναι τοιοῦτος, πλούσιοι τοῦ γένους, ὁποῖος νὰ

παραδώσῃ τὰ ὀνόματά σας εἰς τοὺς μακαρισμοὺς τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς, ἐὰν προσφέρετε μετὰ χαρᾶς εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος τὸ περίσσευμα τοῦ πλούτου. Ἂν ὄχι ἄλλο, κἂν ἡ πεῖρα ἔπρεπε νὰ σᾶς διδάξῃ τί φθοροποιὸν πρᾶγμα εἶναι ἡ βαρβαρότης. Ἐσυλλογίσθητε ποτὲ διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ πλοῦτος μόλις διαβαίνει εἰς τοὺς υἱοὺς, σπανιώτατα εἰς τοὺς ἐγγόνους, καὶ ποτὲ σχεδὸν παρέκει δὲν ὑπάγει; Ἡ κοινὴ τοῦ γένους ἀπαιδευσία ἦτον ἕως τώρα ἡ αἰτία. Τύχης ἔργον γίνεται πολλάκις ἡ ἀπόκτησις τοῦ πλούτου· ἀλλ' ἡ φύλαξις αὐτοῦ χρειάζεται νοῦν φωτισμένον. Ἀφίνετε μυριάδας χρυσίου εἰς κληρονόμους, τῶν ὁποίων διὰ τὴν παιδείαν δὲν ἐλάβετ' οὐδεμίαν φροντίδα, οὐδὲ δαπάνην ἐκάμετε καμμίαν. Δὲν ἐντρέπεσθε νὰ κατοικῆτε πόλεις ὀρφανὰς ἀπὸ ἐπισημῶν σχολεῖα; ἢ νομίζετε ὅτι ἐπληρώσατε τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος ἀπαραίτητον μοιράζοντες κατὰ σάββατον ὀλίγας φόλας εἰς ὀλίγα ἀνθρωπάρια ἀργὰ, ἢ ἐλευθερόνοντες ἀπὸ τὴν φυλακὴν κανένα χρεωκόπον τὰς παραμονὰς τῶν ἐπισημοτέρων ἑορτῶν; Τότε μόνον γίνεται θεάρεστος ἡ ἐλεημοσύνη, ὅταν γίνεται μὲ κρίσιν· τότε μόνον εἶναι γέννημα φιλανθρωπίας, ὅταν κόπτῃ τὰς αἰτίας τῆς πτωχείας, ὄχι ὅταν τρέφῃ καὶ αὐξάνῃ διὰ τῆς ἀργίας τὴν πτωχείαν (1). Καὶ μέγα μέρος τοῦ πλούτου, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπαίρεσθε, ἂν μοιράσετε εἰς τοὺς ψωμοζῆτας, αὐτοὶ θέλουσι διαπαντὸς μείνειν ψωμοζῆται. Μικρὸν μέρος ἂν προσφέρετε εἰς τὴν πατρίδα, ἡ πατρὶς θέλει τὸ μεταχειρισθῆν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τῶν ψωμοζητῶν τὴν καταισχύνην (2). Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ἐὰν εὑρεθῇ τις

---

(1) « Καλῶς δὲ εἶχε, μὴ τοιαύτας τινὰς ἀφορμὰς ἐπινοεῖν, αἳ τὴν » πενίαν τηροῦσι, παραβοηθοῦσαι μόνον αὐτῇ, ἀλλ' αἳ τέλεον ἐξ- » αιρήσουσι »· Λουκιανὸς, Περὶ τῶν ἐπὶ μισθ. συνόντ. § 5.

(2) Ἀπὸ τοιαύτην καταισχύνην ἐλευθερόνεται σήμερον ἡ Γαλλία δι' αὐτοκρατορικοῦ ψηφίσματος.

τόσον τολμηρὸς ὥςε νὰ σᾶς διδάξῃ, σᾶς διδάσκει, πιςεύσατέ με, φίλοι πλούσιοι, Ἀλκ..., ὄχ' Εὐαγγελίου διδαχήν.

Ὁ καιρὸς εἶναι τοιοῦτος, πένητες τοῦ γένους, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ συνδράμετε καὶ σεῖς εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ὄχι μὲ χρήματα, τῶν ὁποίων εἶσθε ςερημένοι, ἀλλ' ἀκούοντες προθύμως καὶ ἐνισχύοντες τοὺς ὅσοι σπουδάζουν νὰ σᾶς ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τὴν πενίαν, πολυπλασιάζοντες διὰ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιςημῶν τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα χρήματα. Ἡ γῆ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθητε καὶ ζῆτε, εἶναι « Γῆ σίτου, καὶ οἴνου, » καὶ ἄρτων, καὶ ἀμπελώνων (1) »· καὶ ὅμως ἡ ἀπαιδευσία (2) ἔῤῥηξεν ὡς κεραυνὸν εἰς τὰς κεφαλὰς ὅλων ἡμῶν τὴν

(1) Ἠσαΐου λϛ', 17.

(2) Οἱ ὑπερασπιςαὶ καὶ φίλοι τῆς ἀπαιδευσίας αἰτιῶνται τὰς ἁμαρτίας. Ἐὰν νοῶσι τὰς ἐκ τῆς ἀπαιδευσίας ἁμαρτίας, ἔχουν δίκαιον κἂν εἰς τοῦτο· γονιμωτέραν ἄλλην ἁμαρτημάτων αἰτίαν παρὰ τὴν ἀπαιδευσίαν δὲν γνωρίζω. Ἀλλὰ κατ' αὐτοὺς εἶναι καὶ τὰ φωτισμένα ἔθνη ἁμαρτωλά, καὶ τόσον ἁμαρτωλά, ὥς' οἱ ἀναμάρτητοι οὗτοι τοῦ γένους ὁδηγοὶ συμβουλεύουν τοὺς Γραικοὺς νὰ ἀπέχωσι μακράν, διὰ τοῦ μολυσμοῦ τὸν φόβον, ἀπὸ τὴν φωτισμένην Εὐρώπην. Ἐὰν λέγωσι τὴν ἀλήθειαν, τί ἄλλο συμπεραίνεται ἐκ τούτου, πλὴν ὅτι ἡ Φιλοσοφία δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη τὸ ςάδιόν της, καὶ ὅτι ἂν οἱ τρέχοντες τὸν δρόμον αὐτῆς μόλις δύνανται νὰ χαλινώσωσι τὰ πάθη των, ἀσυγκρίτως πλέον ἀφειμένοι εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ ἦναι ὅσοι καὶ ὡς δρόμον ἀπωλείας τὸν ἀποςρέφονται. Τοῦτο εἶναι βέβαιον ἀναντιῤῥήτως, ὅτι τῶν ἐθνῶν ἡ ἡμερότης εἶναι πάντοτε ἀνάλογος μὲ τὴν παιδείαν αὐτῶν. Τὴν Ἑλλάδα κατοικοῦν καὶ ἄλλα ἔθνη παρὰ τοὺς ὄχι σήμερον φωτιζομένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν Γραικούς, ἀπαιδευτότερα. Τίνων ἦσαν ἢ εἶναι ἀγριότερα τὰ ἤθη; Τῶν ἀπαιδευτοτέρων, ἀποκρίνεται ἡ πεῖρα. Παρὰ τῆς Εὐρώπης τὰ λοιπὰ ἔθνη τὸ πλέον πεπαιδευμένον εἶναι οἱ Γάλλοι, καὶ διὰ τοῦτο τὸ πλέον ἥμερον καὶ πλέον φιλάνθρωπον, ὡς τὸ δείχνει πάλιν ἡ πεῖρα. Τίνες ἐταράχθησαν εἰς τὴν τόσον ἀναίσχυντον ἀδικίαν τοῦ Βαρθόλδου, ὅςις ἐχόρευσεν ἀνάνδρως ἐπάνω

ὁποίαν ἀπειλεῖ ὁ Θεὸς εἰς τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου του κατάραν (1). Σεῖς σπείρετε, καὶ ἄλλοι πολλάκις θερίζουσι· σεῖς φυτεύετε, καὶ ἄλλοι τρυγῶσιν. Ἀλλὰ καὶ ἂν αὐτοὶ συνάξετε τοὺς καρποὺς τῶν κόπων σας, μὴ δυνάμενοι, διὰ τὴν ἀμαθίαν τῶν τεχνῶν, νὰ κατασκευάσετε τίποτ' ἀπ' αὐτοὺς, τοὺς πωλεῖτε εἰς ἔθνη ἀλλότρια, διὰ νὰ σᾶς τοὺς μεταπωλήσωσι σκευαςοὺς εἰς τιμὴν ἀκριβοτέραν. Αἱ καταναλίσκουσαι τὰς πόλεις πυρκαϊαὶ εἶναι καρποὶ τῆς ἀπαιδευσίας· ἡ ἐξολοθρεύουσα τοὺς οἴκους λοιμικὴ νόσος εἶναι γέννημα τῆς ἀμαθίας ἡμῶν. Εἶναι, λέγουν οἱ ἐχθροὶ τῆς παιδείας τοῦ γένους, ὀργῆς Θεοῦ ἀποτελέσματα, καὶ μᾶς συμβουλεύουν νὰ ἐκπειράζωμεν τὸν Δημιουργὸν μὲ προσευχὰς ἀνοήτους. Βέβαια, ¿τί ἄλλο ἱκανώτερον νὰ κινήσῃ τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν παρὰ τὴν καταφρόνησιν τῆς παιδείας; (2) καὶ ¿ποῖον ἔθνος ἀπωλέσθη πρὶν νὰ μωρανθῇ πρῶτον, ἤγουν νὰ ἀποςραφῇ τὴν παιδείαν καὶ τὰς ἐπιςήμας;

τοῦ καταπληγωμένου σώματος τῆς Ἑλλάδος, εἰς καιρὸν ὅταν ἡ Ἑλλὰς ἀνεγείρεται, καὶ ζητῇ νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγάς της; ὁ Γάλλος Κλαυίριος, ὁ Γάλλος Θυρότος, ὁ Γάλλος Βοισονάδης, ὡς γνήσιοι κληρονόμοι τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας καὶ παιδεύσεως. Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τὰ νέα· ἡ δὲ ἱςορία μᾶς ἐφύλαξε καὶ παραδείγματα παλαιά. Πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν ¿ποῖον ἦτο τὸ πλέον φωτισμένον ἔθνος τῆς γῆς; οἱ Ἕλληνες. ¿Εἰς ποῖον εὑρίσκετο περισσοτέρα φιλανθρωπία; εἰς τοὺς Ἕλληνας. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ¿ποία πόλις ὑπερέβαλλε τὰς ἄλλας εἰς τὴν παιδείαν; αἱ Ἀθῆναι. ¿Τίνες ἦσαν ἡμερώτεροι καὶ φιλανθρωπότεροι παρὰ τοὺς ἄλλους; οἱ Ἀθηναῖοι. ¿Ποῦ καὶ ἀπὸ ποίους ἀνηγέρθη Βωμὸς ἐλέου; εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους.

(1) « Καὶ κατέδεται τὰ ἔκγονα τῶν κτηνῶν σου, καὶ τὰ γεννήματα » τῆς γῆς σου, ὥςε μὴ καταλιπεῖν σοι σῖτον, οἶνον, ἔλαιον, κ. τ. λ. » Δευτερονομ. κή, 51.

(2) « Δράξασθε παιδείας, μήποτε ὀργισθῇ κύριος » (Ψαλμ. β', 12).

Αὐτὸς μᾶς ἔπλασε κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ, ἤγουν μᾶς ἔκαμε λογικοὺς, καὶ μᾶς ἐχάρισεν ἐνταυτῷ τὰ μέσα νὰ φέρωμεν εἰς τελειότητα τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς τολμῶμεν νὰ τὸν παρακαλῶμεν, ὡς ἄλογα κτήνη, νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ συμφορὰς, τὰς ὁποίας ν' ἀποφύγωμεν μᾶς κατέστησε κυρίους. Καὶ ¡τίς δὲν καταλαμβάνει, ὅτι τοιαύτας προσευχὰς πρέπει νὰ τὰς ἀποστρέφεται ὡς βλασφημίας; ¡Τίς, ὅτι περὶ τῶν τοιούτων μάλιστα ἔλεγεν ὁ Προφήτης (1)

---

(1) Ἡσαΐου ά, 13-14. Ἔλεγε καὶ ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην, ἕτοιμον νὰ ζητήσῃ ἀπὸ Θεὸν ζητήματα μωρὰ, « Οὐκ ἀσφαλές σοι » ἐστὶν ἐλθεῖν πρὸς τὸν Θεὸν εὐξομένῳ, ἵνα μηδ', ἂν οὕτω τύχῃ, » βλασφημοῦντός σου ἀκούων, οὐδὲν ἀποδέξηται τῆς θυσίας ταύτης· » τυχὸν δὲ καὶ ἕτερόν τι προσαπολαύσῃς. Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ κράτιστον εἶναι ἡσυχίαν ἔχειν » (Πλάτων, Ἀλκιβιάδ. Β, σελ. 150). Εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ Θανατικὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρχίζει ὀλίγας ἑβδομάδας πρὸ τοῦ Πάσχα, καὶ λαμβάνει τέλος πρὸς τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου μηνός. Εἰς τὸ μεταξὺ τοῦτο διάστημα γίνονται εἰς πόλεις τινὰς προσευχαὶ καὶ παρακλήσεις ὑπὲρ τῆς παύσεως τοῦ Θανατικοῦ. Αὐτὸ ὅμως δὲν παύει, πλὴν ὅταν ἔλθῃ ὁ διωρισμένος του καιρός· ἀλλὰ καὶ τότε ἀποδίδουσι τινὲς τὴν παῦσιν αὐτοῦ εἰς τὴν μεσιτείαν τοῦ τὴν εἰκοστὴν τετάρτην τοῦ Ἰουνίου ἑορταζομένου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Πρῶτον τῆς ἀπαιδευσίας κακόν· προσευχόμενοι παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ ἐξαλείψῃ μὲ θαῦμα πληγὴν, τὴν ὁποίαν ν' ἀποφύγωμεν μᾶς ἔδωκε τὰ μέσα. Καὶ ἀπόδειξις, ὅτι μᾶς τὰ ἔδωκεν, εἶναι τῶν φωτισμένων καὶ ἀπὸ φωτισμένους Ἡγεμόνας κυβερνωμένων ἐθνῶν αἱ πόλεις, ὅθεν τὸ Θανατικὸν ἀπεκλείσθη, καὶ ὅπου, ἐὰν ἐμβῇ, δὲν ἀποδίδεται εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν, ἀλλ' εἰς τῶν φυλάκων τὴν ἀπροσεξίαν καὶ ἀμέλειαν. Δεύτερον τῆς ἀπαιδευσίας κακόν· βλασφημοῦμεν τὸν Βαπτιστὴν τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ τὸν ὑποθέτομεν τόσου φιλοδόξου ψυχῆς ἅγιον, ὥστε νὰ προσμένῃ ἀσπλάγχνως τῆς ἑορτῆς του τὴν ἡμέραν, διὰ νὰ σώσῃ πόλιν ὁλόκληρον ἀπὸ τὸν ὄλεθρον. « ¡Τί λέγεις ἄθεε (φωνάζει δαιμονιζόμενος ὁ ἀντιφιλόσοφος;) ¡Καταργεῖς λοιπὸν τὰς προσφερομένας εἰς τὸν Θεὸν δι' ἐξιλέωσιν τῆς ὀργῆς του προσευχάς; » Ἄπαγε! κακοδαιμονέστατε, ὅστις

ἀπὸ ϛόματος Θεοῦ « Νηϛείαν καὶ ἀργίαν, καὶ τὰς νουμη-» νίας ὑμῶν, καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν, μισεῖ ἡ ψυχή μου, » κ. τ. λ. »;

Ὁ καιρὸς εἶναι τοιοῦτος, ὦ νέοι τῶν ἐπιϛημῶν σπουδαϛαί, ὥϛε νὰ παραδώσετε καὶ σεῖς, ἕκαϛος κατὰ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, τὰ ὀνόματά σας εἰς τῆς ἐρχομένης γενεᾶς τὰς εὐλογίας, ἐὰν οἱ καθημερινοί σας κόποι κατευθύνωνται εἰς ἕνα μόνον σκοπὸν, τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος. Τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Θάλητος, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Εὐδόξου, γνωϛά σᾶς εἶναι τὰ ἀείμνηϛα ὀνόματα, γνωϛαὶ καὶ αἱ περιηγήσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ φιλόσοφοι οὗτοι, διὰ νὰ συνάξωσι πανταχόθεν εἴ τι καλὸν ἐδύναντο νὰ φέρωσιν εἰς τὴν πατρίδα των. Εἰς τόπον ἐκείνων εἶσθε σήμερον ἐσεῖς· ἀλλὰ τόσον εὐτυχέϛεροι παρ' ἐκεί-

---

ἂν ἦσαι. Δὲν καταργῶ τὰς προσευχάς· ἀλλὰ σὲ λέγω ὅ,τι διδάσκει ὁ ὀρθὸς λόγος, ὅ,τι ἐδίδασκεν ὁ Σωκράτης τὸν μωρὸν Ἀλκιβιάδην, « Ἡσυχίαν ἔχειν »· νὰ μὴ προσεύχεσαι, ὅταν δὲν ἦναι καιρὸς προσευχῆς· διὰ νὰ μὴ παροξύνῃς τὸν τοῦ ὁποίου τὰ χαρίσματα δὲν ἐξεύρεις, ἢ δὲν δύνασαι διὰ δυϛυχίαν, νὰ μεταχειρισθῇς· καὶ ὅταν ἦναι καιρὸς, νὰ προσεύχεσαι μὲ τὸ χρεωϛούμενον εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν μεγαλειότητα σέβας, καὶ νὰ δοξολογῇς μόνον αὐτὸν, ὡς Πρύτανιν τῶν ἀγαθῶν, καὶ ὄχι τοὺς θηριώδεις Νέρωνας, οἱ ὁποῖοι σοῦ ἀπεθηρίωσαν τόσον τὴν ψυχὴν, ὥϛε νὰ ὀνομάζῃς ἀθέους τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν ἀναγέννησιν τῆς κοινῆς πατρίδος καὶ μητρὸς ἀδελφούς σου. Εἰς τοιαύτας περιϛάσεις, ἔθνος δυϛυχὲς δι' ἀπαιδευσίαν, ἢ ἀπαίδευτον διὰ δυϛυχίαν, μίαν μόνην προσευχὴν νόμιμον δύναται νὰ προσευχηθῇ, μὲ ἐλπίδα νὰ εἰσακουσθῇ ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ ἐλέους καὶ τῶν οἰκτιρμῶν, ταύτην· « Ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀπαιδευσίας, ὦ πηγὴ πάσης σοφίας· » ἐξάλειψον τὰ ἐμπόδια τῆς παιδείας, καὶ φέρε μας εἰς κατάϛασιν νὰ » μεταχειριζώμεθα ἀκωλύτως ὅσα τῆς ἀποφυγῆς τῶν συμφορῶν » μέσα μᾶς ἐχάρισας, χαρίζων εἰς ἡμᾶς τὴν ὁμοίωσιν καὶ τὴν εἰκόνα » σου ».

ιους, ὅσον εἶναι πλουσιώτερος τὴν σήμερον ὁ θερισμὸς τῶν ἀπὸ τῆς Φιλοσοφίας καλῶν. Ἀπὸ σᾶς ἡ Ἑλλὰς προσμένει ἤθη, νόμους, παιδείαν, εἰς ὀλίγα λόγια, τὴν μεγαλητέραν ἀπ' ὅλας τὰς γνώσεις, τὴν φρόνησιν καὶ ἐπιστήμην τῆς κυβερνήσεως τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Ταύτην μάλιστα πρέπει νὰ σπουδάζετε· ἐπειδὴ χωρὶς αὐτῆς οὔτε πόλις, οὔτ' οἶκος νὰ εὐδαιμονήσῃ εἶναι δυνατόν (1). Ὅσοι ἀπὸ σᾶς εἶσθε τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος, πρέπει νὰ ἐπιθυμῆτε θρόνους ἀρχιερατικούς· ἐπιθυμίαν, εἰς ἄλλους ἴσως καιροὺς μεμπτὴν, εἰς δὲ τὴν παροῦσαν τῆς Ἑλλάδος κατάστασιν τόσον μᾶλλον ἐπαινετὴν, ὅσον περισσότερον σᾶς εὐκολύνει τὰ μέσα καὶ νὰ ἀθανατισθῆτε μὲ τὰς εἰς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας, καὶ τῶν ἀναισχύντων συκοφαντῶν τὰ στόματα νὰ φράξετε, ἐπειδὴ ἐσᾶς μάλιστα ἐστηλίτευσαν, οἱ μὲν ἀλλογενεῖς συκοφάνται, ὡς αἰτίους τῆς ἀπαιδευσίας τοῦ γένους, οἱ δὲ ὁμογενεῖς, ὡς διδάσκοντας διὰ τῶν νέων μαθημάτων, ἢ μέλλοντας νὰ διδάξετε τὴν ἀθεΐαν τὸ γένος. Ὁ ἔρως τῆς μετὰ τὸν θάνατον δόξης εἶναι ψυχῶν εὐγενῶν ἔρως· μόνα τὰ ἀνδράποδα δὲν αἰσθάνονται τὸν τοιοῦτον ἔρωτα (2).

Ὁ καιρὸς, τέλος πάντων, εἶναι τοιοῦτος, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ πένητες καὶ πλούσιοι, καὶ ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ, καὶ μονάζοντες καὶ κοσμικοὶ, εἰς βραχυλογίαν ὅλα τοῦ γένους τὰ μέλη, δύνανται νὰ συνεργήσωσιν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος.

---

(1) « Πολὺ δὲ μεγίστη καὶ καλλίστη τῆς φρονήσεως ἡ περὶ τὰς τῶν » πόλεών τε καὶ οἰκήσεων διακόσμησις (γρ. διακοσμήσεις)· ᾗ δὴ ὄνομά » ἐστι σωφροσύνη τε καὶ δικαιοσύνη »· Πλάτων, Συμποσ. σελ. 209.

(2) « Οὐκ, ἐπειδὰν ἡμεῖς τελευτήσωμεν, καὶ οἱ λόγοι οἱ περὶ ἡμῶν » σεσιγήσονται· ὥστ' ἐπιμελητέον αὐτῶν ἐστιν. Ἀνάγκη γὰρ, ὡς ἔοικε, » μέλλειν ἡμῖν καὶ τοῦ ἔπειτα χρόνου· ἐπειδὴ καὶ τυγχάνουσι κατά » τινα φύσιν οἱ μὲν ἀνδραποδωδέστατοι οὐδὲν φροντίζοντες αὐτοῦ, οἱ » δ' ἐπιεικέστατοι πᾶν ποιοῦντες, ὅπως ἂν εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον εὖ » ἀκούωσιν »· Πλάτων, Ἐπιστολ. Β, σελ. 311.

Μόνοι τῆς παιδείας οἱ ἄθλιοι μισηταὶ ἂς μείνωσι τῆς τοιαύτης συνεργίας ἀποκλεισμένοι, ἐπειδὴ αὐτοθελήτως νὰ πολεμῶσι τὴν πατρίδα των ἐκαταδικάσθησαν.

Μέχρι τούτου κατὰ τὸ παρὸν προβαίνουσιν οἱ Αὐτοσχέδιοί μου ςοχασμοί. Μ' ἐπαρακίνησε τὶς ἀπὸ τοὺς φίλους μου καὶ φίλους τῆς δόξης τοῦ γένους ὁμογενὴς, ἐπειδὴ καταγίνομαι εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφέων, νὰ ἐκθέσω, διὰ χάριν τῶν φιλολόγων νέων, καὶ τοὺς κανόνας, κατὰ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἐκδίδωνται οἱ συγγραφεῖς. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἔκθεσις εἶναι ὄχι αὐτοσχεδιασμοῦ, ἀλλὰ μελέτης ἔργον, τὴν ὁποίαν οὔτε δύναμιν, οὔτε καιρὸν, ἔχω νὰ κάμω. Αὐτοσχεδιάζονται τὰ μέσα τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, διότι εἶναι κοινὸς τῆς ἀναγεννήσεως ὁ πόθος εἰς ὅλον τὸ ἔθνος· καὶ ἀρκεῖ μόνη ἡ πρὸς τὸ καλὸν νύξις νὰ κινήσῃ ἕκαςον εἰς τοῦ ποθουμένου τὴν ἔρευναν καὶ πρᾶξιν. Ἀλλὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραφέων τὸ ἔργον εἶναι πρᾶγμα εἰς ἡμᾶς παντάπασι νέον. Δύσκολον καὶ καθ' ἑαυτὸ, γίνεται ἔτι δυσκολώτερον, εἰς τοὺς ὅσοι παρὰ τὰ καλὰ τῶν κακομοίρων ἀντιφιλοσόφων γραμματικὰ ἄλλα μέσα νὰ τὸ κατορθώσωσι δὲν ἔχουν. Ὁπόταν καὶ μεταξὺ τῶν φιλολόγων τῆς φωτισμένης Εὐρώπης πολλὰ σπάνιοι εἶναι οἱ καλοὶ ἐκδόται, τί πρέπει νὰ προσμένῃ τὶς ἀπὸ τοὺς ὅσοι χωρὶς εἴδησιν τῆς Λατινικῆς γλώσσης, χωρὶς εἴδησιν τῆς Ἱςορίας, χωρὶς εἴδησιν τῶν προτέρων ἐκδόσεων, χωρὶς εἴδησιν τῆς κριτικῆς ἐπιςήμης, ἥτις εἶναι ἡ μόνη καλὴ καὶ φιλόσοφος Γραμματικὴ, τολμῶσιν ἔκδοσιν παλαιοῦ Ποιητοῦ ἢ Συγγραφέως; Πρῶτα πρέπει νὰ μάθῃ τὶς νὰ κωπηλατῇ, ἔπειτα νὰ βάλλῃ τὴν χεῖρα εἰς τὸ πηδάλιον·

> Ἐρέτην χρῆναι πρῶτα γενέσθαι, πρὶν πηδαλίοις ἐπιχειρεῖν,
> Κἆτ' ἐντεῦθεν πρωρατεῦσαι, καὶ τοὺς ἀνέμους διαθρῆσαι,
> Κἆτα κυβερνᾶν αὐτὸν ἑαυτῷ. . . . . (1).

(1) Ἀριςοφάν. Ἱππ. 542-544.

ἀλλὰ τὸ δύσκολον γίνεται παντάπασιν ἀδύνατον, ὁπόταν ὁ ἐκδότης ἦναι καὶ διώκτης τῆς Φιλοσοφίας. Μ' ἔτυχε πρὸ μηνῶν ὀλίγων νὰ ἰδῶ παλαιὸν σύγγραμμα ἐκδομένον ἀπὸ ἀντιφιλοσόφου, τοῦ ὁποίου τὄνομα θέλει φανερωθῆν, ἂν δὲν παύσῃ νὰ συκοφαντῇ τὴν Φιλοσοφίαν. Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν μαρτύρομαι, ἐλεεινοτέραν παρὰ ταύτην τὴν ἔκδοσιν νὰ κάμῃ τὶς εἶναι τῶν ἀδυνάτων· καὶ καλὸν ἄλλο εἰς αὐτὴν δὲν εὑρίσκεται, πλὴν ὅτι ἀνακαλύπτει τοῦ κατὰ τῆς Φιλοσοφίας τόσου μίσους τὴν ἀληθινὴν αἰτίαν.

Ἐὰν αἱ ἐκδόσεις μου ἦσαν ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ ἦναι, χρεία δὲν ἦτο νὰ ἐκθέσω τοὺς κανόνας τῆς ὀρθῆς ἐκδόσεως· ἱκαναὶ ἤθελαν εἶσθαι αὐταὶ νὰ ὁδηγήσωσι τοὺς νεωτέρους ἐκδότας. Ἀλλὰ δὲν εἶμαι τόσον τυφλωμένος ἀπὸ τὴν φιλαυτίαν, ὥςε νὰ τὰς κρίνω τοιαύτας· καὶ ἂν ἀπ' αὐτὰς εὐηρέςησαν τινὲς εἰς τῆς φωτισμένης Εὐρώπης τοὺς φιλολόγους, ςοχάζομαι τὴν κρίσιν αὐτῶν περισσότερον ὡς φιλάνθρωπον ἐνίσχυσιν νὰ πράξω κάλλιον, παρὰ ὡς ὀφειλόμενον τῶν καλῶς πραχθέντων ἔπαινον· Δίκαιον ὅμως εἶναι νὰ ὁμολογήσω εἰλικρινῶς καὶ τοῦτο· πολλὰ τῶν ἐκδόσεών μου ἐλαττώματα ἐγεννήθησαν, ὄχι ἀπὸ ἄγνοιαν τῶν κανόνων ἢ μέσων, ὅσα συντείνουν εἰς τὴν καλὴν ἔκδοσιν, ἀλλ' ἀπὸ τὸ ςενὸν τοῦ καιροῦ, καὶ τοῦ σώματός μου τὸ φιλάσθενον· Ἐπρόκρινα νὰ συνεισφέρω καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὅ,τι μὲ συγχωροῦν αἱ περιςάσεις, ὅσον καὶ ἂν ἦναι τὸ συνεισφερόμενον εὐτελὲς, παρὰ νὰ μείνω θεατὴς ἀργὸς καὶ ἀσύμβολος τῆς εἰς τὸ καλὸν μεταβολῆς τῆς φίλης μητρὸς καὶ πατρίδος μου. Εἰς ἄλλον καιρὸν ἴσως δυνηθῶ νὰ ἐκθέσω γενικῶς καὶ τοὺς κανόνας τῆς ὀρθῆς ἐκδόσεως· μεταβαίνω κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὴν προκειμένην ἔκδοσιν τοῦ Πλουτάρχου (1).

(1) Μόλις ἐτελείωσα τοὺς Αὐτοσχεδίους τούτους ςοχασμοὺς (σή-

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΛΗΛΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ.

Τοῦ Πλουτάρχου ἡ πατρὶς ἐλέγετο τὸ παλαιὸν Ἄρνη, ὡς τὴν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος εἰς τῶν Νεῶν τὸν κατάλογον (1) μὲ τοῦτα τὰ λόγια,

Οἵ τε πολυςάφυλον Ἄρνην ἔχον. . . . .

Ἔπειτα μετωνομάσθη Χαιρώνεια ἀπὸ Χαίρωνα τινὰ (2), ὄχι διότι πρῶτος αὐτὸς τὴν ἔκτισεν, ὡς ἐπίςευσαν τινὲς (3), ἀλλ' ὅτι ἀπὸ νοσώδη τὴν μετέβαλεν εἰς πόλιν ὑγιεινὴν, μεταλλάξας τὴν θέσιν αὐτῆς, καθὼς μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Πλούταρχος (4)· καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἐνομίσθη καὶ υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος (5) ὁ Χαίρων, ὡς χρηματίσας δηλαδὴ ἰατρὸς τῆς πόλεως. Τὴν σήμερον ἐρημωμένη σχεδὸν, ὡς καὶ ἄλλαι πολλόταται πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ὀνομάζεται Κάπραινα, κατὰ τὸν ἡμέτερον Γεωγρά-

---

μερον 15 Νοεμβρίου 1808), καὶ μανθάνω τὴν ἀλλαγὴν τοῦ Πατριάρχου. Ἐπειδὴ κατ' εὐτυχίαν ὁ νῦν Πατριαρχεύων, ὁ σεβασμιώτατος Καλλίνικος, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον φίλος τῆς ἀναγεννήσεως καὶ δόξης τοῦ γένους ἀπὸ τὸν προκάτοχον αὐτοῦ, τίποτε ν' ἀλλάξω εἰς αὐτοὺς δὲν ἀναγκάζομαι· « Ἃ γέγραφα, γέγραφα ».

(1) Ἰλιάδ. β', 507.

(2) Παυσανίας Θ, μ'.

(3) Ἴδε Στέφ. Βυζάντ. λέξ. Χαιρώνεια.

(4) Περὶ Πολυπραγμοσύνης, § 1.

(5) Παυσανίας Θ, μ'.

ρον Μελέτιον (1)· ὅςις ἀνεφέρει καὶ πολλὰς ἐπιγραφὰς ἀρχαίας σωζομένας ἔτι εἰς αὐτήν.

Δὲν εἶναι κἀνεῖς ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἱςορίας τοὺς εἰδήμονας, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἀκοὴν δὲν προξενεῖ λύπην καὶ χαρὰν ὁμοῦ τὄνομα τῆς Χαιρωνείας· λύπην, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐνίκησεν ὁ Φίλιππος τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν, τὴν ὀλέθριον ἐκείνην νίκην, ἥτις ἐςέρησε τὴν Ἑλλάδα τὴν ἐλευθερίαν της (2)· χαράν, ὅτι ἐγέννησε τοιοῦτον θαυμαςὸν ἄνδρα τὸν Πλούταρχον, ὅςις ἐπαρηγόρησε, καὶ τρόπον τινὰ μετεκόσμησε δι' ὀλίγον καιρὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς δόξαν, τὴν πρῶτον ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας, ἔπειτ' ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, δουλωθεῖσαν Ἑλλάδα.

Ἡ Χαιρώνεια ἦτο μί' ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας· καὶ οἱ Βοιωτοὶ κοινῶς ὅλοι ὠνειδίζοντο ὡς ἠλίθιοι καταφρονηταὶ τῆς σοφίας, καὶ δοσμένοι ἐξαιρέτως εἰς καθημερινὰ φαγοπότια (3). Γνωςὸν εἶναι τὸ παροιμιακόν, « Σῦς Βοιωτία » καὶ ἡ πλασθεῖσα σκωπτικῶς ἀπὸ τὸ « Βοὸς ὦτα » ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τῶν Βοιωτῶν.

Ὅσον ἄδοξος εἶναι ἡ πόλις ἢ τὸ ἔθνος, ἐκ τοῦ ὁποίου γεννῶνται οἱ εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀληθῶς χρήσιμοι ἄνθρωποι, τόσον ἀναλάμπει τούτων ἡ δόξα μεγαλητέρα· ἐπειδὴ χωρὶς προγενεςέρων ἀρετῆς παραδειγμάτων βοήθειαν γίνονται αὐτοὶ

(1) Σελ. 332 καὶ 340. Τὸ παλαιὸν ὄνομα, Ἄρνη, ἐδόθη εἰς αὐτήν, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας (Θ, μ') ἀπὸ τὴν Ἄρνην, θυγατέρα τοῦ Αἰόλου. Περιεργίας ὅμως ἄξιον εἶναι, μήπως παράγεται ἀπὸ τὸν Ἄρνα τὸ ζῶον, καθὼς τὸ νέον, Κάπραινα, ἀπὸ τὸν θηλυκὸν ἀγριόχοιρον.

(2) Στράβων, Βιβλ. Θ, σελ. 414.

(3) Ὡς τὸ μαρτυρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὸς ὁ Πλούταρχος (Περὶ Σαρκοφαγ. Α, § 6) « Τοὺς γὰρ Βοιωτοὺς ἡμᾶς οἱ Ἀττικοὶ καὶ » παχεῖς, καὶ ἀναισθήτους, καὶ ἠλιθίους, μάλιςα διὰ τὰς ἀδδηφαγίας » προσηγόρευον ».

παράδειγμα εἰς τοὺς συμπολίτας, καὶ μὲ τὴν ἰδίαν αὐτῶν δόξαν σκεπάζουσι τρόπον τινὰ τῆς πάτρίδος των τὴν ἀδοξίαν. Τὸ κακὸν εἶναι (καὶ τοῦτο συμβαίνει πολλάκις), ὅτι ἡ πατρὶς δὲν ὠφελεῖται ἀπὸ τὰ σπάνια ταῦτα παραδείγματα· καὶ ἡ πόλις, ἐπιστρέφουσα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐνδόξου πολίτου εἰς τὴν ἀρχαίαν της ἀδοξίαν, ἀποδείχνει, ὅτι τοιοῦτος ἄνθρωπος δὲν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἔπεσεν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Οὔτ' αἱ Θῆβαι ἐγέννησαν δεύτερον Ἐπαμινώνδαν· οὔτ' εἰς τὴν Χαιρώνειαν διεδέχθη νέος ἄλλος Πλούταρχος τὸν ἡμέτερον Πλούταρχον.

Ἤκμασεν ὁ Πλούταρχος κατὰ τοὺς χρόνους Τραϊανοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος περὶ τὰ τέλη τῆς πρώτης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Σάξιος (1) θέτει τὴν γέννησιν αὐτοῦ εἰς τὸ πεντηκοστὸν, καὶ τὸν θάνατον εἰς τὸ ἑκατὸν εἰκοστὸν ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ. Ἐγεννήθη ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους. Ὁ πρόπαππος αὐτοῦ ὠνομάζετο Νίκαρχος, ὁ πάππος του, Λαμπρίας (2)· εἶχεν ἀδελφοὺς δύο, Λαμπρίαν καὶ Τίμωνα (3), καὶ ἀνεψιὸν, τὸν φιλόσοφον Σέξτον (4), ὅστις ἐχρημάτισε διδάσκαλος Μάρκου Ἀντωνίνου τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ σύζυγος τοῦ Πλουτάρχου ὠνομάζετο Τιμοξένα, γυνὴ ἀξία νὰ συνοικῇ μὲ τοιοῦτον φιλόσοφον, ἐπειδὴ, ὡς ὁμολογεῖ αὐτὸς (5), ἦτον ἐλευθέρα ἀπὸ πᾶσαν δεισιδαιμονίαν. Τοῦ εὐτυχοῦς ἀνδρογύνου τούτου τέκνα ἐγεννήθησαν, ὁμώνυμος τῆς μητρὸς θυγάτηρ, Τιμοξένα, ὁμώνυμος τοῦ πατρὸς υἱὸς, Πλούταρχος, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, Αὐτόβουλος καὶ

(1) Ὀνομαστικ. Λογίμ. ἀνδρ. Τόμ. Α, σελ. 286.

(2) Ἴδε Πλουτάρχου Μ. Ἀντων. § 28, καὶ 69, καὶ Συμποσιακ. Α, ί.

(3) Ἴδε τοῦ Αὐτοῦ Συμποσιακ. Α, β', καὶ Περὶ τοῦ ΕΙ τοῦ ἐν Δελφ. § 3.

(4) Εὐτροπίου Ἐπιτομ. Ῥωμαϊκ. ἱστορ. Η, ς', καὶ Σουΐδ. λέξ. Σέξτος.

(5) Παραμυθητ. πρὸς τὴν ἰδίαν γυναῖκ. σελ. 400, καὶ 411 ἐκδ. Ῥείσκ.

Χάρων (1). Ὁ Σουΐδας (2) ὀνομάζει καὶ Λαμπρίαν υἱὸν τοῦ Πλουτάρχου.

Ὁ Πλούταρχος ἐχρημάτισε μαθητὴς περιφήμου, τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, διδασκάλου, τοῦ Ἀμμωνίου. Ἀλλ' ὅσην ἀπ' ἐκεῖνον ἀπέλαυσεν ὠφέλειαν, εἶναι ἴσως πολλὰ ὀλίγη, παραβαλλομένη πρὸς τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ὠφελήθη. Καὶ τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὰ συγγράμματά του. Ἄπειρον, νὰ εἴπω οὕτως, εἶναι τὸ πλῆθος ὅσων εἰς αὐτὰ ἀναφέρει παλαιῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, μαρτυρίας. Τοῦτ' ὅμως δὲν ἤθελεν ὑποθέσειν παρὰ μόνην πολυμάθειαν, τὴν ὁποίαν εὔκολα δύναται ν' ἀποκτήσῃ ὅςις καταγίνεται εἰς συνεχῆ βιβλίων ἀνάγνωσιν. Ὅ,τι ἐξαιρέτως χαρακτηρίζει τὸν Πλούταρχον, καὶ συνήργησεν νὰ ἀθανατίσῃ τὴν μνήμην του, εἶναι ἡ φρόνιμος χρῆσις τῆς πολυμαθείας. Τὰ ἄνθη περιέρχονται, ὡς αἱ μέλισσαι, καὶ οἱ σφῆκες· ἀλλ' εἰς μόνας τὰς μελίσσας ἐδόθη ἡ κατασκευὴ τοῦ γλυκυτάτου μέλιτος. Ὅσον εἶναι πρᾶγμα κοινὸν ἡ φιλαναγνωσία, τόσον εἶναι σπάνιοι οἱ ἔχοντες τὴν ἐπιςήμην ν' ἀπανθίζωσιν ἀπὸ τὰς ἀναγνώσεις των ὅ,τι δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ταύτην τὴν ἐπιςήμην, τὴν ὁποίαν προξενεῖ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς Φιλοσοφίας ὁ λύχνος, ἐγνώριζεν ἀκριβῶς ὁ φιλόσοφος Πλούταρχος.

Ὅτι ἦτο καὶ τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν θεωρίαν φιλόσοφος, τὸ μαρτυροῦν καὶ πάλιν ἱκανῶς τὰ σοφά του συγγράμματα, ἱκανῶς ἡ ζωή του ὅλη, ἥτις, ἂν δὲν ἦτον ἀληθῶς ἀξία φιλο-

(1) Ἴδε Βίον Πλουτάρχου συγγραφέντα ἀπὸ τὸν Ρυάλδον σελ. 12-13.

(2) « Λαμπρίας, Πλουτάρχου τοῦ Χαιρωνέως υἱός. Ἔγραψε Πί» νακα ὧν ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἔγραψε περὶ πάσης Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊ» κῆς ἱςορίας ».

σόφου, δὲν ἤθελε δοξασθῆν μὲ δεκαεπτὰ ἑκατονταετηρίδων ἀδιάκοπον ἔντιμον μνήμην, σπαρμένην εἰς παντὸς ἔθνους ἀνθρώπους, ὅσοι σέβονται τὴν εὐεργέτιδα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους Φιλοσοφίαν.

Εἶναι ἀναρίθμητα, ὅσα δύναται τὶς νὰ συνάξῃ ἀπὸ τοῦ Πλουτάρχου τὰ συγγράμματα, τῆς πρᾳότητος, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς φιλαληθείας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν αὐτοῦ σημεῖα. Τόσην ἔτρεφε μάλιςα πρὸς ὅλους κοινῶς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς Βοιωτοὺς, ἀγάπην, ὥςε καὶ νὰ λησμονήσῃ πρὸς ὀλίγον τὸ ὁποῖον εἰς ἄλλους συμβουλεύει σοφὸν παράγγελμα, τὸ ΜΗΔΕΝ ΑΓΑΝ· καὶ νὰ κατηγορήσῃ, ὡς ἐχθρὸν τῶν Ἑλλήνων, ἱςορικὸν ἔνδοξον, καὶ ὄχι ἀπ' αὐτὸν ὀλιγώτερον φιλέλληνα, τὸν Ἡρόδοτον. Τὸ σφάλμα τοῦτο, ἀντὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὸ πρὸς τὸν Πλούταρχον σέβας, πρέπει νὰ μᾶς διδάξῃ πόσον εἶναι δύσκολος καὶ εἰς τοὺς ἀληθινοὺς τῆς ἀρετῆς φίλους αὐτοὺς ἡ ἀδιάκοπος προσοχὴ, τῆς ὁποίας ἔχει χρείαν ὅςις θέλει νὰ κρατῆται ἀκλόνητος εἰς τὴν μέσην πάντοτε τῆς ἀρετῆς ὁδὸν, χωρὶς νὰ γύρῃ μήτε εἰς τὰ δεξιὰ, μήτε εἰς τἀριςερὰ, ὅπου χορεύουσιν ἀτάκτως τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ἡ ἐνθουσιᾷ καὶ δαιμονίζεται ὁ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλος τῆς ἀρετῆς.

Ὁ Πλούταρχος ὑπῆγε πολλάκις εἰς τὴν βασιλεύουσαν Ῥώμην καὶ τέλος ἐπέρασε τὸ ἐπίλοιπον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς αὐτὴν, ἐξαιρέτως ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος καὶ διὰ τὴν σοφίαν, καὶ διὰ τὴν ἀρετήν του, ἀπὸ τοὺς ἐνδοξοτέρους ἄνδρας τῆς πόλεως ταύτης· οἱ ὁποῖοι ἐσυναθροίζοντο πολλάκις διὰ νὰ ἀκροάζωνται τὰς σοφὰς αὐτοῦ ὁμιλίας. Τὸ πρὸς αὐτὸν σέβας τῶν Ῥωμαίων ἔφθασεν εἰς τόσον, ὥςε ὁ Ῥούςικος, ἀνὴρ ἔνδοξος, εὑρισκόμενος εἰς ἀκρόασιν τοῦ Πλουτάρχου, ἐπρόσμεινε τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ, διὰ νὰ ἀνοίξῃ ἐπιςολὴν ἀναγκαίαν τοῦ Καίσαρος, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβειν εἰς αὐτὸν τῆς

ἀκροάσεως τὸν καιρόν (1). Αὐτὸς ὁ Καῖσαρ Τραϊανὸς ἐσεβάσθη τὴν ἀρετὴν τοῦ Πλουτάρχου, καί, ὡς λέγει ὁ Σουΐδας (2), τὸν ἐτίμησε μὲ ὑπατικὸν ἀξίωμα, προςάξας τῆς Ἰλλυρίας τοὺς ἄρχοντας νὰ μὴ πράσσωσι τίποτε χωρὶς τῆς γνώμης τοῦ Πλουτάρχου. Γνώμη πολλῶν εἶναι, ὅτι ὁ Πλούταρχος ἐχρημάτισε καὶ διδάσκαλος τοῦ μετὰ τὸν Τραϊανὸν βασιλεύσαντος Ἀδριανοῦ.

Τόση σοφία μὲ τόσην ἀρετὴν ἑνωμένη δὲν εἶναι παράδοξον ἐὰν ἐπροξένησε τόσην τιμὴν εἰς τὸν Πλούταρχον, κατ' ἐκείνην μάλιςα τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ὁπότε πολλῶν ἄλλων Ἑλλήνων διαγωγή, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ὠνομάζοντο καὶ φιλόσοφοι, ἐγέννησεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ῥωμαίων τόσην τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος καταφρόνησιν ὥς', ἀντὶ Γραικῶν, τοὺς ὠνόμαζαν Γραικύλους (3).

---

(1) Πλουταρχ. Περὶ πολυπραγμοσύν' πρὸς τὸ τέλος.

(2) Λέξ. Πλούταρχος.

(3) Πρῶτος ὁ Κικέρων ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸ ὄνομα τῶν Γραικίσκων ἢ Γραικύλων (Græculi). Μετὰ τὸν Κικέρωνα, ἄνδρα σοφὸν καὶ ἔνδοξον, δὲν ἔπαυσαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ πληγόνωσι τοὺς Ἕλληνας μὲ τὸ καταφρονητικὸν ἐπίθετον τοῦτο, οὐδ' ἀφοῦ κατεςάθησαν καὶ αὐτοὶ ὁμογενῶν τυράννων ἀνδράποδα παρὰ τοὺς ἀτιμαζομένους Ἕλληνας ἀσυγκρίτως ἀτιμότερα. Ἀλλ', ἐπειδὴ συμφέρει εἰς ἡμᾶς νὰ ἐξεύρωμεν ὄχι τόσον τί εἶπαν, ἢ τί λέγουν, οἱ ἐχθροὶ τοῦ γένους, ὅσον διὰ τί τὸ εἶπαν, ἢ διὰ τί τὸ λέγουν, καλὸν εἶναι νὰ μάθωσιν οἱ νέοι, καὶ μάλιςα ὅσοι ἐπαγγέλλονται τὸν διδάσκαλον, καὶ καταγίνονται εἰς τὴν κατ' οἶκον παιδείαν τῶν λεγομένων ἀρχοντοπώλων, ὅτι τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ὀνομασίας τὴν ἔδωκαν αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες. Πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, ἀφοῦ ἡ ταλαίπωρος Ἑλλὰς ἐδουλώθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους, μὴν ἔχοντες πλέον τρόπον νὰ ζήσωσιν εἰς τὴν πατρίδα των, ἔτρεξαν εἰς τὴν Ῥώμην· ὅπου καὶ βιβλία, καὶ ἄλλα πολύτιμα ὑπομνήματα τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, λάφυρα τῆς νίκης, ἢ ἀγοράσματα

Διαιροῦσι τοῦ Πλουτάρχου τὰ σωζόμενα συγγράμματα εἰς δύο τμήματα. Τὸ πρῶτον περιέχει τοὺς Παραλλήλους βίους τεσσαρακονταοκτὼ τὸν ἀριθμόν· τὸ δεύτερον, ὅλα τὰ λοιπὰ ἐπιγραφόμενα κοινῶς Ἠθικά, μ' ὅλον ὅτι μεταξὺ τούτων εὑρίσκονται πολλὰ Φιλολογικά, Φυσικά, Ἱστορικά, καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἠθικήν. Ἐπειδὴ κατὰ τὸ παρὸν καταγίνομαι εἰς τοῦ πρώτου τμήματος τὴν ἔκδοσιν, πρέπον εἶναι νὰ λαλήσω μερικῶς περὶ αὐτοῦ.

Ἐξεδόθησαν πρώτην φορὰν οἱ Παράλληλοι βίοι τοῦ Πλουτάρχου εἰς τὴν Φλωρεντίαν, κατὰ τὸ 1517 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ· δευτέρα ἔκδοσις εἶναι τῆς Βενετίας, κατὰ τὸ 1519· τρίτη καὶ τετάρτη εἰς τὴν Βασιλείαν, κατὰ τὸ 1533 καὶ τὸ 1560. Πέμπτον τοὺς ἐξέδωκεν ἑνωμένους μὲ τὰ λοιπὰ (1) τοῦ Πλουτάρ-

---

τοῦ πλούτου τῶν Ῥωμαίων, εὑρίσκοντο περισσότερα παρὰ εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἐγίνοντο ἀνατροφεῖς καὶ διδάσκαλοι τῶν παιδαρίων εἰς τῶν ἐνδόξων τοὺς οἴκους. Ἕως ἐδῶ τὸ πρᾶγμα ἦτον ἔντιμον, ἐπειδὴ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα εἶναι ἐπάγγελμα θεῖον. Ἀλλ' ὁ Γραικὸς μισθωτὸς διδάσκαλος ἠναγκάζετο πολλάκις, διὰ τὴν πενίαν του, ἀπὸ τὸν Σαρδανάπαλον μισθωτήν του νὰ κολακεύῃ καὶ αὐτόν, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα (τὰ ἀρχοντόπωλα), καὶ τὸ χειρότερον, αὐτοὺς τοὺς δούλους του, ὡς νὰ μὴν ἦτον ἄλλη θεραπεία τῆς πενίας παρὰ τὴν κολακείαν. Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Λουκιανοῦ τὸ πρᾶγμα εἶχε καταντήσειν εἰς τόσον ὥστ' ὁ φιλόσοφος διδάσκαλος ἠκολούθει τὴν Κυράν, καὶ ἐκράτει εἰς τὸν κόλπον του τῆς Κυρᾶς τὸ σκυλάκιον· τὸ ὁποῖον, ὡς λέγει ὁ ἀστειότατος Λουκιανὸς (Περὶ τῶν ἐπὶ μισθ. συνόντ. § 34), ἐκατούρει καὶ πολλάκις εἰς τὸν τρίβωνα τοῦ φιλοσόφου. Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι τοιοῦτοι Γραικοὶ εἶναι ἄξιοι νὰ ὀνομάζωνται Γραικίσκοι· ἀλλ' ὡσαύτως ἀναμφίβολον, ὅτι εἶναι ἀνάξιος νὰ ὀνομάζεται κἂν ἄνθρωπος, ὅστις ἀναγκάζει τοὺς ὁμοίους του νὰ κρημνίζωνται ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τῶν ἀνδραπόδων τὴν κατάστασιν.

(1) Τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν τρίς, χωριστὰ τῶν Βίων, κατὰ τὸ 1509, 1542 καὶ 1574 ἔτος.

χου συγγράμματα, κατὰ τὸ 1572 ἔτος ὁ Στέφανος. Ἀπὸ ταύτην τοῦ Στεφάνου τὴν ἔκδοσιν ἐγεννήθησαν ἔπειτα αἱ τρεῖς ἐκδόσεις τῆς πόλεως Φραγκοφούρτου, κατὰ τὸ 1599, 1605, καὶ 1620 ἔτος, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1620) τοῦτο, καὶ τὸ 1624 δύο Παρισιναί. Τὰς Παρισινὰς ἠκολούθησεν ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ 1729, καὶ ταύτην ἡ περίφημος τοῦ Ῥεϊσκίου ἔκδοσις ὅλων τοῦ Πλουτάρχου τῶν συγγραμμάτων, ἥτις ἤρχισε κατὰ τὸ 1774, κ' ἔλαβε τέλος κατὰ τὸ 1782 ἔτος.

Τῆς Ῥεϊσκιανῆς ἐκδόσεως μόνον τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον ἐπεχείρισε νὰ μετεκδίδῃ κατὰ τὸ 1791, καὶ ἐτελείωσε κατὰ τὸ 1804 ἔτος, ὁ Οὔττην, εἰς τόμους δεκατέσσαρας. Ἂν καὶ εἰς τοὺς τόμους τούτους εὑρίσκωνται ὅλα τοῦ Πλουτάρχου τὰ σωζόμενα, ἡ ἔκδοσίς του ὅμως μέχρι τῆς σήμερον (1808) μένει ἀτελής, ἐπειδὴ τῆς λείπει ἀκόμη τὸν ὁποῖον ὑπεσχέθη Πίνακα.

Μέχρι τούτου οἱ ἐκδόται, ἂν ἐξαιρέσῃς τὸν Ἄγγλον Βρυάνον, καὶ τὸν Γερμανὸν Ῥεΐσκιον, εἰς τὰ πολλὰ τοῦ κειμένου τοῦ Πλουτάρχου γραφικὰ σφάλματα πολλὰ ὀλίγην θεραπείαν ἐπροξένησαν· καὶ μετὰ τὰς ὄχι ὀλίγας διορθώσεις τῶν δύω τούτων ἐκδοτῶν μένουν εἰς αὐτὸ ἀκόμη τόποι ἀναρίθμητοι χρείαν ἔχοντες διορθώσεως ἢ ἐξηγήσεως.

Ἡ θεραπεία τούτων ἐπροσμένετο ἀπὸ τὸν περίφημον τῆς Ὀλλανδίας Ἑλληνιστὴν Βυτεμβάχιον, ὅστις ἐδαπάνησε πολὺ μέρος τῆς ζωῆς του (1) εἰς τὴν μελέτην τοῦ Πλουτάρχου, μὲ σκοπὸν

(1) Κατὰ τὸ 1772 ἔτος ἐξέδωκεν, ὡς δοκίμιον καὶ Πρόδρομον τῆς μελετωμένης ὁλικῆς ἐκδόσεως τοῦ Πλουτάρχου, τὸ ἐπιγραφόμενον σύνταγμα, Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδέως τιμωρουμένων. Ὁ δαπανώμενος καιρὸς εἰς τὰς ἐκδόσεις τῶν συγγραφέων σημειοῦται μάλιστα διὰ τοὺς ζητοῦντας ἀπ' ἐμὲ τὸν ἀδύνατον ὅ,τι οὐδ' αὐτοὶ εἶναι καλοὶ νὰ κάμωσιν οἱ δυνατοί.

νὰ τὸν ἐκδώσῃ. Ἀλλ' ἕως τώρα δὲν ἐξέδωκε πλὴν μόνα τὰ Ἠθικὰ, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος τόμος ἴδε τὸ φῶς κατὰ τὸ 1795, καὶ ὁ πέμπτος καὶ τελευταῖος, κατὰ τὸ 1802 ἔτος.

Ἐκδόσεις χωριςῶν τινῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλουτάρχου, καὶ μεταφράσεις μερικὰς ἢ ὁλικὰς εἰς διαφόρους τῆς φωτισμένης Εὐρώπης γλώσσας, εἶναι περιττὸν νὰ καταριθμήσω. Ὅςις γνωρίζει τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, τὰς εὑρίσκει ἀριθμημένας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Φαβρικίου (1). Ὅςις τὴν ἀγνοεῖ (πάλιν τὸ λέγω) πρέπει νὰ τὴν μάθῃ, μηδὲ νὰ ἀρκῆται εἰς τῶν μωρῶν τὰ καλὰ γραμματικὰ, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλο καλὸν ἕως τώρα ἡ ταλαίπωρος Ἑλλὰς δὲν ἀπέλαυσε παρὰ πολλὰς παχείας καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν γραμματικὰς βίβλους. Ἐκ τῶν μεταφράσεων ὅμως ἀξία σημειώσεως εἶναι ἡ ἐξάκουςος ὅλου τοῦ Πλουτάρχου τῶν συγγραμμάτων Γαλλικὴ μετάφρασις τοῦ Ἀμιότου· τῆς ὁποίας ἡ τελευταία Παρισινὴ ἔκδοσις (1801-1805), εἰς τόμους εἰκοσιπέντε, εἶναι συνωδευμένη μὲ πολλὰ ὀλίγας, ἀλλὰ σοφὰς, τοῦ φίλου μου Κλαυερίου σημειώσεις.

Μετὰ τὰς προειρημένας εἶναι ἡ ἰδική μου τῶν Βίων τοῦ Πλουτάρχου ἔκδοσις. Βοηθήματα εἰς ταύτην ἄλλα δὲν ἔχω παρὰ τοῦ Στεφάνου, τοῦ Βρυάνου, καὶ τοῦ Ῥεϊσκίου τὰς διορθώσεις, καὶ τὰς διαφόρους γραφὰς ὅσας αὐτοὶ καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν ἐσημείωσαν. Ἀπὸ ταύτας, καὶ καμμίαν φορὰν ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν τοῦ Ἀμιότου μετάφρασιν (2) βοηθούμενος, ἤλλαξα εἰς

---

(1) Τόμ. Ε, σελ. 208-225· τῆς νέας ἐκδ.

(2) Πολλαὶ διορθώσεις καὶ εἰκασίαι τοῦ Ῥεϊσκίου ἠρανίσθησαν ἀπὸ τὴν αὐτὴν μετάφρασιν. Διὰ τί δὲν τὸ ἐφανέρωσεν, ἀπορῶ τόσον περισσότερον, ὅσον ὁ σοφὸς ἰατρὸς καὶ κριτικὸς Ῥείσκιος χρείαν νὰ ςολίζεται μὲ κόπους ἀλλοτρίους δὲν εἶχε. Κατηγορεῖται κοινῶς ὁ

πολλὰ μέρη τὸ ἐκδοθὲν ἀπὸ τὸν Στέφανον κείμενον, καὶ εἰς ὄχι ὀλίγα ἀπὸ τὰς ἰδίας μου εἰκασίας, ὡς ἔκαμα καὶ εἰς ὅσους ἄλλους συγγραφεῖς ἐξέδωκα μέχρι τῆς σήμερον· μὲ ταύτην τὴν διαφορὰν, ὅτι ὅσον προβαίνω εἰς τὴν ἡλικίαν, γίνομαι ἴσως τολμηρότερος.

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου τοῦ Πλουτάρχου ὡς καὶ ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ τὸ ἔκριναν, εἶναι ἀνώμαλος, καὶ καμμίαν φορὰν ἀσυνάρτητος, διὰ τὸ μάκρος τῶν περιόδων, καὶ ἀσύντακτος. Ἡ τοιαύτη ἀνωμαλία γεννᾶται ἀπὸ δύο αἰτίας. Ἡ πρώτη εἶναι ὅτι ἔγραφεν εἰς καιρὸν ὅταν ἡ γλῶσσα παρήκμαζε. Δευτέραν ἐμπορεῖ τὶς νὰ ὀνομάσῃ τὴν πολυμάθειαν, διὰ τὴν ὁποίαν συχνὰ ὁ καλὸς Πλούταρχος συγκλώθει χαρακτῆρας λόγου διαφόρους, ἐπειδὴ ἡ μνήμη παρέδιδεν εἰς αὐτὸν ἐνταυτῷ καὶ τὰς ἐννοίας, καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐννοιῶν, τῶν διαφόρων ποιητῶν καὶ συγγραφέων.

Μ' ὅλα ταῦτα τὰ ἐλαττώματα, πολλάκις ὁ χαρακτὴρ τοῦ Πλουτάρχου εἶναι πλούσιος ἀπὸ φράσεις καὶ λέξεις συμπλεγμένας εἰς τρόπον ὥστε νὰ γοητεύωσι τοῦ ἀναγινώσκοντος τὴν ἀκοήν. Ἡ γοητεία θεωρεῖται μάλιστα εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, ὅπου ζωγραφεῖ μὲ ζωηρότατα χρώματα καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ κάλλος, καὶ τὴν ἀσχημίαν τῆς κακίας. Ἄξιον ἐπαίνου εἰς τὸν Πλούταρχον εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι δὲν ἐπεριεργάσθη νὰ μιμηθῇ ἰδίως κἀνέν' ἀπὸ τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς, ἀλλ' ἐσύνταξε τὸ Λεκτικὸν μέρος τῶν συγγραμμάτων του, ὡς ἐσυγχώρει τῆς γλώσσης ἡ

Ῥείσκιος, ὡς τολμηρὸς εἰς τὰς διορθώσεις του· ἀπέβαλα κ' ἐγὼ πολλὰς ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἔκδοσίν μου ὡς ἐσφαλμένας. Ἀλλ' ὅμως προτιμῶ τὴν γόνιμον τόλμην τοῦ Ῥεισκίου ἀπὸ πολλῶν ἄλλων ἐκδοτῶν τὴν στεῖραν εὐλάβειαν.

τότε κατάστασις (1), καὶ ἠσχολήθη ἐξαιρέτως εἰς τὸ Πραγματικόν (2).

Τὸ Πραγματικὸν τοῦτο εἶναι τόσον πλούσιον ἀπὸ βιωφελῆ παραδείγματα καὶ παραγγέλματα, ὥστε ἀμφιβάλλω ἂν εὑρίσκεται κἀνὲν ἄλλο σύγγραμμα παρὰ τοῦ Πλουτάρχου τὰ συγγράμματα πλουσιώτερον. Παράδειγμα τοὐλάχιστον ἄλλο πολυμαθεστάτου ἀνδρὸς, ὅστις πλέον παρὰ τὸν Πλούταρχον ἐγνώρισε τὸν τρόπον νὰ καταστήσῃ τὴν πολυμάθειαν ὠφέλιμον, δὲν ἔχομεν. Τὸν φιλόσοφον καὶ φιλάνθρωπον τοῦτον συγγραφέα μὲ δίκαιον ἐμπορεῖ τὶς νὰ μεταχειρισθῇ ὡς κριτήριον τοῦ μέτρου τῆς ἀρετῆς τῶν ἀναγινωσκόντων· ἤγουν ὅτινα βλέπῃ τὶς εὐαρεστούμενον πολὺ εἰς τοῦ Πλουτάρχου τὴν ἀνάγνωσιν, ἐκεῖνον, χωρὶς κίνδυνον ἀπάτης, δύναται νὰ κρίνῃ ὅτι εἶναι φίλος τῆς ἀρετῆς, ἢ κἂν ὅτι προθυμεῖται νὰ γένῃ.

Αἱ περὶ τῶν ἱστορουμένων προσώπων καὶ πραγμάτων κρίσεις τοῦ Πλουτάρχου εἶναι ὀρθαί· καὶ τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον, ἐπειδὴ ἔκρινε καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα μὲ τῆς Φιλοσοφίας τὴν στάθμην. Καμμίαν φορὰν ὅμως καὶ ἀπατᾶται ὁ χρηστὸς Πλούταρχος καὶ, τὸ χειρότερον, αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν ἀντιφάσκει· οὐδὲ τοῦτο εἶναι παράδοξον. Αἱ προλήψεις τῆς πατρίδος, τῆς ἀνατροφῆς, τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων συναναστροφῆς καὶ συμβιώσεως, καὶ ἁπλῶς ὅλων τῶν περιστάσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἕκαστος εὑρίσκεται, μᾶς πολιορκοῦσι καὶ μᾶς σφίγγουσι πανταχόθεν τόσον ἰσχυρὰ, ὥστε καὶ τὴν στάθμην τῆς Φιλοσοφίας ἀναγκάζουσι πολλάκις νὰ κλίνῃ ὅπου δὲν πρέπει, καὶ

(1) Ἴδε τὴν πρὸς Ἀλέξανδρ. ἐπιστολ. σελ. 26-27 καὶ 43-44, καὶ Στοσχ. Αὐτοσχ. σελ. 175.

(2) Περὶ τοῦ Λεκτικοῦ καὶ τοῦ Πραγματικοῦ, ἴδε ἀνωτέρω σελ. 238 καὶ καθεξῆς.

τὸν λύχνον αὐτῆς ἐμποδίζουν νὰ δείχνῃ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ὁποῖα πρέπει. Τοῦτο δὲν εἶναι κατηγορία οὔτε τοῦ Πλουτάρχου, οὔτε κἀνενὸς ἄλλου ἀπὸ τοὺς ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸν βίον καὶ τὸν λόγον τοῦ φρονίμου τούτου συγγραφέως· εἶναι μᾶλλον ἔλεγχος τῆς ἀμαθίας τῶν ἀντιφιλοσόφων. Ἐὰν μηδ' αὐτὸς τῆς Φιλοσοφίας ὁ λύχνος εἶναι πάντοτε καλὸς νὰ μᾶς φυλάξῃ ἀπὸ τὰ σκονδάμματα, τί ἔχει τις νὰ συλλογισθῇ περὶ τῶν ὅσοι καὶ τὸν ἀποςρέφονται παντάπασι, προκρίνοντες νὰ ὁδηγῶσι τυφλοὶ τυφλὸν τὸν χυδαῖον ὄχλον εἰς τὸ παχὺ τῆς ἀπαιδευσίας σκότος;

Εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν βίων τοῦ Πλουτάρχου ἔβαλα, ὡς ὑπεσχέθην (1), τὰς εἰκόνας τῶν ἱςορουμένων προσώπων, ὅσων ἔτι σώζονται εἰκόνες γνήσιαι. Καὶ ἂν αὐταὶ αὐξάνωσι τὴν δαπάνην τοῦ τύπου, ἡ πλουσιοπάροχος ὅμως διάθεσις τῶν φιλελλήνων ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ, ἀντὶ νὰ φοβηθῇ τὴν δαπάνην, συνελυπήθη μ' ἐμὲ, ὅτι δὲν εὑρέθησαν ὅλαι τῶν ἱςορουμένων (2)

---

(1) Ἰδ. ἀνωτέρ. Περὶ τῆς ἐκδόσ. τοῦ Ἰσοκράτ, σελ. 301.

(2) Εἰς τὸν πρῶτον τοῦτον τόμον λείπουσι τριῶν Ῥωμαίων εἰκόνες, τοῦ Ποπλικόλα, τοῦ Καμίλλου, καὶ τοῦ Φαβίου Μαξίμου. Ἐπειδὴ περὶ εἰκόνων ὁ λόγος, συγχωρεῖται εἰς τὴν ἡλικίαν μου νὰ παρακαλέσω τοὺς νέους νὰ μὴ μιμηθῶσι τὸ ἔθος τινῶν συγγραφέων τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, νὰ βάλλωσιν αὐτοὶ ἑαυτῶν τὰς εἰκόνας εἰς τὴν κεφαλὴν τῶν βιβλίων. Ἔξω τῆς γεννωμένης ἀπρεπείας ἀπὸ τὸν αὐτοῦ ἑκάςου περὶ ἑαυτοῦ ἔπαινον, τὸ ἔθος τοῦτο εἶναι καὶ ἄδικον· ἐπειδὴ ἁρπάζει τολμηρῶς ἀπὸ τοῦ ἔθνους ὅλου καὶ τῆς πατρίδος τὰς χεῖρας τὴν μὲ τὴν ὁποίαν ἡ πατρὶς μόνη ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀνταμείβῃ τὰ καλὰ τιμήν. Ὅταν ἡ πατρὶς δίδῃ τοιαύτας τιμὰς εἰς τοὺς εὐεργέτας αὐτῆς, δὲν ἀποβλέπει προηγουμένως εἰς τὸν τιμώμενον, ὅςις, πληρώσας τὸ πρὸς αὐτὴν αὐτοῦ χρέος, διψᾷ τόσον ὀλιγώτερον τοιοῦτον ἔπαινον, ὅσον εἶναι πλέον ἄξιος ἐπαίνου· ὁ σκοπός της εἶναι νὰ παρακινήσῃ καὶ τὰ λοιπά της τέκνα νὰ πληρώσωσι τὰ χρεωςούμενα εἰς αὐτὴν τροφεῖα. Ἡ

προσώπων αἱ εἰκόνες. Ἔξω τούτων, ὅ,τι μάλιςα μ' ἐλύπησε περισσότερον, εἶναι τοῦ καλοῦ Πλουτάρχου τῆς εἰκόνος ἡ ἔλλειψις. Παρὰ τὸν ὠφελιμώτατον τοῦτον συγγραφέα τίνος ἄλλου μορφῆς εἰκὼν ἔπρεπε νὰ ἦναι εἰς τοὺς φιλαρέτους πλέον εὐάρεςος; Δὲν ἀμέλησαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ τιμήσωσι τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ τὴν σοφίαν μὲ εἰκόνα· ἀλλὰ καὶ ταύτην, καθὼς ἄλλα πολλὰ, τὴν ἔφθειρεν ὁ παμφάγος χρόνος, ἐὰν ἴσως δὲν εὑρίσκεται εἰς κἀνὲν ἀκόμη τῆς Ἑλλάδος, ἢ τῆς Ἰταλίας, ὑπόγαιον καταχωσμένη.

Διὰ νὰ ἀναπληρώσω, ὅσον ἦτο δυνατὸν, τὴν δυςυχῆ ταύτην ἔλλειψιν, ἔβαλα εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ πρώτου τόμου τὸ ὄνομα τοῦ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ, περικυκλωμένον ἀπὸ τῆς αἰωνιότητος τὸ σύμβολον, τὸν ὄφιν, καὶ ὑπέγραψα τὸ εὐφυέςατον εἰς τὸν Πλούταρχον ἐπίγραμμα τοῦ Ἀγαθίου, πολλὰ διάφορον καὶ εἰς τὴν κομψότητα, καὶ εἰς τὴν προσαρμογὴν, ἀπὸ τὰ ἐπιγραφόμενα ἐγκώμια τῶν ἐκδοτῶν, ἢ συγγραφέων, εἰς τὰς κεφαλὰς τινῶν βιβλίων (1).

παλαιὰ Ἑλλὰς ἐτίμα τοὺς εὐεργέτας αὐτῆς μὲ ςεφάνους, μὲ εἰκόνας, μὲ τὴν ἐν Πρυτανείῳ σίτησιν· ἀλλὰ κἀνεὶς ἀπὸ τούτους, οὔτ' ἐςεφάνωσεν αὐτὸς ἑαυτὸν, οὔτε τῆς ἰδίας του μορφῆς ἀνέςησεν εἰκόνα, οὔτ' ἀπὸ τοῦ Πρυτανείου τὴν τράπεζαν ἥρπασε τὴν ὄχι ἀκόμη χαρισθεῖσαν εἰς αὐτὸν τροφήν. Ἐξεναντίας ἔχομεν ἡρώων παραδείγματα, οἱ ὁποῖοι οὐδὲ προσφερομένην ἀπὸ τοὺς συγχρόνους αὐτῶν ἐδέχθησαν τὴν τιμήν. Τοιοῦτος ἦτον ὁ Ἀγησίλαος, ὅςις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (Ἀγησιλ. § 2 καὶ ἐν Ἀποφθεγμ.) δὲν ἐσυγχώρησε νὰ τοῦ κάμωσιν εἰκόνα.

(1) Ἄλλο τοῦτο ἔθιμον τινῶν Εὐρωπαίων, ὄχι μετριοφρονέςερον παρὰ τὸ πρῶτον. Μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς βίβλου εὑρίσκεις γραμμένα καθεξῆς τρία ἢ τέσσαρα ἐπιγράμματα ςιχηρὰ Λατινικὰ, ἄκουσμα κ' ἀνάγνωσμα ἐλεεινὸν, συνθεμένα ἀπὸ φίλους εἰς ἔπαινον τοῦ συγγραφέως, ἢ ἐκδότου, ὅςις πολλάκις ἄλλο δὲν ἔκαμε παρὰ ν' αὐξήσῃ τὸν

ΠΕΡΙ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΕΚ ΤΟΥ ΜΟΝΤΑΙΓΝΟΥ ΚΑΙ ΡΟΥΣΣΩ (*),

ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ ΓΑΛΛΩΝ.

Μεταξὺ τῶν ἡμητέρων Γαλλικῶν συγγραφέων ὅλων δίδω (καὶ μὲ δίκαιον, νομίζω) τὰ πρωτεῖα εἰς τὸν Ἰάκωβον Ἀμιότου.... Ἀλλ' ὅ, τι μάλιςα μ' εὐχαριςεῖ εἰς αὐτὸν, εἶναι ἡ κρίσις νὰ διαλέξῃ βιβλίον (τὸν Πλούταρχον) τόσον ἄξιον καὶ τόσον ἁρμόδιον, διὰ νὰ τὸ προσφέρῃ δῶρον εἰς τὴν πατρίδα του. Οὐδεμία σωτηρίας ἐλπὶς δι' ἡμᾶς τοὺς ἀμαθεῖς ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν τὸ βιβλίον τοῦτο δὲν μᾶς ἀνεσήκονεν ἀπὸ τὸν βόρβορον. Τώρα, χάρις εἰς τὸν Πλούταρχον, τολμῶμεν καὶ νὰ λαλῶμεν καὶ νὰ γράφωμεν· τώρα καὶ αἱ γυναῖκες εἶναι καλαὶ νὰ διδάσκωσι καὶ αὐτοὺς τῶν σχολείων τοὺς διδασκάλους. Ὁ Πλούταρχος ἔγινε καθημερινὴ ἡμῶν ἀνάγνωσις (1).

ἀριθμὸν τῶν ἀχρήςων βιβλίων. Οἱ περιερχόμενοι τὴν φωτισμένην Εὐρώπην Γραικοὶ νέοι πρέπει νὰ μιμῶνται ὅσα ἡ Φιλοσοφία ἐγέννησεν εἰς αὐτὴν πολλὰ καὶ μεγάλα καλὰ, καὶ ὄχι ὅσα δὲν ἐδυνήθη ἀκόμη νὰ ἐκριζώσῃ κακά. Ἐὰν οἱ φίλοι, διὰ κρίσεως ἔνδειαν, ἢ δι' ὑπερβολὴν ἀγάπης, ἥτις τυφλόνει τὴν κρίσιν, δοξολογῶσι τὸν συγγραφέα μὲ τὰ ἄμουσά των ςιχουργήματα, ὁ συγγραφεὺς πρέπει νὰ ἔχῃ τοῦτο εἰς τὸν νοῦν, ὅτι γελῶσιν οἱ φρόνιμοι, καὶ τῶν δοξολογούντων τὴν ἀκρισίαν, καὶ τοῦ δοξολογουμένου τὴν ἀναισθησίαν.

(*) Ὅςις ἐπιθυμεῖ τὰς περὶ Πλουτάρχου Ἑλληνικὰς κρίσεις ἃς ἴδῃ τὸν τρίτον τόμον τῆς Ἑλληνικ. Βιβλιοθήκης, σελ. ος'.

(1) Je donne avecques raison, ce me semble, la palme à Jacques Amyot sur touts nos écrivains françois... mais sur tout je luy sçais bon gré d'avoir sceu trier et choisir un livre si digne et si à propos, pour en faire present à son païs. Nous aultres ignorants estions perdus, si ce livre ne nous

Μεταξὺ τῶν ὀλίγων βιβλίων, ὅσα καμμίαν φορὰν ἀναγινώσκω ἀκόμη, ὁ Πλούταρχος μάλιστα μὲ προσηλόνει καὶ μὲ ὠφελεῖ. Πρῶτον αὐτὸν ἀνέγνωσα εἰς τὴν παιδικὴν, καὶ αὐτὸς θέλει εἶθαι τῆς γεροντικῆς μου ἡλικίας ἡ τελευταία ἀνάγνωσις. Εἶναι σχεδὸν ὁ μόνος συγγραφεὺς, τὸν ὁποῖον ποτὲ δὲν ἀνέγνωσα χωρὶς καρπόν (1).

---

eust relevé du bourbier : sa mercy, nous osons à cett' heure et parler et escrire; les dames en regentent les maistres d'eschole; c'est nostre breviaire. *Essais de Michel de Montaigne*, liv. II, chap. 4.

(1) Dans le petit nombre de livres que je lis quelquefois encore, Plutarque est celui qui m'attache et me profite le plus. Ce fut la première lecture de mon enfance, ce sera la dernière de ma vieillesse; c'est presque le seul Auteur que je n'ai jamais lu sans quelque fruit. Rousseau, *les Réveries du promeneur solitaire, quatrième promenade.* Ἀναγκαῖον ἔκρινα νὰ προσθέσω τῶν δύο Γάλλων φιλοσόφων τούτων τὴν περὶ Πλουτάρχου κρίσιν, διὰ νὰ μάθωσιν οἱ νέοι πόσον τιμῶνται τῶν προγόνων ἡμῶν τὰ συγγράμματα ἀπὸ τὰ φωτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη. ¡Καὶ διά τί νὰ μὴ τὰ τιμῶσιν, ἐπειδὴ εἰς αὐτὰ χρεωστοῦν τὸν φωτισμὸν αὐτῶν; Ὅ,τι μάλιστα λέγει ὁ Μονταῖγνος δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ ὑπερβολὴ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὸν Πλούταρχον, ἀλλ' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀλήθεια. Τοσαύτην ἔχει δύναμιν βιβλίον φρονίμου συγγραφέως, βοηθούμενον ἀπὸ φίλας ἄλλας περιστάσεις μικρὰς, ὥστ' ἔθνος ὁλόκληρον νὰ σηκώσῃ ἀπὸ τῆς ἀπαιδευσίας τὸν βόρβορον, καὶ νὰ τὸ διδάξῃ πῶς νὰ διορθώσῃ καὶ τὰ ἤθη καὶ τὴν γλῶσσάν του· τὰ ἤθη, μὲ τὰ καλὰ τῆς ἀρετῆς παραγγέλματα καὶ παραδείγματα· τὴν γλῶσσαν, μὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ καλοῦ Πραγματικοῦ μέρους, χωρὶς τοῦ ὁποίου τὸ Λεκτικὸν δὲν εἶναι παρὰ κενὸς ἀέρος ψόφος (Ἀνωτέρω, σελ. 268-269) συνθεμένος ἀπὸ τοὺς ἀττικισμοὺς τοῦ Γραμματικοῦ Φρυνίχου, ὅστις ἄλλο ἴσως εἰς τὸν Πλούταρχον δὲν ἐσημείωσε παρὰ λέξεις. Ἀλλ', ἐὰν τῶν Ἑλλήνων τὰ συγγράμματα ἐσήκωσαν ἀπὸ τῆς ἀπαιδευσίας τὸν βόρβορον τοὺς ἀλλογενεῖς, παρὰ τὸν Βαρθόλδυν ¡τίς ἄλλος δύναται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι θέλουν ἀφήσειν τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν ἡμᾶς νὰ κυλιώμεθα αἰωνίως εἰς αὐτόν;

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1810)

ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ (*).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐξαιρέτως πρὸς τοὺς Σμυρναίους.

Ἰδοὺ καὶ ὁ τέταρτος τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τόμος προβαίνει εἰς τὸ φῶς, ὁπότ' ἔπαυσε νὰ βλέπῃ τὸ φῶς ὁ συνεργήσας εἰς αὐτὴν ΜΙΧΑΗΛ Ὁ ΖΩΣΙΜΑΣ.

Τῆς Ἑλλάδος ὁ μέγας εὐεργέτης οὗτος ἀπέθανεν εἰς τὴν πόλιν Λιβόρνον, τὴν πρώτην Ἰουλίου τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἀφήσας ὄχι μόνον εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀναγέννησιν ἐφρόντιζεν Ἑλλήνων τὰς ψυχὰς, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅσοι μεταξὺ τῶν ἀλλογενῶν τιμῶσι τὰ καλὰ, μνήμην ἀθάνατον. Ἡ πατρὶς αὐτοῦ καὶ μήτηρ Ἑλλὰς ἐτίμησε τὸν τάφον του μὲ ἐπιγραφὴν μάρτυρα τῆς πρὸς αὐτὴν ἀγάπης του.

(*) Τόμ. Β΄.

Ἐὰν ὅμως αὐτὸς ἔπαυσε νὰ ζῇ, μὴ διὰ τοῦτο φαντασθῶσιν οἱ ἐχθροὶ, ἢ φοβηθῶσιν οἱ φίλοι τῆς Ἑλλάδος, ὅτι μέλλει νὰ παύσῃ καὶ ἡ ἔκδοσις τῆς ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ. Ἀφῆκε τὴν φροντίδα τῆς πατρίδος κληρονομίαν εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τοὺς τιμιωτάτους ἀδελφούς του· τοὺς ὁποίους ὁ θάνατος ἐςέρησε τὸν φίλον ἀδελφὸν, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν ἀδιάκοπον προθυμίαν τῶν εἰς τὸ γένος εὐεργεσιῶν.

Τῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας προξενηθέντων ἀπὸ τοὺς ΖΩΣΙΜΑΔΑΣ καλῶν τὸ κάλλιςον εἶναι, ὅτι πολυπλασιάζοντες τὰ ὄργανα καὶ μέσα τῶν φώτων, τῶν ὁποίων ἴδιον εἶναι νὰ ἀνάπτωσιν εἰς τὰς ψυχὰς ἔρωτα περισσοτέρων φώτων (1), ἐπαρακίνησαν εἰς μίμησιν πολλοὺς τοῦ γένους πλουσίους, διδάσκοντες μὲ τὸ φιλογενὲς αὐτῶν παράδειγμα (2), ὅτι ὄχι ὁ πλοῦτος, ἀλλ' ἡ ὀρθὴ τοῦ πλούτου μεταχείρισις εἶναι καλὴ νὰ τοὺς δοξάσῃ. ¿Καὶ πῶς ἄλλως δύναται τὶς ὀρθότερον νὰ τὸν μεταχειρισθῇ παρὰ ἐξοδεύων αὐτὸν νὰ σκεπάσῃ τῆς ἐλεεινῆς του πα-

---

(1) « Ὅσῳ γὰρ πλέον ἐςὶ τὸ προσειλημμένον ἐκ φιλοσοφίας, τοσούτῳ μᾶλλον ἐνοχλεῖ τὸ ἀπολειπόμενον » Πλούταρχ. Πῶς ἄν τις αἴσθ. ἑαυτ. προκόπτ' ἐπ' ἀρετῇ, § 4.

(2) Σεῖς δὲ, ἂν εὑρίσκεσθε τινὲς ἀκόμη πολλὰ ὀλίγοι πλούσιοι Γραικοὶ, τῶν ὁποίων ἡ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἀσυμπάθεια ἐξισοῦται μὲ τῶν καλῶν παραδειγμάτων τὴν καταφρόνησιν, ἀκούσατε τοὺς τελευταίους τούτους λόγους· καὶ ἐὰν μηδ' οὗτοι σᾶς φέρωσιν εἰς αἴσθησιν, δὲν εἴσθε πλέον ἄξιοι οὐδ' ὀνειδισμοῦ. ¿Τίς ὠνείδισε ποτὲ τοὺς λίθους ὡς ἀναισθήτους; Διότι σᾶς τιμῶσιν οἱ κόλακες καὶ οἱ ψωμοζῆται, μὴ νομίζετε διὰ τοῦτο ὅτι εἴσθε τίμιοι. Διότι δὲν ἐπράξατε τίποτ' ἀφ' ὅσα οἱ πολιτικοὶ νόμοι ἐμποδίζουσι κακὰ, μὴ φαντασθῆτε ὅτι εἴσθε ἐνάρετοι. Ἡ ἀληθινὴ τιμὴ καὶ ἀρετὴ συνίςανται ὄχι ἀφ' ὅσα δὲν ἔπραξέ τις κακὰ, ἀλλ' ἀφ' ὅσα δυνάμενος ἠμέλησε νὰ ἐνεργήσῃ καλά. Ἡ τοιαύτη ἀμέλεια θέλει καταμαρτυρήσειν εἰς τὴν ἐπερχομένην γενεὰν, ὅτι ἐςάθητε κακόμοιρα καὶ πάσης ἀνάξια τιμῆς ἀνθρωπάρια.

τρίδος τὴν γύμνωσιν; Ἀπὸ τοὺς φρονίμους μιμητὰς τούτους δίκαιον εἶναι κατὰ τὸ παρὸν νὰ ἐπαινεθῶσιν οἱ πολῖται τῆς Σμύρνης.

Εὖγε! φίλτατοι Σμυρναῖοι. Ἐὰν ἐφάνητε ὕστεροι τῶν Χίων καὶ τῶν Κυδωνιατῶν, ἡ προθυμία μὲ τὴν ὁποίαν ἐσυγκροτήσατε τὸ νέον τῶν ἐπιστημῶν γυμνάσιον, ἔδειξεν ἀρκετά, ὅτι τὸ ὑστέρημα δὲν ἦτον ἀκολούθημα καταφρονήσεως παιδείας, ἀλλὰ φόβου ἀποτέλεσμα μὴ δὲν εὕρετε τοιαύτης λαμπρᾶς πόλεως ἄξιον διδάσκαλον. Μόλις ἐφάνη ὁ τοιοῦτος, καὶ τὸν ἐκαλέσατε, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸν ἁρπάξατε, διὰ νὰ παραδώσετε εἰς τὰς χεῖράς του τὰ ἀγαπητά σας τέκνα.

Ἔξω τῶν χρεωστουμένων τῆς Ἑλλάδος ὅλης εἰς ἐσᾶς χαρίτων, ὦ φίλοι Σμυρναῖοι, ὅτι τὴν ἐκδικεῖτε ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς τὰς ἀδίκους λοιδορίας, εἰς πολλὰ ὀλίγων χρόνων διάστημα, τῶν ὅσα τώρα σπείρετε θέλετε θερίσειν τοὺς καρποὺς πολυπλασίους· εἰς πολλὰ ὀλίγων χρόνων διάστημα θέλει σᾶς πληροφορήσειν ἡ κοινὴ εὐδαιμονία τῆς πατρίδος, ὅτι ἡ δυστυχία της ἦτο καρπὸς τῆς κοινῆς ἀπαιδευσίας. Ἐάν, ὡς ἀρχίσατε, αὐξάνετε καθημέραν τὸν εἰς τὰ καλὰ ζῆλον, δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι θέλετ' ἀποκαταστήσειν τὴν Σμύρνην εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς δόξαν καὶ λαμπρότητα.

Ἡ πόλις, ὦ φίλοι Σμυρναῖοι, τὴν ὁποίαν κατοικεῖτε, καὶ εἰς τῶν προγόνων ἡμῶν τοὺς εὐτυχεῖς χρόνους, καὶ ἀφοῦ ὑπετάχθη ἡ Ἑλλὰς εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἐχρημάτισε πρώτη τῶν Ἰωνικῶν καὶ τῶν ἄλλων τῆς μικρᾶς Ἀσίας πόλεων (1). Τὰ πρωτεῖα ταῦτα δὲν τὰ ἔλαβε διὰ τὸν πλοῦτον· πλουσιώτεροι ἴσως παρὰ τοὺς τότε Σμυρναίους εἴσθε σήμερον ἐσεῖς. Τὰ ἔδωκαν εἰς αὐτὴν

---

(1) Ὡς τὸ μαρτυροῦσι πολλὰ διαφόρων ἐποχῶν νομίσματα Σμυρναϊκὰ μὲ τοιαύτην ἐπιγραφήν, ΣΜΥΡΝ. ΠΡΩ. ΑΣΙΑΣ.

αἱ ἐπιςῆμαι καὶ τέχναι, τὰ γυμνάσια καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς σοφίας, οἱ ἄριςοι τεχνῖται, τῶν ὁποίων τὰ δημιουργήματα ἐκατάςησαν τὴν Σμύρνην ςολὴν ὅλης τῆς Ἰωνίας καὶ καύχημα (1), οἱ σωτῆρες τῶν ἰδίων πολιτῶν ἰατροὶ (2), καὶ ἄλλα τοιαῦτα προτερήματα, τὰ ὁποῖα γεννῶνται ἀπὸ τὴν φρόνιμον τοῦ πλούτου μεταχείρισιν, καὶ κάμνουσι τὰς πόλεις σεβασμίας, ὄχι μόνον εἰς ἄλλας πόλεις, ἀλλὰ, τὸ θαυμαςότερον, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς κρατοῦντας (3), καὶ χωρὶς τῶν ὁποίων ὁ πλοῦ-

---

(1) Ὡς τὸ μαρτυρεῖ πάλιν ἄλλη παλαιὰ ἐπιγραφὴ (Ὄξον. μαρμαρ. ἐπιγρ. λέ, λς', λζ', σελ. 51), Η ΠΡΩΤΗ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΛΛΕΙ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΕΙ ΚΑΙ ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΗ ΚΑΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ... ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΩΝΙΑΣ κ. τ. λ. Ἀφ' ὅσα λέγει ὁ Ἀριςείδης (σελ. 64-69 ἐκδ. Φλωρεντ. 1517) περὶ τῶν ἀγορῶν, τῶν θεάτρων, τῶν λουτρῶν, τῶν ναῶν, τῶν ἀνδριάντων, καὶ τῆς παιδείας τῶν κατοίκων τῆς Σμύρνης, τὸ ἥμισυ ἀρκεῖ νὰ τὴν ἐξισώσῃ μὲ τὴν πόλιν τῶν Παρισίων. Μηδὲ πρέπει νὰ φέρῃ τινὰ εἰς ἔκπληξιν ἡ σημερινή της ἀσχημία, παραβαλλομένη μὲ τὴν παλαιὰν αὐτῆς καλλονήν. Ἐξόρισε τοὺς φωτισμένους κατοίκους τῶν Παρισίων, καὶ εἰς τόπον αὐτῶν βάλε Σκύθας, ἢ Σκυθῶν ὁμοίους ἄλλους τινὰς ἀπαιδεύτους οἰκήτορας· καὶ μετὰ πολλὰ ὀλίγον χρόνου διάςημα ἡ λαμπρὰ τῶν φώτων μητρόπολις αὕτη θέλει καταντήσειν εἰς ἐλεεινοτέραν τῆς Σμύρνης κατάςασιν.

(2) Πόσον ἐπρόκοψεν εἰς τὴν Σμύρνην ἡ ἰατρικὴ φαίνεται μάλιςα ἀπὸ πολλὰ νομίσματα παλαιὰ κομμένα εἰς τιμὴν αὐτῆς ἀπὸ τοὺς Σμυρναίους, καὶ τὰ ὁποῖα ἐσύναξεν ὁ Ἄγγλος ἰατρὸς Μεάδης εἰς συνταγμάτιον ἐπιγραφόμενον, De nummis quibusdam a Smyrnæis in Medicorum honorem percussis. Κατὰ τὸν Στράβωνα (Βιβλ. ΙΒ'. σελ. 580), ἡ Σμύρνη εἶχε γυμνάσιον ἰατρικῆς ἐξάκουςον, ὅπου διδάσκαλος ἐχρημάτισε ποτὲ περίφημος ὁ Ἱκέσιος ἀπὸ τὴν αἵρεσιν τῶν Ἐρασιςρατείων. Ἀλλ' ἡ ἰατρικὴ νὰ προκόψῃ δὲν εἶναι δυνατὸν, ὅπου δὲν συμπροκόπτουσιν ἐνταυτῷ καὶ τὰ ἄλλα τῆς φιλοσοφίας μέρη· ὅλοι σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι ἦσαν σύγχρονοι τοῦ ἰατροφιλοσόφου Ἱπποκράτους.

(3) Οἱ Ῥωμαῖοι, κύριοι τῶν Ἰώνων, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων,

τος δὲν εἶναι πλὴν μέταλλα καὶ ἀπὸ τοὺς λίθους αὐτοὺς ἀχρηςότερα.

Θέλετε νὰ καταςήσετε τὸν πλοῦτον ἀληθῶς πρᾶγμα χρήσιμον; Ἰδοὺ καιρός· ἐξοδεύσατε μέρος αὐτοῦ, κατὰ μίμησιν τῶν προγόνων, εἰς τὴν ἀνάςασιν τῆς Σμύρνης, ἐμβιβάζοντες πάλιν εἰς αὐτὴν, ὅσα ἀπ' αὐτὴν ἐξώρισε καλὰ τῆς ἀπαιδευσίας τὸ σκότος. Καὶ καθὼς ἐκεῖνοι ὡμονόησαν (1) μὲ ἄλλας πόλεις τὴν ὁποίαν τὸ κοινὸν συμφέρον ἐζήτει τότε πολιτικὴν ὁμόνοιαν, οὕτω καὶ σεῖς ὁμονοήσατε μὲ τὰς γείτονας πόλεις, τὴν Χίον λέγω καὶ τὰς Κυδωνίας, ὁμόνοιαν ἠθικὴν, ἐπειδὴ τὸ κυριώτατον τέλος τῆς παιδεύσεως τῶν ἐθνῶν εἶναι ἡ χρηςοήθεια. Εἰς ἐσᾶς, ὦ φίλοι Σμυρναῖοι, τοὺς πρώτους τῆς Ἀσίας, ἀνήκει νὰ δώσετε τοιοῦτον παράδειγμα. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς τοὺς ὅσοι συνδράμωσιν εἰς τὴν τοιαύτην ὁμόνοιαν· εἰς τοὺς καταφρονητὰς αὐτῆς τί πρέπει, νὰ τὸ ἐκφωνήσω δὲν τολμῶ (2).

ἀφῆκαν ὅμως εἰς τὴν Σμύρνην πολλὰ ἐλευθερίας προνόμια, ὁποῖα ἦσαν νὰ κόπτῃ νομίσματα, τὰ λεγόμενα Αὐτόνομα, νὰ ἔχῃ Σύγκλητον ἰδίαν, καὶ νὰ ὀνομάζῃ Πρυτάνεις. Ἴδε περὶ τούτων ἁπάντων τὸ Νομισματικὸν Λεξικὸν τοῦ Ῥάσχου, Τομ. Α, μερ. ά, σελ. 1402, καὶ Τομ. Δ, μέρ. ά, σελ. 348—349, καὶ μέρ. β', σελ. 1209—1324.

(1) Ὅτι πολλαὶ πόλεις τῆς Ἰωνίας καὶ ἄλλαι μακρύτεραι ὡμονόησαν πολιτικῶς μὲ τοὺς Σμυρναίους, τὸ μαρτυροῦσι πάλιν τὰ νομίσματα, τῶν ὁποίων ἀρκοῦσι τρία μόνα παραδείγματα, ΕΦΕΣ. ΣΜΥΡΝ. ΟΜΟ. = ΧΙΩΝ ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ ΟΜΟΝΟΙΑ. = ΟΜΟ. ΣΜΥΡ. ΛΑΚΕΔΑΙ.

(2) Ὁμόνοιαν ἐννοῶ τοιαύτην. Τὰ τρία γυμνάσια, τῆς Σμύρνης, τῆς Χίου καὶ τῶν Κυδωνιῶν, νὰ λογίζωνται ἓν δένδρον καρποφόρον διῃρημένον εἰς τρεῖς κλάδους· εἷς ποταμὸς σοφίας, σχισμένος εἰς τρεῖς διώρυχας· οἱ τρεῖς διδάσκαλοι, τρεῖς ἀδελφοί. Οἱ ἐπίτροποι τῶν τριῶν γυμνασίων, τῆς Χίου, τῆς Σμύρνης καὶ τῶν Κυδωνιῶν, νὰ μὴ νομίζωνται μήτε Κυδωνιᾶται, μήτε Σμυρναῖοι, μήτε Χῖοι, ἀλλ' Ἕλ-

Εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, φίλοι Σμυρναῖοι, νὰ μιμηθῆτε τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ. Μία μόνη σαθερὰ ἀπόφασις, νὰ διώξετε ἀπὸ τὴν πατρίδα τὸ σκότος τῆς ἀπαιδευσίας, ἀρκεῖ νὰ φέρῃ πάλιν τὴν πατρίδα εἰς τὴν ζηλευμένην αὐτῆς προτέραν κατάστασιν. Εἴπατε νὰ γεννηθῇ φῶς, καὶ τὸ φῶς θέλει σᾶς καταλάμψη πανταχόθεν.

Σμυρναῖοι, Χῖοι, Κυδωνιᾶται, καὶ ἁπλῶς ὅσοι ὀνομάζεσθε Ἕλληνες, τώρα μάλιστα εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς παλιγγενεσίας τοῦ γένους ἔχετε χρείαν νὰ συγκρατῆσθε καὶ νὰ ὑπερασπίζετε ἀλ-

---

ληνες, μιᾶς μητρὸς τῆς Ἑλλάδος τέκνα, κοινωνοῦντες πρὸς ἀλλήλους ὅ,τι συμφέρει εἰς τὴν κοινὴν τοῦ ἔθνους ἀναγέννησιν. Ἑορτὴ κατ' ἔτος καὶ πανήγυρις τριήμερος εἰς ἀνάμνησιν τῆς τριπλῆς ταύτης ὁμονοίας νὰ γίνεται· τὸ πρῶτον ἔτος εἰς τὴν πρώτην διὰ κλήρου λαχοῦσαν πόλιν, ὅπου καθεμία τῶν λοιπῶν δύο νὰ πέμπῃ συνεορτασὰς ἓξ μαθητάς· τὸ δεύτερον ἔτος νὰ ἑορτάζῃ ἡ δευτέρα εἰς τὸν κλῆρον πόλις, δεχομένη ὡσαύτως τοὺς παρὰ τῶν ἄλλων δύο πεμπομένους δώδεκα μαθητάς· τὸ τρίτον ἡ τρίτη τοῦ κλήρου, μὲ τὸν αὐτὸν τῶν πεμπομένων ἀπὸ τὰς ἄλλας ἀριθμόν. Οἱ πεμπόμενοι πρέπει νὰ ἐκλέγωνται ἀπὸ τοὺς πλέον προκόπτοντας μαθητάς, διὰ νὰ λαμβάνωσι τῆς ἀποστολῆς καὶ πρεσβείας ταύτην τὴν τιμήν, ὡς τῆς προκοπῆς αὐτῶν ἀμοιβήν. Ἡ δι' αὐτοὺς δαπάνη καὶ τοῦ ταξειδίου καὶ τῆς ἐπιστροφῆς νὰ γίνεται ἀπὸ τὴν δεχομένην πόλιν. Τὴν πρώτην ἡμέραν πρέπει νὰ καλῶνται μετὰ πάσης τιμῆς αὐτοὶ καὶ ἄλλοι δώδεκα μαθηταὶ τῆς δεχομένης πόλεως οἱ προκομμενέστεροι, εἰς συμπόσιον τοῦ Ἀρχιερέως. Τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς νὰ συμποσιάζωσι μὲ τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ γυμνασίου· καὶ τὴν τρίτην μὲ τοὺς δημογέροντας τῆς πόλεως. Ὦ Ἑλλάς, Ἑλλάς! Ἄς μάθω ὅτι ἔδωκας τοιαῦτα ἢ παρόμοια σημεῖα τῆς ἀγάπης τῶν φώτων, καὶ ἄς παύσω πάραυτα νὰ ζῶ!

> Ζεῦ πάτερ, ἀλλὰ σὺ ῥῦσαι ὑπ' ἠέρος υἷας Ἀχαιῶν,
> Ποίησον δ' αἴθρην, δὸς δ' ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι·
> Ἐν δὲ φάει καὶ ὄλεσσον, ἐπεί νύ τοι εὔαδεν οὕτως!

Ἰλιάδ. ρ', 645-647.

λήλους, διὰ νὰ φυλάσσεσθε ἀπὸ τὰς ἐνέδρας τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν.

Ἀρκετὰ, ὦ φίλοι Ἕλληνες, ἐλάλησα περὶ τῶν ἀληθινῶν ἐχθρῶν τῆς φιλοσοφίας, κρυπτομένων εἰς τὸ προσωπεῖον τῆς θρησκείας. Καιρὸς εἶναι νὰ σᾶς φανερώσω ἓν ἄλλο εἶδος ἐχθρῶν τόσον ἐπικινδυνώτερον, ὅσον εἶναι πανουργότερον. Εἶναι τῆς αὐτῆς μ' ἐκείνους ῥίζης βλαστήματα· ἀλλὰ τόσον ἀπέχουν νὰ κατατρέχωσι τὴν φιλοσοφίαν, ὥστ' ἐπαγγέλλονται εἰς τὸ φαινόμενον καὶ συμπράκτορες καὶ συνεργοὶ τῆς κοινῆς τοῦ γένους παιδείας.

Εἰς τὰ μεγάλα τῶν ἐθνῶν ἠθικὰ, ἢ πολιτικὰ πρὸς τὸ καλὸν κινήματα, τρία εἴδη ἀνθρώπων ἀναφαίνονται ἐνεργοὶ τοῦ νέου δράματος. Οἱ πρῶτοι, πολλὰ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, ἀφιερόνουσιν ὅλας τῆς ψυχῆς αὐτῶν καὶ τοῦ σώματος τὰς δυνάμεις εἰς τὴν πρὸς τὰ καλὰ μεταβολὴν τοῦ ἔθνους. Αἱ δυνάμεις αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης εἶναι μικραὶ, ἐπειδὴ εἶναι καὶ αὐτοὶ μέλη ἔθνους ἀδυνάτου, καὶ ζῶσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην τοῦ χρόνου περίοδον, ὅταν τὸ ἔθνος ἀρχίζῃ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀδυναμίαν του. Ἀλλὰ τὰς μεταχειρίζονται ἀδόλως εἰς τὴν, νὰ εἴπω οὕτως, ἀναζύμωσιν τῆς πατρίδος των· καὶ τοῦτο μόνον, πολλὰ μικρὸν, ἀλλ' ἐπαινετὸν ὅμως, ἔχουσι παρὰ τοὺς ἄλλους προτέρημα.

Τοὺς δευτέρους ἡ ἀναζύμωσις αὕτη δὲν ἀρέσκει παντάπασι· διότι ἀπὸ μόνην τὴν παλαιὰν ζύμην ἐτρέφοντο, καὶ ἀπ' αὐτὴν μόνην ἐδοξάζοντο. Καὶ ἐκ τούτου αἱ θορυβώδεις κατὰ τῆς φιλοσοφίας κραυγαὶ, καὶ οἱ ἀναίσχυντοι διωγμοὶ κατὰ τῶν ὀλίγων αὐτῆς ὀπαδῶν, καὶ τῆς κοινῆς τοῦ γένους παιδείας συνεργῶν.

Οὐδὲ τοὺς τρίτους, οὔτε τοῦ γένους ἡ παιδεία, οὔτ' οἱ συνεργοῦντες εἰς αὐτὴν εἶναι δυνατὸν ν' ἀρέσωσι. Πανουργότεροι ὅμως, ὡς εἶπα, παρὰ τοὺς δευτέρους, εὑρισκόμενοι με-

ταξὺ δύο κακῶν, τῆς ἀδυναμίας νὰ ἀληθῶς φιλοσοφήσωσι, καὶ τῆς νὰ τραφῶσι πλέον ἀπὸ τὴν ἀπαιδευσίαν ἀπελπισίας, ἐπενόησαν νὰ κάμωσι πραγματείαν τὴν παιδείαν τοῦ γένους. Ἀποστατοῦσι λοιπὸν εἰς τὸ φαινόμενον ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς των ἐχθροὺς τῆς φιλοσοφίας, ἀπὸ τὴν μὲ τοὺς ὁποίους ἀναστροφὴν οὔτε τροφὴ οὔτε τιμὴ πλέον ἐλπίζεται, καὶ γίνονται τῶν ἀληθινῶν φίλων τῆς σοφίας ψευδάδελφοι.

Εἰς ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει νὰ φωτίζεται, ἡ διάκρισις τῶν τοιούτων εἶναι πρᾶγμα τόσον δυσκολώτερον, ὅσον καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐκ πολλοῦ φωτισμένα ἔθνη εὐδοκιμοῦν πολλάκις, ὡς καὶ πρὸς πολλὰ μικρὸν χρόνου διάστημα, πλέον οἱ πραγματευταὶ παρὰ τοὺς ἀληθινοὺς ἐργάτας τῆς παιδείας.

Εἶναι παλαιά, ὄχι σημερινή, ἡ δυσκολία τῆς διακρίσεως τοῦ σοφιστοῦ ἀπὸ τὸν ἀληθῆ φίλον τῆς σοφίας. Δύσκολα γνωρίζεται ὁ σοφιστὴς διὰ τὸ περικαλύπτον πανταχόθεν αὐτὸν σκότος· δύσκολα καὶ τῆς σοφίας ὁ φίλος, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ κοινοῦ λαοῦ πρὸς τὸ φῶς τῆς φιλοσοφίας (1).

Μ' ὅλον τοῦτο εἶναι ἀναγκαία σήμερον καὶ εἰς τὴν προκοπὴν καὶ εἰς τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος ἡ τοιαύτη διάκρισις· εἰς τὴν προκοπήν, διότι ὅσην τιμὴν προσφέρει εἰς τοὺς ἀναισχύντους πόρνους τῶν Μουσῶν, ἄλλο τόσον ἐμποδίζει τὸν πληθυσμὸν τῶν ἀληθινῶν ἐραστῶν· εἰς τὴν δόξαν, ἐπειδὴ εἶναι τῶν ἀδυνά-

(1) « Ὁ μὲν [σοφιστὴς], ἀποδιδράσκων εἰς τὴν τοῦ μὴ ὄντος σκοτεινότητα, τριβῇ προσαπτόμενος αὐτῆς, διὰ τὸ σκοτεινὸν τοῦ τόπου, κατανοῆσαι χαλεπός. . . Ὁ δέ γε φιλόσοφος, τῇ τοῦ ὄντος ἀεὶ διὰ λογισμῶν προσκείμενος ἰδέᾳ, διὰ τὸ λαμπρὸν αὖ τῆς χώρας, οὐδαμῶς εὐπετὴς ὀφθῆναι· τὰ γὰρ τῆς τῶν πολλῶν ψυχῆς ὄμματα καρτερεῖν πρὸς τὸ θεῖον ἀφορῶντα ἀδύνατα » Πλάτων. Σοφισ. σελ. 254.

των νὰ δοξασθῇ τὸ ἔθνος, ἐνόσῳ δοξάζει τοὺς ἀδόξους, καὶ ὑποφέρει νὰ χειραγωγῆται ἀπὸ σοφιςὰς πτωχαλαζόνας.

Τοιαύτην διάκρισιν νὰ προξενήσῃ εἰς ἡμᾶς ἄλλο δυνατὸν δὲν εἶναι παρὰ τὸν πληθυσμὸν τῆς παιδείας. Ὅταν τῶν ἐπιςημῶν τὸ φῶς ἐμβάσῃ καὶ εἰς πολλῶν ἀνεπιςημόνων κεφαλὰς τὰς ὈΡΘᾺΣ ΔΌΞΑΣ (1), τότε καὶ ὁ κοινὸς λαὸς ἐκ μόνης τῆς ἀναγνώσεως θέλει διακρίνειν τοὺς ἀληθινοὺς προνοητὰς τῆς δόξης του ἀπὸ τοὺς παρὰ τὸ ἴδιον ἄλλο μὴ φροντίζοντας συμφέρον.

Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν οὔτε λαλεῖ οὔτε γράφει παρ' εἰς ὅσα ὁπωσδήποτε ἔχει εἴδησιν, οὐδ' ἐπιχειρεῖ τὰ ὑπερβαίνοντα πολὺ τὴν δύναμίν του.

Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν τότε μόνον γράφει (2), ὅταν ἐλπίζῃ νὰ ὠφελήσῃ κοινῶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐξαιρέτως τὴν πατρίδα του. Ἰδίου κέρδους ἀφορμὴ εἶναι αἰσχρὸν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ τὸ νοήσῃ. Τιμῆς ἐλπὶς εἶναι συγχωρημένον· ἀλλ' οὕτως, ὥςε νὰ τὴν δέχεται μετ' εὐχαριςίας, προσφερομένην, μᾶλλον ὡς περισσοτέρας ὠφελείας κέντρον, παρὰ ὡς τῆς προξενηθείσης ἀπὸ τοὺς κόπους του πληρωμήν· ὅταν δὲν προσφέρεται, νὰ μὴ τὸν μέλῃ, μηδὲ πρόφασιν ἀργίας νὰ μεταχειρίζεται τὴν ςέρησιν τῆς τιμῆς. Εἶναι δοῦλος τῆς πατρίδος του· τὴν παρ' αὐτῆς τιμήν, ἔχει χάριν· ἂν ἡ πατρὶς σιωπήσῃ, πάλιν εὐχαριςεῖ, ὅτι καὶ δὲν τὸν ἀτίμασεν. Ἂν κατὰ δυςυχίαν τὸν ἀτιμάσῃ, λυπεῖται (3),

---

(1) Ἴδε ἀνωτέρ. σελ. 343-344.

(2) Ἔλεγεν ὁ Ἀπολλώνιος (παρὰ Φιλοςράτ. Βιβλ. Δ; κεφ. 33, σελ. 173), « Παλαμήδης εὗρε γράμματα, οὐχ ὑπὲρ τοῦ γράφειν μόνον, » ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ γιγνώσκειν ἃ δεῖ μὴ γράφειν ». Ἀλλὰ ! πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμποδίσῃς νὰ γράφῃ τὸν ὅςις νομίζει, ὅτι παρὰ χαρτίον καὶ καλαμάριον τίποτ' ἄλλο δὲν χρειάζεται εἰς τὸ γράφειν;

(3) Ἔγραφε πρὸς τὸν Ἀντίπατρον ὁ Ἀριςοτέλης, ἀφοῦ ἐςερήθη τὰς ψηφισθείσας εἰς αὐτὸν τιμὰς ἀπὸ τοὺς Δελφούς· « Ὑπὲρ τῶν ἐν Δελ-

ὄχι τόσον δι' ἑαυτὸν, ὅσον ὅτι ἡ πατρὶς τὸν ἐμποδίζει νὰ τὴν ὠφελήσῃ περισσότερον.

Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν δὲν κολακεύει οὔτε τὴν πατρίδα, οὔτ' ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ κανένα. Τὰ καλὰ ἐπαινεῖ ἀδόλως· τὰ κακὰ κατηγορεῖ μὲ παῤῥησίαν, καὶ τοὺς προξένους τῶν κακῶν θεατρίζει, ὅταν ἀναισχύντως ἐπιμένωσιν εἰς τὸν κατὰ τῆς φιλοσοφίας πόλεμον.

Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν τιμᾷ τοὺς συναγωνιζομένους μ' αὐτὸν τὸν καλὸν τῆς παιδείας τοῦ γένους ἀγῶνα, καὶ συντρέχοντας τὸν αὐτὸν εἰς τὰ καλὰ καὶ τίμια δρόμον. Ἐάν ποτε νομίσῃ, ὅτι ἐπλανήθησαν, προθυμεῖται νὰ τοὺς ἐπιςρέψῃ εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν· ἀλλὰ καὶ τότε ὄχι μὲ τρόπους καὶ λόγους ἀξίους ἀναθραμμένων εἰς ἀγροίκους· ἀλλὰ μὲ εὐσχημοσύνην, μὲ ἱλαρότητα, μὲ ἀνθρωπότητα (1), καὶ ἁπλῶς, ὡς ἐπιθυμεῖ ἀδελφὸς ἀδελφὸν νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν πλάνην.

» φοῖς ψηφισθέντων μοι, καὶ ὧν ἀφῄρημαι νῦν, οὕτως ἔχω, ὡς μήτε » μοι σφόδρα μέλειν ὑπὲρ αὐτῶν, μήτε μοι μηδὲν μέλλειν » Πρόδρομ. Ἑλληνικ. Βιβλιοθήκ. σελ. 184.

(1) Ἡ παιδεία ὠνομάζετο ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους Ἀνθρωπότης Humanitas· διότι ἴδιον αὐτῆς εἶναι νὰ κάμνῃ τὸν ἄνθρωπον, ἀληθῶς ἌΝΘΡΩΠΟΝ. Καὶ καθὼς ἡμεῖς διακρίνομεν τὰ λεγόμενα Κοινὰ γράμματα ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά, οὕτως ἐκεῖνοι ὠνόμαζαν τὰ μὲν πρῶτα ἀπαραλλάκτως Κοινὰ γράμματα, communes litteras, τὴν δὲ γνῶσιν τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων (οἱ ὁποῖοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖςον ἐχρημάτισαν μαθηταί, μιμηταὶ καὶ πολλάκις μεταφραςαὶ τῶν Ἑλληνικῶν), Ἀνθρωπότητα Humanitatem· καὶ τὸν ἔχοντα τὴν τοιαύτην γνῶσιν (τὸν ἀπὸ μᾶς ὀνομαζόμενον Λόγιον ἢ καὶ Λογιώτατον) Ἀνθρωπευμένον, ἢ Ἀνθρωπισμένον Humanum. Ἡ λέξις ἐπέρασε καὶ εἰς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ εἰς τοὺς Γάλλους μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ἡ Γαλλικὴ φράσις αὕτη, Il a fait ses humanités chez un tel, ἰσοδυναμεῖ σχεδὸν μὲ τὴν Γραι-

Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν λαλεῖ καὶ γράφει μὲ σκοπὸν, ὄχι νὰ ἀρέσῃ τὸν ἀπαίδευτον ὄχλον, τοῦ ὁποίου τὴν τιμὴν ϛοχάζεται ὡς τιμὴν κακοῦ κριτοῦ, ἀλλὰ νὰ ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα του· καὶ ἂν ἡ πατρίς του κατὰ δυϛυχίαν δὲν ἔχῃ πλὴν τρεῖς, ἢ καὶ δύο, ἢ καὶ μόνον ἕνα πρόσφορον κριτήν του, προτιμᾷ τούτου τὴν σιωπηρὰν ψῆφον παρὰ πολλῶν ἀνθρωπίσκων (1) κρότον, εἰς τὸν ὁποῖον ἠδύνονται τῶν σοφιϛῶν τὰ ὦτα.

Ἀλλ᾽ εἶναι τάχα ἱκανὸς τὸν ὁποῖον ἔλεγα τῆς παιδείας πληθυσμὸν, νὰ προξενήσῃ τὴν ὀρθὴν τῶν πραγμάτων κρίσιν εἰς τὸ γένος; Ὄχι βέβαια, ἐὰν ὁ πληθυσμὸς τῆς παιδείας δὲν διορθώσῃ ἐνταυτῷ καὶ τὴν παιδικὴν ἀνατροφήν. Αἱ ὀρθαὶ δόξαι, ἀρκετὴ σοφία τοῦ κοινοῦ λαοῦ, τότε μόνον εἶναι ϛαθεραὶ, ὅταν τὰς ἀποκτήσῃ σύνωρα εἰς αὐτὴν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Εἰς ἡμᾶς (καὶ πρέπει νὰ φανερωθῇ εἰς τὸ ἔθνος ἡ πληγὴ,

κικὴν, Ἐμαθητεύθη τὰ Ἑλληνικὰ, ἢ τὰ Γραμματικὰ, εἰς τὸν δεῖνα. Τῆς σημειώσεώς μου ταύτης συμπέρασμα, ἀναγκαῖον νὰ τυπωθῇ εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν σπουδαϛῶν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης νέων εἶναι τοῦτο. Εἰς τὰς φιλολογικὰς διαλέξεις πᾶς τις ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἦναι ὑπολήψεως ἢ γνώμης διαφόρου τῶν ἄλλων. Ὅϛις ὅμως ἐκφράζει τὴν γνώμην του μὲ λόγους ἀναξίους τῶν μαθητευθέντων τὰ, ὡς λέγουν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Γάλλοι, Γράμματα ἀνθρωπικὰ [les humanités], φανερόνει τὴν ἀπανθρωπίαν του. Ὅταν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐλέγχοντας τὴν τοιαύτην ἀπανθρωπίαν (ἄνδρας τιμωμένους ἀπὸ τὸ γένος ὅλον) μεταχειρίζεται λόγους ἀσχημονεϛέρους τῶν πρώτων, δείχνει τὴν ἀλογίαν του. Ἀλλ᾽ ὅταν φέρῃ τὴν τοιαύτην ἀσχημοσύνην ἕως νὰ τοὺς ὀνειδίζῃ καὶ διὰ σωματικὰ ἀῤῥωϛήματα, τότε κηρύσσει, φεῦ! ὅτι εἶναι Ἀνθρωπόμορφον θηρίον.

(1) « Ἔτι τε ἡ εὐήθεια αὐτῶν πάνυ ἀϛεία, τὸ μηδὲν ὑγιὲς λέγον- » τας, μηδὲ ἀληθὲς, σεμνύνεσθαι ὥς τι ὄντας, εἰ ἄρα ἀνθρωπίσκους » τινὰς ἐξαπατήσαντες εὐδοκιμήσουσιν ἐν αὐτοῖς » Πλάτων. Φαίδρ. σελ. 243.

διὰ νὰ ζητηθῇ καὶ νὰ εὑρεθῇ κοινῶς ἀπ' ὅλους ἡ θεραπεία της) εἶναι σχεδὸν ἄγνωςον ἀκόμη τί καὶ πόσης ἀνάγκης πρᾶγμα εἶναι ἡ παιδικὴ ἀνατροφή. Τοιαύτη ἄγνοια προέρχεται ἀπὸ τὴν κοινὴν τοῦ γένους δυςυχίαν, δὲν εἶναι τῆς κακίας ἡμῶν ἀποτέλεσμα.

Ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὴν κατάςασιν τῆς φύσεως, ὀλίγον διαφέρει ἀπὸ τὰ θηρία (1), ἢ νὰ εἴπω ἀληθέςερον, εἶναι καὶ θηριωδέςερος ἐκείνων· ἐπειδὴ παρὰ τῶν θηρίων τοὺς ὀδόντας καὶ τοὺς ὄνυχας ὅπλον ἰσχυρότερον ἔχει τὸν νοῦν. Ἄλλλο νὰ τὸν ἡμερώσῃ δὲν δύναται παρὰ ἡ πολιτικὴ κοινωνία, ὅταν ὁδηγουμένη ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν θέσῃ νόμους τοιούτους, ὁποῖοι νὰ σκεπάζωσιν ἐξίσου καὶ τὸν δυνατὸν καὶ τὸν ἀδύνατον ἀπὸ τὰς ἀπ' ἀλλήλων ἀδικίας.

Ἀλλ' οἱ νόμοι τότε μόνον ἰσχύουσι, τότε μόνον γίνονται τῶν διὰ τοὺς ὁποίους ἐνομοθετήθησαν ἀληθινὴ σκέπη καὶ σωτηρία, ὅταν αἱ ψυχαὶ προετοιμασθῶσι διὰ τῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς εἰς τὸ σέβας καὶ τὴν φυλακὴν τῶν νόμων. Ἡ καλὴ παιδικὴ ἀνατροφὴ, ἐξορίζουσα ἀπὸ τὰς ἁπαλὰς ψυχὰς τῶν παιδαρίων παρὰ τὸν φόβον τῶν νόμων πάντα φόβον ἄλλον, διδάσκει τοὺς πολίτας, ὅτι διὰ τοῦτο πρέπει νὰ φοβῶνται τοὺς νόμους, διὰ νὰ

---

(1) Εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἀφανισθείσας τοῦ Φιλήμονος κωμῳδίας (παρὰ τῷ Στοβ. ϐ', σελ. 31), ἐπιγραφομένην ἌΓΡΟΙΚΟΣ, εὑρίσκετο ἡ ζῶσα εἰκὼν αὕτη τῆς, διὰ παιδικῆς ἀνατροφῆς ἔλλειψιν, ἀγροίκου καὶ θηριώδους διαγωγῆς πολλῶν ἀνθρώπων·

Φεῦ! ὡς πονηρόν ἐςιν ἀνθρώπου φύσις
Τὸ σύνολον. Οὐ γὰρ ἄν ποτ' ἐδεήθη νόμου.
Οἴει τι τῶν ἄλλων διαφέρειν θηρίων
Ἄνθρωπον; Οὐδὲ μικρὸν, ἀλλὰ σχήματι·
Πλάγι' ἐςὶ τἄλλα, τοῦτο δ' ὈΡΘΌΝ ΘΗΡΊΟΝ.

μὴ φοβῶνται τοὺς ὁμοίους των ἀνθρώπους, διὰ τοῦτο νὰ ἦναι δοῦλοι τῶν νόμων, διὰ νὰ μὴ γίνωνται ἀνδράποδα τῶν παρ' αὐτοὺς δυνατωτέρων κἀνενὸς συμπολιτῶν.

Ὅταν ἀντὶ ταύτης τῆς ἀνατροφῆς αἱ ψυχαὶ δὲν λάβωσι καμμίαν, ἢ λάβωσι τοιαύτην, ὁποία νὰ τοὺς κάμνῃ νὰ φοβῶνται καὶ τὰς σκιάς των, ἀνθρωπίσκοι ἔχοντες τοιαῦτα ψυχάρια ἐπιςρέφουν εἰς τῆς φύσεως τὴν κατάςασιν, ἢ μᾶλλον, γίνονται καὶ ἀπ' αὐτοὺς τῆς φύσεως τοὺς ἀνθρώπους ἀγριώτεροι· διότι ἐκεῖνοι τόσον μόνον ἀδικοῦν, ὅσον τοὺς συμφέρει νὰ πληρώσωσι τὰς ἀναγκαίας τοῦ σώματος χρείας, παρὰ τὰς ὁποίας ἄλλας δὲν γνωρίζουν· οἱ δὲ κακῶς ἀναθραμμένοι τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἄνθρωποι ἀδικοῦν πρὸς τούτοις καὶ διὰ νὰ τρυφῶσιν. Ἐκεῖνοι πολεμοῦν τοὺς ὁμοίους των, διὰ νὰ θεραπεύσωσι τὴν πεῖναν· οὗτοι καὶ διὰ νὰ εὐχαριςήσωσι τὴν λαιμαργίαν αὐτῶν. Ἐκεῖνοι διὰ νὰ σκεπάσωσι τὸ γυμνὸν αὐτῶν σῶμα· οὗτοι καὶ διὰ νὰ τὸ ςολίσωσι μὲ πολυτελῆ φορέματα. Ἐκεῖνοι μεταχειρίζονται μόνην τὴν λεοντῆν, τὴν φυσικὴν ἰσχὺν καὶ βίαν λέγω· οὗτοι προσθέτουν καὶ τὴν ἀλωπεκῆν, τὸ ψεῦδος, τὴν κολακείαν, τὴν ἀπάτην, τὸν δόλον, τὰς κρυφὰς ἐνέδρας, καὶ ὅλας ἁπλῶς τὰς μηχανὰς τῶν ἀνδραπόδων. Ἀρκεῖ εἰς ἐκείνους νὰ ἐμπνέωσι τόσον μόνον φόβον εἰς τοὺς ἄλλους, ὅσου χρείαν ἔχουν, διὰ νὰ μὴ καταδυναςευθῶσιν ἀπὸ τοὺς ἄλλους· οὗτοι δὲν εὐχαριςοῦνται νὰ ἦναι φοβεροί, ἐὰν καὶ δὲν τιμῶνται ὡς δίκαιοι, ὅταν ἀδικῶσιν, ὡς σοφοί, ὅταν ἀσοφῶσι, καὶ ὡς φρόνιμοι, ὅταν μαίνωνται. Τοιαῦτα εἶναι τῆς ἐκ νεότητος ἀπαιδευσίας, ἢ κακῆς καὶ δουλικῆς ἀνατροφῆς, τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα (1).

---

(1) « Σμικροὶ δὲ καὶ οὐκ ὀρθοὶ τὰς ψυχάς· τὴν γὰρ αὔξην καὶ τὸ » εὐθύ τε καὶ τὸ ἐλεύθερον ἡ ἐκ νέων δουλεία ἀφήρηται, ἀναγκά- » ζουσα πράττειν σκολιά, μεγάλους κινδύνους καὶ φόβους ἔτι ἁπα-

Διὰ τοῦτο ἔλεγα (1), καὶ νὰ λέγω δὲν θέλω παύσειν, ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ φροντίσωμεν καὶ περὶ τῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς τοῦ γένους. Αἱ ἐπιςῆμαι ἤρχισαν νὰ ἐμβαίνωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλὰ διὰ νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπ' αὐτὰς οἱ νέοι, καὶ ἀπ' αὐτοὺς ὅλον τὸ γένος, χρεία εἶναι νὰ ἔρχωνται εἰς αὐτὰς προετοιμασμένοι μὲ ὀρθὴν παιδικὴν ἀνατροφήν. Εἰ δὲ μή, θέλουσι (μὴν ἀμφιβάλλωμεν) τὰς μεταχειρισθῆν, ὡς μεταχειρίζονται πολλάκις τὸν πλοῦτον, ὅσοι δὲν ἐγεννήθησαν ἀπὸ γονεῖς πλουσίους, ἀλλά, ταλαιπωρημένοι πολὺ μέρος τῆς ζωῆς ἀπὸ καὶ αὐτῶν τῶν πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων τὴν ἔνδειαν, ἐπλουτίσθησαν ἐξαίφνης ἀπὸ τὴν τύχην.

Ἡ φροντὶς τῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς ἀνήκει μάλιςα εἰς τοὺς διδασκάλους τῶν ἐπιςημῶν. Δὲν τοὺς λανθάνει ὅτι διὰ νὰ προξενηθῇ τοιοῦτον εὐτύχημα εἰς τὸ γένος, πρέπει καθὼς εἰς τῶν ἐπιςημῶν, οὕτω καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ πλέον ἔτι τῶν λεγομένων Κοινῶν γραμμάτων τὴν παράδοσιν, νὰ λάβῃ τὸν τόπον τῆς παλαιᾶς μεθόδου μέθοδος φιλοσοφική. Χωρὶς τῆς φιλοσοφίας τὸν λύχνον ὅςις ἐλπίζει νὰ προκόψῃ εἰς τίποτε (καὶ τοῦτο σημαίνει νὰ τὸ κερδήσῃ, χωρὶς νὰ ζημιωθῇ τὸν νοῦν καὶ τὰ ἤθη του), ἐλπίζει πρᾶγμα ἀδύνατον.

Εἰς τοῦ τετάρτου τόμου τούτου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης

» λαῖς ψυχαῖς ἐπιβάλλουσα. Οὓς οὐ δυνάμενοι μετὰ τοῦ δικαίου καὶ » ἀληθοῦς ὑποφέρειν, εὐθὺς ἐπὶ τὸ ψεῦδός τε καὶ τὸ ἀλλήλους ἀνταδικεῖν τρεπόμενοι, πολλὰ κάμπτονται καὶ συγκλῶνται· ὥσθ' ὑγιὲς » οὐδὲν ἔχοντες τῆς διανοίας, εἰς ἄνδρας ἐκ μειρακίων τελευτῶσι, » δεινοί τε καὶ σοφοὶ γεγονότες, ὡς οἴονται » Πλάτων. Θεαιτητ. σελ. 173.

(1) Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 351-352.

τοὺς αὐτοσχεδίους ϛοχασμοὺς εἶχα γνώμην νὰ ἀκολουθήσω (εἰς εἶδος Λεξικοῦ, ὡς ἔκαμα εἰς τὸν τρίτον) τὴν παράθεσιν τῆς γλώσσης ἡμῶν μὲ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν. Πολλαὶ περιϛάσεις ὀχληραὶ μ' ἐμπόδισαν νὰ πληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν μου ταύτην.

Μεταξὺ τῶν εἰκόνων τοῦ παρόντος τόμου, εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀλκιβιάδου, παρὰ τοῦ περιφήμου, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀξιεπαίνου τούτου ἀνδρὸς, ἔθεσα καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ διδασκάλου του Σωκράτους. Τόπος εἰς αὐτὴν ἁρμοδιώτερος (ἐπειδὴ κατὰ δυϛυχίαν βίον τοῦ Σωκράτους δὲν ἔχομεν) ἦτο τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐξαιρέτως, τὸ ἐπιγραφόμενον, Περὶ τοῦ Σωκράτους Δαιμονίου. Ἀλλὰ φοβούμενος, μὴν ὁ θάνατος, προφθάσας τῶν Ἠθικῶν τὴν ἔκδοσιν, μὲ ϛερήσῃ τὴν ἡδονὴν νὰ γνωρίσω εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου τὴν μορφὴν τοῦ θείου τούτου ἀνδρὸς, ἐσπούδασα νὰ τὴν βάλω εἰς τοὺς Βίους, καὶ ἐξαιρέτως εἰς ἐκείνου τὸν βίον, τοῦ ὁποίου ματαίως ὁ φιλόσοφος καὶ φιλάνθρωπος Σωκράτης ἐσπούδασε νὰ χειραγωγήσῃ τὴν νεότητα εἰς ὠφέλειαν τῆς πατρίδος. Ἀπόδειξις καὶ τοῦτο πολλὰ χρήσιμος καὶ εἰς τοὺς γονεῖς καὶ εἰς τοὺς παῖδας, πόσον ὀλίγην ἰσχὺν ἔχουσιν εἰς τῶν νέων τὰς ψυχὰς καὶ αὐτοὶ τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας οἱ λόγοι, ὅταν αἱ ψυχαὶ δὲν ἦναι προετοιμασμέναι μὲ ὀρθὴν παιδικὴν ἀνατροφήν.

Ἂν ἄλλος κανεῖς, ὁ Ἀλκιβιάδης βέβαια, ἐγεννήθη ϛολισμένος μ' ὅλα τῆς τύχης καὶ τῆς φύσεως τὰ προτερήματα. Εὐγένεια, πλοῦτος, εὐφυΐα ψυχῆς, καὶ κάλλος σώματος ἐξαίρετον, ὅλα ἐσύντρεξαν νὰ τὸν κάμωσιν ἐράσμιον εἰς τοὺς συμπολίτας του· καὶ τίποτε δὲν τὸν ἔλειπε νὰ καταϛαθῇ καὶ ὠφέλιμος εἰς αὐτοὺς, τίποτε νὰ ὑπερβάλῃ ὅλους τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀληθῶς μεγάλους ἄνδρας, καὶ ν' ἀφήσῃ εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν τὴν ἀπελπισίαν νὰ τὸν ὑπερβάλωσι.

Ὁ βαθὺς ὅμως καὶ φρόνιμος Σωκράτης ἐκατάλαβεν, ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης, μόνος ἱκανὸς, διὰ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα του προτερήματα, νὰ ϛηρίξῃ τὴν τότε κλονουμένην Ἑλλάδα, ἦτο καὶ καλὸς νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν πτῶσιν αὐτῆς, ἐπειδὴ κατὰ δυϛυχίαν τὸν ἔλειπεν ἡ ὀρθὴ ἀνατροφὴ, ἥτις μόνη σώζει καὶ αὐξάνει εἰς τοὺς ἔχοντας τὰ προτερήματα, καὶ τ' ἀναπληρόνει μὲ τὴν ἀρετὴν εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας.

Εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην λοιπὸν ὁ Σωκράτης (τοῦ ὁποίου ἔργον ἦτο νὰ χειραγωγῇ τοὺς νέους τῆς πατρίδος του εἰς τὴν ἀρετὴν) ἔδειξε περισσοτέραν ἀγάπην καὶ σπουδὴν παρὰ εἰς τοὺς ἄλλους· ἐπειδὴ ἀπ' ἐκεῖνον ἤλπιζε καὶ περισσοτέραν ὠφέλειαν ἡ πατρὶς, ἀπ' ἐκεῖνον ἔπρεπε νὰ φοβῆται καὶ μεγαλητέραν βλάβην. Καὶ ἐκ ταύτης τῆς περισσοτέρας σπουδῆς ἐγεννήθη ἡ βορβορώδης συκοφαντία κατὰ τοῦ φιλοσόφου Σωκράτους, ἀνδρὸς ἔχοντος γυναῖκα καὶ τέκνα, τὴν ὁποίαν δὲν ἔφριξε νὰ ἀνακινήσῃ εἰς τοὺς παρόντας καιροὺς ἄγαμος ἡσυχαϛὴς, μὲ σκοπὸν νὰ ἐξορίσῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὴν φιλοσοφίαν.

Ἀλλ' οὔτ' αἱ συμβουλαὶ, οὔτε τὸ παράδειγμα τῆς ζωῆς τοῦ Σωκράτους, ἴσχυσαν νὰ ἐκριζώσωσιν ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναθραμμένου εἰς τοῦ πλούτου τὴν τρυφὴν νέου τοὺς αὐξηθέντας βλαϛοὺς τῆς κακοηθείας· καὶ τὸν ὁποῖον ἡ φύσις ἐγέννησε τῆς πατρίδος του σωτῆρα, οὗτος αὐτὸς τὴν ἀπώλεσεν, ἀνάψας εἰς τὰ σπλάγχνα της τὴν πυρκαϊὰν τῶν ἀδίκων πολέμων.

Εἰς ἐσᾶς μάλιϛα, φίλοι Σμυρναῖοι, πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ τὸ παράδειγμα τοῦτο. Ἐσεῖς μάλιϛα ἔχετε τόσον περισσοτέραν χρείαν νὰ δώσετε χρηϛὴν ἀνατροφὴν εἰς τὰ τέκνα σας, ὅσον εἶσθε παρὰ σχεδὸν ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς ἄλλας πόλεις πλουσιώτεροι. Εἰς πολλὰ παρόμοια τοῦ Ἀλκιβιάδου παραδείγματα ϛηριγμένη, πολυχρόνιος πεῖρα, ἔδειξεν, ὅτι ὁ πλοῦτος γίνεται

λλάκις ἀρετῆς ἐμπόδιον (1), καὶ τῆς κακίας παρὰ ταύτης νεχέστερον ὄργανον (2). Ἡ παιδικὴ ἀνατροφὴ διδάσκει καὶ ῦ πλούτου τὴν ὀρθὴν χρῆσιν, καὶ τῆς πενίας τὴν ἔντιμον θεπείαν, ἢ τὴν φιλόσοφον ὑπομονήν. Αὕτη μόνη φυλάσσει, καὶ ν πλούσιον ἀπὸ τὴν μωρίαν νὰ σοχάζεται τοὺς ἐνδεεστέρους ς ὑποδεεστέρους του, καὶ τὸν πένητα νὰ κολακεύῃ τοὺς λουσίους, καὶ νὰ ζητῇ ἀπὸ τὴν ἀπάτην καὶ τὸ ψεῦδος ὅ,τι ρέπει νὰ προσμένῃ ἀπὸ τοὺς κόπους του· Αὕτη μόνη κάμνει αὶ τὸν ἄσοφον νὰ τιμᾷ τὴν σοφίαν, καὶ τὸν σοφὸν νὰ μὴ τὴν αταισχύνῃ μὲ τὴν θηριώδη βαρβαρότητα τῶν ἠθῶν του. Χωρὶς ὐτὴν ὁ χρυσὸς εἰς τοῦ πλουσίου τὰς χεῖρας, καὶ αἱ ἐπισῆμαι ἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ σοφοῦ, γίνονται φθορᾶς, παρὰ τὴν εἰς χεῖρας ιεθυσμένου ἢ μαινομένου μάχαιραν, ὄργανα ὀλεθριώτερα. Τὰ τέκνα σας φίλοι Ἕλληνες, δύνανται ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ κατασαθῶσιν ἀςρονόμοι, χημικοὶ, φυσικοὶ, καὶ ἁπλῶς ν' ἀποκτήσωσι πᾶσαν ἐπιςήμην καὶ γνῶσιν· περισσοτέραν ὅμως βλάβην, παρ' ὠφέλειαν θέλουν λάβειν ἀπὸ ταύτας, ἂν ἡ παιδικὴ ἀνατροφὴ δὲν φθάσῃ νὰ τοὺς καταςήσῃ χρησίμους ἀνθρώπους.

Τοὺς ὁποίους λοιπὸν ἐκαλέσατε διδασκάλους τῶν ἐπιςημῶν, εἰς αὐτοὺς πρέπει νὰ παραδώσετε καὶ τῆς κοινῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς τὴν φροντίδα· ἐπειδὴ αὐτοὶ μόνοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ σᾶς

(1) Κακόν τι παίδευμ' ἦν ἄρ' εἰς εὐανδρίαν
Ὁ Πλοῦτος ἀνθρώποισιν, αἵ τ' ἄγαν τρυφαί.
Πενία δὲ δύςηνον μὲν, ἀλλ' ὅμως τρέφει
Μοχθοῦντ' ἀμείνω τέκνα καὶ δραςήρια.

Εὐριπίδ. παρὰ τῷ Στοβαίῳ, 95, σελ. 518.

(2) « Πλοῦτος δὲ κακίας μᾶλλον ἢ καλοκἀγαθίας ὑπηρέτης ἐςὶν, » ἐξουσίαν μὲν τῇ ῥᾳθυμίᾳ παρασκευάζων, ἐπὶ δὲ τὰς ἡδονὰς τοὺς » νέους παρακαλῶν » Ἰσοκράτ. πρὸς Δημόνικ. σελ. 2. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

26

ὁπωσδήποτε, πολλαὶ γνώσεις πραγμάτων, ὅσα ἔθνη δὲν ἁρπάζουσι μετὰ χαρᾶς τὰς τελειωμένας ταύτας γνώσεις, ἢ ἀφοῦ τὰς ἔχασαν, δὲν σπουδάζουν νὰ τὰς ἀναλάβωσι, ;τί ἄλλο δείχνουσι μὲ τὴν ἀμέλειαν ταύτην, πλὴν ὅτι προτιμῶσι νὰ μείνωσι αἰωνίως νήπιοι;

;Πῶς ἠθέλετ' ὀνομάσειν, φίλτατοι ὁμογενεῖς τὸν, ὅστις, ἀφοῦ εὑρέθη τῆς ἀρτοποιίας ἡ τέχνη, τρέφεται μὲ βαλάνια; ΜΩΡΟΝ. ;Πῶς τὸν, ὅστις, ἀφοῦ ἔμαθαν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐργάζωνται τὸ λινάριον καὶ τὸ μαλλίον, περιέρχεται σκεπασμένος μὲ ζώων ἀλόγων, ὡς ἄλογος, ἀκατέργαστα δέρματα; ΜΩΡΟΝ. ;Πῶς τὸν, ὅστις, πλησίον, ἢ καὶ μέσα, εἰς πόλεις κτισμένας, κρύπτεται ὡς θηρίον εἰς τῆς γῆς τὰς τρύπας, ἢ διάγει τὴν ζωήν του εἰς ἁμάξιον, ὡς Σκύθης; ΜΩΡΟΝ. ;Πῶς τὸν, ὅστις, βλέπων ἄλλα ἔθνη διδαγμένα τὴν τέχνην τοῦ λαλεῖν καὶ γράφειν, ψελλίζει γλῶσσαν βάρβαρον, ἢ τῆς γλώσσης τῶν πρώτων κατοίκων τῆς γῆς ὁμοίαν (1), οὐδ' εἶναι καλὸς νὰ συνδέσῃ οὔτε λόγους, οὔτε

---

(1) Ἀρκοῦν εἰς παράδειγμα, οἱ Σίναι, οἱ κοινῶς ὀνομαζόμενοι Κινέζοι, τοὺς ὁποίους, διότι εἶναι ὀλιγώτερον νήπιοι παρὰ τἄλλα βάρβαρα ἔθνη, ἐγκωμίασαν τινὲς ὑπέρμετρα, ὡς ἔχοντας ἀνδρικῆς ἡλικίας γνῶσιν. Ἡ γλῶσσά των φέρει ἀκόμη νηπιότητος σημεῖα ἀναμφίβολα· ὅθεν καὶ ἡ μάθησις αὐτῆς εἶναι τόσον δύσκολος, καὶ ἡ μέθοδος τῆς μαθήσεως τόσον ἀμέθοδος, ὥστε μετὰ τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα χρόνων μελέτην, κανεὶς σχεδὸν ἀπὸ τοὺς λογίους Μανδαρίνους αὐτῶν δὲν τολμᾷ νὰ καυχηθῇ ὅτι τὴν γνωρίζει ἐντελῶς. Καὶ ;τί συμβαίνει ἐκ τούτου; Ἐπειδὴ, ἀφοῦ τὶς δαπανήσῃ τόσους χρόνους εἰς τὴν προφοράν, ὀρθογραφίαν καὶ σύνταξιν τῶν λέξεων, φυσικὰ δὲν τὸν μένει πλέον καιρὸς νὰ ἐξετάσῃ τὰ διὰ τῶν λέξεων σημαινόμενα πράγματα, καὶ νὰ λάβῃ καθαρὰς αὐτῶν ἰδέας, χωρὶς τῶν ὁποίων ἐπιστήμη πραγμάτων δὲν ἀποκτᾶται· οἱ Σίναι εἶναι στερημένοι ἀπὸ πολλὰς τῶν Εὐρωπαίων ἐπιστήμας. Ἔχουσιν ὅμως ἀντ' αὐτῶν, κατ' ὀργὴν Θεοῦ, τοιαῦτα Καλὰ γραμματικά, ὁποῖα εἴχαμεν ἕως τώρα, καὶ μᾶς συμβουλεύουσι νὰ μὴ παύσωμεν νὰ ἔχωμεν οἱ ἡμέτεροι Μανδαρῖνοι.

φράσεις, διὰ νὰ φανερώσῃ εἰς τοὺς ὁμοίους του τί νοεῖ, τί συλλογίζεται; Καὶ τοῦτον ἀδιςάκτως θέλετ' ὀνομάσειν ΜΩΡΟ'Ν. Ἀναμφίβολον εἶναι λοιπὸν, ἀγαπητοί μου ὁμογενεῖς, ὅτι οἱ διδάσκοντες ἡμᾶς νὰ κλείσωμεν τῆς Ἑλλάδος τὰς πύλας εἰς τὴν φιλοσοφίαν, χωρὶς τῆς ὁποίας ἡ τελείωσις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι ἀδύνατος, μᾶς διδάσκουσι νὰ μείνωμεν, ὡς ἐπιθυμοῦν νὰ μείνωσιν αὐτοὶ, αἰωνίως νήπιοι καὶ μωροί.

Ἀλλὰ καὶ ἄρτον τρώγομεν, ἤθελεν ἴσως εἰπεῖν τὶς ἀπὸ τοὺς θαυμαστὰς τῶν τοιούτων διδασκάλων, καὶ ἐνδύματα λαμπρὰ φοροῦμεν, καὶ πολυτελεῖς οἴκους κατοικοῦμεν. Παραδείγματος μόνον χάριν ὠνομάσθησαν ταῦτα, καὶ ἂν ἦσαν ἀφ' ὅ,τι τὰ νομίζουσι τελειότερα (1), δὲν εἶναι πλὴν πολλὰ μικρὸν μέρος

---

(1) Τὸ τέλειον δὲν εἶναι οὔτε τὸ λαμπρὸν, οὔτε τὸ πολυτελὲς, ἀλλὰ τὸ εὔχρηςον καὶ πρόσφορον εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὸν ὁποῖον γίνεται, εἰς ὀλίγα λόγια, τὸ τεχνικόν· τὸ ὁποῖον, δὲν ἀποκτᾶται πλὴν μὲ πολυχρόνιον φιλοσοφικὴν προσοχὴν εἰς πολλὰς ὕλας καὶ πολλὰ πράγματα ἐνταυτῷ. Εἶναι καὶ τοῦτο φιλοσόφου παρατηρήσεως ἄξιον θεώρημα, ὅτι ἡ ἀρτοποιικὴ τέχνη ἀκολουθεῖ τὴν τελείωσιν τοῦ διανοητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς. Ὁ καλὰ κατασκευασμένος ἄρτος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖςον εὑρίσκεται εἰς τὰ πλέον φωτισμένα, ἢ τοὐλάχιςον τὰ ὀλιγώτερον ἀμαθῆ ἔθνη. Παράδειγμα τῶν πρώτων παλαιὸν μὲν εἶναι αἱ Ἀθῆναι, ὅπου, ὡς φαίνεται ἀπὸ πολλὰς κωμικῶν ῥήσεις (παρ' Ἀθην. Γ, σελ. 112-113), ἐκατασκευάζετο τῆς Ἑλλάδος ὁ καλήτερος ἄρτος· νέον δὲ, οἱ Γάλλοι, καὶ ἐξαιρέτως οἱ Παρίσιοι, τῶν ὁποίων ἡ τέχνη τῆς ἀρτοποιίας παρηγορεῖ καμμίαν φορὰν καὶ τὰ κατὰ δυςυχίαν εἰς βαρβάρους ὑποκείμενα καὶ μὲ βάρβαρον ἄρτον τρεφόμενα ἔθνη, μὲ τὰ ὀνομαζόμενα Γαλλικὰ ψωμία [Φραγκιόλας, Pains Français], διότι κατασκευάζονται ἀπὸ Γάλλους, ἢ Γάλλων μιμητὰς ἀρτοποιούς. Παράδειγμα τῶν δευτέρων εἰς τὴν δυςυχῆ Ἑλλάδα εἶναι οἱ παρὰ τοὺς ἄλλους φρονιμώτεροι, καὶ διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον δυςυχήσαντες, Χῖοι, τῶν ὁποίων ἡ καλὴ ἀρτοποιία εἶναι εἰς ὅλους γνωςὴ καὶ περίφημος.

τῶν ἀπείρων ἀναγκαίων εἰς τὴν ἀνθρωπίνην τελειότητα γνώσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας καὶ εἰς αὐτὰ τὰ φωτισμένα ἔθνη λείπουσι ἀκόμη πολλαὶ, καὶ τῶν ὁποίων ἀποτέλεσμα σωτήριον εἶναι ἡ ἐπὶ πλέον καὶ πλέον ἡμέρωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Δὲν εἶναι πρώτη φορὰ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφάνησαν ἀρτοφάγα θηρία, ςολισμένα μὲ ἐνδύματα λαμπρὰ, καὶ κατοικοῦντα εἰς λαμπρότερα παλάτια.

Μί' ἀπὸ τὰς συντελούσας ταύτας εἰς ἡμέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐπιςήμας, ἡ δραςικωτέρα βέβαια (1), εἶναι ἡ γνῶσις τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἥτις ἀποκτᾶται διὰ τῆς Γραμματικῆς τέχνης, ἐὰν αὕτη παραδίδωται ὡς πρέπει.

Τῆς Γραμματικῆς τὸ λαμπρότερον μέρος εἶναι ἡ Κριτική (2)· καὶ τὸ παλαιὸν Γραμματικὸς καὶ Κριτικὸς, ἦσαν λέξεις συνώνυμοι. Ἀλλὰ συνέβη καὶ εἰς αὐτὴν ὅ,τι καὶ εἰς τὰς λοιπὰς

---

(1) Λέγει ὁ Οὐΐδιος (Β, Ἐπιςολ. θ', 48), περὶ τῶν ὀνομασθέντων Ἀνθρωπικῶν γραμμάτων, ἤγουν τῆς Γραμματικῆς τέχνης, ὅτι

Emollit mores, nec sinit esse feros,

ἤγουν « Μαλακύνει τὰ ἤθη, καὶ διώκει τὴν ἀγριότητα ». Φανερὸν ὅτι ἐνόει τὴν ἀληθῶς Καλὴν Γραμματικήν· ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἕως τώρα παραδιδομένην εἰς τὰ σχολεῖα, πολλοὶ ἀπὸ μᾶς ἔμειναν ἀμάλακτοι, τινὲς δὲ καὶ παντάπασιν ἐθηριώθησαν, διὰ τὴν ὅτι ἔμαθαν τάχα τίποτε ὀλέθριον οἴησιν.

(2) Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Γραμματικῆς Διονυσίου τοῦ Θρακὸς (εἰς τὴν Ἑλληνικ. βιβλιοθήκ. τοῦ Φαβρικίου, Τομ. ς' σελίδ. 311) εὑρίσκω ταύτην τῆς Γραμματικῆς τὴν διαίρεσιν· « Μέρη δὲ αὐτῆς εἰσιν ἕξ.
» Πρῶτον, ἀνάγνωσις ἐντριβὴς κατὰ προσῳδίαν. Δεύτερον, ἐξήγησις
» κατὰ τοὺς ἐνυπάρχοντας ποιητικοὺς τρόπους. Τρίτον, γλωσσῶν τε
» καὶ ἱςοριῶν πρόχειρος ἀπόδοσις. Τέταρτον, ἐτυμολογίας εὕρεσις.
» Πέμπτον, ἀναλογίας ἐκλογισμός. Ἕκτον, ΚΡΙΣΙΣ ποιημάτων, ὃ δὴ
» ΚΑΛΛΙΣΤΟΝ ἐςι πάντων τῶν ἐν τῇ τέχνῃ ».

ἀνθρωπίνας γνώσεις, ἤγουν ἐπροχώρησεν, ὡς ἔλεγα πρὸ μικροῦ, καὶ ὡς εἶπα ἄλλην φορὰν (1), βαθμηδὸν ἀπὸ τὸ ἀτελὲς εἰς τὸ τέλειον. Ἡ προχώρησις αὐτῆς ἔγινεν εἰς τριακοσίων σχεδὸν καὶ πεντήκοντα χρόνων διάϛημα, ἀφοῦ οἱ φυγόντες τὴν δουλωθεῖσαν Ἑλλάδα ὀλίγοι σοφοὶ Γραικοὶ ἔφεραν τῆς φιλολογίας τὰ πρῶτα σπέρματα εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Οἱ καρποὶ τούτων εὑρίσκονται εἰς τὰς διαφόρους ἐκδόσεις τῶν ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, καὶ εἰς ἄλλα πάμπολλα Λατινιϛὶ γραμμένα βιβλία, τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα οὐδ' ὅτι εἶναι εἰς τὸν κόσμον γνωρίζουσι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Γραμματικοδιδασκάλους καὶ Γραμματικοσυνθέτας ἡμῶν (2). Ἐρωτῶ τώρα, ὄχι τοὺς Γραμματικοὺς, ἀλλὰ τοὺς ὅσοι ἔμαθαν νὰ συλλογίζωνται, ἂν ἦναι δυνατὸν νὰ μάθωμεν ἀληθῶς Καλὰ γραμματικὰ, ἐνόσῳ δὲν γνωρίζομεν ὅσα εἰς τόσον χρόνου διάϛημα ἀπὸ σοφῶν πλῆθος τόσον ἐγράφησαν εἰς τελείωσιν τῆς Γραμ-

(1) Ἀνωτέρω. σελ. 260, σημ.

(2) Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους νέους μέλλουν νὰ συντάξωσιν εἰς τὸ ἑξῆς Γραμματικὴν, δύνανται νὰ μάθωσιν ἀφ' ὅσα εἶπα, ποῖα καὶ πόσα ἐφόδια πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ Γραμματικοσυνθέτης. Ὅσοι δὲ ἐσύνταξαν κακὰς Γραμματικὰς, τοὺς παρακαλῶ νὰ μὴ ταράσσωνται· δύνανται καὶ αὐτοὶ νὰ ἐξαλείψωσι τὸ ὄνειδος, συντάσσοντες καλητέρας. Μικρὰ ζημία εἶναι σύνταξις κακῆς Γραμματικῆς, καὶ ἀκόμη μικροτέρα νὰ ϛερηθῇ τις τὴν ὑπόληψιν ὅτι εἶναι Γραμματικός. Ἀπ' ὅλας τὰς ζημίας ἡ μεγαλητέρα, ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος Ἐπίκτητος, εἶναι ἡ ζημία τῆς ἀνθρωπότητος· « Εἰ δ' ἀντὶ ἀνθρώπου, ἡμέρου ζώου, καὶ κοινωνικοῦ, θηρίον γέ» γονας βλαβερὸν, ἐπίβουλον, δηκτικὸν, οὐδὲν ἀπολώλεκας; ἀλλὰ δεῖ » σε κέρμα ἀπολέσαι, ἵνα ζημιωθῇς; ἄλλου δ' οὐδενὸς ἀπώλεια ζημιοῖ » τὸν ἄνθρωπον; Εἰ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΝ μὲν ἧς ἀποβαλὼν, ἢ Μουσικὴν, » ζημίαν ἡγοῦ τὴν ἀπώλειαν αὐτῆς· εἰ δ' αἰδῶ καὶ καταϛολὴν καὶ » ἡμερότητα ἀποβαλεῖς, οὐδὲν ἡγῇ τὸ πρᾶγμα; » Ἀῤῥιαν. Ἐπικτ. Διατρ. Βιβλ. II, κεφ. ί, σελ. 98. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

ματικῆς. Ἐρωτῶ, ἂν ἦναι δίκαιον, ἐνόσῳ οἱ ἀλλογενεῖς ἀναγινώσκουσι τοὺς κόπους τῶν ἡμετέρων προγόνων εἰς διωρθωμένας ἐκδόσεις, νὰ τοὺς λαμβάνωμεν ἡμεῖς, οἱ καυχώμενοι ἐκείνων ἀπόγονοι, ἐσφαλμένους ἀπὸ χεῖρας ἀγραμμάτων ἐκδοτῶν· ἢ ἂν ἦναι τίμιον, ἐνόσῳ τρυφῶσιν ἐκεῖνοι τὸν καθαρὸν ἄρτον τῆς ἑλληνικῆς τραπέζης, νὰ λιμάζωμεν ἡμεῖς, ἢ νὰ τρεφώμεθα μὲ τὰ πίτυρα τῆς ἡμετέρας Γραμματικῆς. Ὄχι, φίλοι ὁμογενεῖς· οὔτε δίκαιον, οὔτε τίμιον, κρίνειν τὸ θέλετε.

Διὰ νὰ ἐξαλείψετε ὅμως τοιαύτην καταισχύνην, ὅσον εἶναι δυνατὸν ἐγρήγορα, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἀρκεῖ ν' ἀποκτήσετε βιβλιοθήκην, ὡς εἶπα, πλουσίαν· ἀνάγκη εἶναι (τὸ καταλαμβάνετε καλὰ) καὶ νὰ καταστήσετε τοὺς σπουδαστὰς τῶν Ἀνθρωπικῶν γραμμάτων ἱκανοὺς νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὰ βιβλία. Τοῦτο δὲ νὰ κατορθώσετε δὲν εἶναι δυνατὸν, ἐὰν εἰς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὸ γυμνάσιον δὲν βάλετε καὶ διδάσκαλον τῆς Λατινικῆς.

Ταῦτά, φίλοι Σμυρναῖοι, φίλοι Χῖοι, φίλοι Κυδωνιᾶται, φίλοι Ἕλληνες, μὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνάστασιν! εἶναι τὰ ὁραστήρια βοηθήματα, ἢ μέσα, τῆς μαθήσεως τῶν ἀληθῶς Καλῶν γραμματικῶν. Ἄλλα παρὰ ταῦτα ὅστις ἐπαγγέλλεται νὰ σᾶς δείξῃ, μὴν ἀμφιβάλλετε ὅτι σᾶς περιπαίζει.

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1811)

ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ (*).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ὅταν ἄρχισα εἰς τοὺς αὐτοσχεδίους τούτους ϛοχασμοὺς τὰς εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν παρατηρήσεις, σκοπὸν εἶχα νὰ τὰς ἀκολουθήσω καθεξῆς· διότι (πάλιν τὸ λέγω) κρίνω τὴν παράθεσιν καὶ σύγκρισιν τῶν δύο γλωσσῶν ἐπιτηδείαν καὶ τῆς παλαιᾶς τὴν μάθησιν νὰ εὐκολύνῃ, καὶ τὴν ἀπὸ ἡμᾶς σήμερον λαλουμένην, ὅσον εἶναι δυνατὸν, νὰ διορθώσῃ.

Ἀναγκασθεὶς διὰ σωματικὰς ἀσθενείας νὰ τὰς διακόψω, τὰς ἀναλαμβάνω σήμερον, ὄχι διότι ἀνέλαβα τὴν ὑγείαν μου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμαθα, ὅτι τὰ μικρὰ τῆς ἀδυνάτου μου χειρὸς σπέρματα ταῦτα δὲν ἐςάθησαν παντάπασιν ἄκαρπα.

(*) Τόμ. Γ΄.

Πρὶν ὅμως τὰς ἐξαναρχίσω, παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην νὰ συγχωρήσῃ εἰς τὸ ἀσθενές μου γῆρας δύο ταῦτα· πρῶτον, ἐὰν εὕρῃ ἀπ' αὐτὰς, τινὰς μὲν ὑπὲρ τὸ πρέπον, ἄλλας δὲ ὄχι ὅσον ἔπρεπε, διεξοδικάς· δεύτερον, ἐὰν ἡ γηραλαία μου μνήμη μὲ κάμῃ νὰ μεταλέγω τὰ προλεγμένα. Καὶ ἀπὸ τὰς δύο μου ταύτας ἁμαρτίας, ἢ οὐδεμία, ἢ πολλὰ μικρὰ θέλει γεννηθῆν ζημία.

Ἄβια, θηλυκὸν ὄνομα συνώνυμον τοῦ Στεῖρα.

Ὁ Δουκάγγιος (1) τὸ γράφει παροξυτόνως, Ἀβία· ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι εἶναι ἀπὸ τὸ κοινογενὲς τῶν παλαιῶν, Ἄβιος, καθὼς ἀπὸ τὸ Ἅγιος, Ἁγία, καὶ ἀπὸ τὸ Ἄγριος, Ἀγρία.

Εἰς ἐκείνους τὸ Ἄβιος ἐσήμαινε κοινότερον τὸν μὴν ἔχοντα βίον, ἤγουν τὸν πένητα· καίποτε ἐξεναντίας τὸν πολύβιον, ἤγουν τὸν πλούσιον, διὰ τὴν διπλῆν τοῦ ᾱ μορίου σημασίαν, τὴν στερητικὴν λέγω καὶ τὴν ἐπιτατικήν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ, Βίος, σημαίνει καὶ τὴν ζωὴν, ἀκολούθως τὸ, Ἄβιος, ἔπρεπε νὰ σημαίνῃ καὶ τὸν στερημένον τῆς ζωῆς, ἤγουν τὸν νεκρόν. Ταύτης τῆς σημασίας παράδειγμα ἀκόμη δὲν εὑρέθη εἰς τοὺς παλαιοὺς, μ' ὅλον ὅτι ἐμεταχειρίζοντο τὸ ἐναντιόσημον, Ἔμβιος.

Εἰς τὸν Ἡσύχιον ὅμως εὑρίσκεται οὐδετεροπληθυντικῶς, Ἄβια, « οὐ βιώσιμα »· τὸ ὁποῖον οἱ μεταγενέστεροι Λεξικογράφοι δὲν ἐξεύρω πῶς ἀμέλησαν νὰ σημειώσωσιν. Ἀλλὰ τὸ, Ἄβια τοῦτο τοῦ Ἡσυχίου σημαίνει κυρίως, ὄχι τὰ στερημένα τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἢ κινδυνεύοντα νὰ τὴν στερηθῶσι, τὰ μὴ δυνάμενα νὰ ζήσωσι.

Ἐκ τούτου συμπεραίνω, ὅτι τῶν κοινῶν ἡμῶν Λεξικῶν ἢ

(1) Τόμ. Α, σελ. 4.

Ἀβία, δὲν ἐσήμαινε κυρίως καὶ καταρχὰς τὴν ςεῖραν, ἤγουν τὴν μὴ συλλαμβάνουσαν ὁλότελα, ἢ τὴν ἄγονον, ἀλλὰ τὴν ἀφοῦ συλλάβῃ μὴ δυναμένην νὰ ζωογονήσῃ, μηδὲ νὰ τελεσφορήσῃ τὸ συλληφθὲν, τὴν φθείρουσαν καὶ ἀποβάλλουσαν τὰ ἔμβρυα γυναῖκα· ἔπειτα ἴσως ἐκατάντησε νὰ σημαίνῃ καὶ ἁπλῶς τὴν ςεῖραν.

Ἡ Ἀβία αὕτη, ἤγουν τῆς ὁποίας ἡ κοιλία δὲν εἶναι καλὴ νὰ δώσῃ βίον, ἢ ἀφοῦ τὸν δώσῃ, τὸν φθείρει πρὶν τὸν τελειώσῃ, μοῦ φέρει εἰς τὴν μνήμην τόπον Ἱπποκράτους μέχρι τούτου ἀδιόρθωτον καὶ ἀνεξήγητον. Εἰς τὸ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενον Περὶ γυναικείων (1) σύγγραμμα, ὅπου ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς ποσότητος καὶ τοῦ καιροῦ τῶν καταμηνίων, λέγει· « Ἦσι » δὲ ἐν φύσει ἐςὶ πλείονα καθαίρεσθαι τεσσάρων ἡμερέων, » καὶ πολλὰ κάρτα χωρέει τὰ ἐπιμήνια, αὗται λεπταὶ γίνον» ται, καὶ τὰ ἔμβρυα αὐτέων λεπτὰ, καὶ ἈΜΑΛΔΎΝΕΤΑΙ. » Ἦσι δὲ τριῶν ἡμερέων ἔλασσον ἡ κάθαρσις γίνεται, ἢ ὀλίγα » χωρέει, αὗται παχεῖαι καὶ εὔχροοι, ἀνδρικαί τε καὶ οὐ » ΜΝΗΣΙΤΌΚΟΙ εἰσίν ». Ἀπὸ τὸ Ἀμαλδύνεται, ἤγουν ἀφανίζεται (2), γίνεται φανερὸν, ὅτι καὶ τὸ, Μνησιτόκοι πρέπει νὰ μεταβαλθῇ εἰς τὸ ΚΝΗΣΙΤΌΚΟΙ. Τοῦτο μὲ τὴν ἄρνησιν, « Οὐ κνησιτόκοι εἰσὶν », θέλει νὰ εἴπῃ, Οὐκ ἀμαλδύνουσι (ἤγουν δὲν ἀφανίζουσι, δὲν φθείρουσι) τοὺς τόκους.

Ἄλλος τόπος τοῦ Ἱπποκράτους, ὁμοίως κακογραφημένος, εἶναι εἰς τὸ Περὶ ἑπταμήνου (3) « Πολλαὶ δὲ τῶν γυναικῶν καὶ » ἐπιπυρεταίνουσι, τούτων γινομένων· αἱ δὲ καὶ ἀπόλλυνται » σὺν τοῖς ἐμβρύοις. ΧΡΩ͂ΝΤΑΙ δὲ πᾶσαι ἐν ὀλίγῳ ΠΕΡῚ ΤΟΥ-

---

(1) Βιβλ. Α, § 15, Τόμ. Β, σελ. 426.
(2) « Ἀμαλδῦναι, ἀφανίσαι » Ἡσύχιος.
(3) § 2, Τόμ. Α, σελ. 169.

» ΤΟΥ »· ὅπου, ἂν δὲν λανθάνωμαι, πρέπει... « ΚΝΩΝΤΑΙ δὲ » πᾶσαι ἐν ὀλίγῳ ἘΠῚ ΤΟΎΤῼ ». Τὸ νόημα εἶναι· Ὅταν ἀσθενήσῃ τὸ ἔμβρυον εἰς τὴν μήτραν, πολλαὶ γυναῖκες πάσχουν πυρετόν· τινὲς δὲ καὶ ἀποθνήσκουν μὲ τὸ ἔμβρυον· ὅλαι δὲ (ἤγουν καὶ αἱ ἀποθνήσκουσαι καὶ αἱ μένουσαι εἰς τὴν ζωὴν) τὸ φθείρουσι, τὸ ἀποβάλλουσι μετὰ τὸν πυρετόν. Τὸ Κνῶνται ἐδῶ εἶναι εἰς τὴν μέσην διάθεσιν. Εἰς τὴν φθορὰν τῶν ἐμβρύων, τὴν κοινῶς λεγομένην Ἀπόβαλμα, εἶναι εἰς χρῆσιν καὶ οἱ δύο τύποι, Ἐξαμβλόω καὶ Ἐξαμβλόομαι (1), Ἐκτιτρώσκω, καὶ Ἐκτιτρώσκομαι (2), ἀπαραλλάκτως καθὼς εἰς ἡμᾶς τὸ Ἀποβάλλω καὶ Ἀποβάλλομαι, ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ ἐξαμβλώσεως. Οὕτω λοιπὸν καὶ Κνάω καὶ Κνάομαι. Ἴσως ἔλεγαν καὶ Κνόομαι, ἐπειδὴ εὑρίσκεται εἰς τὸν Ἡσύχιον, « ΚΕΓΝΩΣΘΑΙ (γρ. ΚΕΚΝΩΣΘΑΙ), τεθραῦσθαι, » τετρῆσθαι (γρ. τετρῶσθαι)· ΚΈΓΝΩΤΑΙ (γρ. ΚΈΚΝΩΤΑΙ), » τέτρωται ». Κναίω καὶ Κνάω εἶναι συγγενῆ ῥήματ) πῶς τὸ Κλαίω καὶ Κλάω), καὶ συνώνυμα τοῦ Καίνω. Λέγει ὁ Ἡσύχιος, « ΚΑΊΝΕΙ, φονεύει, κτείνει· ΚΝᾹΣΑΙ, ὀλέσαι, » λυπῆσαι· ΚΝΗΜΊΑΙ, φθοραί· ΚΝΗΣΤῊΡ, φονεὺς, ὀλετήρ· » ἈΠΟΚΝΑΊΕΙ, λυπεῖ, φονεύει, ἈΠΌΚΝΑΙΣΙΣ, ἡ μετὰ (γρ. » κατὰ) βραχὺ ἀναιροῦσα λύπη ».

Τὸ παθητικὸν, Διακναίομαι, ἤγουν φθείρομαι, ἀπόλλυμαι, ἀφανίζομαι, εὑρίσκεται εἰς τὸν Εὐριπίδην (3),

Χρὴ, τῶν ἀγαθῶν διακναιομένων,
Πενθεῖν, ὅςις χρηςὸς ἀπ' ἀρχῆς νενόμιςαι.

---

(1) Εὑρίσκεται καὶ Ἐξαμβλέομαι καὶ Ἐξαμβλύνομαι εἰς τὸν Ἱπποκράτην.

(2) Ἴδε τὸ Περὶ ἀέρ. ὑδ. τόπ. τοῦ Ἱπποκράτους Μέρ. Α, σελ. 10 καὶ 18. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

(3) Ἀλκης. 108.

Τὸ ἐνεργητικὸν, Διακναίω, ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ φθορᾶς ἢ ἀποβολῆς ἐμβρύων, εἶναι εἰς τὸν Ἱπποκράτην, « Ἐπὴν [ἡ » γυνὴ] ΔΙΑΒΑΙΝΗ τοὺς τόκους, φύσει ἄτοκος ἐοῦσα, τὸ » μὲν πρῶτον ὑπολείπει (ἴσ. ἐπιλείπει) τὰ ἐμμήνια κ. τ. λ. (1) ». Ὅτι τὸ Διαβαίνῃ πρέπει νὰ μεταβληθῇ εἰς τὸ ΔΙΑΚΝΑΙῌ (ἤγουν διαφθείρῃ), τὸ μαρτυρεῖ ἄλλος παράλληλος τόπος οὗτος· « Ἡ δὲ νοῦσος λάζεται, ἐπὴν διακναισθῇ (ἴσ. διακναίσῃ) τι τοῦ ἐμβρύου, ἢ ἐκτρώσῃ ἐν τόκῳ (2) ».

Ἐὰν αἱ διορθώσεις μου αὗται δὲν ἦναι σφαλμέναι, ἀκόλουθον εἶναι νὰ ἐξορισθῇ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ Λεξικὰ τὸ εἰς μόνον τὸν Ἱπποκράτην στηριζόμενον Μνησιτόκος, καὶ νὰ βαλθῇ ἀντ᾽ αὐτοῦ (εἰς τὸν ἁρμόζοντα τόπον) τὸ Κνησιτόκος, ὄνομα σχηματισμένον κατὰ τὸν τύπον τοῦ Κλεψιτόκος (3). Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ βαλθῇ εἰς αὐτὰ καὶ τὸ Κνάομαι εἰς τὴν σημασίαν τοῦ Ἐκτιτρώσκομαι.

Ἀγαπῶ. Παρὰ τὴν εἰς ὅλους συνήθη καὶ γνωστὴν σημασίαν, μεταχειριζόμεθα τὸ ῥῆμα τοῦτο ἑνωμένον διὰ τοῦ νὰ μορίου μὲ ἄλλο ῥῆμα, ὅταν θέλωμεν νὰ σημάνωμεν τὸ, Αἰσθάνομαι ἡδονὴν νὰ κάμνω συχνὰ τί, νὰ καταγίνωμαι συνήθως εἰς τί, εἰς ἕνα λόγον τὸ Συνειθίζω. Ἀγαπῶ νὰ λαλῶ, νὰ περιπατῶ, νὰ τρέχω κ. τ. λ.

Σημείωσις. Ἀπαραλλάκτως οἱ παλαιοὶ ἐσύντασσαν τὸ Φιλῶ μὲ ἄλλου ῥήματος ἀπαρέμφατον, εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ἡ χρῆσις εἶναι τόσον πολλὴ, καὶ τόσον γνωστὴ, ὥστε ἀρκεῖ μόνον ἓν παράδειγμα τοῦ Σοφοκλέους τοῦτο (4).

---

(1) Περὶ γυναικ. φύσ. § 16, Τόμ. Β, σελ. 369.

(2) Αὐτόθ. Β, § 15, Τόμ. Β, σελ. 545. Ἴδε καὶ τὸν Ἐρωτιανὸν (λέξ. Διακναισθὲν), καὶ τὸν Φοέσιον (λέξ. Διακναίω).

(3) Ὀππιαν. Κυνηγετ. Γ, 11.

(4) Οἰδ. Τύρ. 569.

ὅλου τὸ ὄνομα· ἐξέχει δὲ, ὄχι μόνον δι' ἀρετὴν, ἢ δι' ἀξίαν, ὡς ὅταν ὀνομάζωμεν ἁπλῶς, Ποιητὴν τὸν Ὅμηρον, Ῥήτορα τὸν Δημοσθένην, καὶ Φιλόσοφον τὸν Ἀριστοτέλην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συχνοτέραν μεταχείρισιν, ὡς τὸ, Λάχανον ἀντὶ τῆς Κράμβης τῶν παλαιῶν. Τὸ σχῆμα τοῦτο τοῦ λόγου ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς τεχνογράφους Ἀντωνομασία.

Κατὰ τοιαύτην λοιπὸν ἀντωνομασίαν καὶ τὸ Κοπροδόχον ἀγγεῖον ὠνομάσθη ἁπλῶς καὶ κατ' ἐξοχὴν, Ἀγγεῖον, διὰ τὴν ὁποίαν ἔχομεν καθημερινὴν καὶ ἀναγκαίαν αὐτοῦ χρείαν (1), ὡς καὶ τὸ συνώνυμόν του Καθήκιον (παράγωγον τοῦ Κάθημαι) ἐφύλαξε τὴν ἀντωνοματικὴν σημασίαν τῆς παλαιᾶς λέξεως Θᾶκος (παραγώγου τοῦ Θάσσω), τὴν ὁποίαν σώζουσι καὶ πολλῶν γλωσσῶν νέων αἱ ταυτόσημοι λέξεις. Οὕτω τῶν Γάλλων τὸ Aller à la chaise, ἢ à la selle, καὶ τῶν Γερμανῶν τὸ Zu stuhle gehen, εἶναι σχεδὸν αὐτολεξεὶ τὸ Ἐπὶ θᾶκον, ἢ θρόνον, ἀνίστασθαι, τῶν παλαιῶν (2), ἢ τὸ, Ὑπάγω εἰς καθήκιον, ἡμῶν τῶν νέων.

Ἡ δευτέρα ἀξιοσημείωτος τροπικὴ σημασία τοῦ, Ἀγγεῖον, εἶναι, ὅταν προσλαμβάνῃ τὸ ἐπίθετον Κακός. Κακὸν ἀγγεῖον εἰς ἡμᾶς σημαίνει διεστραμμένον καὶ κακότροπον ἄνθρωπον, καὶ ἀναλογεῖ μὲ τὸ mauvais sujet τῶν Γάλλων.

Σημείωσις. Ἡ λέξις Ἀγγεῖον εἶναι συνώνυμος τοῦ Σκεῦος. « Σκεῦος, χωρητικὸν τινὸς εἴδους ἀγγεῖον » λέγει ὁ Σουίδας.

---

(1) Ὅθεν καὶ, Ἀναγκαῖον, καὶ Χρεία, λέγεται καὶ αὐτὸ καὶ ἁπλῶς ὁ τόπος ὅπου γίνεται ἡ κένωσις τῶν περιττωμάτων τῆς κοιλίας, καὶ τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν καὶ Πόρευσιν. Ἴδε τὰ σημειωθέντα εἰς τὸν Πλούταρχ. Μέρ. Α, σελ. 478.

(2) Ἴδε Θεοφράστου Χαρακτ. ιδ', καὶ Ἱπποκράτ. Ἐπιδημ. Ζ, 26, καὶ Περὶ διαίτ. Ὀξ. § 48.

Τὴν ἐπροσαρμόσαμεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ μερικώτερον εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, καθὼς οἱ ἐκκλησιαςικοὶ συγγραφεῖς τὸ Σκεῦος. Παραγγέλλει ὁ Ἀπόςολος Παῦλος, « Τὸ ἑαυτοῦ » σκεῦος κτᾶσθαι ἐν ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ (1) » ἤγουν, τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, ὡς τὸ ἐξηγεῖ ὁ Θεοδώρητος. Ἀλλοῦ πάλιν ὁ αὐτὸς Παῦλος (2) παραβάλλει τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰ εὑρισκόμενα εἰς τοὺς οἴκους σκεύη, ἐκ τῶν ὁποίων, λέγει, ἄλλα εἶναι χρυσᾶ, ἄλλα ἀργυρᾶ, ἄλλα ξύλινα, ἢ ὀςράκινα, ἄλλα σκεύη τιμῆς, καὶ ἄλλα ἀτιμίας. Εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα ἄτιμα σκεύη περιέχονται (δὲν εἶναι ἀμφιβολία) καὶ τὰ λεγόμενα κατ' ἐξοχὴν Ἀγγεῖα, ἤγουν τὰ Καθήκια. Πιθανὸν εἶναι λοιπὸν, ὅτι τὸ Κακὸν ἀγγεῖον εἶναι φράσις ἀνάλογος μὲ τὴν Σκεῦος ἀτιμίας τοῦ Ἀποςόλου, καὶ ἐγεννήθη ἀπ' ἐκείνην.

Ἐνδεχόμενον ὅμως καὶ νὰ ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ Κωμικὸν κἀνένα παλαιὸν, ὅςις κωμῳδῶν τινὰ κακότροπον δημαγωγὸν, τὸν ὠνόμασε Κάκκης ἀγγεῖον. Ἡ λέξις Κάκκη, ὡς καὶ εἰς τοὺς Γερμανοὺς τὸ παρόμοιον Kacke, ἐσήμαινε τὸ κοινῶς λεγόμενον Σκατὸν, τοῦ ὁποίου τὸ πληθυντικὸν Σκατὰ, ἔχει συνώνυμον εἰς ἡμᾶς ἀκόμη τὴν σήμερον τὸ Κακκά· « Κάκκη, » ἡ δειλία, παρὰ τὸ ἀποπατεῖν· τὸν γὰρ ἀπόπατον Κάκκην » καλοῦσι » λέγει ὁ Φώτιος εἰς τὸ Λεξικόν του (3).

---

(1) Πρὸς Θεσσαλονικ. Α, δ', 4.

(2) Πρὸς Τιμόθ. Β, β', 20. Ἴδε καὶ τὴν Πρὸς Ῥωμ. Θ', 21-22.

(3) Ἀλλ' ἐσύγχυσεν ἴσως ὁ Φώτιος τὴν Κάκην (μὲ ἓν κ), δειλίαν, μὲ τὴν Κάκκην (μὲ δύο κ), ἀπόπατον, ἢ, ὡς τὸ ἐξηγεῖ, ὁ Ἡσύχιος, κόπρον. Καὶ αἱ δύο λέξεις εὑρίσκονται εἰς τὸν Ἀριςοφάνην· ἡ πρώτη Ὄρν. 540),

— Ὡς ἐδάκρυσά γ' ἐμῶν
πατέρων κάκην —·

Τοῦτο μὲ φαίνεται τόσον πιθανώτερον, ὅσον οὐδὲ μεταχειριζόμεθα τὸ ἐναντίον, Καλὸν ἀγγεῖον (κατὰ τὸ γραφικὸν Σκεῦος τιμῆς ἢ ἐκλογῆς), εἰς τὴν σημασίαν τοῦ Καλὸς ἄνθρωπος. Ὁ Ἀριστοφάνης, θέλων νὰ ζωγραφήσῃ βδελυρόν τινὰ συκοφάντην ἀπ' ἐκείνων τὴν τάξιν τοὺς ὁποίους ἡμεῖς ὀνομάζομεν, Κακὰ ἀγγεῖα, λέγει (Ἀχαρν. 936),

---

ἡ δευτέρα (Εἰρήν. 162),

> Ἀπὸ μὲν κάκκης τὴν ῥῖν' ἀπέχων.

Τὴν αὐτὴν σύγχυσιν ἔκαμε καὶ ὁ Ἡσύχιος εἰς τό, « Κάκη, πελιά, ἢ » κακία ». Τὸ Κακία εἶναι ἐξήγησις τοῦ, Κάκη, ἤγουν δειλία· τὸ Πελιὰ δὲν πρέπει νὰ μεταβαλθῇ, ὡς ἐνόμισαν τινές, εἰς τὸ Δειλία, ἀλλὰ νὰ γραφθῇ βαρυτόνως, Πελία, ἢ Πελλία, ὡς ἐξήγησις τοῦ μὲ διπλοῦν Κ Κάκκη. Τὸ Πελλία, τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖ ἀλλοῦ ὁ Ἡσύχιος διὰ τοῦ Σπέλεθος, εἶναι συνώνυμον, καθὼς καὶ αὐτὸ τὸ Σπέλεθος, τοῦ Κάκκη. Καὶ τὰ τρία σημαίνουσι τὴν ἀνθρώπινον κόπρον. Οἱ νεώτεροι Λεξικογράφοι ἐσημείωσαν καὶ ῥῆμα Κακκᾷν συνώνυμον τοῦ Ἀποπατεῖν· τοῦτο ὅμως, ἂν καὶ πιθανῶς φαίνεται ἑλληνικόν, διὰ τὸ cacare τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἰταλῶν, μαρτυρίαν ὅμως ἑλληνικὴν δὲν ἔχει· διότι τὸ Κακκᾶν ἢ Κακᾶν τοῦ Ἀριστοφάνους (Νεφέλ. 1384 καὶ 1390) δὲν εἶναι ῥῆμα, ἀλλ' ἄσημος φωνὴ τῶν νηπίων, ὡς καὶ εἰς ἡμᾶς σήμερον τὰ νήπια φωνάζουσι Κακά, ὅταν αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποπατήσεως. Εἰς τὸν Ἡσύχιον ἀκόμη εὑρίσκεται, « Κακκώνιον, σκα» φίον » τὸ ὁποῖον ἀκόμη δὲν ἐξηγήθη ἀπὸ τοὺς κριτικούς. Ἴσως εἶναι γραφικὸν ἁμάρτημα ἀντὶ τοῦ, Κακκάμιον. Τοῦτο εἶναι σύνθετον ἀπὸ τὸ Κάκκη, καὶ τὸ Ἀμίον, ὑποκοριστικὸν τοῦ Ἄμη, τοῦ ὁποίου ἄλλο ὑποκοριστικόν, ἡ Ἀμὶς (ὡς ἀπὸ τὸ Σκάφη ἡ Σκαφὶς καὶ τὸ Σκαφίον) ἤγουν τὸ οὐροδόχον ἀγγεῖον, συνθεμένη μὲ τὸ Σκῶρ, ἐγέννησε τὸ Σκωραμίς, ἤγουν τὸ κοινῶς λεγόμενον Ἀγγεῖον ἢ Καθήκιον. Ὅπως ἂν ἦναι (ἢ Κακκώνιον ἢ Κακκάμιον), τοῦτο μὲ φαίνεται βέβαιον, ὅτι ἡ ἐξήγησις τοῦ Ἡσυχίου (διὰ τοῦ Σκαφίον) ἐννοεῖ τὴν Σκωραμίδα, ἐπειδὴ ὁ Πολυδεύκης ἐσημείωσε τὸ Σκαφίον ὡς συνώνυμον τοῦ Λάσανον.

Πάγχρηστον ΑΓΓΟΣ ἔσαι
Κρατὴρ ΚΑΚΩΝ, τριπτὴρ δικῶν,
Φαίνειν ὑπευθύνους λυχνοῦχος, καὶ κύλιξ
Τὰ πράγματ' ἐγκυκᾶσθαι·

εἰς τὰ ὁποῖα ὁ χορὸς ἀποκρίνεται,

Πῶς δ' ἂν πεποιθοίη τις ΑΓ-
ΓΕΙΩ τοιούτῳ χρώμενος κατ' οἰκίαν
Τοσόνδ' ἀεὶ ψοφοῦντι;

Ὅπως ἂν ἔχῃ τῆς φράσεως ἡ γένεσις, ἡ ἔννοιά της καταντᾷ εἰς τὸ αὐτό. Κακὸν ἀγγεῖον ὀνομάζεται εὐλόγως ὁ διεστραμμένος ἄνθρωπος, ἐπειδὴ καὶ αἱ πράξεις καὶ οἱ λόγοι του πνέουσιν ἀποστροφὴν τοιαύτην, ὁποίαν καὶ τὰ κοπροδόχα ἀγγεῖα.

Τοιαῦτα Κακὰ ἀγγεῖα εὑρίσκονται εἰς ὅλα τὰ ἔθνη· πλειότερα ὅμως εἰς τὰ ἀπαίδευτα παρὰ εἰς τὰ φωτισμένα, καὶ μεταξὺ τῶν ἀπαιδεύτων πάλιν, πλειότερα εἰς τοὺς ὀνομαζομένους καὶ νομιζομένους Γραμματισμένους παρὰ εἰς τοὺς ὀλέτελα Ἀγραμμάτους. Εἰς τῶν Ἰουδαίων, παραδείγματος χάριν, τὸ ἔθνος τὰ κακὰ ἀγγεῖα ἦσαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, ἤγουν οἱ παρὰ τοὺς ἄλλους νομιζόμενοι λογιώτεροι, διότι ἔξευραν μόνα τὰ καλὰ Γραμματικά, καὶ ὄχι τὶ περισσότερον ἄλλο. Μόνη ἡ φιλοσοφία δύναται νὰ πλύνῃ καὶ νὰ καθαρίσῃ τῶν ταλαιπώρων ἀνθρώπων τὰ ἀγγεῖα· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τότε μόνον, ὅταν τὰ εὕρῃ προετοιμασμένα μὲ παιδικὴν ὀρθὴν ἀνατροφήν.

Ἀγάλια, ἐπίρρημα. Ἥσυχα, σιγά, σιγανά, χωρὶς θόρυβον ἢ ταραχήν. Τὸ μεταχειριζόμεθα τὸ περισσότερον διπλασιασμένον· οἷον, Ἀγάλια, ἀγάλια, καθὼς καὶ τὸ συνώνυμον Σιγά, ἡμεῖς μὲν ὀξυτόνως, Σιγά, σιγά, οἱ δὲ παλαιοὶ προπερισπωμένως (1) Σῖγα, σῖγα, οἷον (2),

(1) Τὸ ἐπίρρημα, Σῖγα, προπερισπᾶται εἰς διάκρισιν τοῦ, Σίγα (ἤγουν σιώπα) τῆς προστακτικῆς ἐγκλίσεως τοῦ Σιγάω ῥήματος.

(2) Εὐριπίδ. Ὀρέσ. 140.

Σῖγα, σῖγα, λεπτὸν ἴχνος ἀρβύλης
Τιθεῖτε, μὴ κτυπεῖτε, μηδ' ἔσω κτύπος.

Σημείωσις. Λέγει ὁ Ἡσύχιος, « Ἀγάνιδα, ἀτρέμας »· ἀλλ' ἡ λέξις εἶναι ὕποπτος, καὶ τὴν ὁποίαν ἐπρόβαλαν οἱ κριτικοὶ διόρθωσις ἀπίθανος. Ἴσως ἔγραψεν ὁ Λεξικογράφος, « Ἀγανά, » ἀτρέμας », τὸ ὁποῖον ἡ χυδαία συνήθεια ἔτρεψε πρῶτον εἰς τὸ Ἀγαλὰ, ἔπειτα μὲ τὸν καιρὸν καὶ εἰς τὸ Ἀγάλια.

Πιθανώτερον ὅμως, ὅτι τὸ Ἀγάλια ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ Ἄκαλα, τὸ ὁποῖον ὁ Ἡσύχιος ἐξηγεῖ, « Ἄψοφα, ἥσυχα ». Τούτου σύνθετον εἶναι ὁ Ἀκαλαῤῥείτης ἐπίθετον ποταμοῦ, ὅςις ῥέει ἀγάλια ἀγάλια. Ἡ τροπὴ τοῦ κ εἰς τὸ γ εἶναι τῆς δωρικῆς διαλέκτου, ὡς λέγομεν καὶ Γυψέλιον τὸ Κυψέλιον, καὶ Γρεπίδαν τὴν Κρηπῖδα.

Ἁγιόκλημα. Τοῦτο ὠνόμαζαν οἱ παλαιοὶ Κισσάνθεμον, καὶ Κισσόφυλλον, διότι ὁμοιάζει τὸν Κισσὸν εἰς τὰ φύλλα, καὶ περιπλέκεται, ὡς ἐκεῖνος, εἰς τὰ δένδρα. Ὠνομάζετο ἀκόμη καὶ Κισσάμπελος, καὶ Κυκλάμινος ἑτέρα, καὶ ἄλλα. Παράξενον ὅτι εἰς τόσα συνώνυμα δὲν εὑρίσκεται κἀνὲν ὅμοιον ἢ ἀνάλογον τοῦ Ἁγιόκλημα.

Σημείωσις. Ὑποπτεύομαι ὅτι ἡ λέξις εἶναι παραφθορὰ τοῦ Αἰγόκλημα· διότι καὶ οἱ Γάλλοι Chèvre-feuille, καὶ οἱ Ἰταλοὶ Caprifolio (ἀπὸ τοῦ παρακμάζοντος Λατινισμοῦ τὸ Caprifolium), καὶ οἱ Γερμανοὶ Geisblatt ὀνομάζουσι τὸ δένδρον τοῦτο, τὰ ὁποῖα ὅλα σημαίνουσιν Αἰγόφυλλον.

Μόλις ἔκαμα τὴν εἰκασίαν ταύτην, καὶ ἐπληροφορήθην, ὅτι δὲν εἶναι πλέον εἰκασία, ἀλλ' ὅτι ἀληθῶς τὸ Ἁγιόκλημα ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ Αἰγόκλημα· ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν Δουκάγγιον (1) αὐτὸ τοῦτο τὸ Caprifolium ὀνομάζεται, Αἰγίνη.

(1) Τόμ. Α, σελ. 35.

Ἀγκάλη καὶ Ἀγκαλία. Τὸ πρῶτον καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ εἰς τὴν σημασίαν εἶναι ἀπαραλλάκτως τῶν παλαιῶν Ἀγκάλη. Τὸ δεύτερον ἐσχηματίσαμεν ἡμεῖς κατὰ μίμησιν τοῦ Συμβουλὴ καὶ Συμβουλία, Ἐπιτροπὴ καὶ Ἐπιτροπία, καὶ ἄλλων τοιούτων ὄχι ὀλίγων· καὶ σημαίνομεν μ' αὐτὸ ὄχι μόνον τὸ μέρος τοῦ σώματος τὸ λεγόμενον Ἀγκάλην, ἀλλὰ καὶ τὸ φερόμενον εἰς τὴν ἀγκάλην φορτίον, ἰδιαιτέρως δέσμην ξύλων, ϛαχύων, καὶ τῶν τοιούτων, τὸ ὁποῖον οἱ παλαιοὶ ὠνόμαζαν Ἀγκαλίδα· « Ἀγκαλίδες (λέγει ὁ Ἡσύχιος), » αἱ τῶν φρυγάνων δέσμαι, ἢ μερίδες », καὶ « Ἀγκαλίς, » ἄχθος ». Ὁ Ὅμηρος τὸ ὀνομάζει Ἄγκαλος (1).

Συμμίσγων μυρίκας καὶ μυρσινοειδέας ὄζους.
Τῶν τότε συνδήσας νεοθηλέος ἄγκαλον ὕλης.

Ἀγκωνὴ καὶ Ἀγκωνία (κατὰ τὸν διπλοῦν σχηματισμὸν τοῦ Ἀγκάλη καὶ Ἀγκαλία), ἡ κοινότερον λεγομένη Γωνία. Τούτου συνώνυμον εἶναι τὸ κοινὸν Κόχη, ἢ μᾶλλον Κόγχη, τοῦ ὁποίου ὑποκοριϛικὸν εἶναι τὸ Κογχύλιον· διότι ὅλα τὰ δίθυρα κογχύλια, ὅταν ἦναι ἀνοικτά, σχηματίζουσι γωνίαν.

Σημείωσις. Τὸ Ἀγκωνία δὲν εὑρίσκεται εἰς τὰ κοινὰ Λεξικά. Ἐὰν παράγεται ἀπὸ τὸ Ἀγκών, πρέπει νὰ γράφεται, ὡς τὸ ἔγραψα, Ἀγκωνία, καὶ ἡ τοιαύτη παραγωγὴ φαίνεται πιθανωτέρα. Ἐνδεχόμενον ὅμως νὰ ἦναι καὶ Ἀγγωνία, ἀπ' αὐτὸ τὸ Γωνία, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπλεονάσαμεν τὸ ᾱ, κατὰ τὸ

---

(1) Ὕμν. εἰς Ἑρμ. 82. Οἱ Λεξικογράφοι συμφώνως ὅλοι ἐσημείωσαν τὸ Ἄγκαλος ὡς ἀρσενικοῦ γένους ὄνομα· ἀλλ' ἐπειδὴ μαρτυρίαν ἄλλην δὲν φέρουσι πλὴν τοῦ Ὁμήρου τὸν ϛίχον τοῦτον, δύσκολον εἶναι νὰ κρίνῃ τις, ἂν ἡ λέξις, Ἄγκαλον, ἦναι αἰτιατικὴ τοῦ, Ἄγκαλος ὁ, ἢ τοῦ, Ἄγκαλον τό.

Ἀμασχάλη, Ἀπήγανος, Ἀσφενδόνη, ἢ καὶ τὴν ~~η~~ συλλαβὴν, κατὰ τὸ Ἀγκινάρα, ἀπὸ τὸ Κινάρα.

Ἀδανά. Ἐπίῤῥημα συνώνυμον τοῦ Τώρα, συνειθισμένον μάλιστα εἰς τοὺς Χίους.

Σημείωσις. Εἶναι ἴσως ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὸ Ἤδη, δωρικῶς Ἆδα, καὶ μὲ προσθήκην δωρικὴν τῆς ~~να~~ συλλαβῆς, Ἀδανά. Τοιαύτην προσθήκην ἐκάμαμεν εἰς τὸ Ἐμὲ, Σὲ, λέγοντες Ἐμένα, Ἐσένα, ὡς ἔλεγαν οἱ Δωριεῖς, Ἐγώνη, Ἐμεῦνη, ἀντὶ τοῦ Ἐγὼ, Ἐμοῦ.

Εἰς τὸν Ἡσύχιον ὅμως εὑρίσκεται, « Δαινὰ, ἢ δὴ, ὡς » δή ». Ἡ ἀλφαβητικὴ τάξις τοῦ Λεξικοῦ δείχνει, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἦναι Δανὰ, καὶ ὄχι Δαινὰ, (οὐδὲ χωριςὰ, Δὰ νὰ, ὡς ἐνόμισαν τινές). Γράφε λοιπὸν, « Δανὰ, ἤδη, ὡς δή ». Τὸ Δανὰ τοῦτο, εἶναι τὸ Δὴ, δωρικῶς Δὰ, μὲ τὴν δωρικὴν πάλιν προσθήκην τῆς ~~νη~~ ἢ ~~να~~ συλλαβῆς· τὸ ὁποῖον ἡμεῖς προσθέσαντες τὸ πλεοναςικὸν ~~α~~ ἐτρέψαμεν εἰς τὸ Ἀδανά.

Ἀλευρικόν. Συνώνυμον τοῦ Κόσκινον.

Σημείωσις. Οἱ παλαιοὶ τὸ ὠνόμαζαν Ἀλευρότησιν. « Ἀλευρότησις, τηλία, εἰς ἣν τὰ ἄλευρα διασήθουσι » λέγει ὁ Ἡσύχιος· καὶ πάλιν· « Δίαττος, ἡ ἀλευρότησις, τὸ κόσκινον ».

Ἀλήθεια. Συνεχέςερον ἴσως ἄλλο εἰς ὅλας τῶν ἐθνῶν τὰς γλώσσας ὄνομα ἀπὸ τὰ ςόματα τῶν ἀνθρώπων δὲν προφέρεται παρὰ τὸ Ἀλήθεια, ἂν καὶ πολλὰ ὀλίγοι εἶναι ὅσοι τὴν ἐξεύρουν, καὶ ὀλιγώτεροι ὅσοι τὴν ἀγαποῦν.

Ἐκ τούτου αἱ ἐπιῤῥηματικαὶ φράσεις αὗται, Ἐπ' ἀληθείας, Κατὰ ἀλήθειαν, Τῇ ἀληθείᾳ, τὰς ὁποίας μεταχειριζόμεθα συχνὰ εἰς βεβαίωσιν τῶν ὅσα λέγομεν. Αὗται ἐπέρασαν ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαςικοὺς συγγραφεῖς εἰς τὴν γλῶσσαν. Εἷς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας, θέλων νὰ θυσιάσῃ καὶ

ὸν Πέτρον, ὡς τὸν Χριςὸν, ἔλεγεν (1) « Ἐπ' ἀληθείας καὶ » οὗτος μετ' αὐτοῦ ἦν ».

Μὰ τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλη φράσις, ἔχουσα σχῆμα ὁρκωμοσίας, ἀλλ' ἰσοδυναμοῦσα πολλάκις μὲ τὰς προειρημένας. Τὴν μεταχειριζόμεθα καίποτε εἰρωνικῶς· παραδείγματος χάριν, πρὸς ὀνειδίζοντα εὐεργεσίας ἀνυπάρκτους, ἢ μεγαλητέρας ἀπ' ὅ,τι εἶναι, λέγομεν, Μὰ τὴν ἀλήθειαν εἶναι ἀνεκδιήγητα ὅσα καλὰ μ' ἔκαμες.

Ἀλήθεια, εἰς τὴν ὀνομαςικὴν λαμβάνεται πολλάκις ἐπιῤῥηματικῶς, ἀντὶ τοῦ Ἀληθῶς· οἷον πρὸς ἐρωτῶντα, Δὲν εἶσαι σὺ, ὅςις μὲ εἶπες κ. τ. λ. ἀποκρινόμεθα, Ἀλήθεια. Ἡ τοιαύτη φράσις εἶναι ἐλλειπτικὴ, ἰσοδυναμοῦσα μὲ τὸ, Ἀλήθεια εἶναι ὅτι εἶμαι ἐγὼ, ὅςις σὲ τὸ εἶπα. Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν σώζει καὶ εἰς τὰς ἐρωτήσεις. Ὅταν ἀκούοντες τὶ διήγημα, διςάζωμεν περὶ αὐτοῦ, ἐρωτῶμεν τὸν διηγούμενον, ;Ἀλήθεια; ἤγουν, ;Ἀλήθεια εἶναι ὅ,τι λέγεις;

Ἀλήθειαν λέγουν, ἢ Ἀλήθειαν τὸ λέγουν. Ἔχει τόπον ἡ φράσις αὕτη εἰς τὰς παροιμίας μάλιςα, ἢ τοὺς παροιμιώδεις λόγους· οἷον, Ἀλήθειαν τὸ λέγουν, Ὡς ςρώσῃ καθεῖς, οὕτως ἔχει νὰ πλαγιάσῃ.

Σημείωσις. Παρόμοια καὶ ὁ Καλλίμαχος εἰς τὰ ἐπιγράμματά του εἶπεν,

— Ἀλλὰ λέγουσιν ἀληθέα, τοὺς ἐν ἔρωτι
Ὅρκους μὴ δύνειν οὔατ' ἐς ἀθανάτων·

ἤγουν εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν,

Ἀλήθειαν τὸ λέγουσι, Τοῦ ἔρωτος οἱ ὅρκοι
Δὲν ἐμβαίνουν εἰς ταὐτία θεῶν τῶν ἀθανάτων.

Παροιμία. Ὁ καιρὸς φανερόνει τὴν ἀλήθειαν, ἀντὶ

---

(1) Λουκ. κϐ', 59.

τῆς ὁποίας ἔλεγαν οἱ παλαιοί, « Χρόνος ἀληθείας πατήρ ». Καὶ εἰς ἐκείνους, ὡς εἰς ἡμᾶς, σημαίνει ἡ παροιμία τὴν ἀκαταμάχητον τῆς ἀληθείας δύναμιν. Δυνατὸν εἶναι νὰ πλακωθῇ πρὸς καιρὸν ἀπὸ τὸ ψεῦδος· ἀλλ' ἀναλάμπει τέλος πάντων μὲ μεγάλην καταισχύνην τῶν ὅσοι σπουδάζουν νὰ τὴν κρύψωσι.

Τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται μέσα τῆς κρύψεως, εἶναι αἱ λοιδορίαι, αἱ ὕβρεις, αἱ συκοφαντίαι, αἱ καταδρομαί, καὶ αὐτοὶ οἱ φόνοι, ὁσάκις αἱ περιστάσεις τοὺς κάμνουσι ζωῆς καὶ θανάτου κυρίους· καὶ ἐκ τούτου ἐγεννήθη ἄλλη παροιμία, Ἡ ἀλήθεια εἶναι μαλώτρια.

Ἂν δὲν πιστεύῃς περὶ τούτου τὴν ἱστορίαν, μηδὲ πείθεσαι εἰς τὴν καθημερινὴν πεῖραν, τόλμησε νὰ φανερώσῃς καμμίαν ἄγνωστον ἀλήθειαν, ἀπ' ἐκείνας μάλιστα, ὅσαι δὲν συμφέρουν εἰς ὀλίγους τινὰς ἀνθρώπους, τρεφομένους καὶ τιμωμένους ἀπὸ τὴν γοητείαν· καὶ τότε θέλεις ἰδεῖν νὰ σηκωθῇ κατεπάνω σου πλῆθος ἀνθρωπίσκων, οἱ ὁποῖοι, μαγευμένοι ἀπὸ τὰ πορνικὰ θέλγητρα τοῦ ψεύδους, οὔτ' αἰσθάνθησαν, οὔτ' ἀγάπησαν ποτὲ τὸ ἐξαίσιον τῆς Ἀληθείας κάλλος·

Οὐκ ἔστιν οὔτε ζωγράφος, μὰ τοὺς θεούς,
Οὔτ' ἀνδριαντοποιός, ὅστις ἂν πλάσαι
Κάλλος τοιοῦτον, οἷον ἡ 'λήθει' ἔχει (1).

Ἀλωποῦ, ἢ Ἀλεποῦ, εἶναι τῶν παλαιῶν ἡ Ἀλώπηξ, ζῶον πανοῦργον, εἰς ὅλους γνωστόν.

Μεταφορικῶς καθὼς συνέβη καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς γλώσσας, ὀνομάζομεν Ἀλωποῦν, τὸν πανοῦργον ἄνθρωπον, ἤγουν τὸν ὅστις κρύπτει, ἢ μετασχηματίζει τὰς πράξεις, τὰς ἐννοίας καὶ τοὺς λόγους του, μὲ σκοπὸν νὰ ἀπατήσῃ τοὺς ἄλλους πρὸς

(1) Φιλήμον. τοῦ Κωμικ. λείψαν. σελ. 326.

διόν του κέρδος. Ὁ Χριςὸς, λαλῶν περὶ τοῦ Ἡρώδου (1), εἶπε, « Πορευθέντες εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ ».

Σημείωσις. Πρέπει νὰ γράφεται Ἀλωποῦ, καὶ ὄχι Ἀλετοῦ· διότι παράγεται ἀπὸ τοῦ Ἀλωπῶ, τοῦ ὁποίου τὸ τελευταῖον ω ἐτρέψαμεν εἰς τὴν ου δίφθογγον, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ Μιμῶ ἐσχηματίσθη πρῶτον τὸ Μιμοῦ, ἔπειτα τὸ χυδαιέςερον Μαϊμοῦ. Ἡ τοιαύτη τροπὴ εἶναι Ἰωνική, ἐπειδὴ, εὑρίσκομεν εἰς τὸν Ἡρόδοτον τὴν Ἰοῦν (2) καὶ τὴν Λητοῦν (3), ἀπὸ ἀχρήςους δηλαδὴ ὀνομαςικὰς, Ἡ Ἰοῦ, καὶ Ἡ Λητοῦ. « Ἀλωπῶ (λέγει ὁ Ἡσύχιος), ἡ ἀλώπηξ ». Τὸ αὐτὸ ζῶον ὠνομάσθη καὶ Κερδῶ, κατὰ τὸν αὐτὸν δηλαδὴ τύπον, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς προφέρομεν διὰ τῆς ου διφθόγγου. Πιθανὸν ὅτι καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὀνόματα, οἷον, Γλωσσοῦ, Κλωσσοῦ κ. τ. λ. κατάγονται ἀπὸ παλαιὰ (τῶν κωμικῶν ἴσως) Γλωσσῶ, Κλωσσῶ, κλινόμενα κατὰ τὸ Λητῶ, Λητοῦς.

Σημείωσις δευτέρα. Τοῦ Ἀλωπῶ, ἢ Ἀλωποῦ, τὸ πληθυντικὸν πρέπει φυσικὰ νὰ ἦναι, Ἀλωποὶ (κατὰ τὸ Λητοὶ) ἤγουν Ἀλώπεκες (χυδ. Ἀλωποῦδες). Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ὁ Ἰγνάτιος (ἐκκλησιαςικὸς συγγραφεὺς τῆς δευτέρας ἀπὸ Χριςοῦ ἑκατονταετηρίδος) εἰς τὴν ἐννάτην αὐτοῦ ἐπιςολὴν, ὅπου λέγει περὶ πανούργων καὶ δολίων ἀνθρώπων, « Οὗτοι γάρ εἰσι Θῶες (4), » ΑΛΩΠΟΙ, ἀνθρωπόμιμοι πίθηκοι ». Οἱ κριτικοὶ ἐνόμισαν τὸ Ἀλωποὶ τοῦτο ἐπίθετον, πλανηθέντες ἀπὸ τοῦ Ἡσυχίου τὸ, « Ἀλωπὸς, ἀλωπεκώδης, πανοῦργος κ. τ. λ. ». Ἐνδεχόμενον νὰ εἶχε τοιαύτην σημασίαν, ὡς ἐπίθετον, τὸ Ἀλωπὸς, ἐνδεχόμενον νὰ ἦναι καὶ γραφικὸν ἁμάρτημα, ἀντὶ τοῦ,

(1) Λουκ. ιγ', 32.
(2) Ἡροδότ. Β, 41.
(3) Αὐτ. Β, 156.
(4) Θῶες εἶναι τὰ τουρκιςὶ ὀνομαζόμενα, Τσακάλια.

Ἀλωπώδης. Ἀλλ', ὅπως ἂν ἦναι, τοῦ Ἰγνατίου τὸ Ἀλωπεὶ εἶναι πληθυντικὸν οὐσιαςικοῦ θηλυκοῦ, τοῦ Ἀλωπώ, καὶ ὄχι ἀρσενικοῦ ἐπιθέτου τοῦ Ἀλωπός.

Σημείωσις τρίτη. Ἀπὸ τὸ Ἀλώπηξ, ἢ Ἀλωπώ, φανερὸν ὅτι ἐσχηματίσθη κατὰ συγκοπὴν, καὶ μὲ προσθήκην τοῦ μὲ τὸ δίγαμμα ἰσοδυναμοῦντος Ῥωμαϊκοῦ V, τὸ Vulpes τῶν Λατίνων, καὶ ἀκολούθως τὸ Volpe τῶν Ἰταλῶν.

Ἄμβων. Οὕτως ὀνομάζεται εἰς τοὺς χριςιανικοὺς ὁ ὑψηλότερος τόπος τοῦ ναοῦ, ὅπου ἀναβαίνει ὁ ἱεροκήρυξ, διὰ νὰ διδάξῃ τὸν λαόν. Εἰς τοὺς παλαιοὺς, Ὁ Ἄμβων, κατὰ τοὺς Ἀττικοὺς, ἢ Ἡ Ἄμβη, κατὰ τοὺς Ἴωνας, ἐσήμαινε πολλά· τὰ ὁποῖα, ὡς εὑρισκόμενα εἰς τὰ Λεξικὰ, παρατρέχω, διὰ νὰ λαλήσω περὶ τῆς ἐτυμολογίας του.

Ἄμβων (λέγουσιν) εἶναι κατὰ συγκοπὴν αἰολικὴν ἀντὶ τοῦ Ἀνάβων, ἀπὸ τὸ ῥῆμα Ἀναβαίνω, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶναι γνωςὸν εἰς ὅλους, ἔλεγαν καὶ Ἀμβαίνω (1). Ὅθεν ἐσήμαιναν οἱ Ἄμβωνες κυρίως τὰς ἐξοχὰς, τὰς ἄκρας καὶ ἀναβάσεις (2) τῶν βουνῶν· ἔπειτα κατὰ πλατυσμὸν τῆς σημασίας Ἄμβωνες ὠνομάσθησαν αἱ ἐξοχαὶ, τὰ ἄκρα, τὰ χείλη τῶν τρυβλίων, τῶν ποτηρίων (3), καὶ ἄλλων τοιούτων ἀγγείων ἢ σκευῶν. Ἀπὸ ταύτας τὰς σημασίας εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν δὲν ἔμεινε καμμία. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ὅμως ἐπροσάρμοσαν, ὄχι ἀλόγως, τὸ ἕως τὴν σήμερον εἰς χρῆσιν ὄνομα

(1) Ὁμήρ. Ὀδυσσ. ὀ, 219, « Αὐτοί τ' ἀμβαίνωμεν ».

(2) Ὡσαύτως καὶ ἡ Ἀνάβασις, ἐλέγετο Ἄμβασις (Σοφοκλ. Οἰδ. Κολ. 1070), καὶ ὁ Ἀναβάτης, ἀμβάτης (Εὐριπίδ. Βακχ. 1105).

(3) Τοιοῦτοι ἦσαν τῶν Λακωνικῶν ποτηρίων οἱ Ἄμβωνες. Ἴδε τὸν Πλούταρχον (Λυκούργ. § 9, Μέρ. Α, σελ. 8. Τῆς ἐκδ. Κοραῆ).

ῦ Ἄμβωνος, εἰς τὸν, ὡς εἶπα, τόπον τῶν χριστιανικῶν ῶν, ὅπου διδάσκει ὁ ἱεροκήρυξ.

Σημείωσις. Ὅτι ὁ Ἄμβων εἶναι ἀπὸ τὸ σύνθετον Ἀναβαίνω, τὸ μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἁπλοῦν, Βαίνω, τοῦ ὁποίου ὁ παράγωγον Βῆμα εἰς τῶν παλαιῶν τὰς πολιτικὰς ἐκκλησίας εἶχε, τὴν ὁποίαν ὁ Ἄμβων εἰς τὰς χριστιανικὰς, σημασίαν, θέσιν καὶ χρῆσιν τὴν αὐτήν· ἤγουν ἐσήμαινε τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς ἐκκλησίας, ὅπου ἀνέβαινεν ὁ Ῥήτωρ, διὰ νὰ συμβουλεύσῃ τὸν δῆμον τὰ πολιτικὰ συμφέροντα, ὡς εἰς τὸν ἄμβωνα ὁ Ἱεροκήρυξ, διὰ νὰ διδάξῃ τὸν λαὸν τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς τὰ παραγγέλματα.

Σημείωσις δευτέρα. Ἐτίμησαν τὸ βῆμα τῶν προγόνων ἡμῶν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Δημοσθένεις, οἱ Φωκίωνες, καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ἀξιόλογοι ἄνδρες, ἀληθινοὶ φίλοι τῆς πατρίδος καὶ τοῦ γένους των· διότι αἱ δημηγορίαι των ἕνα μόνον σκοπὸν εἶχαν τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος. Ἐτόλμησαν ὅμως νὰ τὸ καταισχύνωσι καὶ ὁ Δημάδης καὶ ὁ Ἄγνων (1) καὶ ὁ Ἀριστογείτων, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐξωλέστατα ἀνδράποδα, καὶ κακὰ ἀγγεῖα, ἀληθινοὶ προδόται τῆς πατρίδος· διότι αἱ δημηγορίαι των δὲν ἀπέβλεπαν πλὴν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὠφέλειαν καὶ δόξαν, τὴν ὁποίαν μὴ δυνάμενοι ν' ἀποκτήσωσι νομίμως διὰ τῆς ἀρετῆς, ἐπάσχιζαν νὰ τὴν ἁρπάσωσιν ἀνόμως ἀπὸ τοὺς συμπολίτας αὐτῶν μὲ τὰς ἀναισχύντους συκοφαντίας. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἀντὶ δόξης ἀπέκτησαν τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτοὺς καταισχύνην, καὶ τὰς κατάρας καὶ τότε πολλῶν Ἑλλήνων καὶ σήμερον ὅλης τῆς Ἑλλάδος· διότι τῶν ὁποίων ἕως τώρα θερίζει ἡ ταλαίπωρος ἡμῶν πατρὶς πικρῶν καρπῶν οἱ βδελυροὶ ἐκεῖνοι ἀνθρωπίσκοι ἔσπειραν τὰ πρῶτα σπέρματα.

---

(1) Ὁ ἀλιτήριος οὗτος Ἄγνων, ἢ Ἀγνωνίδης, ἐδιέβαλε τὸν φιλόσοφον Θεόφραστον ὡς ἀσεβῆ (Διογ. Λαέρτ. Ε, 37).

Ὅσην δ' ἐπροξένησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀδοξίαν ν' ἀφανίσωμεν ὅλοι κοινῶς τὴν σήμερον σπουδάζομεν, καὶ μάλιςα οἱ ἱεροκήρυκες ἡμῶν. Αὐτοὶ ἀναβαίνουσι τὸν ἄμβωνα, ἕνα μόνον ἔχοντες σκοπὸν τὴν διόρθωσιν τῶν Ἑλληνικῶν ἠθῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη διόρθωσις νὰ κατορθωθῇ χωρὶς παιδείαν εἶναι τῶν ἀδυνάτων, ἐπαινοῦσι τὴν παιδείαν καὶ τοὺς φίλους τῆς παιδείας· τῶν ὁποίων ὅσον αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς, τόσον μᾶλλον πρέπει νὰ προσέχωσι νὰ ἀξιωθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸν ἔπαινον.

Ἐὰν ὅμως κατὰ δυστυχίαν εὑρίσκεται τὶς εἰς αὐτοὺς, ἀληθινὸς ἀπόγονος τοῦ Δημάδου, ἢ τοῦ Ἀριςογείτονος, ὅςις προτιμᾷ κρότους ἀγοραίους καὶ β α κ α λ ι κ ο ὺ ς, καὶ διὰ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ, δὲν ἐντρέπεται νὰ συκοφαντῇ τοὺς ἀδελφούς του, νὰ καταισχύνῃ δολίως τὸ ἐπάγγελμα, τὸν ἄμβωνα, αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον (1), καὶ νὰ μεταβάλλῃ τὰ ὅπλα τοῦ φωτὸς εἰς ὅπλα σκότους, τοῦτο μόνον τὸν συμβουλεύω νὰ συλλογισθῇ, ὅτι εἶναι ἄκαιρος ἡ σπουδή του. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι σήμερον εἰς τὰ τέλη τῆς νυκτὸς τῆς ἀπαιδευσίας· ἐξημέρωσε καὶ διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ ποθεινὴ τῆς σοφίας ἡμέρα (2). Ἂν ἔμειναν ἀκόμη εἰς αὐτὴν β α κ ά λ ι δ ε ς, ἄξιοι ἀκροαταὶ καὶ ἐπαινέται, ὀχλαγω-

---

(1) « Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεὸς, Ἱνατί σὺ διηγῇ τὰ δικαιώ» ματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ ςόματός σου; » Σὺ δὲ ἘΜΊΣΗΣΑΣ ΠΑΙΔΕΊΑΝ, καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους μου εἰς τὰ » ὀπίσω... τὸ ςόμα σου ἐπλεόνασε κακίαν, καὶ ἡ γλῶσσά σου » περιέπλεκε δολιότητα. Καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελά» λεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρός σου ἐτίθεις σκάνδαλον » Ψαλμ. μθ', 16-20.

(2) « Ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. Ἀποθώμεθα οὖν τὰ » ὅπλα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός ». Πρὸς Ῥωμ. ιγ', 12. Ὡραιοτάτη περικοπὴ, καὶ ὁποία νὰ δώσῃ πλουσίαν ὕλην εἰς κάνένα χριςιανὸν Δημοσθένην νὰ κηρύξῃ ἐπ' ἄμβωνος εἰς ὅλον τὸ ἔθνος τὴν ἀνάγκην τοῦ φωτισμοῦ.

των ῥητορίσκων, εὑρίσκονται ὅμως καὶ πολλοὶ σοφοί, ἐκείνους μόνους κρίνοντες ἀληθῶς ἀξίους ἐπαίνου, ὅσοι συνεργοῦν εἰς τὴν παροῦσαν εὐτυχῆ τῆς Ἑλλάδος ἀλλοίωσιν.

Ἄμεστος. Τὸ ἐναντίον τοῦ Μεστὸς ἢ Μεστωμένος. Τὸ Μεστὸς, ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ καρπῶν, καὶ ἰδιαιτέρως τῶν ὅσοι περιέχονται εἰς φλειοὺς, ἢ λοβία, ὡς εἶναι τὰ σιταρικὰ γεννήματα καὶ τὰ ὄσπρια, συνωνυμεῖ μὲ τὸ Ὥριμος, ἤγουν τέλειος καὶ καλὸς νὰ θερισθῇ, ἢ νὰ μαζευθῇ.

Σημείωσις. Τὸ Μεστὸς εἰς τοὺς παλαιοὺς ἐσήμαινε τὸ Πλήρης, ἤγουν γεμισμένος, καὶ τὸ ῥῆμα Μεστόω, τὸ Πληρόω, ἤγουν γεμίζω· ἀκολούθως τὸ ἄχρηστον, Ἄμεστος, ἔπρεπε νὰ σημαίνῃ τὸ Κενὸς, ἤγουν εὔκαιρος.

Ἡ χρῆσις τοῦ Μεστὸς διὰ τοὺς ὡρίμους καρποὺς πιθανὸν ὅτι ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Προτοῦ ἐμεταχειρίζοντο τὸ Πλήρης, καὶ τὸ ἐναντίον Κενός. Εἰς τοὺς Ἑβδομήκοντα (1) οἱ «Πλήρεις στάχυες» εἶναι τῆς γλώσσης ἡμῶν τὰ Μεστὰ ἢ Μεστωμένα σιτάρια.

Λέγει καὶ ὁ Αἰλιανὸς (2), «Τοὺς μὲν κενοὺς τῶν στα» χύων, καὶ οὐδέπω ὡραίους κατακλῶσι». Τοῦτο τὸ Κενοὺς, ἄλλοι ἀπὸ τοὺς κριτικοὺς ἐφαντάσθησαν ὅτι πρέπει νὰ γραφθῇ, Καινοὺς, ἄλλοι ἐπεχείρησαν νὰ τὸ μεταβάλωσιν εἰς τὸ Κόκκους. Ἡ παράθεσις τῆς σημερινῆς γλώσσης ἀρκεῖ νὰ δείξῃ ὅτι τοῦ Αἰλιανοῦ ἡ ῥῆσις δὲν ἔχει χρείαν διορθώσεως· διότι σημαίνει, Ἄμεστα, ἢ Ἀμέστωτα σιτάρια.

Σημείωσις δευτέρα. Τὸ Μεστωμένος εἶναι μετοχὴ τοῦ Μεστόνομαι ῥήματος· τὸ ὁποῖον ὅμως μεταχειριζόμεθα οὐδετέρως, ἐπειδὴ λέγομεν, Ἐμέστωσαν τὰ σιτάρια, καὶ ὄχι, Ἐμεστώθησαν.

---

(1) Γενέσ. μά, 7.

(2) Περὶ ζώων ἰδιότ. ί, 16.

Σημείωσις τρίτη. Τοῦ Μεςόνω συνώνυμον εἶναι τὸ Ψωμόνω, τὸ ὁποῖον λείπει ἀκόμη ἀπὸ τὰ Λεξικά. Τὸ μεταχειζόμεθα καὶ αὐτὸ οὐδετέρως, οἷον, Ἐψώμωσαν τὰ σιτάρια, ἤγουν ἔφθασαν εἰς ἀκμὴν νὰ κατασκευασθῇ ψωμίον ἀπ' αὐτά· τὴν δὲ μετοχὴν παθητικῶς, Ψωμωμένα σιτάρια, κατὰ τό, Μεςωμένα.

ἈΜΕΤΆΘΕΤΟΣ. Σημαίνει τὸ αὐτὸ καὶ τό, Ἀμετάτρεπτος, Ἀμετάπειςος, Ἀμετάβλητος. Οὐδὲ τοῦτο ἐβάλθη εἰς τὰ Λεξικά· καὶ ὅμως μεταχειριζόμεθα συχνὰ τὴν καλὴν ταύτην φράσιν, Τὸ ἀμετάθετον τῆς γνώμης. Καὶ τὴν ὀνομάζω γραμματικῶς θεωρουμένην. Ἠθικῶς δὲ καὶ λογικῶς, εἶναι καλὸν τὸ ἀμετάθετον τῆς γνώμης, ὅταν ἡ γνώμη ἦναι ὀρθή· κάκιςον, ὅταν ἦναι διεστραμμένη.

ἈΝΥΔΡΊΑ. Συνώνυμον τοῦ Ἀβροχία.

Παροιμία. Εἰς ἀνυδρίαν καλὸν εἶναι καὶ τὸ χαλάζιον· ἤγουν, ὅταν δὲν ἀπολαμβάνῃ τὶς ὅ,τι ἐπιθυμεῖ ὡς ὠφέλιμον, πρέπει νὰ εὐχαριςῆται, καὶ εἰς ὅ,τι ἀντ' ἐκείνου δύναται νὰ λάβῃ, ἂν καὶ ὀλιγώτερον ὠφέλιμον.

Σημείωσις. Εἶναι σχεδὸν ἡ αὐτὴ καὶ τῶν παλαιῶν ἡ ἰαμβικὴ αὕτη παροιμία,

Ἂν μὴ παρῇ κρέας, ταρίχῳ ςερκτέον,

ἤγουν, Ὅταν δὲν ἔχῃ τὶς κρέας νεόσφακτον, πρέπει νὰ εὐχαριςῆται καὶ εἰς τὸ παςόν.

ἈΠΟΔΟΣΕΊΔΙΟΝ, ἢ ἈΠΟΔΟΣΊΔΙΟΝ, πρᾶγμα (πολλάκις φαγησερόν), τὸ ὁποῖον λαμβάνει ταξειδιώτης, ἢ ναύτης, ἀπὸ κάνένα, διὰ νὰ τὸ ἀποδώσῃ ἄναυλον εἰς ἄλλης χώρας ἄνθρωπον πρὸς διάκρισιν τῶν ἄλλων τοῦ καραβίου φορτίων, διὰ τὰ ὁποῖα πληρόνεται ναῦλος.

Σημείωσις. Ἡ λέξις εἶναι ἰδία τῆς κοινῆς γλώσσης, ἂν καὶ

ὲν ἐβάλθη ἀκόμη εἰς τὰ Λεξικά· καὶ πλησιεςέρας σημασίας, ἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἄλλην δὲν εὑρίσκω πλὴν τὰ Ἐπιςάλματα ού Θεοφράςου (1). Ἀπὸ τῶν κριτικῶν τὰς διορθώσεις, ̓πισάγματα, Ἐπιτάγματα, Ἐπιςέμματα, Ἀπο-ςάλματα, ἡ τελευταία μόνη εἶναι πιθανὴ, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ημείωσιν τοῦ Κασωβῶνος, ὁ διδάσκαλος τοῦ Θεοφράστου ἰριςοτέλης ὠνόμασε τὰ Ἀποδοσείδια ταῦτα, Ἀποςολὰς, αὶ ὄχι Ἐπιςολάς.

Σημείωσις δευτέρα. Ἡ παραγωγὴ τῆς λέξεως, Ἀποδο-ςείδιον, εἶναι τόσον κανονικὴ, ὅσον καὶ τῶν ὑποκοριςικῶν, Λεξείδιον, Κτησείδιον κ. τ. λ. καὶ τοῦ κοινοῦ Στα-ςείδιον, ἀπὸ τὰς Ἀττικὰς γενικὰς, Ἀποδόσεως, Λέ-ξεως, Κτήσεως, Στάσεως, ἢ Ἀποδοσίδιον, Λε-ξίδιον, Κτησίδιον, Στασίδιον, ἀπὸ τὰς Ἰωνικὰς Ἀποδόσιος, Λέξιος, Κτήσιος, Στάσιος.

Ἀπολιφάδιον. Σαπωνίου λείψανον τόσον λεπτὸν, ὥςε ἐκλιςρᾷ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ νιπτομένου. Λείπει καὶ ἡ λέξις αὕτη ἀπὸ τὰ Λεξικά.

Σημείωσις. Δύο εἰκασίας ἐμπορεῖ τὶς νὰ κάμῃ περὶ τῆς παραγωγῆς. Ἡ πρώτη εἶναι, ἀπὸ τὸ Ἀπολείπω, Ἀπολέλειφα, Ἀπολειφάδιον, ἤγουν Ἀπομονάριον. Ἡ δευτέρα, ἀπὸ τὸ Νίπτω, Νένιφα, ὄνομα οὐδέτερον Νίφος (ὡς ἀπὸ τὸ Σκύπτω, Ἔσκυφα, Σκύφος, καὶ ἀπὸ τὸ Θρύπτω, Τέθρυφα, Τρύφος), καὶ τούτου ὑποκριςικὸν Νιφάδιον (ὡς τοῦ Ψέγος τὸ Ψεγάδιον), καὶ Ἀπονιφάδιον, ἤγουν περίσσευμα τοῦ νίφους, ὡς λέγεται καὶ Ἀποφάγιον τὸ περίσσευμα τοῦ φαγίου.

Ἡ τροπὴ τοῦ ν εἰς τὸ λ, καθὼς ἐξεναντίας τοῦ λ εἰς τὸ ν,

---

(1) Χαρακτήρ. ε, σελ. 30. Ἐκδ. Κοραῆ.

δὲν εἶναι σπάνιος. Οὕτω λέγουν οἱ χυδαῖοι Βάνω ἀντὶ τοῦ Βάλλω, καὶ Χανικολόγος ἀντὶ τοῦ Χαλικολόγος· οὕτως ἐπρόφεραν οἱ Ἀττικοὶ Λίτρον τὸ Νίτρον, καὶ Πλεύμονα τὸν Πνεύμονα.

ἈΡᾼΘΥΜΟΣ, ὀργίλος, ὀξύθυμος, καὶ κοινότερον, ἀψίθυμος. ἈΡᾼΘΥΜΊΑ, ὀργὴ, θυμὸς, ἡ ὀξυθυμία. ἈΡᾼΘΥΜΩ͂, ὀργίζομαι, θυμόνω.

Ἡ ἀρᾳθυμία μ' ἐπῆρε, φράσις συνώνυμος τῆς, ὁ θυμὸς μ' ἐπῆρε (Γαλλιςὶ, la colère m'a transporté).

Τὰ ἴχνη τοῦ Ἑλληνικοῦ Ῥᾴθυμος εἶναι φανερώτατα· ἀλλὰ τὸ προσθεμένον ᾱ, ἂν ἦναι πλεοναςικὸν (1), ἢ ςερητικὸν, δὲν εἶναι φανερόν. Ἂς λαλήσωμεν πρῶτον περὶ τοῦ ςερητικοῦ.

Εἰς τοὺς παλαιοὺς τὸ Ῥᾴθυμος ἦτο συνώνυμον τοῦ Πρᾶος, ἐπειδὴ τὸ μεταχειρίζονται ὡς ἀντικείμενον τοῦ Ὀξύθυμος (2) ἢ τοῦ Ὀργίλος (3). Καμμίαν φορὰν ἐσήμαινε τὸν Ἀόργητον, ἤγουν ὄχι ἁπλῶς τὸν Πρᾶον, ἀλλὰ τὸν ὑπερβολικὰ πρᾶον, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς Περιπατητικοὺς ἦτο κακία, ὄχι ἀρετή. Αὐτοὶ ὠνόμαζαν ἀρετὴν τὴν Πρᾳότητα, θέτοντες αὐτὴν (ἐπειδὴ ἡ ἀρετὴ πρέπει νὰ κατέχῃ τὸ μέσον) μεταξὺ δύο κακιῶν, τῆς Ὀργιλότητος, ὡς ἐλλείψεως, καὶ τῆς Ῥᾳθυμίας, ὡς ὑπερβολῆς (4). Ἀλλ' εἴτε μὲ τὸν πρᾶον, εἴτε μὲ τὸν ἀόργητον συνωνυμεῖ ὁ Ῥᾴθυμος, φανερὸν ὅτι σημαίνει τὸν ΜΗ ὈΡΓΊΛΟΝ· καὶ ἐπειδὴ ὁ ἈΡᾼΘΥΜΟΣ σημαίνει τὸ ἐναντίον τοῦ Μὴ ὀργίλου, ἤγουν τὸν Ὀργίλον, ἀκολουθεῖ ὅτι τὸ ᾱ εἶναι ςερητικόν.

---

(1) Ἴδε ἀνωτέρ. σελ. 422.

(2) Ἱπποκράτ. Περὶ διαίτ. Α, § 37.

(3) Ἀριςοτέλ. Ποιητικ. κεφ. ιέ.

(4) Ἴδ. Στοβ. Ἐκλογ. ἠθικ. σελ. 192.

Ἀλλ' ὅμως ὁ Ἡσύχιος λέγει, « Ῥᾴθυμος, ὁ μὴ πονητικὸς, ἀλλ' ἔκλυτος. Ἄλλοι ἐπὶ τοῦ ΜΕΓΑΛΟΥ ΘΥΜΟΥ κέχρηνται τῇ λέξει ». Ἐκθέτει λοιπὸν δύο σημασίας τοῦ Ῥᾴθυμος. Ἡ πρώτη εἶναι τρόπον τινὰ συγγενὴς τοῦ Ἀόργητος, ἐπειδὴ ἡ ἀοργησία ἔχει σύντροφον τὴν διάθεσιν ἐκείνην τῆς ψυχῆς, ἥτις ἀποστρέφεται τοὺς πόνους, καὶ κλίνει περισσότερον εἰς τὴν ἄνεσιν καὶ τὴν τρυφήν. Τὸν Ἡσύχιον εἰς τοῦτο ἠκολούθησαν ὁ Φώτιος, « Ῥᾳθυμεῖν, οὐχ, ὡς ἡμεῖς φαμεν, τὸ τοῖς » ἀφροδισίοις σχολάζειν, ἀλλ' ἁπλῶς τὸ ἀργεῖν καὶ τρυφᾷν, » παρὰ τὸ τὰ ῥᾷστα τῷ θυμῷ διδόναι »· καὶ ὁ μέγας Ἐτυμολόγος, « Ῥᾴθυμος ἐκ τοῦ Ῥᾶ καὶ τοῦ Θυμὸς, ὁ εὐκόλως » μεταστρεφόμενος, ἢ ὁ περὶ τὰ ἀπόντα τῆς ψυχῆς ἔχων (1)· » τὸ γὰρ Ῥεῖα σημαίνει τὸ ἡδέως »· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Ἐτυμολόγος, « Ῥᾳθυμεῖν τὸ ἀργεῖν, ἢ καὶ τρυφᾷν, ἢ τὸ τοῖς ἀφρο- » δισίοις σχολάζειν (2) ».

Ἡ δευτέρα σημασία τοῦ Ἡσυχίου, « Ἐπὶ τοῦ ΜΕΓΑΛΟΥ » ΘΥΜΟΥ » πρέπει πρῶτον νὰ διορθωθῇ, « Ἐπὶ τοῦ ΜΕΓΑΛΟ- » ΘΥΜΟΥ ». Μεγαλόθυμος εἶναι ὁ εὔκολα θυμούμενος, ἢ ὀργιζόμενος, μονολεξεὶ, ὁ θυμώδης· ὅτι τοῦτο σημαίνει ἡ λέξις, τὸ μαρτυρεῖ ὁ Πλάτων (3), ὅστις τὴν μεταχειρίζεται

(1) Ἡ γραφὴ εἶναι σφαλμένη. Ἀπὸ τὸν Ἡσύχιον εἰκάζεται ὅτι ἔγραψε καὶ ὁ Ἐτυμολόγος, « Ὁ περὶ τὰ ἀπόνητα τὴν ψυχὴν ἔχων ». Ἐὰν ὅμως τὸ Ῥαθυμῶ, σημαίνῃ (κατὰ τὸν τρίγλωσσον Λεξικογράφον) καὶ τὸ Ἐπιθυμῶ, Ποθῶ, τότε ὁ Ἐτυμολόγος πρέπει νὰ διορθωθῇ οὕτως, « Ὁ περὶ τὰ ἀπόντα τὴν ψυχὴν ἔχων », ἐπειδὴ ὁ πόθος εἶναι ἐπιθυμία τῶν ἀπόντων.

(2) Τὴν ὄχι πολλὰ ὀρθὴν ἐξήγησιν, « Τὸ τοῖς ἀφροδισίοις σχολά- » ζειν », πιθανὸν ὅτι τὴν ἔλαβαν καὶ ὁ Ἐτυμολόγος καὶ ὁ Φώτιος ἀπὸ τῶν Μακκαβαίων (Β, ϛ', 4) τὴν φράσιν ταύτην « Ῥᾳθυμούντων » μεθ' ἑταιρῶν ».

(3) Πολιτ. Β, σελ. 375.

ὡς συνώνυμον τοῦ Θυμοειδὴς, καὶ ὡς ἐναντίον τοῦ Πρᾶος. Ἐὰν ἦναι λοιπὸν ἀληθὲς ὅτι ὁ Ῥᾴθυμος σημαίνει τὸν Θυμώδη, ἀκολουθεῖ ὅτι τὸ ᾱ εἰς τὸ ἡμέτερον Ἀρᾴθυμος εἶναι πλεοναστικόν.

Ἀλλ' ἐδῶ γεννᾶται διπλῆ ἀπορία ἄλλη. Πρῶτον, πόθεν ἔλαβε τὴν σημασίαν ταύτην ὁ Ἡσύχιος (τοῦ Ῥᾴθυμος λέγω ἀντὶ τοῦ Θυμώδης); Οὔτ' εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς ἢ ποιητὰς τὴν εὗρε, καὶ ἀπὸ τοὺς Λεξικογράφους σύμφωνον ἄλλον κανένα δὲν ἔχει παρὰ τὸν πολύσφαλτον εἰς τὰς κρίσεις, καὶ πολὺ μεταγενέστερον εἰς τοὺς χρόνους, Ζωναρᾶν, ὅστις λέγει, « Ῥᾴθυμος, ἀναπεπτωκὼς, παρὰ τὸ ῥέειν τὸν θυμὸν » ἢ παρὰ τὸ Ῥᾷον θυμοῦσθαι (1) ».

Δευτέρα ἀπορία εἶναι, μὴ ἡ τὴν ὁποίαν ἔκαμα εἰς τὸν Ἡσύχιον διόρθωσις εἶναι ἀτελὴς, ἤγουν μὴ δὲν ἔπρεπε νὰ γράφω μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν, « Ἐπὶ τοῦ ΜΗ ΜΕΓΑΛΟΘΥΜΟΥ ». Ἐὰν τοῦτο ἦναι ἀληθὲς (καὶ πόθεν ἔχομεν νὰ βεβαιωθῶμεν ὅτι δὲν εἶναι;), ἤγουν ἐὰν ὁ Ῥᾴθυμος σημαίνῃ τὸν Μὴ μεγαλόθυμον, ἕπεται ὅτι εἰς τὸ Ἀρᾴθυμος εἶναι πάλιν τὸ ᾱ στερητικόν.

Ὅπως ἂν ἦναι, πιθανὸν ὅτι ἡ σύγχυσις αὕτη τῶν γραμματικῶν προῆλθεν ἀπ' αὐτὴν τῆς συνθέτου λέξεως τὴν φύσιν

---

(1) Οὐδ' εὔκολον εἶναι νὰ καταλάβῃ τις τί λέγει ὁ Ζωναρᾶς. Ἂν ἡ δευτέρα ἐτυμολογία ἀναφέρεται εἰς δευτέραν σημασίαν διάφορον τοῦ Ἀναπεπτωκὼς, ἔπρεπε νὰ εἴπῃ τι τοιοῦτον, « Ἢ ὁ ὀργίλος, » παρὰ τὸ Ῥᾷον θυμοῦσθαι »· ἂν εἰς τὴν πρώτην, ὁμοιάζει τὸ, « Πέτρα, παρὰ τὸ Πέτεσθαι ῥᾳδίως » καὶ τὸ, « Λίθος παρὰ τὸ » Λίαν θέειν » καὶ ἄλλας πολλὰς τοιαύτας ἐτυμολογίας γραμματικῶν ἀπὸ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤξευραν παρὰ μόνα τὰ Καλὰ γραμματικά.

:ειδὴ ὁ Θυμὸς σημαίνει καὶ τὴν ψυχὴν (1), καὶ τὸ πάθος ἰς ψυχῆς, τὴν ὀργὴν (2), τὸ Ῥᾴθυμος τόσον εὔλογα δύναται ὶ ἐτυμολογηθῇ, ὁ Ῥεῖα τὸν θυμὸν (ἤγουν τὴν ψυχὴν) ·ων, ὅσον καὶ, ὁ Ῥεῖα θυμούμενος (ἤγουν ὀργιζόμενος).

Ἀργός. Ὅςις δὲν ἐργάζεται, δὲν ἀσχολεῖται εἰς τίποτε ἢ ' ἐμπόδιον τι, ἢ δι' ὀκνηρίαν. Μὴ ςέκῃς ἀργὸς, Τί ἔκεις ἀργός; καὶ ὄνομα Ἀργία, τὸ ὁποῖον σημαίνει καὶ ·ν ὀκνηρίαν, καὶ τὴν ἁπλῶς ςέρησιν τῆς ἐργασίας (3).

Σημείωσις. Γνωςὸν εἶναι ὅτι καὶ οἱ παλαιοὶ εἰς τὴν αὐτὴν ημασίαν τὸ ἐμεταχειρίζοντο,

Κάτθαν' ὁμῶς ὅ,τ' ἀεργὸς ἀνὴρ, ὅ,τε πολλὰ ἐοργὼς (4).

Ἶπε καὶ ὁ Εὐριπίδης (5).

Ἀργὸς γὰρ οὐδεὶς, θεοὺς ἔχων ἀνὰ ςόμα,
Βίον δύναιτ' ἂν ξυλλέγειν ἄνευ πόνου.

Καὶ τὸ εἶπε, χωρὶς ἴσως νὰ συλλογισθῇ τί ἐζήτουν οἱ ἀργοὶ ·πὸ τοὺς θεοὺς μὲ τὰς συχνὰς καὶ βαττολόγους αὐτῶν προσευχάς. Ὄχι βέβαια νὰ βρέξῃ ὁ οὐρανὸς φαγητὰ ἕτοιμα δι' ·ὐτοὺς, κατὰ τὸ παροιμιῶδες, Πέσε πίττα, νὰ σὲ φάγω· ·ν καὶ νοῦν πολὺν δὲν ἔχωσιν οἱ ἀργοὶ, τόσον ὅμως ἠλίθιοι, ·ςε νὰ ἐλπίζωσι τοιαῦτα θαύματα, δὲν εἶναι. Ποία λοιπὸν ἦτον ἡ προσευχή των; « Ὦ Ζεῦ καὶ θεοὶ, δότε εἰς τοὺς ἐρ-

---

(1) « Ἕως ὁ ταῦθ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ ΘΥΜΟ͂Ν »· Ἰλιάδ. α', 193.

(2) « ΘΥΜΟ͂Σ δὲ μέγας ἐςὶ Διοτρεφέος βασιλῆος »· Ἰλιάδ. β', 196.

(3) Ὅθεν εἶναι καὶ συνώνυμον τοῦ Ἑορτή.

(4) Ὁμηρ. Ἰλιάδ. ι, 320. Ἐκ τούτου γίνεται φανερὸν ὅτι τὸ, Ἀργὸς ἐσχηματίσθη κατὰ κρᾶσιν ἀπὸ τὸ, Ἀεργός.

(5) Ἠλέκτρ. 80 81.

» γαζομένους καὶ δύναμιν καὶ γνῶσιν γαδάρων, διά, ὄχι μόνο
» νὰ ἐργάζωνται, ἀλλὰ καὶ νὰ πιςεύωσιν ὅτι χρεωςοῦν να
» ἐργάζωνται, δι' ἡμᾶς ».

Ἀργὸς λέγεται καὶ ὁ ἱερωμένος, ὅταν διὰ πταῖσμα ἐμποδισθῇ πρὸς καιρὸν ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα νὰ ἱερουργῇ. Καὶ Ἀργία ἡ τοιαύτη ποινή. Καὶ ῥῆμα μεταβατικὸν Ἀργίζω, ἢ Ἀργεύω (1), ἤγουν κάμνω ἀργόν.

Ἀργὸς, εἰς τὰ ἄψυχα, ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ τῆς γῆς, σημαίνει κυρίως τὸ ἀγεώργητος· οἷον Ἀργὴ γῆ, Ἀργὸν χωράφιον. Παραδείγματα τῆς σημασίας ταύτης ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς νὰ φέρω εἶναι περιττόν.

Σημαίνει ἀκόμη καὶ τὸ ἄχρηςος, ἀμεταχείριςος, καὶ ἀκολούθως μάταιος. Παραδείγματος χάριν, Σκεῦος ἀργὸν, τὸ ὁποῖον ἢ δὲν χρησιμεύει εἰς τίποτε, ἢ δὲν τὸ μεταχειριζόμεθα, ὡς περιττόν.

Κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν λέγεται καὶ Ἀργὸς λόγος, ὁ μάταιος, ὁ ἀνωφελὴς, ἢ ὡς λέγομεν κοινότερον, ἀνωφέλετος, ὁποῖοι εἶναι μάλιςα τῶν ἀνοήτων οἱ λόγοι, ἤγουν τῶν ὅσοι λαλοῦν περὶ πραγμάτων, τῶν ὁποίων ἔννοιαν ἀκριβῆ μὴν ἔχοντες, οὐδὲ κρίσιν ὀρθὴν νὰ κάμωσιν εἶναι καλοί. Καὶ ῥῆμα, Ἀργολογῶ, τὸ ματαιολογῶ, ἢ φλυαρῶ.

Ἀργὸς, σημαίνει καὶ τὸ Βραδὺς τῶν παλαιῶν, καὶ ἔχει ἀντίθετον τὸ κοινὸν Γρήγορος· ἡ σημασία ἐγεννήθη ἐκ

(1) Ὁ σχηματισμὸς τοῦ, Ἀργεύω, ἀντὶ τοῦ Ἀργέω, εἶναι κατὰ τὸ Τυραννέω καὶ Τυραννεύω, ἤγουν εἶναι Ἑλληνικός· δὲν ἔπρεπεν ὅμως ἀκόμη νὰ βαλθῇ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Λεξικὰ, ἐπειδὴ ἐπιςηρίζεται εἰς ἀμφιβαλλόμενον ἕνα μόνον τόπον τοῦ Ξενοφῶντος (Λακεδ. πολιτ. ϛ', 3), ὅπου ἀντὶ τοῦ, Ἀργευομένων, ἄλλοι πιθανώτερον γράφουσιν, Ἀγρευομένων.

ὑτου, ὅτι ὁ ὀκνηρὸς, ὅ,τι ἐργάζεται, τὸ ἐργάζεται μὲ βαδύτητα. Ὅταν ὁ Θουκυδίδης λέγῃ (1) « Ἐν ὀλίγῳ γὰρ πολλαὶ [νῆες], ἀργότεραι μὲν ἐς τὸ δρᾶν τι ὧν βούλονται ἔσονται, ῥᾷσαι δὲ ἐς τὸ βλάπτεσθαι κ. τ. λ. » διὰ τοῦ, Ἀργότεραι, σημαίνει τὸ Βραδύτεραι, ὡς ὀρθῶς τὸ ἐξήγησε καὶ ὁ Λατῖνος μεταφραστὴς (tardiores). Εἰς τὸν παρακμάζοντα ἑλληνισμὸν ἔγινεν ἡ σημασία κοινοτέρα.

Ἀργὰ, ἐπίῤῥημα, ἡ αἰτιατικὴ πληθυντικὴ τοῦ οὐδετέρου Ἀργὸν, ἐπιῤῥηματικῶς λαμβανομένη, καὶ σεμαίνουσα τὸ Βραδέως· οἷον, Προπατῶ ἀργὰ, Λαλῶ ἀργὰ, Ἀργὰ ἦλθες.

Καὶ ἐπειδὴ μεταχειριζόμεθα τὸ συνώνυμον Βραδὺς, διὰ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας, τὴν ἑσπέραν, ἢ τὸ Ὀψὲ τῶν παλαιῶν (2), οἷον, Πρὸς τὸ βραδὺ (ἐλλειπτικῶς τοῦ Μέρος τῆς ἡμέρας), λέγομεν ἀκολούθως εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν, πληθυντικῶς ὅμως, καὶ Πρὸς τἀργά.

Καὶ καθὼς ἀπὸ τὸ Ταχὺ παράγεται ἡ Ταχινὴ (3), ἤγουν ἡ πρωΐα, καὶ ἀπὸ τὸ Βραδὺ ἡ Βραδινὴ, ἤγουν ἡ

---

(1) Ζ, 67.

(2) Ἴδε Πλουτάρχ. Μέρ. Α, σελ. 384.

(3) Ἔχομεν καὶ ἐπίῤῥημα, ἢ μᾶλλον αἰτιατικὴν ἐλλειπτικὴν προθέσεως, τὸ Ταχιὰ (παραφθορὰν δηλαδὴ τοῦ Ταχέα) εἰς τὴν σημασίαν τοῦ, Αὔριον, ἀπαραλλάκτως, ὡς ὁ Ὅμηρος (Ἰλιαδ. Θ', 470) μεταχειρίζεται τὴν γενικὴν ἐλλειπτικὴν, Ἠοῦς· « Ἠοῦς... Κρονίωνα » ὄψεαι » Ταχέα (ἤγουν αὔριον) θέλεις ἰδεῖν τὸν υἱὸν τοῦ Κρόνου. Οὕτω μεταχειρίζονται οἱ Γερμανοὶ τὸ Morgen· καὶ τῶν Γάλλων τὸ Demain, καὶ τῶν Ἰταλῶν τὸ Dimani, φανερὰ σύνθετον ἀπὸ τὴν De πρόθεσιν καὶ τὸ Mane τῶν Λατίνων, ὡς παρετηρήθη ἀπὸ τοὺς ἐτυμολόγους, εἶναι αὐτολεξεὶ καὶ χωρὶς ἔλλειψιν τὸ Ἐξ ἠοῦς τῶν Ἑλλήνων.

Εσπέρα, παρόμοια καὶ ἀπὸ τὸ Ἀργὰ ἐσχηματίσθη ἡ Ἀργατινὴ, τὸ ὁποῖον δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ Βραδινὴ κατ' ἄλλο, πλὴν ὅτι ἡ παραγωγή του εἶναι βάρβαρος. Κατὰ τὸν Βλάχον γράφεται (ὡς τὸ ἔγραψα), Ἀργατινή. Ὁ Δουκάγγιος (1), ἴσως οὐδ' ἐκατάλαβε τὸ νόημα τῆς λέξεως, τὸ γράφει Ἀργαδινή. Ὁ σχηματισμὸς προῆλθε, νομίζω, ἀπὸ τοῦτο καθὼς λέγουσι τινὲς κοινῶς, Ἔργατα, ἀντὶ τοῦ, Ἔργα (κατὰ τὸ Πρόσωπα καὶ Προσώπατα τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας γλώσσης), παρόμοια καὶ ἀπὸ τὸ Ἀργὰ ἔπλασε τὶς τὸ Ἄργατα, ὅθεν ἐγεννήθη ἔπειτα ἡ Ἀργατινή.

ἈΡΓΗΤΑ, θηλυκὸν ὄνομα, συνώνυμον τοῦ παλαιοῦ Βραδύτης, τῶν σημεριμῶν, Ἀργοπορία, Ἀργοσολία.

Σημείωσις. Εὑρίσκονται εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν θηλυκά τινὰ ὀνόματα εἰς ητα, τῶν ὁποίων ὁ σχηματισμὸς ἂν δὲν ἦναι βάρβαρος, ἔχει κἂν μεγάλας ἀμφιβολίας. Ὅσα ἐνθυμοῦμαι τώρα εἶναι, Ἄργητα, Ἔχθρητα, Κάκητα, Μάνητα, Ὄργητα, Φοβέρητα.

Εἶναι ἆρα συγκοπαὶ αἰτιατικῶν ὀνομάτων οὐσιαστικῶν; Γνωστὸν ὅτι λέγομεν, παραδείγματος χάριν, Ἡ σκληρότητα, ἀντὶ τοῦ, Ἡ σκληρότης. Μήποτε ἀπὸ παλαιὰς αἰτιατικὰς, Τὴν ἀργότητα κ. τ. λ. ἐπλάσαμεν παρόμοια, πρῶτον τὸ, Ἡ ἀργότητα, ἔπειτα κατὰ συγκοπὴν τὸ, Ἡ ἄργητα, κ. τ. λ. Ὁμοία σχεδὸν συγκοπὴ ἔχει χώραν εἰς τὰ ἀριθμητικὰ Ἑξῆντα, Ἑβδομῆντα, κ. τ. λ.

Εἰς ὅλα ταῦτα ἐκόπησαν δύο γράμματα, ὡς εἰς τὸ Τριάντα, Ἑξῆντα, κ. τ. λ. ἢ τρία, ὡς εἰς τὸ Ὀγδόντα (2). Εἰς

(1) Παράρτημ, σελ. 24.

(2) Ὁ Ἡρόδοτος (Α, § 163) εἶπεν, Ὀγδώκοντα, ἀντὶ τοῦ, Ὀγδοήκοντα

τὸ, Πενήντα, ἀντὶ τοῦ Πεντήκοντα, συνέβη τοῦ πρώτου τ ἡ συγκοπὴ διὰ τὴν κακοφωνίαν· εἰς τὴν δεκάτην τετάρτην καὶ δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα ἐγράφετο καὶ ἐπροφέρετο κακοφώνως, Πεντήντα·

Ἡ ἡλικία του ςράβωσε, καὶ περπατεῖ περβάντα,
Πεντήντα ξήντανε χρονῶν, καὶ λέγει καὶ ἔνε τριάντα (1).

Ἀργόγλωσσος, συνώνυμον τοῦ Βραδύγλωσσος.

Ἀργολογῶ. Ζ. Ἀργός.

Ἀργομιλῶ, βραδέως λαλῶ, ὄχι ὅμως διὰ πάθος γλώσσης, ὡς οἱ βραδύγλωσσοι, ἀλλὰ δι' ἄλλην τινὰ φυσικὴν ἢ ἠθικὴν τοῦ λαλοῦντος διάθεσιν.

Ἀργοπορῶ, ἤγουν ἀργῶς πορεύομαι, ἢ κατὰ τοὺς παλαιοὺς Βραδυπορῶ· σημαίνει ὅμως ἁπλῶς τὸ Ἀργῶ, ἤγουν τὸ Βραδύνω τῶν παλαιῶν.

Ἀργοπροπατῶ, ἤγουν, Προπατῶ ἀργά, ἢ κατὰ τοὺς παλαιοὺς, Βραδέως βαδίζω.

Σημείωσις. Τὸ Προπατῶ τοῦτο εἶναι κατὰ τὸν τύπον τῶν παλαιῶν συνθέτων Προβαίνω, Πρόειμι, Προχωρῶ· ὅθεν τὸ Πορπατῶ τῶν χυδαίων, εἶναι, κατὰ ςοιχείων μετάθεσιν, καὶ ὄχι φθορὰ τοῦ Περιπατῶ (2), διαφόρου σημασίας ῥήματος.

---

(1) Θρῆν. Κωνςαντινουπόλ. ἀνέκδοτος, Ἐμμανουὴλ Γεωργιλλᾶ τοῦ Λειμενίτου. Τοῦ πρώτου ςίχου τὸ Περβάντα εἶναι τὸ Ἰταλικὸν Per banda. Ἔκλαιεν ὁ ταλαίπωρος Γεωργιλλᾶς τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνςαντινουπόλεως, ἀντὶ νὰ κλαύσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους τὴν βαρβάρωσιν, καὶ τὴν τόσην τῆς γλώσσης φθοράν, ὅση φαίνεται εἰς τοὺς ςίχους του. Ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. ψ', 116), μεταχειρίζεται τὸ, Πάραντα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἴσως κατάγεται τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τὸ Παραντουρῶ, ἤ, ὡς τὸ γράφει ὁ Σομαυίρας, Παραντερίζω.

(2) Τούτου φθορὰ ἴσως εἶναι τὸ, Περπατῶ.

Ἀργοστολῶ, συνώνυμον τοῦ κοινοῦ Ἀργοπορῶ, τοῦ παλαιοῦ, Βραδύνω.

Σημείωσις. Λείπει ἡ λέξις (1) ἀπὸ τὰ Λεξικά· καὶ ὅμως ἡ χρῆσις αὐτῆς εἶναι κοινή, καὶ ἡ σύνθεσις εὐφραδεςάτη, ἀπὸ τὸ Ἀργῶς καὶ τὸ Στέλλομαι, τὸ ὁποῖον ἐσήμαινεν εἰς τοὺς παλαιοὺς καὶ τὸ Πορεύομαι·

> Ὡς ἂν κατασκάψαντες Ἰλίου πόλιν,
> Στελλώμεθ' οἴκαδ' ἄσμενοι Τροίας ἄπο (2).

Ἀργῶ. Ζ. Ἀργοπορῶ, καὶ Ἀργοςολῶ.

Ἀργῶρα, συνώνυμον τοῦ κοινοῦ Ἄργητα, τοῦ παλαιοῦ Βραδύτης· λέξις σύνθετος ἀπὸ τὸ Ἀργὴ καὶ Ὥρα. Εἶναι λοιπὸν, Ἀργώρα, καὶ ὄχι, Ἀργόρα.

---

(1) Καὶ μόνη αὕτη ἡ λέξις λείπει; Ἐάν τις ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς κρίνῃ τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν ἀπὸ τὰ κοινὰ Λεξικὰ, θέλει τὴν εὑρεῖ σχεδὸν τόσον πτωχὴν, ὅσον εἶναι καὶ τῶν ἀγρίων ἐθνῶν αἱ γλῶσσαι. Καὶ ὅμως ὅλον τὸ ἐναντίον· ἀλλ' ὁ πλοῦτος αὐτῆς εἶναι κρυμμένος, εἶναι σκορπισμένος. Διὰ τοῦτο ἔλεγα (Ἀνωτέρω, σελ. 342), καὶ πάλιν λέγω, καὶ παρακαλῶ εἰς αὐτὸ, ὡς ἔργον ἀναγκαῖον, νὰ διορισθῶσιν ἀπὸ τὸ Κοινὸν δύο νέοι εἰς τὴν συνάθροισιν ὅλων τῶν εἰς ὅλας τῆς Ἑλλάδος τὰς πόλεις συνήθων λέξεων καὶ φράσεων, ὕλης τοῦ μέλλοντος Λεξικοῦ. Τοιοῦτον Λεξικὸν θέλει πρῶτον μὲν μᾶς ἐλευθερώσειν ἀπὸ τὰς ἀλλογενεῖς λέξεις, τὰς ὁποίας ἀναγκάζεταί τις νὰ μεταχειρίζεται, διότι ἀγνοεῖ ὅτι ἡ γνησία τοῦ πράγματος λέξις σώζεται εἰς ἄλλην πόλιν, πολλάκις ὄχι πολλὰ μακρυσμένην ἀπ' αὐτόν· ἔπειτα θέλει (κανεὶς μὴν ἀμφιβάλλῃ περὶ τούτου) καταςήσειν καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τὴν κατάληψιν εὐκολωτέραν. Ἕως νὰ τελειωθῇ τὸ ἐπιθυμητὸν καὶ πολλὰ ὠφέλιμον ἔργον τοῦτο, ὡς τόσον ἂς καταγίνωνται οἱ λόγιοι νέοι τοῦ γένους κἂν νὰ συναθροίζῃ ἕκαςος τὰς λέξεις, τὰς φράσεις, καὶ τὰς παροιμίας τῆς πατρίδος του, κατὰ τὸ ἐπαινετὸν Γεωργίου τοῦ Κρομμύδου παράδειγμα.

(2) Εὐριπιδ. Τρωάσ. 1263-1264.

ἈΣΚΆΘΑΡΟΣ. Τῶν παλαιῶν ὁ Κάνθαρος.

Ἀπέβαλε τὸ ν, κατὰ τὸ Ἀθεῖ ἀπὸ τὸ Ἀνθεῖ. Ἐπρόσλαβε τὸ σ, ὡς τὸ Σκύπτω, ἀπὸ τὸ Κύπτω, καὶ διότι πιθανῶς καὶ παλαιὰ ἐλέγετο Κάνθαρος καὶ Σκάνθαρος, κατὰ τὸν σχηματισμὸν πολλῶν ἄλλων ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα ἐσημειώθησαν ἀλλοῦ. Τὸ α ἢ εἶναι πλεοναστικὸν, κατὰ τὸ Ἀπήγανος, ἀπὸ τὸ Πήγανος· ἢ εὑρίσκετο καὶ εἰς τὴν παλαιὰν ὀνομασίαν τοῦ ζωϋφίου, Ἀκάνθαρος, ἐπειδὴ εὑρίσκεται εἰς τὸ συνώνυμόν του Ἀκανός· « Ἀκανὸς, κανθάρου εἶδος » λέγει ὁ Ἡσύχιος. Εἰς τὸν αὐτὸν Ἡσύχιον εὑρίσκεται καὶ Ἀσκαλαβώτης (1), καὶ Καλαβώτης· τί παράδοξον, ἂν καὶ τὸν Κάνθαρον τῶν Ἀττικῶν, ἄλλη παλαιὰ διάλεκτος τὸν ὠνόμαζεν Ἀσκάνθαρον;

ἈΣΚΑΝΤΖΌΧΟΙΡΟΣ. Τὸν Χερσαῖον ἐχῖνον τῶν παλαιῶν ὠνόμασαν οἱ μεταγενέστεροι Ἀκανθόνωτον καὶ Ἀκανθό-

---

(1) Ὁ Ἀσκαλαβώτης εἶναι τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, Τὸ Σαμιαμίδιον ἢ, Σαμιαμίθιον, ἢ, ὡς τὸ ὀνομάζουν εἰς τὴν Κρήτην, ἀρσενικῶς, Ὁ Σαμιάμιθος, τῆς αὐτῆς σημασίας καὶ ὁ Τοιχοβάτης τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, οὕτως ὀνομασθεὶς, διὰ τὸ φυσικὸν αὐτοῦ ἰδίωμα νὰ ἀναβαίνῃ τοὺς τοίχους. Καὶ ὁ μὲν Τοιχοβάτης εἶναι ἀναμφιβόλως ἑλληνικὴ λέξις· ὁ δὲ Σαμιάμιθος, ἂν καὶ ὄχι ἑλληνικὴ, δὲν εἶναι ὅμως παντάπασι βάρβαρος. Εἶναι δηλαδὴ ἀπ' ἐκείνας τὰς λέξεις, ὅσας ἔλαβαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ ξένα ἔθνη καὶ τὰς ἐξελλήνισαν, ὁποῖα εἶναι ὁ Ἐλέφας, ἡ Κάμηλος, ὁ Παράδεισος, ὁ Παρασάγγης, κ. τ. λ. Ἂν ἐσώζοντο ὅλοι οἱ ἑλληνικοὶ συγγραφεῖς, ἠθέλαμεν ἴσως εὑρεῖν πούποτε καὶ Σαμάμιθον, ἢ Σαμαμίθην, λέξιν ἑβραϊκὴν φερμένην εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς Φοίνικας. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι αἱ Παροιμίαι τοῦ Σολομῶντος (λ', 28), ὅπου τὴν ἑβραϊκὴν λέξιν שממית (Σεμαμὶθ) μετέφρασαν οἱ Ἑβδομήκοντα διὰ τοῦ Καλαβώτη. Ἴδε Βοχάρτ. Ἱεροζωϊκ. σελ. 1083-1090.

χοιρον. Ἀπὸ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐσχηματίσθη ὁ Ἀσκαντσόχοιρος, κατὰ βάρβαρον τροπὴν τοῦ θ εἰς τὸ τσ (1).

Σημείωσις. Τὸ ἀρχικὸν α ἐνδέχεται ὄχι μόνον εἰς τὸ βάρβαρον, Ἀσκαντσόχοιρος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἄκανθα (ὅθεν ὁ Ἀκανθόχοιρος) νὰ ἦτο πλεοναστικὸν, ἀντὶ τοῦ Κάνθα, τὸ ὁποῖον ἴσως ἐλέγετο καὶ Σκάνθα, κατὰ τὴν τῆς ὁποίας πολλάκις ἐλάλησα προσθήκην τοῦ σ.

ἈΣΤΡΑΚΙΆ, ἢ μᾶλλον ὈΣΤΡΑΚΙΆ. Ζ. Αὐτίον.

ἈΣΤΡΆΠΤΩ, καὶ περισσότερον ἀπροσώπως ἢ τριτοπροσώπως, ἈΣΤΡΆΠΤΕΙ. Ἡ κυρία του σημασία εἶναι γνωστή.

Κατὰ μεταφορὰν σημαίνει τὸ ἁπλῶς Λάμπει (2).

ἈΣΤΡΟΠΕΛΈΚΙΟΝ. Σημαίνει τὸν κεραυνὸν τῶν παλαιῶν.

Σημείωσις. Ἡ σύνθεσίς του φαίνεται ἀπὸ τὸ Ἀστὴρ ἢ Ἄστρον καὶ τὸ Πέλεκυς. Πιθανώτερον ὅμως ὅτι πρὸ ἡμῶν ἐγράφετο Ἀστραπελέκιον, κατὰ συγκοπὴν τοῦ Ἀστραποπελέκιον, ἤγουν ὁ μετ' ἀστραπῆς, ἢ ἐξ ἀστραπῆς, πέλεκυς. Ἡ μεταφορὰ τῆς τελευταίας λέξεως ἐγεννήθη ἐκ τοῦ συμβαίνον-

---

(1) Εἰς ὅλας τὰς λέξεις ἡ τοιαύτη τροπὴ γράφεται διὰ τοῦ τζ. Εὐλογωτέρα εἰς ὅλας (ἢ τουλάχιστον εἰς τὰς περισσοτέρας) εἶναι ἡ διὰ τοῦ τσ γραφὴ, ὄχι ὡς Ἑλληνικὸς συλλαβισμὸς, ἀλλ' ὡς ὀλιγώτερον βάρβαρος παρὰ τὸν τζ, ὅστις εἶναι σύνθετος ἀπὸ τρία στοιχεῖα στδ, ἢ τσδ, καὶ διότι ἐξηγεῖ κἂν εἰς πολλὰ τὰς αἰτίας τῆς βαρβαρώσεως. Παραδείγματος χάριν, εἰς τὸ Ἀκανθόχοιρος ἡ τροπὴ τοῦ θ εἰς τὸ τσ ἔγινε διὰ τὴν συγγένειαν τοῦ θ καὶ μὲ τὸ τ (ὡς εἰς τὸ Ἀττικὸν Κολοκύντη, ἀντὶ τοῦ Κολοκύνθη) καὶ μὲ τὸ σ (ὡς εἰς τῶν Λακώνων τὸ Σιὸς, ἀντὶ τοῦ Θεός). Εἰς τινὰς λέξεις γίνεται ἀκόμη φανερωτέρα ἡ τοιαύτη τροπή· οἷον τὸ ὀρθὸν Ἐκάθισεν ἔπαθε πρῶτον συγκοπὴν, Ἔκαθσε, τὸ ὁποῖον ἔπειτα ἐμεταμορφώθη εἰς τὸ σημερινὸν, Ἔκατσε.

(2) Ἴδε τὰς εἰς τὸν Ἡλιόδωρον σημειώσεις, Β, σελ. 296.

τος, ἐπειδὴ φέρει πολλάκις ὄλεθρον εἰς τοὺς πληγέντας ὁ κεραυνός, ὁποῖον καὶ τὸ κοπτικὸν ὄργανον ὁ πέλεκυς.

Σημείωσις δευτέρα. Κοπτικῶν ὀργάνων μεταφορὰς ἐμεταχειρίσθησαν καὶ οἱ παλαιοί, οἷον Βέλους, Μακέλλης, διὰ νὰ ἐκφράσωσι τὸν κεραυνόν. Τοῦ πρώτου ὁ Σοφοκλῆς,

Αἱ πολλαὶ βρονταὶ διατελεῖς, τὰ πολλά τε
ΣΤΡΑΨΑΝΤΑ χειρὸς τῆς ἀνικήτου ΒΕΛΗ (1).

Τοῦ δευτέρου ὁ Ἀριστοφάνης,

— Ὅπως μή σου γένος πανώλεθρον
Διὸς ΜΑΚΕΛΛΗ πᾶν ἀναστρέψει δίκη
Λιγνὺς δὲ σῶμα καὶ δόμων περιπτυχὰς
Καταιθαλώσει σου Λικυμνίαις ΒΟΛΑΙΣ (2).

Ἀτσίδα. Εἶναι ἀπὸ τὴν αἰτιατικὴν Ἰκτίδα τοῦ Ἰκτὶς τῶν παλαιῶν, κατὰ τροπὴν τοῦ ι εἰς τὸ α, ὡς καὶ τὸ Ἀκανετὸν (3), ἀπὸ τὸ Ἱκανόν, καὶ τοῦ κτ εἰς τὸ τσ, ὡς καὶ τὸ Γαλατσόνω ἀπὸ τὸ Γαλακτόω. Τὸ ζῶον ὀνομάζεται ἀκόμη καὶ Μοσχοπόντικος.

---

(1) Κατὰ παρομοίαν μεταφορὰν ὀνομάζουν οἱ Ἰταλοὶ τὸν κεραυνὸν Saetta.

(2) Ὄρν. 1239-1242. Τοῦ δευτέρου στίχου ἡ γραφή, δίδει ταύτην τὴν ἔννοιαν, Ὅπως μὴ ἡ δίκη ἀναστρέψει σου τὸ γένος πανώλεθρον τῇ μακέλλῃ τοῦ Διός· ἀλλ' εἰς ἄλλας ἐκδόσεις εὑρέθη, « Διὸς Μακέλλη πᾶν ἀναστρέψει δίκῃ » ἤγουν, Ὅπως μὴ τοῦ Διὸς ἡ μάκελλα ἀναστρέψει σου ἐν δίκῃ τὸ γένος πανώλεθρον.

(3) Τὸ Ἱκανετὸν ἂν ἦτο ῥηματικὸν τοῦ Ἱκανόω ἔπρεπε νὰ ἦναι Ἱκανωτόν. Ἀλλ' ἴσως εἶναι ἄλλης ἀχρήστου συζυγίας, τῆς Ἱκανέω, παράγωγον, κατὰ τὸν τύπον τοῦ Ἐπαινέω, Ἐπαινετόν.

Αὐτίον. Ἐπλανήθην, ὅταν ἔλεγα (1) ὅτι ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ Αὖς, αὐτός· τὸ Αὐτὸς τοῦτο τοῦ Ἡσυχίου δὲν εἶναι γενικὴ τοῦ Αὖς, ἀλλ' ἡ ἀναφορικὴ ἀντωνυμία Αὐτὸς, τὴν ὁποίαν τινὲς τοῦ δωρικοῦ γένους ἐπρόφεραν Αὖς.

Τὸ Αὐτίον εἶναι ἀπὸ τὸ Ὠτίον, κατὰ τροπὴν (δωρικὴν καὶ ταύτην) τοῦ ω εἰς τὴν αυ δίφθογγον, ὡς ἔλεγαν καὶ Σαυτορία ἀντὶ τοῦ Σωτηρία (2). Οἱ Ταραντῖνοι τὸ ἔτρεπαν εἰς μόνον τὸ α « Ἆτα, ὦτα, Ταραντῖνοι », λέγει ὁ Ἡσύχιος· ὅθεν ἀκολούθως καὶ, Ἀτίον, τὸ ὑποκοριστικόν. Οὕτως ἔγραφαν καὶ Πρᾶτος ἀντὶ τοῦ Πρῶτος.

Λαλῶ εἰς ταὐτίον τινὸς, ἤγουν τὸν λαλῶ μὲ φωνὴν χαμηλὴν, μὴ θέλων ν' ἀκούσωσιν ἄλλοι παρ' αὐτὸν τὸ λεγόμενον.

Σημείωσις. Ἡ χρῆσις τῆς φράσεως εἶναι εἰς τοὺς παλαιοὺς τόσον πολλὴ, Λαλεῖν τινι πρὸς τὸ οὖς, Κοινολογεῖσθαι τινι πρὸς τὸ οὖς, ὥστε εἶναι μάταιον νὰ φέρω παραδείγματα περὶ τούτου, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ φαίνεται κοινὴ φράσις, ἂν ὄχι εἰς ὅλας, εἰς πολλοτάτας γλώσσας, ὑπαγορευμένη ἀπ' αὐτὴν τὴν φύσιν.

Σημείωσις δευτέρα. Εἰς τοὺς Ἑβδομήκοντα ὅμως δὲν πρέπει νὰ συγχυθῇ ἡ φράσις αὕτη μὲ παρομοίαν ἄλλην, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται συχνότερα, οἷον, « Ὁ ἐλάλησεν εἰς τὰ ὦτα » τῶν υἱῶν Χέτ (3)· Λαλήσατε περὶ ἐμοῦ εἰς τὰ ὦτα Φα» ραώ (4) κ. τ. λ. ». Εἰς ταύτας τὰς φράσεις εἶναι πλεονασμὸς ἴδιος εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν.

---

(1) Ἴδε τὰς εἰς τὸν Ἡλιόδωρ. σημ. Β, σελ. 345.

(2) Ἡσύχιος λέξ. Σαυτορία.

(3) Γενέσ. κγ', 16.

(4) Γενέσ. ν', 4.

Ταὺτία μου βοΐζουσιν· ἤγουν αἰσθάνομαι ἐσωτερικὸν ἦχον τινὰ τῶν αὐτίων, ὡς νὰ ἤκουα ἔξωθεν βόμβον κώδωνος, ἀνωπος, ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου. Τὸ πάθος τοῦτο συμβαίνει ἀπὸ σωματικὰς ἀῤῥωςίας, πολλάκις δὲ καὶ ἀπὸ σφοδρὰς τῆς ψυχῆς κινήσεις, διὰ τὰς ὁποίας οἱ χυμοὶ ἀναῤῥέουσιν εἰς τὴν κεφαλήν.

Σημείωσις. Παρόμοια ἡ Σαπφὼ, περιγράφουσα τοῦ σφοδροῦ ἔρωτος τὰ ἀποτελέσματα, εἶπε « Βομβεῦσιν δ' ἀκουαί μοι » (1).

Πλάνη τοῦ χυδαίου λαοῦ, καὶ πολλάκις καὶ αὐτῶν τῶν καυχωμένων ὅτι διαφέρουν ἀπὸ τοὺς χυδαίους, εἶναι νὰ ςοχάζωνται τὸ φυσικὸν τοῦτο πάθος τῶν αὐτίων, ὡς σημεῖον προδηλωτικὸν ἀγγελίας, ἢ μηνύματος τινὸς, ἢ δηλωτικὸν λαλούντων τινῶν περὶ ἀπόντος ἄλλου. Ἡ πλάνη εἶναι παλαιὰ, καὶ ἡ μέχρι σήμερον διαμονή της καὶ εἰς αὐτὰ τὰ φωτισμένα ἔθνη δείχνει πόσας δυσκολίας ἀπαντᾷ ἡ φιλοσοφία, ὅταν ἐπιχειρῇ νὰ θεραπεύσῃ τῶν ἀνθρώπων τὰς μωρίας.

Σημείωσις. Ὡς σημεῖον προδηλωτικὸν, εὑρίσκεται εἰς τὸν Αἰσχύλον,

> Ἐμοὶ γὰρ ἤδη πάντα μὲν φόβου πλέα,
> Ἐν ὄμμασιν τ' ἀνταῖα φαίνεται θεῶν.
> Βοᾷ δ' ἐν ὠσὶ κέλαδος οὐ παιώνιος (2).

Ὡς σημεῖον δηλωτικὸν, εἰς τὸν Λουκιανὸν (3), « Ἦπου, ὦ » Παρμένων, ἐβόμβει τὰ ὦτα ὑμῶν; ἀεὶ γὰρ ἐμέμνητο ἡ » κεκτημένη μετὰ δακρύων ». Τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ ἀλογίαν ἔχει τὸ les oreilles me cornent τῶν Γάλλων.

Ἀπὸ τὸ ἓν αὐτίον ἐμβαίνουν, καὶ ἀπὸ τἄλλο ἐκβαί-

---

(1) Παρὰ τῷ Λογγίν. περὶ ὕψους, τμ. 10.
(2) Αἰσχύλ. Περσ. 602.
(3) Ἑταιρικ. διαλογ. θ'.

νουν τὰ λόγια. Φράσις παροιμιώδης, λεγομένη περὶ ἀνθρώπου μὴ προσέχοντος εἰς τοὺς συμβουλεύοντας καὶ νουθετοῦντας αὐτόν.

Ὀςρακιὰ καὶ νεροχύτης ταὐτία σου. Ἄλλη φράσις τῶν Χίων παροιμιώδης, καὶ ἐλλειπτικὴ τοῦ, Ἂς γενῶσιν. Ἡ χρῆσίς της εἶναι μάλιςα, ὅταν παρηγορῇ τὶς τινὰ ἀδίκως ὀνειδιζόμενον, ἢ κακολογούμενον, ὡς καὶ νὰ ἔλεγεν εἰς αὐτὸν, Οἱ ὀνειδισμοὶ ἂς μὴν εἰσέρχωνται εἰς τὴν ψυχήν σου, ἀλλ' ἐμβαίνοντες εἰς τὸ ἓν αὐτίον, ἂς ῥέωσιν ἀπὸ τἄλλο, ὡς ῥέει ἀπὸ τὴν ὀςρακιὰν (1), τὸ νερὸν διὰ τοῦ νεροχύτου.

Οἱ τοῖχοι ἔχουν αὐτία. Παροιμία (ὡς καὶ ἡ ἀπαράλλακτος τῶν Γάλλων, les murailles ont des oreilles) διδάσκουσα νὰ προσέχωμεν μὴν ἀκουσθῶμεν, ὅταν λαλῶμεν περὶ πραγμάτων, τῶν ὁποίων ἡ φανέρωσις φέρει κίνδυνον.

Ἀφίνω. Ῥῆμα ἀνώμαλον, Συνώνυμον τοῦ Ἐῶ καὶ πολλάκις τοῦ Λείπω, ἢ Λιμπάνω τῶν παλαιῶν.

Σημείωσις. Ὅτι εἶναι τὸ Ἀφίημι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, σύνθετον ἀπὸ τὴν Ἀπὸ πρόθεσιν καὶ τὸ ῥῆμα Ἵημι, κἀνεὶς δὲν ἀμφιβάλλει Ἀλλὰ τὸ Ἵημι τοῦτο παράγεται ἀπὸ Θεματικώ-

---

(1) Ὀςρακιὰν (καὶ χυδ. Ἀςρακιὰν) λέγουσιν οἱ Χῖοι τὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους Γραικοὺς ὀνομαζόμενον Δῶμα. Ἡ Ὀςρακιὰ φανερὸν ὅτι ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τὰ ὄςρακα, μὲ τὰ ὁποῖα ςρώνονται συνήθως τὰ δώματα, καθὼς ἀπὸ τοὺς Ἄνθρακας ἐσχηματίσθη ἡ Ἀνθρακιά. Τὸ Δῶμα εἰς τοὺς παλαιοὺς ἐσήμαινεν ἁπλῶς οἶκον· εἰς δὲ τὸν παρακμάζοντα Ἑλληνισμὸν, ἐκατήντησε νὰ σημαίνῃ τὴν ἐπίπεδον ςέγην τοῦ οἴκου, σκεπασμένην ἀντὶ κεραμιδίων μὲ ὄςρακα, καὶ κτισμένην εἰς τρόπον ὥςε νὰ χρησιμεύῃ καὶ εἰς περίπατον καὶ εἰς διατριβήν. Εἰς ταύτην τὴν σημασίαν εὑρίσκεται τὸ Δῶμα εἰς τοὺς Ἑβδομήκοντα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἔλαβαν καὶ οἱ συγγραφεῖς τῆς Νέας Διαθήκης.

ρον ἄλλο ῥῆμα τὸ Ἴω. Καθὼς λοιπὸν ἄλλα ῥήματα λήγοντα ς δύο φωνήεντα ἐπρόσλαβαν μεταξὺ τούτων τὸ ν διὰ τὸ φωνότερον, ὡς εἶναι τὸ Τίω καὶ Τίνω, τὸ Δύω καὶ Δύνω, ιθανὸν ὅτι εὑρίσκετο εἰς καμμίαν διάλεκτον Ἑλληνικὴν καὶ τὸ μέτερον Ἀφίνω ἀντὶ τοῦ Ἀφίω. Διὰ τὴν αὐτὴν τῆς εὐφωνίας ιτίαν, λέγομεν καὶ Δένω, Σβένω (1), Χύνω, ἀντὶ τοῦ ιέω, Σβέω, Χύω.

Παρατρέχω καὶ τὰς σημασίας καὶ τὰς φράσεις τοῦ ῥήματος, φίνω, καὶ σημειόνω τὴν πολλὰ κοινὴν μόνην ταύτην, Ἀφίνω ὰ γένεια· ἤγουν, Τὰ ἀφίνω νὰ αὐξηθῶσι, παύω νὰ τὰ υρίζω.

Σημείωσις. Ἡ φράσις εὑρίσκεται εἰς τὸν Δίωνα τὸν Χρυσόστομον (2), ὅςτις ἤκμαζε πρὸς τὰ τέλη τῆς πρώτης ἀπὸ Χριςοῦ κατονταετηρίδος· « Ἅπαντες ἦσαν τὸν ἀρχαῖον τρόπον, ὥς » φησιν Ὅμηρος τοὺς Ἕλληνας, κομῶντες, καὶ ΤΑ ΓΕΝΕΙΑ » ΑΦΕΙΚΟΤΕΣ, εἷς δὲ ἐν αὐτοῖς μόνος ἐξυρημένος ». Ὁ Κασωβὼν, διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, σκανδαλισθεὶς ἀπὸ τὸ Ἀφεικότες τοῦτο, ἐζήτει νὰ τὸ μεταβάλῃ εἰς τὸ Καθεικότες, ἢ Καθειμένοι. Βλέπεις λοιπὸν φανερὰ πόσον τῆς σήμερον λαλουμένης ἡμῶν γλώσσης ἡ εἴδησις, καὶ ἡ μὲ τὴν παλαιὰν παράθεσις αὐτῆς συνεργεῖ εἰς τὴν κριτικὴν ἐπιςήμην.

Σημείωσις δευτέρα. Τοῦ ῥήματος τούτου προςακτικὸν καὶ εἰς ἡμᾶς ἀπαραλλάκτως, ὡς καὶ εἰς τοὺς παλαιοὺς, εἶναι τὸ Ἄφες.

---

(1) Λέγομεν καὶ Σβύνω· ἀπὸ τὸ ὁποῖον γίνεται πιθανὸν ὅτι ἔλεγαν οἱ παλαιοὶ καὶ Σβύω, ὡς Ξέω καὶ Ξύω, Χέω καὶ Χύω. Λέγομεν καὶ Σβείω ὡς καὶ Ξείω (χυδ. Σβειῶ καὶ Ξειῶ), ἰωνικῶς, ὡς ἔλεγαν ἐκεῖνοι, Πλείω καὶ Πνείω, ἀντὶ τοῦ Πλέω καὶ Πνέω.

(2) Λογ. λς′, Τόμ. Β′, σελ. 81.

Τὸ Ἄφες τοῦτο εἰς τὸν παρακμάζοντα ἑλληνισμὸν ἐσυντάσσετο μὲ ὑποτακτικὰ ἄλλα ῥήματα, ἐλλειπτικῶς τοῦ συνδέσμου Ἵνα, εἰς τρόπον ὥςε ἡ ἐλλειπτικὴ αὕτη καὶ ἀκατάλληλος τῶν δύο ῥημάτων συγκόλλησις ἰσοδυναμοῦσε μὲ ἓν μόνον ῥῆμα προςακτικὸν τῆς ἐνεργείας τοῦ ὑποτακτικοῦ, ἤγουν ἐπρόςαττε ὄχι τὴν ἀπὸ τὸ Ἄφες, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τὸ μ' αὐτὸ συγκολλημένον ἄλλο ῥῆμα δηλουμένην ἐνέργειαν

Εἰς τῆς Βυζαντινῆς βαρβαρότητος τοὺς χρόνους τὸ Ἄφες ἐσυγκόπη εἰς τὸ Ἄφς (καθὼς τὸ πρὸ μικροῦ (1) σημειωμένον Ἐκάθισε εἰς τὸ Ἔκαθσε), καὶ τέλος ἐμεταμορφώθη εἰς τὸ σημερινὸν μόριον Ἂς, μὲ τὸ ὁποῖον σχηματίζομεν τὰ προςτακτικὰ ῥήματα. Ὅτι τὸ Ἂς δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ τὸ Ἄφες τῶν παλαιῶν, πρῶτος τὸ ἐνόησεν ὁ Πόρτιος (2), καὶ τὸ ἐπιθεβαιολόγησε μὲ παράδειγμα παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὸν Εὐαγγελιςὴν Ματθαῖον (3) τὸ ῥητὸν τοῦτο, « Ἄφες ἴδωμεν, » εἰ ἔρχεται Ἠλίας σώσων αὐτὸν », τὸ ὁποῖον σημαίνει, Ἂς ἴδωμεν, ἂν ἔρχεται ὁ Ἠλίας νὰ τὸν σώσῃ.

Τὴν εἰκασίαν τοῦ Πορτίου ταύτην ὡς ἀλήθειαν νὰ δείξω ἐμπορῶ πρῶτον μὲ δεύτερον ἄλλο παράδειγμα ἀπὸ σύγχρονον τοῦ Ματθαίου συγγραφέα ἐξωτερικὸν, τὸν Ἐπίκτητον. Εἰς τὰς Διατριβὰς τοῦ Ἀῤῥιανοῦ (4) λέγει ὁ φιλόσοφος οὕτως, « Οὐδὲν τῶν μεγάλων ἄφνω γίνεται· ὅπου γε οὐδ' ὁ βότρυς, » οὐδὲ σῦκον. Ἄν μοι νῦν λέγῃς, ὅτι θέλω σῦκον· ἀποκρι» νοῦμαί σοι, ὅτι χρόνου δεῖ· ΑΦΕΣ ΑΝΘΗΣῌ πρῶτον, εἶτα » ΠΡΟΒΑΛῌ τὸν καρπὸν, εἶτα ΠΕΠΑΝΘῌ ». Φανερὸν ὅτι τὸ

(1) Σελ. 442.

(2) Εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας ἐσύνθεσε Γραμματικῆς τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης.

(3) Ματθ. κζ', 49.

(4) Βιβλ. Α, ιέ, 7.

ελευταῖα ταῦτα λόγια εἰς κοινοτέραν γλῶσσαν εἶναι, Ἂς ἀνήσῃ πρῶτα, ἔπειτ' ἂς καρποφορήσῃ, ἔπειτα ἂς ῤιμάσῃ (1).

Δευτέρα τῆς συγγενείας τοῦ Ἂς μὲ τὸ Ἄφες ἀπόδειξις ἶναι, ὅτι καὶ οἱ Γερμανοὶ παρόμοια σχηματίζουν τὰ ἐνεργητικὰ προςακτικὰ ἑνικὰ τῆς γλώσσης αὐτῶν ῥήματα μὲ τὸ προςακτικὸν lasst τοῦ ῥήματος lassen, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ Ἐᾶν ἢ Ἀφιέναι τῶν παλαιῶν.

Τοῦτο διαφέρουν ἀπὸ μᾶς εἰς τὸν παράξενον τοῦτον σχηματισμὸν, ὅτι ἐκεῖνοι ἀφίνουσι τὸ lassen εἰς τὴν ῥηματικήν του σημασίαν, καὶ γράφουσιν ἑπομένως τὸ ἀρχικὸν ῥῆμα εἰς ἀπαρέμφατον, ὁπόταν ἡμεῖς μεταχειριζώμεθα τὸ Ἂς ὡς μόριον, καὶ γράφωμεν τὸ ῥῆμα εἰς ὑποτακτικὴν ἔγκλισιν. Παραδείγματος χάριν, τὸ Lasst uns sehen ἐκείνων εἶναι κατὰ λέξιν Ἄφετε ἡμᾶς ἰδεῖν, καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τοῦ ὀρθοῦ ἑλληνισμοῦ τὸ Ἴδωμεν, τοῦ παρακμάζοντος τὸ Ἄφες Ἴδωμεν, καὶ τῆς σημερινῆς ἡμῶν γλώσσης τὸ Ἂς ἴδωμεν.

Ἡ αἰτία τῆς διαφορᾶς εἶναι, ὅτι ἀφοῦ μίαν φορὰν τὸ Ἂς ἔχασε τὴν ῥηματικήν του φύσιν, ἦτο πλέον ἀδύνατον νὰ τὸ

(1) Τὸ Ὡριμάζω (παράγωγον τοῦ Ὥριμος) εἰς ἡμᾶς εἶναι ὄχι μόνον ἐνεργητικὸν, οἷον, Ὁ ἥλιος ὡριμάζει τοὺς καρποὺς, ἀλλὰ πολλάκις λαμβάνεται καὶ ἀμεταβάτως ὡς μέσον, οἷον, Οἱ καρποὶ ὡρίμασαν. Εἰς τὴν ἀμετάβατον ταύτην σημασίαν εὑρίσκεται καὶ τὸ Πεπαίνω τῶν παλαιῶν εἰς μόνον ἴσως τὸν Ἀριςοφάνην (Εἰρήν. 1161-1163), τὸ ὁποῖον δὲν ἐσημειώθη εἰς τὰ λεξικά,

> Διασκοπῶν ἥδομαι
> Τὰς Λημνίας ἀμπέλους
> Εἰ πεπαίνουσιν ἤδη.

Τὴν αὐτὴν διπλῆν σημασίαν ἔχει καὶ τῶν Γάλλων τὸ Mûrir.

συντάξωμεν (τοὐλάχιστον εἰς τὰ πρῶτα πρόσωπα) μὲ ἀπαρέμφατον, χωρὶς νὰ ταράξωμεν τὴν ἔννοιαν (1). Ἠκολουθήσαμεν

(1) Μίαν μόνην φορὰν εὕρηκα τὸ Ἄς μὲ ἀπαρέμφατον, εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Καρδιναλίου Βησσαρίωνος γραμμένην πρὸς τὸν παιδαγωγὸν τῶν εὑρισκομένων τότε εἰς τὸν Ἀγκῶνα υἱῶν Θωμᾶ τοῦ Παλαιολόγου, κατὰ τὸ 1465 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ. Μεταξὺ τῶν ἄλλων παραγγελμάτων περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας τῶν δυστυχῶν τούτων βασιλικῶν παιδαρίων λέγει ὁ Βησσαρίων καὶ τοῦτο· « Ἄς μαθεῖ » ὁ καθεῖς ἀπ' αὐτοὺς ἐκ στήθους ἕνα προσφώνημα τὸ πλέον μικρὸν » εἰς τὸν Πάπαν, νὰ τὸ εἴπωσι τοῦ Πάπα γονατιστοὶ, καὶ ἀποστήθ» πασοι ». Ἴσως δὲν εἶχε δώσειν ποτὲ προσοχὴν ὁ σοφὸς Καρδινάλιος, οὔτ' εἰς τὴν γένεσιν τοῦ μορίου, οὔτ' εἰς τὴν πρὸς τὸ μελλοντικὸν Θὰ ἀνάλογον αὐτοῦ σύνταξιν. Ὅπως ἂν ἦναι, ἡ ἀπαρεμφατικὴ του σύνταξις δὲν ἐμπορεῖ νὰ προσαρμοσθῇ πλὴν εἰς τὸ τρίτον ἑνικὸν πρόσωπον, ὅπου εἶναι ἀδιάφορον νὰ εἴπῃ τὶς, Ἄς μάθῃ (ἤγουν Ἄφες ἵνα μάθῃ) ἢ Ἄς μαθεῖν (ἤγουν Ἄφες αὐτὸν μαθεῖν), ὡς ἤθελεν ἀδιαφορεῖν καὶ τὸ Θὰ μάθῃ πρὸς τὸ Θὰ μάθειν. Τοῦτο δὲ τὸ Θὰ, εἶναι, φανερὰ ἀπὸ τὸ Θέλω, ὡς τὸ δείχνει καὶ τὸ Θὲ νὰ μάθῃ. Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι συγκοπὴ ἢ ἀποκοπὴ, Θὲς, Θὲ, ἀντὶ τοῦ Θέλεις, Θέλει, ὡς Λὲς, Λὲ, ἀντὶ τοῦ Λέγεις, Λέγει. Ἡ δὲ μεταμόρφωσίς του εἰς τὸ Θὰ ἔχει ἄλλην αἰτίαν βαρβαρότητος παράξενον. Εἶπα, δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῦ, ὅτι πολλῶν λέξεων μετασχηματισμὸς ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν σύγχυσιν τῆς ἀκοῆς, προξενημένην ἀπὸ τὴν μ' ἄλλας λέξεις σύνταξιν αὐτῶν. Παραδείγματος χάριν, ἀπὸ τὴν ἔναρθρον αἰτιατικὴν, Τὴν Ναξίαν, ἔπλασεν ὁ χυδαῖος λαὸς τὴν ὀνομαστικὴν, Ἀξία (ὄνομα τῆς νήσου Νάξου), καὶ ἐξεναντίας ἀπὸ τὴν, Τὸν ὦμον, τὴν ὄχι ὀλιγώτερον βάρβαρον ὀνομαστικὴν, Νῶμος. Παρόμοια ἀκούων τὸν ἦχον τοῦ κατὰ συναίρεσιν Θάλθει, ἢ τοῦ κατ' ἔκθλιψιν Θ' ἀρχίσει, ἐνόμισεν ὅτι τὸ α ἀνήκει ἰδίως εἰς τὸ μόριον, καθὼς εἰς τὸ Νὰ ἔλθῃ καὶ εἰς τὸ Νὰ ἀρχίσῃ, οὐδὲ ἐκατάλαβεν, ὅτι ἦσαν συναίρεσις ἢ ἔκθλιψις τοῦ Θὲ ἔλθει, καὶ Θὲ ἀρχίσει, ἤγουν Θέλει ἐλθεῖν, καὶ Θέλει ἀρχίσειν. Οὕτω γίνεται εἰς ὅλας τὰς γλώσσας ἡ πρόοδος τῆς φθορᾶς ἀπὸ τὸ κακὸν εἰς τὸ χειρότερον, ὁπόταν οἱ λαλοῦντες αὐτὰς στερηθῶσι τῆς παιδείας τὰ φῶτα.

ιπὸν ἐξανάγκης τὸν αὐτὸν λόγον τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ὁριςι-ὼν μελλόντων, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ Θέλω συντάσσεται μὲ ἀπα-μφατον, ἐνόσῳ φυλλάσσει τὴν ῥηματικήν του φύσιν, οἷον, έλω, Θέλεις, Θέλει, Θέλομεν, Θέλετε, Θέλουσι ιθειν [ἀντὶ τοῦ Μαθεῖν], καὶ μὲ ὑποτακτικὸν, ὅταν μετα-ση εἰς τὸ μόριον Θά, οἷον, Θὰ μάθω, Θὰ μάθῃς, Θὰ άθῃ, Θὰ μάθωμεν, κ. τ. λ.

Ὁ Κρούσιος ἐνόμιζεν ὅτι τὸ Ἂς, ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ Ἄγε. ἀν ἡ τροπὴ τοῦ γ̄ εἰς τὸ σ̄ δὲν ἦτο χωρὶς παράδειγμα καὶ ς τὴν ἀρχαίαν καὶ εἰς τὴν σημερινὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἡ ώμη του ἤθελεν εἶσθαι τόσον πιθανωτέρα, ὅσον καὶ αὐτὸ τὸ γε, καθὼς καὶ τὸ Ἄφες, εὑρίσκεται συνταγμένον μὲ ὑπο-κτικὰ ῥήματα εἰς σημασίαν προςακτικήν. Παραδείγματα νὰ ίρω ἀπὸ τοὺς πολλὰ παλαιοὺς τὸ κρίνω περιττόν. Ἀρκεῖ τοῦ πικτήτου πάλιν (1) τοῦτο, « Ἄγε ἀφῶμεν τὰ ἔργα τῆς φύ-ως », ἤγουν, εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, Ἂς ἀφήσωμεν τὰ ογα τῆς φύσεως.

Τρίτη γνώμη εἶναι ἡ θέλουσα ὅτι τὸ Ἂς (ἢ Ἄς ἂν ἡ γνώμη ναι ὀρθὴ) εἶναι τὸ Ὥς, τῶν παλαιῶν, κατὰ τροπὴν δωρικὴν ῦ ω̄ εἰς τὸ ᾱ. Ὅ,τι μάλιςα κάμνει πιθανὴν τὴν γνώμην ιύτην δὲν εἶναι τόσον ὁ ςίχος οὗτος τοῦ Ὁμήρου (2)·

Ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν, ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο!

ιδ' ὁ ἄλλος οὗτος (3),

Ὡς ἀπόλοιτο καὶ ἄλλος, ὅτις τοιαῦτά γε ῥέζοι!

πειδὴ τὰ ἑλληνικὰ μόρια εἶναι πολυσήμαντα, δὲν εἶναι παρά-

(1) Ἀρριαν. διατρ. Α, ιϛ', 9, σελ. 40. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.
(2) Ἰλιάδ. σ', 107.
(3) Ὀδυσσ. ά, 47.

δοξον ἐὰν τὸ παρὰ τἄλλα πολυσημαντότερον (1), Ὡς, εἶχε τὴν σημασίαν τοῦ Εἰ, ἢ Εἴθε, ἢ τοῦ Ὤφελλον εὐκτικοῦ, τὸ ὁποῖον παραλλήλως καὶ τὸ συντάσσει ὁ Ὅμηρος (2),

— Ὡς πρὶν ὤφελλον ὀλέσθαι!

Δὲν εἶναι λέγω τόσον τὰ τοιαῦτα παραδείγματα, ὅ,τι μάλιστα κάμνει πιθανὴν τὴν γνώμην ταύτην, ὅσον εἶναι ὅτι ἀληθῶς τὸ Ὡς εὑρίσκεται συνταγμένον καὶ μὲ προστακτικὴν ἔγκλισιν (3),

Ὡς κυκάτω, καὶ πατείτω πάντα, καὶ ταραττέτω.

Πρόσθες εἰς ταῦτα, ὅτι εὑρίσκομεν εἰς τὸν Ἡσύχιον, « Ἀς (4) » ἕως, ὅπως, μέχρις οὗ »· ὅπου εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ Ἀς εἶναι δωρικὴ τροπὴ τοῦ Ὡς τῶν Ἀττικῶν, ἐπειδὴ αἱ ἐξηγήσεις ἕως, ὅπως, μέχρις οὗ, ἀνήκουσι καὶ εἰς τὸ Ὡς. Ὅταν ὁ Θουκυδίδης (5) λέγῃ, « Ὁπλῖταί τε τῶν Μεσσηνίων τούτων » ΩΣ τεσσαράκοντα ἐγένοντο »· τὴν ἔννοιαν τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν ἀλλέως δὲν ἐκφράζομεν πλὴν διὰ τοῦ « ὩΣ τεσσαράκοντα », ἢ διὰ τοῦ « ἝΩΣ τεσσαράκοντα ». Γνωστὸν εἰς ὅλους εἶναι, ὅτι ὁσάκις δὲν ἐξεύρομεν τὸν ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων ἢ προσώπων ἀριθμὸν, μεταχειριζόμεθα τὸ ...

(1) Ὁ Ἡσύχιος δίδει 19 ἢ 20, ὁ Ἐτυμολόγος 32 σημασίας εἰς τὸ Ὡς, μὲ τὴν συνειθισμένην τῶν γραμματικῶν ἀκρισίαν, ἤγουν πολυπλασιάζοντες τὰ πράγματα χωρὶς ἀνάγκην.

(2) Ἰλιάδ. ὠ, 764.

(3) Ἀριστοφάν. Εἰρήν. 320. Δὲν εἶναι νόστιμον ὅτι οὔτ' εἰς τὰς 20 τοῦ Ἡσυχίου, οὔτ' εἰς τὰς 32 τοῦ Ἐτυμολόγου σημασίας εὑρίσκεται τὸ προστακτικὸν τοῦτο Ὡς;

(4) Κατὰ τὴν διόρθωσιν τῶν κριτικῶν· διότι εἰς τὸν Ἡσύχιον γράφεται Ἄς.

(5) Δ. 9.

τὸ ἄλλο μόριον τοῦτο, οἷον, Ἦσαν ὡς εἴκοσι, ἢ ἕως ἴκοσι ἄνθρωποι. Καὶ ἐδῶ μὲν τὸ Ὡς εἶναι συνώνυμον τοῦ Σχεδόν. Ἀλλοῦ δὲ πάλιν εἶναι χρονικὸν, οἷον εἰς τὸν αὐτὸν Θουκιδίδην (1), « Τοὺς γὰρ δὴ ἄνδρας περὶ πλείονος ἐποιοῦντο » κομίσασθαι, ὡς ἔτι Βρασίδας εὐτύχει ». Ἐδῶ ἡ κοινὴ γλῶσσα ἐκφράζει τὸ Ὡς διὰ τοῦ Ἕως, ἢ Ὅσον, ἢ Ἐνόσῳ, οἷον, Ἔκαμναν ὅ,τι ἐμποροῦσαν νὰ λάβωσι τοὺς ἀνθρώπους των ὀπίσω, ἕως ἀκόμη ὁ Βρασίδας εὐτύχει. Σιωπῶ τὰς ἄλλας σημασίας τοῦ Ὡς, καὶ ἐπιςρέφω εἰς τὸ κοινὸν ἡμῶν Ἀς. Τῆς τρίτης ταύτης γνώμης ἤμην κ' ἐγὼ, ἤγουν ἐνόμιζα ὅτι ἐγεννήθη κατὰ τροπὴν δωρικὴν ἀπὸ τὸ Ὡς· ἀλλὰ τώρα μὲ φαίνεται πιθανωτέρα ἡ πρώτη, καὶ τὸ νομίζω διαφθορὰν τοῦ Ἄφες.

ἌΧΥΡΟΝ, καὶ χυδ. Ἄχερον, ὡς καὶ Πίτερον τὸ Πίτυρον, καὶ Μέρμηγκα τὸν Μύρμηκα.

Παροιμία. Ἀπὸ κακὸν χρεωφειλέτην καὶ σακκίον ἄχυρα, ἐλλειπτικῶς τοῦ Λάμβανε, ἢ τοῦ Κέρδος εἶναι. Σημαίνει σχεδὸν τὸ αὐτὸ καὶ ἡ ἀνωτέρω, Εἰς τὴν ἀνυδρίαν καλὸν εἶναι καὶ τὸ χαλάζιον.

Σημείωσις. Εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔλεγαν οἱ παλαιοὶ, Ἀπὸ καταδυομένης, ἤγουν Ἀπὸ βυθιζόμενον πλοῖον. « Ἀπὸ καταδυομένης (λέγει ὁ Σουΐδας)· λείπει, Ὅ,τι ἂν » λάβῃς κέρδος. Ἀπὸ τῶν ἐμπόρων ἡ μεταφορὰ, οἳ, κατα- » δυομένης τῆς νεὼς, ὅ,τι ἂν λάβωσι κέρδος ἡγοῦνται ».

Ἄλλη παροιμία, Δὲν ἐξεύρει νὰ μοιράσῃ δύο γαδάρων ἄχυρα, τὴν ὁποίαν προσαρμόζομεν εἰς ἄνθρωπον ἀνόητον, ὑποθέτοντες αὐτὸν τόσον ἄμοιρον ἀπὸ κρίσιν καὶ διάκρισιν πραγμάτων καὶ εἰς αὐτὰς τὰς κοινὰς τοῦ βίου πράξεις καὶ

(1) Δ, 117.

συντυχίας, ὅσον ἤθελεν εἶσθαι, παραδείγματος χάριν, ὅστις μοιράζων ἄχυρα εἰς τροφὴν δύο γαδάρων, τὰ μοιράζει εἰς τρόπον ὥςε νὰ βλάψη καὶ τοὺς δύο, τὸν ἕνα μὲ τὴν πλησμονὴν, τὸν ἄλλον μὲ τὴν πεῖναν.

Βαβίζω, βαβύζω, ἢ βαΰίζω. Εἶναι χωρὶς ἀμφιβολίαν τὸ Βαΰζω, ἢ Βαΰζω, τῶν παλαιῶν· λέξις ὀνοματοποιημένη, σημαίνουσα καὶ εἰς ἡμᾶς, ὡς εἰς ἐκείνους, τοῦ σκύλου τὴν φωνήν· « Βαΰζειν, ὑλακτεῖν, ἀσαφῶς λέγειν » λέγει ὁ Ἡσύχιος. Λέγομεν καὶ Γαυΐζω καὶ Γαυγίζω, τὰ ὁποῖα κατ' ἄλλο δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὸ Βαυΐζω, πλὴν κατὰ τὴν διάφορον τοῦ Δίγαμμα, β γ υ, προφοράν. Οὕτως ἀπὸ τὸ Ὠὸν οἱ Λατῖνοι ἐσχημάτισαν μὲ ἁπλοῦν δίγαμμα τὸ Ovum, μὲ διπλοῦν ἡμεῖς τὸ Αὐγόν. Τοῦ δὲ ἀρχικοῦ β ἡ τροπὴ εἰς τὸ γ εἶναι δωρικὴ, κατὰ τὸ Βλέφαρον, Γλέφαρον.

Μεταφορικῶς σημαίνει φωνὴν ἀνθρώπου ὠργισμένου, καὶ μανικῶς ὑβρίζοντος. Τί βαυΐζεις; Ἄφες τον νὰ βαυΐζῃ. Τὸ συνώνυμον, Ὑλακτῶν, ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸν Ἡσύχιον, « μετὰ μανίας κράζων ».

Σημείωσις. Εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν εἶπε καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (1),

Βάϋζε, τοὐμὸν σῶμα βάλλουσα ψόγῳ.

Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς εἰρωνικῶς (2),

Παῦσαι βαΰζων· καὶ γὰρ ἐγὼ τοιοῦτος ἦν.

Τὴν αὐτὴν μεταφορικὴν σημασίαν, ἔχουν καὶ εἰς τοὺς Γάλλους αἱ φωναὶ τοῦ σκύλου Aboyer καὶ Clabauder.

(1) Θεσμοφορ. 895.
(2) Αὐτ. 573.

Εἰς τοὺς παλαιοὺς ἐσήμαινεν ἀκόμη τὸ Βαΰζω, ὡς καὶ ὁ συνώνυμον Ὑλακτῶ, καὶ τὸ ἀκρίτως πολυλογῶ, ἢ φλυαρῶ· Ὑλακτηθέντων, φλυαρηθέντων » λέγει ὁ Ἡσύχιος.

Σημείωσις. Τοῦτο μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐξήγησιν τόπου τινὸς τοῦ Λουκιανοῦ (1), τὸν ὁποῖον κακῶς ἐξήγησαν ἕως τώρα οἱ Λεξικογράφοι, ἀκολουθήσαντες τὸν Βουδαῖον (2). Ἰδοὺ ὅ,τι λέγει ὁ Λουκιανὸς, « Πολλῶν οὖν ἀκρίτων ΑΦΥΛΑΚΤΟΥΜΕ-
» ΝΩΝ λόγων, τὸν συμμιγῆ καταπαύσας ἐγὼ ΘΟΡΥΒΟΝ,
» Ἄνδρες, εἶπον, ἑταῖροι, τῆς ΚΑΤΑ ΚΟΣΜΟΝ ἔχεσθε ζη-
» τήσεως, ὡς εὐπρεπής ἐστι νόμος παιδείας. Ἀπαλλαγέντες οὖν
» τῆς ΑΤΑΚΤΟΥ καὶ πέρας οὐδὲν ἐχούσης φιλονεικίας, ἐν
» μέρει ὑπὲρ τῆς αὐτὸς ἑαυτοῦ δόξης ἑκάτερος ἀποτείνασθε ».
Τὸ, Θόρυβον, τὸ Κατὰ κόσμον, τὸ Ἀτάκτου, εἰς ἕνα λόγον, ὅλη τῆς ῥήσεως ἡ συνάρτησις δείχνει, ὅτι τὸ Ἀφυλακτουμένων εἶναι μετοχὴ, ὄχι τοῦ παραγώγου ἀπὸ τὸ Ἀφύλακτος (ἤγουν ὁ μὴ φυλαγμένος), ὡς ἐνόμισαν οἱ ἐξηγηταὶ, ἀλλὰ τοῦ συνθέτου ἀπὸ τὸ Ὑλακτέω καὶ τὴν πρόθεσιν Ἀπὸ ῥήματος Ἀφυλακτέω.

Ἀνέφερα εἰς μάκρος τὴν ῥῆσιν τοῦ Λουκιανοῦ, ὄχι τόσον εἰς πίστωσιν τῆς νέας ταύτης ἐξηγήσεως τοῦ Ἀφυλακτέω, ὅσον νὰ μάθωσιν ἀπ' αὐτὴν οἱ νέοι, καὶ μάλιστα οἱ ἐπαγγελλόμενοι λόγιοι, μάθημα πραγματικὸν, ἀσυγκρίτως ἀξιολογώτερον παρὰ λέξεων ἑρμηνείας, πῶς πρέπει νὰ προσφέρωνται εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλους διαλέξεις. Ὅσοι λαλοῦν ἢ γράφουν χειρότερα τῶν

---

(1) Ἐρωτ. § 17.

(2) Ἰδ. Θησαυρ. Στεφάν. Τόμ. Δ, σελ. 239, καὶ τὰ μεταγενέστερα Λεξικά· εἰς τὰ ὁποῖα, παρὰ τὸ Ἀφυλακτέω, σύνθετον τοῦ Φυλάσσω, πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ τὸ Ἀφυλακτέω, σύνθετον τοῦ Ὑλακτέω.

ἀγραμμάτων καὶ κακῶς ἀναθραμμένων ἀνθρώπων, δὲν λαλοῦ οὐδὲ γράφουν, ὡς ἄνθρωποι, ἀλλὰ βαυΐζουν οἱ ταλαίπωροι, ὡς οἱ σκῦλοι.

Βάτινον. Ζ. Βάτος.

Βάτος. Τὸ ἐκφέρομεν ἀρσενικῶς (Ὁ βάτος), ὡς καὶ οἱ Ἀττικοί· τὸ θηλυκὸν (Ἡ βάτος) εἶναι ἴσως δωρικὸν (ὡς ἔλεγαν καὶ Ἡ λιμὸς ἀντὶ τοῦ, Ὁ λιμὸς), ἢ τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ (1), ἀντὶ τοῦ ὁποίου λέγουν σήμερον τινὲς ἐξ ἡμῶν, Ἡ βάτη.

Ὁ καρπὸς τοῦ Βάτου ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν Ἀθήναιον (2) Βάτιον, ἀπὸ δὲ τὸν Γαληνὸν (3) Βάτινον, τὸ ὁποῖον ἡ χυδαία συνήθεια ἔτρεψεν εἰς τὸ Βάτσινον, ὡς καὶ τὸ Τιτυρίζω εἰς τὸ Τσιτσυρίζω.

Βελόνα καὶ Βελόνη. Ὁ Σομαυέρας σημειόνει (δὲν ἠξεύρω ἂν εὐλόγως) διαφορὰν μεταξὺ τῆς Βελόνας καὶ τῆς Βελόνης, ὡς νὰ ἐσήμαινε τὸ πρῶτον μεγάλην, τὸ δεύτερον μικρὰν βελόνην. Λέγομεν καὶ οὐδετέρως, Βελόνιον, καὶ κατὰ συγκοπὴν, Βελόνιν, καὶ κατ' ἀποκοπὴν, Βελόνι.

Σημείωσις. Οἱ παλαιοὶ ἔλεγαν Βελόνη καὶ Ῥαφίς. Τὸ δεύτερον τοῦτο (ἀπὸ τὸ Ῥάπτω) ἐφυλάξαμεν εἰς τὸ σύνθετον, Σακκοράφη, ἥτις εἶναι ἀληθῶς μεγάλη καὶ παχυτέρα βελόνη.

Ἔχομεν καὶ ἄλλο σύνθετον ὄνομα τὸ Καρφοβέλονον, ἤγουν βελόνην κεφαλωτὴν, ὡς τὰ καρφία, ἡ ὁποία ἁπλούστερον ὀνομάζεται Καρφίτσα, ἀπὸ τὸ ὑποκοριστικὸν Καρ-

---

(1) Εἰς τὴν παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθήκην εἶναι θηλυκοῦ γένους Ἡ βάτος.

(2) Βιβλ. Β, σελ. 51.

(3) Περὶ τροφῶν δυνάμ. Βιβλ. Β, Τόμ. Δ, σελ. 324.

φίσκη, ὡς ἡ Νυμφίτσα ἀπὸ τὸ Νυμφίσκη, καὶ τὸ Κορίτσιον ἀπὸ τὸ Κορίσκη, ἢ Κορίσκιον.

Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ὠνόμαζαν Βελόνας, διὰ τὴν ὁμοιότητα, καὶ τὰ βελονοειδῆ τινῶν δένδρων φύλλα, ὡς εἶναι τῆς Πίτυος, καὶ ἄλλων (1).

Δὲν μ' ἀφῆκε οὐδὲ βελόνην. Φράσις παροιμιώδης, σημαίνουσα, Δὲν μ' ἀφῆκε τίποτε, Μοῦ τὰ ἐπῆρεν ὅλα. Παρόμοια οἱ Γάλλοι μεταχειρίζονται τὸ pas une épingle (οὐδὲ καρφίτσαν) ἀντὶ τοῦ Οὐδὲν ὅλως.

Σημείωσις. Εἶπεν ὁ Μένανδρος εἰς μίαν ἀπὸ τὰς κωμῳδίας του (2),

——————— Μηδὲ βελόνης,
Ὦ φίλτατ', ἐπιθύμησον ἀλλοτρίας ποτέ.

Τοῦτο εἶναι καθαρὰ ἐπιτομὴ τῆς δεκάτης ἐντολῆς (3), τὴν ὁποίαν βέβαια δὲν ἐγνώριζεν ὁ Κωμικός.

Κάθημαι ἐπάνω εἰς βελόνας. Παροιμιώδης ἄλλη φράσις, σημαίνουσα τὸ, Εὑρίσκομαι εἰς σφοδρὰν μέριμναν καὶ ταραχὴν ψυχῆς. Εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν λέγουν οἱ Γάλλοι, Εἶμαι ἐπάνω εἰς ἀκάνθας· Je suis sur des épines.

Βελονίδιον. Εἶδος ἰχθύος οὕτως ὠνομασμένον διὰ τὸ μακρὸν καὶ λεπτὸν αὐτοῦ σχῆμα, καθ' ὁμοιότητα τῆς Βελόνης.

Σημείωσις. Οἱ παλαιοὶ ὠνόμαζαν τὸ ὀψάριον τοῦτο, Βελόνην, καὶ Ῥαφίδα (4). Βελόνην (aiguille) τὸ ὀνομάζουσι καὶ οἱ Γάλλοι.

---

(1) Ζήτει τὸ παράδειγμα εἰς τοῦ Σνεϊδέρου τὸ Λεξικὸν, λέξ. Βελόνη.

(2) Μενάνδρ. λείψαν. σελ. 268.

(3) Ἐξόδ. Κ, 17.

(4) Ἴδε τὸν Ἀθήναιον, Βιβλ. Ζ, σελ. 319.

Βίος, ἀρσενικῶς, ὅταν ἡ λέξις σημαίνῃ τὴν ζωήν. Ἀλλ' εἰς ταύτην τὴν σημασίαν τὴν μεταχειριζόμεθα εἰς τὴν ἐπιῤῥηματικὴν ἐλλειπτικὴν φράσιν ταύτην, Διὰ βίου, ἢ Διαβίου, συνώνυμον τῆς, Ἐπὶ ζωῆς, ἀντὶ τοῦ Δι' ὅλου βίου, Ἐφ' ὅλης ζωῆς.

Ἀκόμη καὶ εἰς τὸ, Κακοῦ βίου ἄνθρωπος, ἢ συνθέτως Κακόβιος ἄνθρωπος (1).

Σημείωσις. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι οἱ Θρᾶκες ἦσαν κακόβιοι, πρὶν ὁ Ζάλμοξις τοὺς ἡμερώσῃ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας· « Κακοβίων τε ἐόντων τῶν Θρηΐκων, καὶ ὑπαφρονεστέρων, τὸν Ζάλμοξιν τοῦτον ἐπιστάμενον ΔΙΑΙΤΑΝ ΤΕ ΙΑΔΑ, καὶ ἤθεα βαθύτερα ἢ κατὰ Θρήϊκας, οἷα ΕΛΛΗΣΙ τε ὁμιλήσαντα, κ. τ. λ. (2) ». Ἡ πολυχρόνιος πεῖρα ἔδειξε καὶ καθημέραν δείχνει, ὅτι ἡ κακία βασιλεύει εἰς τὰ ἔθνη ἀναλόγως μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν αὐτῶν. Σημείωσε, νέε, καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων σου « Ἤθεα βαθύτερα ἢ κατὰ Θρήϊκας, οἷα Ἕλλησί τε ὁμιλήσαντα », καὶ παρατήρησε πῶς τὰ φωτισμένα ἔθνη γίνονται παιδαγωγοὶ τῶν ἀπαιδεύτων, καὶ λαμβάνουσι τρόπῳ τινὰ δεσποτικὸν δικαίωμα νὰ τὰ χειραγωγῶσιν, ὡς αἱ παραμάναι τὰ νήπια, ὡς οἱ βλέποντες τοὺς τυφλούς· καὶ ἂν ἡ παρα-

---

(1) Εἶναι καὶ ἄλλα τινὰ σύνθετα, τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας γλώσσης κοινά, ὡς τὸ, Ἀμφίβιος, Μακρόβιος, Ὀλιγόβιος, Πολύβιος, Σύμβιος.

(2) Ἡροδότ. Δ, § 95. Δὲν μὲ λανθάνει ὅτι ἐξηγοῦν τὸ Κακοβίους τοῦ Ἡροδότου, ἀθλίους, πένητας, μόλις ἔχοντας τὰ πρὸς τὸν βίον ἀναγκαῖα, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ μετεχειρίσθη ἔπειτα καὶ ὁ Ξενοφῶν σημασίαν. Ἀλλ' ὅμως τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ τὸ λάβωμεν καὶ ὡς συνώνυμον τοῦ, πονηρούς, κακούς. Γνωσταὶ εἰς ὅλους αἱ παροιμίαι, « Θρᾶκες ὅρκια οὐκ ἐπίστανται », καὶ « Θρακία παρεύρεσις ».

τήρησις αὕτη δὲν ἀνάψῃ παιδείας καὶ φιλοσοφίας ἔρωτα εἰς τὴν ψυχήν σου, εἰπὲ ὅτι δὲν ἔχεις ἀνθρώπου ψυχήν.

Παράγωγον τοῦ Βίος (ἢ μᾶλλον τοῦ Βιωτὸς, ἀπὸ τὸ Βεϐίωται) εἶναι τὸ Βιωτικός. Τοῦτο εἰς τὸν παρακμάζοντα ἑλληνισμὸν, καὶ μάλιϛα εἰς τοὺς ἐκκλησιαϛικοὺς συγγραφεῖς, ἐσήμαινε πρῶτον τὸν Κοσμικὸν, πρὸς διάκρισιν τοῦ Πνευματικοῦ· δεύτερον, τὸν αὐτὸν Κοσμικὸν (ὡς συνώνυμον τοῦ Λαϊκὸν), πρὸς διάκρισιν τοῦ Ἱερωμένου, ἢ τοῦ Μοναχοῦ (1). Μόνη ἡ πρώτη σημασία ἔμεινε σήμερον εἰς ἡμᾶς, οἷον, Βιωτικαὶ μέριμναι, Βιωτικαὶ φροντίδες, ἤγουν Κοσμικαί.

Λέγομεν καὶ Καλοῦ βίου ἄνθρωπος (2), ὄχι ὅμως Καλόϐιος ἄνθρωπος· ὡς οὐδ' εἰς τοὺς παλαιοὺς εὑρέθη ἀκόμη τὸ Ἀγαθόϐιος.

Βίος σημαίνει ἀκόμη τὰ κτήματα, τὸν πλοῦτον· καὶ λέγεται ἀδιαφόρως Ὁ βίος καὶ Τὸ βίος, καθὼς καὶ Ὁ Πλοῦτος καὶ Τὸ πλοῦτος (3).

Σημείωσις. Ἀπαραλλάκτως οἱ παλαιοὶ ὠνόμαζαν τὰ κτήματα Βίον καὶ Βίοτον. Παραδείγματα νὰ φέρω εἶναι περιττὸν, ἐπειδὴ εὑρίσκονται εἰς τοῦ Στεφάνου τὸν Θησαυρόν. Τοῦτο μόνον πρέπει νὰ σημειώσω, ὅτι τὸ συνώνυμον Ἔχει (ἐνάρθρως Τὸ ἔχει), εἶναι τὸ ἀπαρέμφατον τῶν παλαιῶν Ἔχειν

---

(1) « Δεικνὺς ὅτι πᾶσι ταῦτα διατάττεται, καὶ ἱερεῦσι καὶ μοναχοῖς, οὐχὶ τοῖς βιωτικοῖς μόνον, κ. τ. λ. », λέγει ὁ Χρυσόϛομος (Ὁμιλ. κγʹ, εἰς τὴν πρὸς Ῥωμ. ἐπιϛολ. σελ. 189).

(2) Περὶ τῆς μὲ γενικὴν ταύτης συντάξεως ἴδε Ἀνωτέρω, σελ. 332.

(3) Ἴδε Ἰσοκράτ. Μέρ. Β, σελ. 103 καὶ 106. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

(ὡς ὀρθῶς τὸ ἔγραψεν ὁ τρίγλωσσος Λεξικογράφος), ἐλλειπτικὸν τοῦ Κτήματα ἢ Χρήματα·

Δὲν ἔδωκε ΤΟ ΕΧΕΙ του ςὸν ἄνεμον ἀπάνω (1)·

καθὼς κ' ἐκεῖνοι ὠνόμαζαν Ἔχοντα (2) τὸν πλούσιον.

Παρόμοια καὶ εἰς τοὺς Ἰταλοὺς τὸ ἔναρθρον ἀπαρέμφατον l'avere, καὶ εἰς τοὺς Γάλλους τὸ ἀνάλογον l'avoir, σημαίνουσι τὰ Κτήματα, τὸν Πλοῦτον. Πιθανὸν εἶναι ὅτι καὶ τῶν Γερμανῶν τὸ θηλυκοφανὲς die habe (Ἡ κτῆσις) ἄλλο δὲν ἦτο καταρχὰς πλὴν αὐτὸ τὸ ἀπαρέμφατον συνταγμένον μὲ ἄρθρον οὐδέτερον das haben, καὶ ὅτι ἀφοῦ ἔπαθε τὴν ὁποίαν καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ Ἔχει ἀποκοπὴν τοῦ ν, ἄλλαξε καὶ τὸ γένος (3), καὶ τὸν τύπον τοῦ ῥήματος (ἀπὸ ἀπαρέμφατον εἰς προςακτικόν). Κάμνω τὴν εἰκασίαν ταύτην παρακινούμενος ἀπὸ τὴν ἑξῆς παρατήρησιν.

Τοιαῦτα ῥήματα προςακτικὰ εὑρίσκονται σήμερον εἰς ἡμᾶς πολλὰ συνταγμένα μὲ ἄρθρον, καὶ πολλάκις συζευγμένα διὰ τοῦ συμπλεκτικοῦ συνδέσμου μὲ τὰ ἀντικείμενά των, οἷον, Τὸ

---

(1) Ἀπολλώνιος ὁ ἐν Τύρῳ.

(2) Ἴδε Στεφάν. Θησαυρ. Τόμ. Α, σελ. 319.

(3) Τοῦτο μὴ νοήσας ὁ περίφημος τῶν Γερμανῶν γραμματικὸς Γοττσχέδης (Gottscheds) ἐκαινοτόμησε τὴν γραφὴν τῆς λέξεως, γράφων di haabe, διὰ νὰ μὴ τὸ συγχύσῃ δηλαδὴ μὲ τὸ πρῶτον πρόσωπον τῆς ὁριςικῆς, ἢ τὸ δεύτερον τῆς προςακτικῆς ἐγκλίσεως, habe. Δικαίως κατέκρινε τὴν καινοτομίαν ὁ Ἀδελούγγης (Adeluug)· ἀλλὰ δὲν μᾶς ἐξήγησεν οὐδ' αὐτὸς τὰ γενέθλια τοῦ di habe τούτου. Ὅτι εἶναι παραφθορὰ τοῦ das haben, γίνεται πιθανὸν ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ συνώνυμόν του das vermœgen, τὸ σημαῖνον κυρίως, Τὸ δύνασθαι, μεταφορικῶς, τὴν Περιουσίαν ἢ τὸν Πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα πάμπολλα τοιαῦτα ἀπαρέμφατα, οἷον das essen (τὸ φαγεῖν), das trinken (τὸ πιεῖν), κ. τ. λ.

φάγε καὶ τὸ πίε, Τὸ ἄμε καὶ τὸ ἔλα, Τὸ δόσε καὶ τὸ λάβε, Τὸ ἄψε καὶ τὸ σβέσε, κ. τ. λ. Ἐὰν ἦσαν ἀληθῶς, ὡς φαίνονται, προςακτικὰ, διὰ τί μὲ τὸ ἄρθρον; ἐμπορεῖ τὶς ν' ἀποκριθῇ ὅτι εἶναι βάρβαρος ἡ σύνταξις· ἢ καὶ νὰ ὑποπτευθῇ, ὅτι καθὼς οἱ παλαιοὶ ἐμεταχειρίζοντο τὰ ἀπαρέμφατα ἀντὶ προστακτικῶν, οὕτως ἡμεῖς ἀντιςρόφως ἐβάλαμεν εἰς τόπον τῶν ἀπαρεμφάτων τὰ προςακτικά. Ἀλλ' ὅμως ἔχει καὶ ἡ βαρβάρωσις τὰ ὅριά της, καὶ τὰ ἔθνη φυλάσσουν καὶ εἰς αὐτὸν τῆς γλώσσης τὸν χυδαϊσμὸν κάποιαν ἀναλογίαν, κάποια τῆς ἀπὸ τὸ ὀρθὸν εἰς τὸ ςραβὸν προχωρήσεως ἴχνη.

Τὸ πρῶτον παράδειγμα, Τὸ φάγε καὶ τὸ πίε, ὅτι ὁμοιάζει καὶ εἰς τὴν σύνταξιν καὶ εἰς τὴν ἔννοιαν μὲ τῶν παλαιῶν, Τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν, ὅςις ἀμφιβάλλει, εἶναι καλὸς νὰ ἀμφιβάλλῃ καὶ ὅτι τὸ μεσημέριον δὲν εἶναι ἥλιος εἰς τὸν οὐρανόν. Ἀλλὰ ταῦτα τὰ εἰς $\overline{\epsilon\iota\nu}$ ἀπαρέμφατα οἱ Δωριεῖς τὰ ἐπρόφεραν εἰς $\overline{\epsilon\nu}$, λέγοντες, Τύπτεν, Τύψεν, Τυπὲν (1), ἀντὶ τοῦ Τύπτειν, Τύψειν, Τυπεῖν. Κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἔλεγαν καὶ Φαγὲν καὶ Πιὲν, ἀντὶ τοῦ Φαγεῖν καὶ Πιεῖν, ὡς τὸ μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἐπιτάφιον δίςιχον τοῦτο τοῦ κοιλιοδούλου Βακχίδα (2),

Πιὲν, φαγὲν, καὶ πάντα τᾷ ψυχᾷ δόμεν·
Κἠγὼ γὰρ ἕςακ' ἀντὶ Βακχίδα λίθος.

Τῆς κοινῆς λοιπὸν ἡμῶν γλώσσης τὸ, Τὸ φάγε καὶ τὸ

---

(1) Ἴδε τὸ περὶ διαλέκτων τοῦ Μαιτταίρου, σελ. 304-305, τῆς νέας ἐκδόσεως. Ἡ κατάληξις αὕτη εἶναι μάλιςα ἀξιοσημείωτος εἰς τῶν Γερμανῶν τὴν γλῶσσαν, τῆς ὁποίας τὰ ἀπαρέμφατα τελευτῶσιν εἰς τὴν en ($\overline{\epsilon\nu}$) συλλαβὴν, καὶ συντάσσονται πολλάκις, ὡς καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, μὲ τὸ οὐδέτερον ἄρθρον. Das schlagen εἶναι τὸ δωρικὸν, Τὸ τύπτεν.

(2) Παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ Βιβλ. Η, σελ. 336.

πίε, εἰς ἄλλο δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ δωρικὸν, Τὸ φαγὲν καὶ τὸ πιὲν, πλὴν εἰς τὴν ἀποκοπὴν τοῦ ν (1), τὴν ὁποίαν ἔπαθε καὶ τὸ Ἔχειν, καὶ πολλὰ ἄλλα ἐνεργητικὰ ἀπαρέμφατα, ὡς θέλομεν ἰδεῖν μετ' ὀλίγον.

Παρόμοια καὶ τὸ, Ἄμε (2), ὅταν συντάσσεται μὲ ἄρθρον, δὲν εἶναι πλέον προςακτικὸν, ἀλλὰ Δωρικὸν ἀπαρέμφατον Ἄμεν, ἢ Ἀμέν. Τὸ Ἔλα δὲν ἔπαθε πλὴν μόνην τὴν ἀποβολὴν τοῦ ν, ἀντὶ τοῦ Ἀττικοῦ, Ἐλᾷν, ὅθεν παράγεται τὸ Ἐλεύθειν, εἰς τόπον τοῦ ὁποίου μετεχειρίζοντο, ὡς καὶ ἡμεῖς, εἰς τὸν ἐνεςῶτα τὸ Ἔρχεσθαι.

Τὸ Λάβε (μὲ τὸ ἄρθρον) εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ Δωρικὸν Λαβέν· ὅθεν ἀκολουθεῖ, ὅτι καὶ τὸ ἔναρθρον Δόσε ἀπαρέμφατον εἶναι, ἢ ἀχρήςου μέλλοντος, Δόσεν, ἀντὶ τοῦ, Δώσεν ἢ Δωσὲν, ἢ αὐτὸς ὁ ἄχρηςος ἀόριςος Δόσαι (3). Τὸ ἄψε καὶ τὸ σβέσε, ἐνδέχεται νὰ ἦναι Δωρικοὶ μέλλοντες ἀπαρέμφατοι, Ἄψεν καὶ Σβέσεν· ἐνδέχεται νὰ ἦναι καὶ οἱ Ἀττικοὶ ἀόριςοι ἀπαρέμφατοι, Ἄψαι καὶ Σβέσαι.

Τοιαύτην ἀφαίρεσιν τοῦ ν ἔπαθαν ὅλοι οἱ ἐνεργητικοὶ ἢ οὐδέτεροι ἐνεςῶτες μέλλοντες καὶ ἀόριςοι, καὶ οἱ παθητικοὶ ἢ μέσοι ἀόριςοι τῶν ἀπαρεμφάτων, τῶν ὁποίων ἡ σύνταξις μὲ

---

(1) Ἡ μετάθεσις τοῦ τόνου εἶναι κοινὴ καὶ αὐτὴ, ὡς καὶ ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ν, καὶ εἰς ἄλλους ἀορίςους ἀπαρεμφάτους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους σχηματίζομεν τοὺς κοινοὺς μέλλοντας, οἷον Θέλω κάμει, λάβει, τύχει, κ. τ. λ. ἀπὸ τὸ Καμεῖν, Λαβεῖν, Τυχεῖν.

(2) Ἴδε Ἰσοκράτ. Μέρ. Β, σελ. 277. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

(3) Εἰς τὸ, Τὸ δὸς καὶ τὸ λάβε (ἐπειδὴ λέγεται καὶ οὕτως), τὸ Δὸς προξενεῖ περισσοτέραν τὴν ἀπάτην τοῦ προςακτικοῦ· εἶναι ὅμως ἀποκοπὴ τῆς αι ἢ τῆς εν συλλαβῆς, ὡς τὸ μαρτυρεῖ καὶ παρομοία ἄλλη φράσις, Τὸ σύρτα καὶ τὸ φέρτα, ἤγουν δωρικῶς, Τὸ σύρεν τὰ καὶ τὸ φέρεν τά.

ὸ Θέλω ῥῆμα σχηματίζει τοὺς μέλλοντας τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, οἷον ἐνεργητικῶς, Θέλω γράφει, γράψει, εὑρεῖ, ἀντὶ τοῦ, Θέλω γράφειν, γράψειν, εὑρεῖν, καὶ παθητικῶς εἰς τὸν ἀόριςον, Θέλω γραφθῆ, εὑρεθῆ, ἀντὶ τοῦ δωρικοῦ Γραφθῆν καὶ Εὑρεθῆν [Ἀττικῶς, Γραφθῆναι καὶ Εὑρεθῆναι]. Οὕτω λέγουν οἱ περισσότεροι σήμερον, Θέλω μεθύσει, οὐδετέρως, καὶ Θέλω μεθυσθῆ, μέσως, ἀποκόπτοντες τὸ ν, εἰς τὸ πρῶτον τοῦ ἀττικοῦ μέλλοντος Μεθύσειν, εἰς τὸ δεύτερον τοῦ δωρικοῦ ἀορίςου Μεθυσθῆν [ἀττικῶς Μεθυσθῆναι].

——— Φάρμακον δ' ἄριςον
Οἶνον ἐνεικαμένοις μεθυσθῆν,

λέγει ὁ Ἀλκαῖος (1). Εἰς παλαιὰς λιθικὰς ἐπιγραφὰς εὑρίσκονται τοιοῦτοι δωρικοὶ ἀόριςοι, Ἐνταφῆν, Στεφανωθῆν, Εἰσενεχθῆν (2), καὶ ἐσώζοντο ἀπαραλλάκτως χωρὶς τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ν καὶ οὗτοι καὶ οἱ ἀττικοὶ μέλλοντες εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἕως τὴν δεκάτην ἑβδόμην ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ Χριςοῦ. Ὁ μεταφράσας καὶ τυπώσας εἰς Ῥώμην κατὰ τὸ 1637 ἔτος τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ ἁγίου Αὐγουςίνου λέγει (3), « Μάλιςα θέλουσι κραχθῆν (4) υἱοὶ θεοῦ καὶ θεοί... » ἀληθινὰ τόσον βέβαιοι θέλουσιν εἶςαι (5), ὁποῦ ποτὲ

(1) Παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ, Τόμ. Δ, σελ. 74 τῆς τελευτ. ἐκδ.

(2) Ἴδε τὰς σημειώσ. τοῦ Κοίνου εἰς τὸ Περὶ διαλέκτ. τοῦ Κορίνθου, σελ. 143.

(3) Σελ. 93.

(4) Εἰς τὸ αὐτὸ ἐγχειρίδιον εὑρίσκονται πολλοὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ἀόριςοι δωρικοί, καὶ μέλλοντες ἀττικοὶ μὲ τὸ ν, τοὺς ὁποίους παρατρέχω διὰ τὸ σύντομον.

(5) Σφάλμα ἢ τοῦ μεταφραςοῦ, ἢ τοῦ τυπογράφου, ἀντὶ τοῦ Εἶσθαι· περὶ τοῦ ὁποίου ἴδε τὰ Προλεγόμενα (σελ. μ', σημειώσ. 3) τοῦ Αἰσώπου.

» τὸ καλὸν ἐκεῖνο δὲν θέλει τοὺς λείψειν, καθὼς βέ-
» βαιοι εἶναι πῶς μὲ τὸ θέλημα τους δὲν θέλουν τὸ χά-
» σειν, οὐδὲ ὁ Θεὸς ὁποῦ τοὺς ἀγαπᾷ, δὲν τὸ θέλει
» πάρην (1) ἀπὸ τοὺς ἠγαπημένους του ». Ἐπιστρέφω ἀπὸ τὴν μακρὰν ταύτην παρέκβασιν (2) εἰς τὸ προκείμενον.

---

(1) Ἄλλο σφάλμα ἀντὶ τοῦ Πάρειν. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ Ἐπαρεῖν, δεύτερος ἀόριστος ἀπαρεμφατικὸς τοῦ Ἐπαίρω, τὸ ὁποῖον, ὡς καὶ τὸ ἁπλοῦν Αἴρω, εἰς τὸν παρακμάζοντα Ἑλληνισμὸν, ἦτο συνώνυμον τοῦ Λαμβάνω, « Ἆρον τὸ σὸν καὶ ὕπαγε » (Ματθ. κʹ, 14) ἤγουν, Ἔπαρε τὸ ἰδικόν σου καὶ ὕπαγε.

(2) Τὴν ὁποίαν, ἂν τὸ ἐπίθετον τῶν Στοχασμῶν τούτων, Αὐτοσχέδιοι, δὲν ἀρκῇ νὰ δικαιώσῃ, παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην νὰ μὲ συγχωρήσῃ διὰ δύο αἰτίας. Ἡ πρώτη εἶναι νὰ δείξω εἰς τοὺς νέους, ὅσοι καταγίνονται εἰς τὸ ἐπαινετὸν ἔργον τῆς ἐρεύνης, καὶ διορθώσεως τῆς σημερινῆς γλώσσης, τὴν ἀνάγκην, πρὶν τὸ ἐπιχειρήσωσι, νὰ ἐξεύρωσι τὴν ἱστορίαν ὅλην τῆς γλώσσης, ἤγουν ὄχι μόνον τὴν κατάστασιν αὐτῆς εἰς τοὺς χρόνους τῶν δοκίμων συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ τὰς εἰς τὸ ἑξῆς κατὰ διαφόρους χρόνους μεταβολὰς μέχρι τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν μικρὸν προγενεστέρων ἡμῶν, καὶ νὰ τὰς ἐξεύρῃ καλά· ἔπειτα νὰ λάβῃ εἰς βοήθειαν καὶ τῶν Λατίνων τὴν γλῶσσαν, καὶ πολλῶν ἄλλων σημερινῶν γλωσσῶν τῆς κατὰ μικρὸν μορφώσεως καὶ τελειώσεως τὴν ἱστορίαν. Διότι καὶ εἰς τὰς τελειώσεις καὶ εἰς τὰς διαστροφὰς τῶν γλωσσῶν, τὰ ἔθνη ἐφύλαξαν εἰς πολλὰ ἕνα τύπον τὸν αὐτὸν, καθὼς καὶ εἰς τὴν τελείωσιν ἢ εἰς τὴν φθορὰν τοῦ λοιποῦ πολιτισμοῦ των. Ἡ δευτέρα αἰτία εἶναι νὰ ἀπολογηθῶ, ἐὰν ἴσως τὶς μὲ κατακρίνῃ ὡς καινοτόμον. Τίποτε δὲν καινοτομῶ· ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ τὰς κατὰ διαφόρους περιόδους μεταβολὰς αὐτῆς, ἄλλα ἐκλέγω ὡς καλὰ, ἄλλα ἀποβάλλω, ἢ ὡς κακὰ, ἢ ὡς ἀνάρμοστα εἰς τὴν σημερινὴν ἡμῶν γλῶσσαν. Ἡ ἐκλογὴ καὶ κρίσις ἐνδεχόμενον νὰ ἦναι σφαλμένη· ἀλλ' ἡ κρίσις μου δὲν εἶναι νόμος. Ἂς τὴν ἀκολουθῇ ὅστις τὴν νομίζει ὀρθήν· ἂς τὴν ἀποβάλῃ ὅτινα δὲν ἀρέσκει. Τόσον ὀλιγώτερον θέλει μὲ κακοφανῆν, ἡ ἀποβολὴ, ὅσον οὐδ' αὐτὸς ἐγὼ (καὶ τὸ ὁμολογῶ χωρὶς ὑπόκρισιν μετριοφροσύνης) ἐξεύρω τίνα τύπον ἢ μορφὴν μέλλει νὰ λάβῃ ἡ γλῶσσα.

Τὸ Βίος σημαίνει ἀκόμη καὶ τὸν κρυμμένον πλοῦτον, συν τὸν Θησαυρὸν, ὡς εἰς ταύτην τὴν φράσιν, Εὕρηκε ίος.

Παράγωγον τοῦ Βίος εἶναι τὸ Βίοτος, καὶ τούτου τὸ ιοτικὸς, ἐπίθετον συνώνυμον τοῦ Πλούσιος, καὶ τοῦ μηρικοῦ, « Ἀφνειὸς βιότοιο (1) ».

Σημείωσις. Ἔλαβε τοῦτο τὴν ἀρχὴν ἴσως ἐκ τούτου. Βιοικὸν ὠνόμαζαν οἱ παλαιοὶ τὸν ἐπιςήμονα τῆς τέχνης τοῦ ῆν, τὸν ἐξεύροντα νὰ προμηθεύεται τὰ πρὸς τὸν βίον. Λέγει Ἀριςοτέλης (2) περὶ τοῦ Αἰγωλιοῦ τοῦ ὀρνέου, « Τὴν δὲ διάνοιαν βιοτικὸς καὶ εὐμήχανος ». Εἰς τὴν ἔκδοσιν οῦ Γάλλου μεταφραςοῦ τὸ εὑρίσκω, Βιοτικός· εἰς ἄλλας κδόσεις γράφεται διὰ τοῦ ω Βιωτικός. Ὁ Σνεϊδέρος εἰς τὸ Λεξικόν του κρίνει τρόπον τινὰ ἀδιάφορον τὴν γραφήν. Ἴσως ίμως εἶναι ὀρθωτέρα ἡ διὰ τοῦ ο, ἂν ὄχι δι' ἄλλο, διὰ κἂν τοῦ Ἡσιόδου τὸ

Ὥς κέ τοι ὡραίου βιότου πλήθωσι καλιαί (3).

Τοῦ Βιοτικὸς ἡ παραγωγὴ ἀπὸ τὸ Βίοτος εἶναι κατὰ τὸ Κτηματικὸς ἀπὸ τὸ Κτήματα (4). Ὅπως ἂν ἦναι, τὸ Βιοτικὸς τοῦ Ἀριςοτέλους σημαίνει τῶν Γάλλων τὸ industrieux, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὸν αὐτὸν συνώνυμα, Εὐβίοτος, Εὐμήχανος πρὸς τὸν βίον, καὶ μονολεξεὶ, Βιομήχανος. Ἡ Βιομηχανία ἐξηγήθη ὡσαύτως ἀπὸ τὸν Σνεϊδέρον μὲ τὴν Γαλλικὴν λέξιν industrie.

Ἄλλοι εὐτυχέςεροι καὶ σοφώτεροι παρ' ἐμὲ ἂν τὸ ἐξεύρωσι, τοὺς μακαρίζω· ἀλλὰ νὰ τοὺς μιμηθῶ δὲν εἶμαι δυνατός.

(1) Ἰλιάδ., ε, 544.

(2) Περὶ ζώων ἱςορ. Θ, 17.

(3) Ἔργ. καὶ Ἡμέρ. 307. — (4) Ἴδε Πλουτάρχ. Τόμ. Γ', σημ. σελ. 378. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

πέλιον (ἤγουν τὸ μελανὸν) ἐξάνθημα τῆς πλευρᾶς, τὸ ὁποῖον ὁμοιάζει τὸ πελίωμα, ἤγουν τὴν μελανίαν τὴν γεννωμένην ἀπὸ πληγὴν ἢ κτύπημα. Τοιαύτην λοιπὸν μελανίαν (συμβαίνουσαν, ὄχι μόνον εἰς τὴν πλευρίτιδα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας νόσους θανατηφόρους) νοεῖ ὁ Ἡσύχιος, ὅταν λέγῃ, « Βλατίς, κηλίς » καὶ τοιαύτη εἶναι ἡ εἰς ἡμᾶς ὀνομαζομένη σήμερον Βλάτα καὶ Βλατίον.

Βλατίον (τὸ ὁποῖον ὅμως πρέπει νὰ γράφεται διὰ διπλοῦ: Βλαττίον) ὠνόμαζαν οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς καὶ τὸ πορφυροῦφαντον πανίον, ἀπὸ τοῦ παρακμάζοντος λατινισμοῦ τὸ Blatta τὸ σημαῖνον τὸ αἷμα τοῦ κογχυλίου τῆς πορφύρας (1).

Βώδιον, Βοΐδιον, Βῶδιν, Βῶδι, Βούδιον, Βοῦδιν, Βοῦδι. Γνωςὸν εἰς ὅλους ζῶον διὰ τὰς ἀπ' αὐτοῦ πολλὰς καὶ μεγάλας ὠφελείας.

Σημείωσις. « Βώδιον, Βοΐδιον » λέγει ὁ Ἡσύχιος, καὶ τὸ πρῶτον, Βῴδιον, συναίρεσιν ἀπὸ τὸ Βοΐδιον, ἢ (ἐπειδὴ δὲν τὸ ὑπογράφει) καθ' ἁπλῆν παραγωγὴν ἀπὸ τὸ δωρικὸν Βῶς (ἀντὶ τοῦ Βοῦς), ὅθεν εἶναι τῶν Λατίνων τὸ Bos.

Βοίδιον, ἢ κατὰ διάλυσιν Βοΐδιον, ἦτον εἰς τοὺς παλαιοὺς ὑποκοριςικὸν, τὸ ὁποῖον ὅμως οἱ κωμικοί, ἢ οἱ κωμικῶς γράφοντες, ἐμεταχειρίζοντο ἀνυποκορίςως ἀντὶ τοῦ πρωτοτύπου Βοῦς.

Οἴμοι κακοδαίμων, τοῖν γεωργοῖν βοϊδίοιν,

λέγει ὁ Ἀριςοφάνης εἰς μίαν ἀπὸ τὰς κωμῳδίας του (2), ἀφοῦ ὀλίγον ἀρχήτερα (3) εἶπε,

---

τὸν Θεόν· καὶ ἀπὸ ταύτην τὴν δόξαν ἐγεννήθησαν τὰ συνώνυμα ἐπίθετα, Θεοβλαβής, Θεόβλητος, Θεόπαιςος, Θεόπληκτος.

(1) Ἴδε Σαλμασίου σημειώσ. εἰς τὸν Φλάβ. Οὐοπίσκ. σελ. 395-396.

(2) Ἀχαρν. 1036.

(3) Αὐτ. 1027.

Ἀπόλωλα τὼ 'φθαλμὼ δακρύων τὼ βόε.

Ὁ ὄχι ὀλιγώτερον κωμικὸς Λουκιανὸς, περιγελῶν καὶ τοὺς Ἑλληνικοὺς θεοὺς, καὶ τὰς ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους προσφερομένας εἰς αὐτοὺς θυσίας, λέγει, «Ἀλλὰ πωλοῦσι [οἱ θεοὶ] τοῖς ἀν- » θρώποις τἀγαθὰ, καὶ ἔνεστι πρίασθαι παρ' αὐτῶν, τὸ μὲν » ὑγιαίνειν, εἰ τύχοι, Βοϊδίου, τὸ δὲ πλουτεῖν, βοῶν τετ- » τάρων, κ. τ. λ. (1)». Ἐδῶ τὸ Βοϊδίου σημαίνει τὸ ἡμέτερον ὄχι Βῴδιον, ἀλλὰ Βῳδάκιον (2), ἤγουν μικρὸν βοῦν, ἢ μόσχον, διότι εἶναι ἀληθῶς ὑποκοριστικόν. Ὅταν ὅμως λέγῃ (3), «Ἀλλ' οὐχ ὁρῶ τὴν ἀγέλην. Τί φής; οὐχ ὁρᾷς » Βοΐδια κατὰ τὸν ἐμὸν οὑτωσὶ δάκτυλον ἐκ μέσων τῶν » πετρῶν προερχόμενα, κ. τ. λ.;» τὰ Βοΐδια δὲν εἶναι πλέον τῆς σημερινῆς γλώσσης τὰ Βῳδάκια, ἀλλὰ τὰ Βῴδια.

Σημείωσις δευτέρα. Τὸ δὲ Βούδιον, Βοῦδιν, ἢ Βοῦδι, ἐνδέχεται νὰ ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὸ Βώδιον, κατὰ τροπὴν τοῦ ω εἰς τὴν δίφθογγον ου, καθὼς καὶ τὸ Κουδούνιον ἀπὸ τὸ Κώδων, καὶ τὸ Προυνὸν ἀπὸ τὸ Πρῳνὸν [Πρωϊνὸν], καὶ τὸ Χρουςῶ ἀπὸ τὸ Χρωςῶ (κατὰ

(1) Περὶ θυσιῶν, § 2.

(2) Ἡ κατάχρησις τῶν ὑποκοριστικῶν εἰς τοὺς παλαιοὺς κωμικοὺς ἐγέννησεν εἰς τοὺς ἑξῆς χρόνους τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ τὴν χρῆσιν τῶν ὑποκοριστικῶν ἀντὶ τῶν πρωτοτύπων, ὡς καὶ ἄλλοῦ ἐσημειώθη (Πρόδρ. ἑλληνικ. Βιβλιοθ. σελ. 317). Ἀφοῦ μίαν φορὰν ἡ γλῶσσα, διὰ τὴν συχνὴν μεταχείρισιν τοῦ Παιδίον, Ψωμίον, Βῴδιον κ. τ. λ. ἀντὶ τοῦ Παῖς, Ψωμὸς, Βοῦς, ἔχασε τὰ ἀληθῆ της ὑποκοριστικὰ, ἐπενόησεν ἄλλα νέα εἰς ακιον, Παιδάκιον, Ψωμάκιον, Βῳδάκιον.

(3) Θεῶν κρίσ. § 5.

συναίρεσιν τοῦ Χρεωςῶ) καὶ τὸ Βουθῶ ἀπὸ τὸ Βωθῶ (1), τὸ ὁποῖον εἶναι συνῃρημένον ἀπὸ τὸ Βοηθῶ.

Πιθανώτερον ὅμως, ὅτι ἡ ἀλλοίωσις εἶναι παλαιοτέρα. Εἰς τὸν παρακμάζοντα ἑλληνισμὸν ἀντὶ τοῦ Βοΐδιον διὰ τοῦ ϊ, ἔλεγαν καὶ ἔγραφαν Βοῦδιον διὰ τοῦ ῡ, καὶ κατὰ συναίρεσιν, Βούδιον. Ἔχομεν εἰς τοῦτο τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φρυνίχου, Λεξικογράφου τῆς δευτέρας ἀπὸ Χριςοῦ ἑκατονταετηρίδος, ταύτην· « Βοΐδιον καὶ βοΐδιον, ἀρχαῖα καὶ δόκιμα· οὐχὶ » βούδιον καὶ βοῦδιον, διὰ τοῦ ῡ ». Μετ' ὀλίγον θέλομεν ἰδεῖν ὅτι ἡ διὰ τῆς ου διφθόγγου προφορὰ εὑρίσκεται καὶ εἰς τὸν Ἡσύχιον.

Βῴδιον, ἢ Βούδιον σημαίνει, κατὰ μεταφορὰν, τὸν ἀνόητον, τὸν μωρόν. Δὲν ἔπρεπε νὰ πιςευθῇς εἰς τοιοῦτον βῴδιον, ἤγουν εἰς τόσον ἀνόητον ἄνθρωπον. Λέγομεν καὶ ὀργιζόμενοι πρός τινὰ, Τί βῴδιν σ' ἔκαμεν ὁ Θεός;

Κύων δέ τις ἐβόα δεδεμένος, ὥσπερ βούδιος.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡσυχίου (2), ὁ γραμμματικὸς Σέλευκος ἐξηγοῦσε τὸ δυσνόητον τοῦ ςίχου τούτου Βούδιος διὰ τὸ ἄφρων, ἀνόητος. Κατὰ τὸν αὐτὸν Ἡσύχιον (3), Βουθοὺς, Βοῦθους, ἢ Βούθας, ὠνόμαζαν καὶ τοὺς εὐήθεις ἢ παχύφρονας. Ὅπως ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, φανερὸν ὅτι

---

(1) Εὑρίσκεται εἰς τὸν Ἡρόδοτον τὸ Βῶσαι ἀντὶ τοῦ Βοῆσαι, καὶ τὸ Βωθῆσαι ἀντὶ τοῦ Βοηθῆσαι. Ἀρκεῖ μόνον ἓν παράδειγμα τοῦτο, » Τὴν ἄλλην ςρατιὴν ἐπεβώσαντο. Ἐν ᾧ δὲ ὁ πεζὸς ἅπας ἐβώθεε, » ἐν τούτῳ μάχῃ κ. τ. λ. » Ἡροδότ. Θ', § 23. Ἐπεβώσαντο καὶ Ἐβώθεε, ἀντὶ τοῦ Ἐπεβοήσαντο, καὶ Ἐβοήθεε.

(2) Λέξ. Βούδιος.

(3) Λέξ. Βουθός.

ὅλα ταῦτα τὰ ὀνόματα εἶναι ἢ σύνθετα, ἢ παράγωγα τοῦ Βοῦς, καὶ ὅτι τοῦτο ἐσήμαινε καὶ εἰς ἐκείνους, ὡς εἰς ἡμᾶς, μεταφορικῶς τὸν ἀνόητον· καθὼς τὸ μαρτυροῦν καὶ αἱ τὰς ὁποίας ἐπροσάρμοζαν εἰς τοὺς ἀναισθήτους παροιμίαι, Βοῦς ἕβδομος καὶ Βοῦς Κύπριος.

Λέγομεν παροιμιακῶς, Πέντε βώδια, τρία ζευγάρια (1), περὶ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ὑποθέτομεν τόσον ἀναίσθητον, ὥςε νὰ ἀγνοῇ καὶ αὐτὰς τῆς ἀριθμητικῆς τὰς ἁπλουςάτας ἐννοίας.

Ὅλον τὸ βῶδιν ἔφαγε, κ' εἰς τὴν οὐρὰν (2) ἐςάθη.

Παροιμία ςιχηρὰ, τὴν ὁποίαν λέγομεν διὰ τοὺς ὅσοι δι' ἀπειρίαν, ἢ ἀγνωσίαν, ἀφοῦ ὑποφέρουσι τοὺς περισσοτέρους καὶ μεγαλητέρους κόπους ἐπιχειρήσεως τινὸς, ἀφίνουσιν ἀτελείωτον τὸ ἔργον, διὰ μικρὸν ἀκόμη τινὰ λειπόμενον κόπον.

Γ (Γάμμα) Τὸ τρίτον ςοιχεῖον ἢ γράμμα τοῦ Ἀλφαβήτου.

Εἰς τὰς δύο ν̄ συνεχῆ ἐχούσας λέξεις μεταβάλλουσι πολλά-

---

(1) Ἰδοὺ καὶ ἄλλο ὑποκοριςικὸν ἀνυποκόριςον, ἤγουν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ πρωτοτύπου Ζεύγη, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἐμεταχειρίσθη καὶ ὁ Ἀριςοφάνης (Ὄρν. 582),

Οἱ δ' αὖ κόρακες τῶν ζευγαρίων, οἷσιν τὴν γῆν καταροῦσι,
Καὶ τῶν προβάτων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκοψάντων ἐπὶ πείρᾳ.

(2) Τὸ Ὀριὰ τῶν χυδαίων δὲν εἶναι ἀμέσως ἀπὸ τὸ Οὐρὰ (Ἰωνικῶς Οὐρὴ), ἀλλ' ἀπ' ἄλλον σχηματισμὸν ἑλληνικὸν Οὐραία, καὶ Ἰωνικῶς Οὐραίη (ὡς ἔλεγαν καὶ Ἀθηναίη, Ἀναγκαίη, Γαία ἢ Γαίη, Γαληναίη, Σεληναίη, ἀντὶ τοῦ Ἀθηνᾶ, Ἀνάγκη, Γῆ, Γαλήνη. Σελήνη). Καθὼς λοιπὸν ἀπὸ τὸ Παλαιὰ ἐμόρφωσεν ἡ χυδαιότης τὸ, Παλιὰ, καὶ ἀπὸ τὸ, Γραῖα τὸ Γριὰ, παρόμοια ἔτρεψε καὶ τὸ Οὐραία εἰς τὸ Οὐριὰ καὶ Ὀριά. Ἴδε τὸ περὶ Διαλέκτων τοῦ Μαιτταίρου, σελ. 140-141 τῆς νέας ἐκδ.

κις οἱ χυδαῖοι τὸ πρῶτον εἰς γ̄, οἷον Ἔγνοια, Τυραγνία, ἀντὶ τοῦ, Ἔννοια, Τυραννία.

Καίποτε προτίθεται τὸ γ̄ πλεοναστικῶς πρὸ τοῦ ν̄, ὡς εἰς τὸ Ἐγνάντια, ἀντὶ τοῦ Ἐναντία.

Σημείωσις. Ἐνδέχεται ὅμως ἐδῶ νὰ ἦναι βάρβαρος τροπὴ του κ̄ εἰς τὸ γ̄, Ἐκνάντια, καὶ συγκοπὴ φράσεως τῆς Ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἢ Ἐξ ἐναντίας· καθὼς ἀπὸ τὸ Ἐκδύνω ἐσχηματίσθη τὸ Ἐγδύνω καὶ Γδύνω, καὶ ὁ Ἁγιογδύτης, ἤγουν ὁ ἱερόσυλος.

Τὸ γ̄ ἔλαβεν ἀκόμη τὸν τόπον τοῦ ῡ εἰς τὸ Ἔγριπος ἀντὶ τοῦ Εὔριπος (1) καὶ εἰς τὸ ἐθνικὸν Ἐγριπιώτης καὶ Ἐγριπιώτισσα, ἀντὶ τοῦ Εὐριπιώτης καὶ Εὐριπιώτισσα.

Σημείωσις. Ἐκ τούτου ὁ Δουκάγγιος (2) ἔπλασε τὸ γελοῖον καὶ ἀνύπαρκτον ῥῆμα Γριπιώνειν, πλανηθεὶς ἀπὸ τοὺς δύο τούτους στίχους,

> Μὲ μιὰν Ταταρομούτζουνην ἔνε συντροφιασμένη,
> Καὶ μὲ τὴν Ἐγριπιώτισσαν ὁποῦνε μαθημένη.

Βάλλεται τὸ γ̄ καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν Λέξεων ὡς δίγαμμα, εἰς μὲν τῶν ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένων, ὡς τὸ Γλάρος ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὸ Λάρος, εἰς δὲ τῶν ἀπὸ φωνήεντος, ὡς τὸ Γυαλίον ἀπὸ τὸ Ὑάλιον (ὑποκοριστικὸν τοῦ Ὕαλος), τὸ Γιεράκι ἀπὸ τὸ Ἱεράκιον, καὶ τὸ Γιόνω ἀπὸ τὸ Ἰόω.

Σημείωσις. Εἰς ταύτας ὅμως τὰς ἀπὸ φωνήεντος ἀρχιζούσας λέξεις προῆλθε περισσότερον ὁ φθόγγος τοῦ γ̄ ἀπὸ τὴν συνεκφώνησιν ἢ συνίζησιν τοῦ ῑ μὲ τὸ ἀκόλουθον φωνῆεν, ἤγουν καταρχὰς μὲν ἐπρόφεραν τετρασυλλάβως Ἰ-ε-ρά-κι, ἔπειτα

---

(1) Ἡ νῆσος Εὔβοια τῶν παλαιῶν.

(2) Τόμ. Α, σελ. 267. Τὸ γράφει, Γριππιώνειν, καὶ Ἐγριππιότησαν.

:ρισυλλάβως Ἰε-ρά-κι, εἰς τρόπον δηλαδὴ ὥςε τὸ ιε ἐσυγχύθη μὲ τὸν φθόγγον τοῦ γε, ὅθεν καὶ ἡ σφαλμένη χυδαία γραφὴ Γεράκι.

Τὸ αὐτὸ ἐσυνέβη καὶ εἰς τὸ ι τῆς οι διφθόγγου. Παραδείγματος χάριν τὸ Ὅγιος, ἀντὶ τοῦ, Ὅποιος ἢ Ὅςις, ἄλλο δὲν εἶναι πλὴν τὸ παλαιὸν Οἷος διαλυμένον εἰς τὸ τρισύλλαβον Ὅϊος, καὶ τέλος μεταβαλθὲν εἰς τὸ Ὅγιος. Οὕτω καὶ τὸ Οὔγια τὸ ἄκρον τοῦ φορέματος, ὀνομαζόμενον ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς Ὤα καὶ Οἴα, ἐκατάντησε νὰ προφέρεται Οὔϊα καὶ Οὔγια.

Ἀφαιρεῖται ἀπὸ λέξεις τινὰς, εἰς μὲν τὴν ἀρχὴν, οἷον Ὕψος ἀντὶ τοῦ Γύψος, εἰς δὲ τὸ μέσον, οἷον Κόχη, καὶ αἱ μὲ τὴν Σὺν πρόθεσιν συνθεμέναι λέξεις, οἷον Σύχαρος, Σύχλιος, Συχώματος, Συχωρῶ, ἀντὶ τοῦ Κόγχη, Σύγχαρος, Σύγχλιος, Συγχώματος, Συγχωρῶ.

Σημείωσις. Τὸ Σύγχαρος εἶναι τόσον καλητέρα λέξις, ὅσον ἡ ἀντίθεσις της πρὸς τὸ παλαιὸν Σύννους εἶναι σαφεςέρα, παρὰ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Ἱλαρὸς, ἢ Φαιδρός. Λέγομεν εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ Πασίχαρος, τοῦ ὁποίου ἡ γραφὴ ἔχει χρείαν σκέψεως. Εἶναι ἆρα ἀπὸ τὸ Πᾶς καὶ Χαίρω, Πασίχαρος (ὁ πᾶσι χαίρων) κατὰ τὸν τύπον τοῦ παλαιοῦ Πασιμέλουσα, ἢ ἀπὸ τὸ Πᾶς καὶ Σύχαρος, Πασύχαρος, (ὁ κατὰ πάντα ἢ ἐν πᾶσι σύχαρος);

Τὸ Σύχλιος ἢ Σύγχλιος, εἶναι τὸ Χλιαρὸς τῶν παλαιῶν.

Τὸ Συχώματος ἢ Συγχώματος, εἶναι σχεδὸν συνώνυμον τοῦ Σύῤῥιζος, ἢ τοῦ κατὰ τοὺς παλαιοὺς, Πρόῤῥιζος, ἢ Προθέλυμνος.

Γάδαρος. Καὶ τίς δὲν γνωρίζει τὸ ζῶον τοῦτο, τοῦ ὁποίου τὄνομα κατεςάθη εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γλώσσας σύμβολον τῆς

ὑπομονῆς καὶ τῆς μωρίας; Η μωρία του ὅμως δὲν εἶναι τόση μεγάλη ὅσην τὴν νομίζουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ ἡ φύσις ἔδωκε καὶ εἰς αὐτὸ, ὡς εἰς τὰ λοιπὰ ζῶα, ὅσην ἐχρειάζετο ἡ κατασκευὴ καὶ σύςασις τοῦ σώματός του νόησιν· καὶ ἡ ὑπομονή του δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἐπίσημος, ἂν ὁ ἄνθρωπος τὸ ἐμεταχειρίζετο ὡς ἄνθρωπος.

Σημείωσις. Τὄνομα τοῦ ζώου τούτου εἶναι τρόπον τινὰ αἰνιγματῶδες.

Πιθανὸν ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὸ Κάνθαρος. Οὔτε τοῦ κ εἰς τὸ γ καὶ τοῦ θ εἰς τὸ δ ἡ τροπὴ, οὔτε ἡ ἐξόρισις τοῦ ν, εἶναι ἀλλοιώσεις σπάνιοι εἰς τὰς διαλέκτους. Ἀλλὰ ποίαν σχέσιν ἢ συγγένειαν ἔχει τοῦ Γαδάρου τὄνομα μὲ τοῦ Κανθάρου, τοῦ κοινῶς λεγομένου Ἀσκαθάρου; Τοῦτο πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν.

Ὁ Κάνθαρος φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ πολυγράμματόν του ὅτι δὲν εἶναι πρωτότυπον ὄνομα, ἀλλὰ παράγωγον ἄλλου θεματικωτέρου, τοῦ Κάνθος, ἢ Κάνθων. Τὸ Κάνθων τοῦτο εἰς τοὺς παλαιοὺς ἦτο συνώνυμον τοῦ Ὄνος, ἤγουν ἐσήμαινε ἀληθινὰ, ὡς καὶ τὸ Ὄνος, τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τὸν Γάδαρον, ὅςις ἐλέγετο καὶ Κανθήλιος (ὅθεν τῶν Λατίνων τὸ Cantherius). Τὸ ἀπὸ τούτου οὐδέτερον πληθυντικὸν Κανθήλια ἐσήμαινε τὸ Σαγμάριον τοῦ Γαδάρου, « ΚΑΝ-
» ΘΗΛΙΟΙ τοὺς βραδεῖς καὶ νωθεῖς οὕτως λέγουσι μετα-
» φορικῶς ἀπὸ τῶν ὄνων. ΚΑΝΘΗΛΙΟΙ, ὄνοι. . . ΚΑΝΘΩΝ,
» ὄνος » λέγει ὁ Φώτιος· καὶ, « Κανθήλια. . . τὰ σάγματα
» τῶν ὄνων, καὶ τὰ τούτοις ἐπιτιθέμενα λύγινα πλέγματα »,
ὁ Ἡσύχιος.

Διὰ τί τοῦ ζωϋφίου τὄνομα Κάνθαρος ἔλαβε τὴν γένεσίν του ἀπὸ τὸ Κάνθων, αἴτιον ἐςάθη τῆς φυσικῆς ἱςορίας ἡ ἄγνοια. Ἐπειδὴ εὕρισκαν συχνὰ τοὺς κανθάρους εἰς τὴν κό-

ον τῶν Κανθώνων, ἤγουν τῶν Γαδάρων, τοὺς ἐνόμισαν ὰ γεννήματα τῆς κόπρου ταύτης (1). Πιθανὸν λοιπὸν ὅτι ὰὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης τὸ Γάδαρος ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπὸ ὸ Κάνθαρος ἀλλοίωσιν, ἐμετάφερε καὶ τὴν σημασίαν του πὸ τὸ γεννώμενον εἰς τὴν κόπρον τοῦ Κάνθωνος ζωΰφιον εἰς ὐτὸν τὸν Κάνθωνα.

Ἀλλ' ἴσως εἶναι πιθανώτερον ἄλλο τοῦτο. Γνωςὸν εἶναι εἰς οὺς ἐπιςήμονας τῆς φυσικῆς ἱςορίας, ὅτι πολλὰ ζῶα τῆς ϑαλάσσης εἶναι ὁμώνυμα μὲ πολλὰ χερσαῖα ἢ πτηνὰ ἄλλα· ἤγουν εὑρίσκονται καὶ εἰς τὴν θάλασσαν ζῶα ὀνομαζόμενα Ἀετὸς, Ἀλώπηξ, Βοῦς κ. τ. λ. ὡς καὶ εἰς τὴν γῆν. Ἐξ αὐτῶν τινὰ ἔχουσι καὶ δύο, ἢ καὶ περισσότερα ὀνόματα, κατὰ τοὺς διαφόρους τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους ὀψαρεύονται. Τούτων εἶναι καὶ ὁ ἰχθὺς ὁ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ὀνομαζόμενος Ὄνος, ἢ Ὀνίσκος, ἢ Γάδος (2), τὸν ὁποῖον οἱ νεώτεροι τῆς φυσικῆς ἱςορίας συγγραφεῖς ἀκόμη καθαρὰ δὲν ἐξήγησαν τίς τῶν σήμερον γνωςῶν ἰχθύων εἶναι. Ὅςις ἂν ἦναι, ἐὰν ὁ θαλάσσιος ὄνος ἦσαν μέρη τῆς Ἑλλάδος ὅπου ὠνομάζετο Γάδος, τί παράδοξον ἐὰν καὶ ὁ χερσαῖος ὄνος, ἔφερε καὶ τὄνομα τοῦ Γάδου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη τῆς γλώσσης ἡμῶν τὸ Γάδαρος; Αὐξάνει τὴν πιθανότητα ταύτην καὶ

---

(1). Ἴδε Σχολ. Ἀριςοφάν. Εἰρήν. 81, καὶ Σουΐδ. λεξ. Κάνθαρος.

(2) Ἀθην. βιβλ. ζ', σελ 315. « Διαφέρει δὲ ὄνος ὀνίσκου, ὥς » φησι Δωρίων ἐν τῷ περὶ ἰχθύων, γράφων οὕτως· Ὄνος ὃν κα- » λέουσί τινες Γάδον. Γαλλερίδας, ὃν καλέουσί τινες » Ὀνίσκον τε καὶ Μάξεινον ». Φαίνεται ὅμως ὅτι ἦσαν τοῦ αὐτοῦ γένους δύο εἴδη διάφορα, τοῦ Γάδου, τοῦ ὀνομαζομένου σήμερον Cabillaud, ἢ Bacaliau. Ἴδ. Σνεϊδέρ. Λεξικὸν, λέξ. Ὀνίσκος καὶ Ὄνος. Ἀπὸ τὸ Bacaliau, ὠνομάσθη εἰς ἡμᾶς ὁ ταριχοπώλης Βακάλιος, ἢ Βακάλις.

τὄνομα Γαϊδαρόψαρον, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν Κρήτην δίδουσι εἰς τὸν θαλάσσιον Ὄνον ἢ Γάδον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰατροῦ Βελῶνος (1).

Τὸ θηλυκὸν ὅμως τοῦ Γάδαρος εἶναι Γαδάρα, καὶ Γαδούρα, τὸ οὐδέτερον, Γαδούριον, τὸ σύνθετον μὲ τὸ Ἐλαύνω, Γαδουρελάτης (χυδ. Γαδουρολάτης), καὶ τὸ παράγωγον ῥῆμα Γαδουρίζω. Ἀπὸ ταῦτα φαίνεται, ὅτι ἦτο ποτὲ καὶ Γάδουρος ἢ Γαδοῦρος, ἀρσενικῶς, τὸ ὁποῖον σήμερον εἶναι ἄχρηστον.

Ὁ διὰ τῆς διφθόγγου σχηματισμὸς οὗτος γεννᾷ ὑποψίαν εὔλογον μὴν ἦναι ὁ Γάδουρος σύνθετον ὄνομα ἀπὸ τὸ Γάδος, καὶ τὸ Οὖρος, ἢ Οὐρεὺς (2), τὸ ὁποῖον εἰς τὸν Ὅμηρον,

Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο καὶ κύνας ἀργούς (3),

οἱ σχολιασταὶ ἐξήγησαν διὰ τοῦ Ἡμίονος. Δὲν εἶναι παράξενον ἂν ὀνομάσθησαν καταρχὰς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς φυσικῆς ἱστορίας (τὸ ὁποῖον συνέβη καὶ εἰς ἄλλα ζῶα), καὶ ὁ Ὄνος καὶ ὁ Ἡμίονος ἀδιαφόρως Γάδος· ἔπειτα

---

(1) Observations par Pierre Belon, liv. 1, chap. 3, pag. 10. Τὸ ὀνομάζει Γαϊδαρόψαρο, ἐπειδὴ πολλοὶ εἰς ἡμᾶς ἀντὶ τοῦ Γάδαρος, γράφουν καὶ προφέρουν Γαΐδαρος. Τοῦτο, ἂν δὲν ἦναι πλάσμα τῶν Γραμματικῶν, ἔδωκε κἂν ἀφορμὴν εἰς αὐτοὺς νὰ πλάσωσι τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ ζώου, « Ἀείδαρος, διὰ » τὸ ἀεὶ δέρεσθαι », ἐτυμολογίαν ἐπίσης ἄλογον, ὡς εἶναι κ' ἐκείνη » τοῦ Γάδαρος, ἀπὸ τοῦ τὴν γῆν δέρειν τοῖς πολλοῖς μόχθοις καὶ » κόποις ». Ἴδε Δουκάγγιον, Τόμ. Α, σελ. 28.

(2) Ὡς Ἡνίοχος Ἡνιοχεύς, Υἱὸς Υἱεύς, Ὑδροχόος Ὑδροχοεύς, Πατροφόνος Πατροφονεύς. Ἴδε τὸν Εὐστάθιον εἰς τὴν κ' ῥαψῳδ. τῆς Ἰλιάδ. σελ. 791.

(3) Ἰλιάδ. ά, 50.

ι τὸν καιρὸν ἂν ἔλαβεν ὁ Ὄνος τὄνομα Γάδος οὖρος (1), ιὶ συνθέτως Γάδουρος, εἰς διάκρισιν τοῦ Ἡμιόνου, ὡς ιὶ τὸ ἄγριον βώδιον, ὀνομάσθη, Βοῦς οὖρος,

. . . . Καὶ βοὸς οὔρου
Ἀσκητὸν χρυσῷ παμφανόωντι κέρας (2).

ρκοῦν τοσαῦτα περὶ τῆς ἀμφιβόλου ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος ιῦ Γαδάρου.

Γάδαρος φορτωμένος χρυσίον. Φράσις παροιμιώδης, ημαίνουσα πλούσιον, ὅςις παρὰ τὸν πλοῦτον ἄλλο τι καλὸν πὸ παιδείαν ἢ ἀρετὴν δὲν ἔχει. Ἡ προσαρμογή της ὅμως δὲν ἶναι τόσον ἀκριβής. Ὁ φορτωμένος γάδαρος, ἂν αὐτὸς δὲν ιφελῆται ἀπὸ τὸ φορτίον του, ὠφελεῖ κἂν τοὺς ἀνθρώπους εταφέρων ἀπὸ τόπον εἰς τόπον τὰ εἰς αὐτοὺς ἀναγκαῖα ἢ ρήσιμα· ὁ δὲ γυμνὸς ἀπ' ἀρετὴν πλούσιος φέρει τὸν πλοῦτον άρος ἀνωφελέςατον καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς συμπολίτας ου. Εἰς τοιοῦτον λοιπὸν ἄθλιον ἄνθρωπον, ὅταν μάλιςα μὲ ὸ φορτίον τοῦ πλούτου φέρῃ συμφορτωμένην καὶ κενοδοξίαν αὶ καταφρόνησιν τῶν ὅσους ἡ τύχη δὲν ἐφόρτωσε χρυσίον, τί ὄνομα πρέπει; Γάδαρον νὰ τὸν ὀνομάσω δὲν τολμῶ, φοβούμενος μὴν ἀδικήσω τὸ ταλαίπωρον τοῦτο ζῶον.

Ἀπορίας ἄξιον εἶναι τί ἐσυλλογίζετο ὁ Πίνδαρος, ὅταν διηγούμενος τὰς ὁποίας οἱ Ὑπερβόρειοι ἐθυσίαζαν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα γαδάρων ἑκατόμβας (3), ἔλεγεν, ὅτι ἐνῷ τὰ ταλαίπωρα ταῦτα ζῶα ἐσφάζοντο, ὁ Ἀπόλλων αἰσθάνετο τόσην

(1) Ἂν καὶ τοῦτο ἅρμοζε πλέον εἰς τὸν ἡμίονον παρὰ εἰς τὸν Ὄνον.

(2) Ἀναλέκτ. Βρυγκ. Τόμ. Β, σελ. 285.

(3) Ἤγουν ἑκατὸν γαδάρους τὴν φοράν.

ἡδονὴν εἰς τὰ σκιρτήματα καὶ τοὺς ὀγκανισμούς των, ὥςε δὲν ἐμπόρει νὰ κρατήσῃ τὰ γέλια·

Εὕροις ἂν ἐς Ὑπερβορέων ἀγῶ-
να θαυμαςὰν ὁδόν·
Παρ' οἷς ποτε Περσεὺς
Ἐδαίσατο λαγέτας, δώματ' ἐσελθὼν,
Κλειτὰς ὄνων ἑκατόμβας
Ἐπιτόσσαις θεῷ
Ῥέζοντας· ὧν θαλίαις ἔμπεδον
Εὐφαμίαις τε μάλις' Ἀπόλλων
Χαίρει, γελᾷ θ' ὁρῶν ὕβριν
Ὀρθιᾶν κνωδάλων (1).

Τοῦτο ἐσκανδάλισε τοὺς παλαιοὺς κριτικοὺς ὡς βωμολοχικὸν, ὡς ἄσεμνον, ὡς ἀνάξιον καὶ τοῦ θεοῦ, ἀνάξιον καὶ τοῦ διηγουμένου ποιητοῦ (2). Ἀλλ' εἶναι τάχα βωμολοχία, ὡς ἐνόμισαν οἱ κριτικοὶ, ἢ κρύπτεται ἴσως εἰς τὴν παράξενον ταύτην διήγησιν εὐφυὴς καὶ νόςιμος ἀλληγορία, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Θηβαῖος Πίνδαρος ἠθέλησε νὰ ἐλέγξῃ τῶν συμπολιτῶν αὑτοῦ τὴν ἀπαιδευσίαν;

Τὸ πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν μῖσος τῶν Θηβαίων, καὶ ἁπλῶς ὅλων τῶν Βοιωτῶν, ἦτο τόσον πολὺ, ὥςε ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γνωςὴν εἰς ὅλους παροιμίαν ταύτην, Σῦς Βοιωτία, ἤγουν Γουρούνιον τῆς Βοιωτίας. Τοῦτο τὔνομα ἔδιδαν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες εἰς τοὺς μισητὰς τῆς παιδείας· καὶ δικαίως. Ἐνόσῳ οἱ Ἀθηναῖοι ἐγύμναζαν τὸ λογικὸν

---

(1) Πινδάρ. Πυθ. ί, 47-56. Ἴδε καὶ Ἀντων. Λιβεράλ. Μεταμορφώσ. κ'.

(2) Εἰς τὸν σχολιαςὴν τοῦ Πινδάρου, ἄλλος ἀρχαιότερος σχολιαςὴς, ὁ Δίδυμος λέγει, « Ταῦτα μετὰ τοῦ γελοίου καὶ ἄσεμνά ἐστι » τίνα γὰρ λόγον ἂν ἔχοι ἥδεσθαι τὸν Ἀπόλλωνα τοῖς ὀρθιάζουσιν » ὄνοις; ».

μέρος τῆς ψυχῆς αὐτῶν διὰ τῆς καθημερινῆς μὲ ποιητὰς, μὲ ῥήτορας, μὲ φιλοσόφους ἀναςροφῆς, εἰς βραχυλογίαν, διὰ τῆς θεωρίας τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιςημῶν, ὡς ἄνθρωποι, οἱ καλοί σου Θηβαῖοι ἐξόδευαν τὸν καιρὸν εἰς τὰ συμπόσια, ἐπάχυναν τὸ σῶμά των, ὡς χοῖροι, καὶ ἔκτιζαν ὅλην αὐτῶν τὴν εὐδαιμονίαν εἰς τὰ σαθρὰ τῆς ἀσωτίας θεμέλια. Τοιούτους χοίρους τοιοῦτοι ἄνθρωποι, ὁποῖοι ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι, φυσικὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς καταφρονῶσιν· ὅθεν καὶ συχνὰ τοὺς ἐκωμῴδουν εἰς τὰ θέατρα, ὡς πολυφάγους, ὡς πολυπότας, ὡς τοιούτους, οἱ ὁποῖοι ἐγέμιζαν τόσον πολλὰ τὴν κοιλίαν, ὥςʼ ἀναγκάζοντο νὰ ἔχωσι σιμὰ τῆς τραπέζης καὶ τὴν πόρευσιν διὰ τὰς συχνὰς τῆς κοιλίας κενώσεις·

Μετὰ ταῦτα Θήβας ἦλθον· οὗ τὴν νύχθʼ ὅλην
Τὴν δʼ ἡμέραν δειπνοῦσι, καὶ κοπρῶνʼ ἔχει
Ἐπὶ ταῖς θύραις ἕκαςος· οὗ πλήρει βροτῷ
Οὐκ ἔςι μεῖζον ἀγαθόν. Ὡς χεζητιῶν
Μακρὰν βαδίζων, πολλὰ δʼ ἐσθίων ἀνὴρ,
Δάκνων τὰ χείλη, παγγέλοιός ἐςʼ ἰδεῖν (1).

Ἀπὸ τἄλλο μέρος οἱ Θηβαῖοι ἔπρεπε καὶ αὐτοὶ φυσικὰ νὰ μισῶσιν ὄχι μόνον τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς συμ-

---

(1) Εὔβουλος ὁ Κωμικὸς παρʼ Ἀθην. βιβλ. ι, σελ. 417. Ὅλων σχεδὸν τῶν ἀπαιδεύτων ἐθνῶν, ἂν παρατηρήσῃς, ἡ εὐδαιμονία ςηρίζεται εἰς τὴν τρυφήν. Συμπόσια, ἑορταὶ, ςολισμοὶ, ἐπισκέψεις ἀμοιβαῖαι, καφὲς, γλυκίσματα, μυρίσματα, καπνίσματα, συνομιλίαι καὶ διάλογοι, εἰς τοὺς ὁποίους οὔτʼ ὁ λέγων, τί λέγει, οὔτʼ ὁ ἀκούων, τί ἀκούει, καταλαμβάνει. Εἰς ἀπὸ τοιαῦτα σώματα παχέα καὶ λαμπροφορημένα, καὶ ψυχάρια γυμνὰ καὶ κατάξηρα, κατοικημένην Χοιρόπολιν ὑπόθεσε καὶ Θηβαίους χοιροβοσκοὺς τρεῖς, ἢ τέσσαρας, ἐπαγγελλομένους γνῶσιν ἀπὸ τὰ χοιρίδια περισσοτέραν, καὶ θέλεις ἰδεῖν κατὰ τῶν φίλων τῆς σοφίας (ἂν εὑρίσκονται τοιοῦτοί τινὲς εἰς αὐτὴν) πόλεμον ἄσπονδον.

πολίτας αὐτῶν ὅσοι ἐπαινοῦσαν τὴν σοφίαν τῶν Ἀθηναίων, ὅσοι ἀφίνοντες τὴν πατρίδα ἔτρεχαν εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ φωτισθῶσιν (1). Οἱ πένητες Θηβαῖοι εὐχαριςοῦντο νὰ τοὺς ὀνομάζωσι μωρούς, μὴ καταλαμβάνοντες οἱ ταλαίπωροι, ὅτι ἡ ἀπαιδευσία ἦτο τῆς πτωχείας αὐτῶν τὸ γονιμώτερον αἴτιον· οἱ λαμπροφόροι καὶ λαμπροτράπεζοι πλούσιοι (2) τοὺς ὠνόμαζαν ἀσεβεῖς, ὑλικούς, ἀθέους, καὶ ἄλλα τοιαῦτα φιλάνθρωπα ὀνόματα.

Εἷς ἀπὸ τοὺς ὀλίγους τούτους φωτισμένους ἄνδρας τῶν Θηβῶν ἦτο καὶ ὁ Πίνδαρος. Τοιοῦτος ποιητής, ςολισμένος μὲ τῆς φύσεως καὶ τῆς παιδείας προτερήματα πολλά, ἔπρεπε ν' ἀγαπᾷ καὶ νὰ τιμᾷ τοὺς Ἀθηναίους, εἰς τοὺς ὁποίους ἦτον ἄξιος νὰ γεννηθῇ, καὶ νὰ ταλανίζῃ τοὺς ἀναξίους νὰ τὸν ἔχωσι Θηβαίους. Ἀλλὰ διὰ τοὺς ὁποίους ἔκαμνε συχνοὺς ἐπαίνους τῶν Ἀθηναίων, μὲ σκοπὸν νὰ διεγείρῃ εἰς ζῆλον τοὺς μεθυσμέ-

(1) Τοιοῦτοι ἐςάθησαν ὁ Σιμμίας καὶ ὁ Κέβης οἱ Θηβαῖοι, οἱ χρηματίσαντες εἰς τὰς Ἀθήνας μαθηταὶ τοῦ Σωκράτους. Τοῦ Κέβητος σώζεται ἀκόμη ὁ πολυθρύλλητος Πίναξ, εἰς τὸν ὁποῖον λάμπει ἡ φιλοσοφία καὶ τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ μαθητοῦ.

(2) Ἂν εὑρίσκεσθε τινὲς μεταξύ μας τοιοῦτοι πλούσιοι, σᾶς παρακαλῶ νὰ ςοχασθῆτε τὸν ἁπλούςατον τοῦτον ςοχασμόν, κἂν ὅταν ἦσθε νηςικοί. Οἱ ἀπὸ σᾶς νομιζόμενοι καὶ ὀνομαζόμενοι ἄθεοι, ἔγιναν τοιοῦτοι διὰ τὴν μὲ τὰ φωτισμένα ἔθνη ἀναςροφήν. Ἀλλὰ ταῦτα, φίλοι, τὰ ἔθνη εἶναι οἱ προςάται σας· χωρὶς αὐτοὺς (τὸ ἐξεύρετε καλὰ) ἠθέλετε ξυλοκοπεῖσθαι καὶ σεῖς καθημέραν, ὡς ξυλοκοποῦνται οἱ πτωχοί σας ἀδελφοί. Διὰ νὰ ἐλευθερώσετε τοὺς ὤμους σας ἀπὸ τῆς μισανθρώπου βαρβαρότητος τοὺς ῥαβδισμούς, ἐπροσδράμετε εἰς τὴν προςασίαν τῶν φωτισμένων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης. Τὰ ΒΑΡΑΤΙΑ δὲν σᾶς ἔρχονται ἀπὸ τοὺς ἀγρίους τῆς Ἀφρικῆς, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς σοφισμένους Εὐρωπαίους, τοὺς ὁποίους τὰ φῶτα τῶν ἐπιςημῶν ὄχι μόνον ἐλευθέρωσαν, ἀλλὰ κ' ἔκαμαν καλοὺς νὰ ἐλευθερόνωσιν ἄλλους ἀπὸ τὰ ξυλοκοπήματα. Ὄχι, φίλοι! τόσον ἀχάριςοι δὲν εἶσθε σεῖς, ὥςε νὰ ὀνομάζετε ἀθέους τοὺς εὐεργέτας σας.

ιους συμπολίτας του, οἱ συμπολῖται τὸν ἐζημίωσαν χιλίας δραχμὰς (1), καὶ τὸν ἐκατάτρεξαν μὲ τρόπους ἄλλους πολλούς. Ἐκατάλαβεν ὁ Πίνδαρος ἀπὸ τοῦτο πόσον κίνδυνον τρέχει ὅςις μεταξὺ μωρῶν τολμᾷ νὰ γίνεται φρόνιμος, καὶ ἀφήσας τοὺς ἐπαίνους τῶν Ἀθηναίων, ἐσπούδαζε νὰ σωφρονίζῃ τοὺς Θηβαίους μὲ τὰς ἀλληγορίας.

Μί' ἀπὸ τὰς ἀλληγορίας ταύτας εἶναι καὶ ἡ, τὴν ὁποίαν κακῶς οἱ κριτικοὶ βωμολοχίαν ἐνόμισαν, περὶ τῆς εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἑκατόμβης τῶν ὄνων διήγησις. Ἐδίδασκε μὲ ταύτην ὁ Πίνδαρος ὅτι εἶναι καιροὶ καὶ περιςάσεις, ὁπόταν ἡ ἀπαιδευσία, χάνουσα πλέον τὴν ἰσχύν της, ἄλλο δὲν προξενεῖ παρὰ γέλωτα εἰς τὴν ὁποίαν θυσιάζεται φιλοσοφίαν, καθὼς καὶ τῶν εἰς τὸν θεὸν τῆς σοφίας Ἀπόλλωνα θυσιαζομένων γαδάρων οἱ ὀγκανισμοὶ καὶ τὰ σκιρτήματα (2).

Εἰς παρομοίαν περίςασιν εὑρισκόμεθα σήμερον καὶ ἡμεῖς· ἂς ὠφεληθῶμεν ἀπὸ τὴν εὐφυῆ ἀλληγορίαν τοῦ Πινδάρου, καὶ ἂς μὴ δίδωμεν αἰτίαν γέλωτος εἰς τὴν φιλοσοφίαν μιμούμενοι τὴν ὀνικὴν ἀναισθησίαν τῶν Θηβαίων.

Ἐδῶ παύω κατὰ τὸ παρὸν τὰς λεξικὰς σημειώσεις διὰ νὰ

---

(1) Ἡ ζημία ἔγινεν εἰς τὸν ποιητὴν, διότι ὠνόμασε τὰς Ἀθήνας Ἀοιδίμους, διότι τὰς εἶπεν Ἔρεισμα τῆς Ἑλλάδος. Ἴδε τὰς περὶ τούτου μαρτυρίας συναθροισμένας εἰς τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν τοῦ Πινδάρου Τόμ. γ', σελ. 74-75.

(2) Τοῦ εἰς τὰς Θήβας κατατρεχομένου Πινδάρου ὁ εἰς τὰς Ἀθήνας κατασκευαζόμενος ἀνδριὰς (Παυσαν. Α, 8), ;τί ἄλλο ἦτο παρὰ γέλως τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τὰ ὀνικὰ σκιρτήματα τῶν Θηβαίων; Ἐκατάσκαψεν ἀδίκως ἔπειτα τὴν πόλιν ὅλην τῶν Θηβῶν ὁ Ἀλέξανδρος· ἀλλ' ὅμως ἐσεβάσθη τὴν οἰκίαν μόνην τοῦ Πινδάρου (Αἰλ. ποικ. ἱςορ. ΙΓ, ζ'). ;Δὲν ἦτο καὶ τοῦτο γαδάρων ἀμούσων ἑκατόμβη προσφερομένη εἰς τὸν θεὸν τῆς μουσικῆς Ἀπόλλωνα;

εἴπω ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν χαλκογραφημένων εἰκόνων τοῦ τρίτο. τόμου τοῦ Πλουτάρχου.

Ἡ πρώτη εἰκὼν εἶναι τοῦ Πύῤῥου, περιφήμου βασιλέως τῆς Ἠπείρου, ὅςις σιμὰ τῶν πολλῶν αὐτοῦ ςρατηγικῶν προτερη-μάτων, ἐὰν εἶχε καὶ τὴν φρόνησιν τῶν Ῥωμαίων, καὶ τοὺς Ῥω-μαίους ἤθελε κατατροπώσειν, καὶ τὸν ὁποῖον ἑτοιμάζοντο νὰ βάλωσιν ἔπειτα ζυγὸν εἰς τῆς Ἑλλάδος τὸν τράχηλον ἤθελε συντρίψειν.

Ἡ δευτέρα καὶ τρίτη, δύο Ῥωμαίων μιασμένων ἀπὸ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν τὰ αἵματα. Κλαίει ἡ φιλοσοφία, περὶ τοῦ Μαρίου, ὅτι κατεφρόνησε παντάπασι τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν (1), ἥτις ἐδύνατο νὰ μαλάξῃ ἴσως τὸν ἄγριον τῆς ψυχῆς του χαρα-κτῆρα· περὶ τοῦ Σύλλα, ὅτι ἐπέρασε τὴν νεαρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν μὲ γελωτοποιοὺς καὶ μίμους (2), καὶ ὄχι μὲ φρονίμους ἄνδρας, δυνατοὺς νὰ τὸν ἐμποδίσωσι νὰ καταντήσῃ εἰς τόσην θηριωδίαν.

Ἡ τετάρτη τοῦ Σοφοκλέους. Πρῶτος οὗτος ὁ περίφημος ποιητὴς τῆς Ἑλλάδος ἐτελειοποίησε τὴν τέχνην τῆς τραγικῆς ποιήσεως, ὥςε εἰς αὐτοῦ μόνου τὰς τραγῳδίας εὑρίσκονται τινὲς ἄξιαι νὰ παραςαθῶσι καὶ εἰς τῶν πλέον φωτισμένων ἐθνῶν τὰ σημερινὰ θέατρα (3).

---

(1) Ἴδε Πλουτάρχ. Τόμ. Γ', σελ. 45-46, ἔκδοσ. Κορχῆ.

(2) Ἴδ. Αὐτόθ. σελ. 128.

(3) Πρὸ πολλῶν χρόνων εἶναι γνωςὸς ὁ Φιλοκτήτης τοῦ Σοφοκλέους εἰς τῶν Παρισίων τὸ θέατρον, ἂν καὶ ὄχι ἀκριβῶς μεταφρασμένος. Εἰς τοῦ πρὸ μηνῶν ὀλίγων ἀποθανόντος τραγικοῦ ποιητοῦ τῶν Γάλλων Χενιέρου (Chenier) τὰ χαρτία εὑρέθησαν ἄλλαι δύο τραγῳδίαι μετα-φρασμέναι τοῦ Σοφοκλέους, ὁ Οἰδίπους τύραννος, καὶ ὁ Οἰδί-πους ἐπὶ Κολωνῷ. Τίς ἤθελε προφητεύσειν εἰς τὸν Σοφοκλέα ὅτι μετὰ σχεδὸν δύο χιλιάδας καὶ διακόσια ἔτη τὸ πλέον φωτισμένον ἔθνος τῆς Εὐρώπης ἔμελλε νὰ καταγίνεται εἰς τῶν τραγῳδιῶν αὐτοῦ τὴν μετάφρασιν;

Ἡ πέμπτη εἶναι Ἀσιανοῦ δεσπότου, Μιθριδάτου τοῦ Εὐπάτορος, ϛολισμένου μὲ παιδείαν Ἑλληνικὴν, ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἴσχυσε νὰ τὸν ἐξημερώσῃ. Ἡ αἰτία εἶναι φανερά. Τότε μόνον δείχνει τὴν ἰσχύν της ἡ παιδεία, ὡς τὸ εἶπα πολλάκις, ὅταν ϛηρίζεται εἰς θεμέλιον καλὸν, τὴν παιδικὴν ἀνατροφὴν, καὶ ὅταν γένῃ τρόπον τινὰ κοινὴ εἰς ἓν ὁλόκληρον ἔθνος. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ἦναι τὶς ἥμερος· διὰ νὰ φυλάσσῃ τὴν ἡμερότητά του, πρέπει νὰ ἦναι καὶ ἀπὸ ἡμέρους περικυκλωμένος. Τὰ ἀνθρώπινα πάθη τόσον εὔκολα ἐξάπτονται, καὶ πάλιν κοιμίζονται, ἀπὸ τὰ παραδείγματα, ὥϛε οὔτε τοῦ Σωκράτους τὴν ἡμερότητα νὰ ἐγγυηθῶ ἤθελα τολμήσειν, ἐὰν ἐγεννᾶτο εἰς τὸν Πόντον, οὔτε τοῦ Ποντικοῦ βασιλέως Μιθριδάτου τὴν κακίαν ἀθεράπευτον νὰ νομίσω, ἐὰν ἔβλεπε τὸ φῶς εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἡ ἕκτη εἶναι τοῦ Εὐριπίδου. Ἄλλος οὗτος τραγικὸς ποιητὴς τῆς Ἑλλάδος, ἔνδοξος εἰς τὸ γένος του δι' ὅσην ἐπροξένησε δόξαν εἰς αὐτό. Ποίαν καὶ πόσην εἶχαν δι' αὐτὸν οἱ Ἕλληνες ὑπόληψιν, ἐφάνη μάλιϛα εἰς δύο περιϛάσεις, ὅταν ἡ ἀμίμητος γλυκύτης τῶν ᾀσμάτων αὐτοῦ ἔσωσε τοὺς συμπολίτας του (1). Διὰ ταύτην τὴν γλυκύτητα ἔλεγεν ὁ μίαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα μεταγενέϛερός του, Φιλήμων ὁ Κωμικὸς, ὅτι ἤθελε γρηγορεύσειν διὰ τῆς ἀγχόνης τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἐὰν ἦτο βέβαιος νὰ ἴδῃ τὸν Εὐριπίδην·

> Εἰ ταῖς ἀληθείαισιν οἱ τεθνηκότες
> Αἴσθησιν εἶχον, ἄνδρες, ὥς φασίν τινες,
> Ἀπηγξάμην ἄν, ὥϛ' ἰδεῖν Εὐριπίδην (2).

Εἰς τὴν γλυκύτητα ταύτην χρεωϛοῦν οἱ Γάλλοι τὸν γλυκύτατον αὐτῶν τραγικὸν Ῥακίναν. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ καθημερινὴ ἀνά-

(1) Ἴδε Πλουτάρχ. Τόμ. Γ', σημειώσεις, σελ. 370.
(2) Φιλήμον. λείψαν. σελ. 364.

γνωσις τοῦ Ἕλληνος τραγικοῦ ἐμελίτωσε τὰς τραγῳδίας τοῦ Ῥακίνα, καὶ ἐκοινώνησεν εἰς ὅλην τὴν γλῶσσαν ἁρμονίαν καὶ ῥυθμὸν ἄγνωςον ἀκόμη τότε εἰς αὐτήν.

Ἡ Ἑβδόμη εἰκὼν εἶναι τοῦ Ὀρώδου, βασιλέως τῶν Πάρθων. Πρᾶγμα ἀξιοσημείωτον, χαρᾶς ἄξιον πολλῆς διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν ἀνάκτησιν τῆς προγονικῆς ἡμῶν δόξης, καὶ ὄχι ὀλιγωτέρας αἰσχύνης διὰ τοὺς ἐμποδίζοντας αὐτήν· ὁ ὑπερηφάνως ὀνομαζόμενος ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, βάρβαρος οὗτος δεσπότης, καυχᾶται ὅμως ὡς ΦΙΛΕΛΛΗΝ, καὶ ςολίζει μὲ τὸ ἐπίθετον τοῦτο τὰ νομίσματα, ὡς ἐςόλιζε καὶ τὴν αὐλήν του μὲ τὰς τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδου (1).

Ἡ ὀγδόη εἶναι τοῦ Ἀρτασυάσδου ἢ Ἀρταβάζου (2). Ὁ σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ βασιλέως Ὀρώδου βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας οὗτος ἦτο πολὺ ἑλληνικώτερος ἀπὸ τὸν Ὀρώδην, ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ἔγραφε τραγῳδίας καὶ ἱςορίας ἑλληνιςί.

Ἡ σοφία τῶν δύο τούτων Ἀσιανῶν τυράννων γεννᾷ τὸν ἁπλοῦν τοῦτον ςοχασμόν· ἡ τόσον ἐξαπλωθεῖσα σήμερον καὶ κατακυριεύσασα δικαίως τὰς ἄλλας Γαλλικὴ γλῶσσα, δὲν ἔφθασεν ἀκόμη εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέβη ἡ Ἑλληνικὴ βαθμόν· ἀκόμη εἰς Ἀσιανὴν καμμίαν αὐλὴν δὲν ἐγνωρίσθησαν αἱ τραγῳδίαι τοῦ Ῥακίνα· ἀκόμη κἀνεῖς ἀπὸ τοὺς Ἀσιανοὺς δεσπότας δὲν ἐκαταδέχθη νὰ μάθῃ τῶν Γάλλων τὴν γλῶσσαν... Ὦ φίλοι νέοι τῆς Ἑλλάδος! συλλογίσθητε τίνων ἀπόγονοι εἶσθε, συλλογίσθητε

(1) Θέλει μάθειν ὁ ἀναγνώςης ἀπὸ τὸν Πλούταρχον (τόμ. Γ′, σελ. 366) ὅτι τὴν ὥραν ὅταν ἔφεραν εἰς τὸν Ὀρώδην τὴν κεφαλὴν τοῦ δυςυχοῦς Κράσσου, ἀσχολεῖτο ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν θέαν καὶ ἀκρόασιν τῶν Βακχῶν τοῦ Εὐριπίδου.

(2) Εἰς τὸν Ἀππιανὸν γράφεται Ἀρταβάζης, εἰς τὸν Πλούταρχον, Ἀρταουάσδης, καὶ μίαν φορὰν (τόμ. Γ′, σελ. 318) Ἀρταβάζης. Ἡ ἀληθὴς γραφὴ εἶναι ἡ γραφὴ τῆς χαλκογραφίας, Ἀρτανάσδης.

ὅτι ἡ εὐγένειά σας ὑπερβαίνει ὅλας τὰς θαυμαζομένας εὐγενείας τοῦ κόσμου, καὶ προσέχετε καλὰ μὴ φανῆτε τοσαύτης καὶ τοιαύτης εὐγενείας ἀνάξιοι, ἐὰν δὲν δείξετε κἂν ὅσον ἔδειξαν οἱ ἄγριοι Πάρθοι καὶ Ἀρμένιοι ζῆλον τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας. Προσέχετε μὴ σᾶς ἀπατήσῃ ἡ ὑπόκρισις ὀλίγων τινῶν μισελλήνων Σκυθῶν, τοὺς ὁποίους ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐμεταφύτευσεν ἀπὸ τὸν Καύκασον εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἐπικινδυνωτέρους ἐχθροὺς παρ' αὐτοὺς ἄλλους δὲν ἔχετε, ἐπειδὴ ζητοῦν νὰ καταστήσωσι μισητοὺς τοὺς ἀληθινοὺς τῆς δόξης καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῆς Ἑλλάδος φίλους, ὀνομάζοντες αὐτοὺς ἀθέους. Οἱ ἄθεοι τῶν καλῶν καὶ φιλανθρώπων χριστιανῶν τούτων δὲν εἶναι οἱ μὴ πιστεύοντες τὸν ἀληθῆ Θεὸν, ὅστις, ἐπειδὴ εἶναι ἡ Αὐτοσοφία, πρέπει νὰ ἀγαπᾷ καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς· ὄχι, μὴ πλανᾶσθε! Ἀθέους ὀνομάζουσι τοὺς μὴ πιστεύοντας τὸν ὁποῖον αὐτοὶ ἔπλασαν, καὶ ἐνθρόνισαν ἀθέως εἰς τόπον τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἰδίαν, ἴδιον αὐτῶν Θεόν.

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1812)

ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ(*).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Δύο πράγματα μ' ἀδίδαξεν ὁ μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν τοῦ σοφοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γαζῆ ἐκδιδόμενος Λόγιος Ἑρμῆς.

Τὸ πρῶτον εἶναι, ὅτι ἡ φιλοσοφία προχωρεῖ ὁλονὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ κανὲν ἐμπόδιον δὲν δύναται πλέον νὰ τῆς σέσῃ τὸν δρόμον. Ἕως πρὸ ὀλίγων χρόνων τῆς κοινῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἀῤῥωςίας, τὸ φοβερώτερον αὐτῆς σύμπτωμα ἦτον ἡ ἀναισθησία, καθὼς καὶ εἰς τὰς σωματικὰς νόσους μέγας κρίνεται ὁ κίνδυνος τοῦ ἀσθενοῦντος, ὅταν παύσῃ νὰ αἰσθάνεται τοὺς πόνους του.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος (1728),

(*) Τόμ. Δ'.

ὅταν ἡ Ἑλλὰς ἔπνεε τὰ λοίσθια, ἔλεγεν ὁ Μακαρίτης Μελέτιος (1), ἐπαινῶν τὴν Ἑλλάδα, ὡς νὰ ἦσαν εἰς αὐτὴν πολλοὶ ἄλλοι ὅμοιοί του τὴν σοφίαν, « Κάμηλος ψωριῶσα πολλῶν ὄνων » ἀνατίθησι φορτία », ὄνους ὀνομάζων, καθὼς συμπεραίνεται, τῆς δυτικωτέρας Εὐρώπης τοὺς ἀνθρώπους, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως ἦσαν τότε πρὸ πολλοῦ γνωστὰ τὰ συγγράμματα τοῦ Καρτεσίου, τοῦ Νεύτωνος, τοῦ Βάκωνος, τοῦ Λεϊβνιτίου, καὶ ἄλλων ἐνδόξων φιλοσόφων πολλῶν. Πρὸς τὰ τέλη τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος (1786), τοῦ εἰς Βενετίαν τυπωθέντος τετραγλώσσου Λεξικοῦ ὁ συντάκτης ἔγραψε μακρὸν κατάλογον τῶν εὑρισκομένων εἰς τὴν Ἑλλάδα σχολείων, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἔλειπε, κατ' αὐτὸν, τίποτ' ἀπ' ὅσα χρειάζονται εἰς τὴν παιδείαν τῶν ἐθνῶν.

Ἀλλ' οὗτοι, διὰ ζῆλον ἴσως τῆς προγονικῆς δόξης, καὶ μὲ σκοπὸν ἐπαινετὸν νὰ σκεπάσωσι τὴν γύμνωσιν τῆς πτωχῆς πατρίδος των, ἀναγκάσθησαν νὰ λαλήσωσι μὲ τόσην πτωχαλαζονείαν.

Ἦτο φυλαγμένον εἰς Ἕλληνας (ἐὰν πρέπῃ εἰς αὐτοὺς νὰ ὀνομάζωνται Ἕλληνες) τῆς δεκάτης ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος νὰ παραστήσωσι τὴν σημερινὴν Ἑλλάδα ἀρκετὰ στολισμένην μὲ τὰ ὁποῖα ἐστολίσθησαν αὐτοὶ μαθήματα, καὶ νὰ κατασπαράξωσιν ἀναισχύντως τὴν παλαιὰν, χωρὶς κἂν νὰ συλλογισθῶσιν οἱ ταλαίπωροι, ὅτι κακολογοῦντες τὴν Ἑλλάδα γίνονται τῆς θείας ἐντολῆς παραβάται, καὶ ἀληθινοὶ ἄξιοι πολλῶν μαστίγων πατραλοῖαι (2).

---

(1) Γεωγραφ. σελ. 305.

(2) Ναί! Πατραλοῖαι καὶ παραβάται τῆς θείας ἐντολῆς, « Τίμα τὸν » πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου »· πλὴν ἂν νομίζωσιν ὅτι εἰς τῶν γονέων τοὔνομα δὲν περιέχετε καὶ ὁ πάππος, καὶ ὁ πρόπαππος, καὶ ἁπλῶς οἱ πρόγονοι, τοὺς ὁποίους ὁ Εὐριπίδης (Ὀρέσ. 511) ὀνομάζει

Ἡ ἀνάγνωσις ὅμως τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ μὲ ἐπληροφόρησεν, ὡς εἶπα, ὅτι ἔπαυσεν ἡ τόση τοῦ γένους ἀναισθησία, καὶ δὲν ἔμεινε πλέον ἀμφιβολία, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἄρχισε νὰ καταλαμβάνῃ τὴν ἀσθένειάν της· καὶ τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἄρχισε νὰ φιλοσοφῇ, ἐὰν ἦναι ἀληθὲς ὅ,τι ἔλεγεν εἷς ἀπὸ τοὺς πάλαι πατέρας ἡμῶν·
« Ἀρχὴ φιλοσοφίας, παρά γε τοῖς ὡς δεῖ καὶ κατὰ τὴν θύραν
» ἁπτομένοις αὐτῆς, συναίσθησις τῆς αὐτοῦ ἀσθενείας καὶ
» ἀδυναμίας περὶ τὰ ἀναγκαῖα (1) ».

Τὸ δεύτερον, ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τοῦ πρώτου, εἶναι, ὅτι ἡ αἴσθησις τῆς κοινῆς ἀσθενείας ἐκίνησε πολλοὺς εἰς κοινὴν ἔρευναν τῶν μέσων τῆς θεραπείας. Πρώτην φορὰν σήμερον ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὴν μακροχρόνιον αὐτῆς ἀῤῥωστίαν βλέπει πλῆθος ἰατρῶν φιλογενῶν, ζητούτων μὲ ζῆλον τὰ ἐπιτήδεια εἰς τὰς πολλὰς καὶ βαθείας πληγάς της ἰατρικά. Πρώτην φορὰν προβάλλονται συμβουλαὶ περὶ γλώσσης ἀπὸ πολλοὺς καὶ καλούς, διαφόρους τὴν γνώμην, ἀλλ' εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀποβλέποντας σκοπόν, τὴν διόρθωσιν αὐτῆς.

Εἶναι βέβαια ὁ ζῆλος οὗτος καὶ πολλοῦ ἐπαίνου καὶ πολλῆς χαρᾶς ἄξιος· ἄμποτε νὰ ἦτο καὶ μὲ περισσοτέραν προσοχὴν

Πάλαι πατέρας. Ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ἀγάπη καὶ τιμὴ εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τὴν ἀγάπην καὶ τιμὴν τῆς πατρίδος. Καὶ ἂν ὅσα ἐφλυάρησαν κατὰ τῶν προγόνων ἦσαν ἀληθῆ, ¡ἔπρεπεν εἰς Ἕλληνας νὰ ἀνακαλύπτωσι τῶν Ἑλλήνων τὰ κακά; ἢ νομίζουν, ¡διότι ἐπροσκύνουν ψευδεῖς θεοὺς οἱ Ἕλληνες, ὅτι ἀπελύθημεν ἀπὸ τὸ πρὸς ἐκείνους χρεωστούμενον σέβας ἡμεῖς οἱ προσκυνηταὶ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ; Ἐὰν ἦσαν αὐτοὶ ἀσεβοῦς πατρὸς τέκνα, ¡μὴ διὰ τοῦτο τοὺς ἀπέλυεν ὁ θεῖος νόμος ἀπὸ τὰ πρὸς τὸν πατέρα καθήκοντα; μὴ διὰ τοῦτο τοὺς ἐσυγχώρει νὰ σπαράσσωσι τὰς πολιὰς τρίχας, καὶ νὰ δακτυλοδεικτῶσι τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν;

(1) Ἀῤῥιαν. Διατριβ. Ἐπικτ. II. ιά, I. σελ. 99. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

συνωδευμένος! διὰ νὰ μὴ, προξενῶν τὸ ἐναντίον, βεβαιώσῃ τὸ παροιμιῶδες,

Πολλῶν ἰατρῶν εἴσοδος μ' ἀπώλεσε.

Ὅστις ἐπιχειρεῖ νὰ θεραπεύσῃ ἀῤῥωςίαν, πρέπει πρὸ πάντων νὰ γνωρίζῃ τὴν φύσιν τῆς ἀῤῥωςίας καὶ τὴν κρᾶσιν τοῦ ἀῤῥώςου. Τοῦτο καὶ ἀπὸ ἰατροὺς καὶ ἀπὸ ἰδιώτας ὁμολογεῖται ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον, ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ σωματικῶν νοσημάτων. Εἰς γλωσσῶν διόρθωσιν παρὰ τοῦτο χρειάζεται νὰ γνωρίζῃ ὁ ἰατρὸς καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν καὶ κρᾶσιν· ἐπειδὴ ὡς μέλος τοῦ ἀῤῥωςοῦντος σώματος μετέχει καὶ αὐτὸς τῆς ὁποίας σπουδάζει νὰ ἰατρεύσῃ νόσου, εἶναι μέγας ὁ κίνδυνος, μήπως αἱ περὶ τῆς ἀῤῥωςίας συμβουλαὶ εἶναι κεφαλῆς ἀῤῥώςου προλήψεις, καὶ ἀληθινὰ πυρετοῦ παραλαλήματα.

Ἔξω τούτων, ἔχει τῆς βαρβαρωθείσης γλώσσης ἡ θεραπεία καὶ ἄλλο τι ἴδιον, τὸ ὁποῖον δὲν θεωρεῖται εἰς τὰ σωματικὰ πάθη. Εἰς ταῦτα ὁ προσκαλούμενος ἰατρὸς, αὐτὸς ἀρχίζει, αὐτὸς, ἂν εὐτυχήσῃ, καὶ τελειόνει τὴν ἰατρείαν τοῦ πάθους. Εἰς τῆς γλώσσης τὴν διόρθωσιν οἱ γνήσιοι, ἢ τουλάχιςον οἱ τελευταῖοι ἰατροὶ, εἶναι οἱ ἔνδοξοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν βλαςάνουν πάραυτα, ὅταν τὸ βαρβαρωθὲν γένος ἀρχίζῃ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀῤῥωςίαν του. Εἰς τὴν εὐτυχῆ μὲν, ἀλλ' ὄχι λαμπρὰν ἀκόμη ταύτην τοῦ χρόνου περίοδον, ἀρκετὸν εἶναι ἐὰν εὑρεθῶσιν ἄνδρες σπουδαῖοι ἱκανοὶ νὰ συναθροίσωσι καὶ νὰ παραδώσωσιν εἰς τοὺς μέλλοντας ἰατροὺς τὰ βότανα. Εἰς ὀλίγα λόγια, ἐὰν ἀληθῶς ἐπιθυμῶμεν τὴν διόρθωσιν τῆς γλώσσης, καὶ τὴν ἀπ' αὐτὴν ἀχώριςον διόρθωσιν καὶ δόξαν τοῦ γένους, πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ χρυσοῦν Δελφικὸν παράγγελμα, ΓΝΩ͂ΘΙ ΣΑΥΤΌΝ· πρέπει νὰ πιςεύωμεν ἀδιςάκτως, ὅτι εἴμεθα ὅλοι χωρὶς ἐξαίρεσιν, ὅσοι ζῶμεν τὴν ὥραν ταύτην, πρὸς τοὺς

ἀκόμη ἀγεννήτους νομοθέτας τῆς γλώσσης, ὅ,τι εἶναι οἱ ῥιζοτόμοι καὶ φαρμακοπῶλαι πρὸς τοὺς ἰατρούς, ὅ,τι πρὸς τοὺς ἀρχιτέκτονας οἱ ὑπουργοί.

Εἰς τὸν Λόγιον Ἑρμῆν ἀνέγνωσα πολλὰ καλὰ, γραμμένα ἀπὸ ῥιζοτόμους ἐπιςήμονας· ἀλλ' εὕρηκα ὅμως καὶ τοιαῦτα, ὁποῖα πρέπει νὰ γράφωνται ἀπὸ νέους ἀπείρους. Μ' ἐφάνη παράξενον νὰ λαλῶμεν ὡς νομοθέται τῆς γλώσσης, καὶ νὰ γινώμεθα σχεδὸν Θουκυδίδαι, Πλάτωνες καὶ Δημοσθένεις, ὁπόταν μόλις εἴμεθ' ἀκόμη ἄξιοι νὰ συγκριθῶμεν μὲ τοὺς Φερεκύδας, μὲ τοὺς Κάδμους καὶ μὲ τοὺς Ἑκαταίους (1).

Ἔνδοξον ἤθελεν εἶσθαι βέβαια εἰς ἡμᾶς, ἂν ἤμεθα τοῦ χοροῦ τῶν πρώτων· ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἡ τύχη μᾶς ἔβαλε χορὸν, τόσον ἀπέχει νὰ ἦναι ἄξιος καταφρονήσεως, ὥςε καὶ τιμὴν θέλει μᾶς προξενήσειν, ἐὰν χορεύσωμεν εὐρύθμως καὶ μουσικῶς. Ἀπὸ τῆς χορείας ἡμῶν τὸν τρόπον κρέμεται ἡ κατόρθωσις τῶν μελλόντων δοκίμων συγγραφέων. Ἂν καὶ ἄξιοι νὰ ὀνομασθῶσι τῆς γλώσσης νομοθέται, δὲν θέλουν ὅμως οὐδ' ἐκεῖνοι φερθῆν ὡς δεσπόται. Ὁποίαν ὕλην εὕρωσι συναθροισμένην ἀπὸ

(1) Κατὰ τὸν Στράβωνα (Γεωγραφ. Α, σελ. 18), οὗτοι πρῶτοι ἄρχισαν νὰ γράφωσιν εἰς πεζὸν λόγου χαρακτῆρα, ἀφήσαντες τὸν ἔμμετρον καὶ ςιχηρόν. Ἐὰν ἐσώζοντο τὰ συγγράμματά των, ἠθέλαμεν ἀναμφιβόλως νοήσειν ἐξ αὐτῶν τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασαν δυσκολίαν, καὶ πολλάκις ἀδυναμίαν, νὰ καταμερίσωσι τὸν λόγον εἰς περιόδους, καὶ νὰ συνδέσωσι τὰς περιόδους μίαν μὲ τὴν ἄλλην· ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν μεταγενέςερον αὐτῶν ἀμίμητον Ἡρόδοτον σώζονται ἴχνη ποιήσεως, οὐδ' αἱ περίοδοί του ὁμοιάζουσι τὰς περιόδους τῶν μετέπειτα Ἀττικῶν συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι ἐτελείωσαν τὴν τέχνην τοῦ γράφειν. Εἰς παρομοίαν ἐποχὴν χρόνου ζῶμεν οἱ ζῶντες τὴν σήμερον· καὶ τὴν αὐτὴν δυσκολίαν τοῦ Φερεκύδους καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ πρέπει νὰ δοκιμάζωσιν ὅσοι μάλιςα ἀπὸ μᾶς, δι' ἄγνοιαν ξένων γλωσσῶν, δὲν χειραγωγοῦνται ἀπὸ φωτισμένων ἐθνῶν λογογραφικὰ παραδείγματα.

κᾶς, τοιαύτην οἰκοδομὴν μέλλουν ἐξανάγκης νὰ κτίσωσι· καὶ ἂν ἀρέσῃ εἰς τὸ ἔθνος ἡ οἰκοδομὴ, μόνον τὸ ἔθνος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς δεχθῇ τῆς γλώσσης νομοθέτας, μόνον τὸ ἔθνος νὰ τοὺς κηρύξῃ Κλασσικούς. Χωρὶς ἐκείνων ἡμεῖς δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν μέγαν ἔπαινον, ἐὰν μὲ τὴν προσοχὴν νὰ γράφωμεν, ὡς πρέπει (μὴ νομοθετοῦντες τὸ πῶς πρέπει), δείξωμεν, ὅτι παρὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ χρόνου ἄλλο δὲν μᾶς ἐμπόδισε νὰ γράφωμεν ὡς Κλασσικοί (1)· ἐκεῖνοι χωρὶς ἡμῶν εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ καταςαθῶσιν ἔνδοξοι.

Τῆς φιλοσοφίας πρώτιςον ἔργον εἶναι νὰ γνωρίσῃ τίς ἑαυτὸν, ἤγουν νὰ θεωρήσῃ τίς εἶναι, ποῦ καὶ εἰς ποίαν χρόνου περίοδον ἐγεννήθη, εἰς τίνα βίου κατάςασιν εὑρίσκεται, τί ἔργον νὰ κάμῃ καὶ ποῖον ἔρανον νὰ συνεισφέρῃ εἰς τῆς πατρίδος τὴν ἀνάγκην συγχωροῦν εἰς αὐτὸν αἱ περιςάσεις· εἰς ὀλίγα λόγια, ὁ φιλόσοφος χρεωςεῖ, ὡς ἔλεγεν ὁ Χῖος Ἀρίςων (2), νὰ μιμῆται τὸν τεχνικὸν ὑποκριτήν· νὰ παίξῃ καλῶς τὸ ὁποῖον ὑποκρίνεται ταπεινὸν ἢ λαμπρὸν πρόσωπον εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν του· νὰ τὸ ἐκλέξῃ, κρέμεται ἀπὸ τὴν διδάσκαλον Πρόνοιαν.

Ἡ ταλαίπωρος ἡμῶν γλῶσσα ἔπαθεν ὅ,τι ἐπάθαμεν ἡμεῖς

---

(1) Personne ne peut s'ériger lui-même en auteur classique, et ce serait une présomption impardonnable de faire soupçonner que l'on a de pareilles prétentions : ce rang est dispensé ou par le hasard, ou par le peuple, qui choisit presque au sort entre des écrivains d'un mérite égal. Mais c'est le devoir de chaque réformateur des sciences, de cultiver sa langue avec autant d'application que s'il aspirait à ce rang. *De l'Influence des Opinions sur le Langage, et du Langage sur les Opinions*, pag. 152.

(2) « Εἶναι γὰρ ὅμοιον τῷ ἀγαθῷ ὑποκριτῇ τὸν σοφόν· ὃς, ἄν τε » Θερσίτου, ἄν τε Ἀγαμέμνονος πρόσωπον ἀναλάβῃ, ἑκάτερον ὑπο- » κρίνεται προσηκόντως » Παρὰ Διογέν. Λαερτ. Ζ, 160.

ὅλοι οἱ λαλοῦντες αὐτήν. Ἀφοῦ ἐγυμνώθημεν ἀπὸ ἐπιςήμας κα τέχνας, ἀκόλουθον ἦτο νὰ γυμνωθῶσι καὶ αἱ κεφαλαὶ ἡμῶ ἀπὸ πραγμάτων ἰδέας ὀρθάς· καὶ ἐπειδὴ ζώου λογικοῦ κεφαλὴ εὔκαιρος νὰ μένῃ δὲν ἐμπορεῖ, ἐμβῆκαν εἰς τόπον ἐκείνων α ςρεβλαὶ καὶ φθοροποιαὶ προλήψεις. Ἀλλ' αἱ ἰδέαι, εἴτε καλαὶ, εἴτε κακαὶ, εἶναι ἡ βάσις, ἡ μᾶλλον αὐτὴ ἡ ὕλη τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου. Ὁποῖος εἶναι αὐτὸς, τοιαύτη πρέπει νὰ ἦναι καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, ὁ προφορικός· καὶ οὗτος πάλιν, ἀντενεργῶν εἰς ἐκεῖνον, τὸν κάμνει εὐμορφότερον ἢ ἀσχημότερον, πτωχότερον ἢ πλουσιώτερον. Ὁ κακὰ συλλογιζόμενος κακὰ λαλεῖ, καὶ ὁ κακὰ λαλῶν ἐμποδίζει τὸν νοῦν νὰ ἀνακαλύψῃ τὰς πηγὰς τῆς πλάνης, καὶ τοῦ διαςρέφει ὁλονὲν τὴν δύναμιν τοῦ συλλογίζεσθαι, ἢ καὶ παντάπασι τὴν καταργεῖ.

Ἡ σφιγκτὴ ἕνωσις αὕτη τῆς γλώσσης μὲ τὰς ἐννοίας εἶναι ἀναμφίβολος. Οἱ ἐκ γενετῆς ἄλαλοι καὶ κωφοὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖςον καὶ ἠλίθιοι· ἐξεναντίας οἱ ἐκ γενετῆς τυφλοὶ δείχνουσι πολλάκις θαυμαςὴν ἀγχίνοιαν· διότι οἱ πρῶτοι ςεροῦνται τὸν ὁποῖον ἔχουσιν οἱ δεύτεροι προφορικὸν λόγον. Πόσην δυσκολίαν δὲν δοκιμάζει ὅςις ἐμβαίνει πρώτην φορὰν εἰς πολυάνθρωπον πόλιν, νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὴν φαντασίαν καὶ μνήμην αὐτοῦ, τῶν κατοίκων τὰ διάφορα πρόσωπα; Εὔκολα ὅμως καὶ τὰ ἐνθυμᾶται καὶ τὰ διακρίνει εὐθὺς ἀποῦ μάθῃ τὰ ὀνόματά των· καὶ τοῦτο δείχνει πόσην ἐνέργειαν ἔχουσιν αἱ λέξεις εἰς τὰ νοήματα. Μὲ βραδύτητα μανθάνομεν νὰ διακρίνωμεν ὅσα δὲν ἐξεύρομεν νὰ ὀνομάσωμεν· διότι τῶν αἰσθήσεων οἱ τύποι εἶναι ὀλιγοχρόνιοι· τὰ προσκολλώμενα εἰς αὐτοὺς ὀνόματα διεγείρουσι τὰς εἰκόνας τῶν αἰσθητῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ἥτις κλίνει φυσικὰ εἰς ταύτην τῶν ἰδεῶν μὲ τὰς φωνὰς τὴν σύζευξιν (1).

(1) Les sourds de naissance sont d'une stupidité brute, tandis que les aveugles-nés montrent souvent un esprit et

Διὰ τὴν φυσικὴν ταύτην καὶ ἀναγκαίαν σύζευξιν, καὶ οἱ σοφοὶ ἡμῶν πρόγονοι μὲ τὴν αὐτὴν λέξιν ἐσήμαιναν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ, καὶ τῆς ἐνεργείας ταύτης τὴν διὰ τοῦ στόματος φανέρωσιν, ἤγουν καὶ τὸν ἐνδιάθετον καὶ τὸν προφορικὸν λόγον, μεταχειριζόμενοι εἰς τοῦτον τὸ Φ ρ ά ζ ω, εἰς ἐκεῖνον τὸ Φ ρ ά ζ ο μ α ι.

— Ἐς χῶρον ἀφικόμεθ', ὃν ΦΡΑΣΕ Κίρκη,

λέγει ὁ Ὅμηρος (1), ἤγουν, Ἤλθαμεν εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Κίρκη μᾶς εἶπε τόπον· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς (2),

— Τὰ ΦΡΑΖΕΑΙ, ἅσσ' ἐθέλῃσθα,

ἤγουν, Συλλογίζεσαι ὅσα θέλεις.

---

une pénétration peu commune. Cette différence ne peut venir que de l'usage de la parole qui manque à ceux-là, et dont ceux-ci jouissent. Un étranger arrive dans une ville fort peuplée : quelle difficulté n'éprouve-t-il pas d'abord à graver dans son imagination et dans sa mémoire les diverses physionomies des habitans! mais il les retient et les distingue aisément aussitôt qu'il en sait les noms, ce qui fait voir évidemment l'influence des symboles dans nos pensées : ce n'est qu'avec peine et avec lenteur que nous apprenons à discerner les choses semblables que nous ne savons pas nommer. Les impressions des sens ne durent qu'un instant ; c'est par les noms qui leur sont attachés que l'esprit humain rappelle leurs images fugitives; et cet esprit paraît avoir un penchant naturel d'associer les idées aux sons. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 68.

(1) Ὀδυσσ. λ', 22.

(2) Ἰλιάδ., ά, 554. Τὸ Φ ρ ά ζ ο μ α ι, δι' αὐτήν του τὴν μεσότητα, ἄλλο δὲν σημαίνει, πλὴν τὸ Λ έ γ ω εἰς τὸν ἑ α υ τ ό ν μ ο υ, ἢ μὲ τὸν ἑ α υ τ ό ν μ ο υ, Λ έ γ ω μ έ σ α μ ο υ, ἢ Λ έ γ ω εἰς τ ὸ ν ν ο ῦ ν μ ο υ, κατὰ τὸ Ὁμηρικὸν (Ἰλιάδ. π', 646), Φ ρ ά ζ ο μ α ι θ υ μ ῷ. « Φράσαντας » (λέγει ὁ Ἡσύχιος), εἰπόντας, δείξαντας, λέξαντας. . . Φ ρ α σ σ ά- » μ ε ν ο ς, σκεψάμενος, νοήσας, λογισάμενος ».

Ἐκ τούτων συμπεραίνεται, ὅτι εἶναι φανερὰ λογομαχία ἡ γεννηθεῖσα φιλονεικία μεταξὺ τῶν ἐρευνώντων τὰς λέξεις, καὶ τῶν καταφρονούντων τὴν τοιαύτην ἔρευναν μὲ πρόφασιν ὅτι πρέπει νὰ καταγινώμεθα εἰς ἰδέας πραγμάτων. Καὶ τῶν πρώτων ὁ σκοπὸς βέβαια εἶναι νὰ φθάσωσι διὰ τῆς ἐρεύνης τῶν λέξεων εἰς τὴν κατανόησιν τῶν πραγμάτων· καὶ οἱ δεύτεροι, ἐπαινοῦντες τὴν εἰς τὰ πράγματα ἀσχολίαν, δὲν ἀποβάλλουσι τὴν ἔρευναν τῶν λέξεων· τοῦτο μόνον νοοῦσιν ὅτι δὲν πρέπει νὰ μένωμεν εἰς αὐτάς, ἀλλὰ νὰ προχωρῶμεν εἰς τὰ δι' αὐτῶν σημαινόμενα. Τὸ *Φράζω* καὶ τὸ *Φράζομαι* εἶναι τόσον ἀχώριστα, ὥστε κανεῖς νὰ διορθώσῃ ἢ νὰ διαστρέψῃ ἓν ἀπὸ τὰ δύο χωρὶς διόρθωσιν ἢ διαστροφὴν τοῦ ἄλλου δὲν δύναται. Καὶ ἂν ἔχῃ χώραν καμμία διάκρισις, τῆς τάξεως ἀναμφιβόλως τὰ πρωτεῖα πρέπει νὰ δοθῶσιν εἰς τὰς λέξεις, ὄχι μόνον, διότι πρὶν συλλάβῃ τις ἰδέας πραγμάτων πρέπει νὰ μάθῃ πρῶτον πῶς ὀνομάζονται τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ λέξεις γινόμεναι κοιναὶ εἰς τὸ ἔθνος αὐξάνουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν προσεχόντων εἰς τὰ πράγματα (1).

Ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ βαρβάρου, ἢ βαρβαρωθέντος ἔθνους, γίνεται ἀκόμη τῶν λέξεων ἡ ἔρευνα πλέον ἀναγκαία· διότι πρὸ τῆς μαθήσεως τῶν ὀρθῶν ἰδεῶν, πρέπει ὁ μαθητευόμενος νὰ ἀπομάθῃ ὅσας εἶχε πρότερον στρεβλάς· διὰ νὰ ἑτοιμάσῃ εἰς ὑποδοχὴν τῶν καλῶν τὴν κεφαλήν του, πρέπει πρῶτον νὰ σαρώσῃ ὅσα σκύβαλα ἐσώρευσεν ἡ ἀπαιδευσία εἰς αὐτήν.

---

(1) Les richesses de la nature sont répandues en pure perte pour ceux qui ne savent pas les nommer. Donnez-leur des noms, pris de la langue des pays; elles seront remarquées d'une foule de personnes, qui jusque-là n'y faisaient pas la moindre attention. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 55.

'ούτο νὰ κατορθωθῇ χωρὶς ἔρευναν καὶ καθαρμὸν τῆς γλώσσης ἶναι ἀδύνατον, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ὡς φράζει οὕτω καὶ ράζεται, ὡς λαλεῖ οὕτω καὶ συλλογίζεται. Ὅςις ἀμφιάλλῃ περὶ τούτου, ἂς ἐξετάσῃ ὅλων τῶν βαρβάρων ἐθνῶν τὰς λώσσας, νὰ μάθῃ πόσον διαφέρει πολλῶν λέξεων ἡ σημασία ἰς ἐκείνους ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ ἀνάλογοι λέξεις εἰς τὰ ωτισμένα ἔθνη. Ἀπὸ ταύτας ὅμως τὰς σημασίας κρέμεται τολλάκις ἡ εὐδαιμονία ἢ ἡ κακοδαιμονία τῶν ἀνθρώπων· διὰ ὴν διαφορὰν ταύτην ὀνομάζουσι πολλάκις οἱ ἄνθρωποι τὸ ἄδικον δίκαιον, καὶ ἁρπάζουν τὰ ἀλλότρια, διὰ νὰ κάμνωσιν ἐξ αὐτῶν ἐλεημοσύνας· διὰ ταύτην, καὶ ὄχι δι' ἄλλην αἰτίαν, πολεμεῖ ἕνας τὸν ἄλλον· διὰ ταύτην ἔθνη ὁλόκληρα, μὴ γνωρίζοντες τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς ἐλευθερίας, ἀγνοοῦσι καὶ τὴν χρῆσίν της, καὶ καταντῶσιν εἰς τὴν ἐλεεινὴν αὐτῆς ςέρησιν, γινόμενοι ἐξ ἀνθρώπων καταγέλαςα ἀνδράποδα. Αὐτὸ τῆς παιδείας τὄνομα, δὲν βλέπεις, τί σημαίνει εἰς τοῦ ἀπαιδεύτου, τί εἰς τοῦ σοφοῦ τὸ ςόμα; Ἐκεῖνος τὴν περιορίζει εἰς τὰ Καλὰ γραμματικά, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτά, ἄλλο κατ' αὐτὸν σημαίνουσι παρὰ τὰ ἀληθῶς Καλὰ γραμματικά· οὗτος λέγει καὶ πιςεύει ἀδιςάκτως, ὅτι παιδεία χωρὶς φιλοσοφίας νὰ ἀποκτηθῇ εἶναι τόσον ἀδύνατον, ὅσον καὶ νὰ γένῃ χωρὶς ἥλιον ἡμέρα.

Δικαίως λοιπὸν ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος Ἐπίκτητος, ὅτι ἡ παιδεία τῶν ἀνθρώπων πρέπει ν' ἀρχίζῃ ἀπ' αὐτὴν τῶν λέξεων τὴν ἔρευναν· « Ἀρχὴ παιδεύσεως ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις (1) »·

---

(1) Ἀῤῥιαν. Διατρ. Ἐπικτ. I, ιζʹ, 12, σελ. 42 ἔκδοσ. Κοραῆ. Δὲν τὸ λέγει ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ Ἐπίκτητος, ἀλλὰ τὸ φέρει μαρτύριον ἀπὸ τὸν Ἀντισθένην· μετὰ τὸν ὁποῖον ὀνομάζει καὶ τὸν Χρύσιππον, καὶ τὸν Κλεάνθην, καὶ τὸν Ζήνωνα, καὶ πρὸ τούτων τὸν Σωκράτην, ὡς ἐρευνητὰς τῶν λέξεων. Ὅταν ὁ Σωκράτης ἄρχισε τὴν ἔρευναν ταύτην, τὰ φιλοσοφικὰ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριςοτέλους συγγράμματα δὲν εἶχαν ἀκόμη ἰδεῖν τὸ

δικαίως καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους δὲν ἐνθυμοῦμαι τίς (1), ὅτι τὸ πρῶτον βιβλίον ἑκάστου ἔθνους εἶναι τῆς γλώσσης του τὸ Λεξικὸν, ἤγουν ἡ συνάθροισις καὶ ἔρευνα τῶν συμβόλων μὲ τὰ ὁποῖα ἐκφράζει τὰς ἰδέας του. Ἕως δὲν γένῃ ἡ συνάθροισις αὕτη, τὸ ἔθνος ὄχι μόνον δὲν ἐμπορεῖ ν' ἀποκτήσῃ παιδείαν, ἢ ν' αὐξήσῃ τὴν ὁποίαν ἔχει, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύει νὰ τὴν χάσῃ παντάπασι, διὰ τοῦτο ὅτι περιφέρεται κατὰ πόλεις καὶ χώρας σκορπισμένη καὶ ἀθησαύριστος. Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὴν ἱστορίαν, θέλομεν εὑρεῖν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἔρευναν τῶν λέξεων ἄρχισεν ἡ παιδία καὶ τῶν σημερινῶν φωτισμένων ἐθνῶν. Ἰταλοὶ, Ἰσπανοὶ, Γάλλοι, Γερμανοὶ, Ἄγγλοι, πολὺν καιρὸν πρὶν αἱ ἐπιστῆμαι ἀναβῶσιν εἰς τὸν ὁποῖον σήμερον τὰς βλέπομεν βαθμὸν, ἄρχισαν νὰ συναθροίζωσι τὴν ὕλην τῆς γλώσσης, καὶ κατέβαλαν τὰ πρῶτα θεμέλια τῶν Λεξικῶν. Καὶ ὄχι μόνον αἱ ἐπιστῆμαι, ἀλλ' εἰς πολλὰ ἔθνη καὶ πρὶν ἀκόμη γράψωσι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δοξάσαντας τὸ γένος Κλασσικοὺς, ἐφάνησαν οἱ ἐρευνηταὶ τῆς γλώσσης. Ἀπ' αὐτὴν τὴν δεκάτην ἕκτην ἑκατονταετηρίδα ἄρχισαν οἱ Γάλλοι τὰς περὶ τῆς γλώσσης των ἐρεύνας· καὶ εἰς τὴν δεκάτην ἑβδόμην ἐπεχείρησεν ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία νὰ συναθροίζῃ τὴν ὕλην τοῦ Λεξικοῦ της, τὸν αὐτὸν χρόνον (1639), ὅτε ἴδε τὸ φῶς ὁ Εὐριπίδης τῆς Γαλλίας, ὁ μέγας Ῥακίνας, καὶ τρεῖς χρόνους μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ περιφήμου Σατυρικοῦ Βοϊλλῶ. Ὁ Μενάγιος ἐξέδωκε τὸ Ἐτυμολογικὸν τῆς Γαλλικῆς

φῶς. Οἱ Στωϊκοὶ ἔπειτα φιλόσοφοι μὲ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ ἠθικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας νέων ἰδεῶν, ἀναγκάσθησαν ὄχι μόνον νὰ πλάσωσι νέας λέξεις, ὁποῖαι εἶναι ὁ Ἐνάρετος, τὸ Καθῆκον, καὶ ἄλλαι πολλαί, ἀλλὰ νὰ διορίσωσι καὶ τὴν σημασίαν τῶν παλαιῶν. Ἐκατάλαβαν οἱ σοφοὶ οὗτοι ἄνδρες ὅτι τὸ ἀδιόριστον τῶν λέξεων γεννᾷ τὸ ἀκατάστατον τῶν ἰδεῶν, καὶ τοῦτο πάλιν τὸ ἀκατάστατον τῶν πράξεων.

(1) Ὁ περιηγητὴς Βολνέϋς (Volney), ἂν δὲν λανθάνωμαι.

γλώσσης κατὰ τὸ 1650 ἔτος, καὶ ὁ αὐτὸς πάλιν τὸ Ἐτυμολογικὸν τῆς Ἰταλικῆς κατὰ τὸ 1685. Εἰς τὸν αὐτὸν σχεδὸν καιρὸν ὁ δοξάσας τὴν Γερμανίαν μέγας Λεϊδνίτιος δὲν ἔκρινε τῆς φιλοσοφίας του ἀνάξιον νὰ ἀσχοληθῇ εἰς ἐτυμολογικὰς ἐρεύνας (1).

Καὶ ἐπειδὴ τοιαύτη ἔγινεν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη ἡ κατὰ μικρὸν πρόοδος τῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τοιαύτη πρέπει νὰ γένῃ καὶ εἰς ἡμᾶς· ἢ μᾶλλον γίνεται, ὁδηγουμένη ἀπ' αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, χωρὶς προαιρέσεως ἐπιῤῥοήν. Καθὼς ὁ ἐξερχόμενος ἀπὸ σκοτεινὴν καὶ μακροχρόνιον φυλακὴν ἐρωτᾷ πρῶτον τὰς ὀνομασίας τῶν ἀμυδρῶς ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς ὀφθαλμούς του βλεπομένων πραγμάτων, παρόμοια καὶ ἡμεῖς μεταβαίνοντες ἀπὸ τῆς ἀμαθίας τὸ σκότος, πρέπει νὰ πλησιάσωμεν τὰς ὁποίας ἕως τώρα ἐμεταχειριζόμεθα λέξεις εἰς τὴν λαμπάδα τῆς φιλοσοφίας· πρέπει νὰ ἐρευνήσωμεν τί ἐσήμαινε πᾶσα μία ἀπ' αὐτὰς εἰς τοὺς προγόνους ἡμῶν, τί ἐκατάντησε νὰ σημαίνῃ εἰς ἡμᾶς, καὶ τίς εἶναι ἡ κυρία της σημασία, παραβαλλομένης μὲ τὰς ἀναλόγους τῶν φωτισμένων ἐθνῶν λέξεις.

Τὴν τοιαύτην ἔρευναν ὀνομάζει ὁ Ἐπίκτητος Παρακολούθησιν τῶν ὀνομάτων, καὶ τὴν διακρίνει ἀπὸ τὴν ἁπλῆν αὐτῶν Χρῆσιν, ἥτις κατ' αὐτὸν ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ νὰ λαλῇ τὶς χωρὶς νὰ ἐξεύρῃ τί λέγει, μεταχειριζόμενος τὰς λέξεις καθόσον ἔρχονται μία μετὰ τὴν ἄλλην εἰς τὴν γλῶσσάν του, γυμνὰς ἰδεῶν, ἢ ἐνδυμένας μὲ ἀλόγους καὶ κτηνώδεις ἰδέας (2).

---

(1) Ὡς τὸ μαρτυρεῖ τὸ ἐπιγραφόμενον αὐτοῦ βιβλίον, Ἐτυμολογικαὶ συλλογαί, Collectanea Etymologica.

(2) « Πόθεν οὖν ἄρξασθαι δεῖ; ... Ἐρῶ σοι, ὅτι πρῶτον δεῖ σε τοῖς
» ὀνόμασι παρακολουθεῖν... Πῶς οὖν χρῶμαι αὐτοῖς; Οὕτως ὡς οἱ
» ἀγράμματοι ταῖς ἐγγραμμάτοις φωναῖς, ὡς τὰ κτήνη ταῖς φαντα-

Ὅτι εἰς ὅσα λέγομεν, ἢ γράφομεν, τὴν σήμερον περιέχονται καὶ ἄλογα πολλὰ, δὲν ἔχει χρείαν ἀποδείξεως. Ἀλλὰ ποῖον ἔθνος ἄρχισεν ἀπὸ λογικώτερα; λέγω καὶ ἐγὼ, κ' ἔχει δίκαιον νὰ λέγῃ πᾶς ἕνας ἀπολογούμενος.

Εἶναι ὅμως καὶ εἰς τοῦτο διαφορά. Τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη, ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ πάλαι πατέρες ἡμῶν, καταρχὰς τοῦ φωτισμοῦ των, δὲν εἶχαν ὅσα σήμερον ἔχομεν ἡμεῖς βοηθήματα ἀπὸ ἄλλα ἔθνη φωτισμένα, εἰς τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ὀρθῶς νοούντων, λαλούντων καὶ γραφόντων παραδείγματα πολλά. Ἀπὸ τούτους κάνεῖς δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ γράψῃ περὶ πράγματος τοῦ ὁποίου δὲν ἐξεύρει ἀκριβῶς τὄνομα, ἤγουν δὲν ἔχει καθαρὰν ἰδέαν καὶ παρακολούθησιν αὐτοῦ· καὶ ὅταν πιάσῃ τὸν κάλαμον, δὲν γράφει οὔτε διὰ τοὺς σοφοὺς, οὔτε διὰ τοὺς ἀπαιδεύτους τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ δι' ὅλον αὐτοῦ τὸ ἔθνος. Διὰ νὰ φύγῃ τὰ δύο ταῦτα ἄκρα, μηδὲ νὰ μακρύνῃ ἀπὸ τὰ γραφόμενα μήτε τοὺς πρώτους διὰ τὴν ἀηδίαν, μήτε τοὺς δευτέρους διὰ τὸ δυσνόητον, ἢ καὶ ἀκατανόητον, πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ τὴν γλῶσσαν τῶν Κλασσικῶν, ἂν τὸ ἔθνος του ἔχῃ ὁμολογουμένους Κλασσικοὺς, οἱ ὁποῖοι μηδ' αὐτοὶ ἤθελαν ἀξιωθῆν νὰ ὀνομάζωνται τοιοῦτοι, ἐὰν ἔγραφαν διὰ μέρος τι τοῦ ἔθνους.

Εἰς ἡμᾶς, μὴν ἔχοντας ἀκόμη Κλασσικοὺς, ἂν θέλωμεν νὰ ταχύνωμεν τὴν γένεσιν αὐτῶν, πάλιν τὴν μέσην ὁδὸν τῆς γλώσσης πρέπει νὰ πατήσωμεν, διὰ νὰ μεταδώσωμεν εἰς τοὺς ἀπαιδεύτους, ἂν ἔχωμέν τι καλὸν, καὶ νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς σοφοὺς ἀφορμὴν νὰ μεταδώσωσι καλήτερα. Ἀλλὰ τὴν μέσην ὁδὸν ἐκεῖνος μόνος εἶναι καλὸς νὰ πατήσῃ, ὅστις ἐξέτασεν ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν τῆς γλώσσης του. Ἂς ἀρχίσωμεν λοιπὸν

» σίαις· ἄλλο γάρ ἐστι χρῆσις, ἄλλο παρακολούθησις »· Ἀρριαν. Διατριβ. Ἐπικτ. II, ιδ', 15, σελ. 108-109, ἐκδ. Κοραῆ.

ἀπὸ τὴν ἔρευναν αὐτῆς· καὶ ἂς τολμήσωμεν, ὡς ἔλεγεν ὁ Κικέρων (1), νὰ μιμηθῶμεν τοὺς Στωϊκοὺς φιλοσόφους, οἱ ὁποῖοι ἐξέταζαν ἐπιμελῶς τὰς παραγωγὰς τῶν λέξεων.

Καὶ πρῶτον πρέπει, ὡς τὸ ἐζήτησα καὶ ἄλλοτε, νὰ συναθροισθῶσιν αἱ λέξεις καὶ φράσεις, εἰς ἕνα λόγον, ἡ ὕλη τῆς γλώσσης ὅλη ἀπ' ὅλας τὰς πόλεις καὶ χώρας τῆς Ἑλλάδος. Τῆς συναθροίσεως πρῶτον ἀποτέλεσμα καλὸν εἶναι ὁ καθαρμὸς τῆς γλώσσης ἀπὸ ἀλλοφύλους λέξεις. !Εἰς τίνα δὲν εἶναι γνωςὸν ὅτι εἰς πολλοὺς τόπους ὀνομάζονται τὰ πράγματα μὲ λέξεις Ἰταλικὰς καὶ Τουρκικάς; ὄχι διότι λείπει ἀπὸ τὴν γλῶσσαν ἐμφύλιος λέξις, ἀλλὰ διότι δὲν γνωρίζεται εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅπου ὀνομάζεται τὸ πρᾶγμα μὲ ἀλλόφυλον (2). Εἶναι ἐντροπὴ

---

(1) Audeamus imitari Stoicos, qui studiose exquirunt unde verba sint ducta. *Cicer. de offic. I*, 7. Ἀπὸ τοὺς νεωτέρους λέγει καὶ ὁ συγγραφεὺς, τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω ἔφερα τινὰς μαρτυρίας. On ne saurait croire combien de bonnes choses sont contenues dans l'Étymologie. Elle est un trésor de bon-sens : elle renferme des vérités qui échappent à la plupart des philosophes, et qui illustreront un jour le philosophe qui en fera la découverte, sans que lui-même soupçonne que depuis un temps immémorial, elles sont dans la bouche de tout le monde. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 27.

(2) Τὰ αὐτὰ ἔλεγε περὶ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης καὶ ὁ ἀνωτέρω συγγραφεύς· Je demande au paysan le nom d'une plante : il me répond qu'elle n'en a point : cela ne prouve pas encore la pauvreté de la langue, cela ne prouve, peut-être, que l'ignorance du paysan, celle de son village, ou celle de toute la contrée... Parcourez les différentes contrées de l'Allemagne ; vous cesserez de vous plaindre de la disette des noms : vous vous plaindrez peut-être d'une abondance pernicieuse. La plante que vous croyez n'avoir point de nom, vous verrez

εἰς Γραικὸν, καθ' ὑπόθεσιν, Σμυρναῖον νὰ ὀνομάζῃ Τουρκιςὶ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ὁ πλησιόχωρος αὐτοῦ Χῖος ὀνομάζει Γραικιςὶ, εἰς τὸν Κερκυραῖον, Ἰταλιςὶ, τοῦ ὁποίου τὸ Γραικὸν ὄνομα σώζεται εἰς τὴν γείτονά του Πελοπόννησον.

Δεύτερον ἀποτέλεσμα καλὸν τῆς συναθροίσεως εἶναι, ὅτι, ἐπειδὴ εἰς τόπους πολλοὺς πολλὰ πράγματα οὔτ' ἐμφύλιον οὔτ' ἀλλόφυλον ὄνομα ἔχουσι κἀνὲν, οἱ ἐντόπιοι, λαμβάνοντες ἀπὸ τοὺς ἔχοντας τὰς ὀνομασίας, μανθάνουν ἐντάμα καὶ τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἕως τότε ἔβλεπαν, ὡς βλέπει τὸ κτῆνος τὴν βοσκήν του, χωρὶς νὰ ἐξεύρῃ τί εἶναι. Ὀλίγην προσοχὴν δίδει φυσικὰ ὁ ἄνθρωπος εἰς ὅσων δὲν γνωρίζει τὸ ὄνομα. Τὰ ὀνόματα ἐντυπόνουσι μονιμώτερον εἰς τὴν ψυχὴν τὰς ἰδέας τῶν πραγμάτων. Ὅταν ἡ γλῶσσα εἶναι πλουσία ἀπὸ λέξεις, ἀδύνατον νὰ μὴ διαδωθῇ μέρος τὶ τῆς ὅλης ἐπιςήμης τοῦ ἔθνους καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν λαόν (1).

Τρίτον ἀποτέλεσμα καλὸν ἡ συνάθροισις τῆς ὕλης τῆς γλώσσης καὶ εἰς Λεξικὸν καταχώρισις ἔχει τοῦτο, ὅτι μᾶς φυλάσσει ἀπὸ τὸν κίνδυνον νὰ πλάσσωμεν νέας λέξεις, ἀμφιβόλου πολλάκις ἀρχῆς καὶ γενέσεως (2), διὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα πρὸ

---

qu'elle en a plusieurs, mais ce ne sont que des noms provinciaux. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 50-51.

(1) Lorsque la langue est riche, il n'y a pas jusqu'à l'homme du commun qui ne prenne quelque teinture du savoir : il s'instruit de choses qui, sans le secours de sa langue, lui seraient toujours demeurées inconnues : il observe mieux le cours de la nature, et se trouve en état de communiquer aux savans des expériences qui sans cela eussent été perdues, et qui ne sont pas toujours à mépriser. *De l'infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 45.

(2) Des mots nouveaux sans dérivation rendraient un

πολλοῦ ἔχουν ὄνομα σημαντικὸν εἰς τὴν γλῶσσαν. Αἱ μὴ ἀναγκαῖαι πλάσεις τῶν ὀνομάτων δὲν πλουτίζουσι τὰς γλώσσας. Ἐὰν τὸ παλαιὸν σημαίνῃ ἀρκετὰ τὸ πρᾶγμα, τὸ ἔθνος δὲν δίδει προσοχὴν εἰς τὸ νέον· καὶ ἂν ὑπερισχύσῃ τοῦτο νὰ ἐξαλείψῃ τὸ παλαιὸν, δὲν βλέπω τί ἐκέρδησεν ἡ γλῶσσα ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴν ταύτην. Τὰ ὀνόματα τῆς γλώσσης πρέπει νὰ φυλάσσωνται, ὅταν ἦναι καλὰ, καὶ μάλιστα ὅσα δὲν περιορίζονται εἰς πόλιν ἢ χώραν τινὰ, ἀλλ' εἶναι εἰς ὅλον τὸ ἔθνος γνωστὰ, καὶ, νὰ εἴπω οὕτως, οἰκουμενικά (1).

---

son étranger, et auquel nos oreilles ne sont point faites : ce qui serait un très-grand supplice pour la mémoire. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 119.

(1) Ἐδῶ ἂς μὲ συγχωρήσῃ ὁ φίλος Γαζῆς νὰ σημειώσω, ὅτι ἐβιάσθη ὀλίγον εἰς τὴν ὀνοματοθεσίαν τοῦ Ἤτριου. Ἂν τὸ ἔθετεν ἄλλος, ὀλίγον ἤθελα φροντίσειν· ἀλλ' ὅσον εἶναι σοφώτεροι οἱ διορθωταὶ τῆς γλώσσης, τόσον αὐτῶν τὰ σφάλματα βλάπτουσι πλέον τὴν γλῶσσαν. Ὁ σφαλλόμενος ἐνδέχεται νὰ ἦμαι ἐγώ· ἀλλὰ τοῦτο δὲν μ' ἐμποδίζει νὰ ὑποτάξω εἰς σοφωτέρας δευτέρας του φροντίδας τὴν γνώμην μου. Τὸ ὄνομα Τετράδιον, ῥιζωμένον εἰς τὴν γλῶσσαν ἀπὸ τὴν τετάρτην ἑκατονταετηρίδα, σημαίνει τὸ αὐτὸ, τὸ ὁποῖον ἠθέλησε νὰ σημάνῃ μὲ τὴν λέξιν Ἤτριον, λέξιν ξενίζουσαν εἰς τὰς ἀκοὰς, καὶ τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις καὶ μεταφορὰ εἶναι ἀμφίβολος. Πρῶτος ὁ Πλάτων τὴν ἐμεταχειρίσθη εἰς σημασίαν Πανίου, ἢ Ὑφάσματος· « Ἤτριον, » ἔνδυμα ὑμενῶδες » λέγει ὁ Σουΐδας. Τὸ Δωρικὸν, Ἄτριον, ἐξηγεῖ ὁ Ἡσύχιος, « Ὕφος λεπτὸν, καὶ Εὐάτριοι, εὐυφεῖς ». Ἓν μοναδικὸν παράδειγμα, καὶ τοῦτο ποιητικὸν, ἔχομεν Λεωνίδου τοῦ Ἀλεξανδρέως (Ἀνάλεκτ. Βρυγκ. Τόμ. Β, σελ. 195), ὅςις τὸ ἐμεταχειρίσθη εἰς σημασίαν Χαρτίου. Ἀλλὰ τοῦ Λεωνίδου ἡ ἀξία δὲν εἶναι τόση, ὥςε νὰ ἐξορίσῃ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν λέξιν εἰς ὅλους γνωςὴν, καὶ τῆς ὁποίας τὴν ἰδέαν πολλὰ φωτισμένα ἔθνη ἐκφράζουσι μὲ σημεῖον ἀνάλογον. Καθὼς τοῦ Τετραδίου ἡ παραγωγὴ εἶναι ἀπὸ τὸ Τέσσαρα, παρόμοια καὶ οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Ἰσπανοὶ τὸ ὀνομάζουσι *Quu-*

Τέταρτον τῆς συναθροίσεως τῶν λέξεων ἀποτέλεσμα καλὸν εἶναι ἡ εὐκολωτέρα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης μάθησις. Ὅτι συμβάλλει πολὺ, ὅσον καὶ ἂν ἐβαρβαρώθη, ἡ σημερινὴ γλῶσσα εἰς τῆς ἀρχαίας τὴν ἐξήγησιν, τὸ ἔδειξα μὲ πολλὰ πολλάκις παραδείγματα, εἰς τὰ ὁποῖα νὰ προσθέσω δὲν ἤθελον μὲ λείψειν πλειότερα, ἐὰν ὁ καιρὸς δὲν μ' ἔλειπε.

Τῆς προγονικῆς γλώσσης ἡ ἀπόκτησις εἶναι τόσον ἀναγκαιοτέρα εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, ὅσον ἡ ἀμέθοδος αὐτῆς παράδοσις, αὐξάνουσα χωρὶς ἀνάγκην τοὺς κόπους, καὶ διὰ τοῦτο ἐμποδίζουσα τὴν εἰς πολλοὺς αὐτῆς διάδοσιν, ἐστάθη ἡ γονιμωτάτη αἰτία, ἐκ τῆς ὁποίας ἔρευσαν ὅλαι τοῦ γένους αἱ δυστυχίαι, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν πολλοὶ τοῦ ἔθνους δυνατοὶ, ὄντες ἀπαίδευτοι, δὲν φροντίζουν νὰ τὰς παύσωσι. Μόνους ἀκόμη δέκα τοιούτους, ὁποῖος εἶναι τῆς Οὐγγροβλαχίας ὁ σοφὸς Ἀρχιερεὺς Ἰγνάτιος, ἐὰν εἶχεν ἡ ταλαίπωρος Ἑλλὰς, εἰς πολὺ μικρὸν

---

derno, καὶ οἱ Ὀλλανδοὶ Katern, ἀπὸ τὸ Quatro (τέσσαρα). Τὸ ταυτόσημον Cahier τῶν Γάλλων ἐγράφετο παλαιὰ Quayer, διότι εἶναι καὶ αὐτὸ παραφθορὰ τοῦ Λατινικοῦ Quaternum. Ἀπὸ τὴν αὐτὴν πηγὴν εἶναι καὶ τῶν Ἄγγλων τὸ *Quire*, ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ τυπογραφουμένου φύλλου, ἢ τετραδίου. Εἰς τὸν πρῶτον τόμον (σελ. 132) τοῦ τριγλώσσου Λεξικοῦ εὑρίσκω, « Cahier. . . τετρα» δον, τετράδιον », ἐπειδὴ ἀλλέως νὰ τὸ μεταφράσῃ ὁ Λεξικογράφος ἦτον ἀδύνατον, χωρὶς νὰ βιάσῃ τὴν γλῶσσαν. Εἰς τὸν Σομαυέραν ὁμοίως, « Quaderno, τέτραδον » Τὸ φύλλον, ὡς ἐκβαίνει πλασμένον ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ χαρτοποιοῦ, ἐὰν διπλωθῇ εἰς δύο (διὰ τὴν ὁποίαν δίπλωσιν καὶ κάμψιν τὸ ὠνόμασαν οἱ Γερμανοὶ, ὁμωνύμως τοῦ τόξου, Bogen), γεννᾷ τέσσαρας σελίδας, ἢ καταβατά· ἐὰν διπλωθῇ εἰς τέσσαρα, ἤγουν ὀκτὼ σελίδας, γίνεται τετράδιον διὰ τὴν εἰς τέσσαρα δίπλωσιν· ἐὰν διπλωθῇ εἰς ὀκτὼ ἢ καὶ περισσότερα, πάλιν τὸ αὐτὸ ὄνομα φυλάσσει, διότι γίνεται σύνθετον ἀπὸ πολλὰ τετράδια.

καιροῦ διάςημα ἤθελε κατορθώσειν ἄξια νὰ φέρωσιν εἰς ἔκπληξιν καὶ αὐτὴν τὴν φωτισμένην Εὐρώπην πράγματα.

Μεγάλην λοιπὸν ὠφέλειαν θέλει προξενήσειν εἰς τὴν γλῶσσαν, καὶ εἰς τὸ γένος, ὅςις περιέλθῃ τὴν Ἑλλάδα ὅλην διὰ μόνην τὴν ἔρευναν καὶ συνάθροισιν τῶν λέξεων. Εἰς αὐτὸν πρέπει ὄχι τὸ Λεξιθήρας, ἀλλὰ τὸ Γνωσιθήρας ὄνομα, ἐπειδὴ ἀρχίζει, ὅθεν πρέπει ν' ἀρχίζῃ ὁ ἀπαίδευτος· « ἀρχὴ παι» δεύσεως ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις ». ¡Πῶς ἔχομεν ν' ἀνορθώσωμεν τὴν πτῶσιν τῆς γλώσσης, ἐὰν δὲν ἀνασκάψωμεν πρῶτον τὰ ἐρείπιά της; ¡πῶς νὰ προσθέσωμεν ὅ,τι λείπει, πρὶν μάθωμεν ὅσα ἔμειναν εἰς αὐτήν; ¡πῶς νὰ τὴν κτίσωμεν, ἂν δὲν ἔχωμεν παροῦσαν τὴν χρειαζομένην ὅλην ὕλην εἰς τὴν οἰκοδομήν της; ¡πῶς νὰ μετασχηματίσωμεν τὰ κακόμορφα καὶ ἄσχημά της, χωρὶς νὰ ἐξεύρωμεν ἂν ἔχωσι παντοῦ τὴν αὐτὴν μορφήν; εἰς βραχυλογίαν, ¡πῶς νὰ τὴν θεραπεύσωμεν, ἐὰν δὲν γνωρίζωμεν ἀκριβῶς καὶ τὸ πάθος, καὶ ποῖα εἶναι τὰ μάλιςα πάσχοντα μέρη τῆς γλώσσης; ¡Δὲν εἶναι κίνδυνος, μὴν ἐμπλαςρώσωμεν τὰ ὑγιερὰ, καὶ ἀφήσωμεν τὰ πληγομένα της νὰ σαπίζωνται; Ὁ μακαρονισμὸς τῶν κακοτύχων τούτων Ἀττικιςῶν, τῶν ὁποίων ἡ σοφία ἔφθασεν ἕως νὰ μεταφράζῃ καὶ τὸ Ὀργίζομαι διὰ τοῦ Χαλεπαίνω, ¡πόθεν ἄλλοθεν προέρχεται πλὴν ἀπὸ τὴν ἄγνοιαν τῆς γλώσσης; Μὴν ἐξεύροντες τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, καταφεύγουσιν εἰς τὴν προγονικὴν, ὄχι διότι γνωρίζουσιν ἐκείνην καλήτερα, ἀλλὰ διότι μὲ τὸ κάλυμμά της κρύπτουν τὴν ἰδίαν ἀμαθίαν εἰς τῶν ἀμαθεςέρων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀσφαλέςερον. Ὁ ἀπαίδευτος ὄχλος ὅσον ὀλιγώτερον τοὺς καταλαμβάνει, τόσον πλατύτερον χάσκει, καὶ κροτεῖ τὰς χεῖρας εὐκολώτερον, θαυμάζων τὴν σκοτεινὴν αὐτῶν σοφίαν·

Εὖ, νὴ τὸν Ἑρμῆν! ὅ,τι λέγεις δ' οὐ μανθάνω (1)·

(1) Ἀριςοφάν. Βατρ. 1169.

Μὰ τὸν Θεόν! λογιώτατε, λαλεῖς ὡς ἄγγελος· ἀλλὰ τί λέγεις δὲν καταλαμβάνω.

Ἐάν, ὡς εἶπα ἀνωτέρω, ἡ βαρβάρωσις τῆς γλώσσης, διαςρέφουσα τὰς ἀληθεῖς ἐννοίας τῶν λέξεων, καταντᾷ καὶ εἰς τὴν διαςροφὴν τῶν ἠθῶν, ἀκολουθεῖ, ὅτι ἡ διόρθωσις αὐτῆς διορθόνει καὶ τὰ ἤθη τοῦ ἔθνους, καὶ τὰ κάμνει ἡμερώτερα. Ἀρετή, Δικαιοσύνη, Σωφροσύνη, Ἁγιότης, καὶ ἄλλαι μυρίαι λέξεις, δηλωτικαὶ διαθέσεως ψυχῆς, ἄλλο σημαίνουν εἰς τοῦ ἀπαιδεύτου, ἄλλο εἰς τοῦ φωτισμένου ἀνθρώπου τὸ ςόμα. Μεγάλην ἀναμφιβόλως ὠφέλειαν θέλουν προξενήσειν εἰς τὸ ἔθνος οἱ λόγιοι ἄνδρες, ἐὰν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἐξηγῶσιν εἰς τὸν ὄχλον τὴν ἀληθῆ παραγωγὴν καὶ τὴν ἀκριβῆ σημασίαν αὐτῶν.

Ἡ λέξις, Πλοῦτος, εἰς τοῦ ἀπαιδεύτου πλουσίου τὴν κεφαλὴν σημαίνει ὑπεροχὴν εἰς ὅλα· εἰς τοῦ σοφοῦ, ὄχι ἄλλο, πλὴν πολλῶν χρημάτων καὶ κτημάτων συλλογήν, εὐτυχῆ, ἂν ἦναι συνωδευμένη μὲ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν, ἀτυχεςέραν καὶ αὐτῆς τῆς πτωχείας, ὅταν ὁ πλούσιος δὲν ἐξεύρῃ νὰ τὴν μεταχειρισθῇ. Δὲν ἤθελεν εἶσθαι ὠφέλιμον νὰ φωνάζῃ τὶς εἰς τοὺς ἐπαιρομένους διὰ τὸν πλοῦτον, ὅτι μόνη ἡ παιδεία, ἢ τῆς παιδείας ἡ ἀγάπη, δύναται νὰ τοὺς ὑψώσῃ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους, διδάσκουσα τὴν ὠφέλιμον χρῆσιν τοῦ πλούτου, χωρὶς τῆς ὁποίας ἂν ἐλπίζουν νὰ εὐδοκιμήσωσι καὶ νὰ φανῶσι τὶ εἰς τῶν φρονίμων τὴν ὑπόληψιν, εἶναι ἠλίθιοι (1); Δὲν ἤθελεν

(1) « Τοὺς δὲ ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονοῦντας, καὶ νομίζοντας οὐδὲν » προσδεῖσθαι παιδείας, ἐξαρκέσειν δέ σφισι τὸν πλοῦτον οἰομένους » πρὸς τὸ διαπράττεσθαι ὅ,τι ἂν βούλωνται, καὶ τιμᾶσθαι ὑπὸ τῶν » ἀνθρώπων, ἐφρένου [ὁ Σωκράτης], λέγων, ὅτι μωρὸς εἴη... εἴτις » οἴεται διὰ τὸν πλοῦτον, μηδὲν ἐπιςάμενος, δόξειν τι ἀγαθὸς εἶναι, » ἢ μηδὲν ἀγαθὸς εἶναι δοκῶν, εὐδοκιμήσειν ». Ξενοφ. Ἀπομνημ. Δ, I, 5, σελ. 111, ἐκδόσ. Κοραῆ.

ὕτως τοὺς ἐμποδίσειν νὰ γίνωνται διῶκται τῆς παιδείας, καὶ ὰ κηρύσσωσι τὴν μωρίαν αὐτῶν, λαλοῦντες καὶ ἀποφασίζοντες ερὶ πραγμάτων, τῶν ὁποίων οἱ ταλαίπωροι δὲν ἔχουσιν ἰδέαν;

Εἰς τὰς γλώσσας πολλάκις ἡ μεταφορὰ γεννᾷ ὁμωνυμίας, ἱ ὁποῖαι, μακρυνόμεναι ἀπὸ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς πρώτης κυρίας λέξεως, φέρουσι σύγχυσιν εἰς τὰς ἀγυμνάστους κεφαλὰς, ὰν δὲν ἐξηγῶνται ἀκριβῶς εἰς τὰ Λεξικὰ τῆς γλώσσης. Τοιαύτη ἶναι ἡ Λέξις Θαῦμα. Καταρχὰς ἄλλο δὲν ἐσήμαινε, πλὴν πρᾶγμα ἢ ἐνέργημα φυσικὸν, ἢ τεχνητὸν, ἔξοχον διὰ κάλλος, μέγεθος, ἢ ἄλλην τινὰ ποιότητα καὶ περίστασιν ἀπροσδόκητον εἰς τὸν βλέποντα, καὶ διὰ τοῦτο ἱκανὴν νὰ τοῦ φέρῃ τὴν ψυχὴν εἰς ἔκπληξιν·

Ὢ πόποι, ἦ μέγα ΘΑΥΜΑ τόδ' ὀφθαλμοῖσιν ὁρῶμαι (1),

λέγει τὶς ἀπὸ τοὺς Ἑλληνικοὺς ἥρωας, βλέπων ἀπροσδόκητον ἐρχόμενον τὸν Ἕκτορα. Ὁ Κύκλωψ ἔφερεν εἰς ἔκπληξιν τοὺς βλέποντας διὰ τὸ παράξενον μέγεθος τοῦ σώματος (2)·

Καὶ γὰρ ΘΑΥΜ' ἐτέτυκτο πελώριον· οὐδὲ ἐῴκει
Ἀνδρί γε σιτοφάγῳ. ——————

Ὠνομάσθη ἔπειτα Θαῦμα καὶ αὐτὴ τοῦ βλέποντος ἡ ἔκπληξις, τὴν ὁποίαν κοινότερον λέγομεν Θαυμασμόν·

ΘΑΥΜΑ μ' ἔχει, ὡς οὔτι, πιὼν τάδε φάρμακ', ἐθέλχθης,

λέγει πρὸς τὸν Ὀδυσσέα ἡ Κίρκη (3), βλέπουσα ὅτι τὸ φάρμακον δὲν ἐνέργησεν εἰς αὐτόν. Τέλος πάντων ἐπέρασεν ἡ λέξις καὶ εἰς τὴν Θρησκείαν, μὲ σημασίαν ἀνάλογον τῆς πρώτης, ἀλλ' ὄχι τὴν αὐτήν. Κατ' ἐκείνην, τὸ Θαῦμα ἦτο

---

(1) Ἰλιάδ. ό, 286.
(2) Ὀδυσσ. ί, 190.
(3) Αὐτόθ. κ', 326.

πρᾶγμα ἀπροσδόκητον, ἀλλ' ὅμως φυσικὸν ἢ τεχνητόν· εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς θρησκείας, τὸ Θαῦμα σημαίνει ἐνέργειαν ἄμεσον τῆς θείας δυνάμεως, ἐναντίαν εἰς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ὁποῖα εἶναι τὰ κατ' ἐξοχὴν ὀνομαζόμενα ἀληθινὰ θαύματα. Κατ' ἐκείνην, τὸ Θαῦμα ἦτο συνώνυμον μὲ τὸ Θαυμαςὸν ἢ Θαυμάσιον· εἰς τὴν θρησκείαν, ἐὰν ὀνομάζεται καμμίαν φορὰν Θαυμάσιον (1), διότι αὐτὸ μάλιςα εἶναι θαυμασμοῦ καὶ σεβασμοῦ ἄξιον, δὲν πρέπει ὅμως νὰ συγχέεται μὲ τὰ θαυμάσια τῆς φύσεως, ἢ τῆς τέχνης. Εἶναι φανερὸς ὁ κίνδυνος τῆς τοιαύτης συγχύσεως (2). Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ ςαθερὰν βίου διαγωγὴν ὅςις ὀνομάζει καὶ νομίζει θαύματα ὅλα τὰ ἀπροσδόκητα, ἤγουν ὅλα, ὅσων δὲν γνωρίζει ἢ δὲν βλέπει τὴν αἰτίαν· ἐπειδὴ ὁ τυχὼν πλάνος, κακομεταχειριζόμενος τὰ δῶρα τῶν τεχνῶν ἢ τῶν ἐπιςημῶν, ἐμπορεῖ μὲ τι τυχὸν πείραμα τῆς Φυσικῆς, ἢ τῆς Χημικῆς, ἢ μὲ τῶν χειρῶν τὴν εὔςροφον καὶ ταχεῖαν κίνησιν, νὰ τὸν κάμῃ ὄργανον μεγάλων κακιῶν;

Τοιαύτη σύγχυσις ἔγινε καὶ εἰς τὰς λέξεις Ἅγιος, Ἁγιότης, Ἁγιασμὸς, Ἁγιοσύνη. Ἐρώτησε τὸν πρῶτον ἀπαντήσαντα ἀπαίδευτον, ποίαν ἰδέαν ἔχει τοῦ Ἁγίου, καὶ τι

---

(1) « Ἰδόντες... τὰ θαυμάσια, ἃ ἐποίησε », Ματθ. κά, 15.

(2) Cette espèce d'homonymie, qui réunit sous la même dénomination le genre et l'espèce, est dangereuse. Tel est le cas d'un mot allemand qui désigne également les merveilles et les miracles. Nous appelons *Wunder* tous les grands événemens inattendus qui nous étonnent; et l'usage se trouve ici d'accord avec l'étymologie : mais ce nom est plus particulièrement affecté aux effets immédiats de la toute-puissance; il désigne les miracles κατ' ἐξοχήν. *De l'Infl. des Opin sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 96.

ρεῖ αὐτοῦ ἡ κεφαλὴ, ὅταν τὸ ςόμα του προφέρῃ τὴν λέξιν ἁγιότης, καὶ θέλεις ἀκούσειν πράγματα θαυμάσια. Κατ' αὐτὸν, δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀρετὴ νὰ ἁγιάσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἂν δὲν ἦναι ἑνωμένη μὲ τὸν χωρισμὸν τοῦ κόσμου, μὲ τὴν σωματικὴν σκληραγωγίαν, καὶ καμμίαν φορὰν μὲ τὴν θαυματουργίαν. Κατ' αὐτὸν, ἄνθρωπος μὲ γυναῖκα καὶ τέκνα, ἀγαθὸς ἀνὴρ, ἀγαθὸς πατὴρ, ἀνατρέφων υἱοὺς καὶ θυγατέρας, καὶ μὲ τὸν λόγον καὶ μὲ τὸ παράδειγμά του, εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι διὰ τοῦτο Ἅγιος. Καὶ ὅμως ἡ Θρησκεία δὲν ἔδωκε χώραν εἰς τοιαύτην ἀμαθίαν τῶν λέξεων. Εἰς αὐτὴν, καθὼς καὶ εἰς τοὺς παλαιοὺς, ὁ Ἅγιος σημαίνει τὸν καθαρόν· καὶ Ἁγίους ὠνόμασε πρῶτον ὅλους χωρὶς ἐξαίρεσιν τοὺς πιςοὺς, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ πολυθείας κάθαρσιν, ἔπειτα τοὺς ἐναρέτους, ἤγουν τοὺς καθαροὺς ἀπὸ ἁμαρτίας, χριςιανοὺς, ὡς μαρτυροῦν αἱ ἐπιςολαὶ τοῦ Παύλου. Ἅγιοι ὀνομάζονται εἰς αὐτὰς οἱ χριςιανοὶ τῆς Ῥώμης, τῆς Κορίνθου, καὶ ἁπλῶς ὅλοι πρὸς ὅσους γράφει. Ἀρετὴ καὶ Ἁγιότης εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Γραφῆς εἶναι συνώνυμα τόσον ἀχώριςα, ὥςε δὲν ἐδίςασεν ὁ Ἀπόςολος νὰ εἴπῃ· « Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν » ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν κύριον (1)». Ἐὰν ἡ

---

(1) Πρὸς Ἑβρ. ιϐ', 14. « Τοῦτο ἀληθῶς ἁγιασμὸς, τὸ παντὸς ῥύ» που καθαρὸν εἶναι » λέγει ὁ Οἰκουμένιος (εἰς τὴν Α', πρὸς Θεσσαλον. γ', 13). Τὴν αὐτὴν τῆς Ἁγιότητος ἔννοιαν εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὸν Χρυσόςομον (Ὁμιλ. ι', εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ.)· « Ὅρα πῶς τὸν ἁγιασμὸν ἡ » πίςις ποιεῖ. Κἂν κοσμικὸν τοίνυν ἴδωμεν ἐν περιςάσει, ὀρέγωμεν » χεῖρα· μὴ πρὸς τοὺς ἐν ὄρεσι μόνον καθημένους ὦμεν σπουδαῖοι. » Ἅγιοι μὲν γὰρ ἐκεῖνοι ἐν βίῳ καὶ πίςει· ἅγιοι δὲ καὶ οὗτοι τῇ πίςει, » πολλοὶ δὲ καὶ βίῳ. Μὴ, ἐὰν ἴδωμεν μοναχὸν ἐν φυλακῇ, τότε εἰ» σέλθωμεν, ἐὰν δὲ κοσμικὸν, μὴ εἰσέλθωμεν· ἅγιός ἐςι καὶ οὗτος καὶ » ἀδελφός ».

Ἁγιότης ἦτον ἐξαίρετον εἰς τοὺς χωρισμένους ἀπὸ τὸν κόσμον, καὶ σκληραγωγοῦντας τὸ σῶμα διὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς, χρέος ἀπαραίτητον ἤθελεν εἶσθαι τῶν κοσμικῶν νὰ ἐρημώσωσι τὰς πόλεις, ν' ἀφήσωσι καὶ γυναῖκας καὶ τέκνα, καὶ νὰ κατοικήσωσι τὰς ἐρήμους, ἂν δὲν ἤθελαν ν' ἀπελπισθῶσιν ὁλότελα τὴν σωτηρίαν των. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι τοιοῦτον· Ἁγιασμὸς εἶναι ἡ πλήρωσις τῶν ἐντολῶν, τὴν ὁποίαν εἰς πᾶσαν βίου τύχην ἢ κατάστασιν ὅστις θέλει δύναται νὰ κάμῃ· καὶ διὰ νὰ ἦναι τις ἅγιος δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξορκίζῃ τοὺς δαίμονας τῶν ἄλλων· ἀρκεῖ νὰ διώξῃ τὰ δαιμόνια τῆς ψυχῆς του, καὶ νὰ βάλῃ εἰς τόπον αὐτῶν τὸ πνεῦμα τῆς ἀρετῆς. Ὁ ἐνάρετος εἶναι καὶ ἅγιος, καὶ ὁ ἅγιος πάλιν ἐνάρετος· καὶ οἱ χωρίζοντες τὰ δύο ταῦτα τρέχουν κίνδυνον, ὁ μὲν κοσμικὸς νὰ νομίσῃ τοῦ ἀναχωρητοῦ, ὄχι ἰδικόν του, χρέος τὴν ἀρετὴν, ὁ δὲ ἀναχωρητὴς νὰ περιορίσῃ τὴν ἁγιότητα εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ κόσμου χωρισμὸν καὶ τὴν σκληρὰν τοῦ σώματος γυμνασίαν (1), καὶ ἀπὸ ἀληθῆ χριστιανὸν νὰ μεταβαλθῇ εἰς Γυμνοσοφιστὴν, ἢ Βραχμᾶνα (2).

Ἐὰν ὅσα εἶπα δὲν ἦναι ἱκανὰ νὰ δείξωσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἐρεύνης τῶν λέξεων, τὴν ὁποίαν ἐβεβαίωσε μὲ τὸ παράδειγμά του αὐτὸς ὁ μέγας Ἀριστοτέλης, ἐπειδὴ εἰς τὰ ἠθικὰ καὶ πολιτικά του συγγράμματα, ὄχι μόνον πολλάκις ἐτυμολογεῖ τὰς γνωστὰς

---

(1) « Γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν. Ἡ γὰρ σωματικὴ γυ» μνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλι» μός ἐστιν » Παῦλ. Πρὸς Τιμόθ. Δ', δ', 7-8.

(2) Εἰς αὐτὴν τὴν ἑνδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ὁ Θεοφύλακτος, ἐξηγῶν τὴν ἀρχὴν τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου, « Τοῖς ἁγίοις » τοῖς ἐν Ἐφέσῳ », ἀγανακτεῖ ὅτι οὐδ' εἰς τὰ βουνὰ εὑρίσκονται πλέον ἅγιοι· « Ὅρα, πόση ἦν τότε ἀρετὴ, ὅτε ἁγίους καὶ πιστοὺς καλεῖ » ἄνδρας βιωτικοὺς, γυναῖκας ἔχοντας καὶ παιδία· ἀλλὰ νῦν οὐδὲ ἐν » ὄρεσι καὶ σπηλαίοις τοιοῦτοι ».

ἰς ὅλους λέξεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τοῦ κοινοῦ λαοῦ τὰς παροιμίας μεταχειρίζεται, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων ἔννοιαν· ἐὰν, λέγω, ταῦτα δὲν ἦναι ἱκανὰ, ἀρκεῖ πολλῶν ἄλλων λέξεων μικρὰ μελέτη, νὰ μᾶς διδάξῃ ὅτι περιέχουσιν ὁλόκληρον ὁρισμὸν πραγμάτων, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀγάπην, ἢ τὴν ἀποστροφὴν, νὰ κινήσῃς τοὺς ἀνθρώπους ἄλλο δὲν χρειάζεται παρὰ νὰ ἐξηγήσῃς εἰς αὐτοὺς ὅ,τι προφέρουσι καθημέραν χωρὶς νὰ καταλαμβάνωσι. Καμμία γλῶσσα δὲν εἶναι ἀπὸ τοιαύτας λέξεις, πολλὰς ἢ ὀλίγας, ἄμοιρος. Καὶ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον· διότι οἱ πρῶτοι τῶν λέξεων εὑρεταὶ ὁδηγούμενοι πολλάκις, ὄχι ἀπὸ σοφίαν, ἀλλ' ἀπ' αὐτὴν τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν (1), ἔπλασαν τὰς λέξεις· τὰς ὁποίας ἔπειτα ὁ πολὺς χρόνος καὶ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων ἐκατάστησαν νὰ σημαίνωσιν ἄλλο παρὰ τὸ ὁποῖον τὴν ἀρχὴν ἐσήμαιναν, ἢ καὶ νὰ μὴ σημαίνωσι τίποτε.

Θέλων ὁ Ἀριστοτέλης νὰ ἐξηγήσῃ τί εἶναι τὸ Δίκαιον, τοῦ ὁποίου ἡ λέξις σώζεται ἀκόμη εἰς ὅλων τὰ στόματα, ἂν καὶ τὸ πρᾶγμα εὑρίσκεται εἰς πολλὰ ὀλίγας ψυχὰς, τὸ ἐτυμολογεῖ Δίχαιον, ἀπὸ τὸ ἐπίῤῥημα Δίχα, τὸ ὁποῖον σημαίνει, εἰς δύο μέρη ἴσα, ἢ ἀνάλογα χωριστά· « Τὸ ἄδικον, ἄνισον ὄν, » ἸΣΆΖΕΙΝ πειρᾶται ὁ δικαστής... Καὶ καλοῦσιν ἔνιοι [τοὺς

(1) Cela n'est point du tout surprenant. Les langues sont l'amas de la sagesse et du génie des nations, où chacun a mis du sien. Ceci ne s'entend pas seulement des savans, qui au contraire ont souvent un génie borné, que plus souvent encore le préjugé empêche de voir, et qui après tout font à peine la centième partie du genre humain. Le simple homme d'esprit y fournit peut-être davantage, et l'homme sans lettres y a souvent d'autant plus de part que ses pensées sont pour ainsi dire plus voisines de la nature. *De l'Infl. des Opin. sur le Lang., et du Lang. sur les Opin.*, pag. 27.

» δικαςὰς] Μεσιδίους (1), ὡς ἐὰν τοῦ μέσου (2) τύχωσι, » τοῦ δικαίου τευξόμενοι. ΜΕΣΟΝ ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἴπερ » καὶ ὁ δικαςής· ὁ δὲ δικαςὴς ἐπανισοῖ... Διὰ τοῦτο καὶ » ὀνομάζεται ΔΙΚΑΙΟΝ, ὅτι ΔΙΧΑ ἐςὶν, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴ- » ποι, Δίχαιον, καὶ ὁ δικαςὴς ΔΙΧΑΣΤΗΣ (3) ». Μόνη αὕτη ἡ ἐτυμολογία εἶναι ἀρκετὴ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν φύσιν τοῦ Δικαίου, μόνη νὰ διδάξῃ, ὅτι χωρὶς δικαιοσύνην, οὔτ' ἀν- θρώπου πρὸς ἄνθρωπον φιλία, οὔτε πολλῶν ἀνθρώπων ὁμόνοια καὶ σύμπνευσις εἰς μίαν πολιτικὴν κοινωνίαν νὰ ςαθῇ εἶναι δυνατόν· ἐπειδὴ ὅςις ςερεῖται τὸ ἀνῆκον εἰς αὐτὸν ἴσον μέρος τῆς ἀπολαύσεως τῶν καλῶν, εἶναι φυσικὰ ἐχθρὸς τοῦ κρα- τοῦντος ἀνόμως περισσότερον ἀπὸ τὸ ἴσον (4). Τοῦτο ἐξηγεῖ, διὰ τί οἱ πάλαι πατέρες ἡμῶν ἔλεγαν, ὅτι ἡ δικαιοσύνη περιέχει ὅλας τὰς ἀρετὰς, ὅτι μόνος ὁ δίκαιος εἶναι ὁ τελείως ἐνάρετος· διότι μόνος αὐτὸς εἶναι κοινωνικὸν ζῶον, ὡς τὸν ἔπλασεν ἡ φύσις, ἤγουν ἐπιτήδειος νὰ συναναςρέφεται τοὺς ὁμοίους του μὲ φιλίαν καὶ ἰσότητα, τὴν ὁποίαν δὲν γνωρίζουν τὰ θηρία (5).

---

(1) Ἴσως, Μεσητίους. Ἰδ. Λεξικ. Σνεϊδέρ. λέξ. Μεσίδιος.

(2) Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. ψ', 574) λέγει· « Ἐς μέσον » ἀμφοτέροισι δικάσσατε, μηδ' ἐπ' ἀρωγῇ » κατὰ λέξιν, Εἰς τὴν μέσην μοιράσατε, ἤγουν Ἴσα καὶ δίκαια κρίνετέ μας καὶ τοὺς δύο, μηδὲ βοηθήσετε τὸν ἕνα μὲ ζημίαν τοῦ ἄλλου.

(3) Ἀριςοτ. Ἠθικ. Νικομ. Ε, δ', 10-30, σελ. 90-91, ἔκδοσ. Κοραῆ.

(4) « Δοκεῖ δὲ τό τε δίκαιον εἶναι ἴσον τι, καὶ ἡ φιλία ἐν ἰσότητι, » εἰ μὴ μάτην λέγεται, Ἰσότης φιλότης. Αἱ δὲ πολιτεῖαι πᾶσαι δι- » καίου τι εἶδος· κοινωνίαι γάρ. Τὸ δὲ κοινὸν πᾶν διὰ τοῦ δικαίου » συνέςηκεν ». Ἀριςοτέλ. Ἠθικ. Εὐδημ. Η, 9.

(5) « Κρατίςη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη· καὶ οὔθ' ἕσπε- » ρος, οὔθ' ἑῷος οὕτω θαυμαςός· καὶ παροιμιαζόμενοί φαμεν, Ἐν δὲ » δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'ςι, καὶ τελεία μάλιςα » ἀρετὴ, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐςι. Τελεία δ' ἐςὶν, ὅτι »

ς βραχυλογίαν, μόνος καλὸς νὰ δεχθῇ καὶ νὰ φυλάξῃ νόμον (1).

Ἂς περιεργασθῶμεν τώρα καὶ τὴν σημερινὴν ἡμῶν γλῶσσαν, ἤπως εὕρωμεν καὶ αὐτῆς κἀνένα θησαυρὸν κρυμμένον εἰς ἕξιν. Ἐὰν ἦναι δύσκολον νὰ παραδώσῃς τὴν ἀληθῆ τοῦ δικαίου ἔννοιαν μὲ τὴν ἀπὸ τὸ Δίχα παραγωγὴν εἰς τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν, εἶναι τρόπος ἄλλος νὰ τοὺς κάμῃς νὰ τὴν καταλάβωσι μὲ τὴν πλέον εἰς αὐτοὺς γνωστὴν λέξιν, Ἰσασμὸς (2), ἤγουν συμφωνία, σύμβασις, ἀπὸ τὸ Ἰσάζω, τὸ ὁποῖον παράγεται ἀπὸ τὸ Ἴσος. Ὅταν

» ἔχων αὐτὴν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ » μόνον καθ' αὐτόν· πολλοὶ γὰρ, ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ δύ- » νανται χρῆσθαι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον ἀδυνατοῦσι... ἄριστος δὲ » οὐχ ὁ πρὸς αὐτὸν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον [χρώμενος]· τοῦτο » γὰρ ἔργον χαλεπόν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, οὐ μέρος ἀρετῆς, » ἀλλὰ ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδ' ἡ ἐναντία ἀδικία, μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη » κακία ». Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομαχ. Ε, ά, 60-70, σελ. 85, ἔκδοσ. Κοραῆ.

(1) Αὐτὸ τοῦ Νόμου τὸ ὄνομα (ἀπὸ τὸ Νέμω τὸ μοιράζω) σημαίνει μοιρασίαν. Ἐὰν ἡ μοιρασία γίνεται εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἔχῃ ἕκαστος τὸ ἀνῆκον εἰς αὐτὸν μέρος, ὁ νόμος εἶναι δίκαιος· εἰ δὲ μὴ, εἶναι ἄδικος, ἢ μᾶλλον δὲν εἶναι οὐδ' ὁλότελα νόμος, ἀλλὰ προσταγὴ τυράννου.

(2) Ἴσως οἱ μὲν ἀττικισταὶ ἐξορίσωσι τὴν λέξιν, Ἰσασμὸς, ἀπὸ τὴν γλῶσσαν, ὡς ἀνάττικον καὶ βάρβαρον, οἱ δὲ τούτων ἐναντίοι τὴν μεταβάλωσιν εἰς τὸ Σιασμός. Καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεύτεροι ἁρπάζουν (χωρὶς βέβαια νὰ τὸ θέλωσι) καὶ ἀπὸ τὸν φιλόσοφον ὄργανον νὰ διδάξῃ τὴν ἀγάπην τοῦ δικαίου, καὶ ἀπὸ τὸν φιλολόγον μέσον νὰ κρίνῃ, ἂν τὸ Δίκαιον ἦναι, ὡς ἐνόμιζεν ὁ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τὸ Δίχα, ἢ, ὡς ἐφαντάσθησαν νεώτεροί τινες κριτικοὶ, ἀπὸ τὸ Δίκω, τὸ ῥίπτω. Μόνη τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης ἡ παράθεσις μὲ τὴν παλαιὰν ἀρκεῖ καὶ ἐδῶ νὰ δείξῃ, ὅτι τὸ Δίκαιον εἶναι ἀληθῶς Δίχαιον, ἤγουν μοίρασμα εἰς μέρη ἴσα, εἰς ἕνα λόγον, Ἰσασμός· καὶ ὅτι ἔκαμε καλὰ ὁ σοφὸς Σνεϊδέρος νὰ βάλῃ εἰς τὸ Λεξικὸν τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ νὰ σιωπήσῃ τὴν ἄλλην.

περὶ πράγματος τινὸς διαφερόμενοι δύο ἄνθρωποι συμβασθῶσι, καὶ ἀπὸ ἐχθροὺς γενῶσι φίλοι, ;τί λέγουν περὶ αὐτῶν καὶ γραμματισμένοι καὶ ἀγράμματοι; Ἰσάσθησαν· τὸ ὁποῖον ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, Ἐδικαιώθησαν, ἤγουν ἔλαβεν, ἢ τοὐλάχιστον ἠρκέσθη ὡς λαβὼν, ὁ ἀδικούμενος ἀπὸ τὸν ἀδικοῦντα, ὅ,τι παρὰ τὸ δίκαιον ἐκράτει οὗτος, καὶ δὲν ἔμεινε πλέον μεταξύ των ἀνισότης, ἢ διαφορὰ καμμία. ;Τί λέγουν περὶ τοῦ μεσίτου τῆς διαφορᾶς; ὅ,τι ἔλεγε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τοῦ Δικαστοῦ, Τοὺς ἴσασε (1).

Τοιαύτη τῆς γλώσσης ἔρευνα δὲν εἶναι Λεξιθηρία, ἀλλ' ἀληθινὴ πραγμάτων θήρα, ἐπιτηδεία καὶ τὴν γλῶσσαν νὰ διορθώσῃ, καὶ τὰς ἰδέας τοῦ ἔθνους νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὰς ὁποίας προφέρει καθημέραν λέξεις. Τώρα μάλιστα καὶ εἰς τῶν φιλοσόφων καὶ εἰς τῶν φιλολόγων τὰ σχολεῖα εἶναι ἀναγκαία τοιαύτη ἐξέτασις καὶ παράθεσις τῶν δύο γλωσσῶν, ὁπόταν παρὰ τοὺς μαθητάς των, τρέχουν εἰς ἀκρόασιν αὐτῶν καὶ οἱ ἰδιῶται, ἐπειδὴ ἄρχισαν, δι' εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν σοφίαν νὰ τιμῶσι, καὶ τοὺς διδάσκοντας αὐτὴν νὰ σέβωνται καὶ νὰ ἀγαπῶσι.

Δὲν ἐμπορῶ ἀξίως νὰ παραστήσω, πόσην εἰς τὸ γένος οἱ λόγιοι τοῦ γένους παιδευταὶ δύνανται νὰ προξενήσωσιν ὠφέλειαν, ἐὰν μὲ τὴν μεθοδικὴν τῆς παιδείας παράδοσιν εὐτυχήσωσι νὰ ὑπολαμβάνωνται ἀπὸ τοὺς ἀπαιδεύτους, καὶ διὰ τὴν σοφίαν θαυμαστοὶ, καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν σεβάσμιοι. Ἀπ' ἐμὲ χρείαν δὲν ἔχουν νὰ μάθωσιν, ὅτι τοιαύτη ὑπόληψις ἀποκτᾶται μάλιστα ἀπὸ τὴν φυλακὴν δύο τῶν ἑξῆς παραγγελμάτων.

Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ τὴν ὁποίαν ἕως τώρα ἔδειξαν σύμφωνος μὲ τὸ ἐπάγγελμά των διαγωγή. ;Τί ἐπαγγέλλονται; Φιλο-

---

(1) « Τὸ ἄδικον, ἄνισον ὂν, ἸΣΑΖΕΙΝ πειρᾶται ὁ δικαστὴς ». Ἰδὲ ἀνωτέρω (σελ. 509-510) ὁλόκληρον τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους.

σοφίαν. Μέγα καὶ θεῖον πρᾶγμα ἐπαγγέλλονται, ἐπειδὴ εἶναι ἀληθινοὶ ἀπόστολοι καὶ φίλοι τοῦ πατρὸς πάσης σοφίας Θεοῦ· Τί τοὺς λέγει ἡ Φιλοσοφία; ὅ,τι φωνάζει καὶ ἡ Θρησκεία· «Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγά» πην ἔχετε ἐν ἀλλήλοις (1)». Ποία ἐστάθη ἡ διαγωγὴ τῶν Ἀποστόλων, καὶ πῶς ἐφέρθησαν πρὸς ἀλλήλους, διὰ νὰ ἐξαπλώσωσιν εὐκολώτερον καὶ γρηγορώτερον τὸ κήρυγμα; ὁμονοοῦντες, ἀγαπῶντες, τιμῶντες, βοηθοῦντες εἷς τὸν ἄλλον, ἑνωμένοι εἰς μίαν ψυχὴν, ἀλλὰ χωριζόμενοι ἀπ' ἀλλήλων, καὶ σκορπιζόμενοι κατὰ πόλεις καὶ χώρας, μὲ σκοπὸν νὰ διδάξωσιν εἰς ὀλίγον καιροῦ διάστημα πολλὰ καὶ διάφορα μέρη τῆς Οἰκουμένης. Καὶ τώρα, καθὼς τότε, «Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται » ὀλίγοι (2)». Ἂς ἐκλέγῃ λοιπὸν καθεὶς τοῦ σπόρου καὶ τοῦ θερισμοῦ τόπον, ὅπου γεωργοὶ καὶ θερισταὶ δὲν ἐπάτησαν ἀκόμη, ὅπου τῆς παιδείας τὸ ἄροτρον δὲν ἐμαλάκυνε τῆς ἀμαθίας τὴν σκληρότητα (3). Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ ὁ καιρὸς συντέμνεται, καὶ τῶν γεωργῶν ἡ ὀλιγότης θεραπεύεται. Ἐπεθύμουν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ἴδωσι τὸν Παῦλον· ἐπεθύμει καὶ ὁ Παῦλος νὰ ἴδῃ τοὺς Ῥωμαίους. Ἀλλὰ τί τοὺς ἀποκρίνεται ὁ ἐκκλησιαστικὸς οὗτος Δημοσθένης; «Οὕτω δὲ φιλοτιμούμενον » εὐαγγελίζεσθαι, οὐχ ὅπου ὠνομάσθη Χριστὸς, ἵνα μὴ ἐπ' » ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, Οἷς » οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται, καὶ οἳ » οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι. Διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ

---

(1) Ἰωάνν. ιγ', 35.

(2) Ματθ. θ', 37.

(3) « Γεώργησον τὴν ψυχὴν, καὶ τὰς ἀκάνθας ἔκτεμε· σπεῖρον τὸν » λόγον τῆς εὐσεβείας, τὰ καλὰ τῆς φιλοσοφίας φυτὰ μετὰ πολλῆς » θεράπευε τῆς ἐπιμελείας, καὶ γέγονας γεωργός ». Χρυσοστόμ. Ὁμιλ. πρὸς Ἀντιοχ. Τόμ. Α, σελ. 43.

» πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς (1) ». Τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγει καὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους (2).

Τὸ δεύτερον εἶναι νὰ ἀγαπῶσι τοὺς μαθητάς, ὡς ἴδιά των τέκνα, καὶ νὰ τοὺς ςοχάζωνται ὡς ἱερὰς παρακαταθήκας ἐμπιςευμένας ἀπὸ τοὺς γονεῖς εἰς τὰς χεῖράς των. Τὸ ἀξιολογώτερον μάθημα εἰς τὰς νεαρὰς αὐτῶν ψυχὰς εἶναι τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἡ ἡμέρωσις· τὴν ὁποίαν μόνη τῶν ἐπιςημῶν ἡ παράδοσις χωρὶς τὴν φιλολογίαν δὲν ἐμπορεῖ νὰ προξενήσῃ. Ἀς τοὺς συμβουλεύωσι λοιπὸν νὰ γίνωνται καλοὶ γραμματικοί, πρὶν ἐμβῶσιν εἰς τῶν μαθητῶν τῆς φιλοσοφίας τὸν κατάλογον, ἤγουν νὰ μανθάνωσι πρῶτον, ὄχι τὰ ὁποῖα οἱ πρὸ αὐτῶν ἐδιδάσκοντο μωρὰ ἀπὸ μωροὺς (3) θαυμαζόμενα γραμματικά, ἀλλὰ τὴν μεθοδικὴν φιλολογίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τῆς ὁποίας σύμφωνος πρέπει νὰ ἦναι ἡ Λατινική. Ἐάν, διὰ τὴν δημώδη παρα-

---

(1) Πρὸς Ῥωμ. ιέ, 20-22.

(2) Πρὸς Κορινθ. Β, ί, 13-16.

(3) Μακρὰν ἀπ' ἐμὲ ἡ ἀδικία! Ἐξεύρω ὅτι τὰ γραμματικὰ ταῦτα, ἴσον μωρὰ καὶ ἂν ἦσαν, ἐμπόδισαν ὅμως τὴν παντελῆ τῶν Ἑλλήνων ἀπονέκρωσιν· καὶ ἀπὸ τοὺς παραδότας αὐτῶν τοὺς μὲν ἀποθανόντας μακαρίζω, καὶ τοῦ γένους εὐεργέτας κηρύσσω· ἀπὸ δὲ τοὺς ἔτι ζῶντας μόνους ἐκείνους ἐπαίνου καὶ εὐχαριςίας ἀξίους κρίνω, ὅσοι μὲ τὴν πρόθυμον ἀποδοχὴν τῶν μεθοδικῶν νέων μαθημάτων ἔδωκαν ἀπόδειξιν, ὅτι ἐξανάγκης ἐπαράδιδαν τὰ ἀμέθοδα, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν καλήτερα, ὅτι δι' ἀγάπην τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἐπρονόησαν νὰ μὴ σβεσθῇ τὸ ἀσθενὲς αὐτῶν λυχνάριον, ἕως νὰ λάμψωσι φωτεινότεραι λαμπάδες. Ἀλλ' εἰς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζουν καλὰ τὰ μαθήματά των, διὰ νὰ διώξωσιν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς φέροντας τὰ καλήτερα, οἱ ὁποῖοι, διὰ νὰ μὴ παύσῃ ὁ μωρὸς ὄχλος νὰ ἀσπάζεται τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν, καὶ νὰ τοὺς ὀνομάζῃ Ῥαβίνους, ἐτόλμησαν νὰ μεταβάλωσι τὸν Σωκράτην εἰς ἀνθρωπίσκον ἐξωλέςατον· εἰς τοὺς τοιούτους, λέγω, τὸ Μωρὸς δὲν εἶναι ἐπίθετον ἄξιον τῆς ἀναιδείας των.

ἰολὴν, ὅτι ἡ Γραμματικὴ εἶναι παιδίσκη τῆς Φιλοσοφίας, τιμῶσι αὐτὴν ὡς βασίλισσαν, καὶ καταφρονῶσιν ἐκείνην, ὡς θεράπαιναν, πλανῶνται πλάνην ἄτιμον καὶ ἀφιλόσοφον, καὶ γίνονται περισσοτέρας κατηγορίας ἄξιοι παρὰ τοὺς παλαιοὺς διδασκάλους, οἱ ὁποῖοι, συμφθειρόμενοι ἐξεναντίας ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν μὲ τὴν δούλην, ἢ μᾶλλον μὲ τῆς δούλης τὸ εἴδωλον, εἶχαν κἂν πρόφασιν τοῦτο, ὅτι ἦτο μακρὰν ἀπ' αὐτοὺς ἡ δέσποινα. Αἱ βασίλισσαι (νὰ μεταχειρισθῶ κ'ἐγὼ τὴν αὐτὴν παραβολὴν) τόσον μεγαλοπρεπέστεραι φαίνονται, ὅσον εἶναι περισσότεραι αἱ συνοδεύουσαι αὐτὰς θεράπαιναι. Αἱ ἐπιστῆμαι χωρὶς τὴν φιλολογίαν καταντῶσιν εἰς τῶν βαναύσων τεχνῶν τὴν ταπεινότητα· καὶ εἰς τοῦ σοφοῦ τὴν κρίσιν τόσον οὐτιδανὸς φαίνεται ὁ ἀγράμματος φιλόσοφος, ὅσον καὶ ὁ ἀφιλόσοφος γραμματικός. Εἰς τοῦτον λείπει τὸ πραγματικὸν, εἰς ἐκεῖνον τὰ βοηθήματα τοῦ λεκτικοῦ· καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν δύο τούτων τὴν ἕνωσιν γεννᾶται ἡ τέχνη τοῦ λαλεῖν καὶ γράφειν, εἶναι στερημένοι καὶ οἱ δύο τὸ ἀξιολογώτερον τοῦ λογικοῦ ζώου προτέρημα, νὰ φανερόνῃ διὰ τοῦ προφορικοῦ τὸν ἐνδιάθετον λόγον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὲ τρόπον ὥστε νὰ θέλγῃ καὶ νὰ ὠφελῇ τοὺς ἀκούοντας.

Τοιαύτη ἐστάθη ἡ πρόοδος καὶ προκοπὴ τῶν προγόνων ἡμῶν· τοιαύτη πρέπει νὰ γένῃ καὶ εἰς ἡμᾶς. Σχεδὸν ὅλοι οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι ἦσαν καὶ φιλολόγοι· καὶ οἱ ἐπισημότεροι αὐτῶν ἐστάθησαν οἱ καλήτεροι γραμματικοί (1). Ἐνόησαν πολλὰ καλὰ οἱ ἀείμνηστοι πατέρες ἡμῶν, ὅτι τὰ λεγόμενα. Ἀνθρωπικὰ γράμματα (2) συντελοῦν πολὺ, ὄχι μόνον εἰς τὴν τέχνην τοῦ

---

(1) « Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι γεγράφασι [περὶ Ὁμήρου] . . . καὶ δὴ καὶ » αὐτὸς Ἀριστοτέλης· ἀφ' οὗ φασι τὴν κριτικήν τε καὶ γραμματικὴν » ἀρχὴν λαβεῖν κ. τ. λ. » Δίων ὁ Χρυσόσ. Λόγ. νγ', Τόμ. Β, σελ. 274 ἐκδ. Ῥεΐσκ.

(2) Ἴδε Ἀνωτέρω, σελ. 394-395 καὶ 406.

γράφειν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τῶν ἠθῶν τὴν ἡμέρωσιν καὶ κοσμιότητα. Ἡ σφιγκτὴ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἕνωσις ἔχει τοῦτο ἀποτέλεσμα, ὅτι εἰς ὁποίους τύπους εὐαρεστοῦνται αἱ αἰσθήσεις, τοιούτους ἀγαπᾷ καὶ ἡ ψυχή. Δύσκολον εἶναι νὰ σκληρύνῃ τις τὰς ἀκοάς του, χωρὶς νὰ σκληρυνθῇ ἡ καρδία του· καὶ ὅστις φθάσῃ νὰ μὴν αἰσθάνεται διαφορὰν μεταξὺ τῆς γλυκυτάτης φωνῆς τῆς ἀηδόνος, καὶ τῆς φρικτῆς τῶν κοράκων κλαγγῆς, μεταξὺ τῶν λόγων τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ Δημοσθένους, καὶ τῆς μακαρονικῆς φλυαρίας πολλῶν σοφιστῶν καὶ παλαιῶν καὶ νέων, κινδυνεύει νὰ κρίνῃ ἀδιάφορα καὶ τὰ πρὸς τοὺς ὁμοίους του καθήκοντα (1). Διὰ τοῦτο οἱ προπάτορες ἡμῶν ὠνόμαζον τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, Μουσικήν, ὅτι πραΰνει τὴν ψυχήν, καθὼς ἡ ἰδίως λεγομένη Μουσική. Αὐτὴ ἡ ἀρετὴ ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ Μουσική, ἐπειδὴ ὡς ταύτης, οὕτω καὶ ἐκείνης ἡ ἡδύτης γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἁρμονίαν (2). Διὰ τοῦτο ἐσυμβούλευεν ὁ θεῖος Πλάτων

---

(1) Ὁ Πολύβιος (Δ, 20) ἐπαρατήρησε τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀγαπώντων τὴν κυρίως λεγομένην Μουσικήν, καὶ τῶν ἀναισθήτων εἰς αὐτήν. Οἱ Ἀρκάδες (λέγει) ἀπέκτησαν φήμην μεγάλην ἡμερότητος καὶ φιλανθρωπίας, πλὴν μιᾶς μόνης πόλεως Ἀρκαδικῆς τῶν Κυναιθέων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀσεβεῖς, παράνομοι, ἄγριοι, εἰς ἕνα λόγον, θηρία, καὶ ὄχι ἄνθρωποι. Τῆς διαφορᾶς ταύτης αἰτίαν δίδει ὁ φρόνιμος ἱστορικός, ὅτι τόσον ἀπεστρέφοντο οἱ Κυναιθεῖς τὴν Μουσικήν, ὅσον οἱ λοιποὶ Ἀρκάδες τὴν ἐνόμιζαν ἀπαραίτητον τῆς παιδικῆς ἀνατροφῆς μάθημα. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀνεκδότων διηγημάτων περὶ τῆς ἰδιοτροπίας (originalité) τινῶν Ἄγγλων λέγεται καὶ τοῦτο, ὅτι ἔκοψε τις ἐξ αὐτῶν τὸ πλησίον τῆς ἐξοχῆς του ὡραιότατον δάσος, διὰ νὰ μὴν ἐνοχλῆται ἀπὸ τὰς συνερχομένας εἰς αὐτὸ ἀηδόνας. Περὶ τῶν ἠθῶν τοῦ μισητοῦ τῶν ἀηδόνων Ἄγγλου τούτου ἄλλο τι δὲν εἶναι γνωστόν· ἀλλ' ἐγὼ ἂν εἶχα τοιοῦτον γείτονα, τὴν ἐπαύριον τῆς ἐκκοπῆς τοῦ δάσους, ἤθελα ζητήσειν ἄλλον τόπον κατοικήσεως, διὰ νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὴν ἀμουσίαν του.

(2) Ἀπὸ τὸ αὐτὸ θέμα παράγονται καὶ αἱ δύο λέξεις Ἀρετὴ και

τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Ξενοκράτην νὰ θυσιάζῃ συχνὰ εἰς τὰς Χάριτας. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη θυσία πρέπει μάλιστα ν' ἀρχίσῃ μὲ αὐτὴν τὴν παιδικὴν ἀνατροφὴν, διὰ νὰ μανθάνῃ ὁ νέος μὲ τὴν εἰς τὰ καλὰ τῶν αἰσθήσεων συνήθειαν, νὰ αἰσθάνεται καὶ τὴν προξενουμένην ἡδονὴν ἀπὸ τὴν μουσικὴν τῶν πρὸς τοὺς ὁμοίους του καθηκόντων ἐκπλήρωσιν, καθὼς τὸ παραγγέλλει ὁ χαριτωμένος φιλόσοφος καὶ ποιητὴς Εὐριπίδης·

Εἴη δέ μοι μετρία μὲν
Χάρις, πόθοι δ' ὅσιοι.
Καὶ μετέχοιμι τὰς Ἀφροδίτας,
Πολλὰν τ' ἀποθείμαν.
Διάφοροι δὲ φύσεις βροτῶν,
Διάτροποι δὲ τρόποις· ὁ δ' ὀρθὸς
Ἐσθλὸν σαφὲς αἰεί.
Τροφαί θ' αἱ παιδευόμεναι
Μεγάλα φέρουσ' εἰς ἀρετάν.
Τό τε γὰρ αἰδεῖσθαι σοφία,
Τάν τ' ἐξαλλάσσουσαν ἔχει
Χάριν, ὑπὸ γνώμας ἐσορᾷν
Τὸ δέον, ἔνθα δόξα φέρει
Κλέος ἀγήρατον βιοτᾷ (1).

Ἁρμονία, ὡς τὸ ἐξηγεῖ ὁ σοφὸς Συεϊδέρος εἰς τὸ Λεξικόν του. Τὸ ὁποῖον ἡμεῖς σήμερον δίδομεν ὄνομα, Σπουδαῖος εἰς τοὺς λογίους, ὡς συνώνυμον τοῦ Πεπαιδευμένος, ἐσήμαινε παλαιὰ τὸν ἐνάρετον (Εὐςάθ. εἰς τὴν Ἰλιαδ. ά, σελ. 84)· ὑποθέτει λοιπὸν ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀχώριςος τῆς λογιότητος.

(1) Εὐριπίδ. Ἰφιγ. Αὐλ. 554-567. Τῆς μουσικωτάτης ταύτης ῥήσεως ἡ γραφὴ δὲν εἶναι εἰς ὅλα ὀρθή· οὐδὲ καιρὸν ἔχω νὰ φέρω εἰς μέσον τὰς διαφόρους εἰκασίας καὶ διορθώσεις τῶν κριτικῶν. Ἀρκοῦμαι εἰς τὸ Ἐξαλλάσσουσαν χάριν, τὸ ὁποῖον κακὰ ἡρμήνευσαν καὶ ἡ Λατινικὴ καὶ αἱ Γερμανικαὶ μεταφράσεις. Μόνος ὁ μακαρίτης Ῥεΐσκιος ἐκατάλαβεν, ὅτι Ἐξαλλάσσουσα χάρις σημαίνει, Χάρις ἔξοχος,

νόμενον τῆς Οὐγγροβλαχίας Ἀρχιερέα, Ἰγνάτιον, ἐάν, ἀφίνοντες ἄλλα πολλὰ ὡς πάρεργα, ἀσχολοῦντο εἰς μόνα τὰ μέσα νὰ λαμπρύνωσι τὴν πατρίδα των, καὶ ἐμαίνοντο διὰ μόνον τὸ κάλλος τῆς Ἑλλάδος, καθὼς μαίνεται ἐκεῖνος,

Οὔτι ῥόδοις, οὐ μάλοις, οὐδὲ κικίνοις (1)·

ἀλλὰ μανίαν, ἥτις ἐλάμπρυνε παλαιὰ τὸ Ἑλληνικὸν γένος μόνον, καὶ λαμπρύνει σήμερον πολλὰ τῆς φωτισμένης Εὐρώπης ἔθνη; Τοιαύτη σωτήριος μανία δὲν ἐμπνέεται εἰς τὰ ψυχὰς πλὴν ἀπὸ μόνους ἐκείνους, ὅσοι ἐξεύρουν νὰ ἑνόνωσι τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς φιλοσοφίας μὲ τὰς χάριτας τῆς μεθοδικῆς φιλολογίας· διότι εἰς ταύτην τὴν ἕνωσιν ςέκει τὸ ἐντελέςατον κάλλος τῆς παιδείας, καὶ αὕτη μόνη εἶναι καλὴ νὰ ἡμερώσῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ νὰ γεννήσῃ τὴν ἀληθινὴν ἀρετὴν εἰς τὴν ψυχήν του.

¿Πόθεν ἄλλοθεν, πλὴν ἀπὸ τὴν ἕνωσιν ταύτην, προέρχεται, ὅτι εἰς μὲν τὰ φωτισμένα ἔθνη εὑρίσκονται νέοι ςολισμένοι μὲ ἥμερα καὶ κόσμια ἤθη, εἰς δὲ τὰ βάρβαρα εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνδρες ἄγριοι οἱ περισσότεροι; ¿Πόθεν ἄλλοθεν, ὅτι καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ταλαίπωρον ἡμῶν γένος τώρα μόνον πρὸ μικροῦ ἄρχισαν νὰ φαίνωνται ὀλίγοι τινὲς νέοι κόσμιοι; καὶ οὗτοι δὲν εἶναι οὔτ' ἀπὸ τοὺς ἀσόφους γραμματικοὺς, οὔτ' ἀπὸ τοὺς ἀγραμμάτους φιλοσόφους, ἀλλὰ φιλόμουσοι, ἤγουν ὅλου τοῦ χοροῦ τῶν Μουσῶν γνήσιοι καὶ ἀληθεῖς ἐραςαί.

Δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀποῦ εὐτύχησα νὰ γνωρίσω ἕνα ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς τούτους εὐτυχεῖς νέους. Ἀποροῦσα, πῶς μὲ κρᾶσιν σώματος πυρώδη ἦτον ὅμως καὶ ἥμερος καὶ σωφρονέςατος. Δὲν μ' ἀφῆκε πολλὴν ὥραν εἰς τὴν περὶ τῆς ἡμερότητος ἀπορίαν, ὅταν μὲ εἶπεν, ὅτι εἰς τῶν ἐπιςημῶν τὴν μελέτην εἶχε

(1) Θεοκρίτ. Εἰδυλλ. ιά, 10.

τινὰς ἡμέρας ὡρισμένας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γνῶσιν τῶν προγονικῶν βιβλίων. Περὶ δὲ τῆς σωφροσύνης μ' ἐξομολογήθη ὁ χαριτωμένος νέος, ὅτι φλέγεται ἀπὸ τὸν ἔρωτα τοῦ νομίμου γάμου, καὶ ἂν ἐκρατήθη ἕως τώρα ἀπὸ τὰς ἀνόμους μίξεις, δὲν τὸ χρεωστεῖ τόσον εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὅσον εἰς τοῦ Εὐριπίδου τὴν ἀνάγνωσιν. Μόλις ἐπρόφερε τὄνομα τοῦ Εὐριπίδου, καὶ πλησιάσας ὅλος ἐνθουσιασμένος πρὸς ἐμὲ, ἐξεφώνησε μὲ φωνῆς τόνον μαγικὸν τοὺς μαγικοὺς στίχους τούτους.

Ἔρωτες, ὑπὲρ μὲν ἄγαν
Ἐλθόντες, οὐκ εὐδοξίαν,
Οὐδ' ἀρετὰν παρέδωκαν
Ἀνδράσιν· εἰ δ' ἅλις ἔλθοι
Κύπρις, οὐκ ἄλλα θεὸς
Εὔχαρις οὕτω.
Μήποτ' ὦ δέσποιν', ἐπ' ἐμοὶ
Χρυσέων τόξων ἐφείης,
Ἱμέρῳ χρίσασ', ἄφυκτον οἰστόν.
Στέργοι δέ με σωφροσύνα,
Δώρημα κάλλιστον θεῶν (1).

Εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψω ποίαν ἐπροξένησε τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς τὴν ψυχήν μου τὸ ἀπροσδόκητον ἄκουσμα καὶ θέαμα τοῦτο διάθεσιν. Ἀφοῦ ἐσυνέφερα, Καλὸν, καλὲ καὶ φρόνιμε νέε, τὸν εἶπα, εὕρηκες ἰατρικὸν εἰς τὰ πάθη σου, καὶ τόσον δραστικὸν, ὥστε δὲν θέλω παύσειν νὰ τὸ παραγγέλλω εἰς τοὺς συνομίληκάς σου. Τοῦτο μόνον πλανᾶσαι, ὅτι χωρίζεις τοῦ τραγικοῦ τοὺς λόγους ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. ;Ἐλησμόνησες ὅτι ὁ θαυμαστὸς οὗτος ποιητὴς ἦτο μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Ἀναξαγόρου; ;Ἐλησμόνησες, ὅτι ἐπωνομάσθη Σκηνικὸς φιλόσοφος (2), διότι ἕνωσε τὴν ποίησιν μὲ τὴν φιλοσοφίαν; Δὲν

(1) Εὐριπίδ. Μηδ. 627-637.
(2) Ἴδε τὸν Ἀθήναιον, Δ, σελ. 158.

ἐνθυμᾶσαι ἀπὸ τὰς ἀναγνώσεις σου, ὅτι τούτου μάλιστα τὰ δράματα ἀγάπα νὰ βλέπῃ καὶ ν' ἀκούῃ ὁ θειότατος Σωκράτης (1), ὅστις, καθὼς λέγουσι (2), καὶ τὸν ἐβοήθει πολλάκις μὲ τὰς φιλοσόφους συμβουλάς του εἰς τῶν τραγῳδιῶν τὴν σύνθεσιν; Τὸ ὁποῖον ἔφερες παράδειγμα, τὸ θαυμάσιον ἰατρικόν σου τοῦτο, τί ἄλλο εἶναι, πλὴν αὐτὴ τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας ἡ φωνὴ, μετασχηματισμένη εἰς ἀληθινὴν ἐπῳδὴν (3) ἀπὸ τὴν ἀμίμητον τοῦ μάγου Εὐριπίδου γοητείαν;

Γέμουσιν, ὦ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος διδάσκαλοι καὶ παιδευταὶ, τὰ βιβλία τῶν πάλαι πατέρων ἡμῶν ἀπὸ τοιαύτας ἐπῳδάς. Ἐὰν ἐπιμελῆσθε νὰ τὰς ὑποβάλλετε εἰς τὴν προσοχὴν τῶν νέων, συμβουλεύοντες αὐτοὺς νὰ τὰς μελετῶσι συχνὰ, ἐὰν ἔχετε τὴν τέχνην νὰ τοὺς κάμνετε νὰ μαίνωνται δι' αὐτὰς, μὲ τὴν σοφὴν ἀνάλυσιν καὶ δεῖξιν τοῦ κάλλεος αὐτῶν (4), μὴ

---

(1) « Ὁ δὲ Σωκράτης σπάνιον μὲν ἐπεφοίτα τοῖς θεάτροις· εἴ ποτε » δὲ Εὐριπίδης, ὁ τῆς τραγῳδίας ποιητὴς ἠγωνίζετο καινοῖς τραγῳ» δοῖς, τότε γε ἀφικνεῖτο. Καὶ Πειραιοῖ δὲ ἀγωνιζομένου τοῦ Εὐρι» πίδου, καὶ ἐκεῖ κατῄει· ἔχαιρε γὰρ τῷ ἀνδρὶ, δηλονότι διά τε τὴν » σοφίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν τοῖς μέτροις ἀρετήν ». Αἰλιαν. Ποικ. ἱστορ. Β, ιγ', σελ. 23, ἔκδοσ. Κοραῆ.

(2) « Ἐδόκει δὲ [Σωκράτης] καὶ συμποιεῖν Εὐριπίδῃ » λέγει Διογέ» νης ὁ Λαέρτιος (Β, 18).

(3) « Θεραπεύεσθαι δὲ τὴν ψυχὴν ἔφη, ὦ μακάριε, ἐπῳδαῖς τισι· » τὰς δ' ἐπῳδὰς ταύτας τοὺς λόγους εἶναι τοὺς καλούς· ἐκ δὲ τῶν » τοιούτων λόγων ἐν ταῖς ψυχαῖς σωφροσύνην ἐγγίγνεσθαι, ἧς ἐγγενο» μένης καὶ παρούσης, ῥᾴδιον ἤδη εἶναι τὴν ὑγίειαν καὶ τῇ κεφαλῇ καὶ » τῷ ἄλλῳ σώματι πορίζειν »· Πλάτων ἐν Χαρμίδ., σελ. 157.

(4) Παραδείγματος χάριν, ἀπὸ τὰ πολλὰ τῆς ῥήσεως τοῦ Εὐριπίδου προτερήματα ἓν εἶναι καὶ τὸ, « Στέργοι δέ με σωφροσύνα ». Τίποτε δὲν τὸν ἐμπόδιζε νὰ εἴπῃ, « Στέργοιμι δὲ σωφροσύναν », ἤγουν νὰ κάμῃ τρόπον τινὰ κτῆμα τοῦ σωφρονοῦντος τὴν σωφροσύνην. Ἐπρόκρινεν ὅμως νὰ τὴν μεταβάλῃ εἰς μητέρα φιλόστοργον στολμένην

μφιβάλλετε, ὅτι τοιαύτη διδασκαλία, ἑνωμένη μάλιστα μὲ τὸ αράδειγμα τῆς ἀρετῆς σας, θέλει καταστήσειν τὰ σχολεῖα ληθινὰ χρηστοηθείας ἐργαστήρια. Μὴν ἀμφιβάλλετε, ὅτι μὲ οιαύτην διδασκαλίαν καὶ τὰ ἀναίσχυντα τῶν συκοφαντῶν ·όματα θέλετε φράξειν, καὶ τὰς ἀκοὰς τῶν ἀπαιδεύτων εἰς ὴν εἴσοδον τῆς συκοφαντίας θέλετε κλείσειν, ὅταν ἴδωσιν κβαίνοντας ἀπὸ τὰ φροντιστήριά σας, ὡς ἀπὸ τεχνικῶν ἀνριαντοποιῶν ἐργαστήρια, τοὺς νέους ξεσμένους εἰς ἀληθινὰ ρετῆς ἀγάλματα. Μὴν ἀμφιβάλλετε, ὅτι οἱ πατέρες, ἡ ατρὶς, ἡ Ἑλλὰς ὅλη, ὅταν λάβωσιν ἀπὸ τὰς χεῖράς σας τὰ έκνα των μεταμορφωμένα εἰς ἀνθρώπους λογικοὺς ἀπὸ θηρία, θέλουν αἰσθανθῆν ὅσον διαφέρει ἡ νέα μέθοδος τῆς παιδείας ιπὸ τὴν παλαιὰν, καὶ πόσον εἶναι πρὸς ἐσᾶς, τοὺς τοιούτων καὶ οσούτων καλῶν προξένους, μέγα τὸ χρέος των. Μὴν ἀμφι-

---

ιπὸ τὸν οὐρανὸν, « Δώρημα κάλλιστον », διὰ νὰ φροντίζῃ, ὡς ἰδίου της τέκνου, τὴν σωτηρίαν τοῦ σωφρονοῦντος· καὶ τοῦτο εἶναι πολὺ ιαγικώτερον. Τοιαύτας ἀναλύσεις, γινομένας εἰς αὐτὴν τῶν μαθημάτων τὴν παράδοσιν, προσμένει ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τὸν σοφὸν τοῦ σοφοῦ Κούμα συνεργάτην καὶ συγγεωργὸν, τὸν σεβάσμιον Οἰκονόμον, καὶ ἄλλους ὁμοίους αὐτῶν. Χαρὰ καὶ δόξα εἰς τὰς πόλεις, ὅσαι εὐτύχησαν νὰ ἔχωσι τοιούτους διδασκάλους. Τοῦτο μόνον καὶ αὐτοὶ, καὶ ὅσοι εἶναι κατ' αὐτοὺς, ὡς φρόνιμοι γεωργοὶ, διὰ τὴν ἀγάπην τῆς γεωργουμένης Ἑλλάδος, πρέπει νὰ φυλάξωσι μὲ προσοχήν· ποῖον; τὸ εὐαγγελικὸν ὡραιότατον παράγγελμα· « Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα » αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, εὔθετός ἐστιν εἰς τὴν » βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ». Ἂς μὴ στρέφωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ὄχι μόνον εἰς τὰ ὀπίσω, ἀλλὰ μήτ' εἰς τὰ δεξιὰ μήτ' εἰς τὰ ἀριστερὰ, περιεργαζόμενοι τί λέγουσιν, ἢ τί κρίνουσι περὶ αὐτῶν ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα. Τὸ ἱερὸν ἔργον τῆς παιδείας δὲν συγχωρεῖ εἰς αὐτοὺς μήτε τὴν χεῖρα ν' ἀφήσωσιν ἀπὸ τὸ ἄροτρον, μήτε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἄλλο μέρος παρὰ τὸ ἔμπροσθεν νὰ κατευθύνωσιν. Ὁ βίος βραχὺς, καὶ ἡ ἀκόμη ἀγεώργητος γῆ πολλὴ καὶ μακρά.

βάλλετε, ὅτι θέλουν προθυμηθῆν νὰ τὸ πληρώσωσι, τιμῶντές σας ζῶντας, καὶ κάμνοντες ἀποθανόντων τὴν μνήμην ἀθάνατον. Διὰ σᾶς, ὦ σοφοὶ διδάσκαλοι, θέλουν ἀνανεωθεῖν τὰ παλαιὰ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τιμὴν τῆς φιλοσοφίας ψηφίσματα· ἐκ τῶν ὁποίων ἓν μόνον, τὸ περὶ τοῦ φιλοσόφου Ζήνωνος ψήφισμα, συγχωρήσατε νὰ σᾶς ἐνθυμίσω, διὰ νὰ ἴδετε καὶ σεῖς, ποῖος μισθὸς σᾶς ἀναμένει, ἐὰν ἐργάζεσθε τὴν παιδείαν τῶν νέων, ὡς ἀληθινοὶ φιλόσοφοι, καὶ οἱ δυνατοὶ τοῦ γένους νὰ μάθωσι, ποῖα μέσα ἐμεταχειρίζετο ἡ παλαιὰ Ἑλλάς, διὰ νὰ αὐξήσῃ τὴν σοφίαν της. Ταῦτα τὰ μέσα τὴν ἔφεραν εἰς τόσην λαμπρότητα· μὲ τὴν ἀμέλειαν αὐτῶν ἄρχισε καὶ ἡ δυστυχία της· καὶ ἀφοῦ εἰς τὴν ἀμέλειαν ταύτην ἐπροστέθη καὶ ὁ κτηνώδης τῆς φιλοσοφίας διωγμὸς, ἐκατήντησεν εἰς τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ ἐλευθερωθῇ ὅλοι σήμερον εὐχόμεθα.

ΨΗΦΙΣΜΑ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΕΡΙ ΖΗΝΩΝΟΣ.

Ἐπ' Ἀῤῥενίδου ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Ἀκαμαντίδος [φυλῆς], πέμπτης πρυτανείας, Μαιμακτηριῶνος δεκάτῃ ὑστέρᾳ, τρίτῃ καὶ εἰκοστῇ τῆς πρυτανείας, ἐκκλησίᾳ κυρίᾳ τῶν προέδρων ἐπεψήφισεν, Ἵππων Κρατιστοτέλους Ξυπετεὼν, καὶ οἱ συνπρόεδροι Θράσων Θράσωνος Ἀνακαιεὺς εἶπεν.

Ἐπειδὴ Ζήνων Μνασέου, Κιτιεὺς, ἔτη πολλὰ κατὰ φιλοσοφίαν ἐν τῇ πόλει γενόμενος, ἔν τε τοῖς λοιποῖς ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν διετέλεσε, καὶ τοὺς εἰς σύστασιν αὐτῷ τῶν νέων πορευομένους παρακαλῶν ἐπ' ἀρετὴν καὶ σωφροσύνην παρώρμα πρὸς τὰ βέλτιστα, παράδειγμα τὸν ἴδιον βίον ἐκθεὶς ἅπασιν, ἀκόλουθον ὄντα τοῖς λόγοις, οἷς διελέγετο· τύχῃ

ΓΗ͂Ι ἈΓΑΘΗ͂Ι ΔΕΔΌΧΘΑΙ ΤΩ͂Ι ΔΉΜΩΙ, ἘΠΑΙΝΈΣΑΙ ΜῈΝ ΖΉΝΩΝΑ ΜΝΑΣΈΟΥ, ΚΙΤΙΈΑ, ΚΑῚ ΣΤΕΦΑΝΩ͂ΣΑΙ ΧΡΥΣΩ͂Ι ΣΤΕΦΆΝΩΙ, ΚΑΤᾺ ΤῸΝ ΝΌΜΟΝ, ἈΡΕΤΗ͂Σ ἝΝΕΚΑ ΚΑῚ ΣΩΦΡΟΣΎΝΗΣ· ΟἸΚΟΔΟΜΗ͂ΣΑΙ ΔῈ ΑὐΤΩ͂Ι ΚΑῚ ΤΆΦΟΝ ἘΠῚ ΤΟΥ͂ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ͂ ΔΗΜΟΣΊΑΙ. ΤΗ͂Σ ΔῈ ΠΟΙΉΣΕΩΣ ΤΟΥ͂ ΣΤΕΦΆΝΟΥ ΚΑῚ ΤΗ͂Σ ΟἸΚΟΔΟΜΗ͂Σ ΤΟΥ͂ ΤΆΦΟΥ ΧΕΙΡΟΤΟΝΗ͂ΣΑΙ ΤῸΝ ΔΗ͂ΜΟΝ ἬΔΗ ΤΟῪΣ ἘΠΙΜΕΛΗΣΟΜΈΝΟΥΣ ΠΈΝΤΕ ἊΝΔΡΑΣ ἘΞ ἈΘΗΝΑΊΩΝ· ἘΓΓΡΆΨΑΙ ΔῈ ΤῸ ΨΉΦΙΣΜΑ ΤῸΝ ΓΡΑΜΜΑΤΈΑ ΤΟΥ͂ ΔΉΜΟΥ ἘΝ ΣΤΉΛΑΙΣ ΔΥΣῚ, ΚΑῚ ἘΞΕΙ͂ΝΑΙ ΑὐΤΩ͂Ι ΘΕΙ͂ΝΑΙ ΤῊΝ ΜῈΝ, ἘΝ ἈΚΑΔΗΜΊΑΙ, ΤῊΝ ΔῈ, ἘΝ ΛΥΚΕΊΩΙ· ΤῸ Δ' ἈΝΆΛΩΜΑ ΤῸ ΕἸΣ ΤᾺΣ ΣΤΉΛΑΣ ΓΙΝΌΜΕΝΟΝ ΜΕΡΊΣΑΙ ΤῸΝ ἘΠῚ ΤΗ͂Σ ΔΙΟΙΚΉΣΕΩΣ· ὍΠΩΣ ἍΠΑΝΤΕΣ ἼΔΩΣΙΝ, ὍΤΙ Ὁ ΔΗ͂ΜΩΣ Ὁ ΤΩ͂Ν ἈΘΗΝΑΊΩΝ ΤΟῪΣ ἈΓΑΘΟῪΣ ΚΑῚ ΖΩ͂ΝΤΑΣ ΤΙΜΑ͂Ι ΚΑῚ ΤΕΛΕΥΤΉΣΑΝΤΑΣ.

Ὅστις, *ἀναγινώσκων τὸ ψήφισμα τοῦτο δὲν θαυμάζει τῶν πάλαι πατέρων ἡμῶν τὴν φρόνησιν, καὶ δὲν κλαίει τοὺς μωροὺς διώκτας τῆς φιλοσοφίας, ἐκεῖνος ἂς ζητῇ εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἢ τὴν* Σκυθίαν *τῆς γενέσεώς του τὰς ἀρχὰς, καὶ ἂς μὴ καυχᾶται ἀναισχύντως, ὅτι εἶναι τῶν* Ἑλλήνων *ἀπόγονος* (1).

---

(1) *Οἱ ἑξῆς δύο τόμοι τῶν βίων τοῦ* Πλουτάρχου *ἐνδέχεται νὰ ἐκδοθῶσι χωρὶς* Αὐτοσχεδίους στοχασμούς. *Ἂν καὶ ὅσους ἕως τώρα ἐσχεδίασα δὲν ἦσαν μηδ' ἐφάνησαν παντάπασιν ἀνωφελεῖς, τὸ φιλάσθενόν μου γῆρας μὲ προστάσσει ν' ἀφήσω εἰς νεωτέρους καὶ σοφωτέρους μου τὴν φροντίδα, καὶ τὸ ἀπαραίτητον χρέος, νὰ παραγγέλλωσιν εἰς τὴν πατρίδα ὅ,τι νομίζωσιν ὠφέλιμον εἰς αὐτήν.* Ποθεινὴ *πατρὶς εὐτύχει!*

ΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1813)

ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ (*).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Τῶν ἐθνῶν ἡ παιδεία εἶναι μακροῦ χρόνου ἔργον. Ἂν ὁ δρόμος της ὑποτεθῇ ὡς γραμμὴ διαιρουμένη εἰς πολλὰ μακρὰ διαστήματα σημειωμένα μὲ στοιχεῖα, καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ καὶ πρώτη κίνησις αὐτῆς εἰς τὸ Α, ἡ δὲ τελείωσις εἰς τὸ Ω, καὶ αἱ διάφοροι ἐποχαὶ εἰς τὰ μεταξὺ στοιχεῖα, ἀπὸ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν γεννᾶται τὸ ἑξῆς πόρισμα.

Πᾶσα μία ἐποχὴ, ὅσον πλέον εἶναι μακρυσμένη ἀπὸ τοῦ Α καὶ σιμωτέρα τοῦ Ω, τόσον πλειοτέρα εἶναι ἡ σοφία τοῦ ἔθνους, τόσον μᾶλλον φωτισμένοι οἱ ζῶντες εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχήν.

Ἡ πρὸς τὸν φωτισμὸν τοῦ ἔθνους αὕτη κίνησις δὲν εἶναι

(*) Τόμ. Ε΄.

καθ' ὅλα της τὰ διαςήματα ἰσοταχής. Ἀλλὰ καθὼς τὰ πίπτοντα σώματα, κατὰ νόμον ἀπαράβατον τῆς φύσεως, ἂν δὲν ἀπαντήσωσιν ἐμπόδιον, ὅσον πλησιάζουσι πρὸς τὸ κέντρον τῆς γῆς, μὲ τόσον ταχυτέραν κίνησιν καταβαίνουσιν εἰς αὐτὴν, παρόμοια καὶ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους, παρὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Α εἰς τὸ Β κίνησιν ταχυτέρα εἶναι ἡ ἀπὸ τούτου εἰς τὸ Γ, καὶ αὐτῆς ἡ εἰς τὸ Δ, καὶ καθεξῆς οὕτως, ὥςε τῆς ἀπὸ τοῦ Ψ εἰς τὸ Ω ἡ ταχύτης καταντᾷ νὰ ἦναι πλέον ἀσύγκριτος.

Ἡ διάφορος ὅμως αὕτη ταχύτης, ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τῆς φύσεως αὐτῆς τοῦ πράγματος, καὶ ὄχι τῆς δυνάμεως τῶν κινουμένων, κἀνεῖς ἀπὸ τούτους δὲν ἐμπορεῖ δικαίως νὰ κατηγορήσῃ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ὡς ἀργοπόρους. Τῆς ἀργοπορίας ἐκείνων αἴτιον ἦτο τὸ ὁποῖον τοὺς ἐχώριζεν ἀπὸ τὸ Ω μακρότερον διάςημα, ὡς καὶ τούτων τῆς ταχύτητος ἡ πρὸς τὸ αὐτὸ πλειοτέρα γειτόνευσις.

Μία μόνη εἰς τοῦτο ἐξαίρεσις ἔχει τόπον· ἐὰν τὶς, φερειπεῖν, ἀπὸ τοὺς κινουμένους (καὶ οὗτοι χωρὶς ἀμφιβολίαν εἶναι οἱ πλέον φωτισμένοι, ἢ, ἀληθέςερον, οἱ ὀλιγώτερον ἀμαθεῖς τοῦ ἔθνους) ὄχι μόνον δὲν συγκινεῖται μὲ τοὺς ἄλλους, ὅσον συγχωρεῖ τὸ μέρος τῆς γραμμῆς, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται, ἀλλὰ καὶ γίνεται τῆς κινήσεως τῶν ἄλλων ἐμπόδιον. Ὁ τοιοῦτος βέβαια πρέπει νὰ λογίζεται καὶ νὰ καταδικάζεται ὡς ἀληθινὸς καταφρονητὴς τῆς δόξης τοῦ ἔθνους του· ἡ ἐξαίρεσις ὅμως αὕτη δὲν κολοβόνει τὸ πόρισμα. Ὅταν ἡ πρὸς τὸν φωτισμὸν κίνησις γένῃ ςαθερὰ, ἤγουν κυριεύσῃ μέγα μέρος τοῦ ἔθνους, οἱ βραδύνοντες αὐτὴν ὀλίγοι τινὲς, ἀναγκάζονται τέλος πάντων ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, ἢ νὰ κινηθῶσι καὶ αὐτοὶ, ἢ κἂν νὰ μὴν ἐμποδίζωσι τοὺς κινουμένους.

Ὅσον ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους προχωρεῖ καὶ ἐξαπλόνεται εἰς πλειοτέρους, τόσον οἱ παιδεύοντες αὐτὸ γίνονται ὠφελιμώτε-

ροι· ἀλλὰ τὸ ἔθνος, διὰ τοὺς ζῶντας καὶ παρόντας παιδευτὰς αὐτοῦ, δὲν ἔχει δίκαιον νὰ καταφρονῇ τοὺς προτέρους, διότι τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι ἀσυγχώρητος ἀχαριςία πρὸς ἐκείνους, χωρὶς τῶν ὁποίων οὗτοι δὲν ἤθελαν γεννηθῆν (1)· μηδ', ἐὰν εὑρέθησαν μεταξὺ ἐκείνων τινὲς πολυμαθέςεροι, νὰ λαμβάνῃ ἀφορμὴν ἐκ τούτου νὰ ἐξευτελίζῃ τὴν παρὰ τῶν ζώντων ὠφέλειαν· ὅτι σιμὰ τῆς ἀχαριςίας εἶναι τοῦτο καὶ ἠλιθιότης μεγάλη. Αἱ ἐποχαὶ διαδέχονται μία τὴν ἄλλην, καὶ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον καταβαίνουσιν οἱ ζῶντες εἰς τὸν ᾅδην· ἀλλὰ τὸ ἔθνος μένει, καὶ λογίζεται ὡς ἓν πρόσωπον ἀθάνατον. Ὅταν λοιπὸν κρίν[ῃ] τὴν ποσότητα τῆς εἰς τὰ καλὰ προκοπῆς, τὴν ἰδίαν του κατάςασιν κρίνει· καὶ τὸ δίκαιον τῆς κρίσεως ταύτης μέτρον εἶναι ὄχι τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ θνητοῦ ἀνθρώπου ἡ πολυμάθεια, ἀλλ' ἡ ἀπ' αὐτὴν προξενηθεῖσα εἰς τὸ ἀθάνατον ἔθνος ὠφέλεια.

Ὅσον τὰ μέλη τοῦ ἔθνους κατιδίαν θεωρούμενα εἶναι πολυμαθέςερα, τόσον εἶναι ὁλικῶς λαμβανόμενον τὸ ἔθνος ἀμαθέςερον. Τὸ παράδοξον ἀξίωμα τοῦτο ἔχει χρείαν ἐξηγήσεως, διὰ κἂν τοὺς ὅσοι δὲν ἔμαθαν νὰ συλλογίζωνται.

Τὸ κεφάλαιον τῆς μαθήσεως τοῦ φωτισμοῦ καὶ πολιτισμοῦ τοῦ ἔθνους θεωρεῖται ὡς σύνθετον τὶ ἀπὸ τὰς κατὰ μέρος τῶν μελῶν αὐτοῦ μαθήσεις. Ἀλλ' αὐταὶ ὅσον εἶναι διαμοιρασμέναι εἰς πολλοτέρους, τόσον εὐκολώτερα τελειοποιοῦνται· ὅσον ἐξεναντίας συσσωρεύονται καὶ περιορίζονται πολλαὶ εἰς ὀλίγας τινὰς κεφαλάς, τόσον πλέον ἀτελεῖς μένουσιν. Ὅςις δοκιμάζει δυσκολίαν ἀκόμη νὰ τὸ καταλάβῃ εἰς τὰς ἐπιςήμας, ἃς θεωρήσῃ

(1) « Εἰ μὴ γὰρ ἦν Χρύσιππος, οὐκ ἂν ἦν ἐγώ », ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος Καρνεάδης, θέλων νὰ δείξῃ, ὅτι καὶ τὴν πολλήν σοφίαν, καὶ τὴν ὁποίαν εἶχε δι' αὐτὴν ἀποκτήσειν δόξαν, τὰς ἐχρεώςει εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν συγγραμμάτων τοῦ Στωϊκοῦ Χρυσίππου. Διογέν. Λαέρτ. Δ, 62.

ἐς τέχνας. Αἱ μεγάλαι καὶ λαμπραὶ πόλεις ἔχουσι πάσης χνης ἰδίους τεχνίτας· εἰς τὰ πτωχὰ καὶ ταπεινὰ χωρία ὁ ὐτὸς ἄνθρωπος εἶναι ἁμαξοποιὸς, χαλκεὺς, ξυριστὴς, ἰατρὸς, αὶ καμμίαν φορὰν ἐφημέριος τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου (1). Ἀλλὰ τί συμβαίνει ἀπὸ ταύτην τῶν τεχνῶν τὴν συσσώρευσιν ς τὰ χωρία, καὶ τὸν διαμοιρασμὸν εἰς τὰς πόλεις; Ὅσον εἰς αὐτας εἶναι χρήσιμα καὶ κομψὰ, εἰς ἕνα λόγον, τέλεια τὰ ατασκευαζόμενα ἀπὸ τοὺς τεχνίτας, τόσον ἀτελῆ μένουσιν ἰς ἐκεῖνα.

Τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον τῆς φύσεως ἡμῶν ακολούθημα. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δύναται πολύ· ἀλλὰ έν εἶναι παντοδύναμον. Ὅσον πλειότερα ἀντικείμενα σκέπτεται αὶ μελετᾷ ἐνταυτῷ, τόσον ἀσθενεστέρα γίνεται ἡ γνῶσίς του ἰς καθὲν ἰδίως ἀπ' αὐτὰ, ἀπαραλλάκτως ὅ,τι συμβαίνει καὶ ἰς τὰς αἰσθήσεις· τόσον ἀτελέστερον, παραδείγματος χάριν, ιακρίνει ἡ ὅρασις χρῶμα, σχῆμα, καὶ μορφὴν ἑκάστου τῶν ρατῶν, ὅσον βλέπει περισσότερα ἐνταυτῷ.

Τοιοῦτος νοῦς ὠφελεῖται ἴσως καθ' αὐτὸν, ὡς ἀπὸ διατριβὴν ὐφρόσυνον τοῦ καιροῦ, ἀπὸ τὴν ἐπιπόλαιον ταύτην πολυμάθειαν· ἀλλὰ νὰ μεταδώσῃ τὶ ἀπ' αὐτὴν εἰς τὸ ἔθνος του τόσον ὀλιγώτερον εἶναι καλὸς, ὅσον ἐξεύρει περισσότερα. Ἐκεῖνο μόνον δύναταί τις νὰ παραδώσῃ ἐντελῶς, εἰς ὅ,τι καταγίνεται πολλοὺς χρόνους ἀπερισπάστως ἀπὸ ἄλλα τῆς μαθήσεως εἴδη· καὶ ἡ περὶ τῶν τεχνῶν κοινὴ ἀλλὰ σοφωτάτη παροιμία, Πολυτεχνίτης κ' ἔρημος (2), φαίνεται τόσον ἀληθεστέρα

---

(1) Ὄχι μακρὰν τῶν Παρισίων δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀποῦ ἐγνώρισα ἐφημέριον χωρίου διορθόνοντα τὰμάξια, ὡς τὰς ψυχὰς, τοῦ χωρικοῦ μικροῦ ποιμνίου του.

(2) Ἔρημος, ἤγουν πένης· καὶ τοῦτο, διότι ὅλα τὰ κατασκευάζει

περὶ τῶν ἐπιστημῶν, ὅσον εἰς ταύτας ὁ νοῦς ἐργάζεται μόνος, εἰς ἐκείνας ἔχει συνεργάτην πολλάκις καὶ τὴν φυσικὴν τῶν χειρῶν δεξιότητα (1).

Προξενεῖ καὶ τοῦτο ἄλλο ἀτύχημα εἰς τὸ ἔθνος ἡ μερικὴ τῶν μελῶν του πολυμάθεια. Ὁ πολυμαθὴς εἰς ὅσα ἐξεύρει, ἐπειδὴ ἐξανάγκης, ὡς εἶπα, τὰ ἐξεύρει ἀτελῶς, τίποτε τῆς ἰδίας του μελέτης νέον εὕρημα νὰ προσθέσῃ εἰς αὐτὰ δὲν δύναται. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο τὰ εὑρήματα ταῦτα αὐξάνουσι τὰς ἐπιστήμας, καὶ τὰς κάμνουσι νὰ προχωρῶσιν ἐμπρός· τὰ εὑρήματα ταῦτα δοξάζουσιν ἀληθῶς τοὺς σοφοὺς, καὶ τὸ ἔθνος ὅλον, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκονται. ;Πῶς θέλεις, ἄνθρωπος ἐπαγγελλόμενος Γραμματικὸς, Ῥήτωρ, Γεωμέτρης, Μουσικὸς, Ἀστρονόμος, Φυσικὸς, Μεταφυσικὸς, νὰ τελειοποιήσῃ μὲ ἰδίας του εὑρέσεις ἓν μόνον εἶδος ἐπιστήμης ἀπὸ ταύτας, ὅστις, πρῶτον μὲν μὴ γνωρίζων αὐτὸ ἐντελῶς, ἐξανάγκης μηδὲ τί του λείπει ἀκόμη, γνωρίζει; ;ἔπειτα μηδὲ καιροῦ μέρος ἔχει ἱκανὸν νὰ τὸ θεωρήσῃ προσεκτικῶς, ἐπειδὴ ὁ καιρός του εἶναι καταμερισμένος εἰς προσοχὴν τόσων ἄλλων πραγμάτων; Αἱ εὑρέσεις καὶ τελειοποιήσεις εἰς ἐκείνας μόνας τὰς κεφαλὰς γεννῶνται, ὅσαι περιορίζονται εἰς τὴν σκέψιν ἑνὸς μόνου πράγματος, καὶ καταγίνονται νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς αὐτό.

Τόσον εἶναι ἀληθὲς τοῦτο, ὥστε, ἐὰν κατὰ δυστυχίαν φωτισμένου ἔθνους σοφοὶ ἐκυριεύοντο ἀπὸ τὴν μανίαν τῆς πολυ-

---

κακὰ, καὶ ἀκολούθως μακρύνει ἀπὸ τὸ ἐργαστήριόν του τοὺς ἔχοντας χρείαν τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ταύτης ἰσοδύναμος Γαλλικὴ παροιμία (ὅτι χρησιμεύουν εἰς πολλὰ πράγματα αἱ παροιμίαι πλέον τῶν λογικῶν ἀποδείξεων) εἶναι, Qui trop embrasse, mal étreint, Ὅστις περιλαμβάνει πολλὰ, κακὰ τὰ σφίγγει.

(1) Ὁ καλὸς τεχνίτης ὀνομάζεται πολλάκις μὲ τὸ ἐπίθετον, Χρυσοχέρης.

μαθείας, παρὰ ταύτην μέσον ἄλλο δραςικώτερον δὲν ἤθελαν εὑρεῖν νὰ ςήσωσι τὸν εἰς τὴν γνῶσιν δρόμον τοῦ ἔθνους, ἢ μᾶλλον νὰ τὸ ἐπιςρέψωσιν εἰς τὴν προτέραν του βαρβαρότητα.

Διὰ νὰ μὴ συμβῇ τοιοῦτον κακὸν, εἰς τὰ φωτισμένα ἔθνη, ὄχι μόνον πᾶσα μία ἐπιςήμη ἔχει παραδότην καὶ διδάσκαλον ἴδιον, ἀλλὰ πολλάκις ἡ αὐτὴ ἐπιςήμη καταμελίζεται εἰς πολλὰ μέρη διάφορα, τῶν ὁποίων ἕκαςον παραδίδεται ἀπὸ χωριςὸν Προφέσσορα, περιοριζόμενον εἰς τούτου μόνου τὴν μελέτην, μ' ὅλον ὅτι δὲν εἶναι τῆς γνώσεως τῶν ἄλλων ἄμοιρος.

Ἡ συσσώρευσις πολλῶν διδαγμάτων εἰς ἕνα μόνον διδάσκαλον, ἔχει φυσικὰ χώραν εἰς τὰ βαρβαρωθέντα ἔθνη, καὶ συνεχίζεται πλειότερον ἢ ὀλιγώτερον καὶ εἰς αὐτὴν αὐτῶν τὴν ἀναγέννησιν, ἕως νὰ ἐξαπλωθῇ ἡ παιδεία, ἕως τὸ ἔθνος, μὴν ὑποφέρον νὰ ἦναι πάντοτε μαθητὴς τῶν φωτισμένων ἐθνῶν, φιλοτιμηθῇ νὰ τὰ ἀντιφωτίζῃ καὶ αὐτὸ μὲ τὰς ἰδίας του εὑρέσεις. Τότε οἱ σοφοὶ τοῦ ἔθνους, κατὰ μίμησιν τῶν φωτισμένων ἐθνῶν, ἀφίνοντες τὴν ἀπατηλὴν καὶ μάταιον πολυμάθειαν (1), περιορίζονται ἕκαςος εἰς ὅ,τι ἡ φύσις τὸν ἔπλασεν ἐπιτηδειότερον μερικὸν εἶδος ἐπιςήμης ἢ τέχνης.

Εἰς τὴν παροῦσαν τῆς Ἑλλάδος κατάςασιν, ἡ πολλῶν καὶ διαφόρων μαθημάτων ἀπὸ μόνον ἕνα διδάσκαλον παράδοσις, εἶναι πρᾶγμα τῆς ἀνάγκης. Καὶ οἱ παραδίδοντες αὐτὰ τόσον ἀπέχουν νὰ φαντάζωνται τὸ ἔργον αὐτῶν τέλειον, ὥςε πρῶτοι αὐτοὶ ἐπιθυμοῦν τὴν εὐτυχῆ τοῦ χρόνου περίοδον ἐκείνην, ὅτε ἡ Ἑλλὰς κατὰ μίμησιν τοῦ φωτισμένου μέρους τῆς Εὐρώπης, θέλει ἔχειν ἑκάςου μέρους ἐπιςήμης ἰδιάζοντα διδάσκαλον.

Ἡ περίοδος αὕτη δὲν εἶναι μακρὰν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἄρ-

---

(1) Ἀνέφερα πολλάκις, καὶ πάλιν ἀναφέρω τὸ σοφὸν ἀπόφθεγμα, » Πουλυμαθίη νόον οὐ διδάσκει ».

χισε. Πρὸ τριάκοντα χρόνων, εἰς πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη, ὁ αὐτὸς διδάσκαλος ἐπαράδιδε Γραμματικὴν, Ῥητορικὴν, καὶ τὴν Ἀριστοτελικὴν Φιλοσοφίαν! καὶ ὁ τοιοῦτος διδάσκαλος ἐνομίζετο πολυμαθέστατος, μ' ὅλον ὅτι κανὲν ἀπ' αὐτὰ δὲν ἔξευρε, οὔτε δυνατὸν ἦτο νὰ ἐξεύρῃ ἐντελῶς. Ἐχωρίσθη κατὰ τὴν σήμερον ἡ Γραμματικὴ ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ δὲν ἔμεινε πλὴν νὰ καταμερισθῇ καὶ ἡ Φιλοσοφία εἰς τὰ διάφορά της μέρη, καὶ νὰ λάβῃ ἐξ αὐτῶν ἕκαστον ἰδιάζοντα διδάσκαλον.

Θέλει κατορθωθῆν καὶ τοῦτο, ὅταν αἱ πόλεις καὶ οἱ πλούσιοι τοῦ γένους ἔλθωσιν εἰς αἴσθησιν τῆς ἀνάγκης νὰ πέμπωσιν εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην μὲ ἰδίαν αὐτῶν δαπάνην καλῶς ἀνατεθραμμένους νέους, νὰ μαθητεύωνται ἄλλος ἄλλην ἐπιστήμην· ὅταν οἱ ἐρχόμενοι νέοι, χωρὶς νὰ ἀμελῶσι τὴν σειρὰν ὅλην τῆς Φιλοσοφίας, προσκολλῶνται ἐξαιρέτως εἰς ἓν μέρος αὐτῆς, διὰ νὰ τὸ μάθωσιν ἀνελλιπῶς, καὶ ἀνελλιπῶς νὰ τὸ παραδώσωσιν ἐπιστρέφοντες εἰς τοὺς ὁμογενεῖς. Τοῦτο εἶναι τὸ δραστικώτατον μέσον τῆς αὐξήσεως τοῦ φωτισμοῦ τῆς βαρβαρωθείσης ἡμῶν πατρίδος.

Μέσον ἄλλο τοιούτου καλοῦ ἤθελεν ἴσως εἶσθαι, νὰ κάμνωμεν γνωστὸν εἰς τὸ ἔθνος, ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν, κατὰ μίμησιν τοῦ ἐτησίως γινομένου ἀπὸ τοὺς πραγματευτὰς Ἰ σ ο λ ο γ ι σ μ ο ῦ (Bilan), τὸν λογαριασμὸν πάσης ἐποχῆς, παραβάλλοντες αὐτὴν μὲ τὴν πρὸ αὐτῆς. Τοιουτοτρόπως ἤθελε μανθάνειν τὸ ἔθνος πόσον ἐπροχώρησεν εἰς τὴν παιδείαν, εἰς ποῖον μέρος τῆς γραμμῆς εὑρίσκεται, τί πλέον παρὰ τὰς προτέρας ἐποχὰς ἐκέρδησε, καὶ τί μένει εἰς αὐτὸ νὰ κάμῃ διὰ νὰ αὐξήσῃ τὰ κέρδη του μὲ τὴν παρέκει προχώρησιν.

Εὔκολον εἶναι νὰ ἐκθέσω λεπτομερέστατα τὸν τοιοῦτον Ἰσολογισμὸν ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς Γραμματικῆς καὶ τελευτῶν εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ νὰ δείξω καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἑκουσίως

ευφλώττοντας ὅτι τὸ νῦν ἔθνος τῶν Γραικῶν, εἶναι πολὺ σοφώτερον τοῦ πρὸ τριάκοντα χρόνων ἔθνους, καὶ ἀκολούθως, ὅτι ὁ πλειότερος οὗτος σοφισμὸς ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατος, ἐὰν οἱ νῦν λόγιοι τοῦ ἔθνους δὲν ἦσαν παρὰ τοὺς πρὸ τριάκοντα χρόνων λογίους χρησιμώτερον σοφοί (1)· ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ τοιαύτη λεπτομερὴς ἔκθεσις νομισθῇ ἀπολογία πρὸς τοὺς κατηγόρους τῶν ζώντων τῆς Ἑλλάδος σπουδαίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔβαλαν κ' ἐμὲ, ἢ καὶ τὸ χειρότερον κακολογία τῆς πολυμαθείας τῶν ἀποθανόντων.

Μ' ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ εἶναι χρέος ἀπαραίτητον τῶν ἐπιθυμούντων τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ὄχι μόνον νὰ δείχνωσιν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς τὸν ἀληθῆ δρόμον τῆς εἰς τὰ καλὰ προκοπῆς τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ἀσφαλίζωσιν ἐναντίον τῶν συμβουλευόντων ὅσα εἶναι ἱκανὰ νὰ βραδύνωσιν, ἢ καὶ παντάπασι νὰ ςήσωσι, τὸν δρόμον, διὰ τὸ χρέος τοῦτο, καὶ ὄχι διὰ κἀνὲν ἄλλο ἀνάξιον ἀνδρὸς φιλογενοῦς τέλος, ἀναγκάζομαι νὰ εἴπω ὀλίγα τινά.

Ὅσον τὸ κατ' ἐμὲ, καὶ ἡ ἐπιςήμη μου εἶναι πολλὰ μικρὰ (ἴσως καὶ ἀπ' ὅ,τι σπουδάζουν νὰ τὴν σμικρύνωσι μικροτέρα), καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς εἰς τὸ γένος μου ὠφέλεια πολλὰ ὀλίγη. Ἀλλὰ, ἐὰν νὰ ἐπαγγέλλωμαι τῆς πατρίδος εὐεργέτης ἤθελεν εἶσθαι ταλευμένης κεφαλῆς φαντασία, νὰ λέγω πάλιν ὅτι ἔγινα

---

(1) Εἶναι τοῦτο τὸ γνωςὸν τῶν προγόνων ἡμῶν παράγγελμα,

Ὁ χρήσιμ' εἰδὼς, οὐχ ὁ πόλλ' εἰδὼς, σοφὸς,

ὁ ὁποῖον εἶχε βέβαια εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ ὁ Γάλλος φιλόσοφος Μονταίγνος (Βιβλ. I, κεφ. κδʹ), ὅταν ἔλεγεν, Il falloit s'enquerir, *qui est mieulx sçavant*, non *qui est plus sçavant*, ἤγουν, « Ἔπρεπε νὰ ἐρωτῶμεν, Τίς εἶναι κάλλιον σοφὸς, ὄχι, Τίς » εἶναι πλέον σοφός ».

παντάπασιν ἀνωφελὴς εἰς αὐτὴν, ἂν δὲν ἦναι ὑπόκρισις, εἶναι παντελὴς ἀναισθησία. Ἐὰν ἄλλοι μὲ τὴν πλειοτέραν αὐτῶν σοφίαν, ὠφέλησαν τὴν πατρίδα περισσότερον; ¡μὴ διὰ τοῦτο ἡ μικρὰ ἐκ τῆς μικρᾶς μου γνώσεως ὠφέλεια εἶναι περιττὴ εἰς γένος, τὸ ὁποῖον δὲν εὐτύχησεν ἀκόμη τόσον, ὥςε νὰ καταφρονῇ τὰ μικρά;

Οἱ κατήγοροι ὅμως, ἂν τοὺς πιςεύσῃς, σπουδάζουν νὰ δείξωσιν ὁλότελα ματαίους, ὄχι μόνον τοὺς ἰδικούς μου, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἀξιολογωτέρους σοφῶν ἀνδρῶν κόπους. Κατ' αὐτοὺς ὅ,τι γίνεται τὴν σήμερον εἶναι ἀνωφελὲς, καὶ τὸ γένος διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ καλὰ, πρέπει νὰ ὀπισθοδρομήσῃ εἰς τὴν πρὸ τριάκοντα χρόνων ἐποχὴν, καὶ νὰ λάβῃ παράδειγμα τοὺς τότε πολυμαθεςάτους τῶν Γραικῶν σοφούς. Τοιοῦτος εἶναι ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ζῆλος αὐτῶν, τόση ἡ γνῶσις τῆς ἀῤῥωςίας τοῦ γένους, καὶ τοιαῦτα τὰ συμβουλευόμενα ἀπ' αὐτοὺς ἰατρικὰ βοηθήματα.

Ἀλλὰ πρὸς τοὺς κατηγόρους τῶν ζώντων καὶ ἐπαινέτας τῶν ἀποθανόντων τούτους, ¡τί ἤθελαν εἰπεῖν οἱ ἀποθανόντες, ἂν ἔζων; ¡τί πρέπει νὰ εἴπωσιν οἱ ζῶντες; Ἂς ἀκούσωμεν πρώτους τοὺς ἀποθανόντας, ὑποθέτοντες ὅτι ἐνῷ ἐξεύρουν ἀλλαχόθεν τί γίνεται μεταξὺ τῶν ζώντων, ἄκουσαν καὶ κανένα ἀπὸ τοὺς ὑπερόγκους ἐγκωμιαςὰς αὐτῶν τούτους.

« Ἄνθρωπε, τίς εἶσαι; πόθεν ἔρχεσαι; τί ταράσσεις τὴν
» ἡσυχίαν ἡμῶν;

» Τί τοὺς θανόντας οὐκ ἐᾷς τεθνηκέναι;

» Ἂν ἦσαι ἐχθρὸς, ¡τί σημαίνουν οἱ περὶ ἡμῶν ὑπέρογκοί σου
» ἔπαινοι; ἐὰν, ὡς ἐπαγγέλλεσαι, μᾶς ἀγαπᾷς, ¡διὰ τί μᾶς
» ἀφαιρεῖς καὶ τὸν μόνον εἰς ἡμᾶς πρέποντα ἔπαινον; Ἕως
» τώρα μᾶς ἐγκωμίαζαν οἱ ζῶντες, ὅτι ἐσυνεργήσαμεν εἰς τὴν

» ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους, ὅσον εἰς ἡμᾶς ἐσυγχώρει ἡ ὅταν
» ἐγεννήθημεν τοῦ χρόνου ἐποχὴ καὶ τῆς Ἑλλάδος κατάςασις·
» ὅτι κατέβημεν πρῶτοι εἰς τὸ ςάδιον μὲ ὅσην ἐσυγχώρει
» προθυμίαν ἡ ἀρχομένη τότε τοῦ γένους μεταβολὴ, καὶ ἐτρέ-
» ξαμεν τῆς γραμμῆς τὸ πολλὰ μακρὸν ἀπὸ τὸ τέλος μέρος,
» εἰς τὸ ὁποῖον εὑρισκόμεθα τότε. Ὡς ἦτον ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς
» νὰ ὑπάγωμεν παρέκει, οὕτως ἀδύνατον εἶναι εἰς τοὺς
» ζῶντας νὰ μὴ προχωρήσωσι μακρότερον ἀπὸ μᾶς εἰς τὴν
» παιδείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους. Ἐὰν ὅμως κἀνὲν ἀπ' ὅσα
» ἐγράψαμεν δὲν χρησιμεύῃ πλέον εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος,
» τοῦτο μᾶς εὐφραίνει, ὡς σημεῖον τῆς εἰς τὰ τελειότερα
» προκοπῆς τοῦ γένους, δὲν μᾶς λυπεῖ, ὡς δυνάμενον νὰ
» βλάψῃ τὴν εἰς ἡμᾶς χρεωςουμένην εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ.
» Τὸ γένος δὲν εἶναι ἀχάριςον· ἐὰν ἐπράξαμεν ὅ,τι ἐσυγχώ-
» ρουν αἱ τότε περιςάσεις, τί πλέον ἔχει δίκαιον νὰ ζητῇ
» ἀπὸ μᾶς; Ἀλλὰ σὺ μὲ τοὺς ὑπερβολικοὺς ἐπαίνους φαί-
» νεται, ὅτι προθυμεῖσαι νὰ κινήσῃς τοὺς ζῶντας εἰς ἀχάριςον
» ἀφαίρεσιν καὶ τῶν χρεωςουμένων μετρίων ἐπαίνων· φαίνεται
» ὅτι δὲν μᾶς ἐπαινεῖς τόσον πολὺ, πλὴν διότι δὲν σοῦ ταράσ-
» σομεν πλέον τὴν ὅρασιν παρόντες· ὅτι δὲν καταφρονεῖς τόσον
» τοὺς ζῶντας, πλὴν διότι σὲ ἐνοχλοῦν ἀκόμη βλεπόμενοι.
» Διὰ τί, καλὲ ἄνθρωπε, τόση τῶν ὀφθαλμῶν σου ἀσθένεια!
» Διὰ τί τῆς κρίσεώς σου τόση δυςυχία! Ἂν μισῇς τόσον
» τοὺς ζῶντας, ἔπρεπε νὰ τοὺς συγκρίνῃς μὲ τοὺς μὴ γεννη-
» θέντας ἀκόμη, καὶ ὄχι νὰ κινῇς τῶν ἀποθανόντων τὰ
» μνήματα.

» Τί τοὺς θανόντας οὐκ ἐᾷς τεθνηκέναι;

» Ἐὰν ἔλεγες ὅτι οἱ μεταγενέςεροι θέλουν γενῆν χρησιμώτεροι
» εἰς τὴν παιδείαν τοῦ γένους, ἡ κρίσις σου, ἂν καὶ ὄχι

» μαλακὴ διὰ τοὺς ζῶντας, ἤθελε κἂν εἶσθαι ὀρθωτέρα. Ἡ » φύσις αὐτὴ τοῦ πράγματος ἀπαιτεῖ, ὡς ἔγιναν ἡμῶν τῶν » ἀποθανόντων οἱ ζῶντες, οὕτω νὰ γενῶσι τῶν ζώντων οἱ μετὰ » τούτους χρησιμώτεροι. Ἢ μᾶς νομίζεις τόσον μωροὺς, ὥστε » νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἐκάμαμεν περισσότερον ἀπ' ὅ,τι μᾶς » ἐσυγχώρει νὰ κάμωμεν ἡ τότε τοῦ γένους κατάστασις; ὥστε » νὰ ἐφαντάσθημεν ποτὲ, ὅτι ἤμεθα Πάντεχνοι καὶ Πανε- » πιστήμονες, ὡς σπουδάζεις νὰ μᾶς παραστήσῃς εἰς τοὺς » μὴ ἔχοντας ἰδέαν τί σημαίνουσιν αἱ λέξεις, Ἐπιστήμη καὶ » Τέχνη; Τὰ συντάγματά μας ἦσαν τότε εἰς τὸ γένος (τίς » ἀμφιβάλλει;) χρήσιμα, καὶ διότι ἐπαρηγοροῦσαν τὴν τότε » τοῦ γένους παντελῆ γύμνωσιν, καὶ διότι προετοίμασαν τὴν » ὁδὸν εἰς τὰ χρησιμώτερα. Ἀλλὰ τώρα βλέπεις, ὅτι τὰς Λο- » γικὰς ἡμῶν μεθόδους διαδέχονται ἄλλαι μεθοδικώτεραι Λο- » γικαὶ, τὰς Μαθηματικὰς ἄλλαι Μαθηματικαὶ, τὰς Φυσικὰς » ἄλλαι Φυσικαὶ, τὰς Ῥητορικὰς ἄλλαι Ῥητορικαὶ, τὰς Γραμ- » ματικὰς ἄλλαι Γραμματικαὶ (1), ὡς αὐτὰς εἰς τὸ ἑξῆς θέλουσι » διαδεχθῆν ἄλλαι τελειότεραι. Ἐνομίζαμεν τότε (καὶ τίς ἀπὸ

(1) Ἴσως ἐδῶ κἀνεῖς ἀπὸ τοὺς σχολαστικοὺς φωνάξῃ θριαμβευτικῶς, Καλὲ τί λέγεις! Τὴν Γραμματικὴν τοῦ Γερμανοῦ Βυτμάν-νου ἀποδίδεις εἰς τοὺς ζῶντας λογίους Γραικούς! Ναί· εἰς τὸ ἀπὸ τὸν Κούμαν σχολαρχούμενον τῆς Σμύρνης γυμνάσιον, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὸν φιλογενῆ ἰατρὸν Στέφανον, χρεωστεῖ τὸ γένος τὴν σοφὴν ταύτην Γραμματικήν. Δὲν εἶναι μόνος σοφὸς, ἢ μᾶλλον χρή-σιμος εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του,

——————— ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ·

ὁ Ἡσίοδος προσθέτει,

Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται·

ἢ μᾶλλον, ὡς ἔλεγεν ὁ Στωϊκὸς Ζήνων (Διογέν. Λαέρτ. Ζ, κέ), μετα-φρέφων τοῦ Ἡσιόδου τὴν γνώμην, σοφώτερος καὶ παρ' αὐτὸν τὸν συμ-

» τοὺς νῦν ζῶντας, ἐὰν ἦτο σύγχρονος ἡμῶν, δὲν τὸ ἤθελε » νομίσειν ὡς ἡμεῖς;), ὅτι τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν ἔπρεπε » νὰ τὴν ἀφήσωμεν εἰς τοὺς ὑδροφόρους καὶ ξυλοφόρους, καὶ » ἡμεῖς νὰ γράφωμεν εἰς γλῶσσαν πρὸ πολλῶν ἑκατονταετη- » ρίδων νεκράν· καὶ τώρα βλέπεις ὅτι οἱ λόγιοι τοῦ γένους » ἄνδρες ἐπληροφορήθησαν ὡς γεωμετρικὸν ἀξίωμα τὴν ἀπαρ- » αίτητον ἀνάγκην νὰ καλλιεργῶσι τὴν μητρικὴν αὐτῶν » γλῶσσαν, καὶ νὰ μεταχειρίζωνται τὴν προγονικὴν μὲ περισ- » σότερον σέβας· Ἡ ἐποχὴ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐξανάγκης μᾶς » ἐμπόδιζε νὰ καταλάβωμεν πολλῶν πραγμάτων τὴν ὀρθότητα· » ὄντες πρῶτοι, ἦτον ἀδύνατον νὰ τὰ νοήσωμεν ὅλα ἡμεῖς, » καὶ ὄντες ἀκόμη ὀλίγοι, οὐδ' εἴχαμεν κἀνένα νὰ μᾶς διορ- » θώσῃ, ἐὰν ποτὲ, ὡς ἄνθρωποι, ἐσφάλλαμεν. Τὸ πλειότερον » τοῦ ἔθνους μέρος, σκοτισμένον ἀπὸ τὴν ἀπαιδευσίαν, ἔβλεπε » τοὺς ὀλίγους ἡμᾶς ὡς θεοὺς, καὶ ὅσα ἐλέγαμεν, ἢ ἐγρά-

---

βουλεύοντα ὁ πειθόμενος εἰς τὰ καλῶς συμβουλευόμενα. Ἦσαν καὶ τότε εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, ἂν ὄχι ὡς τοῦ Βυτμάννου, καλήτεραι ὅμως παρὰ τῶν σχολείων ἡμῶν τὰς γραμματικάς. Ἀλλ' οἱ μὲν διδάσκαλοι, ὄχι ξένας γλώσσας, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ὁποίαν ἐπαράδιδαν Ἑλληνικὴν ἔξευραν καλά· εἰς δὲ τοὺς μαθητευθέντας τὰ Εὐρωπαϊκὰ μαθήματα τότε σοφοὺς ἡμῶν ἦτον ἀδύνατον ἀκόμη (πάλιν τὸ λέγω διὰ τοὺς συκοφάντας) νὰ προξενήσωσι τοιοῦτον καλὸν εἰς τὸ γένος. Πᾶσα χρόνου περίοδος ἔχει τὰ ἴδιά της καλὰ, οὐδ' ἐμπορεῖ νὰ ἔχῃ περισσότερα τῆς μεταγενεςέρας ἡ προγενεςέρα, ὅταν τὰ ἔθνη ἀρχίζουν νὰ προβαίνωσιν ἀπὸ τὸ σκότος εἰς τὸ φῶς. Ἤθελεν εἶσθαι θαῦμα, ὄχι φυσικὸν φαινόμενον, ἂν οἱ τότε ἔκαμναν, ὅσα κάμνουν οἱ νῦν ζῶντες, ἢ ἂν οὗτοι κάμωσιν ὅσα ἡ τύχη ἐφύλαξε διὰ τοὺς μεταγενεςέρους. Εἰς ὅλους πρέπει δόξα καὶ τιμὴ διὰ τὴν ὁποίαν ἔδειξαν ἢ δείχνουσιν (φιλοσοφικὴν ὅμως, ὄχι καπηλικὴν) προθυμίαν εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς πατρίδος των· κἀνεῖς δὲν εἶναι δίκαιον νὰ καταφρονηθῇ διὰ σφάλματα τὰ ὁποῖα ν' ἀποφύγῃ δὲν ἦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν του.

» φαμεν, τὰ ἐδέχετο χωρὶς ἐξέτασιν, ἢ κρίσιν, ὡς χρησμούς.
» Ἀλλὰ τώρα βλέπεις, ὅτι ὄχι μόνον ἐπολυπλασιάσθησαν οἱ
» κατ' ἐπάγγελμα λεγόμενοι λόγιοι, ἀλλὰ διεδόθησαν τὰ φῶτα
» καὶ εἰς ἄλλους πάσης τάξεως ἀνθρώπους, ὥςε νὰ γεννη-
» θῶσιν ἐξ αὐτῶν καὶ κριταὶ, οἱ ὁποῖοι δὲν συγχωροῦν πλέον
» εἰς τοὺς ἐπαγγελλομένους σοφοὺς νὰ μωραίνωσιν. Ὦ πόσα
» μεγαλήτερα καλὰ ἠθέλαμεν προξενήσειν εἰς τὸ γένος, ἐὰν
» εἴχαμεν συγχρόνους τοιούτους κριτάς! Ἀντὶ ὅμως νὰ λυπη-
» θῶμεν ὅτι τὰ ἔκαμαν ἄλλοι, χαίρομεν χαρὰν μεγάλην, ὅτι
» τὸ γένος προχωρεῖ ἀδιακόπως εἰς τὸν ὁποῖον ἡμεῖς ἐπα-
» τήσαμεν δρόμον τῆς παιδείας πρῶτοι. Ἀλλὰ σὺ ἐξεναντίας
» τὰ κατηγορεῖς αὐςηρῶς, καὶ συμβουλεύεις τὸ γένος νὰ
» ὀπισθοδρομήσῃ εἰς τὴν ὁποίαν ἡμεῖς εὑρισκόμεθα τότε
» ςιγμὴν τῆς γραμμῆς, ἐπαινῶν αὐτὴν ὡς εὐτυχεςέραν τῆς
» παρούσης. Λεῖπέ μας, καλὲ ἄνθρωπε· οὐδὲ τὸν ὑπὲρ τοῦ
» γένους ζῆλόν σου πιςεύομεν, καὶ τοὺς περὶ ἡμῶν ἐπαίνους
» ὡς παγίδα ὑποπτευόμεθα. Σὺ δὲν ἀγαπᾷς οὔτε τοὺς ζῶν-
» τας, οὔτε τοὺς ἀποθανόντας τοῦ γένους· καὶ τὰ μνήματά
» μας ἀνασκάπτεις, ὄχι διὰ νὰ ἀναςήσῃς τὴν δόξαν ἡμῶν,
» ἀλλὰ διὰ νὰ συγκαταχώσῃς καὶ τὴν τιμὴν τῶν συγχρόνων
» σου ».

Ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἤθελαν εἰπεῖν οἱ μακαρῖται τῆς Ἑλλάδος εὐεργέται οὗτοι πρὸς τὸν ὑπέρογκον ἐγκωμιαςὴν αὐτῶν. Ἀπὸ δὲ τοὺς ζῶντας κατηγορουμένους ἕκαςος τί πρέπει νὰ ἀποκριθῇ εἰς τὸν κατήγορον ἄλλο παρὰ ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Δημοσθένης πρὸς τὸν Αἰσχίνην; Καὶ ἂς μὲ συγχωρηθῇ ἐδῶ νὰ ἐκθέσω τὰς αὐτὰς λέξεις τοῦ μεγάλου τούτου ῥήτορος, ὄχι διότι κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἀδίκως σπαρασσομένους πρέπει νὰ παραβαλθῇ μὲ ῥήτορα, τοῦ ὁποίου ὅμοιον οὐδὲ τὰ φωτισμένα ἔθνη μᾶς ἔδειξαν ἀκόμη κανένα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκριβῆ μόνην ὁμοιότητα τῆς κα-

νούσης εἰς κατηγορίαν τοὺς νέους Ζωΐλους μὲ τὴν τότε τὸν Αἰσχίνην κινοῦσαν αἰτίαν. Ἓν ἀπὸ τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν κατὰ τῶν ζώντων μανίαν εἶναι καὶ τῶν ἀποθανόντων ὁ παράκαιρος ἔπαινος. Μὴν ἔχων πῶς ν' ἀφανίσῃ τὰς καθημερινὰς τοῦ Δημοσθένους εὐεργεσίας εἰς τὴν πατρίδα ὁ Αἰσχίνης, μηδὲ πῶς νὰ σβέσῃ τὴν εὐχαριςίαν τῶν Ἀθηναίων πρὸς αὐτὸν, καταφεύγει εἰς τὸ δολερὸν ςρατήγημα τῶν φθονερῶν· ἀνασκάπτει τοὺς τάφους, καὶ παραβάλλει τὸν Δημοσθένην μὲ τοὺς ἀποθανόντας, διὰ νὰ τὸν δείξῃ πολὺ κατώτερον ἐκείνων. Ἀλλ' ἰδοὺ πῶς διαλύει τὰ σοφίσματα τοῦ ἀντιδίκου ὁ κατηγορούμενος Δημοσθένης.

« Ἔπειτ' ἀναφέρεις τοὺς
» προγενεςέρους, ἐπαινῶν ὡς
» ἀγαθοὺς πολίτας· καὶ κάμνεις καλά· Δὲν εἶναι ὅμως
» δίκαιον, Ἕλληνες, προλαμ-
» βάνων αὐτὸς τὴν ὁποίαν
» ἔχετε πρὸς τοὺς ἀποθα-
» νόντας εὔνοιαν, νὰ ἐξετάζῃ
» καὶ νὰ παραβάλλῃ πρὸς
» ἐκείνους ἐμὲ τὸν συγχρόνως
» ζῶντα μὲ σᾶς. ¡Εἰς τίνα δὲν
» εἶναι γνωςὸν, ὅτι φθόνος,
» ὀλίγος ἢ πολὺς, ἀκολουθεῖ
» πάντοτε τοὺς ζῶντας, τοὺς
» δ' ἀποθανόντας παύουν καὶ
» αὐτοί των οἱ ἐχθροὶ νὰ μι-
» σῶσι; ¡Καὶ ἂν ἦναι τοῦτο
» φυσικὸν, πρέπει τάχα νὰ
» θεωρῶμαι καὶ νὰ κρίνωμαι

« Εἶτα τῶν πρότερον γε-
» γενημένων ἀνδρῶν ἀγαθῶν
» μέμνησαι· καὶ καλῶς ποιεῖς.
» Οὐ μέντοι δίκαιόν ἐςιν, ὦ
» ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν πρὸς
» τοὺς τετελευτηκότας εὔνοιαν
» ὑπάρχουσαν προλαβόντα
» παρ' ὑμῶν, πρὸς ἐκείνους
» ἐξετάζειν καὶ παραβάλλειν
» ἐμὲ τὸν συζῶντα μεθ' ὑμῶν.
» Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τῶν πάν-
» των, ὅτι τοῖς μὲν ζῶσι πᾶ-
» σιν ὕπεςί τις, ἢ πλείων ἢ
» ἐλάττων, φθόνος, τοὺς δὲ
» τεθνεῶτας οὐδὲ τῶν ἐχθρῶν
» οὐδεὶς ἔτι μισεῖ; Οὕτως οὖν
» ἐχόντων τούτων τῇ φύσει,
» πρὸς τοὺς πρὸ ἐμαυτοῦ νῦν
» ἐγὼ κρίνομαι, καὶ θεωρῶ-

» ἐγὼ πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ;
» ὄχι βέβαια. Οὔτ' ἴσον, ὦ
» κατήγορε, οὔτε δίκαιον εἶναι
» νὰ συγκρίνωμαι πρὸς ἐκεί-
» νους, ἀλλὰ πρὸς σὲ, καὶ
» ἄλλον ὅτινα θέλῃς ἀπὸ τοὺς
» ζῶντας καὶ διάγοντας κατὰ
» σέ. Θεώρησε καὶ τοῦτο· τί
» κάλλιον, ἢ τί μᾶλλον συμ-
» φέρον εἰς τὸ γένος, νὰ ἐξευ-
» τελίζωνται καὶ νὰ ἀχαρι-
» στοῦνται αἱ γινόμεναι σήμε-
» ρον εὐεργεσίαι, διότι ὅσας
» ἔκαμαν οἱ πρὸ ἡμῶν, ἦσαν
» ὑπερμεγάλαι, ἢ νὰ τιμῶνται
» φιλανθρώπως ἀπὸ τοὺς Ἕλ-
» ληνας ὅσοι τὶ τοὺς εὐεργε-
» τοῦν μὲ εὔνοιαν; Καὶ ὅμως,
» ἂν ἦναι χρεία νὰ εἴπω καὶ
» τοῦτο, ἡ ἰδική μου πολιτεία
» καὶ διαγωγὴ, ἂν ὀρθῶς τὴν
» θεωρήσῃ τὶς, θέλει φανῆν
» ὁμοία τῆς πολιτείας τῶν
» τότ' ἐπαινουμένων ἀνδρῶν,
» καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν μ' ἐκεί-
» νους ἀποβλέπουσα σκοπόν·
» ἡ δὲ ἰδική σου, ὦ κατήγορε,
» ὁμοιάζει τὴν διαγωγὴν τῶν
» τότε συκοφαντούντων τοὺς
» ἐπαινουμένους ἐκείνους· ἐ-

» μαι; μηδαμῶς· οὔτε γὰρ
» δίκαιον, οὔτ' ἴσον ἐστὶν, Αἰ-
» σχίνη, ἀλλὰ πρὸς σὲ, καὶ
» ἄλλον εἴτινα βούλει, τῶν
» ταυτά σοι προῃρημένων καὶ
» ζώντων. Κἀκεῖνο σκόπει·
» πότερον κάλλιον καὶ ἄμει-
» νον τῇ πόλει, διὰ τὰς τῶν
» προτέρων εὐεργεσίας, οὔσας
» ὑπερμεγέθεις, οὐ μενουν εἴ-
» ποι τις ἂν ἡλίκας, τὰς ἐπὶ
» τὸν παρόντα βίον γιγνομέ-
» νας εἰς ἀχαριστίαν καὶ προ-
» πηλακισμὸν ἄγειν, ἢ πᾶσιν,
» ὅσοι τὶ μετ' εὐνοίας πράτ-
» τουσι, τῆς παρὰ τούτων
» τιμῆς καὶ φιλανθρωπίας
» μετεῖναι; Καὶ μὴν, εἰ καὶ
» τοῦτ' ἄρα δεῖ με εἰπεῖν, ἡ
» μὲν ἐμὴ πολιτεία καὶ προ-
» αίρεσις, ἄν τις ὀρθῶς σκοπῇ,
» ταῖς τῶν τότ' ἐπαινουμένων
» ἀνδρῶν ὁμοία, καὶ ταυτὰ
» βουλομένη φανήσεται· ἡ δὲ
» σὴ ταῖς τῶν τοὺς τοιούτους
» τότε συκοφαντούντων. Δῆ-
» λον γὰρ, ὅτι καὶ κατ' ἐκεί-
» νους ἦσάν τινες τοὺς χρό-
» νους, οἳ διέσυρον μὲν τοὺς
» ὄντας τότε, τοὺς δὲ πρότε-

» πειδὴ φανερὸν ὅτι ἦσαν καὶ » κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους » ἄνθρωποι διασύροντες τοὺς » συγχρόνους, καὶ ἐπαινοῦντες » τοὺς προγενεςέρους αὐτῶν, » ἀπαράλλακτα ὡς κάμνεις » καὶ σὺ διὰ φθόνον. Ἔπειτα » λέγεις ὅτι δὲν ἔχω καμμίαν » ὁμοιότητα μ' ἐκείνους· σὺ δὲ » ;εἶσαι ἄρα ὅμοιος ἐκείνων, » ὦ κατήγορε; ;εἶναι ὁ φίλος » σου; εἶναι τὶς ἀπὸ τοὺς ἄλ- » λους γνωρίμους σου; οὐδεὶς » ρον γεγενημένους ἐπῄνουν, » βάσκανον πρᾶγμα καὶ ταὐτὸ » ποιοῦντες σοί. Εἶτα λέγεις, » ὡς οὐδὲν ὅμοιός εἰμι ἐκεί- » νοις ἐγώ; σὺ δ' ὅμοιος, » Αἰσχίνη; ὁ δ' ἀδελφὸς ὁ σός; » ἄλλος δέ τίς τῶν νῦν ῥητό- » ρων; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδένα » φημί. Ἀλλὰ πρὸς τοὺς ζῶν- » τας, ὦ χρηςὲ, ἵνα μηδὲν » ἄλλο εἴπω, τὸν ζῶντα ἐξ- » έταζε, καὶ τοὺς καθ' αὐτὸν, » ὥσπερ τἄλλα πάντα (1).
» ἐγὼ λέγω. Ἀλλὰ πρὸς τοὺς ζῶντας, καλὲ ἄνθρωπε (νὰ μὴ » σ' ὀνομάσω ἄλλο τὶ) ἐξέταζέ με τὸν ζῶντα, καὶ πρὸς τοὺς » ὁμοίους σου παράβαλλέ με, ὡς παραβάλλονται ὅλα τἄλλα » πράγματα ».

Καὶ ταῦτα μὲν ἀποκρίνονται μὲ τὸν Δημοσθένην πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτῶν κατηγόρους οἱ ἀγρίως σπαρασσόμενοι ἀπ' αὐτοὺς λόγιοι τοῦ γένους ἄνδρες. Περὶ δὲ τῶν ἀποθανόντων, κάμνουσι τοιαύτην κρίσιν, ὁποία οὔτε τὴν μνήμην ἐκείνων νὰ βλάψῃ διὰ τὴν ἀλήθειαν, οὔτε τὴν ἀλήθειαν νὰ κρύψῃ, διὰ τὴν δικαίως χρεωςουμένην εἰς ἐκείνους εὐγνώμονα τιμήν. Ἐὰν πρὸς τοὺς σήμερον εἰς ὠφέλειαν τοῦ ἔθνους κοπιάζοντας οἱ

(1) Δημοσθέν. περὶ ςεφαν. σελ. 329. Παρακαλῶ τὸν ἀναγνώςην νὰ μὴ κρίνῃ αὐςηρῶς τὴν αὐτοσχέδιον τῆς Δημοσθενικῆς ταύτης ῥήσεως μετάφρασιν, τὴν ὁποίαν, καὶ ἂν ἔκαμνα μὲ πολυχρονιωτέραν μελέτην, ἀμφιβάλλω ὅτι ἤθελεν εἶσθαι ὀρθωτέρα· οὐδ' ἡ γλῶσσά μας εἶναι ἀκόμη Δημοσθενικὴ, καὶ ἐγὼ ἀπέχω μακρὰν νὰ ἦμαι Δημοσθένης.

κατήγοροι δὲν ἐφρόντισαν νὰ ἦναι δίκαιοι, οἱ κατηγορούμενοι ἤθελαν φανῆν ἀδικώτεροι πρὸς τοὺς ἀποθανόντας, ἂν ἐφαντάζοντο ὅτι δὲν θέλουν πάθειν οἱ κόποι των, ὅ,τι συνέβη εἰς τοὺς κόπους ἐκείνων, μηδὲ θέλουν γεννηθῆν εἰς τὸ ἑξῆς ἱκανώτεροι νὰ διδάξωσι τὸ γένος ἄλλοι παρ' αὐτούς. Τοιαύτη φαντασία εἶναι σχολαστικῆς κεφαλῆς γέννημα, ἢ μισέλληνος ψυχῆς κατὰ τῆς πατρίδος κατάρα. Ἐὰν κατὰ τὸν τριπλοῦν τῆς Σπάρτης χορὸν (1), οἱ ἀποθανόντες ἔλεγαν, ἂν ἐλάμβανον φωνήν, τὸ,

Ἄμμες ποκ' ἦμες,

ἔχουσι κ' οἱ ζῶντες δίκαιον νὰ λέγωσι μετὰ χαρᾶς τὸ,

Ἄμμες δέ γ' εἰμές·

ἀλλ' ὅμως χαίρουσιν ἀκούοντες αὐτῶν ἐνταυτῷ τοὺς μαθητὰς φωνάζοντας, καὶ τοὺς ἐνισχύουν νὰ φωνάζωσιν,

Ἄμμες δέ γ' ἐσσόμεσθα πολλῷ κάῤῥονες.

Τοιαύτην ψυχὴν πρέπει νὰ ἔχῃ, καὶ τοιαῦτα νὰ φρονῇ, ὁ φιλόπατρις καὶ φιλόσοφος σπουδαῖος· εἶναι χρέος του νὰ κρίνῃ δικαίως καὶ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς ἀποθανόντας, νὰ σπουδάζῃ νὰ κατασταθῇ, ὡς ἐκεῖνοι, καὶ ἂν δυνατὸν, ὑπὲρ ἐκείνους, ὠφέλιμος, καὶ νὰ εὔχεται νὰ γίνωνται οἱ μετ' αὐτὸν ὠφελιμώτεροι, διὰ νὰ μὴ παύσῃ ποτὲ ἡ αὔξησις τῆς παιδείας εἰς τὸ γένος του.

Καὶ ταῦτα μὲν ἔκρινα ἀναγκαῖα νὰ φανερώσω εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, διὰ νὰ προσέχωσιν ἀπὸ τοὺς σπουδάζοντας νὰ σβέσωσι τὴν πρὸς τοὺς ἀληθινοὺς φίλους καὶ προνοητὰς τῆς δόξης αὐτῶν εὔνοιαν. Λοιπὸν εἶναι νὰ εἴπω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἐκ-

(1) Ἴδ. Πλουτάρχ. Λυκουργ. § 21, Ἑλληνικ. βιβλιοθήκ. Τόμ. Γ. σελ. 95.

δόσεως τοῦ παρόντος πέμπτου τῶν εἰς ἓξ τόμους Βίων τοῦ Πλουτάρχου.

Ὡς τῶν πρὸ αὐτοῦ, οὕτως ἐδιόρθωσα καὶ τούτου εἰς πολλὰ μέρη τὸ κείμενον. Τῶν διορθώσεων ἄλλαι ἐπάρθησαν ἀπὸ διαφόρους γραφὰς, ἄλλαι ἀπὸ κριτικοὺς ἢ ἐκδότας προγενεστέρους μου. Εἰς αὐτὰς ἐπρόσθεσα καὶ ἰδικάς μου ὄχι ὀλίγας. Καὶ καθὼς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπέτυχα εἰς ὅλας, οὕτως ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴν εὑρίσκωνται εἰς αὐτὰς καὶ τινὲς ὀρθαί. Κατὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν καὶ κρίσιν τῶν φωτισμένον ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης, ὀλίγαι τοιαῦται ἀρκοῦν νὰ δικαιώσωσι νέαν ἔκδοσιν συγγραφέως καὶ ἂν ἤθελεν εἶσθαι πεντηκοστή. Ὅτι εἶναι ἄλλα ἀξιολογώτερα ὑπουργήματα εἰς ὠφέλειαν τοῦ γένους, δὲν ἔχω χρείαν νὰ τὸ μάθω ἀπὸ τοὺς τόσον ὀλίγην ἰδέαν ἔχοντας τῶν τοιούτων, ὥστε κρίνουν περιττὰς ὅλας χωρὶς διάκρισιν τὰς ἐκδόσεις, καὶ φαντάζονται ὅτι δύναται τὶς νὰ ἐκδώσῃ συγγραφέα καὶ καθήμενος ἀναβάδην. Τὸ ἐξεύρω πολλὰ καλὰ, καὶ ταλανίζω ἐμαυτὸν, ὅτι δὲν ἐμπορῶ νὰ ὠφελήσω περισσότερον τὴν πατρίδα μου. Εἶναι ὅμως ὄχι ἑκούσιος ἁμαρτία νὰ μὴν ἦμαι σοφώτερος, ἀλλ' ἀτυχία συμπαθείας πλέον παρὰ συκοφαντικῆς καταδρομῆς ἀξία. Μικρὸν εἶναι (τὸ ὁμολογῶ) ὅ,τι συνεισφέρω εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ὅσον ἔχω τόσον προσφέρω, καὶ ἡ πατρὶς τὸ δέχεται φιλανθρώπως, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀκόμη μέγας εἰς αὐτὴν ὁ ἀριθμὸς τῶν προσφερόντων τὰ μεγάλα. Ἀλλὰ τί ὀνομάζω τὴν πτωχήν μου πατρίδα; πολλοὶ τῶν φωτισμένων ἐθνῶν σοφοὶ, κινούμενοι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἐπαίνεσαν καὶ τὴν μικράν μου ταύτην προσφορὰν, διὰ νὰ μὲ ἐνισχύσωσιν, ἂν δυνατὸν, εἰς μεγαλητέραν. Ἐὰν ἦναι τόσον βαρὺ πρᾶγμα εἰς τοὺς ὁμογενεῖς κατηγόρους, νὰ μιμηθῶσι τὴν πρὸς ἐμὲ φιλανθρωπίαν τῆς πατρίδος, καὶ τὴν εὔνοιαν τῶν φωτισμένων ἐθνῶν, ἢ κἂν

σιωπή των, οὔτε κόπον φέρει, οὔτε δαπάνην προξενεῖ εἰς αὐτούς.

Μόλις ἐτελείωσα τοὺς ὀλίγους τούτους αὐτοσχεδίους ϛοχασμοὺς, καὶ μοῦ ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν νὰ ζητήσω διὰ τῆς ἑξῆς ἀγγελίας ἀπ' ὅλους τοὺς σοφοὺς τῆς Εὐρώπης, ἐκείνους μάλιϛα, ὅσοι καταγίνονται εἰς Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων συγγραφέων ἐκδόσεις, πρᾶγμα καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὠφέλιμον, καὶ πολλῆς δόξης αἴτιον εἰς αὐτούς.

« Ὦ φιλέλληνες σοφοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ κάτοικοι τῆς νήσου
» Χίου, ἀφοῦ ἔδωκαν πολλῶν ἄλλων καλῶν παραδείγματα εἰς
» τοὺς ὁμογενεῖς των, ἀπεφάσισαν ν' αὐξήσωσι τὴν βιβλιοθή-
» κην τοῦ γυμνασίου των, καὶ νὰ τὴν καταϛήσωσιν αὐτοὶ πρῶ-
» τοι δημόσιον βιβλιοθήκην, κοινὴν ὄχι μόνον εἰς τοὺς κατοίκους
» τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς παρεπιδημοῦντας εἰς αὐτὴν
» ὁμογενεῖς ἢ ἀλλογενεῖς σπουδαίους ἄνδρας.

« Οἱ φιλέλληνες Χῖοι κατέβαλαν ἀργυρίου ἱκανὴν ποσό-
» τητα (1), διὰ νὰ προμηθεύσωσι τὰ χρειαζόμενα βιβλία.
» Καταγόμενος ἀπὸ τὴν νῆσον ταύτην, Ἄνδρες σοφοὶ τῆς Εὐ-
» ρώπης, ἔκρινα χρέος μου, ὄχι μόνον δι' ὠφέλειαν τῆς ἰδίας
» μου πατρίδος, ἀλλὰ πλέον ἀκόμη προθυμούμενος νὰ δείξω
» εἰς αὐτὴν, πόσον τιμᾶτε τὴν παιδείαν καὶ τοὺς ἀγαπῶντας
» αὐτὴν, νὰ σᾶς παρακαλέσω ὅλους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν
» ὁποίων λατρεύετε ΜΟΥΣΩΝ, νὰ ϛέλλετε δῶρον εἰς τὴν βι-
» βλιοθήκην τῆς Χίου, ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὸ ἑξῆς, ἓν σῶμα ἀφ'
» ἑκάϛου Ἕλληνος ἢ Λατίνου ποιητοῦ ἢ συγγραφέως ἔκδοσιν.

---

(1) Καταρχὰς τοῦ παρόντος ἔτους 18:3 ἔϛειλαν εἴκοσι χιλιάδας γροσίων εἰς τὴν Εὐρώπην δι' ἀγορὰν βιβλίων, καὶ ἀπὸ τοῦ 1814 εἰς τὸ ἑξῆς ἔκριναν νὰ ϛέλλωσι τρεῖς χιλιάδας κατ' ἔτος, ἕως νὰ ἐξισωθῇ ἡ βιβλιοθήκη των μὲ τὰς μεγάλας βιβλιοθήκας τῶν φωτισμένων ἐθνῶν.

» Τοιούτων δώρων καταλαμβάνετε καλά, σοφοὶ ἄνδρες, ποῖον » θέλει εἶσθαι τὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ Ἑλλὰς ὅλη θέλει ἐνισχυθῆν » εἰς τὸ ὁποῖον ἄρχισε νὰ τρέχῃ ςάδιον τῆς ἀναγεννήσεως αὐ- » τῆς, βλέπουσα ὅτι οἱ φίλοι τῆς σοφίας Εὐρωπαῖοι μόλις » ἔμαθαν τὴν εἰς τὰ καλὰ κίνησιν αὐτῆς, καὶ προθυμοῦνται » φιλανθρώπως νὰ τῆς ταχύνωσι τὸν δρόμον, μόλις ἠκούσθη » ὅτι ἄναψαν οἱ Ἕλληνες τὸν λύχνον τῆς παιδείας, καὶ οἱ φίλοι » τῶν φώτων Εὐρωπαῖοι ςέλλουν εἰς αὐτὴν πολλὰς λαμπάδας » ἀναμμένας, μόλις ἔγινε γνωςὸν ὅτι οἱ ἀπόγονοι τοῦ σοφω- » τάτου μεταξὺ τῶν παλαιῶν ἐθνῶν, κοπιάζουν νὰ ἀναλάβωσι » τὰς προγονικὰς ἀρετὰς, καὶ οἱ φίλοι τῆς ἀρετῆς Εὐρωπαῖοι » ἐλαφρύνουσι καὶ παρηγοροῦσι τοὺς κόπους των. Τοιοῦτον » ἔργον, ὦ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ἄνδρες, εἶναι φανερὸν ὅτι θέλει » σᾶς δοξάσειν μεγάλως. Συγχωρήσατέ με ὅμως νὰ σᾶς δείξω, » ὅτι καὶ θέλει σᾶς ὠφελήσειν. Οἱ πολῖται τῆς Χίου εἶναι ἱκανοὶ » νὰ πληρώσωσι τὰς σοφὰς καὶ πολυτίμους ἐκδόσεις σας· καὶ » τὸ γένος τὸ Ἑλληνικὸν ἁπλῶς, ἔχει σήμερον ὁμογενεῖς βοη- » θοὺς πολλούς. Ἀλλ' ἢ σεῖς, ἢ κανεῖς ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, ἢ » φίλους σας, ἐνδεχόμενον νὰ ἔλθετε εἰς πόθον νὰ ἰδῆτε τὴν » Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τὰ συγγράμματα » ἔγιναν μέγα μέρος τῆς εὐδαιμονίας σας. Εἰς ὅλους σᾶς εἶναι » γνωςὴ ἡ ἀδυναμία τῶν περιηγητῶν νὰ φέρωσι μετ' αὐτῶν » πολλὰ βιβλία ἀναγκαῖα εἰς σοφὴν καὶ καρποφόρον συγγραφὴν » περιηγήσεως· ὅλοι σεῖς ἠκούσατε πολλάκις τὰ παράπονα τῶν » περιηγητῶν, ὅτι δὲν εὑρίσκουσι βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὰ » παράπονα ταῦτα θέλουν παύσειν εἰς τὸ ἑξῆς διὰ μόνης τῶν » Ἑλλήνων τῆς προνοίας· ἀλλ' εἶναι ὠφέλιμον καὶ εἰς σᾶς νὰ » ταχύνετε τὴν παῦσιν αὐτῶν μὲ τὴν ὁποίαν ἀπὸ σᾶς ζητῶ » ἐλαφρὰν συνεισφοράν. Συλλογίσθητε, πόσην χαρὰν ἤθελεν » αἰσθανθῆν, ὅστις ἀπὸ σᾶς τυχὸν ἐπιδημῶν εἰς τὴν Χίον,

» εὕρῃ πρόχειρον ὅ,τι ἤθελε ζητήσειν βιβλίον· πόσην, ἐὰν εὕρῃ
» καὶ τὸ ὄνομά του γραμμένον εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου· πόσην
» ὅταν ἴδῃ καὶ τοὺς κατοίκους νὰ τὸν περιποιοῦνται πλέον παρ'
» ἄλλους, ὡς εὐεργέτην τῆς πόλεως, ὡς φίλον τῆς Ἑλλάδος
» ὅλης ἀληθινόν. Εἶμαι βέβαιος, σοφοὶ ἄνδρες τῆς Εὐρώπης,
» διὰ τὴν ὁποίαν ἔχετε εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας προ-
» θυμίαν, ὅτι ὄχι μόνον θέλετε μετὰ χαρᾶς τελέσειν τὸ ἔνδοξον
» καὶ ὠφέλιμον ἔργον τοῦτο, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτάς σας τὰς Ἀκα-
» δημίας θέλετε παρακινήσειν νὰ στέλλωσιν εἰς τὴν βιβλιοθήκην
» τῆς Χίου τὰ σοφά των ὑπομνήματα. Μικρὰ δαπάνη εἶναι εἰς
» Ἀκαδημίαν ὁλόκληρον ἡ δαπάνη ἑνὸς σώματος ὑπομνημάτων.
» Ἀλλ' ὁ ἐξ αὐτῆς ἔπαινος εἶναι μέγας, καὶ ἡ μνήμη ἀνεξ-
» άλειπτος. Τῆς συστάσεως τῶν Ἀκαδημιῶν ὁ σκοπὸς εἶναι τῶν
» φώτων ὁ πολυπλασιασμός. Ἐκεῖναι μόναι αἱ Ἀκαδημίαι εἶναι
» ἐπαίνου ἀξίαι ὅσαι δὲν ἀμελοῦσι τίποτ' ἀπ' ὅσα φέρουσιν
» εἰς τοῦτον τὸν σκοπόν.

» Ὅσοι ἀπὸ σᾶς, φιλέλληνες σοφοὶ τῆς Εὐρώπης, θελήσετε
» νὰ δείξετε, μὲ τὴν εἰς τοὺς νέους Ἕλληνας φιλανθρωπίαν,
» τὴν διὰ τὰς εὐεργεσίας τῶν παλαιῶν εὐγνωμοσύνην σας,
» πρέπει νὰ γράφετε εἰς τὴν πρώτην σελίδα τοῦ πεμπομένου
» βιβλίου τὄνομά σας μὲ ταύτας τὰς λέξεις· ΔΩΡΟΝ ΤΟΥ
» ** ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΤΗΣ ΧΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ, καὶ
» οὕτω νὰ τὸ στέλλετε εἰς τὴν Αὐστριακὴν Βιένναν πρὸς ἕνα
» ἀπὸ τοὺς δύο τούτους ἐντίμους πραγματευτὰς Γραικούς,
» Ἀλέξανδρον Βασιλείου (A monsieur Alexandre Basili,
» à Vienne en Autriche), ἢ Σταμάτιον Ῥοδοκανάκην
» (A monsieur Stamati Rodocanaki, à Vienne en
» Autriche), διὰ νὰ τὸ στέλλωσιν ἐκεῖθεν εἰς Χίον.

» Ἐκεῖ κατευοδούμενον τὸ βιβλίον λαμβάνοντες οἱ ἐπιστάται
» ἔχουν χρέος νὰ τὸ καταγράφωσιν εἰς τὸ κατάστιχον τῆς Βι-

» βλιοθήκης μὲ τὄνομα τοῦ χαρίσαντος, διὰ νὰ μένῃ ἀνεξάλει-
» πτος ἡ πρὸς τὴν Ἑλλάδα φιλάνθρωπος καὶ φιλόσοφος αὐτοῦ
» διάθεσις. Μακρὰν ἀπὸ σᾶς ὁ φόβος, ὦ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης
» ἄνδρες, ὅτι τὰ δῶρά σας κινδυνεύουσι νὰ σκορπισθῶσι. Τὰ
» κοινὰ τῆς Χίου συστήματα δὲν ἐβλάφθησαν ποτὲ ἀπὸ τὰς
» κοινὰς τῆς Ἑλλάδος συμφοράς· ὅ,τι κάμνουν εἰς ὠφέλειαν
» τῆς πατρίδος των οἱ φιλοπάτριδες Χῖοι μένει σταθερὸν καὶ
» ἀσάλευτον, διότι τὸ θεμελιώνουν εἰς τῶν πολιτῶν ὅλων τὴν
» ὁμόνοιαν, εἰς τὴν κοινὴν τῆς φυλακῆς του πρόνοιαν, καὶ εἰς
» αὐτῶν τῶν Κρατούντων τὴν ἐξαίρετον πρὸς τοὺς Χίους
» ὑπεράσπισιν καὶ εὔνοιαν ».

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1814)

ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ[1].

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ὀγδόην καὶ τελευταίαν φορὰν ταύτην νὰ γράψω ϛοχασμοὺς αὐτοσχεδίους περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης, μὲ θαῤῥύνει ἡ ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς δοθεῖσα προσοχὴ εἰς τοὺς προλαβόντας. Ὅταν εὐτυχήσῃ τὶς νὰ λαλῇ εἰς προσεκτικὰς ἀκοάς, ἀντὶ σιωπῆς πρέπει νὰ φωνάζῃ εὐχόμενος·

Εἴθε ἐμοὶ δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ ϛόματ' εἶεν!
Φωνὴ δ' ἄῤῥηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη!

Ἀλλ' ὅμως εἶναι καὶ περιϛάσεις ἀναγκάζουσαι τὸν λέγοντα νὰ γίνεται ἀκροατὴς ἄλλων λεγόντων· ἡ μεγαλητέρα ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ ἀδυναμία τῆς ἡλικίας. Μοῦ παρηγορεῖ τὴν ἀδυναμίαν ταύτην ἡ μὲ τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν ἕως τώρα οἱ ὁμογενεῖς τοὺς

(1) Τόμ. ϛ'.

λόγους μου, παρὰ εἰς ἐμὲ ἀσυγκρίτως πλέον ἔντιμος εἰς αὐτοὺς, προθυμία. Ὅσα ἔγραψα καὶ ἄλλοι κάλλιον ἐμοῦ νὰ γράψωσι θέλουν εὑρεθῆν· ἀλλὰ δὲν θέλουν ἴσως εὑρεῖν ἄλλο γένος νὰ δώσῃ τόσην προσοχὴν εἰς τὰ γραφόμενα, καὶ νὰ δείξῃ τόσην εὔνοιαν εἰς τὸν γράφοντα.

Εἰς τὸ πρῶτον καὶ μακρότερον μέρος τῶν αὐτοσχεδίων τούτων ςοχασμῶν (1) ἔδειξα τὴν ἀνάγκην τῆς διορθώσεως καὶ ἀναμορφώσεως τῆς γραμματικῆς τεχνογραφίας, καὶ τὴν ἁρμοδιωτέραν μέθοδον τῆς παραδόσεως τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων, μέθοδον, ἡ ὁποία, κάμνουσα τῆς προγονικῆς γλώσσης τὴν εἴδησιν κοινοτέραν, διορθόνει ἐνταυτῷ καὶ τὰ ἤθη τῶν νέων, ὁπόταν τῆς παλαιᾶς μεθόδου καρποὶ ἦσαν ἡ ματαία τοῦ καιροῦ δαπάνη καὶ ἡ προξενουμένη ἀπὸ τὴν δοξοσοφίαν διαςροφὴ τῶν ἠθῶν. Ἔλεγα δ' ἀκόμη, καὶ πάλιν τὸ λέγω, ὅτι χωρὶς τῆς φιλοσοφίας τὴν χειραγωγίαν νὰ γένῃ τοιαύτη ἀναμόρφωσις εἶναι τῶν ἀδυνάτων.

Εἰς τὸ δεύτερον (2) ἐλάλησα καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς παραδόσεως τῆς Ῥητορικῆς, καὶ περὶ τῶν μέσων ν' ἀποκτήσωμεν ῥήτορας ἀξίους τοῦ ὀνόματος. Ἓν ἀπὸ τὰ προβαλλόμενα μέσα ἦτο νὰ γράφωμεν εἰς τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν, ὄχι μὲ σκοπὸν νὰ κινήσω τοὺς ὁμογενεῖς εἰς καταφρόνησιν τῆς ἀρχαίας τῶν προγόνων ἡμῶν γλώσσης, ὡς μ' ἐσυκοφάντησαν ἀναισχύντως· ἀλλ' ὅτι τὸ μέσον τοῦτο μ' ἐφαίνετο δύο πρόξενον καλῶν ἐνταυτῷ, καὶ τὰ ῥητορευόμενα νὰ καταςήσῃ σαφέςερα, καὶ ἀκολούθως εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων δραςικώτερα, καὶ τὴν βαρβαρωθεῖσαν ἡμῶν γλῶσσαν νὰ εὐγενίσῃ.

Ἐὰν εἴπῃ τὶς ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν γένος πρέπει ν' ἀποκτήσῃ

---

(1) Ἀνωτέρω, σελ. 65-193.

(2) Αὐτόθι, σελ. 220-262.

παιδείαν, διὰ νὰ ἀναλάβη τῶν προγόνων του τὴν δόξαν, κανένα, ἂν ἐξαιρέσης ὀλίγους τινὰς, εἰς τοὺς ὁποίους ἔγινεν ἀληθινὸν πλούτου καὶ τιμῆς μεταλλεῖον ἡ βαρβαρότης τοῦ γένους, δὲν θέλει εὑρεῖν ἀναίσθητον τῆς ἀληθείας ταύτης. Ἀλλ' ἐὰν γένη ἐξέτασις ποία τις πρέπει νὰ ἦναι ἡ παιδεία, καὶ ποῖα τὰ μέσα τῆς ἀποκτήσεως αὐτῆς, τότε δὲν εὑρίσκεται πλέον συμφωνία εἰς τὰς γνώμας οὐδεμία· ἀλλὰ συμβουλεύει ἄλλος ἄλλο κατὰ τὰς προλήψεις τῆς κεφαλῆς του. Καὶ ὅμως δὲν μὲ φαίνεται ἡ περὶ τούτου συμβουλὴ τίποτε δυσκολωτέρα παρὰ τὰς κοινὰς συμβουλὰς, ὅσαι ἀποβλέπουν τὰς καθημερινὰς ἄλλας πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Κἀνεῖς, ὅσον ἰδιώτην τὸν ὑποθέσης, θέλων ἢ αὐτὸς νὰ διδαχθῇ, ἢ τὰ τέκνα του νὰ διδάξη, τέχνην καμμίαν, δὲν ζητεῖ τὴν διδαχὴν ἀπὸ τοὺς ἀμαθεῖς τῆς τέχνης, οὐδ' ἐλπίζει νὰ τὴν ἀποκτήση χωρὶς ἐργαλεῖα ἁρμόδια εἰς τὴν τέχνην.

Ἕως πρὸ ὀλίγου τὸ ταλαίπωρον γένος ἐπεθύμει καὶ ἐνόμιζεν ὅτι διδάσκεται τὴν σοφίαν, ὁπότε οὔτε διδασκάλους, οὔτε ὄργανα σοφίας εἶχεν ἀκόμη. Διὰ τοῦτο ἐσπούδασα νὰ δείξω εἰς τὸ γένος τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχωμεν ἀληθινοὺς διδασκάλους τῆς σοφίας, καὶ ὄργανα ἀρκετὰ εἰς τὴν παράδοσιν αὐτῆς. Διδάσκαλοι ἀληθινοὶ ἄλλοι πλέον νὰ λογίζωνται δὲν εἶναι συγχωρημένον, παρὰ τοὺς διδαχθέντας εἰς αὐτὴν τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, ἢ τοὺς ὅσοι ἀκροάσθησαν τῶν ἀμέσως διδαχθέντων τὰ μαθήματα, ἢ κἂν ἀκολουθοῦν τὰς συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας αὐτῶν.

Τὰ ὄργανα τῆς σοφίας εἶναι διπλᾶ· ἄλλα εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὰ πειράματα τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἄλλα εἰς τὴν διὰ λόγου παράδοσιν καὶ τούτων καὶ τῆς φιλολογίας. Τὰ πρῶτα, ὡς ἀπαραίτητα φέρουσιν οἱ διδάσκαλοι μετ' αὐτῶν, ἢ παρακινοῦν τὴν προσκαλοῦσαν αὐτοὺς πόλιν νὰ τὰ φέρη ἀπὸ τὴν σοφὴν Εὐρώπην

Περὶ τῶν δευτέρων, ὄχι ὀλιγώτερον ἀναγκαίων, ἔλεγα ὅτι ἔπρεπεν ὄχι μόνον νὰ καταςαθῶσι Βιβλιοθῆκαι πλούσιαι παντὸς εἴδους τυπωμένων συγγραμμάτων, ἀλλὰ καὶ τὰ παλαιὰ ἀντίγραφα ἐκδομένων ἢ ἀκόμη ἀνεκδότων βιβλίων νὰ συναθροισθῶσιν ἐπιμελῶς, καὶ νὰ θησαυρισθῶσιν εἰς διωρισμένην πόλιν τῆς Ἑλλάδος κάμμίαν, διὰ νὰ τὰ φυλάξωμεν ἀπὸ τὸν ἀφανισμὸν, ἢ ἀπὸ τὴν εἰς ἄλλα γένη μετακομιδὴν καὶ ἀποξένωσιν αὐτῶν.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος τῶν Αὐτοσχεδίων ςοχασμῶν (1) ἐσπούδασα νὰ δείξω τὴν ἀνάγκην τῆς συναθροίσεως καὶ καταχωρίσεως εἰς Λεξικὸν τῶν λέξεων τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, τὸν τρόπον τῆς καλλιεργίας καὶ τελειοποιήσεως αὐτῆς, τὴν προξενουμένην ὠφέλειαν εἰς τὴν μάθησιν καὶ κατανόησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπον παράθεσιν τῶν δύο γλωσσῶν, τῆς ὁποίας ἔδωκα καὶ παραδείγματα ὀλίγα, καταχωρίσας πλειότερα εἰς τὰς σημειώσεις ὅσων ἕως τώρα ἐξέδωκα συγγραφέων. Πάλιν τὸ λέγω διὰ τοὺς νέους καὶ πρὸς τοὺς νέους· περισσότερα θέλουν μάθειν ἀπὸ τὴν παράθεσιν ταύτην, παρὰ ἀπὸ τὰς γραμματικὰς τῆς γλώσσης τέχνας.

Εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἔδειχνα τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν ἀνάγκην ἐφημερίδος φιλολογικῆς, διὰ νὰ ἐπιταχύνωμεν τὴν παιδείαν ἡμῶν μὲ τὴν εἴδησιν τῆς εἰς τὰς ἐπιςήμας προχωρήσεως τῶν φωτισμένων ἐθνῶν.

Εἰς τὸ τέταρτον μέρος (2) ἐπεθύμουν τὴν ὁμόνοιαν ὅλων τῶν γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν ἐπιςατούντων αὐτὰ διδασκάλων, ὡς ἀναγκαίαν εἰς τὴν προκοπὴν τοῦ γένους. Ὡς

---

(1) Ἀνωτέρω, σελ. 371-384.
(2) Αὐτόθι, σελ. 385-408.

κατήγοροι δὲν ἐφρόντισαν νὰ ἦναι δίκαιοι, οἱ κατηγορούμενοι ἤθελαν φανῆν ἀδικώτεροι πρὸς τοὺς ἀποθανόντας, ἂν ἐφαντάζοντο ὅτι δὲν θέλουν πάθειν οἱ κόποι των, ὅ,τι συνέβη εἰς τοὺς κόπους ἐκείνων, μηδὲ θέλουν γεννηθῆν εἰς τὸ ἑξῆς ἱκανώτεροι νὰ διδάξωσι τὸ γένος ἄλλοι παρ' αὐτούς. Τοιαύτη φαντασία εἶναι σχολαστικῆς κεφαλῆς γέννημα, ἢ μισελλήνος ψυχῆς κατὰ τῆς πατρίδος κατάρα. Ἐὰν κατὰ τὸν τριπλοῦν τῆς Σπάρτης χορὸν (1), οἱ ἀποθανόντες ἔλεγαν, ἂν ἐλάμβανον φωνήν, τό,

Ἄμμες ποκ' ἦμες,

ἔχουσι κ' οἱ ζῶντες δίκαιον νὰ λέγωσι μετὰ χαρᾶς τό,

Ἄμμες δέ γ' εἰμές·

ἀλλ' ὅμως χαίρουσιν ἀκούοντες αὐτῶν ἐνταυτῷ τοὺς μαθητὰς φωνάζοντας, καὶ τοὺς ἐνισχύουν νὰ φωνάζωσιν,

Ἄμμες δέ γ' ἐσσόμεσθα πολλῷ κάῤῥονες.

Τοιαύτην ψυχὴν πρέπει νὰ ἔχῃ, καὶ τοιαῦτα νὰ φρονῇ, ὁ φιλόπατρις καὶ φιλόσοφος σπουδαῖος· εἶναι χρέος του νὰ κρίνῃ δικαίως καὶ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς ἀποθανόντας, νὰ σπουδάζῃ νὰ κατασταθῇ, ὡς ἐκεῖνοι, καὶ ἂν δυνατὸν, ὑπὲρ ἐκείνους, ὠφέλιμος, καὶ νὰ εὔχεται νὰ γίνωνται οἱ μετ' αὐτὸν ὠφελιμώτεροι, διὰ νὰ μὴ παύσῃ ποτὲ ἡ αὔξησις τῆς παιδείας εἰς τὸ γένος του.

Καὶ ταῦτα μὲν ἔκρινα ἀναγκαῖα νὰ φανερώσω εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, διὰ νὰ προσέχωσιν ἀπὸ τοὺς σπουδάζοντας νὰ σβέσωσι τὴν πρὸς τοὺς ἀληθινοὺς φίλους καὶ προνοητὰς τῆς δόξης αὐτῶν εὔνοιαν. Λοιπὸν εἶναι νὰ εἴπω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἐκ-

---

(1) Ἴδ. Πλουτάρχ. Λυκουργ. § 21, Ἑλληνικ. βιβλιοθήκ. Τόμ. Γ. σελ. 95.

δόσεως τοῦ παρόντος πέμπτου τῶν εἰς ἓξ τόμους Βίων τοῦ Πλουτάρχου.

Ὡς τῶν πρὸ αὐτοῦ, οὕτως ἐδιόρθωσα καὶ τούτου εἰς πολλὰ μέρη τὸ κείμενον. Τῶν διορθώσεων ἄλλαι ἐπάρθησαν ἀπὸ διαφόρους γραφὰς, ἄλλαι ἀπὸ κριτικοὺς ἢ ἐκδότας προγενεςέρους μου. Εἰς αὐτὰς ἐπρόσθεσα καὶ ἰδικάς μου ὄχι ὀλίγας. Καὶ καθὼς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπέτυχα εἰς ὅλας, οὕτως ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴν εὑρίσκωνται εἰς αὐτὰς καὶ τινὲς ὀρθαί. Κατὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν καὶ κρίσιν τῶν φωτισμένον ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης, ὀλίγαι τοιαῦται ἀρκοῦν νὰ δικαιώσωσι νέαν ἔκδοσιν συγγραφέως καὶ ἂν ἤθελεν εἶσθαι πεντηκοςή. Ὅτι εἶναι ἄλλα ἀξιολογώτερα ὑπουργήματα εἰς ὠφέλειαν τοῦ γένους, δὲν ἔχω χρείαν νὰ τὸ μάθω ἀπὸ τοὺς τόσον ὀλίγην ἰδέαν ἔχοντας τῶν τοιούτων, ὥςε κρίνουν περιττὰς ὅλας χωρὶς διάκρισιν τὰς ἐκδόσεις, καὶ φαντάζονται ὅτι δύναται τὶς νὰ ἐκδώσῃ συγγραφέα καὶ καθήμενος ἀναβάδην. Τὸ ἐξεύρω πολλὰ καλὰ, καὶ ταλανίζω ἐμαυτὸν, ὅτι δὲν ἐμπορῶ νὰ ὠφελήσω περισσότερον τὴν πατρίδα μου. Εἶναι ὅμως ὄχι ἑκούσιος ἁμαρτία νὰ μὴν ἦμαι σοφώτερος, ἀλλ' ἀτυχία συμπαθείας πλέον παρὰ συκοφαντικῆς καταδρομῆς ἀξία. Μικρὸν εἶναι (τὸ ὁμολογῶ) ὅ,τι συνεισφέρω εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ὅσον ἔχω τόσον προσφέρω, καὶ ἡ πατρὶς τὸ δέχεται φιλανθρώπως, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀκόμη μέγας εἰς αὐτὴν ὁ ἀριθμὸς τῶν προσφερόντων τὰ μεγάλα. Ἀλλὰ τί ὀνομάζω τὴν πτωχήν μου πατρίδα; πολλοὶ τῶν φωτισμένων ἐθνῶν σοφοὶ, κινούμενοι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἐπαίνεσαν καὶ τὴν μικράν μου ταύτην προσφορὰν, διὰ νὰ μὲ ἐνισχύσωσιν, ἂν δυνατὸν, εἰς μεγαλητέραν. Ἐὰν ἦναι τόσον βαρὺ πρᾶγμα εἰς τοὺς ὁμογενεῖς κατηγόρους, νὰ μιμηθῶσι τὴν πρὸς ἐμὲ φιλανθρωπίαν τῆς πατρίδος, καὶ τὴν εὔνοιαν τῶν φωτισμένων ἐθνῶν, ἢ κἂν

σιωπή των, ούτε κόπον φέρει, ούτε δαπάνην προξενεῖ εἰς αὐτούς.

Μόλις ἐτελείωσα τοὺς ὀλίγους τούτους αὐτοσχεδίους ςοχασμοὺς, καὶ μοῦ ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν νὰ ζητήσω διὰ τῆς ἐξῆς ἀγγελίας ἀπ' ὅλους τοὺς σοφοὺς τῆς Εὐρώπης, ἐκείνους μάλιςα, ὅσοι καταγίνονται εἰς Ἑλλήνων ἢ Ρωμαίων συγγραφέων ἐκδόσεις, πρᾶγμα καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὠφέλιμον, καὶ πολλῆς δόξης αἴτιον εἰς αὐτούς.

« Ὦ φιλέλληνες σοφοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ κάτοικοι τῆς νήσου » Χίου, ἀφοῦ ἔδωκαν πολλῶν ἄλλων καλῶν παραδείγματα εἰς » τοὺς ὁμογενεῖς των, ἀπεφάσισαν ν' αὐξήσωσι τὴν βιβλιοθήκην τοῦ γυμνασίου των, καὶ νὰ τὴν καταςήσωσιν αὐτοὶ πρῶτοι δημόσιον βιβλιοθήκην, κοινὴν ὄχι μόνον εἰς τοὺς κατοίκους » τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς παρεπιδημοῦντας εἰς αὐτὴν » ὁμογενεῖς ἢ ἀλλογενεῖς σπουδαίους ἄνδρας.

« Οἱ φιλέλληνες Χῖοι κατέβαλαν ἀργυρίου ἱκανὴν ποσότητα (1), διὰ νὰ προμηθεύσωσι τὰ χρειαζόμενα βιβλία. » Καταγόμενος ἀπὸ τὴν νῆσον ταύτην, Ἄνδρες σοφοὶ τῆς Εὐρώπης, ἔκρινα χρέος μου, ὄχι μόνον δι' ὠφέλειαν τῆς ἰδίας » μου πατρίδος, ἀλλὰ πλέον ἀκόμη προθυμούμενος νὰ δείξω » εἰς αὐτὴν, πόσον τιμᾶτε τὴν παιδείαν καὶ τοὺς ἀγαπῶντας » αὐτὴν, νὰ σᾶς παρακαλέσω ὅλους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν » ὁποίων λατρεύετε ΜΟΥΣΩΝ, νὰ ςέλλετε δῶρον εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Χίου, ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὸ ἑξῆς, ἓν σῶμα ἀφ' » ἑκάςου Ἕλληνος ἢ Λατίνου ποιητοῦ ἢ συγγραφέως ἔκδοσιν.

(1) Καταρχὰς τοῦ παρόντος ἔτους 1813 ἔςειλαν εἴκοσι χιλιάδας γροσίων εἰς τὴν Εὐρώπην δι' ἀγορὰν βιβλίων, καὶ ἀπὸ τοῦ 1814 εἰς τὸ ἑξῆς ἔκριναν νὰ ςέλλωσι τρεῖς χιλιάδας κατ' ἔτος, ἕως νὰ ἐξισωθῇ ἡ βιβλιοθήκη των μὲ τὰς μεγάλας βιβλιοθήκας τῶν φωτισμένων ἐθνῶν.

» Τοιούτων δώρων καταλαμβάνετε καλά, σοφοὶ ἄνδρες, ποῖον » θέλει εἶσθαι τὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ Ἑλλὰς ὅλη θέλει ἐνισχυθῆν » εἰς τὸ ὁποῖον ἄρχισε νὰ τρέχῃ ςάδιον τῆς ἀναγεννήσεως αὐ- » τῆς, βλέπουσα ὅτι οἱ φίλοι τῆς σοφίας Εὐρωπαῖοι μόλις » ἔμαθαν τὴν εἰς τὰ καλὰ κίνησιν αὐτῆς, καὶ προθυμοῦνται » φιλανθρώπως νὰ τῆς ταχύνωσι τὸν δρόμον, μόλις ἠκούσθη » ὅτι ἄναψαν οἱ Ἕλληνες τὸν λύχνον τῆς παιδείας, καὶ οἱ φίλοι » τῶν φώτων Εὐρωπαῖοι ςέλλουν εἰς αὐτὴν πολλὰς λαμπάδας » ἀναμμένας, μόλις ἔγινε γνωςὸν ὅτι οἱ ἀπόγονοι τοῦ σοφω- » τάτου μεταξὺ τῶν παλαιῶν ἐθνῶν, κοπιάζουν νὰ ἀναλάβωσι » τὰς προγονικὰς ἀρετὰς, καὶ οἱ φίλοι τῆς ἀρετῆς Εὐρωπαῖοι » ἐλαφρύνουσι καὶ παρηγοροῦσι τοὺς κόπους των. Τοιοῦτον » ἔργον, ὦ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ἄνδρες, εἶναι φανερὸν ὅτι θέλει » σᾶς δοξάσειν μεγάλως. Συγχωρήσατέ με ὅμως νὰ σᾶς δείξω, » ὅτι καὶ θέλει σᾶς ὠφελήσειν. Οἱ πολῖται τῆς Χίου εἶναι ἱκανοὶ » νὰ πληρώσωσι τὰς σοφὰς καὶ πολιτίμους ἐκδόσεις σας· καὶ » τὸ γένος τὸ Ἑλληνικὸν ἁπλῶς, ἔχει σήμερον ὁμογενεῖς βοη- » θοὺς πολλούς. Ἀλλ' ἢ σεῖς, ἢ κανεῖς ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, ἢ » φίλους σας, ἐνδεχόμενον νὰ ἔλθετε εἰς πόθον νὰ ἰδῆτε τὴν » Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τὰ συγγράμματα » ἔγιναν μέγα μέρος τῆς εὐδαιμονίας σας. Εἰς ὅλους σᾶς εἶναι » γνωςὴ ἡ ἀδυναμία τῶν περιηγητῶν νὰ φέρωσι μετ' αὐτῶν » πολλὰ βιβλία ἀναγκαῖα εἰς σοφὴν καὶ καρποφόρον συγγραφὴν » περιηγήσεως· ὅλοι σεῖς ἠκούσατε πολλάκις τὰ παράπονα τῶν » περιηγητῶν, ὅτι δὲν εὑρίσκουσι βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὰ » παράπονα ταῦτα θέλουν παύσειν εἰς τὸ ἑξῆς διὰ μόνης τῶν » Ἑλλήνων τῆς προνοίας· ἀλλ' εἶναι ὠφέλιμον καὶ εἰς σᾶς νὰ » ταχύνετε τὴν παῦσιν αὐτῶν μὲ τὴν ὁποίαν ἀπὸ σᾶς ζητῶ » ἐλαφρὰν συνεισφοράν. Συλλογίσθητε, πόσην χαρὰν ἤθελεν » αἰσθανθῆν, ὅστις ἀπὸ σᾶς τυχὸν ἐπιδημῶν εἰς τὴν Χίον,

» εὕρῃ πρόχειρον ὅ,τι ἤθελε ζητήσειν βιβλίον· πόσην, ἐὰν εὕρῃ
» καὶ τὸ ὄνομά του γραμμένον εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου· πόσην
» ὅταν ἴδῃ καὶ τοὺς κατοίκους νὰ τὸν περιποιοῦνται πλέον παρ'
» ἄλλους, ὡς εὐεργέτην τῆς πόλεως, ὡς φίλον τῆς Ἑλλάδος
» ὅλης ἀληθινόν. Εἶμαι βέβαιος, σοφοὶ ἄνδρες τῆς Εὐρώπης,
» διὰ τὴν ὁποίαν ἔχετε εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας προ-
» θυμίαν, ὅτι ὄχι μόνον θέλετε μετὰ χαρᾶς τελέσειν τὸ ἔνδοξον
» καὶ ὠφέλιμον ἔργον τοῦτο, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτάς σας τὰς Ἀκα-
» δημίας θέλετε παρακινήσειν νὰ ςέλλωσιν εἰς τὴν βιβλιοθήκην
» τῆς Χίου τὰ σοφά των ὑπομνήματα. Μικρὰ δαπάνη εἶναι εἰς
» Ἀκαδημίαν ὁλόκληρον ἡ δαπάνη ἑνὸς σώματος ὑπομνημάτων.
» Ἀλλ' ὁ ἐξ αὐτῆς ἔπαινος εἶναι μέγας, καὶ ἡ μνήμη ἀνεξ-
» άλειπτος. Τῆς συςάσεως τῶν Ἀκαδημιῶν ὁ σκοπὸς εἶναι τῶν
» φώτων ὁ πολυπλασιασμός. Ἐκεῖναι μόναι αἱ Ἀκαδημίαι εἶναι
» ἐπαίνου ἄξιαι ὅσαι δὲν ἀμελοῦσι τίποτ' ἀπ' ὅσα φέρουσιν
» εἰς τοῦτον τὸν σκοπόν.

» Ὅσοι ἀπὸ σᾶς, φιλέλληνες σοφοὶ τῆς Εὐρώπης, θελήσετε
» νὰ δείξετε, μὲ τὴν εἰς τοὺς νέους Ἕλληνας φιλανθρωπίαν,
» τὴν διὰ τὰς εὐεργεσίας τῶν παλαιῶν εὐγνωμοσύνην σας,
» πρέπει νὰ γράφετε εἰς τὴν πρώτην σελίδα τοῦ πεμπομένου
» βιβλίου τὄνομά σας μὲ ταύτας τὰς λέξεις· ΔΩΡΟΝ ΤΟΥ
» ** ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΤΗΣ ΧΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ, καὶ
» οὕτω νὰ τὸ ςέλλετε εἰς τὴν Αὐςριακὴν Βιένναν πρὸς ἕνα
» ἀπὸ τοὺς δύο τούτους ἐντίμους πραγματευτὰς Γραικούς,
» Ἀλέξανδρον Βασιλείου (A monsieur Alexandre Basili,
» à Vienne en Autriche), ἢ Σταμάτιον Ῥοδοκανάκην
» (A monsieur Stamati Rodocanaki, à Vienne en
» Autriche), διὰ νὰ τὸ ςέλλωσιν ἐκεῖθεν εἰς Χίον.

» Ἐκεῖ κατευοδούμενον τὸ βιβλίον λαμβάνοντες οἱ ἐπιςάται
» ἔχειν χρέος νὰ τὸ καταγράφωσιν εἰς τὸ κατάςιχον τῆς Βι-

» βλιοθήκης μὲ τὄνομα τοῦ χαρίσαντος, διὰ νὰ μένῃ ἀνεξάλει-
» πτος ἡ πρὸς τὴν Ἑλλάδα φιλάνθρωπος καὶ φιλόσοφος αὐτοῦ
» διάθεσις. Μακρὰν ἀπὸ σᾶς ὁ φόβος, ὦ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης
» ἄνδρες, ὅτι τὰ δῶρά σας κινδυνεύουσι νὰ σκορπισθῶσι. Τὰ
» κοινὰ τῆς Χίου συςήματα δὲν ἐβλάφθησαν ποτὲ ἀπὸ τὰς
» κοινὰς τῆς Ἑλλάδος συμφοράς· ὅ,τι κάμνουν εἰς ὠφέλειαν
» τῆς πατρίδος των οἱ φιλοπάτριδες Χῖοι μένει ςαθερὸν καὶ
» ἀσάλευτον, διότι τὸ θεμελιώνουν εἰς τῶν πολιτῶν ὅλων τὴν
» ὁμόνοιαν, εἰς τὴν κοινὴν τῆς φυλακῆς του πρόνοιαν, καὶ εἰς
» αὐτῶν τῶν Κρατούντων τὴν ἐξαίρετον πρὸς τοὺς Χίους
» ὑπεράσπισιν καὶ εὔνοιαν ».

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ (1814)

ΤΩΝ ΒΙΩΝ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ[1].

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ

ΤΩΝ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης.

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ὀγδόην καὶ τελευταίαν φορὰν ταύτην νὰ γράψω ϛοχασμοὺς αὐτοσχεδίους περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης, μὲ θαῤῥύνει ἡ ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς δοθεῖσα προσοχὴ εἰς τοὺς προλαβόντας. Ὅταν εὐτυχήσῃ τὶς νὰ λαλῇ εἰς προσεκτικὰς ἀκοὰς, ἀντὶ σιωπῆς πρέπει νὰ φωνάζῃ εὐχόμενος·

Εἴθε ἐμοὶ δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ ϛόματ' εἶεν!
Φωνὴ δ' ἄῤῥηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη!

Ἀλλ' ὅμως εἶναι καὶ περιϛάσεις ἀναγκάζουσαι τὸν λέγοντα νὰ γίνεται ἀκροατὴς ἄλλων λεγόντων· ἡ μεγαλητέρα ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ ἀδυναμία τῆς ἡλικίας. Μοῦ παρηγορεῖ τὴν ἀδυναμίαν ταύτην ἡ μὲ τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν ἕως τώρα οἱ ὁμογενεῖς τοὺς

(1) Τόμ. ϛ'.

λόγους μου, παρὰ εἰς ἐμὲ ἀσυγκρίτως πλέον ἔντιμος εἰς αὐτοὺς, προθυμία. Ὅσα ἔγραψα καὶ ἄλλοι κάλλιον ἐμοῦ νὰ γράψωσι θέλουν εὑρεθῆν· ἀλλὰ δὲν θέλουν ἴσως εὑρεῖν ἄλλο γένος νὰ δώσῃ τόσην προσοχὴν εἰς τὰ γραφόμενα, καὶ νὰ δείξῃ τόσην εὔνοιαν εἰς τὸν γράφοντα.

Εἰς τὸ πρῶτον καὶ μακρότερον μέρος τῶν αὐτοσχεδίων τούτων ϛοχασμῶν (1) ἔδειξα τὴν ἀνάγκην τῆς διορθώσεως καὶ ἀναμορφώσεως τῆς γραμματικῆς τεχνογραφίας, καὶ τὴν ἁρμοδιωτέραν μέθοδον τῆς παραδόσεως τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων, μέθοδον, ἡ ὁποία, κάμνουσα τῆς προγονικῆς γλώσσης τὴν εἴδησιν κοινοτέραν, διορθόνει ἐνταυτῷ καὶ τὰ ἤθη τῶν νέων, ὁπόταν τῆς παλαιᾶς μεθόδου καρποὶ ἦσαν ἡ ματαία τοῦ καιροῦ δαπάνη καὶ ἡ προξενουμένη ἀπὸ τὴν δοξοσοφίαν διαϛροφὴ τῶν ἠθῶν. Ἔλεγα δ' ἀκόμη, καὶ πάλιν τὸ λέγω, ὅτι χωρὶς τῆς φιλοσοφίας τὴν χειραγωγίαν νὰ γένῃ τοιαύτη ἀναμόρφωσις εἶναι τῶν ἀδυνάτων.

Εἰς τὸ δεύτερον (2) ἐλάλησα καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς παραδόσεως τῆς Ῥητορικῆς, καὶ περὶ τῶν μέσων ν' ἀποκτήσωμεν ῥήτορας ἀξίους τοῦ ὀνόματος. Ἓν ἀπὸ τὰ προβαλλόμενα μέσα ἦτο νὰ γράφωμεν εἰς τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν, ὄχι μὲ σκοπὸν νὰ κινήσω τοὺς ὁμογενεῖς εἰς καταφρόνησιν τῆς ἀρχαίας τῶν προγόνων ἡμῶν γλώσσης, ὡς μ' ἐσυκοφάντησαν ἀναισχύντως· ἀλλ' ὅτι τὸ μέσον τοῦτο μ' ἐφαίνετο δύο πρόξενον καλῶν ἐνταυτῷ, καὶ τὰ ῥητορευόμενα νὰ καταϛήσῃ σαφέϛερα, καὶ ἀκολούθως εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων δραϛικώτερα, καὶ τὴν βαρβαρωθεῖσαν ἡμῶν γλῶσσαν νὰ εὐγενίσῃ.

Ἐὰν εἴπῃ τὶς ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν γένος πρέπει ν' ἀποκτήσῃ

---

(1) Ἀνωτέρω, σελ. 65-193.
(2) Αὐτόθι, σελ. 220-262.

παιδείαν, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τῶν προγόνων του τὴν δόξαν, κάνένα, ἂν ἐξαιρέσῃς ὀλίγους τινὰς, εἰς τοὺς ὁποίους ἔγινε ἀληθινὸν πλούτου καὶ τιμῆς μεταλλεῖον ἡ βαρβαρότης τοῦ γένους, δὲν θέλει εὑρεῖν ἀναίσθητον τῆς ἀληθείας ταύτης. Ἀλλ' ἐὰν γένῃ ἐξέτασις ποία τις πρέπει νὰ ἦναι ἡ παιδεία, καὶ ποῖα τὰ μέσα τῆς ἀποκτήσεως αὐτῆς, τότε δὲν εὑρίσκεται πλέον συμφωνία εἰς τὰς γνώμας οὐδεμία· ἀλλὰ συμβουλεύει ἄλλος ἄλλο κατὰ τὰς προλήψεις τῆς κεφαλῆς του. Καὶ ὅμως δὲν μὲ φαίνεται ἡ περὶ τούτου συμβουλὴ τίποτε δυσκολωτέρα παρὰ τὰς κοινὰς συμβουλὰς, ὅσαι ἀποβλέπουν τὰς καθημερινὰς ἄλλας πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Κανεῖς, ὅσον ἰδιώτην τὴν ὑποθέσῃς, θέλων ἢ αὐτὸς νὰ διδαχθῇ, ἢ τὰ τέκνα του νὰ διδάξῃ, τέχνην καμμίαν, δὲν ζητεῖ τὴν διδαχὴν ἀπὸ τοὺς ἀμαθεῖς τῆς τέχνης, οὐδ' ἐλπίζει νὰ τὴν ἀποκτήσῃ χωρὶς ἐργαλεῖα ἁρμόδια εἰς τὴν τέχνην.

Ἕως πρὸ ὀλίγου τὸ ταλαίπωρον γένος ἐπεθύμει καὶ ἐνόμιζε ὅτι διδάσκεται τὴν σοφίαν, ὁπότε οὔτε διδασκάλους, οὔτε ὄργανα σοφίας εἶχεν ἀκόμη. Διὰ τοῦτο ἐσπούδασα νὰ δείξω εἰς τὸ γένος τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχωμεν ἀληθινοὺς διδασκάλους τῆς σοφίας, καὶ ὄργανα ἀρκετὰ εἰς τὴν παράδοσιν αὐτῆς. Διδάσκαλοι ἀληθινοὶ ἄλλοι πλέον νὰ λογίζωνται δὲν εἶναι συγχωρημένον, παρὰ τοὺς διδαχθέντας εἰς αὐτὴν τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, ἢ τοὺς ὅσοι ἀκροάσθησαν τῶν ἀμέσως διδαχθέντων τὰ μαθήματα, ἢ κἂν ἀκολουθοῦν τὰς συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας αὐτῶν.

Τὰ ὄργανα τῆς σοφίας εἶναι διπλᾶ· ἄλλα εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὰ πειράματα τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἄλλα εἰς τὴν διὰ λόγου παράδοσιν καὶ τούτων καὶ τῆς φιλολογίας. Τὰ πρῶτα, ὡς ἀπαραίτητα φέρουσιν οἱ διδάσκαλοι μετ' αὐτῶν, ἢ παρακινοῦν τὴν προσκαλοῦσαν αὐτοὺς πόλιν νὰ τὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν σοφὴν Εὐρώπην

Περὶ τῶν δευτέρων, ὄχι ὀλιγώτερον ἀναγκαίων, ἔλεγα ὅτι ἔπρεπεν ὄχι μόνον νὰ καταςαθῶσι Βιβλιοθῆκαι πλούσιαι παντὸς εἴδους τυπωμένων συγγραμμάτων, ἀλλὰ καὶ τὰ παλαιὰ ἀντίγραφα ἐκδομένων ἢ ἀκόμη ἀνεκδότων βιβλίων νὰ συναθροισθῶσιν ἐπιμελῶς, καὶ νὰ θησαυρισθῶσιν εἰς διωρισμένην πόλιν τῆς Ἑλλάδος κάμμίαν, διὰ νὰ τὰ φυλάξωμεν ἀπὸ τὸν ἀφανισμὸν, ἢ ἀπὸ τὴν εἰς ἄλλα γένη μετακομιδὴν καὶ ἀποξένωσιν αὐτῶν.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος τῶν Αὐτοσχεδίων ςοχασμῶν (1) ἐσπούδασα νὰ δείξω τὴν ἀνάγκην τῆς συναθροίσεως καὶ καταχωρίσεως εἰς Λεξικὸν τῶν λέξεων τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, τὸν τρόπον τῆς καλλιεργίας καὶ τελειοποιήσεως αὐτῆς, τὴν προξενουμένην ὠφέλειαν εἰς τὴν μάθησιν καὶ κατανόησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπον παράθεσιν τῶν δύο γλωσσῶν, τῆς ὁποίας ἔδωκα καὶ παραδείγματα ὀλίγα, καταχωρίσας πλειότερα εἰς τὰς σημειώσεις ὅσων ἕως τώρα ἐξέδωκα συγγραφέων. Πάλιν τὸ λέγω διὰ τοὺς νέους καὶ πρὸς τοὺς νέους· περισσότερα θέλουν μάθειν ἀπὸ τὴν παράθεσιν ταύτην, παρὰ ἀπὸ τὰς γραμματικὰς τῆς γλώσσης τέχνας.

Εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἔδειχνα τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν ἀνάγκην ἐφημερίδος φιλολογικῆς, διὰ νὰ ἐπιταχύνωμεν τὴν παιδείαν ἡμῶν μὲ τὴν εἴδησιν τῆς εἰς τὰς ἐπιςήμας προχωρήσεως τῶν φωτισμένων ἐθνῶν.

Εἰς τὸ τέταρτον μέρος (2) ἐπεθύμουν τὴν ὁμόνοιαν ὅλων τῶν γυμνασίων τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν ἐπιςατούντων αὐτὰ διδασκάλων, ὡς ἀναγκαίαν εἰς τὴν προκοπὴν τοῦ γένους. Ὡς

---

(1) Ἀνωτέρω, σελ. 371-384.
(2) Αὐτόθι, σελ. 385-408.

ὁμοίως ἀναγκαίαν ἐπαρακάλουν τοὺς ὁμογενεῖς νὰ φροντίσωσι καὶ τὴν παιδικὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων.

Εἰς τὸ πέμπτον μέρος (1) ἔβαλα πάλιν, ὡς καὶ εἰς τὸ τρίτον, παραδείγματα τῆς παραθέσεως τῶν δύο γλωσσῶν, τῆς ἀρχαίας τῶν προγόνων ἡμῶν, καὶ τῆς ὁποίας σήμερον ὁμιλοῦμεν κοινῆς γλώσσης.

Εἰς τὸ ἕκτον (2) ἐπανάλαβα τὴν χρείαν ἐντελεστέρου Λεξικοῦ ἀπ' ὅσα ἔχομεν ἀνάξια τοιούτου ὀνόματος Λεξικά, καὶ παρεκάλεσα τοὺς διδασκάλους τῆς Ἑλλάδος νὰ ἑνώσωσι τὴν φιλολογίαν μὲ τὰς ἐπιστήμας, στοχαζόμενος ὡς χρήσιμον τὴν ἕνωσιν ταύτην εἰς τὴν τελείαν τοῦ γένους παιδείαν. Ἀπὸ τὴν στέρησιν καλοῦ Λεξικοῦ ἔδειξα ὅτι προέρχεται πρῶτον ἡ ἀνάγκη νὰ ὀνομάζωμεν τὰ πράγματα μὲ λέξεις ἀλλοφύλους, ἢ νὰ ὀνοματοθετῶμεν ματαίως περὶ πραγμάτων τὰ ὁποῖα ἔχουν ὄνομα, ἂν καὶ ὄχι γνώριμον εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας· ἔπειτα ἡ πλάνη εἰς πολλὰς τῶν ὀνομάτων σημασίας, καὶ ἐπομένως εἰς αὐτὰς τὰς ἐννοίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν γεννᾶται ἡ διαστροφὴ τῶν ἠθῶν, καὶ ὁ κίνδυνος νὰ διαστρέφωνται πλέον εὔκολα οἱ ἀπαίδευτοι ἀπὸ τοὺς γόητας.

Εἰς τὸ ἕβδομον (3) ἀναγκάσθην νὰ λαλήσω γενικῶς, ποῖον τρόπον γίνεται ἡ προχώρησις τῆς παιδείας εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ποῖα μέσα τὴν ταχύνουσιν ἢ τὴν βραδύνουσι. Προσαρμόσας ἔπειτα τὴν γενικὴν θεωρίαν εἰς τὸ γένος ἡμῶν, ἐπαράβαλα τὴν σημερινὴν μὲ τὴν πρὸ ὀλίγων χρόνων κατάστασιν αὐτοῦ· ἔδειξα ὅτι εἶναι εὐτυχεστέρα ἡ παροῦσα, καὶ ὅτι ταύτης πλέον εὐτυχὴς

---

(1) Ἀνωτέρω, σελ. 409-485.
(2) Αὐτόθι, σελ. 486-525.
(3) Αὐτόθι, σελ. 526-547.

θέλει εἶσθαι ἡ μέλλουσα, ἐὰν τὸ γένος δὲν παύσῃ νὰ τρέχῃ μὲ τὸν ὁποῖον ἄρχισε ζῆλον τῆς ἀναγεννήσεως αὐτοῦ τὸ ϛάδιον.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ μέρους τούτου ἐπροσκάλεσα τοὺς σοφοὺς τῆς Εὐρώπης νὰ ἐνισχύσωσι τὰ σωτήρια εἰς τὴν παιδείαν κινήματα τῆς Ἑλλάδος, δείχνοντες ὅτι δὲν βλέπουν μὲ ἀδιαφορίαν ἔθνος ὅλον προθυμούμενον νὰ ἀναλάβῃ τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ὡς ἐξαίρετον ἀσχόλημα καταγίνονται καθημέραν.

Ὅσων ἐπεθύμουν μέγα μέρος ἐτελειώθη· ὅ,τι λείπει, ἔχει τὴν ἀπολογίαν τῆς ἐλλείψεως εἰς ἀναγκαίας τινὰς περιϛάσεις, τῶν ὁποίων ἡ δυϛυχεϛέρα ἐϛάθη ἡ ἀδιακόπως πολεμοῦσα τὴν Ἑλλάδα πολλοὺς χρόνους σήμερον θανατικὴ νόσος.

Θανατικὴ νόσος!!! Ἐρώτησε τοὺς ἀναξίους τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος ὑποκριτὰς τῆς θεοσεβείας, ¡διὰ τί αὐτὴ πολεμεῖ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀφίνει τὴν σοφὴν μερίδα τῆς Εὐρώπης ἥσυχον; Ἀποκρίνονται, Διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν Ἑλλήνων. Ἐρώτησε τοὺς ζητοῦντας τῶν ἀληθινῶν ἁμαρτημάτων τῆς Ἑλλάδος τὴν θεραπείαν· ἀποκρίνονται, Διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν Ἑλλήνων. Ἐὰν ἦτο πλέον ἐξαπλωμένον εἰς τὴν δυϛυχῆ μας πατρίδα τὸ φῶς τῆς παιδείας, ὀλίγαι τινὲς ἀκτῖνές του ἤθελαν διαπεράσειν καὶ τοὺς τοίχους τῆς αὐλῆς τῶν Κρατούντων· εὔκολα ἠθέλαμεν τοὺς καταπείσειν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εἴσοδον τοῦ θανάτου εἰς τὴν Ἑλλάδα, δείχνοντες εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ προξενουμένη ἀπ' αὐτὸν ὀλιγανδρία ὀλιγεύει καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ κράτους... Διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν Ἑλλήνων! ¡Ποίας ἁμαρτίας; ὦ τὄνομα μόνον Ἕλληνες. Νοεῖτε βέβαια ὄχι τὰς ὁποίας γέμει ἡ ταλαίπωρός σας κεφαλὴ ἁμαρτίας τῆς ἀπαιδευσίας, ἀλλ' αὐτὰς τῶν θείων ἐντολῶν τὰς παραβάσεις. ¡Ἀλλ' ἐλησμονήσατε, ὅτι ἀσυγκρίτως ἡμῶν ἁμαρτωλότερα εἶναι κατ' ἐσᾶς τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰς πόλεις ὡς ἀπὸ τὰ Σόδομα νὰ φεύγωσι παραγ-

γέλλετε τοὺς νέους, καὶ τῶν εἰς αὐτὰς διατριβόντων τὸν ζῆλον μὲ ἐπιςολὰς ἀνωνύμους ταράσσετε; Ναί! ἀναισχυντεῖτε λέγοντες· ἀλλ' αὐτοὺς ἀφῆκεν ὁλότελα ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ κολάζει, ὡς περιούσιον αὐτοῦ λαὸν, τοὺς ὀρθοδόξους ἡμᾶς... Ἀρκεῖ τοῦτο μόνον· καὶ προβλέπω ὅτι θέλετε προφέρειν, κατὰ τὴν συνήθειάν σας, καὶ γραφικὴν μαρτυρίαν, « Μαςιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν, ὃν παραδέχεται ». Ἀλλ' ὦ καλοὶ προνοηταὶ τῆς ἀρετῆς τῶν Ἑλλήνων, διὰ τί ὄχι τοὺς Ῥώσσους; οἱ ὁποῖοι ὀρθόδοξοι, ὡς ἡμεῖς, πρέπει ὅμως, καθὼς κρίνετε σεῖς, νὰ ἦναι ἁμαρτωλότεροι παρ' ἡμᾶς, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἤθη τῶν λοιπῶν Εὐρωπαίων μιμοῦνται, καὶ εἰς τὰ φροντιςήριά των, σχολαρχούμενα ἀπὸ προφέσσορας τῶν φωτισμένων ἐθνῶν, παραδίδονται αἱ ἐπιςῆμαι κατὰ τὴν μέθοδον τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Κ' ἐγὼ πιςεύω μὲ σᾶς, καὶ τὸ βλέπω ὀφθαλμοφανῶς, ὅτι μόνον τὸ ταλαίπωρον γένος ἡμῶν μαςίζεται· ἀλλ' ἡ μεγαλητέρα του μάςιξ εἶσθε σεῖς αὐτοί· οὐδὲ θέλει παύσειν νὰ μαςίζεται, ἐνόσῳ σᾶς σέβεται καὶ σᾶς ὑποφέρει ἐπιςάτας τῆς παιδείας του. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ γένος ἄρχισεν εὐτυχῶς νὰ καταλαμβάνῃ διὰ τί ἀποςρέφεσθε τόσον τὰ νέα μαθήματα, σᾶς ἀφίνω, ὡς ἑκουσίως χωρισθέντας ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπιςρέφω εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν ἀνάςασιν αὐτῆς.

Ὅσων ἐπεθύμουν, ἔλεγα, φίλτατοι ὁμογενεῖς, μέγα μέρος ἐτελειώθη. Ἀλλ' εἰς τὴν τελείωσιν ταύτην ἆρα ἐδείξατε ὅλοι τὴν αὐτὴν προθυμίαν; ἆρα ἐκινήθητε ὅλοι μὲ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον ἐνθουσιασμὸν, τὸν ὁποῖον εἶπα (1) ὅτι εἰς τὴν κατόρθωσιν τῶν καλῶν πρέπει νὰ ὁμοιάζῃ τὴν μανίαν; Ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς πλουσίους ἆρα ἐσυνδράμετε ὅλοι εἰς βοήθειαν τοῦ γένους ἀνα-

---

(1) Ἀνωτέρω, σελ. 519.

λόγως τοῦ ὁποίου ἐπιτρόπους (ὄχι κυρίους) σᾶς ἐκατάστησεν ἡ πρόνοια πλούτου; ἢ ἀπὸ μόνην ἐντροπὴν ῥίψαντες ὀλίγας φόλας εἰς τὸν κορβανᾶν τῆς πατρίδος, νομίζετε ὅτι ἐπληρώσατε τὸ χρέος σας; Γνωστοὶ ἔγιναν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀλλογενεῖς, ποῖοι ἀπὸ σᾶς μετεχειρίσθησαν τὸν πλοῦτον εἰς ὠφέλειαν τῶν ὁμογενῶν· ἐγνωρίσθησαν καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους πλουσίους μὲ τὴν πρόθυμον αὐτῶν συνδρομὴν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ἀπέδειξαν συκοφάντας τοὺς τολμήσαντας νὰ δείξωσιν αἴτιον τῆς νεκρώσεως αὐτῆς τῶν Γραικῶν τὸ ἱεράτευμα. Ἀλλ' ἆρα δὲν εὑρίσκονται καὶ μεταξὺ τῶν ἱερωμένων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἡ Ἑλλὰς προσμένουσα μεγάλα καλὰ, καλὸν ὅμως τίποτε δὲν ἀπέλαυσεν ἀκόμη; Ἆρα δὲν εὑρίσκονται, οἱ ὁποῖοι, ἀφήσαντες ὅλον τὸ βάρος τῆς συνεισφορᾶς εἰς τοὺς ἄλλους, πάσχουν νὰ φανῶσιν ὅτι συνεισφέρουσι καὶ αὐτοὶ, ἐὰν μόνον σχηματίσαντες σταυροειδῶς τὴν δεξιὰν εὐλογῶσι τοὺς συνεισφέροντας; Ἆρα δὲν εὑρίσκονται τινὲς ἀληθινοὶ Σαρδανάπαλοι, οἱ ὁποῖοι περιορίσαντες ὅλην αὐτῶν τὴν εὐδαιμονίαν εἰς τὰς Λευκολλικὰς τραπέζας, θεωροῦν μὲ ἀδιαφορίαν τὴν ἐλεεινὴν τῆς πατρίδος αὐτῶν κατάστασιν· τῶν ὁποίων οἱ ὀφθαλμοὶ, ἴσως κατανυγόμενοι εἰς τὸν θάνατον τοῦ ἵππου ἢ τοῦ σκύλου των, εἰς τὴν νέκρωσιν ὅμως τῆς Ἑλλάδος,

——— Ὡσεὶ κέρα ἕστασαν, ἠὲ σίδηρος,
Ἀτρέμας ἐν βλεφάροισι.——————

Ἐνθυμοῦμαι πάντοτε μὲ μέγαν σεβασμὸν, καὶ ἀπὸ τὴν μνήμην ἀδύνατον νὰ μοῦ ἐξαλειφθῇ τὸ σεβάσμιον ὄνομα τοῦ ἀρχιερετεύσαντος εἰς τὴν Ἔφεσον μακαρίτου Μελετίου τοῦ Πετροκοκκίνου. Τοῦ καλοῦ τούτου ποιμένος οἱ χρόνοι τῆς ἀρχιερατείας συνέπεσαν μὲ τοὺς δυστυχεστέρους τῶν παρόντων χρόνους, ὅτε πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς ἡμῶν ἦσαν ἀμέτοχοι

παιδείας. Ἀλλὰ ¿τί δὲν ἔκαμεν ὁ ἀείμνηςος οὗτος ἀρχιερεὺς, νὰ θεραπεύσῃ τὸ ἀκούσιον αὐτοῦ ἐλάττωμα τοῦτο; ¿ποῖον λίθον δὲν ἐκίνησε, νὰ δώσῃ εἰς τὰ πρόβατά του τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐςερεῖτο παιδείαν; ¿Δὲν εἶναι αὐτὸς (πολλοὶ πρέπει νὰ τὸ ἐνθυμοῦνται), ὅςις ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν τῆς Σμύρνης γυμνάσιον μαθητὰς, διὰ νὰ τοὺς καταςήσῃ εἰς τὰς πόλεις τῆς ἐπαρχίας του διδασκάλους (1);

Ἐρωτῶ καὶ σᾶς τοὺς ἔχοντας παιδείαν, καὶ ὅμως ἀμελοῦντας νὰ τὴν διαδώσετε εἰς τὸ ποίμνιόν σας Ἀχιερεῖς, τῆς αἰσχρᾶς ταύτης ἀμελείας τὴν αἰτίαν. ¿Ἐὰν τῶν νεκρῶν τὰ παραδείγματα δὲν ἰσχύουν εἰς τὰς ψυχάς σας, δὲν ἐντρέπεσθε κἂν τοὺς ἀληθινοὺς ἐργάτας τοῦ ἀμπελῶνος, τοὺς ζῶντας συναδελφούς; ¿δὲν σᾶς κινεῖ κἂν τὴν ὁποίαν δείχνει διὰ τὴν παιδείαν τοῦ γένους πρόνοιαν ὁ Παναγιώτατος ἡμῶν Ἀρχηγός; ¿Τί σᾶς ἐμπόδισεν ἕως τώρα νὰ πέμψετε νέους εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, διὰ νὰ πολυπλασιάσετε τοὺς παιδευτὰς τῆς Ἑλλάδος; ¿Τί σᾶς ἐμπόδισε νὰ ςολίσετε τὰς πόλεις μὲ βιβλιοθήκας; ¿Διὰ τί νὰ ἦναι γυμναὶ καὶ αὐταί σας αἱ μητροπόλεις ἀπὸ βιβλία τῶν προγόνων, τῶν ὁποίων ὅμως καὶ τὴν γλῶσσαν γνωρίζετε, καὶ τὴν δόξαν δὲν ἐντρέπεσθε νὰ σφετερίζεσθε; ¿Πῶς τολμᾶτε νὰ ὀνομάζεσθε ἙΛΛΗΝΕΣ, ὅταν ὑποφέρετε τὴν ἀτιμίαν τῆς Ἑλλάδος; ¿Πῶς ΠΑΝΙΕΡΏΤΑΤΟΙ, ὅταν ἀμελῆτε τὸ ἱερώτατον πάντων ἔργον, τὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους; ¿ἢ νομίζετε ὅτι ἀρκοῦν αἱ κατ' ἐκκλησίαν διδαχαὶ καὶ παραινέσεις εἰς διόρθωσιν τῶν ἠθῶν; Τοῦτο εἶναι πλάνη· τότε μόνον αἱ διδαχαὶ ἐνεργοῦν,

(1) Μανθάνω μὲ χαρὰν, ὅτι ὁ νῦν εὐκλεῶς ἀρχιερατεύων εἰς τὴν Ἔφεσον, Πανιερώτατος Διονύσιος ὁ Καλλιάρχης, προθυμούμενος νὰ διαδώσῃ εἰς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ τὴν παιδείαν, δείχνει τοὺς καρποὺς τῆς ὁποίας αὐτὸς ἔχει παιδείας.

ὅταν γίνωνται ἀπὸ ῥήτορα φωτισμένον μὲ μεθοδικὰ μαθήματα, τότε μόνον, ὅταν γίνωνται εἰς λαὸν ἔχοντα κἂν τόσην παιδείαν, ὅσης εἶναι χρεία νὰ προδιαθέσῃ τὰς ἀκοάς του εἰς τὴν εἴσοδον τῆς διδαχῆς. Ἀλλὰ σεῖς οὔτε ἱεροκήρυκας σοφοὺς ἐφροντίσετ' ἀκόμη νὰ ἔχετε, καὶ τὰ πρόβατά σας κατεδικάσετε ν' ἀκούωσι τὰς διδαχὰς ὡς ἀληθινὰ τετράποδα. Καὶ τοῦτο μὲν, καθὼς εἶπα, εἶναι πλάνη· ἀλλ' ἐὰν προσέτι νομίζετε, ὅτι τὸ ποιμαντικόν σας ἐπάγγελμα εἶναι ὡς τῶν κυρίως ὀνομαζομένων βοσκῶν τὸ ἐπάγγελμα, καὶ τὰ πρόβατά σας, ἀληθινὰ κτήνη, καταδικασμένα νὰ σᾶς ἐνδύνωσι πολυτελῶς μὲ τὰ μαλλία των, νὰ σᾶς παχύνωσι μὲ τὰ κρέατα καὶ μὲ τὸ γάλα των, καὶ νὰ σᾶς προσφέρωσι τιμὰς, τῶν ὁποίων ἄξιοι δὲν ἐφροντίσετε νὰ καταςαθῆτε, τοῦτο πλέον τί νὰ τ' ὀνομάσω ἀπορῶ. Μὴ, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, κυριεύσῃ ποτὲ τοιοῦτος ἀσεβὴς λογισμὸς τὰς κεφαλάς σας!

Οὔτε Στωϊκὴν ἀπαθίαν, οὔτ' ἀσκητικὴν σκληραγωγίαν κἂν εἷς ἀπὸ σᾶς τὴν σήμερον ζητεῖ. Εἰς τὸν κόσμον πολιτεύεσθε· τοῦ κόσμου τὰς ἡδονὰς, ὅσαι εἶναι τίμιαι καὶ πρέπουσαι εἰς τοῦ ἐπαγγέλματος τὴν ἀχώριςον σεμνότητα, ν' ἀπολαύετε συγχωρημένον σᾶς εἶναι· ἀλλὰ τοιαῦται ἡδοναὶ δὲν εἶναι μεγάλης δαπάνης ἔργον· τοῦ περισσεύοντος ἀπ' αὐτὴν πλούτου, καρποῦ τῶν ἱδρώτων τοῦ ποιμνίου σας, ἕνα μόνον ὀβολὸν ἂν θησαυρίσετε, ἀντὶ νὰ τὸν δαπανήσετε εἰς τὴν παιδείαν τῶν ἐμπιςευθέντων εἰς χεῖράς σας ἀνθρώπων, εἶναι ἱεροσυλία, ἡ ὁποία ἄρχισε νὰ σᾶς κολάζῃ ζῶντας μὲ τὴν ἀπὸ τοὺς φρονίμους τοῦ γένους ἄδρας καταφρόνησιν, καὶ θέλει σᾶς κολάσειν, ἀφοῦ παύσετε νὰ ζῆτε, μὲ τὸν παντελῆ ἀφανισμὸν τοῦ ὀνόματός σας.

Θησαυρίζομεν, λέγετε, διὰ τὴν δόξαν· τὸ πολὺ χρυσίον, ἔξω τῶν πολλῶν ἡδονῶν, μᾶς προξενεῖ καὶ τιμὴν μεγαλητέραν, καὶ μᾶς δίδει τὴν

ἐλπίδα νὰ προβιβασθῶμεν εἰς λαμπροτέρας ἐπαρχίας. Τὸ αὐτὸ λέγουν καὶ οἱ ὅμοιοί σας πλούσιοι κοσμικοί· Τὸ πολὺ χρυσίον μᾶς δίδει τιμὴν καὶ δύναμιν πολλήν. Ταλαίπωροι ἱερωμένοι! ταλαίπωροι κοσμικοί! φιλόδοξοι εἶσθε, καὶ δὲν ἐξεύρετε ποῦ κατοικεῖ ἡ δόξα! φιλόδοξοι εἶσθε, καὶ δὲν ἔχετε τόσον κἂν νοῦν, ὅσον ἔχει ὁ πλέων ἄδοξος τῶν πτωχῶν! Κανεῖς ἀπὸ τούτους δὲν ταξιδεύει χωρὶς νὰ ἐξεύρῃ, ἢ νὰ ἀκολουθῇ τοὺς ἐξεύροντας τὸν δρόμον τὸν φέροντα εἰς τὸν τόπον, ὅπου μελετᾷ νὰ ὑπάγῃ. Φιλόδοξοι εἶσθε, καὶ μ' ὅλον τοῦτο πλανᾶσθε ταλαίπωροι εἰς αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν δρόμον, ὅςις καταντᾷ εἰς τὴν ἐσχάτην ἀδοξίαν! Ἀφ' ὅ,τι βλέπετε καθημέραν δὲν ἐσυμπεράνετε κἂν ποία τύχη προσμένει τοὺς ὁμοίους σας; Μόλις χωρίζεται ἡ λίθινος αὐτῶν ψυχὴ ἀπὸ τὸ παχύ των σῶμα, καὶ τοὺς φθάνει τοῦ Δαυὶδ ἡ κατάρα· « Ἐξολοθρευθείη ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν! » Ἢ ὀλίγον φροντίζετε ἂν σβεσθῇ μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὄνομά σας· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀληθῶς φρόνημα κτηνῶδες, καὶ ὄχι λογικῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀνθρώπων ἐπαγγελλομένων νὰ ἦναι ὁδηγοὶ καὶ ποιμένες τῶν ἄλλων.

Ὅσοι ἀπὸ σᾶς, ὦ Σεβασμιώτατοι Ἀρχιερεῖς, ἔδειξαν μέχρι τοῦ νῦν καὶ μὲ ἔργον καὶ μὲ λόγον τὴν περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους πρόνοιαν, θέλετε μ' εὐλογήσειν, ὅτι παρακινῶ καὶ ἄλλους νὰ σᾶς μιμηθῶσιν. Ὅσοι δὲν ἐκινήθησαν ἀκόμη εἰς τὸ καλὸν, τοὺς παρακαλῶ νὰ δείξωσι κἂν τώρα μὲ τὸ ἔργον, ὅτι τῆς ἀκινησίας αὐτῶν αἴτια ἔγιναν αἱ περιςάσεις. Ἀλλ' ἐὰν τινὲς, ἀντὶ νὰ κινηθῶσιν, ὀργισθῶσιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ παρακινοῦντος, θέλουν δείξειν σιμὰ τῶν ἄλλων, ὅτι οὐδὲ τὰς ὁποίας ἐπαγγέλλονται νὰ ἐξηγῶσιν εἰς τὸν λαὸν ἱερὰς Βίβλους τῆς Θρησκείας ἀνέγνωσαν ποτέ. Τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ θυμοῦ των ὑποκείμενον δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἦμαι ἐγώ. Ἂς ὀργίζονται τὸν προφήτην

Ἰεζεκιὴλ, καὶ ἂς σχίσωσι τῆς Γραφῆς ἐκείνην τὴν σελίδα, ὅθεν μεταγράφω τὰ φοβερὰ ταῦτα λόγια· « Ὦ ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ » βόσκουσι ποιμένες ἑαυτούς; ἐοὐχὶ τὰ πρόβατά μου βό- » σκουσιν οἱ ποιμένες; Ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε, καὶ τὰ ἔρια » περιβάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ σφάζετε, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐ » βόσκετε. Τὸ ἠσθενηκὸς οὐκ ἐνισχύσατε, καὶ τὸ κακῶς ἔχον » οὐκ ἐσωματοποιήσατε, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ κατεδήσατε, » καὶ τὸ πλανώμενον οὐκ ἐπεςρέψατε, καὶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ » ἐζητήσατε, καὶ τὸ ἰσχυρὸν κατειργάσασθε μόχθῳ. Καὶ δι- » εσπάρη τὰ πρόβατά μου διὰ τὸ μὴ ἦναι ποιμένας, καὶ ἐγε- » νήθη εἰς κατάβρωμα πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ. Καὶ δι- « εσπάρη τὰ πρόβατά μου ἐν παντὶ ὄρει, καὶ ἐπὶ πάντα βουνὸν » ὑψηλὸν, καὶ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς διεσπάρη, καὶ οὐκ ἦν » ὁ ἐκζητῶν, οὐδὲ ὁ ἐπιςρέφων. Διὰ τοῦτο, ποιμένες, ἀκούσατε » λόγον κυρίου... τάδε λέγει κύριος κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ τοὺς » ποιμένας, καὶ ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου ἐκ τῶν χειρῶν » αὐτῶν, καὶ ἀποςρέψω αὐτοὺς τοῦ μὴ ποιμαίνειν τὰ προβατά » μου, καὶ οὐ βοσκήσουσιν ἔτι οἱ ποιμένες αὐτά· καὶ ἐξελοῦμαι » τὰ πρόβατά μου ἐκ τοῦ ςόματος αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔσονται » ἔτι εἰς κατάβρωμα, κ. τ. λ. (1) ».

Γελᾶτε ἴσως (ἐπειδὴ ὅςις δὲν ἐντρέπεται ἀνθρώπους, καλὸς εἶναι νὰ γελᾷ καὶ τὰς θείας γραφάς) γελᾶτε, λέγω, ἀκούοντες τὸ, « Ἐξελοῦμαι τὰ πρόβατά μου ἐκ στόματος αὐτῶν ». Ἕως τώρα, λέγετε, κανεὶς δὲν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τοὺς ὀδόντας, οὐδ' ἀπὸ τοὺς ὄνυχας ἡμῶν, τὰ ἀνόητά μας ταῦτα πρόβατα. Πιθανὸν ὅτι καὶ μέχρι τέλους ἡμεῖς θέλομεν τὰ σπαράσσειν, ἡμεῖς θέλομεν τὰ κατατρώγειν. Ἀλλ' εἶναι μᾶλλον γέλωτος

(1) Ἰεζεκιὴλ, λδ', 2-10.

ἀξία ἡ πλάνη σας. Ἐὰν ἐσεῖς ἀπεφασίσετε νὰ μὴν ἀποκτήσετε μηδ' ὅσον ἔχουσι κοινὸν οἱ κοινοὶ καὶ ἄγροικοι βοσκοὶ νοῦν, τὰ πρόβατά σας ὅμως δὲν ὁμοιάζουν τὰ τετράποδα πρόβατα. Ἂν ἡ ἀμέλειά σας σκοπὸν ἔχῃ νὰ τὰ ὁμοιώσῃ μ' ἐκεῖνα, αὐτὰ ὅμως εἶναι δεκτικὰ παιδείας, τὴν ὁποίαν τέλος πάντων θέλουν προξενήσειν εἰς αὐτὰ οἱ ἀληθινοὶ ποιμένες, οἱ σεβάσμιοι συναδελφοί σας. Καὶ τότε, μὴν ἀμφιβάλλετε ταλαίπωροι, « Αὐτὰ ἑαυτὰ » ἐξελεῖται ἐκ τοῦ ςόματος ὑμῶν ». Τότε θέλει συμβῇ καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γένος ὅ,τι συνέβη εἰς τῆς Εὐρώπης τὰ ἔθνη, ὅταν ἐπέρασαν ἀπὸ τὸ σκότος τῆς βαρβαρότητος εἰς τὸ φῶς τῶν ἐπιςημῶν. Τότε ὅλη ἡ τιμὴ καὶ τὸ σέβας θέλει ἀποδίδεσθαι εἰς μόνους τοὺς ἀξίους τοῦ ὀνόματος προνοητὰς ποιμένας· ἐσᾶς δὲ ὁ σήμερον ἐξ αἰτίας σας ἀπαίδευτος λαὸς θέλει καταφρονεῖν ὡς Σαρδαναπάλους, τὰς γυμνὰς καλῶν παραδειγμάτων διδαχάς σας θέλει ἀκούειν μὲ γέλωτα, καὶ τὰς εὐλογίας μὲ τόσην καταφρόνησιν, μ' ὅσην ἐσεῖς ἀφθονίαν τὰς σκορπίζετε.

Βαρεῖς θέλουν σᾶς φανῆν οἱ ἔλεγχοι τῆς ἀναπολογήτου σας ἀμελείας· ἀλλ' εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνυπόφορον τὸ ὁποῖον φέρει βάρος ἡ ψυχὴ τοῦ ἐλέγχοντος. Ὅσην εὐχαρίςησιν αἰσθάνομαι ὅταν εὑρίσκω αἰτίαν νὰ ἐπαινέσω τινὰ ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς ἱερωμένους ἢ λαϊκοὺς, καὶ νὰ τὸν καταςήσω γνωςὸν εἰς τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη, ἄλλη τόση καὶ μεγαλητέρα, πιςεύσατέ με, κοσμικοί! πιςεύσατέ με, ἱερωμένοι! θλίψις καταπονεῖ τὴν ψυχήν μου, ὁσάκις δὲν μὲ δίδετε ἀφορμὴν νὰ καυχηθῶ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, ὅτι τὸ ταλαίπωρόν μου γένος ἀντὶ νὰ νεκρωθῇ ἀπὸ τὴν ἐπικινδυνωτέραν τῆς λοιμικῆς νόσου νόσον τῆς ἀπαιδευσίας, ἀναλαμβάνει τὴν ὑγείαν του, καὶ δίδει ἐλπίδας νὰ συναριθμηθῇ εἰς πολὺ ὀλίγου καιροῦ διάςημα μὲ τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη.

Ναί! εἰς ὀλίγον καιρὸν ἤθελ' ἐνεργηθῆν ἡ παράδοξος

ἀλλοίωσις αὕτη, ἐὰν ἐμιμοῦντο τὸ ὁποῖον ἐπρόβαλα (1) οἱ κοσμικοί, τῶν ἀξιεπαίνων Ζωσιμάδων, οἱ ἱερωμένοι, τοῦ πανιέρου ποιμένος τῆς Οὐγκροβλαχίας Ἰγνατίου, παράδειγμα. Ἡ παιδεία τοῦ ἑλληνικοῦ γένους τὴν σήμερον εἶναι ἀληθὴς μετακένωσις, ὡς τὸ ἔγραφα πρὸ ἐτῶν ὀλίγων πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς συμπατριώτας τοὺς Χίους. Ἂς μὲ συγχωρηθῇ νὰ ἐξηγήσω τί σημαίνει ἡ Μετακένωσις, μεταγράφων ἐκεῖνο μόνον τῆς ἐπιστολῆς μου πρὸς τοὺς Χίους τὸ μέρος, ὅπου τοὺς ἐλάλουν περὶ τῆς ἀνάγκης τῶν βιβλίων· ἴσως εὑρεθῇ τὶς ἱκανὸς νὰ νοήσῃ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν Μετακένωσιν, ὡς τὴν ἐνόησαν καὶ τὴν ἐνεργοῦν οἱ εἰς ὅλα τὰ καλὰ πρόθυμοι Χῖοι. Ἀφοῦ ἐπαράστησα εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπαραίτητον χρείαν βιβλιοθήκης πλουσίας, καὶ διδασκάλων διατριψάντων ἱκανῶς εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀκολουθοῦν λέγων τὰ ἑξῆς:

« Ἡ ἐξάπλωσις καὶ διάδοσις τῆς παιδείας εἰς τὸ γένος μας,
» φίλτατοι Χῖοι, δὲν ὁμοιάζει τὴν κατάστασιν τῆς δεκάτης
» πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, ὁπόταν ἤρχισαν οἱ Εὐρωπαῖοι
» νὰ φωτίζωνται. Αὐτοὶ ἐχρειάσθησαν 350 χρόνους, διὰ
» νὰ καταντήσωσιν ὅπου ἔφθασαν τὴν σήμερον. Διὰ τί; διότι
» ἔλαβαν τὰς ἐπιστήμας ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν γένος, ὅταν τὸ
» γένος ἦτον εἰς δυστυχίαν, καὶ ἀκολούθως τὰς ἔλαβαν ἀτελεῖς.
» Ἦτο χρεία λοιπὸν μακρῶν χρόνων καὶ πολλῶν κόπων νὰ
» τὰς τελειώσωσιν. Ἀλλὰ τὴν σήμερον τῶν τελειωμένων τούτων
» ἐπιστημῶν ἡ μετάδοσις ὁμοιάζει ἀληθινὸν μετακένωμα.
» Ἐπαρατηρήσετε καμμίαν φορὰν εἰς τὰ ὑποστατικά σας (νὰ
» μεταχειρισθῶ τὸ παχυλὸν τοῦτο παράδειγμα), πόσον κόπον
» δοκιμάζουν οἱ ἀνασπάται νὰ συσσωρεύωσι πολλοὺς λίθους
» σκορπισμένους; Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν πρώτων

---

(1) Ἀνωτέρω, σελ. 519-520.

» σοφῶν τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν δεκάτην πέμπτην ἑκατοντα-
» ετηρίδα. Ἐπαρατηρήσετε ἀκόμη, πόσον εὔκολα, ἀφοῦ τοὺς
» συσσωρεύσωσι, τοὺς μετακενόνουν ἀπὸ χαλικολόγον εἰς
» χαλικολόγον; Τοιαύτη εἶναι ἡ ἰδική μας σήμερον κατάστασις.
» Διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος! φίλοι συμπατριῶται, πιστεύ-
» σατε ταύτην τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ μετάδοσις τῶν ἐπιστημῶν
» εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἂν ἀκολουθήσετε τὴν καλὴν μέθοδον, εἶναι
» ἀληθινὴ μετακένωσις ἀπὸ τὰ κοφίνια τῶν ἀλλογενῶν εἰς
» τὰ κοφίνια τῶν Ἑλλήνων, καὶ κατ' ἄλλο δὲν διαφέρει πλὴν
» ὅτι γεμίζομεν ταῦτα, χωρὶς νὰ εὐκερώσωμεν ἐκεῖνα. Εἶμαι
» βέβαιος, ὅτι ἐὰν καμμία πόλις, ἢ κανεῖς ἀπὸ τοὺς Ἀρχιερεῖς
» ἡμῶν θελήσῃ ἐπιμόνως νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἴχνη τοῦ ἐνδόξου
» ἀρχιερέως τῆς Οὐγκροβλαχίας Ἰγνατίου, μόνοι τριάκοντα
» χρόνοι θέλουν εἶσθαι ἱκανοὶ νὰ πλουτίσωσι τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ
» τοιούτους σοφούς, ὁποίους καυχᾶται νὰ ἔχῃ ἡ φωτισμένη
» Εὐρώπη ».

Ταῦτα ἔγραφα πρὸς τοὺς Χίους, οἱ ὁποῖοι καὶ μὲ τὴν πρὸ τῆς ἐπιστολῆς μου, καὶ μὲ τὴν μετέπειτα προθυμίαν αὐτῶν, ἔδειξαν ἀρκετά, ὅτι δὲν τοὺς ἔγραφα πλὴν ὅσα αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν εἶχαν γνώμην νὰ πράξωσιν. Αὐτοὺς λοιπὸν σᾶς προβάλλω παράδειγμα, ὅσοι ἐπιθυμεῖτε νὰ μεθέξετε, τῆς ὁποίας εἶναι ἄξιοι τιμῆς αὐτοί. Προθυμήθητε νὰ μετακενώσετε οἱ κοσμικοὶ εἰς τὰς πατρίδας, οἱ Ἀρχιερεῖς εἰς τὰ ἐπαρχίας τὴν παιδείαν τῆς φωτισμένης Εὐρώπης. Διὰ νὰ εὐκολύνετε τὴν μετακένωσιν, ἀνάγκη εἶναι να πλουτίσετε τὰς πόλεις μὲ βιβλιοθήκας, τὰ σχολεῖα μὲ διδασκάλους φωτισμένους ἐξ ἰδίας σας δαπάνης· ἀνάγκη εἶναι νὰ στηλιτεύωσιν ἐπ' ἄμβωνος οἱ ἱεροκήρυκες συχνά, ὄχι ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν κακίαν μερικῶς, ἀλλὰ τὴν ἀπαιδευσίαν, ἥτις εἶναι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν κακῶν, καὶ οἱ Πνευματικοὶ νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τοὺς ἐξομολογουμένους δι' ἱκανοποίησιν

ἁμαρτιῶν, ὄχι νηςείας, τὰς ὁποίας ὅλοι τώρα ἐμάθαμεν καὶ ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ νὰ μεταβάλλωμεν εἰς ἀπολαύσεις ἀσυγκρίτως πλέον τρυφηλὰς παρὰ τῶν κρεῶν τὴν κατάλυσιν· ὄχι γονυκλισίας, αἱ ὁποῖαι δὲν προξενοῦσι μεγάλον κόπον, πλὴν ἴσως εἰς κανένα ὑπερβολικὰ παχὺν Σαρδανάπαλον· ὄχι διαμοίρασιν ὀλίγου ἀργυρίου εἰς πολλοὺς ἀργοὺς ψωμοζήτας, τῶν ὁποίων ἡ πτωχεία δὲν ἤθελε καταισχύνειν τὸ γένος, ἐὰν τὸ γένος εἶχε παιδείαν· ἀλλὰ τὴν ἀνάλογον μὲ τὴν δύναμιν ἑκάςου συνεισφορὰν εἰς τὴν μεγαλητέραν ἀπ' ὅλας τὰς χρείας τὴν χρείαν τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Μίαν δυςυχῆ Ἐφημερίδα φιλολογικὴν ἔχομεν, ἥτις ἐκινδύνευσε πρὶν σχεδὸν νὰ γεννηθῇ, ν' ἀποθάνῃ, καὶ δὲν εὑρέθη ἀπὸ τοὺς ἐλεήμονας τῶν ψωμοζητῶν πλουσίους κανεῖς νὰ δώσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς αὐτήν· δὲν ἦλθεν εἰς κανενὸς Πνευματικοῦ νοῦν νὰ ἐπιβάλῃ εἰς ἁμαρτωλὸν τινὰ πλούσιον τὴν δαπάνην της κανόνα.

Ἐπειδὴ ὁ περὶ μετακενώσεως λόγος μὲ ἐνθύμισε τὴν Ἐφημερίδα, δὲν μὲ φαίνεται περιττὸν νὰ εἴπω καὶ περὶ αὐτῆς ὀλίγα τινά. Ἕως τώρα ὁ συντάκτης τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ Πανοσιολογιώτατος Γαζῆς, καὶ διὰ τὰς πολλάς του ἀσχολίας, καὶ διὰ δυσκολίας ἄλλας τὰς ὁποίας νὰ ἐξομαλίσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του δὲν ἦτο, δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὅσην ἐπεθύμει νὰ δώσῃ τελειότητα, καὶ τέλος ἠναγκάσθη νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς ἄλλους. Ἂν ἐξαιρέσῃς ὀλίγας τινὰς σοφῶν ἀληθῶς καὶ φρονίμων ὁμογενῶν διατριβὰς, τί περιεῖχεν ἕως τώρα ὁ Λόγιος ἡμῶν Ἑρμῆς; Πολλὰ συντάγματα περὶ πραγμάτων, τῶν ὁποίων οἱ συντάσσοντες εἶχαν ἀτελῆ ἰδέαν. Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι συγχωρήσεως ἄξιον. Τοιαῦται πρέπει ἐξανάγκης νὰ ἦναι αἱ ἐφημερίδες γένους ἀρχομένου νὰ φωτίζεται· τοιαῦται πιθανῶς ἦσαν καὶ τῶν σήμερον φωτισμένων ἐθνῶν καταρχὰς τῆς φωτίσεως αὐτῶν. Τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι δὲν ἐκάμαμεν διάκρισιν τῆς τότε καταςάσεως αὐτῶν

ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἡμῶν κατάστασιν. Ἐκείνων οἱ ἐκείνου τοῦ καιροῦ λόγιοι ἄνδρες, περικυκλωμένοι ἀπὸ ἔθνη ἄλλα, ὁμοίως, ἢ καὶ πλέον βάρβαρα, κοινωνοῦντες τὰ ψελλίσματά των εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, ἐδύναντο μὲ παῤῥησίαν νὰ εἴπωσι πρὸς αὐτοὺς « Ὃ ἔχω τοῦτό σοι δίδωμι ». Καὶ τὸ ἔθνος ἀντὶ νὰ παραπονῆται, ἔπρεπε νὰ τοὺς εὐχαριστῇ ὡς ἀληθινοὺς εὐεργέτας, ἐπειδὴ τὰ νηπιώδη ψελλίσματα εἶχαν νὰ μεταβληθῶσι μὲ τὸν καιρὸν εἰς ἀνδρῶν τελείων σοφοὺς λόγους, ἐπειδὴ χωρὶς τῶν πρώτων ἐκείνων ψελλισμάτων, ἡ Εὐρώπη τὴν σήμερον ἤθελεν ἀκόμη εὑρίσκεσθαι εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα κατάστασιν. Ἀλλὰ τῶν λογίων τοῦ γένους ἡμῶν ἡ σημερινὴ κατάστασις εἶναι ὁλότελα διάφορος. Γείτονες τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, καὶ πολλοὶ ἀπὸ μᾶς κατοικοῦντες εἰς αὐτὴν, ἔπρεπεν, ἂν δὲν λανθάνωμαι, ν' ἀφήσωμεν τὰς ἰδέας τῆς κεφαλῆς ἡμῶν νὰ ὡριμάσωσι μὲ πλειοτέραν σκέψιν καὶ σπουδὴν, καὶ ἀντ' αὐτῶν νὰ μετακενόνωμεν εἰς τοῦ ἔθνους τὰς κεφαλὰς, τὰς ὡριμασμένας ἰδέας τῶν φωτισμένων ἐθνῶν. Δύο ἐνταυτῷ καλὰ ἤθελε προξενήσειν ἡ τοιαύτη μέθοδος· καὶ τοῦ ἔθνους τὴν παιδείαν ἤθελε ταχύνειν, καὶ τοὺς μετακενόνοντας τὴν σοφίαν εἰς αὐτὸ γρηγορώτερα φέρειν εἰς κατάστασιν νὰ μὴν ἔχωσι σχεδὸν πλέον χρείαν μετακενώσεως, ἀλλ' αὐτοὶ αὐτόθεν νὰ διδάσκωσι τὸ ἔθνος. Εἰς ὀλίγα λόγια, ἡ ἐφημερὶς δι' ἡμᾶς πρέπει νὰ ἦναι ἀληθὴς ἀνθολογία καὶ μετακένωσις τῶν ἀποκτηθέντων ἀπὸ τὰ φωτισμένα γένη καλῶν, εἰς τὸ γένος ἡμῶν. Ἄς μὲ συγχωρηθῇ νὰ δείξω καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ μέλλοντος μετακενωτοῦ ἐφημεριδογράφου, ἐπειδὴ ὁ ἐλπιζόμενος ἀπ' αὐτοῦ καρπὸς εἶναι μέγας καὶ πολύς.

Πρέπει νὰ ἐξεύρῃ τὰς διδασκαλικωτέρας τῆς φωτισμένης Εὐρώπης γλώσσας, τόσον κἂν, ὅσον νὰ ἦναι βέβαιος ὅτι μεταφράζει πιστῶς, μηδὲ νὰ νοῇ ἄλλ' ἀντ' ἄλλων. Τῶν γλωσσῶν

τούτων ἀπὸ καθεμίαν πρέπει νὰ ἔχῃ φιλολογικὴν ἐφημερίδα τὴν ἐπισημοτέραν· καὶ νὰ ἐκλέγῃ ἀπ' αὐτὰς ὅ,τι κρίνει συμφερώτερον καὶ δραστικώτερον εἰς τὴν παιδείαν τῶν Ἑλλήνων, νὰ τὸ μεταφράζῃ καθαρὰ, καὶ νὰ τὸ κοινωνῇ διὰ τῆς ἐφημερίδος εἰς τὸ γένος. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται, ὅτι τόπος πλέον εἰς αὐτὴν δὲν μένει διὰ διατριβὰς ὁμογενῶν. Ἡ ζημία δὲν εἶναι μεγάλη· ὅσον καλὰς καὶ ἂν τὰς ὑποθέσῃς, εἰς τὴν παροῦσάν μας κατάστασιν, χρείαν ἔχουσαν σοφίας καὶ φωτισμοῦ, εἶναι ἀσυλλογισία νὰ μὴ προκρίνωμεν τῶν σοφωτέρων ἐθνῶν τὰς καλητέρας. Εἶναι ἀσυλλογισία, ὅταν αὐτοὶ ἡμεῖς οἱ νομιζόμενοι Λόγιοι τοῦ γένους ἔχωμεν ἀκόμη χρείαν Λογικῆς, νὰ δαπανῶμεν τὸν καιρὸν καὶ νὰ κοιλιοπονῶμεν βουνὰ, διὰ νὰ δείξωμεν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς ποντικόν τινα γελοῖον, δυνάμενοι νὰ μετακενόνωμεν εὐκόλως εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἰδέας φωτισμένων ἀνδρῶν ἀξιολόγους, ἀπὸ τὰς ὁποίας κρέμεται ἡ δόξα καὶ ἡ εὐδαιμονία των. Ἂς προσμείνωμεν ἀκόμη μικρόν· θέλει ἐλθεῖν καὶ ὁ ἰδικός μας καιρὸς νὰ λαμβάνωσι καὶ παρ' ἡμῶν ἰδέας τὰ ἄλλα ἔθνη· ἀλλὰ θέλει ἐλθεῖν, ἂν ἀκολουθήσωμεν τὴν ὁποίαν λέγω μέθοδον· εἰ δὲ μὴ, θέλομεν γυρίζειν πάντοτε εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον περικλεισμένοι, τυφλοὶ τυφλοὺς ὁδηγοῦντες καὶ πλανώμενοι μ' αὐτούς.

Ταῦτα λέγων, σκοπὸν δὲν ἔχω νὰ ἀποκλείσω (1) παντάπασιν ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα τὰς διατριβὰς τῶν ὁμογενῶν. Ἂν ἔχῃ τὶς τι ἀκριβῶς ἐξετασμένον καὶ ἀπ' ὅλα του τὰ μέρη λογικῶς θεωρημένον, ἂς τὸ πέμπῃ εἰς τὴν ἐφημερίδα· καὶ ὁ ἐφημεριδογράφος ἂς τὸ κοινωνῇ εἰς τὸ γένος. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα εἶναι σπάνια, ὡς τὸ ἔδειξεν ἡ πεῖρα, οὐδὲ συγχωρεῖ πλειότερα ἡ

(1) Οὐδὲ νὰ μεμφθῶ τὸν παλαιὸν Ἐφημεριδογράφον ὅτι δὲν ἀπέκλεισε τὰς ἀποκλείσεως ἀξίας. Αἱ τὰς ὁποίας ἀπάντησε δυσκολίας ἦσαν τοιαῦται, ὁποίας, ὡς εἶπα, νὰ ἐξομαλίσῃ δὲν ἦτον εἰς χεῖράς του. Ἔκαμεν ὅ,τι ἐσυγχώρουν εἰς αὐτὸν αἱ περιστάσεις.

παροῦσά μας κατάστασις, τὴν ὁποίαν οὔτ' ὁμογενὴς, οὔτε ξένος, δίκαιον ἔχει νὰ κατηγορήσῃ κανεῖς.

Ἄξιοι κατηγορίας γινόμεθα, ὅταν δὲν προκρίνωμεν ἀπὸ τὰ ἀτελῆ τὰ τέλεια, καὶ τούτων πάλιν τὰ τελειότερα, ὅταν δὲν διακρίνωμεν ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῶν πρώτως φωτιζομένων ἐθνῶν τὴν σημερινὴν ἡμῶν κατάστασιν, μηδ' ἐξεύρωμεν μήτε πόθεν πρέπει ν' ἀρχίσωμεν, μήτε πῶς νὰ τελειώσωμεν τὴν ἀπ' ὅλους ποθουμένην τοῦ γένους ἀναγέννησιν.

Ἄκουσα, ἢ ἀνέγνωσα, δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνα, λέγοντα περὶ τῆς μορφώσεως τῆς γλώσσης ἡμῶν, ὅτι πρέπει ν' ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν Ποίησιν, ὅθεν ἄρχισαν ὅλα τὰ ἔθνη νὰ προβαίνωσιν εἰς τὸν δρόμον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς παιδείας των. Τί λέγεις Πρέπει! ἐξ ἀνάγκης ἡ φύσις αὐτὴ ἤθελε μᾶς βιάσειν ν' ἀρχίσωμεν ἐκεῖθεν, ἐὰν εὑρισκόμεθα εἰς τὴν ὁποίαν εὑρέθησαν κατάστασιν, οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, κ' εὑρίσκονται σήμερον ἔθνη ἄγρια, καὶ μὲ τοὺς Εὐρωπαίους ἄμικτα, πολλά. Ἀλλὰ βλέπεις! ἐσυνέβη εἰς ἡμᾶς τὸ ἐναντίον, ἐπειδὴ ἔχομεν πλειοτέρους Λογογράφους παρὰ Ποιητάς. Διὰ τί; διότι δὲν μεταβαίνομεν ἀπ' ἀγριότητα εἰς πολιτισμὸν, ὡς οἱ παλαιοὶ τῶν προγόνων ἡμῶν πρόγονοι, οὐδ' εἴμεθα, ὡς ἦσαν ἐκεῖνοι, περικυκλωμένοι ἀπὸ ἄλλα ἔθνη ἐπίσης ἢ καὶ πλέον ἄγρια· ἀλλ' ἀναλαμβάνομεν πολιτισμὸν, τοῦ ὁποίου νὰ χάσωμεν παντάπασι τὰ ἴχνη μᾶς ἐμπόδισεν ἡ ὁπωσοῦν φυλαχθεῖσα τῶν προγόνων ἡμῶν γλῶσσα, καὶ νὰ ἐξανεύρωμεν χωρὶς πολὺν κόπον μᾶς βοηθεῖ τῶν γειτόνων φωτισμένων ἐθνῶν ὁ πολιτισμός. Οἱ παλαιοὶ τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι αὐτοὶ πρῶτοι ἔγιναν κτίσται καὶ δημιουργοὶ τοῦ πολιτισμοῦ των, χωρὶς ἐξωτέραν βοήθειαν σχεδὸν καμμίαν οὔτ' ἀρχαιοτέραν, οὔτε σύγχρονον. Φυσικὰ λοιπὸν ἠναγκάσθησαν ν' ἀρχίσωσιν ἀπὸ τὴν Ποίησιν, ὡς πρῶτον ὄργανον καὶ μέσον τῆς τελειώσεως τοῦ Προφορικοῦ λόγου. Ἡ παροῦσα κατά-

στασις ἡμῶν εἶναι ἔργου μιμήσεως καὶ ἀληθινῆς μετακενώσεως· καὶ ἐπειδὴ πηγαὶ ταύτης εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν προγόνων, πλουτισμένη ἀπὸ ποιητὰς καὶ λογογράφους, καὶ αἱ γλῶσσαι τῶν νῦν φωτισμένων ἐθνῶν, ἔχουσαι ὁμοίως ποίησιν καὶ λογογραφίαν, ἀκολούθως μετακενόνομεν ἐνταυτῷ καὶ τὰς δύο, λογογραφίαν ὅμως, καθὼς εἶπα, καὶ καθὼς ἡ πεῖρα τὸ δείχνει, πλέον παρὰ ποίησιν. Διὰ τί; διότι ἡ ποιητικὴ τοῦ χρόνου περίοδος εἰς τὰ ἔθνη, εἶναι ἡ νηπιώδης τῶν ἐθνῶν ἡλικία, εἰς τὴν ὁποίαν βασιλεύει πλέον ἡ φαντασία παρὰ ὁ λογισμός· ἡ δὲ λογογραφία, ὡς καὶ τὄνομά της τὸ λέγει, εἶναι ἀληθῶς τοῦ λογικοῦ ἡ ἡλικία. Καὶ καθὼς ἐκείνη ἔπλασσε (τοῦτο σημαίνουσιν ἡ Ποίησις καὶ ὁ Ποιητὴς) τοὺς μύθους, οὕτως ἡ Λογογραφία ἐγέννησε τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας, καὶ μετέβαλε καὶ αὐτὴν τὴν ποίησιν εἰς τὸ δραματικὸν, ἤγουν εἰς τὸ λογικώτερον, ἐπειδὴ ἡ μὲν τραγῳδία, δὲν εἶναι πλέον ποίησις ἁπλῆ, ἀλλὰ λογικὴ στιχηρὰ παράστασις μυθικῆς τινὸς ἢ ἱστορικῆς πράξεως, ἡ δὲ κωμῳδία κατασταίνει γελοίας τὰς ἀκόμη τρόπον τινὰ νηπιώδεις πράξεις τῶν συγχρόνων. Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ὁμήρου οὔτε Θουκυδίδης οὔτε Πλάτων οὐδ' Ἀριστοτέλης ἦτο δυνατὸν νὰ γεννηθῇ· σύγχρονοι τούτων ἦσαν οἱ τραγικοὶ καὶ κωμικοὶ τῆς Ἑλλάδος ποιηταί. Τοιαύτη σήμερον εἶναι ἡ χρονικὴ περίοδος τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, ἐκ τῆς ὁποίας λαμβάνει τὸ Ἑλληνικὸν γένος τὴν παιδείαν του.

Ἔρχομαι τώρα εἰς τὸ δυσκολώτερον ἔργον τοῦ ἐφημεριδογράφου, τὴν ἀγγελίαν λέγω τῶν νέων βιβλίων. Ἐξ αὐτῶν εἶναι πολλὰ τοιαῦτα, ὁποίων ἀρκεῖ μόνον νὰ ἀναγγέλλῃ τὴν ἔκδοσιν. Ἀλλ' εἶναι καὶ βιβλία χρείαν ἔχοντα κρίσεως, καὶ ἂν ἦναι, ὡς καὶ ἄλλα πολλὰ, καὶ τοῦτο δύσκολον εἰς τὴν παροῦσαν ἡμῶν κατάστασιν, πρέπει κἂν, ἐὰν τὸ σύνταγμα ἦναι νέον καὶ πρωτοφανὲς, νὰ ἐκθέτῃ ὁ ἐφημεριδογράφος σύντομον αὐτοῦ περι-

οχὴν, ἱκανὴν νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἀναγνώςην ἰδέαν τῆς ὑποθέσεως τοῦ συντάγματος· καλὸν ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν δυνατὸν, καὶ νὰ τὸν διδάσκῃ ἂν ἡ ὑπόθεσις ἐξετάζεται τώρα πρώτην φορὰν, ἢ ἐξετάσθη καὶ ἀπ' ἄλλους ἀρχήτερα. Ἐὰν ὅμως ἦναι παλαιοῦ συγγράμματος νέα ἔκδοσις, ἡ ἀγγελία πρέπει νὰ ἦναι συνωδευμένη μὲ τὴν κρίσιν τῆς ὠφελείας τῆς ἐκδόσεως, καὶ μὲ τὴν εἴδησιν τοῦ ποίαν ἀπὸ τὰς προγενεςέρας ἐκδόσεις ἠκολούθησεν ὁ νέος ἐκδότης, τί ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς πρὸ αὐτοῦ, τί ἐπρόσθεσεν αὐτός. Αἱ δημόσιαι βιβλιοθῆκαι δύνανται καὶ χρεωςοῦν νὰ ἔχωσι σχεδὸν ὅλας τὰς ἐκδόσεις· ἀλλ' εἰς τὸν μερικὸν σπουδαῖον σπανίως συγχωρεῖται νὰ ἔχῃ δύο, ἢ τὸ πολὺ τρεῖς· καὶ χωρὶς τὴν ὁδηγίαν τῶν ἐφημερίδων κινδυνεύει νὰ ςερῆται τὰς ὠφελιμωτέρας εἰς αὐτόν.

Ἐῖσαι σὺ καλὸς νὰ γένῃς τοιοῦτος ἐφημεριδογράφος, ἤθελε τίς μὲ εἰπεῖν, ἢ κἂν νὰ μᾶς εὕρῃς τοιοῦτον ἄλλον κανένα; Τοιοῦτος ἐφημεριδογράφος, ἀποκρίνομαι, μόλις εὑρίσκεται εἰς αὐτὰ τὰ φωτισμένα ἔθνη. Ἀλλὰ ἐτί κάμνει εἰς αὐτὰ ὅςις ἐπιχειρεῖ φιλολογικὴν ἐφημερίδα; λαμβάνει δύο ἢ τρεῖς συνεργοὺς, βάλλουν εἰς τὸ μέσον τὴν σοφίαν των, καὶ μὴν ἀρκούμενοι εἰς αὐτὴν, βοηθοῦνται, ὡς εἶπα, καὶ ἀπὸ ἐφημερίδας ἄλλας ξένας, καὶ οὕτω συντάσσουσιν ἐφημερίδα ὄντως διδασκαλικήν. Ἐῖναι τάχα τόσον δύσκολος ἡ ἕνωσις τῶν δυνάμεων τριῶν ἢ τεσσάρων λογίων ἀνδρῶν; Ἐῖναι τάχα δύσκολον, ἀφοῦ ἑνωθῶσι, νὰ ζητήσωσιν ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῆς Συνόδου τὸν Παναγιώτατον Πατριάρχην, τὴν ἀναγκαίαν τῆς ἐφημερίδος δαπάνην, τώρα μάλιςα, ὅταν καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος, χρέος ἀγαθῶν ποιμένων πληρόνοντες, ἀσχολοῦνται εἰς τὴν παιδείαν τοῦ γένους; Δύο μόνα κουτία τῶν πλουσιωτέρων Μοναςηρίων ἀρκοῦν εἰς τὰ ἔξοδα τῆς ἐφημερίδος· εἷς μόνος πλούσιος ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀνα-

δεχθῇ τὸ βάρος αὐτῆς. Τί κακὸν εἶναι τοῦτο! Διὰ τί νὰ μὴν ἤμεθα ὅλοι κοινῶς πληροφορημένοι, τί συμφέρει εἰς ἡμᾶς, ποῖα εἶναι τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν τὰ δραστικὰ μέσα! Ὅσοι ἀρνηθέντες τὸν κόσμον ζῶσιν εἰς τὰ βουνὰ, πρέπει νὰ τρέφωνται ἀπὸ τὸ ἐργόχειρον αὐτῶν, καὶ ἀπ' ὅ,τι φέρουσι τὰ βουνὰ, καὶ ν' ἀφήσωσι τῶν κοσμικῶν τοὺς ἱδρῶτας νὰ δαπανῶνται εἰς σχολείων σύστασιν, εἰς διδασκάλων μισθοὺς, εἰς βιβλίων συνάθροισιν, μὲ βραχυλογίαν, εἰς τὴν παιδείαν τοῦ γένους ὅλου. Ὅστις ἀρνούμενος τὴν μετὰ τῶν κοσμικῶν συμβίωσιν δὲν ἀρνεῖται ἐνταυτῷ καὶ τῶν κοσμικῶν τὸ βαλάντιον, δείχνει ὅτι ἔφυγε τὸν κόσμον, ὄχι ὡς ἐμπόδιον τῆς σωτηρίας του, ἀλλὰ νὰ μὴ συνεργάζεται μὲ τοὺς κοσμικούς.

Τοῦτο δὲν ἀποβλέπει ἁπλῶς ὅλους τοὺς Μοναχούς. Ἐξεύρω ὅτι εὑρίσκονται καὶ εἰς αὐτοὺς ἄνδρες φιλογενέστατοι, καὶ ἀληθῶς σεβάσμιοι· ἀλλὰ καθὼς μεταξὺ τῶν κοσμικῶν ἡμῶν, οὕτω καὶ μεταξύ των οἱ τοιοῦτοι εἶναι κατὰ δυστυχίαν ὁ πολλὰ μικρὸς τῶν ἐκλεκτῶν ἀριθμός·

—— Ὀλίγον ἐστὶ τὸ καλὸν πανταχοῦ
Καὶ τίμιον. ——————

Τῶν ὀλίγων ὅμως τούτων ἡ συνδρομὴ, ὅταν γίνεται μὲ ζῆλον ἐνθουσιαστικὸν, δύναται νὰ φέρῃ εἰς αἴσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ τοὺς λοιποὺς, ἐὰν παντελῶς δὲν ἀπελιθώθησαν· καὶ εἰς τοιαύτην ἐλεεινὴν κατάστασιν δὲν εὑρίσκεται σχεδὸν κανεῖς ἀπὸ μᾶς τὴν σήμερον. Ἂν καὶ εἰς τὴν οὐσίαν καὶ εἰς τὰ ἀληθινὰ μέσα τῆς παιδείας ὅλοι δὲν συμφωνοῦμεν (1), ὅλοι ὅμως συμφώνως ἐκαταλάβαμεν ὅτι χωρὶς τὴν παιδείαν, νὰ συγκαταριθμηθῶμεν

---

(1) « Καὶ ψυχὴν, ὅτι μὲν σοφὴν, φησὶ, πᾶς δεῖν ἔχειν, ἥντινα δὲ » σοφίαν, οὐδεὶς οὐδενὶ τὸ παράπαν ἔτι ξυνομολογεῖ τῶν πολλῶν ». Πλάτων, Ἐπινομ. σελ. 979.

μὲ τὰ φωτισμένα ἔθνη, νὰ καταςαθῶμεν καὶ ἡμεῖς γένος λαμπρὸν, εἶναι τῶν ἀδυνάτων. Εἰς ποῖον ἄλλο ἔθνος πρέπει τόσον ἡ φιλοτιμία τῆς λαμπρότητος ὅσον εἰς ἡμᾶς! Καταγόμεθα ὄχι ἁπλῶς ἀπὸ λαμπροὺς, ἀλλ' ἀπὸ τοιούτους λαμπροὺς, χωρὶς τῶν ὁποίων τὰ σημερινὰ τῆς Εὐρώπης φωτισμένα ἔθνη ἤθελαν ἴσως ἀκόμη κοιμᾶσθαι εἰς τὸ φοβερὸν τῆς ἀπαιδευσίας σκότος καὶ τῆς ἀγριότητος. Εἶναι καταισχύνη ἀπαρηγόρητος νὰ μὴ ταχύνωμεν ὅ,τι μὲ προθυμίαν ἀρχίσαμεν, ἀλλὰ νὰ ςεκώμεθα ἀργοὶ θεαταὶ τῆς ςολιζούσης τοὺς ἀλλογενεῖς Ἑλληνικῆς δόξης. Ἂν ἄλλου ποῦ, ἐδῶ μάλιςα ἤθελεν ἔχειν τόπον ἡ ζηλοτυπία, ἐὰν νὰ ζηλοτυπήσωμεν μᾶς ἐσυγχώρει ἡ τὴν ὁποίαν ἔδειξαν εἰς ἡμᾶς τὰ φωτισμένα ἔθνη φιλανθρωπίαν. Μόλις ἔμαθαν τὰ πρὸς τὴν παιδείαν ἡμῶν κινήματα καὶ ἐμαρτύρησαν τὸ πρὸς τοὺς προγόνους ἡμῶν σέβας μὲ τὴν διὰ τὴν ἀναγέννησίν μας χαράν.

Ἀπ' ὅσα ἔδειξαν σημεῖα τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλανθρωπίας, ἄς μὲ συγχωρήσωσι νὰ κηρύξω τὸ τελευταῖον, καὶ νὰ προσφέρω εἰς αὐτοὺς τὴν χρεωςουμένην ἀπ' ὅλον τὸ γένος εὐχαριςίαν. Τόσον δικαιότερον ἀνήκει εἰς ἐμὲ νὰ γένω τῆς εὐχαριςίας ὄργανον, ὅσον ἔδωκα εἰς αὐτοὺς τὴν ἀφορμὴν τῆς εὐεργεσίας. Μόλις ἔγινε γνωςὴ διὰ τῆς προσκλήσεώς μου (1) ἡ ἀπόφασις τῶν Χίων ν' αὐξήσωσι καὶ νὰ καταςήσωσι τὴν βιβλιοθήκην αὐτῶν δημόσιον, κ' ἔδειξαν ἄνδρες τὴν σοφίαν ἐπίσημοι, πόσην εἰς αὐτοὺς χαρὰν ἐπροξένησεν ἡ σωτήριος ἀπόφασις αὕτη, προσφέροντες τοὺς κόπους αὐτῶν δῶρα εἰς τὴν πρωτοσύλλεκτον ταύτην τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος βιβλιοθήκην, καὶ παρηγοροῦντες μὲ τοὺς σοφοὺς αὐτῶν ἱδρῶτας τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἱδρῶτας. Μὴ τοὺς φανῇ παρακαλῶ βαρὺ, ἐὰν εἰς εὐγνωμο-

(1) Ἰδ. Ἀνωτέρω, σελ. 544-547.

σύνης ἔνδειξιν ὅλου τοῦ γένους, καὶ ἐξαιρέτως τῶν Χίων, φανερώσω ἐδῶ τὰ τίμια, καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον σεβάσμια εἰς τοὺς Γραικοὺς, αὐτῶν ὀνόματα. Ἂν αὐτοὶ ἀπὸ μετριοφροσύνην δὲν φροντίζουν τὴν φανέρωσιν, ἡ σιωπὴ ἡμῶν ἤθελε δικαίως κριθῆν ὡς ἀναίσθητος ἀχαριςία.

Οὗτοι λοιπὸν οἱ φιλέλληνες ἄνδρες, οἱ τιμῶντες τὰς ἀρετὰς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ θαῤῥύνοντες τοὺς σπουδάζοντας νὰ καταςαθῶσι τῶν προγόνων ἄξιοι νέους, εἶναι ἀπὸ μὲν τοὺς Παρισίους ὁ Κλαυέριος (1), ὁ Θυρότος (2), ὁ Βοισωνάδης (3), καὶ ὁ Διδότος (4), ἀπὸ δὲ τὴν Αὐςριακὴν Βιένναν ὁ Κοπίταρ (5), καὶ ἀπὸ τὴν Γενεύαν ὁ Πρευῶςος (6). Τούτους μόνον ὀνομάζω, ὅσοι ἕως τώρα ἔγιναν εἰς ἐμὲ γνωςοί. Θέλουν ὀνομασθῆν μὲ τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ οἱ μέλλοντες νὰ τιμήσωσι τοὺς πολλῆς τιμῆς ἀξίους Χίους (7). Σιωπῶ πολλῶν ὁμογενῶν ὀνόματα,

---

(1) M. Clavier, μέλος τοῦ Πανεπιςημίου, ἐχάρισεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῶν Χίων ὅσα ἕως τώρα ἐσύνταξεν, ἐξέδωκεν, ἢ μετέφρασεν.

(2) M. Thurot, διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας, ὅσα ἐξέδωκεν, ἢ μετέφρασεν.

(3) M. Boissonade, μέλος τοῦ Πανεπιςημίου, ὅσα ἐξέδωκε.

(4) M. Ambroise Firmin Didot, ἐνδοξοτάτου τυπογράφου ἐλπιζόμενος ὄχι ὀλιγώτερον ἔνδοξος υἱὸς, ςερεοτύπους τινὰς ἐκδόσεις.

(5) M. Kopitar, Βιβλιοθηκάριος τῆς ἐν Βιέννῃ Αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης, ὅσα ἐσύνταξε.

(6) M. Prevost, διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας, 16 τόμους διαφόρων συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ μεταφράσεων. Ὁ μεγαλόδωρος οὗτος σοφὸς, μὴν ἀρκούμενος εἰς τοὺς ἰδίους ἱδρῶτας, ἐπρόσθεσε δέκατον ἕβδομον τόμον, κομψὴν ἔκδοσιν τοῦ Λουκρητίου, ςερήσας τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ, διὰ νὰ ςολίσῃ τὴν βιβλιοθήκην τῶν Χίων.

(7) Πολλῶν καλῶν παραδείγματα κάλλιςα ἔδωκαν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς αὐτῶν Ἕλληνας οἱ Χῖοι· ἀλλ' ἡ σύςασις δημοσίου Βιβλιοθήκης εἶναι τοιοῦτον, ὁποῖον τοὺς συγχωρεῖ ἀπὸ τὴν σήμερον νὰ λέγωσιν, ὡς ἔλεγαν καυχώμενοι οἱ Ἀθηναῖοι· « Τοῦτ' ἔχει μέγιςον ἡ πόλις ἡμῶν

ὅσοι ἔςειλαν τοὺς κόπους των εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Χίου. Εἰς ἡμᾶς εἶναι χρέος ἀπαραίτητον ἡ τοιαύτη συνδρομὴ τῶν δωρημάτων, καὶ χαρίζοντες εἰς τοὺς Χίους, χαρίζομεν εἰς ἑαυτοὺς, καὶ σπουδάζομεν νὰ μεταβάλωμεν εἰς πλοῦτον τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος, τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἀσχήμονα πενίαν. Τῶν ἀλλογενῶν σοφῶν τὰ χαρίσματα μαρτυροῦσιν, ὅτι τόσον θαυμάζεται καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους τῶν προγόνων ἡμῶν ἡ δόξα, ὥςε δὲν ὑπόφεραν νὰ μείνωσιν ἀργοὶ θεαταὶ τῆς ὁποίας νὰ τὴν ἀναςήσωσι δείχνουν οἱ ἀπόγονοι προθυμίας.

Λείπεται νὰ εἴπω ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ ἕκτου καὶ τελευταίου τόμου τούτου τῶν Βίων τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις ἐμποδίσθη ἕως τώρα ἀπὸ τὰς εἰς ὅλους γνωςὰς παραδόξους περιςάσεις. Αἱ δύο πρῶται εἰκόνες εἶναι δύο ἀσώτων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων οἱ βίοι δείχνουν ἐνταυτῷ ὁποία ἦτον ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἡ διαςροφὴ τῶν ἠθῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Δημήτριος, ὁποία τῆς Ῥώμης, πατρίδος τοῦ Ἀντωνίου. Δὲν λείπουν οὔτ᾽ ἀπὸ τούτου, οὔτ᾽ ἀπὸ τοῦ Δημητρίου τὸν βίον καὶ μεγάλης ψυχῆς ἀξιέπαινα ἔργα τινά· ἀλλὰ τί ὄφελος αὐτῶν, ὅταν δὲν πλέκωσιν ἀδιάσπαςον σειρὰν ἀρετῆς, ἀλλὰ σπείρωνται ὡς ὀλίγοι μαργαρῖται εἰς πολλὴν καὶ βρομερὰν κόπρον, ὅταν δὲν ςολίζωσι τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἄςρα τὸν οὐρανὸν, ἀλλὰ φαίνωνται σπάνια, ὡς οἱ κομῆται; Ὅσους ἀηδιάζει ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἀσωτειῶν τοῦ Δημητρίου, ἂς παρηγορήσωσιν αὐτῶν τὴν ψυχὴν μὲ τὴν ὄντως Ἑλληνικὴν πρὸς αὐτὸν διαγωγὴν Ἀντι-

---

» ἀγαθὸν, ὅτι τῶν καλῶν ἔργων παράδειγμα τοῖς Ἕλλησι γέγονε ». Οὐαὶ εἰς τὰς πλουσίας τῆς Ἑλλάδος πόλεις, ὅσας ἀφίνει νὰ κοιμῶνται τὸ κατὰ τῆς ἀπαιδευσίας τρόπαιον τῶν Χίων τοῦτο! Νὰ δείχνῃ τὶς πρῶτος τὰ καλὰ κρέμεται πολλάκις καὶ ἀπὸ τυχηρὰς περιςάσεις· νὰ μὴ μιμῆται τὰ δειγμένα εἶναι ἀναπολογήτου μισοκαλίας ἀποτέλεσμα.

γόνου τοῦ υἱοῦ του (1). Ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ἀγάπη καὶ τιμὴ εἶναι πάντοτε δεῖγμα τῆς καλῆς ψυχῆς τῶν νέων.

Τοῦ Δίωνος εἶναι θαυμαςὸν, ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ τυράννου τὴν αὐλὴν ἐφύλαξε τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Πλάτωνα παιδείαν τῆς ἀρετῆς. Πόσον λυπεῖται τὶς μανθάνων, ὅτι τοιοῦτοι ἄνδρες, ὁποῖοι ἦσαν ὁ Δίων καὶ ὁ Βροῦτος, ἔβλεπαν φαντάσματα! ἀλλὰ τοιαύτη ἦτον ἡ τότε τῶν ἀνθρώπων διάθεσις διὰ τὸ ἔτι ἀτελὲς τῆς φιλοσοφίας, καὶ τοιαύτη εἶναι τὴν σήμερον τῶν ὅσοι φοβοῦνται, ἢ νὰ φοβῶνται ὑποκρίνονται, τὴν φιλοσοφίαν, ὡς φάντασμα. Ἐπειδὴ τοῦ Δίωνος εἰκὼν δὲν σώζεται, ἔβαλα εἰς τόπον αὐτῆς τὴν εἰκόνα τοῦ Γέλωνος, ὅςις μίαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα ἀρχήτερα τοῦ πρεσβυτέρου Διονυσίου ἐτυράννησεν εἰς τὰς Συρακούσας, ἂν ἦναι δίκαιον νὰ ὀνομασθῇ τύραννος, τὸν ὁποῖον καὶ αὐτοὶ οἱ Συρακούσιοι ἠγάπησαν διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς πατρικὴν ςοργὴν καὶ πρόνοιαν. Εἶναι μάλιςα εἰκόνος ἄξιος ὁ φιλόσοφος καὶ φιλάνθρωπος οὗτος Ἡγεμὼν, διὰ τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἡγεμόνας τῶν φωτισμένων ἐθνῶν παράδειγμα, νὰ μὴν ἀρκοῦνται νὰ παύωσι μόνας τὰς γινομένας εἰς τοὺς ὑπηκόους των ἀδικίας, ἀλλὰ νὰ φροντίζωσιν, ὅταν ἔχωσι τὴν δύναμιν, καὶ τί γίνεται εἰς τοὺς γείτονας αὐτῶν. Σύγχρονος καὶ ὄχι ὀλιγώτερον λαμπρὰ τῆς κατὰ Περσῶν νίκης τοῦ Θεμιςοκλέους (2) ἔγινε τοῦ Γέλωνος ἡ κατὰ Καρχηδονίων νίκη· ἀλλ' ὅ,τι μάλιςα καταςαίνει θαυμαςὸν τὸν Γέλωνα, εἶναι αἱ μετὰ τὴν νίκην συνθῆκαι, εἰς τὰς

---

(1) Ἰδ. Πλουτ. Δημήτρ. Τόμ. Ϛ', § νά, σελ. 49. Τῆς ἐκδόσ. Κοραῆ.

(2) « Πολλοὶ τῶν συγγραφέων παραβάλλουσι ταύτην τὴν μάχην τῇ » περὶ Πλαταιὰς γενομένῃ τοῖς Ἕλλησι, καὶ ςρατήγημα τὸ Γέλωνος » τοῖς ἐπινοήμασι τοῖς Θεμιςοκλέους· καὶ τὸ πρωτεῖον, διὰ τὰς ἀμ- » φοτέρων ὑπερβολὰς τῆς ἀρετῆς, οἱ μὲν τούτοις, οἱ δὲ τοῖς ἑτέροις » ἀπονέμουσι » Διόδωρ. Σικελιώτ. ιά, § 23, σελ. 421.

ὁποίας ἠνάγκασε τοὺς Καρχηδονίους νὰ καταργήσωσι τὴν παμμίαρον συνήθειαν νὰ θυσιάζωσι τὰ τέκνα των εἰς τὸν Κρόνον (1). Δὲν ἐνθυμοῦμαι τίς ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἔλεγεν, ὅτι ἐφαντάζετο μεγαλήτερον καὶ ὡραιότερον τὸ σῶμά του, ὁσάκις ἤκουεν ἐπαινουμένους τοὺς συμπολίτας του· τόσον ἐγοητεύετο ἀπὸ τῆς πατρίδος τὸν ἔπαινον. Τοιαύτην γοητείαν πρέπει νὰ γοητεύωνται, καὶ τοσοῦτον φρόνημα νὰ λαμβάνωσιν αἱ ψυχαὶ τῶν νέων Ἑλλήνων, ὁσάκις βλέπουν, ὅτι αἱ μάλιστα θαυμαζόμεναι σήμερον ἀπὸ τὰ φωτισμένα ἔθνη (2) ἀνθρώπιναι πράξεις, εἶναι ἔργα τῶν προγόνων αὐτῶν. Διὰ νὰ ἦναι ὅμως ἡ μεγαλοφροσύνη μας δικαία, μηδὲ νὰ καταντᾷ εἰς γελοιοτάτην κενοδοξίαν, πρέπει νὰ τὴν συνοδεύσωμεν μὲ τὴν ἀμετάθετον ἀπόφασιν νὰ μιμώμεθα τὰς πράξεις ἐκείνων, ὁσάκις ἡ χρεία τὸ καλέσῃ.

Εἰς τοῦ Βρούτου τὸν βίον παρὰ τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς τούτου ἔβαλα τὴν εἰκόνα τοῦ προγόνου του, Ἰουνίου Βρούτου. Αἱ πράξεις τοῦ Μάρκου Βρούτου δείχνουν ἄνδρα στολισμένον μὲ πολλὴν παιδείαν καὶ μεγάλην ἀρετὴν, καὶ παντάπασιν ἀνόμοιον πολλοτάτων ἄλλων συγχρόνων αὐτοῦ Ῥωμαίων. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι ἔβλεπε τόσην ἠθῶν διαστροφὴν

---

(1) « Γέλων δὲ καὶ προπολεμήσας ἄριστα, καὶ κρατήσας μάχῃ μεγάλῃ Καρχηδονίων, οὐ πρότερον εἰρήνην ἐποιήσατο πρὸς αὐτοὺς δεομένους, ἢ καὶ τοῦτο ταῖς συνθήκαις περιλαβεῖν, ὅτι παύσονται τὰ τέκνα τῷ Κρόνῳ καταθύοντες ». Πλουτάρχ. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Θ. βραδ. τιμωρουμ. § ϛ′.

(2) Le plus beau traité de paix dont l'histoire ait parlé est, je crois, celui que Gélon fit avec les Carthaginois. Il voulut qu'ils abolissent la coutume d'immoler leurs enfans. Chose admirable! Après avoir défait trois cent mille Carthaginois, il exigeait une condition qui n'était utile qu'à eux, ou plutôt il stipulait pour le genre humain. *Montesquieu, de l'esprit des lois, livr. X, chap. 5.*

εἰς τοὺς συμπολίτας του, ἔπρεπε νὰ προβλέψῃ, ὅτι ὁ φόνος τοῦ Καίσαρος εἰς τὴν τότε τῆς Ῥώμης κατάςασιν ἔμελλε νὰ γένῃ θυσία ἀνωφελής. Τί πλέον πταίουσιν οἱ τύραννοι παρὰ τοὺς τυραννουμένους, ὅταν οὗτοι ἀχρειωθῶσι τόσον, ὥςε νὰ ἐπιθυμῇ καθεῖς ἀπ' αὐτοὺς νὰ ἦναι τύραννος ἄλλων αὐτὸς, ἂν δὲν φθάσῃ νὰ τυραννηθῇ ἀπ' ἄλλους! νὰ καταπατῇ ἀνόμως τοὺς ὁμοίους του, ἂν ἀπ' ἄλλους δὲν ῥηχθῇ καταγῆς ἀρχήτερα! Τὸ, Συμφέρει ἕνα ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀπολέσθαι, ἐκεῖ μόνον ἔχει χώραν, ὅπου τοῦ ἑνὸς ἡ ἀπώλεια ἔχει ἀληθῶς νὰ γένῃ ἔθνους ὁλοκλήρου σωτηρία.

Τοῦ Ἀράτου, ἄλλου φίλου τῆς ἐλευθερίας εἰλικρινοῦς, εἰκὼν δὲν σώζεται. Ἀνεπλήρωσα τὸν τόπον αὐτῆς μὲ τὴν εἰκόνα Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, Βασιλέως Αἰγύπτου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὰς φιλανθρώπους δωρεὰς βοηθούμενος ὁ φιλόπατρις Ἄρατος ἐμπόδισε τοὺς συμπολίτας του νὰ ἐξαλειφθῶσιν ἀπὸ πόλεμον ἐμφύλιον. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς τὸν Πτολεμαῖον διὰ τὰς πολλάς του μεγαλουργίας, καὶ μάλιςα διὰ τὴν αὔξησιν τῆς Ἀλεξανδρινῆς Βιβλιοθήκης, δι' ὅσην ἔδειξε πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ σοφοὺς εὔνοιαν καὶ ὑπεράσπισιν, καὶ ὅσην ἔλαβε φροντίδα ν' αὐξήσῃ καὶ νὰ ἐξαπλώσῃ τῆς παιδείας τὰ φῶτα. Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα καλὰ διὰ τί νὰ μολυνθῶσι μὲ τῆς ἀδελφοκτονίας τὸ αἷμα (1)!

Αἱ δύο τελευταῖαι εἰκόνες εἶναι τοῦ Γάλβα καὶ τοῦ Ὄθωνος. Οἱ πρὸ τοῦ Γάλβα καὶ μετὰ τὸν Γάλβαν τύραννοι τῆς Ῥώμης, καὶ ἡ εἰς ἀληθινὴν ἀσέλγειαν καταντήσασα τρυφὴ τῶν Ῥωμαίων

(1) Φιλάδελφον ἐπωνόμασαν τὸν Πτολεμαῖον τοῦτον εἰρωνικῶς, ἐπειδὴ ἐφόνευσε δύο του ἀδελφοὺς, οἱ ὁποῖοι καὶ ἂν ἦσαν, ὡς λέγεται, ἐπίβουλοι, ἦσαν ὅμως ἀδελφοί. Ἰδ. τὸν Παυσαν. Βιβλ. Α, κεφ. 7, Τόμ. Α, σελ. 45 τῆς ἐκδ. καὶ Γαλλικ. μεταφρ. τοῦ Κλαυερίου.

ἀπέδειξαν, ὅτι, καθὼς πρὸ ὀλίγου ἔλεγα, ὁ φόνος τοῦ Καίσαρος ἦτο φόνος ἀνωφελέστατος.

Εἰς τὸ τέλος τῶν σημειώσεων τοῦ παρόντος τόμου ἐπρόσθεσα Δευτέρας φροντίδας, ἤγουν ἐπανορθώσεις τινὰς τῶν προτέρων μου εἰς ὅλους τοὺς βίους σημειώσεων. Μέρος αὐτῶν εἶναι ἀληθὴς ἐξομολόγησις τῶν ἁμαρτημάτων μου· μέρος προβάλλει τινὰς νέας διορθώσεις, τὰς ὁποίας εἰς τὸν πρέποντα καιρὸν νὰ νοήσω δὲν ἐδυνήθην. Δὲν πρέπει ὅμως οὔτε τὴν ἐξομολόγησίν μου νὰ νομίσῃ τὶς τελείαν, οὔτε διὰ τὰς νέας διορθώσεις νὰ φαντασθῇ ὅτι δὲν ἔχει διορθώσεων πλειοτέρων χρείαν τοῦ Πλουτάρχου τὸ κείμενον. Τῶν ἀντιγραφέων τὰ σφάλματα εἰς ὅλους τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς εἶναι τόσον πολλὰ, ὥστε δὲν ἐμπορεῖ ὁ ἐκδότης τινὸς ἀπ' αὐτοὺς, ὅστις ἂν ἦναι, νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ἀφῆκε τίποτε ἀδιόρθωτον. Τὰ ἐξομολογούμενα ἰδικά μου σφάλματα ἐνδέχεται νὰ ἦναι μικρὸν μέρος τῶν σφαλμένων εἰς τὸ κείμενον τοῦ Πλουτάρχου. Ἐφανέρωσα μὲ εἰλικρίνειαν ὅσα ἡ γρήγορος ἀνάγνωσις τῶν ἓξ τόμων ἀνεκάλυψεν εἰς ἐμέ. Εἰς βραχυλογίαν, ἔκαμα καὶ εἰς τὸν Πλούταρχον καὶ εἰς ἄλλους ὅσους ἕως τώρα ἐξέδωκα συγγραφεῖς ὅσον ἐσυγχώρουν ἡ δύναμις, καὶ αἱ ἐμποδίζουσαι τὴν δύναμίν μου περιστάσεις. Δὲν φθονῶ τοὺς μέλλοντας νὰ κάμωσι καλλίτερα· εὔχομαι ἐξεναντίας εἰς τὴν πατρίδα μου νὰ φθάσῃ γρήγορα εἰς τὴν ποθητὴν καὶ μακαρίαν ἐκείνην τοῦ χρόνου περίοδον, ὅταν τὰ σπουδάσματά μου ἔχουν νὰ κριθῶσι.

Ἀρχαῖά τε καὶ Διιπολιώδη, καὶ τεττίγων ἀνάμεστα.

Μετὰ τὰς σημειώσεις ἔκρινα ὠφέλιμον νὰ προσθέσω, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν πρὸ ἐμοῦ δύο τελευταίων ἐκδοτῶν, μεταφράσας ἀπὸ τῶν Λατίνων τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐσύνταξεν ὁ Δακέριος χρονολογίαν τῶν Βίων τοῦ Πλουτάρχου. Ἐμπορεῖ

νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας ν' ἀναγνώσωσι τοὺς Βίους κατὰ τὴν χρονολογικὴν τῶν ἱστορουμένων τάξιν, καὶ ὄχι κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι τυπωμένοι εἰς τὰς ἐκδόσεις. Πολλὰ μέρη τῶν ἀναγινωσκομένων δύναται νὰ σαφηνίσῃ ἡ τοιαύτη τάξις.

Ἐδῶ παύουν οἱ *Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης αὐτοσχέδιοί μου στοχασμοί*· καὶ περιορίζομαι τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης, βαρεῖαν καὶ ταύτην εἰς τὴν ἀπὸ γεροντικὰς νόσους βασανιζομένην ἡλικίαν μου, ἀλλ' ὅμως ἀναγκαίαν διὰ κἂν τὴν ὑπόσχεσιν νὰ μὴ τὴν ἀφήσω πλὴν μὲ τὴν ζωὴν αὐτήν. « Χάριν δ' ἔχω τῷ γήρᾳ ταύτην μόνην, ὅτι προήγαγεν εἰς » τοῦτό μου τὸν βίον, ὥσθ' ἃ διενοούμην καὶ γράφειν ἐπ- » εχείρουν, τούτων ἤδη τὰ μὲν νῦν γιγνόμενα ἐφορῶ, τὰ δ' » ἐλπίζω γενήσεσθαι ». ΓΕΝΟΙΝΤΟ!

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α'. ΤΟΜΟΥ ΤΩΝ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΩΝ.

ΠΙΝΑΞ

Τῶν περιεχομένων εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῆς συλλογῆς τῶν Προλεγομένων.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΙΝΑΚΟΣ ΤΟΥ Α΄, τόμ. τῶν Προλεγομένων.